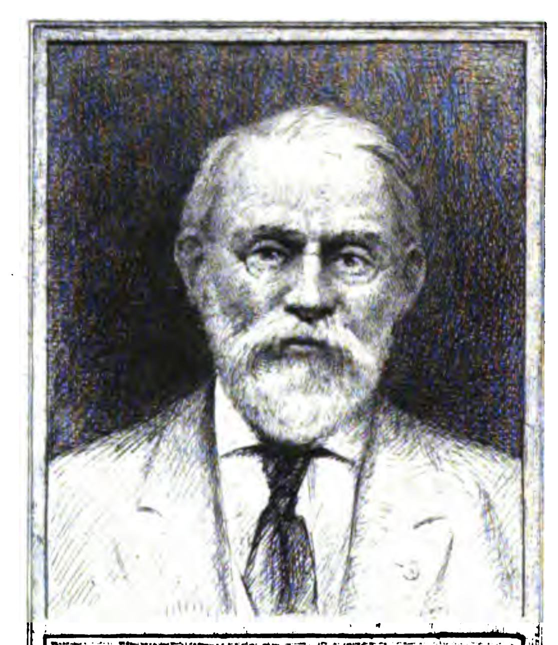
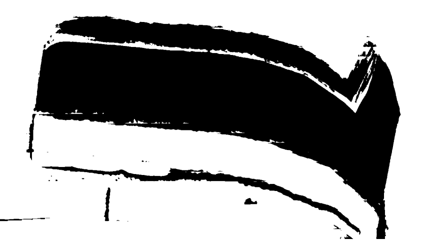
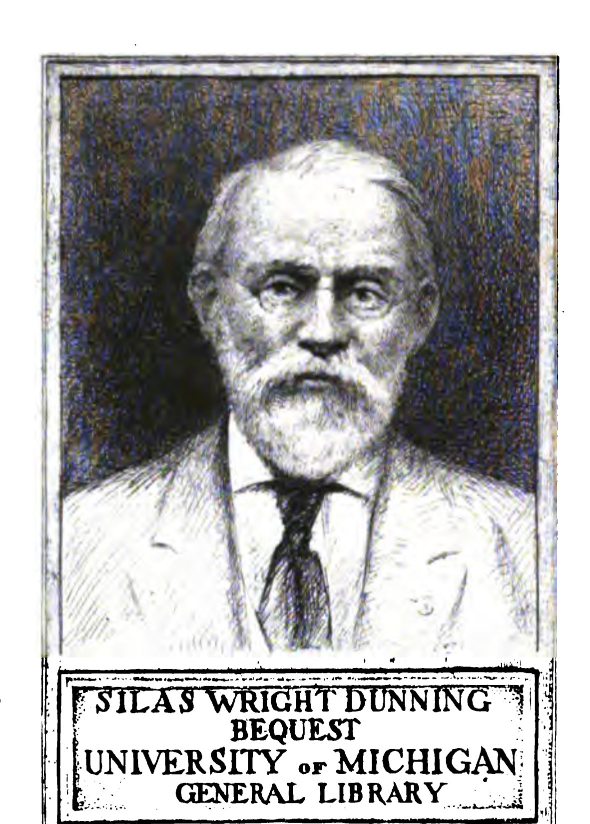

UNIV.
OF
MICH.

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

PUBLICATIONS

DE LA SOCIÉTÉ

HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DANS LE LIMBOURG

à MAESTRICHT.

TOME XLIII.

NOUVELLE SÉRIE,

TOME XXIII.

Vis unita major.

1907.

IMP. LEITER-NYPELS, MAESTRICHT.
1907.

Eenige voorstellen gedaan voor het behoud der Oude Grafsteenen

door

A. J. A. FLAMENT,

in de

Algemeene Vergadering van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in Limburg, 4 April 1907.

Men kan m.i. het volgende aanraden als de beste middelen:

1°. Nauwkeurige beschrijving, zoo mogelijk afbeelding en deze in druk uitgeven. — Steenen met ingehouwen voorstelling en letters kan men op dun papier met zwarte was gemakkelijk calqueeren (1).

N.B. Geen heilzamer middel om wandalisme te voorkomen dan zulk eene beschrijving en publiekmaking. —

2°. Bekend maken van verwijdering en verminking van grafsteenen, vooral als daar te voren voor gewaarschuwd is.

3°. Er op werken dat voorzorgsmaatregelen worden genomen, dat deze steenen niet uitslijten of beschadigd worden:

a. door deze, zoo mogelijk, in de muren, *binnen* de kerk, in den omgang, het portaal of de sacristie te metselen, of zoo dat niet goed mogelijk is:

b. door ze in een gedeelte der kerk of omgang te plaatsen, waar men niet er over loopt;

---

(1) Zoogenaamde schoenmakerswas, Americaansche was.

c. door ze te bedekken met een mat of kleed of, zoo mogelijk, ijzeren roosters, gelijk bijv. te Rolduc.

Hier volge eene niet *geheel* volledige opgave van oude grafsteenen van vóór 1800 die beschreven zijn.

I. Volledig zijn beschreven:

a. De grafsteenen te Gennep, Well, door Pastoor M. J. Janssen, in de Maasgouw.

b. Van Breust en Eysden en op het oude kerkhof te Wijk door Pastoor van Wintershoven te Eymael in de Maasgouw, jaargang 1904—1905.

c. In de Kathedrale kerk te Roermond door wijlen J. B. Sivré, archivaris aldaar, in dl. XVI der Publications.

d. In de kerk en op het kerkhof te Klimmen door Dr Schoenmakers, in dl. XLII der Publications.

e. In de oude abdijkerk te Thorn door A. J. A. Flament, in dl. II van den inventaris der archieven van de Vorstelijke abdij Thorn.

f. In de oude abdijkerk te Susteren en de kerk van Gronsveld en Sittard en op het kerkhof der Hervormden aldaar door denzelfde.

Verder zijn beschreven door wijlen Pastoor J. Habets in de Publications dl. VI, X, XVI en door Pastoor Janssen te Meerlo en A. J. A. Flament, in de Publications dl. XXIX en in de Maasgouw 1889—1905 (door beide laatsten zijn de wapens volledig beschreven) grafsteenen te

Amstenrade, Arcen, Baerlo, Borgharen, Baexem, Beek, Berg-en-Terblijt, Bemelen, Broeckhuysen, Broeckhuysenvorst, Bunde, Elle, Elslo, Geulle, Geysteren, Grathem, Gulpen, Heer, Heerlen, Helden, Heythuysen, Hoensbroeck (op 't kasteel), Holtum, Houthem, Horst, Ittervoort, Kessel, Limbricht, Maasbree, Meerssen, Mheer, Neer, Nieuwstad, Noorbeek, Nuth, Oerlo, Oirsbeek, Oud-Valkenberg, Roosteren, Schin-op-Geul, St. Pieter (kerkhof, St. Lambertuskapel en op Slavanten), St. Stevensweert, Steyn, Venlo, Venray, Voerendael, Wynantsrade, Wylre-Oud-Vroenhoven. De meeste dezer steenen zijn met wapens versierd, ja bijna alle zelfs.

Verheven graftomben zijn te Gronsveld, St. Servaas en St. Jan

te Maastricht, en het Munster te Roermond (met beelden, behalve te Gronsveld).

In den muur gemetselde steenen met beelden *en relief* te Geysteren, Horst, St. Servaas- en O. L. Vrouwekerk te Maastricht, Rolduc, Sittard, Susteren, Thorn, Wynantsrade.

Liggende steenen met beelden *en relief* in het Rijks-archief te Maastricht en te St. Stevensweert.

Idem met ingegrifte afbeeldingen in O. L. Vrouwe en in het Rijks archief te Maastricht.

Goed verzorgd zijn de steenen te Borgharen, Geysteren, Holtum, Limbricht, Nieuwstad, Rolduc (oude abdijkerk), op het Prot. kerkhof te Sittard, te Susteren, te Wijnantsrade, die te Heer in de oude kerk, eenige te Horst, en in de O. L. Vrouwe kerk en St. Servaas te Maastricht, eenige in de parochiekerk te Sittard.

Vooral wijs ik hier op den treurigen toestand der grafsteenen in de oude Dominicanen-kerk te Maastricht.

— — — —

Bijdrage tot de geschiedenis der Schatkamer van St. Servaas te Maastricht

door

Jhr Mr VICTOR DE STUERS.

---

1. HET VERKWANSELEN VAN VIER RELIQUIEËNHOUDERS UIT ST. SERVAASKERK TE MAASTRICHT IN 1846.

Het is bekend dat de kunstschatten van St. Servaaskerk veel hebben te lijden gehad van de bestorming en de plundering van Maastricht door de troepen van den hertog van Parma in 1579, en nog veel meer ten gevolge van de inneming der stad door de Franschen in 1794. Het kapittel werd opgeheven, de kanunniken werden verstrooid en zij namen tal van voorwerpen uit de schatkamer mede, zich vleiende dat de Franschen eerlang verdreven en het kapittel hersteld zouden worden. Die hoop is ijdel gebleken; alleen is later de kapittelkerk weder voor den godsdienst bestemd geworden, doch nu als parochiekerk. Vele kanunniken of hun rechtverkrijgenden hebben toen de meëgenomen voorwerpen aan de St. Servaaskerk teruggegeven, doch veel is achtergebleven en spoorloos verdwenen.

Naderhand is de artistieke en historische kerkschat lange jaren door het kerkbestuur met groote onverschilligheid behandeld; erger nog, daaruit zijn in 1846 vier van de voornaamste en kostbaarste voorwerpen op de domste wijze verkwanseld; in dat jaar toch zijn de vier gedreven reliquieënhouders uit de XIIe eeuw, prachtig Maastrichtsch smeed- en emailleerwerk, met de beroemde Noodkist één geheel vormend, door den pastoor-deken P. A. van Baer aan een vreemden koopman verkwanseld geworden.

Eenige aanteekeningen door mijn vader in 1849, toen hij lid van Gedeputeerde Staten was, gemaakt, hebben mij op het spoor van deze allerdroevigste geschiedenis gebracht. Wat ik te weten ben gekomen volgt hier.

In een rapport van den Heer L. J. F. Janssen, Conservator bij het archaeologisch Kabinet te Leiden, over oudheidkundige nasporingen in Limburg, berichtte deze aan den Minister van Binnenlandsche Zaken ook, dat het bestuur der O. L. Vrouwekerk te Maastricht een aloud kunstig gedreven gouden reliquieënkastje voor fr. 15000 aan een Engelschman verkocht had, die het weldra voor meer dan het dubbele weder zou hebben overgedaan; en dat het voorwerp daarop voor fr. 100.000 in Rusland verkocht zou zijn. Dit feit boezemde den Conservator geen andere opmerking in, dan deze, dat men hieruit kon afmeten hoe kostbaar het kunstgewrocht moet geweest zijn, en hoezeer het kerkbestuur zich benadeeld had door het te verkoopen zonder vooraf het advies van een deskundige te hebben ingeroepen.

De tijdelijke Minister voor de Zaken van den R. K. Eeredienst, Lightenvelt, hiermede door zijn ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken in kennis gesteld, beschouwde de zaak van een ander oogpunt. Hij schreef den 7 November 1848 aan Gedeputeerde Staten van Limburg, dat de mededeeling in hooge mate zijne aandacht had getrokken, dat de kerkfabriek moest weten dat krachtens het keizerlijk decreet van 30 December 1809 en art. 1 en 5 van het K. B. van 16 Augustus 1824 (Sb. nº 45) zulk een vervreemding de machtiging des Konings vereischte; en hij verzocht de fabriek ernstig te onderhouden en de zaak nauwkeurig te onderzoeken, inzonderheid wat betreft oorsprong, vorm en waarde van het kastje, den naam des koopers, den tijd van den verkoop en de bestemming aan de koopsom gegeven; ook vroeg hij het gevoelen van den Kerkvoogd en van Gedeputeerden, ten einde te kunnen overwegen, wat te doen was om het geleden verlies te herstellen, althans de herhaling van dergelijke ongeoorloofde vervreemdingen te voorkomen.

Gedeputeerde Staten schijnen grond gehad te hebben om te vermoeden, dat niet de fabriek van O. L. Vrouw, maar die van St. Servaas de delinquent was; zij brachten het verzoek om inlichting aan deze laatste over.

Het antwoord onderteekend door P. A. van Baer, en de Heeren Visschers, G. Tielens en Tripels doet aan de casuistiek van Escobar denken. De Heeren schreven „dat door het Kerkbestuur zulkdanig kistje niet alleenlijk aan niemand wie dan ook, is verkocht geworden, maar zelfs de mogelijkheid in het midden gelaten, dat zich intertijd onder andere kostbaarheden van het in 1796 gesupprimeerde capittel van St. Servaas een gouden kistje kan bevonden hebben, dat de ondergeteekenden tijdens hun bestuur nimmer van het bestaan van zulk een kistje kennis hebben gedragen. Weshalve de vooronderstelde verkoop voor een louter verdichtsel te houden is."

Na dit hooghartig antwoord stelden Gedeputeerden „par acquit de conscience" de vraag ook aan de fabriek van O. L. Vrouwekerk.

Deze berichtte den 1 December 1848 eveneens ontkennend en voegde erbij, dat zij zich nooit zou durven „gewagen om goederen der kerk te vervreemden, zonder alvorens de goedkeuring van Gedeputeerden in te roepen," verklaring welke die van St. Servaas wijselijk achterwege gehouden hadden.

Nu konden Gedeputeerden den 7 December den Minister verzekeren dat de beide kerken nooit zulk een kistje bezeten hadden, waarom zij het dan ook onnoodig hadden geacht den Kerkvoogd omtrent de zaak te raadplegen.

Lightenvelt verzocht Binnenlandsche Zaken hiervan kennis te geven aan den Conservator Janssen, en dezen te vragen „naar den „oorsprong van het tegen het betrokken kerkbestuur zoo geheel „ten onrechte ingebracht bezwaar."

Janssen kon dit bedekt verwijt niet verdragen; hij schreef den 25 Juli 1849 aan den Minister dat het hem steeds bij al zijn onderzoekingen maar enkel om waarheid te doen was, naarmate hij dieper elke lichtvaardige beschuldiging verachtte; „naarmate ik mij, ofschoon de hervormde gezindheid van harte toegedaan, levendig bewust ben van ongeveinsde hoogachting voor de R. C. Zusterkerk en haar waardige voorstanders, waaronder ik vrienden tel, en het is mij daarom van waarde thans een authentiek stuk te

kennen, tot volkomen verantwoording van mijn eenvoudig bericht."

Dat stuk, hetwelk hij òverlegde was een schrijven d.d. 15 Maart 1849 van Baron Michiels van Verduynen, raadsheer in het provinciaal gerechtshof te Maastricht, aan den Heer Ch. Guillon, Secretaris van de Kamer van Koophandel te Roermond. In dezen brief leest men:

„Pour en revenir à nos monuments de Maastricht, il se commet ici tous les jours des actes de Vandales; ainsi la régence a consenti successivement à la démolition de l'église de St. Nicolas, de l'église de Ste Anne et maintenant de la porte de la ville de Notre Dame (1), qu'on va renverser dans peu; le goût leur manque! des connaissances ils ne les ont pas de ce qui est ancien.

„Cependant Mr van Baer remporte le prix sur tous! Avec un conseil de fabrique imbécile et sans énergie, il trafique du mobilier de l'église à volonté; ainsi le tableau ornant le maître-autel au petit Séminaire de St. Trond a été enlevé de St. Servais et vendu à cet établissement; plusieurs autres tableaux sont allés ailleurs.

„Il y a environ 2 ans, il s'est permis avec le consentement de sa fabrique de vendre à Mr Horn à Liége pour le prix de dix-mille francs, les 4 reliquaires renfermant les ossements de Saint Monulphe et Gondulphe (les reliques sont restées ici). Ces objets d'une valeur bien grande sous le rapport de l'art, de l'antiquité et de leurs souvenirs, ont été revendus par cet orfèvre à des brocanteurs anglais, qui viennent de les placer à l'empereur de Russie pour passé cent mille francs! et qu'a-t-on fait de cet argent? acheté un dais pour la grande procession, et des chasubles et ornements de prêtres, fabriqués à Anvers, qui ont coûté, dit-on, 13 mille francs, somme qui a été parfaite de 3000 francs, outre les dix mille des ciselures que Mr le curé-doyen a su trouver ailleurs; ces jours un journal hollandais (de Rotterdam) allant à tâtons a un peu attaqué Mr le curé, mais l'exacte vérité ne lui était pas connue.

„Ouvrez maintenant l'ouvrage de Mr Arnaud Schaepkens, qui est aujourd'hui à la 5e livraison de son Trésor de l'Art Ancien,

---

(1) Deze poort dagteekenend uit het begin der XIIIe eeuw, werd toen „in verband met" den aanleg van het Luiker kanaal doorgebroken en grootendeels vernield.

— Bruxelles 1848, planches 21 et 22 et du texte page 19, et vous y verrez les 4 coffrets représentés et leur exacte description.

„Cet artiste termine ainsi son article: „ces quatre ciselures *en cuivre rouge doré*, travaillées au repoussé, émaillées et ornées de pierreries, sont appliquées contre des boîtes en chêne de petite dimension et s'ouvrant à clef du côté opposé à celui que représente notre planche. Pour le travail et le style, elles ressemblent à la grande châsse (de St. Servais), avec laquelle elles ont encore de commun la date de leur exécution. De l'autel ancien qu'elles ornaient, détruit par des restaurateurs iconoclastes au commencement du XIXe siècle, il ne restait plus rien que la grande châsse et nos quatre reliquaires, que nous croyions désormais sous la sauvegarde de l'esprit éclairé de nos jours. Cependant, malgré leur valeur comme monuments de l'art, de l'histoire nationale et ecclésiastique, ces quatre volets, inséparables de la châsse de St. Servais, ont disparu du trésor de cette église. Nous sommes heureux de pouvoir par notre travail en conserver le souvenir à la Belgique".

„Voici Monsieur ce qu'il vous faut; il est temps que l'homme en question soit nommé, qu'il soit placé au pilori de l'opinion publique et un bon et fort article de journal lu en Hollande et à Maestricht sera peut-être le seul bon remède pour donner une autre direction à ses idées dévastatrices et le corriger de son brocantage de ce qui ne lui appartient pas.

„Toutefois personne ne pense ici qu'il empoche de ces ventes, mais il l'emploie en futilités; son caractère absolu et entèté le fait dominer le Conseil de fabrique qui souscrit en autorisant toutes les opérations; voilà, Monsieur, un de ces hommes, que le Gouvernement Hollandais (probablement pour le mal qu'ils font) a décoré du Lion Néerlandais".

Deze verontwaardigde brief van iemand, die — zooals Janssen opmerkte — „uit hoofde van zijne hoog achtbare rechterlijke betrekking en maatschappelijken stand niet wel geacht kon worden in staat te zijn om zich te vernederen tot lichtvaardig verspreiden van valsche berichten", maakte indruk op den nieuwen Minister voor de zaken van den R. C. Eeredienst, Mutsaers. Ofschoon — zoo schreef hij den 1 Augustus 1849 aan Gedeputeerden — het niet duidelijk uit dit stuk blijkt of de daarin vervatte bijzonderheden betrekkelijk den verkoop van vier kunstig bewerkte reliquieënkastjes ook

van toepassing waren op den verkoop van het bewuste gouden kistje, is de inhoud echter zoo bezwarend, dat de eer der autoriteiten en inrichtingen die bij deze zaak betrokken worden, alsnu vordert dat de waarheid in een helder daglicht worde gesteld en het duidelijk blijke of het tegen de kerkfabriek ingebrachte bezwaar, ook met opzicht tot andere kunstvoorwerpen al dan niet gegrond is. De Minister verzocht dus een nader nauwkeurig onderzoek, ten einde deze zaak niet slechts in het belang van kunst en oudheid, maar ook in dat van een goed beheer der kerkelijke goederen *in verband tot de bestaande verordeningen* overtuigend worde opgehelderd.

De Gouverneur van Limburg droeg den 8 Augustus 1849 dit onderzoek aan het Gemeentebestuur van Maastricht op Hij teekende daarbij aan, dat wijl het niet denkbaar was dat teekeningen en text van den heer Schaepkens fictief waren, de kerkfabriek zich bepaald zou hebben te verantwoorden of die 4 kastjes thans nog onder de kerkgoederen aanwezig waren, terwijl, bijaldien zulks niet het geval mocht wezen, zij behoorde op te geven:

1°. of de bedoelde 4 reliquaires weleer tot de kerkgoederen van St. Servaas hadden behoord;

2°. of zij met voorkennis van de fabriek zijn vervreemd;

3°. of de vervreemding plaats had aan den heer Horn te Luik voor fr. 10000.

Den 22 Augustus 1849 vroegen Burgemeester en Schepenen aan Pastoor en Kerkmeesters van St. Servaas inlichting en antwoord punt voor punt. Zij hadden de naïveteit er bij te voegen dat „voor zoover de heeren tot opheffing van allen twijfel rakende de voorwerpen welke thans bedoeld worden, overigens mochten verlangen inzage te nemen van het aangehaalde werk met teekeningen van den heer Schaepkens, zoo geliefden zij indachtig te zijn, dat dit werk in de stads-bibliotheek (toegankelijk alle werkdagen vóór den middag) aanwezig was".

Nu kwam eindelijk de aap uit den mouw!

Den 10 September 1849 schreef het Kerkbestuur van St. Servaas den volgenden brief, een monument van domheid:

„Die vier houten kastjes of reliquairen voorzien van eene koperen vergulde bewerkte plaat en inhoudende de gebeenten van de heiligen Monulphus en Gondulphus hebben voortijds werkelijk

tot de geriefelijkheden (!) van St. Servaas behoord, doch enkelijk als losse op zich zelve staande en *onbestemde* (!) voorwerpen; terwijl de zooeven vermelde gebeenten bewaard blijven in eene grootere daartoe ingerichte kist, welk volgens oude gewoonte jaarlijks met plechtigheid in genoemde kerk omgedragen wordt en gedurende acht dagen uitgesteld blijft.

„Gemelde vier kastjes zijn nu drie jaren geleden, door het Kerkbestuur bij ruiling vervreemd geworden, en men draagt geen kennis van de plaats waar dezelve zich thans bevinden.

„Deze vervreemding heeft echter niet plaats gehad aan den heer Horn te Luik, die, ware zijne Ed. thans niet afwezig, wellicht eene verklaring zoude hebben overgelegd, uit welke tevens blijken zou wat te denken van de veronderstelde door de gedienstige berichtgevers hartstochtelijk overdrevene waarde dier kastjes (1).

„Gezegde ruiling heeft zich toegedragen als volgt:

„De Fabriekraad namelijk, in de maand Juli 1846, overeenkomstig art. 10 van het te Maastricht vigeerende Keizerlijk decreet van 30 December 1809 ter gewone vergadering bijeengeroepen, vernam uit een der leden (2), dat een vreemd reiziger, die na eenige dagen stond weder te keeren, niet ongenegen was de bedoelde houten (!) kastjes te koopen, of ook, het Kerkbestuur des verkiezende, tegen eenige nieuwe kerkelijke benoodigdheden in te ruilen (3).

„De Raad ten einde zich behoorlijk (!) in te lichten heeft voor en aleer desaangaande te beraadslagen, die kastjes onverwijld in oogenschouw genomen en daarbij bevonden dat dezelve van een schier niets beduidende *innerlijke* waarde waren, maar enkelijk voor eenen minnaar van het oude eenige *denkbeeldige* waarde konden hebben (4). Waarop de Raad, in aanmerking genomen het algemeen gebruik, hetgeen in overeenstemming met art. 37 en 62 van gedacht Decreet medebrengt, dat de Kerkbesturen de

---

(1) Straks zal men zien hoe de heer van Baer cum suis die waarde naar beneden drijven.

(2) Kennelijk pastoor van Baer.

(3) Men heeft mij verzekerd dat daartoe hoorde een nieuwe japon voor het fraaie O. L. Vrouwe beeld thans vóór het choor staande. d. S.

(4) Dit kan men precies even goed van de reliquieën zeggen die in de kastjes zaten. d. S.

tot den Eeredienst behoord hebbende, doch overjarig (!!) geworden en buiten gebruik gestelde mobilaire voorwerpen door andere nieuwen doen vervangen, — gemeend heeft deze gunstige (!) gelegenheid niet te mogen laten voorbijgaan en gevolglijk met eenparige stemmen besloten heeft, een der leden ([1]) te machtigen om namens het Kerkbestuur met gezegden vreemdeling bij deszelfs terugkomst in nadere onderhandeling te treden, en de ruiling van gezegde voorwerpen te voltrekken.

Weshalve dan ook de meergezegde opzichtens den kerkelijken dienst nietswaardige (!!) kastjes, benevens twee ongebruikte ouderwetsche koperen luchters indertijd tot merkelijk voordeel (!) der kerk tegen nieuwe ontbrekende altaarbehoeftens zijn verruild geworden."

Men merke op dat in dezen schandelijken brief opzettelijk niet van verkoop, maar van ruiling wordt gesproken, ten einde te kunnen verzwijgen dat de verkoop geschiedde tegen de som van fr. 8 à 10000 — welk bedrag de bewering van de nietswaardigheid der reliquaires zou hebben gelogenstraft; zoo ontkwam men ook aan het gevaar dat verantwoording zou worden gevraagd omtrent het gebruik van het geld gemaakt.

Den 21 September 1849 zonden Gedeputeerden dit fraai stuk aan den Minister. Zij voegden er droogjes de volgende opmerkingen aan toe:

dat uit het onderzoek scheen te volgen dat de Kerkfabriek van St. Servaas in de onderhavige zaak de bepaling van art. 5 van het K. B. van 16 Augustus 1824 (Sb. N. 45) geheel uit het oog had verloren.

Voorts deelden zij eenige bijzonderheden mede omtrent den loop der zaak, welke hun van ter zijde waren verstrekt geworden, onder opmerking dat zij niet voor de geheele nauwkeurigheid konden instaan:

Indertijd zou zekere brocanteur in oudheden uit Brussel, genaamd Malfait met een collega bij den Pastoor van Baer zijn gekomen en hem 5000 fr. voor de vier reliquaires geboden hebben; volgens Malfait, vond de Pastoor dit bod zoo gering dat hij in geen verdere onderhandeling wilde treden;

---

(1) Kennelijk pastoor van Baer.

Daarna vervoegde zich bij den pastoor zekere Horn uit Luik, vergezeld volgens het beweren van Malfait van den Russischen prins Sottikof; zij verkregen de 4 reliquaires en namen die mede; de juiste prijs bleef onbekend, maar men moet natuurlijk veronderstellen dat die hooger was dan het aanbod van Malfait. Thans zouden zich de reliquaires te Parijs bevinden in het Kabinet van prins Sottikof.

Den 11 Januari 1850 zond de Minister van Buitenlandsche Zaken, belast met het bestuur van het Departement voor de Zaken van de R. K. Eeredienst, dit rapport aan zijn Collega voor Binnenlandsche Zaken, met de opmerking „dat het geraden voorkwam thans in het gebeurde te berusten."

Blijkens zijn antwoord van 17 Januari 1850 was het de Minister van Binnenlandsche Zaken hiermede eens, en zoo ging de zaak in den doofpot.

In het archief van St. Servaaskerk schijnt omtrent de geheele zaak zich niets te vinden!

Bekend is echter dat de opbrengst heeft gediend o. a. tot aankoop van een stel miskleederen en van een kleed voor het O. L. Vrouwebeeld.

Ook staat vast dat op de auctie van de verzameling van Prins Sottikof te Parijs in 1861, de 4 reliquaires met een 5en werden aangekocht, men zegt voor den spotprijs van fr. 6250, niet door het Nederlandsch, maar door het Belgisch gouvernement. Zij vormen thans een der voornaamste sieraden van het Musée in het Parc du Cinquantenaire te Brussel. Heden ten dage zouden zij gemakkelijk het tienvoudige opbrengen.

Later heeft de Deken van St. Servaaskerk Mgr. Rutten gedreven copiën doen vervaardigen door Wilmotte te Luik ad fr. 1500 per stuk, te samen dus voor fr. 6000. Daartoe heeft de Belgische regeering welwillend de origineelen tijdelijk naar Luik gezonden. Deze copieën versieren thans het altaar in de absis van St. Servaaskerk.

Ook bezit de kerk van twee dezer reliquaires galvanoplastische reproducties, terwijl de firma Cuypers en Stolzenberg te Roermond, gips afgietsels gemaakt heeft.

2. Het gouden kruis met ivoren Christus.

Deze reliquieënhouder, een der schoonste en kostbaarste voorwerpen uit St. Servaas' schatkamer, is door Bock en Willemsen beschreven op bldz. 115 en vlg. van hun *Antiquités Sacrées.*

Kennelijk hebben zij dezen reliquaire niet geopend; anders zouden zij niet op bldz. 119 gezegd hebben dat hij „oudtijds" reliquieën bevatte. Dat de reliquieën, welke blijkens het opschrift er in behooren, er thans nog aanwezig zijn, is op 18 October 1906 geconstateerd, toen het kruis geopend en onderzocht werd in tegenwoordigheid van Mgr. H. L. A. Sevriens, Geheim Kamerheer van Z. H., Pastoor-Deken van St. Servaaskerk, J. N. H. C. Ramakers, kapellaan, schatbewaarder, M. Rutten, kapellaan, Rector van het R. K. Weeshuis, Jhr. Mr. Victor de Stuers en Bernhard Witte, Pauselijk goudsmid uit Aken.

Uit dat onderzoek is het volgende gebleken:

Het kruis bestaat uit: 1° een houten kern, de reliquieën bevattende; 2° een gouden plaat welke de voorzijde van het houten kruis bedekt en de zijkanten omsluit; 3° een zilveren plaat de achterzijde bedekkend. De eerste plaat is met gouden, de tweede met zilveren spijkertjes vastgehecht.

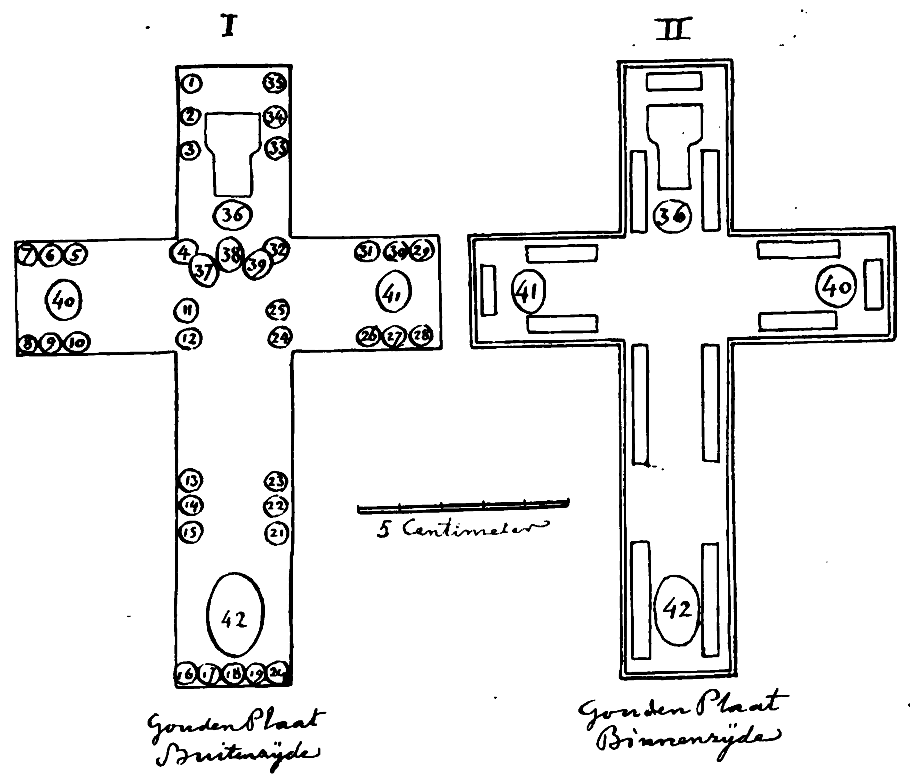
Midden op de voorzijde is een ivoren Christusfiguur, waarvan de armen ingelaten en met een lijmstof bevestigd zijn geweest; de benedenhelft der beenen ontbreekt; het corpus is aan het kruis gehecht door middel van twee met steenen versierde spijkers, door de handen gaande en van een groven vertinden spijker kennelijk in lateren tijd door de borst geslagen (en die nu verwijderd is geworden).

De versiering van den rand bestaat vooreerst uit 13 geëmailleerde strooken, allen nog aanwezig; vervolgens uit 35 steenen, zooals blijkt uit de gouden klauwen waarin zij gevat zijn geweest, want de steenen zelven zijn verdwenen, uitgenomen N° 6 (dat echter rood glas schijnt te zijn) en N° 25 (Zie Fig. 1). Misschien zijn die steenen voor en na uitgedeeld aan devote vereerders der reliquieën.

De kroon van Christus, aan de gouden plaat vastgehecht, telde oorspronkelijk 3 steenen; thans zijn slechts N° 38 en 39 aanwezig. Daarboven is een amethist (N° 36). Twee andere amethisten

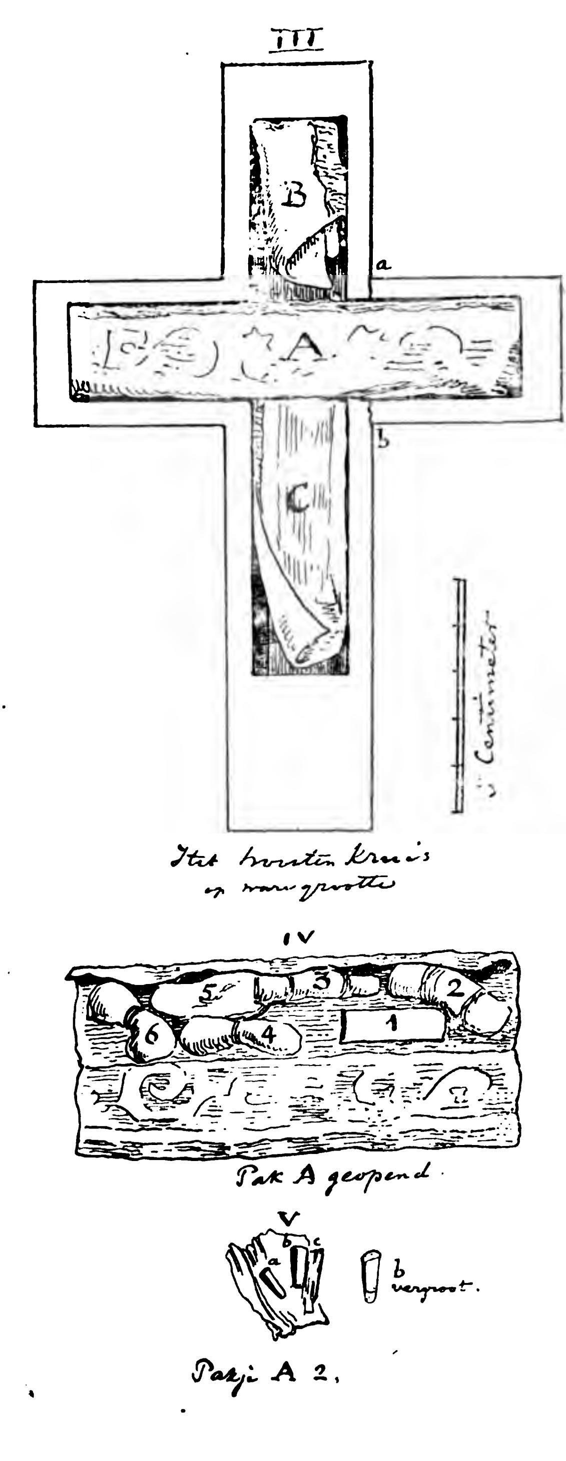
(N° 40 en 41) bevinden zich aan het uiteinde der handen; terwijl onder de voeten een grieksche intaglio (N° 42) is, vertoonende een krijger, niet zooals sommigen meenen, den god Mars.

Eindelijk ziet men aan het boveneinde van het kruis een Tvormige opening, gesloten met een gelijkvormig gouden plaatje; sommigen willen dat daar oorspronkelijk een stuk bergkristal in gezeten zou hebben, waardoor men de reliquieën kon zien; doch

dit schijnt mij ongerijmd; vooreerst waarom moet dit kristal een T of Tauvorm hebben? dan, men zou van de reliquieën nagenoeg niets te zien hebben gekregen. Ik ben overtuigd dat in die opening een ivoren relief heeft gezeten, voorstellende de zegenende hand Gods, komende uit een wolk. Deze voorstelling is daar ter plaatse gebruikelijk, en daarmede klopt de vorm der opening goed.

De gouden kruisvormige plaat heeft een omgeslagen rand, welke het

houten kruis omklemt en daaraan met gouden spijkertjes bevestigd is. Deze rand is aan de onderzijde van den langen arm weggescheurd; aan de bovenzijde ruw doorboord, toen men in lateren tijd aldaar een zilveren ring instak, dien Bock en Willemsen nog vermelden (bldz. 119), doch die thans verdwenen is.

Beschouwt men de keerzijde van de gouden plaat, dan ziet men 18 openingen, waarin de emailstrooken, de vier groote steenen en het Tvormig gouden plaatje met kit gevat zijn (Fig. II).

De zilveren kruisvormige plaat welke op de achterzijde van het houten kruis met zilveren nageltjes gehecht is, vertoont in gedreven majuscels het volgend opschrift, dat wij hier geven, omdat het door Bock en Willemsen niet geheel nauwkeurig overgeschreven is:

† SUB HAC CRUCE CONTINENTUR RELIQUIE DE LIGNO D̄N̄Ī DE SEPVLCHRO D̄N̄Ī DE *(craticul)*A S. LAURENTII. S. FELICIS ĒP̄Ī S. PAULINI ĒP̄Ī S. C*(or)*NELII PAPE S̄C̄Ī PAULINI DIAC.

Het houten kruis is vervaardigd uit een enkel stuk hout, doch de (heraldisch) linker arm is ten gevolge van een scheur langs a—b geheel los (Fig. III).

Aan de voorzijde is het in den vorm van een kruis uitgehold en in die uitholling bevinden zich reliquieën gewikkeld in drie sterk samengeperste pakken A, B en C, waarvan de twee eerste met gouden, de laatste met zilveren spijkertjes aan den bodem bevestigd zijn. Deze nog volkomen gaaf bevonden hechting doet vermoeden dat deze pakken sinds zij daar geplaatst werden, onaangeroerd zijn gebleven; het schrift der daarin aangetroffen documenten is klaarblijkelijk dat der XI[e] eeuw [1]. Deze dagteekening stemt vrij wel overeen met die welke Bock en Willemsen voor het reliquaire-kruis aannemen, namelijk de X[e] eeuw.

De drie pakken zijn gemaakt van fragmenten uit een zelfde stuk zijde, welke van Arabischen (wellicht Siciliaanschen) oorsprong is. Het patroon bestaat uit groote en kleine zittende leeuwen in licht-bruin op een licht-geelachtigen grond; daarnaast een blauwe strook met arabische karakters.

Het pak A bevat een perkamenten briefje 1 en vijf kleine pakjes 2—6, inhoudende reliquieën. Fig. IV stelt pak A geopend voor.

Het briefje 1 heeft het volgend vierregelig opschrift:

Lignū d̄n̄i
Paulini ēp̄i
Felicis ēp̄i
Paulini diac.

d. i. Hout van den Heer (= van het Heilig Kruis)
(gebeente) van bisschop Paulinus
„ „ „ Felix
„ „ diaken Paulinus.

(1) Vergelijk dat van het H. S. van ongeveer 1034 van Gregorius van Tours, de gloria martyrum, Pl. XXI in E. Reusens, *Eléments de Paléographie.*

Het pakje 2 van witachtige stof (byssus?) en met zijden draad omwonden bevat twee kleine stukjes been a en b, licht-bruin van kleur en glad aan de oppervlakte en voorts een splinter week hout, licht-geel van kleur. Fig. V stelt het pakje geopend voor. Een document is er niet bij aangetroffen.

Het pakje 3 van gelijke stof met bruinen draad omwoeld, bevat eenige zeer kleine partikels geoxydeerd ijzer en stof en twee perkamenten strookjes. Op het eene:

De craticula S^ti^ Laurentii d. i. van het rooster van St. Laurentius.

Op het andere dat doormidden gescheurd is:

De sepulcro dñi d. i. van het graf des Heeren.

Om dit pakje is thans een nieuw zijden omhulsel gedaan.

Het pakje 4 van roode zijde is gebonden met een witten draad, welke een perkamenten strookje omsluit, waarop te lezen is:

De ligno dñi, d. i. van 's Heeren Kruis.

Door betasting is geconstateerd dat zich daarin een hard voorwerp bevindt.

Het pakje 5 van dezelfde stof als 2 bleek ledig.

Het pakje 6 van dezelfde zijde als 4 is niet geopend geworden, het opschrift op het daaraan gebonden perkamenten strookje was onleesbaar.

Pak B bevat een blauw-zijden pakje omwonden met een rooden en een witten draad; het is niet geopend geworden, wijl de inhoud aangegeven werd door een perkamenten strookje, waarop geschreven stond: *De ossib. S^ci^ Cornelii pape*, d. i. van de gebeenten van den H. Cornelius, paus.

Pak C bevat een pakje van witte stof (byssus?) gesloten door een witten draad. Daarin zijn eenige kleine fragmenten van beenderen aangetroffen, doch geen document.

Alzoo is de aanwezigheid geconstateerd van de volgende reliquieën vermeld op zilveren dekplaat:

de ligno domini	in pak	A 4.
de sepulcro domini	„	A 3.
de craticula S^ti^ Laurentii	„	A 3.
de ossibus S^ti^ Cornelii papae	„	B

terwijl de reliquieën *de ossibus S^ti^ Felicis episcopi, S^ti^ Paulini episcopi* en *S^ti^ Paulini diaconi* zich blijkbaar bevinden in de pakjes A 2 en 6 en C.

De aanleiding tot het bovenomschreven onderzoek was het welwillend aanbod van mijn broeder, Ridder de Stuers, Harer Majesteits Gezant te Parijs, om op zijn kosten het kruis te doen restaureeren.

Deze restauratie en de herplaatsing van al de ontbrekende steenen zijn met veel zorg uitgevoerd door den heer Witte bovengenoemd, die van de gelegenheid heeft gebruik gemaakt, om het Christusbeeldje en den intaglio af te vormen.

3. De Pax.

Een van de delicaatste kunstvoorwerpen bewaard in de Schatkamer van St. Servaaskerk te Maastricht is wel de pax door Bock en Willemsen beschreven in *Antiquités Sacrées*, blz. 211.

Deze schrijvers meenen dat dit stuk uit de XVIe eeuw dagteekent en geven te verstaan dat het uit Keulen of uit Vlaanderen stamt.

Dit moge waar zijn voor wat aangaat het goudsmidswerk, hetwelk veel overeenkomst heeft met het lepeltje uit de collectie Rothschild afkomstig van de familie van Slype en thans in het Britsch museum; doch het schilderwerk op glas komt mij voor Italiaansche arbeid te zijn, dit blijkt uit den stijl en uit de costumen.

4. Triumfboog-balk.

In de Schatkamer wordt een houten kist bewaard, aan alle zijden versierd, met beeldwerk, namelijk nissen waarin de borstbeelden der apostelen; arbeid uit het laatst der XVe eeuw.

Dr P. J. H. Cuypers heeft met zijn bekende scherpzinnigheid ontdekt dat deze kist samengesteld is uit een dier balken welke

in vroegeren tijd in den triumfboog geplaatst werden tot ondersteuning van een grooten crucifix en van de beelden van O. L. Vrouw en St Jan.

Waar deze balk vandaan komt is onbekend, wellicht uit St. Jacobskerk.

Het ware wenschelijk de kist uit elkaar te nemen en de stukken wederom tot een balk samen te voegen.

ANCIENNE ÉGLISE DE BORGHAREN.

INTÉRIEUR DE L'ANCIENNE ÉGLISE DE BORGHAREN.

Notice sur des pierres tombales de Borgharen,

par le Bon RAPHAËL DE SELYS-LONGCHAMPS.

En décembre 1872, Jos. Habets, vicaire de Berg et Terblijt président de la Société Historique et Archéologique du Limbourg, publiait dans le Tome X (1873), des Publications de cette Société un travail sur l'ancienne Seigneurie de Borgharen. Au § V page 462, il décrit une pierre tombale placée par Philibert van Isendorn à Blois, dans l'église de Borgharen.

En 1886, alors archiviste de l'Etat dans le Limbourg, il avait exprimé le désir de voir placer cette pierre dans la tour de la nouvelle église, qui allait être construite.

[1] Quand nous avons eu connaissance du projet d'érection d'une nouvelle église à Borgharen, l'ancienne étant trop petite, nous avions proposé d'élargir les deux côtés du vaisseau, pour conserver le choeur très ancien et la tour, mais les plans étaient faits et la construction décidée.

Pendant la démolition, malgré la promesse faite, on était en train de casser la grande pierre tombale. J'arrivai par hasard, soixante morceaux à l'état de moëlons étaient déjà préparés pour servir d'empierrement. On donnait pour excuse, le mauvais état de la pierre et l'impossibilité de l'enlever. Je fis porter tous ces débris en lieu sûr.

L'Abbé Habets fut excessivement peiné de cette destruction; je lui promis de tâcher de reconstituer la pierre.

Grâce à la description qu'il en donne page 462 et avec l'aide du maçon Jos. Hoebreck de Borgharen, nous avons réussi à tout remettre en place.

---

[1] Par suite du décès de la comtesse de Brigode Kemlandt, née Léonie Baronne de Rosen de Borgharen, morte le 11 décembre 1885, ses enfants, le comte de Brigode Kemlandt et mon épouse héritèrent de la propriété de Borgharen.

La pierre, dans les parties intactes, avait de quarante cinq à cinquante centimètres d'épaisseur; ce qui nous a forcés de faire un grand coffre en planches et madriers, dans lequel, nous avons mis, d'abord les gros morceaux à leurs places. Puis nous nous sommes servis de briques et de ciment pour caser les plus petits à la hauteur voulue.

Le travail terminé, nous avons placé cette pierre tombale dans la tour sud du château de Borgharen pour la mettre à l'abri des intempéries.

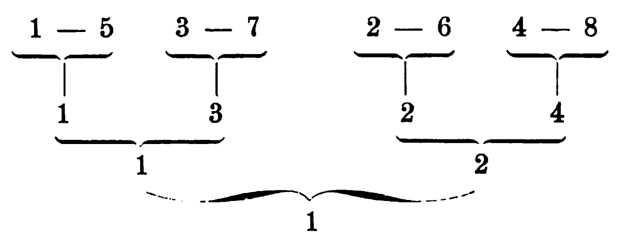
Cette pierre, en calcaire bleu de Visé, mesure 2 m. 55 sur 1 m. 45; elle se trouvait, quand on a démoli l'église, à l'entrée, côté nord, en partie sous les bancs; elle était déjà alors en plusieurs morceaux.

Au centre se voient les armes de Philibert van Isendorn à Blois, et celles de sa femme Adelaïde van Agris.

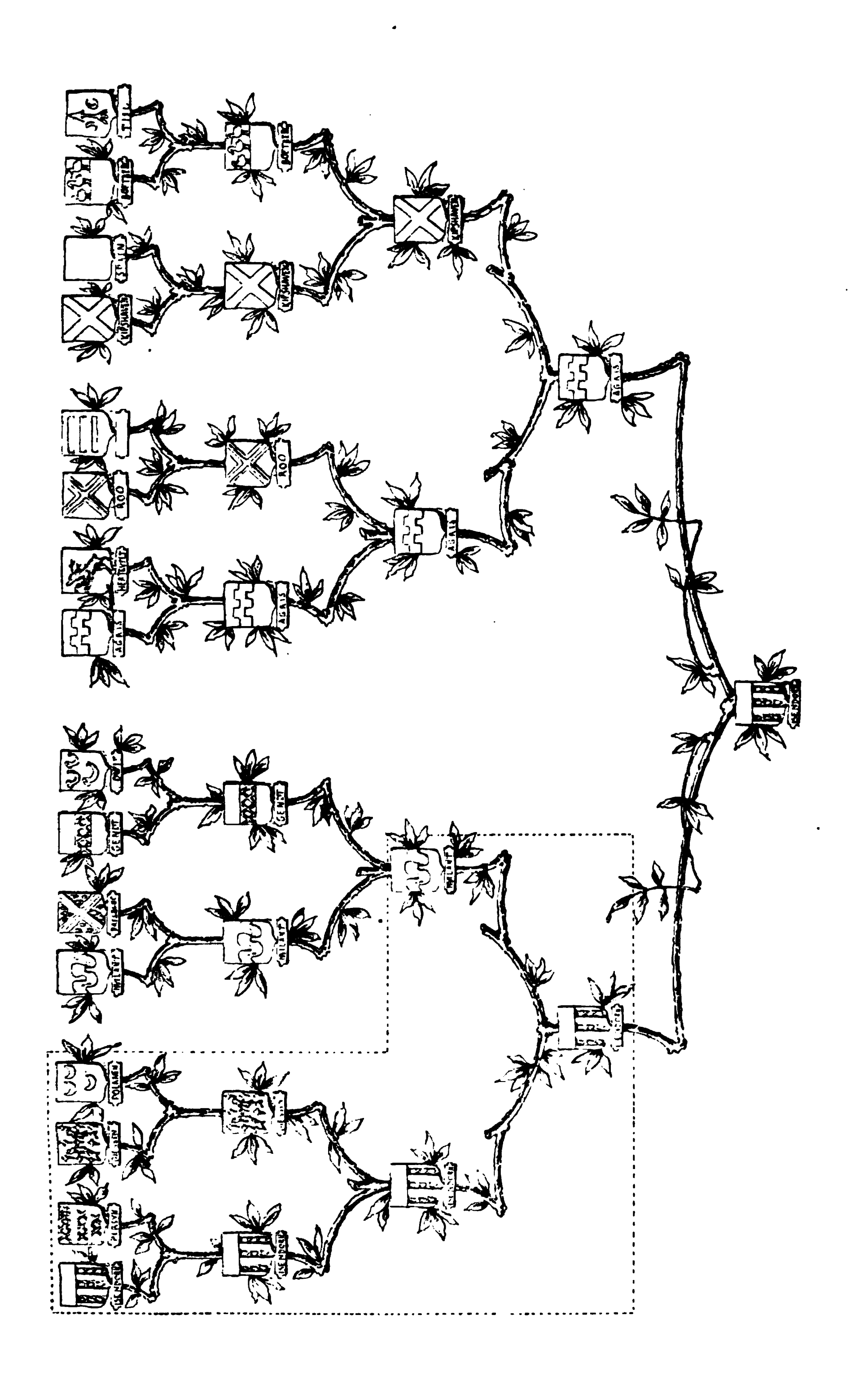
Sur le côté droit de la pierre et en haut sont figurées les armes des Isendorn et en dessous les quartiers de sa famille; sur le côté gauche de la pierre et en haut sont figurées les armes des van Agris et en dessous les quartiers de sa famille.

Monsieur le Bon Louis de Crassier a bien voulu me communiquer la généalogie de Philibert d'après Lefort, 1 Partie XII, page 99 (1). Ce tableau permet d'établir que les armes sont placées sur la pierre d'après le système Allemand et le tableau des 16 quartiers doit se présenter comme ci-contre (2).

(1) Les écussons étant numérotés de haut en bas d'un côté de la pierre 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, voici le schéma du système Allemand que M[r] le Bon Louis de Crassier a tracé pour l'établissement des tableaux des quartiers.

(2) La partie du tableau entourée de pointillés correspond à la généalogie d'après LEFORT.

Pierre tombale de PHILIBERT VAN ISENDORN A BLOIS
et d'ADELAIDE VAN AGRIS son épouse.

Description des blasons de la Pierre tombale.
Côté droit (d'après Rietstap).

ISENDOORN A BLOIS. Gueldre, de gueule à 3 pals de vair; au chef d'or.

Cimier: un lion rampant de gueule accosté de 2 flambeaux de sable virolés d'or et allumés de même.

Lambrequin d'or, de gueule et d'azur.

Support 2 lions au naturel.

NULANT. Ingennulandt (van), Gueldre: d'argent à la fasce entée de gueule. Casque couronné.

Cimier: un renard issant de gueule posé de front. Colleté d'une fasce entée d'argent, tenant de chaque patte une boule d'or.

GIESSEN. Giessen (van), Brabant. De sinople à 2 saumons adossés d'or accostés de 9 croix recroisetées au pied fiché du même (souvent les croix manquent).

Cimier: Les saumons, les têtes en bas, posés en chevrons renversés.

GEND. Gendt (van), Gueldre. D'argent à la fasce de gueule frettée d'or.

Cimier: un levrier d'argent, colleté de la fasce du champ assis sur un chapeau de tournoi d'argent; retroussé de gueule ou un levrier arrèté d'argent colleté d'or.

PERYN. Persyn (van), Hollande, Flandre. Fascé d'or et d'azur, les fasces d'or chargées de 9 flanchis de gueule, 4, 3 et 2. Casque couronné.

Cimier: un flanchis de gueule entre un vol coupé alternativement d'azur et d'or.

(1) DAESDONC. Daesdonck (van), Brabant septentrional. D'hermine au sautoir de gueule.

Cimier: 2 cornes de bouquetin d'argent.

POLLANEN. Pollanen (van), Utrecht (seigneurs de Polanen issus de la maison de Wassenaer). D'argent à 3 croissants de sable. Casque couronné.

Cimier: Un vol de bannerets d'argent chaque aile chargée de 3 croissants de sable rangées en pal.

---

(1) Sur la pierre ce sont des feuilles au lieu d'Hermines.

BRUHESEN ? OWI ? (1) — D'apres la description de Habets, mais sur la pierre on ne peut lire que OWI.
Trois cornets sur fond?
Deux et un.

Côté gauche.

AGRIS. Originaire des provinces rhénanes: de gueule à la fasce brétessée et contre-brétessée d'or.
Cimier: 2 chiens de gueule colletés de la fasce de l'écu.

KIPSHAVEN. Westphalie: d'or au sautoir alésé de sable, les extrémités arrondies, casque couronné.
Cimier: une tète et col (2) de chien braque de sable.

ROO. Rohe, Westphalie: de gueule au sautoir d'argent.

BOETBERG. (3) Boetbergen (van), Westphalie, Gueldre, Utrecht, Flandre: d'azur au chef d'argent chargé de 3 merlettes de gueule, casque couronné.
Cimier: une tète et col de loup d'azur colleté aux armes du chef.

HERTEVELT. Hetevelt (van), p. d'Utrecht: d'argent au cerf rampant de gueule.

SPAEN. Spaen, province rhénane: d'azur à 3 boucles de gueule, casque couronné.
Cimier: une patte d'ours de sable en pal empoignant une boule de gueule.
Spaen, Westphalie: d'argent à 3 anilles de sable.
Cimier: une anille de sable.
Sur la pierre l'écusson n'existant pas, je n'ai pu jusqu'à présent déterminer quelles armes il faut choisir.

. . . . . ici le blason est indiqué sur la pierre mais le nom n'est pas lisible.

TIEL. Till (van), Gueldre: de gueule à une flèche d'argent, accostée de 2 annelets du même.

---

(1) Habets dans sa description inscrit BRUHESEN, or sur la pierre on lit d'une manière certaine seulement OWI.

Il paraît que Monsieur l'Abbé Coenegracht, aumonier à Reckheim a lu . . OWIES ainsi que Monsieur le Bon Louis de Crassier qui ont vu la pierre encore en place en 1885.

(2) Consultez RIETSTAP.

(3) Voyez la note à la page suivante.

Cimier: un cygne issant d'argent béqué de gueule, le vol levé, tenant en son bec un annelet d'argent.

Supports, deux griffons regardant au naturel.

Il y a plusieurs divergences entre l'inscription de Habets et celle qui se trouve sur la pierre.

Habets inscrit (page 462)

AGRIS	sur la pierre	AGRIS.
ROE		KIPSHAVEN.
BOTTER		ROO.
HERTEVELT	(1)	BOETBERG.
. . . .		HERTVELT.
SPAEN		SPAEN.
. . . .		. . . .
TIL		TIEL.

Maintenant, dans un caveau de la cave du château de Borgharen, (reposant sur 3 barres de fer scellées dans les murs), se trouve un grand cercueil de deux mètres neuf centimètres de long, très simple en quartiers de chêne de 4 à 5 centimètres d'épaisseur, garni de fortes menottes en fer.

Il contient d'abord le corps momifié d'un homme de grande taille; par sa position on voit qu'il a été placé directement dans ce cercueil et n'en a pas été déplacé.

Les restes de divers squelettes ont été mis après, dans ce même cercueil, par suite de la désagrégation de plusieurs autres cercueils dont les débris reposent aussi sur les barres de fer.

On peut reconnaître la tête d'un homme âgé, d'après l'usure des dents; celle d'une femme et les os pariétaux d'un enfant tout jeune.

D'après la tradition ce sont les restes de membres de la famille d'Isendorn à Blois devenus protestants.

Je crois que si Habets ne le dit pas, c'est qu'il était réduit aux conjectures; c'est l'impression que j'ai eue, quand je lui en

---

(1) Sur la pierre à vrai dire on ne peut lire que BO..E, mais Monsieur le baron Louis de Crassier a trouvé dans le recueil de généalogies Cortenbach, aux archives de Maestricht, l'alliance suivante:

Adrianus Boedbergh in Wancham uxor... A. Thijll circa 1500 à 1550 et comme les armes sont concordantes, c'est Boedbergh qui est le nom exacte.

Sur la pierre on a gravé des canettes au lieu de merlettes.

ai parlé. Au reste, lors de sa visite, le caveau était complètement muré; je l'ai fait ouvrir depuis, et on y a placé une porte fermant à clef.

Quoique persuadé que c'était bien des membres de la famille d'Isendorn qui se trouvaient là, je n'en avais pas la preuve matérielle.

Dernièrement, voulant me rendre compte, si on pouvait reconstituer les cercueils dont il ne restait que des débris, j'ai fait sortir du caveau les planches et les huit menottes qui s'y trouvaient. On n'avait jamais vu d'inscription sur ces planches quand elles se trouvaient dans le caveau, mais après les avoir nettoyées avec soin, nous avons pu lire sur une du couvercle longue de 2 mètres, l'inscription suivante, peinte sur le chêne à la couleur jaune à l'huile:

DEN HOOCH EEDELEN WELGEBOOREN HEER
PHILIBRT VAN ISENDOREN . A BLOIS VRI HEER
VAN BORGHAREN HEER VAN A:GERIS
ORAEDT EN DE METS GEWEESÊN LIEUTENANT
COLLONEL TEN DINST VAN HAREN HO: MOG: DE HEREN STAETEN
GENERAEL DER VEREENICHDE NEDERLANDEN ETC. STARF DEN
ii OCTOBRIS 1677
ICK HEBBE DE GOEDE STRŸT GESTREDE ICK HEBBE DEN LOOP
GEEYNDICHT ICK EBB.....

le restant manque.

Sur la seconde planche du couvercle de même longueur on voit peintes en couleurs les armes d'Isendorn à Blois surmontées du haume couronné, lambrequin, supports (deux lions), le tout très bien conservé et bien exécuté.

Donc c'est bien le couvercle du cercueil de Philibert van Isendorn. Tout porte à croire que le fond et les côtés étant tombés en pourriture, on plaça la tête du vieillard dans le grand cercueil noir.

Quant aux quatre autres planches, longues de 1.84 mètre, elles appartiennent à un 2e cercueil dont le fond manque.

Sur l'un des côtés du couvercle on lit, assez difficilement, parce que les lettres sont peintes en noir sur le chêne, l'inscription suivante:

HOCH • EDELE WEL · GEBOREN
VROWE • MEVROWE · ISENDOREN
ABLOYS • GEBOREN VON AGRIS
VROWE · VAN · BORG-HAREN AGRIS HOF
EN · ORAEDT · STERF · 27 OBRIS 16 . 5.

Les deux derniers chiffres de l'année sont douteux.

Sur l'autre planche du couvercle se trouvent accolées dans le même ovale, les armes des d'Isendorn à Blois et d'Agris, surmontées de la couronne, ayant comme support d'un côté le lion et de l'autre la levrette, colletée des armes des Agris, le tout en couleur.

Ce cercueil est celui d'Adelaïde van Agris et la tête de femme qui se trouve dans le grand cercueil noir doit être la sienne.

Enfin il y avait encore dans le caveau le panneau de tète, celui du bas et deux côtés d'un petit cercueil long de 0.55 mètre. Par ses dimentions il n'a pu contenir que les restes d'un enfant nouveau-né.

Si nous jettons maintenant les yeux sur la pierre tombale, elle a été exécutée et placée évidemment du vivant de Philibert et de sa femme Adelaïde, car les dates de décès sont restées en blanc. Quant à Lucretia née le 29 janvier 1638, morte le 1 février 1644, donc âgée de 6 ans, ou Gertrude née le 18 janvier 1641, morte le 12 novembre 1653 donc âgée de 12 ans, nous n'en avons pas trouvé de traces. Ont-elles été enterrées dans l'église? Au reste, Philibert n'a pris possession de Borgharen qu'après 1650. Quant à Franz, figurant le dernier sur la pierre, né le 12 juin 1654 et mort le 18 juin 1654, donc 6 jours après, ses restes appartiennent au petit cercueil.

Entre cette dernière inscription et le dessous de la pierre, il y a, ainsi qu'on peut le remarquer, un grand espace vide destiné à inscrire d'autres défunts. En effet, Philibert avait 10 enfants (1).

Enfin quant au grand corps reposant dans le cercueil noir, ce doit être celui de Wolter, fils aîné de Philibert.

---

(1) Habets page 463 met en note: celle-ci et suivante sont probablement nées à Borgharen mais inscrites dans les régistres de Maestricht par l'absence d'une commune protestante à Borgharen.

Comment se fait-il que la pierre se trouvant en 1885 dans l'église, les cercueils soient dans les souterrains du château?

Diverses hypothèses peuvent être faites, mais jusqu'à présent aucune n'est complètement satisfaisante.

Philibert était protestant tout au moins à la fin de sa vie.

Il y a bien à Borgharen un calice portant d'un côté les armes d'Isendorn, une couronne et supports et de l'autre celles de sa femme d'Agris; et au-dessous du calice l'inscription:

PHILBRT VAN ISENDORM A BLOIS VRY'HEER VAN BORCHAEREN
EN ADELHEIDA · VAN · AGRIS VRYVROVW VA BORCHAEREN
NIET SONDER GODT · DEN 29BER 1674.

Quand à Wolter certainement il était protestant. Enfin si on rapproche les dates:

Philibert fait son testament le 12 février 1675, sa femme vit encore (1). Il meurt d'après toute vraisemblance en automne de 1678 (2).

Wolter Frans van Isendorn à Blois, seigneur de Borgharen, l'aîné des fils, est mis le 25 juillet 1679 à La Haye en possession de la seigneurie de Borgharen consistant en: château, justice, pêche, moulins, chasse, prés (paturages), fermes, digues, cens, dîmes etc. (3). Wolter meurt au commencement de 1680 (4).

Son frère Willem lui succède mais son règne fut court, car les créanciers et la plupart des héritiers réclamèrent la vente de la seigneurie de Borgharen: les premiers pour être payés, les seconds pour sortir d'indivision. Par sentence du 23 mai 1680 le Conseil de Brabant à La Haye déclare que les messieurs et les demoiselles d'Isendorn doivent remettre à l'acquéreur de Borgharen tous les papiers, chartes, régistres et documents du château ainsi que l'horloge, les clefs de la prison, les chaînes du pont-levis, la cuve de la brasserie et toutes les autres choses, qu'ils ont emportées (5).

---

(1) Page 462.
(2) Page 462.
(3) Page 464.
(4) Page 464.
(5) Habets, page 465.

Il est bon de rappeler ici ce que dit Habets, page 408 (1).

Philibert achète le château en 1647, il le restaure et s'y établit en 1648. Il fit de grandes dépenses non-seulement au château mais à la ferme et aux murs d'eau de l'étang (en effet ses armes et celles de sa femme se trouvaient incrustées dans le mur de la ferme, et se trouvent encore avec la date de 1676 dans le mur d'eau de l'étang près du pont).

Il avait dû emprunter de grands capitaux, entre autre à J. Vosterman, trésorier de la ville de Maestricht.

En 1678 à la mort de Philibert, Wolter son fils, ami de Vosterman, cherchait à épouser Hélène, fille de Vosterman. C'était une belle personne et grande héritière. Il lui fit beaucoup de cadeaux, mais n'ayant pas été accepté il se brouilla avec le vieux Vosterman et Hélène épousa le 12 février 1679 le baron Willem van der Heyden à Blisia (2).

On voit par ce qui précède que les relations devaient être très tendues entre vendeurs et acquéreur, tant pour les questions d'intérêts et de rivalité que de religion.

Déjà lors de l'occupation de Maestricht par les Hollandais en 1632, les partis armés avaient parcouru les villages du Pays d'Outre-Meuse et beaucoup d'églises furent pillées.

Depuis le 26 décembre 1661 la seigneurie fait partie des Etats de Hollande; l'année suivante en 1662, Isendorn remplace le prêtre catholique par un ministre protestant.

Les fenêtres (3) de l'église sont brisées, l'autel détruit et le prêtre catholique est écarté.

Le 22 septembre 1671 le sacristain, maître d'école et lecteur de la paroisse de Borgharen se plaint même aux Etats-Généraux de ce que Isendorn s'est fait remettre les clefs de l'église.

Après la prise de Maestricht par Louis XIV en 1673, Isendorn quitte pendant quelque temps Borgharen et le culte catholique est rétabli.

Lors d'une visite décanale (4) faite le 5 octobre 1673 il est

---

(1) Habets, p. 408.

(2) Habets, 424.

(3) Probablement les vitraux.

(4) Voir à la fin de l'article page 34.

constaté que le seigneur du village (Isendorn) a placé le mausolée de sa famille à la place du maître-autel (par mausolée on doit comprendre la pierre tombale).

Dans ce cas, en vertu d'un article du concile de Trente qui défend d'enterrer des hérétiques dans les églises, a-t-on porté les restes de l'enfant au château quand on a rétabli le maître-autel? Ce n'est là qu'une supposition.

Par suite de la paix de Nimègue (10 août 1677) les troupes durent quitter le Pays; le *simultaneum* fut décrété dans le pays d'Outre-Meuse et appliqué à Borgharen quoique toute la population fut catholique.

Enfin survinrent la mort de Philibert puis de son fils Wolter, en 1678 et 1680, et la vente en 1680.

D'après tout ce qui précède, je pense que Philibert, sa femme et son fils Wolter n'ont jamais été sous la pierre tombale de l'église, mais ont été, peut-être provisoirement, placés dans le caveau du château où ils sont restés depuis lors, et que par respect pour les morts, les propriétaires qui se sont succédés depuis n'ont pas voulu profaner leur sépulture.

Monsieur le Baron Louis de Crassier a bien voulu me donner la traduction de la visite décanale du 5 octobre 1673, publiée dans le „Geschiedenis van het Tegenwoordig Bisdom Roermond" Tome III p. 353, publié par Habets, à la fin de sa vie 1892. (Habets est mort le 22 juin 1893). *Visite décanale:* Borgharen, année 1673 le 5 octobre l'église de Borgharen fut visitée.

Philibert Isendorn à Blois est collateur, c'est lui qui possède les grandes dîmes.

La réparation de la nef de l'église est à la charge du seigneur temporel, la cloche banale est également à sa charge. Il n'existe pas de *maître-autel*, le seigneur du village y a placé le mausolée de sa famille (Dominus temporalis apposuit ibi mausoleum suae familiae) et a érigé un nouvel autel.

Les hérétiques sont le seigneur temporel et sa famille qui habite en partie ici (Haren) et en partie Maestricht.

Pierre tombale de Gérard van Bornem, alias van Mérode.

Dans le choeur de l'église de Borgharen se trouvait encore une grande pierre tombale dont la partie supérieure manque. Elle est actuellement dressée contre le mur du cimetière. J'ai fait remplacer la partie manquante par un appareil de briques et de ciment et fait placer un petit toit pour la préserver de la pluie.

Cette pierre en calcaire, longue de 1.90 sur 1.185 mètre de large et 0.30 d'épaisseur, porte les armes des Mérode traversées par la bande de bâtardise, surmontées du haume couronné et lambrequins.

Sous les armes on voit un ange limbé les ailes à moitié ouvertes tenant entre les mains un objet qui n'est plus reconnaissable, car la pierre est fort usée par le temps et le passage des personnes lorsqu'elle était dans l'église. Au dessus de cet ange se trouve une banderole sur laquelle on peut lire:

Got trust der Zele

en caractères gothiques.

Aux quatre angles de la pierre on voit dans un rond les attributs des Evangélistes et sur la bande de pourtour, on peut à peu près lire aussi en caractères gothiques:

Alias Merad Scoltet Harre sterf
A° XVXXXV den VI dach in Januarie... (1)

Habets page 488 donne l'inscription suivante:

Hier licht begraven Gerit van Bornem
alias Merode, scoltet van Haren,
sterf anno XV^c^ XXXV den VI dach in
Januarie.

Got trust der Zele.

Nous donnons du reste une reproduction de la pierre.

Ce Gérard van Bornem alias van Merode était borggrave et receveur de Haren après l'an 1500 et bailli depuis 1507. C'était le fils naturel de Koenraed Gérard Scheiffart van Merode, seigneur de Bornhem, Borgharen, Wilre et Nijenrode, il était déjà à l'école de Borgharen en 1483 et mourut le 6 juin 1535.

Je n'ai pas retrouvé la tombe de Jean Printen qui se trouvait dans l'église, ornée de 2 blasons avec l'inscription:

---

(1) Monsieur le Chevalier DE STUERS croit lire VI dach in Februario.

Ici est enterré le noble Johan Printen, borge(meister tot Tricht) mort 1540 le 10 octobre.

J'ai aussi recueilli d'autres débris de pierre tombale en même temps que ceux qui provenaient de celle d'Isendorn, portant des caractères gothiques. Je ne sais s'il y aura moyen de déterminer pour qui elle a été faite, car beaucoup de morceaux manquent.

C'est peut-être la pierre de Reiner Scheiffart van Merode, mort vers 1507 ou 1508 (1).

En tous cas elle était probalement placée dans l'église sur le passage des fidèles, car sauf les lettres en creux aucun dessin n'est visible sur les fragments.

Quand on a démoli la tour de l'église, on a trouvé dans les fondations une pierre grossièrement sculptée dont je donne une reproduction. Cette pierre très lourde en calcaire de Maestricht a 0.29 mètre de haut, 0.34 mètre de long.

Elle a pu appartenir soit à des fonds baptismaux ou avoir fait saillie dans un mur d'une église plus ancienne.

Monsieur le Chevalier de Stuers croit que c'est le support d'un pilier encadrant la porte de l'Eglise primitive existant vers 1100.

En démolissant la tour on a trouvé dans le sol un cullot de métal de cloche.

Or Habets, page 495, donne l'inscription de la grosse cloche placée en 1699 ainsi que celle de la petite placée également en 1699.

A cette époque les cloches étaient ordinairement coulées sur place, ce qui explique la présence de cette *scorie* de bronze.

Dans le cimetière, Habets a trouvé une grande amphore gallo-romaine, lors de la démolition de l'église; il l'a déposée au musée de Maestricht au *Petit Staat*. Une autre a été brisée par les ouvriers.

Je termine cette petite notice par la reproduction de l'ancienne église de Borgharen, décrite par Habets, page 494.

---

(1) Habets page 442.

PIERRE SCULPTÉE TROUVÉE DANS LES FONDATIONS
DE L'ÉGLISE DE BORGHAREN.

Le maître-autel portant les armes des Blisia a été brûlé ainsi que d'autres objets de l'église lors de l'incendie de la grange de la ferme où on les avait placés, pendant la construction de la nouvelle église.

Monsieur Julien Fraipont, professeur à l'université de Liége, a bien voulu venir examiner les squelettes du caveau, le 11 octobre 1906.

Dans le grand cercueil noir sans inscription, qui doit être celui de Wolter van Isendorn, il a constaté que le squelette complètement momifié n'avait pas été déplacé. Enveloppé d'un linceul dont l'étoffe était encore collée à la peau, il reposait sur un lit de paille de seigle. La tête était appuyée sur un coussin de toile bordé de guipures (d'après un fragment) et rempli de foin ou plutôt d'arrière-foin. Sur la poitrine se trouvait un noeud de soie noir bien conservé. Le corps était entouré de houblon et de feuilles de lauriers; ce qui, joint à la grande sécheresse du caveau, explique la conservation.

Monsieur Fraipont a alors retiré de ce cercueil les parties des autres squelettes qu'on y avait mis. Nous avons replacé 1°. les ossements correspondant à ceux du vieillard, dont les machoires sont presque dépourvues de dents dans le cercueil de Philibert. Les ossements indiquent un homme fort. Une anomalie anatomique qui n'est pas très commune est à signaler: une côte double en forme de fourchette; 2°. les restes d'une femme âgée d'après la denture, de petite taille: les bras, le corps et une partie des jambes sont aussi momifiés; les cartilages du larynx sont admirablement conservés; 3°. les os pariétaux, minces comme une feuille de papier seuls restes que nous ayons trouvés de la tête du petit Frans mort après avoir vécu 6 jours, ont été places dans le petit cercueil.

J'ai puisé, ainsi qu'on le voit, la plupart des renseignements pour cette petite note dans l'ouvrage de l'abbé Habets.

Monsieur van de Casteele, directeur des archives de l'Etat à Liége et Monsieur Hijnens, instituteur en chef à Borgharen ont bien voulu en traduire certains passages.

Monsieur Flament, archiviste de l'Etat dans le Limbourg à Maestricht et Monsieur le Baron Louis de Crassier m'ont également fournis des renseignements précieux.

Eenige bijzonderheden omtrent straten, pleinen en bewoners van het oude Tricht,

DOOR

JULES SCHAEPKENS VAN RIEMPST.

De arbeid, dien ik de eer heb den lezers van de *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* aan te bieden, zal wel, als zijnde eene compilatie uitsluitend van locaal historisch belang, door niemand als door Maastrichtenaren gelezen worden

De schrijver is Maastrichtenaar en min of meer bekend als ijverende niet alleen voor de belangen zijner geboortestad in het heden, doch ook voor de eerbiediging van hare traditiën en van de materieele historische overblijfselen van haar zoo bij uitstek belangrijk verleden. Hij heeft lief het hedendaagsche Tricht, gelijk het Tricht van weleer en strekt die liefde uit tot het Tricht der toekomst in zooverre die toekomst zal gebaard worden door het verleden en het heden.

Waar dus èn lezer èn schrijver uitsluitend stadgenooten zijn, daar moge de laatste zich „en famille" wanen en tot de eersten, die hij als geestverwanten beschouwt, een gemoedelijk inleidend woord neerschrijven en verklaring geven van zijn arbeid.

Hoe het denkbeeld dat bij hem voorheerschte ontkiemde, langzamerhand tot rijpheid kwam en zich eindelijk in een besluit omzette?

Het zij *hem* vooral vergund dit nader toe te lichten aangezien hij aanspraak maakt noch te zijn geschiedvorscher, noch geschiedschrijver.

Vandaar dan ook dat hij langen tijd zeer huiverig was om eene taak te ondernemen die voor een liefhebber-historicus als zeer zwaar kan betracht worden.

Niettegenstaande het bewustzijn dat het moeielijk is een arbeid van eenige historische waarde te leveren — daarvoor is het tijdsverloop dat hij zich aan de studie onzer locale geschiedenis wijdt te kort — niettegenstaande zijne onvoldoende belezenheid en ondervinding, waagt hij het, daartoe aangemoedigd van bevoegde en hooggeachte zijde, zijn arbeid te doen verschijnen.

Jhr. Victor de Stuers was het die na inzage genomen te hebben van een tiental behandelde straten het denkbeeld opperde om de compilatie in de *Publications* te doen verschijnen. Met zijne critische aanmerkingen en toevoegingen werd met dankbaarheid rekening gehouden. Jammer dat eene ziekte hem belette den geheelen arbeid in te zien.

Ook van den heer Dr Doppler vermocht de schrijver aanmoediging en nuttige wenken te ontvangen; hij betuigt ook hem daarvoor zijne erkentelijkheid.

* * *

Toen de schrijver dan jaren geleden in het bezit kwam èn van de beide boeken van de *Annales de la Société Historique et Archéologique à Maestricht* (1854—1858) èn van de *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* (1859 thans tot 1906), nu vormende 43 lijvige boekdeelen, ondernam hij daarvan in zijn ledige uren de systematische lezing en voelde hij zich vooral bijzonder geboeid door de menigvuldige studies, die daarin voorkomen, betrekking hebbende op de geschiedenis van Tricht.

Verbaasd over den schat van wetenswaardige bijzonderheden die op dat gebied daarin te vinden zijn, strekte hij zijne lectuur uit tot de collectie van de *Maasgouw*, de *Annuaires de la province de Limbourg* (1825—1831), de historische schetsen in het *Jaarboek voor het Hertogdom Limburg*, enz., enz. en besteedde hij schier dagelijks, zonder bepaald doel, eenigen tijd aan het verzamelen van annotitiën, betrekking hebbende op de rijke, schatrijke geschiedenis van het oude Tricht, dat door zijn lijden, door de kranigheid, den vrijheidszin, de beginselvastheid van zijne poorters eene zoo aantrekkelijke figuur is, helaas zoo weinig bekend, ja zelfs geheel ongekend buiten den zeer engen kring van enkele vakmannen.

Vaak ontwelde hem de verzuchting: hoe is het mogelijk dat die kostbare materialen daar schier ongelezen en vooral onbenut blijven liggen! Door een kundig schrijver verzameld en geordend ware daarvan eene boeiende en leerrijke „Geschiedenis van het oude Tricht" samen te stellen, eene taak, tot nog toe door niemand op eenigszins ruime schaal ondernomen of aangedurfd.

Schrijver dezes betreurde het dat hij niet jonger was en dus de daartoe noodige kennis, ervaring en belezenheid onmogelijk meer kon opdoen.

Hij bepaalde er zich dan toe een kijkje te geven op het Tricht van voorheen; misschien zal het eenige belangstelling wekken bij het gewone lezende publiek.

* * *

Die gedachte kwam tot rijpheid bij de bestudeering van de laatste jaargangen der *Publications* waarin Dr Doppler, meest in regestvorm (verkorte inhoud), gedeeltelijk in extenso, uitgegeven heeft de schepenbrieven van het Kapittel van St. Servaas te Maastricht. Ofschoon Pastoor M. Willemsen van 1865 tot 1868, en G. D. Franquinet in 1870 en 1877 eene loffelijke poging tot publiceering van oude stukken waagden; — de eerste toch deed zulks met 310 schepenbrieven van het St. Servaas-kapittel (1); de laatste met een 410-tal van het O. L. Vrouwe kapittel, benevens in 1877 met den cijnsregister van O. L. Vrouwekerk (2) — komt aan Dr Doppler ontegenzeggelijk de eer en de hooge verdienste toe de schepenbrieven van St. Servaaskerk op systematische wijze volledig te hebben uitgegeven.

Begonnen in deel XXXVI (jaargang 1900), is het aantal daarvan in deel XLII (jaargang 1906) tot 1526 geklommen.

Die benedictijner arbeid, omvattend het ontcijferen van de aan ieder tijdperk eigen schrijf- en spelwijze, het weergeven in regestvorm in onze tegenwoordige taal van de latijnsche en oud-nederduitsche teksten; het in overeenstemming brengen van de middeleeuwsche tijdrekening (3) met de hedendaagsche, wekte mijne

(1) *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le duché de Limbourg*, dln. II, III, IV, V.

(2) Mr G. D. FRANQUINET, *Beredeneerde Inventaris der oorkonden en bescheiden van het kapittel van O. L. Vrouwekerk te Maastricht* I (1870), II (1877).

(3) Zie P. DOPPLER, *Bijdrage tot de geschiedenis der tijdrekenkunde te Maastricht in de Middeleeuwen* in *Publications* etc., dl. XLII, p. 211.

bewondering en duidelijk trad de waarheid op den voorgrond van hetgeen de schrijver in een voorwoord (1) daaromtrent o. a. zegt: dat die schepenbrieven „onschatbare wegwijzers zijn voor de „middeleeuwsche topographie", dat zij ons „niet alleen bekend „maken met de namen der straten en pleinen en limieten onzer „gemeente, maar ons ook leeren kennen den historischen grond „dier namen en de veranderingen en wijzigingen door eerstge-„noemde in den loop der tijden ondergaan"; en elders (2): „Wat „schats die schepenbrieven bevatten, wat ontzaglijke rijkdom van „genealogie, oudheidkunde, kerk- en stadsgeschiedenis daarin op-„gesloten ligt, zal eenieder bevroeden die ze van nabij heeft „leeren kennen".

De systematische bestudeering der schepenbrieven deed dan als in een kaleidoscoop, mij voor den geest verschijnen den toestand van het Tricht van weleer met zijne kerken, kloosters, kapellen, hallen, gasthuizen, oude binnenmuursche stads-poorten en omwalling, zijne militaire en burgerlijke constructiën, met zijne straten en pleinen geheeten met hunne oorspronkelijke namen, die zoo niet in uiterlijk aanzien, dan toch grootendeels en hoofdzakelijk, in richting en ligging nog gebleven zijn wat zij waren. De vaak in hout getimmerde, met stroo gedekte, onregelmatig in de straat uitspringende woningen, de *steenen* huizen, steeds als dusdanig speciaal vermeld, de aanzienlijke *mansia* met de namen hunner bewoners en familieleden, gewone ambachtslieden of adellijke poorters, treden wederom te voorschijn na eeuwenlang aan de vergetelheid ten prijs te zijn geweest; verrassend is het hoe voorheen bestaande familienamen terug te kennen zijn in nog thans bestaande, hoezeer overigens zoo vele vóór- en familienamen zeer vreemd klinken.

Het verdient opmerking dat de eigenlijke familienamen eerst sedert de XIVe eeuw in zwang geraakten en erfelijk werden. Vóór dien tijd werden de personen slechts met hunne voornamen aangeduid, waaraan weldra ter verduidelijking hun ambacht, hunne

(1) Zie P. DOPPLER, *Schepenbrieven van het Kapittel van St. Servaas te Maastricht* in *Publications* etc., dl. XXXVI, p. 3.

( ) Idem, *Schepenbrieven van het Kapittel van St. Servaas te Maastricht* in *Publications* etc. dl. XL, p. 344.

herkomst, een eventueele bijnaam werd toegevoegd, die na verloop van tijd als vaste familienamen, officieel burgerrecht erlangden.

De menigvuldige namen die een dorpsoorsprong verraden — er is schier geen dorp of stad in den omtrek welke niet een vertegenwoordiger te Tricht had — bewijzen wel dat ook in de Middeleeuwen de immigratie naar de steden op groote schaal plaats vond, zoowel ter wille van het makkelijker leven en de grootere verdiensten, als vooral omdat de burgers meer veiligheid achter hare sterke muren genoten dan de bewoners van het platte land, dat vaak afgestroopt en afgebrand werd Daarbij kwam nog de bewonderenswaardige solidariteit, die de poorters onderling verbond — verplicht als zij zich gevoelden elkander te hulp te snellen op den roep: „portere" (1) en gehouden als de overheid zich achtte om met al de kracht die de gemeenschap kon ontwikkelen, partij te kiezen voor een medeburger die in den vreemde gekweld of verongelijkt werd. (Een merkwaardig voorbeeld daarvan wordt bij de Witmakersstraat verhaald).

Onze tongval, in onzen tijd van snobisme door enkele Maastrichtsche families verwaarloosd (zij voeden zonder noodzakelijkheid hunne kinderen op in het Hollandsch, een Hollandsch meestal dat de goede God hun moge vergeven!) wordt vaak in de schepenbrieven in vele typische uitdrukkingen en spreekwijzen teruggevonden.

Zonder dat daarvoor taalkundige regels geldig zijn zegt men b.v. thans nog even als weleer, dat iemand woont *op* de Munt, *op* de Groote en Kleine Gracht, *op* de Jekerstraat, *op* de Boschstraat enz., *in* de W. Grachtstraat (in den Gracht), *in* de Groote en Kleine Staat, *in* de Papenstraat, Wolfstraat, Spilstraat, Stokstraat enz De eeuwenoude gewoonte heeft zich blijkbaar voortgeplant.

Ofschoon, als tot mijn doel niet dienstig, de schepenen als onderteekenaars, der brieven in mijn arbeid niet vermeld zijn, worden hunne namen vaak als burgers genoemd, en komen ook zij ons voor den geest die mannen uit families gesproten die van lieverlede tot pratriciërs opgeklommen waren, doch zich niet

---

(1) *Publications* etc. dl. III, p. 288.

schaamden een ambacht uit te oefenen; meest allen droegen den naam van den gevelsteen hunner woning (1).

Fier en naijverig op hunne vrijheden en privilegiën, waren de Trichtenaren in de Middeleeuwen steeds één van zin daar waar het gold deze, met hunne burgemeesters aan 't hoofd, zelfs met wapengeweld tegen onrechtmatige aanranding en willekeur te verdedigen. Tricht genoot dan ook in de Middeleeuwen groote welvaart, rijkdom en aanzien. De onzalige godsdiensttwisten van de XVIe eeuw maakten aan die eensgezindheid aanvankelijk een einde om weer na het beleg van 1579, voornamelijk bij dat van 1632, terug te keeren, om daarna bij gewijzigde toestanden over te gaan tot lijdelijke onderwerping aan eene ontzaggelijke overmacht.

Op slimme doch eerlijke wijze wisten onze voorouders van de XIVe tot XVIe eeuw partij te trekken van den naijver die steeds tusschen hunne beide „genadige Heeren ende Prinsen" heerschte om nu van dezen, dan van genen nieuwe privilegiën te bekomen die dan, ten einde de gunst en de genegenheid der Trichtenaren blijvend te verwerven, weldra ook door de andere partij verleend werden.

Bij troonsopvolging werd de nieuwe vorst nooit dan met een te voren afgesproken, beperkt aantal gewapende volgelingen binnen de stad toegelaten; hij was verplicht eerst in de St. Servaaskerk plechtig de bestaande privilegiën onder eede te bekrachtigen en eerst na die hooge en indrukwekkende plechtigheid, zwoer het volk op zijne beurt, trouw en aanhankelijkheid aan zijn nieuwen vorst.

(1) Ofschoon volgens verschillende geschiedschrijvers de stad reeds vanaf 1229, 't jaar waarin haar eerste ringmuur gebouwd werd, eene stedelijke organisatie bezat, werd deze eerst voor goed en op hechte grondslagen gevestigd in 1372 en een volledig gemeentebestuur in het leven geroepen, bestaande uit twee schouten, veertien schepenen, twee burgemeesters en twee en twintig raadslieden. Ieder der beide nationaliteiten, de Luiksche en de Brabantsche. hadden voor de helft hun aandeel in deze magistratuur aan wie de rechtspraak en de administratie was toevertrouwd: aan de schouten, als vertegenwoordigers der beide heeren en aan de schepenen het hooggerecht in civiele en strafzaken; aan de burgemeesters en aan zestien van de raadsleden het laaggerecht. Schouten en schepenen werden even als zes raadsleden van iedere zijde door de Souvereinen benoemd; de ambachten kozen vier en twintig candidaten waaruit de beide schouten ieder de overige zes raadsleden aanwezen. Ook de burgemeesters werden door de schouten uit den Raad benoemd. (A. HABETS, Le plus ancien Registre aux résolutions du conseil communal de Maestricht (1368—1379) p. 14).

De Magistraat nam ook steeds de grootste voorzichtigheid in acht in geval van oorlog van zijn Brabantschen vorst, vooral met derden, — Maastricht bleef daarbij steeds ingevolge zijne rechten, neutraal — en stond dezen niet toe om in eens met zijn geheel leger over de Maasbrug te trekken, doch slechts met kleine gedeelten daarvan, die bij vijandige bedoelingen gemakkelijk zouden te bedwingen zijn. De gewapende ambachten waren alsdan op de stadsmuren en langs de straten, waardoor de troepenafdeeling trok, opgesteld, terwijl de stadspoorten gesloten waren en slechts wederom tijdelijk geopend werden als de afdeeling de stad door de Duitsche poort verlaten had (1).

Niet weinig aanmoedigend was het voor mij in den loop mijner studie te ontwaren, hoe een arbeid als deze alreeds sedert eene halve eeuw als het ware verwacht en aanbevolen werd door mannen van gezag op archéologisch gebied.

Reeds in 1864 toch wees Alex. Schaepkens erop, niettegenstaande hij slechts in staat was een kijkje te nemen in den ongeordenden schat van Maastrichtsche archivalia, van hoeveel belang voor de locale geschiedenis de schepenbrieven en oude cijnsregisters onzer kerken en kloosters zijn; dat evenwel de zorgvuldige opbewaring dier eerbiedwaardige oude stukken tot weinig nut strekt. „Het is een „renteloos daar liggend kapitaal, 't is een land dat geen vruchten „opbrengt, 't is een schat in den schoot der aarde bedolven. De „oude archivalia zullen eerst wezenlijk nuttig zijn na hunne „publiceering" (2). En met kracht en overtuiging drong de schrijver aan op methodische vertolking, vooral van de destijds verstrooide en op verschillende plaatsen, zonder orde opgeborgen schepenbrieven van St. Servaaskerk en drukt hij de hoop uit dat ze mochten opgezocht en vertolkt worden. „Ces documents sont tou„jours les bien venus pour l'un ou l'autre travailleur" (3). Elders

(1) Zie menigvuldige daaraan herinnerende voorbeelden in mijn opstel „*Les Sièges de 1407 et 1408*", *Public.* XXXVIII, p. 407, waar betrekking daarop hebbende opschriften binnen de poorten geplaatst, medegedeeld worden.

(2) *Publications* etc., I, p. 60.

(3) Ibid., p. 69.

wees hij op de wenschelijkheid, dat gevelsteenen zorgvuldig bewaard en beschreven mochten worden [1].

Ook Franquinet [2] had het hoog op met de schepenbrieven als zijnde onschatbare wegwijzers op het gebied der locale geschiedenis en middeleeuwsche topographie; hij zag toch in, dat het zijn officieele en nauwkeurige stukken door onbevooroordeelde tijdgenooten en ooggetuigen opgesteld, die niet vermoedden dat ze na eeuwen uit het stof zouden opgedolven worden om van toenmalige toestanden getuigenis afteleggen.

Jammer, zegt Pastoor Habets [3] „dat de straten en pleinen van „Maastricht nog geen geschiedschrijver hebben gevonden; het is „anders wel een aantrekkelijk onderwerp".

Aldus gesterkt in mijn opgevat voornemen, stelde ik orde in de talrijke annotitiën sinds jaren bijeenverzameld en trachtte ik ze tot één geheel te verwerken. Lang wijfelde ik omtrent de wijze waarop ik daartoe zou geraken; onvoorgelicht en zonder leiddraad ging het mij als velen: de overvloed van stof was voor mij een ware struikelblok; het woord van Boileau kwam mij voor den geest: „Un écrivain qui ne sait se borner ne saura jamais écrire".

Eindelijk gaf ik aan eene bepaalde, vaste methode de voorkeur. Of het nu de beste is mag wellicht betwijfeld worden, ik hoop echter dat het geene slechte zal geacht worden.

Eerst is de oorsprong der straatnamen behandeld en, in zooverre die te achterhalen was, medegedeeld wat ik daaromtrent gevonden heb; vervolgens worden in anecdotischen vorm historische bijzonderheden, aan iedere straat eigen, vermeld; bij het Vrijthof en de groote Markt moest ik ze, wegens haren grooten omvang, in afzonderlijke rubrieken, ieder met een opschrift, splitsen; in één adem konden ze toch, noch geschreven, noch gelezen worden; kerken en kloosters liet ik meestal onbesproken; hunne, zelfs zeer beknopte beschrijving zou mij te ver gevoerd hebben; overigens bestaan daarvan speciale monographiën.

---

(1) *Publications* etc., II, p. 135.

(2) *Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van het kapittel van O. L. Vrouwekerk te Maastricht, berustend op het provinciaal archief van Limburg*, dl. I, p. 41.

(3) *De Maasgouw, Orgaan voor Limburgsche geschiedenis, taal- en letterkunde*, 1884, p. 1014.

Na in 't algemeen iets over de straten en pleinen gezegd te hebben, liet ik, de daarop betrekking hebbende, in chronologische volgorde gerangschikte aanhalingen volgen, uit de middeleeuwsche schepenbrieven en andere bronnen geput; daarbij bewaarde ik, voor zooverre ze vermeld zijn, zorgvuldig de origineele schrijfwijze en spelling, zoodat b.v. uit de bloote lezing daarvan blijkt omstreeks welken tijd de straatnamen van uit het latijn in het nederduitsch genoemd werden, verbasterden of met een nieuwen naam verwisselden.

Ten einde het overzicht over die aanhalingen te vergemakkelijken, begon ik ze alle, met opoffering van elke aanspraak op sierlijkheid en afwisseling in de zinswending, met het jaartal waarop ze betrekking hebben.

De ligging van huizen ten opzichte van andere, hun naam, afgeleid uit gevelsteen of uithangbord, de namen hunner bewoners, zijn stipt getrouw, met de oorspronkelijke, vaak grillige spelling weergegeven; dikwijls werd aanleiding gevonden om door verwijzing naar een voorafgaand of volgend jaartal er de aandacht op te vestigen, dat sommige huizen jaren, zelfs eeuwenlang bewoond werden door leden eener zelfde familie.

Ik bepaalde mij tot vermelding der personen, die in de besproken straat woonden; andere bijzonderheden waaraan evenwel de schepenbrieven zoo rijk zijn, werden als niet in mijn kader passende vermeden. Bij enkele straten zooals b.v. bij de Witmakersstraat werd daarvan eenigszins afgeweken, omdat daar oude stukken worden aangehaald, die nog nergens gepubliceerd zijn (1).

De lezer zal misschien bemerken dat, waar ertoe aanleiding werd gevonden, met eenige voorliefde uitgewijd is over sommige historische gebeurtenissen, die m. i. in het ware daglicht dienen gesteld te worden waarin ze door moderne geschiedvorschers, die „wachters bij de bronnen" stelden, geplaatst zijn; voornamelijk geldt dit feiten, verkondigd door de protestantsche hollandsche geschiedschrijvers, die schier allen elkander kopieerden, waar zij zoo ten nadeele der Trichter burgerij de schromelijk overdreven ge-

---

(1) De heer D Doppler had de welwillendheid ze voor mij in regest-vorm te vertolken, waarvoor ik hem hier, even als voor gegeven inlichtingen nogmaals dank betuig.

volgen van het beleg van 1579 hebben beschreven, en die bijna overal als „*de* historische" waarheid betracht werden, tot dat de Paters HAAKMAN en ALLARD, in hun gedocumenteerd werk *Het beleg en de zoogenaamde verwoesting van Maestricht*, aan die sectarische en tendentieuze verhalen de vleugels snoeiden. Ik koester de hoop, dat die voorliefde voor de „historische waarheid" mij niet als langdradigheid zal aangerekend worden, doch dat de beweringen, die daaruit voortvloeien, zij het na behoorlijke controle, in ruimeren kring zullen bekend worden en ook zullen dienst doen bij het geven van onderwijs aan de Trichter jeugd, aan wie de rijke en zoo bij uitstek interessante geschiedenis van de stad hunner inwoning en van haar volk, volslagen onbekend is. Wat weet zij er toch anders van, dan datgene wat de „*Vaderlandsche geschiedenis*" vermeldt: „Maastricht werd in 1579 door Prins Parma ingenomen en verwoest"; terwijl Tricht in de Middeleeuwen een staatje op zichzelf was, — gansch eigenaardig, eenig in Europa, Genève alleen uitgezonderd — dat een dyarchistisch bestuur had, niets gemeen bezat met de geschiedenis van het Noorden van ons land, en diensvolgens toch wel aan de Maastrichtsche jeugd, zij het in hoofdtrekken, dient bekend te worden gemaakt.

De naauwgezetheid, waarmede overal bij de vermelding van een feit, zelfs van geringe beteekenis, de bron aangehaald wordt waaruit geput werd, sluit naar ik hoop elke beschuldiging uit van pronkzucht met andermans veeren. Het zal iederen lezer duidelijk zijn dat ik niet méér beoogd heb, dan eene compilatie te leveren, géén aanspraak maak, noch op oorspronkelijkheid, noch op het ontdekt hebben van nieuwe geschiedbronnen. Het kostbaar historisch materiaal, dat ik aantrof, is eenvoudig voor het beoogde doel geordend en tot een geheel verwerkt, dat verre van geheel *af*gewerkt, meest immer slechts in ruwe trekken aanduidt, waar bijzonderheden over een of andere toestand, een of ander feit te vinden zijn. De weetgierigheid van den oningewijde zal wellicht daardoor geprikkeld worden, terwijl aan onze Maastrichtsche geschiedvorschers en schrijvers misschien de moeite gespaard wordt om min of meer lang naar deze of geene bron te zoeken.

***

De toestanden waaraan in den onderhavigen arbeid, niet zonder ingenomenheid, herinnerd wordt, behooren onherroepelijk tot het verleden. Aan de weldaden van de moderne wetenschap en beschaving op materieel gebied, is ook het oude Tricht deelachtig geworden; dankbaar moet erkend worden, dat de vaak ruwe zeden en gewoonten uit de Middeleeuwen en de daaruit noodzakelijk voortspruitende strenge rechtspleging, verzacht zijn; dat onze stad door verbeterde hygiëenische toestanden en voorzorgsmaatregelen niet meer zooals voorheen ontvolkt wordt door de zoo vaak hier gewoed hebbende pest en andere epidemiën; dat zij niet meer ten prooi is aan herhaalde belegeringen die zij, vooral sinds de XVIe eeuw, als „sleutel des lands" moest verduren; dat zij niet meer, zooals na 1632 tijdens het Staten-bestuur, betracht en behandeld wordt als een wingewest.

Schier op ieder gebied hebben ingrijpende, gansch hervormende veranderingen in het oude Tricht plaats gevonden; veel kwaads of minder goeds behoore tot de onbetreurde vergetelheid.

In hooge eer dient echter gesteld te worden, naast het behoud van tastbare herinneringen aan het verleden, ook het behoud van de machtige trekken in den eigenaardigen volksaard zijner bewoners; en dan dringt zich op den voorgrond de bestendiging hunner typische, innige liefde en gehechtheid aan hun voorvaderlijk Geloof, dat als ingeworteld, door hen nooit is verloochend.

In weerwil van vaak tyrannieke pogingen, na de verovering der stad door Prins Frederik Hendrik aangewend, om Tricht's burgerij te vervormen, mocht, naar het onbevooroordeeld woord van den verdienstelijken en te vroeg ontslapen L. J. Suringar (1) het protestantisme, als zijnde „eene vreemde, uitheemsche plant" in de Trichter harten geen wortel schieten.

Uiterst verdraagzaam en gemoedelijk, opgeruimd ja vrolijk van aard, wars van overdrijving, soms wel wat lichtzinnig en vooral „frondeur", is de Trichtenaar heden nog even als voorheen, beginsel vast en trouw aan zijne wettige overheid.

---

(1) L. J. SURINGAR, *Bijdrage tot de kennis van den regeeringsvorm van Maastricht en zijn ressort, meer bijzonder gedurende het tijdvak 1632—1794.* Academisch proefschrift (1873), p. 90. Zie ook p. 116.

Hij moge het blijven in de toekomst; zijne traditioneele godsdienstige gevoelens mogen steeds, zooals eeuwen herwaarts, de kern vormen van zijn karakter, zich afspiegelen in zijn eerbied en liefde voor het Katholiek Geloof en zijn bedienaars, moedig en zijner eigenwaarde bewust, evenals in de Middeleeuwen zich uiten, onder anderen in de prachtige, steeds aandoenlijke openbare godsdienstplechtigheden, de jaarlijks terugkeerende algemeene en parochiale processiën en de zevenjarige Heiligdomsvaart.

Op economisch en moreel gebied, strekke hem ook ten voorbeeld het vele goede van weleer, door de Fransche revolutie vernietigd in stede van gewijzigd en aangepast; men denke slechts aan het Gildewezen en de eer waarin het ambacht gehouden werd.

Hij zij, even als zijne voorzaten, werkzaam, ondernemingsgezind, matig en spaarzaam, en indien dan in de toekomst Maestricht mocht kunnen verlost worden van het douane-keurslijf, dat het naar alle zijden omknelt en zijn handel en verkeer met stam- en gewestgenooten zoo zeer bemoeilijkt, ja zelfs stremt, dan breekt wellicht voor haar den tijd van bloei en rijkdom weer aan, die aan het Middeleeuwsche Tricht van St. Servaas, roem en aanzien gaf in gansch West-Europa.

Ter verduidelijking van den tekst zij nog aangemerkt, dat bij aanhalingen uit schepenbrieven het volgnummer daarvan zooals ze door de Heeren Dr P. Doppler, G. D. Franquinet en M. Willemsen zijn gepubliceerd, steeds wordt vermeld.

De achter het nummer geplaatste letters D, F en W geven den oorsprong aan, terwijl eene S de enkele schepenbrieven, in schrijvers bezit, aanduidt.

Door Dr P. Doppler zijn gepubliceerd en hier met D gemerkt: in Deel XXXVI (A° 1900) van de *Publications* etc., de *Schepenbrieven van St. Servaaskerk* N° 1 tot 197.

in Deel	XXXVII	(A° 1901)	de	N^os^	198	tot	504.
„ „	XXXVIII	(A° 1902)	de	N^os^	505	tot	813.
„ „	XXXIX	(A° 1903)	de	N^os^	814	tot	997.
„ „	XL	(A° 1904)	de	N^os^	998	tot	1155.
„ „	XLI	(A° 1905)	de	N^os^	1156	tot	1315.
„ „	XLII	(A° 1906)	de	N^os^	1316	tot	1526.

Door wijlen G. D. FRANQUINET zijn gepubliceerd en hier met eene F gemerkt, schepenbrieven van O. L. Vrouwe-kapittel in: *Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van het kapittel van O. L. Vrouwekerk te Maastricht, berustende op het Provinciaal Archief van Limburg*, Deel I (A° 1870), de N°s 1 tot 411.

Door wijlen Pastoor M. WILLEMSEN zijn gepubliceerd en hier met een W gemerkt:

in Deel II (A° 1865) van de *Publications* etc, *Inventaire chronologique des chartes et documents de l'église St. Servais à Maestricht*, de N°s 1 tot 67.

in Deel III (A° 1866) de N°s 68 tot 123.
" " IV (A° 1867) de N°s 124 tot 231.
" " V (A° 1868) de N°s 232 tot 310.

I. De Abtstraat.

(Platea Abbatis).

Deze straat wordt in de geschiedenis weinig genoemd, zeker wel omdat ze met de geheele streek van de Brusselsche straat tot aan de Tongersche straat deel uitmaakte van die *Comment* (Kommel) en onder die benaming vermeld werd. Nogthans schijnt ze van hooge oudheid te zijn. Volgens DE LENARTS bestond ze alreeds in de X[e] eeuw en beschrijft hij ze als loopende „door de geheele Commer van St. Servaas recht naar het kasteel *de Munt*" (zie Linkulenstraat), welke straat nog heden de *Abtstraat* genoemd wordt. „Vooraf had die schrijver medegedeeld dat St. Hubertus, „bisschop van Tricht, in het begin der VIII[e] eeuw, aan zijne „Servatiaansche familie binnen Tricht een *abt* als overste gegeven „had, om alle de leden en suppoosten des kloosters onder gezagh „en autoriteyt te houden" en dat sinds dien immer van de „*Abtdy van St. Servaas*" sprake is (¹).

Ook Jos. HABETS (²) leidt de naam der straat af van de *Abten* van St. Servaas.

In de limietbeschrijving van 1442 (³) wordt de naam dezer straat alreeds verbasterd in *Sabstraet*.

In die van Maestricht, den Vroenhof, Tweebergen en St. Pieter van c. 1550 (⁴) wordt vermeld dat de *Abtstraat* aan beide zijden Vroenhof is.

Het in die straat liggende hospitaal Calvariënberg was aanvankelijk een klooster, in 1628 gesticht door de vrome Elisabeth STROUVEN. De kloosterzusters richtten het in als verplegings-

(1) *Publications* etc. I, p. 256, 233.
(2) Ibid. I, p. 233.
(3) Ibid. XIX, p. 387.
(4) W. P. H. EVERSEN, *Public.* XIX, p. 374, 420, 421.

De Abtstraat in 1671.

gesticht voor pestlijders; in 1629, 1630 en 1633 bewezen zij onschatbare en geheel belanglooze diensten aan hunne medeburgers; 400 zieken overleden er. In 1635 verpleegden zij er 200 gewonde Spanjaarden, gevallen in den strijd tegen de Hollanders in de nabijheid der stad; de ongelukkigen waren in een schuur opgesloten, terwijl van overheidswege niemand zich iets van hun lot aantrok (1).

Huizen in de Abtstraat en hunne bewoners.

In 1414 (N° 1160 D) woonde *supra plateam abbatis* Johannes DE HEGGEN, wapendrager.

In 1529 (N° 284 F) wordt door Dionys PRONEN aan Wilhelm SCOBBEL geschonken eene schuur met tuin gelegen *in platea abbatis prope portam de lynchulis*. Zij werd de *tiendeschuur* genoemd omdat daarin de tienden van St. Pieter opgeborgen werden. In 1749 kwamen ze aan 't fabriek van O. L. V. Kerk en in 1771 aan BECKER, conrector van het Athenaeum alhier (2).

---

2. Achter de Molens.

Zie bij Witmakerstraat.

---

3. Achter St. Janskerk.

Bij lezing der hieronder volgende aanteekeningen en van die bij de Papenstraat, zal het blijken dat, ofschoon in beiden schier overal sprake is van eene straat *achter St. Jan*, de onderwerpelijke toch immer speciaal is aangeduid, en dat de Papenstraat meestal nader omschreven wordt als zich bevindende *achter het straatje: achter St. Jan*.

Het is m. i. duidelijk dat met deze laatste benaming bedoeld

(1) Zie nadere geschiedkundige bijzonderheden over de lotgevallen van dat klooster: Baron VON GEUSAU, *Geschiedenis der kloosters van Maestricht* in *Public.* XXXI. p. 101; *Maasgouw* 1890, p. 20; Jos. HABETS, *Gesch. Bisdom Roermond* III, p. 707.

(2) FRANQUINET, *Invent. v. O. L. V.* I, p. 368.

wordt de straat die de Zuidzijde vormt van het tegenwoordige *Vredeplein*, place de la Paix, aldus in den franschen tijd genoemd, dáár dus waar thans de Concertzaal der Maestreechter Staar gebouwd is.

De woningen van geestelijken der St. Servaas- en der St. Janskerk die men daar zal aantreffen, bewijzen zulks overigens, als zijnde gelegen in de onmiddellijke nabijheid dier kerken.

Huizen achter St. Jan en hunne bewoners.

In 1280 (N° 23 F) is er sprake in het testament van Ridder Henricus DE DUOBUS MONTIBUS (van Tweebergen) van de erflating aan de kerk van St. Jan eener jaarlijksche rente op zijn huis gelegen *in 't straatje*, en bewoond door de zuster van den plebaan dier kerk. De bijomstandigheden hier vermeld doen met grond veronderstellen dat hier het straatje *achter St. Jan* bedoeld wordt.

In 1367 (N° 740 D) wordt een huis vermeld *achter St. Jan* gelegen, tusschen dat van Johannes DE BEKE genaamd BOSSCHE, priester, en het huis van wijlen Godefridus DE MAURO.

In 1401 (N° 1036 D) wordt vermeld eene hofstede met erf gelegen *achter dat cleyne rueken van Sint Johan*. Uit eene noot in dorso blijkt, dat die hofstede gelegen was achter hét claustrale huis van den deken van St. Servaas Everard DE REYS en tusschen het huis van Gerard VAN GHEELCKE, kapellaan van St. Janskerk, en dat van Heinrix VAN DER MASEN en Machyel VAN DER WEYDEN, kapellanen van St. Servaas.

In 1403 (N° 1049 D) is er sprake van een huis in de straat geheeten *achter Sint Johanne tegen dat ruweken over*, voormaals eigendom van wijlen Johan VAN WESEL *persoen* van St. Janskerk, thans van Everart VAN REYS, deken van St. Servaaskerk en gelegen tusschen het huis van Heinric VAN DER MASEN en Machyel VAN DER WEYDEN, kapellanen der laatstgenoemde kerk, en dat van Gerart VAN GELKE ook kapellaan van St. Janskerk.

De omschrijving in beide laatste schepenbrieven heeft blijkbaar betrekking op hetzelfde pand.

Het 9e der 13 Kerspelen waarin de stad in 1442 verdeeld was, heette het *Sint Johans Kerspel*. Toen ter tijde was daarvan:

„Overheutzman": MAES, *in den burch;* Jacob VAN KANNE, Koen

in den Vroenhof; Vranck VRIENTZ zoon, *neven die hegge* en Heyn *der Smeth*, hoofdmannen (1).

4. Achter het Vleeschhuis.
(Supra lapideam viam).

Deze straat kan aanspraak maken op eene hooge oudheid; volgens FRANQUINET (N° 89 F Noot) was de naam die ze in de middeleeuwen droeg: *lapidea via, vicus lapideus, steynstrate* of *steynweech*, eene herinnering aan de Romeinsche heirbaan die daar liep; hare richting toch komt overeen met die van de *Romeinsche baan*, zooals een weg in Oud-Vroenhoven die tot Tongeren doorloopt, thans nog genoemd wordt. Denkt men zich eene lijn door die richting aangeduid, dan loopt ze vlak langs St. Servaaskerk, daar waar Gregorius van Tours zegt dat de weg was, waarlangs St. Servaas begraven werd. (Zie ook *Breedestraat*).

Onder den naam van *Steynweg* was alleen bekend het gedeelte der straat vanaf de Vijfharingenstraat tot aan de Wolfstraat, het overige gedeelte werd geacht te behooren tot het *plein* of *forum* van St. Amor (Moesmarkt).

Huizen achter het Vleeschhuis en hunne bewoners.

In 1311 (N° 95 D) is er sprake van een huis *supra lapideam viam* bewoond door NESA, de zuster van Jacobus DE MAGUNTIA, kanonik van St. Servaas: in N° 91 D werd dat huis nader omschreven: *que tenenda est a domino duce.*

In 1330 (N° 239 D) is reeds den nieuwen naam vermeld; het geldt een huis gelegen *retro domum carnificum* tusschen dat van Hermanus SCULE schepen en dat van WIRICUS, *factor antiquorum calceorum* (oude schoenlapper). Uit dien brief blijkt verder dat nabij het voorgaande huis er een gelegen was tusschen dat van Balduwinus DE VUREN en de brouwerij geheeten MOERVELTS.

In 1333 (N° 252 D) worden genoemd twee huizen *achter de Vleeschhal* gelegen tusschen de huizen van Henricus DE ROSIS en van Ida genaamd IN DEN MARCKS.

(1) De omschrijving van de gedeelten der stadswallen die door de verschillende Kerspelen moesten worden bezet, is te vinden voor wat betreft 1380 in *Publications* etc. XIV, p. 6, voor 1442 ibid. XIX, p. 385, en voor latere p. 445 en vlg.

In 1343 (N° 377 D) het huis van Poys thans bewoond door Henricus CUPENBENDER, gelegen *supra lapideam viam*, naast dat van Godefridus genaamd VLENERE *pellifex* (bontwerker) en dat van Aleydis DE CRANIA.

In 1358 (N° 618 D) wordt een huis genoemd gelegen *supra lapideam viam*, toebehooronde aan Johannes DE VREZEN, *sartor antiquarum vestium* (oude kleerkooper) en liggende tusschen dat van Godefridus DE WEERDE, brouwer en dat van wijlen GODSCALCUS, ook brouwer.

In 1378 (N° 833 D) is er sprake van een huis op de *Kersenmarkt* achter het *macellum* (de Vleeschhal) tusschen het huis van Willelmus WAUTEMS en dat van Johannes VAN DER ERDEN.

In 1388 (N° 919 D) van een huis terzelfder plaatse, hier omschreven *retro domum carnium*, (in dorso staat *retro macellum*) naast dat van Johannes QUANT en dat van Henricus DE VLEYTINGIS, koopman.

In 1399 (N° 1017 D) wordt een huis genoemd *achter den vleeschhuese* tusschen den gang voerende naar de *landskroon* (tegenwoordige Foire de Leipzig) en het huis vroeger geheeten *blaekenpanhues*. In denzelfden brief wordt melding gemaakt van Henrick HAENEN die vroeger *kuepenbender* (kuiper) thans *vlaedenbecker* is. De eigenaardige Maestrichter *vlaoij* was dus toen alreeds uitgevonden.

Aangaande het gangetje dat hier vermeld wordt zij opgemerkt dat de huizen destijds veelal niet tegen elkander doch met eenige tusschenruimte naast elkander gebouwd waren, de aldus gevormde *ruwekens* dienden zoowel om een tweeden uitgang aan het huis te verschaffen, als om doorgang te verleenen aan het vee en om het overslaan van brand te verhinderen; de zijmuren der huizen waren opgetrokken uit houten balken met leembekleeding; eerst na den grooten brand op de Brusselsche straat in 1612 werd van overheidswege voorgeschreven dat de scheidingsmuren in brikken moesten gebouwd worden.

De meeste huizen der Kleine Staat en die van belendende straten hadden destijds een uitgang behouden op de Vleeschhal die voorheen eene straat was.

Even als dit overigens met de meeste wijken het geval was, vormde dat stadsgedeelte een waar labyrinth van kleine steegjes die zoowel bezijden als aan den achterkant de eigendommen

scheidden. Hier is men er reeds vroeg in geslaagd ze geleidelijk te doen verdwijnen; in de oude gedeelten van de meeste steden treft men ze nog zeer veel aan onder den naam van *impasse*, *steeg* en *gasse*.

In 1429 (N° 1290 D) is er sprake van het *bruwehuys* van Peter BRAETSEN, brouwer, *achter het Vleeschhuis* gelegen naast de woning van dezen en het huis van *meyster* CLOCO, *beduersticker of Ertsetter*.

In 1452 (N° 1402 D) is er sprake van een huis *opten steynwech* toebehoorende aan Henrik VAN COELMONT den jonge.

In de Raadsverdragen van 1535 zijn de namen opgeteekend van gevluchte herdoopers; daaronder komt voor *der scrinemeker woenende in die drie Pelchrims achter 't Fleysshuys*. Dat huis met dat opschrift bestond nog in 1713; den 12 Mei van dat jaar ontstond er een zware brand.

In 1457 (N° 1444 D) is er sprake van het huis van Herman NUYSSEN gezegd VAN BREDE, gelegen *achter dat vleyshuys* naast het huis van wijlen Johan TORNERS en dat van Peter VAN BEECK.

In 1556 (1) was er *achter 't Vlyshuys* een huis geheeten *In den Swaen*, en was 't bij Wilhelm CAPUYNTS, *int hoge huys*.

Achter het Vleeschhuis woonde *in de dry Roosen* in 1707 François MINCKELERS, den grootvader van onzen beroemden stadgenoot Jan Pieter; eerstgenoemde even als zijn zoon Laurent Michel oefende er het ambt van apotheker uit. Het huis lag tusschen „*den Coelen Mey*" en „*het Groen Kruys*", de tegenwoordige huisnummers 21 en 23 (2).

Ter herinnering aan 't bezoek van Czar Peter de Groote aan Maestricht in 1717 liet een bewoner der straat *achter het Vleeschhuis* op zijn in dat jaar herbouwd huis het opschrift aanbrengen

aDVenIt CzarVs MosChoVIae

d. i. *de Czar van Moscovien is hier gekomen* (3).

---

(1) *Publications* etc. I, p. 67.
(2) *Maagouw* 1904, p. 33, 34, 36.
(3) Ibid. 1880, p. 303.

5. De Aldenhof *(antiqua curia)*.
St. Pieterstraat en Kleine Looierstraat.

In 1265 wordt er in het testament van ridder LEWALLUS, zoon van Godefridus *advocatus Traiectensis*, d. i. voogd van Tricht, melding gemaakt van het begijnhof buiten de muren der stad gelegen en „onlangs" ter eere van St. Catharina gebouwd; LEWALLUS schonk daarbij aan de kerk van dat begijnhof eene som geld, zoomede de verkooppenningen van een hem *in alto ponte* (Helstraat) toebehoorend huis, ter bouwing van een nieuw huis *infra muros beghinarum*. Uit dat testament blijkt ook dat destijds aan deze zijde van na te noemen kerk van *St. Andreas* eene groote hoeve, *magna curia*, gelegen was (1).

Het bedoelde begijnhof was oorspronkelijk gelegen te St. Pieter nabij de Maas, op de linkerzijde als men voorheen de St. Pieterspoort uitging. Deze plaats blootgesteld zijnde aan overstrooming, verplaatsten de begijntjes in 1263 hare woning naar den anderen kant der St. Pieterspoort; de stichting van dat nieuwe hofje zal wel geschied zijn met de nagelaten gelden uit het voornoemde testament (2).

In September 1866 werden ten westen der poort nabij de gemetselde opening in den dijk (thans St. Hubertuslaan) die toenmaals de kommen in tweeën deelde, een put en overblijfselen van een onderbouw, benevens fragmenten eener colonette gevonden, die door Jhr. V. DE STUERS met allen grond toegeschreven worden aan het tweede begijnhofje van *St. Catharina* (3).

Tijdens de onlusten in 1465 had St. Pieter partij gekozen tegen den Prins-Bisschop LODEWIJK VAN BOURBON; het geheele dorp en ook het begijnhofje werd door de Trichtenaars, die hun heer waren getrouw gebleven, afgebrand. In 1484 werd de communauteit door de Magistraat hiervoor schadeloos gesteld en bouwden de begijnen met het ontvangen geld een nieuw klooster

(1) Dr P. DOPPLER, *Maasgouw* 1895, p. 79.

(2) Ibid. en J. HABETS, *Gesch. Bisd. Roermond* III, p. 722; zie ook hetgeen daarover zegt Alex. Schaepkens, *Publications* etc. I, p. 51. Volgens een daarbij aangehaald stuk van 1282 lag dat tweede hofje ongeveer tegenover den tegenwoordigen Nieuwenhof.

(3) *Publications* etc. IV, p. 481.

tegenover het oude gelegen. Het werd de *nova curia*, den *Nieuwenhof* geheeten in tegenstelling met de *antiqua curia*, den *Aldenhof* zooals dat gedeelte van St. Pieter reeds genoemd werd; het bleef dien naam behouden ook nadat bij de vergrooting der stad in 1299 hetzelve met de Kleine Looierstraat tot aan den wal, de Sulsruwe (Begijnenstraat), en dat gedeelte der St. Pieterstraat dat buiten de Minderbroederspoort (ingang Begynenstraat) lag, binnen de stadsmuren getrokken was (¹)

In 1302 (N° 53 D) wordt er melding gemaakt van een ander kerkje gelegen kort bij de Maas ter plaatse waar in lateren tijd het hoornwerk links van de St Pieterspoort gebouwd werd. Dat kerkje was aan St. Andreas toegewijd; rondom woonden er reeds in de XIII° eeuw begijnen (²).

Die Swesteren by Sinte Andries tsente Peter woenechtich waren volgens een Raadsverdrag van 1326 leden van het Cortespoelderambacht en in die hoedanigheid burgeressen van Tricht. Toen dat begijnhofje in 1465 hetzelfde lot als dat van *Ste Catharina* onderging, vereenigde het zich, naar het schijnt, met de begijnen van den Nieuwenhof (³).

Doordien de naam van het stadsgedeelte *de Aldenhof* verdwenen is en bij de meeste Maestrichtenaars wel volslagen onbekend zal zijn, heb ik vermeend dienaangaande in nog al uitvoerige bijzonderheden te hebben moeten treden; deze kunnen ook trouwens dienst doen bij de behandeling van de aangrenzende straten van den Nieuwenhof, en zal ik er daarnaar verwijzen.

De *Minderbroederspoort* die in vele schepenbrieven vermeld wordt om de ligging van huizen aanteduiden, dient met een enkel woord vermeld te worden. Zij lag in het midden der tegenwoordige St. Pieterstraat, bij het eerste klooster dat de Minderbroeders hier in 1234 stichtten en in den ouden walmuur van vóór 1299 die van de Helpoort, ten noorden van 't Begijnenstraatje, naar den ingang der Tafelstraat liep. De *Menrebroeders-* ook wel *Aldehoefsporte* geheeten werd waarschijnlijk in het begin der XVIe eeuw, toen de St. Pieterspoort gebouwd werd, gesloopt. Deze laatste poort werd toen ook de *Aldehoefspoort* of *buitenste poort* genoemd; en

(¹) FRANQUINET, *Inv. O. L. V.* I, p. 102, 122.
(²) Ibidem.
(³) Jos. HABETS, *Gesch. Bisd. Roermond* III, p. 721.

om de *Minderbroederspoort* van deze te onderscheiden werd deze vaak de *Alde Aldenhoefs-* (1) of *voorste poort* geheeten zooals blijkt uit N° 147 F in 1410.

Huizen op den Aldenhof en hunne bewoners.

In 1289 (N° 15 D) wordt een huis genoemd *buiten de poort der Minderbroeders* waarin Bela DE HAVERSDALE woont.

In 1291 (N° 34 F) is er sprake van een huis van wijlen Henricus, genoemd *brias* buiten de *Minderbroederspoort.*

In 1325 (N° 196 D) wordt het huis vermeld van Johannes SCAMPART *extra portam fratrum minorum.*

In 1328 (N° 219 D) het huis van wijlen MELLA, begijn, met vermelding als boven en tevens *supra antiquam curiam.*

In 1337 (N° 204 D) woonden *supra antiquam curiam* Johannes gezegd DE MULKEN en Johannes bakker.

In 1342 (N° 363 D) woonde op den *Aldenhof* Henricus DE FLEYTINGIS, voller.

In 1358 (N° 609 D) Jacobus, bakker, de zoon van Johannes.

In 1363 (N° 693 D) wordt het huis genoemd van Henricus THEUS, voller, *supra antiquam curiam* naast dat van Henricus HEYMAN en dat van Nicholaus DE MESSCHE gelegen.

In 1370 (N° 770 D) wordt hetzelfde huis vermeld en beschreven als liggende tusschen dat van Wilhelmus DE MESSCHE, *panni-tonsor* (?) en dat van wijlen Johannes DE JECORA.

In 1370 des Maandags na O. L. Vr. Lichtmis (4 Febr.) wordt in een Raadsbesluit besloten: *dat men die porte gheiten van Hokebeym, ghelegen op den audenhof, vor die porte van Sint peter, tu muren sal ende Cloes van Limb... die sal syn molensteyne dor die porte moghen halen of dor trecken eer die porte tu ghemuert woert, of hi wilt* (2).

De hierbedoelde poort van *Hokebeym*, heb ik nergens meer aangetroffen; wèl nog een *cleyn moelen portke opten Aldenhof tot sente Peter* dat in een brief van het kapittel van O. L. Vr. in 1458

---

(1) Zie het uitgebreid opstel over de inlijving der Nieuwstad door H. P. H. EVERSEN, in *Publications* etc. XIV, p. 3—100 met plan.

(2) A. HABETS, Le plus ancien régistre aux résolutions du Conseil communal de Maestricht, 1368—1379, p. 65.

genoemd wordt, bij gelegenheid dat een cijns veranderd werd die op den molen *de bongh*, rustte. Die molen lag nabij het zoo even bedoelde poortje *op den hoeck van de Cleine Leurestraat op de St. Peterstraat* (1).

In 1371 (N° 781 D) woonde Gerardus, verver op den *Aldenhof*.

In 1379 (N° 234 W) is er sprake van de goederen van wijlen Symon, *sartor* (kleermaker), gelegen buiten de Minderbroederspoort *supra antiquam curiam* tusschen die van wijlen Jacobus, bakker der Minderbroederskerk en de *Zulsi uwe*.

In 1380 wordt als beëedigd heffer van den accijns op koren, meel en mout genoemd Jo. LEMOEL op den *Aldenhof* (2).

In 1387 (N° 914 D) is er sprake van een huis met toebehoor gelegen *supra antiquam curiam*, tusschen het huis van wijlen MENTA en dat van Johannes KOEC, wever, waarin thans Petrus SUPRA PONTEM, lakenscheerder, woont. Het wordt nog nader aangeduid als liggende bij de nieuwe poort en nabij *domum theutonice by den haegedoeren;* (zie over deze laatste benaming hieronder N° 1107 D in 1404).

In 1391 (N° 929 D) wordt vermeld het huis van THOELEN, de echtgenoote van Godart PLUYMKENS, op den *Aldenhof* gelegen tusschen dat van Dyerix, zoon van Arnold VAN ROETHEM, *scroeder* (kleermaker), en dat van wijlen Mathys VAN CANNE, *molenmekere*.

In 1398 (N° 998 D) woonde op den *Aldenhof* Johan VAN ESDE, *den sloetmekere*.

In 1404 (N° 1107 D) wordt vermeld een erf bij den *Aldenhof op den ezeldriessche* gelegen tusschen het huis van wijlen Johan IN DIE POERTE en dat van Conrart VAN DER LAKEN; benevens een erf op den *Aldenhof by den hagendoern* (vergelijk in 1387 N° 914 D) naast het huis van PELEN en dat van Johan genaamd Hans VAN RUREMUNDE.

In 1418 (N° 1202 D) is er sprake van het huis *voegelsange* geheeten, *op den Aldenhof* bij den *hagendorne* gelegen, tusschen de huizen van Dyerix *an gheen Eynde* en van Johan KOCKARTS, *scroeder* (kleermaker).

---

(1) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 139.

(2) *Maasgouw* 1883, p. 861.

In 1424 (N° 1251 D) van een molen op de Jeker *buten der porten van den Aldenhof.*

In 1427 (N° 1274 D) wordt vermeld de molen van Arnold BAERTS aan de Jeker *opten Aldenhof* tusschen dit riviertje en *die ruwe gaende te Lorenstraete wart.*

In 1669 toen de pest hier woedde, huurde de stedelijke regeering voor den tijd van twee jaren eene woning geheel door de Jeker omringd, geheeten *den Kronenhof* en gelegen nabij de St. Pieterspoort, om tot een derde lazareth ingericht te worden (1).

Het welbekende huis met sierlijken steenen gevel in de St. Pieterstraat, onlangs door den architect Sprenger opgemeten en geteekend, draagt eene weegschaal in den gevelsteen met het onderschrift: *In de oude waegt 1714.* Het daarop voorkomende chronicon luidt:

paX ChrIstI sIt In haC DoMo (1714)

d. w. z. *De vrede van Christus zij in dit huis.*

De stichter daarvan was een lid van het Cremerambacht.

Een ander huis in dezelfde straat wordt aan de bescherming van God tegen de aardsche ongevallen toevertrouwd

nVMIne DVCe ConserVor (1716) (2).

Tot 1639 bleef de kerk der Minderbroeders aan hare bestemming voldoen; toen werd ze tot arsenaal gebruikt tot in 1868; van af dat jaar tot 1879 diende ze tot kazerne en gymnastiezaal, om daarna in haren vroegeren luister hersteld te worden en tot archiefgebouw te worden ingericht (3).

---

6. De Batterij- en de Breulingstraat.

Van beiden wordt weinig gewag gemaakt; in schepenbrieven heb ik er geen sprake van gevonden. Alleen vond Alex. SCHAEPKENS (4) in een brief van 1416 vermeld een huis *op den groeten*

(1) *Annuaire de la province de Limbourg* 1830, p. 140.

(2) *Maasgouw* 1880 p. 269.

(3) Ibid. 1888, p. 72, waar eene beschrijving voorkomt van de inrichting van het arsenaal.

(4) *Publications* etc. I, p. 60.

gracht en op den oerde van der batterien. De onderstaande aanhalingen waarin personen en huisnamen, zoomede het bestaan van een *ruweken* dat op 18 M. afstand van de Groote Gracht, de *Batterijstraat* met den Markt verbond, komen mij toch vermeldenswaard voor.

In 1488 wordt Reyner *in die batterye* genoemd als aan de stad 500 gulden geleend te hebben.

In 1490 leende Reymont BERTRAM *in die Battrie* ook aan de stad 1000 gulden (1).

In 1450, bij de limietbeschrijving van het graafschap „den Vroen-„hof of Lenculen" wordt vermeld dat „die *Batterie* ten beyden „syden is Lenculre goet uytscheyden die vorste huysen op den „Holtmerkt uytgaende ende uytgescheyden beyde die huyzen die „opwaerts stoen aen den Gracht beneven daer dat alde rouweken „staet ende van outs gestanden heet (de Capucijnengang), ende „het plach te goen totter Roederstraeten toe" (Capucijnenstraat) (2).

Toen omstreeks 1550 opnieuw eene dergelijke limietbeschrijving plaats had wordt vermeld dat den „gront van den Vroenhof „begint op den Gracht aen een rouwken staende in die Batterye „achter CHRISTYNEN huys metten Tanden, nu Jaspar SIPS toebe-„hoorende, hetwelck rouwken gaet van achter tot dat huys *in die* „*Gans* nae den Holtmerck, ende van den rouwken naer den „Gracht syn die huysinge ende erven voor Trichter gront gere-„puteert. — Ende die ander syde *ter Batteryen* in ter syden naer „den Holtmerck, ende opgaende voor dat voorss. rouwken diepe „ten Holtmerck in gaet, soo hier vormals gestreckt heeft, alle die „huysinghen ende stellinghen, uytgaende in die voorss. *Batterye* „syn al grondt van Vroenhof, met Aert WYNANTS schuer *in den* „*Bruel* (Breulingstraat) staende op het oorthuys van der *Batteryen* „tegen den *Breul* achter over.

„Item die andere syde van der *Batteryen* beginnende reght tegen „over dat rouwken voorss. achter Jaspar SIPS naer der handt „Jan PRENTEN, nu borgemeester CAUBERGH, nu Servaes VAN BEUL, „dat selve huys van voor naer den Gracht, tot tegen dat voorss. „rouwken, is Trichts gereputeerd ....." (3).

(1) *Publications* etc. XIV, p. 54, 64.
(2) Ibid. XIX, p. 398.
(3) Ibid. XIX, p. 417.

In 1626 had er weer eene limietbeschrijving plaats die, met betrekking tot beide straten niets meer leert dan die van 1450 (1).

In 1639 kocht de Magistraat van Baron Weyer voor 4000 gld. eene schuur met open terrein in de *Batterijstraat* om daar een nieuw lazareth te bouwen waar de slachtoffers der pest door de Cellebroeders zouden verzorgd worden (2).

Nog in de XVII[e] eeuw waren de straten grootendeels van overheidswege niet geplaveid. In 1675 richtten de bewoners der *Batterijstraat* een vertoog tot den Magistraat waarin zij wezen op den onhoudbaren toestand waarin de straat zich bevond, vooral na dooiweder en bij aanhoudende regen. Zij stelden voor zelf Maaskeien aan te voeren mits de stad de bestrating op hare kosten liet uitvoeren (3).

De limietbeschrijving van c. 1720 zegt: „Voor eerst begint den „Vroenhoff in de *Battrystraet* achter het huys *in de Gans* ge„naempt dat uyt compt op den merck alwaer een kleyn rouken „gestaen heeft omtrent 63 voeten (c. 18 Meter) van den Grooten „Gracht in de voorss. *Battrystraet* welck rouken ses a seven voeten „diep in voorss. huys inwaers was gaende, soo dat alle de huysen „aen die seyde opwaers gaende tot de schuere staende op den „hoek van het *Breulstratien* ter diepte voorss. al Vroenhoffs syn. — „Item d'andre seyde van de voorss. *Battrystraet* beginnende recht „ouer het voorss. rouken achter het huys daer den *hertogh van* „*Saxen* uythanght, dat selve huys, van voor naer den ganck is „indivisen stadts grondt.

„Ende opwarts *ter Battrye* ingaende dat selve huys neffens alle „d'andre van de selve seyde stallingen, hoven etc. tot tegens ouer „voorss. schuere aen het *Bruelstratien* syn al Vroenhofs achter en „voor". . . . (4).

Aan het einde der *Batterijstraat* nabij de *Breulingstraat* bevond zich een poel die eerst omstreeks het begin der XVIII[e] gedempt werd (5).

---

(1) *Annuaire* etc. 1830, p. 140.
(2) *Maasgouw* 1905, p. 59.
(3) *Jaarboek* etc. 1851, p. 270.
(4) *Publications* etc. XIX, p. 424.
(5) *Jaarboek* etc. 1851, 267.

Het zoogenaamd Pater Vinktorentje met de Helpoort in 1905.

In 1763, vermeld de chroniek van Loyens, „is in de *Batterie* „*straat* int huys genaemd *het Haentje* eenen jongman met naeme „THEELEN door (men weet niet wat) des nagts uyt zyn bedde „de venster op de bovenkamer uytgeworpen, de yseren staven „gebrooken zyn en bovengemelde THEELEN 3 daegen daar naar „gestorven is" (1).

---

7. De Begijnenstraat *(Sulsruwe)*.

Voorheen stond deze straat bekend onder den naam van *Sulsruwe* naar de familie SUL die aldaar reeds in 't begin der XIVe eeuw een molen op den Jeker bezat die naar haar de *Sulsmolen* genoemd werd.

In 1350 werd in de onmiddellijke nabijheid daarvan het klooster of begijnhof van St. Katharinadal gesticht door Elisabeth, de dochter van den schepen DE MOLENDINO; het bleef echter slechts korten tijd bestaan en loste zich in 1470 op in de Congregatie der *Faliezusters* die ook in de *Sulsruwe* gevestigd waren, n.l. in de oude refugie of poort van Pietersheim van de familie DE MERODE (2).

Die begijnen droegen een kleedingstuk *falie* genaamd, een soort sluijer waarmede zij zich op straat het gelaat moesten bedekken en dat nog tot in 't midden der vorige eeuw door oude vrouwen placht gedragen te worden.

Ten gevolge van nalatigheid in het beheer en van een brand waarin ook de archieven verloren gingen, — het tijdstip waarop dit geschiedde wordt niet vermeld, — verviel de communauteit in groote armoede, zoodat zij er slechts toe kon geraken nog een klein kerkje en een klein klooster te bouwen dat thans nog bestaat en dat, met zijn kruisramen, trapgevels, daklijst met consoles en zijne hardsteenen omlijsting der vensters, die eene constructie van 't eind der XVIIe eeuw verraden, een zeer schilderachtig aanzien heeft.

---

(1) *Maasgouw* 1903, p. 39.

(2) In de *Chroniek* van LOYENS (*Maasgouw* 1902 p. 62) wordt de vestiging der *Faliezusters* gesteld in 1487.

In eene andere chroniek (*Maasgouw* 1886, p. 76) wordt gezegd dat de zusters van St. Katharina de Refugie van Pietersheim kochten in 1552 (?).

Het gebouw diende in den Hollandschen tijd tot kazerne voor eene compagnie genie-troepen, van daar den naam van *Faliekazerne;* thans behoort het gebouw aan de stad en dient tot woningen van politie-agenten; het kerkje werd een veertigtal jaren afgebroken (1).

Nog zij hier vermeld het torentje, in den volksmond geheeten naar PATER VINCK, een der Maestrichter martelaars uit het gruweljaar 1638.

Deze toren, thans in zijn oorspronkelijken vorm hersteld, maakte met de aangrenzende muren deel uit van den walmuur in 1298—1299 gebouwd; tijdens de merkwaardige belegeringen der stad in 1407 en 1408 door de Luikenaren, in opstand tegen den hier gevluchten Prins-Bisschop JAN VAN BEIJEREN, werden hier verwoede gevechten geleverd.

In 1471, toen de zoogenaamde *Nieuwstad* (2), voor het eerst in de Raadsverdragen van 1515 genoemd, nog niet was ingelijfd, deed deze walmuur nog dienst zooals blijkt uit ordonnantiën die in tijd van gevaar het bezetten daarvan en met name van *der thorne achter die Swesteren* (de Pater Vinck-toren) gelaste.

Vlak bij dien toren in de nabijheid van het oude, XVe eeuwsche Pesthuis, het voormalige gemeente slachthuis, lag eene stadspoort *de Ancker* genoemd (4).

Het bolwerk in den vestingmuur tegenover de Begijnenstraat heette oudtijds „*Haet en Nyt*" terwijl dat wat naar de Martelaars van 1638 genoemd werd *de vijf koppen*, voorheen den naam droeg van *de drie duyven* (5).

De *Sulsruwe* werd in de XIV[e] eeuw met de Kleine Looierstraat en het gedeelte der St. Pieterstraat dat buiten de oude Minderbroederspoort lag, begrepen onder de wijk *den Aldenhof, antiqua curia* geheeten (6).

In eene beschrijving der wijken of kerspelen waarin de stad in

---

(1) Jos. HABETS, *Gesch. Bisdom Roermond* III, p. 117. — B[on] VON GEUSAU, *Geschiedenis der kloosters van Maastricht* in *Publications* etc. XXXI, p. 49.

(2) Zie over de inlijving der *Nieuwstad* het gedocumenteerde opstel van H. P. H. EVERSEN, *Publications* etc. XIV, p. 3—100.

(3) Ibid. I, p. 87.

(4) Ibid. XIV, p. 9, 95, 100.

(5) Ibid. XIV, p. 94.

(6) FRANQUINET, *Inv. O. L. V.* II, p. 233.

de XVII[e] eeuw verdeeld was wordt de *Sulsruwe, die sylliek rouwe* geheeten (¹).

De *Begijnenstraat* was tot kort na de ontmanteling der stad in 1868, een smal steegje; sinds dien heeft de toestand daar ter plaatse een geheel ander aanzien gekregen, en schijnt het plein voor het Feilenklooster in park herschapen, versierd door den „*Pater Vinck toren*" en de gerestaureerde walmuren, met de in de nabijheid statig verrijzende *Helpoort*, een sieraad van het oude Tricht te zullen worden. De restauratie van den gevel van het Feilenklooster is daartoe noodzakelijk, terwijl onderzocht moet worden of de bastions „Haet en Nyt" en de „Vijf koppen" voorheen niet met torens z. g. „orgelhuisjes" voorzien waren die alsdan dienen hersteld te worden.

Huizen in de Begijnenstraat en hunne bewoners.

In 1294 (N° 34 D) is er sprake van het erf dat Henricus DE OYS en Johannes THONEN bezitten en dat gelegen was tegenover de brouwerij geheeten *feylenpanhuis*. In welke straat deze brouwerij lag is niet aangeduid, noch de beteekenis van haren naam verklaard; in geen geval valt hier te denken aan de falie- of feylzusters die eerst in 1470 van zich deden gewagen.

In 1363 (N° 185 en 186 W) wordt vermeld den *maltmolen* van Daniel DE EYNENBERCH, man van wapenen, en zijne vrouw Rutgera DE EUSENBRUECH, gelegen op den Jeker, nabij de Minderbroeders. Die familie woonde op het *Balioen*. Op het hier bedoelde terrein stonden destijds zeer vele molens.

In 1369 (N° 101 F) worden de goederen genoemd van Anselius, looyer, gelegen tusschen die van Goswinus VAN DILSEN en die van Johannes VAN MERE *op die arme begynen* wonende, naast den molen van Johannes Mennen SUELS, en genoemd *pauperes swestrices*.

In 1369 (N° 760 D) wordt melding gemaakt van het kleine huis van Lambertus, zoon van wijlen Symon *op den Aldenhof* en van wijlen Katherine DE BRUGIS, gelegen op den hoek der *ruwelle dicte Sulsruwe* tusschen zijn groot huis en dat van Jacobus PISTORIS.

In 1379 (N° 843 D) wordt *de straat geheeten Zuls* genoemd om de ligging van een huis nabij die straat aanteduiden.

(¹) *Publications* etc. XIX, p. 447.

In 1463 (N° 1501 D) is er sprake van een huis met tuin gelegen voir *tbegynen poertken* tusschen het huis van wijlen Heynen EKENERS en dat van Heynen VOGELS, bakker.

In 1492 (zie noot bij N° 843 D) wordt gewag gemaakt van het *convent van Pietersheim gelegen indie Sulzruwe.*

In deze buurt lagen vele molens die hun beweegkracht aan den Jeker ontleenden. Op St. Jacobsdag in 1505 wies deze plotseling zoo sterk dat o. a. de „Malsmeulen en de Paesmeulen van Mal" wegdreven.

Op eene kaart der stad van 1718 wordt de Begijnenstraat genoemd „*int sackjien*", waarschijnlijk wel om den algemeenen naam *zak (cul de sac)* aanteduiden.

---

8. Bogaardenstraat.
(Platea Beggardorum).

De oorsprong van dien naam moet volstrekt niet gezocht worden in de kloosterorde der *Begaarden* die gevestigd was in de Witmakerstraat.

Van Heylerhoff (1) oppert het vermoeden, zonder het te durven bevestigen, dat hij wel zijn ontstaan zou te danken hebben aan eene sekte van geestdrijvers *Bogaarden* genaamd, die zich in die straat in 1307 vestigden (2). Zij kwamen uit Duitschland en hadden met bovenbedoelde kloosterorde niets gemeens; het waren ketters wier leerstellingen in 1311 door Paus Clemens V op het Concilie van Vienne veroordeeld werden, even als toen ook de orde der Tempeliers opgeheven werd. Dergelijke oproerstokende ketters kwamen veelal voor in de Middeleeuwen: zoo de *flagellanten* (geeselaars) hier in 1399 (3) en de half naakt loopende *duivelsdansers* in 1374 (4), de naaktloopende geeselbroeders in 1501, die de stad in rep en roer brachten en bloedige onlusten veroorzaakten ook nog in 1351 en 1457 (5).

---

(1) *Annuaire* 1830, p. 134.
(2) *Maasgouw* 1886, p. 36.
(3) Ibid. 1886, p. 48.
(4) A HABETS, Rég. aux. résol. du Cons. Comm. de Maestricht, 1368—1379, p. 39.
(5) *Publications* etc. VII, p. 109, 200, 202.

Van Heylerhoff zegt verder dat het waarschijnlijk is dat de naam der *Bogaardestraat* wel zou kunnen ontleed worden in *Boog* en *gaard* (tuin); wat voor die veronderstelling eenigszins pleit is dat de oude stads-boogschutters daar een tuin bezaten; eindelijk dat oorspronkelijk de naam ook wel *Boomgaardestraat* kan geweest zijn; uit de benaming in 't latijn kan dit evenwel niet afgeleid worden.

Huizen in de Bogaardenstraat en hunne bewoners.

In 1316 (N° 142 D) is er sprake van drie huizen in de *platea beggardorum*, bewoond door Willelmus, vleeschhouwer, Elizabet de weduwe van Rutgerus genaamd DAYAT en Mathias BERGERE.

In 1320 (N. 165 D) wordt een huis op den hoek der *Bogaardestraat* genoemd, gelegen tegenover dat van Aleydis VLENNERSSE.

In 1342 (N° 369 D) een huis *supra platea beggardorum* gelegen tusschen dat van Wilhelmus ZEILWENDER en dat van DE SLUSIS, bakker.

In 1356 (N° 561 D) wordt vermeld het erf van Herbertus DE CAUDENBERGH in de *platea beggardorum* tusschen de huizen van Johannes PISTORIS en van Yda KERKENS.

In 1365 (N° 562 D) wordt in die straat genoemd een huis met tuin en dependentiën, toebehoorende aan Herbertus DE CAUDENBERGH en zijnė zuster gehuwd met Lambertus DE VALLE, gelegen tusschen dat van Mathias DER VISSEN en dat van Yda de weduwe van Johannes ZEILS.

In 1377 is er in een cijnsregister van O. L. V. kerk (1) sprake van de *Beggardstroet.*

In 1397 (N° 983 D) van een huis in de *begartstrate* (in dorso van den schepenbrief *platea bagardorum*) aan Cloes EYNENSOEN in erfpacht gegeven en gelegen tusschen dat van Johan TYLOYKEN alias TYLOYS, *ghewantmeker*, en dat van Kristiaen MESENS.

In 1398 (N° 564 D) wordt het in 1365 genoemde erf *de Kaudenbergh* in de *vicus beggardorum* beschreven als gelegen tusschen het huis van Lambertus DE GELKE, bakker, en dat van Henricus DES WYSEN DE BOUCHOUT, anders gezegd Heyne DER CRUEPEL.

Nog in 1398 (N° 1012 D) is er sprake van een huis gelegen

---

(1) FRANQUINET, *Invent. O. L. V.* II, p. 259.

supra plateam beggardorum tusschen dat van Mychael GELDOLFI en dat van Henricus DE BOECHOUT (vergelijk voorgaande).

In 1408 (N° 1101 D) van het huis van Katharina gezegd KIGGENERS in de *vicus beggardorum* tusschen dat van Symon BUKE van Merkelbeek en dat van Petrus CRUESENS.

In 1413 (N° 1149 D) wordt melding gemaakt van het huis voorheen genaamd *de Kaudenbergh* (zie op 1398) in de *platea beggardorum* gelegen tusschen het huis van Johannes BOEN, wagenmaker, en dat van Katharina de weduwe van Henricus WYSEN ook genoemd in 1398.

In 1421 (N° 1229 D) van het huis van Johannes DE BEECK, *sutor* (schoenmaker), in de *vicus beggardorum*, tusschen dat van wijlen Johannes PUETKENS en dat van Arnoldus SLEYP; het erf van laatstgenoemde wordt omschreven als gelegen naast zijn huis en dat van Henricus OTTEN, wagenmaker.

In 1429 (N° 1296 D) is er sprake van een huis in de *beggardestrate* naast het erf der kinderen van Pouwel VAN OIRSBEKE.

In de limietbeschrijvingen van den Vroenhof van circa 1450 en van 1626 wordt de *Bogaert strate* genoemd als behoorende ten beiden zijde tot het gebied van Linkulen (1).

In 1459 (N° 1466 D) is er sprake van het huis van Peter VAN KANNE, *oeftmenger*, *indie Begaertstroete* naast dat van Aert VAN BRIEDE en dat van Thoenys VAN ZUETENDALE, *der stat louper*.

In 1493 werd het 12 Apostelenhuis (gasthuis van den Bellick) door Lambertus VAN MIDDELHOVEN gesticht; Pauwels VAN MIDDELHOVEN een zijner familieleden wordt als schepen der stad van Luiksche zijde in 1453 en 1454 aangetroffen (2). In 1768 werd het huis nieuw opgebouwd (3).

In 1535 (4) was Heyn TYMMERMAN *in die Bogardestraete* een der 15 Anabaptisten die op het Vrijthof onthalsd werden.

Onmiddellijk na 1579 wordt Jacob BECKERS als wonende in de *Bogaerdestraet* vermeld (5).

Tegen het einde der XVIIIe eeuw behoorde het huis thans nog

(1) *Publications* etc. XIX, p. 398 en *Maasgouw* 1905, p. 59.
(2) Ibid. XXXIV, p. 325 en het in 1893 door A. J. A. FLAMENT uitgegeven werk.
(3) *Annuaire* 1831.
(4) Jos. HABETS, De Wederdoopers, p. 129.
(5) HAAKMAN & ALLARD, Het Beleg van Maastricht, p. 183.

in den Rooden Leeuw geheeten (N° 50 der *Bogaardestraat*) aan de familie ZELIS die er het brouwersambacht in uitoefende; het werd tijdens de belegering van 1794 plat geschoten.

Aangaande den poel, op den hoek dier straat èn der Groote Gracht, in 1703 gedempt, zie men deze laatste straat.

De joodsche Synagoge in de *Bogaardestraat* dagteekent van 1839. Zij werd gebouwd in een stuk tuin der Capucyne kaserne, aan de joodsche gemeente door den koning geschonken; haar eeredienst werd te Maastricht voor het eerst in 't openbaar uitgeoefend in 1794 in een huis achter het Stadhuis, daarna in 1807 op de Kleine Gracht (1).

---

9. De Bokstraat of Boxstat.

Men moet alreeds tot de ouden van dagen behooren om zich nog te herinneren dat aan de overzijde der tegenwoordige Kesselskade en „langs de Maas" eene rij huizen stond die in 1847 bij het aanleggen van het kanaal naar Luik afgebroken werd; die straat heette de *Bokstraat.* Voor dat de Augustijnen, ook wel *Oudestynen* genoemd, in 1609-1618 hunne kerk en klooster aan de Mariastraat bouwden, waren zij, sinds hun vertrek van de Visschermaas omstreeks 1291, gevestigd in deze straat bij de Maasbrug; de ingang van 't klooster was in de *Bokstraat* en den achterkant, even als die van de huizen ernaast gelegen, lag onmiddellijk aan den oever der rivier. Het koor der kerk sprong zelfs gedeeltelijk uit over den stadsmuur en de Maas (2).

In dezelfde straat lag naast de oude Jodenpoort, (tegenover de straat van dien naam), het refugiehuis der abdij Godsdal bij Visé, dat alreeds in 1271 vermeld wordt als ontheven van alle stadsbelastingen. In 1309 werd dat abdijhuis, toen gezegd gelegen te zijn *supra Mosam ex opposito scole Judeorum* (op de Maas tegenover de *school* der Joden) verkocht. De overdracht aan het kapittel van St. Servaas van talrijke cijnzen is te vinden in N° 73 D. In 1377 was er eigenaar van Dirk VAN OOST, ridder (3). Het schijnt

---

(1) *Maasgouw* 1889, p. 168.

(2) *Annuaire* 1825, p. 113; FRANQUINET, *Inv. O. L. V.* I, p. 5; *Publications* etc. IV, p. 403.

(3) FRANQUINET, *Inv. O. L. V.* II, p. 51, 119.

echter dat het huis naderhand weer aan de abdij terugkwam, want in 1662 werd het door haar verkocht om de schulden te kunnen betalen die de abdij gedurende den oorlog had moeten maken (1).

Bij den aanleg van het Luiker-kanaal (1845-1850) waarvan hierboven werd gewaagd, en die op kosten van het Belgisch gouvernement geschiedde, werd de tiende boog der Maasbrug tegenover de Brugstraat afgebroken, terwijl wel vijftig of zestig huizen van af die straat tot aan de St. Anthoniuskerk hetzelfde lot ondergingen; bij den afbraak bevond men „dat daer onder palen, soo dik als boomen, waren ingeheit geweest" (2).

Mede verdwenen toen het zoo bij uitstek schilderachtige huis van de familie P. Stevens-Bonjour (3), gelegen aan de ook bij die gelegenheid gesloopte Jodenpoort. Het had met zijn houten galerijen het aanzien van een Italiaansche constructie. PETER DE GROOTE bij zijn bezoek aan Maestricht (27/28 Juli 1717) logeerde er, zooals blijkt uit het garnizoens orde-register van dat jaar. Het heet daar dat „Seyne Majesteyd zal logeeren by Kerens aen de „Maes, hoewel de Hr Gouverneur zijn huys gepresenteerd had" (4). Eene prachtige afbeelding in olieverf van dat huis door ALEX. SCHAEPKENS is in mijn bezit.

Huizen in de Bokstraat en hunne bewoners.

In 1326 (N° 197 D) wordt een huis met aanhoorigheden vermeld *supra locum dictum Boxtat*, in erfrecht opgedragen aan Petrus TOME, molenaar; het was gelegen naast dat van Arnoldus ROLANT, vleeschhouwer. De aanteekening op den rug, dat het huis lag *in platea pistorum*, in de Broodstraat, duidt aan dat het op den hoek van de Stokstraat gelegen was, want deze laatste straat werd in de middeleeuwen vaak Broodstraat genoemd.

In 1380 wordt in een cijnsboek van O. L. V. kerk vermeld het huis van Melle geheeten FREMENTYERS gelegen *in opposito ecclesie Augustinensium* tusschen het huis van Johannes OESLINGER en dat van HECKINI, visscher (5).

---

(1) *Maasgouw* 1883, p. 834.
(2) Ibid. 1889, p. 176, 184.
(3) *Publications* etc. II, p. 443.
(4) *Annales* etc. I, p. 295.
(5) FRANQUINET, *Inv. O. L. V.* II, p. 5.

In 1390 (N° 928 D) is er sprake van het huis *op ghene boxstat* tusschen het erf van Philips VAN BASYELISBUR (1).

In 1391 (N° 930 D) van een huis met toebehoor gelegen *vur die masebrugge tegen die Augustyne oever*, het werd bewoond door de weduwe van Goedart VLENERS en hare zes kinderen.

In 1393 (N° 958 D) wordt aan Conrarde VAN GRUYTROEDE, *den stroedecker*„ en Kathrynen VAN MERSEN, in erfpacht opgedragen een huis met annexen gelegen *op ghenen boxstat* tusschen het huis van Philips VAN BASYELYSBUER en dat van Ernken VAN STEYNE, smid.

In 1398 (N° 1008 D) wordt aan Lambrecht genaamd LAMSON, *der houtmenger*, en zijne echtgenoote Sophyen in erfrecht opgedragen eene *hoefstat* (hoefstede) gelegen *op ghene boxstat* tusschen het huis van Mathys VAN BYECHT, bakker, en het panhuis van wijlen Leonard VAN LYECHTENBURCH.

In 1399 (N° 1021 D) wordt aan Johan VAN DEN ZANDE, kramer, en zijne echtgenoote Aleyde in erfpacht opgedragen een huis gelegen voor de Maasbrug *op den oerde* (hoek) *van den visschemarckt* tegenover het klooster der Augustijnen, tusschen het huis van HALLAER en dat van Lysen ZUPEN.

In 1416 (N° 1177 D) wordt vermeld het huis van Severyn RIEMSLEGER bij de Maasbrug naast het huis van Peter *der cremer* en *den yganck* der Augustijnen.

In 1429 (N° 1288 D) een huis op de *boxstat* tusschen dat van Wilhelm VAN REPEN en dat van Mathys VAN PARYS.

In 1447 (N° 212 F) bezat Johan VAN ACHELEN, bakker, een huis gelegen *optie boxtat* tusschen het huis van Mathys DOEMS, vleeschhouwer, en dat van Johan VAN DILSEN, bontwerker.

In 1457 (N° 1445 D) is er sprake van het woonhuis van Peter MOER tegenover het klooster der Augustijnen (bij de Maasbrug) tusschen *Sint Everskirchoff* en het huis van Reyner DUYKERS.

Vóór en na het beleg van 1579 woonde Hendrik BIESMANS, bakker, op de *Bokstraat* (2).

In 1784 den 20 Mei werd op de *Bokstraat* geboren de groote

(1) Zie omtrent die familie die ook elders in de stad goederen bezat, bij de *Kapoenstraat* en de *Kleine Staat*.

(2) HAAKMAN en ALLARD, De zoogenaamde verwoesting van Maestricht, p. 184.

Maestrichter beeldhouwer Mathys KESSELS; hij overleed in 1836 te Rome. Naar hem werd de kade waar zijn geboortehuis had gestaan, genoemd (1).

---

10. De Boschstraat.

Zij lag op het einde der XIIIe eeuw nog buiten den walmuur die van 't uiteinde der Groote Gracht in schuine richting naar den ingang der Kleine Gracht liep en dus de Markt in tweeën deelde. Het gedeelte *intra muros* werd de *Saterdagh merkt* genaamd, dat *extra muros*, dus ook de tegenwoordige *Boschstraat*, de *holtmerkt*. In plaats van de toenmaals bestaande stadspoorten, waarover nader bij de behandeling der Markt, bouwde men in 1298 of 1299 eene poort buiten de *holtmerkt*. De stad was overigens in het begin der XIVe eeuw nog grootendeels alleen door grachten omgeven, hetgeen blijkt uit eene limietbeschrijving van 1304 (2). De Boschpoort in den toestand waarin ze was tijdens hare slooping in 1869, dagteekende van hare herstelling in 1508.

Drie der torens (bastions) tusschen deze poort en de Maas waren van veel oudere constructie, de vierde die den noordelijken hoek der stad vormde en door de Maas bespoeld werd, heette voorheen *de O. L. Vrouwe toren* (3).

In het testament van Elisabeth MANEGOLDS (1316) is van die poort melding gemaakt als *de poort verwijdert van de houtmarkt* en in een ander document als *de buitenpoort waardoor men naar Hocht gaat* (4).

De Boschstraat vormde zich langzaam en werd nog in 1412 de Houtmarkt genoemd (No 1141 D), later werd zij *Eyckerweg* (Maeseyckerweg) genoemd (5).

Aanvankelijk lagen daar nog vele terreinen onbebouwd die door de *hoveniers* of *gerdeniers* tot moestuinen gebezigd werden; het

---

(1) Zie de geïllustreerde levensbeschrijving van Math Kessels door Arnaud SCHAEPKENS; eene teekening van Kessels' geboortehuis komt daarin voor p. 6.

(2) *Publications* etc. XIX, p. 392.

(3) *Annuaire* 1827, p. 122.

(4) *Annales* I, p. 93, 95, 97.

(5) Nécrologium der Kruisheeren, *Publications* etc. XXXIX, p. 96.

uiterste gedeelte der straat wordt dan ook aangetroffen onder de benaming van *onder de gerdenieren;* eene soortgelijke uitdrukking werd vaak gebruikt om plaatsen aan te duiden waar zekere ambachtslieden bij voorkeur woonden; zoo bijv. *onder de korvenmakers* (*Cörverruwe*, onlangs Cörversplein gedoopt); *inter cerdones* voor de Looierstraat, *inter tinctores* voor den Ververhoek enz.

In een schepenbrief van 1410 (N° 146 F) is er sprake van een erf *popelersguet* geheeten, gelegen op de Houtmarkt *onder die gerdenere*, dat zijn naam ontleende aan de boomen die er voor stonden.

Naderhand werd den naam *Eyckerweg* vervangen door dien van *Hochterweg* tengevolge van de stichting van het toevluchtsoord van het klooster der H. Maria van Hocht, dat in 1382 (N° 869 D) en zelfs reeds in 1325 vermeld wordt (N° 196 D) (1)

In een opstel dat vele wetenswaardige bijzonderheden bevat aangaande *de Refugie van Hocht* door de ouderen van dagen nog onder dien naam bekend, deelt de heer H. P. H. Eversen mede dat hij ervan voor 't eerst melding vond gemaakt in 1531 bij de verbouwing van den gevel en in 1554 dat door den Raad aan de abdis van Hocht voor 10 gulden brabantsch afgestaan werd een straatje van slechts 3 voet breed achter haar huis gelegen (2).

Waren hem toen bovenaangehaalde schepenbrieven onbekend?

Bij de beschrijving der limieten der stad in het begin der XIIIe eeuw zegt DE LENARTS dat ten noorden daartoe dienden langs *den Hochterwegh tot aan de weyden van St. Servaas en de kluys van St. Anthonius* (3). Deze benamingen slaan op terreinen binnen den walmuur getrokken. Een dier weiden „achter de kluis van St. Anthonius gelegen" werd op 13 Februari 1362 door het kapittel van St. Servaas aan de ridders der Teutonische orde ten geschenke gegeven (4), die er hunne prachtige commanderie *De nieuwe Biezen* stichtten, aldus geheeten in tegenstelling van *de Oude Biezen* te Bilsen waar de hoofd-commanderie gevestigd was.

Vóór de vestiging van het Penitenten-klooster op de Boschstraat in 1673, ter plaatse waar thans *de Penitentenpoort* van de fabriek

---

(1) Zie ook DE LENARTS, in *Publications* etc. II, p. 26.
(2) *Maasgouw* 1883, p. 834.
(3) DE LENARTS, in *Publications* etc. II, p. 26.
(4) Idem, ibidem II, p. 44.

„de Sphinx" nog daaraan doet denken, heette dat terrein *Busschuttenhof;* het maakte vroeger deel uit van de goederen der evengenoemde Duitsche Orde hier gevestigd omstreeks 1280, en werd aldus genoemd omdat het in gebruik was geweest als exercitieveld van de boog- later busschutters (1). Eenige burgers kochten het van den burgemeester DE GRATI en stonden het af aan de nieuwe communiteit (2). 't Zal wel op dat terrein zijn geweest dat de gezworen voetboogschutters „van den kerspele van St. Anthoenis" hunne verzamel- en oefeningsplaats hadden, daargesteld kort na de belegering van 1408 door de Luikenaren (3). Dat gilde verwisselde later zijn voornaamste wapen, den handboog, tegen de bus naar welk vuurwapen zij *busschenschutters* of *clovenieren* (arquebusiers) geheeten werden; wij vinden het o. a. omstreeks 1441 vermeld als „het oud en vermaerd genootschap der „stads arquebusiers, dat de H. Sacraments-processie der parochie „van St. Mathias omringde, onder het spelen van trompetten en „timbalen en het gedonder van het grofgeschut" (4).

In de XIVe en XVe eeuw werden de proosten van St. Servaas zittende op een paard of muilezel door de kanunniken aan de *Hochterpoort* ingehaald. Na de plechtige installatie werd in de kerk van St. Servaas een gastmaal gehouden (5).

Huizen op de Boschstraat en hunne bewoners (6).

In 1323 (N° 63 W) is er sprake van goederen gelegen *supra paludem* (op den poel) *in foro lignorum* tegenover de open plaats van wijlen Hendricus SAC.

---

(1) In 1380 werden de boogschutters van Maestricht genoodigd op een wedstrijd in Doornik (kroniek *Maasgouw* 1886, p. 47).

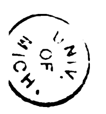
(2) VON GEUSAU, *Publications* etc. XXXI, p. 115.

(3) Jos. EVERSEN, *Maasgouw* 1904, p. 5, waar ook hoogst merkwaardige bijzonderheden te lezen zijn omtrent de constitutie, de previlegiën, de kleedij enz. der gilden.

(4) Hist. beschr. der St. Mathiaskerk, *Public.* XXIX, p. 379.

(5) Zie uitvoerige bijzonderheden: *Annuaire* 1828, p. 155; *Annales* etc. I, p. 104 en *Publications* etc. XXVIII, p. 235.

(6) Zie ook, voor misschien enkelen, bij de *Houtmarkt* onder welke benaming de *Boschstraat* immer in de middeleeuwen voorkomt. De hier vermelde lagen *blijkbaar* op deze laatste straat zooals uit omschrijvingen en ook uit den naam hunner bewoners afteleiden is.

De Boschstraat in 1669.

De Boschstraat in 1740.

In 1332 (N° 249 D) van twee onbebouwde stukken grond *(areae)* op de *Houtmarkt;* het eene gelegen naast het erf van Johannes KELREMAN, het andere tusschen dat van Theodericus DE ROGGE.

In 1346 (N° 417 D) lag de bakkerij van Johannes VAN DILSEN op de *Houtmarkt* tegenover de *curia* (hofstede) van Henricus SACH. (Zie hierboven op 1323).

In 1349 (N° 118 W) is er sprake van goederen gelegen op den *Houtmarkt* nabij den poel, tegenover het huis van Hendricus geheeten SACK, op den hoek der St. Anthoniusstraat (zie hierboven op 1323 en 1346).

In 1353 (N° 496 D) wordt een grondcijns overgedragen uit een huis met hoeve en aanhoorigheden, gelegen *op de Houtmarkt* naast het erf *de Mayo* en dat van Elisabeth GREVEN. In denzelfden brief is er ook sprake van een stuk land aldaar aan den anderen kant gelegen tusschen het erf van Johannes POPELERE en dat van Tilmanus DE BOXBERCH.

In 1380 (N° 865 D) wordt vermeld een huis van Renier DOLWAY, pastoor van St. Mathias, die ook bij de Mariastraat voorkomt, gelegen op de *Houtmarkt* nabij voornoemde kerk, tusschen het kerkhof en de goederen van Mathias BOBART.

In 1410 (N° 146 F) wordt genoemd het goed geheeten *popelersguet* (naar de populieren die er groeiden) gelegen *op de houtmarck onder die gerdenere* (d. i. op het nog onbebouwde gedeelte der Boschstraat waar de hoveniers hunne moesttuinen hadden). In 1450 wordt dat goed nog vermeld (1). Zie ook hierboven op 1353.

In 1411 (N° 1134 D) is er sprake van het op de *Houtmarkt* gelegen, *Flassarts guede;* het was bewoond door Marsielis VAN VLEYTINGEN en gelegen naast een huis der Balie Biessen geheeten *ten hoevel* en naast dat van Dyerix SAXS; deze familienaam komt op de Houtmarkt voor hierboven in 1349, 1346 en 1323.

In 1423 (N° 1246 D) van een huis op de *Houtmarkt* tegenover de Grachtstraat gelegen tusschen dat van Henrix HULSLOE, den jonge, en dat van Hoeken VAN LODENAKEN.

In 1424 (N° 1254 D) van goederen van oudsher geheeten *die guede van Boxberch, ende guede Gysen Gabbarts* gelegen op de *Houtmarkt,* tegenover de St. Antoniusstraat, naast het huis van

(1) *Publications* etc. XIX, p. 399.

Willem VAN DEN BYESSEN en met den achterkant uitkomend op den wal en stadsmuur.

In 1442 was de „waelplaetze van het Sint Anthoenis kerspel, van „Hochter porte tot opten torne achter den Scutten hoeff". Goesen HAERDVOUYST was er de *overheutzman* van; Reyner JOERSKEN, Lens MAESSENS, Anthoenis BUTINXT, Servaas RAUER en Jan HEUTZ de hoofdlieden (1).

In 1480 lag er een huis *die witte hinne* genoemd, tegenover de St. Mathiaskerk (2).

In 1453 (N° 248 F Noot 2) wordt het huis vermeld van Ghyssen VAN BESSEMER gelegen op den *holtmerckt* naast St. Mathyskerkhof.

In 1528 wordt het logement vermeld *in den rooden leeuw* bij de weduwe HAGEMANS naast St. Mathyskerk (3).

In 1534 was Dirk VAN LIECK, wonende op de *Houtmarkt*, voormalig rentmeester der Antonieten, een der weinige personen van eenig aanzien die hier tot de anabaptistische sekte behoorden (4).

1656 Servaas NYPELS, vleeschhouwer, echtgenoot van Anna NYS, verpandt zijn huis *Boschstraat, den Os*, naast het panhuis en het huis van Willem DECKERS.

In 1740 lag het huis *in den dobbelen Arent* tegenover de Beelt, en dat *in den Roskam* twee huizen verder als de St. Catharina kerk (5). 19 December van dat jaar stond het Maaswater tot aan die huizen.

In de XVIIIe eeuw heette eene uitspanning op de Boschstraat *in Keyzershof* (6).

In 1748 was het huis *in de Swaan* eene herberg en speelhuis (7).

De poel hierboven reeds vermeld lag aan den ingang der Grachtstraat, hij werd eerst in 1703 gedempt (8).

---

(1) *Publications* etc. XIX, p. 389. Over het Penitenten-klooster op den Schuttenhof „met eene huyzing daar neven de *Straale poort* genaamd", zie *Public.* XLII, p. 60. Dat klooster werd bij het beleg van 1676 erg beschadigd en door den graaf van Tilly hersteld. Ibid. p. 61.

(2) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 27.

(3) *Publications* etc. XXIX, p. 382.

(4) Jos. HABETS, De Wederdoopers, zie alph. Reg.

(5) *Maasgouw* 1903, p. 36 en ibid. 1888, p. 55.

(6) Ibid. 1900, p. 75.

(7) Ibid. 1880, p. 268.

(8) *Jaarboek* 1851, p. 266.

In 1765 of 1768 werd de Boschstraat „met twee linieën linde„boomen op de Hollandsche wijze" beplant (1).

---

11. Bouillonstraat.

Bij het nagaan der hieronder volgende aanhalingen uit schepenbrieven waarin *het Balioen* voorkomt, zal het den lezer opvallen dat schier nimmer de naam dier plaats of straat op volkomen gelijke wijze vermeld staat. Zij wordt naar gelang van het tijdstip waarin ze voorkomt achtereenvolgens genoemd *Balioen*, *Balyon*, *Boljuyn*, *Bolioen*, *Balyuen*, *Baluin*, *Baelyuen*, *Bailiuen*, *Balyuyne* enz.; in de XVIIe eeuw werd nog geschreven *op den Baljuyn*.

Eene nauwkeurige beschrijving te geven van het stadsgedeelte dat onder die namen bekend stond, is moeielijk, aangezien in den loop der tijden den toestand ter plaatse aanmerkelijk gewijzigd is.

Men mag echter op grond der navolgende beschrijvingen, die dikwijls den naam vergezellen, aannemen dat de tegenwoordige *Bouillonstraat* misschien wel vóór de XVIe eeuw als plein, een gedeelte uitmaakte van het voormalige *Balyoen* even als dat gedeelte van het St. Servaasklooster dat van het Vredeplein naar het Gouvernements-hôtel voert.

Er was toch in 1360 sprake van het *baelyun retro ruellam Sancti Johannis*, en met deze ruella zal wel bedoeld zijn de straat die van het Vrijthof bezijden de St. Janskerk naar het St. Servaasklooster voert; ook de aanduiding in 1362 van de straat leidende naar St. Servaasklooster schijnt zulks te bevestigen, evenals de omschrijving van 1384 en 1385.

Dat de tegenwoordige *Bouillonstraat* en het Gouvernementsplein deel uitmaakten van het *Balioen* vindt bevestiging in de aanduiding in 1405 waar het luidt *op den baljuyne daarman gheyt van St. Servoes cloester te Lenculen wart* en in 1310 en 1356 waar het *Balyoen* een plein genoemd wordt.

Waar lag het voor dien tijd (XIVe eeuw) voorname huis (poort) van Ridder VAN EYNENBERCH, hetzij aan de zijde van het Gouvernements-hôtel, dan wel daartegenover waar thans de heerenwoning met *area* van den heer van Rijckevorsel is?

---

(1) *Maasgouw* 1897, p. 2 en 1888, p. 83.

De gegevens van 1347, waar gewag wordt gemaakt van een steenen huis *onder Lenculen*, gelegen tegenover het huis DE EYNENBERCH, pleiten voor het laatst genoemde emplacement; die kant toch van het plein of straat behoorde tot den claustralen singel en dus tot het gebied van Tweebergen waarvan de Hoogproost van St. Servaas heer was; de tegenoverliggende kant waar het voornoemde steenen huis stond, behoorde tot den Vroenhof (Lenculen) (1).

Wel schijnt die redeneering te falen door het medegedeelde bij de Lenculestraat (in 1395 N° 973 D) waar er sprake is van een huis zich uitstrekkende tot aan de schuur van heer Willem DE EYNENBERCH, waaruit kan afgeleid worden dat de „poort" aan de zijde van het Gouvernements-hôtel lag, edoch 't is niet bewezen dat die schuur deel uitmaakte van het complex DE EYNENBERCH. Overigens schijnt het aangehaalde bij de Tweebergen straat (in 1401 N° 528 D) een nieuw bewijs op te leveren voor het emplacement tegenover het Gouvernements-hôtel.

De grens tusschen het *Balyoen* en de Papenstraat is onzeker, zooals blijkt uit N° 94 F van 1359, hieronder te vinden.

Dat de naam *Balyoen*, destijds op allerlei grillige wijzen geschreven, aan den naam herinnert van den grooten Godfried VAN BOUILLON, Koning van Lotharingen en eersten Koning van Jerusalem, komt Dr Doppler als zeer waarschijnlijk voor (2).

Hij heeft toch zeker te Tricht geresideerd en had daar ter plaatse waarschijnlijk een paleis, want in 1096, vóór zijn vertrek naar het Heilige Land, schonk zijne moeder Ida, met zijne toestemming en met die zijner broeders Eustachius en Baudewyn, de kerk en de tienden van Genappe aan de abdij van Affligem en vond die schenking met grooten luister plaats *in St. Servaaskerk.*

Dat de spelling van den naam van Bouillon niet altijd de tegenwoordige is geweest vindt bevestiging in het werk „Merkwaardige kasteelen van Nederland" door van Lennep en Hofdijk; in eene beschrijving der Kruistochten gewagen zij van Godfried *van Bolioen.* Die spelling, zeer zeker niet zonder historischen grond gebruikt, is hieronder terug te vinden in N° 441 D van 1347.

---

(1) Zie *Publications* etc. XIX, p. 375.

(2) Nécrologie de la Confrérie des Chapelains de St. Servais à Maestricht, p. 41, Noot 3.

Otbert, bisschop van Luik, verklaarde in 1096 (N° 21 W) dat hij zich tengevolge van het vertrek naar Jerusalem van hertog Godfried en andere vorsten, *zoomede door den koop van het slot Buljoen*, in groote schulden heeft moeten steken.

———

Eenige historische gegevens aangaande het ter plaatse liggende Gouvernements-hôtel mogen hier in herinnering gebracht worden.

In den Spaanschen tijd hielden de civiele- en militaire gouverneurs der stad hun verblijf in het Spaansch Gouvernement langs het Vrijthof daartoe door de Magistraat van het kapittel van St. Servaas gehuurd. Ook werden later andere groote eigendommen in de stad daartoe gebezigd. Eerst in 1626 ging men ertoe over om eene vaste verblijfplaats voor de civiele gouverneurs aan te schaffen en in te richten. De militaire commandanten resideerden op de Tongersche straat (huis Kerens de Wolfrath).

Twee naast elkander gelegen huizen in de *Bouillonstraat*, nabij de oude Lenculenpoort, werden aangekocht, het eene van de erven VAN BUEL voor 4800, het andere van PASTOIR voor 2200 Luiker guldens en verbouwd tot hôtel.

Tijdens het gouverneurschap (1641—1648) van den Graaf VAN SOLMS TOT BRAUNFELS, zwager van Prins Frederik Hendrik, die groote weelde ten toon spreidde, bleek het hôtel, destijds *het Hof* genaamd, te klein. In 1656 werd voor 460 L. guldens een huis van Mathias NOYEN en in 1658 een huis van Marcus PITTEN voor 990 L. gulden aangekocht en tot verruiming van het hôtel verbouwd; ook stallen en koetshuizen werden er toen aan toegevoegd. In 1666 kocht burgemeester CAUWENBERG tot hetzelfde doel een huis aan van MARTIN voor 3000 L. guldens. In 1777 werd de voorgevel en de rechter vleugel vernieuwd en eene tweede verdieping met mansarden gebouwd. Het werk werd uitgevoerd door den aannemer H. SOIRON en kostte 52330 L. guldens.

Als een staaltje van de ridderlijke wijze waarop destijds een antagonist in den oorlog werd behandeld, diene dat de Graaf VAN AYLVA die de stad tegen de Franschen had verdedigd in 1748, bij de capitulatie, van den Franschen bevelhebber ten geschenke ontving 4 kanons en 2 mortiers met hunne affuiten die in December 1749 voor het Gouvernements-hôtel geplaatst werden (1).

(1) Chroniek van Maestricht, *Maasgouw* 1880, p. 270.

Al de kosten der vernieuwingswerken werden door de Gemeente betaald die ook de groote zaal op de eerste verdieping met portretten in levensgrootte van de zich opgevolgd hebbende gouverneurs voorzag.

In de Croniek van van Gulpen (1) staat aangeteekend dat in 1746 nog „acht portretten van Gouverneurs ad 25 ducaten het „stuk sonder de lysten aangekocht werden om op de groote zaal „te setten by de gouverneurs hunne portretten".

De Fransche Republikeinen deden, helaas die portretten verdwijnen.

Napoleon heeft in het Gouvernements-hôtel herhaaldelijk gelogeerd; 't is ook daar dat de Vorstelijke Personen uit het Huis van Oranje verblijf hielden tijdens hunne bezoeken aan Maestricht.

Tot 1858 bleef het Gouvernements-hôtel eigendom der Gemeente; den 11 Januari van dat jaar werd het aan het Rijk verkocht voor *f* 44500.— welke som gebruikt werd tot de stichting der gasfabriek.

In 1770 werd het tegenwoordig tot IJkkantoor dienende gebouw op kosten der stad verbouwd, van daar de stadsster in het fronton.

Huizen in de Bouillonstraat en hunne bewoners.

In 1296 (N° 44 D) wordt vermeld het woonhuis met *area* van Henricus IASTE, priester en omschreven als liggende achter de hofstede van Theodoricus DE EYNENBERCH die zooals hierboven vermeld en verder nog zal blijken in deze straat woonde.

In 1310 (N° 76 D) worden twee huizen aangetroffen door Jan VAN ROTHEIM toegekend aan Gerard genaamd HAECHMAN, gelegen tusschen het *plein* het *Bulyun* en de muur van het huis van den deken van St. Servaas.

In 1336 (N° 77 D) wordt door evengenoemde Gerardus HAGEMAN en zijne echtgenoote vaarwel gezegd, aan de rechten welke zij op de hierboven vermelde goederen bezitten ten behoeve van Billa de weduwe van Johannes DE RAETEM; in eene aanteekening op den rug van den brief worden de huizen gezegd te liggen *supra balioen*.

In 1340 (N° 338 D) is er sprake van eene *area* (open ruimte) gelegen in de straat, die van het *balyon* leidt naar St. Servaas-

(1) *Maasgouw* 1888, p. 59.

klooster, tusschen het huis van Henricus genaamd NEELKEN en de *maxilla* (post?) der poort die toegang verleent tot zijne schuur, welke *area*, lang 34 voet en breed aan de straat 11 voet zich van achteren uitstrekt tot aan het huis van Billa DE EYCKE.

In 1347 (N° 441 D) wordt een cijns vermeld op een houten huis toebehoorende aan den zoon van wijlen Johannes DE MONTENAKEN, rentmeester van het graafschap Loon, welk huis wordt gezegd gelegen te zijn onder Lenculen *op den boliuyn* naast het steenen huis dat tegenover het huis van wijlen Danyel DE EYNENBERCH (1), ridder, staat, van den eenen kant *infra unum murum de marlaribus factum* (muur van leem gemaakt) en het huis der kinderen van wijlen KOKENMEYSTER, van den anderen kant naar St. Servaasklooster. Deze bijzonderheden worden bevestigd in N° 117 W van hetzelfde jaar.

In 1354 (N° 145 W) wordt het huis van BOX vermeld als liggende *super boelioen* tegenover dat van ridder Willem DE EYNENBERCH.

In 1356 (N° 542 D) worden vermeld twee huisjes op het *plein* geheeten *balyuen*, tusschen dat van Margareta DE EYCKE en den muur van het huis van Johannes DE WAMBEKE, kanonik van het St. Servaaskapittel (zie hierboven op 1340).

In 1356 (N° 550 D) een cijns op een huis gelegen op de *plaats* geheeten *der balyuen retro curiam et penes* (achter en nabij) *murum domini ducis Brabantiae*, toebehoorende aan Gerardus zoon van wijlen Aleydis DE PRONEN (Proenen? zie Brugstraat) koopvrouw en door deze overgedragen aan Franco DE EYKE. In N° 551 D is er wederom sprake van hetzelfde huis.

In 1356 (N° 552 D) is er sprake van een huis met toebehooren gelegen *in vico dicto bolyon* naast dat van Beatrix NOESKENS.

In 1359 (N° 94 F) komt het huis voor bewoond door Macharius DE HESE benevens het daarnaast gelegen huis van Johannes DE RUPE; een daarvan heette *het huys van St. Jacob.* Zij waren volgens eene noot op den rug van den brief gelegen *in die papenstraat*, volgens eene andere noot van veel oudere dagteekening *op den baluin*.

In 1360 (N° 637 D) een huis in de *platea dicta baelyuen retro*

---

(1) Zie bijzonderheden over dit geslacht: FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 128; *Publications* etc. I, p. 60; IV, p. 431, o. a. ook N° 246 D en N° 17 D. Zooals hierboven werd betoogd lag de „poort" DE EYNENBERCH tegenover het Gouvernementshôtel.

ruellam sancti Johannis, gelegen tusschen het zooeven genoemde huis van Macharius DE HESE en dat van Johannes MOREEL.

In 1362 (1) droeg deze Johannes MOREEL dat huis over aan Eustachius DE ELST, *tector domorum* (stroodekker); het wordt beschreven als liggende *op den bailinen* op den hoek tegenover de poort (huis) van ridder Wilhelmus DE EYNENBERCH en tusschen het huis van Johannes den zoon van Gerardus DE RIEMST en de *platea pergens* (de straat leidende naar) *ad claustrum sancti Servatii*.

In 1363 (N° 681 D) wordt vermeld het huis van Gerardus CATSERT gelegen *supra plateam dictam baelyuen* naast dat van Hermanus DE MONTENAKEN (zoon van Johannes), genoemd in (1347 N° 441 D) *precc* (gerechtsbode) van het hof van Lenculen.

In 1363 (N° 686 D) het huis van Henricus DE RIEMST *op der baelyuen* naast dat van Eustachius DE EELST, *placcator* (plakker) en dat van Beatrix de dochter van wijlen Henricus NEESKENS; [dezelfde namen komen hierboven voor in 1356 (N° 552 D), in 1363 (N° 678 D) en in 1362 (1)].

In 1384 (N° 893 D) wordt in erfpacht opgedragen een huis gelegen *retro ecclesiam sancti Johannis in platea dicta op den baluyne*, gelegen tusschen dat van Goeswinus, *lapicida* (steenhouwer) en dat van Margareta MYNNENBOEDE.

In 1385 (N° 897 D) wordt genoemd Rutgherus VAN BALIUYNE als wonende in de *Kokartzruwe* (Kruisheerengang).

In 1385 (N° 903 D) wordt een huis vermeld gelegen *in platea dicta op den baliuyne retro claustrum St. Servatii*, naast het huis van Mathias de NOVOLAPIDE (VAN DEN NUWENSTEEN) en dat van Mathias DE BOELRE.

In 1385 (N° 907 D) wordt in erfrecht opgedragen een huis gelegen *platea dicta op den balyuyne* achter St. Janskerk; bij dezelfde gelegenheid wordt weer het reeds in 1359 (N° 94 F) en in 1360 (N° 637 D) vermelde erf van Macharius DE HESE genoemd en beschreven als liggende tusschen het oude huis van Johannes DE RUPE en de *porticus* van Hadewidis DE CLEMMEN.

In 1387 (N° 432 D) bezat Petrus DE BERGHEYM, *clericus*, een huis op St. Servaasklooster *in platea dicta op den baljuyne*.

In 1396 (N° 284 W) wordt genoemd Johannes BALIOEN, *investitus* der St. Nicolaaskerk.

---

(1) Alex. SCHAEPKENS, *Publications* etc. I, p. 57; N° 678 D vermeld 1363.

In 1397 (N° 976 D) komt voor het huis van Aleyde VOGHELS gelegen *opten baelyoen* tusschen die van wijlen Jacob VAN THOENEN en van Johannes VAN RUEST.

In 1398 (N° 987 D) een huis gelegen *opden baelyoen* tusschen dat van Aleydis CONYNCKS, weduwe van Lambertus CONYNCKS en dat van wijlen Goeswinus, steenhouwer, en van den achterkant zich uitstrekkende tot aan het huis van wijlen Henricus DE LAVATORIO, kanonik van St. Servaas.

In 1405 (N° 1066 D) doet Beateren (Beatrix) de natuurlijke dochter van wijlen ridder Arnolt VAN SINT MARGRAETEN afstand van eene jaarlijksche rente uit haar woonhuis en uit het daarnaast gelegen huis bewoond door Ymmele gelegen *op den baljuyne daerman gheyt van Sint Servoeskloester te Lenculen waart*, naast den tuin van Peter GIELES, kanonik van St. Servaas en naast het huis van Johannes MEYER.

In 1405 (N° 1070 D) wordt het in 1396 (N° 284 W) genoemde erf, thans geheeten *Aleyden Voghels guet*, weer vermeld als gelegen *op den balioen* tusschen het huis van wijlen Jacob THOENEN en dat van Jan VAN RUEST, *steynmytzer* (vergelijk N° 976 D van 1397).

In 1412 (N° 1139 D) wordt een huis *opten balyuyne*, gelegen naast .dat van Goedard BUETEN en Hillen diens echtgenoote en dat van Arnold ZELMANS aan eerstgenoemde opgedragen.

In 1413 (N° 1152 D) bezat Arnold SPEELMAN, *procureer op den Bulyoen* een huis naast dat van Aleyt SMEETS.

In 1415 (N° 1171 D) worden vermeld twee naast elkander gelegen huizen *opten balyuyne* naast dat van wijlen den proost van St. Lambertuskerk te Luik, thans behoorende aan den hertog van Brabant en naast dat van Wilhelm VAN EYMOLE, *scroeder* (kleermaker).

In 1416 is er sprake van Diederic VAN EYNENBERGH, knape te wapen.

In 1420 (N° 1153 D) van eene erfjaarrente uit het huis van Arnolt SELMAN, *der procureerder* gelegen *opden balyuyne* (zie op 1412 N° 1139 D).

In 1443 (N° 1371 D) van het huis van de weduwe van Gobbel VAN HELMONT, gelegen *opten bolyuyn* naast het hare en naast dat geheeten *des hertogen hoeff*. (Zeker het in 1415 bedoelde erf).

In 1447 (N° 210 F) wordt aan Aleyde, weduwe van Johan LENTMANS een jaarcijns afgestaan op het huis van Maria VAN

LOEN, gelegen *opten baelluyn* tusschen het huis van Dyonys CANTELBERGER en dat geheeten *bachuysguet.*

In 1450 (N° 1399 D) is er sprake van het woonhuis van Engelbrecht BUETONS, priester, gelegen *opten baljuyne,* naast dat van Peter NEVE, kanonik van St. Servaaskerk en dat van Dryes VAN WELRE, *der scroeder.*

In 1451 (N° 988 D) wordt door Kathryne DIE BRUYT en haar zoon Ghyse eene erfrente afgestaan uit hun huis *opden balyuyun.*

In 1455 (N° 1432 D) is er sprake van twee huizen *opten bulyuyn* toebehoorende aan Johan VAN OPHEM gelegen tusschen het huis van Johan BROEDERS en dat van Herman VAN ALDENRODE.

In 1458 (N° 1457 D) van het woonhuis van Johan FRATRIS, priester, *opten Buluyn* naast dat van den abt van St. Jacob te Luik, naast dat van Johannes VAN OPHEM en het huis van Herman VAN ALDENHOEVEN; (zie hierboven in 1455) ook wordt daar vermeld een *hoefken* achter het huis van laatstgenoemde dat begrensd werd door *der Susteren hoeff* en door den tuin van VAN DER SCHUEREN.

In 1510 wordt bij de limietbeschrijving van den Vroenhof (1) genoemd het huis *Mobertingen opden balyuyn in Sinte Servaes cloester gelegen.*

Alex. Schaepkens (2) heeft in een register van 1556 aangetroffen dat Joncker AERTS VAN BUNDE te Tricht woonde *opte Bulioen.*

In 1626 wordt bij eene nieuwe limietbeschrijving van den Vroenhof (3) weer genoemd het huis *Mopertingen op den Baljuyn.*

In 1743 bestond er tegenover het Gouvernements-hôtel een huis genaamd *de Meloen* (4). Zou dat huis hebben plaats gemaakt voor de steenenwacht die in 1770 gebouwd werd?

---

(1) *Publications* etc. XIX, p. 397.
(2) Ibidem I, p. 69.
(3) *Maasgouw* 1905, p. 59.
(4) F. DAZERT, Gesch. kloosters H. Graf, p. 84.

12. De Breedestraat.

(Lata Platea).

De Lenarts schrijft omtrent die straat (1) dat ten tijde van Graaf Albuinus in het begin der Xe eeuw, dus lang vóór de omwalling of de herstelling der omwalling der stad (omstreeks 1229) de doortocht van Brabant naar Duitschland plaats had binnen Tricht door de *Via regia* of *Breedestraat*. Deze sloot aan, aan de straat die langs de later gebouwde St. Janskerk en de St. Servaaskerk, verder over het Klooster en St. Servaas-Commel liep om dan aan te sluiten aan den toenmaligen Romeinschen steenweg die naar Tongeren voerde. Bij het bouwen van het riool in 1860 vond men in de *Breedestraat* vijf voeten onder het plaveisel overblijfselen van de oude Romeinsche chaussée; zij was van cement met kiezel en vuursteenen van St. Pietersberg aangelegd (2). Bij de behandeling der straat *achter het Vleeschhuis* is aangemerkt dat volgens Franquinet de Romeinsche heirbaan binnen Tricht langs deze laatste straat liep. Aangezien de toenmalige Maasbrug de beide Maasoevers verbond aan de *Porta Regia* of *Cassei-poort*, later de O. L. Vr. poort, en het daartegenover liggende zoogenaamde *Waterpoortje*, schijnt de bewering van de Lenarts de meest aannemelijke.

Omtrent de ligging in deze straat van de St. Vincentius-kapel, wordt in de onderstaande aanhaling nader gesproken.

Huizen in de Breedestraat en hunne bewoners.

In 1297 (N° 43 F) wordt op den hoek der *Breede-* en der *Sweefstraat* (Wolfstraat) een steenen huis vermeld *in qua domo cauversini trajectenses morantur*.

De hier in zijne kwaliteit van *cauversinus* genoemde bewoner was een Italiaansch koopman die zooals velen zijner landgenooten in de groote steden van Frankrijk, België en Engeland, handel dreven en voorschotten gaven op goederen. Hunne herkomst uit Noord-Italië deed hen veelal *Lombarden* noemen. Het bovenbedoelde huis wordt vermeld in het testament van zijn eigenaar, Lewalus *de lata platea*, Luiksch schepen van 1291 tot 1298, die ook deze laatste naam als geslachtsnaam voerde; het behoorde in

(1) *Publications* etc. II, p. 24, 31.
(2) *Maasgouw* 1889, p. 204.

1380 aan den schepen Everardus VAN VERNENHOLT en werd in de XIV[e] eeuw door de Lombarden verlaten om het daaraan grenzende, voorheen aan de familie VAN MELDERT toebehoord hebbende huis te betrekken. Tot in de XVI[e] eeuw hadden de Lombarden nog daar hun kantoor (1).

In 1296 (N° 43 D) dragen Renerus, Perchevalus, Antonius, Homedeus en hunne gezellen, *Lombarden* te Tricht, een cijns over, te beuren uit diverse hun toebehoorende goederen.

In 1302 (N° 54 D) wordt in dezelfde straat een huis vermeld toebehoorende aan Nicolaas KERSELE, gelegen naast dat van Johannes ROYF.

Bij N° 61 D teekent Dr Doppler aan dat de St. Vincentius-kapel, gelegen in de *Breedestraat* tegenover de voormalige kerk der Jesuïeten, reeds vermeld wordt in de eerste jaren der XIIIe eeuw. In de XVIe eeuw heet zij gelegen bijna tegenover de St. Nicolaaskerk (naast O. L. V. kerk). St. Vincentius wordt elders martelaar genoemd. Heylerhoff (2) rangschikte ten onrechte deze kapel als onderhoorig aan het kapittel van O. L. V. In N° 7 W wordt betoogd dat de bewering van Alex. Schaepkens (3) juist is en de St. Vincentius-kapel onder dat van St. Servaas ressorteerde. Die kapel zou volgens pastoor Willemsen waarschijnlijk gesticht zijn in de VII[e] eeuw door St. Perpetus, Bisschop van Maestricht (4).

In 1307 (N° 60 D) wordt door den deken en het kapittel van St. Servaas opgedragen aan Godefridus KENTERKEN, priester, hun aandeel in een huis in de *Breedestraat* tegenover dat van Rycaldus DE PARONA.

In 1314 (N° 119 D) is er sprake van het woonhuis van Heleka of Heilka de weduwe van Rutgerus SUEVUS in de *Breedestraat* tusschen de *mansio*, (heerenwoning) van Baldewinus CASEUS, schepen en het huis van Baldewinus DE PORTA.

In 1317 (N° 150 D) van het woonhuis dat Johannes de zoon van wijlen Nicolaus DE AUREA BARBA, schepen, in de *Breedestraat* bezat.

---

(1) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 79.
(2) *Annales* 1829, p. 140 en N° 46 F.
(3) *Publications* etc. I. p. 54.
(4) Zie omtrent hare ligging *Annuaire* 1829, p. 140 en N° 1123 D dat hierna volgt.

In 1322 (N° 177 D) wordt het huis genoemd van Lambertus PROYTE tegenover de kapel van St. Jacob in de *Breedestraat*.

In 1322 (N° 63 W) wordt genoemd Winandus, geheeten *Pape de lata platea* (1) en het jaar daaropvolgend (N° 64 W) Mechtildis de dochter van dezen, wonende in de *Breedestraat*.

In 1323 (N° 58 F) wordt de *mansio* van Franco VAN BOXBERGH en van zijn broeder Johannes genoemd als gelegen *lata platea*. Die *mansio* werd later eigendom van den schepen ridder Arnoldus NUEST.

In 1324 (N° 59 F) komt voor het huis van Lambertus VAN ROLINGEN, schepen der stad, met al zijne gebouwen gelegen in de *Breedestraat*. In eene noot wordt medegedeeld dat die aanzienlijke woning later naar zijn nieuwen eigenaar *'t huis van Groeselt* (Gronsfeld) werd genoemd, (zie omtrent zijne ligging nabij de Heggenstraat N° 729 D) en hetzelfde is dat later bekend werd onder den naam van *Poort van Rymborch*, in welks tuin de overoude kapel van St. Amandus lag (2); het geheele complex werd bij akte van 28 September 1593 door de toenmalige eigenaars Agnes VAN BYLANT, weduwe van den heer VAN BRONCKHORST, heer van GRONSFELT en RYMBORCH en haar zoon, geschonken aan de Jesuïeten (wier Rector Johan BECX van Helmond was), die zich in 1575 alhier gevestigd hadden.

In 1327 (N° 211 D) wordt genoemd in de *Breedestraat* het huis van ULEMANNUS, priester, bewoond door zijne moeder Adula (zie ook N° 218 in 1328).

In 1329 (N° 230 D) wordt een huis vermeld in de *Breedestraat* geheeten *de aurea barba* (de gouden baard).

In 1333 (N° 256 D) wordt in erfpacht gegeven aan Johannes GUETMAN een huis in de *Breedestraat* naar den kant der *Kesenruwe* (Heggenstraat) naast dat van Nicholaus rector der kapel van St. Livinus.

In 1337 (N° 312 D) is er sprake van het brouwhuis van Johannes in de *Breedestraat;* deze Johannes was de schoonzoon van Truda DE VALLE, brouwster; het lag naast het huis de *bonghart* geheeten en dat van Egidius de *Foro Cerasorum* (van de Kersemarkt) priester.

(1) Zie ook FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 155.

(2) Zie ook *Annuaire* 1830, p. 158.

In 1338 (N° 265 D) en ook in 1333 (N° 263 D) is er sprake van een huis in de *Breedestraat*, *juxta ruelam Danielis Casei*, gelegen tusschen dat van wijlen FRANCO, priester en dat van Henricus PELLIFEX.

In 1343 (N° 373 D) wordt het huis met aanhoorigheden van Ghiselbertus DE RIEMPST in erfpacht gegeven; het was gelegen in de *Breedestraat* naast dat van Johannes DE VALLE (zie in 1337 N° 312 D), brouwer, en dat van Johannes FABRI en Arnoldus PEEPKEN, priester. In eene aanteekening boven den brief, van latere dagteekening, wordt den naam van den eerstgenoemde Giselbertus DE RYEMPT geschreven.

In 1344 (N° 109 W) wordt een cijns vermeld op het huis van wijlen meester Johan *marscalci* (hoefsmid) gelegen in de *Breedestraat* tusschen het huis van wijlen Gyselbertus DE RYMPST thans eigendom van Arnoldus PEEPKEN, priester en dat van wijlen FRANCOR, priester (zie voorgaande).

In 1350 (N° 464 D) is er sprake van het huis van Johannes genaamd ILLEKOVEN gelegen in de *Breedestraat* tusschen de kapel van St. Jacob en het huis van Lambertus DE CANNE.

In 1355 (N 512 D) draagt de *honesta matrona* Geyrtrudis weduwe van Henricus DE YSEREN (1) schepen van Tricht, met toestemming harer kinderen en van Franco DE HOLSBERCH, echtgenoot harer dochter Ida, eene jaarlijksche rente over aan de kapel van St. Vincentius in de *Breedestraat*, uit haar huis naast die kapel en naast het huis *De Fee* gelegen.

In 1366 (N° 717 D) woonde in die straat Johannes DE MERSEN, bakker. Zijn huis met toebehooren lag naast dat van Henricus HORREMORT, koopman. Uit eene aanteekening blijkt dat dit huis hetzelfde was dat in 1333 in erfpacht was gegeven aan Johannes GUETMAN (zie hierboven op 1333, N° 256 D, waar zijne ligging nader wordt omschreven). Laatstgenoemde was priester zooals blijkt uit N° 718 D.

In 1374 (N° 800 D) woonde *in lata platea* Mechtildis de dochter van wijlen Winandus PAPEN, den zoon van Balduwinus (2) die reeds vóór 1291 overleden was en den bijnaam droeg *de lata platea*.

(1) Zie over de DE YSEREN, *Maasgouw* 1890, p. 86.
(2) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 155.

In 1379 (N° 850 D) bewoonden Petrus DE SITTERT en zijne echtgenoote Bela in voormelde straat een huis tusschen dat van Henricus DE CLEIRMONT *en de zich daar bevindende poort;* hier mede zal waarschijnlijk de *mansio* VAN GROESELT bedoeld zijn, hierboven onder 1324 reeds vermeld.

In een cijnsboek van 1380 komt *in lata platea* een huis voor *de werelt* genoemd naast dat van Arnoldus PULLUS (1).

In 1395 (N° 973 D) wordt genoemd als *woenende in de breytstraeten alze rentmeister ende ophelder der cense der eirsamer heren Dekens ende Capittels der kerken des gueden Sente Servais*, Reyner VAN WESSEM, *clerck.*

In 1397 (N° 978 D) het huis van Reyner KELLENER in de *Breedestraat* gelegen tusschen dat van Ida PAPEN (zie in 1374) en dat van wijlen Reynken VAN WESSEM (zie in 1395).

In 1405 (N° 1072 D) is sprake van het huis voormaals bewoond door wijlen Lambrecht VAN HOERNE, priester, en thans door Godart VAN SYNEY, priester, gelegen in de *Breedestraat* tusschen dat van Arnout VAN HELMONT en dat van Florens WYTHUYS, schepen der stad.

In 1410 (N° 1123 D) vinden wij de ligging der St. Vincentius-kapel vrij duidelijk omschreven; het geldt daar het huis waarin Peter VAN MONYOUWEN, priester en zijne moeder wonen en gelegen was op den hoek *onser Vrouwen cloester tegen Sinter Cloes kirke over*, tusschen de voornoemde kapel en het huis van Peter VAN HOICHEM, *de die alde cleider vercoupt.*

In 1411 (N° 1126 D) vernemen wij dat evengemelde Godard VAN CYNEY, kapellaan der St. Servaaskerk was en dat het in 1405 bedoelde huis gelegen was *in de breydestrate nyet verre van Sinte Jacobs Capelle* tusschen het huis van Arnold EELMAN den jonge en dat van Katryne VAN HELMONT. Dit blijkt ook uit N° 845 D.

In (1411 N° 1131 D) wordt nog genoemd een huis in die straat toebehoorende aan Arnold VAN DEN SWANE (later kwam het aan Judocus DE TONGRIS); het wordt omschreven als liggende naast dat van Arnold VAN ZYMPER op den hoek der *Mannardsruwe.* Deze straat wordt in 1363 (N° 690 D) geheeten de *Heren Mannertsruwe* bij vermelding van het erf van Florentius DE VINEA, zoon

(1) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 14.

van Goiswinus DE VINEA, dat in die straat lag naast het huis van Godefridus *medica* en dat van Petrus DE HAREN, wagenmaker. Ik heb te vergeefsch gezocht naar bescheiden die de juiste ligging dier straat nader omschrijven. Tenzij het een verdwenen straatje is kan het dunkt mij geen ander zijn dan het tegenwoordig *Lantaarnstraatje* dat de Kapoen- en Breedestraten verbindt.

In 1369 (N° 756 D) wordt ten minste vermeld een huis in de Kapoenstraat in erfrecht opgedragen aan Johannes DE HAREN, metselaar, het lag tusschen dat van Reynerus DE VINEA en dat van Arnoldus DE BLISEA genaamd PALLERE (zie bij de Kapoenstraat).

Franquinet (1) zegt dat hem de ligging dier straat onbekend is. Evenvermelde schepenbrieven, die hem waarschijnlijk onbekend waren, verspreiden echter licht over de quaestie.

In 1415 (N° 1166 D) wordt een huis in de *Breedestraat* vermeld tusschen dat van Coenrart VAN SCOENVORST heer van Elsloo en Sittard en dat van Mertyn, *pister* (bakker) van St. Servaaskapittel.

De open plaats van dat huis grensde aan de kapel *stoende in den hove van Groussel,* waardoor zijne ligging nader wordt bepaald.

In 1418 (N° 1201 D) wordt het huis van wijlen Johan VAN JULEYMONT opgedragen aan Jonker Beertram VAN LAER, schepen van Tricht.

In 1419 (N° 1212 D) komt het huis voor van Johan VAN MERSSEN, kanonik van O. L Vr. in de *Breedestraat* gelegen tusschen het huis van Reyner KELLENERS, priester, en dat van Reyner VAN BERGE, ridder.

In 1426 (N° 1268 D) wordt melding gemaakt van het huis van Jehenne BERNELLE in de *breydestraeten* tusschen de poort die zij daarvan gescheiden had en het huis van Mechteld VAN DEN CREEFTE. Die poort gaf toegang tot een groot achterhuis *staende neven den gueden Wilhelms* VAN CHIEVEL.

Bovenvermelde brief is rijk aan beschrijvingen en nauwgezette conditiën.

In 1430 (N° 1301 D) wordt het huis vermeld van Giselbrecht VAN HERRE gelegen nabij St. Nicolaaskerk *by Sinte Vincencyscapelle* en geheeten *int ree*, naast die kapel en het huis van Wilhelm SCHOENWEDER.

(1) *Invent. O. L. Vr.* II, p. 18.

In 1453 (N° 1415 D) is er sprake van het huis van Vastrart KOBBEN, kapellaan van St. Servaaskerk, gelegen *in die breydestrate*, tusschen het huis van Johan VAN LEUT en dat VAN BOETSEN van Valkenborch.

In 1454 (N° 1423 D) van het huis *ten wolckenberch* in de *Breedestraat* gelegen tusschen het huis van Johan BEUS en dat van BOETZEN van Valkenborch (zie hierboven in 1453).

In 1459 (N° 1464 D) is er sprake van het huis met erf der juffrouwen VAN KESTELT, gelegen in de *Breedestraat* bij de St. Jacobskapel naast het huis van Arnt VAN NOORTBEKE.

In 1475 den 5 September, stierf *te Tricht in die Breyde-stroet, tegen Synte Jacobs Gasthuys joncker Wyllem van Sombreff, heer te Kerpen ende tot Reckheym* (1). Hij werd denzelfden dag begraven in het nonnenklooster van het H. Kruis te Reckheim in zijns ouders graf.

Van 1453 tot 1477 was brabantsch hoogschout te Tricht *Joncker* Jan CLUT *in het Gruythuys*. Dat huis door hem bewoond, lag in de *Breedestraat* op den hoek der *Kesenruwe* (Heggenstraat). Zoo teekent ten minste Franquinet aan in eene noot bij N° 263 (1506). In 1324 (N° 59 F) troffen wij op den hoek der Breede- en Heggenstraten *de poort van Groeselt* of *van Rymborch* aan; deze zal gelegen hebben tegenover het *Gruythuys* dat mitsdien den hoek vormde naar den kant van het Vrijthof. De naam *Gruythuis* komt in de Middeleeuwen herhaaldelijk te Tricht voor, o. a. in de Kleine Staat, langs het Vrijthof, *der grutersen huys*, en bij Adam DAEMS *int Gruythuys* (3).

Het prachtige thans nog bestaande *Gruuthuize* te Brugge is een der aantrekkelijkheden der oude stad.

In 1571 verkocht Peter VAN DAELE, rector der kapel van St. Servaas-gasthuis zijn huis in de *Breedestraat* aan Nicolaas WEERTS, schepen der stad. Het lag naast dat geheeten *de gulden borch* dat aan den kooper toebehoorde. De notarieele akte bevat bepalingen die bewijzen dat toen reeds eene Hinderwet bekend en toegepast werd (4).

---

(1) *Publications* etc. VII, p. 49.

(2) Zie over dat uitgebreid ridderlijk geslacht Jos. EVERSEN, *Maasgouw* 1890, p. 102.

(3) *Publications* etc. I, p. 68 en FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 11.

(4) *Maasgouw* 1906, p. 84.

In 1585 (N° 320 F) wordt genoemd als wonende in de *Breedestraat* Cornelis THYMANS (alias notaris TAYMANS).

In 1575 verkregen de Jesuïeten een huis in de *Breedestraat* uitkomende in de Wolfstraat met name *de Guldenboom* waarbij zij weldra een aangrenzend huis voegden, de *ijzeren* of *stalen poort* genoemd, het lag aan de oostzijde der tegenwoordige Comedie. Deze gebouwen tot schoollocalen ingericht, vormden het eerste collegie der Paters te Tricht; het telde reeds in hetzelfde jaar 300 leerlingen. Zooals hierboven bij de bespreking van de *poort van Rymborch* reeds is gezegd kwamen de Jesuïeten in 1593 door schenking in 't bezit van dat uitgestrekte goed waardoor zij in staat werden gesteld in 1606 na aankoop van nog twee huizen in de *Breedestraat* hunne kerk aldaar te stichten (2). De stad verleende hun daartoe eene bijdrage van 600 guldens Luiksch die gelijdelijk in 1614 tot 3200 guldens werd opgevoerd ter erkenning der diensten die de Jesuïeten vooral op onderwijsgebied, aan de stad bewezen (3). In 1596 telde hun collegie 500 studenten, in 1617 600 en in 1619 klom het zelfs tot 700.

Ten einde het bewijs te leveren, dat de verhalen omtrent de algeheele verwoesting der stad in 1579 schromelijk zijn overdreven, getuigen de E.E. P.P. Haakman en Allard dat kort na het beleg van 1579 melding wordt gemaakt van geheele rijen huizen aan het Vrijthof en de belendende straten, dus ter plaatse waar de laatste en de meest verwoedste strijd gevoerd werd. De opsomming van de geheele rij van huizen die eens het collegie der Sociëteit van Jezus uitmaakte, van af de Wolfstraat tot aan de Heggenstraat, is hier op zijne plaats. Zij luidt: „het *stalen huis*, den *Gulden boom*, het huis van de wed. Aert CONINCX, het huis van den secretaris CONINCX, het huis van burgemeester FALL, het huis van schout MAES, de *Poort van Rymborch*, het *Gulden Varken* en nog een paar andere huizen... Aan de overzijde o. a. de *Poort van Reckem* (in 1639 bewoond door den toenmaligen militairen commandant VON STEIN CALLENFELS), de Poort van

---

(1) VON GEUSAU, in *Publications* etc. XXXI, p. 85, 86. — *Annuaire* 1830, p. 147—153.

(2) Zij was toegewijd aan de H.H. Petrus en Paulus. Met den bouw werd in 1611 aangevangen.

(3) Zie nadere bijzonderheden bij Jos. HABETS, *Gesch. Bisdom Roermond* III, p. 536 540.

Meer enz... De woning van de wed. Aert CONINCX werd eenige jaren na 1583 voor de destijds aanzienlijke som van 3000 guldens verkocht..." (1).

Aan den noordwestelijken hoek der Jesuïetenkerk verhief zich oorspronkelijk in uitbouw een vierkante, bovenop platte toren ter hoogte van ongeveer vijf meter boven het dak, hij verdween toen de kerk in 1786 tot schouwburg werd ingericht. De collonade aan den zuidkant, afgebroken toen in 1880 den schouwburg verbouwd werd, was een overblijfsel van de *portieken* die de speelplaats van het collegie omringde. Toen werd de reeds zoo herhaaldelijk en zoo deerlijk gehavende kerk, uiterlijk van hare laatste bouwkundige versieringen op brutale wijze beroofd door maar blootweg van den gevel die naar de Breedestraat uitziet, de spits en de zijkanten van den nok af te kappen!

De Maestrichter kunstenaarsfamilie COCLERS waarvan een der leden o. a. de zolderstukken van den Raadszaal schilderde, was gevestigd in de *Breedestraat* in het huis *„de Pluym"*, XVIIe en XVIIIe eeuw (2).

In 1640 werd de zetel der beide hooge gerechten, die gedurende slechts één jaar in de *Poort van Gaveren* (zie bij de Kapoenstraat) gevestigd was geweest, overgebracht naar de *Poort van Reckheim* in de *Breedestraat* (hierboven nog genoemd). Van Heylerhoff (3) zegt dat dat refugiehuis in zijn tijd het N° 808 droeg; nazoekingen ten Raadhuize bewijzen dat zulks het tegenwoordige N° 17 is, het voormalige pand van den heer W. Polis-Ryckelen, nu toebehoorende aan den heer Senator Louis Regout zoon. De *Poort van Reckheim* behoorde aan de Jesuïeten die het aan de Stad verhuurden en in 1666 voor 8200 Luiker guldens verkochten.

In 1651 verpanden Aart OLISLEGERS en zijne echtgenoote Magdalena CLEUTERS hun huis gelegen in de *Breedestraat* naast dat van Ida GIELEN naar den kant van St. Jacob, en naast dat van Hendrik GEERARTS naar den kant van St. Nicolaas (4).

---

(1) HAAKMAN en ALLARD, Het Beleg en de zoogenaamde Verwoesting van Maestricht, p. 104, 105.

(2) Zie Dr DOPPLER's opstel in de *Maasgouw* 1902, p. 81 en het mijne in de *Maasgouw* 1903, p. 83, 87.

(3) *Jaarboek van het hertogdom Limburg*, 1850, p. 248.

(4) Archief Nieuwenhof.

13. Breulingstraat.

Zie bij Batterijstraat.

---

14. De Brugstraat.

(Platea Pontis).

Eene bijzondere vermelding in deze straat verdient de aldaar gestaan hebbende kapel van St. Evergislus, St. Evert in de volkstaal, met aangrenzend kerkhof, die in 1619 afgebroken werd; haar koor en toren lag aan de oude Bokstraat. De plaats waar zij stond wordt nog heden ten dage herdacht door den gevelsteen in het huis N° 8 genoemd *in het kerckxken*.

St Evergislus was geboortig van Tongeren en een leerling van St. Servaas. Het veelbelovend knaapje werd door den Bisschop van Keulen, St. Severinus, op zijne terugreis over Tongeren van de kerkvergadering te Parijs in 362 medegenomen naar Keulen. Naderhand besteeg Evergislus er den bisschopsstoel en werd hij bij gelegenheid eener reis naar zijn Vaderstad, alwaar hij den afgodendienst en de bedorven zeden wilde uitroeien, door zijn stadgenooten omstreeks 430 vermoord op de plaats die nog te Tongeren de *Gruwelsteeg* heet (1). Het lichaam van den martelaar verbleef er tot in het midden der X^e^ eeuw toen het naar Keulen werd vervoerd (2). Onze voorouders zullen uit piëteit jegens den leerling van St. Servaas waarschijnlijk de kapel toen ten zijner eere opgericht hebben.

Volgens bewijzen van Franquinet heeft van Heylerhoff gedwaald door te beweren dat er ook eene kapel van *St. Everardus* op de Visschermaas, tegenover den ouden Lombard, gestaan heeft die in 1619 zou zijn afgebroken, terwijl hij de afbraak der *Evergislus-kapel* in 1650 stelt (3).

---

(1) Jac. VRANCKEN, *De St. Servatius-legende*, p. 110, 111; zie ook een opstel van denzelfden schrijver in de *Maasgouw* 1884, p. 1029.

(2) *Annuaire* 1829, p. 140.

(3) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 45; ook volgens nota's van den heer GORDON zou de afbraak in 1650 of 1651 hebben plaats gehad, *Maasgouw* 1884, p. 1019, VAN HEYLERHOFF zal wel hier afgeschreven zijn.

Reeds in 1558 [1] werd de verbreeding der *Brugstraat* die eerst in 1873 ondernomen werd als noodzakelijk betracht, doch door de Magistraat immer met leedwezen uitgesteld wegens de hachelijke omstandigheden waarin de stad schier onafgebroken verkeerde Door de straat toch, voorheen niet breeder dan b.v. de Muntstraat, moesten weleer al de voertuigen hun weg naar de brug vinden die den eenigen overtocht over de Maas van af Luik tot in Holland daarstelde. Geheel het goederen vervoer tusschen Brabant en de landen van Overmaas moest derhalve door die straat geschieden; geen wonder alzoo dat de drukte aldaar buitengewoon groot was en het begrijpelijk is, zooals ik in mijnė jeugd door ouderen van dagen hoorde vertellen, dat op marktdagen eene onafgebroken rij karren en allerlei vrachtwagens van af den Tongerschen en den Brusselschen steenweg zich langzaam moest voortbewegen en er vaak uren verliepen alvorens de laatste voertuigen aan de beurt kwamen om over de Maasbrug te kunnen rijden. Ofschoon het vervoer per spoorwegen de brug en de *Brugstraat* aanmerkelijk ontlastte was toch de verbreeding der straat in onzen tijd eene onafwijsbare behoefte. In de Raadsvergadering van 30 Juni 1873 werd daartoe besloten nadat het wandalen plan om het Oude Dinghuis af te breken en zóó een nieuwe schuinloopende verbindingsweg met de brug daar te stellen, gelukkig had schipbreuk geleden. De verbreeding der *Brugstraat* sleepte echter na zich de onvermijdelijke afbraak van het oude gildenhuis dat zich aan de zuidzijde der straat vlak tegenover de Kleine Staat bevond, en destijds algemeen bekend was als het Huis-Gadet, daar het aan die oude Maestrichtsche familie toebehoorde. De gevel was een juweel van XVe eeuwsche renaissance-stijl, van vier verdiepingen door Alex. Schaepkens door teekeningen en etsen in zijne „Monuments de Maestricht" aan de vergetelheid ontrukt. Door de zorg van G. D. Franquinet werden van Gemeentewege de steenen zorgvuldig geletterd, genummerd en opbewaard. Zorgeloos werden ze echter naderhand behandeld, immer werd uitgesteld om tot wederopbouwing over te gaan, te vergeefsch trachtte ik daartoe de plaats te doen bestemmen die in 1895 was ledig gekomen door afbraak van het hoekhuis Groote en Kleine Staat tegenover het Dinghuis...

---

(1) *Publications* etc. VIII, p. 445.

(dat terrein was te kostbaar!), toen op eens in September 1903 de mare de ronde deed dat de gevel van het Huis-Gadet, als puin was weggevoerd geworden! (1)

Dat het een publiek gebouw, eene *luibe* of gildenhuis is geweest schijnt onbetwistbaar; de ornementatie van den gevel, en ook het feit dat langs de voorzaal op de eerste verdieping een steenen bank langs den wand liep waren daar om zulks te bewijzen (2). Aan welk gilde de *luibe* toebehoorde heb ik niet kunnen ontdekken, vermoedelijk is het die geweest „der jonghe schutten" of die der bontwerkers. Ik kom tot die veronderstelling naar aanleiding van de beschrijving der voorzorgsmaatregelen die na afloop der Reliquiënvertooning den 9 Juli 1507 bij Raadsverdrag genomen werden en waar aan de gewapende gilde- en ambachtsgezellen met de schepenen aan hun hoofd de plaatsen van af het Vrijthof tot aan de brug aangewezen werden waar zij zich moesten opstellen. Na den post van 50 man aan het Dinghuis, wordt die van 25 man der „jonghe schutten" genoemd *op hon luebe* en daarna dien van 25 man der handboogschutters *opter bontwerckeren luebe* (3).

Huizen in de Brugstraat en hunne bewoners.

In 1291 (N° 33 F) trof ik voor het eerst die straat aan bij vermelding van het huis daarin aan de zuidzijde gelegen *ex opposito domus de cacabo* naast het huis de *oude waag (ad antiquam libram)*. De schrijver teekent daarbij nog aan dat dit laatste huis in de XIIIe en in het begin der XIVe eeuw geheeten werd *'t huis van Spauden*. Naar het patricisch geslacht DE CACABO, de latijnsche naam van *Kakkeberg*, zou wel de straat kunnen genoemd zijn die de Ezelenmarkt met de Tongerschestraat verbindt (4).

In 1314 (N° 53 F) wordt het huis *de clocreng (de Klokring)* genoemd als gelegen in de *Brugstraat* bij de Brug.

In 1322 (5) wordt genoemd Mathias PARVUS, kapellaan of rector der kapel van St. Evergislus.

---

(1) Zie mijn desbetreffend opstel in den *Limburger Koerier* van 19 September 1903.

(2) Ook VAN HEYLERHOFF is van dat gevoelen, zie *Jaarboek* 1846, p. 111.

(3) *Publications* etc. VII, p. 407, 408.

(4) FRANQUINET, *Inv. O. L. V.* I, p. 67. — Een Henricus de Spauden, wever, wordt o. a. genoemd in 1320 (N° 165 D).

(5) Ibid. I, p. 163.

In 1323 (N° 180 D) wordt het bovenvermelde huis *de Cacabo* genoemd als liggende tegenover het huis *ten scope.*

In 1327 (N° 215 D) is er sprake van het huis van Johannes GHYVERMAN in de *Brugstraat* tegenover dat van wijlen HOELBUEC.

In 1331 (N° 243 D) van het huis *„in den Regenboech"*, bewoond door Johannes DE GRANIA, *sutor*, (schoenmaker) en gelegen naast dat van Johannes genaamd HORRENMOERT.

In 1339 (N° 323 D) van het huis tegenover dat van Johannes genaamd FREYNS en tusschen dat van Johannes DE SANCTO GEORGIO, *calcifex* (schoenmaker) en dat van Katharina BOCHS.

In 1340 (N° 335 D) wordt het evengenoemd huis gezegd vroeger bewoond te zijn geweest door Egidius KORNEN en tot twee huizen verbouwd te zijn, het eene bewoond door Johannes genaamd HORRENMORT, het andere door Johannes TYECWEVERE. (Zie ook N° 100 W).

In 1342 (N° 74 F) is er sprake van het huis van Winandus VAN RETINGHEN, bewoond door Philippus VAN BASILISBUR; het lag aan de noordzijde der straat tegenover den toren van GOESMAR.

In 1343 (N° 378 D) woonde in de *Brugstraat* Walterus DE LOVANIO, tegenover Johannes DE WEYRT, schoenmaker.

In 1346 (N° 416 D) wordt eene rente vermeld gevestigd op het huis *de cornu (het hoorn)* gelegen nabij het kerkhof van St. Evergislus. Een huis dat dezelfde naam droeg zullen wij in 1379 in de Groote Staat aantreffen.

In 1350 (N° 462 D) komt voor het huis bewoond door Gerardus DE MERE gelegen nabij de kapel van St. Evergislus.

In 1351 (N° 463 D) is er weer sprake van het huis *de Cornu.*

In 1358 wordt als kapellaan der kerk van St. Evergislus genoemd Johannes DE VALLE.

In de notarieele acte uit 1358 door Dr Doppler gepubliceerd (1) wordt het huis *de Cornu* wederom genoemd.

In 1366 (N° 201 W) wordt aan Wolter DE LOVANIO, bakker, afgestaan het hierboven in 1323 genoemde huis *ten scope* weer genoemd als gelegen tegenover het huis *de Kakabo.* (Zie ook in 1343).

In 1367 (N° 730D) wordt vermeld het huis van Johannes DE

(1) *Maasgouw* 1902, p. 45.

GALOPIA tusschen dat van Matheus, schoenmaker, en dat van Johannes DE WEYTHEYEN.

Uit N° 732 D van hetzelfde jaar blijkt dat bovengenoemde Johannes DE GALOPIA te Wyck, dus in de *Wyckerbrugstraat* woonde; het aldaar door hem bewoonde huis was gelegen naast dat van Johannes HEXKEN, visscher.

In 1377 wordt in een cijnsregister meermalen vermeld een huis liggende *contra turrim goesmari* (1), een der beide torens die in XIVe eeuw op den hoek van de Brugstraat en van de Kaarsenmarkt lag.

In 1384 (N° 878 D) wordt aan Wilhelmus DE VLEYTINGIS, koopman, en zijne echtgenoote Gertrudis FREENS in erfrecht opgedragen een huis naast dat van Johannes OYSLINCHEN, koopman, en naast het huis en bakkerij van Franco PARISYS van Stockheym.

In 1400 (N° 1028 D) is er sprake van een huis in de *bruggestrate* naast dat van wijlen Johan VAN GUYLKE; dat huis behoorde aan Lambertus SCAEFDRYSCHE en Johan VAN DEN AUDENARE.

In 1413 (N° 1145 D) worden twee huizen in die straat genoemd liggende nabij de kapel van St. Evergislus.

In 1415 (N° 1170 D) is sprake van het huis van Ide CLUTS, tusschen dat van Pape ARNOLDS, kramer, en dat van Danyel VAN VLEYTINGEN, schoenmaker (zie op 1382).

In 1416 (N° 1181 D) van het huis van wijlen Godard VAN HUYNE, kramer, gelegen naast dat van Johan VAN BRYEDE den jonge, schoenmaker, dat van Arnold VAN BYECHT en dat van Cloes VAN HAVERT.

In 1423 (N° 1247 D) het huis van Johan VAN BREDE, schoenmaker, tusschen de huizen van Lambrech SCOENBROET en Joest VAN HUYE.

In 1430 (N° 183 D) wordt de kapel van St. Evergislus genoemd *der capellen des gueden Sinte Thevers.*

In 1439 (N° 1339 D) is er sprake van het huis van Gerart VAN SUETENDALE, *cremer*, tusschen dat van Johan PAPE ARNOLTS en dat van wijlen Peter ACKERMANS (zie in 1415).

In deze straat was in 1443 het stokgoed gelegen der naderhand zoo beroemd geworden Maestrichtsche patricische familie PROENEN

---

(1) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 131.

of PRUYNEN. In dat jaar toch wordt *in vico Pontis* Aerdt (Arnoldus) PROENEN als burgemeester van Luiksche zijde aangetroffen. In 1452 was een Aerdt PROENEN, waarschijnlijk dezelfde, burgemeester ook van Luiksche zijde; hij woonde *in die Brugge* een huis dat vermoedelijk in de *Wyker Brugstraat* lag. Van 1512 tot 1521 bekleedde een Dionys PROENEN herhaaldelijk hetzelfde ambt; van Brabantsche zijde in 1478 wederom een Art PROENEN (1).

Arnoldus PROENEN was met Jan VLEMINCK Sr, ook Maestrichtenaar, en Erasmus SCHETZ, onderling door innige familiebetrekkingen verbonden, lid der machtige bankiersfirma, hier en te Antwerpen gevestigd. In hun testament van 16 Februari 1527 schreven de echtelieden Jan VLEMINCK Sr en Agnes SCHETZ over Erasmus SCHETZ en Aerdt PROENEN dat zij met den eerste als hun neef en met den tweede als hun zwager „langhe in metge-„selschap zyn geweest ende noch op datum blyven, ende ook ons „beste goet van joncx op te samen gewonnen hebben, oock onsen „besten tydt met malcanderen vesleten".

Erasmus SCHETZ was vermoedelijk afkomstig van Oirsbeek alwaar zijne familie eene hoeve bezat *Schatsleen* of *Schatshof* genaamd. Hij huwde in 1511 met Ide VAN RICHTERGEM, de zuster van Catharina, die gehuwd was met den natenoemen Conrad VAN GAVERE, heer van Elslo.

Ofschoon Aerdt PROENEN evenveel schijnt bijgedragen te hebben tot den bloei der bank is Erasmus SCHETZ de beroemdste van het drietal geworden. Aan zijn huis in Antwerpen stapte de keizer en de grooten van dien tijd af; zijne afstammelingen werden door echtverbintenissen opgenomen in den hoogsten adel van Europa en begiftigd met de schitterendste adelsdiplomen. Zijn zoon Kaspar huwde met Catharina D'URSEL, en zijne afstammelingen noemden zich later en heden nog graven en hertogen van URSEL.

Ook Aerdt PROENEN werd te Antwerpen, waar hij zich had gaan vestigen, een man van groot aanzien. De *Pruynenstraat* wordt er heden nog naar hem genoemd.

Een tak der familie bleef echter te Maestricht en was er vóór en na het beleg van 1579 (2) talrijk vertegenwoordigd. De PROE-

(1) *Maasgouw* 1884, p. 1031, 1032; 1885, p. 1035, 1036.

(2) HAAKMAN en ALLARD, Beleg van 1579, p. 223, waar o. a. Aerdt voor 1579 voorkomt als gouverneur der lakenscheerders, en een Renier als gewantmaker.

NEN's behoorden er steeds tot de meest aanzienlijke families. In 1561 was Aerdt PROENEN schepen der stad en in die hoedanigheid tegenwoordig bij het opmaken van het testament in de Poort van Gaver (Kapoenstraat) van de echtelieden Conrad VAN GAVER en Catharina VAN RICHTERGEM, beide zijne naastbestaanden. In 1601 en volgende jaren was Daniel PROENEN hier gezworene van Luiksche zijde; Aerdt PROENEN schepen van Brabantsche zijde in 1628; Jan-Baptist PROENEN schepen van Luiksche zijde in 1690. Ook bloeide de familie nog lang in de omstreken van Maestricht (1).

In 1455 (N° 1428 D) is er sprake van het huis van Jacob HUEDMEKER, *in die Brugstrate* gelegen naast dat van Johan VAN BUELSBEKE.

In 1533 tijdens de anabaptistische woelingen woonde er in *die Bruckstraet int raet van Avonture* een zekere Jan VAN DEN BOSSCHE, die heimelijk gedurende zeven of acht nachten verblijf had gegeven aan een zekere Cornelis VAN KOUWERKERKE, afvallig priester uit Zeeland, wegens zijne opstokingen door het gerecht vervolgd. Speciale politiediensten werden ter voorkoming van aanrandingen genomen. Zoo werden er in de raadskamer „drie dosienen halle„barden en eyne dosiene barisoenen" beschikbaar gehouden om tegen diegene te dienen, „die dese guede stat ende haren gueden „burgeren arch, quat off ovel aandoen muechten" (2).

In 1577 woonde in de *Brugstraat* een Gielis VAN BEECK (3).

In 1711 werden in de *Brugstraat* een huis gebouwd met het chronicon tot opschrift

sVCCeDentIVM

d. w. z. *der opvolgers;* het werd afgebroken voor 't daarstellen van het Luikerkanaal (4).

---

(1) Zie voor meer en uiterst belangrijke bijzonderheden de studie van Pastoor MEULLENERS in de *Public.* XXVII, p. 307 en volgenden alwaar ook de hier aangehaalde testamenten in extenso zijn opgenomen. Over de drie zonen van Erasmus zie L. GUICCIARDINI, *Description des Pays-Bas*, p. 145. Lancelot SCHETZ graaf van Grobbendonk komt o. a. voor: *Public.* XIV, p. 200.

Bijzonderheden over afstammelingen en naaste bloedverwanten van Aert PROENEN in 't begin der XVIe eeuw, zijn te vinden *Publications* etc. XXXIX, p. 45.

(2) J. HABETS, de Wederdoopers, p. 74, 76.

(3) HAAKMAN en ALLARD, Beleg van 1579, p. 183.

(4) *Maasgouw*, 1880, p. 270.

15. De Brusselsche of Tweebergenstraat.

(Duobus Montibus).

Nergens heb ik kunnen ontdekken waaraan den naam *Tweebergen* zijn ontstaan te danken heeft; wel meent van Heylerhoff (1) dat die benaming is toe te schrijven aan het feit dat in de eerste eeuwen van het bestaan der stad twee heuvelen door eene brug verbonden tot verdediging der oude poort dienden, doch dit is slechts eene gissing.

De genoemde schrijver herinnert er aan (2) dat de stadspoort van de ommuring van 1229 eertijds de *Wymeringe poort* geheeten werd als leidende tot de met wijnstokken beplantte oostelijke helling van den Caberger berg die thans nog wel den *Wyngaardsberg* genoemd wordt (3).

Jhr. Victor de Stuers deelde mij zijn vermoeden mede dat door samentrekking van *te Wynbergen* en latere verbastering van het nieuw ontstane woord, wel *Tweebergen* zou kunnen in gebruik geraakt zijn. Deze naam ofschoon in onze landtaal op velerlei wijze geschreven was in 't latijn steeds van af de XIII[e] eeuw *Duobus Montibus;* daar het bij gebrek aan zekere gegevens niet mogelijk is verder opteklimmen dient men zich wel te vergenoegen met de medegedeelde gissingen.

Overal waar in de onderstaande aanhalingen de naam dezer straat op eigenaardige wijze is geschreven heb ik de oorspronkelijke spelling weergegeven.

Omstreeks 1297 kwam de uitlegging der stad door het bouwen van den nieuwen ringmuur tot stand; in het daaropvolgend jaar werd met het oprichten der nieuwe *Tweebergen-*, later *Brusselschepoort*, begonnen; reeds in 1300 was zij voltooid (4). Dientengevolge werd de reeds lang bestaande heerlijkheid *Tweebergen*,

(1) *Annuaire* 1825, p. 109.

(2) Ibid. p. 115.

(3) Over wijnbouw te St. Pieter en te Caberg komen in oude stukken veel merkwaardige bijzonderheden voor; zie o. a. het opstel van Jos. HABETS, *Publications* etc. III, p. 380.

(4) *Annales* I, p. 95; de poort werd herbouwd in 1427. — In het merkwaardige verhaal van het beleg van Maestricht door Parma in 1579 van de hand van den Heer Eerste Luitenant H. DYSERINCK (*Publications* etc. XLI, p. 147) wordt deze poort op p. 180 ook de *Diesterpoort* genoemd.

waarvan de Proost van St. Servaas de *Dominus temporalis* was, in de stad ingesloten. Zij was geheel door de heerlijkheid Lenculen begrensd en werd volgens eigen wetten bestuurd; de zetel van het gezag *het hof van Tweebergen* wordt in 1070 (1) gezegd gelegen te hebben in het midden der straat. Zij wordt ook wel de *Schoole* genoemd omdat de rechtbank van den Proost oudtijds voor de school van het kapittel gespannen werd (2).

De Heerlijkheid *Tweebergen* bestond voorheen uit de tegenwoordige *Brusselsche straat*, de Jekerstraat en eenig land buiten den walmuur. De nieuwe straat, waarin zich even als thans nog, uitgestrekte onbebouwde bezittingen bevonden, bleef den oorspronkelijken naam van *Tweebergen* dragen tot in de XVIIIe eeuw (3), toen ze de *Brusselsche straat* genoemd werd.

De patricische familie DE DUOBUS MONTIBUS, VAN TWEEBERGEN wordt vaak in de schepenbrieven vermeld; zij had hier haar stokgoed benevens vele andere bezittingen. Reeds in het begin der XIIIe eeuw wordt een Ridder DE DUOBUS MONTIBUS aangetroffen (4).

De *oude Tweebergenpoort* was gelegen aan den ingang der straat, in den stadsmuur van 1229 waarvan daar ter plaatse, achter St. Servaasklooster en achter de zuidelijke huizenrij der Groote Gracht nog vele overblijfselen zichtbaar zijn. Een der torens dier poort bestaat nog gedeeltelijk achter het huis *de drie liters* en zou nog wel in zijn vorigen vorm te herstellen zijn. Aan de overzijde is langs de straat een ander gedeelte der poort eveneens nog zichtbaar.

Die poort waarboven zich toenmaals de *luibe* der leemplakkers bevond, werd in 1736 afgebroken.

Het uitgestrekte gebouw met groote tuinen, aan den ingang der *Brusselsche straat* gelegen dat thans tot Rijkskweekschool voor onderwijzers dient, was aanvankelijk, sinds wanneer is niet bekend, een refugiehuis van de adelijke kanonnikessen van Munsterbilsen; het kwam uit aan een klein straatje dat naar den stadswal leidde

---

(1) *Maasgouw* 1886, p. 9.

(2) *Publications* etc. XIX, p. 379.

(3) Zie hieronder de limietbeschrijving van 1720.

(4) Genealogische bijzonderheden over deze familie door FRANQUINET zijn te vinden in *Publications* etc. XIV, p. 125 en eene aanvulling door Dr DOPPLER in *Publications* etc. XXXVII, p. 198.

en in 1537 als het *Her Aert Craichs stroetgien* bekend stond; in 1598 werd het door de stadsregeering tegen betaling eener recognitie van één gulden aan „Mevrouw van Munsterbilsen" afgestaan, het heette toen *Hardemans rouwe* (1).

Tijdens 't Serclaes, graaf van Tilly, gouverneur der stad was (1718 tot 1724) deed hij op het terrein der refugie, door hem aangekocht, een hôtel bouwen dat hij bij testament ter beschikking stelde van de Commissarissen-Deciseurs van Luiksche zijde, bij hunne komst om de twee jaren alhier (2). De graaf en de gravin van Tilly waren weldoeners van Maestricht en inzonderheid van de St. Servaaskerk.

Ofschoon het hôtel reeds sedert het begin der XIXe eeuw een rijksgebouw is dragen vele zalen nog duidelijke sporen van voormalige deftigheid; dit was ten minste nog het geval toen ik er eene halve eeuw geleden school ging. In weerwil van zijne tegenwoordige bestemming is het nog steeds onder den naam van *Hof van Tilly* bekend, die als het ware synoniem is van Rijks Lagere school, even als b.v. de „Minderbroedersberg" in den volksmond synoniem is van „weg ter gevangenis".

Toen de religieuzen van het adellijk klooster van St. Gerlach te Houthem hun refugiehuis in de Stokstraat, nabij de O. L. V. poort, wegens zijn bouwvalligheid verlaten moesten, kochten zij in 1731 een huis op de *Brusselsche straat* dat zij echter slechts tot 1771 behielden; zij verkochten het toen aan Hendrik Martinus NYPELS, griffier van den Hoogen Leenzale van Sint Servaas. Later kwam het in bezit van LOYSEL, *fournisseur des armées*, die het omstreeks 1800 tot één huis uit vier huisjes verbouwde. Daarna werd het in huur bezeten eerst door den generaal der genie CROISET, toen door den generaal DE STUERS, wiens zoon Jhr. Victor DE STUERS er thans nog eigenaar van is.

Tijdens de akte van verkoop in 1771 bestond het reeds uit een ruim huis, remise, stallingen en verdere ap- en dependentiën; het wordt er omschreven als *het Refugie van St. Gerlac*, „reynende „naer den westen, het huis genaamt *de Belle*, d'ander zyde d'heer „KEYZER" (3).

---

(1) *Maasgouw* 1883, p. 845, zie ook bij de Groote Gracht.
(2) *Jaarboek* 1851, p. 256.
(3) *Maasgouw* 1903, p. 9.

Het gasthuis en de kapel van St. Nicolaas op de *Tweebergenstraat* aan den ingang der Kommel gelegen, wordt in het testament van LEWALLUS in 1265 als „het nieuwe gasthuis te *Twee-„bergen*" genoemd; hij vermaakte er eene som gelds en een bed aan (1). Onder meer wordt het ook in 1302 (N° 46 F) en in 1315 (N° 912 D) vermeld.

Het gasthuis verdween met nog andere liefdadigheidsinstellingen in de XVIe eeuw.

De kapel werd in 1612 vernield bij den grooten brand die de geheele huizenrij op de Brusselschestraat vanaf de Jekerstraat tot aan den Kommel in asch legde (2).

Het gasthuis van St. Nicolaas gaf zijn naam aan eene stadspoort die tusschen de nieuwe *Tweebergen-* en de nieuwe Lenculenpoort gelegen was. P. de Heer zegt dat zij ten zijnen tijde gedurende eenige eeuwen dichtgemetseld was en in ongebruik gebleven is; zij zou, meent hij, slechts als nooduitgang hebben dienst gedaan voor de werklieden die aan den bouw der nieuwe omwalling arbeidden (3). Zij stond nabij den Hackenkamertoren, naderhand meer bekend als Abrahamslook.

Van Heylerhoff deelt mede (4) dat ze op eene kaart tijdens de fransche bezetting van 1673 tot 1678 onder den naam van St. Nicolaaspoort nog voorkomt.

Het vermelde in 1401 (N° 528 D) waar te *Tweebergen* sprake is van een *ruwcke ghoende ten hoevewart* van wijlen Daniel VAN EYNENBERCH (5) doet veronderstellen dat dat straatje nabij de *oude Tweebergenpoort* lag en eene verbinding daarstelde met den tuin van de „poort" van Ridder Daniel VAN EYNENBERCH die wij in de Bouillonstraat (het Balioen) aantroffen. De vraag of die „poort" aldaar aan de zijde van het Gouvernement dan wel daar tegenover lag, meende ik aanvankelijk in den eersten zin te moeten beantwoorden; bovenstaande gegevens pleiten evenwel voor het explacement van het tegenwoordige groote huis met vóórtuinen van den heer van Ryckevorsel.

---

(1) *Maasgouw* 1895, p. 79.

(2) Zie hieronder in 1612 en ook bij de Kokartsruwe.

(3) *Annales* I, p. 99.

(4) *Annuaire* 1826, p. 98.

(5) Wordt reeds in 1363 genoemd in N° 186 W. Zie bij de Bouillonstraat.

Het vermelde in 1371 (N° 223 W) spreekt dat vermoeden niet tegen, terwijl de omschrijving van 1326 duidelijk spreekt van een straatje gelegen „nabij de binnenste poort van Tweebergen en „achter den toren" (die achter de *drie Liters* nog bestaat).

De straat *by der poerten* waarvan sprake in 1399 (N° 1020 D) is waarschijnlijk het hierboven bedoelde ruweken, tenzij het de Zakstraat mocht zijn.

Volgens het aangehaalde in 1320 kwam op de *Tweebergenstraat* nog een ander sinds lang verdwenen straatje uit, slechts gedurende weinige jaren bekend onder den naam van de straat van *Johannes Ludovici*. De omschrijving van 1338 schijnt aan te duiden dat het op de linkerzijde der straat uitliep en gelegen was tusschen de Kommel en den Kruisheerengang (toenmaals de Kokartsruwe). De woning van den in 1338 genoemden bakker Gobbelinus wordt in 1340 gezegd gelegen te zijn „buiten de eerste poort".

Hetgeen bij de Tongersche poort van deze gezegd is kan van *de Tweebergenpoort* (in 1868 gesloopt) herhaald worden. Door haren langen, somberen gang onder de walmuur was zij bijzonder indrukwekkend. In 1580 was zij volgens de kaart van de Bellomonte een groot vierkant gebouw met vier torens aan de hoekpunten.

Tijdens den staat van beleg waarin de stad van 1830 tot 1839 verkeerde werd zij, gevuld met aarde als zij was, door de militaire autoriteit eenvoudig gesupprimeerd.

Voortijds bestond er een zeer groote *poel* tusschen de *oude Tweebergenpoort* en den ingang der Kommel; zij had een overwelfsel dat op pilaren rustte, men putte er het water uit eene opening van niet meer dan tien voet grootte.

Gedurende de belegering van 1632 was eene bom op het gewelf gevallen waardoor dit instortte. De burgemeester LOYENS die nabij den poel eigendommen had, verkreeg van den Magistraat het verlof hem binnen zijn tuin te trekken, op voorwaarde dat hij de *Brusselsche straat* zou laten reinigen van den afbraak en het vuil waarmede de straat bedekt was geworden gedurende de vijftien weken dat het beleg geduurd had (1). De stad werd toen met de grootste hardnekkigheid en heldenmoed door de geheele burgerij, vrouwen en kinderen inbegrepen, tegen de Staatschen verdedigd.

(1) *Jaarboek* 1851, p. 266.

De poel die nabij de Brusselsche poort lag werd in het begin der XVIIIe eeuw gedempt (1). (Zie hieronder op 1724).

Omtrent de ligging der in 1358 en 1404 vermelde kapel van *Ste Maria Magdalena en Agnes* te Tweebergen heb ik volstrekt niets gevonden.

De Hertog van Alva na zijn krijgstocht in Zeeland deed in 1568 zijn intrede binnen Maestricht door *de Tweebergenpoort*, begaf zich toen naar het Vrijthof waar zijn leger in slagorde (in vierkante afdeelingen) geschaard was en toen naar St. Servaaskerk waar hij het Te Deum bijwoonde.

Huizen op de Tweebergenstraat en hunne bewoners.

In 1280 (N° 23 F) maakte Henricus DE DUOBUS MONTIBUS zijn testament; daaruit blijkt o. a. dat hij een huis te *Tweebergen* bezat dat bewoond was door VOLCWINUS.

In 1297 (N° 48 D) wordt het huis vermeld van Reynerus DE LOEN, priester.

In 1316 (N° 139 D) woonde hier Henricus MORKEN, kapellaan der kapel van St. Jacob.

In 1316 (N° 53 W) wordt een huis vermeld vóór en achter met aanhoorigheden gelegen *in duobus montibus* naast het huis van meester Johannes genaamd BEYART, kanunnik van St. Servaas.

In 1316 (N° 139 D) was Theodoricus *rector* der kapel van Ste Maria Magdalena te *Tweebergen;* ook nog in 1327 (N° 211 D).

In 1317 (N° 56 W) woonden Arnoldus en Henricus DE LOY (2) *in duobus montibus;* de laatste was schout van Tricht.

In 1319 (N° 58 W) doet Lambertus RADERMEKER *de duobus montibus* afstand van een huis met tuin gelegen naast de *curia* (hofstede) van meester Johannes DE GANDAVO. Ook wordt daar Johannes genaamd Wolfken, Willelmus en Johannes WELSKEN, *de duobus montibus* vermeld (N° 157 D).

In 1319 (N° 156 D) is er sprake van het huis hier gelegen tegenover de *mansio* van den schout Henricus DE LOY volgens de naastvoorgaande aanhaling; dit huis was bewoond door Tilmannus, *tycwevere.*

---

(1) *Jaarboek voor het Hertogdom Limburg* 1851, p. 267.

(2) Over deze adellijke familie zie *Maasgouw* 1890, p. 90.

In 1320 (N° 163 D) wordt eene *camba* (brouwerij) vermeld, gelegen op den hoek der straat van *Johannis Ludovici*.

In 1322 (N° 172 D) het woonhuis van Wilhelmus BORCART, *clericus* van St. Servaaskerk, weleer eigendom van Johannes COPER.

In 1326 (N° 207 D) bezat Giso BOC hier een huis.

In 1326 (N° 76 W) is er sprake van een huis gelegen *supra fossatum retro turim in duobus montibus;* op den rug van den brief wordt het nader omschreven als gelegen *in ruella iuxta portam interiorem duorum montium.*

In 1328 (N° 220 D) wordt aan Johannes DE HOELBEEKE, kapellaan der kapel van St. Nicolaus in het gasthuis te *Tweebergen* goederen toegewezen hier gelegen tusschen het huis van Wolterus TYCWEVER en dat van Reynerus DE ELSLOO. In 1340 (N° 340 D) wordt eerstgenoemde andermaal vermeld.

In 1333 (N° 254 D) draagt Walterus TYECKWEVER te *Tweebergen* eene jaarlijksche rente over uit het huis van wijlen Gerardus CLOESTEREN aldaar gelegen tegenover de *mansio* (heerenwoning) van Henricus DE LOE, man van wapenen, en naast diens brouwerij. Blijkens N° 56 W (1317) was DE LOE schout.

In 1338 (N° 93 W) wordt vermeld een huis met aanhoorigheden, gelegen *in duobus montibus in angulo* tusschen dat van Johannes genaamd EYTKAUF, schrijnwerker, en dat der kinderen van wijlen GOBBELINUS den bakker, ook een huis gelegen *in ruella quondam* (voorheen) *Johannis Ludowici* tusschen het huis van Paulus *supra communde* (Kommel) en dat van Wilhelmus genaamd COKART (naar wie de Cokartsruwe (Kruisheerengang) genoemd werd).

In 1339 (N° 334 D) draagt Theodoricus DE DUOBUS MONTIBUS in erfpacht over aan Thomas, den zoon van Johannes Absolon VAN VLEYTINGEN zijn erf met schuur te *Tweebergen* gelegen tusschen dat van Rutgherus KYEWEN en dat van Gerardus genaamd CLOESTENERS (zie hierboven in 1333).

In 1340 (N° 345 D) wordt vermeld het huis van Thylmannus DE BLISEA, *officiatus* van St. Servaaskerk, en van zijne echtgenoote Jutta, gelegen buiten de eerste poort van *Tweebergen*, tusschen de huizen van GOBELINUS, bakker, en van Katharina, de tweede echtgenoote van Thylmannus voornoemd (vergelijk onder 1338).

In 1341 (N° 103 W) worden vermeld de goederen van wijlen

VIEGHEL *de duobus montibus*, *calcifex* (schoenmaker), aldaar gelegen tusschen die van Johannes genaamd MOERKEN en die van Johannes genaamd DENSER.

In 1343 (N° 386 D) bezat Johannes DE VALKENBORCH, bakker, hier een erf gelegen tusschen dat van Reynerus DE CANNE (1) en dat van Petrus. In hetzelfde jaar (N° 387 D) is er sprake van het huis van Egidius PISTOR en zijn broeder Godefridus gelegen tusschen dat van Henricus MOERKEN, priester, en dat van Johannes DE MERICA, vleeschhouwer. Ook woonde daar voorheen Johannes SCRIPTORIS (zie voorgaande).

In 1344 (N° 395 D) gaf Henricus DONCKEL van *Tweebergen* in erfrecht aan Johannes LENSIS, schoenmaker, een huis aldaar gelegen tusschen dat van SPILMEKER en dat van Wilhelmus MULKEN.

In 1350 (N° 125 W) wordt vermeld het huis van Johannes DE HOYLBEKE, priester, gelegen *in duobus montibus* naast het huis van Wolter *pellifex* en *textor culcitrum* (tyecwever) tegenover den put; in 1404 wordt dat huis geheeten *in den bere* en gezegd gelegen te zijn ook naast dat van wijlen Reyner DE ELSLOE. (Zie hierboven op 1328). Het hier in 1350 vermelde huis komt ook voor in 1364 (N° 694 D).

In 1351 (N° 473 D) wordt vermeld het huis van Henricus genaamd SPOERMEYKER hier gelegen *versus exteriorem portam duorum montium*, en in hetzelfde jaar (N° 474 D) het huis hier gelegen tusschen dat van Gobbelinus DE EYKE en dat van Gerberga, waskaarsenmaakster.

In 1354 (N° 502 D) wordt een huis vermeld hier gelegen tusschen dat van Marula de weduwe van GOBBELINUS, bakker, (zie hierboven in 1338) en dat van Wilhelmus FRAYE.

In 1354 (N° 145 W) worden genoemd de woning van Johannes FREPONT, ridder, en zijne echtgenoote Tulle, en die van wijlen Oda OLEYSLEGERS beiden *in duobus montibus*.

In 1356 (N° 157 W) het huis van Gerard genaamd KAPRUN, *sartor* (kleermaker) hier gelegen tusschen dat van Henricus, bakker, en dat van Johannes KYWEN.

In 1358 (N° 507 D) wordt Theodoricus DE WILRE vermeld als kapellaan der kapel van Ste Maria Magdalena en Agnes, maagd, te *Tweebergen*.

(1) Deze wordt ook in N° 198D van 1326 genoemd.

In 1358 (N° 617 D) worden twee naast elkander gelegen huizen vermeld, gelegen *extra inferiorem portam duorum montium* tusschen het huis van Johannes DE HERDERMAN en Macharius, gebroeders en priesters, en dat van Johannes, *extractor dentium*. (Zie hieronder in 1413).

In 1359 wordt het huis vermeld van Jan OPTENKELRE, timmerman te *Tweebergen* (1)

In 1364 (N° 695 D) komt voor het bij de *Tweebergenpoort* gelegen huis van wijlen Gerardus, *pistor hostiarum* (hostiebakker), en dat van Elisabeth DE WILRE.

In 1366 (N° 202 W) het huis van wijlen Christianus genaamd *duvel* hier gelegen tusschen dat van wijlen Lambrecht FAGGHE en dat van de weduwe van Lambert genaamd CORENMARCH.

In 1371 (N° 223 W) is er sprake van een huis met aanhoorigheden gelegen te *Tweebergen* tusschen de goederen van wijlen heer Arnold de SYMPYER, ridder, en die van Daniel DE EYNENBERCH (2).

In 1373 (N° 793 D) wordt een erf vermeld gelegen tegenover de kapel van St. Nicolaus, bisschop, roerende van de proostdij van St. Servaaskerk.

In 1376 (N° 820 D) worden vermeld twee huisjes hier naast elkander gelegen tusschen het huis van Petrus DUKER de Viseto (van Visé) en dat van Truda KETELBANTZ. Ook het huis geheeten *int voegelkyn*.

In 1379 (N° 241 W) het huis van Godefridus DE HESE, kramer, gelegen tusschen dat van Catharina genaamd EGGEN, *pistrix* (broodbakster) en dat van Godefridus, *sutoris*, (schoenmaker); er tegenover worden vermeld de huizen van Jacobus DE VLEYTINGIS en van Lambertus DE UDENBECH.

In 1380 was gouverneur van de *Weytmekers* Henric BEKKER te *Twembergen* (3).

In 1381 benoemde de Raad tot hoofdlieden van de wachten te *Twembergen* Jo. VAN LODENAKEN, *in den Haen* en Jos. VAN DER BIESEN, kleermaker *buiten der meester porten*, dus op de huidige *Brusselsche straat* (4).

---

(1) *Maasgouw* 1895, p. 91.
(2) Zie bij de beschrijving der *Tweebergenstraat*.
(3) *Maasgouw* 1883, p. 869.
(4) Ibid. p. 870.

In 1382 was gouverneur der smeden Meister MERTYN *Twembergen*, van de bakkers Jacob BECKER, *Twembergen*, Marktmeester Ger. MORSEIL, *bruwer*, *Twembergen*.

In 1397 (N° 131 F) wordt o. a. aan Willem JAEMER van *Tweenberghen*, *karreuer*, in erfrecht gegeven de goederen gelegen te *Tweenberghen, op den orde van Koekartsruewen* (zie deze straat) tusschen de poort en het goed van wijlen Marten VAN BOELRE, *mesmaker*, in de Koekartsruwe, en het goed van Willem JAEMER voornoemd, dat vroeger aan Colyn VAN LINCKE behoorde en meer opwaarts in de straat lag.

In 1398 (N° 940 D) woonde Robeert VAN BERCHEM, voorheen kramer, te *Tweebergen by der nuwerporte* (de in 1300 gebouwde, thans Brusselschespoort).

In 1399 (N° 1020 D) wordt aan Reyner MESMEKER van Tweebergen, priester, in erfrecht opgedragen, het huis voorheen in bezit van Johan genaamd CLEYNHENNEN, *der pelser*, hier gelegen *in der straten by der poerten* Johannes STEYVARTS tusschen het huis van deze en dat van wijlen Servaes CLOETEN en Elssbetten, echtgenooten.

In 1401 (N° 528 D) is er sprake van het huis van Goiswyn VAN DEN WYNGARDE, gelegen tusschen het huis geheeten *van syempeer* (zie in 1413 N° 1145 D) en *dat ruweke ghoende ten hoevewart* van wijlen Daniel VAN EYNENBERCH. (Zie ook in 1371 N° 223 W).

In 1404 (N° 1062 D) wordt vermeld het huis van Mertyn, *der mesmeker te Tweebergen* gelegen naast dat van Rutgher *in den Capruen* en dat van Johan NEVEN van Bessemer.

In 1404 is er sprake van eene kapel toegewijd aan Ste Maria Magdalena die in de *Tweebergenstraat* lag. Er wordt niet omschreven waar, evenmin als in 1358 (1).

In 1407 (N° 1092 D) van een panhuis hier gelegen tusschen de huizen van ULRIX, bakker en van Tielman TYELLOY.

In 1412 wordt vermeld een goed gelegen *tot Weynbergen in de Jekerstraat;* deze naam schijnt aan de wijnbergen te herinneren die voorheen tegen de naar het Oosten gekeerde heuvelrij buiten de Tweebergenpoort, geteeld worden (2).

(1) Alex. SCHAEPKENS in *Annales* I, p. 61.

(2) Idem ibid., p. 57.

In 1413 (N° 1145 D) wordt de *poort* vermeld van wijlen Theodericus DE DUOBUS MONTIBUS, benevens het huis van Johannes DE HERE te *Tweebergen*, en dat van wijlen Johannes HERDERMAN, priester, dat zich uitstrekt tot aan den tuin *de Spelthof* (1). (Zie hierboven in 1358). Verder eene brouwerij hier gelegen tegenover de *poort* DE ZYMPER (zie in 1401).

In 1413 (N° 1152 D) wordt vermeld het erf van Cathryn COPERS te *Twymbergen* gelegen tusschen dat van CARYS, den schoenmaker en dat van Johan VAN HERE. (Zie in 1413 N° 1145 D).

In 1414 (N° 1154 D) het huis van Johan LOYKEN te *Twembergen* gelegen naast dat van Wilhelm HEYNSBERCH, brouwer, en dat van Lucas VAN ODENBERCH.

In 1422 (N° 1233 D) een huis aldaar gelegen tusschen dat van Liebrech VAN SOTTEKENS en dat van Wilhelm QUYSTKORN.

In 1423 (N° 1243 D) een huis te *Tweynbergen*, gelegen naast dat van Henrix VAN CORTERS en dat van Johan LYWET, *cremer*.

In 1425 (N° 1259 D) het erf *gochgewachsguede* geheeten, hier gelegen tusschen het huis van Cloes CREMERS en dat van Johan BRUEST.

In 1426 (N° 1263 D) het huis van Bartoldus SNOESKEN en dat van Peter WAGEMANS

In 1428 (N° 179 F) woonde Johannes BOCK te *Tweebergen*.

In 1429 (N° 1297 D) is er sprake van twee aldaar naast elkander gelegen huizen van Kerstiaen PLENCKER en van Johan MUYSOEGEN tusschen het huis van Johan MEYNTEN, bakker, en dat van Johan voornoemd. Een der beide huizen kwam later aan FASTRARDUS, wagenmaker, te *Tweebergen*.

In 1437 (N° 1330 D) is er sprake van het huis van Reyner VAN HULSBERCH, brouwer te *Tweebergen* gelegen tusschen de huizen van Oede WYNBERS en van Johan KUPERS.

In 1440 woonde naast den Beyert de burgemeester Lambert VAN DEN BOSSCHE, heer van Canne en Mopertingen (2).

In 1442 was de *waelplaetz van Sinter Cloes kerspel Twembergen* „vander rechterstraeten Twembergen mitten hoick van Twem-

(1) Zie bij de Groote Gracht. *De Spelthof* strekte zich uit van af den bovenkant dezer straat tot aan het klooster Josephatsdal (Bayert).

(2) *Publications* etc. VII, p. 402.

„bergenporten tot aen Hoich Franckryck" (alwaar de *Boenentoren* „zich bevond) en naar de andere zijde tot aan den *Hackenkaïmer* toren, later *de schure* en na de ontploffing van het kruitmagazijn in 1761 Abrahamslook genoemd. Van bovengenoemd kerspel was opperhoofdman Willem WERTZ, hoofdlieden Michel CREMER, Johan VAN CAUTENBERCH, Johan SONDERWORST, Jan NYSMAN, Vaes SLOETMEKERS en Jannes STRICKAERTZ (1).

In 1449 (N° 213 F) wordt vermeld het goed van Ghysbrecht VAN DEN NIEDERMOELEN, benevens dat van LEYZE, bakker, beiden gelegen te *Tweymberge*.

In de limietbeschrijvingen van het graafschap „den Vroenhof of Lenculen" van 1450 en 1626 wordt vermeld het goed van Gylis VAN DEN BOENGAERT gelegen te *Tweenbergen voor de vuyrste poort* (de nieuwe Brusselsche) (2).

In 1456 (N° 1458 D) is er sprake van het woonhuis van Ghyselbrecht GROETMANS te *Tweynbergen* gelegen tusschen de huizen van HAUSMAN, *flesschendreyer*, en van Huben *der becker*.

In 1462 (N° 1482 D) van het huis voorheen van Ghys GROETMANS thans van Johan THEUS gezegd VAN HEER, schrijnwerker, gelegen te *Tweebergen* naast het huis van Johan OP GHEEN MERE van Herderen en dat van HANSSEN, *flesschendreyer*.

In 1538 berichte de Magistraat van Antwerpen aan dien van Maestricht over eene dienstmeid die wegens deelachtigheid aan de sekte der Anabaptisten aldaar was gevangen genomen. Zij had hier ter stede gewoond bij een *mesmakere* genaamd Henrick „woenende *Twembergen* in *Weindelboer;* ende daer te voeren heeft „sy gewoent *int wit pert* naest *'t Hoefysere* twee joer lanck"; zij heette Berbelken VAN LOORE (3).

In 1577 woonde Willem BECKERS te *Tweembergen* (4).

In de limietbeschrijving van de XVIe eeuw heet het dat de „heerlyckheidt van St. Servaes kerke genaemt *Tweebergen* daer de „Proost heer van is begindt an de nieuwe muren van den huyse

---

(1) *Publications* etc. XIX, p. 387.
(2) Ibid. XIX, p. 398 en *Maasgouw* 1905, p. 59.
(3) Jos. HABETS, De Wederdoopers, p. 180.
(4) HAAKMAN en ALLARD, *Opere citato*, p. 183.

„geheten de Smis VAN ELDEREN op de *Tweebergerstraet* bij de poort „van Munsterbilsen (Rijkskweekschool voor onderwijzers) (1).

In die van 1550 is er sprake van den „hoff van Mevrouw van „Munsterbilsen huis vast achter die Smisse VAN ELDEREN, ende „tusschen den Speltenhoff ende soo door dat convent van den „Bajart in dat huys van Mopertingen door de Cellebroeders (bank „van Leening) ende LUPOLS goed (2).

„In 1612 op St. Lourens dagh was den grooten brandt op „Tweeberge straat des morgens tusschen 8 en 9 uren. Daer ver„branden 42 huysen, sonder de achterhuysen, schuyren en stal„lingen. Den brandt quam door eenen geheeten JASPAR, dien „schietende naar eene duyve, schoot het vier int dack (toenmaals „nog met stroo gedekt, zie bij de Kokartsruwe); hij salveerde „hem tot St. Peter; dezen brandt begonst aen de Jeekerstraat en „hiel op omtrent het huys de *Blauw Hant* genoemt". De geheele huizenrij van af de Jekerstraat tot aan de Kommel brandde dus af (3).

In 1655 werd door den Magistraat bevolen dat al de eigenaars van open plaatsen o. a. langs de *Tweebergenstraat* dezen moesten bebouwen; bij gebreke daarvan zouden die plaatsen aan den meest biedende verkocht worden onder beding dat den kooper ze moest bebouwen (4).

In de limietbeschrijving van 1720 loopt de grens „door den „hoff van den heer goeverneur graef VAN TILLY, achter de hoven „van mevrouw GYSEN, d'heer VAN BUEREN en procureur SCHAEPEN „recht achter het huys VAN ELDEREN, nu het huys toebehoorende „hoogh gemelde heer Grave VAN TILLY, op den Spelt hoff, hetwelk „den hoff van het kloester den beyart is, ende soo voorts achter „door den Cellebroeders hoff tot der stadts mueren" (5).

In die van 1724 is er sprake van een *poel* die zich „omtrent de „Brusselse wall" bevond aan welke poel „nog een cleyn huisje" gelegen was (6).

---

(1) *Publications* etc. XIX, p. 415.
(2) Ibid. ibid., p. 419.
(3) *Maasgouw* 1902, p. 72. — *Jaarboek* 1851, p. 267.
(4) *Jaarboek* 1851, p. 270.
(5) *Publications* etc. XIX, p. 426.
(6) Idem ibid., p. 428.

16. De Capucijnenstraat
(Platea Rufi).
en de Apostelenstraat.

Weinig straten worden op zóó grillige wijze benaamd als wel deze. In den loop der tijden treft men ze aan, behalve onder den latijnschen naam van *platea Rufi*, waarvan mij den oorsprong onbekend is, als: *Roeffstrate*, *Roden-* of *Roedenstrate*, *Roy-* of *Royenstrate*, *Scroef-* of *Schryfstrate* en *Schroeystraet*. Eerst eenigen tijd na de vestiging der Capucijner-monniken alhier in 1610 geraakten al die namen gaandeweg in onbruik, en werd zij algemeen als *Capucijnenstraat* aangemerkt.

Eenige wetenswaardige bijzonderheden betreffend het Capucijnenklooster en de terreinen die ertoe behoorden worden hier aangestipt.

Ofschoon de stedelijke regeering bij Raadsresolutie van 12 Juli 1497 aan de bestaande kloosterorden had verboden om nog vaste goederen aan te koopen, bevorderde zij nochtans de komst der Capucijnen, die zich overal met ijver en toewijding met het verplegen van zieken bezig hielden. Hun werd door den Raad in 1610 een terrein in de Bogaardestraat kosteloos afgestaan en deze droeg ook grootendeels bij in de kosten van opbouw van het klooster. De door stad betaalde gelden werden haar later door den Baron DE LENS terugbetaald ([1]).

Tijdens het heerschen van de pest in 1623 maakten de Capucijnen zich bijzonder verdienstelijk met het verplegen der zieken; zij vielen allen tot den laatsten man als slachtoffers hunner zelfopoffering, zoodat het klooster geheel was uitgestorven. In de St. Servaaskerk bestaat eene schilderij die deze gebeurtenis aanschouwelijk voorstelt.

Het klooster werd echter weldra opnieuw bevolkt en om de Paters van eventueel uitbrekende besmettelijke ziekten te vrijwaren werd aan het einde van den kloostertuin een gebouw opgericht waar zij zich met de te verplegen zieken zouden kunnen afzonderen. Dáár, in „Le jardin des pestiférés" waren de kloos-

( ) (PELERIN), *Essais historiques et critiques sur le département de la Meuse-Inférieure, en général et la ville de Maestricht, chef-lieu, en particulier*, p. 214.

terlingen die in 1623 bezweken, begraven. Aan den ingang verhief zich een groot Christusbeeld, onder hetwelk een latijnsch opschrift aan den zelfopofferenden dood der Paters herinnerde ([1])

In 1652 toen de pest wederom te Maestricht woedde werden twee Cellebroeders aangewezen voor de ziekenverpleging in een militair wachthuis genaamd *de Vloeienwacht*, gelegen op den wal achter hun klooster (thans Bank van Leening). Daar echter dat gebouw onbewoonbaar bleek te zijn werd hun een locaal in de *Schroey-straat* ter bewoning afgestaan. Zij waren verplicht op stadskosten twee paarden te houden om de dooden 's nachts naar het kerkhof te vervoeren ([2]).

Tot in 1679 bevond zich op de Boschstraat tegenover de St. Mathiaskerk een smalle straat, de *kerkgang* genoemd, die sedert verkocht en bebouwd werd, om in 1898 wederom door de afbraak van het erf Wilkens als *St. Catharinastraat* te worden hersteld.

Door dezen kerkgang en de in zijn verlengde gelegen *Uitbelderstraat* kon men destijds door eene breede onbebouwde straat, de *Apostelenstraat* genoemd, die dwars door de tuinen der Capucijnen liep, de *Capucijnenstraat* bereiken.

In 1664, ten tijde dat de pest opnieuw hier heerschte, werd deze *Apostelenstraat* aan de Capucijnen tijdelijk afgestaan, ten einde daarop aan de zijde der *Capucijnenstraat* een algemeen pesthuis te stichten. Het tijdelijke van dien afstand werd echter verzuimd door de Magistraat vormelijk te worden geconstateerd, zoodat latere opeisching der terreinen zonder gevolg bleef ([3]).

Van 1798 tot 1814 diende het Capucijnen-kerkhof tot algemeene begraafplaats. Omtrent 4000 lijken werden er ter aarde besteld; niet minder dan 1350 soldaten van het Fransche garnizoen toch overleden, alleen in 1813 en 1814, aan de typhuskoorts. Het kerkhof op den Tongerschen steenweg werd alstoen aangelegd.

Toen in 1859 de Gasfabriek in de *Capucijnenstraat* gebouwd werd, ontgroef men er eene groote menigte beenderen en het nog in zijn pij gekleede lijk van pater KOBBEN ([4]).

---

(1) *Annuaire* 1830, p. 162. — *Publications* etc. XLII, p. 40—52.

(2) Ibid. 1830, p. 139.

(3) *Publications* etc. XXIX, p. 397.

(4) *Maasgouw* 1889, p. 144, 192. Zie ook de correspondentie tusschen den Maire COENEGRACHT en den Franschen generaal CHARBONNIER in: *Publications* etc. XXXVI 272—278 en 393 naamlijst der in 1813 en 1814 bezwekenen.

De Capucijnenkerk, in 1681 afgebrand en spoedig weder opgebouwd, vertoont in zijn gevel het in steen uitgehouwen wapen der bovengenoemde familie DE LENS.

In 1796 werd het klooster opgeheven en de gebouwen tot kazerne ingericht. In 1839 werd aan de Israëlitische gemeente een gedeelte van den tuin geschonken om er hare synagoge te bouwen. Het klooster, nu stadseigendom dient thans tot bewaarschool der Broeders der Onb. Ontvangenis.

Huizen in de Capucijnenstraat en hunne bewoners.

In 1339 (N° 329 D) woont Henricus DE REDICHEYM, wever, *supra ruffi novum oppidum (Roeffstraete)* naast het huis van wijlen Philippus DE LIBRA, priester en naast dat van wijlen Godefridus, den zoon van Servatius.

In 1344 (N° 401 D) wordt vermeld het huis van Johannes DE MONETA, priester, gelegen *supra Rufi novum oppidum (Rodenstrote)* naast dat van FASTRINUS, *factor vitrorum* (glazenmaker).

In 1345 (N° 408 D) wordt deze straat genoemd als hierboven in 1339 en Matheus en Wilhelmus als zonen genoemd van Godefridus.

In 1351 (N° 479 D) andermaal als in 1339; toen woonden aldaar Henricus HOUTSMAN, Johannes WITTER en Bartholomeus MEYSKEN.

In 1356 (N° 543 D) heeft de hierboven in 1345 genoemde Wilhelmus den naam van aangenomen DE PLATHEA OPIDI RUFI; hij woonde toen te Tweëbergen (Brusselschestraat).

In 1363 (N° 683 D) wordt vermeld het huis van Godefridus *extra eggerisgaet* (Statenstraatje) in *ordone vici dicti rodenuwestat*, gelegen naast het huis van Hermanus DE ROSMAR, brouwer, en dat van Tilmannus BOC DE ROSMAR.

In 1379 (N° 853 D) woonde Johannes DE CANNE *supra platea rufi.*

In 1413 (N° 1150 D) wordt op VEUGEN, een huis uitgewonnen, liggende in *platea rufi.*

In 1414 (N° 1160 D) is er sprake van het huis van wijlen Giselbertus METTEN, thans bewoond door Johannes DE ELSLOE, gelegen in de *platea rufi* tusschen de huizen van Hermanus VYERHALLERS en van Elysabeth BYRMANS, en van achteren zich uitstrekkende tot aan de erven van Johannes APOTHECARIUS en van wijlen Reynerus DE ROSIS.

In 1419 (N' 1213 D) wordt vermeld gevonden, het huis van Godenuel VAN ELDEREN, in *des roedenstraete hovende inden hoef van Lenculen.* (?).

In 1427 (N° 1275 D) een huis in de *roedenstraet* gelegen tusschen dat van Arnold VAN HEUKELOM en dat van Arnold BUCKINXS.

In 1442 was de *waelplaetze* (loop- of verzamelplaats) van *het kerspel van Sinte Joris* (Groote Staat) „van den torne tegen die „*Royestraet* ouer totten torne tegen Hoige Franckryck ouer".

Die van het Kerspel „van Sinte Matthys: van Lindencruys „portte totten tornen aen *Royenstraet* tot aen St. Joris kerspel" (1).

In 1444 (N° 1373 D) is er sprake van een huis in *des royenstroeten* gelegen tusschen dat der erven van Lysbede RYS en dat van Johan WIERIX.

In 1450 (limietbeschrijving van Maestricht, den Vroenhof enz.) wordt „*die Roede straete* ten beyden ende van dan al tot hoechter „(Bosch) porten toe is Lenculre goet" genoemd; „uytscheyden „*Sax goet* dat nu der Dries is geheyten, der Meechden dries."

Verder is sprake van het „rouweken gelegen in die *Roede straete* „van den rouweken ter Lendercruys poerten waerts" (2).

In de Raadsverdragen van 1535 staan o. m. opgeteekend als gevluchte wederdoopers *Jan ende Lenarte* KETELBUETEREN *ende hoen suster Lysken in die Roye stroete* (3).

In c. 1550 (limietbeschrijving van den Vroenhof) is er sprake van de grens die liep „achter door die hoven tot op *die Rouwe* „*straet*, neven dat huys VAN ELDEREN nu Joachim BREYLS erfgen. „geleghen *in die Roystraet.*" Verder wordt vermeld, dat aan dat huis „een rouken staet naer den Gracht" en dat de „ganse *Roystraet* „voor en achter tot den wal" Vroenhofs is „ende daer tegen over „Jan WYNGAERTS, nu die erfgenamen Aert TILOY, *in die Gans*, is „Vroenhofs, behalve die voorste huysen uytgaande op den gracht, „naer uytwysen van den voorss. rouwken, syn geacht Trichs" (4).

In 1562 woonde *op 't Orthuys van der roystraeten opten grocten gracht*, Jan BOENEN, *pistor* (bakker) (5).

---

(1) *Publications* etc. XIX, p. 386, 387.
(2) Ibid. XIX, p. 398, 399.
(3) J. HABETS, de Wederdoopers te M., p. 169.
(4) *Publications* etc. XIX, p. 419.
(5) Ibid. XXXIX, p. 64.

In 1587 werd de grensbepaling der verschillende parochiën voor goed vastgesteld door de beide Commissarissen van „beyde Heeren „Princen der Stad Maestricht" na gehoord advies der H.H. Dekenen van St. Servaes en O. L. Vr." De grens van St. Mathiasparochie liep o. a. „den Grooten Gracht op tot op 't Oirthuys (hoekhuis) van „de *Rodenstraet* ende die *Roedenstraet* inne na den wal"..... (1).

In de limietbeschrijving van 1626 wordt de straat nog *Roedenstraete* geheeten (2).

In 1677, in de beschrijving eener processie met de noodkist van St. Servaas, heet het „dat de heer Canonick GRAEVEN met den „heer cappelaen VERSTRAETEN het oudt stadhuys opgingen en „deede de gevangenen afkomen o. a. eenen STOOTWAEGEN die eenen „Fransen in de *Capucinestraat* hadde het hoofd ingeslaegen (3).

In de XVII[e] eeuw wordt bij eene verdeeling der stad in 13 Kerspelen de *Capucynenstraat*, *Schryfstraete* en *Scroufstraete* genoemd (4).

Boven de deur van de met een geveltorentje prijkende woning der familie VAN AKEN, die thans heeft plaats gemaakt voor eene school van het Ursulinenklooster, stond de spreuk:

Mors CVnCtos InVaDet (1711)

d. w. z. *de dood treft allen* (5). In het torentje was eene bom gemetseld die het gebouw trof bij de belegering van 1793.

---

17. De Cortenstraat.

De naam dezer straat wordt ten onrechte geschreven als zou oorspronkelijk bedoeld zijn hare geringe lengte aan te duiden. Volgens Alex. Schaepkens (6) werd ze in 1374 *die Cornstrate* genoemd De Lenarts opineert dat „deze straat, als het best gelegen „tot het vervaardigen van linnens, half en half bewoond was door „de *kortespoelders* (linnenwevers) en de *witmakers*, en dat ze daarom die namen erlangden" (7).

(1) *Publications* etc., XXIX, p. 410.
(2) *Maasgouw* 1905, p. 59.
(3) ALEX. SCHAEPKENS, Annalectes arch. p. 8.
(4) *Publications* etc., XIX, p. 446.
(5) *Maasgouw* 1880, p. 269.
(6) *Publications* etc., I, p. 57.
(7) *Publications* etc., II, p. 24, 31.

Op den hoek dezer straat en van de Koestraat woonde in de XIVe eeuw Ridder Dirk VAN BERGHE (1), waarschijnlijk een afstammeling van Reinold of Renerus DE BERGHE, genaamd TRIPS, brabantsch Hoogschout, die in 1147 met den heer van Valkenburg naar het Heilige Land toog. Tegenover zijn goed lag dat van Giselbertus, genaamd *dobbeler* (2).

Heylerhoff kent eene hooge oudheid toe aan de *Cortenstraat*, die hij echter *la rue Courte* noemt (3). Ze zou met de Witmakerstraat en de O. L. V. straat op de Romeinsche heirbaan *intra muros* gelegen hebben, die toegang verleende tot de oude brug over de Maas, die de Konings- of Caseipoort (O. L. V. poort) met het Waterpoortje verbond.

Jhr V. de Stuers deelde mij mede, dat onlangs bij gelegenheid van den bouw van de Geldersche Credietvereeniging, is onderzocht of in den tuin in het verlengde der O. L. V. straat iets te vinden was van den ouden Romeinschen weg. Men heeft op eene aanzienlijke diepte wel eene bestrating gevonden, maar te smal om die van de Romeinsche heirbaan te kunnen zijn.

Het eerste huis aan de Noordzijde dier straat, naast het hoekhuis aan het O. L. V. Plein, was in het begin der XIVe eeuw bewoond door de voorname Trichtsche familie CORTEN (4).

Nabij de Koestraat herinneren zich nog velen een oud huis met buitenzijdschen trap van 5 of 6 treden, dat vele sporen droeg van XVIIe eeuwsche deftigheid; het bordes voor den ingang door dien trap gevormd was met een sierlijk gesmeed ijzeren hek omgeven. Het huis werd in 189.. afgebroken om plaats te maken voor dat thans bewoond door mevrouw de Wed. P. Startz. G. D. Franquinet trof reeds in 1356 daar ter plaatse een huis aan „*op dye trappen*" geheeten, waarschijnlijk aan een voornaam burger toebehoorende, die voorzorgsmaatregelen nam tegen hoog water. Elders (5) zegt deze schrijver, dat ter plaatse waar dat huis stond bovengenoemde Ridder Renerus VAN BERGE woonde.

(1) Alex. SCHAEPKENS trof in 1345 aan, de weduwe van Goswin DE BERGHE; haar zoon Renerus was toen nog minderjarig. (*Publications* etc., I, p. 57).

(2) P. DOPPLER, *Nécrologe de la confrérie des chapelains de la ci-devant collégiale de Saint-Servais à Maestricht*, p. 5 note 1; N° 84F; en biographie *Maasgouw* 1890, p. 90; zie ook Koestraat.

(3) *Annuaire* 1825, p. 111.

(4) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 156.

(5) Ibid. id. p. 23.

Voorheen lag in de *Cortenstraat* een gasthuis 30 voeten breed en 60 voeten diep, dat in 1610 verkocht werd (1).

Huizen in de Cortenstraat en hunne bewoners.

In de XIIIe eeuw lag in deze straat een klooster of begijnenhof, dat echter reeds in 1377 opgeheven werd (2).

In 1301 woonde in *platea Corten* jonker Arnoldus VAN CANNE; zijn zoon Rutgerus, priester van O. L. Vr. kerk en tevens vicaris van St. Servaas, overleed in 1371 en deed vele schenkingen aan beide kerken (3).

In 1350 (No 471 D) is die *Corttenstrote* o. a. bewoond door Henricus NUNNENBOY, Bela DE SOBDE (4) en Giso *tesserator* (wever).

In 1351 (No 483 D) is die straatnaam op gelijke wijze gespeld en wordt er melding gemaakt van een huis van Henricus MINNENBODE gelegen tegenover dat van Johannes SLUEYSMAN.

In 1351 treffen wij aan als wonende in de *Cortenstrate* Reynerus VAN ROESMER over wien nader gesproken wordt bij de Witmakerstraat.

In 1363 (No 690 D) wordt vermeld het huis van Willelmus DE GELDONIA, kanonik en scholaster van O. L. Vrouwekapittel *in de Cortenstrote*, naast diens claustraal huis en dat der kinderen BECKER.

In 1366 (No 715 D) is er in dezelfde straat sprake van een huis toebehoorende aan Truda, de dienstmaagd van een overleden kanonik van het O. L V. Kapittel; het was gelegen tusschen dat van Elisabeth DE SIBDE (zeker dezelfde als de hierboven genoemde Bela DE SOBDE), en dat van Johannes GROETHENNEN.

In 1374 (No 804 D) is melding gemaakt van hetzelfde huis *in platea Cortenstraete* waarvan de naam der bewoonster wordt vermeld als zijnde Elizabet DE ZIBDEN. Voor buurman van haar wordt opgegeven Winandus DE HAVERT, *virgulator* (kleermaker).

---

(1) Zie noot bij het St. Agatha-gasthuis (Tafelstraat).

(2) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* I, p. 118.

(3) Ibid. II, p. 123.

(4) Bele DE CYBDE of SIBBE was de moeder van Petrus van CYPDE, plebaan van St. Nicolaaskerk in 1353 en van Gobbelinus VAN CYBDE, priester (FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* II, p. 125).

In 1409 (N° 1105 D) is er sprake van een huis in de *Cortenstrate* gelegen tusschen de huizen van Baldewyn VAN DER MAESEN, priester, en van Pauwel VAN ROESMER *der sargewever* (zie ook hierboven op 1351).

In 1416 (N° 1181 D) van het erf van Lambrech CRISSIEN gelegen in de *Kortlenstraete beneden onser Vrouwen cloister*, tusschen het huis van deze, voormaals eigendom van Reynen VAN KUENYNXWINKEL, en dat van Symon STOTER.

In de *Cortenstraet* wordt omstreeks 1528 vermeld het huis „*in den draeck*" (1).

---

18. Cörversplein.

Zie bij Smedenstraat.

---

19. Eikelstraat.

Exterstraat.

Zie bij Houtmaas.

---

20. Het Drieëmmerstraatje.

Het werd in de XIIIe eeuw de *Tissilynruwe* geheeten.

Zooals uit de hieronder aangehaalde schepenbrieven blijkt, werd het later algemeen de *Gulkemansstraet* genoemd naar een zijner bewoners, die afkomstig was uit het land van Gulik en daarom in den wandel GULKERMAN geheeten werd.

De tegenwoordige naam zal wel ontleend zijn aan het uithangbord of den gevelsteen van een der hoekhuizen.

In de beschrijving der verdeeling van Maestricht in 13 wijken (XVIIIe eeuw) wordt *de Guylcher straedt* nog genoemd, met de *Koevlieghenstraet* (2).

---

(1) *Publications* etc., I, p. 67.

(2) Ibid. XIX, p. 445.

Huizen in het Drieëmmerstraatje en hunne bewoners.

In 1307 (N° 60 D) is er sprake van een huis in de *julkermanstrate* toebehoorende aan de dochter van Renerus QUICKING, die toen met haren echtgenoot te Trier woonde. Deze Renerus QUITKINCK verkocht, volgens eene toegevoegde noot, in 1283, eenen jaarcijns ten laste van de *Landskroon*.

Van 1309 tot 1312 was Johan VOGEL, schepen der stad; hij woonde in deze straat (1).

In 1346 (N° 417 D) is er sprake van een huis van Johannes CANNART gelegen in de *Gulkermanstrate* naast dat van Mathias, *kaarsenmaker*.

In 1379 (N° 843 D) wordt vermeld een erf der Antonieten, gelegen in de *Guelkemansstrate* tusschen het huis van Tilmannus DE NUSSIA en dat van Jutta LIBERTI.

In 1385 (N° 906 D) het huis van Johannes DE VALLE in de *Guylkemaensstrote* naast diens ander huis en dat van Wilhelmus GRUTER.

In 1405 (N° 1065 D) wordt een huis vermeld in de *Guelkemansstraete* gelegen tusschen twee huisjes van Henrich KUP en dat van Cloes APPEL.

In 1420 (N° 164 F) wordt van een huis gesproken *op die mase in der Guylkermansstrate* tusschen het huis van Peter MOERDRUGGE en dat van Godart VAN GROESELT.

In 1428 (N° 1285 D) van een huis op den hoek der *guylkemansstraete* naast dat van wijlen Pouwel MOREES.

In 1458 (N° 226 F) komt een huis voor *in die guylkemansstrote* toebehoorende aan Johan SESTKENS, *eyns pypers* (?) en gelegen tusschen het huis van Johan KEMPENER en dat van Kathryne BECKERS.

---

21. De Ezelenmarkt.

(Triscum asinorum).

De in verschillende schepenbrieven genoemde *Ezelendriesch* was niet de plaats thans als *Ezelenmarkt* bekend, en die in de middeleeuwen begrepen was onder den naam *in Lenculen* of *Vroenhof*,

(1) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* II, p. 150.

doch de huidige Looiersgracht, het westelijk gedeelte der Looiersstraat, de Zwingelputstraat en de plaats waar thans de Nieuwenhof staat.

Uit de hieronder volgende aanhalingen en uit enkelen bij den Aldenhof vermeld, blijkt zulks duidelijk.

De daar liggende kerk der Bonnefanten of nonnen van het H. Graf (Sepulchrienen) werd met het klooster gesticht in 1627. Kort na de verovering van Tricht door de Staatschen werden de nonnen door de plaagzieke protestanten verplicht de wijk te nemen naar Luik; aan eenigen gelukte het echter te blijven. In 1672 ontstond tot drie maal een aan moedwil toe te schrijven brand, die klooster en kapel vernielde; „om den onderganck „der religieusen oock te vermeerderen, begonst den momboir des „heeren, deselve tot eenen jammerlycken staat gebraght zynde „aen te klaegen by den gereformeerden raedt en soodanige pro- „cedure te sustineeren, om de stadt aen onse religieusen te doen „ruymen, om welck t'appaiseren dit clooster groote moeyte heeft „aengewendt" (1). Eerst in 1686 kon den eersten steen gelegd worden der tegenwoordige tot kazerne dienende kerk; de gevel ervan dagteekent, luidens het opschrift, van 1709, de wijding der kerk had plaats in 1740. In 1797 werden de kloosterlingen verjaagd en hare goederen door de Fransche republikeinen in beslag genomen.

Huizen op den Ezelendriesch en hunne bewoners.

In 1352 (N° 488 D) wordt vermeld het huis van Johannes KEUCKEN *supra driscum iuxta novam curiam beghinarum*, nabij het huis van Johannes KURTEN.

In 1374 (N° 805 D) is er sprake van eene *area* met aanhoorigheden gelegen *supra forum asini ante portam novae curiae* (Nieuwenhof) tusschen het huis van wijlen Lambertus en het erf van het hospitaal der H. Agatha.

In 1383 (N° 885 D) wordt vermeld een huis *supra antiquam curiam* (op den Aldenhof) *et triscum asynorum dictum Eseldryesche* tusschen het huis van Theodoricus AMELII, wever, en dat van Arnoldus DE STEYNE genaamd MUC VUR DEN NUWENHOF, brouwer.

---

(1) Zie: Fr. DAZERT, *Geschiedenis van het klooster van het H. Graf*, in: *Publications* etc., XXXVIII, p. 251—378.

In 1385 (N° 905 D) de schuur en het erf van Johannes IN DIE PORTE van St. Pieter gelegen *supra triscum asinorum dictum den Eseldriesch iuxta murum opidi predicti vertus libertatem sancti Petri et Novam Curiam*, tusschen het huis van deze en dat van Johannes SCHEPER, *textor et lanifex* (zwaardmaker); volgens N° 261 W heette het voormelde *huis in die porte van St. Pieter*.

In 1387 (N° 915 D) wordt een Rycolfus IN DIE PORTE van St. Pieter, burger van Tricht, genoemd (zie voorgaande) als hebbende vele schulden aan de Lombarden alhier.

In 1400 (N° 1031 D) wordt een huis *op den eseldryessche* vermeld als gelegen tusschen dat van Johan VAN EYKE en dat van Jutte VAN DILSEN.

In 1404 (N° 1107 D) een erf bij den *Aldenhof op den ezeldriessche* gelegen tusschen het huis van wijlen Johan IN DIE POERTE (vergelijk N° 885 D op 1383) en dat van Conrart VAN DER LAKEN.

In 1409, zegt Alex. Schaepkens (1) aangetroffen te hebben een erf gelegen *op de eseldriessche voor en achter mit alle heure toebehore tusçhe goede johans* VAN EYKE *ten eyre syde*; en in hetzelfde jaar een erf gelegen *by den Aldenhof op den eselendr'essche* (zie 1400).

In 1429 (N° 1296 D) is er sprake van het huis van Gerart VAN HERE gelegen *opten eselendriessche* tusschen de huizen van Dierix KEMPERS en van Wouter DER STROEDECKER.

In 1446 (N° 1384 D) wordt vermeld het huis gelegen *opten ezelsdriesch* tusschen dat van Dierich SLALLENGAERTS, bakker, en het huis van . . . VAN EYMOLE.

---

22. De Graan- of Korenmarkt.

(Forum bladorum).

De open plaats van af het koor van O. L. Vr. kerk tot aan de Helstraat, droeg in de Middeleeuwen den naam van *forum bladorum* of *forum segetum;* deze was een der markten, die reeds door de Romeinen bij de poorten hunner steden, hetzij binnen of buiten de wallen, gehouden werden; in 't primitieve Tricht worden dan

(1) *Publications* etc. I, p. 58, 57. De schrijver teekent daarbij aan dat het veelvuldig voorkomen in het begin der XVe eeuw van den naam van Eycke herinnert aan de groote schilders van dien naam en bewijst dat die familie van Limburgschen oorsprong was, l. c. p. 51.

ook dergelijke markten op die plaatsen aangetroffen, met name het *forum cerasorum* (Kersenmarkt), het *forum piscium* (Visschermaas), het *forum lignorum* (Houtmarkt, oostelijk deel der groote Markt), het *forum sabbati* (Zaterdagsmarkt, Zuidwestelijk deel daarvan).

In eene Raadsresolutie van 1377 werd bepaald, *dat men op den Korenmarkt huser timmeren sal aen den muer dar men kalc in leggen sal ende die sal men verhueren van der stat weghen ende die tmeiste buyt, die sal tmeeste* (eerste) *syn* (1).

Huizen op de Graanmarkt en hunne bewoners.

In 1322 (N° 175 D) is er sprake van een huis naast dat van Wilhelmus DE MERSENE op den hoek van het *forum segetum* (of *forum bladorum*).

In 1326 (N° 60 F) wordt melding gemaakt van het huis van Collinus *prope* (nabij) *antiquam stupam, in den Stock.*

In 1329 (N° 225 D) woonde in het huis van den proost van Meersen *supra foro bladorum,* Mathyas, de schoonzoon van Wyllelmus.

In 1372 (N° 785 D) worden twee huizen vermeld bij de *graanmarkt* nabij den stadsmuur aan de Maas, tegenover het koor van O. L. Vr. kerk.

In 1379 (N° 840 D) woonde achter O. L. Vr. kerk bij de *Graanmarkt* Henricus DE CLEIRMONT nabij de *stupa* (kroeg) van Lambertus LAMSON, tusschen het huis van Godefridus DE MERZEN, *clericus,* in de straat voerende naar voormelde *stupa.* (Zie ook N° 841 D).

In 1392 (N° 945 D) wordt DE CLEIRMONT, schepen van Tricht, *in den Stock* vermeld. (Zie Stokstraat en ook op 1395 Plankstraat).

In 1435 (N° 1319 D) is er sprake van een erf *opten korenmarkt* achter O. L. Vr. kerk, tusschen het huis geheeten *die proestye van Mersen* en de voormalige *pesterye* (bakkerij) thans huis van Daengel VAN GELCK, kanonik van O. L. V. kapittel.

In 1515 (N° 274 F) woonde *super forum bladi* Ida VAN WALDVUCHT, anders genoemd Loduwyc.

---

(1) A. HABETS, *Le plus ancien Régistre aux Résolutions du Conseil Communal de Maestricht,* p. 59.

23. De M. Grachtstraat.

Ook deze straat heeft haren naam ontleend aan eene oudtijds aldaar bestaan hebbende verdedigingsgracht.

In 1304 werd ze alreeds den *ouden gracht* genoemd, waardoor zeker gedoeld wordt op den toestand, die bestond vóór dat de stad meer ten Noorden uitgebreid werd. Die uitbreiding wilde men naar het schijnt aanvakelijk beperken door het bouwen van een ringmuur met gracht, bijna in rechte lijn van af de Maas (aan het uiteinde der *Grachtstraat*) tot aan de Lindecruyspoort, waartoe de Maagdendries leidde.

Op *grillige* wijze, zegt van Heylerhoff (1), meende het volk dat dit reeds gedeeltelijk uitgevoerd plan gewijzigd en de uitbreiding in 1294—1297 uitgestrekt werd tot aan de Hochterpoort (Boschpoort); van daar zou den naam van *Heeren-grillenstraat* ontstaan zijn onder welke de *Grachtstraat* in 1304 ook aangetroffen wordt (2).

De „historische platte grond van Maestricht" onlangs door den heer W. Sprenger geteekend, geeft 1298 aan als het jaar waarin bovenbedoeld *grillig* plan zou zijn gevormd en 1294 als het jaar waarin de ommuring aan de Hochterpoort zou zijn geschied. Deze jaartallen schijnen mij toe eene tegenstrijdigheid daar te stellen.

Zooals uit onderstaande aanhalingen blijkt woonden er vollers en wevers in die straat hetgeen zeker toe te schrijven was aan de nabijheid der laken-ramen, waarna de Raamstraat genoemd werd.

In 1669 brak de pest andermaal hier ter stede uit. De Magistraat nam strenge maatregelen om den voortgang der vreeselijke ziekte te stuiten; om hunne doelmatigheid, ongeacht de weinige wetenschappelijke kennis, die onze voorouders van de prophylaxie hadden, verdienen die maatregelen bepaald bewondering. Van Heylerhoff geeft een overzicht van de sanitaire verordeningen, alstoen in navolging van die van de pestjaren 1623 en 1616 genomen. Onder meer werd op het St. Anthonius-eiland in de Maas, *(de Griend)* een lazareth opgericht en de toegemetselde Sint Anthonis-poort, die tegenover de *Grachtstraat* lag, weder geopend om door middel eener schipbrug de ongelukkigen te kunnen verzorgen (3).

---

(1) *Annuaire* 1825, p. 125.
(2) *Publications* etc., XIX, p. 392.
(3) *Annuaire* 1830, p. 140.

Huizen in de M. Grachtstraat en hunne bewoners.

In 1296 (N° 43 D) komt deze straat voor onder den naam van *Graitstrate;* alstoen bestond daar een huis toebehoorende aan Godfried SPRINGERE.

In 1304 wordt in eene limietbeschrijving van den Vroenhof, de *Grachtstraat* genoemd den *ouden gracht die Heeren grillen straet geheyten is* (1).

In 1312 en 1313 (N°s 109 en 110 D) wordt het woonhuis vermeld van Henricus BELMONT en zijne echtgenoote.

In 1333 (N° 260 D) had Johannes STOUVE in erfpacht een huis gelegen tusschen het zijne en dat van Andreas MONOCULUS, voller.

In 1335 (N° 277 D) wordt vermeld het erf van Gerardus MULE, meester van het hospitaal van St. Servaaskerk, gelegen tusschen het huis van Johannes CORENSCIDER en dat van Johannes DE HAREN, voller.

In 1336 (N° 291 D) een huis tusschen dat van Reynerus DE ROESMEER en dat van Giso DE LODENAKEN (Lanaeken).

In 1337 (N° 307 D) wordt aan Johannes DE STEYNE, voller, in erfpacht gegeven het huis van wijlen Arnoldus CREYTMEYSEN gelegen tusschen het zijne en dat van Theodoricus SNEWENT, bakker, en achter zich uitstrekkende tot aan dat van Arnoldus DE STEYNE, wever. Uit N° 308 D blijkt dat de huizen van CREYTMEYSEN en van Arnoldus DE STEYNE uitkwamen in de Raamstraat.

In 1345 (N° 77 F) is er sprake van het huis dat vroeger aan Nicolaus genoemd SUTHE toebehoorde en gelegen was *supra fossatum extra muros traiectenses versus sanctum Anthonium.*

In 1358 (603 D) wordt aan Nicolaus DE HAREN in erfpacht opgedragen een huis *in platea dicta Grachtstrate* gelegen, tusschen dat van Gerardus DE GREYMBEYDE en dat van Johannes THOME.

In 1393 (N° 950 D) wordt vermeld het huis van Lysbet, de weduwe van Herman CLEYNWERCK, gelegen tusschen dat der kinderen DEGON en het huis van Margareta SANDERS (2).

In 1397 (N° 979 D) een huis in de *Grachtstraete ghoende achter*

---

(1) *Publications* etc., XIX, p. 392.

(2) Zie ook *Publications* etc. I, p. 60, 61.

ghoende achter uyte in die Ramestrate, in eerstgenoemde straat tusschen de huizen van GOBBEL, bakker, en van Tylman ROUBELOUF.

In 1404 (N° 1054 D) wordt het *Karsuels panhuys* in de *Grachtstraat* vermeld. Het is niet duidelijk of hier al dan niet de *Wycker* Grachtstraat bedoelt wordt, mij dunkt echter van niet, aangezien deze meestal kortweg als *de Gracht* wordt aangeduid.

In 1412 (N° 1138 D) wordt het huis genoemd van de weduwe van Gobbelinus STEYNGOETS.

In 1420 (N° 1217 D) is er sprake van het *panhuys dat Wilhelm Sloen haldende is* tusschen het erf van wijlen Johan LEMMAYL, verver, en dat van Alholt OP DEN KELRE.

In 1441 (N° 245 F) van het woonhuis van Heynrick HAENEN gelegen tusschen het huis van Lyenart BOERMANS en dat van Elyzabeth NEVEN.

In 1552 woonde Wolter BECKERS *weert in den Das*, in de *Grachtstraat* (1).

---

24. De Groote Gracht, Statenstraat (Eggerstraat) en Herdermansstraat

De oorsprong van den naam van eerstgenoemde straat is ieder Maastrichtenaar bekend. Vóór de uitbreiding der stad in 1229 was daar ter plaatse de groote en breede gracht die zich uitstrekte van af de Oude Brusselsche poort tot aan de Markt en langs den ouden walmuur liep waarvan thans aan de achterzijde der zuidelijke huizenrij nog groote brokstukken aanwezig zijn.

Ter verklaring van de aanduiding dat het huis hieronder in 1372 vermeld, gelegen was buiten het straatje geheeten *ecgerixgaet*, diene, dat deze laatste naam betrekking had op eene oude poort in den ringmuur der stad; die poort werd gebouwd in 1298 (2); de *Eygereisporte* ook *Deger-* en *Egerporte* geheeten lag links van de ingangspoort van het Witte Vrouwen-klooster in het *Eggers*-straatje,

---

(1) HAAKMAN en ALLARD, *De z.g. Verwoesting van Maastricht in 1579*, p. 183.
(2) *Maasgouw* 1886, p. 36.

later naar het Statenhuis omstreeks 1700, de *Statenstraat* geheeten (1). In de XVIe eeuw komt zij ook voor onder den naam van *Royporte*.

De hieronder genoemde *Hardemans ruwe*, die haren naam ontleende aan de familie *Herderman* in 1358 en 1413 genoemd als eigenares van een aldaar gelegen huis, wordt in 1536 aangetroffen als den naam dragende van *Her Aert Craichs stroetgien* (2). Het was in 1598 een *geruineerde ende desolate plaetsken*, zoodat „Vrouwe Magdalena van Elen, vrouwe des weerlixten stiffs van Munster Bilsen" dat in dat straatje zijn refugiehuis had, geautoriseerd werd hetzelve in gebruik te nemen en aan de grens der *Groote Gracht* met eene poort af te sluiten. Het terrein bleef nogthans eigendom der gemeente om in tijd van nood een doorgang te hebben naar den stadswal. De overste van het Refugiehuis van Munster-Bilsen moest tot erkenning van die servitude jaarlijks eene recognitie aan de stad betalen van 20 stuivers brabants; deze werd voldaan totdat de Fransche Republiek ze in an X afschafte. De juiste ligging van het straatje, dat 13 voet breed en 108 voet lang was, is de poort van het „Hof van Tilly" (3).

In de Middeleeuwen bestonden op de *Groote Gracht* twee poelen die de straat erg versmalden; een was gelegen aan den ingang der Bogaardenstraat, de andere voor het huis van den schepen van Itum. De eerste werd het langst behouden aangezien hij gevoed werd door eene bron, doch den 16 Juli 1703 werd het gedeelte ervan dat in de rooilijn der huizen viel, verkocht aan twee inwoners der stad met verplichting den geheelen poel te dempen en het verkochte gedeelte te bebouwen. Zij betaalden daarvoor aan de stad 107 gulden.

De tweede poel die even als de meeste anderen ommuurd was ten einde ongelukken voor personen en rijtuigen te voorkomen, verdween omtrent hetzelfde tijdstip (4).

Huizen op de Groote Gracht, in de Statenstraat en Herdermanstraat en hunne bewoners.

In 1271 (N° 4 D) komt voor het huis van Gerardus de Hoverhul *supra fossatum*.

---

(1) *Annales* I, p. 93, 97.
(2) *Maasgouw* 1883, p. 845.
(3) Zie de betrekkelijke Raadsnotulen in extenso, *Maasgouw* 1883, p. 845.
(4) *Jaarboekje* etc., 1851, p. 267.

In 1319 (N° 159 D) worden twee huizen *supra fossatum* vermeld gelegen tegenover het klooster der Predikheeren.

In 1320 (N° 166 D) het huis afkomstig van Henricus de Ambey tusschen dat van Henricus SPECHT en dat van Aleydis VLENNERSE. Volgens N° 165 D lag dit laatste tegenover het hoekhuis der Bogaardenstraat.

In 1326 (N° 208 D) tref ik die straat aan om de ligging aan te duiden van het huis van PARVA CRIPTA, priester; hij wordt gezegd te wonen *supra fossatum retro turrim in duobus montibus;* in denzelfden brief wordt ook het huis van Arnoldus, gezegd HUVENERE, priester, vermeld als liggende op de *Groote Gracht in ruellâ iuxta portam interiorem duorum montium* (oude Brusselsche poort).

In 1329 (N° 230 D) wordt het huis van Nycholaus DE LIBEKE vermeld als *iuxta fossam,* gelegen.

In 1337 (N° 309 D) wordt vermeld het huis van wijlen Nicholaus VRIESEN, priester, *supra fossatum extra portam duorum montium;* het wordt omschreven als gelegen naast het huis van Goeswinus genaamd DIMICATOR, wever en naast dat van Gyso QUYT, *placcator* (plakker), welk huis zich achter uitstrekt tot aan de hofstede *de Spelthoef* (waarover later).

In 1338 (N° 316 D) wordt melding gemaakt van de huisjes van Arnoldus, priester van St. Servaas, gelegen naast het erf van bovengenoemde Gyselbertus QUYT, *placcator*. Voorts is er nog sprake van een huis aldaar gelegen tusschen dat van Yda, de zuster van Macharius genaamd PYERINCH van Vleytingen en dat van Wilhelmus CORVER en achter grenzende aan den muur van wijlen ridder Henricus GRINGART.

Op de keerzijde van het perkamenten stuk worden die verschillende huizen aangeduidt als liggende *in duobus montibus* (N° 94 W) dus boven aan de *Groote Gracht.*

De evengenoemde ridder GRINGART, GRINYART of GRINAART behoorde tot eene adellijke Maastrichtsche schepenfamilie. Een Lambertus GRINYART was van 1306-1310 schepen der stad [1].

In 1342 (N° 364 D) is sprake van het erf van Johannes tusschen

---

[1] Zie voor nadere bijzonderheden nopens die familie Jos. EVERSEN in: *Maasgouw* 1890, p. 90 en *Publications* etc., XIV, p. 124.

dat van Aleydis DE NORTBECH en dat van Gerardus genaamd GOLDENVOET.

In 1346 (N° 420 D) worden de goederen genoemd van Johannes EYTKAUF die gelegen zijn achter het klooster der Witte Vrouwen op de *Groote Gracht.*

In 1350 (N° 126 W) trof ik die straat aan bij de vermelding van de goederen van Jan MECHGELMANS, gelegen *supra fossatum*, tusschen het huis van DE NORTBEKE en dat van Gerard GULDENVUET.

In het volgend jaar (N° 128 W) worden die goederen andermaal genoemd. (Zie ook voorafgaande).

In 1352 (N° 487 D) worden de voormelde goederen van den inmiddels overleden MECHELMANS, wederom genoemd, en omschreven als voren.

In 1355 (N° 154 W) woonden *super fossatum* Pieter Vlesser DE BREDE genaamd, en Gertruda zijne vrouw; hunne woning lag naast het huis van Renier, MELLEN genaamd, brouwer, en de goederen van Jan, sartor, van Eygenbilsen.

In hetzelfde jaar (N° 532 D) wordt in erfpacht gegeven een huis *supra fossatum opidi* gelegen tusschen dat van Symon WAMBOSIATOR (mantelmaker) en dat van Henrikus NEKE, *pellifex.*

In 1357 (N° 162 W) bevonden zich *super fossatum* de goederen van Jan genaamd HONE, gelegen tusschen die van de gebroeders Macharius en Johannes, priesters, en die van Wolter *portitor saccorum* (zakdrager)

In 1358 (N° 617 D) is er sprake van twee huizen naast elkander gelegen op de *Groote Gracht (extra inferiorem portam duorum montium)* d. i. de oude Brusselsche poort waarvan nog een der flankeerende torens zichtbaar is. Die huizen lagen tusschen dat van de gebroeders Johannes en Macharius DE HERDERMAN, priesters, en dat van Johannes, tandentrekker *(extractor dentium).* In eene noot wordt vermeld dat die huizen naderhand kwamen aan Johannes BUETEN (?) wagenmaker wonende *in ruella Herdermans.* Van dit straatje is hierboven melding gemaakt.

In 1372 (N° 679 D) wordt vermeld de woning van Gerardus DE HERE, priester *(extra vicum dictum eegerixgaet)* gelegen tusschen het huis van FRANCO, wagenmaker en dat van Nicholaus den zoon van Johannes WINRICI, en voorheen behoord hebbende aan Arnoldus HUVENERE en Johannes DE WANGHE, priester.

In 1383 (N° 886 D) komt voor het huis van wijlen Henricus DE VLEYTINGEN, priester, gelegen *supra fossatum* tusschen dat van Hermanus, wagenmaker, en dat van wijlen Aleydis SPRONCHS. Het huis werd geheeten *in de beide handen*, *in duobus manibus*.

In 1385 (N° 895 D) wordt vermeld het huis van wijlen Gyselbertus genaamd Cleyne Her GHYSKENS, priester, gelegen *in vico Eggerechsgaet* tusschen dat van Nicholaus DE SPAUDEN en dat van Wilhelmus MEYER.

In 1401 (N° 1042 D) wordt een huis genoemd in de straat *Eggerixgaet*, toebehoorende aan de Weduwe van Wilhelmus MEYER gelegen naast dat van Hermanus AUDEGOT en den stadsmuur en achter zich uitstrekkende tot aan het erf van Nicholaus DE NAMURCO. (Zie ook hetzelfde jaar bij het Vrijthof).

In 1413 (N° 1149 D) wordt in dezelfde straat hetzelfde huis genoemd; Hermanus AUDEGOT was toen overleden.

In 1407 (N° 1007 D) is er sprake van het huis op de *Groote Gracht*, naast dat van Kathryn VOGELS, genaamd *hostyenbeckers* zuster van Lysbeth, echtgenoote van Wynant VAN MESSCHE en naast dat van Hubrech VAN BOECHOUT; dat huis strekte zich achter uit tot aan den *Spelthove* waarvan wij hierboven in 1337 vonden melding gemaakt. Die hofstede lag boven aan de *Groote Gracht* en strekte zich uit tot aan 't klooster Josephatsdal (de Beyart).

In hetzelfde jaar (N° 1096 D) komt hetzelfde huis voor; voornoemde VAN BOUCHOUT wordt daar als kremer aangeduid.

In 1413 (N° 1145 D) wordt het reeds hierboven in 1358 genoemde huis vermeld van den inmiddels overleden Johannes HERDERMAN, priester; hier heet het dat het zich uitstrekte tot aan den tuin *de Spelthof* geheeten

In 1416 (N° 1178 D) is er sprake van een huis op de *Groote Gracht* op den hoek der *batterien* naast het huis van Kathryne VAN BERNE.

In 1417 (N° 1189 D) van het huis van Johan GUYLKERS op die straat, naast het huis van Herman ZUYNLONCK.

In 1419 (N° 1215 D) van het huis van de weduwe van Martinus DE VORSE, gelegen in de straat *Eggerix gaet* geheeten, palende aan den walmuur der stad en het huis van Hermannus PLUME, priester.

In 1424 (N° 1255 D) van het huis van Peter MUYLS *opten grooten gracht* tusschen dat van Werner VAN MUYSBACH en dat van Johan VAN DEN DYKE.

In 1449 (N° 213 F) van het erf van Reynbout CONINX op de *Groete Gracht.*

De Lenarts ([1]) deelt mede dat Louis DE BOURBON, bisschop van Luik, tijdens zijn verblijf alhier in 1460, gedurende den opstand der Luikenaren „een hoff had op de *Groote Gracht*".

In 1453 ([2]) wordt genoemd Jan VAN CORBOSCH, *des weerts int hoefyzeren.* Dit uithangbord wordt in 1609 genoemd als dat van het huis van Meyster Johan Lendert BEURSEN, *koppersleger op den Grooten Gracht.* Zou één en hetzelfde huis in beide jaartallen bedoeld zijn?

In 1455 (N° 1427 D) is er sprake van twee huizen *opten groeten gracht* gelegen naast het huis van jonker Gerit VANDEN HOVE en naast dat van Johan DER HOUT, schoenmaker.

In 1458 (N° 1452 D) is er sprake van een huis naast dat van wijlen Johan VAN SANTBEKE en dat van wijlen Cloes VAN DER EYCKE; ook van een stal van Johan COLYN gelegen achter het huis van Johan VAN SANTBEKE en naast dat van Johan VAN WILRE, timmerman, benevens van het huis van Doeme CLOCKERS gelegen naast dat van Gerit VAN DEN HOVE en dat van Johan HOUT; al die erven waren gelegen op de *Groote Gracht.*

In 1463 (N° 1502 D) is er sprake van vier naast elkander gelegen huizen in de *Heirdermansruwe* naast het huis van de weduwe van Johan VAN DYEPENBEKE.

In 1465 (N° 1507 D) is er sprake van een huis op de *Groote Gracht* gelegen naast dat van Wilhem HOSTIENBECKER en dat van Gerard van WAUTWILRE.

In 1535 ([3]) worden Peter CAEMPS, *sin huysfrouwe ende dochter opten groeten Gracht,* genoemd als zich door de vlucht onttrokken te hebben aan de justicie.

In 1538 ([4]) wordt Jacob VAN BUEL TRIECHT genoemd als wonende *opten groten gracht, in die port van Weset* (Visé). Als nabij dit huis gewoond hebbende, komt voor Meester Petrus BOUMANS, medicus en zijne vrouw Maria RUETHELINX ([5]).

---

(1) *Publications* etc., II, p. 49.
(2) P. DOPPLER, *Nécrologe* etc., p. 79.
(3) Jos. HABETS, *De Wederdoopers te Maestricht,* p. 169.
(4) Alex. SCHAEPKENS, *Publications* etc., I, p. 69.
(5) Necrologium der Kruisheeren te Maastricht in: *Publications* etc., XXXIX, p. 93.

In 1540 ongeveer wordt vermeld achter den *Grooten Gracht een rouwken coomende van mr meys* PRINTEN *goed nu Peter* VAN BOSSCHENHOVEN *gaende nae die Bogaerdestraet op Jacob* VISSCHE *huys* (1).

In 1541 (N° 12 S) verklaren Johan VAN RIEMPST en Art VAN BUNDE, schepenen van Tricht, dat Emons PASSART, Luiksche Hoogschout, voor 30 marken jaarlijkschen cijns aan Servaas VAN BUEL, Anna PRENTEN zijne echtgenoote en hunne erven opgedragen heeft het halve huis op *den Grooten Gracht* gelegen, tusschen dat van Jan PRENT en dat van Thys *tellieursnyder*, welk half huis aan den bisschop van Luik als heer van Tricht vervallen was, ingevolge rechterlijke veroordeeling van den eigenaar Henrick CLERCKSKEN, *die aan een opstoot binnen Tricht had deelgenomen.*

In eene Raadsresolutie van 1544 is er sprake van *der scoenmekere, wonende op ten ort van den Eggerstraytgen opter Grooten Gracht*, die als behoorende tot de secte der Wederdoopers voortvluchtig was Hij heette Yvo (2).

In 1559 (N° 17 S) getuigen Gerardt VAN SCHALOUYN schout, Johan VAN RIEMPST, Servaes VAN AUST, Reyner PRUENEN, Arnt VAN GENCK, Laurens MEYS, Gylis WITTEN en Henrick SCHILLINCK, schepenen van den Bisschop van Luik te Tricht, dat Jacob VAN RIEMPST op Nelken DRIESSEN, die den verschuldigden cijns niet betaalde, heeft doen uitwinnen een huis *op ten grooten gracht* en zij hem voor een jaar en dag dat huis in eigendom hebben toegewezen.

In 1720 wordt in eene limietbeschrijving vermeld „den hoff van „het huys genaempt *de Beldt* gelegen op den *Grooten gracht* en „als nu toebehoerende den procureur VEUGEN" (3).

---

25. De Groote Markt.

Het is niet gemakkelijk zich een trouw beeld te vormen van den toestand en den vorm van onze tegenwoordige Groote Markt in de Middeleeuwen, te meer daar oude teekeningen daarvan, voor

(1) *Publications* etc., XIX, p. 419.
(2) Jos. HABETS, *De Wederdoopers* . . . p. 188.
(3) *Publications* etc., XIX, p. 425.

zooverre mij bekend is, niet bestaan; alleen door af te gaan op beschrijvingen en op hetgeen de kaart (platte grond) door Simon DE BELLOMONTE, kapelaan van St Servaas-kapittel c. 1579 vervaardigd, ons daarvan te zien geeft, kan men zich den voormaligen toestand voor den geest roepen.

Vooreerst dient men zich natuurlijk het tegenwoordige stadhuis geheel weg te denken; overigens waren de huizenrijen nagenoeg zooals thans rondom het plein gebouwd; de vooruitspringende huizen tusschen de Kleine Gracht en de Gubbelstraat, even als die tusschen de Spilstraat en de Groote Gracht bestonden toenmaals even als thans. Van af den Z. O. hoek dezer laatste straat tot aan den Z. W. hoek der Kleine Gracht liep evenwel de oude walmuur van 1229, zoodat de Markt in tweeën was gedeeld. Buitenzijds heette de plaats en daaronder begrepen de geheele Boschstraat, de *Houtmarkt, forum lignorum;* binnenmuurs werd ze de *Zaterdagsmarkt* genoemd. Aan de uiteinden van den walmuur lagen de voormalige stadspoorten: de *Steenen of groote poort (porta magna)*, aan de Groote Gracht; de *Leugenpoort* aan de Kleine Gracht.

Beiden hadden, na den bouw der nieuwe omwalling in het begin der XIVe eeuw en den bouw der Hochterpoort (Boschpoort) even als de Eggerspoort (Statenstraat) hunne primitieve bestemming verloren en werden, daar het aanzienlijke gebouwen waren, tot andere doeleinden gebruikt. Zoo diende de *Steenenpoort* sinds 1316 (1) tot crimineelen kerker (de preventieve en strafgevangenis was op de Landskroon) en wordt ze dan ook sinds dien tijd immer *Gevangenpoort, crimineele poort (porta captivorum)* of ook wel *oude Hochterpoort* genoemd. Het was een massief steenen gebouw door twee zware torens geflankeerd en had uitzicht naar de N.-W. zijde.

Zooals in de Middeleeuwen gebruikelijk was, werden hier ter stede bij gelegenheid van publieke rampen of bij heugelijke gebeurtenissen groote processies *met supplicatie* gehouden.

De heiligdommen, in al de kerken der stad bewaard en inzonderheid de Noodkist van St. Servaas werden dan, vergezeld van de geheele geestelijkheid, door gansch de stad plechtig rond-

(1) *Annuaire* 1826, p. 97.

gedragen. Dit had o. a. plaats een jaar na de roemvolle belegeringen in 1407 en 1408, door de burgers tegen de Luikenaren onderstaan. De geestelijke overheid had bij die gelegenheden het recht van de burgerlijke de gratie te vragen zelfs van de grootste boosdoeners. Een kanonik van St. Servaas, vergezegd van een afgevaardigde van den Magistraat, beklom dan, terwijl de processie stilhield, de torens der *Gevangenpoort* en stelde de gekerkerden in vrijheid, nadat zij met een toorts in de hand en een boetekleed om de lendenen de *Noodkist* hadden gevolgd ([1]).

In de XVI[e] eeuw wordt ook de *Gevangenpoort* herhaaldelijk genoemd als de plaats waar de misdadige aanhangers van de sekte der Wederdoopers gekerkerd werden ([2]).

Dat men in de Middeleeuwen hecht bouwde, ondervond den aannemer SANDERS bij het daarstellen van ons tegenwoordig rioolennet; het kostte hem ongehoorde moeite en onvoorziene uitgaven, toen hij op de fundamenten der *Gevangenpoort* stiet en deze gedeeltelijk moesten weggeruimd worden. Van Heylerhoff ([3]) constateert dat zulks ook ten zijnen tijde voorkwam.

Nabij de *Gevangenpoort* bevond zich in 1231, aan het uiteinde der Spilstraat het uitgestrekte goed van Ridder Adam DE HAREN, heer van Borgharen en *advocatus* (voogd) der stad, die hier voor den Hertog van Brabant het hoogste gezag uitoefende. Zooals al de refugie-huizen van de adellijke families, droeg het den naam van *Poort*. De ingang ervan bevond zich in de Spilstraat ter plaatse waar thans de openbare school staat, en werd aan het Dominicaner klooster geschonken ([4]). De voormalige woning van Ridder DE HAREN bleef in het klooster tot 1635 bestaan; toen werd ze wegens bouwvalligheid afgebroken ([5]).

([1]) *Annuaire* 1828, p. 130. — *Maasgouw* 1886, p. 82. — Eene soortgelijke plechtigheid in 1509 wordt door P. DOPPLER verhaald in: *Publications* etc. XXXVI, p. 110, Noot en door Alex. SCHAEPKENS, *Analectes archéologiques*, p. 8.

([2]) Jos. HABETS, *De Wederdoopers te Maastricht*, p. 75, 84, 88, 125, 162.

([3]) *Annuaire* 1825, p. 110.

([4]) *Annales* I, p. 142.

([5]) *Annuaire* 1830, p. 110. — Bijzonderheden over het ambt van *voogd* en over het geslacht van VAN HAREN zijn te vinden in: *Maasgouw* 1890, p. 85; ook in: *Publications* etc. II, p. 189 en 193 en FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 69.

Toen in 1465 eene vernieuwde belegering door de Luikenaars geducht en de stad in staat van verdediging gesteld werd, was, blijkens de Raadsordonnantiën, de *Gevangenpoort* de plaats waar de Magistraat haar „donrecruyt ende geschut" had opgeborgen; het werd daar bewaard door „eyn van den paymeisteren by hon „hebbende V of VI mans,... ende dat nyemant anders op die „poert en kome, daer of eynige boeverie van vuere off anders „gescieden mocht" (1).

In 1655 werd de *Gevangenpoort* afgebroken om de omgeving van het nieuwe stadhuis vrij te maken (2).

De toen nog aldaar gevestigde militaire gevangenis werd naar de torens der St. Pieterspoort verplaatst en de voorraad buskruit verhuisd naar een nieuw kruitmagazijn. De materialen, die door de afbraak der *Gevangenpoort* beschikbaar kwamen werden gebruikt voor de fundeering van het nieuwe stadhuis (3).

De straks genoemde *Leugenpoort*, *porta mendacium* of *mendacii* had niet zoo groote afmetingen, zij had geene torens op de flanken. Na de uitbreiding der stad diende ze sinds 1316, tot opsluiting van bankroetiers en lieden, die zich aan kwade trouw hadden schuldig gemaakt; van daar haren naam (4). Ook deze poort was naar het N.-W. gekeerd. Zij wordt vaak vermeld om de ligging van huizen aan te duiden, even als thans bijv. buiten de Brusselsche poort. Zij werd bij den bouw van het nieuwe stadhuis opgebroken.

De Hal of Lakenhal met den Markttoren stond gedeeltelijk ter plaatse waar zich thans het stadhuis bevindt. Zij bestond uit een vierkant gebouw, dat evenwel aan de zijde, waar het tegen den ouden walmuur aanleunde, een afgebroken hoek vertoonde. Aan den

---

(1) *Publications* etc., XIV, p. 21. — De Trichtenaars waren trotsch op hun geschut; op het einde der XVe eeuw vooral op *die busse Bart. Publications* etc., XIV, p. 63, 77. — Over den Trichter geschutgieter Christoffels *in den luchter*, die in 1542 twee bussen moest gieten met de voorstelling van „een maecht, voer haer haldende een schilt metter sterren, als die gewoenlyke stadt wapen is", zie *Publications* etc., XXXV, p. 263. — In 1370 genoot de stads geschutbewaarder behalve eene jaarlijksche geldelijke belooning *twe rucq* (rokken of mantels) (A. Habets, Reg. 1368—1379 p. 49).

(2) *Annales* I, p. 95.

(3) *Jaarboek* 1850, p. 249.

(4) *Annuaire* 1825, p. 117.

Z.-W. hoek verhief zich de markttoren, die ver boven de gebouwen uitstak en drie verdiepingen telde, met bovenbouw en eene met leien bedekte hooge spits. 't Is mij niet kunnen gelukken te achterhalen, wanneer *de hal* gebouwd werd, het komt mij voor dat zulks na de uitbreiding der stad, in het begin der XIVe eeuw, moet zijn geschied; het is toch niet waarschijnlijk, dat een dergelijk gebouw zou zijn opgericht tegen den walmuur aan, bijaldien deze nog moest dienen als verdedigingsmiddel; het zou toch door het worpgeschut van den vijand aan spoedige vernieling zijn bloot gesteld geweest. Intusschen is 't niet onwaarschijnlijk, dat de onderbouw van den *Markttoren* bij de eerste ommuring der stad tot verdediging van den stadsmuur gediend heeft (1).

In den klokkentoren van *de Hal* bevond zich een uurwerk en verscheidene klokken waarvan er een zeer zware waarschijnlijk de „banckloc van Triecht" (2). Dat uurwerk, een der oudste in de Nederlanden, werd in 1367 vervaardigd door de gemeente met behulp eener bijdrage van het kapittel van St. Servaas, zooals blijkt uit eene aanerkenning van de Magistraat van dat jaar (3).

Er komen in de geschiedenis menigvuldige voorbeelden voor van besluiten, door de ambachtsgilden genomen, terwijl zij *vóór de Hal op de Markt* verzameld waren; dit was o. a. het geval in 1382, toen zij aldaar bepaalden, dat de molenaars, die te Sint Pieter en te Vier torens (thans de Champs Elysées) op beide oevers der Jeker wonen, het burgerrecht zullen genieten (4)

In 1400 werd de *Hal* geheel herbouwd en de toren verhoogd. In vroeger tijd was de *Hal* slechts een toren of fort in den ouden walmuur (5).

Ofschoon de Indiviese Raad zijne vergaderingen gewoonlijk op de Landscroon (Groote Staat) hield, was dit niet het geval indien de ambachten geroepen waren hun gevoelen aan den delibereerenden Magistraat mede te deelen. Dan had de vergadering zooals in 1437 plaats in de *Lakenhal*, in welker onmiddellijke nabijheid zich de ambachtslieden schaarden. Door middel hunner

(1) Zie hieronder op 1400.

(2) A. HABETS, *Rég. aux Rés. du Con. Com. de Maestricht*, 1368—1379, p. 71.

(3) Alex. SCHAEPKENS, *Les Cloches*, p. 19.

(4) *Maasgouw* 1883, p. 198.

(5) Ibid. 1886, p. 48.

gouverneurs wisselden zij dan van gedachte met den Magistraat (1).

In 1525 wordt vermeld, dat bij gelegenheid eener groote loterij van zilveren voorwerpen, door de stad gehouden (2), deze op de *Hal* tentoongesteld werden en de uitloting plaats had op een *redeis* (pui) voor de *Hal* (2).

In 1539 „is er op de *raedshalle* en *Mercktoeren* een zoo hevig „oproer en gevecht voorgevallen, dat daarinne den hoogschout „Gerard DE GHOIR, woonende op de Boschstraat, en den borg„meester Remigius PRENT, woonende op de Houtmarkt op „eene moordadige wyse gemassacreert wierden" (3).

In 1623 werd door de stedelijke regeering aan de lakenwevers toegestaan om van den *Marktoren* gebruik te maken voor den opslag en de keur van hun fabrikaat. Na het beleg van 1579 toch was de lakenindustrie in verval geraakt en werd door den Magistraat alles in het werk gesteld om dezelve weer tot bloei te brengen (4).

Door den bouw van het nieuwe stadhuis, waartoe in 1657 besloten werd, was ook het oude Trichter *beffroi* met de *Hal* helaas tot afbraak veroordeeld (5). Er werd onmiddellijk toe overgegaan; de groote banklok werd voorloopig in den toren van St. Mahthias opgehangen; 6000 ponden lood werden van het dakwerk gehaald; drie huizen, die aan den Oostkant der *Hal* waren aangeleund, en op de straks vermelde kaart van de Bellomonte te herkennen zijn, werden insgelijks afgebroken en de fundeeringswerken met zooveel spoed uitgevoerd, dat 21 Juli 1659 de eerste steen van het nieuwe gebouw op plechtige wijze kon gelegd worden.

In 1673 werd op de markt, ten Noorden van het stadhuis, in een houten loods eene comedie-voorstelling gegeven voor Lode-

---

(1) Jos. EVERSEN en J. L. MEULLENERS, *De Limburgsche gemeentewapens* enz in: *Publications* etc., XXXV, p. 255.

(2) H. P. H. E(VERSEN), *De eerste stadsloterij te Maastricht in 1526* in: *Jaarboekje voor Limburg* 1875, p. 173, een zeer belangwekkend verhaal.

(3) *Publications* etc., XXIX, p. 383. Zie ook een verhaal van die gebeurtenis en van het ontstaan van het zoogenaamd St. Martensvuur, *Maasgouw* 1879, p. 50; ibid. 1902, p. 50 en *Jaarboekje* 1851, p. 273.

(4) A. PERREAU, Corporations des Métiers, p. 57.

(5) Volgens een plan, dat echter door de Staatschen verworpen werd, zou er een nieuw stadhuis gebouwd worden met behoud van den markttoren.

wijk XIV. Dergelijke feestelijkheden waren niet zeldzaam op de *Markt.* Bij het sluiten van den vrede van Nijmegen in 1678 had er eene theatrale voorstelling plaats, gegeven door de scholieren van St. Servaas; het orkest was samengesteld uit de trompetters en tamboers van het garnizoen. Ook de Rederijkers-kamers gaven dergelijke voorstellingen ([1]) even als de leerlingen van het Jesuïeten college, die in 1591 op de *Markt* de verbanning van den H. Chrysostomus opvoerden ([2]).

Als eene teekenende eigenaardigheid van voormalige toestanden, zij hier nog vermeld, dat op de *Markt* aan den ingang der Boschstraat (oostzijde) zich een groote poel bevond, waarin het hemelwater opgevangen werd, dat dan diende voor 't drenken van vee en als bluschmiddel bij brand. De reeds vermelde kaart van de Bellomonte geeft dien poel nog te zien. In 1307 worden *putten* op de Markt vermeld, met een daarbij gelegene hofstede van Hendrik en Giso VAN KALEN ([3]).

Bij het lezen der aanhalingen, betrekkelijk de *Zaterdagsmarkt*, wordt de aandacht getrokken door de vermelding dat daar vele pottebakkers woonden. Het vermoeden van Franquinet, dat het gedeelte der markt aan de zijde der Muntstraat *onder de pottebakkers* genoemd werd, vindt daardoor bevestiging.

Tot nog niet lang geleden was de Zaterdagsmarkt de groote marktdag der week gebleven; thans wordt de meest belangrijke op Vrijdag gehouden.

In 1765 werden lindeboomen rondom de Markt geplant, tegelijkertijd met twee rijen langs de Boschstraat ([4]).

De verschillende feestelijkheden, volksoproeren, terechtstellingen, waarvan de *Markt* in den loop der eeuwen het tooneel was, komen in de rijke en veel bewogen historie van het oude Tricht zoo veelvuldig voor, dat het ondoenlijk is ze allen aan te stippen, zulks zou trouwens eene speciale studie vereischen; slechts eenige dier gebeurtenissen, die een typisch karakter droegen, werden daarom vermeld. Over de gewelddadigheden die de *Markt* tot

---

(1) *Annuaire* 1830, p. 156.

(2) Jos. HABETS, *Gesch. Bisdom Roermond* III, p. 535.

(3) *Maasgouw* 1890, p. 86. Zie ook de aanhalingen bij de Houtmarkt in 1323, 1346 en 1349.

(4) *Maasgouw* 1897, p. 2.

tooneel hadden in het begin der Reformatie alhier in 1566 en 1567 raadplege men het verhaal van een tijdgenoot (1).

DE HOUTMARKT
(Forum lignorum)
en zijne bewoners (2).

In 1265 schonk Aleydis MANEGOLDI, dochter van den toen overleden schepen MANEGOLDUS, aan de Predikheeren haar huis, gelegen op de *Houtmarkt* in het verlengde der Spilstraat (3).

In 1271 (N° 4 D) is er sprake van een erfcijns verschuldigd door Odilia aan MICHAELIS *in foro lignorum.*

In 1284 wordt door dezelfde bisschoppen, die een aflaat verleenden voor den bouw der Maasbrug, een aflaat verleend aan hen, die zouden bidden voor de zielerust van Theodoric en zijne echtgenootė VEREDOLE, en van hunne zonen Theodoric en Henricus, van Theodoric en van Oda, *op den Houtmarkt*, benevens van andere dooden, in den ommegang van O. L.Vr. kerk begraven (4).

In 1309 (N° 72 D) is er sprake van een huis van Christianus DE PUTEO, wever, gelegen *in foro lignorum* tusschen het zijne en dat van Johannes genaamd HOPES.

In 1309 (N° 73 D) van het halve huis van Johannes DE VERUNDEREN *extra magnam portam versus capellam beate Catharine.*

In 1314 (N° 113 D) wordt vermeld het huis bewoond door Ida de weduwe van Waltelinus en gelegen *supra forum lignorum* aan deze zijde van het hospitaal der H. Catharina.

In 1319 (N° 61 W) wordt vermeld een huis gelegen *extra magnam portam in foro lignorum* tusschen dat van wijlen Johannes DE VNDERE (zie hierboven in 1309 N° 73 D) en dat aan Guillelmus CREMERE, bewoond door Gison geheeten VLESSERE.

In 1325 (N° 72 W) wordt een huis vermeld naast dat van wijlen Henricus BECKERE, *in foro lignorum extra magnam portam.*

---

(1) *Publications* etc. XI, p. 347.

(2) Zie de noot bij de Boschstraat.

(3) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* II, p. 117. Zie over deze schepenfamilie: *Publications* etc., XIV, p. 128.

(4) Alex. SCHAEPKENS, *Archives de l'Eglise N.-D.*, p. 14.

In 1336 (N° 297 D) wordt vermeld het erf van Henricus DE MOBERTINGHEN, gelegen naast dat zijns broeders Gerardus, zoomede het woonhuis van Gerardus HONREMAN, gelegen naast dat van Alardus FABRI.

In 1345 (N° 414 D) wordt een cijns gebeurd uit het huis van Johannes VAN EYMOLE genaamd CAMSCERPER, naast dat van Mathias YSERMANS (deze woonde bij de Leugenpoort).

In 1354 (N° 502 D) woonde op de *Houtmarkt* Henricus DE GEYSTINGGEN.

In 1358 (N° 162 W) worden de goederen vermeld van Johannes DE MOBERTINGHEN, *pellifex*, (bontwerker), gelegen tusschen de goederen van Herman, *carpentator* (charpentier) en die van Johannes, *pistor hostiarum* (hostienbakker). Zou deze DE MOBERTINGHEN de opvolger zijn van den in 1336 genoemden Henricus?

In 1359 (N° 634 D) wordt vermeld het huis van Andreas, priester, broeder van Godefridus TYLEN, brouwer, het lag tusschen de huizen van Henricus DE EYKE en van QUENCELER.

In 1364 (N° 696 D) het huis van wijlen Johannes KERSBOEM, wagenmaker, tusschen dat van Wilhelmus DE ROESMER en dat van Johannes DE MERE, pottenbakkers.

In 1374 (N° 794 D) het huis van Reynerus DE LEUTTE, dat Reynerus BOEKEL in erfpacht houdt, en gelegen is *extra magnam portam*, tusschen het huis van Johannes YSERMAN [1] (vergelijk in 1345) en dat van Heinricus KERSBOEM, *rotarum factor* (radenmaker) (vergelijk in 1364). In hetzelfde jaar (N° 806 D) wordt het huis van Johannes YSERMAN (zoon van wijlen Johannes YSERMAN) gezegd te liggen op de *Houtmarkt*, tegenover de *porta mendacii*, tusschen het huis van Johannes DE HERE, *pellifex* (bontwerker), en dat van Godefridus MARCILII.

In 1403 (N° 1051 D) is er sprake van een huis, voormaals toebehoord hebbende aan Nicholaus DE HERDEREN, gelegen naast dat van Goedart GANS, brouwer, en dat van Arnolt VAN GANGELT, smid.

In 1404 (N° 1054 D) worden genoemd als hier gelegen: een huis naast dat van Anthonys YSERMANS, (zie hierboven op 1374)

---

(1) In 1382 (N° 878 D) komt een Henricus YSERMAN voor als provisor van het gasthuis van St. Catharina.

dat van wijlen Reyner BOEDEL, vroeger toebehoord hebbende aan Johan VAN HAREN, smid, en de daarnaast gelegen huizen van HAMEKERS en van Willem VAN DEN BIESSEN, smid.

In 1407 (N° 1097 D) het huis van Jacob VAN DEN ALDENARE, *inden blauwen hant*, gelegen naast dat van Arnold VAN DUREN en dat van Moes VAN VLEYTINGEN.

In 1415 (N° 1171 D) bezat Oda de weduwe van Johan VAN PIETERSHEM, een huis *opten holtmarkt*, gelegen tusschen dat van Johan ZU RENTEYE, smid, en dat van Heyne LOYTEN.

In 1416 (N° 1177 D) wordt vermeld het huis van Henrix VAN EYCKE (zie hierboven in 1359), naast een huis der Balie Biessen en dat van Godard VAN DER MOELEN.

In 1440 woonde op de Markt de burgemeester Cornelis VAN DIEPENBEEK.

In 1462 (N° 1489 D) is er sprake van een huis van de weduwe van Peter KARISS gelegen *opten holtmerckt* tusschen de huizen van Peter TALLENRECHTS en Wouter MUGGEN.

In 1483 (N° 247 F) worden twee huizen vermeld, naast elkander gelegen, tusschen het goed geheeten *den capruyn* en dat van Thys SCROEDER.

In 1508 (N° 1496 D) is er sprake van het erf naast dat van Jan COLYNS en dat van Joeris HOEPEN, lakenscheerder.

In 1535 (Raadsverdragen) staat als gevluchte wederdooper opgeteekend Vaes SWAELEN, *in den Burch opten Holtmerckt* (2).

In 1556 was er een huis *opten Holtmerckt* geheeten *indie Gans*, een ander *ind Bruel*, bewoond door Jan WYNANTS (3).

In 1566 predikte de vreemde oproerkraaier SCHEITZHABENER, op een stoel staande, voor het huis *de Rooze* op de *Houtmarkt* (4). Die predicatiën hadden weldra tengevolge de overweldiging van St. Mathyskerk, waar al de beelden en altaren verbrijzeld en de geconsacreerde Hostiën onder de voeten getreden werden; benevens de plundering van andere kerken en kapellen.

Het huis *de Rooze* draagt thans het N° 19 van de Markt.

In 1566 was er op *den Holtmerkt* eene herberg *in den Borch*

(1) *Publications* etc., VII, p. 402.
(2) Jos. HABETS, *De Wederdoopers*, p. 169.
(3) *Publications* etc., I, p. 67, 68.
(4) Ibid. XI, p. 350 en *Maasgouw* 1886, p. 80.

geheeten; Mathys NULLENS was er de waard van. Hierboven in 1535 komt dat huis ook voor (1).

In 1577 woonde Lambrecht NEVEN op de *Houtmarkt* (2).

In 1632 moesten de Katholieken o. a. hunne kerk van St. Mathias aan de Protestanten afstaan en mochten zij het kerkje van St. Catharina, dat slechts een enkel altaar had, betrekken; dit lag op de plaats waar thans het huis Markt N° 28 zich bevindt, het heette in de XIIIe eeuw (3) *Ste Catharina in 't veld.* Een hospitaal voor behoeftige pelgrims was er aan toegevoegd, dat in 1610 werd opgeheven (4); de gebouwen werden ten tijde van Heylerhoff aan het ernaast gelegen *hôtel de Turenne* (later hôtel de Hollande en nu bewoond door de eigenares Mejuffrouw Castel) toegevoegd.

Toen St. Mathias in het begin der XIXe eeuw weer tot katholieke parochie-kerk werd gebruikt, werd de St. Catharina-kapel in een schuur veranderd, waarin de heer Hopp omstreeks 1865 de eerste mechanische broodbakkerij oprichtte.

Volgens de chronyk van van Gulpen (5) was „*Ste Catharina in* „*'t veld* reeds in 1458 gebouwd en begon haar doopregister in 1500".

In 1643 werd een meisje van 22 jaren, dat zich aan vergiftiging had schuldig gemaakt door rattenkruit in een brood te mengen „op den *Holtmerck* aen eene crucke gehangen, hebbende op haere „borsten een witten brood" (6).

In 1646 bestond tegenover het stadhuis een huis genaamd „*in de blaauwe Hand*". Eene vrouw verdronk zich daar in den put, haar lijk werd 's avonds op bevel der justicie op eene slede „tot „op den Raemen (Raamstraat) gesleept en daer in de aerde „gesteecken" (7).

In 1790 gaf de familie van Dominicus BEKS die primus was in de philosophie te Leuven en hier luisterrijk ingehaald werd, een souper van 100 couverts *in het hof van Holland.* Een Te Deum werd in de St. Catharinakerk gezongen (8).

---

(1) *Maasgouw* 1884, p. 959.
(2) HAAKMAN en ALLARD, *De z.g. Verwoesting van Maastricht in 1579,* p. 217.
(3) *Annuaire* 1829, p. 120.
(4) Alex. SCHAEPKENS, *Archives de l'eglise N.-D.,* p. 20.
(5) *Maasgouw* 1886, p. 60.
(6) Ibid. 1902, p. 95.
(7) Ibid. 1902, p. 96.
(8) Ibid. 1889, p. 132.

De Zaterdagsmarkt
(Forum sabbati)
en zijne bewoners.

In 1290 (N° 19 D) is er sprake van het huis van Rotolphus *caligator* (schoenmaker), gelegen *supra forum sabbathi*.

In 1315 (N° 912 D) wordt het huis vermeld van Johannes genaamd Kamtke, *tritor oley* (olieslager) gelegen op den hoek der Hoenderstraat naast het huis van Nycholaus de Pyse.

In 1336 (N° 87 W) dat van Lambertus Peygel *ante portam mendacium*.

In 1336 (N° 298 D) wordt het huis genoemd van Lambertus Peygel *ante portam mendacium* (deze zal wel dezelfde als de voorafgaande zijn).

In 1339 (N° 333 D) zegt Johannes de Berghe, pottenbakker, een cijns toe uit zijn woonhuis *in foro sabbati*.

In 1346 (N° 417 D) wordt het huis vermeld van Mathias Yserman (1) *extra portam dictam logenport* In 1350 (N° 461 D) heet dit huis gelegen te zijn *ante portam mendacium*.

Hieronder in 1405 wordt de ligging nog nader omschreven, en blijkt het dat het vóór de *leugenpoort* lag.

In 1350 (N° 122 W) is er sprake van het huis Mathias Yserman, *ante portam mendacium*, tusschen het huis van Thomas genoemd Keteler en dat van Steskini (?) genoemd Ana.

In 1354 (N° 273 D) wordt vermeld het huis van Goeswinus Rufus, pottenbakker, gelegen tusschen de huizen van Petrus Supercellarium, *faber* (smid), en van Johannes de Fleytingis, *figulus* (pottenbakker).

In 1373 (N°s 795 en 796 D) woonde Johannes Boc, pottenbakker, *supra forum Sabbathi*.

In 1384 (N° 890 D) bezat Lambertus Gruters een huis gelegen *ex opposito porte mendacium* naast dat van Johannis Ghole, brouwer.

In 1405 (N° 1074 D) is er sprake van het huis van wijlen Colyn Moes, nu van Andryes van Eupen, *der drezeler* (?), gelegen *op den Saterdaechs marct* tegenover de hal, tusschen het huis van

---

(1) Zie omtrent het in de Trichtsche geschiedenis van de XIIIe en XIVe eeuw vaak voorkomend geslacht de Yseren, *Maasgouw* 1890, p. 86.

wijlen Mathys YSERMANS (zie hierboven in 1346) en het huis waarin Johan VAN BREYDE woont, en achter zich uitstrekkende tot aan het erf van Godenuel VAN SPAUDEN, schepen van Tricht (1).

In 1430 (N° 1199 D) is er sprake van het huis *inden Koevoet* op den hoek der *qwoede vliegenstraete*, gelegen naast het huis van wijlen Rutten VAN LEUTE, bakker. Gerardus BYL „in dye Coevoet" was was omstreeks 1485 procurator in het Kruisheerenklooster alhier (2).

In 1463 (N° 1493 D) van het huis van Henrick MUYLART, *weirdt inden Dorrenboum opten Soeterdaighsmarckt* tegenover *den merckthorne* naast het huis van Cloes VAN AUBELEN, geheeten *inden pot* en dat van Anthonys TOENTGENS, lakenscheerder.

In 1480 (N° 244 F) wordt vermeld het huis van Willem KETELBUETER, gelegen op de *veemarkt* tusschen het huis van Goeswyn BARTSCHEER en de *Logenporte*. Op een gedeelte van de *Zaterdagsmarkt* werd dus toenmaals veemarkt gehouden.

In 1508 (N° 1496 D) is er sprake van het huis van SAMMEN op de *veemarkt* tusschen de huizen van Poes POES en van Jan TIBUS.

In 1535 worden als anabaptisten genoemd Lenart KETELBUETER „aen *die Loegeporte* ende sin alste dochter Anna" (3) (zie hierboven in 1480), benevens „der barbier die woentde opten vee-„merckt achter Lenarts KETELBUETERS huys" (4).

In 1538 werd aan den Raad van Tricht door den markgraaf van Antwerpen gesignaleerd als te behooren tot *der quader vermaeledider secten der anabaptisten* zekere Mayken TYMMERMANS, wonende op den *Saterdachsmerckt* bij de weduwe van den *druechscheerdere* Neelken SDROEGSCERDERS (5).

---

(1) Zie bijzonderheden over deze familie in: *Publications* etc., XL, p. 438.
(2) P. DOPPLER, Nécrologe ... p. 122, ook *Publications* etc., XXXIX, p. 53.
(3) Jos. HABETS, *De Wederdoopers te Maastricht*, p. 168.
(4) Ibid., p. 129.
(5) Ibid., p. 177.

26. De Groote Staat
(Platea Sancti Georgii)
of St. Jorisstraat.

De Lenarts (1) vermeent dat de *Groote Staat* reeds in de X^e^ eeuw ten tijde van Graaf Albuinus bestond; hij zegt ervan: „de „paralele tusschen de Breedestraat voerde den naam van Groote „Straat, loopende van de Munt (gelegen tusschen Nieuwstraat en „Muntstraat) tot aan het hoff van Albuinus (Statenhuis)".

De kapel van St. Joris, naar welke de *Groote Staat* steeds tot in de XVIe eeuw de *St. Jorisstraat (platea Sancti Georgii)* genoemd werd, was gelegen op den hoek der Spilstraat naar de zijde van het Vrijthof. Aangaande haren oorsprong heb ik geene gegevens gevonden. Het patronaat der kapel behoorde aan den proost van van St. Servaas, zooals onder meer blijkt uit de aanstelling in 1539 van Frans STUCKENS als koster, voor de kapittelzaal van St. Servaas in bijzijn van Johan VAN RIEMPST en Christiaan VAN ELEN, brabantsche schepenen van Tricht (2). Nadat de kapel van St. Joris in 1568 door de beeldstormers ten eenemale verwoest en geplunderd was geworden, werden hare puinhoopen en het leege terrein met toestemming van den Magistraat aan het nabij liggende klooster der Predikheeren geschonken. Een klein gedeelte van het terrein werd toen tot verbreeding der straat benut.

De oorsprong van den naam *Staat* moet gezocht worden in het Nederduitsche woord *stat*, in het latijn *civitas* dat de plaats aanduidde waar de zetel van het Gemeentebestuur gevestigd was (3). Dit blijkt o. a. uit de onderstaande aanhaling uit 1411 waar *die stat* in dien zin vermeld wordt.

De *Groote Staat* vindt men ook wel vermeld: „de straat die van „het nieuwe stadhuis (Dinghuis) tot den perroen (hoek Helm- „straat) loopt" (4).

Het uiteinde der *Groote Staat* d. i. van de Nieuwstraat tot aan de Munt, had vroeger een geheel ander aanzien dan thans; het

(1) *Publications* etc. II, p. 24.
(2) *Maasgouw* 1901, p. 9.
(3) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 94.
(4) Ibid. II, p. 245.

vormde een pleintje waarop, even als op het platte land thans nog het geval is waar twee wegen zich snijden, een steenen kruisbeeld stond, waaraan de insolvente schuldenaars ten toon gesteld werden (¹).

De onmiddellijke omgeving van dat kruis vindt men aangeduid door de benaming *vur dat cruys* zooals bij de Kleine Staat nader toegelicht wordt.

Eene herinnering daaraan bestond nog omstreeks 1870; toen voerde het huis tegenover het Vleeschhuis een kruis tot uithangbord.

Een der drie takken van het uitgebreid ridderlijk geslacht CLUT dat vanaf het begin der XVe eeuw in de historie van Tricht vaak genoemd wordt, heette CLUT *in den Heppenar* naar het huis van dien naam, gelegen bij de kapel van St. Joris. De beide andere takken treft men aan onder den naam van CLUT in 't Gruijthuis (in de Breedestraat) en CLUT ten Goeswintorne (in de Brugstraat) (²).

Vele oud-Maastrichtsche schepenfamilies ontleenden hunnen naam aan den huisnaam hunner woning, en velen hunner woonden in de *St. Jorisstraat;* zoo b.v. de familie DE VINEA naar het huis *in den Wyngaard* tegenover den H. Geest (³). De familie MEYME DE CIGNO (zie hieronder op 1388 en 1397), DE LIBRA (zie op 1343), DE LEOPARDO (naast de *Landscrone*), DE MAURO (zie op 1343 en 1366), DE LYLIA (zie op 1379), DE ROSIS (VAN DER ROESEN) (zie op 1366, 1411 en 1500), DE CORNO *(in den hoorn)* (zie op 1411).

Het huis *de Landscrone*, tegenwoordig *à la Foire de Leipzig*, werd in het begin der XIVe eeuw door de stadsregeering aangekocht om, even als het huis *de Mayo*, op welks plaats later het Dinghuis verrees, te dienen voor hare vergaderingen en rechtszittingen. Het prijkte met een torentje waarin de alarmklok en een uurwerk hingen, die naderhand op het Dinghuis geplaatst werden. Voor de *Landscrone* bevond zich een overdekt platform *(deexken)* waarop de misdadigers aan een ring werden ten toon gesteld (⁴). De beide schepengerechten zetelden in het Dinghuis, terwijl de

(¹) *Publications* etc. VII, p. 403.

(²) Over deze familie zie *Maasgouw* 1890, p. 102 en *Publications* etc. XXXIV, p. 324.

(³) Over deze familie zie *Publications* etc. XIV, p. 129.

(⁴) *Publications* etc. IV, p. 400.

verschillende administratie-kantoren en het laag gerecht gevestigd waren in de *Landscrone* en het daarnaast gelegen huis *de Liebaart, (het Luipaard)* dat weldra aan het eerste toegevoegd werd. Uitgestrekte kelders die tot gevangenis en tot berging van den stadswijnvoorraad dienden, strekten zich onder de beide gebouwen uit.

Herhaaldelijk wordt in de geschiedenis vermeld, dat de stad zich groote kosten moest getroosten voor de instandhouding van deze gebouwen.

De *Landscrone* wordt in de veelbewogen historie van Tricht gedurende de XIVe, XVe, XVIe en de eerste helft der XVIIe eeuw, zóó dikwijls genoemd, zij speelt er als zetel van het Gemeentebestuur en als gevangenis zulk eene belangrijke rol, dat het onmogelijk is daarvan hier anders dan met slechts enkele woorden te gewagen.

De *Landscrone* en *de Liebaert* mochten met octrooi van den Bisschop van Luik (1) en met machtiging van de Staten Generaal in 1657 verkocht worden, om de kosten van het nieuwe stadhuis te bestrijden (2). Gelukkig ontsnapte het Dinghuis, tot verkoop waarvan ook besloten was, aan den moker der afbraak.

Hier zij er echter aan herinnerd, dat het op de *Landscrone* was dat in 1638 de *Martelaren van Maestricht:* PATER VINCK gardiaan der Minderbroeders, de Paters BODDENS en PASMANS en de broeder NOTTING S. J., dagen achter elkander op de gruwelijkste wijze door een hollandschen krijgsraad gefolterd werden, om daarna op het schavot te sterven, zonder dat hunne medeplichtigheid aan „het verraad" kon bewezen worden.

In de hieronder volgende aanhalingen wordt het huis *de Wintmolen*, dat heden nog naar zijn gevelsteen denzelfden naam draagt, zeer dikwijls genoemd.

Het was het logement bij uitnemendheid waar groote personages bij hun verblijf alhier afstapten; eenige voorbeelden daarvan worden hieronder medegedeeld.

Ook het volgende verhaal, waarin de *Windmolen* genoemd wordt, is belangrijk genoeg om hier eene plaats te vinden.

De *chroniek der stad Maestricht* van Loyens, griffier van het Luiksch Hooggerecht alhier ter stede, beschrijft op de volgende

---

(1) FRANQUINET, *Arch. van Maastricht*, N° 231.

(2) *Jaarboekje voor Limburg*, 1874, p. 176.

wijze hoe PATER VINCK, een der martelaren van 1638, naar het schavot werd geleid: (1) ... „gaende tusschen twee gereformeerde „ministers en comende omtrent *de Wintmolen*, riep eenen capel- „laen tot hem, die daer stont, genaemt heer Christiaen VAN DEN „WALLE, tot wyen hy seyde deze woorden: alle myne sonden, „die ick van myne ionge kintse dagen af tot nu toe gedaen hebbe, „die syn my leet, waarvan ick begeere van U te worden geab- „solveert; ende den capellaen absolveerde hem, want niemant van „alle, die ter doot gebracht syn en heeft men gepermitteert om „te biechten ende te communiceeren".

Verdiende het treurige doch verheven schouwspel, dat voor *de Windmolen* plaats vond, niet in herinnering gebracht te worden?

De *vleeschhal* schijnt reeds van de vroegste tijden voor den verkoop van het vleesch bestemd te zijn geweest; men leze daaromtrent wat bij de straat Achter het Vleeschhuis en bij de Plankstraat is gezegd. In de Raadsverdragen van 1380 vindt men het verbod dat de vleeschhouwers, die zeer rumoerig en zeer welvarend waren, niet meer bij het vleeschhuis mochten samenscholen, ook moesten zij telken jare op St. Remeysdag voor hunne plaats in de vleeschhal loten en voor die plaats jaarlijks 1/2 Mark betalen (2). Ouderen van dagen herinneren zich dat alle vleeschhouwers der stad hier hunne waar moesten verkoopen.

Vele ambachten hadden hunne *luyben* in de *Groote Staat:* de vleeschhouwers boven de vleeschhal; de bakkers in het huis *de drie Koningen;* de lakenwevers in een huis tegenover den H. Geest, het in 1613 genoemde huis *in het gulden vlies;* (3) de smeden in het huis tegenover *de Lantscrone* naast *de Zwaan*, voorheen N° 1801, thans N° 12; dat huis had nog in 1845 een gevelsteen St. Eloys voorstellende met het jaartal 1765 (4); de metselaars naast het huis *den Arensberg;* de kremers in het hoekhuis van *Groote* en *Kleine Staat*, dat een *gulden ketting* tot uithangteeken had en nog in 1711 voor 5000 gulden L. verbouwd werd (5). Ook de brouwers en houtdraaiers hadden hunne *luyben* in de St. Jorisstraat (6).

(1) *Maasgouw* 1902, p. 83.
(2) Ibid. 1883, p. 858 en 862.
(3) Jos. RUSSEL, *Geschied- en Oudheidkundige Schets der stad Maastricht* II, p. 117.
(4) *Publications* etc. VII, p. 407.
(5) PERREAU, *Les Corporations*, p. diverses.
(6) VON FISENNE, *L'ancienne Maison de Ville*, p. 6.

Huizen in de Groote Staat en hunne bewoners.

In 1290 (N° 18 D) wordt ten behoeve van Garsilius, *investitus* der kapel van St. Georgius, afstand gedaan van eene rente uit het huis van Henricus HELLINCHARST gelegen nabij het Vrijthof, tusschen dat van wijlen TUTLENTUT en dat van Ricola DE VONDERE.

In 1327 (N° 215 D) worden vermeld twee huizen *sub uno tecto* (onder een dak) in de *St. Jorisstraat* nabij den put, waarvan het eene bewoond is door Johannes MUMBOR en het andere door Giselbertus MUMBOR.

In 1333 (N° 254 D) woonde de barbier Egidius tegenover de Predikheeren, in 1368 wordt hij KYCKE genoemd.

In 1334 (N° 268 D) wordt eene brouwerij vermeld gelegen *iuxta puteum Sancti Georgii;* de ligging van den put in 1327 bedoeld is daardoor verklaard.

In 1340 wordt melding gemaakt van de *kerk (ecclesia)* en niet van de *kapel* van St. Joris (1).

In 1342 (N° 359 D) bewoonde Theodoricus genaamd BEGGART en zijne echtgenoote Osa het huis *de mauro* gelegen tegenover de Predikheeren nabij het huis van Gyso DE FLEYTINGIS, brouwer.

In 1343 (N° 375 D) worden de volgende huizen in de *Groote Staat* genoemd: *de aureo capite* (in het gulden hoofd) naast *de groote Zwaan (de alto cigno)* en het huis *de Libra* (de Waag) dit behoorde volgens N° 296 D aan Hendrik DE NUCIA. Verder het huis van Johannes DE STELLIS naast dat *de mauro* geheeten en dat van Gerlacus, apotheker. Nog het huis van Johannes CALOEPS, zadelmaker, op den hoek der *Sterrewe* (Vijfharingenstraat) naast dat van Henricus RIDDER, *lorimerius* (kleinsmid).

In 1352 (N° 493 D) komen, even als in 1327, twee huizen voor *prope* (nabij) *puteum Sancti Georgii* waarvan het eene bewoond is door Henricus DE UTEREN en het andere door Sigo DE FLEYTINGIS, brouwers. (Vergelijk op 1342 hierboven).

In 1353 (N° 495 D) woonde Johannes, *purgator gladiorum, ante crucem.*

In 1366 (N° 196 W) wordt aan Jacob AURIFABER, goudsmid, een jaarlijksche rente overgedragen uit het huis *de Mauro* (elders

---

(1) *Publications* etc. I, p. 54.

de antiquo Mauro genoemd, gelegen tusschen het huis *de Roesengarde* en dat van Petrus HABERGULMECKERE. Deze Jacob de goudsmid zal wel een voorzaat zijn geweest van den in 1411 te vermelden Jacob VAN DEN ROESEN. Volgens N° 708 D woonde hij nabij de kapel van St. Georgius.

In 1366 (N° 725 D) is er sprake van het huis van wijlen MOMPALYNS den oude, bewoond door Johannes VLESSENBART, koopman en gelegen in de *vicus sancti Georgii*.

In 1368 (N° 746 D) van het huis van wijlen Henricus HANSCHEUMEKER, tegenover de Predikheeren, tusschen dat van Henricus BECKENEYLRE en dat van Egidius KYCKE, barbier. (Zie hierboven op 1333).

In 1379 (N° 848 D) van het erf van Servaas DE PYTERSHEYM genaamd Vaes VAN DEN HEYLIGENGHEIST gelegen in de *St. Jorisstraat* tegenover den H. Geest, tusschen het huis van wijlen Godefridus DE VINEA, schepen van Tricht, en dat van Johannes DE COLONIA genaamd *meyster* Johan SWEERTVEGHER. (Zie in 1353).

In denzelfden brief wordt ook vermeld het huis van Johannes DE VRYEHERNEN, barbier, tegenover de Predikheeren gelegen, naast dat van Johannes VERHOET, *ten wildenmanne* en dat van Hubertus DE BERLEKEN, *calcarium factor* (sporenmaker).

In 1379 (N° 842 D) is er sprake van het goed van Gerard *mariscalcus equorum* (hoefsmid) geheeten Gerart MARSCALCK, gelegen *iuxta Atrium*, bijna tegenover het Preekheeren klooster, tusschen het huis van Christiaan PLENCKER, bewoond door Reynerus WYTHOET, *sellifex* (zadelmaker) en de goederen *de Cornu* (hoorn). Dit laatste goed had aan de andere zijde tot reingenooten de echtelieden Gerard of Gheerwinus geheeten VAMME HAMME en Margareta DE JUNCIS in het huis geheeten *de Lylia*. Dit laatste huis was gelegen op den hoek van het straatje, dat thans nog het Leliestraatje heet.

In 1380 (N° 862 D) van een huis in erfpacht bij Egidius DE JUNCCIS, *purgator seu eviginator armorum* (zwaardveger en slijper), in de *platea Sancti Georgii*, nabij den H. Geest, tusschen dat van de Duitsche Ordeheeren en dat der kinderen van wijlen Gerardus CALOEPS.

In 1388 (N° 920 D) was het huis *de cigno* (de zwaan), gelegen in de *platea Sancti Georgii*, in erfpacht gehouden door Arnoldus

DE CIGNO, burgemeester, en zijne echtgenoote Maria DE ELDEREN; het lag tusschen het huis *de parvo cigno* (kleine zwaan) bewoond door Arnoldus DE EUPEN, *tornator* (draaier) en dat van Symon den zoon van wijlen Rutgerus DE WELPSDAELE, bakker.

In 1391 (N° 934 D) wordt vermeld het huis *ten beere* gelegen *by Synt Jorys* (kapel) naast het huis *van den wyngarde* en naast dat van Johan VAN HOESSELT, *scrynemeker*.

In 1394 (N° 953 D) verkoopt Gerart VAN RYEMST eene jaarlijksche rente uit het huis *ter lylyen*.

In 1394 (N° 939 D) woonde Wouter *int Schyepe*, tegenover de Predikheeren, tusschen Johan VANDEN BONGHAERTE en Peter VAN DER CLOCKEN.

Eerstgenoemde wordt in 1398 (N° 940 D) gezegd te heeten Wouter PAPEN van Diest. Zijn bijnaam *int Scheype* zal dus afgeleid zijn van den naam van zijn huis *in 't schip*. In 1411 (N° 944 D) wordt dat huis *int schepe* aangetroffen als in het bezit van Gerard CAPUIEN.

In 1397 (N° 986 D) draagt Henric MYEME (1) van Valkenborch, *tollener* te Tricht, eene rente over uit zijn voormalig huis, thans van Henric BOVYER, dat geheeten is *ten Swane* en gelegen in *Sint Jorysstrate tegen die lantscrone over*, tusschen het huis van Jacob, bakker, en dat van Arnold *der dreseler* (?).

In 1398 (N° 1014 D) wordt het zooeven genoemde huis *ten Swane*, geheeten *ten hogen Swane* en *de alto çigno*; in 1402 wordt het gezegd te liggen in de Nieuwstraat (?) (N° 1044 en 1045 D).

In 1398 wordt een erf beschreven gelegen in de *Groote Staat*, dat nog eenige jaren vóór 1864 *in den Zwaan* heette en toen het N° 1802 droeg. 'T is het tegenwoordige N° 10.

Die beschrijving luidde: „*Guede die geheyten syn ten hoogen Swane* „*die nu haldende is* Heinric BOVYER *gelegen in Sint Jocrys strate* „*tegen die lantscrone over voer en achter mit alle syne toebehoer tus-* „*schen guede Jacobs des beckers ter eynre syden ende guede Arnolds* „*des dreselers ter andere* (2). (Vergelijk hierboven op 1397)".

In 1408 (N° 143 F) wordt aan Johan OYSLINGER, wisselaar, in *Sinte Joerisstraete*, een erfcijns afgestaan op het goed en *panhuys*

---

(1) Zie over deze familie: *Publications* etc. XIV, p. 127.

(2) Alex. SCHAEPKENS, *Publications* etc. I, p. 60.

(brouwerij) gehouden door Pyeter LYEBRECHTS en gelegen tegenover de kapel van den H. Geest, tusschen het huis van Barbara NAGELS en dat van Mathees CANNEGIETER.

De voormelde brouwerij wordt elders geheeten *in den Arenberch* welke gevelsteen thans nog bestaat tegenover den H. Geest.

In 1411 (N° 236 W) worden de goederen vermeld van Gobbel SCHENCK, gelegen *by den Vrythof tegen die Weyntmoelen oever*, benevens het daarnaast *op die syde ter stat wart* gelegen goed van Jacob VAN DEN ROESEN, *der ghoutsmeyt*, geheeten *dat guet vanden horne*. (Zie in 1366 N° 196 W).

In 1415 (N° 1171 D) komt voor het huis van Johan VAN HOEGHEM, in *St. Joerysstraete* naast dat van Engelbrech VANDER BRUELE en dat van Ida, de weduwe van Johan KAUTBYER.

In 1419 (N° 1209 D) wordt vermeld het huis van Everart VAN DEN VEERNENHOLTE (1) aan het Vrijthof gelegen naast dat van Cloes VAN LAUFFELT, waard *in die wintmolen*, en dat van Martyn MOTSARTZ, bakker van St. Servaas-kapittel.

In 1419 (N° 1210 D) het huis van Henrix VAN HOESELT, schrijnwerker, in de *St. Jorisstraat* gelegen naast dat van Johan VAN BREYDE, schepen, en dat van Gerard VAN LUYTKE, geheeten *dat paradys* (het welbekende huis tegenover de Spilstraat).

In 1421 (N° 1230 D) het huis *die gulden sterre* in de *St. Georysstraet* tegenover *die wintmolen*, tusschen dat van Gerard FAYEN en dat van Gielys VAN HULSBERCH, zadelmaker.

In 1422 (N° 170 F) was er een huis geheeten *ten tumeler* gelegen *in Sint Goerysstraet*, tusschen het huis van Henric VAN HAESDAELE, harnasmaker, en *die nuwestraet gaende ter hallen wart*.

In 1436 (N° 191 F) wordt het hierboven in 1422 genoemde huis van VAN HAESDAEL, gezegd aan de andere zijde gelegen te zijn naast dat *den Krickelberge* geheeten.

In 1442 moesten de wallen *van den torne tegen die Royestraet over* (Capucijnestraat) *totten torne tegen Hoige Franckryck over* bezet worden door *Sinte Joris kerspel*. Opperhoofdman daarvan was Johan HAEMEKER, hoofdlieden Jan VAN LANDEN, Thomas VAN DEN KETEL, Adam DAEMS en Claes VAN DEN BROECK (2). De familie VAN DEN KETEL woonde in 1506 *in den Arenberch*.

(1) Zie over deze familie: *Publications* XIV, 131; en FRANQUINET, *Invent. O L. Vr.* II, p. 176.

(2) *Publications* etc. XIX, p. 386.

In 1454 (N° 1422 D) is er sprake van het huis *inden wildenman*, bewoond door de weduwe van Reyner CAPUYNS, waskaarsenmaker, gelegen tegenover het *klooster der Predikheeren* naast het huis, *Engelant* geheeten en naast dat van Tylman SNELLEN, barbier.

In 1467 (N° 1512 D) is er sprake van het huis van Cloes SWERTVEGER gelegen tegenover de kapel van *St. Joris* en geheeten *der Cardinaels hoedt*, tusschen de huizen van Johan PARESYS en van Gerart VAN ROEDE, *scroeder* (kleermaker).

Omstreeks 1500 was Arnold PROENEN (1) waard van het logement *de roos*, dat in de *Groote Staat* nabij de *landscrone* gelegen was (2). Zijn zoon Johannes werd in 1528 tot prior van het Kruisheeren-klooster verkozen (3).

In 1506 (N° 263 F) woonde in het hierboven in 1408 genoemde huis *in den Arenberch* Thomas VAN DEN KETEL, burgemeester der stad.

In 1513 (4) treft men Wouter *in der Dorne* en Art PRUNEN *in die Rosen* aan als door de Magistraat aangesteld om toezicht te houden op de herstellingswerken, die nabij de St. Pieterspoort ten gevolge eener overstrooming uitgevoerd werden. Laatstgenoemde woonde blijkens het hierboven omstreeks 1500 vermelde, in de *St. Jorisstraat*.

In 1517 werd eene ordonnantie door den Raad uitgevaardigd om den geregelden aftocht te bevorderen van de ontzaggelijke menigte, die na de Relikwiënvertooning zich naar de Maasbrug spoedde om de bestorming van den Burg op de Maas bij te wonen.

In die ordonnantie werd bepaald, dat zich gewapend moesten opstellen:

Aen die lyelye, toen geen particulier huis meer doch de *luibe* der gewantmakers of lakenwevers (waar de lakens en wollen stoffen gekeurd werden), *tegen den Wentmolen: her Cloes* VRYNS *scepen, Jacob* VOICHS *geswoeren, die meysteren van den schroederen* (kleermakers), *end sullen by hon nemen die daer tue dienen mytten naebueren ende scutten.*

---

(1) Zie bij de Brugstraat en *Publications* XXV, p. 59 en XXXIX, p. 45.

(2) *Maasgouw* 1896, p. 10. — Eene herberg *de Roos* lag ook op de Markt.

(3) Zie omtrent de beroemde familie PROENEN bij de Brugstraat.

(4) *Publications* etc. XIV, p. 90.

Item aen Sint Joris (hoek Spilstraat): *her Lens* CLAPER *scepen*, SCHALUYN *geswoeren mit den meysteren van den bruweren ...*

Item aen der Heyligeyst myt der nuwestraten: her Vrierick VAN REYMERSTOCK *scepen*, VASTRATS *geswoeren myt den gewantmeeckeren...*

Item aen der smeyde huys (thans N° 12) *her Lens* MEYSS *scepen ende Lambrecht* VANDER HOVEN *geswoeren myt den smeyden* .. (1).

In 1533 maakte Elisabeth, *in den Ezel*, een huis tegenover *die Wintmoelen*, haar testament.

In 1535 werd Henryc VAN DAELHEM, *scoenmaker woenende in die Staet* als tot de sekte der Anabaptisten behoorende, onthalsd (2).

In 1577 woonde Ghys BECKERS, zoon van Hendrik tegenover de *landskroon* (3).

In 1578 woonde *in den Wintmolen* Nicolaas RUYSCH, gouverneur der ooftmengers tijdens het beleg van 1579, en bussenschut van SCHWARTZENBERG's krijgsraad en daarom een der 59 uitgeslotenen van de amnistie, die na de inneming der stad door den koning van Spanje verleend werd (4).

In 1613 bestond tegenover den H. Geest het huis *in het gulden vlies*; het behoorde aan Adam DRIES, directeur der Munt (5).

In 1615 woonde Willem GROOTECLAES tegenover *de windmeulen* (6).

In 1618 komt eene akte van ruiling voor waarin vermeld wordt het huis *de Swaen in de St. Jorisstraet* tegenover de *lants croene (domus civica)* gelegen, tusschen het huis der weduwe ALOFF naar den kant van het Dinghuis en de *leube* van het smedenambacht (7).

In 1622 was Leonard MINCKELERS eigenaar en bewoner van het thans nog zoo genoemde huis (hoek Munt en *Groote Staat* N° 52) *de Gulden Handt*.

In 1638 was Bartholomeus MINCKELERS eigenaar en bewoner van het huis *de Culsche Tesch* (thans N° 2) in *de St. Jorisstraat*

---

(1) *Publications* etc. VII, p. 406.
(2) Jos. HABETS, *De Wederdoopers*, p. 143.
(3) HAAKMAN en ALLARD, *De zg. Verwoesting van Maastricht in 1579*, p. 183.
(4) Ibid., p. 161.
(5) *Jaarboek* 1851, p. 258.
(6) *Maasgouw* 1886, p. 91.
(7) Idem 1906, p. 49, 50.

reinende ter eenre het huis *de klok* (N° 6) en ten andere zijde het huis *den gulden Baert* (thans N° 4) (1).

In 1638 woonde in *de Windmolen* Frans DE GRATI, schepen van Tricht, beschuldigd van medeplichtigheid in het *verraad* (2).

In 1694 logeerde de keurvorst van Beijeren in *de wintmolen* (3).

In 1714 wordt vermeld het huis van Anna DE CHARLEMONT, *in de stad Brussel*, gelegen naast *den Doorenboom* (4).

In 1748, den 11 April, sloeg een fransch leger onder den maarschalk van Saxen het beleg voor Maestricht, dat voor de Staten door den Generaal baron d'Aylva roemvol verdedigd werd. Deze moest echter den 4 Mei capituleeren; zes dagen daarna deden de Franschen hunne intrede in de veroverde vesting, waarvan de maarschalk de Löwenthal de militaire gouverneur werd (5).

De Magistraat nam bereids den 5 Mei de noodige maatregelen om het groot aantal Fransche officieren te huisvesten, die hier zouden in garnizoen komen en gaf derhalve last aan al de wijkmeesters eene lijst op te maken vermeldende de huizen met het aantal der kamers en stallingen die tot verblijf hadden gediend van de Staatsch-Oostenrijksche officieren.

Eene dergelijke lijst, van de *St. Jorisstraat* door P. Doppler gepubliceerd (6) werd door wijkmeester KERENS JUNIOR opgemaakt en geeft een trouw beeld van al de huizen in die straat, met hunne namen en die hunner bewoners. De in acht genomen volgorde is van af het Vrijthof de rechterkant en terug komende van af de Munt de andere zijde.

Vele huisnamen die reeds sinds eeuwen bestonden zullen in die lijst aangetroffen worden.

Int Post Hooren	bij Herman FIAS.
Twee Carbinders	„ Willem PAULISSEN.

---

(1) Jacq. GEELEN, *Genealogie van de familie Minckelers* in: *Maasgouw* 1904, p. 35. — In 1684 woonde in de *Culsche tes* Engel NYSTEN gehuwd met Jenneke MINCKELERS, in den *Gulden Baart* Arnold COPPOUNS, schepen en in de *Klock* Bon STOCX, juwelier, gehuwd met Anna Gertrudis COENEGRACHT.

(2) *Maasgouw* 1902, p. 80.

(3) Ibid. 1886, p. 11.

(4) Archief van den Nieuwenhof.

(5) Zie: *Siège de Maestricht en 1748* in: *Annales* II, p. 5. Het oorspronkelijke portret van den maarschalk de Löwenthal is in schrijvers bezit.

(6) *Maasgouw* 1894, p. 45.

In de gulle Caroes	bij	Hubertus SULLING.
In de dry leliens	„	FUYTEN.
In het Cruys	„	Gerard DORLO.
In den wilden man	„	Wed. VAN BON.
In het Engelant	„	Mej. VOGELS.
Int Schipken	„	Guill. SCHRAEK.
Int Moole Iser	„	Petrus CLOCKERS
In d.n Valck	„	Hendrik LUNIS.
In de Spoor (1)	„	Christ. V. D. BROECK.
In den Prins van Oranje	„	Jan VAN GENDT.
In St. Joris	„	Jan SILVERISER.
In de Gulde Haan	„	Peter CARIS
In den Pellicaen	„	A: C. VRYTHOOFT.
In den Hoppeneer	„	Bern. VRYTHOOFT.
In den Weygaert	„	Godfr. COURBAN.
In den Arenbergh	„	Mej. GRUTTERS.
In de France Croon	„	Antoon ANDREE.
In den draekeveld (2)	„	Mozes THOMAS.
In den Cracq (kraag)	„	Joh. FRANS.
In den Gulden Kop	„	Jan LINCKENS.
In den bos	„	Christ. VOLCKAERT.
In den gapert	„	Wed. JASPERS.
In de gulden Staar	„	Frans MINCKELERS.
In den Lupaert	„	Nicolaas DLOO.
In de Lantscroon	„	Andreas PAES.
In de kulse tees (3)	„	Jan AUSSEMS.
In den gulden baart	„	Claes NIST.
In de Clock	„	Frans DE BEEF.
In Sint Jan	„	Lamb. REMS.
In de Swaen	„	Wed. FOULQUE.
In het Smeetshuys	„	Nicolaas V. D. BERGH.
In het Vogelke	„	Herm. GORISSEN.

(1) Hoek Spoorenstraat; dit gevelteeken gaf in 't begin der XVe eeuw zijn naam aan de toenmalige Kenterkensruwe.

(2) Dit is het geboortehuis van de kunstschilders Théodore, Alexander en Arnaud Schaepkens. De smidse daartoe behoorende lag in den H. Geest.

(3) De *Keulsche tesch* waarvan hierboven op 1638 sprake is. Hier begint de overzijde der straat.

In den Iserman	bij Martin BLERON.
In de Ros	„ Andreas GILKENS.
In de witte roes	„ Mej. WOUTERS.
In den Toemeleer	„ Jan VRYTHOOFT.
In den Keyzer	„ Egidius VAN DEN ENDE.
In de dry Renge	„ Willem PETERMANS.
In den Oranje boom	„ Geremias SMITS.
In den dorre boom	„ Lamb. COX.
In den boom	„ Jacob LIEKENS.
In de stadt van Brusselt	„ Mej. BERTUS.

't Is zonderling dat *de Windmolen* niet in die lijst voorkomt, blijkens de volgende aanhaling bestond ze toenmaals toch nog en was ze zeer bekend.

In 1750 werd hier door een officier van het garnizoen, Adolf VON SCHWEINITZ, de eerste vrijmetselaars-loge opgericht; zij nam de naam aan van *la Constance* en geen eigen lokaal bezittende, hield zij hare vergaderingen in het logement *de Windmolen*. CAGLIOSTRO logeerde in datzelfde hôtel, bezocht de loge en hield er voorstellingen (1).

In 1774 werd de kapel van den H. Geest herbouwd (2).

In 1780 heette het huis van den heer Alard-Halewyn *in de ploeg* (3) (thans N° 16).

---

27. De Gubbelstraat.

(Platea Gobbelini, Rue des gobilleurs).

Hetgeen Franquinet giste (4) n.l. dat deze straat, zooals zoovele andere, haren thans verbasterden naam ontleende aan een burger die er wellicht zijne bezittingen had en GOBBELINUS heette, blijkt uit onderstaande aanhalingen eene positieve zekerheid te zijn.

Eenige jaren nadat de *vicus Gobbelini* voor het eerst aangetroffen

---

(1) *Maasgouw* 1879, p. 96.
(2) Ibid. 1886, p. 91.
(3) Ibid. 1886, p. 103.
(4) FRANQUINET *Invent. O. L. Vr.* I, p. 77, Noot 1.

wordt, is er sprake van een vrij groot huis *in vico dicto Gobbestrate*, dat toebehoorde aan Eva, begijn, de dochter van GOBBE. (In 1316 N° 147 D). De naamsoorsprong der straat is dus gevonden; latere afwijkingen daarvan kunnen gemakkelijk verklaard worden door de zucht van het volk naar euphonie, en zijne geneigdheid om naar eigen goedvinden uit te spreken en toenmaals ook te schrijven. De Franschen, ook met dat euvel behebt, maakten van Gubbelstraat *la rue des Gobilleurs*, welk woord volgens Larousse beteekent *juge d'instruction* (terme d'argot). Ondeugend uitgelegd zou dus zulken magistraat gemakkelijk iets op den mouw te spelden zijn *(gober)*. 't Is wel eigenaardig dat dit fransche werkwoord veel overeenkomst heeft met den naam GOBBE.

Huizen in de Gubbelstraat en hunne bewoners.

In 1296 (N° 41 F) wordt melding gemaakt van een cijns uit het huis van Hermannus VAN BROKELE en van zijne vrouw Vruda gelegen *in vico gobbelini que beggardi tenent* (in eigendom bij de Bogaarden).

In 1316 (N° 147 D) is er sprake van *een vrij groot huis in vico Gobbestrate in quibus morantur Godefridus* RIECH DE EYLSLO *et Nesa dicta* SCOPERS. Dat huis werd door Eva, begijn, dochter van GOBBE in erfrecht overgedragen aan de St. Servaaskerk.

In 1332 (N° 251 D) wordt vermeld het huis van Johannes DE REDECHEM, wever, in de *Goebbenstraet*, gelegen tusschen dat van Theodoricus OPILIO (1) en dat van Gerardus DE BIRKE, voller.

In 1340 (N° 341 D) wordt een rente overgedragen, te beuren uit een huis met aanhoorigheden gelegen op den hoek der *Gobbelstrate* naar den kant der stad.

In 1344 (N° 396 D) bezat Henricus genaamd HONDTERMARCH een huis in de *Gobbenstrate* tusschen dat van Wilhelmus DE HEYDENDAYL en dat van Johannes genaamd MUTENERE.

In 1346 (N° 415 D) wordt vermeld het huis van wijlen Hermannus SELTER *in Gobbelstrate*, gelegen naast dat van Johannes HOUCHUSEN. Eene rente ten laste van het derde deel van dat huis, werd door Hermanus' dochter die gehuwd was met Gerardus WESSEM overgedragen aan Godefridus DE HERBORCH.

---

(1) N° 78 W heeft Diederik OPILIONIS, wever.

In 1358 (N° 601 D) is er sprake van eene rente van 20 penningen en 1 *hen* uit het huis van Godefridus DE BELISIA *in vico Gobben.*

In 1359 (N° 633 D) van een huis in de *platea dicta Gobbelstrate* tusschen dat van Johannes PREUT en dat van Gerardus HALBEYKEN.

In 1363 (N° 688 D) wordt een cijns overgedragen uit een huis gelegen in de *Gobbenstraete* tegenover dat van Rutgherus DE WEERT en tusschen dat van Bastinus DE HERKENRODE en dat van Egidius DE ROSIS (1) genaamd DE GLADIO.

In 1369 (N° 755 D) wordt op Katharina, de dochter van Hermanus DE GLOPIA en weduwe van ROSENTROCH den jonge een huis uitgewonnen, gelegen in de *vicus Gobbelstrote* tusschen dat van Gerardus VENKEN en dat van STEYNE.

In 1380 wordt een cijns vermeld uit het huis voorheen toebehoord hebbende aan Gerardus DE BERBEN gelegen in de *gobelstrate* (2).

In 1381 werd bij de vernieuwing van den Raad o. a. gekozen Jo TIECWEVER, linnewever, *in die Gobbelstrote* (3).

In 1398 (N° 999 D) wordt vermeld een huis in de *gobbelstrate, fayen guet* geheeten; het was gelegen tusschen dat van Arnolt VAN WEERDE, genaamd *langhe Arnold, gewantmeker en palerer* (lakenwever en polijster) en dat van zijn zoon Machil.

In 1404 (N° 1068 D) het woonhuis van Henrick KYPPE in de *Gobbelstraete*, gelegen tusschen het huis van Arnold WERGAREN en dat van Goiswyn VAN DER BRUGGEN.

In 1413 (N° 1145 D) wordt eene erfrente van 3 obolen en 1/2 *kapoen* vermeld uit het erf *de Heyendale* in de *Gubbelstraat.*

In 1445 (N° 1375 D) is er sprake van het huis van Johan VAN LOUWEN, gelegen *in die Gubbelstrote* tusschen dat van Dierix IN DIE PLANCKE en dat van Dierich VAN GELCK.

In 1455 (N° 221 F) een cijns van 5 schellingen en 1 1/3 *hen* op het goed van Dyrick INDIE PLANCK, gelegen *in die Gobbelstroet* tusschen het erf van Servoes QUODEEXTER, lakenscheerder, en dat van Johan VAN STOCHEM, *ketelbueter.*

---

(1) Bijzonderheden nopens die familie van stedelijken adel, zijn te vinden in: *Publications* etc. XIV, p. 137 en FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 53, 54.

(2) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 8.

(3) *Maasgouw* 1883, p. 873.

In een Raadsverdrag van 1535 worden de namen vermeld van 54 wederdoopers, die zich door de vlucht aan de justicie onttrokken hadden; daaronder komt vóor Simon LINEWEVER *in die Gobbelstroete.*

In 1539 woonde in de *Gubbelstraat*, zooals de heer Jacq. Geelen ([1]) mededeelt, Arnold VAN GELEEN, die van adel en een der voorzaten was van Christiaan VAN GELEEN, een beroemd Maestrichtenaar, geneesheer van koning KAREL II van Spanje; hij werd hier in de parochie van Ste Catharina geboren en overleed te Toledo alwaar hij in 1709 zijn testament maakte. Bovenbedoelde Arnold VAN GELEEN's zoon wordt vermeld gevonden als „Gubbel „VAN GELEEN, wettige adels soon van Arent (Arnold)".

---

28. De Havenstraat.

De meest gebruikelijke wijze waarop deze straat in de XIVe eeuw wordt aangeduid, is *hoefstat;* een enkele maal wordt *haestat* (in 1392) geschreven. Zij liep destijds uit op de Kersenmarkt die zich tot daar uitstrekte.

Van Heylerhoff ([2]) is de meening toegedaan, dat de Romeinen daar ter plaatse, ter bescherming van de Maasbrug, eene versterking oprichtten, die even als de Houtmaas, tevens tot *haven* diende; dat dus *hoefstat* eene verbastering was, die naderhand weer hersteld werd. Franquinet ([3]) komt daartegen op; ofschoon hij aanneemt dat wellicht ten tijde der Romeinen op de nog in de straat bestaande open ruimte, een groot gebouw heeft gestaan, het voor hem geen twijfel lijdt, dat *havestraat* eene verbastering van lateren tijd is. Zeker is het, beweert hij, dat deze straat in de XIVe eeuw geen eigen naam had en door eene omschrijving met betrekking tot een andere straat aangeduid werd. Deze bewering nu komt mij ongegrond voor, want zooals hieronder blijkt, wordt wel degelijk, herhaaldelijk van *hoefstat* melding gemaakt. Zeker is het dat de uitgang *stat* even als bij Box*stat* in *straat* veranderd is;

---

(1) *Maasgouw* 1907, p. 5.
(2) *Annuaire* etc. 1825, p. 103.
(3) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 167 en II, p. 201.

't is ook mogelijk dat in de XIVe eeuw de benaming *Hoefstat* alleen betrekking had op de open ruimte; doch dit beslist nog niet het pleit vanwaar het radicaal *Hoeff* komt, zoodat de meening gewettigd schijnt, dat 't nog steeds een onopgelost vraagstuk is, aangezien de beweringen van beide schrijvers onbewezen gissingen zijn; de aangehaalde benaming van *haestat* schijnt echter wel in eenige mate voor van Heylerhoff's meening te pleiten.

Huizen op de Havenstraat en hunne bewoners.

In 1343 (N° 375 D) wordt het huis vermeld van Wynandus FABRI, *de Aquis, retro macellum* (achter de Plankstraat) naast dat van Yda genaamd ENDEMARCS.

In 1343 (N° 378 D) het huis van Johannes DE BOVERYEN, schipper van Luik *in vico dicto Hoefstat* tegenover dat van Katharina DE PIRCHES, houtverkoopster aan de Maas, naast dat van vrouwe VAN EYTZENROEDE en naast dat van Johannes BULEWE. — Ook wordt daar vermeld het huis bewoond door Lambertus MIRABELS, steenhouwer, in dezelfde straat gelegen tusschen de huizen van Johannes genaamd HALLEBEY en van Johannes BOCKET.

In 1372 (N° 783 D) wordt vermeld eene brouwerij geheeten *vurgudelen panhuys* gelegen *op de hoefstayt* tusschen het erf van Petrus DE NAMURCO en dat van wijlen Johannes BOMMERS, brouwer.

In 1373 (N° 790 D) wordt aan Henricus THOENMANS, vleeschhouwer, in erfpacht gegeven eene open plaats, gelegen *in loco seu vico die Hoefstat penes forum cerasorum* (nabij de Kersenmarkt).

In het Necrologium van het Kruisheerenklooster komt het huis voor van Gerardus MOLS *op die Hueffstraet.*

In 1392 (N° 24 D) komt voor het huis van den bij de Planstraat genoemden COLYN, *der boede in den Vroenhof;* het wordt gezegd te liggen *opt oert van der straten daer men gheyt op die haestat.*

In 1398 (N° 25 D) hetzelfde huis op gelijke wijze omschreven, hier echter wordt *hoefstat* geschreven.

In 1415 (N° 1170 D) wordt eene brouwerij *op die hoeffstat* genoemd, gelegen achter de brouwerij van Johan RUYSSCHE *in die Swoefstraete* (Wolfstraat). De eerstgenoemde lag tusschen het huis

van Jutte de weduwe van RUTTEN van Graethem en dat van wijlen Goedard VAN MONTENAKEN, smid.

In 1420 (N° 1224 D) is er sprake van een huis *op die hoefstat* gelegen naast dat van Merten VAN BOXBERCH en dat van Loewens *der sceepman*.

De luibe der steenhouwers en metselaars was gelegen op de *Havenstraat* tegenover het Moorenstraatje. Tijdens de Fransche omwenteling (in 1798) werd zij aan de familie RUTTEN verkocht (1).

---

29. De Hexenstraat.

Zooals tegenwoordig geschreven, zou de Fransche vertaling in *Rue des Sorcières* gewettigd zijn; de naam is evenwel afkomstig van Hendrik HEX, die daar in 1505 woonde. In den zomer van dat jaar bereikte de Jeker door aanhoudende regens eene ongekende hoogte en richtte vele verwoestingen binnen de stad aan (2). Uit het Raadsverdrag van 20 September 1505 blijkt zulks; daarin wordt vermeld dat ook de kleine houten brug *in der locre straet by die weyermolen en tegen Hendrik* HEX *over*, door het water werd medegesleept. Van die ramp, die ook in de *Sulsruwe* (Begijnenstraat) zich deed gevoelen, wordt bij die straat eveneens melding gemaakt.

De hier vermelde *Weyer-molen* behoorde aanvankelijk aan de parochiale kerk van St. Jan; hare opbrengst diende tot bekostiging van den eeredienst; later werd zij afgestaan aan het kapittel van St. Servaas onder voorwaarde, dat dit in 't vervolg het brood, den wijn en de verlichting aan de kerkfabriek van St. Jan zou leveren (3).

Tijdens de bezetting der stad door Lodewijk XIV werd aan de Grauwe Zusters vergunt zich hier ter stede te vestigen en werd „hun toegestaen een bequaem huis op den 9 November 1673 inge„kocht van den Licentiaet Hieronymus STAS, gelegen tegensovers

---

(1) *Maagouw* 1889, p. 144.
(2) *Publications* etc. XIV, p. 87.
(3) *Annuaire* 1829, p. 128.

„die *Weyermolens* metten hoft ende dependentiën van dyen om „hetzelve te bezitten ende te gebruycken" (2).

De beide zware torens aan den *Hexentrap* waar tusschendoor de Jeker in de stad stroomt, werden *de Reeck* genoemd. Oorspronkelijk maakten zij deel uit van den walmuur van 1295; in 1500 werden ze hersteld. De bovenbouw van *de Reeck*, met den toren en den walmuur naar de zijde der St. Pieterspoort, benevens de toren van deze naar de zijde der Helpoort, werden bij de overstrooming van 1505 omvergeworpen.

Bij de opsomming der kerspelen en de hun op den stadsmuur aangewezen verdedigingspost, wordt *de Reeck* herhaaldelijk genoemd (1).

---

30. De Heggen- of Hekkenstraat (Vicus Caseus) (3) Kesenruwe, of ook Keyersenstraat.

Huizen in die straat en hunne bewoners.

In de XIIIe eeuw lag in deze straat een klooster of begijnenhof *(conventus swestrionum)* dat vóór 1377 opgeheven werd (4).

In 1332 (N° 248 D) wordt genoemd het huis van Gerardus BONEFANT, priester, gelegen in de *vicus Casei.* In 1333 wordt de straat genoemd *ruela Danielis Casei.*

In 1332 (N° 248 D) treft men die straat aan onder den naam van *vicus Caseus;* later toen de Nederduitsche taal in de officieele bescheiden meer gebruikt werd, onder dien van *Kesenruwe* naar de Schepenfamilie CASEUS, KASEN of KESEN die aldaar haar stokgoed had (5).

In 't volgend jaar (N° 256 D) wordt zij genoemd, om het huis van Johannes GUETMAN dat in de Breedestraat lag, naar den kant der *Kesenruwe*, aan te duiden.

Zoo ook N° 264 D, waar er sprake is van een huis in de eerstgemelde straat *juxta ruelam Danielis Casei.*

---

(1) *Publications* etc. XIX, p. 387.

(2) Ibid. XXXI, p. 109.

(3) Deze straat komt in de XIV[e] eeuw ook voor onder den naam van *Keyersenstraat* (FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 33).

(4) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* I, p. 118.

(5) Zie ibid. II, p. 140, 144, 178; ook *Publications* etc. I, p. 51, waar door Alex. Schaepkens een Baldewinus Caseus als schepen in 1282 genoemd wordt.

In 1335 woonde er Henricus genaamd NUKEN, priester.

In 1336 (N° 287 D) woonde Cella, de moeder van Godefridus CASEUS, priester, te Tweebergen.

In 1343 (N° 375 D) wordt Elisabeth, de weduwe van Daniel CASEUS in de *Heren Keysenrouwe* genoemd.

In 1355 (N° 152 W) is er sprake van de *ruella dicta heren Kesenruwe.*

In 1361 (N° 665 D) is er sprake van een huis in de *ruella dicta Heren Kesenruwe*, naast dat van Johannes KELLENERE de Pytersheym, priester en dat van Elizabet ADVOCATI gelegen.

In 1366 (N° 724 D) wordt gesproken van het huis van Johannes, den bakker van het kapittel van St. Servaas, gelegen in de *vicus Casei* tusschen dat van wijlen BRULANDUS en dat van Willelmus DE TONGRIS.

In 1367 (N° 729 D) van een huis in die straat, tusschen dat van Gerardus DE NYEL, schoenmaker en de *poort* (aanzienlijk huis) van Henricus DE GRONSELT.

In 1383 (N° 888 D) van een huis in de *Kesenruwe*, gelegen tusschen dat van Mathyas DE ALDENROEDE, klerk en dat van diens schoonbroeder Wilhelmus DECANI.

In 1398 (N° 999 D) van het huis van Dyrich VAN ACHELEN, priester, gelegen in *die Kesenruwe* tusschen dat van Johan VAN DEN HERTTE, schepen van Maestricht en dat van wijlen Johan THOREELS, van Berne.

In 1400 (N° 1026 D) wordt de in 1398 bedoelde priester Dyrick VAN ROEDENRYT, van Achel, kapelaan en *custer des heyldoms* der St. Servaaskerk, genoemd als aan het kapittel dier kerk overgedragen te hebben eene jaarlijksche erfrente, te beuren uit een huis in de *Keesenruwe*, gelegen tusschen dat van Johan VAN DEN HERTTE en dat van Reyner THOREELS, van Bernau (vergelijk met N° 999 hierboven).

In 1415 (N° 1004 D) is er sprake van een huis in de *vicus Casei*, toebehoorende aan Theodoricus RODENRYT, die het naderhand legateerde aan de arme scholieren van St. Servaas.

In 1427 (N° 1274 D) van het huis van Johan ROMERS *in die Kesenruwe* naast dat van jonker Henricus, heer te Gronsfeld en dat van Gerard CLUT, schepen van Tricht (1).

---

(1) Zie over dat uitgebreid patricisch geslacht *Maasgouw* 1890, p. 102.

In 1452 (N° 1404 D) is er sprake van drie naast elkander gelegen huizen in de *Keesen ruwe* naast het huis van jonker Henrix VAN GRONSELT.

In 1453—1477 woonde op den hoek der *Heggenstraat in het Gruythuys* joncker Jan CLUT, Brabantsch hoogschout en schepen der stad.

In 1416 (N° 222 F) wordt vermeld het huis van Gerit HULKENS, timmerman, gelegen *in die Kesenruwe*, tusschen dat van Reyner TSOUKEN en het goed van heer Emont VAN MOBERTINGEN.

In de noot bij N° 263 F van 1506, zegt de schrijver, dat de *Kesenruwe* later *Hexenrouwe* werd genoemd zonder evenwel aan te geven waaraan die naam ontleend werd, en wanneer hij ongeveer burgerrecht erlangde. In een opstel in de *Maasgouw* van 1879 wordt gezegd dat de familie *Hex* de aanleiding daartoe was (?).

In den Franschen tijd werd de naam dier straat ook vertaald in *Rue des Sorcières!*

---

31. De Heilige Geeststraat.

Bewoners van deze steeg heb ik in de schepenbrieven slechts zelden aangetroffen; wel wordt er de armentafel die er gevestigd was herhaaldelijk vermeld (1). Deze stichting van liefdadigheid zou volgens van Heylerhoff (2), waarschijnlijk reeds van af de XIIe eeuw bestaan hebben. Zeker is intusschen het getuigenis van den Dominicaner Pater DE HEER, die in de archieven van zijn klooster vermeld vond dat de eerste kapel van den H. Geest (Groote Staat tegenwoordig huis Thijs) omstreeks 1280 opgericht werd en dat hij de origineele testamenten der echtelieden Wirik BORNEKEN en van Elisabeth MANEGOLDI, respectievelijk van de jaren 1316 en 1324, gevonden had, waarbij aan de armentafel van den H. Geest landerijen en renten vermaakt werden. De magistraat der stad bestuurde ze en verrijkte hare inkomsten door de boeten die in sommige gevallen aan de burgers opgelegd werden.

De beheerders werden even als de Raadsleden door de am-

(1) Het eerst in 1355 (N° 46 D).
(2) *Annuaire* etc. 1831, p. 133.

bachten gekozen en waren bekend onder den naam van *heylegeyst-meysteren*. Als toen in functie worden in 1400 (N° 1000 D) genoemd Arnolt CLUTTE en Cloes VAN PYSE; in hetzelfde jaar (N° 1026 D) als voormalige, Gysbrecht VAN BREYDELOE en Henrich YSERMANS.

In 1378 bepaalde de Raad zeer naauwkeurig op welke wijze de Heiligegeestmeesters hunne taak moesten vervullen. Zij waren verplicht registers in duplo bij te houden en daarin de erfenissen en al de goederen der instelling, zoomede de wijze waarop deze bestierd werden, aan te teekenen. Vast goed mocht niet bezwaard of verkocht worden dan met toestemming *des ghemeynen roets*. Zij moesten met name opschrijven *die arme luyde den men ter weken micken gheven sal* enz. (1).

Aanvankelijk schijnt de instelling ook als gasthuis te hebben dienst gedaan. De laatste aanhaling bewijst echter dat ze hoofdzakelijk onderstand aan arme menschen verleende.

Nog in het begin der XIXe eeuw dienden zeven kleine huisjes, in de steeg gelegen, tot kostelooze woning aan een twintigtal ouden van dagen, zulks onder administratie van het Burgerlijk Armbestuur, dat in den Franschen tijd met *les biens de la découverte* begiftigd werd.

In 1413 (N° 1152 D) wordt een huis toebehoorende aan die armentafel vermeld liggende op de Kleine Gracht naast *Muekensguet*.

In 1526 wordt Jan VAN REMERSTOK en in 1574 Aertsen VAN REMERSTOK genoemd als bakkers, wonende *in den H. Geest* (2).

In 1731 diende de H. Geestkapel afwisselend met de Katholieke, voor Protestantsche godsdienstoefeningen; deze laatste voor de hier in garnizoen liggende Schotten (Presbyteranen) (3).

In 1773 werden het torentje en de gevel der H. Geestkapel, waarin steeds de eeredienst werd uitgeoefend afgebroken en vernieuwd (4), om een dertigtal jaren nadien plaats te maken voor het tegenwoordig particulier gebouw, dat door het Armbestuur tot 1897 in ijzeren toust, eerst afgestaan werd aan de familie

---

(1) Zie de origineele ordonnantie in: A. HABETS, *Le plus ancien Régistre aux Résolutions du Conseil Communal de Maestricht*, p. 68.

(2) HAAKMAN & ALLARD, *De z.g. Verwoesting van Maastricht in 1579*, p. 225.

(3) *Publications* etc. XLII, p. 14.

(4) *Maasgouw* 1895, p. 69.

DAMEN, later aan den heer VISSERS en toen aan den heer A. J. Thijs.

Tot omstreeks 1870 bleef de heiligen Geeststraat door middel van een lange duistere gang in verbinding met de Groote Staat. Behalve de bewoners der armenhuisjes waren er even als thans nog slechts uitgangen van huizen, op de Markt en in de Staat gelegen; alleen bestond er in de eerste helft der vorige eeuw de smidse van Arnoldus SCHAEPKENS-RYCKELEN, die tegenover het gangetje „in het *Drakenveld*" woonde (thans N° 23 der Groote Staat). Eene aardige schilderij in olieverf, het steegje voorstellende in den staat waarin het zich een vijftigtal jaren geleden bevond, is in mijn bezit.

---

32. De Helstraat *(Hoogbruggestraat).*

(Vicus Alti Pontis).

Wanneer deze straat haren tegenwoordigen naam bekwam en waaraan hij ontleend werd, heb ik niet kunnen achterhalen. In alle oude stukken vanaf de XIII[e] tot de XVII[e] en zelfs XVIII[e] eeuw wordt onveranderlijk gewag gemaakt van huizen *in alto ponte*, of *in vico alti pontis* of wel in *Hoogbruggestraat*, zulks naar aanleiding van de hooggelegen brug over den Jeker die aan de *Helpoort* lag en toegang verschafte tot de weleer — voor de XV[e] eeuw — dicht bebouwde en bevolkte straat, die naar de kerk van St. Pieter leidde.

Door deze of door de St. Pieterspoort deed de Proost van St. Servaas bij zijne inhuldiging zijne plechtige intrede binnen de stad (1).

De poort, meestal *Hoogbrugge-* en ook wel eens *Jekerpoort* genoemd, wordt meestal gezegd gebouwd te zijn in 1229, tijdens de oprichting van den walmuur daar ter plaatse (?).

Heylerhoff (2) evenwel zegt dat bij de blootlegging der fundeeringen van de Molenpoort (uiteinde der Hoenderstraat) bleek dat de *Helpoort* symetrisch met haar overeenkwam. Genoemde schrijver vermoedt dat beide poorten deel uitmaakten van de allereerste ommuring der stad ten tijde van St. Servaas (?).

---

(1) *Annales* I, p. 105.
(2) *Annuaire* etc. 1825, p. 111.

Alex. Schaepkens kent aan de *Helpoort* met zijn romaanschen rondboog geene hoogere oudheid toe dan de XI[e] eeuw.

De Helpoort is een zeer merkwaardig en door hare massa hoogst indrukwekkend gebouw, misschien wel het eenige specimen van krijgsbouwkunde uit dien tijd in Nederland. Als stadspoort deed ze sinds 1515, toen de Nieuwstad bij Tricht ingelijfd werd, geen dienst meer (1).

Wellicht heeft een huisnaam *in de Helle*, die voorheen ook in de Muntstraat voorkwam, sinds betrekkelijk korten tijd den naam *Helstraat* doen geboren worden. Meer waarschijnlijk is hij ontstaan door de aanwezigheid daar in die weinig bezochte, door de sombere *Helpoort* beheerschte straat, van publieke huizen; dit laatste vindt bevestiging door hetgeen reeds hierna op 1423 is vermeld.

Er bestonden voortijds in de *Helstraat* een of meer straatjes of gangetjes, die de bewoners in staat stelden aan den oever der Maas te geraken. In den walmuur ziet men nog thans de dichtgemetselde poterne, die voorheen een dier toegangen was. De hieronder op 1405 en 1529 genoemde gangen vinden alzoo hunne verklaring. Ook in een cijnsregister van 1377 zegt Franquinet (2) eene *ruella versus Mosam* in de *platea hobruggen* te hebben aangetroffen.

Tusschen de Maas en de St. Pieterspoort lag voorheen in den walmuur van 1299, de poort, spottender wijze *verloren cost* (3) genoemd; zij werd toch korten tijd nadat zij gebouwd was weer dichtgemetseld. Aldus Franquinet (4) die het vermoeden uitspreekt dat de ligging dier poort aangeduid wordt door het bastion *de vijf koppen*. Dit is echter in strijd met de gegevens omtrent de Nieuwstad door Eversen verstrekt. Deze werd eerst in de XVI[e] eeuw ingelijfd en dient dus de poort *verloren cost* wellicht gezocht te worden in den muur, die het a. s. plantsoen in de Begijnenstraat dwars doorsnijdt.

---

(1) In het belangrijke opstel van H. P. H. EVERSEN, *Over de inlijving der Nieuwstad* (*Publications* etc. XIV, p. 3—100) komen vele bijzonderheden voor betrekkelijk de stadspoorten en stadsomwalling toenmaals daar ter plaatse.

(2) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 288.

(3) De naam *verloren werk* werd voor een soortgelijke reden gegeven aan de in 1450 gebouwde en onvoltooide St. Maartenspoort, zij lag rechts van de in de XVIII[e] eeuw opgerichte St. Maartens- of nieuwe Wyckerpoort, Alex. SCHAEPKENS (*Publications* I, p. 97 en 333) gaf er eene teekening en beschrijving van, zoals zij nog in de XIX[e] eeux bestond in een kolenmagazijn tegenover de Grachtstraat.

(4) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* II, p. 7 Noot 2.

Zooals blijkt uit het hieronder in 1393 aangehaalde werd de *Helstraat* toen ter tijde verbreed. De bakkerij van O. L. V. kerk toch, waarvan een stuk grond tot dat doel afgestaan werd, lag blijkens het vermelde in 1377 in deze straat.

De zoogenoemde *papiermolen*, d. i. het gebouw dat op den wal nabij de *Helpoort* staat werd in 1775 door den drukker-uitgever LEKENS gebouwd.

Huizen in de Helstraat en hunne bewoners.

In 1265 lag *in alto ponte* het huis met bakkerij van LEVALLUS, dat met meer andere goederen in zijn merkwaardig testament genoemd wordt (1).

In 1277 (N° 22 F) is er sprake van het huis van Egidius *in alto ponte.*

In 1293 (N° 31 D) wordt vermeld het erf van Ida DE ALTO PONTE, begijn, gelegen *in alto ponte*, in erfrecht bij haar neef of oom Marsilius.

In 1296 (N° 40 F) wordt vermeld het huis van Henricus *patriarcha* gelegen *in alto ponte* en roerende van het refectorium van St. Servaas.

In 1315 (N° 39 D) komt de zooeven in 1296 genoemde nog voor met zijne dochter Ida, begijn.

In 1358 (N° 615 D) is er sprake van twee huizen *in alto ponte* gelegen tusschen de *porta de alto ponte* en het huis van Egidius DE EYMALE.

In 1361 (N° 660 D) wordt het huis genoemd van Elisabeth STURBOUT *in alto ponte* naast dat van LUNNINX.

In 1370 (N° 741 D) een huis *in alto ponte* tusschen de brouwerij van LAUFFELT en het erf van Oda PERSYYS, jongedochter. Uit N° 742 D blijkt, dat dat huis toebehoorde aan Godefridus VLENER, priester, die het van zijne ouders Johannes HEXKEN, visscher en Gertrudis verkregen had.

In 1373 (N° 789 D) wordt in erfrecht gegeven een huis *in vico altipontis*, gelegen naast de *camba* (brouwerij) van Wiricus DE SOLLIERS en naast het huis geheeten *huelsloys.*

In 1375 (N° 812 D) is er sprake van een huis met aanhoorigheden gelegen *in alto ponte* naast dat van den deken en het kapittel van O. L. Vr. en dat van Wilhelmus genaamd Wilmot DE FREPONT.

(1) *Maasgouw* 1895, p. 79.

In 1375 wordt bij Raadsresolutie bepaald, „dat men die huysen „gelegen voor *Hobruggenporte* buten in der stat ghericht, afbreken „sal, ende die andere huyser omtrent die stat, dar die stat schade „af comen mochte" (b. v. bij gelegenheid eener belegering) (1).

In 1377 besluit de Raad dat „die porte te *Hobruggen* tu ghe„muert sal bliven al tot der tyt, dat die ghemeynte van triecht „voer den raet compt ende die porte op hebben wilt omme orber „(in 't voordeel) hunre allen" (2).

Omstreeks 1377 woonde Jacobus SACKDREGER (3) tegenover de *pistrina* (bakkerij) van O. L. Vrouwekerk in die straat.

In 1381 (N° 872 D) is er sprake van het woonhuis van Nycholaus DE EMBEMS, *sartor* (kleermaker) en graanhandelaar en van zijne echtgenoote Mechtildis DE EYMOLE, gelegen *in alto ponte* tusschen het huis van Walterus NOUTS van St. Pieter, brouwer, en dat van Johannes DE OTEREN *nauta et hullarius* (schipper en *houilleur*) zooals Dr Doppler aanteekent; de naam DE OTEREN, VAN ITTEREN, schijnt te bevestigen, dat het een schipper was, afkomstig uit het dorp aan de Maas, die de steenkolen aan de Luiker groeven afhaalde.

In 1384 (N° 891 D) wordt in erfrecht opgedragen aan Henricus HOEDRIESCH, visscher en burger van Tricht, een huis onder de heerlijkheid St. Pieter *in vico alti pontis* gelegen tegenover het hospitaal en tusschen het erf geheeten *Weggenguet* en het huis van Theodricus QUANT.

Het geldt hier het gasthuis van St. Pieter, dat dicht aan de *Helpoort* stond en toenmaals, evenals de huizen van dat dorp, tot aan de stadswallen was gebouwd. Vóór de verwoesting van 1465 was St. Pieter dichtbebouwd en bevolkt (4).

In 1393: Deken en kapittel van O. L. Vr. maken bekend, dat zij aan de stad een stuk grond van de bakkerij verkocht hebben, opdat de magistraat aldaar eene breede straat zou kunnen aanleggen (5).

---

(1) A. HABETS, *Régistre aux Résolutions du Conseil Communal de Maestricht*, 1368—1379, p. 54.

(2) Ibid., p. 59.

(3) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 154.

(4) Ibid., *Invent. O. L. Vr.* I, p. 220.

(5) Chroniek van Maastricht door Jos. EVERSEN, *Maasgouw* 1886, p. 48.

In 1400 (N° 1032 D) doet de hierboven in 1381 genoemde Mechtelt VAN EYMOELE, weduwe van Cloes VAN EMBEMS, ten behoeve harer kinderen Claes en Liesbethe, echtgenoote van Johan KNAEPEN den jonge en weduwe in eerste huwelijk van Pauwel DIERICHS, afstand van hare rechten op haar huis te *Hoighbrugghen;* dit wordt hier omschreven als gelegen achter het erf van Gerard CRUYNEN en tusschen dat van de weduwe VAN HEPPEN, *kolersse* (kolenverkoopster) en dat van Wouter NOUTS, ook in 1381 genoemd.

In 1405 (N° 1071 D) is er sprake van het erf geheeten *riddersguet*, gelegen te *hoebruggen* tusschen het huis van wijlen Johan DER WAELEN, bakker, *in den ganck dae men geyt ter Maesen wart.*

In 1416 (N° 1177 D) van eene brouwerij te *Hoegbruggen* naast het huis van Wouter NOUTS (zie hierboven op 1381 en 1400) en dat van Johan VAN ROETHEM.

In 1423 (N° 171 F) van de *hoebrugge poort achter die hove dae die gemeyne wyfken sitten.*

In 1429 (N° 1297 D) van het erf van Veyncken VAN OERMONT, genaamd Reyner BECKER te *Hoebruggen tsint Peter wart,* begrensd door de huizen van Mathys HALLEBAY en van Reyner VAN DEN BOSSCHE, genaamd Reyner BECKER. — Uit eene aanteekening boven dien brief blijkt, dat in die straat ook een Arnolt WINCKEN, schipper, woonde.

In 1435 (N° 1319 D) is er sprake van het huis van Cloes VAN HAVART, schoenmaker te *Hoebruggen*, naast het erf van Leonart WOUFS in de *riddersruwe* en dat van Hubrecht BAUTZONS.

Omtrent 1450 wordt in een cijnsboek van O. L. Vr. (1) vermeld eene straat, geheeten *die papenstroet* waar de bakkerij van O. L. Vr. lag. De schrijver teekent daarbij aan, dat met het oog op deze laatste vermelding dat straatje op de *Helstraat* uitliep.

In 1529 (N° 285 F) is er sprake van het huis van Jan GRUYSEN, *in hoechbruggen gelegen achter onser lieuer vrouwen*, tusschen *dat straetgen ter maesen waert* en het huis van Johan WOLFF.

In 1535 woonden Dierick PELSER (alias VAN DER HAEGE) en zijne huisvrouw aan *Hoegbruggeporte;* zij waren voortvluchtig als wederdoopers.

---

(1) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 52.

(2) JOS. HABETS, *De Wederdoopers*, p. 169 en 165.

In 1538 wordt vermeld, bij gelegenheid der blijde inkomst van Cornelius VAN BERGHEN Prins-Bisschop van Luik binnen Tricht, dat deze zich met zijn gevolg naar de schietbaan van de broederschap der „St. Hilarius-busseschutten", gelegen bij de *Hoogbruggenpoort* begaf om er deel te nemen aan het vogelschieten. Hij schoot den vogel af en werd tot koning uitgeroepen (1).

In 1638, het beruchte jaar van het zoogenaamde *Pater Vinckverraad*, woonde in de *Helstraat* — de chroniek van Loyens zegt achter de Minderbroeders — *in den halven maan*, nabij *den Roosmarijn*, Jan LANSMANS, brouwer, „een man goet patrimonie". Hij was de voornaamste betrokkene in het plan door den Spaanschen bevelhebber van het fort Navagne bij Visé gesmeed, om de stad door list op de Staatschen te herwinnen. Daartoe zou LANSMANS eene toegemetselde poterne, die achter zijn huis in den walmuur uitkwam, heimelijk openbreken om daardoor de keizerlijke en Spaansche troepen toegang tot de stad te verleenen.

Bij deze gelegenheid kwam de sinds 1632 als in een pestbuil opgehoopte geuzen-geloofshaat tot uitbarsting; na gedurende zes jaren eene ongehoorde kwelzucht uitgeoefend te hebben zou weldra het bloed van VIJF KATHOLIEKE GELOOFSMARTELAREN vloeien!

In weerwil van de termen der capitulatie, door Prins FREDERIK HENDRIK onderteekend, werd toch gretig van het ontdekte „verraad" gebruik gemaakt om Katholieke geestelijken en kloosterlingen op loutere vermoedens voor een krijgsraad, onder praesidium van een zekere VAN GOLDSTEIN, te sleuren, waar zij ondanks de mildere begrippen die op het gebied van justicieonderzoek begonnen te heerschen, op beestachtig wreede wijze gefòlterd werden.

De gardiaan van het Minderbroederklooster Pater SERVATIUS VINCK, martelaar van het biechtgeheim, TOSSANUS SILVIUS, kapelaan van O. L. Vrouwekerk, Pater JOHANNES BAPTISTA BODDENS, rector, Pater GERARDUS PASMANS, priester en frater, PHILIP NOTTIN, van de Sociëteit van Jesus, werden na hunne marteling en na tot hun laatste snik hunne algeheele onschuld betuigd te hebben, onthalsd. De hoofden van Pater VINCK, van frater NOTTIN en die van LANSMANS en twee zijner medeplich

(1) *Maasgouw* 1896, p. 38.

tigen werden op ijzeren pinnen gestoken en geplant op het rondeel *de dry duyven*, dat van af dien tijd in den volksmond *de vijf koppen* heeft geheeten (¹).

In 1713 (Nº 388 F) wordt voor notaris J. C. A. CRUCE eene verkoopakte verleden van een huis en hof in de *Hoogbrugstraat* door de erfgenamen PLOUMEN.

---

33. De M.-Heijenstraat.

Franquinet (²) beweert dat deze straat haar naam te danken heeft aan de familie HEIJE genoemd, die er in de XIIIᵉ of XIVᵉ eeuw zou gewoond hebben. Bewijzen daarvan voert hij niet aan en heb ook ik in de schepenbrieven niet gevonden. De eenige bewoners die ik er aantrof zijn hieronder vermeld.

Het praedicaat *Heer* dat den straatnaam voorafgaat duidt m. i. aan dat HEIJE, een priester is geweest; aan wereldsche priesters werd voorheen en ook nog thans de titel van *Heer* met uitsluiting van dien van *Mijnheer* gegeven.

De Fransche vertaling in *rue des payens* is zonder twijfel fautif.

Wèl zou misschien de *Heydenstraat* te Wyck aanspraak kunnen maken op de vertaling *rue des payens*. Van Heylerhoff (³) in zijn blakende ijver om het primitieve Trajectum als een versterkt Romeinsch kamp te betrachten, gist toch, dat deze straat nabij den tempel van Mars lag, die door de Romeinen steeds nabij de praetoriaansche poort van hunne kampen opgericht werd. Te Wyck zou dus de *Heidenstraat* de oorspronkelijke naam zijn geweest die er aan gegeven werd toen de herinnering aan den Romeinschen tijd nog levendig was.

Dit straatje trof ik onder dien naam niet aan; in het cijnsboek van O. L. Vr. kerk van 1377 (⁴) wordt het omschreven als „een „straatje dat vanaf de groote straat naar de Maas voert tegenover „de poort van Hendrik, zoon van Lambertus HAPPART".

(¹) Zie de Chroniek van L. F. LOYENS, *Maasgouw* 1902, p. 79—88.
(²) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* I, p. 280.
(³) *Annuaire* etc. 1825, p. 107.
(⁴) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* II, p. 262.

Huizen in de Heijenstraat en hunne bewoners.

In 1351 (N° 483 D) worden vermeld twee naast elkander gelegen huizen in de *herenheyenstrate (in vico Heren Heydenstrote)* nevens het huis van wijlen Henricus MAGHERMORT, priester.

In 1353 werd die straat ook *Herenheyenstrate* genoemd; Alex. Schaepkens zegt niet waar hij ze aantrof (1).

In 1403 (N° 1048 D) is er sprake van het erf van Lodewych VAN MERE, zijnde *vyf huys ruerens neven eyn gelegen opden oerde* (hoek) *vander Witmekerstrate ende der Heydenstrate*, reinende in deze laatste straat aan het huis van wijlen Jan VAN MERE.

In 1465 (N° 1509 D) is er sprake van het huis van Wilhem WALSCHAIRT, *paveyer*, gelegen in de *Sheidenstrate*, tusschen het huis van Reyner COUJMENS en dat van Barbe DIE PELSSERSSE.

In 1468 (N° 1515 D) van het huis van Kathryne PAVEYERS (zie hierboven in 1465) in *des Heydenstroet* gelegen tusschen het huis van Peter VAN LYMBORCH en het huis van de kinderen van Pauwels VAN BROUNTS.

In 1517 (N° 276 F) bezat Catryn VAN BRAEMPT een huis in de *Heydenstraet* naast het goed van Mees NOELLENS en dat van Jacob CAPUYNS.

---

34. De Hoenderstraat.

(Vicus pullorum).

Over deze straat valt weinig bijzonders te zeggen. Zij was tot in 1864, toen zij hare tegenwoordige breedte verkreeg, een smalle steeg. Aan het uiteinde ervan lag volgens het handschrift van P. de Heer (2) de *Meulenpoort*, bij het oprichten van den walmuur in 1294 gebouwd (3). Zij gaf toegang tot de vele watermolens, die in de Maas op schepen of pijlers stonden.

In 1442 werd de walmuur tusschen deze en de Jodenpoort op kosten der aldaar wonende ingezetenen hersteld (4). De verdeeling der stad in kerspelen van hetzelfde jaar, vermeldt deze poort als

---

(1) *Publications* etc. I, p. 58.
(2) *Annales* I, p. 98.
(3) *Maasgouw* 1886, p. 36. — Vergelijk *Annuaire* 1825, p. 111.
(4) FRANQUINET, *Inv. der Arch. stad Maestricht*, N° 69.

de *Hoenre porte* (1). Zij werd in .1705 bij het bouwen van de Maasmolen gesloopt (2).

Huizen in de Hoenderstraat en hunne bewoners.

In 1309 (N° 73D) wordt melding gemaakt van het huis van vrouwe ACOLEYT *in vico pullorum*, zoomede van dat van DE KERLE.

In 1311 (N° 93D) woonde WIRICUS *in vico pullorum*.

In 1329 (N° 230D) wordt in de *platea pullorum* het huis vermeld waarin Gilselbertus BOLLE van Vleytingen woont.

In 1334 (N° 267D) bestond in de *vicus pullorum* de brouwerij van Johannes DE NOERTBEKE.

In 1336 (N° 303D) bezat Johannes DE ZITTERT, bloedverwant van wijlen Johannes EPISCOPI, bakker, een huis in de *vicus pullorum*, gelegen tusschen dat van Elisabet ELTERVLIGHE en dat van Johannes NEYMAN.

In 1352 (N° 489D) woonde Henricus DE BRYEDE, bakker, in die straat naast Cono DRYESTEYN.

In 1356 (N° 545D) wordt vermeld het huis van Truda, de dochter van wijlen Bartholomeus MEYS, gelegen *in ordone vici pullorum*, naast dat van COCHMAN.

In 1357 (N° 160W) wordt aan Wilhelmus genaamd BESCITER afgestaan een huis met toebehooren gelegen *in vico pullorum* tusschen dat van Gerard genaamd BODDE en dat van Johannes genaamd EERMANS, *multores* (molenaars).

In 1361 (N° 96F) is er sprake van een cyns, te heffen op het huis genoemd *van Gangelt*, gehouden door Willelmus genoemd LINDERCRUS en gelegen in de *vicus pullorum*.

In 1375 (N° 813D) wordt vermeld eene *area sive domistadium*, gelegen in lengte en breedte in de *vicus pullorum*, tusschen het huis van Wilhelmus genaamd LINDENCRUYS (zie hierboven op 1361) en dat van Laurentius DE WILRE.

In 1380 (N° 865D) eene *camba* (brouwerij) geheeten *Kocmansguet*, gelegen in de *vicus pullorum*, tusschen het huis van Arnoldus ELEMAN en dat van wijlen Mathias KOCMAN (hierboven in 1356 genoemd).

---

(1) *Publications* etc. XIX, p. 389.

(2) *Maasgouw* 1888, p. 32.

In 1381 komt voor als gekozen tot lid van den Raad, MEES *in die Hoenrestrate*, H. Geestmeester.

In 1386 zegt Alex. Schaepkens aangetroffen te hebben *Dominus Wya.* MEIJS *in die Hoenrestrate*, hierboven in 1381 bedoeld; de schrijver teekent erbij aan, dat hij tot eene adellijke familie behoorde van wie een grafmonument bestaat in de voormalige kapel van St. Marcoen in St. Servaaskerk (1).

In 1386 (N° 909 D) wordt vermeld een huis *in vico pullorum* tusschen dat van Arnoldus DE GRYMBY, brouwer, en dat van Bartholomeus DE ANTWERPIA, koopman.

In 1387 (N° 914 D) is er sprake van den hierboven in 1356, 1381 en 1386 genoemden Bartholomeus *dictus vulgariter* MEYS *indie Hoenrestrate*, meester van de armentafel van den H. Geest en uitvoerder van het testament van Albertus DE HERDEREN.

In 1388 (N° 916 D) wordt vermeld het woonhuis van Godefridus DE HEYDENDAELE, *lanifex* (zwaardmaker) en zijne echtgenoote Yda, gelegen in de *Hoenderstraat* tusschen dat van wijlen Reynerus DE HERBORCH en dat van Egidius, lakenscheerder.

In 1394 (N° 917 D) eene rente, te beuren uit het huis van Goedard VAN HEYENDALE *in die Hoenrestraete*, naast dat van wijlen Reyner VAN HERBORCH en dat van Syeles *der scherer* (lakenscheerder).

In 1535 komen onder de gevluchte wederdoopers voor, Peter JORSKENS, molenaar *in die Hoenrestroete ende sin huysfrouwe*, benevens Jan SMEITGEN, *genant* Jan HOETS, *die in die Hoenrestraat plecht te woenen, ende wuerdt in honre secten busschop genant* (2).

---

35. De Hondstraat.

Volgens Alex. Schaepkens (3) zou deze naam eene verbastering zijn van *Hoenstraat*, en aan deze straat toekomen doordien aldaar de grafelijke familie HOEN VAN CARTYLS (4) eene woning

---

(1) *Publications* etc. I, p. 56.

(2) Jos. HABETS, *De Wederdoopers* etc., p. 168.

(3) *Publications* etc. II, p. 131, 136.

(4) Zie eene verkorte genealogie dier familie door A. J. A. FLAMENT, *Maasgouw* 1903, p. 62.

bezat, waarvan melding wordt gemaakt o. a. in een schepenbrief van 1462. In een nog oudere, n.l. van 1386, is er sprake van *die Hoenrestraete* bij gelegenheid dat daarin vermeld wordt de woning van Winandus MEYS, ook eene oude patricische familie, van welke nog een grafmonument bestaat in de voormalige kapel van St. Marcoen in de St. Servaaskerk (1).

J. Habets schijnt ook dat gevoelen te deelen waar hij zegt dat de markgraven van Hoensbroeck adellijke buitenburgers, *eerepoirters* van Maestricht, in die straat een residentiehuis bezaten en haar hunnen naam gelaten hebben (2).

Ook A. Habets vermeent zulks op grond dat de graven van HOEN (Hoensbroeck) vaak omtrent de XIVe eeuw eene hooge plaats in de magistratuur bekleedden en in die straat „waaraan ze hun naam gaven", woonden (3). Volgens het hieronder vermelde register was Herman HUEN graaf van Hoensbroeck, in 1375 Schout der stad voor den Hertog van Brabant. „Here Herman „HOEN" wordt in diezelfde hoedanigheid aangetroffen in 1379, tijdens den twist die ontstaan was met den heer VAN GRONSFELD, die beschuldigd werd den burger Geerken GAL te hebben gedood (4).

Baron von Geusau waar hij de Fransche straatnamen der stad opsomt zooals ze in 1814 gebruikelijk waren, is ook van meening dat de vertaling in „Rue des Chiens" foutief is, aangezien die naam behoort te zijn *Hoenstraat*, als zijnde afgeleid van de residentie die de graven van Hoensbroeck bezaten op den hoek dier straat en der Witmakerstraat (5).

En toch, hoe verleidelijk het ook moge wezen den naam van oude „eerepoirters" blijvend te zien voortleven, komt het mij voor dat de aangehaalde schrijvers dwalen en de bedoelde straat, voorheen niet den naam eener adellijke familie, doch slechts dien van den alledaagschen *hond* heeft gedragen.

Franquinet zegt beslist (No 67 F noot) dat in 1337 de naam *Hondstraat* was; in een anderen schepenbrief No 185 F van 1433

(1) *Publications* etc. I, p. 56.

(2) Ibid. II, p. 30.

(3) A. HABETS, *Régistre aux Résolutions du Conseil Communal de Maestricht* 1368—1379, p. 50.

(4) Ibid, p. 71.

(5) *Publications* etc. XXXVI, p. 441.

wordt ook, als in *die hontstrote* gelegen vermeld, het goed van de gebroeders Bartholomeus en Goedart VAN WARWELLE.

Ook van Heylerhoff (1) spreekt van *la rue des chiens* zonder commentaar. Elders (2) evenwel zegt hij, dat de straat oudtijds *Hoenstraat* heette naar de adellijke familie BELEN-HOEN, die er woonde.

Ik ben geneigd te gelooven dat de verwarring is onstaan tengevolge van eenige euphonische overeenkomst, vooral in de locale uitspraak der beide woorden *Hoen* en *Hond*. M. i. is de autoriteit der hier volgende aanhalingen afdoend tot 1419. Tot dan toe is de naam onbetwistbaar de *Hondstraat* geweest. Is ze omstreeks 1462 toen aldaar Jhr. HOEN VAN CARTYLS woonde van lieverlede de *Hoenstraat* geworden, om daarna weer af te dalen tot den oorspronkelijken naam? 't Is mogelijk: bepaalde bewijzen ervan heb ik evenwel niet aangetroffen.

Als eene wetenswaardige bijzonderheid verdient nog vermelding, dat op den hoek der Hond- en Breedestraat, naar den kant van O. L. Vr. plein, voorheen in de VIIe eeuw het huis stond waar ST. LAMBERTUS geboren werd en met zijne grafelijke ouders APER en HERISPLINDIS gewoond heeft. Zóó werd ten minste op goeden grond beweerd door de Jesuieten, die daar ter plaatse hun kerk en college stichtten in 1570 (3). Op den naar het noorden gekeerden gevel van dat huis stonden in den vorm van ankers, onder de daklijst, de letters D. S. L. R. *(Domus Sancti Lamberti reedificata)*; daarboven het jaartal *1688*, terwijl een standbeeld van den Heilige in eene nis den hoek van het huis versierde aan den ingang der *Hondstraat*. Wanneer dit eerbiedwaardig gebouw verdwenen is, is mij niet bekend; waarschijnlijk werd het afgebroken toen in 1787 de *Heerenstraat* (aldus genoemd omdat de heeren van den Magistraat ze deden aanleggen) door de tuinen van het Jesuietenklooster heen werd aangelegd. Het is afgebeeld door Alex. Schaepkens (4) en vertoonde in de samengekoppelde vens-

---

(1) *Annuaire* etc. 1830, p. 158.
( ) Ibid. 1831, p. 132.
(3) Ibid. 1830, p. 159.
(4) Zie zijne *Analectes archéologiques*, p. 17 en zijn geïllustreerd werk „*Saint Lambert, son berceau et son premier tombeau*", pl. N° 1.

ters, zoowel van de bovenverdieping als in de kleinere op den beganen grond en de deur, den Romaanschen rondboog en colonetten van denzelfden bouwtrant.

In de XVIe eeuw was dat huis bekend onder den naam *den Guldenboom;* het werd in 1575 door den Prins-Bisschop van Luik Gérard DE GROESBEEK met de omringende terreinen aan de Jesuieten afgestaan.

In 1865 werd in dezelfde straat een sierlijk renaissance-torentje afgebroken om plaats te maken voor de beide huizen, thans toebehoorende aan den heer Laurent Polis. Ook daarvan is eene teekening van Alex. Schaepkens tot ons gekomen ([1]) vergezeld van eene Notice over de familie, van stedelijken adel, CRUESEN of CRUSEN, die in de XVI[e] eeuw daar ter plaatse waarschijnlijk het voormalige huis verbouwde van den straks te noemen Johannes, lombaard, bijgenaamd TURELLI, omdat hij niet van adel zijnde, zich toch de weelde van een torentje veroorloofde.

De zich in dezelfde straat bevindende Luthersche kerk werd door Prins Georges-Frederik VAN WALDECK, gouverneur der stad voor de Staten (1679 –1692), gebouwd. Na de capitulatie der stad in 1632 werd door de Hollandsche regeering de vrije uitoefening in 't openbaar van den godsdienst slechts toegestaan aan de Katholieken en de Calvinisten. Nadat Lodewijk XIV hier zijne heerschappij door de inname der stad in 1673 had gevestigd, verleende hij evenwel hetzelfde voorrecht ook aan de Evangelisch-Lutherschen en stond hen dientengevolge de St. Catharina-kerk af, terwijl de St. Mathias-kerk wederom aan de Katholieken kwam. Toen bij den vrede van Nijmegen (10 Augustus 1678) Maestricht op nieuw aan de Staatschen kwam, werd dat alles weer ongedaan gemaakt. De Katholieken, verjaagd uit de St. Mathias-kerk, (de Calvinisten bleven in 't bezit daarvan tot 1794), mochten weer de St. Catharina-kapel betrekken, terwijl de Lutherschen met hunne vrijheid ook een kerkgebouw moesten missen.

Nadat de Prins VAN WALDECK te vergeefs gedurende vier jaren voor zijne geloofsgenooten gepleit had, werd eindelijk den 12 December 1682 den Lutherschen toegestaan, zich op eigen kosten een tempel te bouwen, evenwel zonder toren en klokken en niet

---

([1]) Zie *Publications* etc. II, p. 126 en ook Schepenbrief N° 112 en N° 113 F Noot.

aan de openbare straat. Van daar dat de Lutersche-kerk door een woonhuis gescheiden is van de *Hondstraat*. Ze werd grootendeels op kosten van den Prins gebouwd en was reeds in 1684 voltooid. Bouwkundige waarde heeft die kerk niet.

Huizen in de Hondstraat en hunne bewoners.

In 1343 (N° 375 D) wordt vermeld dat Ludovicus DE MERE *venditor peplorum* (handelaar in mantels) woonde op den hoek der Witmakerstraat *ex opposito vici canum*.

Omtrent 1345 woonde in de *Houdstraat* een ridder Gerardus VAN ROLINGEN. Een Renerus VAN ROLINGEN was hier schepen in 1291, een Lambertus VAN ROLINGEN komt in dezelfde hoedanigheid voor van 1309 tot 1319. In 1356 woonde op den Jeker jonkvrouwe Maria VAN ROLINGEN, waarschijnlijk de dochter van Gerardus (1).

In 1355 (N° 535 D) is er sprake van een huis, hier gelegen tusschen dat van Walter HERINX en dat van Petrus PYEROTII.

In 1379 (N° 843 en 844 D) van het huis van Godefridus KLERCS in de *vicus canum* geheeten *hontstraete*, gelegen tusschen de goederen van Jan VAN ECHT, priester, en die van Jan DE LYBEKE, *textor*.

In 1383 (N° 885 D) woonde Wilh. WYZE *in vico canum*.

In 1392 (N° 112 F) woonde Johannes, bijgenaamd TURELLI, lombard, *in die Hontstracte* tusschen Henrix PENRE, kanonik van O. L. Vr. en Wouter KOUMAN (N° 947 en 948 D).

Van dienzelfden TURELLI is blijkbaar sprake, waar door Alex. Schaepkens (2) vermeld wordt dat de lombard in 1408 gelegen was in de *Hunstrate* en gehouden werd door de vrouw van Johannes .... *des lombards dat nu syn wyf helt* (3).

In 1407 (N° 1087 D) is sprake van een huis *in die hoenrestraet*, gelegen tusschen dat van Henrich VAN BRUESELT en dat van Henrich REUTEN.

Hetzelfde huis met gelijke spelling van den straatnaam komt een maand later voor (N° 1090 D).

In 1408 wordt de naam der straat duidelijk *hunstraete* geschreven,

(1) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* II, p. 125.

(2) *Publications* etc. I, p. 59.

(3) Zie over de Cauversini of Lombarden, FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 79

De Hoogebrugstraat (te Wyck) in 1669.

bij vermelding van het huis, bewoond door Wouter KOUMAN, priester en kapellaan van St. Servaas, (zie hierboven op 1392 N° 947 en 948 D) gelegen tusschen dat van Johannes TURELLI, lombard (vergelijk hierboven) en dat van wijlen Johan VAN LIEBEKE, bewoond door Gerard VAN LIEBEKE en diens moeder (zie op 1379).

In 1419 (N° 1213 D) komt voor het huis van Johan HUEN, ridder, *in die honzstraete*.

In 1462 (N° 1491 D) is er sprake van het huis van Adriaen VAN HEUSDEN, priester, gelegen *in vico canum*, tusschen het huis van jonkheer Johan HOEN VAN CARTYLS den oude en dat van Menten GOERTZ van Geldrop.

---

36. De Wijker Hoogebruggestraat en -poort.

Volgens van Heylerhoff (1) zouden de Wycker *Hooge Brugstraat* en -poort haren naam ontleenen aan de in 1275 ingestorte Maesbrug, die tegenover de O. L. Vrouwepoort en derhalve *hooger op* lag dan de tegenwoordige. Franquinet schrijft dien naam toe (waarom zouden beide veronderstellingen niet juist kunnen zijn?) aan de steenenbrug *(altus pons, hooge brug)* met zes bogen (in 1296 N° 40 F genoemd), die een arm van de Maas overspande en toenmaals door het Heerder- en Heugemerveld liep (thans in het zoogenaamde *langwater* ontaard) en als gracht dat gedeelte der stad omsloot (2). Die Maasarm heeft daar waarschijnlijk van af den Romeinschen tijd bestaan en werd in de XVIe eeuw tot een gewone, ofschoon breede gracht verengd; drie bogen der brug werden toen, bij den aanleg van militaire verdedigingswerken aan de buitenzijde ingegraven. Toen verdwenen ook de twee hoeven *Berckhout* en *Eycholt*, die tijdens de oorlogen en belegeringen in de Middeleeuwen menigmaal verwoest en verbrand werden. De laatste behoorde in de XVe en XVIe eeuw aan de oude adellijke familie DE CHIVEL.

De hooge, zware walpoort *Oude Wycker*, *Duitsche* of *Allemaengenpoort* geheeten, een gedenkstuk van indrukwekkende militaire

---

(1) *Annuaire* etc. 1825, p. 118.

(2) *Maasgouw* 1880, p. 366.

bouwkunst uit de XV[e] eeuw, destijds, volgens eene teekening van Alex. Schaepkens, door vier torens geflankeerd, viel in 1869 met haar prachtig gewelf onder den brutalen moker gedeeltelijk, eerst van eenige zich daartoe gemaskerd hebbende Wyckenaren, toen weldra, even als later het z.g. „Waterpoortje" onder dien der overheid. Zij ware zoo praktisch te bewaren geweest en zou even als in zoovele andere steden tot sieraad der stad hebben gestrekt!

Huizen in de Wycker Hooggebrugstraat en hunne bewoners.

In 600 legde ST. MONULPHUS, 12[e] Bisschop van Maestricht, de eerste hand aan de stichting van het *St. Gillisgasthuis.* ST. GONDULPHUS voltooide het werk in 611 ([1]).

Het kwam naderhand onder het oppertoezicht van het kapittel van O. L. Vr. De daartoe behoorende kapel werd alreeds in de XVI[e] eeuw als bouwvallig gesloten en in 1795 afgebroken. Het godshuis werd echter weder opgebouwd en dient nog thans tot woning van twaalf oude vrouwen die er kosteloos gehuisvest zijn en eene wekelijksche toelage in geld en steenkolen genieten ([2]).

Het eigenlijke gasthuis werd in 1610 met verlof van den Prins-Bisschop van Luik verkocht ([3]).

In 1271 (N° 4 D) worden de gezusters Grita en Yda, begijnen, als bloedverwanten genoemd van Johannes *sancti Egidii in Wic investiti* (rector van het St. Gillis gasthuis).

In 1401 (N° 1038 D) wordt vermeld de brouwerij van Peter CREKTPUELE, in pacht bij Johan VAN LYNDE, gelegen te Wyck bij *Hobruggenporte* tusschen het erf van Henrix BOVYER en dat van Johan REYTVOSSE.

In 1404 (N° 1054 D) is er sprake van het huis van Gerard VOES en dat van Swart HEYNEN in de *Hoebruggenstraet;* ook van dat van Willem CRUCENBERGH, en van een erf, toebehoorende aan de O. L. Vrouwe broederschap.

Het is onzeker of hier niet de Helstraat bedoeld wordt.

In 1417 (N° 1193 D) wordt vermeld het huis van Wouter VAN VLYERDERMALE, olieslager, te Wyck, tegenover het *St. Gillisgast-*

(1) *Maasgouw* 1885, p. 1134.

(2) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 76 en 365.

(3) Zie Noot bij het St. Agathagasthuis (Tafelstraat).

huis gelegen, naast dat van Johan SCAMPART, timmerman, en dat van Johan KRIEKEL, bontwerker.

In 1417 (N° 1183 D) wordt gewag gemaakt van eene erfrente uit het huis van Hendrik *onder den Wyngart*, gelegen te Wyck (uit N° 1184 D van 1439 blijkt, dat dit huis in de *Hoogbrug-gestraat* lag) tusschen de erven van Lambrecht VAN BOVARTS en van Lambrecht VAN OYTEGRAVEN den oude.

In 1439 (N° 1184 D) wordt het voormelde huis beschreven als gelegen *op gheen syde des gasthuys van Sint Gielis* naast het erf van Lambrech VAN OETEGROVEN.

Het huis met arduinen gevel, dat in de *Hoogebrugstraat* tegenover de Grachtstraat ligt en thans nog vele uiterlijke sporen van vroegere deftigheid draagt, was voorheen een refugiehuis van de Proostdij van Meersen; het wapen daarvan en dat van het keizerrijk, in steen gebeeldhouwd, bevinden zich in den gevel. Het werd in 1797 als nationaal goed verkocht (1) en in 1834 door de heeren CARTISSIER ingericht tot fabriek van gekleurd glas (2).

---

37. De Houtmaas (Platea supra Mosam ubi ligna venduntur) benevens de Exterstraat (Wijngartsruwe) de Eikelstraat en de Moorenstraat.

De *Houtmaas*, veelal ook *houtstaet*, *houtstat*, *houtstrate*, *hoyde mase*, genoemd, ontleende haren naam aan de houtverkoopers en lattenhouwers, die aldaar nabij de Maas woonden. Van daar dat in latere jaren, b.v. in het cijnsregister van 1574 huizen vermeld worden *opdie Vischermaeze ende Lattemaeze* (3). Ook wordt de *Houtmaas de vicus mercenariorum* genoemd (in 1380 N° 865 D). De steegjes, die daarop uitloopen, schijnen voorheen onder geen eigen naam te zijn bekend geweest; zij werden door hunne ligging ten opzichte der Maas, der Plankstraat of der Visschermaas, aangeduid; zoo b.v. in 1373 (N° 107 F) *tusschen vicum parvum ducentem ad Mosam* voor het *Exterstraatje*. Dit wordt ook een enkele

(1) *Publications* etc. XXV, p. 72.
(2) *Maasgouw* 1889, p. 168.
(3) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* I, p. 198.

maal in 1380 de *Wyngartsruwe* genoemd (1). Het *Exterstraatje* wordt in 1400 (N° 866 D) ook omschreven als *dat ruweken dat geit vander alder plancken* (Plankstraat), *ter hoyde masen* (Houtmaas) *wart;* ook een gedeelte der tegenwoordige O. L. Vr. kade was bekend onder den naam van *Houtmaas.* (Zie ook Plankstraat N° 1109 D van 1409). Het *Moorenstraatje*, komende van de Havenstraat, heeft het *Eikelstraatje* tot verlengde tot aan de *Houtmaas.* In 1402 (N° 137 F) wordt eerstgenoemd steegje omschreven, zonder bepaalde naam, als *eyn cleyne ruwke komende vander hoefstat* (Havenstraat).

Huizen op de Houtmaas en hunne bewoners.

In 1349 (N° 451 D) is er sprake van een huis *in vico dicto Hoetstat* naast dat van Johannes BONGAERT en dat van Hellinus DE MOCH. Margareta, de dochter van deze, die toen overleden was, was gehuwd met Renerus REYNSON, zoon van Lambertus DE VISETO.

In 1356 (N° 544 D) worden twee huizen vermeld in de *parva ruella que ducit versus vicum dictum houtstat* gelegen tusschen dat van Johannes genaamd SCAVEYMONT en dat van Johannes DE POLLE. In eene noot, die van latere dagteekening is, worden die huisjes gezegd gelegen te zijn *in ruella dicta Houtstraet*, en ook *in foro piscium*, zoodat het *Eikelstraatje* zal bedoeld zijn.

In 1358 (N° 610 D) is er sprake van het huis van wijlen BOUGART, gelegen *in plathea dicta houtstrate* waarin Johannes WAKETTE woont.

In 1371 trof Alex. Schaepkens (2) de *Houtmaas* aan onder den naam van *Houtstrate.*

In 1380 (cijnsregister van het O. L. Vr. Kapittel) komt de bij de Visschermaas in 1377 genoemde Johannes PENNEN voor, wiens huis hier gezegd wordt te liggen *supra Hoetstat;* van dit huis wordt ook gezegd: *ad bona Arnoldi* HOUTMENGHER *op die holtmaze in ordone ruelle die Wyngartsruwe*, waardoor *de Exterstraat* schijnt bedoeld te zijn. In hetzelfde cijnsboek komt o. a. ook voor het huis van Werner *ceruisiator* (brouwer) *supra Mosam, op de Holtmaze* (3).

(1) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 23, 14.
(2) *Publications* etc., I, p. 58.
(3) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.*, II, p. 23, 14.

O. L. Vrouwe- en St. Nicolaaskerk (choorzijde) vóór 1763.

In 1400 (N° 308 W) is er sprake van een straatje *dat geit vander alder plancken* (Plankstraat) *ter hoyde masen wart* (Exterstraatje).

In 1403 (N° 381 D) van het huis van Heynric VAN TILLE, *houltmengers*, gelegen *op die houtstaet* naast dat van Vastrard SACDREGER en dat van Ida de weduwe van Cornelis PREUTS.

In 1428 (N° 180 F) wordt een huis vermeld *optie houtstat* naast de hoeve van Johan VAN WANGE.

In 1428 (N° 1279 D) een huis bewoond door Johannes KIRLEMAN, gelegen *op de Houtmase* naast dat van Johan VAN MERLE en dat van Margrieten KERSTGENS.

In 1437 (N° 1327 D) wordt opgedragen aan Johan VAN TYRNEGAE en zijne vrouw eene *hoefstat* op de *Houtmaas*, gelegen tusschen het erf der abdij van Hocht en dat van Goeswyn VAN DILSEN.

In 1463 (N° 1494 D) is er sprake van het huis van Leonard VAN WALTVUCHT op *die holtmase* gelegen, en achter uitkomende in de Stokstraat, naast het huis van Johan VAN AMBY, kuiper, en naast dat van Symon DER ZEGER aan den kant der Maas, en in de Stokstraat naast het huis van Johan voornoemd, en dat van Peter gezegd *die Kreyter*.

In 1538 deed de bisschop van Luik Cornelius DE BERGHES zijne blijde intrede binnen Tricht. Groote feestelijkheden hadden bij die gelegenheid plaats, o. a. de bestorming van den burcht op de Maas, een schouwspel waarop onze voorzaten verzot waren en dat zij opvoerden na de zevenjarige heiligdomsvaart en bij bezoek van vorstelijke personen. Het schippersgilde had van Keizer Karel V het voorrecht erlangd om dit volkspel te mogen houden, dat o. a. ook plaats had bij het bezoek aan Tricht van PETER DEN GROOTE in 1717 (1). De aanleiding tot vermelding hiervan ligt hierin gelegen, dat Cornelius DE BERGHES het schouwspel bijwoonde voor het huis van ridder Leonard, alias Jan VAN MEERSEN (2), dat gelegen was op de *Houtmaas*, daar waar in 't begin der XIXe eeuw de tuin was van den heer CHAPUIS (3).

(1) Zie het relaas daarvan *Annales* I, p. 295–297. Bij gelegenheid der blijde intrede van Philips II in 1550: *Publications* etc. VII, p. 409.

(2) Zie omtrent die adellijke poorters-familie *Publications* etc. XXVII, p. 309.

(3) *Publications* etc. XXVI, p. 474.

38. De Jekerstraat.

Huizen op de Jekerstraat en hunne bewoners.

In 1380 (N° 856 D) wordt vermeld een huis met daarachter gelegen hoeve op de *Jekerstraete inter duos montes et commenam* naast het erf van Johannes DE HERCKE en dat van Johannes genaamd DERDELINC.

In 1397 (N° 857 D) wordt een erf te Tweebergen vermeld in de *Jekerstraat*, gelegen tusschen dat van Johannes genaamd HEYNSBERCH en dat van Egidius DE JUNCCIS, *parator armorum* (wapenmaker) en tegenover de *mansio* van wijlen Danyel CASEUS (1).

In 1412 (N° 1135 D) wordt het zooeven bedoelde erf nu van *wijlen* Johan VAN HEYNSBERCH andermaal genoemd en zijne ligging omschreven als *tot Tweynbergen in die Jekerstraete* (2) tusschen de erven van Peter VAN DER LAKE en van Wilhem VAN ZUSSCHEN, *raedermeker*.

In 1423 (N° 1244 D) wordt melding gemaakt van eene schuur met poort *in die Jekerstraet*, gelegen tusschen het erf van Johan, zoon van Goert HOLSBERCH en dat van Hannen de weduwe van Wilhem HEYNSBERCH (zie voorafgaande).

In 1446 (N° 1386 D) is er sprake van *die groete teendeschuyre* van het kapittel van St. Servaas, geheeten *die theende schuyre van Vleytingen*, gelegen op de *Jekerstraat* naast de *clyne theende schuyre* van dat kapittel, geheeten *die theende schuyre van Hese*.

In 1448 (N° 1392 D) van eene schuur van het kapittel van St. Servaas, geheeten *die schoufs schuer* gelegen in de *Jekerstraat* tusschen de erven van Johan JEGERS en Wilhem GROTECLOES.

In 1455 (N° 1426 D) van het huis van Dyonys CANTELBERCHS, gelegen naast de tiendschuur van het kapittel van St. Servaas.

Uit de limietbeschrijving van Maestricht, den Vroenhof, Tweebergen en Sint-Pieter van circa 1550 (3) blijkt dat „die Jeeker „straete ter beyde syde Vroenoffs is, behalven achter Willems „VAN RAY huys, daer seght men dat keert den Vroenhoff; maer „die stellinge van het huys van RUPEN syn noch Vroenhoff ende „van daer Tweeberger straete aff al Trichts.

(1) Zie omtrent D. CASEUS bij de Hekkenstraat.
(2) *Publications* etc. I, p. 57.
(3) Ibid., XIX, p. 420.

In 1708, luidt het in eene Chronijk (1), „heeft men tot Maes-„tricht eenen nieuwe Pikeurbaen getimmert op de *Jeekerstraet* „synde de oude verandert in een verkensmarkt."

In 1748 werd deze manege door den Raad ter beschikking gesteld voor de fransche officieren hier in garnizoen, die nu op hunne kosten een troep comedianten uit Frankrijk lieten komen om er tooneelvoorstellingen te geven. Na het vertrek der Franschen bleef dit gebouw tot in 1787 dezelfde bestemming hebben (2).

---

39. De Jodenstraat.

(Platea Judeorum).

Of deze straat aldus werd genoemd omdat ze, zooals licht zou te veronderstellen zijn, in de Middeleeuwen een *ghetto* was, valt te betwijfelen.

Ofschoon ze alreeds in de XIIIe eeuw als *Jodenstraat* voorkomt en in de XIVe vaak als bewoond door vleeschhouwers vermeld wordt, is er nergens sprake van bewoners, die Jood waren.

Wèl was er *eene school der Joden*, zooals blijkt uit de ligging van het refugiehuis van de Abdij van Godsdal die gezegd wordt zich te bevinden *supra Mosam ex opposito scole Judeorum* (3). Zou dit de aanleidende oorzaak van haren naam zijn?

Zooals bij de Bokstraat vermeld werd, lag voorheen de kerk en het klooster der Augustijnen nabij de Maasbrug tegenover de tegenwoordige kerk, ernaast en tegenover de straat, lag het *Jodenpoortje* waaraan, toen de kleine Grind nog niet bestond, de maasschepen aanlegden (4). Het verdween in 1852 bij het maken van het Luiker kanaal.

De Chronijk van van Gulpen vermeldt, dat in 1860 in den gemeenteraad besloten werd, de Helmstraat en de *Jodenstraat* te verbreeden. Dat onzinnige plan waardoor het Dinghuis tot afbraak gedoemd ware geweest (!) werd gelukkig voor wat de *Jodenstraat* betreft vervangen door de verbreeding der Brugstraat.

---

(1) *Annales* II, p. 164.
(2) *Annuaire* 1830, p. 157.
(3) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 119.
(4) *Publications* etc. IV, p. 403.

Huizen in de Jodenstraat en hunne bewoners.

In 1295 (N° 35 D) wordt vermeld het woonhuis van Henricus DE MOLENDINO (1) in de *platea Judeorum*.

In 1314 (N° 53 F) wordt vermeld het huis van Henricus VAN AKEN, vleeschhouwer, gelegen *in platea judeorum*, naast het woonhuis van Henricus CLOCRENG, die dezen naam droeg naar een huis bij de Maasbrug, dat een *klokring* tot uithangbord had.

In 1326 (N° 60 F) het huis van Mathias VAN AKEN, vleeschhouwer, (zie voorafgaande).

In 1333 (N° 257 D) treft men twee huizen met eene *area* (open plaats) er tusschen, in de *Jodenstraat* aan Zij waren gelegen naast het huis van MENKEN, goudsmid.

In 1336 (N° 88 W) wordt vermeld het huis van Johannes genaamd VERLYES, vleeschhouwer, gelegen *in vico Judeorum* achter het huis van Johannes LUPUS.

In 1372 (N° 788 D) wordt aan Emundus DE EYKE, *vinitor* (wijnman) in erfrecht gegeven een huis in *vico Judeorum*, gelegen tusschen dat der kinderen DE HERDEREN en dat van Nycholaus HOLLENDER, vleeschhouwer.

In 1376 (N° 819 D) geeft Emundus DE EYKE, *vinitor*, hierboven in 1372 genoemd, aan Petrus SLICKE *van Sittert* en aan Aleydis zijne echtgenoote in erfrecht een huis, weleer geheeten *bedeuwersgeut*, met dependentiën gelegen *in vico Judeorum* tusschen dat van Bruno DE GLABBEKE, goudsmid, en dat van Nycholaus HOLLENDER, vleeschhouwer. (Zie. voorafgaande).

In 1376 (2) werden Goeswyn VAN THEYNEN en Diric RIEMSLEGER belast met het toezicht op het uitschudden van asch en vuil in de Nieuwstraat (Platielstraat) en in *die Joedenstrate*. De eerste kreeg het vierde gedeelte der boete die daarop stond.

Voor 1380 woonde *in platea judeorum* Johannes BEDAUER naast Johannes LUPI en Nicholaus *carnifex* (vleeschhouwer), zeker den in 1372 en in 1376 genoemden *Hollender*. (Zie ook op 1336).

In 1388 (N° 918 D) wordt aan Goswinus DE WYLRE, *vinitor*, in erfrecht opgedragen een huis in de *Jodenstraat* tusschen dat

---

(1) Zie over leden dezer patricische familie FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.*, I, p. 123, 155.

(2) A. HABETS, *Régistre aux Résolutions du Conseil Communal*, 1368—1379, p. 54.

van Bruno DE GLADBACH, goudsmid, en dat van Petrus VERLYES, vleeschhouwer. (Zie de voorgaanden in 1376 en 1336).

In 1483 (N° 248 F) wordt het huis genoemd van Reyner VRERIX, hier gelegen tusschen het huis van Wouter *in die hage* en dat van Johan NYS.

In 1541 (N° 295 F) het huis van Neys MOULARTS, gelegen *in die Jodenstraat* tusschen het huis *den bock* en dat van Nelis BECKERS.

In 1577 en nog na het beleg van 1579 woonde Wilhelm CUYPERS in de *Jodenstraat* (1).

---

40. De Kakkeberg.

Toen een dertigtal jaren geleden een zeer bescheiden en weinig uitgehaald hebbende poging gedaan werd om verbasterde straatnamen door de primitieve te vervangen, kwam men op het denkbeeld om ook dezen naam, wellicht omdat hij zoo erg onkiesch klinkt, te veranderen; en .... welluidenheidshalve schrapte men er eene *k* in, ook de veronderstelling voorop zettende, dat de straat wel haren naam zou kunnen verschuldigd zijn aan het patricisch geslacht DE CACABO, dat wij in 1291 (N° 33 F) in de Brugstraat aantroffen; een huis aldaar werd naar die familie genoemd of wel omgekeerd, die familie ontleende haren naam — zooals zeer vaak in de Middeleeuwen gebeurde — aan een uithangbord of gevelsteen een *Kakkeberg* (in het latijn *Cacabo*) voorstellende. Wat er van zij, mij dunkt dat men logisch en „in 't licht der historie" niet buiten de twee *k*'s kan, tenzij men radicaal handelend de straat in eens *Cacabostraat* noeme. Uit de volgende aanhalingen blijkt echter niet dat de familie DE CACABO in die straat gewoond heeft of er bezittingen had.

In het cijnsregister van 1380 (2) wordt het huis genoemd van Florentius WEELDE, schepen, dat volgens den schrijver op den *Kakkeberg* lag. Het is jammer dat de straatnaam niet in zijn destijds gebezigden vorm is medegedeeld.

---

(1) HAAKMAN en ALLARD, *De z.g. Verwoesting van Maastricht in 1579*, p. 194.

(2) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.*, II, p. 23.

In 1381 echter is dit wel het geval; in de Raadsresolutie van 9 April van dat jaar wordt vermeld, dat als hoofdman van de wacht *op Kackenbergh* is benoemd Colyn Moes (1).

Ruim vijf eeuwen geleden heette de straat dus al *Kakkeberg* en blijkbaar hebben onze voorouders er zich niet aan geërgerd.

Door Jhr. V. de Stuers is in der tijd, ik vermeen in de *Maasgouw*, geschreven dat de *Kakkeberg* zijn naam zou ontleend hebben aan *de kaak*, het schavot, dat in vroegere eeuwen, daar gestaan zou hebben.

---

41. De Kapoenstraat en St. Jacobstraat.

Ook deze straat heeft hier zoowel als elders haren naam ontleend aan een gevelsteen van een harer hoekhuizen, thans nog *in de Kapoen* geheeten; het gedeelte dier straat thans St. Jacobstraat genoemd bekwam dien naam eerst in de XVIIIe eeuw; vóór dien tijd werd het ofwel als tot de *Kapoenstraat* behoorende, aangemerkt, ofwel genoemd naar gelang der ligging van de huizen ten opzichte der kapel en het kerkhof van St. Jacob, gelegen op den hoek der Breedestraat, tegenover het gasthuis van St. Servaas aan het Vrijthof; zoo b.v. *retro Sanctum Jacobum, retro capellam Sancti Jacobi Apostoli, juxta capellam Sancti Jacobi, retro claustrum* enz.

Huizen in de Kapoenstraat en hunne bewoners.

In 1277 (N° 22 F) trof ik voor het eerst de *Cappuynstraete* aan bij gelegenheid van den afstand van een cijns op het daar liggende huis, *het Paradys* genoemd.

In 1309 (N° 73 D) wordt door den abt van Godsdal aan deken en kapittel van St. Servaas overgedragen o. a. een cijns door de weduwe van Baldewinus de Gruthere betaald van eene *area* (open plaats) *in Capuncstrate.*

In 1311 (N° 89 D) wordt melding gemaakt van het huis met schuur der weduwe van Amelius, tegenover de kapel van St. Jacob, op den hoek de *capuenstrate.*

In 1320 (N° 164 D) wordt vermeld de *mansio basilisbur* of *basilysboir*, naam eener vaak voorkomende adellijke schepenfamilie; dit, haar hier bedoeld huis, lag in de *Kapoenstraat* nabij den

---

(1) *Maasgouw* 1883, p. 870.

Hertogsmolen. Deze familie bezat ook huizen naar haar genoemd in de Kleine Staat, op de Munt, in de Bokstraat en de op Visschermaas waarvan nader bij die straten wordt melding gemaakt (1).

In 1320 (N° 168 D) komt voor een huis in *de Capuenstrate* gelegen, tusschen dat van Gerardus DE MERSENE en dat van Silia DE LENCULENSI.

In 1322 (N° 63 W) is er sprake van eene grondrente, gevestigd op een huis in die straat, gelegen bij het huis van Hendrik genaamd HALABAY en toebehoorende aan Hendrik DE MOLENDINO, schepen (zie ook N° 173 D).

In 1324 (N° 185 D) wordt de deeling gemaakt tusschen de kinderen van Thilmannus, van het huis hunner ouders in de *Kapoenstraat.*

In 1325 (N° 188 D) wordt andermaal het huis *Basilisbur* vermeld.

In 1329 (N° 230 D) wordt genoemd het huis van Hartwinus, *Kiggenhuys* geheeten; het wordt aangeduid als liggende nabij het huis *basilisbur.*

In 1340 (N° 342 D) het huis van Katharina, de weduwe van Johannes CRUKENSLACH, tusschen dat van Lambertus PARADON en dat van GREVE, witmaker.

In 1341 (N° 355 D) twee naast elkander gelegen huizen achter de kapel van St. Jacob, waarvan het eene bewoond is door Henricus HANTCAPPE en het andere door Johannes MAN.

In 1341 (N° 356 D) een huis gelegen achter de kapel van St. Jacob tusschen dat van Petrus LYMPUS *claustarius* en dat van Johannes, *cocus* van voornoemde kerk.

In N° 209 D van 1327 is er sprake van diezelfde huizen met dezelfde bewoners.

In 1345 (N° 413 D) wordt een huis met aanhoorigheden vermeld *retro Sanctum Jacobum*, gelegen tegenover het huis van Henricus DE RYMPST en tusschen dat van Lambertus DE BLISEA, houtverkooper, en dat van Engelbertus WELLEN.

In 1346 (N° 421 D) het huis van Thomas genaamd Dummelken DE MAYO, geheeten *in den hof* en gelegen naast dat van Lambertus LAMBOY.

In 1348 (N° 447 D) wordt melding gemaakt van een huis tusschen dat van Lambertus LAMBOY en dat van wijlen Winandus, brouwer.

---

(1) Zie een genealogisch fragment over die familie DE BALISBUR, *Publications* etc. XIV, p. 134.

In 1351 (N° 476 D) twee naast elkander gelegen huizen, tusschen dat van wijlen HALLEBAY (zie hierboven in 1322) en dat van Christianus KYRION.

In denzelfden schepenbrief wordt melding gemaakt van het erf, gelegen op den hoek achter de hofstede van heer Johannes DE HERLE, kanonik van St. Servaas, tusschen de huizen van wijlen Johannis COCI (wiens voorzaten hun naam gaven aan de *Cox ruwe*, de tegenwoordige Koekschroefstraat) en van Engelbertus DE VALLE. Uit N° 482 D van hetzelfde jaar blijkt, dat die hofstede lag op den hoek der St. Jacobs- en Papenstraat.

In 1351 (N° 479 D) wordt het huis van wijlen Henricus WELLENS, dat vroeger aan Thomas, genaamd Dummelken DE MAYO, toebehoord had (vergelijk de zooeven vermelde N° 413 D en N° 421 D van 1345 en 1346) in erfpacht gegeven aan Christianus BROYTSE.

In 1353 (N° 494 D) wordt vermeld de *mansio* (heerenwoning van wijlen Theodoricus DE GHELKE, tegenover het huis van Johannes MORENCRUSEN.

In 1354 (N° 511 D) wordt het huis genoemd bewoond door kapelaan Petrus DE LEODIO en zijne moeder; Johannes DE BASILISBUR werd er naderhand eigenaar van.

In 1354 (N° 500 D) is er sprake van een huis, gelegen naast dat van Johannes DE LYNKE en bewoond door Johannes DE DEYPENBEKE, priester.

In 1357 (N° 593 D) doet de dochter van wijlen Ghiselbertus DE MOLENDINO afstand van eene rente uit het huis van Theodoricus LANGHERBEYN, *in platea caponum*, gelegen tusschen dat van Johannes DE BEKE, *investitus* der kapel van St. Vincentius (in de Breedestraat) en het huis van Arnoldus DE BLISYA genaamd PALLIRE.

In 1360 (N° 647 D) wordt vermeld de brouwerij van wijlen Gobbelinus VOETS, tusschen het huis von Walterus WAMBUYS, voller, en dat van Michaelis DE MILLEN, *braxator medonis* (een honingdrank).

In 1363 (N° 680 D) verkoopt de weduwe van Wilhelmus DE GEYLKE, met toestemming harer schoonzonen Matheus DE RYMPST en Godefridus DE SPAUDEN aan Heinricus SLEYSWYCH eene jaarlijksche rente, te beuren uit het huis van Arnoldus genaamd PALERE DE BELISIA in de *Kapoenstraat*, naast dat van Remboldus

wever, en dat van Theodoricus LANGERBEYN gelegen. (Vergelijk voorafgaande N° 593 D).

In 1363 (N° 682 D) wordt Goswinus DE VINEA (zie volgende) vader van Adriana en Nesa, man van wapenen genoemd. Haar werd in erfpacht gegeven een huis hier gelegen tusschen dat van Theodoricus LANGERBEYN en dat van wijlen HALLABAY.

In 1369 (N° 756 D) wordt aan Johannes DE HAREN, metselaar, in erfpacht opgedragen een huis hier gelegen tusschen dat van Reynerus DE VINEA (1) (van den Wyngaard) en dat van Arnoldus DE BLISEA genaamd PALLERE (vergelijk beide voorgaanden).

In 1375 (N° 808 D) treft men in dezelfde straat aan het erf van wijlen Henricus DE DIEPENBEKE, gelegen tusschen het huis van Elisabet DE REMST en dat van Arnoldus GELMAN.

In 1376 (N° 814 D) wordt een huis genoemd *retro capellam Sancti Jacobi Apostoli*, en in eene aanteekening *retro claustrum;* het lag tusschen het huis van Johannes BOS en dat van Henricus NAGHELS *sutor* (schoenmaker).

In 1379 (N° 23 F Noot 4) bezat Ridder Ogerus VAN MULKEN (zie hieronder op 1488) het huis *het Paradys* genoemd; het lag naast het zijne *de poort* (adellijk huis) *van Lichtenborch* in de *Cappuynstraete*. Het huis *in 't Paradys* werd hierboven in 1277 genoemd.

In het cijnsboek der altaren in O. L. Vr. komt voor, in 1380, een cijns gevestigd op het huis van Johannes DE RIEMST in de *Kapoenstraat* en geschonken aan het altaar van St. Blasius, gelegen in de groote krocht (2).

In 1380 bezat Godfried DE HULST, genaamd *Landmeter*, eene in het land van Loon zeer verspreide familie, eigendommen in de *Kapoenstraat* (3).

In 1381 (N° 249 W) tref ik werkelijk aan de vermelding van twee huizen in die straat gelegen; het ééne was bewoond door Christiaan DE HEYNSBERCH, priester, het andere door Pieter genaamd KEELSTEKERE. Zij waren gelegen naast de goederen van

(1) In de *Publications* etc. XIV, p. 129 is eene genealogische nota over die familie te vinden.

(2) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 9.

(3) *Publications* etc. VII, p. 10.

Nicholaus DE BEKE, timmerman, en die van Godefridus DE HULST genaamd *Lantmetere*.

In 1382 (N° 875 D) wordt een hiervoor genoemd huis vermeld, als toebehoorende aan Godefridus DE HEYNSBERCH, genaamd *kampsterper;* het was gelegen tusschen het huis van Gerardus DE HAEREN, wagenmaker en dat van Godefridus. Hier schijnt verwarring te bestaan tusschen N° 249 W en N° 875 D.

In 1392 (N° 935 D) wordt vermeld het huis van Tylman WEVER, gelegen *in die Capuynestrate* tusschen *broetsenpanhuys* en het huis van Pouwel OSTYENBECKER, priester.

In 1402 (N° 449 D) is er sprake van het huis gelegen tusschen die van wijlen Symon SCAEFDRIESCH, man van wapenen, en van Henricus KONINCK *venditor pomorum* (fruithandelaar).

In 1413 (N° 1152 D) wordt eene jaarlijksche erfrente overgedragen door Tilman WEVER en meester Jacob VAN BUNDE in hunne hoedanigheid van *kerckmeisteren ende momboeren des geluchs der capellen des gueden Sinte Jacobs*, zulks met voorkennis van Leyval VAN GROESSELT, priester en rector dier kapel en der *naegebueren*, met name Johan VAN HEZE, schepen der stad, Coenraert VAN RIEMST en Cloes VAN LOENEN. Dat erfrecht bestond onder anderen uit 7 schellingen uit het huis van Nesen VAN HAREN (zie hiervoor op 1382) gelegen naast dat van Collyn VAN SYNCK en dat van Ytken HILLEN.

In 1416 (N° 1177 D) wordt vermeld het huis van Conrard VAN RIEMST in de *Kapoenstraat*, naast dat van Heynrix EELMANS, schepen van Tricht, en dat van Godard VAN DER MOELEN.

In 1423 (N° 1249 D) een huis in de *Capuynstrate* tusschen de huizen van Henrix VAN DEYLSEN en Ylias KOELSOET.

In 1426 (N° 1264 D) een huis in de *Capuynstraite* gelegen tusschen dat van Aleyde, de weduwe van Johan MEYLKEN en dat van Lambrech VAN ASTEN; deze beide laatste huizen schijnen evenwel in de *Lenculenstraete* gelegen te zijn geweest.

In 1434 (N° 937 D) het huis voorheen van Tielman WEVERS, thans van Pauwel PERFUSEN, priester. (Zie op 1413).

In 1440 (N° 1346 D) is er sprake van het huis van Johan KOEX achter de *kapel van St. Jacob* gelegen, tusschen het gasthuis en het erf van Maroelen VOERSEN.

In 1441 werd in deze straat het klooster van St. Annadal ge-

sticht. In 1531 werd het, ter gelegenheid der onlusten die hier plaats hadden, waarschijnlijk doordat Keizer Karel V Maestricht bij Brabant incorporeerde en waartegen een algemeen verzet ontstond (1), schier totaal verwoest. Ofschoon opnieuw op kleinere schaal weder opgebouwd, raakte het zoodanig in verval dat de overgebleven nonnen het in 1670 aan de zusters van Calvariënberg afstonden, zelf bij deze opgenomen werden en voortaan zich wijdden aan ziekenverpleging. Het klooster werd nu tot verblijf van R. C. weezen ingericht, echter slechts tot 1698, toen het aan een particulier verkocht werd. Van Heylerhoff schreef dat ten zijnen tijde zijne plaats ingenomen was door twee groote particuliere huizen, N° 751 en 752 gemerkt (2). Uit nazoekingen ten Raadhuize is mij gebleken, dat die huizen lagen ter plaatse, waar nu de Stedelijke Muziekschool zich bevindt.

In 1442 treft men aan in het *Sinte Jacobs kerspel* (3) als *ouerheutzman* Johan MEYSS, als hoofdlieden: Reyner SPREWARTZ, Gherit VAN HOESSELT, Vaes VAN NOERENBERCH en Wilhem WYNANTZ. De *waelsplaetz* (verzamel- of lopplaats in geval van nood) was voor de burgers in die wijk van af *den langen torne* (een toren bij de Tongersche poort) *totten anderen nae den Reek* (twee torens aan den Hexentrap) *te gaen.*

In 1456 (N° 1433 D) is er sprake van het huis van Peter VAN OPY, *der thymmerman*, gelegen in de *Capuynstrate*, naast dat van Wilhelm VAN BIELSEN, priester en naast zijn ander huis.

In 1459 (N° 1465 D) van het gasthuis *indie Capuynstrait opden oert vander Linckelenstrait.*

In 1478 (N° 240 F) woonde Johan ELMAN in *die cappuyns stroet*, tusschen het huis van wijlen Woulter SNACKART en het Gasthuis van St. Jacob (4). Dit gasthuis diende tot herberging der pelgrims, die hetzij uit devotie hetzij tot penitentie, dóór Tricht naar St. Jacob van Compostella in Galicië togen. Hier werden door den Magistraat vaak in de XIIIe en XIVe eeuw vonnissen geveld, die pelgrimstochten daarheen, naar Rochemadou, Vendôme, Cyprus,

(1) *Publications* etc. XXXV, p. 265.
(2) *Annuaire* 1831, p. 103, 104.
(3) *Publications* etc. XIX, p. 386.
(4) Zie nopens die kapel en gasthuis, FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 248.

Trier, Aardenberg, St. Josse-sur-mer, St. Rombout, Parijs enz. voorschreven.

In 1488 had er te Tricht eene groote processie plaats met *supplicatie* (afsmeking om bevrijding van een algemeene ramp). Dr Doppler (1) geeft eene beschrijving daarvan, met nauwkeurige opgave van den weg dien zij volgde... „verder begaf zij zich door „de Witmakerstraat, de *Kapoenstraat* tot bij woning van den „burgemeester *in het Lavoir* of *cellum lavaerum* genaamd, alwaar „men wederom stil hield, de Noodkist keerde naar den kant der „St. Jacobskapel en de antiphoon „*Mira Dei*" zong...."

In dat jaar was burgemeester, van Luiksche zijde, Joncker Jan VAN MULCKEN, die van af 1485 tot aan zijn dood in 1523 tienmaal voor één jaar tot dat ambt gekozen werd (2).

Van 1516 tot 1527 was Brabantsch hoogschout alhier Conrard VAN GAVEREN († 1570) heer van Diepenbeek en Elsloo. Hij behoorde tot een machtig en aanzienlijk geslacht, een der oudste families van België, die buitenburger te Tricht was en aldaar in de *Kapoenstraat* een uitgestrekt goed bezat „*de poort van Gaveren*" genoemd (3), thans eigendom van eene communauteit van fransche religieuzen.

In 1545 (No 22 F Noot 4) hield in die straat zijn verblijf in het huis van *Oest*, Jonker Christophorus VAN OEST. Ook wordt alsdan het huis van *Arckenteel* (Argenteau) genoemd, benevens *'t Gaverenhuys ofte Gaverenport.*

In 1559 (No 306 F) komt voor in de *Capuynstraet* een huis geheeten *die gebraeden ganss.*

Volgens eene overlevering (No 24 F Noot p. 50) zou de *van Gaveren poort*, die even als thans nog, achter het alignement der huizen aan de oostzijde der straat lag, eene vroegere stadspoort zijn geweest en deel hebben uitgemaakt van den ringmuur vóór de Xde eeuw.

In 1576 wordt melding gemaakt van een huis in de *Kapoenstraat, den Trepoel* genoemd; het behoorde aan Jan VAN GAVEREN

(1) *Maasgouw* 1886, p. 81.

(2) Ibid. 1885, p. 1032, 1035. Over een Ogerus DE MULKEN in deze straat zie FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.*, II, p. 8.

(3) Ibid. 1890, p. 103. Zie nadere bijzonderheden over Conrard VAN GAVEREN en deze familie, *Publications* etc. XXV, p. 18?, 254, 294 en XXVII, p. 315.

en was een logement, waar de buitenlieden overnachtten en nog al verteringen maakten (1). Dat huis was voor 1200 br. gld. verborgd aan Jan STAEL (2). De familie VAN GAVEREN schijnt toenmaals in geldelijke verlegenheid te hebben verkeerd; ik vermeld bij de behandeling van het *Vrijthof*, dat NYS, de waard uit *de Kroon*, in 1574 veel geld van haar te vorderen had. Jos. Habets meent dat de familie TREPOEL of TREECPUELE, ook voorkomende in 1400 te Wijk bij de Hoogbruggepoort (N° 309 W) wellicht nog gerepresenteerd wordt door de Maestrichtsche familie TRIPELS.

Na vooraf door de Stad tot logement voor de hoofdofficieren van het garnizoen bestemd te zijn geweest, diende *de Poort van Gaveren*, *'t Gaverenhuys* of de *poort van Gavre*, tot zittingslokaal, wanneer de beide hooge gerechten gezamenlijk vergaderden, namelijk wanneer in één proces èn personen van luiksche, èn van brabantsche nativiteit betrokken waren. Aan de gezamenlijke hoogschouten, burgemeesters, schepenen en raden der stad werd den 11 Juni 1639 door de twee Commissarissen Deciseurs van ieder der beide Heeren van Tricht, verlof gegeven dat huis, dat toen eigendom der stad was en tot welks onderhoud *zy verscheyden lasten ende onkosten is draegende*, tot zijne nieuwe bestemming in te richten. De beste vertrekken werden ingericht en gereserveerd tot logeering der voornoemde vier hooge Staatsambtenaren. Ten teeken van zijne bestemming tot publiek gebouw werden den 10 November 1639 de wapenschilden der beide Souvereinen en het gemeentewapen plechtig onder *'t steecken van de trompetten* op de poorten gehecht. Volgens van Heylerhoff (3) diende de *Poort van Graveren* slechts nauwelijks één jaar voor die nieuwe bestemming; in 1640 huurde de Gemeente van de Jesuïeten de *Poort van Reckheim*, een hun in de Breedestraat toebehoorend goed (ter plaatse waar thans het huis N° 17 staat) en werd er de zetel der gemeente-administratie overgebracht. In 1666 werd het voor 8200 Luiksche guldens aangekocht.

Toen in 1664 het nieuwe stadhuis voltooid was, werden er al de kantoren en vergaderzalen, zoo der rechterlijke als der ge-

---

(1) *Publications* etc., XXV, p. 185.
(2) Ibid. VII, p. 9.
(3) *Jaarboek* 1850, p. 248.

meentelijke administratie, overgebracht (1), terwijl de Commissarissen-Deciseurs later bij hunne komst alhier om de twee jaren verblijf hielden, die van Brabantsche zijde (Vereenigde Provinciën) in het daartoe in 1700 opzettelijk gebouwde *Statenhuis* aan het Vrijthof, die van Luiksche zijde sedert 1723 in het Hof van Tilly.

Op Driekoningendag, den 6 Januari 1677, mocht weer eene groote Processie uit St. Servaaskerk door de stad trekken, hetgeen door de Hollanders na de overweldiging der stad in 1632 verboden was.

Toen toch de Franschen in 1673 in derzelver bezit kwamen en daarin tot 1678 bleven, waren hier weer de vrije openbare godsdienstplechtigheden geoorloofd. In de bovenbedoelde processie, geopend door de studenten der Paters Jesuïeten met hunne standaarden, en waaraan de geheele geestelijkheid der stad deel nam, werden de Noodkist, voorafgegaan door het smeden-ambacht, benevens de voornaamste reliquiën rondgedragen. Zij toog langs het Vrijthof, door de St. Jorisstraat (Groote Staat) naar het Dinghuis, alwaar aan twee personen, wegens doodslag gevangen gezet, de vrijheid geschonken werd, nadat zij met een brandende flambouw de Noodkist gevolgd hadden; aan de St. Nicolaaskerk was een altaar opgericht even als *onder de Municks-Poort* aan de St. Jacobskerk (2). Ter wille van deze laatste huisbenaming teekende ik hier die processie-bijzonderheden op. Ik heb niet kunnen achterhalen waarom deze Processie — nog wel in den winter — gehouden werd. De kronieken van Loyens, van Gulpen en andere maken geene melding van eenige aanleidende oorzaak, als heerschende besmettelijke ziekte, of eenig ander openbaar onheil. De *Chronyk van Maestricht van 1632 tot 1708*, gepubliceerd door Alex. Schaepkens (3) vermeld wel, echter zonder verklaring, dat in 1677 „door de geheele stad eene Processie gedaen is door alle „de geestelijkheid."

---

(1) Zie Dr DOPPLER's opstel in de *Maasgouw* van 1898, p. 69, zoomede tot nadere kennismaking met den regeeringsvorm van Maestricht in de Middeleeuwen en later tot 1794 de beide verdienstelijke academische proefschriften van L. J. SURINGAR (1873) en CH. RUIJS DE BEERENBROUCK (1895). Ook de doorwrochte studie van Jos. M. H. EVERSEN en J. L. MEULLENERS over de *Limburgsche Gemeentewapens* in de *Publications* etc. XXXV, p. 250 tot p. 289.

(2) Alex. SCHAEPKENS, *Analectes Archéologiques*, p. 8, 9.

(3) *Annales* II, p. 126.

Een der vele *weldaden*, die Maestricht te danken had aan de *toenmalige* Hollanders, die de stad na den vrede van Nijmegen in 1678 wederom in hunne macht kregen, en ondanks een afzonderlijk verdrag niet meer aan Spanje terug gaven, was de roof aan het prachtig bloeiende College der Jesuïeten gepleegd. Doodeenvoudig werden deze verplicht hunne kerk en schoollokalen onmiddelijk aan de Calvinisten over te geven. De Jesuïeten waren gedwongen te gehoorzamen en hielden nu hunne school met 400 studenten in een noodgebouw in hunnen tuin, terwijl de gereformeerde rector GENEL zich met een handvol leerlingen in het Collegegebouw nestelde. Tegen deze brutale verkrachting van het vredetractaat kwam echter de Fransche Ambassadeur D'AVAUX op en den rector GENEL werd aangezegd om zonder uitstel het College te verlaten. Zijne school werd gevestigd in de *Kapoenstraat* waar de stad hem een gebouw beschikbaar stelde, daar waar tegenwoordig de Stedelijke Muziekschool is (1); „de toeloop die hij had was cleen", nogthans moest de stad, die door de Gereformeerden geregeerd werd, hem jaarlijks als toelage 320 gld. meer verstrekken dan aan de Paters Jesuieten, die 600 gld. genoten benevens 150 gld. voor de jaarlijksche prijzen (2).

Nog zij vermeld dat het schoenmakersgilde hare luibe had in het in den aanhef van dit artikel genoemde huis *de Kapoen*.

---

42. De Kersenmarkt.

(Forum cerasorum of cerisorum).

In Maestrichtschen tongval *Keers-* of *Keesmerk*. Het is eene verbastering van *Kersenmarkt* zooals Dr Doppler duidelijk aantoont in eene noot bij Schepenbrief N° 41; daarin is er sprake van een huis *supra forum cerisorum* in 1295.

De smalle ingang der Wolfstraat, waarvan de verbreeding begonnen is, bestond destijds niet als straat: het was een plein, dat gedeeltelijk de oppervlakte besloeg van den blok huizen tusschen de Brug- en Smedestraten tot aan de Stokstraat. Eene koper-

(1) Zie HABETS, *Gesch. Bisdom Roermond* III, p. 540 en *Maasgouw* van 29 Oct. en 12 Nov. 1887.

(2) Relaas van den vice-Hoogschout G. A. COLLETTE.

gravuur van Josse AMMAN, welke de moordtooneelen te aanschouwen geeft, die 't gevolg waren van de verraderlijke aanhouding van den Spaanschen bevelhebber Franciscus DE MONTESDOCA ter „*Landscrone*" (thans à la Foire de Leipzig) waar de Raad vergaderd was (20 October 1576), schijnt die open plaats aanteduiden; eene galg is er naar den kant der Wolfstraat opgericht, hetgeen 't vermoeden bevestigt dat toen nog aldaar een plein was (1).

Waarschijnlijk onmiddellijk na de ommuring der stad in 1229, toen haar door Hertog Jan IV van Brabant de eerste privilegiën geschonken werden, werd op de *Kersenmarkt* het eerste dinghuis der gemeente op gezamenlijke kosten der poorters gebouwd. Het diende zoowel voor de administratie als voor de rechtspraak. In den bloeitijd der Maestrichtsche industrie was het aldra te klein geworden en werd door den magistraat aangekocht het huis de „*Landskroon*" genaamd, gelegen in de Groote Staat, benevens dat, genaamd „*de Mey*" toebehoorende aan de schepenfamilie DE MAYO; dit laatste werd in 1473 verbouwd tot het tegenwoordige dinghuis of oud-stadhuis. De „*Landscroon*" zoomede het huis de „*Mayo*" dienden ter vervanging van het oude dinghuis op de *Kersenmarkt*. In 1357 treffen wij hetzelve aan als in erfpacht gehouden van de stad door Johannes JUPILLE, bakker. Met zijne aanhoorigheden strekte het zich uit tot aan de erven van Lambertus DE KESTELE, burgemeester, en van Gerardus, *scriptor* der stad (N° 569 D).

Het laatste huis met houten vóórgevel, dat in de stad bestond, lag aan de *Kersenmarkt;* het was rood geverfd en verdween in 1838. Er bestaat eene etsteekening van. (2).

In de XIVe eeuw stond nog aan de N.-W. grens van de *Kersenmarkt* de *Goeswyntoren* en er tegenover de *Goesmarstoren*. Op die plaats schijnt in 't primitieve Tricht eene stadspoort gestaan te hebben, door beide torens geflankeerd. De wallen zullen destijds langs of achter de zuidzijde der Brugstraat geloopen hebben (3).

Huizen op de Kersenmarkt en hunne bewoners.

In 1291 (N° 33 F) wordt melding gemaakt van een Wilhelmus, smid op de *Kersenmarkt*.

---

(1) Dit vermoeden vindt bevestiging bij FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* II, p. 22.

(2) ALEX. SCHAEPKENS, *Maestricht-Forteresse*, pl. 36.

(3) FRANQUINET. *Inv. Kap. O. L. Vr.*, I, p. 131, Noot.

In 1309 (N° 73 D) van het huis van Gerardus, oude kleerkooper, *supra forum cerasorum*.

In 1329 (N° 225 D) van het huis van Johannes FEYLKYNS, *in foro cerasorum*, gelegen achter het huis van SUEVUS, en tusschen dat van Katharina, de weduwe van HELLYMEYS en dat van FREDERICUS, vleeschhouwer.

In 1336 (N° 89 W) van een huis *in foro cerasorum*, bewoond door Walter, geheeten WALTELET, *faber* (smid).

In 1343 (N° 375 D) van een huis aldaar, gelegen tusschen dat van Henricus BOUMER, brouwer, en dat van wijlen Nicholaus DE LYMBORCH.

In 1344 (N° 109 W) van een huis gelegen *supra forum cerasorum*, naast dat van Goffin DE WELLEN, *cerenisiator* (brouwer).

In 1345 (N° 410 D) komt voor het huis van Anthonius BEGGART, gelegen op het *forum cerasorum*, tusschen het huis van Martinus FREDERCI en dat van Anthonius *refector antiquarum vestium*.

In 1357 (N° 284 D) wordt genoemd Henricus DE FORO CERASORUM, smid (zie ook N° 218 D van 1328).

In 1364 (N° 701 D) is er sprake van Johannes FABER, wonende *supra forum cerasorum*, evenals van Wiricus DE SOLLYRS, *vinitor* (wijnman) en Nycolaus WITZENBEYNS.

In 1369 (N° 758 D) van Hubertus HUMBELET en Petrus SCRYNENMEKER ook wonende aldaar.

In 1374 (N° 800 D) is er sprake van het huis *de gladio* (waaraan de veelvuldig voorkomende schepenfamilie haar naam ontleende) gelegen op de *Kersenmarkt*.

In 1388 (N° 919 D) van Johannes QUANT en Henricus DE VLEYTINGIS wonende *supra forum cerasorum*.

In 1420 (N° 227 D) van het huis bedoeld in 1329.

In 1420 (N° 1224 D) van twee huizen van Kathryne MEELRES op de *Kirsmarkt*, naast dat van wijlen Johan HIEPELS en dat van Cloes APPELS. Ook wordt daar vermeld het huis van Coenrart DANS *der hoeftmenger* op de *Kersmarkt*, tusschen het huis van Kerstken DUVEREN en dat van Wilhelm VAN BRUISSELT.

In 1464 (N° 1225 D) is er sprake van het huis van Wilhelm VAN SONOUWEN, van oudsher geheeten *int huetken* op de *Keirsenmarkt*, gelegen tusschen het huis van Johan VAN STOCKROEDE en dat van Art MOENS.

In 1507 (Raadsverdrag van 9 Juli) wordt nog duidelijk de *Kersmerck* vermeld als de plaats waar her Cloes DAMEN, *scepen*, met zijne onderhoorigen zich moest opstellen na het vertoonen der Relikwieën van St. Servaas (1).

In 1550 komt voor een huis *op den Kersmerkt „die douve"* geheeten (zie N° 14 S bij de Witmakerstraat).

---

43. De Kleine Gracht (bij of buiten de Verlinxpoort).

(Fossa extra Verlinghs porta).

Evenals de Groote Gracht ontleende deze straat haren naam aan de gracht, die aan den voet van den stadsmuur van 1229 bestond en in de XIVe eeuw gedempt werd. Zooals bereids bij de Groote Gracht is gezegd liep deze van af deze straat dwars over de Markt achter de zuidelijke huizenrij der Kleine Gracht tot aan de Maas. Ook hier zijn nog belangrijke overblijfselen van dien muur zichtbaar, zoo b.v. achter het huis tegenover de Concertzaal gelegen; een forsche struik die van de straat te zien is, tiert welig bovenop den muur.

Om deze straat aanteduiden wordt herhaaldelijk genoemd de *Verlinxpoort;* zij lag op het uiteinde der *Kleine Gracht* en maakte deel uit van den ringmuur in 1229 om de stad gebouwd. Daar ter plaatse zal er eene druk gebruikte veerpont over de Maas zijn geweest, die toegang verschafte tot het St. Anthoniuseiland, destijds reeds versterkt ten einde de bezetting daarvan aan den vijand te beletten. Van Heylerhoff veronderstelt zelfs dat vóór die poort eene vaste brug lag en dat het eigenlijke *veer* dienst deed van af het eiland tot op den rechter Maasoever. Dat gevoelen wordt gedeeld door de Lenarts waar hij de ligging der *Veerlinxpoort* in navolging van Herbenus nader omschrijft: „Aan de Maas, „daar waar de Hertogh (van Brabant omstreeks 1204) zijne brugh „had geslagen" (2). Ook H. P. H. Eversen is die meening toegedaan en neemt aan dat gedurende eenigen tijd te Tricht twee bruggen zijn geweest (3).

(1) *Publications* etc. VII, p. 407.
(2) Ibid. II, p. 30.
(3) Ibid. II, p. 421.

Die poort moet een nogal groot gebouw zijn geweest, want na de uitbreiding der stad diende ze tot gijzeling van slechte betalers; zij werd in 1587 afgebroken; de toegang tot den Maasoever geschiedde nu door de St. Teunispoort en de Meulenpoort, tegenover de Hoenderstraat, welke laatste afgebroken werd in 1705 bij den bouw van den Maasmolen. Beiden waren poternes zonder bovenbouw, die in den in 1294 daar ter plaatse gebouwden walmuur bestonden (1).

Ook wordt de Kleine Gracht vaak aangeduid als de straat, liggende buiten de *Leugenpoort* (zie bij de Markt).

Huizen op de Kleine Gracht en hunne bewoners.

In 1309 (N° 73 D) woonde de weduwe van Gerardus DE AVEROIL *supra fossam extra loygenporte.*

In 1309 (N° 73 D) bezat Thomas DE HASSELT een huis *extra laygenporte* even als Theodoricus *sartor* en Hermanus DE JULIACO.

In 1314 (N° 114 D) wordt eene *area*, gelegen *supra fossatum extra portam mendacii* achter het woonhuis van Oda, de weduwe van Tilmanus MAECHGOETS, in erfpacht opgedragen aan Henricus DE BELMONT, voller, wiens huis ook op de Kleine Gracht lag.

In 1319 (N° 61 W) wordt vermeld het huis van Godefridus GALLICUS, bakker, gelegen buiten de *Loygenporte.*

In 1342 (N° 363 D) een nieuw gebouwd huis buiten de *Verlinchsport*, gelegen tusschen het *steenenhuis* van Petrus, verver, wonende langs de Maas, en dat van Wolterus DE PYTERSHEYM.

In 1343 (N° 384 D) bezaten Johannes MATHYAS, voller, zijne echtgenoote en hun schoonzoon Daniël TOTMAN een huis met *raam* (om laken uit te spreiden) op de *Kleine Gracht;* achter dat raam lag nog een ander.

In 1344 (N° 403 D) wordt vermeld het huis van Gerardus SPINNEN, gelegen voor de *Veerlinscsporte*

In 1366 (N° 713 D) is er sprake van een huis gelegen *supra fossatum extra verlinghs porte*, naast dat van Godefridus genaamd CONINGH en dat van Henricus DE GEYLENKEIRCHEN.

In 1370 (N° 767 D) wordt aan Johannes DE BRIEDE in erfrecht gegeven een huis gelegen *supra fossam opidi extra Verlinxspoort*,

(1) DE HEER, *De erectione novorum moenium et portarum huius civitatis* in: *Annales* I, p. 97—99. — *Annuaire* 1825, p. 117.

tusschen dat van Jacobus PEERT en dat van Godefridus CONINCH (zie voorgaande).

In 1380 ([1]) wordt het huis van HOSTIBECKER *supra fossatum* genoemd, zoomede dat van Jacobus genaamd PERT buiten de *vierlinxs porte supra fossatum* (zie op 1370).

In 1413 (N° 1152 D) is er sprake van het *Muekensguet* op de *Kleine Gracht*, gelegen naast het huis der armentafel van den H. Geest en dat van Peeman LEES.

In 1416 (N° 1177 D) van een huis op de *Kleine Gracht* bij de Koxruwe, bewoond door een brouwer, tusschen die van Thys VAN SLUSEN en van Peter VAN HERBRECHT.

In 1420 (N° 1153 D) wordt vermeld het *Muekens erf* op de *Kleine Gracht*. (Zie hierboven op 1413).

In 1421 (N° 992 D) wordt in erfrecht opgedragen aan Reyner VAN OPHOVEN en Beateren zijne echtgenoote een erf gelegen *op der maesen byder vierlinxpoerten deemen gheyt tsint Anthonys wart*, tusschen het erf van Peter VAN MORDEROGGEN en dat van Goedart HASENPECK van Gronsfeld.

Dezelfde bijzonderheden treft men aan in N° 993 D van hetzelfde jaar en N° 994 D van 1431.

In 1425 (N° 1260 D) wordt de *Kleine Gracht* bedoeld door de omschrijving van het huis van Wilhelm SLOENEN *in die Grachtstraete byden orde* (hoek) *ter masenwart* naast het huis van Thijs WYNKELSPRONX en dat van Johan MEES.

In 1460 (N° 1475 D) is er sprake van het huis van Christyn VAN HERCK in de straat *ter vierlinxpoirten wart gaende* naast dat van Lens VIGEN en dat van Jan HARDVUYST.

In December 1740 werd het Maaswater in het riool zoo hoog opgestuwd dat de *Kleine Gracht* tot aan het huis genaamd den *Paus van Romen*, onder water stond, „blijvende nochtans in „'t midden van de straet, beginnende aen de coxschrouwestraet, „eene passagie, om droogh voets naer den marck te konnen gaen, „wesende de *cleene gracht* nider ter Maese-waerts alle geheel over„waetert, ter hooghte van 2 en 3 voeten." De Maas bleef zoo hoog gedurende bijna één maand ([2]).

([1]) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.*, II, p. 6.

([2]) *Maasgouw* 1888, p. 59.

44. De Kleine Looijerstraat.

Zie bij den Aldenhof.

---

45. De Kleine Staat.

(Nieuwe Muntstraat).

Zooals bij de behandeling der Muntstraat bereids is gezegd, vormde deze straat tot op het einde der XVe eeuw ééne doorloopende tot op de Kersenmarkt; ze komt in de schepenbrieven dan ook nooit voor onder haren tegenwoordigen naam, doch steeds onder dien van Muntstraat en gedeeltelijk onder dien van *voor het kruis*. In het cijnsboek van O. L. Vr. van 1377 wordt de *Kleine Staat* omschreven als de straat, die van den *Goesmanstoren* naar het nieuwe Dinghuis loopt.

Opdat men zich een denkbeeld kunne geven van hetgeen voorheen de *Kleine Staat* was, welke huisnamen en welke bewoners men er aantrof, heb ik, afgaande op de beschrijving van de huizen en van de namen hunner bewoners de beide gedeelten der voormalige Muntstraat afzonderlijk behandeld.

Ziehier eenige ophelderingen omtrent de even vermelde benaming *voor het kruis* en eenige daar ter plaatse gelegen huizen.

Het steenen kruis, waarvan bij den Groote Staat melding gemaakt wordt, stond op den hoek van deze en de Munt. Het was de oorsprong van den naam *ante crucem*, aan een gedeelte der straat daarvoor en van den naam *Crucenberch* aan het hoekhuis gegeven.

Aan Oda, de bewoonster van dat huis in 1343, werd ook de bijnaam van *ante crucem* gegeven, evenals aan haar zoon Franco, die naast haar woonde (N° 436 D). Het woonhuis van Franco werd echter weldra naar hem *Franckenberch* geheeten.

Naast dit laatste lag het huis *de Cervo* (het hert). Dit alles blijkt uit de onderstaande aanhalingen in 1343 (N° 388 D) in 1393 (N° 951 D), in 1394 (N° 959 D) en in 1415 (N° 1170 D).

Het hier gelegen oud-stadhuis, beter gezegd het Dinghuis, werd in 1475 gebouwd en heeft eene geheele geschiedenis, die hier niet kan behandeld worden.

Op de plaats waar het verrees stond voormaals, het huis *de Mayo*

of *de Mey*, dat zijn naam gaf aan eene schepenfamilie, die in stukken van de XIII[e] en XIV[e] eeuw vaak voorkomt; het werd door den magistraat tegelijkertijd met de *Landskroon* in de Groote Staat aangekocht, toen het oude Dinghuis op de Kersenmarkt geen voldoende ruimte meer aanbood, zooals te gelegener tijd reeds vermeld werd.

De *Landskroon* werd gebruikt voor de gemeente-administratie en het laaggerecht, terwijl *de Mey* uitsluitend diende tot het houden der rechtdagen door de schepenbanken der beide Heeren.

De aankoop dier beide huizen en de inrichting tot hunne nieuwe bestemming schijnt in het *begin* der XIV[e] eeuw te zijn geschied, want in 1413 (N° 529 D) heet het reeds, voor wat *de Mey* betreft, *het vurmoels te heyten tguet van den meye.*

Achter het Dinghuis was eene open plaats, die zich tot aan den Maasoever uitstrekte, zoodat de waren opgeborgen in de groote kelders en hooge zolders, gemakkelijk te water konden vervoerd worden.

De beelden die op het Dinghuis stonden, werden in 1566 door de Geuzen verbrijzeld (1).

In 1749 werd de buitentrap met bordes afgebroken en de ingang naar de Jodenstraat verplaatst.

Ik koester de lang reeds uitgesproken hoop, dat deze trap met zijn bronzen leeuwen weldra bij de restauratie van het Dinghuis weer zal hersteld worden.

Huizen in de Kleine Staat en hunne bewoners.

In 1288 (N° 31 F) komt voor als medeonderteekenaar van een schepenbrief, Franco DE RUFFO CLYPEO, die even als vele andere schepenen uit dien tijd (o. a. de later voorkomende de Cancro) zijn naam ontleende aan den gevelsteen *(een rood schild)* van zijn huis; dit lag aan de westzijde van de tegenwoordige *Kleine Staat* nabij de Kersenmarkt; ernaast naar den kant der Groote Staat, bevond zich het huis *ad rubeum leonem* (in den rooden leeuw).

In 1343 (N° 388 D) en volgens Franquinet (2) reeds in 1300, woonde Oda, *mercenaria ante crucem* naast het huis *de Cervo* (het hert) en Franco haar zoon, tusschen dit laatste en dat zijner moeder.

---

(1) *Publications* etc., XI, p. 351.

(2) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* II, p. 155.

In 1347 (N° 422 D) is er sprake van het huis van Lambertus BARBITONSOR, gelegen tusschen de *porticus de Basilisbur* (1) en het huis van Wilhelmus DE GALOPIA, koopman (zie in 1377 N° 423 D).

In 1352 (N° 490 D) van het huis van Johanes DE NUTKE, lakenscheerder, *supra monetam*, naar den kant van het kruis (van de Kleine Staat) naast het *steenenhuis* geheeten *Heren beuffartshuys*. Dit laatste kwam naderhand aan Rutgherus DE VISETO, schepen van Tricht.

In 1357 (N° 568 D) van het huis van wijlen Gobbelinus DE STOCHEYM (2) gelegen *supra monetam* (volgens het vermelde in 1359 (N° 625 D) *Kleine Staat*) tusschen de huizen van Petrus DE ROESMAR en van Hugo DE TRONCO, benevens van het huis van Mathyas, lakenscheerder, gelegen naast het huis geheeten *de speculo* (de spiegel); naast dit laatste bevond zich dat van Johannes DE YDENKOUEN, *sartoris* (kleermaker).

In 1358 (N° 147 W) werd eene akte gepasseerd voor Johannes DE WYC, keizerlijk notaris, in het huis van Petrus geheeten DE ROESMER, gelegen *supra vicum monete Trajectensis* (zie voorafgaande).

In 1359 (N° 625 D) is er sprake van het huis van meester Giselbertus, goudsmid, *supra Monetam* en dat van Mathias, den zoon van Hugo (waarschijnlijk de hierboven in 1357 genoemde). In dat jaar woonde ook in die straat Johannes EYKOREN (N° 634 D). Volgens N° 761 D (1369) *Kleine Staat*.

In 1360 (N° 645 D) wordt geoorkond dat Philippus DE BASILISBUR eene jaarlijksche rente verschuldigd is uit het huis *de basilisbur*, gelegen tegenover het huis *de cancro* (de kreeft).

In 1369 (N° 761 D) wordt vermeld, even als in 1376 (N° 762 D), het huis van Johannes EYKOREN (zie in 1359) *op de Munt*, gelegen tusschen dat van Petrus KEMERLINX, lakenscheerder, en dat van Ghyselbertus DE BLISIA, smid. In 1376 wordt dit laatste huis vermeld als dat van Henricus DE VLEYTINGIS. In 1402 (N° 525 D) blijkt deze familie in de *Kleine Staat* te wonen.

In 1369 (N° 763 D) wordt genoemd het huis genaamd *de rubeo leone* (den rooden leeuw) *op de Munt*, gelegen naast dat van

---

(1) Zie bijzonderheden over deze familie in: *Publications* etc. XIV, p. 134.
(2) Kleermaker volgens FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 148.

Gobbelinus SAGGEN en dat van Godefridus DE CANCRO (1) (aldus genoemd naar het huis *de Kreeft*).

In 1374 (N° 802 D) het huis geheeten *Scharnauwesguet supra monetam* tusschen dat van Henricus DE SLUSIS, bakker, en dat van meester Giselberti, goudsmid, ook hierboven in 1359 genoemd.

In 1377 (N° 423 D) wordt een cijns overgedragen uit het hierboven in 1347 genoemde huis. Het belendende van DE GALOPIA werd toen door Egidius LOCKART van Johannes DE WEERT, burgemeester van Tricht, in erfrecht gehouden.

In 1377 (2) wordt in het cijnsregister van O. L. Vr. de *Kleine Staat* omschreven met de woorden: *a turre gosmari usque ad novum pretorium*.

In 1377 (N° 390 D) komt het dikwijls later te vermelden huis *de Vranckenbergh* voor.

In 1380 (3) is er in het cijnsregister onder het opschrift *in opido* sprake van het erf van Petrus VAN DEN BIESSEN (4) gelegen tusschen dat geheeten *de rufo leone* of *ad rubeum leonem* (den rooden leeuw) en dat van MESSCHE. Ook wordt daar genoemd het goed van Johannes *apothecarius* gelegen tusschen die, geheeten *ten nuwen kelre* en *de rufo clipeo* (roode schild).

In 1380 is er sprake van het huis van Theodoricus VUERENBLAES, kramer, gelegen nabij den Goesmarstoren (hoek Brugstraat en Kersenmarkt, ten N. O. van deze laatste) *ante et retro in platea pontis et supra monetam*, tusschen het goed van Henricus NEYSKE en dat van Arnoldus DE VORINGE (5).

In 1393 (N° 951 D) is er sprake van eene erfrente uit het huis van *Vranckenberch in die strate geheyten vur dat cruys*, gelegen *op de munt*, tusschen het huis van Geenken CRUCENBERCH, kramer, en het huis *ten hertte* (zie hieronder op 1394 en 1415). Die rente aan Wouter VAN MEWEN overgedragen, werd eenige weken daarna (N° 952 D) afgelost door Gerard VAN RYEMST, die ze in 1394 (N° 953 D) op zijne beurt weer overdroeg aan Willem VAN SINT MARGRAETEN, kanonik van St. Servaas.

---

(1) Zie bijzonderheden over deze familie *Publications* etc., XIV, p. 134.

(2) FRANQUINET. *Inv. O. L. Vr.* I, p. 131.

(3) Idem, ibid., II, p. 41.

(4) Zie bijzonderheden over deze familie *Maasgouw* 1890, p. 101.

(5) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.*, II, p. 162. Zie ook bij de beschrijving der *Muntstraat*.

In 1394 (N° 959 D) wordt het zooeven genoemde huis *Vranckenbergh* vermeld als liggende *op de Munt*, tusschen het huis *den hertte* van Johannes VAN DEN CREEFTE (zie hierboven op 1369 N° 763 D) en dat, geheeten *van Crueseberch*. In N° 960 D wordt het huis *Vranckenberch* gezegd gelegen te zijn, evenals hierboven op 1393, *in die gemeyne strate geheyten vur dat cruys*, zoodat het geen twijfel lijdt dat de Muntstraat, destijds nog met de *Kleine Staat* ééne straat vormde (1).

In 1402 (N° 525 D) wordt gesproken over het huis *geheyten ten Meye ende nu is dat denckhuys in der stat van Triecht gelegen in die straete geheyten vurt cruys* tusschen *die Juedenstraete* en het huis van Zyelen VAN VLEYTINGEN den jonge, wisselaar; deze familie wordt ook hierboven in 1369 genoemd.

In 1406 (N° 1075 D) wordt een huis beschreven als gelegen *in die stat in die rechte straete tussen dat guede ten Rennenbergh ter eynre syden ende guede Peters* VAN CATSOPPE *des beckers, ten andere.*

In 1407 (N° 1080 D) wordt het zooeven bedoelde huis met dezelfde reingenoòten gezegd gelegen te zijn *op die moent;* de uitdrukking *in die stat* bewijst dat het hier de *Kleine Staat* geldt.

In 1413 (N° 529 D) wordt vermeld het erf *vurmoels te heyten tguet van den meye*, thans het dinghuis gelegen *vur dat cruys.*

In 1415 (N° 1170 D) een huis *op die moente vur dat Cruyes* naast het huis *van den hertte* en naast dat van Gerard GROND, geheeten *Crucenbergh.* (Zie hierboven op 1393 en 1394).

In 1419 (N° 1211 D) het huis *ter hellen* (2) *op die moente*, gelegen naast dat van Symon CUPERS, *caberetter*, en naast het huis *ter cleynre hellen.* (Zie ook N° 150 F).

In 1419 (N° 1213 D) worden evengenoemde huizen andermaal vermeld en daarbij een ander huis van Symon CUPERS ook *op die Moente*, gelegen naast het reeds hierboven in 1406 genoemde huis *te Renneberch* en dat van Pouwel VAN DEN BIESSEN, schepen; deze familienaam komt ook hierboven voor in 1380.

In 1446 (N° 1384 D) is er sprake van een erf geheeten *van den*

---

(1) N° 435 D van 1394 geeft dezelfde bijzonderheden, als die hierboven in N° 951 en 959 D vermeld.

(2) Ook nog genoemd bij FRANQUINET. *Inv. O. L. Vr.* II, p. 49, en ibid. I, p. 183.

damaske gelegen *op die moente by dat cruys* tusschen het huis *ter helle* en het huis *ten Rennenberge.*

In 1449 (N° 428 D) van het huis *in Damasck optie moente* tusschen dat van wijlen VAN DEN BIESSEN, schepen, en dat *ter helle* geheeten. (Zie beide voorafgaande).

In 1462 (N° 1492 D) van het huis *vanden Roderberch* gelegen *in die stad* naast het huis van wijlen Carys SAUWEN en dat van CYELYS *der becker supra monetam novam.*

In 1517 (1) treffen wij aan bij de *Ordinancie van der heyldomsvart umb inder straeten dat volck op te halden int vertrecken des seluen volxs na den thoenen* (na het vertoonen der Relieken), dat *her Peter* NOTSTOCK, *scepen ende* MERT *geswoeren myt den cremeren,* zich moesten opstellen aan *dat denckhuys;* terwijl dit het geval moest zijn met *her Goert* BEER, *scepen,* en MERSSEN *geswoeren myt den loeren* aan *Rennenborch,* en met *her Cloes* DAMEN, *scepen, Wilhelm* SANDERS *geswoeren myt den beckeren* aan den *Kersmerk.* De ligging van het reeds genoemde huis *Rennenborch* is daaruit bij benadering afteleiden.

Het verhaal van de plechtige inhuldiging van F. A. L. Gillisen, Primus van Leuven in 1784, was gedrukt bij H. J. Landtmeter in de *Kleine Staat* N° VII *in de drie Kroonen* (2).

---

46. De Kleine Stokstraat of Broodstraat.

(Platea ubi panes venduntur, platea pistorum).

Het gedeelte der *Stokstraat,* dat heden onder den naam van *Kleine Stokstraat* (van af de Smeedestraat tot aan de Brugstraat) bekend is, wordt zooals hieronder zal blijken, in de Middeleeuwen aangeduid door de namen *Bakkerstraat, Brootstraat* en wegens hare aansluiting aan de Brugstraat ook *Brootbruggestraat.* Franquinet (N° 48 F) wil, dat ze begon aan de *Kleine Havenstraat;* is daarmede de *Moorenstraat* bedoeld?

Huizen in de Kleine Stokstraat en hunne bewoners.

In 1306 (N° 58 D) wordt vermeld het huis van wijlen SEYLE,

---

(1) *Publications* etc. VII, p. 407.

(2) *Maasgouw,* 1906, p. 3.

in 1307 (N° 61 D) dat van Nicolaus DE WYNINGIS, bakker, in 1309 (N° 73 D) dat van Nicolaus DE HAYO en in 1312 (N° 90 D) dat van Laurentius, bakker, aangeduid als gelegen in de *vicus pontis ubi panes venduntur*.

In 1315 (N° 126 D) komt voor een huis tegenover de poort *paustrait in vico pistorum*. Deze poort zal hebben toegang verleend tot een der steegjes, die eene poterne hadden in den stadsmuur.

In 1318 (N° 56 F) woonde Rutgherus VAN CLUMMEN, bakker, *in vico pistorum* naast Gobelinus DE SLUSIS en naast Thomas, den bakker, tegenover het huis *de yrco (de bok)*.

In 1326 (N° 205 D) is er sprake van een huis in *platea pistorum* op den hoek der Bokstraat naast dat van Arnoldus ROLANT, vleeschhouwer.

In 1327 (N° 210 D) wordt in erfpacht gegeven aan Henricus CUYCBAC of COYCBOC eene *area in vico pontis ubi panis venditur* tusschen het erf van Wiricus *sutor antiquorum calceorum* (oudeschoenlapper) en dat van Arnoldus, houtverkooper.

In 1335 (N° 279 D) wordt aan Franco genaamd PACSLEGERE in erfrecht opgedragen een huis *in ordone vici tendentis a vico panum versus pretorium* (op den hoek der Smeden- en Stokstraat naar het gemeentehuis op de Kersemarkt) weleer in het bezit van Johannes DE BERGE, *pellifex* (bontwerker) en Maria VAN DEN SUCKENORDE, echtgenooten.

In 1344 (N° 405 D) wordt melding gemaakt van het huis van Johannes DE VLYDERMAEL, bakker, in de *vicus Broetbrughe*, tusschen die van Mechtildis DE VALKENBORCH en van DULLART (ook in N° 488 D van 1352).

In 1347 (N° 436 D) van een huis in de *vicus broetbrughe*, tusschen dat van Johannes, zoon van wijlen KEMPEN en dat van Johannes FLUNCKART.

In 1366 (N° 722 D) van het huis van wijlen Christianus VOGHELS, *campsor*, gelegen *in vico pontis ubi panis venditur* naast dat van Wilhelmus DE HUGO, *usurarius* (1) en dat van Johannes GODEFRIDI.

In 1367 (N° 737 D) van een huis in *de vicus pontis in quo panes venduntur in dulci ordone*.

In 1373 (N° 792 D) wordt vermeld een huis bewoond door den

---

(1) Iemand die geld leende tegen rente; daarom geen woekeraar.

grijsaard Rolandus, gelegen in de *vicus pistorum*, tusschen dat van Elisabeth THOENMANS en dat van Petrus THOENMANS.

In 1384 (N° 892 D) wordt aan Petrus GEWANTS van Namen en aan Mathias, zoon van Margareta DUELEN in erfpacht opgedragen een huis, gelegen *in platea panum*, tusschen dat van Johannes genaamd NAYMAN en dat van Theodericus genaamd BRECKEN.

In 1394 (N° 961 D) wordt een huis genoemd in de *cleyne brootbrugghe straet* achter dat van Johan OYSLINGHER en tusschen dat van deze en het huis van Johan VAN BORNE, bakker, gelegen.

In 1398 (N° 999 D) wordt melding gemaakt van het huis van Gerart VOGELS, *der olyslagher*, gelegen *in die broetbrugghestrote* tusschen die van Johan HOEDRYES, visscher, en van Gentas COMPOST van Vleytingen, schoenmaker.

In 1406 (N° 1076 D) is er sprake van een huis met toebehooren *in die broetbruge* naast het huis van Peter VAN RUREMUNDE, schoenmaker, en naast dat van Johan HOEDRYSSCHE (in 1398 genoemd).

In 1475 (N° 237 F) worden twee huizen vermeld *in die pausruwe* wier ligging aan Franquinet onbekend was en die door N° 126 D (in 1315) verklaard wordt. Die beide huizen waren gelegen tusschen het huis van Emmele VAN DEN KETEL en dat van Lees WOUFS *in vico pistorum*.

---

47. De Koekschroefstraat.

Zóó luidt de schromelijk verbasterde naam van de *Coxruwe*, oorspronkelijk aldus genoemd naar de aanzienlijke familie Cox, die op den hoek dier straat *in der Kleine Gracht* een groot erf bewoonde ([1]). *Cox* werd gaandeweg *koek*, en *ruwe- ruelle-* door samensmelting met de *x* werd *schroef!* Vandaar het onzinnige geheel, waarvan de vertaling door de Franschen te recht niet aangedurfd werd; hoe ze er intusschen toe kwamen om dat letteramalgaam uittespreken is een onoplosbaar raadsel; van den oorspronkelijken eenvoudigen naam COX zal wel niets zijn overgebleven.

([1]) *Publications* etc., II, p. 135.

Uit de aanhalingen uit menigvuldige cijnsbrieven blijkt m. i. dat die straat in de XIVe eeuw, in weerwil harer geringe breedte, wel van belang moet zijn geweest door de vele huizen, die tot onderpand dienden.

Wanneer de naam dier straat verbasterd is geworden, is niet met zekerheid te zeggen. In de Chronyk van Loyens wordt ze bij de vermelding van hoog water in December 1740, de *Cock-schrouwe straet* geheeten; men was dus toen op den weg der verminking. Tot aan die straat stuwde in 1740 het Maaswater op.

Men verwarre ze niet met de *Koeckartsruwe* waarover elders.

Huizen in de Koekschoefstraat en hunne bewoners.

In 1309 (N^r 73 D) wordt een huis *in vico dicto Koycsruwe* vermeld als toebehoorende aan Tilmanus HODEMEKERE.

In 1314 (N° 120 D) een huis naast het erf van Godefridus HANC *in de vicus Coci*.

In 1325 (N° 186 D) een huis van Wilhelmus LOSEN en een van Johannes DE TREMPLYT *in de vicus coci*.

In 1325 (N° 187 D) een huis in de *Kokstraat*, bewoond door Nelis FULLO.

In 1337 (N° 311 D) een huis in de *Kokstraat* tusschen de huizen van Cornelius en Henricus DE HESE, vollers.

In 1350 (N° 459 D) een huis in de *vicus coci* met de bewoners Matheus PEPEKIN, Johannes SCHERVEN en Nicolaus STEYNGOETS.

In 1356 (N° 556 D) eveneens, met de bewoners Mechtildis DE HEYNSBERGH, Gerardus DE CADYRS en Henricus MUEKEN.

In 1359 (N° 619 D) is er sprake van het huis in 1309 vermeld; wij vinden er woonachtig Johannes HUDEMEKERS, voller, naast het huis *Campsterppers* geheeten. Wat die naam wil zeggen kan ik niet met zekerheid bevestigen; ik vond dat in 1382 (N° 875 D) in de Kapoenstraat een Godefridus DE HEYNSBERCH woonde die genoemd werd *kampsterper;* het schijnt dus een ambacht te zijn geweest (?).

In 1361 (N° 660 D) van eene brouwerij van Henricus KARSUL nabij de *vicus coci*.

In 1362 (N° 662 D) een zelfde vermelding; hier heet echter de bedoelde brouwer CORSVEL, blijkbaar dezelfde als de voorgaande.

In 1368 (N° 753 D) wordt de straat geheeten *Koexruwe;* be-

woners Nicholaus GISELS, Johannes HUMEKER (zie op 1309) en Johannes DE STOCKHEIM, *tector petrarum* (leijendekker).

In 1371 (N° 779 D) worden de echtelieden Egidius en Heyla SUTE in de *ruella coci* vermeld.

In 1391 (N° 931 D) vinden wij als woonachtig in de *Kokstraat* Johannes WEVERS, Henricus VAN ULENSTRAETEN en Heyn VAN HESE.

In 1393 (N° 933 D) komt voor Johannes STEYNMETZER in de *Koexruwe*.

In 1407 (N° 142 F) woonde in de *Coxruwe* Henrich SPOLIERS.

In 1412 (N° 1143 D) en in 1414 (N° 1156 D) wordt een huis vermeld *in die Koexruwe*, gelegen tusschen dat van Godart VAN BLOEMENDAELE en dat van Johan WALEN, voller.

In 1416 (1) is er sprake van *opten cleyne gracht* bij *die Coxruwe*.

In 1419 (N° 1207 D) van het huis van Arnolt VANDEN SWANE, gelegen *in die Koexruwe*, tusschen het huis van Danyel BOEVEN en dat van HARTMAN, steenhouwer.

In 1429 (N° 1289 D) van een huis in de *Coexruwe*, tusschen dat van Mathys VAN BOENYNGEN en dat van Arnolts POES.

In 1462 (N° 1487 D) van het huis van Wilhem GUETKNAPEN van Hees in de *Cocxruwe*, naast dat van Cloes WOLSLEGER; een cijns uit dat huis werd overgedragen aan Thewout CUPERS, waard *in die Roese*, eene voorname herberg, die wij op de Houtmarkt en ook in de Groote Staat hebben aangetroffen en die ook vermeld wordt in 1463 (N° 1500 D).

---

48. De Koestraat.

De vroegste vermelding, die G. D. Franquinet van den naam *Coestraat* vond, dagteekent van 1574, waar hij te vinden is in 't leggerboek van O. L. Vr. kerk van dat jaar. Vóór dien tijd had die straat geen eigen naam; men omschreef ze voor de eene helft met betrekking harer ligging tot den Bisschopsmaltmolen, die aldaar nog bestaat, of de O. L. Vr. kerk, voor de andere helft tot het Minderbroedersklooster in de St. Pieterstraat. Uit de aanhalingen, die volgen zal zulks blijken. De naam *Koestraat* zal wel

(1) Alex. SCHAEPKENS, *Publications* etc., II, p. 135.

ontleend zijn aan een gevelsteen of uithangbord eene koe voorstellende (1).

De Bisschopsmolen, waar de brouwers, die onder Luiksche jurisdictie stonden, hun mout moesten laten malen wordt alreeds in een charter van 1132 vermeld.

Op den hoek dezer straat en der Cortenstraat lag in 1350 het goed van ridder Renerus VAN BERGHE; bij deze laatstgenoemde straat en bij het O. L. Vr. plein wordt over die adellijke familie gehandeld.

Huizen in de Koestraat en hunne bewoners.

In 1291 (N° 32 F) is er sprake van het huis van Rutgerus, gelegen bij den Jeker en *prope molendinum brasii.*

In 1345 (N° 77 F) lag in de *Koestraat* op den Jeker het klooster *Hondertmarch* eigenlijk een begijnhofje, waarvan de bewoners *Swestri* genoemd werden en die tengevolge van dwaalbegrippen door haar beleden, reeds vóór 1377 opgeheven werden.

In 1378 (N° 114 F) wordt het huis vermeld, bewoond door Johannes, zoon van Maria VAN KEVERENBERG, gelegen *in vico iuxta claustram Ecclesie beate Marie,* tusschen de goederen van den hierboven genoemden ridder VAN BERGHE en het huis van Margareta VAN CIBDE, genoemd Griete CLOCKERS.

In 1379 (N° 234 W) wordt vermeld het goed van wijlen Lambert, geheeten CLUPPEL, gelegen nabij den Moutmolen (Bisschopsmolen) tegenover de woning van ridder Renier DE BERGHE, tusschen de goederen van Johannes DE CANNE, bakker der O. L. Vr. Kerk, en die van Johannes geheeten THEUZ, *procurator.*

In 1391 (N° 125 F) werd deze straat vermeld als *goende van onzer Vrouwen cloester tot des biscops maltmoelen,* daar lag het huis van wijlen Alverarde, echtgenoote van Johan BOELEN, pelser.

In 1393 (N° 126 F) als *die straete by des busscops maltmoelen dae men geit te mynre bruederen wart;* daar was een huis gelegen, vroeger toebehoord hebbende aan Johan, geheeten MECHELMAN.

In 1397 (N° 130 F) als de straat *goende van onser Vrouwen cloester tes buscops maltmoelen wart.* Daar worden de huizen vermeld van Cloes VRYENDS VAN BYELSEN, kanonik van O. L. Vr. en van Johan DANSWALLE, *hantschoemeker.*

---

(1) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 66.

In 1412 (N° 1136 D) is er sprake van een huis gelegen *in die straet benyeden onser Vrouwen cloister doe men geyt des busschops mautmoelen waert* naast het huis van ridder Dyeric VAN BERGHE, zoon van ridder Dyederix, en naast dat van Johan VAN ZITTART *lucensleger* (?).

In 1450 (N° 216 F) wordt melding gemaakt van het huis geheeten *inden swarten wente* (hazewindhond) gelegen *beneden onser liever Vrouwen cloester*, tusschen het huis van meester Jacop VAN BUNDE, *steynmetzer*, en dat van Kathryne ALARTZ.

In 1457 (N° 224 F) van het huis van Goetscalck *der mesmaker*, gelegen beneden *onsser Vrouwen cloester by sbisscops maltmoelen.*

In 1556 wordt melding gemaakt van „die maltmoelen geheiten „des Bisschopsmoelen, nu toebehorende den bruwer ambacht van „Triecht, gelegen binnen Triecht op die Jeker by der *minre broder „cloester* in die straet daer men van die *Steynen brugge nae onser „liever Vrouwen kerck* geyt (1).

49. De Koevliegenstraat.

Vóór 1300 wordt die straat vermeld als heetende *Piliserstraat* (2). Volgens bescheiden uit 't jaar 1350, zegt Alex Schaepkens (3), heette ze de *Quadevlighe straat* en heeft Jos. Lebens over haar een kort bericht geschreven, dat mij onbekend is. Volgens Dr P. Doppler (4) stond in 1418 op den hoek dier straat op *de Zaterdagsmarkt* (gedeelte der markt intra muros) een huis, *de Koevote* genaamd. Wij vinden dat huis: *in dye Coevoet* als het stokhuis van Gerardus BYL, Procurator der Kruisheeren alhier in 1485 nog vermeld door H. P. A. van Hasselt O. S. Cr. (5). Heeft wellicht dat uithangbord of die gevelsteen naderhand invloed uitgeoefend op den tegenwoordigen verbasterden naam die, zooals blijken zal, voorheen *Kwadevliegenstraat* is geweest.

De Fransche benaming in 1814, medegedeeld door Baron von

(1) *Publications* etc., I, p. 67.
(2) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* II, p. 138.
(3) *Publications* etc., I, p. 56.
(4) P. DOPPLER, *Nécrologe* etc., p. 122.
(5) *Publications* etc. XXXIX, p. 53.

Geusau [1] luidde: *Rue de la vache volante;* de „koevlieg" was dus volgens den schranderen vertaler eene „vliegende koe" geworden. Laatstgenoemde schrijver komt daartegen op en zegt dat volgens eene legende daar ter plaatse eens een zwerm koevliegen neerstreek en dat dat feit als oorsprong van den naam geldt.

Huizen in de Koevliegenstraat en hunne bewoners.

In 1336 (N° 300 D) wordt een huis vermeld in de *quodevlighenstrate*, toebehoorende aan Johannes DE WESSEM, een ander ernaast aan Gerardus BRAES.

In 1344 trof ik een zekere QUODEVLIEGHE aan, wonende in den Ververhoek (zie bij deze straat).

In 1352 (N° 486 D) bewoonde Johannes DE RUREMUNDE, molenaar, een huis in de *plathea quodevlighen;* het was gelegen tusschen dat van Henricus PLACKIRE en dat van Conegundis DE NORTBEKE.

In 1358 (N° 601 D) was er *in vico dicto quaedvligen strate* een huis toebehoord hebbende aan wijlen Macharius genaamd ROMER.

In 1359 (N° 629 D) een huis in de *vicus quodevligen*, tusschen dat van Wilhelmus DE LODENAKO en dat van Johannes CNOUP de Viseto (Visé).

In 1371 (N° 778 D) een huis in de straat evenals het zooeven genoemde, naast dat van COEWINEL en dat van den in 1352 genoemde PLACKIERE.

In het Necrologium der Kruisheeren [2] is er sprake van Petrus DE PEER *in die quadevlyegestraat.*

In 1379 (N° 842 D) wordt die straat op dezelfde wijze genoemd bij vermelding van het erf van CATHIEGERS, voorheen geheeten *Haspengouwersguet*, gelegen nabij den stadmuur aan de Maas, tusschen het huis van Johannes KARSEEL en de *Quaedevligenstraete;* het strekte zich uit tot aan het goed van Jutte PENRES.

In 1385 (N° 904 D) met dezelfde spelling, van het huis van Petrus DE FLEYTINGEN, *placcator* (plakker) gelegen tusschen dat van Godefridus de ZUSSCHEN, wever en dat van wijlen Bartholomeus DE ASSCHE.

---

(1) *Publications* etc., XXXVI, p. 440.

(2) Ibid. XXXIX, p. 91.

In 1402 (N°s 449 en 450 D) is er sprake van een huis *bona Alryke* geheeten in de *Quadevliegenstrate*, gelegen naast dat van Jacobus SUSCHEN, wever, (zie in 1385) en dat van Henricus VYGEN, *tector domorum* (stroodekker) en bewoond door Egidius STURBOUT.

In 1408 (N° 1103 D) is sprake van het huis van HELYAS den stroodekker in de *quadevlieghenstrate*, tusschen dat van Ausem VAN HEYENDALE en dat van wijlen Arnolt HIERLANT; dat huis kwam naderhand aan Johannes DE HAREN.

In 1424 (N° 1255 D) van het huis op den hoek *vander qwoedevliegenstraeten* aan de Maas, tusschen de huizen van Arnold VAN HERBORCH en van wijlen Johan SWANENBERCH.

In 1430 (N° 1302 D) wordt het huis vermeld *inden Koevoete op den Saeterdachsmarckt* op den hoek der *Qwoedenvliegenstroete*, naast het huis van wijlen Rutten VAN LEUTE, bakker.

In 1454 (N° 1420 D) is er sprake van een huis in de *Quoedevliegenstrote*, gelegen tusschen dat van Johan VAN KEYNICH en dat van Gerart VAN HALLEBEY.

---

50. De Kokartsruwe.

Deze straat verwarre men niet met de *Kox-* of *Coxruwe*. Het was waarschijnlijk de tegenwoordige *Kruisheerengang;* deze laatste naam zal na de vestiging der Kruisheeren alhier in 1437 den voormalige verdrongen hebben; deze was afgeleid van de familie KOKARTS, die zooals uit hetgeen hieronder volgt langentijd aldaar bezittingen had (1).

In 1338 (N° 93 W) lag toch daar ter plaatse een huis *in ruella quondam Johannis Ludowici ex opposito cruciferorum* (2) tusschen de goederen van PAUL *supra communde* en die van Willem genaamd COKART (N° 315 D).

---

(1) Jhr. V. DE STUERS deelde mij zijne overtuiging mede „dat het huis van de familie COKART moet gestaan hebben aan de noordzijde van dat gedeelte van den *Kruisheerengang*, dat met eene poort op de *Kommel* uitkwam. De zuidzijde zal ook in de XIVe eeuw wel tuin geweest zijn."

(2) De juiste ligging van dat straatje op de Brusselsche straat is mij niet gebleken.

De *Cokartsruwe* zal m. i. uitgang verleend hebben aan de landbouwersgoederen aan de Kommel gelegen; die gissing schijnt bevestiging te erlangen door hetgeen voorkomt in de limietbeschrijving van den Vroenhof in 1626 (1), waar in de volgende bewoordingen sprake is van de grens: .... *„tot Kokartsguet toe, ende des selffs Kokarts guet achter tot commenten.*

In eene noot bij N° 902 komt Dr Doppler tot de gevolgtrekking dat de *Kokartsruwe* gelegen was *by de Kommel*, zulks naar aanleiding van eene aanteekening op den rug van dien schepenbrief, die vermeldt dat het bewuste huis gelegen was *supra commendam.*

In 1355 (Nos 530 en 966 D) wordt ook een huis met annexen vermeld als gelegen *supra commendam;* datzelfde huis wordt echter in eene noot in dorso, geheeten gelegen te zijn *in ruella Cokarts* tusschen dat van Petrus COKARTS en dat van de weduwe SNYDEWENT. Dit brengt den schrijver hier tot het vermoeden dat *de Kokartsruwe* de tegenwoordige *Kommelstraat* zou zijn. M. i. waren alleen de *annexen* van het bedoelde huis *supra commendam* gelegen en het eigenlijke huis in de *Cokartsruwe.*

De in deze straat wonende *stroodekkers*, — *leidekkers* waren bekend onder den naam van *scheversteynendekkers*, — geven mij aanleiding tot de volgende bemerkingen:

Ofschoon Perreau geene melding maakt van het stroodekkersambacht, waar hij de 23 ambachten opsomt, zooals de Gemeenteraad, daartoe in 1420 door Hertog Jan IV van Brabant gemachtigd, ze reorganiseerde, vind ik toch *die stroodecker* vermeld, toen de Raad in Juni 1489 de ambachten bij eene gewichtige aangelegenheid raadpleegde (2).

Het veelvuldig, min kostbaar gebruik van stroodaken, bleef voortbestaan tot in de XVIIe eeuw. In 1612 woedde hier een felle brand, die de geheele huizenrij vanaf de Jekerstraat tot aan den Kommel, bewoond door vele landbouwers, in asch legde.

Het ongeval was ontstaan doordien een burger met een vuurroer geschoten had op duiven en daardoor een stroodak had doen vlam vatten.

De Magistraat gebood toen dat alle stroodaken binnen een jaar

(1) P. DOPPLER, *Maasgouw*, 1905, p. 59.
(2) H. P. H. EVERSEN, *Publications* etc. IV, p. 407.

moesten verdwijnen en maakte bepalingen omtrent de constructie der scheidsmuren, die tot dan meestal in hout en leem opgetrokken waren; de *brandgevels* die thans nog steeds zoo uitstekende diensten bewijzen, moesten uit brikken gebouwd worden en een voet boven het dakhoutwerk uitsteken. De burgerij was echter ter wille der groote kosten niet gediend met die verordening, welke vaak ontdoken en dikwerf opnieuw moest uitgevaardigd worden, telkens wanneer een groote brand in naburige steden de inwoners kwam verontrusten (1). Men beleefde toen eene *stroodaken* en *brandgevels-kwestie*, zooals onlangs eene theaterbrand-kwestie.

Huizen in de Kokartsruwe en hunne bewoners.

In 1385 (N° 897 D) is er sprake van een huis te Tweebergen *in vico dicto Kokarts* gelegen tusschen dat van Johannes KOKART en dat van Rutgherus VAN BALIUYNE. Door Johannes WYTTER werd ten behoeve van zijn schoonzoon Theodoricus KOKART en diens echtgenoote Gertrudis, eene daarop gevestigde rente afgestaan.

In 1391 (N° 898 D) is er wederom sprake van die straat om het huis aanteduiden gelegen tusschen dat van WYTTER, zoon van wijlen Dieric KOKARDS en zijne echtgenoote Lysbet, gelegen te Tweebergen *in die Kokardsruwe*, tusschen dat van Rutgerus VAN BALJUYNE en dat der weduwe van Rutgerus KARRENERS. (Vergelijk met voorgaande).

In 1397 (N° 131 F) worden goederen genoemd gelegen *op den orde* (hoek) *van Koekartsruewen* tusschen de poort en het goed van wijlen Marten VAN BOELRE, *mesmaker in de Koekartsruwe* en het goed van Willem JAEMER. Franquinet teekent daarbij aan dat hem de ligging der straat een raadsel is; mij dunkt dat dit raadsel door de hierboven vermelde schepenbrieven, die hem wellicht niet bekend waren, opgelost is (2).

In 1402 (N° 1046 D) is vermeld eene landbouwhoeve met schuur, tuin en woonhuis te Tweebergen in de *Kokartsruwe* toebehoorende aan Lambertus KOKART, kapelaan van St. Servaas en gelegen

---

(1) *Jaarboek* 1851, p. 268, waar ook de toenmaals gebruikelijke brandbluschmiddelen opgesomd worden.

(2) Deze schrijver kwam echter later (*Invent. O. L. Vr.* II p. 23) tot dezelfde gevolgtrekking.

naast het huis van wijlen zijn vader Johannes KOKART (vergelijk N° 897 D van 1385) en naast dat van wijlen Nicolaus PARESIIS, priester; dit laatste naar den kant der Kommel. De voormelde schuur was gelegen naast het erf van Daniël LUDOVICI (vergelijk N° 93 W van 1338), terwijl de tuin zich uitstrekte tot aan het huis geheeten *tguet van den Capruyne.*

In 1409 en 1419 (N° 899 en 900 D) is de *Kokartsruwe* nogmaals vermeld met betrekking tot dezelfde huizen, aangeduid in 1391.

Nog zij medegedeeld dat in 1395 (N° 966 D), (vergelijk ook N° 530 D van 1355) in die straat Moes VAN GANGELT *der stro-decker* woonde, tusschen Gerard KIGGEN en Metten SNYDEWEYND, benevens THONIE, die hetzelfde ambacht uitoefende.

In 1420 (N° 1204 D) bezat Lambrech COKARTZ, priester in de *Cokartzruwe* een huis, gelegen tusschen dat van Wilhem LAMBRECHS, anders geheeten PROESTMAN en dat van Johan GOT GROET UCH van Mopertingen.

---

51. De Kommelstraat.

(Comment, Commer enz.)

Toen Maestricht in 't begin der X^e^ eeuw nog niet of slechts zeer gebrekkig ommuurd zijnde, deel uitmaakte van het graafschap de Masegouw en onder oppergerecht stond van graaf ALBUINUS, lag er tusschen den Kloostersingel der Abdij van St. Servaas en de Jeker een terrein dat de *Commer* of *Commel* genoemd werd, volgens van Heylerhoff en Jos. Habets afgeleid van *cumulus,* wijl dat terrein op een hoogte gelegen was; in de omstreken der stad waren meerdere hooge punten, onder dien naam bekend (1).

Men onderscheidde de *hooge Commel* achter St. Servaasklooster gelegen en toebehoorende aan de Abdij, die de *Commer van St. Servaas* en daarna *Tweebergen* genoemd werd, en de *lage Commel,* gelegen tusschen den weg van Montenaeken en den Jeker. De oostzijde daarvan behoorde tot de jurisdictie van Maestricht

(1) Zoo heette voorheen ook *de Comment* eene plaats te Wyck, gelegen aan de Oostzijde der Grachtstraat tegenover het voormalig goed der familie HAPPARD in de Rechtstraat. Zie omtrent die familie: FRANQUINET, *Inv.O. L. Vr.*, p. 119, 121, 270.

en werd daarom *Graafschaps Commer*, de westzijde onder die van St. Pieter, *Bisschops Commer* geheeten.

Toen Keizer Hendrik II door zijne handvest van 10 Juni 1006 de souvereineteit van Maestricht aan Notgerus, bisschop van Luik, had overgedragen, zagen zich de opvolgers van graaf Albuinus genoodzaakt hun paleis aan de St. Servaaskerk (thans het Statenhuis) te verlaten; tot standplaats werd gekozen de *grafelijke Commel*, waar een kasteel gebouwd werd, de *Munt* genoemd in het dorp Leemkuylen gelegen aan 't uiteinde der tegenwoordige Abtstraat naar den kant der Tongerschestraat (1) ter plaatse waar nu de kazerne *Les Bons Enfants* is.

Den 21 December 1761 ontplofte het kruitmagazijn aan de *Kommel* (thans de Calvariestraat), waarin 36000 pond buskruit opgeborgen was. Aan de plaats waar het stond werd in de volkstaal den naam gegeven van *Abrahams look*, waaronder zij algemeen bekend was vóór de ontmanteling der vesting, zulks naar aanleiding van den naam van den kannonier Abraham VAN SITTERS die door diefstal van kruit de aanleidende oorzaak was van het onheil. De prinses van HESSEN PHILIPSTHAL en de freule DE SELYS-FANSON en hare huisgenooten, die nabij woonden, elf soldaten in 't wachthuis op den wal (in 1465 de *Hacken camer* en daarna *de hooge schuur* geheeten), evenals de dief en zijne medeplichtigen, verloren daarbij het leven (2).

De *lujbe* (gildenhuis) der hoveniers, een der 23 ambachten van Maestricht, was gelegen aan de Oostzijde der Kommelstraat op den hoek der Brusselschestraat. De *hoveniers* of *gerdiners* hadden het uitsluitend recht om groenten, melk enz. te verkoopen en werkzaam te zijn in tuinen. Het gilde had tot patroon St. Urbanus. Uit de hieronder te vermelden schepenbrieven blijkt, dat aldaar groote tuinen en hoeven bestonden.

Op de *Kommel* bevond zich voorheen een poel nabij den walmuur en een andere voor de *Refuge van Herkenrode*, dienende tot drinkplaats voor het vee en als bluschmiddel bij brand. Wanneer die gevuld zijn is mij onbekend (3).

---

(1) DE LENARTS, *Publications* etc., I, p. 251-256.

(2) Zie nadere bijzonderheden chronyk van Maestricht, *Maasgouw* 1884, p. 956; ok *Maasgouw* 1880, p. 295 en 347; 1888, p. 79 en 1889, p. 174.

(3) *Jaarboek* 1851, p. 266.

Over de aan den ingang der Kommel zich bevindende Kapel en gasthuis van St. Nicolaas, wordt gehandeld bij de Brusselsche straat.

Huizen op de Kommel en hunne bewoners.

In 1300 (N° 50 D) wordt vermeld een huis met ernaast gelegen hoeve *op de Commune*, tegenover het huis geheeten *Henloit* en roerende van het hof van Lenculen

In 1306 (N° 59 D) worden goederen vermeld geheeten *Dunckels* met gebouwen en hoeven gelegen *supra communde* of *commonte*.

In 1310 (N° 83 D) wordt een terrein met gebouwen vermeld, liggende *supra commende*, naast het erf van de armentafel van den H. Geest en naast dat van Johannes, den zoon van Theodoricus.

In 1336 (N° 292 D) een huis *supra communde* naast dat van Thomas DE MOLLE, linnenwever.

In 1340 (N° 339 D) een huis gelegen *supra commenam domini ducis Brabancie*, naast dat van Lambertus DE HORNE, *placcator* en dat van Thomas, linnenwever (zie voorafgaande).

In hetzelfde jaar wordt die straat vermeld als *die comena* (1).

In 1341 (N° 356 D) woonden *supra commenam*, Margarita, de weduwe van Amelius en haar zoon Paulus.

In 1355 (N° 531 D) is er sprake van een huis *supra commendam*, tusschen dat van Macharius DE KESTEL en dat van Oylke, de weduwe van Johannes SNYDEWENT.

In 1355 (N° 530 D) van een huis gelegen *supra commendam in ruella Cokarts* (zie bij deze straat) tusschen dat van Petrus COKARTS en dat van de weduwe SNYDEWENT zooeven genoemd.

In 1410 (N°s 1115 en 1122 D) is er sprake van het erf van Adam DE MOBERTINGEN, gelegen *supra commenam*, tusschen het huis van Gerardus DE HAREN, gezegd *Sceper* en dat van Aleydis, de weduwe van Henricus DE VUCHT.

In 1422 (N° 1235 D) wordt het huis vermeld van Petrus LEWE op *de Kommel*, naast dat van Johannes CREYT en dat van Godefridus OTTEN, wagenmaker.

In 1433 opdracht in erfrecht van het huis van den overleden schepen Dyerix EYNENBERGH, gelegen *op die Commente*, tusschen

(1) *Publications* etc., I, p. 54.

dat van Lucia, echtgenoote van Wilhem VAN BORSEN, *gerdiner* en dat van Goedart VAN LOON en aan den achterkant zich uitstrekkende tot aan het erf van Danyel LOEDENS *ende ouch uytghoende met eynen gange ende huyseren op die ander straete Tricht wart*, naast de hoeve van Geselbrecht VAN HERDEREN en het huis van Willem GRUTER (1).

In 1446 (N° 1236 D) wordt het huis van Peter LEWEN, *op die Commeynt*, andermaal vermeld (zie op 1422).

In 1449 (N° 1397 D) is er sprake van het huis van wijlen Johan FLESKEN, *op die Commeynt*, gelegen naast het huis van wijlen Dyerix VAN DEN HOGENWALDE, in leven *schoolmeyster* van St. Servaaskapittel en dat van Cloes RUTTEN, Zander's zoon.

In 1529 (N° 284 F) schenkt Dionys PRONEN zekere goederen, gelegen op *die Comment*, aan Willem SCOBBEL, kanonik van O. L. Vrouw; de schrijver teekent hierbij aan, dat die goederen bestonden uit een tuin en eene schuur, gelegen *in platea abbatis prope portam de lynchulis*, waardoor het bewijs geleverd is dat de geheele streek van de Brusselsche tot de Tongerschestraat vóór en in de XVIe eeuw *die Comment* heette.

Dit bleek trouwens reeds door de hierboven aangehaalde woorden van Lenarts.

In 1691 worden in eene akte van Notaris Wynand DE LAHAYE, hier resideerende, vermeld drie groote roeden akkerland *op de Commer*, gelegen naast land van Peter COENEGRACHT en dat van Theodoor HECKELERS (2).

In de beschrijving van de limieten van den Vroenhof in 1720 (3), wordt gezegd, dat aan beide zijden tot Tricht behoort, „den „*Kommel* tot aan het huis van Mevrouw VAN HECKENRODE, alwaer „met seydt een rouwken van uyt die *Schuttehoeven* geloopen te „hebben tot achter het Cruysbroeders kloester".

Het hier bedoelde Refugiehuis behoorde aan de abdij van Herckenrode; in 1774 vervreemde zij het. In 't begin der XIXe eeuw was het gebouw gedeeltelijk in handen van den heer COLPIN, vader van Mevrouw CRUTS van de Zangerij. Het kwam vervol-

(1) H. P. A. VAN HASSELT, *Geschiedenis van het klooster der Kruisheeren te Maastricht, Bijlagen* I, in: *Publications* etc. XXXIX, p. 126.

(2) *Maasgouw* 1906, p. 51.

(3) *Publications* etc., XIX, p. 424.

gens in het bezit van den heer HABETS-DE CEULENEER, uit wiens handen het omstreeks 1840 overging aan den landbouwer JANSSEN, die het op zijne beurt omstreeks 1873 verkocht aan de Zusters van Liefde; deze hebben de vroegere Refugie ter bewoning van bejaarde dames ingericht. In de tuinen bevindt zich nog de steen met het wapen der abdis Barbara VAN HINNISDAEL, met het jaartal 1645 en de letters B. H. Deze schijnt 't Refugiehuis alstoen gebouwd te hebben (1).

52. De Lantaarnstraat.

Voorheen werd ze *Heren Mannertsruwe* genoemd (zie bij de Breedestraat).

53. Het Leliestraatje.

(De Flatterye).

Een thans geheel onbekende naam, die volgens Franquinet (Noot bij N° 156) in de XIVe eeuw ook gegeven werd aan de *Sporenruwe* of *Kenterkynsruwe;* elders (2) opineert deze schrijver dat *Flatterie* verbastert werd in *Batterie.*

Naar mijn bescheiden meening is deze opinie, die ook gedeeld wordt door Dr Doppler (N° 350 en N° 351) niet gerechtvaardigd. Ik vermeen dat hier met den hoek der Platielstraat, destijds Nieuwstraat geheeten *(in nova platea in ordone vici dicti die flattereye)*, bedoeld wordt het hoekhuis van die straat en van het *Leliestraatje.*

In 1376 (N° 817 D) toch worden vermeld twee naast elkander gelegen huizen *in nova platea juxta capellam sancti amoris confessoris* tusschen het huis van Giselbertus DE JUNCIS en dat van Wilhelmus DE MOMBEKE, beiden lakenscheerders.

Het huis van dezen laatste nu komt ook voor in 't zelfde jaar 1376 (N° 821 D) als gelegen tegenover de straat *vulgariter dicta flatterye;* met deze moet m. i. dus het *Leliestraatje* bedoeld zijn

(1) *Maasgouw* 1883, p. 872; 1890, p. 16 en 1907, p. 5.
(2) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 51.

(dat later zijn naam ontleende aan het huis „ter lylyen", gelegen in de Groote Staat tegenover de Predikheeren) (1); want ware de Sporenstraat bedoeld, dan zou het huis van DE MOMBEKE niet in de Platielstraat naast de kapel van St. Amor, doch aan de andere zijde van deze, dus aan de Moesmarkt, gelegen zijn geweest.

In 1340 (N° 346 D) wordt de *flatterye* nog als zoodanig genoemd zonder nadere verklaring. Het geldt daar een huis op den hoek dier straat, gelegen naast dat van Johannes GROET.

De „*Flattereye*" schijnt overigens volgens een vermoeden, waarschijnlijk gegrond op het woord *Flatter*, *Flater*, een algemeene term te zijn geweest om een klein, eng, vuil straatje aanteduiden, welke eigenschappen het Leliestraatje eerder bezat, door de achterhuizen die er op uitkwamen, dan het bepaalde *bewoonde Sporen-* of *Kenterkensstraatje*, dat *toenmaals* trouwens een naam droeg, hetgeen niet het geval was met de *flatterye* eerst later *Leliestraatje* gedoopt.

Alex. Schaepkens (2) maakt gewag van een cijnsbrief van 1390 in 't Nederduitsch geschreven, die andere brieven in 't Latijn van 1340 in herinnering brengen en waarin er sprake is van drie huizen, gelegen *op ort* (hoek) *van der straeten geheiten platterey* in de *nieuwe straat* (later de Platielstraat) bij het Gasthuis van St. Servaas.

Naschrift. Het bovenstaande was reeds lang geschreven toen mijn oog toevallig viel op eene noot in Franquinet's Inv. O. L. Vr. II, p. 6, zie ook p 26. Daarin bekent de schrijver dat hij dwaalde toen hij *de flatterie* als den voormaligen naam van het *Sporenstraatje* noemde: *die flatterie wordt heden het Leliestraatje genoemd.* Mijn betoog was dus op de aangehaalde gronden juist.

---

(1) In 1379 (N° 842 D) is dat huis vermeld als „de lylia" toebehoorende aan Gerardus of Gheerwinus VAMME HAMME en Margaretha DE JUNCIS, echtgenooten. In 1413 (N° 1145 D) is van datzelfde huis van Margareta DE JUNCCIS sprake, als gelegen op den hoek der straat, geheeten *flatterye*, tegenover de Predikheeren.

(2) *Publications* etc. I, p. 62.

54. De Linkulenstraat.

(Platea leimculensis of de lenculis).

Met uitzondering van den geograaf en geschiedschrijver Bachiène, die den naam dier straat wil ontleend zien aan het bereiden van timmermanslijm uit den afval van de vele in de buurt werkende leerlooiereyen (1), is men het er vrijwel over eens, dat de nietszeggende naam van *Linkulen*, *Lenculen* of *Linculne*, in den volksmond zelfs *Inkelen*, de verbastering is van *Leemkuilen*.

De Lenarts gebruikt dat woord immer, waar hij spreekt van het graafschap, de poort, het tribunaal of het dorp *Leemkuylen* (2).

Heylerhoff is van hetzelfde gevoelen (3) waar hij die naam afleidt van de leemgroeven, die aldaar ter plaatse te vinden zijn.

Het toenmalige dorp *Leemkuylen* schijnt zijn ontstaan te danken aan het feit, dat Keizer Hendrik II als hertog van Lotharingen in 1006 de souvereiniteit van het graafschap Maestricht overdroeg of confirmeerde aan Notgerus, bisschop van Luik. Volgens een diploom van Koning Lodewijk van 908 nu, stond dit onder het bestuur van graaf Albuinus, die, even als zijne opvolgers, in het hertogelijk paleis aan het Vrijthof (Statenhuis) resideerde. Een hunner, door de even vermelde gift van een groot gedeelte zijner macht beroofd, verplaatste den zetel van zijn bestuur naar een terrein, dat wegens den leemachtigen bodem, gaandeweg *laag leemkuilen* werd genoemd; hij bouwde er op de plaats, waar thans de kazerne „les Bons Enfants" staat, het kasteel de *Munt*, later ook *Linculenhof* genoemd, alwaar hij zich met zijne *vicarii*, *centenarii* en *scabini* terugtrok en het opperrecht over het hem resteerende gedeelte van zijn graafschap nog eenigen tijd bleef uitoefenen. Zulk oppergerecht nu werd toenmaals ook *Vroenhoff* genoemd; van daar dat dit in 't vervolg onverschillig *Leemkuylen* en *Vroenhof* wordt geheeten (4).

Tengevolge der herhaalde belegeringen der stad viel dit kasteel in puin en werd de grond aan de religieuzen van het H. Graf

(1) *Maasgouw* 1879, p. 17.
(2) *Publications* etc. I en II, DE LENARTS, *Opkomst en Voortgang der stad Maestricht.*
(3) *Annuaire* 1825, p. 115.
(4) DE LENARTS, *Op. cit.* in *Publications* etc. I, p. 243, 251, 253, 255, 261.

(1627) overgedragen. Het gerechtshof werd naar het *Munthuis*, (tegenwoordig *Statenhuis*) overgebracht; de crimineele halsrechtingen geschiedden op de open plaats voor het gebouw. (Zie daaromtrent nader bij de beschrijving van het Vrijthof).

Bij de uitbreiding der stad op het einde der XIII[e] eeuw ([1]) vormde de heerlijkheid *Linculen* onder het graafschap *Vroenhof*, ongeveer een derde gedeelte der stad.

Dat gedeelte stond alstoen sinds 1204 uitsluitend onder het gezag van den hertog van Brabant, als grondheer daarvan, en behoorde niet tot het indiviese grondgebied van Maestricht, dat onverdeeld bezeten werd door dezen en door den bisschop van Luik. Vandaar een zeer eigenaardige en ingewikkelde toestand, die vooral bij de uitoefening der jurisdictie vaak aanleiding gaf tot twist en twijfel, toen het dorp *Linculen* bij de stad werd ingelijfd en daardoor soms een gedeelte eener straat, ja zelfs van een huis *Vroenhofs* en een ander gedeelte, onverdeelde stadsgrond bleken te zijn.

Evenwel was die wijk zoo naauw met Maestricht verbonden, dat zij al de lotswisselingen der stad voortaan deelde en hare bewoners sinds het Privilegie van 1409 volmaakte gelijkheid van rechten en lasten met de burgers der oude stad genoten ([2]).

Uit die aanstipping van den voormaligen historischen toestand blijkt, dat de tegenwoordige straat niet alleen, doch een geheele wijk onder den naam van *in linculis*, *in lenculis*, *leemculen* bekend stond, met name de Ververhoek, de Kakkeberg, de Ezelenmarkt en meer bijzonder de tegenwoordige Tongerschestraat, die tot aan het begin der XVIII[e] eeuw *hoeghe lenculen* of *buyten lenculen* heette, ter onderscheiding van de thans als *Linkulen* bekende straat, die in de XVI[e] eeuw *alde lenculen* genoemd werd.

Aan het uiteinde der tegenwoordige *Linkulestraat* en den ingang der Tongerschestraat lag de tot de omwalling van 1229 behoord hebbende en eerst in 1734 gesloopte *Lenculenpoort*, waarboven de

---

([1]) Zie: Limietbeschrijvingen van Maestricht, den Vroenhof enz., door H. P. H. EVERSEN, in *Publications* XIX, p. 371 en vlg.; ook *Publications* etc. II, p. 44, 45 en P. DOPPLER, *De Tijdrekenkunde te Maastricht*, p. 14.

De Vroenhof bestond buitendien uit de dorpen Heukelom, Montenaeken en Wilré.

([2]) DE LENARTS, *Op. cit.* in *Publications* etc., II, p. 47.

leube van een ambacht was. Daar ter plaatse en achter de huizen van de Bouillonstraat en het St. Servaasklooster eenerzijds, en aan den ingang der Looiersgracht anderzijds, zijn nog aanzienlijke overblijfselen van dien ouden walmuur zichtbaar.

In 't Fransch heet die straat *Rue des trois frères;* hoe men daaraan gekomen is, weet ik niet, want de legende die ik wel eens heb hooren vertellen, als zouden zich drie broeders in een schoorsteen aldaar verborgen hebben, om aan 't moorden der Spanjaarden na het beleg van 1579 te ontsnappen, is ten eenenmale onaannemelijk; ware die legende onmiddellijk na de inneming geboren, dan zou die straat ook wel hier of daar in het Nederduitsch zóó genoemd zijn geworden, en er is van *drie broedersstraat* geen spoor te vinden.

Het Gereformeerd weeshuis werd in 1641, het R. C. weeshuis, voorheen het klooster van St. Annadal in 1649 gesticht.

Huizen op de Lenculenstraat en te Lenculen en hunne bewoners.

In 1264 (N° 51 D) is er sprake van een leerlooijersmolen, *loymolen* geheeten, hebbende twee torens en gelegen buiten de Looierspoort en roerende van het hof van *Lenculen.*

In 1277 (N° 22 F) van het huis van Hugo, gelegen *ante portam de linculis infra muros traiectenses.*

In 1278 (N° 7 D) van een molen, *stermolen* geheeten, die volgens eene noot op den rug van N° 21 D van 1291, gelegen was *in platea Lenculensi.* In dit laatste stuk worden ook het huis en de goederen genoemd van wijlen Henricus, gezegd APPELMENGHER te *Lenculen.*

In 1296 (N° 40 F) wordt genoemd het huis, geheeten *clopel* op de *Lenculenstraat,* behoorende aan Baldewinus CASEUS, schepen van Tricht (¹), zoomede het huis van Hugo, in dezelfde straat gelegen; van dit laatste was Henricus HAPPART grondheer.

In 1300 (N° 50 D) dat, geheeten *Henloit,* roerende van het hof van *Lenculen.*

In 1329 (N° 229 D) komt voor een huis met aanhoorigheden te *Lenculen,* gelegen tusschen de *mansio* van Johannis genaamd SCHYNMAN en het huis van Henricus DE WYLRE (²).

(¹) Zie bij de Heggenstraat.

(²) Bijzonderheden over de schepen-familie DE WYLRE zijn te vinden in: *Publications* etc. XIV, p. 132.

In 1335 (N° 285 D) bewoonde een Conradus DE RYMST een erf te *Lenculen*, naast het huis van Henricus DE MEERE.

In 1336 (N° 289 D) woonde Henricus PISTOR, *ante portam Lenculensem*.

In 1343 (N° 374 D) is er sprake van het huis van wijlen Wilhelmus DOLWAY, te Lenculen, *supra fossatum oppidi* (op de stadsgracht) in erfpacht bij Conrardus DE RYMPST, *venditor bladorum* (graanhandelaar).

In 1351 (N° 478 D) van het huis van Lambertus DE BUNDE, te *Lenculen*, naast het *hooge huis* van dezen en dat van Henricus, genaamd HOESCHE. Reynerus DE BORNE, man van wapenen, deed afstand van eene rente uit dat huis.

In 1352 (N° 492 D) van twee huizen, *sub uno tecto* (onder één dak) gelegen achter het huis van Rutgherus HAYWAY en dat van Gerardus JONCGHEN.

In 1354 (N° 499 D) wordt een huis vermeld, weleer een *steinenhuis*, op welke plaats thans twee huizen gebouwd zijn te *Lenculen*, tusschen het huis van Rutgerus HAYWAY en dat van Johannes genaamd JONCGHE gelegen (zie op 1352).

In 1357 (N° 584 D) woonde *ante portam Lenculensem* een zekere Petrus, koopman, en wordt daar een huis genoemd, gelegen *ubi itur versus Jecoram* (waar men naar den Jeker gaat) benevens eene *stupa* (kroeg) te *Lenculen*, gelegen naast het huis van Rutgerus HAYWAY en dat, geheeten *Kynssche* (zie op 1354).

In 1358 (N° 609 D) wordt vermeld het erf van Nycholaus, *vindemiator* (?) voorheen behoord hebbende aan Mechtildis CREMERS en gelegen *supra Jecoram*, tusschen den St. Servaasmolen en de *curia dicta Vroenhof retro tendicula* (achter de ramen); ook het huis van Lambertus CONNICHS, te *Lenculen nabij den put*, benevens het erf van Conrardus DE HERDEREN, te *Lenculen* en zich uitstrekkende tot aan de voornoemde *curia*, geheeten *Vroenhof*.

In 1359 (N°s 585 D en 452 D) worden genoemd Petrus DE LEMMOLE en Barbara, zijne echtgenoote, kooplieden, *manentes ante portam Lenculensem* (wonende aan de Lenculenpoort).

In 1363 (N° 690 D) is er sprake van het huis van Megtildis, weduwe van Lambertus DE BLINDE, gelegen *in platea iuxta portam Lenculensem* (de *Linkulenstraat*) tusschen het huis Engelbertus DE MEER (zie op 1335) *rasor pannorum* (lakenscheerder) en dat van Megtildis voornoemd.

In de Middeleeuwen werd de hier ter stede zoo bloeiende lakenindustrie niet alleen in de omgeving der Raamstraat (zie bijzonderheid bij die straat) uitgeoefend, doch ook te *Lenculen* aan de Jeker.

In 1381 worden als keurmeesters op de *ramen op die* Jeker genoemd: Willem KUECKER *bisent Aghten* (de tegenwoordige Tafelstraat), Jos. GHESTER, TIL Jo *in den Hoef*, Henrich WALGEEBOREN (1).

In 1382 (N° 879 D) is er sprake van het huis van Franco PRICKING, gelegen *ex oposito porte curie Lenculensis*, tusschen dat van Johannes, molenaar, en dat van Lambertus genaamd BREETKEN, kaarsenmaker.

In 1395 (N° 972 D) van een huis in de *Lenculenstraete*, tusschen het huis, toebehoorende aan Henricus STEPHANI en bewoond door Johan KECKEN en dat van Mathys WAELGEBOEREN (in 1381 genoemd).

In 1395 (N° 973 D) wordt een huis beschreven, als liggende met al zijn toebehooren, „inder straeten van *Lenculen* gaende ende „streckende achter al totter schueren heren Willems VAN EYNENBERCH (2), ridders, tusschen den guede Peter GHEWANTS des „volres ter eynre syden ende den guede Belen BUSSCOPS ter an„deren syden".

In hetzelfde stuk wordt ook genoemd Arnolt VAN ULENSTRAETEN, *den bruewer*, wonende te *Lenculen.*

In 1399 (N° 301 W) treffen wij aan, het *panhuys* (brouwerij) met toebehooren van Georges KOEMAN, gelegen in de *Lenculenstraat*, tusschen de goederen van Willem DE BOELRE, gezegd *int hoefken* en die van Nocken SCHEYLDS.

In 1414 (N° 1159 D) wordt vermeld het huis van Gerard KANTELBERCH, voller, *in die Lenculrestraete*, naast dat van Kathryn VAN PROELEN.

In 1420 (N° 1219 D) het huis der kinderen van wijlen Gherart CANTELBERGHS, gelegen naast dat van Vranck NEELS.

In 1429 (N° 1296 D) het erf van MOES, *der Wyngarder*, gelegen naast een erf van dezen en dat OEBEN *der Wyngarder.*

---

(1) *Maasgouw* 1883, p. 873, 878.

(2) Zie genealogische bijzonderheden over deze familie: FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* II, p. 128, Noot 3 en ook *Publications* etc. I, p. 57, 60, zoomede bij de Bouillonstraat.

In 1434 (Nos 187 en 188 F) is er sprake van een *Ramehoff*, te *Lenculen*, ook genaamd de *hooge Ramenhof*, ter onderscheiden van de verschillende ramenhoven achter St. Matthiaskerk.

In 1446 (No 1236 D) wordt genoemd het huis van Johan VAN LOEDENAKEN, te *Lenculen tegen den Vroenhoff over*, naast dat van Gerart CLUT, schepen van Lenculen en naast dat van de weduwe van Henrich VAN LOEDENAKEN. Nabij dit laatste lag het huis van Henrick VAN HAREN, tusschen de schuur van het kapittel van St. Servaas, geheeten *die theende schuyre van Zuschen* en het huis van GEBEN *der wyngarder*.

In 1456 (No 1440 D) is er sprake van het huis van Johan GERSTER, gelegen *by die vurste lenculre port*, tusschen dat van Wilhem SCHOENBROET en dat van Aleide KUYCKEN.

In 1459 (Nos 1441 en 1467 D) is er sprake van het huis van Johan VAN MOSMOLE, gelegen naast dat van Reyner CAMPSCHEIRPER en dat van Goeswyn VANDEN BOECKEL.

In 1466 (No 1442 D) wordt het huis vermeld van Wilhem SCHUYLEN, brouwer, *by die vurste lenculre port*, gelegen naast dat van den in 1459 genoemden Johan VAN MOSMOELE, verver.

Op de lijst der in 1535 uit de stad gevluchte Herdoopers wordt vermeld Goert KOELER van Montenaeken, wonende te *Lenculen*, evenals Peter BECKERS en zijne huisvrouw (1).

Alex. Schaepkens (2) trof in een cijnsregister van 1556 aan als wonende in het huis *in die Sterre* te *Lenculen*,, Herman BRUWER.

In 1574 woonde in die straat „*in dat Poortken*" (eene herberg) Jan PAUMEN (3).

Op een huis, nagenoeg in 't midden der straat gelegen, staat of stond nog in 1880:

PaCe faVente eXstrVCta DoMVs (1725)

d. w. z. *De vrede ons begunstigende is dit huis getimmerd* (4).

---

(1) Jos. HABETS, *De Wederdoopers*, p. 169.
(2) *Publications* etc., I, p. 68.
(3) Ibid. XXV, p. 255.
(4) *Maasgouw* 1880, p. 303.

55. Het Lindenkruis.

Ofschoon geene straat in den gewonen zin des woords — er bevindt zich toch aan eene zijde slechts een oud cavalerie kazernegebouw, terwijl de andere ingenomen is door een open plaats — werd het *Lindenkruis* in den laatsten tijd vaak genoemd; dáár toch verzamelde steeds sinds 1869 tot 1905, van April tot September, de schutterij bij hare veertiendaagsche Zondags-oefeningen.

De naam is ontleend aan de *Lindenkruispoort*, die in den walmuur van 1297 werd opgericht; de Heer zegt na 1313, Herbenus iets later (1); zij lag op het uiteinde van den Maagdendriesch, ongeveer ter hoogte van den gashouder der aardewerkfabriek de Sphinx.

Daar ter plaatse stond voorheen, van Heylerhoff bepaalt geen tijdstip, (2) een hooge lindeboom, die een groot kruisbeeld overschaduwde en tot grensteeken strekte aan de gewone processiën van St. Servaas; de naam der poort is dus verklaard; in 1351 vond ik hem voor het eerst officieel vermeld.

Pater de Heer vermeldt als het gevoelen van Herbenus, dat de *Lindenkruispoort* eerst na 1520 dichtgemetseld werd (3). Indien zulks in de XVIe eeuw het geval is geweest (?) dan was het maar tijdelijk, want uit het relaas van de voorbereidende maatregelen, genomen vóór het beleg van 1579 en het relaas van het beleg zelf, blijkt, dat de Lindenkruispoort *„die somtijds gesloten was"* door de burgers (het Kerspel van St. Joris) bezet werd en dat op 26 Maart 600 Maestrichtenaars uit die poort een uitval deden (4). De kaart van de Bellomonte (1580) geeft ze duidelijk, door vier torens geflankeerd, te aanschouwen.

Zeker is het echter dat ze tijdens de bezetting der Franschen in 1676 niet alleen dichtgemetseld doch geheel begraven werd onder aarden verdedigingswerken, aangelegd om een aanval, door den Prins van Oranje Willem III beraamd, te verijdelen. Hare juiste ligging was zelfs niet meer bekend, toen in 1874 bij de slechting der vestingwerken hare ruïnen voor den dag kwamen — er werd toen een stuk geschut ontgraven — om daarna voor

(1) *Annales* I, p. 97 en *Annuaire* 1826, p. 97.

(2) *Annuaire* 1827, p. 129. — *Publications* etc., IV, p. 175 Noot.

(3) *Annales* I, p. 97.

(4) J. DYSERINK, *Het beleg van Maastricht door Parma in* 1579, in: *Publications* etc., XLI, p. 161, 171.

immer onder den moker te verdwijnen. Twee schoone aquarelles van Alex. Schaepkens, de overblijfselen der poort *en face* en *de profil* voorstellende, zijn in mijn bezit.

De vermelding der Lindenkruispoort.

In 1351 (N° 475 D) wordt het huis genoemd van Johannes Mouwen, gelegen *extra portam dictam linder cruysporte;* in de aanteekening boven den brief: *extra portam Linderencrues.* Dit huis lag naast dat van Lambertus Kippen.

In 1360 (N° 638 D) een akkerland, buiten de *Lindercruysporte,* tusschen het erf van den zooeven vermelden Lambertus Kippe en dat der kinderen van Egidius Sturbout gelegen.

In 1407 (N° 1081 D) een huis nabij de *Lindercruysporte,* tusschen dat van wijlen Romer, toen in bezit van Nycholaus de Namen en dat van Ghiselbertus Koerensnyder gelegen.

In 1419 (N° 1213 D) het huis van Carys van Caudenberch, bij de *Lindekruispoort* gelegen.

De Raadsordonnantie van 1442 vermeld de *Lindencrysporte* aan *Royenstraet* (Capucijnenstraat) als de grens van de *waelplaetze* van het *Sinte Matthys kerspel.* Opperhoofdman daarvan was Tilman Coick (1).

In 1452 (N° 1083 D) eene hoeve van Nalen Schenen bij de *Lindekruispoort,* gelegen tusschen het erf geheeten *Johan Lamboys guede* en dat van Goert Cornets.

In 1453 (N° 219 F) is er sprake van land, gelegen *retro magnam crucem lyndercruys.*

In 1463 (N° 1495 D) van een wijngaard, gelegen in de *pertskuyle,* buiten *Linderkruispoort,* tusschen den wijngaard van Cloes van Aubelen, wonende volgens N° 1493 D op de Zaterdagsmarkt, en den weg naar Lanaeken.

In 1508 (N° 1496 D) van een stuk land, gelegen *in die pertskuyle* aan den straatweg naar Lanaeken, naast den wijngaard van Cloes van Aubelen (zie hierboven in 1463).

In de limietbeschrijving van den Vroenhof van 1626 wordt die poort *Lendecruycen poort* genoemd.

---

(1) *Publications* etc., XIX, p. 387.

De Kleine Looierstraat vóór 1897.

De Groote Looierstraat vóór 1897.

Omtrent 1630 werd de kazerne van St. Andries gebouwd en in 1675 kocht het stedelijk bestuur van de weduwe PALUDANUS een groot terrein nabij het *Lindekruis*, waarop verschillende kazernegebouwen, voor cavalerie en infanterie werden opgetrokken. Een gedeelte dezer gebouwen brandde af tijdens het beleg der stad door de Franschen in 1793 (1).

56. De Looiersstraat.

(Vicus Cerdonum).

Zooals uit menigvuldige hieronder aangehaalde schepenbrieven blijkt, was deze straat bij uitstek de straat der leerlooiers.

Aanvankelijk mochten deze hun ambacht niet binnen de muren der stad uitoefenen (2) en vestigden zij zich daarbuiten aan den oever van de Jeker, die door haren snellen stroom hun de geschikste gelegenheid aanbood om de huiden te bewerken en te wasschen. Bij de omwalling van het einde der XIIIe eeuw werd de zich aldaar gevormd hebbende voorstad binnen de vesting getrokken.

De lederbereiding was in de Middeleeuwen eene der hoofdindustrieën van de stad. Het Trichtsche leder had overal, zelfs in verre landen, een uitstekenden naam en werd gretig op de jaarmissen, als van bijzonder goede kwaliteit, gekocht. Die reputatie was zóó hecht gevestigd, dat te Francfort a/Main in 1859 op de voorjaarsmis nog groote stapels leder uitgestald waren met het opschrift *Mastrichter leder* (3). Dat de leerlooierijen in de XIIIe, XIVe en XVe eeuw hier talrijk moeten geweest zijn blijkt uit de hieronder aangehaalde bewoners der beide straten. Nog in den Franschen tijd telde men er hier 32, thans, ook ten gevolge van de toepassing *per fas et nefas* van het vrijhandelssysteem, tot eene enkele gedaald!

In den walmuur van 1229, die van de Minderbroederspoort in de St. Pieterstraat over het lang Grachtje liep, was op het uit-

(1) JOS. RUSSEL, *Geschied- en Oudheidkundige schets der stad Maastricht*, II, p. 120.

(2) A. PERREAU, *Recherches sur les Corporations des Métiers de la ville de Maestricht et sur leurs méreaux*, p. 49.

(3) *Mausgouw* 1879, p. 52.

einde daarvan, nabij de Tafelstraat, de oude *Lurepoort* gelegen, die in oude stukken vaak wordt vermeld en in 1772 afgebroken werd (1).

Het tegenwoordig militaire hospitaal werd opgericht in 1810—1813; daar ter plaatse was sinds 1755 het weeshuis (armenhuis) gevestigd geweest.

Van December 1845 tot April 1855 was de vrijmetselaarsloge *la Persévérance* gevestigd in een daartoe gehuurd locaal in de *kleine Looiersstraat.*

De *leube* der looiers was gevestigd in het hoekhuis der *groote en kleine Looiersstraat.*

Huizen in de Looiersstraat en hunne bewoners.

In 1277 (N° 22 F) wordt vermeld het huis van Reynerus, *allutarius,* (leerbereider) genaamd *werczhore,* gelegen in de *groote Looiersstraat versus molendinum fullonum.* Deze volmolen lag aan de westzijde, omtrent de plaats, waar de Jeker zich in twee takken verdeelt, waarvan de eene sinds 1894 gedempt is en door rioolbuizen onder de straat loopt.

In 1295 (N° 36 D) doet Johannes SARTOR, wonende tegenover den Nieuwenhof, ten behoeve van Henricus PATRIARCHA afstand van een cijns uit twee huizen *supra Jecoram extra portam cerdonum.*

In 1296 (N° 37 D) draagt Amelius *cerdo* (leerlooier), over aan Johannes DE BRIDE eene rente, te beuren uit het huis van Johannes PANSUUM.

Twee jaren daarna draagt DE BRIDE die rente over aan Henricus genaamd PATRIARCHA *in alto ponte* en stelt tot medeschuldenaar Henricus RUFUS, leerlooier, broeder van Godefridus RUFUS; de laatste woonde, blijkens N° 342 D, *ad portam cerdonum* (bij de Looierspoort).

In 1315 (N° 128 D) wordt vermeld een huis in de *platea cerdonum,* gelegen naast dat van Arnoldus CAPRUN; grondvrouw van dat huis was Elizabet DE EYTENRODE.

In 1331 (N° 245 D) het huis in dezelfde straat, waarin Goeswinus, zoon van Philippus woonde; het was gelegen tusschen dat van Nicholaus DE STOCKEM en dat van Winandus, leerlooiers.

In 1334 (N° 270 D) is er sprake van eene *molenpacht* van den *loemolen,* die ridder Johannes DE ABOUSDAYL, zijne echtgenoote en

(1) *Annuaire* 1825, p. 111.

hun zoon Hermannus, betalen moeten aan Margrita DE GRONSELT, dochter van Wilhelmus DE OYS. Deze *looimolen* zal wel de *molen der leerlooiers*, in 1343 (N° 374 D) vermeld, zijn geweest, die aldaar gezegd wordt gelegen te zijn in de *Looiersstraat.*

In 1335 (N° 80 W) wordt vermeld de woning van Winand VAN HOUCHEYM, graanhandelaar, gelegen binnen den stadsmuur, *penes portam cerdonum*, tusschen het erf van Catharina, moeder van Johannes, en dat van Andreas, looier.

In 1343 (N° 375 D) wordt het huis vermeld van Johannes SEKERMANS in deze straat naast dat van Hermannus DE STOCHEYN, wever.

In 1354 (N° 503 D) een huis in de *vicus cerdonum*, toebehoorende aan Ylias DE ROETHEIM, leerlooier, gelegen naast dat van Johannes DE LEMMOEL, verver, en dat van Arnoldus DE HUYSSELT, leerlooier; dezelfde eigenaar bezat naast zijn huis een ander, dat grensde aan dat van Godefridus GEYNCART. Dit werd door hem in erfpacht gegeven aan Petrus, den zoon van SPROETEN.

In 1372 (N° 786) wordt aan Mathias, genaamd *den Walen van den Ruren* in erfrecht gegeven een huis bij de *Leerlooiersspoort*, tusschen het erf van Adam DE NUYT en dat der kinderen DE SCHALUYEN.

In 1373 (N° 791 D) aan Eustachius DE BERGHE, leerlooier, een huis tusschen dat van Lambertus, genaamd DUMVELT en dat van KATHARINA, de weduwe van Johannes DE ROETHEIM, leerlooier. (Vergelijk N° 503 D van 1354).

In 1380 vindt men in het Raadsverdrag van 6 Augustus opgeteekend, dat de gouverneurs van de looiers de brug *aan die loemolen*, die men noemt die *scepebrugge*, zullen doen maken en dat het daartoe benoodigde werkloon genomen zal worden van hunne accijnzen. (Zie hierboven op 1334) (1).

In 1393 (N° 948 D) wordt eene jaarlijksche rente overgedragen uit *Schelen guede in die lorestrate* tusschen het erf van Machyel BYLANDS en dat van Peter CAPRUYN (zie op 1315).

In 1404 (N° 1107 D) wordt eene grondrente vermeld uit het huis van Liesbet DEKENS, *in die loerstroite* en eene uit het daarnaast gelegene. Beide waren begrensd door de huizen van Johan DIRICHS en van Maria PAUWELS.

---

(1) *Maasgouw* 1883, p. 861.

In 1413 (N° 1145 D) is er sprake van het huis van Johannes DE LEMMOELS, op den hoek der *Looiersstraat* (in 1354 genoemd).

In 1417 (N° 1186 D) van *seven guede* bij elkander gelegen in de *Groote Looiersstraat*, tusschen het erf van Peter VAN BERGE, geheeten *dat panhuys van Aken*, en dat van Elsbede BOBARDS, weduwe van Leynsen VAN DEN BRUEKE; ook wordt daar vermeld het erf van Goetkem WYNANDS, leerlooier, in de *Kleine Looiersstraat*, gelegen naast het huis van Petrus PYERKEN en dat van Heynen HAESEN, vleeschhouwer.

In 1429 (N 1296 D) wordt vermeld het panhuis (bierbrouwerij) van Peter NEVEN voor de *Looierspoort*, gelegen naast het huis van Johan CREMERS.

In 1438 (N° 194 F) het huis van Johan SCHIFFELAERTZ VAN OYS gelegen in *die cleyne loerestrate*, tusschen dat van Ghyselbrecht LEMMOELS en dat van Wouter PAPENKENDER (zie op 1334, 1354 en 1413).

In 1441 (N° 1353 D) is er sprake van het huis van Johan ROESELER in de *loerestraat*, afkomstig van zijn vader Reyner VAN LUTGE.

In 1446 (N° 1384 D) wordt vermeld een huis, naast dat van Johan KREYNKENS.

In 1449 (N° 213 F) het goed van Peter LIEBEN, in *die groote loerestrate*.

In 1458 (N° 1459 D) is er sprake van het huis van Heynrix BIELDENSNYDER in de *loerstrote*, naast het huis van Johan TILMANS en dat van Ghysen COESNOETS.

In 1550 wordt bij de limietbeschrijving der stad vermeld als zijnde Vroenhofs „in die *Loere straet* die overste moole naer die „zyde van Jan BREITS huys, nu Houb MUNINX huys".

Van 1552 tot 1578 en ook na het beleg van 1579 worden verschillende *loerders* aangetroffen, die VAN DAELEN heetten. Jan VAN DAELEN, de jonge, wordt uitdrukkelijk genoemd als wonende in 1577 *in de luerestraet* (1).

---

(1) HAAKMAN en ALLARD, *De z.g. Verwoesting van Maastricht in 1579*, p. 194, 195.

57. De Maagdendries.

Van Heylerhoff bij zijne bespreking van het St. Andriesklooster beweert, dat het een der oudste der stad was en reeds omstreeks 1200 gesticht werd door eene communauteit van maagden, die buiten de stad samen gingen wonen op een braakliggend terrein *Driesch* of *Sacsdryes* genoemd, waarschijnlijk naar eene daar wonende familie SAC geheeten, die aldaar nog aangetroffen werd in 1304 (1).

In een cijnsboek van 1360 (2) worden goederen vermeld tegenover den *Saxpoel*, waardoor zeker een poel bedoeld is in de nabijheid van den *Saxdriesch*.

In 1471 werd de Kloosterkerk, die thans als hulpkerk van St. Matthias dienst doet, aan St. Andreas toegewijd (3) en werd zoodoende de oorspronkelijke naam der plaats nader bevestigd door de verkorting van Andreas in Dries. De vermelding van de kerk of kapel van St. Andreas in schepenbrieven van de XIIIe en XIVe eeuw heeft betrekking op de St. Andreas-kapel in den Aldenhof en niet op deze, tenzij zulks uitdrukkelijk omschreven wordt.

In 1446 (N° 1381 D) is er sprake van een huis met oliemolen op *Saxdryesche*, naast het erf van wijlen Johan KIRLEMAN en naast dat van Goedart VEYNKEN.

In 1490 (N° 252F) wordt vermeld de overdracht van een jaar- en erfcijns, door den geestelijken bestierder, de overste, onderoverste en de procuratrix namens het geheele *cloister vanden mechden Drirssche bunnen der stat tricht.*

Overigens heb ik die plaats in middeleeuwsche bescheiden niet aangetroffen; zij was trouwens afgelegen en onbewoond en het feit, dat de aan haar uiteinde gelegen Lindekruispoort weinig dienst schijnt gedaan te hebben, bevestigt zulks.

In October 1749 werd op den Maagdendries „eene nieuwe „pikeurbaan van planken getimmerd in plaats van de andere (op „de Jekerstraat) die de Franschen tot een comediehuis hebben „geapproprieerd" (4).

---

(1) *Publications* etc., XIX, p. 372.

(2) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 37.

(3) *Annuaire* etc. 1831, p. 102.

(4) *Maasgouw* 1895, p. 60.

In 1765 werd de plaats evenals de groote Markt en de Boschstraat „met Linde-Boomen aan weerskanten en van agter beplant; „dog in 1778 zijn veele derzelve ontworteld geworden, dewijl de „Noordsche winden en onvruchtbare grond dezelve benadeeld „hadden". De Koemarkt, tot dusverre gehouden op de plaats waar de oude St. Andrieskazerne staat, werd in 1768 naar den *Maagdendries* overgebracht.

In 1777 werd er eene vischbank opgericht, — „een houten schutzel" — die op houten pilaren steunende, met een leiendak overdekt was. Den vischverkoopers werd bevolen aldaar de rivier- en zeevisch te verkoopen in plaats van op de Visschermaas.

Ook waren er vroeger tegen den kloostermuur houten stallingen aangebracht voor de „paarden van 't krijgsvolk, wiens Barakken „wederzijds dezer plaats zijn." Aan dien toestand ontleend het plein „Achter de Barakken" dus zijn naam. Die stallingen werden bij de beplanting van 1765 afgebroken en een „langwerpig vier- „kantig gedeelte der plaats met houten leuningen omringt." Zooals vermeld, diende die afgezonderde plaats tot koe-, ossen- en schapenmarkt (1)

In 1797, bij de uitroeing der Kloosterorden, werden de kerk en een gedeelte van het klooster tot kazerne ingericht en de overige gebouwen afgebroken.

---

58. De Mariastraat.

De kapel van *Sa Maria minor*, ook genoemd *Sa Maria ad littus*, en naderhand in het Nederduitsch *Sinte Marien lettelre of luttelre* en *St Marien ten oevere* was onderhoorig aan het kapittel van O. L. Vrouw. De laatste benaming doelt op hare ligging aan den oever der Maas, die zich voorheen meer westwaarts bevond dan tegenwoordig.

Van den oorsprong der kapel is weinig met zekerheid bekend. Van Heylerhoff (2) zegt, dat zij een der oudste bedehuizen hier

(1) *Maasgouw* 1897, p. 2 volgens den Jagers-Almanak van 1796.
(2) *Annuaire* 1825, p. 113.

ter stede was en volgens eene traditie zou gesticht zijn ten tijde van St. Maternus (1).

Volgens hem werd een beeld der H. Maagd onder naam van *Stella Maris*, Sterre der Zee, aldaar vooral door de schippers vereerd; later werd het door het kapittel van O. L. Vrouw eerst aan het Minderbroeders klooster op de St. Pieterstraat en toen aan de St. Nicolaaskerk afgestaan, om na de sloping van deze in O. L. Vrouwekerk terug te komen (1).

Arnaud Schaepkens (2) in zijne beschrijving van dat miraculeuze beeld, thans in O. L. Vr. kerk op bijzondere wijze vereerd, maakt er geen gewag van dat het afkomstig zou zijn uit de kapel in de *Mariastraat*, wèl dat het na 1639 bij de Annunciaden te Wyck verbleef, van daar vervoerd werd beurtelings naar Slavante, Visé en Tongeren om vervolgens in 1675 terug te keeren over Slavante naar Maestricht, eerst in St. Servaaskerk en toen in de St. Jacobskapel. In 1804 werd het na den Revolutiestorm in St. Nicolaaskerk en in 1837 in O. L. Vr. kerk geplaatst.

Alex. Schaepkens (3) trof het beeld voor het eerst vermeld in 1470 bij de Minderbroeders: hij meent echter dat het van nog ouderen oorsprong is.

Van grootte en bouwtrant der kapel is niets bekend; in oude bescheiden wordt zij meestal enkel genoemd, om de straat daar ter plaatse aan te duiden.

Tijdens de protestantsche woelingen alhier werd zij, als zijnde een der meest vereerde bedehuizen, in 1566 op den feestdag van St. Hubertus, tijdens de godsdienstoefeningen, door eene woeste horde bestormd; vreeselijke heiligschennissen werden er gepleegd en alles werd verbrijzeld (4).

De kapel werd in 1609 aan de Augustijnen afgestaan, toen het bestaan van hunne kerk en hun klooster op de Bokstraat onhoudbaar was geworden.

De bouw der fraaie kerk in renaissance-styl, in 1902 gerestaureerd, dagteekent van 1618 tot 1659; Hendrik HUYN VAN

( ) *Annuaire*, 1829, p. 133.
(2) La Vierge à l'encrier.
(3) *Analectes archéologiques*, p. 12.
(4) *Annuaire* 1829, p. 135 en *Publications* etc. XI, p. 354.

GELEEN (Amstenrade), de toenmalige Commandeur der Balie-Biessen alhier, droeg door zijne milde giften veel bij tot dien bouw; vandaar dat zijn geslachtswapen den gevel versiert.

Van 1863 tot 1873 dienden de oude kloostergebouwen tot provinciaal museum; in 1876 werden ze afgebroken (1).

Het zal wel de aandacht trekken, dat bij de hieronder volgende aanhalingen zoo dikwijls melding wordt gemaakt van de zich in de *Mariastraat* bevindende *stoeven*. De bewering van Franquinet, bij de Stokstraat vermeld, als zouden de zich voorheen ook in deze straat bevonden hebbende *stoeven*, badinrichtingen zijn geweest, kan in verband gebracht worden met de *stoeven* in de *Mariastraat*.

Zooals toch door Dr Doppler (2) aangeteekend wordt, is *oven* de beteekenis der woorden *stupha*, *stupa*. De afgeleide nederduitsche benaming *stoeve*, aan de bedoelde inrichtingen gegeven, schijnt erop te doelen, dat er warme baden konden genomen worden, zooals trouwens ook in Antwerpen, Brussel, Gent, Brugge enz. het geval was (3). Dat die *stoeven* als publieke instellingen aanleiding gaven tot hunner herhaalde vermelding in 1338, 1388, 1398, 1404 en 1406, ligt voor de hand. Het feit dat ze ook bekend waren onder den naam van *Dolways-guet* en *Dolways-stoeven*, naar hun eigenaar Reynerus DOLWAY, pastoor van St. Matthias, sluit de bewering van A. Habets (4) en M. H. T. P. Thomassen (5) uit, dat voorheen met den naam van *stove* of *stoeve* uitsluitend een publiek huis zou bedoeld zijn geweest. Wel hebben de voormalige *stoeven* in de Stokstraat, toen het gebruik van warme baden allengskens ophield, tot publieke huizen gediend; zulks kan echter niet met grond van die in de *Mariastraat* beweerd worden, de Raadsresolutie van 21 Januari 1381, door Thomassen (5) aangehaald, bewijst zulks. Het misbruik, van voormalige badinrichtingen gemaakt, zal wel waarschijnlijk haren naam in discrediet gebracht hebben.

---

(1) *Maasgouw* 1886, p. 101 en 1901, p. 45; — FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 45, 326—328.

(2) *Publications* etc. XXXVII, p. 255.

(3) Ibid. XXIX, p. 127.

(4) A. HABETS, *Le plus ancien Régistre aux Résolutions du Conseil Communal de Maestricht*, p. 51.

(5) *Publications* etc., XXIX, p. 127.

Met veel voorliefde koestert van Heylerhoff (1) het denkbeeld dat het O. L. Vrouwe-beeld, *Stella Maris*, aanleiding zou gegeven hebben tot het daarstellen van het eerste stadswapen; in plaats van den tegenwoordigen genius daarboven, zou voorheen het wapenschild met de zilveren ster op rood veld op de borst gedragen zijn geweest door een beeld der H. Maagd met een stralenglans om het hoofd. Wijlen H. P. H. Eversen (2) schijnt dat gevoelen te deelen waar hij, de voorwerpen opsommende, die in 1526 door de Stad verloot werden o. a. spreekt van „100 zilveren „maegdekens met schild"; hij meent „daaruit te kunnen afleiden „dat de stad toen nog de H. Maagd en niet den Engel in het „schild voerde".

De Heeren Jos. Eversen en J. L. Meulleners in hunne uitvoerige studie over de *Limburgsche Gemeentewapens* (3) zijn hetzelfde gevoelen toegedaan en staven door menigvuldige bewijzen dat *de maecht, voer haer haldende eene schilt metter sterren, die gewoenlyke stadt wapen is*, zooals zich de Raadsnotulen van 16 Juni 1544 uitdrukken.

Niet ten onrechte kan dan ook worden vermoed, dat de substitutie van den genius heeft plaats gehad, toen de kille adem van het Protestantisme over Tricht begon te waaien en dat sectarische gevoelens er niet vreemd aan waren, toen de Raad, door de overwinnaars van 1632 benoemd, in 1663 bepaalde, dat de *Engel* met het stadswapen in het „frontespice", door den bouwmeester van het stadhuis Post, moest worden aangebracht.

Door deskundigen wordt evenwel beweerd, dat het niet strookt met den eerbied aan de Moeder Gods verschuldigd, deze als *schildhoudster* voor te stellen en dat zulks zou strijden tegen de blazoenkunde.

Wat ervan zij, de bewijzen aangevoerd door van Heylerhoff en door de Heeren Jos. Eversen en J. L. Meulleners komen mij voor overtuigende daadzaken te zijn (4).

---

(1) *Annuaire* 1829, p. 135. — Zie ook *Maasgouw* 1883, p. 838. — Jos. Russel, *Geschied- en Oudheidkundige Schets der stad Maastricht* I, p. 291.

(2) *Jaarboekje voor Limburg*, 1875, p. 169.

(3) *Publications* etc. XXXV, p. 261--263.

(4) Zie Noot (1) bij de Gevangenpoort (Groote Markt), p. 139.

Huizen in de Mariastraat en hunne bewoners.

In 1338 (N° 318 D) wordt vermeld eene *stupha in vico retro ecclesiam beate Marie Minoris*, gelegen tusschen het huis van Johannes ENGELBERTI, voller, en dat van Elysabeth ELTERVLIEGHE. Die *stupha* was afkomstig van wijlen Reynerus DOLWAY en kwam in het bezit van de erven van Johannes DE RUREMUNDO.

In 1370 (N° 768 D) een huis in de *vicus Sancte Marie Minoris*, tusschen dat van Johannes KONNICH en dat van Aleidis, de weduwe van Johannes ALVERARDI.

In 1379 (N° 835 D) een huis naast dat van Johannes RAMOY, priester, en dat van Henricus DE HAESTENRODE, koopman.

In 1388 (N° 769 D) komt Reynerus DOLWAY, hierboven in 1338 genoemd, voor als pastoor van St. Matthias en is er sprake van het huis, geheeten *Dolways guet*, in de *Mariastraat*, gelegen tusschen dat van wijlen Johannes ALVERARDI en de brouwerij van wijlen Johannes KUENINCK, beiden zooeven in 1370 genoemd.

In 1398 (N° 1009 D) is er nogmaals sprake van de *stoeven*, gewoonlijk geheeten *Dolways stoeben*, gelegen in de straat achter de kapel van *Sente Marien der luttelre*, tusschen het erf van het *convent van Zyncke* (het adellijk klooster van Sinnich) en dat der echtgenooten Peter VAN HEYTHUESEN, verver, en Margryeten VAN LODENAKEN.

In 1404 (1056 D) wordt vermeld het huis van Johan SCHYVENERE, gelegen *achter Sinte Marien capelle ter luttelre*, tusschen de huizen van Peter VAN HEYTHUSEN, zooeven in 1398 genoemd en van Kathrinen VAN STOCKHEM.

In 1404 (N° 1057 D) wordt er gewag gemaakt van eene erfrente, te beuren uit de *sthoeve*, geheeten *Dolweys sthoeve, achter de kapel van Maria de Mindere*, gelegen tusschen het huis *des cloysters jonffrouwen van Zynke* en dat van Peter VAN HEYTHUYSEN (zie hierboven op 1398 en 1404).

In 1405 (N° 1067 D) van eene rente uit een huis in de *Sinte Marienstraten ter luttelre*, waarin Godaert *der cremer* woont en uit het panhuis van Meten (Mathilda) VAN BIECHT, gelegen tusschen de brouwerij van Dierich VAN TUDDEREN en die van voornoemde Meten VAN BIECHT.

In 1406 (N° 1077 D) is er wederom sprake van de *Dolways stoeve*, gelegen *op die Maese achter onser Vrouwen capelle der lut-*

telre; de ligging der *stoeve* wordt omschreven als hierboven in 1398.

In 1413 (N° 1145 D) wordt genoemd de brouwerij *mynnenboeden*, nabij het kerkhof van *Maria de Mindere.*

In 1417 (N° 1189 D) wordt vermeld het huis van Wilhem BANTSEN, *in die straete achter sinte Marien kerke ter luttelren*, gelegen tusschen zijn ander huis naar den kant der St. Anthoniusstraat en dat van Odyne HAPPART.

In 1418 (N° 1200 D) het huis van Johan VAN BEKE, in de straat *achter sinte Maryen kirke ter luttelre*, naast het huis van Giselbert VAN REPEN en naast *die straet ghoende ter Masen wart.*

In 1427 (N° 837 D) doet Cloes VAN LEMMAEL, *in die haerde vuyse* en zijne kinderen Arnolt en Barbe afstand van eene rente uit hun huis gelegen *in de sinte Marien straete ter luttelre*, tusschen dat van wijlen ridder Johan VAN HULSBERCH en dat van Claes VAN VUEREN.

In 1439 (N° 1340 D) is er sprake van het huis van Gielis SCRYVERS, *in sinte Marienstrote ter luttelre*, gelegen tusschen dat van HULSBERCH en dat van Gerit VAN BORSEN.

In 1442 heette het 10de kerspel der stad *het Sinte Marien letteren kerspel.* De hoofdlieden ervan waren Lambrecht VAN GANGELT, Lens VAN STRUECHT, Servoes STROECKENS, Pouwels KUETTENS en Ghys VRIENTS. „Deze hoen waelplaetze is van der Hoenre „porte tot aen Ste Anthoenis" (1).

In 1452 (N° 217 F) worden vermeld twee huizen naast elkander gelegen in de *Marienstrote*, tusschen het huis van Johan BECKER, *cremer*, en dat van Aleyde BRUWER.

In 1479 stierf Wilhelmus DE AQUIS, die drie huizen *in die Mariastrate* bezat.

In 1609 (N° 340 F) wordt vermeld het huis met *clausura*, behoorende tot de kapel van *Sancta Maria ad littus*, waarin Sophia BORMANS woont, benevens een naast de kapel gelegen huisje, bewoond door Katharina en Christina VAN SPAUWEN.

Dit zal wel de *kluis* zijn geweest, waarover Dr Doppler nazoekingen deed en die hij zegt het laatst te hebben aangetroffen in 1590 als ter bewoning afgestaan aan recluzen (2). Volgens

---

(1) *Publications* etc. XIX, p. 388.

(2) *Maasgouw* 1906, p. 67.

Pélerin (1) werd aan de laatste recluse in 1610 eene andere woning in de Kapoenstraat afgestaan.

---

59. Nabij de Minderbroeders (juxta minores) en Steenenbrug (prope pontem lapideum).

In 1291 (N° 22 D) is er sprake van een huis aan de Jeker tegenover de kapel van St. Hilarius *prope pontem lapideum* (nabij de Steenenbrug).

In 1325 (N° 195 D) draagt Meuca DE MESCHE, begijn, aan Luca DE VUREN, ook begijn, het erfrecht op van het huis, gelegen binnen den walmuur, naast het hare, *tegenover het klooster der Minderbroeders*.

In 1339 (N° 322 D) treffen wij het in 1325 (N° 195 D) bedoelde huis van Luca DE VUREN aan, hier het huis *de Messche* geheeten en beschreven als gelegen binnen den stadsmuur, aan de gracht *bij het klooster der Minderbroeders* naast het huis, geheeten *de Beyde*.

In 1355 (N° 522 D) is er sprake van het huis gelegen *iuxta Minores*, toebehoorende aan Heylwigis begijn, dochter van VUEYTS, gelegen achter het huis van BREMEN en naast dat van Lucas DE FURON.

In 1410 (N° 147 F noot) wordt vermeld het goed van Kierstjen van GANGELT, brouwer, gelegen *an die vurste porte vanden aldenhove by die menrebrueder;* dus *voorste* poort in tegenstelling met *buitenste*, waarmede de St. Pieterspoort bedoeld werd; hier deed zich trouwens hetzelfde geval voor als bij de Linculen- en Tweebergenpoorten, die ook onderscheiden werden in *binnenste en buitenste*.

Bij het beleg van 1579 was de hal van het schippers-gilde verwoest geworden; door de Stedelijke regeering werd in 1589 aan hetzelve de hal der vollers afgestaan, gelegen *achter het Minderbroedersklooster*, op voorwaarde, dat indien het vollersgilde weer opnieuw mocht ontstaan, de leube weer aan hetzelve moest terugkomen (2).

Op de Steenenbrug ziet men in een gevelsteen *St. Maarten* te

---

(1) PÉLERIN, *Essais Historiques et Critiques*, p. 208.

(2) A. PERREAU, *Corporations des Métiers de... Maestricht...* p. 51, 57.

paard, met zijn zwaard zijn mantel doorsnijdende en de afgesneden helft bestemmende voor een bedelaar, die achter het paard staat. Het chronicon duidt het jaar 1718 aan waarin het huis weder opgebouwd werd (1).

In 1796—1797 hadden de Franschen van de Fransche kerk den tempel der Rede gemaakt. „Alle decaden kwam er eene processie „uyt de Minnebroederskerk van Prefect, Maire, alle autoriteiten „met militairen en jonge meisjes en jongens gecleed als goden en „godinnen..... Minerva, de Vrijheid met schilden en lansen, met „attributen en vaandels en muzyk gingen naar den tempel der „Rede onder het luyden der clocken en het speelen der carillons. „In den beginne der Republiek, heeft men schoone jonge juffrou- „wen gecleed als godinnen, op piedestal gezet en als godinnen „aangebeden, maer heeft niet lang geduert. Tegen den tempel der „Rede over, was de tempel van Janus, nu arsenaal en trokken van „den eenen tempel naer den anderen....." (2).

60. De Moesmarkt.

Heeft de verbastering-manie hier weêr zijne rol gespeeld?

Is daar ter plaatse ooit eene markt geweest waar moes en andere groenten verkocht werden?

Volgens den „Jaegers almanak van 1795" (3) was er „voortyds „en wel tot den beginne der XVIIe eeuw de groote stadsmarkt „en naderhand de *Groenmarkt*... in 't midden dezer plaats was „een groote en overoude *Boom* welke voor omtrent 25 jaren „'s morgens ten elf uur, door een sterken draaiwind ontworteld „wordende, en omvallende de naestgelegen Huizen zeer bescha- „digde, inzonder de woning zijns *Planters*. Deze Boom was ge- „plant op dezelfde plaets alwaer in oude tyden de kapel van „St. Amor, Patroon van het *Stift van Munsterbilsen* gebouwd was".

Deze kapel, waarvan het koor in tegenstelling met het gebruik naar het Westen (kant van het Vrijthof) gekeerd was, lag in 't

(1) *Maasgouw* 1880, p. 269.

(2) Ibid. 1889, p. 143.

(3) Zie mijn opstel in de *Maasgouw* van 1897, p. 3.

midden der huidige Moesmarkt en dagteekende van onheugelijke tijden. Zij werd in 1406 herbouwd, in de laatste helft der XVII[e] eeuw wegens haar vervallen toestand verlaten en kort daarna afgebroken.

Van Heylerhoff [1] verhaalt dat St. Amor, diaken, bij gelegenheid zijner pelgrimsreis naar het graf van St. Servaas in de VIII[e] eeuw, hier kwam te overlijden en in die kapel, die voortaan zijn naam zou dragen, begraven werd. In 850 werden zijne overblijfselen echter naar Munsterbilsen gebracht, waar St. Amor nog als patroon vereerd wordt [2].

De kapel daar ter plaatse nu zou volgens Franquinet, die beweerd dat er nooit den moeshandel werd uitgeoefend (N° 36 F noot), geleidelijk aanleiding hebben gegeven tot verbastering van het oud-nederduitsche *Sente Amoer* tot *Amoers-moers* en eindelijk *moesmarkt.*

Wie in deze gelijk heeft, de Jagers-almanak of Franquinet zal ik niet beslissen. Zeker schijnt het te zijn dat de naam van *moesmarkt* van betrekkelijk recente vinding is. Oudtijds werd de plaats steeds aangeduid óf door de belende St. Amor-kapel, óf door de uitdrukking *plein*, of *markt (forum).*

Hier zij aangestipt dat het kleine steegje waardoor de kapel gescheiden was van de huizenrij (thans brouwerij Loomans) volgens gemelden auteur als eene verlenging betracht werd van de *Sporenruwe* en even als deze *de flatterye* werd genoemd. Bij de behandeling van dezen laatsten straatnaam meen ik aangetoond te hebben, dat dit onjuist is voor wat de *Sporenstraat* betreft, en dat het thans onbekende woord *flatterye* waarschijnlijk synoniem van *steegje*, ook toegepast werd op het tegenwoordige *Leliestraatje*.

Huizen op de Moesmarkt en hunne bewoners.

In 1274 (N° 6 D) is er sprake van het huis met aanhoorigheden tegenover de *kapel van St. Amor* toebehoorende aan Ida de dochter van Henricus DE MOLENDINO.

De familie DE MOLENDINO bleef lang in 't bezit van die woning, want in 1408 (N° 519 D) vinden wij ze nog als eigenares vermeld.

---

(1) *Annuaire* 1829, p. 120 en ibid. 1830, p. 160.

(2) *Maasgouw* 1879, p. 5, 16, 21 en ibid. 1885, p. 1135.

Daar wordt nader omschreven dat het huis gelegen was *„in de „Platielstraat tegenover de kapel van St. Amor.”*

In 1292 (N° 36 F) zijn vermeld de naast elkander *in foro* gelegen huizen van LIBERTUS, bakker, en van PAULUS.

In 1315 (N° 48 en 49 W) wordt de *Moesmarkt* aangeduid: *bij de Sint Amorskapel.*

In 1315 (N° 136 D) wordt het huis van Petrus PEDERS, priester, op gelijke wijze vermeld.

In 1353 (N° 88 F) is er sprake van een huis gelegen *bij Sinte Amor opten Steynwech*, welke laatste naam toen gegeven werd aan de straat, thans *achter het Vleeschhuis* geheeten.

In 1376 (N° 817 D) van twee naast elkander gelegen huizen *in novo platea, iuxta capellam sancti Amoris Confessoris*, tusschen het huis van Giselbertus DE JUNCIS, en dat van Wilhelmus DE MOMBEKE, beiden lakenscheerders.

In 1393 (N° 957 D) van een huis gelegen *op den Steynweeh* bij *de kapel van St. Amor* tusschen dat van Lambrecht VAN OETEREN en dat van Machgiel VAN DER SLACHT.

In 1442 waren de hoofdlieden van het St. Amorskerspel: Vaes VAN AUST, Willem CAPUYNS, Gherit HOEGEMS, Sander VAN YTTEREN en Nelis VAN YTTEREN (1).

In 1478 (N° 241 F) wordt de *Moesmarkt* aangetroffen onder den naam van *den pleyn (forum)* ter aanduiding van de ligging van een huis, tusschen dat van Lambrecht VAN SITTERT, den *pelser*, en dat van Gyssen VAN DER ASSCHE: het huis van dezen laatste heette *der Swaen.* Het bedoeld pleintje lag dus vóór de torenzijde der kapel en strekte zich, altijd volgens Franquinet, uit tot aan de *Vijfharingenstraat* destijds *Sterrenruwe.*

In de Middeleeuwen lag op deze plaats de bakkerij van St. Servaas-kapittel (2).

---

(1) *Publications* etc. XIX, p. 388.

(2) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 26.

61. De Muntstraat.

(Supra Monetam Antiquam).

Omtrent eene voormalige muntinrichting in de omgeving dezer straat, waaraan deze toch wel haar naam zal ontleend hebben, is mij slechts het volgende gebleken.

Voorop stellende dat de eerste kern der stad, het *Oppidum* uit den Romeinschen tijd, de *Muntstraat* niet bevatte, zoo mag aangenomen worden, dat de Munt, indien er toen ter tijde hier eene bestond, zich niet daar ter plaatse zal bevonden hebben, wellicht wel later, tijdens het Merovingisch tijdperk (¹).

De Lenarts in zijne beschrijving van de opkomst en den voortgang van Tricht (²) schrijft dat de stad, eenmaal de residentie der Hesbaansche graven geworden en tot een graafschap verheven zijnde zich uitbreidde en dat naast den bestaanden grooten weg (Breedestraat) zich (in de Xᵉ eeuw) een parallel-straat vormde tusschen deze en de Groote Markt „loopende *van de Munt*", (die de schrijver zegt toenmaals te liggen tusschen de Groote Staat en den Markt, terwijl zij ten zijnen tijde tusschen de Munt- en de Nieuwstraat lag) tot aan het „hoff van Albuinus" (Statenhuis). Verder zegt hij, andere straten beschrijvende, „dat de onderste „verbindingh van de Groote Staat met den Markt, *loopende langs „de Munt*, de *Muntstraat* werd genoemd".

Eene meer nauwkeurige omschrijving van de plaats, waar dit Muntgebouw zich bevond heb ik niet gevonden; alleen trof ik aan in de „Eerste Chroniek van St. Mathias" (³) dat het Tempelieren-klooster, ter plaatse waar nu de Nieuwstraat is, door een breeden gang met poort uitkwam *naest het oude geldmuntehuys*.

Over de bekende muntfabriek van het graafschap Vroenhoven, ter plaatse waar nu het Statenhuis staat, verwijs ik naar *het Vrijthof*.

Onder den naam van *Muntstraat* was voorheen niet alleen de tegenwoordige straat van dien naam, doch ook de Kleine Staat bekend. Zulks blijkt duidelijk uit de omschrijving bij de Kleine Staat in 1380 van het huis van VUERBLAES. Gereedelijk kan aan-

---

(¹) Zie bij de beschrijving van het Vrijthof, het Statenhuis.

(²) *Publications* etc. II, p. 24.

(³) Ibid. XXIX, p. 378.

genomen worden, dat na de afbraak van het huis *de Mayo*, en den bouw in 1475 van het Dinghuis, dit, met het oog op het drukke verkeer aan dat kruispunt van straten, zal zijn achteruit gebouwd en dat sinds dien tijd de beide straten niet meer ééne doorloopende zijn gebleven, doch van elkander, zoo niet gescheiden, dan toch onderscheiden zijn geworden.

Naar aanleiding van het voorafgaande, vermeen ik te mogen besluiten, dat waar in de hieronder aangehaalde schepenbrieven *van de oude Munt* sprake is, de tegenwoordige *Muntstraat* bedoeld is (1).

Ook heb ik zulks vermoed, waar volgens omschrijving en bij vergelijking van namen niet duidelijk blijkt dat de *Kleine Staat* bedoeld wordt.

Huizen op de Muntstraat en hunne bewoners.

In 1290 (N° 20 D) treffen wij aan *supra monetam* het huis van Jutta, de weduwe van Winandus *cambitor* (wisselaar).

In 1309 (N° 73 D) betaalt Ogerus, de voogd van Tricht, een cijns wegens het huis van Johannes DE CADIRS *supra monetam;* dit huis was gelegen naast dat van Arnoldus LUPUS (2), Johannes DE CADIRS bewoonde het van 1288 tot 1309.

In 1343 en 1347 (N° 365 D) woonde aldaar Katharina, de weduwe van Theodericus DE HEPPENART, voller, en hare kinderen Johannes, Theodericus, Nicholaus, Katharina, Ida en Lisa (ook vermeld in N° 439 D).

In 1343 (N° 378 D) wordt vermeld het huis van LAMBERTI, *sartor*, (kleermaker) zoon van Menta, gelegen *op de Munt* tusschen die van Johannes *factor stagnearum amphorarum* (tinnenkannengieter) en van Gyso QUEECH.

In 1358 (N°s 603 en 604 D) het huis van Gobbelinus, *torniator* (draaier), in deze straat gelegen tusschen dat van Theoderici DE HEPPENART, lakenscheerder, en dat van Gobbelinus DE MACHLINIA, *sartor*. (Zie hierboven op 1343 N° 365 D).

In 1378 (N° 827 D) verklaart Egidius, genaamd BOENSE, aan zijn

---

(1) Zulks in weerwil van de bewering van FRANQUINET in het *Jaarboekje* van 1874, dat onder de benaming *Alde Moente*, de Kleine Staat moet verstaan worden.

(2) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 118, 167.

medeschepen Everardus DE VERNENHOLTE (1) verschuldigd te zijn eene jaarlijksche erfrente uit het huis of brouwerij, waarin hij woont, gelegen *supra monetam seu in platea dicta die alde munte*, naast de brouwerij van Johannes DER LEWE, den jonge, *braxator hupuli*, en die van Macharius DE VOEREN, voorheen aan wijlen Johannes SPRONC behoorende.

In 1380 was Philips *op die Moent*, keurmeester van de bakkers (2).

In 1398 (N° 1005 D) is er sprake van het huis *Katherine ende Beatrix* ongehuwde dochters van wijlen Adam VAN DER HAGEN, kannengieter, gelegen *op die olde mounte* tusschen het huis van Johan VAN WEIRT en dat van Johan VAN BIRKINGEN eenerzijds en het huis *int steynen huys* anderzijds.

In 1401 (N° 1040 D) van het huis van Willem VAN DIEPENBEKE gelegen naast dat van Daem SCHOEMEKER eenerzijds en dat van Gerart VAN COLEN en CRAECKWARMUES anderzijds.

In 1407 (N° 1095 D) is er sprake van hetzelfde huis, hierboven in 1398 omschreven. Hier echter wordt het daar genoemde *steynenhuys* als dat van Johan VAN BIRKINGEN beschouwd.

In 1415 (N° 1171 D) van het huis van BEMELMANS, verver, gelegen *op die alde moente*, tusschen het huis geheeten *ten nuwen are* (3) en dat van Vrederic VAN ELSLOE, brouwer.

In 1426 (N° 1264 D) wordt vermeld het huis van wijlen Philips VAN BROEMOLEN *op die alde moente* naast dat van Johan MOES en dat van Goedart VAN BIRCKINGEN (hierboven op 1398 en 1407 genoemd).

In 1437 (4) wordt door jonker Jan VAN KESSELT eene erfpacht verkocht aan Lambrecht ROESELEERS, wonende *op die moent in den Sarrazyn*.

In 1467 (N° 1511 D) is er sprake van het huis van Clois VAN CRAUWYS *supra monetam antiquam*, naast dat van wijlen Johan STROEKEN.

In 1490 (N° 252 F) wordt vermeld het goed gelegen *opte moent* tusschen het huis van Willem VANDER HOEVEN en dat van Willem SPINDE.

(1) Zie omtrent deze familie *Publications* etc. XIV, p. 131.

(2) *Maasgouw* 1883, p. 868.

(3) Dit huis komt ook voor bij FRANQUINET, *Invent. O L. Vr.* II, p. 19.

(4) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 54.

In 1533 woonde op de Munt Meerten GOLDSMITZ alias BERCHMANS, die hier ter stede een der voormannen was van de Anabaptistische sekte (1).

In 1535 was dit ook het geval met Merten SPANGEMEKER *op die Moente*, die veroordeeld en onthoofd werd (2).

Na 1579 woonde *op de Munt* Hendrik BORMANS, bakker (3).

In 1625 was Johannes MINCKELERS, een der voorzaten van den uitvinder van het gaslicht, eigenaar van het huis *den Engel* op de *Munt*, grenzende ter eenre zijde den *Zoeten Naam* en ter andere zijde *Sinter Claas*, (thans het huis N° 42) (4).

---

62. De Nieuwenhof (Nova curia?) en de Zwingelput.

Zooals Alex. Schaepkens (5) mededeelde, bestond de *Nieuwenhof* reeds in 1282; zulks bleek hem uit een schepenbrief van dat jaar, die ik naderhand in extenso vermeld vond onder N° 14 W. Bij de beschrijving van den Aldenhof werd daarop gewezen. In de tegenwoordige kerk, die van 1489 dagteekent (zij werd gebouwd door den stadstimmerman CLABERS en pastoor Jan) (6), is nog op 't koor een grafsteen te zien van den *rector beghinarum nove curie* van 1286, die van het voormalige, ertegenover gelegen hebbende begijnhofje, (dat op een eilandje, door de Jeker gevormd, buiten de stad stond) bij de stichting der nieuwe gebouwen er zal zijn overgebracht geworden.

Van Heylerhoff, aan wie de schepenbrieven, waaruit aanhalingen hieronder volgen, onbekend waren, beweert dus ten onrechte dat de *Nieuwenhof* eerst in 1407 zou zijn gesticht (7).

Nabij den *Nieuwenhof* bestaat in den stadsmuur eene dichtgemetselde poterne. Deze zal wel de door van Heylerhoff bedoelde verbinding tusschen de stad en de daarbuiten liggende terreinen

---

(1) Jos. HABETS, *De Wederdoopers* etc., p. 83.
(2) Ibid., ibid., p. 141.
(3) HAAKMAN en ALLARD, *De z.g. Verwoesting van Maastricht in 1579*, p. 183.
(4) *Maasgouw* 1904, p. 35.
(5) *Publications* etc. I, p. 51.
(6) *Maasgouw* 1886, p. 68.
(7) *Annuaire* 1831, p. 106.

hebben daargesteld. Hij gewaagt ook van eene daarvoor gelegen houten brug, die bij de herstelling van de walmuren in de XV[e] eeuw verwijderd werd (1).

Nadat een weeshuis voor arme meisjes in 1755 (2) in het thans tot militair hospitaal dienende gebouw was opgericht, werd de instelling in 1797 verplaatst naar den tegenwoordigen *Nieuwenhof.*

De *Zwingelput* vond ik voor het eerst vermeld in 1424. Waarschijnlijk was daar ter plaatse, zooals op vele punten der stad, een put met afdak, waarvan de emmers door middel van een *zwingel* opgetrokken werden.

Huizen bij den Nieuwenhof en in den Zwingelput en hunne bewoners.

In 1295 (N° 36 D) wordt vermeld als wonende *manens ante* (tegenover) *novam curiam beghinarum* Johannes SARTOR.

In 1326 (N° 202 D) wordt een huis vermeld *ante novam curiam*, tusschen dat van Arnoldus SURBRUET en dat van Waltherus DE WIRE (Wilre?)

In 1338 (N° 317 D) een huis *iuxta novam curiam begghinarum*, gelegen tusschen dat van Walterus DE WYLRE en dat der weduwe Helewigis, vroeger behoord hebbende aan Aleydis DE SCOLOER. (Zie voorafgaande).

In 1356 (N° 542 D) wordt genoemd Katharina DE ATRIO *beghina nove curie beghinarum.*

In 1380 werd bepaald welke Kerspelen zekere gedeelten van de stadswallen in tijd van gevaar moesten bezetten; uit die ordonnantie blijkt, dat de hoofdlieden *van Sente Hylaris ende Sent Vincentius Kierspel, solent besetten vander Jekeren, bouven des persoens huys van den nuwenhof altotter menrebroeder muer toe* (3).

In 1387 (N° 914 D) worden genoemd de hospitalen van St. Agatha, St. Katharina en van den *Nieuwenhof.*

In 1414 (N° 1159 D) is er sprake van een huis gelegen *tegen den Swyngelputte over, by des persoenshoff oft woenynge vanden Nieuwenhof* naast dat van Arnold VAN DEN NUWENHOFF, brouwer.

In 1424 (N° 1255 D) van het huis van Moes VAN GREMBEY,

---

(1) *Annuaire* 1825, p. 121.

(2) Zie nog over deze instelling *Annales* II, p. 168.

(3) *Publications* etc. XIV, p. 7.

bakker, gelegen *by den Swyngelputte by die loereporte*, naast dat van Johan SPRONCKS.

In 1440 (N° 199 F) is er sprake van een huis *tegen die nuwenhoefsporte over byder Jekeren*, tusschen het huis van Henrich WYNKENS, geheeten *die vette hynne* en dat van Peter VAN EYMOLE, vleeschhouwer.

Met deze poort zal wel de *porta nove curie* bedoeld zijn, die in XIV[e] en XV[e] eeuw uitgang door den wal verleende en de stadsbewoners, over de ook vermelde *pons nove curie*, verbinding verschafte met de vele huizen, die in de omstreken van den *Nieuwenhof* lagen (1). Die poort of liever poterne, thans dichtgemetseld, lag tusschen het tweede en derde bastion van af *de Reek*.

In 1442 (N° 203 F) wordt melding gemaakt van eene schuur *opter Jekeren by noe tegen dat conuent vanden nuwenhoue ouer*, tusschen het huis van Margriete VAN LOESEN en dat van Collair VAN EYMALE.

---

63. De (hedendaagsche) Nieuwstraat.
(Novus vicus).

De in oude bescheiden veelvuldig voorkomende *Nieuwstraat* was de tegenwoordige Platielstraat, zooals bij de beschrijving van deze aangetoond werd.

De hedendaagsche, zegt Franquinet voor het eerst aangetroffen te hebben in een register van O. L. Vr. kerk van 1519 (2). Dr Doppler (3) beweert, dat ze in het begin der XVe eeuw en wel vóór 1422 aangetroffen werd. Uit onderstaande aanhaling blijkt dat ze reeds in 1402 bestond en schijnt het vermoeden van van Heylerhoff (4) gewettigd, dat ze aangelegd werd kort na de opheffing in 1307—1311 der Tempeliers, die hier sinds de XIIe eeuw eene commanderie hadden, gelegen tusschen de Groote Staat, de Markt en de Nieuwstraat. Overblijfselen van oude, zeer hechte

---

(1) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.*, I, p. 121, 192.
(2) Ibid., p. 71.
(3) *Publications* etc. XXXVII, p. 216.
(4) *Annuaire* 1829, p. 153.

gebouwen waren ten tijde van gemelden schrijver op de achterplaatsen van huizen in die straten nog zichtbaar; o. a. in de Groote Staat in het huis *de Ploeg* (thans N° 16) en het daarnaast liggende *den Ossenkop*.

Ik kan zulks getuigen voor wat het achterhuis van N° 11 in de Nieuwstraat betreft; vóór dat dit, een veertigtal jaren geleden, door den heer van Beneden-Smeets, afgebroken werd, vertoonde het sporen van hooge oudheid en zeer duidelijk een gedeelte van een spitsboog; ik maakte er destijds eene teekening van. Overigens berust het bestaan van een Tempeliersburcht hier ter stede op eene sinds onheugelijke tijden koers gehad hebbende overlevering. De chroniekschrijver van St. Matthiaskerk (1) weet zelfs te verhalen, dat die kerk voorheen in het bezit was van prachtige altaren, biechtstoelen en van een predikstoel, die met nog andere kunstvoorwerpen „voortquamen van de Templieren „welkers ryk en machtig orden op het eynde van den jaere 1311 „door den Paus Clemens V alomme vernietigt was geworden „en welkers klooster en kerke alhier in de *Templieren straet,* nu „*Nieuwstraat* genaemt, en van achteren naest het oude geldmuntehuys door eenen breeden gank met eene poorte uytkomende, „om besondere reedenen, eerst in den jaere 1355 is worden gedemolieerd en het terreyn daervan met parceelen van stadswege „opentlyk verkogt..."

Deze *Nieuwstraat* komt in schepenbrieven slechts zelden voor.

Huizen in de Nieuwstraat en hunne bewoners.

In 1402 (N° 1045 D) wordt vermeld het huis *ten hoghen Swane* gelegen in de straat *tegen die lanscrone oever* tusschen dat van Jacop VAN LOSEN, bakker, en dat van Arnolt VAN EUPEN, *dresseler* (?) geheeten *ten cleynen swane*.

In 1422 (N° 170 F) is er sprake van het huis, geheeten *ten tumeler*, gelegen in *Sint Goerysstraet*, tusschen het huis van Henric VAN HAESDALE, harnasmaker, en *die nuwestraet gaende ter hallen* (Lakenhal op de Markt) *wart*. Het bedoelde huis vormde den westelijken hoek der *Nieuwstraat* naar den kant der Groote Staat.

In 1430 (N° 1303 D) wederom van het huis *in den tumeler in*

---

(1) *Publications* etc. XXIX, p. 378.

Sinte Joerysstraete op den hoek der *Nuwerstraten* naast het huis van Herix VAN HOENSDAEL, *harnaschemeker.*

In 1436 (N° 191 F) wordt het goed van VAN HAESDAEL op nieuw genoemd als gelegen tusschen het huis van *den tumelere* en dat van *den Kriekelberge.*

In 1511 (N° 267 F) wordt vermeld het huis in de *Nieuwstraat*, genoemd *in den Wolsack.*

In 1560 het huis van Reynier DREYSSENS als liggende op de Markt tusschen de *Nieuwstraat* en het huis van Agnes SCHAEFF-DRIESCH in den H. Geest (1).

In 1577 en ook na het beleg van 1579 woonde Hein BECKERS in de *Nieuwstraat.*

---

64. Onze Lieve Vrouwe Plein.

Het *O. L. Vrouwe plein* was in 1147 het tooneel van eene onbeschrijfelijk groote godsdienstige betooging: hier toch predikte ST. BERNARDUS, de abt van Clairvaux, den tweeden kruistocht, waaraan door den Trichter heer Renerus VAN BERGHE, genaamd TRIPS en den heer VAN VALKENBERG deel genomen werd.

De kerk van O. L. Vr. was de parochiekerk van het oude municipium, naderhand van de Luiksche ingezetenen. Later werd zij uitsluitend collegiale kerk (2) en werd ten noordwesten ervan, in 1342, de St Nicolaaskerk als parochiale kerk ingericht. Gerard DE JABEEK, kanonik der O. L. Vr. kerk te Aldeneyck (bij Maeseyck) was er de stichter van; kort voor 1340 schonk hij daartoe aan het kapittel van O. L. Vr. kerk eenige huizen, die hem toebehoorden, op welker plaats de nieuwe kerk gebouwd werd (3). Zij was toegewijd aan de H.H. Lambertus, martelaar en belijder en Nicolaus, bisschop. In 1342 was zij reeds voltooid (4).

Met den bouw van den toren werd in 1441 aangevangen (5), de voltooiing dagteekent van 1450 (6).

---

(1) *Maasgouw* 1884, p. 959.
(2) *Publications* etc. XXXV, p. 274.
(3) Ibid. XXXVI, p. 126 en *Maasgouw* 1886, p. 43.
(4) Ibid. XXXVII, p. 302.
(5) *Maasgouw* 1884, p. 955.
(6) *Annuaire* 1829, p. 144.

Hier zij herinnerd aan het weinig bekende feit dat de St. Nicolaaskerk een meesterwerk in koper bezat, dat vóór het Sacramentshuis, hoogaltaar en aan het koor stond en meer dan duizend pond woog. De kerk werd in den Spaanschen tijd er van „gespolieert"; waarschijnlijk werd het omgezet in „klokspijs" voor het gieten van nieuw geschut (1).

De St. Nicolaaskerk diende als parochiekerk tot in 1837; 't volgend jaar werd ze afgebroken. Gelijktijdig werd de O. L. Vr. kerk, die sinds 1796 tot militair tuighuis had gediend, aan den Eeredienst teruggegeven.

Het kerkhof van St. Nicolaas hield op tot begraafplaats te dienen in 1798. De stadsbleek, welker ingang in de Capucijnenstraat was, werd een tijdlang daartoe gebezigd (2).

De Jesuïeten, die zooals bij de Breedestraat vermeld werd, hier van 1570 tot 1773 een beroemd College hadden, dat tot 600 studenten telde, waren gewoon jaarlijks eens of meermalen, in navolging van de middeleeuwsche mysteriespelen, een tooneelstuk in het openbaar op te voeren, hetzij op het binnenplein van het College, op het Vrijthof, op de Markt of op het kerkhof van O. L. Vr. In October 1589 stelden de studenten op deze laatste plaats voor *de bekeering des jongelings door den H. Johannes* (3).

Nadat de heillooze sekte der Anabaptisten hare pogingen om zich hier te vestigen, door de waakzaamheid en de krachtige maatregelen van den Magistraat had verijdeld gezien, werd door het Protestantismus in 1563 op nieuw getracht hier vasten voet te verkrijgen. Calvinistische predikanten, van eene menigte vreemdelingen vergezeld, waarvan er velen waren die een belangrijk aandeel gehad hadden in de beeldstormerij te Antwerpen, Hasselt en andere plaatsen, kwamen hier het volk aanzetten tot de schandelijkste onteering en vernieling van kerken en heiligdommen. De Bisschop van Luik Gerardus VAN GROESBEEK, het gevaar ziende, waarin Maestricht verkeerde, trachtte dit langs den weg van zachtheid en overreding af te wenden, door in 1566 hierheen te zenden den vermaarden Pater DIONYSIUS van de Societeit van

(1) HAAKMAN en ALLARD, *De z.g. Verwoesting van Maastricht in 1579*, p. 68.
(2) *Maasgouw* 1889, p. 144.
(3) JOS. HABETS, *Gesch. Bisdom Roermond* III, p. 535.

Jesus. Deze predikte met zooveel overredende welsprekenheid, eerst in de O. L. Vr. kerk en toen de toestroomende menigte te groot werd soms tot driemaal daags in de open lucht op *O. L. Vr. kerkhof*, hield, op den eisch des volks, herhaaldelijk redetwisten met de andersgezinde predikanten met zoo heilzaam gevolg, dat de voortgang der nieuwe leer gestuit en de zeden aanmerkelijk verbeterd werden. Hij verdiende dan ook den naam van *Apostel van Maestricht*, waarmede zijne tijdgenooten hem vereerden (1) en die hem niet betwist wordt door Dr L. J. Suringar (2).

In 1655 (N° 372 F) werd een gedeelte van het O. L. Vr. kerkhof afgestaan tot verbreeding van de *Coolpoortstraat*, zooals toenmaals genoemd werd de tegenwoordige O. L. Vr. straat, loopende van den hoek der Koestraat naar de O. L. Vr. poort, ook wel de *Koolpoort* geheeten. Het drukke verkeer in die straat, die naar de landingsplaats der Maasschepen leidde, deed tot derzelver verbreeding besluiten, die op gezamenlijke kosten van de Gemeente en het kapittel van O. L. Vr. uitgevoerd werd.

De kaart van de Bellomonte van 1580 toont aan, dat de kerkhoven, die de St. Nicolaaskerk en de O. L. Vr. kerk omringden, langs de straatzijde met huisjes bebouwd waren. Tengevolge der menigvuldige begrafenissen, die er in den loop der eeuwen op die kerkhoven hadden plaats gehad, was het terrein veel hooger gelegen dan de straat. De militaire gouverneur der stad, Graaf de Solms, (van 1641 tot 1648 zie p. 45), stelde voor dat terrein af te graven en met boomen te beplanten; dat plan werd echter eerst na de afbraak der St. Nicolaaskerk verwezenlijkt (3).

In 1717 werd, op verzoek van den pastoor der St. Nicolauskerk, een nabij die kerk gelegen eeuwenoud *Apollo-tempeltje* op last van den Magistraat afgebroken, omdat het 's avonds tot schuilplaats verstrekte van zeker soort van deugnieten, in plaats van die deugnieten weg te jagen of er een hek om te maken (4).

---

(1) A. F. Haakman S. J., *Levensschets van den H. Dionysius S. J.* in de *St. Servatiusklok* 1871, p. 271 en volgende.

(2) *Regeeringsvorm van Maastricht.* Academisch proefschrift waarvan de § 53 en § 60 betrekking hebbende op de Reformatie te Maestricht, bijzonder lezenswaard zijn.

(3) *Jaarboek* 1851, p. 268.

(4) A. J. A. Flament, *Publications* etc., XXVIII, p. 38; zie ook over het Apollotempeltje, *Publications* etc. XIX, p. 470.

Over de O. L. Vr. kerk raadplege men o. m. de *Historische Beschrijving* door Jos. Habets (1); in dat opstel is ook eene naamlijst te vinden van de schrijvers die over dat onderwerp gehandeld hebben (2).

Over de voormalige O. L. Vr. poort, voorheen de Kasseypoort, Koningspoort (Porta regia) ook Koolpoort genoemd, heeft Jhr. V. de Stuers een gedocumenteerd opstel geleverd met schetsen, vervaardigd tijdens hare afbraak in 1868; de Romeinsche oorsprong dier poort wordt daarin bewezen (3).

Huizen op het O. L. Vrouwe plein en hunne bewoners.

In 1410 (N° 1123 D) wordt het huis vermeld, waarin Peter VAN MONYOUWEN, priester, en zijne moeder wonen; het was gelegen op den hoek *onser Vrouwen cloester tegen sinter Cloes kirke over*, tusschen de kapel van den H. Vincentius (Breedestraat) en het huis van Peter VAN HOICHEM, *de die alde cleider vercoupt.*

In 1416 (N° 1180 D) wordt vermeld het huis gelegen *by onsser Vrouwen cloister*, toebehoorende aan de familie VAN MONIOUWEN.

In 1433 (N° 184 F) het woonhuis van Peter BOVIER, kanonik van O. L. Vr. gelegen *opten oerde* (hoek) *van onsser Vrouwen cloester*, tusschen het huis van Goird VAN DEN KREEFTE, kanonik, en dat van Symon COLLYNS, *coeler* (steenkolenverkooper).

In 1450 (N° 216 F) is er sprake van het huis geheeten *jnden swartten wente* (windhond), *beneden onser liever Vrouwen cloester* (dat is aan 't begin der Koestraat) gelegen tusschen het huis van meester Jacob VAN BUNDE, *steynmetzer*, en dat van Kathryne ALARTZ.

In 1553 geeft Keizer Karel den Magistraat verlof de stads *wollenwaag* te laten hermaken en ze daarna weder ter zelfde plaatse te stellen (d. i. tegenover de St. Nicolaaskerk) (4).

In 1568 vond ik eene herberg en logement vermeld *op onsser liever Vrouwe cloester*, bij Heer ULRICKEN (5).

---

(1) *Publications* etc. XXIII, p. 325.
(2) Ibid. p. 343.
(3) Ibid. XVIII, p. 104.
(4) FRANQUINET, *Inv. archieven der Stad Maastricht*, N° 205.
(5) *Publications* etc. XXV, p. 185.

65. De Papenstraat.

(Platea presbyterorum).

De Lenarts (1) kent aan het bestaan dier straat eene hooge oudheid toe. Nog vóór de ommuring der stad in 1229, verdeelde de doortochtweg van Duitschland naar Brabant over de Maasbrug en door de Breedestraat (via regia), zich aan het St. Jacobsgasthuis in twee takken: „de eene leidende over de groote plaats naar de „*Tweeberger-poort*, de andere langs het klooster naar de *Leemcuylen-„poort*, welke laatste tak betimmerd wordende, dan ook den naam „van *Papestraat*, wegens zijne ligging bij het klooster, bekwam."

Zooals trouwens uit de hieronder volgende aanhalingen blijkt, werd die straat, lang voor de Hervorming, aldus genoemd; het is dan ook eene verkeerde opvatting, in den naam *Papenstraat* den scheldnaam van de XVIe eeuw te meenen terug te vinden. Hier te Maestricht zou een dergelijke schimpnaam de protestantsche woelingen niet lang overleefd hebben.

Paap was in de Middeleeuwen, niet alleen hier, doch ook in Vlaanderen en Brabant de gewone aanduiding van geestelijke; destijds was o. a. de uitdrukking *cleene of papenvastenavont* voor Zondag quinquagesima, algemeen gebruikelijk. De rectors der menigvuldige te Tricht bestaande kapellen werden *Kapelpapen* genoemd. Zij mochten niet ver van de Kerspelen wonen waartoe zij behoorden (2). Van oudsher is ook den *Papenweg* te St. Pieter bekend, en in 1342 trof Alex. Schaepkens (3) alreeds de *Papenrouwe* (Pastoorstraatje te Wyck) aan.

In 1380 (N° 860 D) is er sprake van eene hoeve opgedragen aan Egidius LUECKART van St. Pieter, aldaar gelegen in de *platea presbyterorum dicta die papenstrate*, tusschen het erf van Johannes DE LOVANIO, priester, en dat van Johannes DE MULKEN, man van wapenen.

De abdij van St. Jacques te Luik had voorheen een Refugiehuis in deze straat; van Heylerhoff (4) zegt, dat het in 1831 het

(1) *Publications* etc. II, p. 31.
(2) *Annuaire* 1829, p. 142.
(3) *Publications* etc., I, p. 58.
(4) *Annuaire* 1831, p. 131.

huisnummer 741 droeg, overeenkomende met het tegenwoordige N° 13.

Huizen in de Papenstraat en hunne bewoners

In 1347 (N° 440 D) wordt vermeld een huis bewoond door Johannes NOMPLUS, priester, en gelegen achter de St. Janskerk, naast dat van den *investitus* (pastoor) dier kerk.

Zooals in 1355 (N° 522 D) zal blijken is hier *de Papenstraat* bedoeld.

In 1351 (N° 482 D) wordt een huis vermeld, achter de hoeve van Johannes DE HERLE, kanonik, *in ordone vici pergentis versus plateam caponum* (op den hoek der straat leidende naar de Kapoenstraat) naast het erf van Johannes COCUS en dat van Enghelbertus DE VALLE. Hier is bedoeld het hoekhuis der St. Jacob-straat, die voorheen tot de Kapoenstraat behoorde, en de *Papenstraat*, zooals blijkt uit eene aanteekening boven den brief die luidt: *in vico retro Sanctum Johannem* en eene tweede: *in ordone iuxta Sanctum Jacobum*.

In 1355 (N° 522 D) wordt weer het woonhuis vermeld van Johannes NOMPLUS, priester; het was gelegen achter de *ruella Sti Johannis*, waarmede de *Papenstraat* bedoeld is.

In 1358 (N° 612 D) blijkt het toch uit de noot in dorso, dat de vermelding *retro Sanctum Johannem* betrekking heeft op die straat, want ze wordt aldaar vooraf genoemd *platea presbyterorum;* daar lag een huis met klein achterhuis, achter de *mansiones* (heerenwoning) van Johannes DE SCOENOUWEN.

In 1358 (N° 605 D) wordt vermeld een huis met aanhoorigheden, gelegen achter de *curia de Scoenouwen;* de ligging van die *curia* (hofstede) wordt bepaald door de omschrijving in den voorafgaanden brief.

In 1358 (N° 616 D) is er sprake van het erf van Johannes MOREYL *in platea retro ruellam Sancti Johannis*, gelegen tusschen het huis van Macharius DE HESE en dat van Hermanus DE NYDERHAREN.

In 1359 (N° 94 F) wordt het zooeven vermelde huis, bewoond door Macharius VAN HESE, gezegd toetebehooren aan de erfgenamen van Hadewig VAN CLUMMEN, zijnde Gobbelinus, genoemd *coper* en zijne vrouw Elisabeth; ook wordt daar vermeld het ernaast gelegen huis van Johannes DE RUPE. Op den rug van den

brief komt eene noot voor, die voornoemde huizen omschrijft, als liggende *in die papenstraat;* volgens eene andere noot van veel oudere dagteekening, *op den baluin;* het tweede huis droeg ook den naam van *huys van Sint Jacob.* De inhoud van deze schepenbrief is ook geciteerd bij *het Balioen.*

In 1403 (N° 1047 D) is er sprake van het huis *in die papenstrate* achter St. Janskerk, gelegen tusschen dat van Yden VAN CLEERMONT en dat van meester WEEDEN, *die mit sunt Hubrechts heyldom pleecht te vaeren* (1).

In 1361 (N° 607 D) wordt vermeld het huis, bewoond door Georgius *investitus* (pastoor) van *Lemoel* (Limmel) *in platea sita retro ruellam sancti Johannis,* gelegen naast dat van Arnoldus, *vicarius* van St. Servaaskerk en dat van Johannes DE HONTEM, priester, op voorwaarde dat Georgius met zijn gezin vrijen toegang zal hebben *ad latrinam seu cloacam que stat a latere et parte domus dicti domini Arnoldi et se extendit usque et ad bona Wilhelmi de Beke retro tramite limitando.*

In 1408 (N° 1104 D) het huis *in die strate achter sint Johans kirke op sint Servais cloester geheyten die Papenstrate,* gelegen tusschen het huis van Rutten VAN MERSSCHEN, *clerc* en *klocker* van St. Servaaskerk en dat van *meyster Weyden* VRYE *der questiers* (?); blijkbaar de hierboven bedoelde WEEDEN de bedevaartganger naar St. Hubertus.

In 1408 (2) overleed Wilhelmus DE SUSSCHEN, kapelaan van St. Servaaskerk; voor zijn jaargetijde vestigde hij een cijns op een huis *in die straete achter sint Johanskerke op sint Servaes cloester, geheyten die papenstrote.*

In 1414 (N° 1158 D) wordt vermeld het huis van Everard VAN REYS, deken van St. Servaas, afkomstig van wijlen Gerard VAN GELKE, priester en gelegen in de *Papenstraat achter sinte Johansruwen dae men gheyt-ten baljuyne wart.*

In 1415 (N° 1174 D) is er sprake van het huis van wijlen Gobbel MEYNTEN, priester, *in die papenstraete achter sinte Servoes cloister,* naast het huis van Henrix TER MASEN, priester, en naast dat van Lysbeck GRAENEMEKERS. Uit dien brief blijkt verder dat het

---

(1) Zie ook *Publications* etc. I, p. 59.

(2) P. DOPPLER, *Nécrologe des chapelains de St. Servais,* p. 16.

huis van TER MASEN lag tusschen dat van voornoemden Gobbel en dat van Everard VAN REYS, deken.

In 1431 (N° 1308 D) van het woonhuis *in de Papenstraat* van Henrich VAN DER MASEN, kapelaan van St. Servaaskerk.

In 1453 (N° 1414 D) is er sprake van het huis van Heylwyg CUYTEN, *oeverster maecht in den gasthuyse sinte Servoes*, in die *Papenstrote*, gelegen tusschen het huis van Heynrix POUPELERS en dat van Margriet, *weerdinne indie Werelt.*

In 1456 (N° 1430 D) van een huis... *voer ende achter mit allen synen tuebehoer op onsse cloister van sinte Servoese... ghelegen tusschen guede her Clois* WENDELEN *ter eynre syden ende dat ruweken achter uutghoende indie papenstroete ter andere.*

In 1469 (N° 1517 D) van het huis van Johan GOETHEER, priester, gelegen *indie papenstrate*, naast dat van Henrick POPELER (zie hierboven op 1453) en dat van Zyelen VAN WESSSEM.

In het begin der XVI[e] eeuw woonde Leonardus, pastoor (rustend?) van *Roesmer* in de *Platea dicta vulgo presbyterorum* (1).

---

66. Het Pastoorstraatje

achter St. Mathijs.

Dit is een der menigvuldig alhier ter stede voorkomende straatjes, die oorspronkelijk geheeten werden naar een hunner voornaamste bewoners, — hier PORTENER, waaruit *Portenersruwe* ontstond — en die later in den volksmond van naam veranderen.

Huizen in het M. Pastoorstraatje en hunne bewoners.

In 1308 (N° 63 D) draagt Johannes, zoon van Johannes, genaamd PORTENERE, eene erfrente over uit een huis in de *vicus Porteners;* dat huis lag naast het erf van zijn schoonbroeder Jan VAN STEENLAER; ertegenover was eene hofstede gelegen naast het huis van Hendrik, broeder van Johannes PORTENERE, en naast het *cymitherium S[ti] Mathie.*

In 1349 (N° 456 D) wijst Henricus PORTENERE, priester, eene

---

(1) *Publications* etc. XXXVII, p. 223.

jaarlijksche rente toe uit eene brouwerij op den hoek der straat geheeten *portenersruwe*. In N° 457 D is er sprake van een huis naast en van een ander tegenover die brouwerij gelegen.

In 1421 (N° 1231 D) wordt een huis vermeld *in die poertersruwe*, gelegen tusschen dat van Henrix DUENDE en dat van Johan *der wechter opter lantscroene*.

In 1459 (N° 1463 D) is er sprake van den *olymoelen* met erf van de kinderen VAN ITTER, gelegen in dat *porteners straetien*, tusschen het erf van den pastoor van St. Mathias, naar den kant der *raemen*.

In 1618 werd door Paulus PAUMEN, pastoor van St. Mathias, gekocht van Wouter VAN DYCK en Maria HERMANS echtgenooten, een huisje, gelegen naast de pastorie, in het *Poertemerstraetje* en op het kerkhof uitkomende, voor de som van 265 gulden brab. Dit huisje werd bij de pastorie gevoegd.

---

67. Het Pastoorstraatje te Wyck.

Franquinet (1) zegt dat de *Palmeruwe*, die hij in een stuk van 1394 en van 1692 aantrof, de tegenwoordige *pastoorstraat* is, aldus in de XVIII[e] eeuw genoemd, omdat er toenmaals en tot in 1858, de pastoor der kerk van Wyck in woonde. Hij voegt erbij, dat in latijnsche stukken van de XIV[e] eeuw, die straat genoemd werd *ruella dicta palmruwe* of *vicus palmarum* (2).

Tot staving van die bewering diene, dat onder het opschrift „iets uit het Kerkarchief te Wyck" (3) vermeld wordt: „in de „oude tijden hiet *het Pastoorstraatje het Palmstraatje*"; en in eene chroniek (4) „dat in 1561 de Maas zoo hoog was, dat op het „Oeveren te Wyck zes mannen met een pontschip tot in het „*Palmstraatje* over de muren voeren".

Het lijdt geen twijfel dat hier van het *Pastoorstraatje* sprake is en dat dit dus een tijdlang *het Palmstraatje* heeft geheeten.

---

(1) *Invent. O. L. Vr.* I, p. 160.
(2) Zie ook ibid. II, p. 262.
(3) *Maasgouw* 1883, p. 916.
(4) Ibid., 1894, p. 48.

De aanhalingen uit 1343 en 1398, die hieronder volgen, bewijzen echter dat het ook den naam van *papenruwe* heeft gedragen, die, als men in aanmerking neemt hetgeen bij de Papenstraat gezegd wordt omtrent de benaming *paap* in de Middeleeuwen, vrijwel overeenkomt met *pastoor*.

Daaruit laat zich het gevolg trekken, dat dit straatje beurtelings *pastoor-*, *palm-* en thans weer opnieuw *pastoorstraatje* genoemd werd.

Huizen in het Pastoorstraatje te Wyck en hunne bewoners.

In 1343 (N° 370D) wordt het huis vermeld van wijlen Henricus, *investitus* der kerk van St. Maarten te Wyck, gelegen in de *papenrouwe* tusschen het erf van Johannes SMAEL.

In 1394 (N° 128F) is er sprake van een huis gelegen in die *palmeruwe* te Wyck, tusschen het huis van Goedard HAEREWERCK en dat van Dyerick VAN HAREN.

In 1398 (N° 999D) wordt vermeld het erf van Johan SNOEXS of BUETYNCHS, visscher, te Wyck in de *papenruwe* gelegen, tusschen dat van wijlen Daem HOETS van Meersen en dat van wijlen Johan VAN ARMBORST, bakker.

PENRESRUWE.

De hieronder vermelde *Penresruwe* heb ik nergens anders aangetroffen en diensvolgens niet kunnen achterhalen wáár ze gelegen was.

In 1413 (N° 1152D) is er sprake van het huis van Gieles VAN GULPEN te Wyck, gelegen naast dat van Obrech en de *penresruwe*.

---

68. De Plankstraat.

(Vetus macellum).

In de oud-nederduitsche schepenbrieven wordt deze straat steeds de *alde ofte oude plancke* genoemd, waarschijnlijk wel om dezelfde reden die den naam gaf aan de *Hout of Lattenmase*, n.l. omdat aldaar vele ambachtslieden woonden, die planken gebruikten. De latijnsche benaming *Vetus macellum* zal ontleend zijn aan

een slacht- of vleeschhuis *(Macellum)* dat zich aldaar vóór de XIIIe eeuw bevond; met zekerheid is echter omtrent het voormalig bestaan eener dergelijke inrichting, niets te zeggen; geen enkele schepenbrief maakt er melding van, terwijl zulks wel het geval is met het vleeschhuis, *domus carnificum*, ook wel *macellum* genoemd, dat in de Groote Staat werd opgericht.

Deze straat was voorheen nog smaller dan thans. In 1779 werden er een aantal armenhuisjes afgebroken, waardoor ze verbreed en de kerk van St. Nicolaas „lugtryker gemaekt werd (1).

Huizen in de Plankstraat en hunne bewoners.

In 1343 (N° 378 D) wordt het huis vermeld van wijlen TRIPPION, priester, naast dat van Gerardus ROET, priester, en dat van Lambertus PRICKING, vleeschhouwer.

In 1354 (N° 500 D) is er sprake van twee huizen gelegen *retro domum pretorii* (achter het dinghuis op de Kersenmarkt) tusschen dat van Johannes CNOUP, vleeschhouwer, en dat van Johannes DE AQUIS, *sutor* (schoenmaker). In eene noot boven den brief worden die huizen vermeld als gelegen *retro macellum*.

In 1354 (N° 509 D) wordt vermeld het huis waarin Godefridus FELIX woont, gelegen in *de oude Plankstraat (in veteri macello)*.

In 1357 (N° 587 D) van het huis *in veteri macello*, waarin wijlen Arnoldus DE MOSA, vleeschhouwer, woonde en thans toebehoorende aan Johannes BORCHGREVE; het was gelegen tusschen het huis van Theodericus QUANT den jonge, en dat van Petrus genaamd PIRAR, houtverkooper, en voorts *in opposito antique stupe*. Het achterhuis van den zooeven genoemde BORCHGREVE lag naast een klein huis met stal en naast eene *ruella pergens ad cloacam* (steegje leidende naar den poel) die zich achter zijn huis bevond.

In 1365 (N° 23 D) is er sprake van het huis van Macharius genaamd ZELENDER, vleeschhouwer, *in veteri macello in ordone*, nabij het huis van Johannes BLIDE.

In 1367 (N° 743 D) van een huis *in ordone versus macellum*, toebehoorende aan Lambertus KYWEN, naast dat van Arnoldus FABRI.

In 1373 (N° 107 F) wordt genoemd *het parysguet in veteri macello*.

(1) *Almanak van Maestricht*, van 1786.

In 1383 (N° 884 D) wordt een huis genoemd *in platea dicta die oude plancke*, gelegen tusschen dat van Johannes DE BERNE, man van wapenen en dat van Johannes DE HERCKE, beenhakker.

In 1392 (N° 24 D) het woonhuis van Colyn *in die alde plancke opt oert* (hoek) *van der straten daer men gheyt op die haestat* (Havenstraat) of *hoefstat.*

In 1393 (N° 956 D) het huis van Margarieten KUERSYNS, gelegen *opt oert vander alder plancken ter masen wart* (Maaswaarts), naast het huis van Lambrechts VAN LEERT, *der scherer*, en dat van Cloes VAN STOCKEM, *der steynmetzer.*

Zie ook N° 945 van 1392 in de Stokstraat.

In 1395 (N° 969 D) wordt het huis vermeld van wijlen Arnolt VAN DER MAESEN, vleeschhouwer, nu van Claes VAN STOCHEYM (in 1393 genoemd) steenhouwer, achter begrensd door het erf van Henrich VAN CLEERMONT, schepen van Tricht en gelegen in de *Plankstraat* (zie ook in 1379 Graanmarkt) naast het huis van Henrich REMBALT, linnenwever, en dat van Gerart, zoon van Jan, *holtmenger*. Nog wordt in denzelfden brief vermeld, in die straat, het huis van Johan CONYNCHS, naast dat van wijlen HUEGHEN en dat van Lambrecht DUECHALS van 's Gravenvoeren, zoomede het huis van Hubrecht VAN CADIER *oft* van Eckelroede, *der sacdregher*, naast het huis van Mathys VAN PARYS gelegen.

In 1398 (N° 133 F) wordt het goed vermeld van wijlen Jacob DONRE, lakenscheerder, nu van Johan STRUEVER van Huelsberch of van Bunde, *wapentuerre*, gelegen in de straat bij St. Nicolaas, tusschen een ander goed van STRUEVER en het huis van Gerart VAN COELEN.

In 1409 (N° 1109 D) wordt een huis vermeld *in de alde plancke* gelegen *opt oert daer men gheit ter masen wart* (Exterstraatje) tusschen het huis van den zoon van Philips VAN BASYLISBUER en het huis geheeten *Kurssensguet.*

In 1417 (N° 1191 D) wordt het hierboven in 1409 genoemde *Cuersyns guede* in erfrecht genomen door Lambrecht KYEWE, *der steynmetzer;* het lag *op den oerde vander alder plancken* naast zijn huis en dat van Aleyde, *lynenwever.*

In 1457 (N° 225 F) wordt vermeld het huis van Gielys VERLIES, gelegen *achter sinter Cloes jndie alde planck.*

69. De Platielstraat (Novus vicus)

en de SCHARWEYRSRUWE.

De *Platielstraat* draagt haren tegenwoordigen naam eerst sinds de XVI[e] eeuw (1); zij heette te voren de *Nieuwstraat*, *novus vicus*. Een hoekhuis van die straat naar den kant der Moesmarkt, zooals Franquinet *vermoedt*, (2) *in den Platteel* geheeten, gaf haar haren huidigen naam. De namen van hoekhuizen vooral, gaven weliswaar dikwijls aanleiding tot het insluipen van nieuwe straatnamen, toch mogen bij het opsporen daarvan ook andere veronderstellingen niet achterwege gelaten worden. Zoo opperde Jhr. V. de Stuers mij de vraag of het in die straat uitkomende Leliestraatje, voorheen de Flatterye genoemd niet door verwisseling van F in P, aanleiding had gegeven tot de nieuwe benaming. Beide letters werden voorheen even als de V en de B vaak verwisseld. Bij het Leliestraatje werd een voorbeeld uit 1390 aangehaald van de benaming *Platterye*. Ik waag eene andere veronderstelling: 't is niet onmogelijk dat van de voormalige naam *nova Platea*, alleen het laatste woord is overgebleven en door verbastering *Platiel* is geworden.

Deze *Nieuwstraat* is nog lang de nieuwe straat gebleven ook nadat die naam gegeven was aan de straat, die de Groote Staat met de Markt verbindt; ik vond deze voor het eerst vermeld in 1402.

D[r] Doppler (3) zegt de *Platielstraat* in een schepenbrief van 1476 aangetroffen te hebben onder den naam van: *die alde niuwestroet achter sint Amoer*. Toen was er het nieuwe dus af.

De aandacht wordt gevestigd op een verdwenen steeg of cul-de-sac, die den naam droeg van *Scharweyersruwe* en in de *Platielstraat* uitkwam. Men zie daarover hieronder op 1381 en 1400 (N° 1035 D).

Huizen in de *novus vicus* (Platielstraat) en hunne bewoners.

In 1292 (N° 36 F) wordt het huis vermeld van BRULANDUS

---

(1) Ik trof haar voor het eerst onder die benaming aan omstreeks 1579, terwijl ik nergens den huisnaam *in den Plateel* (schotel) aantrof.

(2) *Inv. O. L. Vr.*, I, p. 71.

(3) *Publications* etc. XXXVII, p. 216.

in novo vico; het lag op de scheiding van het plein, thans Moesmarkt (1).

In 1305 (N° 28 W) wordt een cijns uit een vierde gedeelte van het huis van Herbert *in novo vico*, overgedragen aan Henricus DE MOLENDINO.

In 1309 (N° 65 D) wordt vermeld het huis *sconeghen* op den hoek van het Vrijthof tegenover St. Servaas gasthuis. Uit N° 66 D blijkt dat het een steenen huis was op den hoek van den *novus vicus*.

In 1309 (N° 73 D) bezat Margareta, de dochter van Johannis DE HERLAR, een huis *in novo vico*, even als Giso DE MOLENDINO. (Zie hierboven in 1305).

In 1312 (N° 51 F) is er sprake van een huis *in novo vico* gelegen, naast dat van Andreas *cerduanarius* (schoenmaker).

In 1315 (N° 46 W) en in 1316 (N°s 44 en 47 W) vinden wij dat Ida, begijn, zuster van wijlen Macarius BESSEMERE, *in novo vico* woonde.

In 1316 (2) bezat Wiricus BORNEKEN een huis in de *novus vicus* waarin hij een klooster voor arme begijnen stichtte en het met toestemming zijner vrouw Aleidis, rijkelijk begiftigde.

In 1326 (N° 61 F) geeft Johannes DE LIBRA, aldus genoemd naar zijne woning in de Groote Staat, *in de Waag*, tegenover het Vleeschhuis (3), in erfrecht aan Johannes VAN VALKENBORGH, bakker, een gedeelte eener *area* (open plaats) gelegen in *novo vico*, tusschen het huis van gemelden schepen en de *camba* (brouwhuis) van Godescalcus, *penes puteum* (nabij den put).

In 1331 (N° 240 D) wordt in erfpacht opgedragen een huis in de *novus vicus*, gelegen tusschen dat van Wilhelmus DE EYLST en dat van Johannes genaamd COPPIN, *officiatus* van St. Servaaskerk.

Van 1332 tot 1372 was Renerus DE ROSIS of VAN DER ROZEN schepen der stad; hij voerde den titel van ridder en was Brabantsch hoogschout. Het geslacht DE ROSIS heeft verschillende zijner leden onder de magistratuur geteld. Het had zijn stokgoed

---

(1) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.*, II, p. 26.
(2) Ibid. ibid. II, p. 134.
(3) Ibid. ibid. I, p. 106. Zie bijzonderheden over de patricische familie DE LIBRA FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 176 en *Publications* etc. XIV, p. 132.

met het opschrift *in de drie Rozen* in de *Nieuwstraat*, achter de kerk van St. Amor (1).

In 1332 (N° 250 D) bezat Matheus DE BERGHE, priester, een huis in de *novus vicus*, naast dat van Johannes DE MILLEN.

In 1333 (N° 258 D) bestond er in deze straat eene brouwerij bewoond door Godenulus DE FLEYTINGHEN.

In 1335 (N° 275 D) wordt vermeld het huis van Johannes AUDE, *sutor*, (schoenmaker) naast dat van *magister* JOHANNES, *phisicus*.

In 1338 (N° 97 W) wordt vermeld het huis van Johannes *candelifex* (kaarsenmaker) geheeten DE WEYRT, vroeger behoord hebbende aan Denys *candelifex*, gelegen *in novo vico* tusschen de goederen van Johannes, bakker van den Deken en het kapittel van St. Servaas en het huis van Petrus *mercenarius* (kramer).

In 1342 (N° 357 D) is er sprake van het woonhuis van Godefridus genaamd VLENNERE, *pellifex* (bontwerker) in deze straat, gelegen naast dat van Johannes *pistor hostiarum* (hostiënbakker) en naast het huis geheeten *Hagenbeke*.

In 1346 (N° 418 D) van het huis *de pavone* (de paauw) in *novo vico*, gelegen naast dat van Sibilla DE LEOPARDO.

In 1350 (N° 467 D) wordt het zooeven genoemde huis *de pavone* gezegd voorheen behoord te hebben aan Conrardus CLATEREN en gelegen te zijn naast diens nieuwe huis. In N° 470 D van hetzelfde jaar wordt de ligging van *de pavone* omschreven als in 1346.

In 1357 (N° 579 D) is er sprake van een huis in de *nova platea ex opposito hospitalis sancti Servacii*, gelegen naast dat van Nycholaus DE TONGRIS, *pellifex*, en dat van Matheus DE TONGRIS.

In 1374 (N° 800 D) van twee huizen naast elkander gelegen *in nova platea iuxta atrium in oppositum hospitalis sancti Servatii*, tusschen de huizen van Wilhelmus genaamd KEYZER en van Aleydis, de weduwe van Wilhelmus FABRI.

In 1376 werd bij raadsverdrag bepaald, dat *nyemant en sal noch asschen noch erde noch egheynrcleye dinc schudden noch leggen in die Nustrate . . . ende dat sal hueden* (verhoeden) *Goeswyn* VAN THYENEN *ende die sal tferdel* ('t vierde gedeelte der boete) *dar af hebben*.

In 1376 (N° 817 D) worden vermeld twee naast elkander gelegen

(1) *Maasgouw* 1890, p. 90. Zie bijzonderheden over deze familie: *Publications* etc. XIV, p. 137.

huizen *in nova platea iuxta capellam sancti Amoris Confessoris*, tusschen het huis van Giselbertus DE JUNCIS, lakenscheerder, en dat van Wilhelmus DE MOMBEKE, ook lakenscheerder.

In 1381 (N° 350 D) wordt vermeld een huis met twee er naast gelegen kleine huizen *in nova platea in ordone vici dicti die flatterye* tusschen deze straat en het erf *de scharwier*. In 1390 (N° 351 D) is er sprake van dezelfde huizen (1).

In 1390 komt voor een schepenbrief, in het nederduitsch geschreven, waarin voorafgaande brieven van 1340 hernieuwd worden, vermeldende drie huizen gelegen *in lengden op ort* (hoek) *van der straeten platterey*, in de *nieuwe straat* nabij St. Servaas gasthuis (2).

In 1398 (N° 995 D) wordt vermeld het huis van Arnold VAN BYELSEN, *boirmeker* (?), *in die nuwestrate bij sinte Amore*, gelegen tusschen dat van Johan VAN DEN HERTTE, schepen van Tricht, en het huis geheeten *ten engele*, voorheen genaamd *pape Wyrix guede*. Dit laatste is het hierboven in 1316 bedoelde klooster.

In 1398 (N° 1013 D) het huis *indye nuwerstrate by sinte Servaes gasthuys*, gelegen tusschen dat van Gysen VAN DEN BEYLSSEN, bontwerker, en dat van wijlen Willem VAN MOMBEKE. (Zie hierboven op 1376 (Raadsverdrag) en 1398).

In 1398 vermeldt Alex. Schaepkens (3) eene rente gevestigd op het huis van DE BREDE, alias DE REVEL, gelegen *in de nuwe straete bij St. Servaes gasthuis*.

In 1400 (N° 1035 D) is er sprake van het huis van Johannes DE TONGRIS, wagenmaker (in 1357 worden hierboven twee DE TONGRIS als bewoners dezer straat vermeld), op den hoek der *Scharwyerruwe* en naast een huis van St. Servaaskapittel gelegen.

Dit verdwenen straatje, zeker een cul-de sac, was dus in de *nova platea* gelegen, zooals ook valt afteleiden uit hetgeen hierboven in 1381 is vermeld, en wel in de nabijheid der *flatterye*, waarvan het hoekhuis de *scharwier* heette. (Zie op 1381 en hieronder op 1413).

In 1400 (N° 67 D) wordt het hierboven in 1309 bedoelde steenen

---

(1) In N° 374 D van 1343 is er sprake van een Gerardus DE SCARWIER zonder evenwel dat zijne woonplaats vermeld wordt.

(2) Alex. SCHAEPKENS, *Publications* etc. I, p. 62.

(3) Ibid. ibid. p. 58.

kruis geheeten *schoenegghen* gezegd gelegen te zijn bij het Vrijthof *opt oirt tieghen Sinte Servaes gasthuys ende die nuwestraete*, tusschen het huis van Tyssen VAN DEN MEYE en dat van Willem KEYSER (zie hierboven op 1374) in de *nuwestrate*, en bewoond door Hendrik VAN SCHUTDORP.

In 1402 (N° 1044 D) wordt vermeld het huis van Arnoult VAN WILRE *in die Nuwestrate* gelegen, tusschen dat van Johan KEMPENERS, priester, en dat van Johan VAN HOELBEKE.

In 1404 (N° 1060 D) het huis *in die nustraete by sint Amoire*, gelegen tusschen dat van Johan VAN WYCK, *der pelser*, en dat van wijlen Gyselbrech VAN DEN BIESSEN.

In 1408 (N° 153 W) wordt vermeld het achterhuis van DE MOLENDINO (1), gelegen *in nova platea* tegenover de kapel van St. Amor; achter dat huis was een stal met poel (zie hierboven op 1309).

In 1412 (N° 997 D) worden de hierboven, op 1398 genoemde Arnout VAN BYELSEN en Johan VAN DEN HEIRTE, beiden schepen, andermaal genoemd als bewoners dezer straat; Barbara, de dochter van laatstgenoemde huwde met Cornelis VAN DEN BONGARDE.

In 1413 (N° 1145 D) wordt een erf in de *Scharwyersstraat* vermeld, benevens de tuin *Hagenbecks*, gelegen in *Scharwyer* (zie hierboven op 1400, 1381 en 1342).

In 1418 (N° 1197 D) een huis op den hoek der *Nuwerstraeten*, tegenover het gasthuis van St. Servaas en geheeten *Keysersguet* (goed van den hierboven op 1400 genoemden KEYZER), bewoond door Herman GROBBE en gelegen tusschen een huis van dezen en dat van Marye, weduwe van Peter CABERETS.

In 1418 (N° 1198 D) het huis *by den Vrythof op ten oirde van der nuwerstraten* tegenover het gasthuis gelegen, tusschen het huis van Willem KUENEN van Obbicht en het huis geheeten *Keysersguet* in de *Nuwestraete*.

In 1419 (N° 1210 D) het huis van Peter BEGGARD, priester *in die nuwestraete by sinte Amore*, gelegen tusschen de huizen van Wynand VAN DEN BERGE, *boede*, en het huis geheeten *vogelsange*.

In 1420 (N° 1218 D) een huis in de *nuwestraet by sint Amoers*

(1) Zie omtrent deze schepenfamilie: *Publications* etc. XIV, p. 127.

capellen, gelegen tusschen het huis van Oeden VAN WYCK en dat van Lysbet, weduwe van Johan VAN WEERT, *vladenbecker*.

In 1427 (N° 1270 D) het huis van Peter BEGGARD, priester, hierboven op 1419 genoemd, gelegen *in die nuwestrate achter sint Amoirskirke*, tusschen het huis van Mechtilde HERBEN en dat geheeten *ten Voegelsancke*, hierboven op 1419 genoemd.

In 1436 (N° 191 F) wordt het goed vermeld van Wilhem GRUTERS, gelegen in *die nuwe strote by des gueden sint Amoers capelle*, tusschen het huis van Welter VAN THIENEN, *der preetkeren koeck* (den kok der Preekheeren) (?) en dat van Maes VAN HERDEREN.

In 1464 (N° 1505 D) is er sprake van het huis van Mechtilde TOBBEN, weduwe van Willem VAN BORNE, gelegen bij de kapel van *St. Amor*, naast het huis van Johan HERCKEN, geheeten *inden vogelsanck* (zie op 1427 en 1419) en dat van Johan *int Horeneer*.

In 1556 is er sprake van PASSAERTS *erffen in den Marienbuerch Triecht indie nuwe straet* (1).

In 1579 en daarvoor woonde Guert, de pasteibakker, *in de plateelstraat* (2).

In 1714 was de *luibe* der bakkers in de Platielstraat in het huis *de aanbidding der Wijzen*, dat nog de voorstelling ervan met een latijnsch onderschrift draagt (3).

---

70. De Raamstraat (Vicus tendiculorum).

Zij heeft haren naam ontegenzeggelijk ontleend aan het feit, dat de gewantmakers of lakenwevers, vooral aldaar ter plaatse, op het hun toebehoorend terrein tusschen de Maas, de Boschstraat, de Grachtstraat en de Kleine Gracht, hunne lakens en andere stoffen van wol en linnen uitspreidden en op houten *ramen* spanden om te drogen en te rekken, vandaar den franschen naam van *Rue des Chassis* (4). In 1635 bestonden er nog dergelijke ramen, die de Magistraat liet wegruimen toen deze zich de plaats, waarop ze

---

(1) Alex. SCHAEPKENS, *Publications* etc. I, p. 68.

(2) HAAKMAN & ALLARD, *De z.g. Verwoesting van Maastricht in 1579*, p. 201.

( ) *Maasgouw* 1880, p. 269.

(4) Ook aan de Jeker bestonden dergelijke *ramen*. Zie Linculenstraat.

stonden, toeëigende en tot Varkensmarkt bestemde (1); vooraf echter hadden de meeste lakenwevers, toen ze hunne fabrieken naar Aken, Verviers en andere open steden, na het moorddadig beleg van 1579 moesten verplaatsen, vèle perceelen verkocht aan de belendende eigenaars, die met deze terreinen hunne huizen en tuinen aanmerkelijk vergrootten. Tot dan toe was de plaats, „dicht bij den Kerkhoff gelegen genaemt de raemen" eigendom der St. Mathiaskerk geweest en had het lakenwevers-ambacht ter vergelding van het gebruik daarvan, op zich genomen om arme en behoeftige communiekinderen in hemelsblauwe wolle stof te kleeden (2).

In 1693 was het nog eene verlaten en woeste plaats, aangezien in eene chroniek vermeld wordt, dat aldaar *op de Ramen achter St. Mathys*, eene vrouw in den grond gestoken werd, die, plichtig aan moord op haar kind, in de Maas geworpen en daarna opgevischt werd.

Ook het zich daar nabij bevindende *88 taliënstraatje* (3) om zijne geringe lengte aldus bij overdrijving genoemd (eene talie was, toen de metermaat nog niet algemeen in gebruik was, eene kleine lengte-maat n.l de helft van $^1/_8$ el), schijnt zijn naam aan de lakenindustrie ontleend te hebben.

Deze was reeds in de XIIe eeuw hier ter stede een bloeijende tak van nijverheid. Verschillende Raadsresolutiën van 1368, 1370 en 1377 regelden de arbeidsloonen, de wijze van bewerking der grondstoffen en namen maatregelen tegen de concurrentie van elders vervaardigde; vooral had men het gemunt op lakens, *die in engellant gemaeckt zijn* (4).

In het „Bulletin littéraire des Mélophiles" van Hasselt (5) vond ik eene zeer vreemde episode vermeld, die de zeden des tijds schildert, 't bewijs levert dat reeds in 't begin der XIIe eeuw de lakenindustrie hier ontloken was en die tevens het antagonisme

---

(1) Zie mijn opstel *Maasgouw* 1897, p. 2, kol. 2.

(2) *Publications* etc. XXIX, p. 397.

(3) PERREAU *Les Corporations* etc., p. 55.

(4) A. HABETS, *Régistre aux Résolutions du Conseil Communal de Maestricht* 1368—1379, p. 27, 65, 66.

(5) Jaarg. 1884, p. 41. Zie ook daaromtrent „De Oude Tijd", en 1870, p. 289.

doet uitkomen, dat toenmaals bestond tusschen de ambachtslieden der steden en de plattelands bewoners.

Zie hier de vertaling van het verhaal van een chronykschrijver der XIIe eeuw, die ooggetuige was van de gebeurtenis. (1)

„Les ouvriers qui tissent le drap et la toile, passant pour or„gueilleux et insolents, un pauvre laboureur du village d'Inden „(près de Juliers) imagina de faire avec la permission de l'autorité „locale et à l'aide de gens inconsidérés, un navire porté sur des „roues, et l'on contraignit les tisserands à s'y atteler et à le traî„ner d'Inden à Aix-la-Chapelle.

„d'Aix-la-Chapelle on le conduisit à Maestricht, à l'aide du „même attelage; à Maestricht, on l'améliora et on le munit d'un „mât et d'une voile. Puis on le fit tirer jusqu'à Tongres *par les „tisserands de la ville*, et ceux de Tongres le menèrent à Looz.

„En vain l'abbé de Saint-Trond voulut-il détourner les habi„tants de le recevoir dans leurs murs; les échevins y consentirent, „au grand désespoir de ceux qui vivaient de la fabrication des „étoffes, car on leur imposait le licou comme à des bêtes de „somme, et ils essuyaient les railleries et le dédain des specta„teurs. Une troupe de musiciens précédait ce fatal navire et les „gens du peuple accouraient danser à l'entour avec une sorte de „de frénésie. On en voyait plus de mille à la fois passer la nuit „dans ces danses, où les femmes surtout se signalaient. A Saint„Trond l'orgie dura plus de douze jours".

't Feit vond plaats in 1133 (2). De wagen werd voortgetrokken tot aan de grenzen van Brabant; Godfried met den Baard, graaf van Leuven, stemde echter niet toe dat hij op zijn grondgebied kwam en deed hem afbreken, vreezende de wanordelijkheden die hij te Leuven, dat een belangrijk centrum van lakenindustrie was, zou verwekken.

Reeds in de X^e eeuw wordt melding gemaakt van de wevers uit „den Loonschen lande", waartoe Maestricht destijds behoorde,

---

(1) *Chronicon Sancti Trudonis* I, XII; zie ook *Maasgouw* 1886, p. 19.

(2) Het „Narrenschiff" is te Aken populair gebleven. Bij mascarades doet het nog steeds dienst. 't Was dan ook een Akener gezelschap dat zich voorgenomen had hetzelve voor te stellen in den alhier gehouden Historischen Optocht in Augustus 1905. Het jaartal in het programma daarvan vermeld, moet 1133, in plaats van 1113 zijn.

als zijnde „insolens et hautains", wel een bewijs hunner groote welvaart.

Maestricht, door zijne ligging aan den grooten verkeersweg Reims—Keulen, bloeide mitsdien door handel en nijverheid, en aangezien welvaart kunst kweekt, moet in die welvaart de aanleiding gezocht worden van den bloei waarin de letteren en schoone kunsten destijds in deze streken verkeerde (1).

Het Maestrichtsche laken was wijd en zijd beroemd en werd geëxporteerd naar verre landen, als Zweden, Noorwegen, Denemarken, Hongarije enz. Drie jaarmarkten vinden wij vermeld als hier gehouden wordende in de XIIIe eeuw; vooral stoffen uit wol en linnen vervaardigd, werden daar gretig door vreemde kooplieden gekocht.

Volgens een *Index* berustende in de archieven van O. L. Vr. kerk, bezat het kapittel voortijds een document, volgens hetwelk CONRAD, Aartsbisschop van Keulen, aan de inwoners van Tricht een handelsprivilegie bevestigde dat zij van vóór 1259 genoten, en dat hen, als zijnde eene oude gewoonte, toestond voor hun handel in Hongarije en andere Oostersche streken te reizen (2).

Dat 't lakenwevers-gilde talrijk en machtig was, blijkt uit het feit, dat in de helft der XIVe eeuw, de kerk van St. Mathias gebouwd werd uit de opbrengst der amenden die door de gildebroeders, destijds 20000 in aantal, verbeurd werden (3).

De eerste authentieke melding die van die kerk gemaakt wordt, dagteekent van 1362. In eene acte verleent de toenmalige pastoor Jan VAN RIEMST, die tot eene schepenfamilie der stad behoorde,

---

(1) Zie omtrent den grooten Limburgschen dichter Heinric VAN VELDEKE, schrijver der *St. Servatius-legende* en van het *Maestrichtsche Paaschspel* omtrent 1160, *Annales de la Société Historique et Archéologique* t. II, p. 177 en *Limb. Jaarboek* 1892, p. 57; 1893-94, p. 34 en omtrent de Maestrichtsche Schilderschool in 't begin der XIIIe eeuw, *Maasgouw* 1883, p. 847.

(2) Alex. SCHAEPKENS, *Archives de l'Eglise N.-D.*, p. 14.

(3) Zie voor vele wetenswaardige bijzonderheden en den toenmaligen rijkdom der St. Mathiaskerk, Chroniek dier parochiekerk, *Publications* etc. XXIX, p. 376. A. PERREAU, in zijne *Corporations* zegt op gezag van Hevlerhoff (*Annuaire* 1829, p. 129), dat de St. Mathyskerk reeds in 't midden der XIIIe eeuw gebouwd werd, gebrekkig evenwel, wijl ze reeds in 1479 bleek bouwvallig te zijn en eenige jaren later herbouwd werd op kosten van den Prins-Bisschop van Luik Jan VAN HORNES en den Magistraat van Maestricht.

exemptie der parochiale rechten aan de Broeders der Duitsche Orde, sinds 1280 alhier gevestigd en wier prachtige Commanderie stond langs de Maas, ter plaatse waar thans het Bassin en de Papierfabriek zich bevinden.

De Maestrichtsche lakenwevers waren ruwe gasten, die nog al luidruchtig te werk schenen te gaan bij het verlaten van den arbeid. Sinds onheugelijke tijden bestond tot 1794 het gebruik om iederen avond kwart voor 9 uren 's avonds eene klok in de O. L. Vr kerk te luiden ten einde de vrouwen te waarschuwen zich niet op straat te vertoonen. Zij gingen aan 't werk en verlieten het op 't signaal daartoe gegeven door eene zware klok die zij te dien einde geschonken hadden aan de Anthonieten-kerk [1]. De Hochter- (Bosch-) straat vooral schijnt toenmaals dikwijls het tooneel te zijn geweest van wanordelijkheden. In 1566 o. a. kwamen hier vreemde trekvogels „de nieuwe leer" prediken en hitsten de lakenwevers dermate op, dat St. Mathiaskerk door een verwoedde menigte geplunderd en geheel verwoest werd.

Huizen in de Raamstraat en hunne bewoners.

In 1296 (N° 43 D) wordt vermeld een huis in de *Raemstrate* tusschen dat van Hendrik DE GALOPIA en dat van Gerard DE PYTERSHEIM.

In 1309 (N° 73 D) dat van Renerus, zoon van Franco, *in vico dicto Ramstraten.*

In 1309 (N° 64 D) is er nog sprake van een huis in die straat, bewoond door Lambertus GISEL.

In 1312 (N° 106 D) van een huis in de *Raemstrate*, naast dat van Hendrik MULE.

In 1316 (N° 137 D) van een huis in de *Raemstrate*, tusschen dat van Renier DE GLOPIA (vergelijk op 1296) en dat van Arnold DE STEYNE.

In 1321 (N° 171 D) van een huis in *vico dicto Raemstrate*, tusschen dat van Nicholaus GHISEL en dat van Johan DE PITERCHEYM (vergelijk N°s 43 en 64 D hierboven).

In 1323 (N° 182 D) van een huis *in ordone vici tendiculorum*, tusschen dat van Christina OBSTUTRIX en dat van Elisabeth MASUYTEN.

---

(1) *Annuaire* etc. 1828, p. 119; ibid. 1829, p. 129 en p. 159.

In 1329 (N° 228 D) van een huis, vroeger toebehoorende aan Goswinus, genaamd PUNTTE. Dat huis werd naderhand bewoond door Henricus DE VISETO.

In 1335 (N° 283 D) treft men een huis in die straat aan, dat den eigenaardigen, door mij niet te verklaren naam droeg van *verhaduwigen hues;* met eene schuur, was het de eigendom van Johannes DE PETERSEN, priester, die het van zijne ouders geërfd had.

In 1337 (N° 90 W) is er sprake van de goederen van Hugo DE SANCTO ANTHONIO, gelegen *in vico tendiculorum*, tusschen die van Wiricus SAC en die van wijlen Guillielmus DE AQUIS.

In 1337 (N° 308 D) van het huis van wijlen Arnoldus CREYTMEYSEN, gelegen tusschen dat van Arnoldus DE STEYNE, wever, en dat van Katharina NAGGON.

In 1347 (N° 439 D) van een cijns op twee ramen in de *curia tendiculorum retro ecclesiam Sancti Mathie supra forum lignorum.*

In 1348 (N° 444 D) werd aan Gerardus GULDENFOET in erfpacht gegeven een *raam* met *fundum* gelegen „in de Raamstraat „achter de St. Mathiaskerk op de Houtmarkt", tusschen de *ramen* van Petrus KOECH en van wijlen Theodericus DE HEPPENART.

In 1353 (N° 495 D) komt een huis voor, gelegen naast dat van Arnoldus DE LODENAKEN en dat van Godefridus VLENERE.

In 1353 (N° 497 D) wordt aan Johannes genaamd CAMSTIRPER in erfrecht gegeven een erf, gelegen tusschen dat van Henricus DE HAREN en dat van Henricus HORENBLOES.

In 1356 (N° 557 D en N° 565 D) wordt eene brouwerij *in die Raemstrate* aangetroffen, bewoond door Christianus DE LODENAKEN, *cervisiator* (brouwer), gelegen tusschen de huizen van Arnold ROECVOS en van Mathias CLEYNWERT.

In 1361 (N° 663 D) wordt gewag gemaakt van een cijns uit de *ramen (supra tendicula)*, gelegen tegenover de hoeven der Duitsche Ordeheeren (de *Biesen* waarvan hierboven sprake is).

In 1362 (N° 662 D) komt voor *in platea tendiculorum* het huis van HERENBLOES, gelegen naast dat van Reynerus DE BYRCKE.

In 1366 (N° 719 D) een huis bewoond door Arnoldus NUETKEN en zijne echtgenoote Yda, in de *plathea tendiculorum*, tusschen dat van Rutgherus, *investitus* VAN BORSEN (pastoor van Borsheim) en dat van Arnoldus MICHAELIS.

In 1367 (N° 739 D) eene opdracht in erfrecht van twee ramen

in curia tendiculorum, achter St. Mathiaskerk gelegen, het eene tusschen de ramen van wijlen Goeswinus DOBBELER en van Johannes LIMBORCH en het andere tusschen die van Giselbertus GOUMER en van Nicholaus NUX.

In 1375 (N° 809 D) wordt aan Johannes CLEYNJOHAN, verver, en zijne echtgenoote Beatrix, in erfrecht gegeven eene ververij, gelegen *vicus tendiculorum*, tusschen het huis van Nicholaus SUETEN en dat van Gerardus DE BERCKE (zie hierboven in 1362).

In 1377 (N° 810 D) wordt eene ververij in deze straat vermeld.

In 1378 (N° 834 D) een huis in *vicus tendiculorum*, tusschen dat van Johan MONCK van Aken en dat van Theodericus BRULINC.

In 1381 worden als keurmeesters op de *ramen* aan de Maas genoemd: Jo. BACKMAN, Jo. VAN MERE, Mach. VAN ELE, Peter VAN LIBEKE, REY-CROEWINCKEL, Diric GROETRUTTEN (1).

In 1397 (N° 979 D) is er sprake van een huis in de *Grachtstraete ghoende achter uyte in die Ramestrate*, in deze laatste tusschen het huis van GOBBEL, bakker en dat van Cloes KOERENMARCK.

In 1404 (N° 1054 D) van eene *rame hoeve*, toebehoorende aan de Balie Biesen, zoomede van een ander erf, dat voorheen *twee ramen* waren. Het schijnt dat de grootte van een terrein aldaar in den volksmond afgemeten werd naar het aantal aldaar gevestigde *ramen*.

In 1407 (N° 1079 D) van een huis met aanhoorigheden in deze straat gelegen, tusschen het erf van Johan YDEN en diens echtgenoote Mechtild en het huis van Engelrard VAN ESDEN.

In 1415 (N° 1165 D) behoorde aan Matheus ALEXANDRI een huis in *die Ramestroete op den oerde* (hoek) *van den Koexruwen*, gelegen naast dat van Giselbrecht KORENSNYDER in deze laatste straat.

In 1435 (N° 1319 D) is er sprake van het erf van Dierich SCHERMERS in de *Raamstraat*, voorheen door Thees THURELLE geschonken aan Mechtelt, de weduwe van Johan VAN HOEGEM.

In 1508 (N° 1496 D) van het huis van Lambrecht BOECHMEKER, naast dat van Wilhem VOETEN en het huis van meester Jan VAN DER NUWERSTAT.

---

(1) *Maagouw* 1883, p. 873, zie ook p. 878.

71. De Scharweyersruwe.

Zie bij de Platielstraat.

---

72. De M. Smedenstraat.

De naam dezer straat is van betrekkelijk nieuwen oorsprong. In de XIVe eeuw werd zij meestal aangeduid door eene omschrijving met betrekking tot de Kersenmarkt, de Stokstraat, de Broodbruggestraat (Kleine Stokstraat) en de Havenstraat. Zij werd geacht zich slechts uittestrekken van de hedendaagsche Stokstraat tot aan den uitgang der Havenstraat (1).

In zijn roman „Le Siége de Maestricht en 1579" (2) schildert Victor Joly ons *la rue des Maréchaux* als een klein vunzig straatje met krotten van huizen, die door een lange donkere gang toegang verleenden tot een z.g. achterkwartier; het was, zegt hij, *une espèce de juiverie immonde et mal famée*, zeer geschikt om tot verzamelplaats te dienen der samenzweerders, die hij ten tooneele voert.

Huizen in de M. Smedestraat en hunne bewoners.

In 1335 (N° 279 D) wordt een huis vermeld op den hoek der *Smeden-* en Stokstraat; het werd in erfrecht opgedragen aan Franco genaamd PACSLEGERE en was voorheen in het bezit van Johannes DE BERGE, *pellifex* (bontwerker) en Maria VAN DEN SUCKERORDE, echtgenooten.

In 1341 (N° 354 D) een huis achter het Dinghuis (toenmaals op de Kersenmarkt) naar den kant der Wolfstraat (derhalve in de *Smedenstraat*).

In 1367 (N° 737 D) een huis achter de Kersenmarkt *in vico pergente* (de Smedenstraat) *versus truncum* (Stokstraat); het lag tusschen de huizen van wijlen Johannes BEMEREN en Nycholaus LIMBORCH.

In 1457 (N° 1445 D) is er sprake van het huis van Peter MOER *indie Smeetzstrote*, gelegen tusschen dat van Coenrart, smid, en dat van wijlen MEYLOER, nu van Merten VAN ITTER.

---

(1) *Jaarboekje voor Limburg*, 1874, p. 165.

(2) VICTOR JOLY, *Le Siége de Maestricht en 1579*, p. 17.

73. Het Smedenstraatje en het Cörversplein te Wyck.

Het *Smedenstraatje (W.)* wordt zelden in oude stukken aangetroffen.

Er tegenover was in den Maasmuur weleer eene poort waardoor men de paarden en het vee der hoeven, die in de XIVe eeuw te Wyck en te Tricht menigvuldig waren, te drinken leidde; zij heette daarom de *drencporte* (1).

In zijn boeiend opstel over den bloedigen strijd in 1327 door de Maestrichtenaars gevoerd tegen den roofzieken REINALD heer VAN VALKENBURG en die door eene glansrijke overwinning, *den triumf van St. Servaas* genoemd, beslecht werd, vermeld Franquinet, dat in de onmiddelijke nabijheid van de *Cörversstraat* (waar de mandemakers woonden) sedert 1869 door afbraak van een gedeelte van den wal een plein geworden, een zekere Mathias bijgenaamd VAN CREYTWILLER, nieuwe huizen liet bouwen (2).

Als in 1535 uitgeweken Anabaptisten komen voor: Willem HOETZ *ende sin huysfrouwe*, te *Wyck*, benevens Luyte VAN COUVELT, beiden *int Smedestreutgen* (3).

---

74. De Spilstraat.

(Rue des Tourneurs).

Over het goed van Ridder Adam VAN HAREN, gelegen aan het uiteinde der *Spilstraat* nabij de Gevangenpoort, is gehandeld bij de Markt.

De Lenarts (4) spreekt van deze straat als van eene der oudste der stad; evenals de Kortespoelders- en Witmakerstraat, zou zij haren naam ontleenen aan ambachtslieden, de *spilledraaiers*, die daar ten tijde van graaf ALBUINUS (X[e] eeuw) bij voorkeur schijnen gewoond te hebben en zoo als hun naam aanduidde „het getuigh „vervaardigden tot het weversgetouw noodigh".

---

(1) *Jaarboekje* 1870. p. 184.
(2) Ibid. p. 185.
(3) Jos. HABETS, *De Wederdoopers* etc., p. 169.
(4) *Publications* etc. II, p. 24.

Volgens wijlen D[r] L. Schols zou de *Spilstraat* haren naam te danken hebben aan eene gebeurtenis die volgens de *Acta Sanctorum* daar ter plaatse voorviel. Ziehier de legende:

In het naastbij gelegen Dominicaner-klooster werd plechtig feest gevierd ter gelegenheid van de canonisatie in 1253 van den H. Petrus, een lid der orde, die te Milaan den marteldood gestorven was.

Eenige vrouwen, die voor hare huizen zaten te spinnen, staken den draak met de Predikheeren, alsof deze den nieuwen martelaar uitgevonden hadden om hun klooster te verrijken. Terwijl zij zoo spotten, werden eensklaps de draden, die haar door de vingers gleden met bloed bevlekt, ofschoon zij geen het minste letsel aan hare vingers konden vinden. Vol berouw dat zij het bloed van den martelaar bespot hadden, liepen zij naar den Prior, die over het gebeurde eene plechtige toespraak hield en de bebloede draden toonde.

Een arglistig schoolmeester, die bij de preek tegenwoordig was, strooide echter rond, dat de Paters de onnoozele menschen bedrogen en alles slechts afgesproken werk met de spinsters was. Eensklaps werd hij door eene hevige koorts aangetast, die gaandeweg toenam en eerst dan en wel oogenblikkelijk week, toen hij berouw getoond en het voornemen aan den Prior had te kennen gegeven om voortaan den gelasterden martelaar eene bijzondere vereering te zullen toedragen (1).

Huizen in de Spilstraat en hunne bewoners.

In 1263 verkregen de Dominicanen, die zich hier in 1231 gevestigd hadden, van Ridder WALERAM, een groot huis met aanhoorigheden in de *Spilstraat*, nabij het St. Joriskerkhof en van Ridder Hendrik VAN HYSEREN, een daarnaast gelegen huis (2).

Nog andere aanzienlijke terreinen werden aan de Predikheeren geschonken, zoodat zij in 1267 in staat gesteld waren met den bouw hunner kerk een aanvang te maken (3).

---

(1) *Publications* etc. V, p. 431.

(2) Volgens VAN HEYLERHOFF (*Annuaire* 1830, p. 111) was het eerstgenoemde huis een steenen huis met open plaats en werd het aan de Predikheeren geschonken door Reynerus KOEK.

(3) VON GEUSAU, *Gesch. Kloosters te Maastricht* in: *Publications* etc. XXXI, p. 29.

In 1274 schonk een Maestrichtsch patricier, Conrad LOMERIUS, een terrein aan het klooster om tot kerkhof te dienen (1).

In 1367 (N° 744 D) wordt melding gemaakt van het huis van wijlen Egbertus, priester, gelegen achter de Predikheeren, tusschen dat van Henricus HEROT en dat van Henricus DE SANCTA AGATHA, schepen. De bijgevoegde woorden *iuxta sanctum Georgium*, bewijzen dat dit huis in de *Spilstraat* lag en niet op de Groote Gracht, tot waar het klooster zich ook uitstrekte.

In 1452 (N° 1405 D) is er sprake van het huis van Cloes BORCHGREVEN in de *Spilmekerstrote*, gelegen tusschen het huis *der stommen* en dat van Hubrecht DREESSELER van Aken.

In 1471 stierf Johannes COLLYNS *in die Spilmakerstraet* (2).

Omstreeks 1500 woonde de familie SYPS, waarvan eene dochter met Johannes MINCKELERS gehuwd was, in de *Spilstraat* in het huis *den Voegel* (3).

In 1510 wordt als bewoner der *Spilstraat* vermeld Herman RIEMSLEGERS, die een beeld van den H. Dionysius gepolychromeerd had, dat gemaakt was door Dionysius RIEMSLEGERS en gegeven werd aan de Kruisheerenkerk (4).

In 1539 lag het huis van Frans STUCKENS, koster der St. Joriskapel, in de *Spilstraat* naast dat van Peter VAN HERVE, naar den kant der Gevangenpoort (5).

De beide huizen N°s 13 en 15 in de *Spilstraat* vormden in het midden der XIXe eeuw één enkel huis, dat *in de gulden ketting* heette.

---

75. St. Antoniusstraat.

Zij ontleende haren naam aan de Commanderie der Antonieten, aan het uiteinde der straat gelegen, ter plaatse waar zich thans de brug en de sluis van het kanaal bevinden.

Reeds in 1209 werd aldaar op den oever der Maas eene kapel

---

(1) *Maasgouw* 1886, p. 32.

(2) *Publications* etc. XXXIX, p. 76.

(3) JACQ. GEELEN. *Généalogie der familie Minckelers* in *Maasgouw* 1904, p. 34.

(4) *Publications* etc. XXXIX, p. 19.

(5) *Maasgouw* 1901, p. 9.

(Eremitage of kluis) ter eere van St. Antonius gesticht door Ridder Arnold STIRBOLD op een terrein, toebehoorende aan het kapittel van St. Servaas (1). Zijn zoon Willem schonk in 1236 zijne allodiaal goederen aan de Antonieten-orde te Vienne (2), in Frankrijk, dat nu hier een klooster stichtte; in 1380 werd begonnen met het bouwen eener kerk, die echter eerst in de volgende eeuw voltooid werd. Het naar die orde genoemde St. Antonius-eiland in de Maas, behoorde aan het klooster, aan welk het geschonken was door JACOBA VAN BEYEREN in 1415. Ten gevolge van oneenigheden tusschen de kloosterbroeders, werd de communiteit in 1785 door den Bisschop van Luik opgeheven. De beide zware torens der gothieke kerk, werden tijdens de belegering door de Franschen in 1748 zeer beschadigd terwijl bij het beleg van 1794 de kerk nagenoeg geheel vernield werd (3). De nog aanzienlijke en schilderachtige overblijfselen werden in 1848 bij den aanleg der Zuid-Willemsvaart afgebroken. Alex. Schaepkens heeft het aandenken daaraan bewaard door schilderijen en eene lithochromische aquarel.

Huizen in de St. Antoniusstraat en hunne bewoners.

In 1309 (N° 73 D) is er sprake van het woonhuis van de weduwe van Johannis BIESPAN, gelegen *iuxta sanctum Antonium.*

In 1314 (N° 43 W) komt een huis in die straat voor, bewoond door Jan VAN ECKELRODE, *penes domum Petri cum mitra.*

In 1314 (N° 111 D) een huis in die straat, naast dat van Walterus ORTOLANI.

In 1315 (N° 130 D) het woonhuis van Johannis DE ECKELRADE, naast dat van Petrus *cum mitra.*

In 1325 (N° 196 D) wordt de *St. Antoniusstraat* vermeld met betrekking tot eene aldaar gelegen hofstede en huis, toebehoord hebbende aan den overledene Lambertus HONT, die naderhand kwamen aan Ida VAN DEN HOVE.

---

(1) *Publications* etc., V, p. 36.

(2) Ibid. V, p. 44.

(3) B^on VON GEUSAU, *Gesch. kloosters te Maastricht*, p. 9 à 11. — FRANQUINET, *Invent. kapittel O. L. Vr.* I, p. 130, 369. — *Annuaire* etc. 1829, p. 154. - DE LENARTS, *Publications* etc. II, p. 26. — Schepenbrief N° 10 F. — Jos. EVERSEN, *Maasgouw* 1886, p. 31, 47. 55; Ibid. 1888, p. 91; Ibid. 1889, p. 136. — Schepenbrief N° 10 W. — Jos. HABETS, *Gesch. Bisdom Roermond* III, p. 672.

In 't zelfde jaar (N° 191 D) wordt op den hoek dier straat en de Houtmarkt, (de Boschstraat werd toen onder dien laatsten naam begrepen) het erf genoemd van Walramus wiens vader BILLA en wiens zoon GISEKINUS heette.

In 1347 (N° 438 D) werd aan Johannes EYTKAUF, wagenmaker, een huis in erfpacht gegeven; het lag tusschen dat van Reynerus DOLWAY en dat van Johannes GEELLE.

In 1349 (N° 454 D) is er sprake van eene hofstede op den hoek der straat naar de zijde der stad, toebehoorende aan Henricus SACK.

In 1356 (N° 192 D) van vier huizen op den hoek der *St. Antoniusstraat.*

In 1360 (N° 644 D) van eene *area* (open plaats) in die straat, gelegen tusschen het erf van Daniël DE GELIKE (waarschijnlijk den GEELLE van 1347) en dat van Jacobus PEERT.

In 1369 (N° 218 W) is er sprake van een huis gelegen tusschen de goederen van Lambert GERSTER en die van Margareta DE OYS.

In 1412 (N° 1141 D) wordt vermeld een huis *opten oerde* (hoek) *van sinte Anthonis straeten by den Houtmerkt*, naast dat van Huben QWARYS van Mechelen en dat van Arnold QWACK van Pietersheim op de Houtmarkt (Boschstraat).

In 1418 (N° 1206 D) een huis gelegen tusschen den hoek der straat, gaande van de St. Antonius- naar de Grachtstraat en *dat oert oft plaetse* tegenover de St. Antoniuskerk.

In 1438 (N° 193 F) een huis *in sinte Antonisstrate*, tusschen dat van Goiswyn VAN BERGE en dat van Machyel VAN BIELSEN.

In 1442 worden als hoofdlieden van het *Sint Anthoenis Kerspel*, waarvan de bewoners te waken hadden over den walmuur sector van af de Hochterpoort tot *opten torne achter den Scuttenhoeff* (later Penitentenklooster, thans fabriek de Sphinx) Goesen HAERDVOYST, Reyner JOERSKEN, Lens MAESSENS, Anthoenis BUTINXT, Servaas RAUER en Jan HEUTZ (1).

In de Raadsverdragen van 1535 komen de namen voor van wederdoopers, die de stad ontvlucht waren en daaronder de eenige man van aanzien, met name Dirck VAN LEKE, *die rentmeister gewest is des goitzhuyss van Sinte Anthoenis ende sin huysfrouwe.*

---

(1) *Publications* etc., XIX, p. 389.

In de limietbeschrijving van de stad in de XVIe eeuw wordt *dat godtshuys van sint Anthonis* en de beide kerken genoemd als behoorende tot den Vroenhof (1).

Tijdens de belegering door de Franschen, onder generaal Kleber, in 1794, schijnt er in de St. Antoniusstraat een gekkenhuis te hebben bestaan; het zal wel het „godshuis" zijn geweest, hierboven in 1535 en in de aangehaalde limietbeschrijving genoemd. Bij het bombardement op 1, 2 en 3 November wordt vermeld, dat er daardoor „vier gekken zijn omgekomen, maar de anderen zijn gered" (2).

---

76. St. Jacobstraat.

Zie bij de Kapoenstraat.

---

77. St. Pieterstraat.

Zie bij den Aldenhof en nabij de Minderbroeders.

---

78. De Sporenstraat.

(Vicus Kenterkini).

Deze straat treffen wij in 1315 aan (N° 134 D) onder den naam van *Kenterkensruwe, vicus Kenterkini*, naar de aldaar wonende praticische familie *Kenterkinus* of *Rentrekens* (3). Dr Doppler teekent daarbij aan dat haar stokgoed in 1300 nog bewoond was door Maria KENTERKINI, die vóór 1319 overleed; in dit laatste jaar wordt nog vermeld gevonden Goeswinus KENTERKENS (N°275D). Van 1278 tot 1290 was Godefridus KENTERKYN schepen van Tricht (4).

---

(1) *Publications* etc. XIX, p. 418.

(2) *Maasgouw* 1889, Kroniek p. 136.

(3) FRANQUINET *vermoedde* dit enkel, waar hij den schepenbrief van 1418 (Noot bij N° 156) publiceerde. De bovenvermelde van 1300 en 1315, hem waarschijnlijk onbekend, gedogen geen twijfel meer omtrent het bestaan van de familie KENTERKENS. RENTREKENS is blijkbaar foutief.

(4) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 146.

Over het ontstaan van den huidigen naam zie hieronder op 1418, 1425 en 1448.

Huizen in de Sporenstraat en hunne bewoners.

In 1335 (N° 274 D) is er sprake van een huis in de *Kenterkensruwe*, tusschen dat van Johannes genaamd BLINDE en dat van Katharina DE WETHEM.

In 1343 (N° 376 D) wordt vermeld een huis in de *Kenterkensruwe*, gelegen tusschen die van Wiricus DE VALLE en van Godscalcus, *pellifex*, (bontwerker) en Johannes DE RUPE, priester.

In 1346 (N° 419 D) wordt gewag gemaakt van dezelfde straat en van de beide eerstgenoemde bewoners; hier wordt DE VALLE *usurarius* genoemd. 't Leidt dus geen twijfel dat hier met *Kenterkensruwe* weer de Sporenstraat (en niet de Heggenstraat bedoeld wordt).

In 1350 (N° 461 D) woonden in de *vicus Kenterkini*, meester Christianus DE SOLS, tusschen Katharina DE WETHAM en Johannes CECUS, klerk (zie op 1335).

In 't begin der XVe eeuw schijnt men van den oorspronkelijken naam dezer straat afgezien te hebben en is 't gebruikelijk geworden ze *Spoerenruwe* te noemen. In 1407 N° 1093 D althans, wordt ze onder dien naam aangetroffen bij vermelding van 't huis van JUDEI *der clocker* (campanator) van St. Servaas, gelegen tusschen dat van Goedard SCOUTITEN en dat van Kathryne dochter van wijlen Gerard BECKENEELRE.

In 1418 (N° 155 F) komt dezelfde Johannes JUDEI voor als eigenlijk heetende Johannes VAN SITTERT; hij draagt een erfcijns over op zijn woonhuis *in die Sporenruwe;* op den rug van den brief staat *in vico Kenterkini;* het huis wordt omschreven als liggende tusschen dat van Heynrich WESTVELINX, *den harnasmeker*, en dat van de in 1407 (N° 1093 D) hier genoemde Catharina VAN DEN BONGARDE, anders genoemd BECKENEELRE.

Vermoedelijk is de zooeven genoemde WESTVELINX schuldig aan den naam *Sporenstraat.* Hij zal als harnasmaker waarschijnlijk een groote spoor gesmeed en als uithangbord aan zijn huis uitgestoken hebben.

In 1425 (N° 1259 D) wordt nog een *spoeremeker* in *die Kenterkensruwe* vermeld; zijne woning lag naast de huizen van Johan

GOT GRUTEUCH en Johan HONICH. Ook wordt daar genoemd het huis van Nesen BRAS, gelegen tusschen dat van Mertyn BOBART en dat van Jacob VAN HELMONT.

In 1448 (N° 1390 D) is er sprake van het huis van Arnold SPOERMEKER *indie Sporenruwe*, naast dat van Jacob SPOERMEKER en dat van OTTEN, in leven *clocker* der St. Joriskapel, thans van Cloes VAN EYNENBERG *jonchere Arnoltz knape* VAN CHIEVEL.

In 1605 (Raadsnotulen) is er sprake van, om het water der fontein op 't Vrijthof te doen dienen tot spoeling der riolen; deze straat wordt daar tweemaal *de Spaerestraete* genoemd (1), waarschijnlijk Maestrichtsch „*Hooghollandsch*" zooals *speigel*.

Zie ook nog *de Flattereye*.

---

79. Stadsgraven.

Deze verkeersweg, die al sinds lang niet meer bestaat en geen herinneringen opwekt, wordt slechts enkele malen in oude bescheiden aangetroffen.

Het was m. i. de nog al breede straat, die voorheen de oude Brusselsche poort met de oude Lenculen poort verbond en aan de tegenwoordige Ezelenmarkt aansloot; aan de zuidwestzijde was zij door tuinen en aan de noordoostzijde door den walmuur van 1229 begrensd; zij nam dus de plaats in van de voormalige hoofdgracht.

Op de kaart van Simon de Bellomonte (1580) is ze duidelijk aangegeven; de blok huizen tusschen de Kommel en de oude Brusselschepoort komt niet daarop voor en is er ongekleurd aangeduid als een onbebouwd langwerpig vierkant terrein; aan den kant der Linculenpoort zijn tegen den ouden stadsmuur eenige huizen aangeleund waardoor de straat aldaar eene andere richting bekomt. Aan de overzijde lag de aan het kapittel van St. Servaas toebehoorende *Schuttershof op Hoog Lenculen*, op welk terrein de Minderbroeders in 1699 hun tweede kerk en klooster bouwden, naderhand tot paleis van Justitie ingericht (2).

---

(1) *Maasgouw* 1888, p. 75.

(2) *Annuaire* etc. 1830, p. 125.

In 1361 (N° 669 D) wordt melding gemaakt van een huis *retro claustrum sancti Servacii*, gelegen tusschen dat van ridder Adam DE MOBERTINGHEN, heer van Segghen (Sichen), en dat van Tilmanus FREENS, priester. De bovengenoemde straat zal wel hier bedoeld zijn.

In 1421 (N° 1227 D) worden twee naast elkander gelegen huizen vermeld in de straat naast het huis van Arnoldus DE TERTEREN en dat van Henricus COUMAN; twee andere huizen worden beschreven als achter de voorgaande gelegen en uikomende in de straat geheeten *der stat graven*, naast dat van Godefridus DOLWAEY. De bijzonderheid, dat rentmeester en schepenen *van Lenculen* de verklaring aflegden dat eene erfrente uit die huizen afgestaan werd aan Everardus DE REYS, deken van St. Servaaskapittel, doet mij met de kaart van de Bellomonte en het vermelde in 1361 besluiten, dat *der stat graven* de hierboven bedoelde straat is.

80. Statenstraat.

Zie bij de Groote Gracht.

81. Steenenbrug.

Zie bij Minderbroeders.

82. De Stokstraat.

(Ad truncum).

Onder deze benaming moet men de tegenwoordige *Stokstraat* verstaan met uitzondering van het gedeelte dat van het Moorenstraatje (Kleine Havenstraat?) tot aan de *Kleine Stokstraat* liep, en van het gedeelte dat bezijden het koor van O. L. Vr. Kerk lag; in de Middeleeuwen was dit laatste bekend onder den naam van *Graan- of Korenmarkt (forum bladorum* of *forum segetum)*. Absolute grenzen dier straten zijn echter niet aantegeven, zoodat

in sommige gevallen, ook voor wat hoekhuizen betreft, de straten in die omgeving gelegen, door den lezer dienen nagegaan te worden.

In de XIV[e] eeuw was het baden hier ter stede zeer in zwang en bestonden er achter het Vleeschhuis, in de Mariastraat en in de *Stokstraat* badinrichtingen, *badstoven, stupae;* in deze laatste straat, nabij het koor der O. L. Vr. Kerk, dat daarom werd aangeduid met den naam *ad stupam* (1).

Hieronder op 1395 vindt men de vermelding: in de straat *omme ter stoeven wart* te gaan; in 1326 wordt een huis aangeduid, te liggen *prope antiquam stupam*. De veronderstelling is gewettigd, dat toen nog zichtbare overblijfselen waren van een Romeinsch bad (*Hippocaustum*) in 1840 opgedolven (2).

Volgens de beschrijving van een huis in de Plankstraat (zie bij die straat N° 587 D van 1357) lag zulks *in opposito antique stupe;* de *stoven* bevonden zich dus aan den overkant van het koor van O. L. Vr. kerk.

Eene gissing omtrent den oorsprong van den naam *Stokstraat* is deze: in de nabijheid bevond zich op het destijds open plein, de Kersenmarkt, dat zich in de XIV[e] eeuw tot aan de Havenstraat uitstrekte, het oude Raadhuis; het bevatte zeer zeker kelders, waarin boosdoeners opgesloten, „*in den stok gesloten*" werden; de afleiding *Stokstraat* zou voor de hand liggen (3).

De *Stokstraat* is een der oudste van de Stad en maakte deel uit van het Romeinsche versterkte bruggehoofd. De thans afgebroken walmuur aan de O. L. Vr. Kade, hoe oud van aanzien hij ook moge geweest zijn, was destijds niet de stadsmuur; deze lag meer binnenwaarts en men trof er nog ten tijde van Heylerhoff overblijfselen van aan op de open plaats van een huis tusschen de Visschermaas en de Kleine Stokstraat (4); ook werden voorheen in den kelder van een huis achter het koor der O. L. Vr. kerk brokstukken van metselwerken gevonden, blijkbaar afkomstig van een Romeinsch gebouw. De hooge ligging der *Stokstraat*, die niet aan de natuur doch aan handenarbeid moet toegeschreven worden, wettigt het vermoeden, dat in de eerste

(1) FRANQUINET, *Inv. O. L. Vr.* II p. 24. — Men zie ook bij de Mariastraat.
(2) Zie *Maasgouw* 1889, p. 168.
(3) Ibid. 1879, p. 17.
(4) *Annuaire* etc. 1825, p. 113.

eeuwen van het bestaan van Tricht, de walmuur niet afgebroken is en de materialen daarvan verwijderd zijn geworden, doch dat die afbraak slechts gedeeltelijk geschiedde en men op de puinhoopen bouwde.

In de Middeleeuwen had de *Stokstraat* het niet benijdenswaardig „voorrecht" dat thans meer bepaald de Helstraat geniet. Zulks blijkt uit eene Raadsresolutie van 1373, waarin voorgeschreven wordt dat *nymant bordeel halden sal te triecht sonder* (uitgezonderd) *die twee aulde stoven* (oude badinrichtingen waarvan hierboven sprake) *achter onsen vrouwen kerke, so wye dat breke, die sal* (schuldig) *syn aan den here den hi tu hoert* (aan den Bisschop of aan den Hertog), *op III marc als decke* (boete) *ende 1 jaer uter stat* (gebannen).

In 1375 werd dat verbod herhaald, *di twe stoven* achter O. L. Vr. kerk weer uitgezonderd, en de straf verzwaard: *ende so we dat breke ende bordeel hielde van lichten joncwiven, die sich om gelt loten bruden, die sal II ioer die stat verliesen ende die huren, die men anderswo vonde dat si sich lieten bruden om gelt, dan in die twe stoven vorz., of int velt, die sal ende mach men in die mase werpen of I joer uyt der stat* (1).

Die voorschriften werden in 1381 herhaald: *ledighe wyfen* mochten geen huiken of falie dragen, hunne *putieren* (entreteneurs) werden *in den halsband gezet*, enz. (2).

Het klooster van St. Gerlach te Houthem had aanvankelijk een Refugiehuis in de *Stokstraat* nabij de O. L. Vr. poort. In het begin der XVIIIe eeuw werd het wegens bouwvalligheid verlaten en de religieuzen vestigden zich op de Brusselschestraat (3).

Huizen in de Stokstraat en hunne bewoners.

In 1307 (N° 48 F) bewoonde Johannes van Weset (van Visé) een huis *in stochke*.

In 1333 (N° 253 D) wordt aan Arnoldus Neutken, bakker, in de *Stokstraat* in erfrecht opgedragen het huis van Heylwaris genaamd Cumstam, gelegen tusschen dat van Egidius de Naya, ge-

---

(1) A. Habets, *Le plus ancien Régistre aux Résolutions du Conseil Communal de Maestricht*, p. 35, 51.

(2) *Maasgouw* 1883, p. 874, 877.

(3) Ibid. 1903, p. 9.

naamd WYYOT en dat van Henricus, de zoon van Arnoldus CUECBAC, bakker.

In 1343 (N° 378 D) wordt genoemd het huis *ad truncum*, gelegen achter dat van Hellinus DE MOGH, tusschen dat van Johannes MANNUS, schoenmaker, en dat van Henricus ZUETMINNE, schepen van Luik.

In 1358 (N° 600 D) wordt het erf vermeld van Anthonius HOSPES, gelegen *ad troncum*, naast het huis van Jutta, de weduwe van Godefridus DE MERSEN (zou hier de familie bedoeld zijn die in 1538 aan de Houtmaas woonde?) en naast de *ruella stupe* (impasse?).

In 1359 (N° 631 D) het huis van Reynerus REYNSON *de Wiseto* (van Visé) in de straat *ten stoc* gelegen, tusschen dat van Reynerus DE ROSIS, schepen van Tricht, en dat van Walterus genaamd WAUTELEC.

In 1369 (N° 758 D) woonde Reynerus DE LYZE in de *vicus de trunco*.

In 1373 (N° 107 F) is er sprake van de goederen van Hermanus, genaamd *laye*, gelegen *de trunco* tusschen het huis van Cornelius PRUYT en *vicum parvum ducentem ad Mosam* (het Exterstraatje).

In 1380 (N° 865 D) wordt genoemd als wonende *in trunco* Theodericus QUANT (deze of zijn zoon wordt ook vermeld als wonende in de Plankstraat in 1357).

In denzelfden brief wordt ook vermeld het erf van wijlen Hermannus LAYEN, bekend onder den naam van *Layenguet,* gelegen op den hoek der straat (Exterstraatje) gaande naar de *vicus mercenariorum* (Houtmaas) en naast het huis van Cornelius PRUYT (zie op 1373 en op 1400).

In 1392 (N° 945 D) wordt uitgewonnen op Claes VAN STOCHEYM, steenhouwer (zie Plankstraat op 1393 N° 956 D) een huis *in den stock*, tusschen dat van Henric VAN CLEIRMONT, schepen van Tricht, en dat van Lambrecht VAN LEUTE (zie Graanmarkt op 1379).

In 1392 (N° 946 D) is er sprake van het huis van Willem VAN HULSBERGH *in den stocke*, tusschen het huis van Kathrynen VAN MERE en dat van Johan VAN EGGERTINGHEN.

In 1395 (N° 967 D) van een huis *in den stocke opt oert vander alder plancken* begrensd *in die alde Plancke* door het huis van

Lambrecht VAN LEUTE, waarin Henrichs *lynnenwever* woont en in de straat *omme ter stoeven wart* te gaan, door dat van Claes VAN STOCHEM, steenhouwer (zie op 1392).

In 1400 (N° 866 D) wordt het in 1380 genoemde *Layenguet* beschreven als liggende *in den Stoick voire ende achter mit alle synen tubehoer opten oyrde van den ruweken dat geit vander alder planckcn ter hoyde masen wart* (het hier bedoelde *ruweken* is het Exterstraatje) naast het huis van Yda, de weduwe van Cornelis PRUYTS (zie op 1380).

In 1403 (N° 137 F) is er sprake van een huis *in den Stock*, tusschen het goed van Johan VAN MULKEN ([1]), den jonge, man van wapenen, en *eyn cleyne ruwcke komendè vander hoefstat* (Havenstraat) dus het Moorenstraatje.

In 1407 (N° 1092 D) van een huis *in den Stocke opt oert vander aldeplancken*.

In 1426 (N° 1264 D) van het huis van Peter MEYLHOEREN *in den Stock*, gelegen tusschen de erven van Arnolt VAN EECHT en van Wilhelm HUPKEN.

In 1465 (N° 232 F) van het erf van wijlen Cornelys PREUTZ, secretaris der stad, gelegen *in den Stock*, tusschen het erf van Heynrich VAN DER SARGIËN ([2]) en dat van Kathryne VAN CALFSTERT. (Een PRUIJTS is hierboven genoemd op 1380 en op 1400).

In 1483 (N° 248 F Noot) worden als *testamentuerer* (exécuteurs-testamentaires) van wijlen Maria REYBOTS genoemd. Johan Huge en Herman VAN BREDE. Zij schonken ten behoeve eener in de St. Nicolaaskerk te stichten mis, een grondcijns op twee naast elkander gelegen huizen *in den Stock*.

In 1748, den 7 Mei, had de graaf van AYLVA, die de stad tegen de Franschen, onder den Maarschalk van SAXEN verdedigde, gecapituleerd ([3]). Den 26 Juli van dat jaar, vermeld eene chroniek ([4]) „snagts is een oud *houte* huis in de *Stokstraat* ingevallen, wordende „een soldaat van (het fransche regiment) Normandië die met een „hoertje lag gepletterd door een balk".

([1]) Zie omtrent de VAN MULKEN's (Witmakerstraat) *Publications* etc. XIV, p. 135; XXXIX, p. 274. — FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 124.

([2]) Zie omtrent deze familie *Maasgouw* 1890, p. 102.

([3]) Zie *Annales* II, p. 1.

([4]) *Maasgouw* 1880, p. 267.

83. De Tafelstraat.

(Via Sanctae Agathae).

Zij werd tot in de XVIIe eeuw steeds genoemd de *St. Aechtenstraat*, eene verkorting van *St. Agathastraat*, naar het gasthuis en de kapel aan die H. Maagd en Martelares toegewijd. In eene noot bij N° 60 F wordt gezegd, dat het gasthuis omstreeks 1650 opgeheven werd; bij N° 132 W wordt beweerd dat èn kapel èn gasthuis reeds in 1628 niet meer bestonden; beiden lagen aan de zijde der tegenwoordige Fransche kerk.

De gebouwen van het gasthuis werden in 1717 met pauselijke vergunning voor 6000 gld. verkocht aan Jos. Gallinet (N° 390 F).

Volgens Bachiene zou waarschijnlijk in de *Tafelstraat* eene kapel, toegewijd aan St. Gregorius, gestaan hebben die „tijdens „de Nederlandsche oorlogen verwoest werd" (1). Dat vermoeden wordt bevestigd door hetgeen in 1610 vermeld wordt (2) bij gelegenheid der opheffing van verschillende gasthuizen alhier. Dat van St. Agatha was daarbij begrepen en wordt omschreven als liggende nabij *de overblijfselen eener kapel* en van een *houten huis*. FERDINAND, HERTOG VAN BEIJEREN en Keurvorst van Keulen, de toenmalige Prins-Bisschop van Luik gaf toestemming om die gasthuizen te verkoopen, ten einde uit de opbrengst een nieuw hospitaal op te richten.

De kapel van St. Hilarius, die reeds in de XIII[e] eeuw voorkomt, lag met het daaraan grenzende kerkhof, daar waar thans de kerk der Waalsche gemeente staat. In 1490 werd zij, bouwvallig zijnde, herbouwd (3), in het begin der XVII[e] eeuw tot kruitmagazijn gebruikt en in 1680 aan de Fransche Protestanten afgestaan (4); deze, talrijker geworden na de revocatie van het edict van Nantes, bouwden er in 1686 eene nieuwe kerk en stelden drie predikanten aan in plaats van een (5). In 1732 werd ze afgebroken en opnieuw in den thans bestaanden veelhoekigen vorm opgebouwd (6).

(1) *Maasgouw* 1888, p. 83.
(2) Alex. SCHAEPKENS, *Archives de l'église N.-D.*, p. 82.
(3) *Maasgouw* 1886, p. 68.
(4) *Maasgouw* 1888, p. 3 en *Annuaire* etc. 1829, p. 141.
(5) Ibid. 1888, p. 6.
(6) Ibid. 1895, p. 32.

Huizen in de Tafelstraat en hunne bewoners.

In 1309 (N° 73 D) is er sprake van het woonhuis van Elysabeth DE HOELEM in *cymiterio sancti Hylarii.*

In 1315 (N° 127 D) van het huis bewoond door Conegundis, begijn, *iuxta sanctum Hilarium.* Uit die brief blijkt dat dat huis toebehoorde aan den in deze straat hieronder herhaaldelijk genoemden Johannes KNAPEN; naderhand kwam het in bezit van Petrus ROESSELLER, leerlooijer.

In 1355 (N° 534 D) wordt vermeld het huis van Luca DE VOREN, begijn, dienstmaagd van wijlen Gerardus BONEFANT, priester, gelegen nabij den muur der stad achter het St. Hylariuskerkhof, tusschen het huis van BEYDE en dat van Elisabeth DE 'ESPDE.

In 1360 (N° 646 D) wordt vermeld, dat het in 1355 (N° 534 D) bedoelde huis van Luca DE VOREN, thans in erfrecht is opgedragen aan Heylwigis VOETS, begijn, en dat dat huis gelegen is naast het hare en dat van Aleydis, de dochter van wijlen Henricus CAPUT van Wyck.

In 1378 (N° 829 D) komt voor het huis van Johannes KNAEPE, verver, en van Gertrudis, dochter van wijlen Johannes DE ECHT, gelegen *in vico iuxta hospitale sancte Agathe Virginis et Martyris ducente versus portam et vicum cerdonum* (Lurepoort- en straat) *et prope Jecoram ibidem*, gelegen tusschen het huis van wijlen Johannes KNAEPE en het erf van wijlen Godefridus DE REYMERSTOCK, gewoonlijk geheeten *dat guet van Reymerstock* ([1]) (zie op 1315).

In 1403 (N° 1053) wordt vermeld een huis voor de Looierspoort, tegenover het gasthuis van St. Agatha, (derhalve in de *Tafelstraat*) en tusschen de huizen van Peter VAN AKEN, *verkendryver*, en van Gyelis SCHOUFF.

In 1411 (N° 1131 D) komt voor het huis van Willem HEKELERS naast het *sinte Taechten gasthuys* en naast het huis van Johan KNAPEN den oude (zie op 1378).

In 1415 (N° 1172 D) wordt vermeld een huis achter de St. Hylariuskapel, tusschen dat van Engelbrecht BOUTMEKER en dat van Wouter, *der Strodecker.*

([1]) Zie omtrent deze familie *Maasgouw* 1890, p. 102.

De Tongerschestraat in 1671.

In 1421 (N° 167 F) een huis gelegen in die straat bij St. Aechtengasthuis.

In 1424 (N° 1255 D) het huis van Johan DUYMEN, gelegen nabij het gasthuis van St. Agatha, naast dat van Johan BECKERS en dat van Johan VAN ESDE, brouwer. Nabij het laatste wordt vermeld het huis aan de Jeker gelegen, naast dat van Johan KNAPEN (zie op 1411).

In 1429 (N° 1296 D) het huis van Johan SMEETS bij St. Hilariskerkhof gelegen, tusschen het erf van Daniël SCHATS, priester, en dat van Lambrecht CLOES.

In denzelfden brief wordt vermeld het *Catten guet*, gelegen *op sinte Hilarys gracht*, naast het erf van Lambrecht CLOES voornoemd en dat van Goedart VAN EYKE.

Aan de andere zijde van het huis van Daniël SCHATS was het erf gelegen van Goert PROCURERES.

De 7de der 13 wijken of kerspelen, waarin de stad in 1442 verdeeld was, heette *Sint Hylarius Kerspel;* de bewoners daarvan hadden te waken over den walmuur van af *den Sieckhuys* (nabij het oude slachthuis) *aen die Maeze totten Reck* (twee torens aan den Hexentrap) *in die Raemen* (waarop men de lakens enz. uitspande) *boven die Jeker*. Opperhoofdman van dat Kerspel was toen, Vrient VAN MOEPERTINGEN; hoofdlieden waren Peter FILLARTZ, Ruyt VAN STEYN en Lambrecht VAN KANNE (1).

---

84. De Tongersche straat en — poort.

De straat vormde zich, toen in 1295 de stad door het bouwen van een nieuwen ringmuur uitgelegd en daarin in 1298 de stadspoort opgericht werd (2).

Math. Herben (3) noemt ze *porta fossae glebacae*, leemkuilenpoort en in tegenstelling met de tot den stadsmuur van 1229 behoord hebbende Lenculenpoort, werd er in de Middeleeuwen immer het praedicaat *hocghe* of *nieuwe* voorgezet.

Zooals in een gedenksteen uitgehouwen was, werd de poort in

(1) *Publications* etc. XIX, p. 388.
(2) *Annales* I, p. 92.
(3) *Publications* etc. I, p. 255.

1459 verbouwd (1). In noten, door de Lenarts nagelaten, staat opgeteekend, dat volgens Raadsresolutie van 19 September 1485 de *verplaatsingh* der *Leemcuylenpoort* uit de verhooging der accijnzen betaald werd (2). Zij verdween helaas spoorloos onder den moker in 1868.

Zij ware met hare twee zware, indrukwekkende torens, die haar buitenzijds flankeerden, met haar hoog en lang gewelf zeer goed kunnen gespaard blijven, zonder dat het verkeer er door gestoord ware geworden.

Uit eene teekening in mijn bezit, blijkt, dat ze in 1578 bestond uit een middengebouw, waarop, boven de rondbogige ingangspoort, zich een hooge toren verhief, benevens uit *vier* zijtorens, twee ook naar de stadszijde. De kaart van de Bellomonte geeft deze echter niet te zien.

In 1442 was het kerspel van St. Jan belast met de bewaking der stadsmuren van af de *Lenculen port tot den torne by den Langen torne nae die Jeker;* deze toren vormde den uitersten zuidwestelijken hoek der stad en wordt op den *historischen plattegrond van Maestricht* door den heer W. Sprenger vervaardigd, de *Hoogetoren* genoemd; aan de andere zijde der Lenculenpoort was de grens van de *waelplaetze* van bovengenoemd kerspel: *den waeckhuys genoempt Merketgien.* Wijlen de heer H. P. H. Eversen teekent hierbij aan (3) dat het *Merketgien* de toren was ter rechter zijde naast de Tongersche poort gelegen en dat in 1491 door den Raad bepaald werd, dat de boeten, komende van het overspel, besteed zouden worden tot voltooiing van dien toren, die dan ook wel eens later *den hoeren toeren* genoemd wordt. Op evengenoemde kaart komt hij voor onder den naam van *Merkat* met de vermelding, dat hij in 1465 met stroo gedekt was; de voltooiing waarvan in 1491 sprake is, wordt door die bijzonderheid verklaard.

In 1469 (N° 1518 D) is er sprake van twee huizen *inde oeverlenculrestrate*, het eene behoorende aan Janne CUYSEN, *cuypenbender*, gelegen tusschen de huizen van Jan VANDEN WYER en dat

---

(1) *Annuaire* etc. 1825, p. 120.
(2) *Maasgouw* 1888, p. 46.
(3) *Publications* etc. XIX, p. 388.

van Peter VAN CANNE en het tweede van dezen laatste gelegen naast dat van Janne CUYSEN voornoemd.

In 1747 bestonden er buiten de Tongersche poort oliemolens, die evenals de daar liggende huizen, in vooruitzicht van het beleg, afgebroken en verbrand werden (1).

Destijds was Generaal Baron D'AYLVA militaire Gouverneur der stad en woonde in die kwaliteit in het z.g. Commandantenhuis, in het begin der XVIIIe eeuw tot dat doel op stads kosten gebouwd. Daartoe werden drie naastelkander liggende huizen aangekocht, waarvan twee van zekere BEMONS. In 1772 werd de gevel hersteld en verfraaid door het aanbrengen van z.g. engelsche vensters. Een groote tuin, die terrasvorming opliep, strekte zich achter het gebouw uit; de stallen en koetshuizen waren aan den overkant der straat gelegen. Tijdens de Fransche Republiek diende het gebouw tot crimineele rechtbank voor het Departement der Beneden Maas, vervolgens tot Gerechtshof tot in 1829; dit werd toen naar de oude Minderbroederskerk, tot die bestemming verbouwd, overgebracht (2). Het oude Commandantenhuis kwam in bezit der familie KERENS DE WOLFRATH en toen deze in 1905 uitgestorven was in dat van den Heer MERKELBACH notaris.

De *Tongersche straat* draagt haren tegenwoordigen naam eerst sinds het einde der XVIIe eeuw; in schepenbrieven vond ik ze slechts eens onder haren ouden naam, in 1469 (zie hierboven) vermeld.

---

85. De Ververhoek.

Deze is een der menigvuldige straten die haren naam ontleenden aan aldaar bij voorkeur wonende ambachtslieden van eene bepaalde corporatie. Zooals uit de volgende aanhalingen blijkt, waren de hier metterwoon gevestigde lakenververs nog al talrijk; daaronder bevond zich een DE GLADIO, wiens huis herhaaldelijk genoemd wordt om de straat nader te omschrijven, die oorspronkelijk eenvoudig *in den hoek* heette.

In het begin der XVIe eeuw, toen ten gevolge van de groote

(1) *Publications* etc., XXIV, p. 197.
(2) *Jaarboekje* 1851, p. 265. — *Maasgouw* 1879, 130.

verspreiding der boeken door de drukkunst, de lust tot de studie alom werd aangewakkerd, ontstonden naast de officieele ook wel bijzondere scholen. Zoo verwierf de stad in 1517 de pauselijke vergunning om eene latijnsche stadsschool te mogen oprichten, ofschoon er reeds twee latijnsche kapittelscholen bestonden. Zij was gelegen in den *Ververhoek* en had in 1522 tot rector een wereldsch priester, Christiaan STERCKEN, die eene jaarwedde van honderd gulden genoot. Een zijner opvolgers, die in 1563 een tooneelstuk door zijne „discipelen ende jongens" had doen opvoeren, kreeg daarvoor van de stad tot „liefenis" een halven daalder.

De school kwijnde evenwel en werd opgeheven (1). Bij de vestiging der Jesuïeten in de Breedestraat in 1570 werd door dezen onmiddellijk een college gesticht dat weldra tot grooten bloei kwam.

Huizen in den Ververhoek en hunne bewoners.

In 1326 (N° 198 D) wordt vermeld het woonhuis van Godefridus ROIT *supra jecoram tinctorum*. In denzelfden schepenbrief is er sprake van Wilhelmus, zoon van wijlen Reynerus DOLWAY (vergelijk op 1357). Dat huis kwam naderhand aan Johannes DE LOVANIO en daarna aan Henricus DE RYEMST, verver.

In 1344 (N° 402 D) wordt vermeld het huis *in parvo vico ducente a platea Lenculensi versus bona Mathie* DE GLADIO *tinctoris*, belendend aan een huis van Henricus VAN TWEEBERGEN en dat van QUODEVLIEGHE.

In 1350 (N° 121 W) worden vermeld de goederen van Truda en Margareta DE DUYDENROEDE die zij bewonen in de straat leidende van de Lenculenstraat naar het huis van Mathias DE GLADIO, verver, naast dat van VENCKENBOSCH en dat van Elisabeth geheeten PLENCKERSE.

In 1352 (N° 179 D) het huis *in ordone platee Lenculensis ubi itur versus domum quondam Mathie* DE GLADIO *tinctoris*, gelegen tusschen dat van Johannes DE HERE, verver, en dat van Henricus VENKENBOSCH (zie op 1350).

In 1357 (N° 161 W) is er sprake van een huis met aanhoorigheden gelegen, *in angulo dicto in den hueck* naast het erf van

(1) Jos. HABETS, *Gesch. Bisd. Roermond* III, p. 533.

Petrus genaamd SCOENPITER, dat vroeger had toebehoord aan den blinden priester Arnold genaamd DOLWAY.

In 1357 (N° 583 D) van het in 1326 genoemde huis van wijlen Henricus ROET, verver, gelegen *supra jecoram in ruella ducente a plathea Lenculensi versus jecoram in angulo dicto huec.*

In 1381 (N° 870 D) doet Godefridus DE VLEYTINGIS, burgemeester van Tricht, en zijne echtgenoote Yda, de dochter van wijlen Aleydis DE RYEMPST, ten behoeve van Henricus DE RYEMPST, *tinctor*, en zijne echtgenoote Elisabet, afstand eener jaarlijksche rente uit de ververij in erfpacht bij Mathias DE GLADIO en gelegen aan de Jeker tegenover den stadsmuur, tusschen het huis van Goswinus THEUS, voller, en dat van Laurentius genaamd Lens BALDEWINI, verver.

In 1385 (N° 897 D) wordt vermeld het huis *in den Kastele*, van Nycholaus DE LYEBEKE, gelegen *in angulo sive in loco dicto in den heuck.*

In 1397 (N° 984 D) is er sprake van het huis van wijlen Herman VAN DILSEN, te Lenculen *in den hoeck*, gelegen naast de huizen van Gerart VAN CORTTERSSOE, schoenmaker, en van Aleyden BACMANS.

In 1399 (N° 1015 D) wordt het in 1397 genoemde huis andermaal vermeld.

In 1399 (N° 301 W) worden vermeld de goederen van Walter ZEWEKEN, priester, gelegen *inden huecke* op de Jeker.

In 1407 (N° 1089 D) woonde Johannes DE GHELKE nabij de *orreum* van St. Servaaskapittel. Dr Doppler teekent daarbij aan dat dit *orreum* wellicht de tiendschuur van het kapittel was; deze lag in den *Ververhoek;* thans zijn er nog sporen van aanwezig.

In 1419 (N° 871 D) wordt genoemd de volgens N° 870 D in 1381 hier in den Ververhoek wonende Heynrich VAN RIEMST *der alde;* hij en zijn zoon Lambrecht VAN RIEMST bezaten een erfcijns uit het huis en *varwerie* van Cloes CUKERS, gelegen *inden hueck te Lynculen op die Jecore* tusschen het huis van Lees BAUWENS en dat van Johan SPRONX.

In 1419 (N° 1213 D) is er sprake van het reeds in de voorafgaande aanhaling vermelde huis van Lees BAUWENS in den *Hoeck opter Jekeren;* het was begrensd door den stadswalmuur en de Jeker.

In 1428 (N° 1284 D) van het huis *opden orde vander verwerhueck*, gelegen naast dat van Jacob IN DIE RAMEN.

In 1449 (N° 1395 D) is er sprake van het huis van Johan VAN LIEBEECK, *der varwer*, in den *varwerhueck*, gelegen naast dat van Johan VAN BASILISBOER en dat van Gerard VANDEN ROESEN.

In 1462 (N° 1482 D) van de ververij en het goed van wijlen Cloes KUCKERS, thans van Gerit SCHAERTZ in den *Ververhoek* naast den Jeker *en eyn straetgen geheyten dat grechtken;* ook het erf van Heynrix VAN CADIER, *gewantmeker*, in de Lenkulenstraat op den hoek van den *Ververhoek*, naast dat van Johan VAN GRUYTROEDE.

In 1538 ontving de Magistraat van Tricht een schrijven van dien van Antwerpen, waarin hij gewaarschuwd werd tegen anabaptische drijvers, waaronder zich bevonden Yven *de schoenmaker* getrouwd met Mayken de dochter van Yken de vroedvrouw, wonende in de *Verwerhoik*.

---

86. De Visschermaas.

(Forum piscium salsatorum).

Zooals veelal in de middeleeuwsche steden het geval was, woonden de lieden die hetzelfde ambacht uitoefenden bij voorkeur in een zelfde straat of stadswijk; zoo treft men aan de benamingen „onder de gardenieren", „onder de smeden", „onder de cörvers"; dit was ook het geval op de *Visschermaas*, beter gezegd de *Vischmarkt*, want het was een bepaalde markt, *forum*, waar zoowel Maas- als gezouten visch verkocht werd.

Zooals blijkt uit navolgende aanhalingen waren in de XIVe eeuw schier alle bewoners dier plaats, visschers; zij hadden hunne schepen op de Maas, waardoor zij in staat waren gesteld de bewoners der stad steeds van versche visch te voorzien; de zich destijds daar bevinde *Batpoort* stelde hen in gemakkelijke verbinding met de rivier. Ook werden op die markt peulvruchten verkocht, die meestal met visch op de vastendagen gebruikt werden [1].

De visschers vormden met de mandenmakers (cörvers) éene corporatie; de eersten alléén mochten visch van alle soorten ter markt brengen. Hun patroon was St. Pieter en hunne *luibe* was

---

[1] A. PERREAU, *Corporation des Métiers*, p. 51.

daar ter plaatse gelegen; bij den afbraak van de overblijfselen van dat gilde-huis in 1850, vond men er steenen, waarin visschen waren uitgehouwen; het heeft een korten tijd tot vrijmetselaarsloge gediend (1) zoomede tot lombard.

In een Raadsverdrag van 1380 vindt men uitvoerige bepalingen, omtrent de keuring van haring niet alleen, doch ook van bokkingen (onderscheiden in *tonneheringe* en *corfheringe* of *buckene*), een bewijs dat men alhier bokking maakte 17 jaren vóór de uitvinding van Willem Beukels (2) Al de visch die in de stad kwam moest op de vischmarkt gevoerd en daar geveild worden.

Vóór en na het beleg van 1579 worden vele *opslegers van den heerinck* en *keurmeesters van den visch*, met name genoemd (3).

De vermeldingen *locus piscium* en *vesschestat*, schijnen erop te wijzen dat de huizen der visschers speciaal tot het venten van visch waren ingericht en dat zij hunne waar ook op straat uitstalden.

De stad bezat een vischvijver, *dat gesken* genoemd; zóó wordt daarvan gewag gemaakt bij gelegenheid dat de bisschop van Luik, Cornelis DE BERGHES, hier zijne intrede deed in 1538; hem werden alstoen vier groote snoeken en twee schoone karpers aangeboden, uit dien vijver gehaald (4). Waar hij gelegen was wordt niet vermeld.

In 1662 nam de Magistraat in aanmerking, dat de visschers — aan het gure weder bloot gesteld als zij steeds waren — hunne nering onder zeer ongunstige omstandigheden uitoefenden; hij besloot derhalve de *Visschermaas* te overdekken; een dak door palen gestut zou voortaan de visschers en hunne waar tegen guur weer en tegen zonnehitte beschermen; ook werd in Aken eene zuigpomp aangeschaft, die Maaswater zou aanvoeren; destijds was dat eene kostbare nieuwheid. Ook werd de markt vergroot door het verleggen naar den Maasoever van den walmuur; zoodoende kon de tiende boog der Maasbrug, die toch bij gewonen waterstand geen water meer doorliet, opgehoogd worden en dienen om meer omvang te geven aan de *Visschermaas* (5).

---

(1) *Maasgouw* 1889, p. 180. — Zie ook over de vrijmetselaarsloges te Maastricht, *Maasgouw* 1879, p 96.

(2) Ibid. 1883, p. 863.

(3) HAAKMAN en ALLARD, *De z.g. Verwoesting van Maastricht in 1579*, p. 181.

(4) *Publications* etc. XXVI, p. 477.

(5) *Jaarboek* 1851, p. 269.

Het hieronder vermelde *Vogelsstraatje* zal de Visschermaas van de Houtmaas gescheiden hebben.

Volgens het Verdragboek van den Magistraat van 1440, moesten de visschers op Allerheiligenavond aan Schout, Schepenen en Secretaris een schotel visch geven; zulk een schotel bestond uit een paar karpen, twee groote alen, twee groote snoeken, twee groote barben en een aantal kleinere visschen (1).

De Augustijnen vestigden zich hier reeds vóór 1254; kort daarna, ongeveer in 1291, bouwden zij hun kerk en klooster nabij de Maasbrug op de Bokstraat.

De bewering, dat hier ter plaatse eene kapel, aan St. Everard toegewijd, zou gestaan hebben, is bij de behandeling der Brugstraat gelogenstraft. In geen enkelen schepenbrief wordt de ligging van een huis met betrekking tot deze kapel aangeduid, hetgeen altijd geschiedde met andere huizen in de nabijheid van kerken of kapellen.

Toch dient vermeld dat bij de verdeeling der stad in kerspelen in 1442, dat van *Synte Euerardt* uitdrukkelijk als het eerste genoemd wordt; en dat van *St. Everaedt* bij die verdeeling in de XVIIe eeuw (2).

Huizen op de Visschermaas en hunne bewoners.

In 1309 (N° 73 D) wordt door den Abt van Godsdal aan het Kapittel van St. Servaas, onder meer anderen, een cijns overgedragen uit het huis van Johannes DE YVONIS *supra forum piscium*.

In 1312 (N° 98 D) wordt aan Wilhelmus, den zoon van Henricus COLNERE, visscher, in erfpacht opgedragen een huis nabij de Maas *(prope Mosam)* naast dat van Katharina DE YVOS.

In 1327 (N° 215 D) wordt vermeld het *steenenhuis op de Visschermaas*, waarin STERKEN woont.

In 1329 (N° 101 D) doen Johannes FORIS c. s. afstand van hunne rechten op het huis van wijlen Willem COELNERE, *supra forum piscium* (hierboven op 1312 genoemd).

In 1337 (N° 100 D) draagt de zooeven genoemde Wilhelmus COLNERE eene jaarlijksche rente over uit zijn halve huis *supra Mosam*, naast dat van Godefridus MORSELE.

---

(1) *Maasgouw* 1879, p. 60.

(2) *Publications* etc. XIX, p. 385, 445.

In 1340 (N° 104 D) wordt het herhaaldelijke genoemde huis van Wilhelmus COELNER in erfrecht opgedragen aan Christianus ANTE AUGUSTINENSES, bakker.

In 1355 (N° 514 D) wordt aan Peregrinus genaamd PILGHEREM, visscher, in erfpacht gegeven een huis *in foro piscium salsatorum*, gelegen tusschen dat van Megtildis, genaamd THOYART, en dat van Nicolaus, genaamd ROEMER, *sartor* (kleermaker).

In 1357 (N° 589 D) is er sprake van twee halve huizen, bewoond door Symon DE HAREN en gelegen tusschen dat van Johannes genaamd OEM, visscher, en de straat geheeten *Vogelsruwe*.

In 1377 (N° 823 D) doen Johannes HAEN en zijne echtgenoote Aleydis, *in foro piscium*, afstand eener erfjaarrente uit het huis *supra forum piscium*, tusschen dat van Johannes PENNEN, visscher, en dat van Johannes FORIS, ook visscher; (beide hierboven genoemd).

In 1378 (N° 830 D) erkent Mathias FORYS, visscher (1), te moeten betalen aan zijn broeder Johannes, eene erfrente uit de *locus piscium* van wijlen hunnen vader Johannes, *supra mosam piscium*, tusschen die van Jacobus AUSEMS en van Johannes PENNEN, visschers, (zie op 1377).

In 1379 (N° 846 D) wordt een huis vermeld *in ordone parvi vici ducentis versus forum piscium* (op den hoek van het straatje naar de *Visschermaas*), gelegen tusschen dat van Johannes NAYMAN, *tector petrarum* (metselaar).

In 1382 (N° 831 D) verklaart Johannes FORYS, visscher, afstand te doen ten behoeve van Johannes COLINI van eene erfrente uit de *locus piscium*. (Zie hierboven op 1377).

In 1385 (N° 896 D) wordt in erfrecht opgedragen aan Johannes DE HAREN, visscher, een huis gelegen *in parvo vico dicto Voeghelsruewe*, tusschen het erf van deken en Kapittel van St. Servaas en het huis van Ghyselbertus DE CRUCENBERGH, roededrager dier kerk.

In 1391 (N° 832 D) doet de in 1382 genoemde Johan COLYNS *(Colini) der visscher*, ten behoeve van zijn zoon Colyn, *clerck*, afstand van zijne rechten op eene jaarlijksche rente uit de *vesschestat* van wijlen Mathys FORYS, visscher, (herhaaldelijk genoemd) gelegen

---

(1) Deze Thys FORYS trof ik in 1381 aan als keurmeester van de visschers, en een Jo. FORYS als „opsleger van den hering"; beide werden in die kwaliteit tot lid van den Raad gekozen. Zie *Maasgouw* 1883, p. 874.

op die vessche mase, tusschen die *vesschestat* van Heynric HODRYES en die van Amelys MAROELEN.

In 1397 (N° 981 D) wordt in erfrecht opgedragen aan Jacob AUSSEMS, visscher, een huis met toebehooren, gelegen op den hoek der straat, geheeten *Voeghelsruwe* en tegenover het huis *schoenyden*, naast die straat en het huis van Johan VAN BASILISBUER (zie op 1390 de Bokstraat) en achter grenzende aan het huis van Beateren MAROELEN, weduwe van Johan VAN HAEREN, visscher. (Zie in 1357, 1378 en 1391).

In 1397 (N° 982 D) wordt melding gemaakt van eene rente van 1 kapoen 's jaars, uit eene *cleenre cameren*, gelegen achter het huis, beschreven in 1385, als liggende in *Voeghelsruweken*. Die *cleenre cameren* lag naast dat huis en dat van Beateren MAROELEN, weduwe van Johan VAN HAEREN en haren zoon Symon VAN HAEREN. (Zie op 1397 N° 981 D).

In 1399 (N° 1021 D) wordt een huis vermeld, gelegen voor de Maasbrug *op den oerde* (hoek) *van den visschemarckt*, tegenover het klooster der Augustijnen (op de Bokstraat) tusschen het huis van HALLAER en dat van Lysen ZUPEN.

In 1416 (N° 1177 D) is er sprake van een cijns uit *schoenyden guede* op de Visschermaas (zie N° 981 D van 1397) naast het huis van Yda FORIS en het straatje gaande *ten stocke of ter broetbruggen wert* (Stokstraat); het huis van deze Yda FORIS wordt ook vermeld in N° 1178 D.

---

87. Het Vogelstraatje.

Zie bij de Visschermaas.

---

88. Het Vrijthof.

(Atrium).

Ofschoon geen gemakkelijke, is het toch eene aantrekkelijke taak ons Vrijthof, waarop ieder welgeaard Trichtenaar terecht fier mag wezen, na te gaan in de geschiedenis, de ontwikkeling van zijn vorm en zijne eigenaardigheden te beschrijven, zijne bewoners te herdenken en de voorname gebeurtenissen aan te stippen die in den loop der eeuwen daar plaats vonden.

Het Vrijthof in 1670 (Zuidzijde) met St. Jacobskerk.

Het *Vrijthof* was steeds in de Middeleeuwen, even als nog thans, het hart der stad; daar ligt toch haar edelste sieraad, de in die tijden vooral, alom beroemde St. Servaas-basiliek, waar Keizers, Koningen, Hertogen en Hooge Prelaten heentogen hetzij om de privilegiën en vrijheden der stad, waarop hare poorters zoo fier en zoo naijverig waren, te bezweren, om daarna door hunne trouwe Maestrichtenaars gehuldigd te worden, hetzij om hunne godsvrucht te toonen en vooral om St. Servaas te vereeren en op zijn graf te gaan bidden.

Wat al pracht en luister op het *Vrijthof* ten toon gespreid werd bij geestelijke ceremoniën, processies en inhuldiging der Proosten, bij burgerlijke en militaire feestelijkheden is hier niet te beschrijven. Veelmeer nog dan thans was het *Vrijthof* voorheen het middelpunt van het volksleven. Naar gelang van tijd en omstandigheden, was het in de XIIIe eeuw de plaats waar tournooien en Godsgerechten (1), in de XIVe, XVe en XVIe eeuw waar de doodstraf en andere terechtstellingen toegepast en sinds dien, waar hoofdzakelijk militaire parades gehouden werden.

Het Vrijthof als plein en als kerkhof.

Als plein wordt het *Vrijthof* reeds in 1223 genoemd. Keizer Frederik II schonk toen aan het kapittel van St. Servaas „eene met muren omringde plaats, gelegen bij de kerk". Of daarmede het plein vóór het koor der kerk gelegen, dan wel een ander, toenmaals gelegen op het emplacement van den huizengroep bij de Groote Sociëteit en van het Statenhuis bedoeld wordt, is een twistpunt tusschen van Heylerhoff (2) en de Lenarts (3) waarin ter sprake komt 's Keizers eventueele bevoegdheid tot het schenken van grond, waar hij geen recht op had; het gold eigenlijk de vraag of het *Vrijthof* primitief aan de Gemeente dan wel aan het kapittel heeft toebehoord.

Zeker is het, dat het *Vrijthof* reeds in de XIIIe eeuw als een met een muur omringd plein, waarschijnlijk als vestingwerk en als oud annex van het koninklijk paleis, bestond en ter beschik-

(1) Jos. Eversen, *Het Kamprecht te Maastricht* in: *Publications* etc. XXXIV, p. 209.
(2) *Annuaire* etc. 1828, p. 153 en ibid. 1829 p. 111.
(3) *Publications* etc. II, p. 25, 36, 48.

king van het volk was; „als een deel der gemeente uytmaekende" zooals de Lenarts zich uitdrukt, en ook als wandelplaats diende, want in 1280 bij de herbouwing der Maasbrug is er sprake van „de groote passagie regtstreeks van de Tweeberger-poort naar „de brugge...,... zonder *de wandelingen op de groote plaats te ver- „hinderen*". Een weg *leyde over de groote plaats van aan het St. Jacobs- gasthuys naar de Tweeberger-poort*.... en verder „dit vierhoek.... „diende tot publieke *wandelingen* en was een lusttuyn of *vrye hof* „waarom het heden nogh den naam van *Vrythof* schynt te „draghen" (1).

De oorsprong van dien naam dient dus niet te worden gezocht in het voorgewende feit, dat aldaar, zooals wel elders het geval was, in de nabijheid der kerk, eene vrije toevluchtsplaats was voor veroordeelden; nooit is er in de geschiedenis sprake van, dat het *Vrijthof* daartoe heeft dienst gedaan (2).

In de Middeleeuwen was het plein, dat geheel ommuurd was, alleen toegankelijk door vier met ijveren hekken gesloten ingangen: een aan de tegenwoordige Groote Sociëteit, de toenmaals in de historie vaak genoemde herberg *ten gulden ringe*, een aan de Groote Staat, een aan de Breedestraat en eene aan de St. Janskerk.

Tijdens de Heiligdomsvaarten — van de eerste wordt melding gemaakt in de Magistraats-ordonnantie van 22 Juni 1440 — werd die muur afgebroken, ten einde de toeschouwers en ook de kramen en tenten, die op het *Vrijthof* stonden, meer ruimte te geven. Na afloop der feestelijkheden werd hij weer opgebouwd (3).

De ringmuur om het *Vrijthof* verdween eerst op het laatst der XVIIe eeuw en werd toen vervangen door een hek, dat in 1773 een vaste vorm verkreeg door het aanbrengen van steenen pilaren, door ijzeren staven verbonden; toen werden er ook rustbanken aangebracht, zeer pompeus *kanapées* genoemd.

In 1586 vinden wij vermeld dat door de leerlingen van het College der Jesuïeten, dat hier sinds 1570 in de Breedestraat gevestigd was, eene openbare uitvoering van een tooneelspel werd

---

(1) HERBENUS geciteerd door DE LENARTS in: *Publications* etc. II, p. 31, 32, 35, 36.

(2) Zie ook Jos. RUSSEL, *Geschied- en Oudheidkundige schets van Maastricht* I, p. 271.

(3) *Publications* etc. VII, p. 399, 405.

gegeven *op het Vrijthof.* Het stelde voor de geschiedenis van David en Nabal.

Vóór den oostelijken ingang en het koor der St. Servaaskerk tot aan de tegenwoordige Groote Sociëteit, strekte zich het zoogenaamde *ellendigen kerkhof* uit, in de latijnsche acten *cimeterium exulum, cimeterium pauperum* geheeten en reeds in 1360 vermeld; het diende tot begraafplaats van behoeftige vreemdelingen. Zooals ook elders bemerkt wordt, was het peil van het Vrijthof veel hooger dan dat der omringende straten (1) zoodat men om van daar in het kerkhof te komen een trap moest bestijgen, die gelegen was voor de kerkdeur, *die Berchdoer*, genaamd (2) „arrivé *aux degrés „du cimetière* devant le portail nord-est, le prévòt descendait de cheval" (3) en „aux degrés du *cimetière où il descend*" (4) (om in de kerk te komen).

Om zich een juist denkbeeld te vormen van den toenmaligen toestand aldaar ter plaatse, moet men zich de Hoofdwacht en de huizenrij tot aan de Groote Sociëteit wegdenken; daar was eene open plaats; *de Ring* en *de Sleutel* vormen op de kaart in vogelzicht van S. de Bellomonte (de Beaumont) kapelaan van St. Servaas, in den atlas van Braun en Hogenberg, in 1580 uitgegeven, een alleen staande huizengroep met de gevels naar de zuid-zijde gekeerd.

Omstreeks 1603 ontbrandde weer het conflict tusschen het kapittel en den Magistraat, waarvan hierboven werd gewag gemaakt. Van stadswege zou het *Vrijthof* gereinigd worden; het kapittel kwam daartegen op, als zijnde eene inbreuk op zijne rechten en eischte den sleutel op van het hek aan *den gulden ring;* bij transactie werd bepaald dat de sleutel zou blijven berusten bij den hospes dier herberg (5).

POLITIE MAATREGELEN OP- EN BEPLANTING VAN HET VRIJTHOF.

In een Raadsresolutie van 1369 wordt gelast dat de vreemden

(1) *Annuaire* etc. 1829, p. 148, 149.
(2) *Annales* I, p. 104.
(3) *Annuaire* etc. 1828, p. 147.
(4) *Annales* I, p. 105.
(5) *Annuaire* etc. 1829, p. 117, 118.

op den Vrythof sullen stoen, op eene plaats die hun zal aangewezen worden 14 dagen voor en niet langer dan 8 dagen na het feest van Sinte Margarethe. Geldt het hier eene markt of kermis? In den almanak komen twee heiligen van dien naam voor; eene op 10 Juni, de andere op 20 Juli. De Heiligdomsvaarten waren toen nog niet in zwang.

In 1370: „Ende so wat buven die dobbelen aen of op den „Vrijthof of op die mase den moghen die boden hon gelt nemen „ende werpense en den puel".

Het dobbelen op het Vrijthof was derhalve verboden; de inzet mocht door de politiedienaars in den poel (aan het St. Servaas gasthuis) geworpen worden.

In 1375, des Maandags na beloken Paschen, wordt afgekondigd „dat nymant en sal mest maken op der stroten ende steynwege „tusschen die oeverste tweymbrugger porte (oude Brusselschepoort) „ende den pyrum" (perroen aan de Helmstraat) op den koer (amende) van v stuivers. De Raad, in zijne zorg om het Vrijthof rein te houden, verordent verder: „Ende vort so en sal nymant „*op den Vrythof* syn behuef duen op den koer van vi d. centgelts, „ende eynich verken, dat dar op vonden woerde, der sal die „gheen die den *Vrythoef* huede (die het toezicht had op het „*Vrythof*) hebben ii pond swart (1 pond swarte was eene koperen „munt ter waarde van 12 stuivers Luiksch), ende die de *Vrythof* „hueden sal, die sal hebben des joers 1 marcs vander stat *et* „*leprosi non introibunt oppidum*" (1).

Daaruit laat zich dus opmaken, dat er toen reeds van stadswege een bewaker van het *Vrijthof* was aangesteld, die behalve zijne vaste bezoldiging ook de beneficiant was van de verbeurde boeten.

De groote klok van St. Servaas luidde o. a. 's avonds ter klokke 6 uur om de „vreemdelingen de vreihyd aan te kondigen welke „als dan konden binnen komen zonder paspoorten voor 14 daagen „zelfs die verbannen waaren waar voor tot teeken eenen peroen „stond op den hoek van den vreihof teegen over den Grooten „Staat van 10 à 12 trappen en van 10 à 12 voeten diameter. „Eene colonne van 15 voeten met eenen bol en den sleutel van

(1) A. Habets, *Registre aux Resolutions du Conseil Communal de Maestricht*, 1368—1379, p. 28, 45, 46.

„Sint Servaes met den dubbelen arend, alwaar de vreemde leepel-„gieters, panlappers, schaare sleipers en vreemde jooden zich „alsdan vervoegden om hunnen handel te bedryven doch op den „14 dag op het luiden van dezelve groote klok s'avonts ten 6 „uuren moesten zy wederom de stad verlaaten" (1).

In 1591 werden voor St. Janskerk lindeboomen geplant en in 1594 werd er een hekken geplaatst, om te beletten dat paarden en andere dieren het kerhhof binnendrongen (?)

In hetzelfde jaar werd ook de muur hersteld die den poel voor het gasthuis omringde (2).

In 1612 werd door den Magistraat bevolen, dat al de huizen langs het *Vrijthof* van steen moesten gebouwd worden en dat de bovenverdiepingen niet meer mochten vooruitspringen.

Als bewijs dat de overheid veel zorg had voor de boomen op het *Vrijthof* diene: dat in 1614 aan Gilis JACOBS *fonteynmeester*, die wij elders nog zullen aantreffen, opgedragen werd „goet op-„zicht te draegen aan de boomen staende op den *Vrythoef*, tegen „het clommen, breecken ende andere mishandelingen van „jongeren" (3).

In 1715 werd een riool aangelegd onder het *Vrijthof* in dwarse richting van af *den Ring* door de St. Jacobs- en Kapoenstraten; het monde uit in de Jeker en kostte 5000 gulden Luiksch.

In het voorjaar van 1739 werden op het *Vrijthof* drie rijen lindeboomen geplant ter vervanging van die welke er toen diagonaalsgewijze stonden (sinds 1591).

De tegenwoordige linden dagteekenen van 1821.

HET VRIJTHOF TIJDENS DE WEDERDOOPERS (1535).

In het begin der Hervorming, toen de sekte der Wederdoopers hare guwelen ten toon spreidde, werden er ook hier ter stede, onder de lagere klasse, aanhangers daarvan aangetroffen die zich gereed maakten om gewapenderhand naar Munster te trekken ten einde Jan VAN LEIDEN, hunnen koning, te ondersteunen. De

(1) Het is mij ontsnapt waar ik dit citaat heb gevonden; de beschreven toestand heeft blijkbaar betrekking op eene Heiligdomsvaart.

(2) *Annuaire* 1829, p. 116.

(3) *Maasgouw* 1888, p. 77.

strenge edicten van Keizer KAREL V deden de sektarissen ijverig vervolgen en voorbeeldig straffen. Niet alleen hier ter stede, doch alom werd deze sekte door protestante zoowel als katholieke vorsten en overheidspersonen met bloedige plakkaten vervolgd (1).

Den 1 Februari 1535 werd op het *Vrijthof* een der veroordeelden onthalsd, een andere verbrand; het waren beiden vreemdelingen. Den 4en, 6en en 13en Februari werden achtvolgens terzelfder plaatse „met den swerdte gejusticiert" twaalf Maestrichtsche burgers „ende sint gestorven als gueden cristen mynschen, hoen „dwaelingen bekennende ende beklagende" zegt het Raadsverdrag van Februari 1535 (2).

HET VRIJTHOF IN 1579.

Na de overrompeling der Brusselsche poort door de Spanjaarden, onder den HERTOG VAN PARMA, in 1579, trokken de Maestrichtsche burgers terug naar het *Vrijthof*, alwaar zij nog een heldhaftigen tegenstand boden. Melchior VAN SCHWARTZENBERG, de gouverneur der stad, sneuvelde er met honderden harer verdedigers.

Bij de hollandsche geschiedschrijvers heet het, dat de geestelijken van St. Servaas, in kerkelijk gewaad, met het kruis voorop, de overwinnaars te gemoet trokken, in de hoop het bloedbad te doen ophouden, doch dat zij onverbiddelijk werden vermoord bij het koor der St. Janskerk, alwaar zij in de open lucht begraven werden.

Eenige jaren geleden, zegt de hieronder vermelde schrijver, dat in 1860 hunne grafsteenen nog zichtbaar waren.

Op Allerzielendag bleef het tot aan het einde der XVIIIe eeuw de gewoonte, dat de geestelijkheid uit de kerk trok om de graven der gevallenen te zegenen. Toen men daar ter plaatse in 1859 de gasleiding aanlegde ontdekte men er verscheiden geraamten (3).

Dit verhaal zij vermeld om tevens het protest te doen kennen

---

(1) Hoe de Wederdoopers en Naaktloopers te Amsterdam in 1535 huishielden en gestraft werden, zie in schrift en beeld, o. a.: *Beschrijving der Stadt Amsterdam* door GASPARUS COMMELIN. Amsterdam 1693, Deel II fol. p. 929-937.

(2) Jos. HABETS, *De Wederdoopers te Maestricht*, p. 128, 129.

(3) ALEX. SCHAEPKENS, Annalectes arch. p. 11.

dat daartegen met kracht wordt aangeteekend in de doorwrochte studie, door de heeren A. F. Haakman en A. T. Allard in 1877 van het „Beleg en de z.g. Verwoesting van Maastricht in 1579" in 't licht gegeven.

Volgens die schrijvers, die op zoo meesterlijke wijze het bewijs leverden, dat ten opzichte van het beleg van 1579 de hollandsche geschiedschrijvers eene „conspiration contre la vérité" organiseerden, is het aangehaalde feit een vertelsel „van den beginne af „uitgestrooid maar door niets bevestigd".

De lijst der kapelanen van St. Servaas die ten getale van 30 waren, vermeld geen enkel overlijden onder hen op den 29 Juni, dag van den val der vesting. In het laatste gedeelte van 1579 stierven er echter 13 aan de pest (1).

Ook geen enkele kerk, geen enkel klooster werd door de Spanjaarden gedeerd, evenmin als de godshuizen, kanonikenwogen en andere geestelijke gestichten, terwijl in officieele stukken HONDERDEN namen van Maestrichtsche families *na het beleg* genoemd worden die ook *vóór het beleg* worden aangetroffen.

Het is ontegenzeggelijk, dat Maestricht en zijne bewoners verschrikkelijk hadden te lijden en dat de arme misleide burgerij na de inneming in deerniswaardigen toestand verkeerde. Hare totale uitmoording en hare vervanging door „een zwerm marketentende „Luikerwalen" is echter een tendenz-verzinsel der hollandsche geschiedschrijvers, die elkander op dat punt napraatten en eene legende hebben doen geboren worden waartegen boven gemelde schrijvers onloochenbare, historische tegenbewijzen hebben aangevoerd. Elk onbevooroordeeld lezer zal, na inzage en bestudeering van het genoemde werk, het slotwoord der schrijvers beamen, waar deze tot de Maestrichtenaren zeggen: „gerust moogt ge staande „houden dat uwe woningen ten jare 1579 niet *alle* verwoest of „verbernd werden.. dat ge niet vernederd werd *tot een nest van „enkel Spaansche soldaten... dat uwe goede burgers geen afstamme- „lingen zijn van Luiksche marketenters en vagebonden* (2).

(1) Het geheele kruisheeren klooster was na de vreeselijke ziekte in 1580 uitgestorven, een enkele, Jan VAN RANDENRADE was in leven gebleven. H. P. A. VAN HASSELT, *Geschiedenis van het klooster der Kruisheeren te Maastricht* in *Publications* etc. XXXIX, p. 35.

(2) Beleg en z.g. verwoesting van Maastricht in 1579, p. 83, 84, 105, 118.

Dit moest mij van het hart, omdat onlangs, de anders zoo verdienstelijke Mr G. D. Franquinet, de gruwelijke legende van de *totale* uitmoording van Maestricht, tijdens zijn leven hielp ingang vinden, en een zijner pennevruchten, door die historische onwaarheid ontsierd, ongewijzigd, opgenomen werd als *Notice historique sur la ville de Maestricht* in den feestgids van den historischen optocht in Augustus 1905 (1); zoodoende werd aan de gekortwiekte leugen, wederom eene nieuwe vlucht verzekerd, waartegen de schaar der critiek onafgebroken moet dienst doen.

DE SCHAVOTTEN EN HET PERROEN.

Aan den noordoostelijken hoek van het *Vrijthof* stond tegenover de Groote Staat het steenen schavot, na 1632 door de Hollanders afgebroken, waarop de door het schepengerecht van den Bisschop veroordeelde misdadigers te recht werden gesteld; het was versierd met vier klimmende bronzen leeuwen (2). Daar werd in 1408 onthoofd en gevierendeeld, de burgemeester van Luik, Jacques BADUT, die een werkzaam aandeel had gehad in den opstand der Luikenaren tegen hunnen Prins-Bisschop, Jan VAN BEYEREN en hen had aangevoerd tijdens het beleg van Maestricht (3).

Daar werd ook den 18 Juni 1485 de beruchte Willem VAN DER MARK, graaf VAN ARENBERGH, *le Sanglier des Ardennes*, op last van Jan VAN HORNES onthalsd (4).

Volgens H. Eversen (5) werd „dat schavot in 1531 ook het „gerecht der *drie* leeuwen genoemd, wegens de beelden die het „voetstuk versierden. Aan den beul die daar ter plaatse tijdens „de Heiligdomsvaart er een kansspel op nahield, werd zulks door „den Magistraat verboden".

De terechtstellingen van de brabantsche Schepenbank (Vroenhof) hadden plaats aan den noordwestelijken hoek van het *Vrijthof* (Statenhuis).

---

(1) Fransche editie p. 23.

(2) *Annuaire* 1829, p. 114. VAN HEYLERHOFF zegt er, dat het schavot nog tegen het einde der XVe eeuw bestond. — Zie ook *Jaarboekje* 1874, p. 172.

(3) Zie mijn opstel over de belegeringen van 1407 en 1408, *Publications* etc. XXXVIII, p. 410.

(4) Zie *Annales* I, p. 164. — *Publications* etc. IV, p. 394 en een artikel van Arnaud SCHAEPKENS met portret in de *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique.*

(5) *Publications* etc. VII, p. 406.

Naast dat schavot was een monument in hardsteen opgetrokken: op een ronde voet, door vier trappen gevormd, verhief zich het welbekende vrijheids-emblema van Luik, eene kolom of *Perroen*, door vier liggende leeuwen gesteund, bekroond door een pijnappel en gedekt door een kruis. Dat perroen zou hier opgericht zijn omstreeks 1292 (1) en werd door de Franschen in 1795 verwijderd.

De merkwaardige bronzen leeuwen van het schavot werden in de XVIIe eeuw gebruikt ter versiering eerst van *de Landscrone*, daarna van den buitentrap van het *Dinghuis* en in 1668 opgezonden aan Peter HEMONY, klokke- en geschutgieter te Amsterdam om te dienen als „clockespys" voor het nieuwe klokkespel van den stadhuistoren.

HERBERGEN LANGS HET VRIJTHOF.

Zooals uit de straks volgende aanhalingen zal blijken, bestond van de XIVe tot de XVIe eeuw de geheele huizenrij aan de noordzijde van het Vrijthof, met uitzondering van het Witte Vrouwen klooster, uit voorname herbergen; zij droegen de volgende namen: *in den Winkel, ten gulden Coppe, ten Vos, ter clocken* later *den Helm, in den Liebart* (luipaard), *ten gulden leeuwe, in de Croone*. Voegt men daarbij de vermaarde herberg *ten Ringe* (de tegenwoordige Groote Sociëteit) de daarnaast gelegene *ten Sleutel (de clave)*, en de *Struysvogel (in den Stroys)*, die sinds het einde der XVIe eeuw onafgebroken heeft blijven bestaan, dan komt men tot de gevolgtrekking, dat onze voorouders evenmin als het hedendaagsch geslacht over schaarschte van drankgelegenheden langs het *Vrijthof* te klagen hadden.

In een verhaal van eene bedevaart naar Jerusalem in 1525 van een barbier (chirurgijn) uit Delft, vergezeld van nog acht reisgenooten, wordt vermeld, dat het gezelschap „is ghelogiert ghe„weest *in den gulden rinck*, an die kercke daer Sinte Servaes rust, „welcke kercke all gedeckt is met lood" (2). Deze laatste bijzon-

---

(1) Ch. RUIJS DE BEERENBROUCK, *Het Strafrecht in het Oude Maastricht*, p. 109 en Arnaud SCHAEPKENS, *le Perron liégeois*, opuscule met teekening, volgens welke de kolom door pelicanen en het voetstuk der kolom door leeuwen gesteund is.

(2) *Maasgouw* 1883, p. 829.

derheid is wel vermeldenswaard, want bij de afbraak der torens in 1767 kwamen er ongeveer 40000 pond lood af.

Op het binnenplein van *den Ring (annulus)* stapte de HERTOG VAN ALVA, 28 Augustus 1568, bij zijne terugkomst van zijn krijgstocht in Zeeland, van het paard en trad binnen het *Vrijthof*, waar zijn leger in slagorde was geschaard, om daarna het Te Deum in de St. Servaaskerk bij te wonen (1).

In de beschrijvingen van de limieten tusschen de stad en den Vroenhof, in de helft der XVIe eeuw, worden eenigen der hierboven genoemde herbergen nog herhaaldelijk vermeld als vormende de grens van beide jurisdictiën; zoo b.v. „aen den Vrythof begint den Vroenhoff aen *den Helm*, ende der selver *Helm* „gants Vroenhoffs voor ende achter ende *den Winckel* toebehoo„rende den bisschop van Ludight, tot den alden moure van de „stad alle Vroenhoff" enz. (2).

Nadere bijzonderheden omtrent vele der hierboven opgesomde herbergen vindt men bij de hieronder volgende aanhalingen.

ST. SERVAAS-GASTHUIS.

De vorm van het *Vrijthof*, zooals hij zich thans vertoont, zijnde een vrij regelmatig vierkant (hier zij terloops gezegd dat men mag aannemen dat het *Vrijthof* thans ongeveer 1 M. 50 lager ligt dan weleer), is eerst in 1821 bereikt door het afbreken van een gedeelte van het vooruitspringende, in 1171 gebouwde — volgens van Heylerhoff zou het reeds door GISELBERTUS, HERTOG VAN LOTHARINGEN (913—939) gesticht zijn — St. Servaas-hospitaal of gasthuis met zijne kapel (3).

Het was op die plaats dat de Merovingische Koningen (480—750) een versterkt paleis hadden *(palatium regium trajectense)*, waar zij vaak resideerden.

CHILDEBERT I hield hier in 552 een groote rechtsdag; Koning DAGOBERT (le bon roi Dagobert de la chanson) woonde er in 635;

---

(1) *Annales* I, p. 107; *Publications* etc. XXV, p. 181.

(2) *Publications* etc. XIX, p. 414—450.

(3) Zie Noot bij N° 801 D en noot bij 108 D; ook *Publications* etc. XXVIII, p. 22, en *Publications* etc. XXXI, p. 112.

Het Vrijthof in 1670 (Zuidzijde).

Koning CHILPERIC in 667 (1). Keizer LOTHARIUS overleed er in 855.

Het paleis werd in 881 door de Noormannen verwoest, die toen te vergeefs poogden de St. Servaaskerk in brand te steken.

In 1773 werd de oude kapel van het Gasthuis afgebroken en opnieuw opgebouwd.

In 1801 was het Gasthuis tot tijdelijk militair hospitaal ingericht.

Bij het afbreken van het St. Servaas-Gasthuis in 1821 vond men de fundeeringen van het paleis 14 voet onder den grond; zij deden muren met torens veronderstellen en gingen onder de Platielstraat door.

DE HOOFDWACHT.

De tegenwoordige Hoofdwacht op het Vrijthof is niet de eerste die aldaar heeft bestaan. In de Raadsnotulen van 24 Maart 1642 staat opgeteekend, dat alstoen besloten werd „een corps de garde „te maken om het Dinghuis ledigh te maken tot d'administratie „van de hooge justicie". Dat gebouw stond in de richting van de tegenwoordige Hoofdwacht tot aan de Platielstraat (2).

Of het onvoldoende bleek, dan wel of men het *Vrijthof* wilde degageeren, is mij niet gebleken; het werd in 1737 afgebroken nadat reeds in 1734 plannen gemaakt waren tot het bouwen eener „nieuwe hoofd corps-de-guarde". Het kapittel van St. Servaas stond daartoe een stuk grond af. Op aandringen van den Gouverneur der stad, den PRINS VAN HESSEN-CASSEL, nam de Gemeenteraad in zijne vergadering van 12 November 1736 daartoe het definitief besluit. Den 3 December van hetzelfde jaar werd de aanbesteding gehouden en het werk gegund aan den aannemer Hendrik Jacob GHIER, voor de som van 11800 gulden. De bouw was voleind den 3 Februari 1738.

(1) *Annuaire* 1829, p. 105 en volg. Zie ook Noot bij N° 25 F.

Omtrent den oorsprong en den omvang van het Frankisch paleis leze men in de *Maasgouw* van 1885, p. 1134, *de Kroniek der stad Maastricht*, gepubliceerd door Jos. EVERSEN. Eene uitvoerige beschrijving van een dergelijk paleis, eigenlijk eene uitgestrekte, met wallen en grachten omgeven boerenhoeve (villa), trof ik aan in Aug. THIERRY, *Récits des temps Mérovingiens*, Premier récit 561—568.

(2) Dr DOPPLER, *Maasgouw* 1898, p. 70.

Volgens BACHIENE kwam er reeds in 1773 eene verzakking in het gebouw, zoodat het „overnieuws weder moest opgebouwd „worden" (1). De oude materialen deden evenwel daartoe dienst. Naderhand beging men de onverantwoordelijke fout den gevel, die geheel uit Naamschen hardsteen bestaat, grijs te verven. Ware zulks niet geschied dan zou het gebouw, door den tijd getint, minder afgestoken hebben tegen den statigen St. Servaas-bouw. Om daarin zooveel mogelijk te voorzien verfde men het onlangs bruin-rood. Of daarmede het doel dat men zich voorstelde bereikt is, om namelijk het uiterlijk aanzien ietwat in overeenstemming te brengen met den ijzersteen waaruit St. Servaas is opgetrokken, meen ik te moeten betwijfelen. De Hoofdwacht blijft een vlek op 't Vrijthof en men mag betreuren, dat de combinatie, eenige jaren geleden door Jhr. V. de Stuers aan de hand gedaan, om ze af te breken, niet is mogen gelukken.

DE KONINGSKAPEL.

Naast de Hoofdwacht stond, als uitbouw van de St. Servaaskerk, de in 1804 afgebroken Gothische kapel van LODEWYK XI, door dien Franschen koning in 1463 gesticht ter herinnering aan de wonderlijke genezing, op voorspraak van St. Servaas, van zijn bloedverwant HENDRIK HERTOG VAN BEYEREN. De Fransche monarch betaalde daarvoor in 1463 eene som van 1650 „livres tournois" en in 1466 eenzelfde bedrag, met nog 1200 kroonen, in handen van Burgemeester en Raden van Maestricht (2). De fundeeringen dier z.g. *Koningskapel* werden in 1902 blootgelegd en de plaats met een ijzeren hek omgeven; langs den wand ziet men nog thans overblijfselen van pilasters en van de opgaande nervuren der gewelven, terwijl eenige gevonden brokstukken van kapiteelen enz ter plaatse neergelegd zijn.

Om nog het beeld van het Vrijthof van weleer aan die zijde te voltooien, zij hier vermeld, dat voorheen tusschen de St. Ser-

---

(1) *Maasgouw* 1888, p. 83.

(2) In den Inventaris van stads-archieven, in 1852 door G. D. FRANQUINET opgemaakt, wordt de akte van deze laatste gift vermeld onder N° 88. Zie ook voor de bronnen van de overige beweringen mijne Biographie van Arnaud SCHAEPKENS in: *Publications* etc. XXXVIII, p. 14.

vaas en St Jans kerken zich eene kapel bevond toegewijd aan St. Maternus. Zij werd in 1810 ter verbreeding der straat; door de municipaliteit afgebroken (1).

De Fontein van St. Servaas.

De op het Vrijthof gelegen hebbende „Fontijn van St. Servaas" maakt om dezelfde reden aanspraak op eene bijzondere vermelding. Zij heeft eene geheele geschiedenis, nagegaan vooral door Heylerhoff (2), Dr Doppler (3) en door een naamloozen schrijver (4). Uit die drie studies blijkt het volgende:

Reeds in 1496 was er „in den Vryhoff byneven den ellendigen „Kirchoff ende heer (kanunnik) Henric huis van den Dale... eyn „put gemaect geweest om eyn fonteyne daervan te maecken". Hetzelfde was geschied nabij het huis van den kanunnik van den Dick. Beide ondernemingen mislukten, zoodat de Raad der stad in 1503 het besluit nam om af te zien van de fontein en het bestaande werk te vervangen door een waterput met een dak er over, „en te gebrucken gelick anderen waterputten in der sel-„verstadt" (5).

In 1595 hervatte de Raad het plan om eene fontein daar te te stellen en liet onderzoeken of het daartoe benoodigde water niet zou kunnen aangevoerd worden uit de St. Servaas fontein „int' broeck van den Vroenhoff leggende".

De geleerde kanunnik van St. Servaas Johan Rycke werd den 9 Juni 1603 met de uitvoering van het werk belast. Hij zou, zoohaast de fontein op het Vrijthof zes voet hoog en met een straal van negen duim dikte zou springen, 2000 gulden brabantsch erlangen.

In afwachting van het resultaat, kreeg hij geld op rekening, dat hij zich evenwel verplichtte terug te betalen „indyen tvoergenomen „werk zyn volcomen effect nyet en sorteert".

---

(1) *Annuaire* etc. 1828, p. 112.

(2) Ibid 1829, p. 116.

(3) *Maasgouw* 1888, p. 69.

(4) *Fontaine monumentale de Saint Servais, érigée sur la Place d'Armes à Maestricht en 1605 et démolie par les Français en 1672.* Opuscule Impr. *Courrier de la Meuse* 1889.

(5) In zijn Inventaris der stads-archieven vermeldt Franquinet onder N° 149 eene akte van 24 Juni 1505, houdende uitspraak door scheidsmannen in het geschil tusschen het kapittel en den Magistraat over dien put.

De stad nam voor hare rekening, behalve de versiering der fontein, de levering en het vervoer der materialen, van het elsenhout, dat dienen moest om de buizen te vervaardigen, met uitzondering van de ijzeren banden die vereischt werden om de buizen aan een te hechten. De fontein moest opgeleverd worden in October 1603.

In September werd Jan RYCK door de Staatschen te Breda gevangen gezet, hetgeen officieel geconstateerd werd in de bewoordingen „alzoe duer tgevanckenisse vander canonick RYCK *by den vyand*", want Maestricht was toen Brabantsch-Spaansch. Er bood zich dientengevolge een edelman aan met name Jan BRUNNINX, dienende bij het vendel van den Gouverneur der stad (Antoon VAN GRENET, heer VAN WERPE (1590 tot 1616) die onder cautiestelling, de verplichting op zich nam om het werk te voltooien.

Vertraging was natuurlijk hiervan het gevolg. Den 20 December 1604 was men intusschen met het leggen der geleidingen tot in de Papenstraat gevorderd, tot dat in April 1605, bij terugkomst van RYCK, de buisleiding te nauw bevonden werd. Alles moest opgebroken, de buizen verbreed en opnieuw ingegraven worden.

Na aanbesteding met zeer zorgvuldig bestek (1), werd tot den bouw der fontein overgegaan. In hoofdzaak zij medegedeeld, dat zij gelegen was voor de hoofdwacht en dat na hare definitieve verwijdering in 1733, de plaats waar zij lag geplaveid werd met witte maaskeien in den vorm van de vijfpuntige stadsster; in 1895 werden die keien verwijderd.

De fontein was van ronde constructie en had een diameter van 48 voet; zij was met eene balustrade omgeven, waarin drie met hekkens voorziene ingangen; de balustrade was $4^3/_4$ voet hoog en werd gedragen door 36 pilasters; daarbinnen was een 9 voet breede pad dat het eigenlijke bekken van 30 voet middellijn omzoomde. Tot dat bekken daalde men af door middel van zes treden. In het midden verhief zich eene vierkante kolom waarop een pijnappel, omgeven door drie engelen-figuren, alles ter hoogte van $10^1/_4$ voet; het geheel was in hardsteen en koste 1200 L. guldens.

In weerwil der gekoesterde verwachting en niettegenstaande den onderkant van het bekken $4^1/_2$ voet lager dan de oppervlakte

---

(1) *Maasgouw* 1888, p. 74.

van den beganen grond lag, sprong de fontein niet, en deed zij enkel dienst om water te putten. Voor afvoer was de noodige zorg gedragen; bij bespreking van de herberg *de Kroon* aan het Vrijthof en van de *Sporenstraat* haalde ik aan dat het overtollige water diende tot spoeling van het riool, dat in de Groote Staat, langs de *Landskroon* en door de Jodenstraat, in de Maas uitmondde.

Het rein- en openhouden der buizen kostte veel moeite; een speciaal opzichter moest er voor aangesteld worden, die alras eischte: dubbel tractement (104 gulden), jaarlijks twee karren kolen en een rooden „mantel van livrye deser stadt opdat hy „daardeur van den jongen endere andere te beter mochte ontsien „worden" (1). Een en ander werd hem toegestaan en Gillis JACOBS opzichter over het Vrijthof en stadsfonteinmeester, plechtig bëeëdigd op de voorwaarde: „sonder hem inne te geven in eenige „andere diensten oft wercken"; hij verkreeg bovendien vrije woning „in het XXIste huysken deser stadt toebehoerende opt „grechtien tusschen de oude St. Peters en de Luerders poorten gelegen" tegen betaling van een daalder van 30 stuivers.

Het wilde echter niet vlotten met de fontein; in 1657 hadden de buizen herstelling noodig en men ontbood de fonteinmeesters van Aken en Luik om daarover te confereeren. Gebakken steenen buizen, die men aanvankelijk wilde gebruiken werden afgekeurd en de stadsbouwmeester werd belast met den aankoop van 600 boomen, „daer men 1000 voet buizen te kort kwam". De burgerij werd straatsgewijze gecommandeerd om aan de herstellingen te komen werken.

In 1662 overlegde men in den Raad „opterechten een rad ende „toehoorige instrumenten" ten einde „het waeter uyt de Jeker „met een meulen in de buyzen te brenghen".

Zulks kostte 457 gulden.

Tijdens de belegering der stad door Lodewyk XIV in 1673, was de fontein schier tot een puinhoop vervallen en aangezien ze „nyevers anders toe dient als tot een receptakel van vuylicheyt, „werd goedgevonden de ijzeren hekken, balusters en 't houtwerk „weg te ruimen en den back totter tydt ende wylen toe met

(1) *Maasgouw* 1888, p. 75, 77.

„aerde te vervullen en de looden buizen buiten de vesting lig-„gende, ten stadhuize te deponeeren".

Hier zij de ongeloofelijke bewering medegedeeld dat „la fon-„taine de Saint Servais sur le Vrythof fut empoisonnée par les „Français en 1673" (1).

In 1683 was men erop bedacht om de fontein te herstellen, aangezien „een eerlycken ingesetene deser stadt presenteerde, om „op zyne costen, het water van St. Servaasborn en van andere „fonteinen daar omtrent springende bij een te vergaderen ende op „den Vrythoft te brengen, soo ende gelyck hier vorens is geschiet, „tot welcker eynde hy steene aqueducten versien met goedt *ciment* „soude laten prepareren, op conditie dat, sulx geschiet synde, „hem geoorlooft soude syn, soo veele watere van de massa oft „groote conducte van den Vrythoft aan particuliere persoone te „vercoopen, om *fonteinen in haare huysen te hebben* als het behoeft „van stads publycke fonteinen soude kunnen verdragen" (2).

Het voorstel vond evenwel geen ingang, evenmin als dat, om van den Haag een deskundige te laten overkomen. De fontein bleef in erbarmelijk verval, totdat in 1733 de Raad besloot de voor de dagelijksche parade als andersints hinderende „naemsche „steenen uit te graven... en te employeeren tot deksteenen der „stads mueren".

Sic transit gloria mundi.

Dat de fontein steeds de St. Servatiusfontein genoemd werd is buiten twijfel; dat ze evenwel met een standbeeld van Maestricht's Beschermheilige prijkte en een toepasselijk opschrift in 't latijn droeg (3) heb ik niet bevestigd gevonden.

De tegenwoordige fonteinen.

Toen in 1884, Maestricht het XVe eeuwfeest van zijn Patroon zou vieren, werd door schrijver dezes met kracht aangedrongen op het daarstellen op het Vrijthof van een monument, dat de liefde zou vertolken van het Maestrichtsche volk voor den Grooten

(1) Alex. Schaepkens, *Annalectes archéologiques*, p. 11.

(2) Raadsnotulen 9 Augustus en 28 September 1683. De cursieveering is van mij.

(3) Jos. Russel, *Geschied- en Oudheidkundige Schets van Maastricht* I, p. 277.

Heilige die met het Christendom hier de beschaving invoerde. Het idee werd door Jhr. V. de Stuers, Maestricht's weldoener op kunsthistorisch gebied, warm aanbevolen. Met enthousiasme werd in eene eerste vergadering van notabelen het denkbeeld gehuldigd om, nu men over eene waterleiding beschikte of weldra ging beschikken, de Sint Servaas-fontein, met het beeld van den Heilige bekroond, weder op te richten.

Helaas dat grootsche denkbeeld mocht niet in vervulling gaan. De toenmalige Pastoor-Deken van St. Servaaskerk, Mgr. X Rutten, kantte er zich tegen en wist het ertoe te leiden, dat voor de in te zamelen gelden een baldaquin over het nieuwe hoofdaltaar zou aangeschaft worden .. het voormalige marmeren was voor eene luttele som verkocht en had den weg genomen naar Londen, waar het thans prijkt in de kerk van Kensington... van de overschietende gelden zou de Noodkist *gerestaureerd* worden!! — Gelukkig, driewerf gelukkig, dat er geen geld overschoot! Zelfs waren de ingezamelde gelden, bij voorspeld gebrek aan voorliefde voor het doel, niet toereikend om het *baldaquin* te bekostigen.

In 1895 werd een plantsoentje om de oude muziektent op het *Vrijthof* aangelegd, met een gecimenteerd muurtje omgeven. Twee waterstralen zonder de minste versiering, doen nu en dan dienst als fonteinen, zoodat voor langen tijd de hoop op 't herstel der St. Servaas-fontein verkeken is.

„Voilà pourquoi votre fille est muette"...

Het Spaansch Gouvernement.

In 1287 hadden de Hertogen van Brabant reeds een huis nabij de St. Servaaskerk, daar waar naderhand het Spaansch Gouvernement was (1). Hunne schouten en rentmeesters hielden er hunne residentie (2).

Het werd aldus genoemd, omdat in het huis, gelegen aan de zuidzijde van het *Vrijthof*, — thans geoccupeerd door de Zuid-Limburgsche Bank — in den Spaanschen tijd de gouverneurs der stad hun verblijf hielden; het behoorde in eigendom aan het kapittel van St. Servaas, dat het te dien einde aan de stad verhuurde.

(1) *Maasgouw* 1886, p. 32.
(2) Ibid., 1903, p. 91.

„Het dagteekent uit de 1ste helft der XVIe eeuw en is in gothischen stijl gebouwd. Het westelijk gedeelte van den voorgevel is nog vrij wel in den oorspronkelijken staat; in de venstertrommels prijken het gebeeldhouwde wapen van Keizer KAREL V en de zuilen van Hercules met het devies: *Plus oultre;* daartusschen zag men vroeger de medaillon-portretten van KAREL V en van PHILIPS II, zooals uit de nog bewaarde onderschriften blijkt. (Die borstbeelden werden door de Fransche Republikeinen verwijderd). De oostelijke helft van den gevel, waarin vroeger eene poort voor voertuigen was, had een van hout getimmerde bovenverdieping; in de XVIIe eeuw is deze door den tegenwoordigen steenen gevel vervangen" (1).

Bovenvermelde versieringen aan de vensters, misschien wel de vensters zelve, werden aangebracht ter herinnering aan de gebeurtenis, dat aldaar de bovengenoemde vorsten hun verblijf hielden tijdens hun bezoek aan Maestricht.

Den 14 October 1520 toch, hield hier Keizer KAREL V zijne blijde inkomst als Hertog van Brabant, Bourgondië en Lotharingen; hij werd in triomf ingehaald door den Magistraat met 2000 geharnaste en keurig uitgedoschte schutters en de geestelijkheid der stad; een prachtige stoet van hoogadellijke personen vergezelden den vorst die bij die gelegenheid alle privilegiën der stad bekrachtigde (2) (zie ook (3).

In 1529 kwam hij andermaal te dezer stede en legde in de St. Servaaskerk, in kanunniks gewaad, den eed af als beschermer der kerk (3).

Woensdag den 24 Februari 1546 vierde hij hier zijn geboortefeest (4).

Den 4 Juni 1550 deed PHILIPS II, destijds nog kroonprins, zijne plechtige intrede in Maestricht en stapte af in het paleis (Spaansch Gouvernement) aan het *Vrijthof*, vanwaar hij naar St. Servaas

---

(1) Victor DE STUERS, *Maasgouw* 1905, p. 65.

(2) *Maasgouw* 1886, p. 72 en ibid. 1894, p. 47.

(3) In de Hist. Beschrijving der St. Mathias parochie (*Publications* etc. XXIX, p. 380) heet het dat Keizer Karel zijne blijde inkomst deed den 13 Mei 1520 en dat hij logeerde in de Commanderie van de Biesen, van waar hij den volgenden dag de Hoogmis ging bijwonen in St. Mathias.

(4) *Publications* etc. XXIX, p. 90.

Het Vrijthof in 1671 (Noordzijde).

trok. Luisterrijke feesten werden te zijner eere gegeven: de vijf compagnieën schuttersgilden kregen nieuwe vaandels, geel, wit en rood, een 24 voet hooge reus werd vervaardigd, een bezoek gebracht aan St. Pietersberg, rederijkersfeesten en de bestorming van den Burch op de Maas hadden plaats, evenals eene solemneele processie enz. (1). Tegen den avond kwam de Keizer ook in de stad.

DE WITTE VROUWEN.

Het klooster en de kerk der *Witte Vrouwen*, ook zusters van St. Victor en Penitenten van Sinte Magdalena geheeten, strekte zich uit langs de noordzijde van het *Vrijthof.* De oorsprong der orde is van hooge oudheid, want volgens de traditie, door Pelerin betwist (2) doch door van Heylerhoff zegevierend gehandhaafd (3), werd het klooster door den 16en Bisschop van Maestricht JOHANNES AGNUS (625-646) die gehuwd was vóór dat hij de bisschoppelijke waardigheid bekleedde, gesticht voor zijne echtgenoote (4). Volgens eene chronijk werd de H. JOHANNES AGNUS op den bisschoppelijken stoel geplaatst door Koning DAGOBERT, die toen hier in het paleis der Frankische Koningen woonde. In 637 gaf hij aan de *Witte Vrouwen* vergunning om een klooster te bouwen (5).

Zooals elders opgemerkt werd, hoogde het *Vrijthof* zich in den loop der tijden, wel 1½ meter op, zoodat de oude constructies erlangs gelegen, van lieverlede veel lager kwamen te liggen. Dit nu was het geval tijdens het bestaan van voornoemd klooster; het lag wel 1½ meter dieper dan het Vrijthof, waaruit minstens een gegrond vermoeden, pleitende voor zijne oudheid, afteleiden valt.

Uit de archieven der St. Servaaskerk blijkt, dat de levensregel der religieuzen volmaakt overeenstemde met die der eerst gestichte kloosters in West-Europa, die allen den regel van den H. Benedictus volgden. Zij waren niet aan het slot gebonden en namen steeds deel aan de groote processien, die vooral in de XVe eeuw alhier gehouden werden; ook woonden zij Zondags steeds de Hoogmis bij in St. Servaas. Destijds werden zij „de bekeerde zondaressen" genoemd.

---

(1) *Publications* etc. XXIX, p. 86—96 (Uitvoerige bijzonderheden).
(2) *Essais Historiques et Critiques*, p. 215.
(3) *Annuaire* 1829, p. 148.
(4) Vergelijk *Maasgouw* 1901, p. 95.
(5) *Maasgouw* 1885, p. 1135.

De kerk der *Witte Vrouwen* was vooral bekend door een Christusbeeld, dat er vereerd werd en een groote toevloed van pelgrims, zelfs uit verre landen, naar hier lokte. De legendarische oorsprong van dat Kruisbeeld is bekend: een edelman van het naburige dorp Riempst, bij zijn terugkomst uit het Heilige Land, omstreeks het jaar 1300, bracht aan zijn jongste dochter eene noot mede, die geplant, zich in den vorm van een kruis ontwikkelde. Die legende zal wel op een waren grondslag berusten: wellicht zal de opgeschoten boom den vorm van een kruis vertoond hebben, en door eene kunstenaarshand voltooid zijn. De ouders zagen voor hunne dochter in dat feit hare bestemming tot het kloosterleven; zij stemde daarin toe, gaf het kruisbeeld ten geschenke aan de *Witte Vrouwen* en nam het kleed der orde aan.

Bij de verjaging der kloosterlingen door de Fransche Republikeinen, den 5 December 1795, werd het eerbiedwaardige beeld overgebracht naar de Parochiekerk van St. Martinus te Wyck, alwaar het nog steeds het voorwerp van godvruchtige vereering is.

Zooals blijkt uit de akte van adjudicatie (1) had het klooster eene groote uitgestrektheid; met zijne tuinen en annexen strekte het zich uit tot aan de Groote Gracht, de Helmstraat en het Statenstraatje. Van kerk en klooster is geen spoor meer over, beide werden afgebroken en aan 't Vrijthof vervangen door het statige heerenhuis dat de voornaamste plaats aan de noordzijde van het Vrijthof inneemt. Bij den laatsten eigendomsovergang werd het achterliggend terrein verbrokkeld en het huis in tweeën gesplitst, zoodat thans de kans verkeken is om van het zoo bij uitstek gunstig gelegen complex een Rijksgebouw te zien maken, waar vele publieke administratiën hadden kunnen gevestigd worden.

Het klooster der *Witte Vrouwen* bezat te Scharn een lusthuis en hoeve met prachtige tuinen en boomgaard. Ook dat goed werd als nationaal domein, den 7 Maart 1797, verkocht. In 1880 was er eigenaar van de heer Duquesne. Het gedeelte van het Wyckerveld, waar de meeste der daartoe behoorende landerijen gelegen waren, heet thans nog *het Wittevrouwenveld* (2).

Van de 13 kerspelen (wijken) waarin de stad in de Middel-

---

(1) Te vinden *Maasgouw* 1890, p. 20.
(2) *Maasgouw* 1880, p. 371.

eeuwen verdeeld was, heette er een naar de *Witte vrouwen*. Op de bewoners van ieder kerspel rustte de verplichting om, onder aanvoering van een *overheutzman* en verscheidene hoofdlieden, een sector van de wallen te verdedigen; reeds in 1380 komt eene desbetreffende nauwkeurige regeling voor (1). In 1442 worden als hoofdlieden van het *Witte Vrouwen-kerspel* genoemd Johannes MUYLS, Lieben VOECHS en Frans CRAEGHS (2).

HET STATENHUIS.

Nog dient met enkele woorden het thans nog zoogenaamde *Statenhuis* vermeld te worden.

Op die plaats stond weleer in 't begin der Xe eeuw, het paleis van den Graaf der Maasgouw ALBUINUS, reeds in 908 in een charter van LODEWIJK HET KIND vermeld. De Lenarts noemt het „het uytstekenste gebouw der geheele plaats, waaraan alle hand„werkers hunne kunst en vernuft hadden toegebraght en waarvan „onze voorouders de kostbaarheid bewonderden ofschoon zij niets „dan de overblijfsels daarvan gekend hadden" (3). Het terrein dat zich van daar tot aan „de plaats waar nu het Kapittel dien uyt„stekenden omgang gebouwd heeft die *het Paradijs* genoemd wordt" en dat zich uitstrekte tot aan de ruïne van het hof van ALBUINUS, „diende eertijds misschien tot bloemperk daartoe, en zal metter „daad in Albuinus tijd, een aardsch paradijsje zijn geweest" (4), CHILDERIC II in 659, ARNULF in 891, en KEIZER HENDRIK in 928, hielden er hun verblijf (5).

Naderhand diende het gebouw tot *Munt* van het graafschap den Vroenhof, alwaar onder anderen reeds op het einde der XIe eeuw geld geslagen werd; van Heylerhoff (6) zegt een goudstukje gezien te hebben, dat aan eene zijde den beeldenaar van Keizer

---

(1) *Publications* etc. XIV, p. 6.
(2) Ibid. XIX, p. 389.
(3) *Publications* etc. II, p. 24, 25.
(4) Ibid. II, p. 37.
(5) Ibid. I, p. 251.
(6) *Jaarboekje* 1851, p. 256, 259, 260.

HENDRIK IV, aan de andere dien van ST. SERVAAS vertoonde (1). Zoo ook goud- en zilverstukken van gelijken oorspong uit de XIIIe eeuw met het beeld van ST. SERVAAS en de wapens van Brabant, gedenkpenningen van zilver en brons, geslagen bij gelegenheid van belangrijke gebeurtenissen, eene menigte duiten van verschillende jaren met het wapen van Brabant en met de Maestrichtsche ster voorzien. De noodmunten van verschillende typen en waarde, tijdens het beleg van 1579 geslagen, zullen wel dáár vervaardigd zijn.

Tevens werd aldaar de schepenbank van den Vroenhof gehouden, toen het primitieve gebouw dat voorheen daartoe diende en *Linkulenhof* genaamd werd, (2) in duigen was gevallen. Zooals hiervoor is bemerkt, hadden op het plein dat ervoor lag, tijdens de regeering der Brabantsche Hertogen, de gerechtelijke executiën plaats.

Als opvolgers dezer laatsten, na de verovering van Maestricht door FREDERIK HENDRIK in 1632, werd door de Staten tot de verbouwing besloten. In 1700 legde de Gouverneur Generaal DE DOPFF (3) den eersten steen van het *Statenhuis*, dat eerst in 1720 voltooid was. De Commissarissen-Deciseurs, hooge Staatsambtenaren, die bij hunne komst alhier, om jaarlijks, en sinds 1644 om de twee jaren o. a. in appel recht te spreken, met koninklijk eerbetoon ontvangen werden, hielden er verblijf (4). Eene beschrijving van het gebouw en van het ceremonieel dat bij aankomst der Commissarissen geobserveerd werd, is in 't hieronder vermelde jaarboekje te vinden (5).

---

(1) Een zeer belangrijk artikel over het *oudste muntwezen te Maestricht* van onzen voormaligen stadgenoot den verdienstelijken numismaat HOOFT VAN IDDEKINGE, is te vinden in de *Maasgouw* van 1883, p. 885. Daarin wordt betoogd, dat reeds in de VIe eeuw hier zeer fraaie munt werd geslagen, zijnde Maestricht alstoen de hoofdstad van het Noorden aan deze zijde van den Rijn. De Maestrichtsche munten uit het Merovingische tijdvak bewijzen, dat de Stad toen tot de meest ontwikkelde steden van het Frankische rijk behoorde en ver boven Keulen, ja boven het Parijs van die dagen stond.

(2) Op de plaats waar thans de kazerne *des Bons Enfants* is, dus nabij de oude Linkulenpoort (hoek Bouillonstraat). Zie omtrent dat gebouw, dat nog in 1527 vermeld wordt, *Publications* etc. XXXV, p. 287.

(3) Zie *Notices Généalogiques sur la noble famille de Dopff*, *A. A. Vorsterman-van Oijen*. *Publications* etc. IV, p 369.

(4) Zie *Jaarboekje* 1851, p. 253 en *Publications* etc. XXXV, p. 272.

(5) Het Maasgouwnummer van Juli 1907, waarin eene studie voorkomt „*Het Schepenhuis van het graafschap van den Vroenhof of hof van Lenculen*" door Jos. M. H. EVERSEN, kwam te laat in mijn bezit, om nog benut te worden.

Intusschen hield de rechtbank er hare zittingen tot 1794. De Arrondissements-rechtbank bleef er gevestigd tot 1829, toen de Minderbroederskerk op de Tongersche straat tot Paleis van Justitie werd ingericht. In 1830 werd het *Statenhuis* door Dr BOSCH gekocht en tot particuliere woning ingericht.

DE POORT VAN LEUTH.

Als toevluchtsoord hadden vele adellijke bewoners van het platte land en in de omstreken gevestigde kloosters, Refugiehuizen binnen de stad, die zij betrokken wanneer de oorlogsfakkel ontbrandde en zij in hunne verblijven niet meer veilig waren. Deze huizen, hecht en met ruime beurs getimmerd, staken gunstig af tegen de meer eenvoudige en vaak schamele woningen van den stads burger. Zij werden *Poorten* genoemd; vaak had ik de gelegenheid ze als voorheen aanwezig, in verschillende straten te doen kennen.

De heeren VAN LEUTH hadden hier eene dergelijke Poort, gelegen aan 't *Vrijthof*, zooals blijkt uit eene overeenkomst gesloten in 1551 met Johan GUBBELS, leidekker, ten overstaan van Notaris CRIECKELMAN, houdende de conditiën van vernieuwing van het dakwerk (1). De Poort van Leuth lag naast het *Statenhuis*, dat in 1625 de plaats innam van het huis *de Keyzer* en het huis de *Roypoorte* (2).

HET KOOR VAN ST. SERVAAS BEDREIGD.

Engelbertus BOONEN, te Brussel geboren, werd in 1574 kanonik van St. Servaas, in 1579 tot Deken gekozen en in 1614 Proost van het kapittel; hij overleed in 1629 Hij was bijzonder liefdadig en vrijgevig, stichtte meerdere beurzen voor de studie der Philosophie en Theologie te Leuven en was een bijzonder weldoener der Annunciaten te Wyck, wier kerk hij stichtte. Hij woonde langs de zuidzijde van het Vrijthof, naast kanunnik Laurens MEYS. In weerwil zijner uitstekende hoedanigheden die hem bij iedereen geacht en bemind maakten, had de brave man het meer dan zon-

---

(1) De merkwaardige tekst dier overeenkomst is door Jos. EVERSEN gepubliceerd de *Maasgouw* van 1888, p. 81.

(2) Volgens de op p. 332 Noot 5 aaangehaalde studie.

derlinge plan opgevat om... *de apsis* van St Servaaskerk af te breken, en daarna op zijn eigen kosten *in modernen styl* een nieuw koor te bouwen, dat vijftig voet verder naar het Vrijthof zou uitgesprongen hebben! De plannen waren reeds gemaakt, de inwendige versiering, die uit marmer en hout zou bestaan, was vastgesteld, toen dat voornemen gelukkig verijdeld werd. Het kapittel kon zich niet vereenigen o. a. met de afbraak der crypta en weigerde vooral halstarrig om gevolg te geven aan het voornemen van den Proost om in de nieuwe constructie op verschillende plaatsen zijn familiewapen aan te brengen; dát vooral strookte niet met de waardigheid van de gebouwen van het kapittel (1).

Ter wille van het dwaas zonderlinge van dit plan, dat het kerkgebouw in een zijner schoonste onderdeelen onherroepelijk zou misvormd en het Vrijthof een ander aanzien gegeven hebben, wordt zulks hier vermeld.

Huizen op het Vrijthof en hunne bewoners.

In 1290 (N° 18 D) komt een huis voor nabij het *Vrijthof, circa atrium*, toebehoorende aan Henricus HELLINCHARST, gelegen tusschen dat van wijlen TUTLENTUT en dat van Ricola DE VONDERE.

In 1310 (N° 75 D) is er sprake van een cijns gevestigd op het huis van wijlen Maria DE DURASCH bij het *Vrijthof (prope atrium)* en van het huis van Wiricus BORNEKEN, zoomede in N° 75 D van de goederen van wijlen HARDEVUST, waarop het nieuwe koor der Witte Vrouwenkerk gebouwd is.

In 1312 (N° 96 B) van een huis *juxta atrium*, tusschen het huis genaamd *schoneeghen* (het behoorde aan de ridderfamilie VAN SCHONEGGE) en dat van Gerardus RAET, waarvan het erfrecht opgedragen wordt aan Johannes *presbyter* DE SANCTO SPIRITU en aan Elisabeth, de dochter van Lambertus TELDERE.

In 1321 (N° 66 D) van eene rente, gevestigd op een *steenen huis* — destijds nog eene zeldzaamheid — het in 1312 genoemde *schonechen*, liggende op den hoek der *novus vicus* (Platielstraat), tegenover het hospitaal van St. Servaas, dus waar thans *de Struysvogel* is.

---

(1) Zie *Maasgouw* 1888, p. 49, 73 en vooral *Annuaire* etc. 1831, p. 112; ook *Maasgouw* 1898, p. 74.

Het Vrijthof in 1671 (Oostzijde).

In 1332 (N° 247 D) van het huis *iuxta atrium*, toebehoord hebbende aan Arnoldus DE VARTTENBERGH, waarin Hermanus BOCH, *factor stannearum amphorarum* (tinnen-kannengieter) woont.

In 1338 (N° 318 D) woonde Henricus MAGNUS, nabij het Vrijthof.

In 1339 (N° 331 D) is er sprake van het woonhuis van Johannes, priester, gelegen tusschen dat van Gerardus CONCILII en dat der kinderen TELDERS.

In 1342 (N° 362 D) wordt vermeld, dat Henricus MAGNUS *iuxta atrium* woonde.

In 1343 (N° 383 D) woonde Johannes, de rector der kapel van den H. Geest langs het *Vrijthof* naar den kant der Platielstraat, naast het huis der kinderen TELDERS. De eigenaar van het woonhuis van Johannes, was Johannes DE BROEGEL, meester van het hospitaal van voornoemde kerk.

In 1343 (N° 107 W) wordt vermeld een huis *iuxta atrium* naar den kant der Nieuwstraat, (Platielstraat) gelegen bij het huis van de kinderen van TELDERS, tusschen dat van Gerard ROET, priester en dat van Elisabeth TELDERS.

Ook in 1343 (N° 108 W) het huis van Jan DE SANCTO SPIRITU, kapelaan van St. Servaas, gelegen *iuxta atrium*, dat hij per testament gedeeltelijk vermaakte aan de Bewaarders der Heiligdommen Aan Aleyde TELDERS, begijn, vermaakte hij een zijner kerkgewaden (zie op 1339 en de beide voorgaande van 1343).

In 1343 (N° 370 D) wordt het huis genoemd aan het *Vrijthof* van Wilhelmus DE SANTTEN, gelegen naast de huizen van Johannes UNGENERE en van Henricus genaamd HELLICARST.

In 1343 (N° 380 D) woonde langs het *Vrijthof* Johannes WYTHUES, lakenscheerder.

In 1347 (N° 430 D) wordt melding gemaakt, evenwel zonder nadere omschrijving, van het huis *de Heze*, nabij het *Vrijthof*.

In 1357 (N° 571 D) is er sprake van eene *camba* (brouwerij) langs het *Vrijthof*, tusschen het klooster der Witte Vrouwen en het erf van Johannes MEYER gelegen.

In 1361 (N° 648 D) van het huis van Johannes, Catharina en Elisabeth, kinderen van Johannes DE WYTROC, gelegen *supra atrium in angulo*, tusschen het *ellendigen kerkhof* en het huis van Ludovicus LODENER, lakenscheerder.

In 1365 (N° 707 D) van het huis van Wilhelmus DE UDEN-

COVEN, kleermaker, *supra atrium*, gelegen naast dat der weduwe van Amelius DE SPAUDEN en dat der weduwe van Johannes *phisicus*.

In 1366 (N° 727 D) wordt aan den zooeven genoemden DE UNDECOVEN in erfrecht opgedragen een huis aan het *Vrijthof* gelegen, tusschen dat van Ludovicus *supra atrium* en dat van Conrardus RYMPST.

In 1366 (N° 1 S) is er sprake van een huis bij het Vrijthof naast dat van Conrardus DE RYMPST, lakenscheerder en naast dat van Lambertus UNGENER. Dit laatste was in 1332 bewoond door Giselbertus UNGENERE en later door Theodoricus DE ROESMER, zadelmaker (N° 247 D) (zie voorafgaande).

In 1377 (N° 810 D), in 1383 (N° 882 D, in 1393 (N° 883 D) en in 1396 (N°s 974 en 975 D) wordt de hospes genoemd van de reeds vaak vermelde herberg *„ten guylden reynge"*. Het was Lambertus DE LARE, bijgenaamd *de Roede Wynandi*, omdat hij van Wynandsrade afkomstig was; hij overleed in 1396. DE LARE was tevens eigenaar van de ernaast, naar den kant van het Keizer Karel plein gelegen herberg *„ten sleutele"*, in 't latijn *de clave*. Hij bekwam er den eigendom van door zijn huwelijk met de weduwe van Theodoricus DE CLAVE of VAN DEN SLEUTEL, wiens eigenlijke naam VERSAMMEN was.

Later was Wouter DATYN, priester en schatbewaarder van St. Servaas, eigenaar van *den Ring*. Hij stierf in 1486 en legateerde den eigendom ervan aan de Broederschap der kapelanen van St. Servaas (1).

Tegenover het logement *de clave* en tusschen het huis van Godefridus CORTTEN, smid en het logement *de cervo*, lag in 1401 (N° 1052 D) het huis van Nycholaus DE NAMURCO; deze laatste wordt vermeld bij de Statenstraat in N° 1042 D.

Naast de *sleutel* bevond zich de brouwerij (*camba*, panhuis) van het kapittel.

In 1378 (N° 33 W) wordt Jan DE HOORENDONCK, kleermaker, genoemd als wonende *iuxta atrium*.

In 1387 (N° 432 D) wordt genoemd het huis van wijlen Henricus DE MONTENAKEN, schepen van Tricht, gelegen aan het *Vrijthof* naast dat van Arnoldus KICKELMOY.

---

(1) P. DOPPLER, *Nécrologe de la confrérie des chapelains... de St. Servais*, p. 158.

In 1400 (N° 67 D) wordt andermaal genoemd het in 1321 bedoelde huis: *schoenegghen, opt oirt (hoek) tieghen sinte Servaes gasthuys ende die nuwestrate*, tusschen het huis van Tyssen VAN DEN MEYE en dat van Willem KEYZER *in de nuwestrate*, bewoond door Hendrik VAN SCHUTDORP.

In 1402 (N° 194 D) treft men aan Kathrijn, de weduwe van Henrix VAN DEN ROSEN als *weyrdinne inder herbergen geheyten inden wynckel*.

In hetzelfde jaar wordt dit huis vermeld als eene herberg gelegen aan den ingang der Helmstraat en gehouden door de weduwe van Jonker Hendrik DE ROSIS (1)

In 1405 (N° 1064 D) komt voor een huis *in atrio*, toebehoorende aan Anthonius MUSELER, kapelaan van St. Servaas, gelegen tusschen dat van Johannes COCI, *scriptor* der stad, en dat van Johannes DE CRANENDONCK.

In 1407 (N° 1089 D) is er sprake van het huis *in dat gulden hout*, gelegen tusschen dat van Theodoricus NUESTEN *ten gulden coppe* en dat van Johannes DE HAREN *in den Vos* (2).

In 1408 (N° 1098 D) van het huis *ten Vos* nabij het *atrium*, gelegen tusschen het huis *ter clocken* (3) en het huis *ten gulden heude*.

In 1411 (N° 1128 D) woonde in het eerstgenoemde huis Johannes DE HAREN, lakenwever, in het tweede Johannes DE CAMPANA, en in het derde Theodorus NUEST of NUESTEN.

In 1413 (N° 1149 D) komen evengemelde huizen nogmaals voor.

In 1413 (N° 572 D) wordt met verwijzing naar N° 571 D (van 1357) de daar bedoelde brouwerij vermeld als toenmaals heetende *louwenpanhuis*.

In 1414 (N° 69 D) was het in 1400 genoemde huis nog bewoond door VAN SCHUTDORP; de naam van dat huis schijnt echter reeds in onbruik te zijn geraakt want het wordt aangeduid *als vuermals te heyten schoeneggen*.

---

(1) *Publications* etc. XIV, p. 138.

(2) Als naast het *gulden hoofd* wonende trof ik aan een schoenmaker Jan BERNE genaamd, die ten tijde der Wederdoopers (1534) een der hoofden der sekte, den beruchten SLACHTSCHAEP, huisvestte (Jos. HABETS, *de Wederdoopers*, p. 74).

(3) Het huis *ter clocken* werd later *den Helm* geheeten. Alex SCHAEPKENS, *Publications* I, p. 60 en *Annales* I, p. 108 zegt dat hij dat hôtel, dat zijn naam aan de Helmstraat gaf, nog versierd heeft gezien met eene klok die gebeeldhouwd was op het fronton van het dakvenster. (Zie verder op 1423 en 1499).

In 1423 (N° 1248 D) wordt vermeld het huis *tegen den Vrythoff over* gelegen, naast het huis *int wit pert* en het huis *vander Clocken.*

In 1424 (N° 1256 D) het huis *oft herberge* geheeten *ten Reynge*, gelegen naast de *herberge ten sleutele*, benevens een stal geheeten *in dat Eggerixgaet*, tusschen het erf van Rutger VAN LEUWEN en den stal van Rogier VAN SPAUEN, voorheen van Cloes VAN NAMEN. Het erf van Rutger lag tusschen den voornoemden stal *de verbonden steyt metten guede van den Renge* en het huis van Goedart WYTTE, smid, gelegen op den hoek van het *Eggerinxgaet* (Statenstraatje).

In denzelfden brief wordt ook vermeld het huis van Kathryne, de weduwe van Symon CUPERS, gelegen aan het *Vrijthof* naast het huis van Willem VAN DER CLOCKEN en dat van Cloes BRUYNS.

In 1442 (N° 1336 D) is er sprake van het huis *aenden Vrythoeff*, bewoond door Johan DWENGLANT, gelegen naast dat van Andries VANDEN BIESSEN en dat der kinderen van Liebrecht VOECHS.

In 1453 (N° 1408 D) van een huis *op die trappen* aan het *Vrijthof*, gelegen naast het huis *inden renck.*

In 1464 (N° 2 S) van een huis *int cleynere hyemelrick* aan het *Vrythof* gelegen, naast dat van wijlen Heynrix VAN EMBEVS (VAN EMBEMS? zie N° 1032 D) en dat van Johan VAN OPOTEREN, schrijnwerker.

In 1490 (N° 252 F) van het huis *opten gulden leeuwe* aan het *Vrythof* gelegen, tusschen dat van Benetyn KINDERE en dat van Henrick VAN GELLICK.

In 1499 (N° 260 F) schijnt het huis *ter clocke* reeds van naam te zijn veranderd, want er is sprake van Henrick VAN GELLICK *byden Vrythoeff* en Thomas VAN HEERDEREN *weert inden helm*, beiden schepenen van Maestricht. (Zie op 1408 en 1490).

In 1528 (¹) wordt Wouter VAN MEEUWEN genoemd *als voertyds weert in den liebart.*

In 1555 wordt als *weert in den Helm* genoemd, Laurens THOLEN, geburgerd onder de bakkers (²).

In 1556 zegt Alex. Schaepkens (³) in een cijnsboek van St. Ser-

(¹) *Publications* etc. I, p. 68.

(²) HAAKMAN en ALLARD, *Het beleg en de z.g. verwoesting van Maastricht in 1579*, p. 233.

(³) *Publications* etc. I, p. 66.

vaaskerk gelezen te hebben „item die gueden *in den Winkel*... „welke gueder gelegen syn achter *den Helm* aen den *Vrythoeff* „ende tusschen den Groeten Gracht, ouch rynende ter eynre seyde „aent cloester der precker heren".

De huisnaam *de Winckel* had betrekking op het bisschoppelijk paleis, dat aldus wordt genoemd als de plaats waar „het Wilde „Zwijn der Ardennen" vóór zijne onthoofding in 1485, werd gevangen gezet (1). In 1505 wordt het vermeld als het hoekhuis der Groote Staat en van het Vrijthof en als zijnde te dien tijde *het hof van Luik* (2). De bisschop JAN VAN HORN had er lang gewoond; hij stierf in het klooster van Slavante en werd aldaar begraven. Voorheen (zie op 1402) was *de Winckel* eene herberg.

In 1556 treft men ook langs het Vrijthof aan de huizen geheeten *die Ducaet*, *in den gulden Schilt*, *in den lewe* bij Jannes MUYLS, die ook genoemd wordt als eigenaar van *den Libar* (3).

In 1574 wordt de herberg *den Gouden leeuw* nog vermeld, even als *de Kroon*, aan den noord-oostelijken hoek van het Vrijthof gelegen. In *de Kroon* werd niets dan wijn geschonken. Toen was er de waard van, Dionysius VAN SUETENDAEL, gewoonlijk genoemd „*Nys in de Croon*". Hij was ook wijnhandelaar in het groot en stads peimeester en had veel geld te vorderen van de familie VAN GAVER.

In den Spaanschen tijd werden er in die herberg groote verteringen gemaakt zooals blijkt uit de historische studie van pastoor Meulleners (4).

In 1605 wordt het huis *de Kroon* nog genoemd bij gelegenheid van de voorzorgsmaatregelen die genomen werden om te beletten dat de afvoerbuizen van de St. Servaasfontein zich zouden verstoppen, in welk geval „den kelder *in de Croone* groote schaede „geschaepen zyn te lyden" (5)

---

(1) *Publications* IV, p. 394.

(2) *Maasgouw* 1886, p. 71.

(3) *Publications* I, p. 67, 68.

(4) Ibid. XXV, p. 235 en 286.

(5) *Maasgouw* 1888, p. 75. — Al de hier vermelde herbergen, logementen en wijnhuizen worden opgegeven als te hebben bestaan vóór en na het beleg van 1579, zie HAAKMAN en ALLARD, *Op. cit.*, p. 106, 107.

In 1638 verpandt Jan JASPERS hoefsmid, echtgenoot van Maria VAN GULPEN, zijn huis *het Voske* geheeten, gelegen aan het *Vrijthof* naast het huis *het Hooft* en naast dat van Jan PRENTHAGEN, benevens zijn huis *het wit peert* aan het *Vrijthof*, gelegen tusschen het huis *het hoofyzer* en dat van Jan RAMEECKERS (1).

In 1748 bestond nog het in 1556 genoemde huis *de ducaet*. Tijdens de belegering door de Franschen, viel er een bom in, evenals in een schoorsteen van *den Helm* en in het huis van de weduwe GAUTHIER, ook op het Vrijthof gelegen (2).

Een ander huis aldaar gelegen, tusschen *het wit kruis ende doctor* PELLERIN had bij dezelfde gelegenheid ook te lijden (3).

---

89 De Vijfharingenstraat, Sterreruwe.
(Vicus Stellarum).

Voorheen was deze straat, die breeder schijnt geweest te zijn als tegenwoordig (4), bekend onder den naam van *Sterruwe (vicus stellarum)*. Zij werd aldus geheeten naar den naam van haar oostelijk hoekhuis in de Groote Staat dat nog in de XVe eeuw *„de Sterre"* als uithangbord had. Later kwam die eer toe aan het er tegenover gelegen huis dat *„in de Vijfharingen* heette (5).

Huizen in de Vijfharingenstraat en hunne bewoners.

In 1343 (N° 375 D) woonde in de *Vicus Stellarum* Henricus RIDDER, *lorimerius* (kleinsmid) en Reynerus DE BORSEN.

In 1347 (N° 430 D) Nicholaus DE MAURO, schepen der stad en Johannes *factor corrigarum* (gordelmaker).

In 1352 (N° 485 D) Wilhelmus, *sartor* (kleermaker) en Johannes LENSIS, ook *sartor*.

In 1365 (N° 708 D) is er sprake van een huis in de *vicus stellarum*, gelegen tusschen dat van Everardus, *sutor* (schoenmaker) en dat van wijlen BOYMHOUWERS.

---

(1) *Archivalia* van den Nieuwenhof.
(2) *Maasgouw* 1896, p. 22.
(3) Ibid. 1896, p. 30.
(4) FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 71.
(5) Ibid., p. 118.

In 1366 (N° 724 D) wordt Johannes, de zoon van laatstgenoemde, vermeld als wonende in dezelfde straat naast Arnoldus RAVE, *sartor*, en Arnoldus, *sutor*.

In 1377 (N° 822 D) woonde er nog Everardus, *sutor* (zie op 1365).

In 1381 (1) woonde *opt oert van der Sterreruwe*, Diric VAN LYMBORCH, bakker, lid van den Raad.

In 1382 (N° 880 D) wordt die straat weer in het Nederduitsch *die Sterruwe* genoemd.

In 1387 (N° 432 D) wordt een huis in de *vicus stellarum* vermeld.

In 1408 (N° 1103 D) het erf van Willem MORBELS *in die Sterruwe*, gelegen tusschen dat van Jacob LUPERS en dat van Gilles STUERBOETS.

---

90. De Witmakerstraat.

(Rue des Blanchisseurs ou des Chamoiseurs).
(Vicus Albifactorum).

Als groote verkeersweg binnen de stad, wordt deze straat door de Lenarts (2) alreeds aangemerkt bestaan te hebben ten tijde van graaf ALBUINUS in het begin der Xe eeuw. Zij volgde den oever van de Jeker van af de nu afgebroken banmolen van St. Servaaskapittel tot aan de Koestraat, en verleende toegang tot de weiden, door de armen dier rivier besproeid. Zij ontleende haren naam aan de ambachtslieden, die daar in de nabijheid van de Jeker woonden en reeds in 1389 een gilde vormden onder den naam van *witmakers*, *bontwerkers* of *velbereiders* (chamoiseurs). Behalve de veelvuldige aanwending van leder als onderkleeding der geharnaste krijgslieden, werden in de Middeleeuwen de kleederen der rijke burgers schier allen met pelterijen gevoerd of afgezet, totdat de laken-industrie in het begin der XVe eeuw aan die mode afbreuk begon te doen. Of de naam *Witmakers* niet synoniem is van *voller*, *foulon* en derhalve betrekking heeft op het lakenwevers (gewantmakers)-ambacht, dat aldaar door de Kloosterbroeders, de Begaarden, uitgeoefend werd? Ik vermeen deze ver-

---

(1) *Maasgouw* 1883, p. 868, 873.

(2) *Publications* etc. II, p. 24.

onderstelling ontkennend te moeten beantwoorden. In 't Fransch wordt die straat Rue des Blanchisseurs of veelal Rue des *Chamoiseurs* genoemd en deze laatste benaming heeft blijkbaar betrekking op het velbereiders-ambacht; men denke aan *peaux de chamois*. De verklaring van het woord in Larousse laat trouwens daaromtrent geen twijfel bestaan; ook *un foulon hérisson* wordt daar beschreven als een werktuig *employé en corroirie pour fouler les peaux sortant de rivière*. De langs die straat stroomende Jeker was dus voor de velbereiders (chamoiseurs) onmisbaar. Zij zullen zich derhalve bij voorkeur dáár gevestigd en den naam van hun handwerk aan de straat gegeven hebben.

De volgende bijzonderheid geeft meer waarde aan die veronderstelling.

In 1301 (N° 45 F) wordt melding gemaakt van den *pelsbereider* Mathias RODE op wiens goederen, in die straat gelegen, voor eene helft eene jaarlijksche cijns gevestigd was; de andere helft belastte het woonhuis van Arnuldus *beghardus*, gelegen tegenover het huis van Arnuldus VAN CANNE.

De hier als *beghardus* betitelde Arnuldus geeft van zelf aanleiding tot eene verklaring. In het begin der XIIIe eeuw had zich hier eene broederschap van lakenbereiders gevormd, die ofschoon in communauteit levende en arbeidende, aanvankelijk geen kloosterlingen waren en dan ook geen kloosterkleed droegen. In 1268 evenwel traden zij toe tot den derden regel van St. Franciscus van Assisië en stichtten er naast hunne woning, die aan de zuidzijde der *Witmakerstraat* lag, ter hoogte waar thans de Heer Ernest Hollman woont, eene bidkapel aan St. Bartholomeus toegewijd, waartoe het kapittel van O. L. Vrouw hun een terrein afstond. Dat terrein strekte zich uit tot aan de Heyenstraat. De kapel, lang circa 16 M., breed 6 M. was in den vorm van een kruis gebouwd en zooals gebruikelijk, met het koor naar het Oosten (hier de Heyenstraat) gekeerd. Van deze straat was het koor ongeveer 10 M. verwijderd, terwijl de noordwestelijke hoek der kapel op circa 22 M. afstand der *Witmakerstraat* lag. De Jeker begrensde het klooster aan de west- en zuidzijden (1).

---

(1) Zie kaart N° 9 behoorende bij VON GEUSAU'S Gesch. der kloosters te Maastricht, in: *Publications* etc. XXXI.

In 1308 werd den Begaarden vergund in die kapel ook openbaren kerkdienst te houden en daaraan een kerkhof toegevoegd (N° 50 F). Zij bleven echter hun bedrijf van wevers voortzetten en lieten zich in 1453 in het lakengilde opnemen. Toen zij in 1484 door het bouwen van eene nieuwe werkplaats langs de *Witmakersstraat* meer uitbreiding gaven aan hunne industrie, kwamen de lakenwevers daartegen in verzet en werd door den Magistraat in 1525 bepaald, dat de Begaarden niet meer dan acht weefgetouwen mochten bezitten [1]. De Begaarden, waarvan enkelen inmiddels het priesterambt bekleedden, gaven ook lager onderwijs en hielden een cursus in de beginselen der latijnsche taal, die de leerlingen voorbereidde tot het volgen der lessen in het College der Jesuïeten.

In 1765 hield die school op en in 1796 werd het klooster door de Fransche Republikeinen opgeheven en de gebouwen aan particulieren verkocht.

De Begaarden hebben gedurende zes eeuwen hun verblijf gehouden in de *Witmakerstraat*. De naam der *Bogaardestraat* heeft niets met die kloosterorde te maken.

Nog zij hier vermeld dat de luibe of hal van het schoenmakersambacht gevestigd was in de *Witmakerstraat*, in het hoekhuis *„de Kapoen"* dat indertijd zijn ingang in deze straat had. Ook de luibe der molenaars was in die straat gelegen, wáár is mij niet gebleken; zij werd wegens bouwvalligheid in 1721 afgebroken.

Ook als in de *Witmakerstraat* gelegen [*opter Jekeren opt orde* ('hoek) *van der Witmekerstraeten* (in 1422 N° 1237 D)] wordt steeds vermeld de Hertogsmolen, ook banmolen van St. Servaas genoemd; het kapittel had reeds in 1122 den eigendom daarvan en werd er toen in bevestigd door HENDRIK V, Roomsch Koning (N° 188 D); daar moesten de inwoners der stad, die tot de Brabantsche jurisdictie behoorden, hun mout en graan, waarvan cijnsrechten geheven werden, laten malen. Den 5 April 1446 ging de molen in eigendom over aan het brouwersgilde [2] en werd in 1734 afgebroken en met verbeteringen in het raderwerk opnieuw opgebouwd. Op den gevelsteen boven den ingang stond het volgende chronogram:

---

(1) PERREAU, *Corporations des Métiers*, p. 56 en *Annuaire* 1830, p. 134.
(2) Ibid. *Op. cit.*, p. 61.

MaChina braXanDIs eXVrgo strVCta farInIs
d. i. *Ik verrijs, nieuw getimmerd werktuig tot het brouwen van meel* (1).

De molen werd in 1900 ter verbreeding der straat *„Achter de Molens"* afgebroken; de eigenaar, de heer Clemens, ontving in ruil, eenen aan de Gemeente toebehoorenden molen op de Jeker bij de St. Pieterspoort.

Eenige jaren te voren ontdekte ik in de zoldering van den *Hertogmolen* een in eikenhout fijn gesneden beeld 40 c.M. hoog en 12 c.M. breed, voorstellende de patroon van het brouwersgilde St. Arnoldus, in zittende houding, in bisschopsgewaad met mijter, en staf in de rechterhand, houdende in de linker eenen anderen staf waarvan het boveneind verdwenen is; aan den rechter voet bevindt zich een bijenkorf. Het beeldje dagteekent blijkbaar uit de XVe eeuw en steunde een dwarsbalk, die de zoldering schraagde; de vorm ervan getuigt zulks; bij de verbouwing van den molen in 1734 zal het gespaard zijn gebleven en opnieuw ter plaatse zijn bevestigd geworden. Ik exposeerde het op de wereldtentoonstelling te Luik in 1905, waar het de aandacht trok.

Huizen in de Witmakerstraat en hunne bewoners.

In 1376 (N° 815 D) wordt door Henricus DE ROSIS, wapendrager en zijne schoonzuster Margareta DIE GRUETERSSE aan Thomas DE BORSEN, wagenmaker en brouwer in erfpacht gegeven eene *area* of *domistadium in vico albifactorum*, gelegen tegenover de Poort van DE MULKEN, tusschen het huis van Wilhelmus DE TONGRIS, witmaker, en het erf weleer geheeten *hantyken guet.*

De goederen der Begaarden worden in 1403 (N° 1048 D) genoemd bij gelegenheid van de overdracht eener jaarlijksche erfrente uit het erf van Lodewych VAN MERE, zijnde *vyf huys ruerens neven eyn gelegen opden Oerde vander Witmekerstrate ende der Heydenstrate,* reinende in de eerstgenoemde straat aan een goed der Begaarden en in de Heyenstraat aan het huis van wijlen Jan VAN MERE.

In 1423 (N° 173 F) staat Johan VAN HEERLEN, kapelaan van O. L. Vr. een erfcijns af op zijn huis gelegen in *die Wytmekerstrote,*

---

(1) *Maasgouw* 1880, p. 270.

tusschen het goed van wijlen heer Johan HOEN VAN VOERENDALE, ridder, en dat van Johan HOEN VAN CORTYLS, ridder.

In 1424 (N° 175 F) doet Johan VAN GELCK, ten behoeve van Johan CORVERS, *sceuersteyndecker* (leinendekker), Mechtilde zijne vrouw en hun beider erven, afstand eener jaarlijksche erfcijns op een huis gelegen in *die Witmekersstraet*, tusschen 't goed van jonker Johan HOEN VAN CORTILS (hierboven op 1423 genoemd) en het huis van Herman WITMEKERS.

In 1428 (N° 1282 D) wordt de moutmolen van den Hertog, gelegen *opten Jekoren opten Oerde vander Witmekerstroiten* voor een jaar en dag in eigendom toegewezen aan Herman VAN HESE, schepen van Tricht.

In 1431 (N° 1308 D) bezat Johan VAN RIEMST waarschijnlijk een voorzaat van den later te noemen „heer Jan VAN RIEMST" (in 1521 N° 9 S) een stuk land *opt Harense peetken*, nabij de Balie-Biessen (Bilsen).

In 1438 blijkt, dat het in 1424 bedoelde huis geheeten was *die guede van Mulken* (1) en in 1470 *op die lynde in die Wytmekerstraet.* (Vergelijk hierboven op 1376).

In 1440 (N° 1347 D) is er sprake van een huis op den hoek der *Witmakerstraat* tusschen *die ruwe ter Jecoren wart gaende neven des hertogen mautmoelen ten eenre en het huis van Henrix* VAN BROEGELE ter andere zijde.

In 1452 (N° 217 F) wordt vermeld het goed van Johan ROESELER, kapelaan in O. L. Vr. kerk, gelegen tegenover de *Begarden*, tusschen de schuur van Johan VAN WEIRST en het erf van Hubrecht VAN DER GRACHT.

In 1458 (N° 1459 D) het huis voorheen van Gerit VAN WILRE, thans van Goeswyn VANDEN BOEKEL, gelegen tegenover het huis *inden Keersboem* en tusschen dat van Rogier VAN LICHTENBORCH en dat van Hughen VAN MIDDELBORCH, allen gelegen bij den *Hertogsmolen.*

In 1467 (N° 1511 D) worden vermeld de huizen van wijlen Andries VANDEN BIESSEN, Johan VAN RECKEM en Johan BOESSKENS, naast elkander gelegen in de *Witmakerstraat* tusschen het huis van Johan MANNARTZ (2) en dat van Goeswyn VAN BERN.

---

(1) Zie omtrent de familie VAN MULKEN: FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* I, p. 42 en *Publications* etc., XIV, p. 135.

(2) Gaf deze wellicht zijn naam aan de *Heren Mannertsruwe* (de tegenwoordige Lantaarnstraat)?

In 1467 (N° 1514 D) wordt het huis *die gulden cloet* vermeld, gelegen nabij den *bisschopsmoutmolen*, naast dat van Johan NYS van Gangelt en dat van Laurens VAN GULPEN.

Een „heer Johan VAN RYEMPST" wordt met nog twee andere ingezetenen genoemd als in 't begin van 1511 te zijn opgelicht door een roofzieken edelman uit het ambt Kriekelbeek, DEN HAEN geheeten. De gevangenen, die tot de aanzienlijkste families der stad behoorden, werden eerst in September tegen een hoog losgeld vrijgelaten.

Deze Johan VAN RYEMPST zal wel een der hieronder bedoelden zijn. De lezing van het uitvoerig verhaal van die gebeurtenis en van de in verband daarmede in 1526 hier gehouden loterij, door wijlen Herm. Eversen beschreven, is zeer belangwekkend (1).

In 1521 (N° 9 S) wordt een huis vermeld in de *Witmakerstraat* gelegen, naast dat van Hub. LOMBARTZ, waarvan Jan VAN RIEMST, namens Mathys PASMANS, de aflossing voor de helft voldeed, nadat PASMANS en Luyten zijne huisvrouw, dat halve huis van Michiel MELIC en zijne huisvrouw Katharina bekomen hadden.

In 1529 (N° 11 S) wordt datzelfde huis gezegd gelegen te zijn naast dat van Conrart VAN GAVER en in eigendom opgedragen aan Johan VAN RIEMPST, schepen van de stad, en aan zijn erfgenamen, zulks op dezelfde voorwaarden als zij dat in 1521 verkregen hadden van Michiel MELIC, *pannenleger* en Bernart, *schevensteyndekker* (leiendekker). Tevens werd aan Jacob, zoon van Johan VAN RIEMPST, toegestaan, dat, zoo zijn vader, die thans weduwenaar is, een tweede huwelijk zou aangaan, de kinderen uit dat huwelijk ook zouden deelen uit dat huis.

Uit N° 6 S (1502) en N° 8 S (1516) blijkt dat de schepen Johan de zoon was van Jacob VAN RIEMST en Mechtelt (Mette). Deze Jacob VAN RYMPTZ had in 1503 (N° 7 S) een geschil met Heyrick KEMMERLINX (2) die hem 48 gulden schuldig was; hem werd toegestaan dit onder eed te bevestigen; nadat dit was geschied werd KEMMERLINX tot betaling veroordeeld.

In N° 8 S wordt vermeld dat Mechtell VAN RYMST bijgestaan

(1) Zie *Jaarboekje voor Limburg* 1875, p. 159—175.

(2) In een cijnsboek van 1377 (FRANQUINET, *Invent. O. L. Vr.* II, p. 233) komt een KEMERLINC voor *op de Munt;* Jan KEMERLINX zeer vaak in Jos. HABETS, *De Wederdoopers* etc., men raadplege het alphabetisch naamregister in dat werk.

door haar zoon Johan VAN RYEMST [1] schepen van Tricht, eene minnelijke schikking aanging met het klooster der Minderbroeders alhier over eene erflating van Elysabette VAN LUYK, die ten voordeele was van het klooster en ten laste van Mechtelt.

In 1545 (N° 13 S) oorkonden Dirick BRAETS en Adriaen BEELHEN, schepenen van Tricht, dat Jan VAN VALCKENBORCH en Henrick POLEUS, kanunniken van O. L. Vr. kapittel, namens dat kapittel ten behoeve van Johan VAN RIEMPST, hun medeschepen, afstand gedaan hebben eener jaarlijksche rente van 3 marken uit diens huis *in de Wytmekerstroet* tusschen de huizen van Coenrart VAN GAVER en Cathrien MEES.

In 1550 (N° 14 S) verklaren Christiaen VAN EELEN en Goert SAM, schepenen van Tricht, dat broeder Jan VAN KERMPT, pater, broeder Aert HANEN, procurator, broeder Merten VAN KAN en broeder Steven VAN BROCHELET, namens het geheele Convent der Begaarden, met toestemming van Pater GOEYENS, generaal minister van de derde orde van den Heiligen Franciscus, aan Johan VAN RIEMPST, hun medeschepen, overgedragen hebben eene jaarlijksche rente van 24 schellingen en eene van 5 schellingen, welke het Convent voornoemd jaarlijks beurt uit diens huis *in de Witmeckerstraete*, in ruil voor eene rente van 2 marken 's jaars, welke Johan voornoemd jaarlijks beurt uit het huis *„die douve"* op den *Kersmerkt.*

In 1551 (N° 15 S) wordt overgedragen aan Jacob VAN RYEMPST en zijne echtgenoote Elisabeth COCX, eene jaarlijksche erfrente, te beuren uit een huis met hoeve te Munsterbilsen.

In 1552 (N° 212 F) wordt aan Johan VAN RIEMPST, schepen der stad en ongehuwd, verkocht en overgedragen drie *alde mercken* cijns afkomende van zijn *over alde vader* Gerard VAN ERKELENS (die voorkomt in 1447 met Jehenne zijne vrouw) op een huis *optie boxstat* (Bokstraat); in het volgende jaar werd die rente door Johan VAN RIEMPST overgedragen aan de Broederschap der kanunniken van O. L. Vr. in ruil voor eene rente die deze bezat op Johan's huis in de *Wytmekerstrote.* Dit huis wordt hierboven in 1423 (N° 173 F) beschreven als gelegen tusschen het goed van wijlen den heer Johan HOEN VAN VOERENDALE, ridder, en dat van Johan HOEN VAN CORTYLS, ridder.

---

(1) Zie over schepen Jan VAN RIEMPST *„Oproer te Maastricht in 1539"* in: *Maasgouw* 1879, p. 51. — Men bemerke op hoe grillige wijze de naam VAN RIEMPST geschreven wordt; blijkbaar geldt het toch steeds dezelfde familie.

De woning van voornoemden Johan, zooeven beschreven, was blijkbaar sinds 1529 het stokhuis der familie VAN RIEMPST, het had echter toen een andere reingenoot dan later in 1545 (N° 13 S).

In 1553 (N° 16 S) wordt aan den op 1551 genoemden Jacob van RYEMPST, burger van Tricht, voor 450 Trichterguldens verkocht eene erfpacht uit een huis met hofstede te Millen.

In 1559 (N° 17 S) komt Johan VAN RIEMPST wederom voor als schepen van den Bisschop; in dien brief wordt ook Jacob VAN RIEMST genoemd (zie Groote Gracht) (1).

't Bovenstaande is een stuk geschiedenis van de familie VAN RIEMPST, waarvan hier drie generatiën, levende in de XVe en XVIe eeuw, ons voor den geest komen (2), evenals hunne woning in de *Witmakerstraat*, blijkbaar gelegen aan den kant en in de nabijheid der woning van Burgemeester Bauduin; meermalen toch werd zij vermeld als reinende het goed der familie VAN GAVER, dat in de Kapoenstraat lag en een uitgang had in de *Witmakerstraat*. De *Poort van Gaveren*, waarover nader bij de behandeling der Kapoenstraat, werd in onzen tijd eigendom van den heer E. Franquinet, die het onlangs met zijne annexen in de Witmakerstraat verkocht aan de Fransche religieuse communauteit „les Dames Réparatrices".

De in de voorafgaande eeuwen voorkomende VAN RIEMPSTEN, die langs het Vrijthof woonden en die ik aldaar opgaf, zullen waarschijnlijk de voorzaten van dezen zijn geweest.

De schrijfwijze van hun naam is bijzonder wisselvallig; ik heb ze weergegeven zooals ze in de stukken voorkwam. De voornamen Johannes, Jacob, Henricus, Conrardus enz. komen in die talrijke familie vaak voor, hetgeen nazoekingen over filiatie zeer bemoeilijkt. Te Lenculen, St. Jacobstraat, op het Balioen, in de Breedestraat troffen wij nog dikwerf de VAN RIEMPSTEN aan.

---

(1) De inhoud van de schepenbrieven, met eene S aangeduid, is meer uitvoerig medegedeeld, omdat deze nog niet gepubliceerd zijn. De heer Dr P. DOPPLER had de welwillendheid deze brieven in regestvorm weer te geven waarvoor ik ZEd. nogmaals dank betuig.

(2) De filiatie van de familie VAN RIEMPST vanaf de laatste helft der XVIe eeuw tot in die der XVIIIe — toen de mannelijke linie uitstierf — is in de oude burgerboeken onafgebroken nategaan. Maria Apolonia, gedoopt in de St. Nicolaaskerk den 2 November 1739, was de grootmoeder van schrijvers vader.

Henric VAN RIEMST was in 1391 en 1393 Burgemeester der stad van Luiksche, in 1397, 1401 en 1403 van Brabantsche zijde (1).

In 1748, den 7 Mei, werd door den Franschen gouverneur, graaf DE LÖWENDALE, de plechtige eerherstelling gelast van den twee jaren te voren door de Staatschen als spion opgehangenen Simon ALDENHOVEN, burger van Maestricht. Het uitgedroogde rif werd van de galg buiten de voormalige oude Wyckerpoort afgedaan en met groote plechtigheid, onder toeloop van eene ontzaggelijke menigte, door de Paters Begaarden naar hunne kerk in de *Witmakerstraat* gebracht en na afloop van den lijkdienst in den ommegang van het klooster begraven (2).

91. Wolfstraat.

(Vicus Suevi).

Ook deze straat heeft in den loop der tijden herhaaldelijk haren naam zien verbasteren. Oorspronkelijk werd zij de *Swevestraat* genoemd, naar de schepenfamilie SUEVUS, die aldaar haar stokhuis had. Een Johannes SUEVUS of VAN DER SWAF wordt als Luiksch schepen der stad genoemd van 1267 tot 1297 (3). Gaandeweg werd de straat *Swoufstraat* genoemd en de schijfwijze gewijzigd in *'s Woufstraat. Wouf* nu is in den Maestrichtschen tongval *Wolf*, zoodat de etymologie der *Wolfstraat* met eenige zekerheid kan vastgesteld worden. Overigens speelde hier, zooals bij vele straten het geval was, een uithangbord of gevelsteen in die straat zijne rol. Het huis op den hoek der *Wolfstraat* en *achter het Vleeschhuis* droeg den naam *ad lupum*, *in den Wouf;* aangezien echter het tijdstip waarop die naam aan dat huis gegeven werd niet kan vastgesteld worden, blijft het een open vraag of hij ontleend werd aan den reeds verbasterden naam der *Sweefstraat* dan wel of de eigenaar van het huis het teeken *in den Wouf* koos, onafhankelijk van den verbasterden naam der straat. Het huis *in den Wolf* wordt het eerst genoemd in 1405 (N° 138 F).

(1) *Maasgouw* 1885, p. 1031.

(2) *Maasgouw* 1879, p. 15 en ibid. 1880, p. 267.

(3) Ibid. 1890, p. 90 en o. a. N° 41 F waar in 1296 Johannes SUEVUS als schepen onderteekent.

Huizen in de Wolfstraat en hunne bewoners.

In 1279 (N° 43 F) is er sprake, in het testament van LEWALLUS, schepen van den Bisschop, van diens steenenhuis, gelegen in de Breedestraat op den hoek der *Sweefstraat, in vico swevi.* De noot bij dien brief geeft zeer wetenswaardige bijzonderheden ten beste over de Lombarden in de Middeleeuwen; het evengenoemde huis behoorde later in de XIVe eeuw aan een hunner.

In 1320 (N° 161 D) wordt vermeld een huis *in plathea svevi* naast dat van LENSIS, *pilleator* (lakenmaker?), waarop eene jaarlijksche rente gevestigd was. Johannes, *factor loricarum* (wapensmid), deed daarvan afstand in bijzijn van Lisa, de zuster van MANEGOLDUS. Deze laatste wordt naderhand herhaaldelijk genoemd.

In 1326 (N° 60 F) wordt vermeld het huis van Johannes genaamd NAGHEL in de *Sweefstraat.*

In 1335 (N° 280 D) een huis met *camba* en *curia* (brouwerij en open plaats) achter uitkomende op de Kersenmarkt, toehoorende aan Henricus BOYMER, zijne echtgenoote, en zijne kinderen Johannes, Helewigis en Katharina.

In 1338 (N° 97 W) woonde een zekere VLADBECKER, *in vico sveui* (waarschijnlijk een vlabakker).

In 1340 (N° 344 D) is sprake van een huis geheeten *de pavone, in vico svevi, nunc dicta in den Woelf*, naast dat van PETRUS, priester en *claustrarius* van het kapittel van O. L. Vr.

In 1354 (N°s 500 en 501 D) is er sprake van het woonhuis van Wilhelmus DE SANCTA MARGARETA en zijne echtgenoote Katharina, dochter van wijlen Waltelinus DE HERE, burgemeester der stad, gelegen tusschen het huis van Robinus DE MILLEN en dat van Johannes DAENSWAELE.

In 1360 (N° 635 D) van een huis *in platea suevi*, gelegen tusschen dat van Gyso FABRI en dat van Arnoldus. In denzelfden schepenbrief wordt melding gemaakt van eene brouwerij in diezelfde straat gelegen, naast het huis van PETRUS, *claustrarius* (van het kapittel) en dat van wijlen MANEGOLDUS (zie op 1320 en 1340).

In 1365 (N° 706 D) van de brouwerij van Arnoldus KABOETS of COBOUTS, in de *vicus swevi*, gelegen naast het erf van Johannes DE NUDORP, Johannes DE PISE en Ghiselbertus FABRI (zie op 1360).

In 1368 (N° 749 D) wordt de *camba Cabouyts* met aanhoorig-

heden andermaal genoemd in de *vicus suevi* nog met DE PYSE en FABRI als onmiddelijke buren (zie op 1365).

In 1369 (N° 218 W) is er sprake van eene brouwerij toebehoord hebbende aan wijlen MANEGOLD, gelegen *in vico suevi* (op de keerzijde van den brief staat: *ad bona in den Wolf in vico suevi*) tusschen het steenen huis van MANEGOLD en de goederen van PETRUS, *claustrarius der Dekens* van het kapittel van O. L. Vr. (zie op 1340).

In 1379 (N° 234 W) worden de hierboven reeds vermelde goederen, het erf MANEGOTS geheeten, als gelegen *in vico suevi*, tusschen die van HELYAS, *pellifex* (bontwerker) en die van Mathias DE HAESDAELE, brouwer.

In 1380 ([1]) komt voor als gouverneur (deken) van het brouwersambacht, Jo. IN CLABOUTSPANHUIS, dezelfde brouwerij als hierboven en hierna bedoeld (op 1365 en 1404).

In 1404 (N° 1058 D) is er sprake van een cijns, te beuren uit het *Cabouts panhuys in des Swoefstraete* (zie op 1380).

In hetzelfde jaar (N° 1059 D) wordt het *Cabouts panhuys in des Swoefstraete* omschreven als liggende naast het huis van Kathrijn VAN NAMEN en naast dat van Heylwyg DAESKENS.

In 1405 (N° 138 F) is er sprake van een huis in *des Swouf-straete*, gelegen tusschen dat van Rytzart VAN HOELBEKE, *clueckener* en dat van GOEDARD *in den Wolf*, brouwer.

In 1415 (N° 153 F) wordt het hierboven genoemde huis *in den Wolf*, beschreven als gelegen tusschen het huis van Johannes CRAEGHS en dat van GERARTS *der sargenwever opden steynwech*, zooals destijds de straat *achter het Vleeschhuis* genoemd werd.

In 1416 (N° 1175 D) wordt vermeld het huis van Gerard, zoon van Lenard VAN MERSEN, gelegen *in de Swouffstraete*, naast dat van Goedard *in den Wolf*, brouwer, en dat van Kathryne VAN REMUNDE.

In 1425 vond Alex. Schaepkens vermeld, goederen van Heinric VAN EYCK *in des Wolfstraet* ([2]). Hij woonde naast Gerit VAN WERDE en deze naast Jan INTTEN (N° 1259 D).

In 1435 (N° 1320 D) is er sprake van het huis van Dierich VAN

---

(1) *Maasgouw* 1883, p. 867.
(2) *Publications* etc., I, p. 58.

HEYNSBERCH, *der sloetmekere* in de *Swoefstroete* tusschen dat van Wilhelm KUCKELANTZ, schoenmaker, en dat van Margriete VAN REMUNDE (zie op 1416).

In 1439 (N° 183 F) woonde in de *Swoufstraete* Tielman ROBYNS in zijn huis geheeten *in die Sonne*, gelegen tusschen dat van Cloes VAN SLODENAKEN en dat van Robyn VAN MILLEN.

In 1442 (N° 1366 D) is er sprake van het huis van Jacob VAN BUNDE, den *steynmetser*, in de *Swoefstroete*, tusschen de huizen van Johan HUGHEM en van Reyner BECKER, *plattynmeker*.

In 1444 (N° 205 F) wordt vermeld het erf van Kerstgen VAN OPHEM, in *Sweefstrote*, gelegen tusschen dat van Herman BOCK en dat van Henne KUENENS.

In 1482 (N° 246 F) had Jacob VAN LEUT, *soetmeker*, een huis *in die Swoeffstraet*, tusschen dat van Pouwels AZENARII en dat van meester Gylis PELRES.

In 1519 (N° 277 F) is er sprake van het goed van Heynrick HOEFFS, gelegen in de *Wolfstraet*, tusschen het huis geheeten *der Wyldeman*, van denzelfden Heynrick en dat van Lambrecht VAN ASS.

Op een huis in de Wolfstraat las men nog in 1880 op een gevelsteen

CoeLI paX hUIC DoMVI

d. w. z. *De vrede des hemels zij op dit huis*. De getalletters geven 't jaartal 1773 aan (1).

92. Zwingelput.

Zie bij Nieuwenhof.

(1) *Maasgouw* 1880, p. 270.

Aanvullingen.

Bij de Brugstraat p. 102, noot 2.

Van Caspar SCHETZ VAN GROBBENDONCK, zijne afstammelingen en hunne alliantiën, is sprake in den kwartierstaat van Antonius Candidus graaf VAN HOENSBROECK (1).

Bij de Brusselschestraat p. 104.

Wordt ten onrechte gesproken van *één der torens* van de *oude Tweebergenpoort*, gelegen achter het huis *de drie liters*. Die toren was de *eenige* die aldaar voortijds bestond, zooals o. a. blijkt uit de aanhaling van 1326 (N° 76 W).

Bij de Brusselschestraat p. 107.

Uit de volgende bewoordingen blijkt, dat er voorheen ter rechter zijde van de *Brusselschestraat* een straatje liep. Bij de beschrijving van de terreinen van de Cellebroeders, tegenwoordig Bank van Leening, heet het: „Sy hebben door den nieuwen wal eenigen „grond van haar hoven verloren, om welke oorsaak daar en tegen „toegestaan is, dat sy ten oosten van haaren hof langs den muur „van den Beyaerd, een straatje of gang tot tegen den nieuwen „wal hebben mogen koopen, dat met haaren hof vereenigd is, en „daar sy nog haaren uytgang op de wal hebben (2).

Bij de Capucijnenstraat p. 116.

Op de plaats, waar de Capucijnen in 1615 hun kerkje bouwden,

---

(1) Jos. M. H. EVERSEN, *Maasgouw* 1907, p. 18.

(2) Adam VAN BROECKHUYSEN, *Publications* etc. XLII, p. 53.

in den tegenwoordigen Capucijnengang, stond voor dien tijd eene kapel aan St. Laurentius toegewijd. De op blz. 116 genoemde Baron DE LENS wordt hier geheeten LENS graaf VAN FLODORP. Aan het uiteinde van den tuin, „staan roode kruysen in het jaar „1731 vernieuwd ten getal van twee en dertig waarop met witte „letteren de naamen staan der Capucynen, die in de pest gestor- „ven en alhier begraaven syn met het jaar-tal daar by . . . (1).

Bij de Groote Gracht enz. p. 130.

Het *Statenstraatje* werd in de XVIIIe eeuw, ook wel het *Muntstraatje* geheeten (2).

Bij de Groote Staat p. 161.

In 1693 logeerden *in den Windmolen* „à l'hostellerie du *Moulinet*" de hooge Luiksche Staatsambtenaren door den Prins-Bisschop gedeputeerd om den eed van getrouwheid aftenemen van den door de Staten-Generaal tot Gouverneur van Maestricht benoemden Jan Adolf, Hertog VAN HOLSTEIN-PLOEN (3).

Om zijne bewering te staven dat Tricht zijn oorsprong te danken heeft aan een Romeinsch kamp, dat zich uitstrekte tot aan den Oostkant van het Vrijthof, zegt van Heylerhoff (4) dat bij het maken van kelders en fundeeringen daar ter plaatse, eene dikke laag sponsachtig slijk gevonden werd, vermengd met overblijfselen van palissaden en andere voorwerpen die op het bestaan hebben van verdedigingswerken wijzen. Eene dergelijke vondst werd ook gedaan in 1821 bij den bouw van het Gasthuis aan het Vrijthof terwijl „il y a peu d'années un fonds marécageux (die hij toeschrijft aan een gracht van Romeinschen oorsprong) „a forcé „de bâtir sur pilotis une partie de la maison qui porte l'enseigne „du *Moulinet.*"

Hier zij bemerkt dat genoemde schrijver elders (5) den toestand

(1) Adam VAN BROECKHUYSEN, *Publications* etc. XLII, p. 43; verder volgt een relaas in latijnsche verzen van de pest die hier in 1633 woedde en waaraan 17000 (?) menschen zouden gestorven zijn. *Op. cit.* p. 43, 44.

(2) Ibidem, p. 55.

(3) Jos. M. H. EVERSEN. *Maasgouw* 1907, p. 27.

(4) *Annuaire* 1825, p. 110.

(5) Ibid. 1829, p. 107.

van den ondergrond op den hoek der Platielstraat, toeschrijft aan de grachten, die het Koninklijk paleis uit de VII[e] eeuw omringden.

Bij de W. Hoogebruggestraat p. 186.

Het St. Gillesgasthuis te Wyck deed voorheen dienst als militaire Hoofdwacht. In 1731 vermeldde de hieronder aangehaalde schrijver (¹), dat het „al over langten van jaaren tot een hoofdwagt „in Wyk gebruykt is geweest (: voordat de nieuwe hoofdwag tegen „de port Allemanje gebouwd is:), in welke tyden de sacristie de „plaats voor de officieren en de capel voor de soldaaten gebruykt „is." Het geldt hier dus eene speciale Hoofdwacht voor Wyck.

Bij de Kersenmarkt p. 204.

De *Goeswyntóren* gaf in de XVe eeuw zijn naam aan de patricische familie HEUTZ (²).

Bij de Linkulenstraat p. 231 en bij het Vrijthof p. 331.

Hetgeen van het graafschap van den *Vroenhof* of *Hof van Lenculen* en het *Munthuis* daarvan bij de behandeling der *Linkulenstraat* en van het *Vrijthof* (Statenhuis) geschreven is, kan aangevuld en hier en daar gewijzigd worden door bijzonderheden, voorkomende in een onlangs verschenen opstel van den heer Jos. M. H. Eversen (³).

Volgens van Heylerhof zou het *Munthuis* van den *Vroenhof* reeds in de XI[e] eeuw gestaan hebben ter plaatse waar in de XVIII[e] eeuw het *Statenhuis* werd gebouwd (⁴).

Bij het Vrijthof p. 337. Noot 3.

De *Helmstraat* wordt ook in de XVIII[e] eeuw aangetroffen onder den naam van het *Pompstraatken* of *den Elleboog*. Onder deze benamingen wordt de straat genoemd waar de Predikheeren „haar „uytgangen hebben" (⁵).

(¹) Adam VAN BROECKHUYZEN. *Publications* etc. XLII, p. 26, 27.

(²) D[r] P. DOPPLER. *Maasgouw* 1907, p. 21.

(³) *Maasgouw* 1907, p. 49.

(⁴) Vergelijk de desbetreffende citaten aangehaald bij het *Statenhuis*, o. a. *Jaarboek* 1851, p. 256.

(⁵) Adam VAN BROECKHUYSEN, *Publications* etc. XLII p. 11, 52 en 55.

Bronnen waarvan gebruik werd gemaakt.

ALMANAK VAN MAESTRICHT VAN 1786.

ANNALES DE LA SOCIÉTÉ HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE à Maestricht, vol. I, II (1854—1858).

ANNUAIRE DE LA PROVINCE DE LIMBOURG, rédigé par la Société des amis des sciences, lettres et arts. Années 1824 – 1831. Maestricht, L. Th. Nypels.

ARCHIEVEN van den Nieuwenhof.

SIMON A BELLOMONTE (de Beaumont), kapelaan van St. Servaaskerk, *kaart van Maestricht in vogelzicht* (uit den atlas van Braun en Hogenburg 1580).

BULLETIN LITTÉRAIRE DES MÉLOPHILES (Hasselt). Jaargang 1884.

GASPARUS COMMELIN, *Beschryving der Stadt Amsterdam*, Dl. II, geïllustreerd in fol. Amsterdam, Wolfgang, Waasberge, Boom van Someren en Goethals. MDCXCIII.

Dr P. DOPPLER, *Nécrologe de la Confrérie des chapelains de la ci-devant collégiale de Saint-Servais à Maestricht.* Maestricht, Math. Schols, 1897. 8°.

L. VON FISENNE. *L'art monumental au moyen-âge.* L'ancienne Maison de Ville. 2me Série 1re livraison. Aix-la-Chapelle, Librairie Cremer, 1881. Fol.

A. J. A. FLAMENT, *Geschiedenis van het Huis der Twaalf Apostelen genaamd „de Belick" te Maastricht.* Maastricht, Leiter-Nypels, 1892/93. 4°.

Mr G. D. FRANQUINET, *Beredeneerde Inventaris der oorkonden en bescheiden van het kapittel van O. L. Vrouwekerk te Maastricht,*

Dl. I (1870) Maestricht, Ch. Hollman, Dl. II (1877) Maastricht, Henri Bogaerts.

Mr G. D. FRANQUINET, *Inventaris der perkamenten, charters, privilegiebrieven, bullen en andere stukken en bescheiden berustende ten archieve der Stad Maastricht.* — A. H. Roberts, 1853.

FONTAINE MONUMENTALE DE SAINT SERVAIS. Opuscule. Maestricht, Imprimerie „le Courrier de la Meuse", 1889.

LOUYS GUICCIARDINI, *Description de tous les Pays-Bas, autrement appelllez la Basse-Allemagne.* — Anvers 1616. 4° oblong.

A. F. HAAKMAN EN H. J. ALLARD, *Het beleg en de zoogenaamde verwoesting van Maastricht in 1579.* — Roermond, J. J. Romen en zonen 1877. 8°.

A. HABETS, *Le plus ancien Registre aux résolutions du conseil communal de Maestricht* (1368—1379). Hasselt, Winand Klock. 1902.

JOS. HABETS, *Geschiedenis van het Bisdom Roermond.* Dl. III. Roermond, J. J. Romen & zonen. 1892. 8°.

—— *De Wederdoopers te Maastricht tijdens de Regeering van Keizer Karel V.* Roermond, J. J. Romen & zoon. 8°.

JAARBOEK VOOR HET HERTOGDOM LIMBURG 1846, 1850, 1851. Maestricht, Bury-Lefebvre. 8°.

JAARBOEKJE VOOR LIMBURG, 1868 tot 1875. Maastricht, Leiter-Nypels. 12°.

VICTOR JOLY, *Le Siége de Maestricht* sous Alexandre Farnèse, Duc de Parme en 1579. Maestricht, Bury-Lefebvre, 1840. 12°.

DAVID VAN DER KELLEN JR. *„de Oude Tijd"* Jaarg. 1869, 1870. Haarlem, A. C. Krusemans in. 4°.

DE MAASGOUW, Orgaan voor Limburgsche geschiedenis, taal- en letterkunde. Jaargangen 1879, 1880, 1883—1886, 1888—1890, 1893—1906.

PÉLERIN, *Essais historiques et critiques sur le département de la Meuse Inférieure en général et la ville de Maestricht, chef-lieu, en particulier.* Maestricht, François Cavalier, An XI (1803). 8°.

A. PERREAU, *Recherches sur les corporations des métiers de la ville de Maestricht et sur leurs méreaux.* Bruxelles, Librairie scientifique. 1848. 8°.

PROVINCIALE ALMANAK VOOR LIMBURG 1876 tot 1906. Maastricht, Leiter-Nypels, Roermond J. J. Romen en Zonen. 12°.

PUBLICATIONS DE LA SOCIÉTÉ HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DANS LE DUCHÉ DE LIMBOURG, vol. I à XLII. (1859—1906). 42 vol. 8°.

JOS. RUSSEL, *Geschied- en oudheidkundige schets der Stad Maastricht.* 1883, 1884. 2 dln. 8°.

CH. RUYS DE BEERENBROUCK, *Het strafrecht in het oude Maastricht.* Academisch proefschrift. Maastricht, Leiter-Nypels. 1895. 8°.

ALEX. SCHAEPKENS, *Analectes archéologiques.* Anvers, J. E. Buschmann. 1860. 8°.

—— *Archives de l'Eglise Notre-Dame.* Extrait des Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique. 1855.

—— *Saint-Lambert, son berceau et son premier tombeau.* Illustré; inédit.

—— *Maestricht-Forteresse,* la Ville ses environs. LXI Eaux fortes. Maestricht-Bruxelles. 1893. Fol.

ARNAUD SCHAEPKENS, *La Vierge à l'encrier.* (Publications II, p. 140).

—— *Mathieu Kessels,* statuaire, opuscule illustré. Anvers, J. E. Buschman. 1854.

—— *Le Perron Liégeois,* opuscule illustré.

—— *Guillaume de la Marck,* opuscule illustré.

JULES SCHAEPKENS, *Limburger Koerier* 19 Sept. 1903.

W. SPRENGER, *Historische Plattegrond van Maastricht.*

L. J. SURINGAR, *Bijdrage tot de kennis van den regeeringsvorm van Maastricht en zijn ressort, meer bijzonder gedurende het tijdvak 1632—1794.* Academisch proefschrift. Leiden, Gebroeders van der Hoek. 1873. 8°.

AUG. THIERRY, *Récits des temps mérovingiens.* Bruxelles, J. Jamar 1840. 4°.

JACQ. VRANCKEN, *St. Servatius-legende...* Maastricht, St. Paulus-Drukkerij. 1884. 8°.

Desiderata.

In den loop mijner studie ben ik vaak in de gelegenheid geweest om te wijzen op voormalige toestanden van straten, pleinen en gebouwen, en drukte ik hier en daar den wensch uit, dat, waar dit uitvoerbaar is, die toestanden gëeerbiedigd, oude gebouwen door oordeelkundige restauratie voor verder verval behoed, anderen in hun primitieven vorm zouden hersteld worden.

Hier zij met genoegen erkend, dat *hedendaagsch* op kunst-historisch gebied door de *tegenwoordige* Gemeente-administratie veel goeds is tot stand gebracht, in tegenstelling met de afbraak-woede die zonder gave des onderscheids vooral aan de orde van den dag was bij de ontmanteling der stad omstreeks 1868.

Aan onzen stadgenoot, den uitvinder van het lichtgas, Jan Pieter MINCKELERS is door het hem oprichten van een standbeeid eene welverdiende hulde gebracht.

Sinds eenige jaren is de omgeving van de *Helpoort* gaandeweg verbeterd; oude gebouwen van het voormalige slachthuis zijn afgebroken en alzoo een begin gemaakt met de isoleering van het zoo merkwaardige oude militaire bolwerk door de zorg van Jhr. V. DE STUERS gerestaureerd.

Het torentje van „Pater Vink" en de daartoe behoorende oude stadsmuren van 1229, zijn in hun ouden vorm wederom opgebouwd en geven nu in werkelijkheid te aanschouwen, wat op de tentoonstellingen van oud — dit of dat, in bordpapier met gipsbekleeding tijdelijk werd daargesteld.

De gevel der Augustijnenkerk is oordeelkundig gerestaureerd, alleen ontbreken er nog beelden in de nissen.

Er wordt ernstig gedacht aan de restauratie in zijn oorspronkelijken vorm van den gevel van ons oude Dinghuis (1); ook die van de Predikheerenkerk is in studie; beide aanzienlijke werken zullen zonder twijfel ter hand genomen worden, zoodra Rijk en Provincie daartoe hunne onmisbare medewerking zullen verleenen.

Eene galerij van portretten van Oud Burgemeesters der stad is aangelegd en zal jaarlijks uitgebreid worden.

Dat alles is evenwel slechts een schrede op den goeden weg. Veel dient er nog gedaan, behoed, hersteld te worden. Alles niet in eens, maar oordeelkundig en ook onder een financieel oogpunt, naar gelang van omstandigheden.

Zoo komt het mij wenschelijk voor, dat de volgende desiderata, wier verwezenlijking *ik* echter wel niet meer allen beleven zal, aandachtig overwogen en bij gelegenheid uitgevoerd worden.

1°. De gevel van het Faliezustersklooster dient ontdaan van zijn kalk- en verflaag, de trapgevels aan de zijkanten evenals de kroonlijst onder het dak in hunnen voormaligen vorm hersteld te worden. Indien dan het voorgenomen plan verwezenlijkt zal wezen om in de omgeving van het *„Pater Vinck torentje"* een plantsoen aan te leggen, waardoor de Jeker kronkelen en kabbelen zal, dan zal het XVIIe eeuwsch Faliezustersklooster geen vlek meer op het bekoorlijke landschap zijn, doch tot sieraad strekken van het *rëeele* Oude Tricht, alsdan samengesteld uit de oude constructies op het Begijnenplein en het lang Grachtje, met in 't verschiet de Helpoort, de Minderbroederskerk, de rondeelen „Haet en Nijt" en „de Vijf Koppen". Deze dienen dan, evenals de verbindende walmuur, met gekanteelde borstweringen te worden voorzien, terwijl aan eerstgenoemd bastion de sierlijke gothische frise dient gecompleteerd te worden.

Dat complex zal waarlijk bezienswaard en eene weergalooze aantrekkelijkheid voor vreemdelingen zijn!

2°. Het Stadhuis prijkte oorspronkelijk met vier monumentale schoorsteenen, die op de vier hoeken van het mansarde dak

---

(1) Medebrengend het herstel van den buitentrap met bordes, versierd door twee klimmende bronzen leeuwen, de schilden houdende met de wapens van Brabant en Luik; de herstelling van de vensteromlijstingen en kroonlijsten; de aanmerkelijke verhooging van het fronton, zoomede de voorzichtige herstelling van de tympans boven de vensters, die van het ijzeren traliewerk dienen ontdaan te worden.

stonden; zij maakte een integreerend deel uit van het gebouw, en waren daarvan een onmisbare tooi. Zij werden een dertigtal jaren geleden, ik weet niet meer onder welk onsteekhoudend voorwendsel, afgebroken. Zij dienen in hun oorspronkelijken vorm hersteld te worden.

3°. Het Marktplein was voorheen horizontaal terwijl de voorgevel van het stadhuis, zich drie treden boven het plein moest verheffen; de oorspronkelijke plannen van den bouwmeester POST op de Stadsbibliotheek en in het Rijksarchief aanwezig, doen zulks zien. Zoodoende zou het monument, zooals zijn bouwmeester het wilde, beter tot zijn recht aanzien zijn gekomen (1). Indien de herbestrating van de markt, die niet zeer lang meer zal kunnen uitgesteld worden, aan de orde zal komen, grave men het Plein af en herstellen men de evenbedoelde trappen: drie aan den voorgevel, geleidelijk drie, twee en één aan de noord- en zuidzijde. De aan de noordzijde van de Markt gelegen huizen zouden dan niet meer zooals thans als het ware in eene kuil liggen.

4°. In verband daarmede make men van de Markt een plein, ten Noorden, ten Westen en ten Zuiden omzoomd door straten waar langs alleen het rijtuigvervoer dient plaats te hebben; het Vrijthof moet toch ook *om*reden worden; de veiligheid van voetgangers en marktkramers zal er bij winnen. Indien langs de evengenoemde zijden van het Stadhuis een rijweg, in verbinding met de Vischmarkt en de Nieuwstraat open gelaten wordt, zal aan alle verkeerseischen voldaan zijn. De drie aldus gevormde pleinen, — aan den achterkant (oostzijde) is daartoe geene plaats — omzoome men met twee rijen laag wassende boomen, bol-accasias of waaier-olmen, zooals op het Cörversplein en de Vischmarkt

---

(1) »Le conseil décréta plus d'une fois de s'en tenir strictement aux plans de »l'architecte Post; cependant l'inspection des dessins gravés montre qu'on y a fait »dans l'exécution plusieurs changements qui, selon nous, sont loin d'avoir été des »améliorations.... Un perron de trois marches devait s'étendre devant la façade »principale dans toute sa longueur, *ce qui aurait heureusement relevé l'édifice;* »sans doute on ne songeait pas alors à changer le niveau du pavé de la place, qui »depuis a été considérablement exhaussé vers son milieu pour donner un écoulement »plus facile aux eaux de pluie.« — (VAN HEYLERHOFF, *Jaarboek voor het Hertogdom Limburg*, Jaargang 1850 p 256, 257.) Met ons modern doelmatig systeem van rioleering zou aan dit laatste bezwaar gemakkelijk kunnen te gemoet gekomen worden.

staan; het geheel zal een voortreffelijken indruk maken terwijl de schaduw der boomen de marktventers en marktbezoekers ten goede zal komen. Dit laatste denkbeeld is volstrekt niet nieuw; zooals de gravure, in dit werk bij de Boschstraat ingelascht, gedeeltelijk te zien geeft, waren voorheen boomen langs de Markt geplant, even als langs de geheele Boschstraat, die wegens hare breedte en die harer trottoirs, evenals thans het noordelijk gedeelte daarvan, voor beplanting dient in aanmerking te komen. De straat loopt van Zuid tot Noord, zoodat in de zomermaanden, schaduw daar ter plaatse zeer welkom zou zijn. Overigens wordt in alle steden, zoowel moderne als oude, beplanting aangebracht uit een decoratief en hygieënische beginsel. Wie zou nog de boomen op de Vischmarkt, op het Cörversplein en elders, die zoolang vruchteloos verlangd werden, thans nog willen missen? Men denke ze zich daar en in de nieuwe stadswijken eens weg!

5°. Om terug te komen op het Stadhuis; eene verandering aan het gebouw imponeert zich m. i. De tegenwoordige vensters die men, door ze bruin-rood te verven, te vergeefsch getracht heeft in harmonie met het geheel te brengen, behooren door de steenen kruisvensters vervangen te worden, bij den bouw door POST gewild en ook aangebracht (1). Te vergeefs trachtte men toenmaals „de les construire dans le goût moderne français,... mais „le conseil, après avoir entendu les avis des experts qui pensaient „qu'en renonçant aux croisées (en pierre) on nuirait à la solidité „du bâtiment, décida qu'on suivrait strictement à cet égard les „dessins de l'ingénieur Post" (2). In een tijd van proverbialen wansmaak, in 1839 (3) bracht men evenwel het offer aan „le goût „moderne français", de kruisvensters werden uitgebroken en door de tegenwoordige vensters, die nauwelijks te hanteeren zijn, vervangen; men herstelle die begane fout tegen de bouworde van het gebouw; zijne „physionomie" (vensters zijn er als het ware de oogen van) wordt daardoor geschaad (4).

---

(1) Raadsnotulen 8 December 1659.

(2) *Jaarboek* 1850, p. 253.

(3) *Maasgouw* 1889, p. 168.

(4) Het hierboven aangehaalde is ook hier toepasselijk, niettegenstaande dat van Heylerhoff de kruisvensters afkeurde (*Jaarboek* 1850, p. 253, 254), behept alsook hij scheen te zijn met „le goût moderne français". Zijn argument als zouden deze beter

6°. De overblijfselen van eene militaire constructie op den rechter Maasoever, daar waar de Maas binnen de Gemeente stroomt, op de plaats, het *Maaspunt* geheeten, zijn die van een versterkt kasteel met toren, dat waarschijnlijk tegelijkertijd (XIe eeuw) met de Helpoort gebouwd werd (1) en evenals deze tot verdediging diende der toenmalige Maasbrug, die de Kassei — (O. L. Vrouwe poort) met het daartegenover liggende „Waterpoortje" verbond (2).

De toren is nog zichtbaar en hecht en wordt vermeld hoog te zijn geweest.

In 1267 werd de vesting belegerd door Hendrik van Gelder, Prins-Bisschop van Luik en tevens heer van Montfort bij Roermond (3), die in oorlog was met bovengenoemden Hendrik III, en, ofschoon Dirk, vrijheer van Valkenburg, daarin eene bezetting van 300 man had gelegd (4), ingenomen en verwoest evenals de Maasbrug. De afbraak daarvan werd door den veroveraar gebruikt tot het bouwen van den burcht van Montfort (5), waar hij, na op het Concilie van Lyon in 1274 afstand te hebben gedaan van de bisschoppelijke macht, zich vestigde. In 1285 werd hij vermoord en zijn lijk in de Munsterkerk te Roermond aan de voeten zijner ouders begraven (6).

De hooge oudheid van den toren aan het Maaspunt, de historische herinnering, die eraan is vastgeknoopt, benevens zijne schilderachtige ligging, pleiten voor zijne reconstructie, die trouwens geen aanzienlijke kosten zou veroorzaken en een waardige tegenhanger zou zijn van de statige Helpoort.

7°. Betere, ruimere en vooral meer *veilige* localiteiten dan het

---

passen bij den klassieken stijl van het stadhuis, zooals hij door bij afwisseling van de verschillende oude bouworden, dorisch, ionisch en composiet, blijkt te zijn, is niet steekhoudend. Het geheele gebouw draagt den stempel van eene XVIIe eeuwsche constructie en daarbij passen kruisramen.

(1) *Annuaire* 1825, p. 113.

(2) Elders (*Annuaire* 1826, p. 104) zegt van Heylerhoff dat het vestingwerk gebouwd werd door HENDRIK III, Hertog van Brabant, die in 1248 aan de regeering kwam. Zie ook daarover *Publications* etc. II, p. 418.

(3) Over Hendrik van Gelre, 69sten Bisschop van Luik, zie *Maasgouw* 1902, p. 27.

(4) *Annuaire* 1826, p. 105.

(5) *Maasgouw* 1886, p. 32.

(6) *Publications* etc. XIV, p. 442.

Oude Dinghuis daar thans toe aanbiedt, dienen ingericht te worden voor het Provinciaal Geschied- en Oudheidkundig Museum.

In dit gebouw toch, met zijn ontzaggelijk geraamte van eeuwenoude eikenhouten balken, zoo hoog, dat bij brand aan geen blusschen zou te denken zijn, waar door de aanwezigheid op de bovenste verdieping van het Centraalbureau der Telephoon *voortdurend een steeds dreigend brandgevaar bestaat*, nog vermeerderd door de stookplaatsen van een op eene benedenverdieping wonenden politieagent met zijn gezin, — in dat gebouw, hoe keurig en waardig ook als kader, mogen onze kunst- en geschiedenisschatten geen oogenblik langer dan absoluut noodzakelijk, meer vertoeven.

Het is te hopen dat, nadat de onderhandelingen tusschen het Rijk en de Gemeente over de overname van vestingterreinen en kazernegebouwen gevoerd, tot een bevredigend resultaat zullen hebben geleid, er gelegenheid zal bestaan om geschikte localiteiten in- of op te richten in de oude kazerne aan de St. Pieterstraat, die zich het Departement van Binnenlandsche Zaken gereserveerd heeft Daar ter plaatse zou dan het Rijks-Archief, het Gemeente-Archief, de Stadsbibliotheek met het Museum kunnen vereenigd worden. Dit laatste, beter en ruimer geïnstalleerd, zou zeer zeker meer bezocht en meer bekend worden en door giften en testamentaire beschikkingen uitbreiding erlangen. Zóó ging het met de Stadsbibliotheek. Nu is het Museum vrijwel *onbekend* en *onbemind*.

De localiteiten in het Oude Dinghuis, gemeubeld in den stijl van het gebouw, zouden opperbest, *mits uitsluitend*, kunnen dienen voor een Gemeentelijke Administratie zooals b.v. de Stedelijke Spaarbank. Het is zonde, dat niet alleen het Museum, doch het eerbiedwaardige gebouw zelf aan *aanhoudend steeds dreigend brandgevaar* blijft blootgesteld.

8°. De grafsteenen in de St. Servaas- en in de O. L. Vrouwekerk moesten rechtop tegen de wanden der kapellen geplaatst worden, ten einde ze tegen verdere afslijting te behoeden. Daartoe bestaat voor schier allen gelegenheid en plaatsruimte.

9°. In verband met de reconstructies op het Begijnenplein, behoort de omwalling van 1229, de oudste van geheel Nederland en België, wier stadszijde door de afbraak der afschuwelijke krotten op het lang Grachtje bloot gelegd is, voor verder verval en tegen de vernielzucht onzer lieve straatjeugd behoed te worden.

Nu die walmuur, door de afbraak van het hoekhuis naar den kant der St. Pieterstraat, voor iederen voorbijganger in deze straat zal zichtbaar zijn, duldt deze restauratie geen lang uitstel meer. Het te gebruiken materiaal zij vooral geen mergelsteen, doch de primitieve ijzersteen.

Wellicht kan ook eene combinatie gevonden worden om een nog zeer goed geconserveerde toren in dien muur, zichtbaar in een achterhuis der St. Pieterstraat, bloot te leggen.

10°. In verband met hetgeen in den loop dezer studie is gezegd, zal het wel geen nader betoog behoeven, dat sommige verbasterde namen van straten in hunnen oorspronkelijken vorm behooren hersteld te worden. Zoo heete men voortaan:

de Korte Straat, *de Cortenstraat*,

de Koekschroefstraat, *de Coxstraat*,

de Kaarsenmarkt, *de Kersenmarkt*,

de Koevliegenstraat, *de Kwadevliegenstraat*,

de Linkulenstraat, *de Lenculenstraat*,

de Helstraat, *de M.-Hoogbruggestraat* van af de O. L. Vrouwe- tot aan de Oude-Minderbroederstraat; de fatsoenlijke bewoners van dat gedeelte zouden er bijzonder dankbaar voor zijn.

Voorts zou het wenschelijk zijn dat de aloude naam van den *Vroenhof* gegeven werd aan het naamlooze plein voor het Statenhuis; dat de eeuwen-oude en geheel verdwenen naam van *Tweebergen* gegeven werd aan de Oude-Brusselsche-poort die dan zou worden *Oude-Tweebergen-poort;* dat de naam van *Graanmarkt*, van Romeinschen oorsprong, die zou worden van het plein aan de voormalige O. L. Vrouwepoort.

Aan onzen Gemeenteraad zij deze wijzigingen aanbevolen, wanneer weldra aan nieuwe stadsgedeelten namen zullen verstrekt worden.

In een onderhoud, dat ik het genoegen had met Jhr. Victor de Stuers te hebben, betuigde mij deze zijne volkomen instemming met en goedkeuring van deze plannen; hij lichtte mij in met zijn raad en beloofde mij de verwezenlijking dier plannen, voorzooverre het in zijn macht zou liggen, te bevorderen. Geen wonder want velen daarvan waren, zonder dat ik het wist, ook de zijnen.

Meer speciaal echter van hem, zijn de volgende desiderata.

1°. De *Hoofdwacht* amoveeren. Het gebouw heeft geene architectonische waarde, ontneemt het gezicht op St. Servaas- en trekt de aandacht daarvan en van de St. Janskerk áf. Was ze er niet meer dan zouden de zuid- en westzijden van het Vrijthof, waar zeer weinig gewandeld wordt, niet meer zoo verlaten zijn. (De isoleering van St. Servaaskerk die zeer zeker vroeg of laat aan den *Anker* zal ondernomen worden, zou daardoor ook aan de zijde van het Vrijthof kunnen voltooid worden; een paar panden staan daar slechts in den weg).

2°. De *walmuur* aan het klein en lang Grachtje bijwerken en herstellen. Het is de oudste omwalling, niet alleen van de stad maar van geheel Nederland en België. Eene afsluiting van de aangrenzende perceelen is daar toch noodig en men kan geen betere, soliedere en interessantere hebben dan deze.

3°. De *Cellebroederskerk* (Bank van Leening) dient gerestaureerd en wederom als kapel of bijkerk gebruikt te worden. Het zou zonde zijn als dit sierlijk gebouwtje te gronde ging.

4°. De *Maasbrug* dient met hand en tand verdedigd te worden tegen wandalistische voornemens. Voor de scheepvaart is het voldoende den modernen boog aan de zijde van Wyck te vervangen door een ijzeren travée van de dubbele lengte, hetgeen zeer wel mogelijk is en veel minder kostbaar dan eene geheel nieuwe brug.

5°. Boven den ingang van het *St. Gillis gasthuis* dient het door de Fransche Republikeinen weggekapte borstbeeld hersteld te worden.

6°. Het plan der oude *Romeinsche poort* (Porta Regia, de voormalige O. L. Vrouwepoort) moest op de juiste plaats van haar emplacement door een andere soort steenen in de bestrating aangeduid worden.

7°. De *poterne* in den wal nabij den Nieuwenhof, waarvan nog zichtbaar zijn de kraagsteenen van een uitgebouwd torentje met machicoulis, dient gespaard te worden; de aldaar te maken percée kan gevoeglijk ernaast geopend worden.

8°. In het *Hoogere Burgerschoolgebouw* spare men wat nog over is van den XIIIe eeuwsche Refter (zaal voor Physica) en brenge hem zoo mogelijk aan het licht. Twee allermerkwaardigste houten standvinken met gebeeldhouwde kapiteelen zijn daar onlangs weg-

gebroken en onder het puin geworpen. Gelukkig heeft de architect Sprenger ze gered en naar het Museum doen overbrengen.

9°. De overgebleven muur der kerk van den *Beyart* worde door eene laag cement tegen inwatering afgedekt.

10°. De *wal* achter het Gereformeerd Weeshuis over den Jeker herstellen; het is een zeer interessant stuk vestingwerk van ± 1230 evenals de walmuur achter de Marechaussee-kazerne en in het Grachtje.

11°. De *Toren* aan de Oude Brusselsche poort (achterkant van het huis *„de drie liters"*) behouden en herstellen; hij maakte ook deel uit van de omwalling van de XIIIe eeuw.

Naschrift.

De heer Ch. Jelinger had de welwillendheid om oude stadsgezichten in zijn bezit, tijdelijk ter vervaardiging van zincographische clichés, aan het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap af te staan. Aan ZEd. is het dus te danken dat van het Oude Tricht thans ook *in beeld* enkele straten en pleinen voor de oogen der lezers verschijnen. Hem zij daarvoor vooral door den schrijver, vriendelijken dank betuigd; die illustraties zullen niet weinig tot aantrekkelijkheid van het werk bijdragen.

Het trekt wellicht de aandacht, dat Maestricht en daarvan afgeleide woorden niet met de dubbele *a*, doch met *ae* geschreven zijn. De schrijver is de meening toegedaan, dat met de spelling van plaatsnamen niet lichtvaardig behoort omgesprongen te worden en de grillen van veranderde spelling daarop niet moesten toepasselijk zijn. Maestricht was in de Middeleeuwen meer speciaal een Brabantsche stad en haar naam werd steeds met de daar in zwang zijnde *ae* geschreven. Vondel trouwens deed dit ook, zoomede de Hollandsche geschiedschrijvers uit de XVIIe eeuw, Bor, Hugo de Groot, van Meteren, Danckaertz en anderen. De dubbele *a* moge de voorkeur verdienen onder taalkundig opzicht (?), er bestaat evenwel geen reden om de taalkunde op een eigennaam toe te passen; een eigennaam, hij zij die van een persoon of een geographische, behoort onveranderd te blijven, zijn oorspronkelijk karakter niet te verliezen. De Vlamingen die ook de dubbele *a* aangenomen hebben en met de Nederlandsche spelling en woor-

denkeus zoozeer dweepen — men denke aan hunne soms potsierlijke manie om vreemde woorden, veelal Fransche, in 't Nederduitsch te vertalen, de Vlamingen hebben de oorspronkelijke schrijfwijze behouden; terecht zouden zij een in *Maaseik* gemoderniseerd *Maeseyck* niet terugherkennen.

Trouwens waarom werd de naam van *Maestricht* gemoderniseerd, terwijl in Nederlandsch Limburg er tal van gemeenten zijn, wier naam thans nog officieel met hunne oude, oorspronkelijke spelling geschreven worden? Waarom wordt b.v. niet geschreven Eigelshoven in plaats van *Eygelshoven*, Nieuwstad, in plaats van *Nieuwstadt*, Eisden, in plaats van *Eysden*, *Schaasberg* in plaats van den bewaard gebleven naam *Schaesberg?* Zeer zeker, en terecht, ter eerbiediging van de oude historische spelling. Welnu, schrijvers meening is, dat evenals in *Schaesberg*, ook in *Maestricht* de *ae* dient bewaard te worden. Het is dan ook zijns ondanks, dat de letterzetter, in de meening verkeerende dat er in 't manuscript vergissing was, de dubbele *a* plaatste; er was geen gelegenheid meer de *ae* te herstellen.

Dat ik trouwens ieders meening in deze eerbiedig, bewijst het feit dat ik bij aanhaling van andere schrijvers steeds de schrijfwijze door hen gebruikt, heb weergeven.

Van Wyck zijn slechts enkele straten behandeld doordien de schepenbrieven ze slechts zelden vermelden; meestal is er enkel sprake van *Wyck*, zonder nadere omschrijving.

Het Cijnsboek van het huis Nieuwenbroeck,

GRAFELIJK BENTHEIMSCH LEEN

ONDER BEESEL (BIJ VENLO),

MEDEGEDEELD MET INLEIDING EN AANTEEKENINGEN

DOOR

A. J. A. FLAMENT,
RIJKS-ARCHIVARIS IN LIMBURG.

Het Cijnsboek, waarvan wij den inhoud hier laten volgen is in het bezit van den HoogWelgeboren heer Baron F. B. C. H. van Splinter, thans eigenaar van het kasteel Nieuwenbroeck, die zoo vriendelijk was het ter afschrift te verstrekken, waarvoor wij hem hier nogmaals onzen dank betuigen.

Het is een klein folio van 70 bladzijden.

Men vindt er zeer eigenaardig den toestand in weergegeven van een oud cijnshof en van de rechtsgebruiken daar in voege, tevens een overzicht van de inkomsten der adellijke heeren vóór de Fransche Overheersching, die, in het departement der Nedermaas, waartoe Beesel behoorde, in 1794 begon.

Vooral is het merkwaardig voor de beschrijving van het rechtsgeding, dat duidelijk aan het Oud-Germaansch recht en het ceremoniëel en de gebruiken daarbij in achtgenomen herinnert, zooals tijdens het bezoek van H. M. de Koningin aan Drenthe eenige jaren geleden, in 1895, in de Ballerkuil aanschouwelijk werd voorgesteld (1). Ook hier toch wordt gevraagd (door een laatschepen in casu) of het tijd is het gericht te beginnen. Uitvoeriger klonk de

---

(1) De oud-archivaris in Drenthe, thans raadsheer in den Hoogen Raad, Seerp Gratama, die deze voorstelling mede organiseerde, schreef hierover met Dr. L. Knappert een boek getitteld: „*Bij klimmende Zonne, Germaansche rechtspleging in den*

Het kasteel Nieuwenbroeck onder Beesel (bij Venlo) naar eene teekening door Alexander François van Aefferden 1798.

Het kasteel Nieuwenbroeck onder Beesel (bij Venlo)
naar eene photographie genomen in November 1907 door den heer Weers (firma Hegeman en Burgers) te Roermond.

vraag aldus o a. ook bij sommige gerichten in Limburg van voor de Fransche Overheersching: of de zon al hoog genoeg aan den hemel stond; zooals wel is op te maken uit een beschrijving van een kemprecht te Maastricht in 1454 in Publications, dl. 34, bladz. 322. „Item dan daer noe, alst int hoechste van der sonnen is, ende die sonne besteyt omme te goen, soe sal der scoutet dye schepenen omme recht manen".

Hier mogen eenige aanteekeningen over Nieuwenbroeck en zijn opperleenheeren en leenmannen of onmiddelijke bezitters volgen.

Of het huis Nieuwenbroeck ooit, althans in vroeger eeuwen, de zetel van eene heerlijkheid met hooge en lage gerechtigheid is geweest, weet ik niet, de middelbare of laat- of grondgerechtigheid te Beesel had het wel, ook blijkens dit cijnsboek.

Het bezit der tienden en vergeving der pastorie — ook heerlijke rechten — had Nieuwenbroeck zeker, blijkens het vermeld cijnsregister, terwijl de molendwang alleen voor de laten bestond.

Deze molen schijnt ook Geldersch leen te zijn geweest, althans van 1637 tot 1744 vond ik Geldersche leenverheffingen voor het Hof van het overkwartler te Roermond (1).

Ballerkuil", Assen, L. Hansen. 1850. Naar voorn. heer zoo vriendelijk was mij mede te deelen, wordt daar de volgende literatuur opgegeven:

Grimm, Rechtsalterthümer, bladz. 813.

S. Gratama, Een bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van Drenthe, bladz. 75 en 105.

Pols, Westfriesche Stadsrechten I, bladz. 104.

Fruin, Dingtalen van Dordrecht I, bladz. 361.

Pro excolendo jure patrio. Werken I, bladz. 390.

Burchard, Die Tagung der Deutschen Gerichten im Mittelalter. München 1893, bladz. 73.

In navolging daarvan laten de schrijvers van het aangehaald werk „Bij klimmende Zonne" den rechter vragen of het was „het jaar en de dag, het uur en het oogenblik", en dan antwoordt de gerechtsbode „Het is de tijd en de dag bij klimmende Zonne" (zie bladz. 20—21).

(1) Archief der heeren van Kessel enz. Zie jaarverslag van den Rijks-archivaris in Limburg over 1905, (bladz. 43—44 der overdrukken). In 1647 Aug. 31 werd dit leen verheven voor het leenhof van den pandheer van het ambt Montfort Loys Rogier Clarisse, den ongelukkigen medepandheer van Jan de Bierens, met wier aanspraken de Spaansche Regeering, die de pandsom had ontvangen van deze heeren, geen rekening hield, toen dit ambt, ingevolge den vrede van Munster, den Prins van Oranje ter schadeloosstelling werd gegeven, en die te vergeefs reclameerden tot terugbetalen der pandsom van 600000 kronen. Zie *Publications* dl. XXXI, bladz. 141-142.

Hoewel Beesel, als deel van het ambt Montfort onder de souvereiniteit van Gelderland ressorteerde, zoo waren toch de bezitters van het huis Nieuwenbroeck met het cijnshof en den aankleve van dien, leenplichtig aan de vorsten van Bentheim; volgens een document in het cijnsboek medegedeeld, waarop wij later terug zullen komen, reeds in 1325.

Een lijst der vorsten van Bentheim tot 1795 moge derhalve hier volgen (1).

Dirk VI, ook graaf van Holland, die in 1157 overleed; Bentheim was hem door zijne vrouw Sophia van Rheineck, eene erfdochter van 't oud geslacht dat over Bentheim regeerde, ten deel gevallen.

Otto oudste zoon van den voorg. 1195—1206.

Balduin zoon van den voorg. 1213—1247.

Otto II „ „ „ „ 1248—1269.

Egbert jongste zoon van den voorg. 1273—1299.

Johan zoon van den voorg. 1305—1332. En de leenakte van 1325 hiervoor vermeld is gegeven door ADOLPH!

Simon zoon van Johan 1330—1343 († 1343—1348).

Otto „ „ „ 1348—1364.

Bernard I „ „ „ 1365 circa 1421 in een leenakte van 1404 vermeld, welke in 't cijnsboek is afgeschreven.

Eberwin I kleinzoon van Bernhard's zuster Hedwig (2) 1421—1454, gehuwd 1° met Mathilde erfdochter van Steinfurt en 2° met Gysberta erfdochter van Ottenstein.

Bernhard I zoon van den voorg. 1454—1473

Eberwin II in Bentheim „ „ „ „ 1473—1530

Arnold I in Bentheim (Arnold II van Steinfurt), gehuwd met Maria dochter van Eberwin II (3) 1530—1553

Eberwin III zoon van den voorg. 1553—1562

Arnold II (IV der beide liniën Bentheim en Steinfurt samen), zoon van den voorg. 1562—1606

---

(1) Stokvis, A. M. H. J., Manuel d'histoire, de généalogie et de chronologie ... II, Leiden 1890—1893, chapitre VIII, tableau généalogique N. 135. Een *uitstekend* boek ook voor den ingewikkelden toestand van vóór 1794 in Limburg, ik kan dit, dankbaar, na langdurig en veelvuldig gebruik, bewijzen. Die dat werk schreef volbracht een reuzentaak.

(2) Gehuwd met Eberwin de Goetterswijk. De vader van Eberwin I heette Arnold.

(3) Zoon van Eberwin II in Steinfurt, die een zoon was van Arnold I van Steinfurt, 2° zoon van Eberwin I van Bentheim.

Arnold Jobst jongste zoon van den voorg. 1606—1643 verm. in een leenakte van 1621, welke in 't cijnsboek is afgeschreven. Van hem is een origineele leenbrief in 't archief van de Staten des Overkwartiers.

Ernest Wilhelm jongste zoon van den voorg. 1643—1693

Arnold Moritz Wilhelm zoon van Philipp-Konrad, heer van Steinfurt den oudsten broeder van Ernest-Wilhelm (1). 1693—1701

Herman Friedrich, zoon van den vorige. 1701—1623 († 1734)

Ludwig Frans broeder van den voorg. 1723—1731 († 1754)

Friedrich Karel zoon van Herman Friedrich. 1731—1803 die dus op één jaar na zijn diamanten jubileum als vorst van Bentheim vierde en die, toen de Franschen in 1795 de feodale rechten afschaften, 64 jaren leenheer van Nieuwenbroeck was geweest.

Als leenmannen en bezitters vinden wij:

Tilman van der Broeck } in de leenakte van 1325 in het cijnsboek
Helwich van Holthausen }

Reiner en Helwich van Holthausen gebroeders 1404, in de leenakte van 1404 in het cijnsboek.

Oele (?) van Holtmühlen, beleend in 1410. Extract uit het Bentheimsch leen-protokol (2).

Engelbrecht van Holtmoelen in 1444 vermeld in het cijnsboek.

Henrich Kellener „ 1462 „ „ „ „

Gerdt van Holtmöllen beleend in 1527. Extract als boven en in 1537 idem. Extract als boven, komt voor in 't cijnsboek op 1543.

Johan van Holthuysen verscheen in 1555 op den landdag te Nijmegen. Extract uit het ridderboek van Gelre in Zutphen (3).

Johan van Holthaus in plaats van zijn huisvrouw Helwig van Holtmöllen beleend in 1566. Extract als boven.

Idem 1565, 1570, 1576. Extract uit het ridderboek als boven (3).

---

(1) Hij ruilde Steinfurt tegen Bentheim en Steinfurt kwam aan Ernst, den zoon van Ernst-Willem heer van Bentheim.

(2) Overgezonden door den graaf Ernest Wilhelm van Bentheim 12 Aug. 1664 aan de Gedeputeerden der Staten van het Overkwartier. Zie archief der Staten, omslag 31 N. 1, in het Rijksarchief in Limburg.

(3) Extract in 1657 te Arnhem afgegeven door Engelen. Omslag 31 N. 1 als boven.

Idem of zijn gelijknamige zoon of ander bloedverwant verschijnt 1591 27 Juli en 19 Aug., 1592 14 Jan. en 1 Sept., 1594 1 Maart, 1596 4 Jan en 21 April, 1598 3 Jan. en 31 Juli op de quartiersdagen te Roermond (1).

Ingelijks 1592 en 1607 (2).

Irmgard van Holthausen wordt in een schrijven van J. van Wyttenhorst, ambtman van Montfort aan zijn stadthelder te Beesel d.d. 4 Maart 1614 in het jachtrecht gehandhaafd. Blijkens getuigenis van advocaat Fabri over het jachtrecht van het huis Nieuwenbroeck d.d. 11 Sept. 1660 was zij „moetghen" van Jonker Gerard en bewoonde het huis Nieuwenbroeck toen ter tijd, als wanneer zij questie over het jachtrecht kreeg met de jagers van den stadhouder graaf Hendrick van den Bergh, die haar in het gelijk stelde (3).

Gerardt van Baexem wordt 1623 Januari 26 vermeld in het cijnsboek ook nog 1623 Jan. 6, 1628 Juli 1.—1623 Jan. 6, Aug. 22 en Sept. 2, verschijnt Arnold van Lynden als „tochter" (vruchtgebruiker) van Nieuwenbroeck in het cijnsboek, ook 1628 Nov. 10. —

Hans Willem en Gerard van Baexem worden beleend door den Graaf van Bentheim 1621 Nov. 29, volgens akte meegedeeld in het cijnsboek. 1649 November 25 waarschuwt hen Graaf Ernest Wilhelm van Bentheim, om te zorgen dat hem aangebracht werden welke stukken van het leen Nieuwenbroeck en Oyen waren verkocht, wijl hij gehoord had. dat, deels met voorbehoud zijner rechten, deels zonder zijn consent, stukken veralieneerd waren.

1657 Augustus 11 beveelt dezelfde graaf, die verklaart recht te hebben aan Gerard van Baexem, wegens het verpanden en verbrokkelen van zijn leen, dit leen te onttrekken, maar hem uit genade er weder mede beleend te hebben, aan voornoemden van Baexem binnen een jaar alle verpande gedeelten weder in te lossen, terwijl de bezitters der verpande gedeelten binnen zes weken aan de grafelijke leenkamer hun titels moesten toonen (4).

Johan Willem de Baexem heeft in 1660 questie met de Staten

(1) Extract te Roermond afgegeven zonder datum. Omslag 31, N. 1 als boven.

(2) » » » » 3 Maart 1656 door den griffier M. Joris. Omslag 31 N. 1 als boven.

(3) Omslag 31, N. als boven.

(4) Omslag 31, N. 1.

over het recht tot zitting in de ridderschap van het Overkwartier, wat hem 1 Augustus 1659 was toegestaan (1).

Gerard van Baexem wordt 1660 Augustus 4 door den graaf van Bentheim Ernst Willem met Nieuwenbroeck beleend. Oorspronkelijk akte en extract als boven (2).

P. de Baexem komt 1662 Maart 18 - 1673 Juni 4 in 't cijnsboek voor.

Arnold van Baexem. 1698 December 16 worden zijne 4 vaderlijke en 4 moederlijke kwartieren in de Staten van het overkwartier gepresenteerd (3).

Douairière de Baexem komt 1714 Juli 27 voor in 't cijnsboek.

W. Collignon, overste in Staten-dienst, komt 1752 December 8 voor in het cijnsboek.

„Obristen Joan Frantz von Collignon" beleend 1769 Aug. 2. Archief Nieuwenbroeck.

Hiervoor of hierna moet nog een de Bouman heer van Nieuwenbroeck geweest zijn. Zijn wapen en dat zijner vrouw komt, naar mij Baron van Splinter verklaarde, in een der zalen van het huis Nieuwenbroeck voor.

Deze wapens in stukadoorwerk zonder kleur, zijn aldus:

Dat heraldisch rechts een ster met zes punten, vergezeld boven van 3 merletten in de richting van de faas, onder van een Malteezer kruis.

Het vrouwelijk wapen heeft een pijl (?) in de richting van den rechter schuinbalk.

„Rath und Landrentmeister Ernest Joseph Franciscus van Aefferden" beleend 1784 April 23 (4).

Henri Albert Jacques Ruys de Nieuwenbroeck beleend 1788 Jan. 18 († 29 November 1824 op Nieuwenbroeck) (5).

Ernst Albert Emmanuel Ruys de Nieuwenbroeck 1824—1862

---

(1) Rekwest met al de hiervoor en hierna vermelde stukken van omslag 30, N. 1 als bijlagen. Dit rekwest was niet gedateerd.

(2) Omslag 31, N. 1 als boven.

(3) Archief van de Staten des Overkwartiers, Rijks-archief in Limburg.

(4) Deze en de twee volgende leenmannen volgens leenbrieven in 't archief Nieuwenbroeck. — Zie genealogie van Aefferden in *Annuaire de la Noblesse de Belgique* 1875, bladz. 34 en genealogie Ruijs, ibidem 1864, bladz. 228.

(5) Schoonzoon van den voorgaande, gehuwd met zijn dochter Jeannette.

(† 16 December 1862) op Nieuwenbroeck, zoon van den voorgaande.

Auguste dochter van Felix Henri Jacques Ruys de Nieuwenbroeck, broeder van Ernest voornoemd, gehuwd met Carel van der Straeten.

Baron F. B. C. H. van Splinter, burgemeester van Beesel, ridder der Militaire Willemsorde (1) als gehuwd met Gabriele, dochter van Constantin Willebrord Philippe Hubert Jean Ruys von N.

Nu nog eene paleografische opmerking ten slotte.

In het cijnsboek komen drie afschriften van leenakten voor n.l. van 1325 October 29, 1404 Maart 6, 1621 November 1, gewaarmerkt den 5 November 1653 door den griffier van den Souvereinen Raad te Roermond N. Maen.

Tegen de 1e akte heb ik zeker bedenking. Zij zou uitgegeven zijn door ADOLF graaf van Bentheim en Stein (zeker afkorting! van Steinfurt). Nu was, volgens Stokvis, gelijk wij zagen, in 1325 een JOHAN graaf van Bentheim, vervolgens kwam Steinfurt eerst omtrent 1420 aan het huis Bentheim door huwelijk der erfdochter Mathilde van Steinfurt († 1420) met Eberwin I van Bentheim. Eindelijk zijn al de drie akten geheel eensluidend van inhoud, ja van spelling. Veronderstelt men al dat de akte van 1325 woordelijk is gevolgd in 1404 en 1426, dan nog was niemand in 1404 en in 1626 zoo archeologisch en paleografisch ontwikkeld dat hij zòò letterlijk copieerde, maar wel, en onwillekeurig, volgens de schrijfwijze van den tijd waarin hij leefde. Men onttrok zich toen niet licht aan den invloed van zijn tijd in taal en spelling, evenmin als in de bouwkunde enz.

---

(1) Ten onrechte dus laat Rietstap, *Wapenboek* II, bladz. 186, het geslacht in 1883 uitgestorven zijn.

Op den omslag van binnen:

Chinshoenderen 1752 (?)

vant huys Nieuwenbroeck tot Beesel.

N° 7mo.

Van buiten op het plat:

in den jaere 1748 is door Hendrick Gerits afgeleyd eenen jaerlycksen erfpacht van seven vat rogge, ende vier thinshoenderen voor de somme van sestig pattacons ad acht permissie schellingen den pattacon gereeckent, hebbende gestaen tot laste van de Ronckensteys molen.

H. v. Ruys.

Extracten uyt sekeren register in folio van den gherichticheyten van het huys Nieuwenbroeck.

In den eersten gehoiren aen het huys Nieuwenbroeck die thienden des gansche dorps van Besell, groff ende smaele (1), te weeten, laemer, baggen, byen etc. wat sunst meer voor smaele thiendt de more wordt gerekent.

Item die bieracciese van ieder vadt twee kannen ten cysen.

Item een deyl mannen, Item leenen ende laten.

Item een laedtbanck daer men mach dingen (2).

Item een moelen gelegen tot Offenbeck (3), geheyten Roncken-

---

(1) Kleine.

(2) Procedeeren.

(3) Buurt van Beesel.

stein mitten dwanck van alle leenen ende laeten op dieselvige moelen te maelen.

Item die jacht het geheele dorp door op ende neer.

Item in der Maesen een steyl (1).

Item eene visscherye beginnende van die Haensemerbeke tot aen die Heringsche Hegge.

Item die collation der pastoryen, custeryen, ende van Stae Catharinae, Sti Nicolai, ende Sti Anthony altaren, ten selven huyse te leen gaende.

Item gelden alle leen ende laetgoederen chinspenninck, ende thinshoener.

Item alle diegeene die in het kerspell van Besell enich landt verkoopt, gilt te gewin end gewerff (2) aen het huys Nieuwenbroeck van XIJ gulden eenen dirselver guldens.

Item het huys Nieuwenbroeck moedt den kerspelsluyden voorhalden den beer ende ver (3), ende sullen sterven (4) tot laste van t voors. kerspell, tensy sake dat versuymdt worden.

Item des dorps saecken wegen der gemeynten (5), hetsy bosch, broeck ofte andersints, en mogen die schepenen van Besel hun niet alleen ondernemen, noch vryen, noch ondtvryen (6) dan mit consent ende wille van die van t huys Nieuwenbroeck.

Item als iemandt sterft die mangoedt beseten heft sonder manerven achter te laeten, so is dat selve mangoedt den leenheere vervallen, ende mach daer syn schonste (7) mit doen.

Item alle leen ende laedtgoederen moeten gesonnen (8) ende gewonnen worden binnen dertich daegen naer het aefsterven der ophelders, so niet, syn den leen ofte laedtheer vervallen.

Item als een leengoedt gereleveerdt wordt competeerdt den leenheere daer van elf Rynsche goltgulden ende vier quarten Rynsche wyns, den stadthelder der leenen een kan, ieder leen-

(1) Veer.
(2) Om het goed te verkrijgen en te werven.
(3) Stier; elders in Limburg (in 't Zuiden) „deur".
(4) Ik begrijp dit niet, misschien moet men *staan* lezen.
(5) Gemeente gronden.
(6) Bezwaren met hypotheek (?).
(7) Zijn wil.
(8) Gevorderd.

man daer over staende een half kan, ende den leenschryver vier kannen, off eenen rixdaeller.

Item als een laedtgoedt gereleveerdt wordt, moedt den laedtheer hebben vier kannen Rynse wyns, ende dobbelen thins, den stadthelder een quart, ieder laedt daerover staende een half kan, ende den leenschryver vier kannen.

Item zyn alle leenen ende laeten schuldich den eedt van getrouwicheydt te doen, in forma als volcht.

Juramentum fidelitatis.

Ick N. N. geloeve Godt ende alle syne Heyligen dat ick altydt mynen l. [1] heer sal getrouw zyn, ende myne goederen getrouwelick by malkanderen sal halden, sonder enige daer van, te veralieneered off te beswaeren, ten sy mit octroyen ende consent van den l. heere: also helpe mich Godt etc.

Item van d' octroye competeert den leenheer den XIJ penninck, te weeten van twelff gulden eenen derselver guldens.

Item so isser een deel landts gelegen achter gen Raedtgen daer den pastor tot Besell den vyffden hoop af heft, ende noch een deel, den derden.

Item den hoff T'genraede gelegen in het kerspel van Besell daer toegehoiren so landt als benden, broeck, elsbroeck, ende bosch lxxx boender erven.

Item den Cruitswech van het Rayer valderen tot inden Winckell, ende van den Heyacker tot in die Haesselt is eenen erffwech, ende mach niemandt denselvigen gebruycken, als die van Genraede.

Item den hoff te Oyen gelegen in der selve kerspell van Besell, daer toe gehoiren lxvIJ morgen erven.

In den eersten een stuck landts gelegen achter den Cruitsberch schietende mit een spits oort opt Valderen, groot omtrent seventwintich morgen, zynde thiendt vry.

Item een stuck landts daer beneven gelegen groot derden halven morgen geheyten die Mortell, oock thiendt vry.

Item een stuck onder aen die Mortell, groot vyff morgen thiende uytgevende.

---

(1) Dat is òf leen- òf laatheer.

Item een stuck gelegen over den wech aen het Vennekens Valderen groot vierden halven morgen, oock thiende uytgevende.

Item een stuck gelegen in die Schoolt daer den wech doorgaedt, groot derden halven morgen, geft oock thiende.

Item aent onder syde van het Scholtsvalderen een stuck van seven morgen, thiendt gevende.

Item een stuck gelegen opten Solsberch groot vyff morgen ende thiendt vry.

Item een stuck gelegen achter die kerck groot ses morgen ende oock thiendt vry.

Item een stuck gelegen tegen die ses morgen, over den voerwech, schietende met een spits op Smiedtsvalderen groot negenden halven morgen, zynde thiendt vrij.

Item daer tegen over den Ryckelschen wech gelegen een stuck van vier morgen, oock thiendt vry.

Item een holtgewas geheyten die Kaeffert, groot dry morgen.

Item heft S^tae^ Catharinae authaer uyt gemelten hoff twelff morgen landts gelegen in die Schoolt, ende het beslooten Jonckvrouwen clooster onser L. Vr. ende der elfduysent maeghden, in der Weyden (1), binnen die stadt Venloe gelegen, oock twelff, zynde een bundich leen, ende aen Engelbrecht van Holtmeulen, ende Henderick Kellener te leen ondtfangen mit xv Rynse guldens.

Item die eerste hoeff achter die Haesselt geft grote ende smael thiendt.

Item Dursdals hoeff geft grote thiendt, maer geene smaele.

Item het Hoenerkempken geft grote ende smael thiendt.

Item Camper hoff in twee deelen gedeylt, geft van een deel geene smaele thiendt, waer van die stallingen op die Gemeynte staen, ende van d'ander groff ende smaele.

De forma Juris.

Item off het gebeurden, dat enige twest ofte schelinge (2) rese tusschen die leenmannen, so sal men by den leenheer gaen oirkondt twee mannen van leen, ende seggen, ick bidde u mynen leenheer, dat ghy my eenen dach van rechten stellen wildt tegen

---

(1) Order van St. Augustinus.

(2) Verschil.

myne wederpartye, ende citatie verleenen tegen dien dach te compareeren, ende die leenluyden daer by om recht te plegen.

Item dien dach sal men verthien daegen te bevorens wissigen (1), so well die leenmannen als die partyen.

Item het gedingh behoirt buyten daecks te geschieden off ten waer dat het partijen beliefden binnen te blyven, ende dat sullen hun die leenluyden voorhalden.

Item den voorspraecker sal een leenman wesen.

Item den boede sal een leenman wesen.

Item den schryver en mach geen leenman wesen.

Item off sich den gedaeghden eens ofte tweemael weygerden, ten derdemael moedt hy compareeren, op pene, dat den cleger in syne aenklaeghte sal recht geschieden.

Item off iemandt dat oordeel to naer ginge (2), die mach sich beroipen naer den Oeverleenheer, off aen koninck ofte keyser.

Item men sal geloeve nemen voor alle verluis, kost ende schaede in den gewinne die partyen genoch zynde (3).

Item als die geloeve genomen is, sal den leenheere die leenmannen die gestalt syn in die sake van beyde partyen, verklaeren ende te verstaen geven, opdat sy te beter onderwys mogen hebben, wat die twist is.

Item hier gaedt den leenheer off synen stadthelder sitten, mit die leenmannen to gedingh, ende vraeght een van den mannen off het tydt is van te dinghen ende te vryen het gericht.

Item andwordt hy iae mit by verblyvinge van die mitgesellen, so wordt het gericht gevrijdt (4) door den leenbode aldus.

Ick vrye dit vrye leengericht, ende gebiede in deser banck ban ende vrede, also dat niemandt hier en sal spreken dan mit leenrecht (5), overmits synen gebeden voorspreker, ende wie daer tegen doedt is deser banck plichtich.

Item off den leenheer selver niet present en waere, so sal den

(1) Laten weten, aanzeggen.

(2) Als hij dacht dat het oordeel niet volgens recht was.

(3) Dat is men zou borgtocht eischen voor gerechtskosten en voor wat de verliezende partij de winnende moet betalen.

(4) Bevrijden van al wat er niet bijbehoort en stoort om aldus het recht zijn vrijen loop te kunnen geven.

(5) Volgens den vorm door 't leenrecht voorgeschreven.

stadthelder een commissie tonen aen die leenmannen, dat hy volmacht heft te doen ofte te laeten.

Item alst gericht gevrijdt is, sal den leenboede door beveel van den leenheere uytroepen, al wie aen het recht te doen heft, die mach synen saecken openen ende dan moet men well eenen goeden onbesproken man tot voorspreker nemen op believe van den leenheere ende partye.

Item daer naer sal den schrijver beteeckenen die leenmannen ende sien wie uytgebleven is, ende wat die uytblyvers versuymen, te weten die verteringe van die compareerde te betaelen.

Item dan komt den cleger ende mackt syne aenspraeck overmits synen gebeden voorspreker.

Item dan vraeght den voorspreker ende seydt, heer leenheere ist wille dat ick hum dienen mach.

Item spreckt den leenheere iae, so seght den voorspreker, die worden die ick aen den rechten spreke, die spreke ich tot behoiff N.N. ende off ick iedt spreke, daer buydt off breucken van gebeuren (1), wie sal die betaelen, ende stelt dat aen een oordell.

Item spreckt den cleger, so als mynen voorspreker spreckt in desen gericht, daer sal ick voorstaen, ende den voorspreker sal des vry ende ledich (2) wesen, dan sal den voorspreker den leenheere vraegen off hum des genuecht, so seght hy iae.

Item eer men gaedt sitten dinghen sal men burgen stellen voor die kosten dewelcken den leenheere mit recht doedt, van ieder comparitie eenen Rynsen goltgulden, ende aengaende die leenmannen naer landts gebruyck.

Item den leenheere sal van iegenlycken partyen ende van hoeren burgen in persona handtastinge nemen, ende doen hun geloeven mit goeden trouwen den leengericht ende een ieder syne partyen genoch te sullen doen voor allen schaede ende interesse.

Item als het gedingh gesloeten is, sullen die partyen overmits hoeren voorspreker van het leengericht oirloff vraegen om aff te gaen, ende dancken het gericht, wederom handtastinge doende statuto tempore weder te erschynen.

Item ofter enige partyen eene aefschrift van enige acten beger-

---

(1) Als het pleidooi zoo uitvalt, dat tot boeten veroordeeld werd.

(2) Onbelast.

den, sal men hun gunnen, ende sullen des den leenschryver loonen ende willigen.

Item wordt het leenrecht gesloten totten nesten toe ende den leenheere sal een iegelick seggen alsdan wederom te compareeren.

Van die smaele thienden.

Om laemer, baggen, byen etc. te verthienen is het nodich te weeten, het getall der selver.

Item so, wanneer dat getall naerder is by thien, als by vyff, dan kompt den thiendenaer een geheel deel derselver thienden, ende so wanneer het getall naerder is by 5, als by 10, dan kompt den thiendenaer maer alleenlich een half deel derselver thienden.

Item als den thiendenaer een geheel deel valt, dan heft hy den keur uyt allen, uytgenomen vier, ende kiest uyt een half deel, uytgenomen twee.

Van den zynspenninck.

Item gelden iaerlicks aen het huys Nieuwenbroeck.

In den eersten Henderick Beurskens soon IJ albus ende I Cols moerken.

Item Henrick van Baerle IIJ albus.

Item Ienken Schoemekers IIJ albus, ende I Cols moerken.

Item Aret Goedtheynen IIJ Cols moerken.

Item Gerke Stepken I albus.

Item Heyn Cuypers IIJ albus.

Item Goert Koenen I albus ende IIIJ Cols moerkens.

Item Tulmen Koennen IIJ albus.

Item Hueb t' Offenbeck VIIJ Cols moerken.

Item Maes Luecken I albus.

Item Dries Luecken X Cols moerkens.

Item Steel Jannen IIJ albus ende IJ Cols moerkens.

Item Ludolff Houtman IIJ albus.

Item noch van St. Lambrechts hoeve VIJ albus.

Item Jans Stege VI cols moerkens.

Item Gerken Houtmans I albus ende I Cols moerken.

Item Jan Stompert IIJ Cols moerkens.

Item Tulmen Moesberch IJ albus.

Item Everaert IIIJ albus.

Item Raeb vanden Cruitsberch IIJ albus.
Item Peter vanden Cruitsberch I albus.
Item Jan Schroers IJ albus.
Item Bet Henricks IIIJ Cols moerkens.
Item Tulmken Sebete XI Cols moerkens.
Item Heinken Houtman I Cols moerken.
Item Willem Ingendaell I Cols moerken.
Item Syb Wolff I albus.
Item noch aen denselven huyse gelden iaerlicks
In den eersten Roeleppers goedt XIJ D.
Item Heinken Gubbels soon XXIJ D.
Item dat goedt Ter Vort daer Rut der smit, Heinken Sloussen ende Wilmken Houssen op wonen IIIJ D.
Item Cuypers goedt wegen een stuck landts gelegen inden Rayer velde XIJ D.
Item Planen baendt V D.
Item Hinssen goedt van huys ende hoeve IIIJ D.
Item Cloes van der Vort van syn goedt opte Beeck IJ D.
Item Tulmen Hartstruycks van huys ende hoeve I D.
Item Wilmkens goedt aen genen (1) Bosch I D.
Item Itgen Koechs goedt I D.
Item Broodtbakkers goedt I D.
Item Rofferts goedt dat Dirck van der Maesen ende synen soon Ludolff hebben gelegen opter Maesen IIIJ D.
Item Koepen goedt XVIIJ D ende IJ hoener.
Item Heinken Boumen goedt IJ D.
Item Hessels goedt daer Wouter op woondt IJ hoener.
Item Jacobus goedt van den Bosch IIIJ D.
Item dat boener aen het Valderen I D.
Item dat halff boener aen gen Haesselt IJ D.
Item Pelskens landt IJ morgen II D.
Item Abelken van der Maesen van IJ stucken landts die syn vader verbleven zyn van Claes Smiedts daer van het een stuck gelegen is aen Buyren baendt, ende het ander aen heer Peters Camp IJ D.

---

(1) = aan gen = aan het.

Item Wenne goedt een stuck landts gelegen opter Maesen by heer Peters landt I D.

Item Herbrecht Rouwen goedt een hoen, den pastor dat derde deyll.

Item Wyne op ter Maesen een hoen, den pastor dat thinshoen.

Item Heer Peter van der Maesen van een half haefstadt gelegen opter Maesen IIJ D.

Item Roeleppers baendt die nu Planen is XXIJ D ende 1 hoen.

Item Heyn van der Maesen XXIJ D.

Item Heyn Reynen IIIJ D.

Item noch Heyn voors. van een stuck landts gelegen in het Rayer veldt V D.

Item Heinken Beurskens van syn goedt opte Beeck IJ D.

Item noch Heinken Beurskens van een goedtgen gelegen tusschen Goert Molleners, ende Broodtbackers goedt dat den alden schoenmaecker toe te hoiren plege I D.

Item Thys van den Bosch V D. Item denselven van een boender landts aent Valderen IJ D.

Item derselven van Pelskens landt IJ morgen IJ D.

Item noch denselve van eenen baendt aengen Haesselt IJ D.

Item Gebel van Straelen wegen Schoemekers goedt, dat Ludolff toe te hoiren plege XVJ D ende IJ hoener.

Item Judt Pastoors van een half hoefstaedt gelegen opter Maesen I D.

Item Mielkens goedt XVJ ende IJ hoenen.

Van die mangoederen.

In den eersten IIIJ morgen landts gelegen aent Busserendt aen den Bongaerdt, die van Gubbels goedt gedeylt zyn zyn mangoedt.

Item IJ stucken landts waer van een gelegen in genen Winckell, ende d'ander achter Boelen hoff, toebehoorende ex gratia Gebel in gen Dorp.

Item IJ boener landts gelegen in genen Winckell aengaende Heinken Sluysen.

Hein IIIJ morgen landts gelegen benevens den wech aen den Gebranden Stock aengaende Heinken Gubbels soon.

Item een stuck landts gelegen op ten Heyacker dat mede Heinken Boumen toebehoirdt.

Item het goedt te Ryckell gelegen, herkommende uyt den hoff t'Genrade, toebehoirende Heinken Gubbels soon.

Item den hoff tot Ryckell gelegen, herkommende uyt den hoff t'Genrade, ende Broeck, toebehoirende Jan van Wylre.

Item den hoff van Herman van Duisselt is mangoedt.

Item het goedt van Jan van der Maesen.

Item Tulmen van gen Ray alias Hartstruycks goedt.

Item Dirck van Besels goedt.

Item Dirck Goedtheynens goedt.

Item het goedt to Wylre huys hoff ende IIIJ morgen landts.

Item Ryck Maesberchs goedt.

Item Hein Guidtgens alias Schoemekers goedt.

Item Gerit Gubbels goedt dry veerdel landts, ende noch enich landt gelegen opgen Heydtgen.

Item Heer Goetsens goedt herkommende uytten hoff t'Genraede.

Item een boender landts Goerdt Schroers aengaende.

Item dat goedt opten Berch daer Peter Smiedts in woondt.

Item Gys Lieben goedt IJ morgen landts, waer van eenen verhandtplicht (1) is die Liedtgen opte Beeck in handen heft van die kerck.

Van die thinshoenderen.

Item tot Besell gelden iaerlicks op Sti Andreaesdach apostoli aen het huys Nieuwenbroeck.

In den eersten Thys Hartstruycks goedt. Item Jan van Rey goedt. Item Jenken Schoemekers goedt. Item Hein Planen goedt. Item Beurken den boede van Besels goedt. Item Coen Reynen goedt. Item Goert Pastoors goedt. Item Tulmen van gen Ray goedt. Item Claesken aen genen Bosch goedt. Item Aret Goedtheynen goedt. Item Cuypers haefken. Item Tulmen Hartstruycks goedt.	een thinshoen.

(1) Dat is: de pachter moest handdienst verrichten.

Item Wilmken zoons goedt.
Item Mielkens goedt.
Item Jans goedt van der Maesen.
Item Coen Rycken goedt.
Item noch Mielkens goedt.
Item Met Geenen goedt.
Item Jenken Buysen goedt.
Item Peter Jenne wyff Tryn in genen Vos-goedt.
Item Tulmen Hein Gaidtgens soons goedt.
Item Gerit Schoemekers goedt.
Item Jenken Claessen goedt.

een thinshoen.

Item Heldens goedt.
Item Jenken Paeuwen goedt.

twee thinshoener.

Item tot Offenbeck Peter Wolffs goedt.
Item tot Neerhoeven der Begijnen (1) goedt.
Item Seger Kellen goedt.
Item Gerit Mulleners goedt.
Item Jenken Schepers goedt.
Item Peter Heels goedt.
Item Noelken Willems goedt.
Item Goerdtgen Luyckens goedt.
Item Maes Ruyschers goedt.
Item Sinter Claes broeder (2) goedt.
Item Beel Heels goedt.
Item Peter Wyndelen goedt.
Item Wyndels kinder goedt.
Item Groodt Koenen goedt.
Item Wouter t' Offenbecks goedt.

een thinshoen.

Noch van die thinshoenderen ende naerdere aenteeckeninge derselver Anno 1534 opgericht.

---

(1) De hierboven vermelde Augustinessen van Mariaweide te Venlo, of de Norbertinessen aldaar?

(2) De Kruisheeren te Venlo die van de stad de St. Nicolauskapel hadden gekregen.

Gelden aen het huys Nieuwenbroeck op Ste Andreae dach apostoli.

In den eersten Peter Wolffs goedt.
Item Lemken Heels goedt.
Item Heinken Heyens goedt.
Jan aen die Beeck.
Item Thys der Boede goedt.
Item Rutgen Schroers goedt.
Item Gerit Drabben goedt.
Item Gerit Gubbels goedt.
Item Lins Cuypers goedt.
Item Heinken Jenne broer aen gen Beecks goedt. } een Shinshoen.
Item Heinken Prangen wegen Rycken goedt.
Item Dirck ende Franck Ummelen goedt.
Item Jenken Claessen goedt.
Item Thys Arets goedt.
Item Tulmen Laesen goedt.
Item Gerit Hartstruycks goedt.
Item Hein Goidtgens goedt.
Item Wilm der Wevers goedt.

Item Plaetser hoff vier thinscapuynen.
Item Die vrouwe van Jacob Eyck wegen een stuck landts gelegen te Oebroeck by den Ween. } twee thinshoener.
Item Jen aen die Beecks goedt.
Item Goerdtgen ende Rutten goedt.

Item tot Offenbeck Conerts goedt in gen Rydt.
Item Thisken Sorren goedt.
Item Jenken Rutten goedt.
Item Wouter in den Kuylen goedt.
Item Jan Deckers goedt.
Item Feste goedt. } een thinshoen.
Item Gerken aen gen Dyck modo Thisken Hynsse goedt.
Item Tryn Luecken goedt gelegen over die Beeck.
Item Peter den Schroers goedt op genen Berck.

Item Vreetskens Goerdts goedt.
Item Hynsse kempken.
Item Neesken Thys goedt.
Item Slobbertshoff.
Item Jan Noelkens goedt.
Item Gys op Heser Dries goedt.
Item Trynen opgen Kempken goedt. } een thinshoen.
Item Peterken aengen Beecks goedt.
Item Lietgen Tobben goedt.
Item Thys vanden Wyers goedt.
Item vander Hage goedt.
Item Lisken Hase goedt.
Item Ronckenstein gelegen tusschen Ronckensteins goedt en de Sint Cornelis toren.
Item Sint Cornelis hoft. } twee thinshoener.
Item Sinter Claes broeder hoff.
Item Korst Muysers goedt.
Item den hoff aengen Ronckenstein vier thinshoener.
Item Ronckensteins moelen acht vadt rogge erfpacht.

Van die handwinninge.

Ich Ingelbrecht van Holtmoelen leenheere dis naebeschreven goidts, bekenne dat ick beleent hebbe nae wyssenisse mynre mannen, mit die helft van vyfftehalf boener landts min eenen halven morgen ofte meer onbegrepen tot Ryckell gelegen in het kerspell van Besell, ende wylen plagen toe to zyn Gobell Grawels, gehoirende in den hoff to Ryckell, die wylen heer Peter van der Maesen den alden plach toe te hoeren, Cornelis van der Smicken, in behoiff ende tot oirbaer des beslotene Jonckvrouwen clooster onser L. V. ende der elff duysent meghden, geheyten in der Weyden, binnen der stadt Venloe gelegen.

Beheltenis mich ende mynen erven myns rechts ende mallincks (1) synen goeden rechten, sonder alle argelist, hier waeren over ende aen als mannen, Johan van der Maesen ende Dirck

(1) Elk.

Goedtheynen, geschiedt int iaer ons Heeren duysent vierhondert vier en veertich op sint Johans dach ante portam Latinam.

Item Ick Hendrick Kellener leenheere dis naebeschreven goidts, bekenne dat ick beleent hebbe mit die helft van vyfftehalf boener landts min eenen halven morgen ofte meer onbegrepen tot Ryckell gelegen, in het kerspell van Besell ende wylen plagen to zyn Gobell Grouwels, gehoirende in den hoff to Ryckell, die wylen heer Peter van der Maesen den alden plach toe te hoiren, Henrick Steins in behoiff ende tot oirbaer des beslotene Jonckvrouwen clooster onser L. V. ende der elff duysent weghden, geheyten inder Weyden, binnen der stadt Venlo gelegen, beheltenis mich ende mynen erven myns rechts, ende mallincks des syns, hier waeren over ende aen als mannen van leen des hoochgeboren doorluchtichsten Vursten ende Hertogen van Gelder ende van Gulick, Grave van Zutphen, myne gededigen lieven Heeren, Dederich Houft, ende Thys Blocker als geleende mannen, om gebreke willen mynre mannen to deser tydt, sonder alle argelist geschiedt int' iaer ons Heeren duysent vierhondert twee en sestich den 1 dach Martij.

Item Ick Engelbrecht van Holtmoelen doen kondt ende bekenne overmits desen openen brieve voor my ende mynen erven in oirkondt mynre man ende laedt hier naebeschreven, dat ick Johan van Dyck overgedragen hebbe alsulcke goidt als hy van my houdende is van manschap ende erfzyns goidt wegen gelyck volcht.

Item IIIJ morgen landts gelegen beneven den Heyacker ter eener syden, ende ter andere neven Cuypers landt.

Item die haefstadt aen den dyk ter eener syden neven Heyn Reynen goidt, ende ter anderen neven Schoemekers goidt, mit een eyndt schietende aen het Aldbroeck, ende het ander aen Planen haefstaedt, Item IJ morgen landts gelegen beneden den Heyacker aen beyde syden tusschen Planen erve, ende mit een eyndt schietende op Mielkens erve, Item IJ morgen landts gelegen aen der Heyen beneven den Heyacker mit een eyndt schietende op Mielkens landt, Item noch I morgen landts gelegen op ten Heyacker beneven myne erve, ter einre ende mit een eyndt schietende op Thiskens landt van den Bosch, Item nog eenen halven morgen gelegen beneven IIIJ morgen mangoidts voirs. geheyten

der Geer, Item noch eenen morgen landts gelegen in den Winckell oock geheyten der Geer, Item den Geer tusschen die twee wegen gelegen, Item noch eenen halven morgen landts gelegen op ten Heyacker ter eenre neven Hein Reynen landt, ende ter anderen neven Tulmen Hartstruycks erven, Item noch eenen morgen landts gelegen tegen Heinen voors. ende is geheyten Hein Reynen goedt, Item noch een derde deyll van een stuck landts gelegen tusschen den Heiacker, ende die IIIJ morgen mangoidts, soe wie die voors. goedt min ofte meer in hogen in legen, mit allen synen rechten ende toebehoiren in het kerspell van Besell gelegen is, dat ick Johan van Dyck overgelaeten hebbe, mits dat hy my daer van iaerlicks uytgelden zal XXIJ zynspenningen, voorbehalden een ieder synes goeden rechten, geschiedt ten overstaen van Thys Hartstruycks, ende Dirck Goedtheynen int iaer duysent vierhondert vierenveertich op sancti Urbani dachs.

Item anno 1543 des goensdachs op grootvastavont heft Wilm van Elmpt als momber syner huysvrouwe to leen ondtfangen het vierendeyll van Moesberchs goedt hetwelcke Reinken Nelissen in tochte beseten heft, ende die rechten daer toe staende nae leensgebeur betaelt, oirkondt twee mannen van leen, mit naeme Goert Rutten, ende Slabberts stadthelder.

Item ten selven dage heb ick Gerit van Holtmoelen beleent Michell der muller van gen Ronckenstein mit die moelen geheyten Ronckensteyn, gelegen tot Offenbeck, des heft hy mich huldt eedt gedaen, ende syn hergewaydt volgens die leenrechten luydt segel ende brieven betaelt, hier waeren over ende aen Goert Rutten ende Slabbert stadthelder.

Item Erken Gysen heft ondtfangen Hessels goedt in behoiff Rutten kinder.

Item Mevis Gerits soon van Wylre is kommen mit synen toestandt, ende hebben verheven huys ende hoff erledicht door het afsterven van hun broeder zaliger mit naeme Jan, ende heft dit goedt terstondt verkocht aen Wilm te Oebroeck, ende Vranck Mevissen broeder heft dat voors. goedt beschudt, ende die beschuddinge op der selven daegen overgelaeten aen Wilm voors. voorbehalden den leenheer ende een ieder syner goeden rechten, hier van heft Mevis voors. huldt eedt gedaen, ende die rechten daer toe staende mitten XIJ penninck betaelt, geschiedt int iaer 1554 den 14e Aprilis.

Item ten selven daege heft Wilm te Oebroeck die overdracht ondtfangen ende het voors. goedt huys ende hoff gelegen tegen Genray over ende geheyten Wylre goedt gewonnen in tegenwordicheydt van twee mannen van leen, mit naeme Goert halfman vangen Ray, ende Rut Schroers.

Item dit goedt daer van modo Wilm Thisken Linskens soon besitter is, alias Goedtheynen goedt, is vry, leengoedt, ende als den ophelder daer van aflievich wordt so sal die iaerschaer (1) van het geheel voors. goedt den leenheere toekommen, ende het beste pandt dat op het selve goedt bevonden werdt.

Item Plaetser hoff.
Item Beecker goedt.
Item Lins Cuypers goedt.
Item Reynen goedt.
Item Moesberchs goedt.
Item Vaesse goedt.
Item tot Ryckell Leinen goedt.
Item Langerbeins goedt.
Item Wylre hoff tot Ryckell gelegen.
Item noch tot Ryckell heer Peter van der Maesen hoff.
Item tot Offenbeck Ronckensteins moelen.

} is leengoedt.

Item anno 1554 den 12 May is kommen Dries Breylen mit syn moeder ende syn muyn (2) op gen Noenhoff tot Ruremundt, ende heft te leen ondtfangen een halve haefstaedt gelegen op ter Maesen, ende eenen baendt gelegen aen gen Ray by doodt van Hein Breylen zaliger erledicht, ende die rechten daer toe staende betaelt, doende gewoonlycken eedt van getrouwicheydt in bywesens Goert Rutten opgen Ray, ende Wilm te Oebroeck.

Item heer Jacob heft dit goedt voors. te voren oick gesonnen van wegen Heynen Breylen zaliger naergelaetene kinder.

Item anno 1567 den 2 Augusti, heft Goerdt Schroers tot leen ondtfangen Reynen goedt, gelegen mit eener syden neven Planen baendt, ende mit die andere syde neven Roeleppers baendt, uyt-

(1) Het recht van af te maaien wat het jaar is gewassen.
(2) Tante.

schietende mit een voorhooft op die gemeyn straet, ende daer toe eenen morgen landts daer tegen over gelegen, aen eenen syde neven Jennis Oomkens landt, ende ter anderen neven Steger goedt, oick mit een voorhooft schietende aen die gemeyn straet, ende mitten anderen voorhooft op Rut van Sinter Claes hoff erve, hier van heft Goert voors. het volle hergewaydt betaelt, ende synen leenheere huldt ende eedt van getrouwicheidt gedaen, ten overstaen van Thys Hartstruycks ende Rut Slabberts.

Item anno 1569 den 18 May, heeft Tulmen Moesberch te leen ondtfangen Moesberchs goedt gelegen neven Gerit van Uffels goedt, mit een voorhooft uytschietende op die gemeyn straet ende mitten anderen voorhooft in het Rayer velldt, hier van heft Tulmen voors. het vol heergewaydt betaelt, ende synen leenheere huldt ende eedt van getrouwicheydt gedaen ten overstaen van Thys Hartstruycks ende Rut Slabberts.

Ittem anno 1569 den 14 Augusti, heft Linnert der muller van gen Ronckenstein gereleveerdt die moelen geheyten Ronckenstein, gelegen tot Offenbeck, iaerlicks uytgeldende aen het huys Nieuwenbroeck acht vadt roggen, hier van heft Linners voors. die leenrechten te weeten elff Ryns golthulden beneffens den omstandt betaelt, ende den eedt van getrouwicheydt gedaen, in presentie van Rut Rutten, Henrick Wolfaerts, ende Tulmen van gen Ray.

Item anno 1574 den 4e Juny heft Jan aen gen Beeck te leen ondtfangen Beecker goedt, huys, hoff, bongaerdt, weyde mit daerby behoirende landerijen, ende die leenrechten betaelt, doende eedt van getrouwicheydt, in tegenwordicheydt van Henderick te Oebroeck ende Tulmen van gen Ray.

Item anno 1587 den 26e Aprilis, heft Maes Nelis Maesse soon tot laedtgoedt ondtfangen Rutten goedt gelegen mit eener syde neven Wilm te Oebroeck alias Wylre goedt, ende ter anderen syde neven Gerit van Uffels goedt het welcke mede Goert Rutten soon van gen Ray toebehoirdt, verders uytschietende mit een voorhooft op die gemeyn straet, ende mit den anderen voorhooft aen den Rayer voedtpadt, hier van heft Maes voors. die gerechticheydt betaelt, ende huldt eedt van getrouwicheydt gedaen, oirkondt Goert Rutgers ende Gerit Gubbels.

Item anno 1587 den 26e Aprilis; heft Faes van Kirckray tot laedtgoedt ondtfangen Wevers goedt groodt omtrent eenen morgen

ende xxx royen, hier van heft Faes voors. syne gerechticheydt betaelt, ende den eedt van getrouwicheydt gedaen, oirkondt stadthelder ende laeten mit naeme Goert Rutgers ende Gerit Gubbels.

Item anno 1587 den 6 July, heft Linnerts soon van gen Stege mit naeme Goert opgehalden Jenken Claessen goedt, hier van heft hij die gerechtigheydt betaelt, ende den eedt van getrouwicheydt gedaen voor laeten Goert Rutgens ende Gerit Gubbels.

Item anno 1600 den 2e Juny, heft Peter Wolfaerts alias Jtten, opgehalden Dirck ende Vranck Ummelen goedt, gelegen aen het Bussereyndt, ter eener syden neven Bongaerdts goedt, ende ten anderen neven Wolfaerts eygen goedt, met een voorhooft schietende op die gemeyn straet, ende mitten anderen voorhooft aen den voedtpaedt, uytgeldende iaerlicks den thinshoen, hier van heft Peter voors. die gerechticheydt betaelt, ende den eedt van getrouwicheydt gedaen in presentie van Goertgen van den Bongaerdt, ende Henderick van Hoesten.

Item anno 1603 den 19 May heft Henrick van gen Ray te leen ondtfangen, het goedt daer Thys syn broeder uytgestorven is, eertyts geheyten Wylre goedt, gelegen tegen Genray over, hier van heft Henrick voors. huldt eedt van getrouwicheydt gedaen, ende die rechten daer toe staende betaelt, namentlich die iaerschaer van huys, hoff, bongaerdt, ende landerijen, daer toe het beste pandt, dat op het selve goedt bevonden is, zynde mit gelde veraccordeert, voor behalden den leenheer, ende een ieder synes goeden rechten, geschiedt in tegenwoirdicheyt van Goert Rutgens ende Gerit Gubbels.

Item anno 1606 den 22 Juny heft Jaeck Rutten verheven Goertgen Rutgens goedt, gelegen aen Drabben valderen, iaerlicks uytgeldende een thinshoen, hier van heft Jaeck voors. die gerechticheydt, ende dobbelen thins betaelt, ende den eedt van getrouwicheydt gedaen, ten overstaen van Goertgen van den Bongaerdt ende Henrick van Hoesten.

Item anno 1606 den 2en Augusti heeft Aret in den Vos voor sich, ende syne gedelingen, te leen ondtfangen het goedt tot Besell gelegen aen die Beeck, geheeten Beecker goedt, huys, hoff, bongaerdt, weyde mit syne in den selve leene gehoerige landeryen, ende iaerlicks geldende aen het huys Nieuwenbroeck twee thinshoenen, erledicht by doode van wylen Wulm aen die Beeck zl.,

hier van heeft Aret voors. syne gerechticheydt betaelt, te weeten elff Rynse goldgulden beneven den omstandt, doende eedt van getrouwicheydt in bywesen Geurtgen van den Bongaerdt, ende Tulmen Drabben.

Item ten selven daege heeft Aret in den Vos opgehalden het goedt eertyts geheeten Heels goedt, ende het selve overgelaeten Wulm aen die Beeck.

Item ten selven daege heeft Aret in den Vos verheven een goedt gelegen neven Heels goedt, olim geheeten Heyens goedt, van dese goederen heeft Aret voorsz. huldt eedt gedaen, ende syne gerechticheydt naer die natuere der goederen betaelt, oirkondt Geurtgen van den Bongaerdt ende Tulmen Drabben

Item huide dato den 6en January van t'jaer 1623 heeft der edelen ende eerentfesten Gerardt van Baexen heere tot Nieuwenbroeck als erfgenaem, ende vort der oick edelen ende erentfesten Arnoldt van Linden als tuchter voor syn leven, tot leen overgelaeten het goedt tot Ryckel gelegen in het kerspell van Besell, geheeten Langerbeins goedt, groot omtrent vyf vierendeel morgens, ende daer mit beleend Henderick Langerbeins, voor laeten mit naemen Geurt Rutten, ende Hendrick van Hoesten, welcker Henderick voors. syn vol heergewaydt naer leensgebeur betaelt heeft, doende gewoonlycken eedt van getrouwicheydt.

Item huide dato den 22en Augusti van 't jaer 1623 heeft der edeler ende erentfesten Gerardt van Baexen heere tot Nieuwenbroeck als erfgenaem, ende vort der oock edeler ende erentfesten Arnoldt van Linden als tuchter ad vitam, tot leen overgelaeten het goedt geheeten Moesberchs goedt, gelyck dat selvige de erfgenaemen van wylen Tiel van Asselt Zl. modo besitten, ende daer mede beleent Jan Tielen van Asselt, voor laeten Geurt Rutten, ende Henrick van Hoesten, welcker Jan Tielen hier van syn vol heergewaydt betaelt, ende gewoonlycken eedt van getrouwicheydt gedaen heeft, voorbeheltelyck de leenheer ende een ieder altydt synes goeden rechten.

Item anno 1623 den 2en 7bris heeft der edeler ende erentfesten Gerardt van Baexen heere tot Nieuwenbroeck, ende vort der oock eedeler ende erentfesten Arnoldt van Linden als tuchter ad vitam tot leen overgelaeten Lins Cuipers goedt omtrent dry veerdel morgens, aen Rut Rutgens, ende den selven daer mit beleent voor

laeten mit naemen Geurt Rutgens ende Henderick van Hoesten, welcker Rut Rutgens syn vol heergewaydt betaelt, ende gewoonlycken eedt van getrouwicheydt gedaen heeft voorbeheltelick den leenheer ende een ieder altydt synes goeden rechten.

Item anno 1628 den 30en Aprilis heeft Hein Leenen gegeven den XIJ penninck wegen syn goedt tot Ryckel gelegen, bij hum voors. mit octroy des leenheeren verkocht zynde aen Maes te Hoesten, geschiedt ten overstaen van Geurt op ten Bongaerdt ende Jan Tielen van Asselt.

Item anno 1628 den 7en Juni heeft Jan aen gen Beeck soo voor hum, alsmede voor syne mitgedelingen, naementlyck Jen aen de Beeck, weduwe van Aret in den Vos Zl., Corst Beumers, de erffgenaemen van Wulm aen de Beeck, Zl., ende Coen Soelemeckers, to leen ondtfangen het goedt, gelegen tot Besell, aen die Beeck geheeten Beecker goedt, als huys, hoff, bongaerdt, weyde, mit syne in den selve leenen gehoerige landeryen, erledicht door het affsterven van wijlen Aret in den Vos zl. ophelders, hier van heeft Jan voorsz. huldt eedt gedaen, ende de heergewayden te vollen betaelt, ten overstaen Geurtgen opten Bongaerdt ende Jan Tielen van Asselt.

Item anno 1628 den 1en July heeft Jan van Gratum den eedt van getrouwicheydt gedaen in naeme ende van wegen synen soon Jan noch onmundich zynde ten opsien van de Custerye tot Besell, waer mede hy by ons leenheeren Gerardt van Baexen naer doode Guurt Quyten is begiftICHT, ende die rechten daer toe staende naer leensgebeur betaelt, geschiedt in tegenwordicheydt Geurtgen opten Bongaerdt, Jan Tielen van Asselt, ende Bartholomaei Poeyn als stadthelder.

Item ten selven daege heeft Tulmen Heyens alias Hartstruycks als erffgenaem opgehalden Struecken goedt, huys, hoff, ende landt gelegen neven Geurt Quyten erven ter eener syde, ende ten anderen neven Peter Wolferts goedt, uytschietende mit een voorhooft aen die gemeyne straet ende het ander aen den voetpaet, iaerlicks geldende aen het huys Nieuwenbroeck twee thinshoener, welck goedt voorsz. modo Geurtgen Heldens in tochte besit, hier van heeft Tulmen voorsz. huldt, eedt gedaen, ende de rechten daertoe staende betaelt in tegenwoordicheydt Geurtgen opten Bongaerdt, Jan Tielen van Asselt, ende Bartholomaei Poeyn stadthelder.

Gecollationneert die voren geschreven extracten die tegen sekeren register, in folio syn daermede bevonden te accorderen by my ondergeschreven Greffier van Syne Co^e^ Ma^ts^ Souvereinen Raedt der Vorstendombs Gelre, resideerende tot Ruremunde, Actum ibidem den XXV^en^ Septembris 1653.

N. Maen.

(Zegel van het hof gevierendeeld: 1°: weder gevierendeeld: 1 en 4 Castilië; 2 en 3 Leon; 2: gedeeld: 1 Aragon en 2 Sicilië, hartschild: 1 en 2 Portugal; 3: doorsneden: 1 Oostenrijk, 2 oud Bourgondië; 4: doorsneden: 1: Nieuw Bourgondië, 2: Brabant, hartschild over 3 en 4: Gelder Zutphen; het schild gekroond met de koningskroon en omgeven met de orde van het gulden vlies.

Copie.

Wir ADOLPH Grave zu Bentheimb, Tecklenburch, Stein und Limburch, herr zu Rhede und Wevelinghaven, Hoya, Alpenn und Helfenstein, Vreyherr zu Lennep und erbvoght zu Cölne etc. thuen kundt und bekennen kraft dieses, was gestalt vor etliche hundert iaeren herwartz von unseren löblichen vorfahren und dieser unser Graffschaft Bentheimb, zu einem rechten mangüth zu lehen empfangen, und getragen worden das adeliche hausz zu Neuwenbruich, genandt, mit seine angehörige hoeffen den hoff zu Oeyen, und die zwey hoeffen genandt Tgenrade, ein muhllen genant Ronckenstein, die steyl in der Maesen, ein füsherey von die Haensemer bäch bis zu die Herinsche hegh ahn die Oe; frey und liber, wie derselbige von unsere voreltеren hergekommen ist, der jaght des gantzen dorfs Besell von die Tuitenbäch, bis zu die Schärkersbach inclusive, nicht da zwischen auszbescheyden, wie auch das Gericht und Zehendten grob und schmal des obgemelten gantzen dorfs zu Besell, als nemblich, lämmer, baggen, byen, schwerm, schwermsschwerm, Engerlinghs (?), gansen, flas, ruben, wurtzelen, und spöreysaet, mit der lehenwähr und allinger giften oder collation der kirchen zu Besell, und deren dreyen in denselbigen kirchen befundtlichen altaren, als nemblich S^tae^ Catharinae, S^ti^ Nicolai, und S^ti^ Antonii, was in selbigen kirchengift als custereyen, wie auch die beir acceis von ieder vas, zwey maeszen, da von die vasalli in ihren altenn besitz befunden, und sunsten dependirt und dar ahn gehörich, sambt allen dem ienigen was in obgemelten

güth gehörich, wie imgleichen das güth zum Neuwenbruch, sambt allen dem ienigen güth ahnklebt, wie vor diesem Tielman von dem Bruich, das selbige eingehabt und beseszen von welchem, die altenn vasalli, und lehenträger bestendige nachrichtungh vermüch unser lägerbücher bekommen haben, und sie da mit belehnet von uns, Hilwich von Holthauszen, welches lehngüth so oft es durch toidlicher abfal der vasallen, wieder eröffnet, rechter zeit gesonnen, das gantze adeliche hausz, und beigehörige Gütther, mit elf reinsche goltgulden zum herrgewaydt und lehnsgebür die investitura und belehnungh erheben und erlanget werden müsz, zur urkundt haben wir diese unsere attestation mit unseres cantzeley secretz ahnhangungh wissentlich befestigen laeszen, so gestehen uff unserem schlos Bentheimb im iahr thausent dreyhondert zwantzich und funff, am neununzwantzichsten Octobris. *Ende was onder uythangende eenen segel in groenen wasche aen eenen dobbelen pergament n sterte.*

Gecollationneert tegen den originelen briefl in pergament geschreven ende besegelt als boven. Is daermede bevonden t'accorderen by my ondergeschreven Greffier van syne Co^{e} Ma^{ts} Raedt des Vorstendombs Gelre. Des toirconde heb dese onderteeckent ende het segel ad causas hierop doen drucken, Tot Ruremunde den V^{en} novemb. 1653.

N. Maen.

Volgen twee charters van denzelfden inhoud met verandering van namen van leenheeren, leenmannen, datum en plaats van uitgifte aldus.

Copie.

Wir Bernhardt,

gebrüdere Reiner und Hilwich von Holthauszen

so geschehen off unserem schlos Wevelinghaven, im iahr thausent vierhundert vier, am 6^{en} tach monatz May, *Ende was onder uythangende eenen segel in groenen wasche aen eenen dobbelen pergamenten sterte.*

Gecollationneert tegen den originelen leenbrieff in pergament geschreven, ende bezegelt als boven, is daermede bevonden t' accorderen, by my ondergesz. Greffier van syne Ma^{ts} Souvereinen Raedt, des Vorstendombs Gelre.

N. Maen.

Copie.

Wir Arnoldt Jost
die gebrüdere Hans, Wilhelm und Gerard von Baexen.

So geshehen uff unserem Schlos Benteimb, ihm Jahr thausent sechshundert zwantzich, und ein, am neunundzwantzichsten Novembris, *Ende was onder uythangende eenen segel in roden wasche aen eenen dobbelen pergamenten sterte.*

Gecollationeert dese copye tegen den originelen pergamenten bezegelden brieff. Is daermede bevonden t' accorderen by my ondersz. Greffier van des Conincks Raedt van Gelderlandt.

N. Maen.

Item anno 1628 den 10^en^ Martii heft der edeler ende erentfesten Gerardt van Baexen als erffgenaem, ende der oick edeler ende erentfesten Arnoldt van Linden, als tuchter voor syn leven, tot leen overgelaeten Leinen goedt gelegen tot Ryckell beneven Langerbeins goedt, ende daer mit beleent Heyn Leinen, voor laeten mit naemen Goert Rutgens ende Henderick van Oebroeck hier van heft Heyn voors. den eedt van getrouwicheydt gedaen mit betalinge der leenrechten, te weeten elff R. goltgulden beneven den omstandt.

Item anno 1628 den 15 July heft Meus Stockmans van Asselt opgehalden Lem Ketelbeuters goedt, huys, hoff, bongaerdt, ende eenen halven morgen landts gelegen aen het Bussereyndt, ter eenre syde neven Jenken der Vorsters goedt, hier van heft Mevis huldt eedt gedaen ende die rechten daer toe staende mit dobbelen thins betaelt, in presentie Goertzen opten Bongaerdt, Jan aen die Beeck ende Bartholomaei Poeyen stadthelder.

Item ten selven daegen heft Erken Henricks soon van Hoesten verheven syn goedt gelegen aen het Bussereindt, ten eener syden neven Ficken Vliegevoedts goedt, ende ter anderen neven Zoons goedt hier van heft Erken voors. den eedt van getrouwicheydt gedaen, ende die rechten mitten dobbelen thins betaelt, voor Goertzen opten Bongaert, Jan aen die Beeck ende Bartholomaei Poeyn stadthelder.

Item anno 1630 den 20^en^ Octobris heeft Henderick Langerbein te leen ontfangen Leinen goedt, huys ende hoff, hetwelcke hy van Maes te Hoesten beschudt heft, gelegen tot Ryckell, doende eedt

van getrouwicheydt mits betalinge der leenrechten, aan Goertgen opten Bongaerdt, Heinen van Oebrock ende Bartholomaei Poeyn stadthelder.

Item anno 1643 den 7 January heft Thys van gen Ray te leen ondtfangen het goedt daer syn vader uyt gestorven is, geheyten Wylre goedt, gelegen recht tegen den Rayer Moeshoff, hier van heft Thys voors. huldt eedt gedaen, ende die rechten daer toe staende betaelt, namentlick die iaerschaer van huys, hoff, bongaerdt, ende landeryen daer toe het beste pandt dat opt selve goedt bevonden is worden, aldus geschiedt ten overstaen van Goertgen opten Bongaerdt, Erken Hendericks soon van Hoesten ende Bartholomaei Poeyn stadthelder.

Item anno 1644 den 16 Augusti, heft Jaeck Rutgens betaelt den XIJ penninck van het goedt gelegen aen Drabben Valderen, mit octroye van den leenheere verkocht synde aen Herman Rutgens den neve.

Item ten selve daege heft Jaeck voors. opgehalden het gemelte goedt, ende die rechten daer van, mitten dobbelen thins betaelt, doende eedt van getroüwicheydt in bywesen van Goertgen opten Bongaerdt Petri Quyten, ende Bartholomaei Poeyn stadthelder.

Item noch ten selven daege voors. heft Jan Claessen aen het Klapvalderen tot Offenbeck gesonnen ende gewonnen het goedt gelegen tot Offenbeck beneven Stappe goedt, tegen over het Klapvalderen, belast zynde mit een thinshoen iaerlicks, ende die rechten daer toe staende ende dobbelen thins betaelt, doende eedt van getrouwicheydt in praesentia Goertgen opten Bongaerdt, Petri Quyten, ende Bartholomaei Poeyn stadthelder.

Item ten selve daege heeft Jan aen gen Reuver in behoiff Trincken Vaessen te leen ondtfangen Vaesse goedt erledicht door het affsterven van Jan Vaessen Zl. Trincken Vaessen broeder, gelegen aen het Bussereyndt, ter eener syde neven Pastoors goedt, ende ter anderen neven Weversgoedt, doende eedt van getrouwicheydt, mits betalinge der leengerechticheydt coram Goertgen opten Bongaerdt, Petro Quyten ende Bartholomaeo Poeyn stadthelder.

Item anno 1644 den 16^en Augusti heft Henderick op ten Cruissberch gereleveerdt die moelen gelegen tot Offenbeck geheyten Ronckenstein, ende die leenrechten namentlick elff R. goldgulden

beneffens den omstandt betaelt, doende eedt van getrouwicheydt ten overstaen van Goertgen opten Bongaerdt, Petri Quyten, ende Bartholomaei Poeyn stadthelder.

Item anno 1644 den 16^{en} Augusti heft Peter Wolfaerts soon alias Itten, verheven Wolfaertgoedt gelegen aen het Bussereyndt ter eener syde neven Zoons goedt, ende ter anderen, neven Dirck enne Vranck Ummelen, goedt, mit een voorhooft schietende op die gemeyn straet, ende d'ander opten voedtpaedt, belast met een thinshoen: hier van heft Peters soon voors. den eedt van getrouwicheydt gedaen, ende die rechten mitten dobbelen thins betaelt, oirkondt Goertgen opten Bongaerdt, Peter Quyten, ende Bartholomaeus Poeyn stadthelder.

Item anno 1644 den 16^{en} Augusti heft Thysken Ingels pro se ende Dirck Wolfaerts opgehalden Rutgens goedt aen genen Bosch gelegen ten eenre syde neven Pastoorsgoedt, ende ter anderen neven Ketelbeuters sive Stockmans goedt, belast mit een thinshoen, hier van heft Thisken voors. den eedt van getrouwicheydt gedaen, ende die rechten daer toe staende betaelt, voor Goertgen opten Bongaert, Peter Quyten, ende Bartholomaeo Poeyn stadthelder.

Item ten selven daege heft Thisken Jenken der Vorsters soon opgehalden het goedt gelegen ter eener syde neven Stockmans goedt ende ter anderen neven Cuypers goedt, belast mit een thinshoen, hier van heft Thisken voors. den eedt van getrouwicheydt gedaen, ende die rechten daer toe staende betaelt, in praesentia Goertgen op ten Bongaerdt, Peter Quyten ende Bartholomaei Poeyn, stadthelder.

Item noch ten selven dage als voren, heft Goertgen opten Bongaerdt verheven het goedt daer Rutgen syn broeder uyt gestorven is, geheyten Pastoors goedt, liggende aent Bussereyndt ter eenre neven Vaessegoedt, en ter anderen neven Thisken Ingels goedt, belast zynde mit een thinshoen: hier van heft Goertgen voors. den eedt van getrouwicheydt gedaen, ende die rechten daer toe staende betaelt in tegenwoordicheyt van Jan Claessen, Peter ende Bartholomaei Poeyn stadthelder.

Item anno 1644 den 16^{en} December heft Linnert Beurskens, pro se ende Jan Smiedts te leen ondtfangen Schroers goedt eertydts geheyten Reynen goedt gelegen ter eenre syde neven Planen baendt, ende ten anderen neven Roeleppers baendt, hier van heft

Linnert voors. huldt ende eedt van getrouwicheydt gedaen, ende die leenrechten te vollen betaelt, coram Goertgen opten Bongaerdt, Goert Rutten, ende Bartholomaeo Poeyn, stadthelder

Item anno 1644 den 22en December heft Dirck Heynen gegeven den XIJ penninck mit der gerechticheydt van den omstandt, wegen het goedt dat hy mit octroye verkocht heft aen Jan Gubbels, gelegen ter eener syde neven Lierops goedt, ende ter andere neven Jan Gubbels selffs goedt, tegen over Theunis van Cruchtens erve, ten overstaen van Goertgen opten Bongaerdt, ende Goerdt Rutten.

Item ten selven daege heft Jan aen gen Reuver hem immitteeren laeten in alsulcken goedt als Trinken Vaessen zaliger gebruyckt heft, gelegen aen het Bussereyndt, uyt cracht van testement gelegateert zynde aen Jan voors., doende hier van eedt van getrouwicheyt, beneffens die betalinge der leenrechten als modo eygenaer ende possesseur van t' voors goedt, actum coram Goertgen opten Bongaerdt, Thys van Oebroeck ende B. Poeyn, stadthelder.

Item anno 1646 den 8 January heeft Jan Stockmans, pro se et consortibus, opgehalden Lem Ketelbeuters goeds, huys, hoff, bongaert, ende eenen halven morgen landts, gelegen over den voedtpaedt, ter eener syde neven Thys Ingels goedt, ende ter anderen neven Jenken der vorsters goedt, hier van heft Jan voirs. den eedt van getrouwicheydt gedaen, ende die rechten daer toe staende betaelt, ten overstaen van Goertgen opten Bongaerdt, Thys van Oebroeck, ende B. Poeyn, stadthelder.

Item anno 1647 den 7en May, heft Goertgen Roesen van Sevenheym verheven Drabben goedt gelegen neven Wolffs goedt opten berch, belast met een thinshoen, ende den eedt van getrouwicheydt gedaen, mits betalinge der rechten daer toe staende, mitten dobbelen thins, oirkondt Goertgens opten Bongaerdt, Jan opten Bongaerdt, ende B. Poeyn, stadthelder.

Item ten selven daege voors. heft Goertgen Roesen opgehalden syn goedt gelegen aen het Bussereyndt ter eenre neven Maesse goedt, ende ten andere syde neven den Rayer voedtpaedt belast mit een thinshoen, hiervan heft Goertgen voors. den eedt van getrouwicheydt gedaen ende die rechten daertoe staende betaelt in presentie van Goertgen ende Jan opten Bongaerdt, ende B. Poeyn stadthelder.

Item anno 1647 den 8en May, heft Thys Gebelen soon van gen Grote hoeff, gesonnen ende gewonnen tot Gielers Kempken gelegen tot Offenbeck, belast zynde mit twee thinshoender iaerlicks, doende hier van eedt van getrouwicheydt beneffens die betalinge der rechten daer toe staende mitten dobbelen thins, ten overstaen van Goertgen ende Jan opten Bongaerdt ende B. Poeyn, stadthelder.

Item anno 1647 den 8en May heft Peter van der Wyer opgehalden Wyers goedt, gelegen tot Leeuwen, benevens Tobben goedt aent Valderen, belast mit een thinshoen, doende hier van eedt van getrouwicheydt mits voldoeninge der rechten daer toe staende, coram Goertgen ende Jan opten Bongaert en B. Poeyn, stadthelder.

Item ten selven daege voors. heft Peter opten Bongaert vur hum ende syne consorten verheven Zoons goedt, gelegen ter eener syde neven Erken van Hoesten goedt, ende ten andere neven Wolfaerts goedt, belast mit een thinshoen: hier van heft Peter voors. den eedt van getrouwicheydt gedaen, ende die rechten mitten dobbelen thins betaelt, coram Goertgen ende Jan opten Bongaerdt, ende B. Poeyn, stadthelder.

Item nog ten selven dage heft Jan van Gratum opgehalden Wolff goedt gelegen opten Berch, belast mit een thinshoen, doende eedt van getrouwicheydt mits betalinge der laedtgerechticheydt ten overstaen van Goertgen ende Jan opten Bongaerdt, ende B. Poeyn, stadthelder.

Item anno 1649 den 1en May, heft Goert van Hoesten pro se ende syn suster, verheven Maesse goedt gelegen neven Wylre goedt, uytgeldende een thinshoen, doende eedt van getrouwicheydt, beneffens die betalinge der rechten daer toe staende, coram Goertgen opten Bongaerdt, Linnert Beurskens, ende B. Poeyn stadthelder.

Item den selven daege voors. heft Goert Rutten opgehalden het goedt onder den Eykelboom gelegen ter eenre neven Jan Rutten alias Smiedts goedt, ende ter anderen neven Goerdt op ten Bongaerdt morgen landts leengoedt, belast met een thinshoen hier van heft Goert voors. den eedt van getrouwicheydt gedaen ende die rechten daer toe staende betaelt, coram Goertgen opten Bongaerdt, Peter Quyten, ende B. Poeyn stadthelder.

Item anno 1651 den 4en January, heft Jan Gubbels pro se et consortibus, namentlich Hil in die Stege, ende Theunis van Cruchten, opgehalden Gubbels goedt daer mede inbegrepen is die Stege, gelegen ter eener neven Goertgen op ten Bongaerdts morgen leengoedt, ende ter anderen syde neven Jan Lierops goedt, belast mit een thinshoen, hier van heft Jan voors. den eedt van getrouwicheyt gedaen, ende die rechten daer toe staende betaelt, oirkont Goertgen op ten Bongaerdt, Peter op ten Bongaerdt, ende Baexem leenheere.

Item anno 1653 den 27en Novembris heft Linnert Stockmans van Asselt, mit synen toestandt, namentlick Wilm Gubbels van Asselt als man ende momboir synre huysvrouwe, naer gelaetene weduwe van Mevis Stockmans zaliger, ende vorts Trinken Beurskens die weduwe van Jan Stockmans Zl. ende syne naergelaetene erven, verweckt ende opgehalden Lem Ketelbeuters goedt gelegen aen het Bussereyndt ter eener syde neven Matthys Ingels goedt ende ter anderen neven Jenken der vorsters goedt daer van modo Jan Peullen ophelder is, hier van heft Linnert voors. den eedt van getrouwicheydt gedaen, ende die rechten daertoe staende betaelt, in tegenwordicheydt van den leenheere, ende Goertgen opten Bongaerdt, ende Goertgen Roesen.

Item anno 1654 den 22en January, heft Linnert Beurskens pro se ende Geret van Cornelis hoff, indertydt verweckt ende opgehalden het goedt gelegen aen het Bussereyndt beneven Maesse goedt, eertyts geheyten Gerit van Uffels goedt, belast synde mit een thinshoen, hier van heft Linnert voors. eedt van getrouwicheydt gedaen, ende die rechten daer toe staende betaelt, voor leenheere ende Peter opten Bongaerdt ende Jan van Gratum.

Item anno 1654 den 22en January heft Peter opten Bongaerdt opgehalden Pastoirs goedt gelegen aent' Bussereyndt ter eener syde neven Vaessen goedt, ende ter anderen neven Matthys Ingels goedt, belast mit een thinshoen, doende eedt van getrouwicheydt beneffens voldoeninge van die rechten daer toe staende, ten overstaen van leenheere, Linnert Beurskens, ende Gerit van Cornelis hoff.

Item anno 1654 den 5en July heft Henderick van Hoesten pro se et consortibus, in den tydt verweckt ende opgehalden Maesse goeds gelegen neven Wylre goedt, belast mit een thinshoen, hier

van heft Linnert Beurskens stipulatie gedaen in naeme ende van wegen Henderick voors. zynde noch minreiaerig, totter tydt toe als hy mundich sal wesen, solvit iura daer toe staende, mitten dubbelen thins, in presentie van den leenheere, Peter opten Bongaerdt, ende Linnert Beurskens.

Item anno 1660, den 30^{en} May heft Maes opten Bongaerdt voor hum, ende syne consorten namentlyck d'erffgenaemen van Linnert Beurskens zaliger, indertydt verweckt ende opgehalden Bongaerdts, eertyts geheeten van Uffels goedt, gelegen aen het Bussereyndt beneven Moesberchs goedt, uytgeldende iaerlicks aen het huys Nieuwenbroeck een thinshoen, doende eedt van getrouwicheydt beneffens betalinge der rechten daer toe staende mitten dobbelen thins in presentie van den leenheere, Peter opten Bongaerdt, ende Goert Roesen.

Item anno 1661, den 18^{en} Juny heft Jan Erkens soon van Hoesten opgehalden t' goedt, daer syn vader saliger uytgestorven is, gelegen aent Bussereyndt, ter eenre neven Vliegevoedts, off modo Daniel van der Lindens goedt, ende ter anderen syde neven Zoons goedt, iaerlickx uytgeldende aent' huys Nieuwenbroeck een thinshoen. En wylen den voors. Jan noch een onmundich kint is, soo hebben Mr Jan ende Dirck Lenaerts, ende Corstian inden Bongaerdt tot Baerloe, als aengebooren momboirs, neffens Catharina de respective weduwe, ende moeder, stipulatie gedaen wat den requireerden eedt aenbelanght, totten tydt toe, als den voors. Jan sal mundich wesen, hebbende verders de rechten daer toe staende mit den dobbelen thins betaelt, ende dese in oirconde der waerheydt geteeckent, ter presentie van den Eerw. heer pastoir deses kerspels, ende laeten meede geteeckent hebbende Franciscus van der Ouderita pastor in Besell.

Jan Lenarts
Peter opden Bongart — Derick Lenarts.
Catharina + in de Stiege.

Anno 1661 den 21 Augusti heft Jan Rutgens verheven Rutgens goedt gelegen aen Drabben valderen, iaerlyckx uytgeldende een thinshoen, ende dewijl Jan voorsz. noch een onmundich kint is, ende inhabyl om den eedt te doen, soo heft Herman Rutgens den vader stipulatie gedaen totten tydt toe, dat den voorss. Jan

sal mundich wesen, den dobbelen thins ende rechten daer toe staende ad twintich schellingen, inbegrepen allen omstandt syn betaelt, ten overstaen van Goert Roesen, ende Jan van Gratum, die dit in oirconde der waerheydt hebben onderteekent.

Dit ist + handtmerck van Herman Rutgens.
Gaergen Hoeszen (?).
Dit ist + handtmerk van Jan van Gratum.

A° 1661 den 5 September heft Jan Beurskens voor hem ende consoirten gereleveert Reynen leengoedt, met syne reynoten ([1]) gelyck 't selve fol. 13 en de 22 gespecifieert staedt, de leenrechten hier van de gratia veraccordeert synde, sonder eenich preuditie, voor negen pattacons, syn betaelt, ende dewyl den voorss. Jan noch onmundich is, ende inhabyl, om den eedt te doen, soo hebben Heynckens, ende Peter opten Bongaerdt, als momboirs geloeft, daer voor te staen, tot dat den voors. Jan sal mundich wesen, geschiedt in presentie van den Eerw. heer pastoir deses kerspels, Goert Quyten boede, ende laeten, die dit in kennisse der waerheydt neffens de voors. momboirs hebben onderteekent.

Franciscus van der Ouder Aa pastor in Besel.
Gordt Quyten Heyn Henskens erfgenaam.
Dit ist ⲯ handmerck van Heynken Beurskens.
Dit ist ⲯ handtmerck van Lenaerdt in geen Nieuwerff vant voorss. goedt tochtenaer pro quota.
Peeter op den Bongaert.
Gaertgen Roesen.
Dit ist + handtmerck
van Jan van Gratum.

Hiervan hebben de voors. partyen versocht, ende becommen copye by den leenheere onderteekent.

Anno 1662 den 18^en^ Marty heft Gerardt Ingels opgehalden Wolfaerts goedt, 't ghene hy gecocht heft van Wolfaerts partyen, liggende ter eener syde neven Zoons goedt, ende ter anderen neven Dirck ende Vranck Ummels goedt, met een voorhooft uytschietende op de gemeyn straet, ende d'ander op den voedtpaedt, belast synde met een thinshoen, hier van heft Geret voorss. den

([1]) eig. reingenoten = eigenaren van aangrenzende landen; reinen is in het Maasgouwer dialect grenzen.

XIJ penninck, sampt die rechten daer toe staende ad twintich schellingen betaelt, ende verders den requireerden eedt gedaen in tegenwoordicheydt van den leenheere, Denis Peters, ende Paulus Plumen, die in oirconde der waerheydt dit neffens den ophelder hebben onderteekent.

P. de Baexen.

Dit ist ⅃⅃ handtmerkk van Gerardt Ingels.
Dit ist × handtmerck van Denis Peters.
Dit ist ⅂ handtmerck van Paulus Plumers.

Item eodem anno et die heft Gerardt Ingels opgehalden Dirck ende Vranck Ummelen goedt, 't ghene hy oock gecocht heft van Wolfaert partyen, liggende ten eener syde neven Wolfaerts goedt, ende ten andere neven Bongaerts goedt, uytschietende met een voorhoofd op de gemeyn straet, ende met den anderen op den voedtpaedt, belast synde met een thinshoen, hier van heft Geret voorsz. den XIJ penninck sampt die rechten ad twintich schellingen, ende dobbelen thans betaelt, ende verders den eedt van getrouwicheydt gedaen coram leenheere, ende laeten met naeme Denis Peters ende Paulus Plumers, hebbende dit in kennisse der waerheydt neffens den ophelder onderteekent.

P. De Baexen.

Dit ist ⅃⅃ handtmerk van Gerardt Ingels.
Dit ist × handtmerk van Denis Peters.
Dit ist ⅃ handtmerk van Paulus Plumers.

Item anno 1662 den 18 Aprilis heft Derick Roesen opgehalden Drabben goedt, gelegen neven Wolffs goedt, iaerlickx uytgeldende een thinshoen, hier van heft Derick voorsz. die gewoonlycke rechten ad twintich schellingen, mitsgaders dobbelden thins betaelt, doende eedt van getrouwicheyt ten overstaen van Lenardt ingen Nieuwenhoff, ende Jan van Gratum, die dit in kennisse der waerheyt neffens Trincken de moeder van voorsz. Derick hebben onderteekent.

Dit ist (1) handtmerck van Trincken de weduwe van Goertgen Roesen saliger.
Dit ist ⅃⅃ handtmerck van Lenardt ingen Nieuwerff.
Dit ist ┼ handtmerck van Jan van Gratum.

(1) Dit handmerk is niet met een teeken uit de letterkas weer te geven.

Item anno 1662 den 13 Aprilis heft Derick Roesen opgehalden het goedt gelegen aent Bussereynt ter eenre syde neven Maesse goedt, ende ter andere neven Bongardts alias van Uffels goedt iaerlickx uytgeldende een thinshoen hier van heft Derick voorsz. die ordinarissche rechten ad twintich schellingen ende dobbelen thins betaelt, doende eedt van getrouwicheydt coram leenheere ende laeten, die dit in teecken der waerheyt hebben onderteekent.

P. de Baexen.

Dit ist (1) handtmerck van Trincken de weduwe van Goertgen Roesen saliger.

Dit ist Ψ handtmerck van Lenardt ingen Nieuwerff.

Dit ist + handmerck van Jan van Gratum.

Item anno 1664 den 10 Decembris heft Alardt Peullen verheven 't goedt, dat syn vader salliger gecocht heft van Tisken Jenken der Vorsters soon, gelegen aent Bussereyndt ten eenre neven Cuypers goedt, ende ter andere syde neven Stockmans goedt, iaerlyck uytgeldende een thinshoen, hier van heft Alardt voorsz. die gewoonlycke rechten ad twintich schellingen, ende dobbelen thins betaelt, reservato juramento fidelitatis propter minorennitatem. Geschiedt ten overstaen van Paulus Slabberts ende Dirck Wolfaerts, die in kennisse der waerheyt dit neffens leenheere hebben onderteeckent.

P. De Baexen.

Dit Ψ ist handmerck van Paulus Slabbers.

Dit Ψ ist handmerck van Dirck Wolfaerts.

Item anno 1665 den 25 January is Claes van Graten tot ophelder gestelt van Jan Claessen goedt gelegen tot Offenbeck aent Clapvalderen modo toebehoerende Hilken des voorsz. Jans dochter, belast synde met een thinshoen iaerlickx, ende alsoo den voorsz. Claes noch minderiaerich is, heft Jan van Gratum synen vader stipulatie gedaen wegen t geene wat den requireerden eedt aenbelangt, die rechten hier van signantelyk 20 schelling ende dobbelen thins syn betaelt, geschiedt ten overstaen van leenheere

(1) Dit handmerk is niet met een teeken uit de letterkas weer te geven.

ende mannen die tot teecken der waerheyt dit hebben onderteeckent.

P. De Baexem.

Jan Quyten testis.

Dit ist + handmerck van Jan van Gratum.

Anno 1665 den 26en January heft Jan Cruitsberg pro se et consortibus te leen ontfangen de moelen genoempt Ronckenstein, gelegen tot Offenbeck, hier van heft Jan Quyten in naeme van den voorsz. Jan Cruitsbergh noch onmundich synde stipulatie gedaen belangende den eedt van getrouwicheyt, ende alsoo partyen voorsz. voorgebracht hebben seekeren pergamenten brieve inhoudende hoe dat de voorsz. moelen voor desen is uytgegeven voor eenen erffpacht van twee malder roggen, iaerlyckx, ende vorders als een onderleen soude verheft worden met de gerechticheyt van elf gl. ende (?) golt, hebben partyen voorsz. deselve betaelt. Alles salvo jure cuiuscumque. Geschiedt ten overstaen van leenheere ende mannen die in oirconde der waerheyt dit hebben onderteeckent.

P. De Baexem.
Hendryck Seghers.
Geurt Cruytsbergh.
Hub. Luyben als getuyge.
Jan Quyten als getuyge.

Anno 1665 den 26 January heft Henrick Segers opgehalden den hoff aen gen Ronckenstein gelegen, iaerlyckx uytgeldende vier thinshoenderen: hier van heft Henrick voorsz. huldt eedt gedaen ende die rechten met den dobbelen thins betaelt, salvo jure cuiuslibet. Geschiedt coram leenheere ende mannen die dit in kennisse der waerheyt hebben onderteeckent.

P. De Baexen.
Hendryck Segers.
Geurt Cruytsbergh.
Jan Quyten als getuyge.

Anno 1666 den 16 Octob. hebben die vercoopers van Langerbeins goedt tot Ryckel gelegen betaelt den XIJ penninck, des t' oirconde.

P. De Baexen.

Op heden den 29 Mei 1666 heft Gerit Houten voor hem ende mede voor Claes Robbert verheven Rutgens goedt aen genen Bosch gelegen aen 't Bussereyndt ter eenre syden neven Stockmans goedt, ende ten anderen neven Pastoors goedt. Jaerlickx uytgeldende een thinshoen, hier van heft Geret voorsz. huldt eedt gedaen, ende die rechten daer toe staende naementlick twintich schellingen ende dobbelen thins betaelt, ten overstaen van Rutgen Deckers, ende Henrick Peters. Des t' oirkonde.

P. De Baexen.

Op heden den 12 January 1667 heft Peter opden Bongaerdt als cooper van Wolfaerts, ende Dirck ende Yranck Ummelen goederen betaelt den xij penninck, ende verders belooft d' ophaldinge derselver goederen oock metten eersten te sullen doen, des t' oirconde.

P. De Baexen.

Op heden den 21 Decemb. 1667 heft Peter opden Bongaerdt opgehalden Wolfaerts goedt t' gene hy gecocht heft van Gerardt Ingels liggende ter eenre syden neven Zoons goedt, ende ter anderen neven Dirck ende Vranck Ummelen goedt, uytschietende op de gemeyne Busserstraedt, belast synde mit een thinshoen, hiervan heft Peter voorsz. die rechten daer toe staende ad twintich schellingen mit goeden dobbelen thins betaelt, ende den eedt gedaen ten overstaen van Paulus Slabberts ende Paulus Plumen des t' oirconde.

P. De Baexen.

Dit ist Ψ handmerck van Paulus Slabbers.

Dit ist ⌉ handtmerck van Paulus Plumen.

Item eodem die heft Peter Bongaerdts opgehalden Dirck ende Vranck Ummelen goedt gelegen ter eener syden neven Wolfaerts goedt voorsz. ende ter anderen neven Bongaerdts goedt, uytschietende op de gemeyne Busserstraedt, belast synde mit een thinshoen, hier van heft Peter voorsz. de gewoonlycke gerechticheyt van 20 schellingen sampt dobbelen thins betaelt, ende vorders den eedt gedaen in tegenwoordicheyt van Paulus Slabbers ende Paulus Plumers, die des t' oirconde dit hebben onderteeckent P. De Baexen Peter Bongarts.

Dit ist Ψ handmerck van Paulus Slabbers.

Dit ist ⌉ handmerck van Paulus Plumen.

Item anno 1669 den 28en Octob. heft Peter Lutters te leen ondtfangen het leengoedt geheyten Leenen goedt gelegen tot Ryckel neffens Langerbeinsgoedt, hebbende die rechten daer toe staende ad elff goltgulden betaelt, ende dewyl den voorss. Peter noch onmundich is, so heft Goort synen vader stipulatie gedaen belangende den eedt van getrouwicheyt, tot dat de voorsz. Peter sal mundich wesen, geschiedt ten overstaen van landtheere ende leenmannen onderschreven.

P. De Baexen.
Dit ist Ψ handmerck van Geurt
Lutters erffgenaem.
Dit ist Ψ handmerck van Gerit
Langerbeens leenman.
Dit ist V handtmerck van Bartho-
lomeus Hillen leenman.
Quod attestor Franciscus van der
Ouder Aa Pastor in Besell.

Item anno 1669 den 28 Octob. hebben d'erffgenaemen van Langerbeins leengoedt gelegen tot Ryckel neffens Leenen leengoedt, tot ophelder gestelt Jan Langerbein, ende die rechten daer toe staende ad elff goltgulden betaelt, hebbende Gerardt synen vader gestipuleert wegen den gerequireerden eedt van getrouwicheyt tot dat den voorsz. Jan sal tot syne iaeren syn gecommen, geschiedt in presentie van den Eerw. her pastor tot Besel, leenheere ende mannen, die in oirconde der waerheyt dit hebben onderteeckent.

P. De Baexen.
Dit ist Ψ handtmerck
van Gerit Langerbeens erffgenaam.
Dit ist V handmerck
van Bartholomeus Hillen leenman.
Dit ist Ψ handmerck
van Geurt Luttens erffgenaem.
Quod attestor Franciscus van der Ouder Aa,
pastor in Besell.
Nelys Langerbeins.

Den 13[en] January 1670 heft Ingel Beurskens soo voor hem als mede voor syne consoirten hier onder genomineert gereleveerd Reynen leengoedt gelegen in de Bosscherstraat te eenre syde neven de Beeckerweyde, ende mit d'andere syde, ende een voorhooft neven Planen baendt, ende met den anderen voorhooft neven de voorsz. straet, daer toe den morgen landts recht daer tegen over gelegen, hier van heft Ingel voorsz. den eedt van getrouwicheyt gedaen, ende die leenrechten sonder preiuditie veraccordeert synde voor thien pattacons, mitsgaders die verteringe daeromme geschiedt, betaelt in presentie der navolgende getuygen, die in kennisse van sulcx hebben onderteeckent op dato ut supra.

P. De Baexen.
Dit is het ⳩ handmerck van
Engel Buerskens als erffgenaem.
Dyt is het handmerck ⳩ van Guerdt
Rutten als erffgenaem.
Jan Buerskens, quod attestor
Petrus Jacobi Sacellnus in Besel.

Pro memoria, dat Beurskens partyen voorsz. in dit relivement gecontribueert hebben twee derdeelen.

Alsoo Jan Gubbels syn goedt tot Besel onder de laedtschappe van den huyse Nieuwenbroeck gehoorich vercocht, ende d'overdrachte hadde laeten geschieden ten overstaen van schepenen des gerichts aldaer, waer over proces ten hove was ontstaen ten fine van alsulcke opdracht incompetent ende crachteloos verclaert te worden; ende vermits denselven Jan Gubbels naerderhandt heft verclaert, niet te weeten, dat hy daer mede qualick hadde gedaen, hebbende signantelyk op heden dato ondergeschreve door mannen oock hier onder genomineert versocht ende gebeden ten eynde van alsulcke vercoopinge ende opdrachte geapprobeert, goedt, ende van werde gehouden te worden, soo wordt hier mede deselve vercoopinge ende opdrachte geadvoyeert, edoch sonder consequentie ende voorbehouden een ieder alletydt synes goeden rechten geschiedt sonder arch ofte list den 20[en] Aprilis 1671 des t'oirconde etc.

P. De Baexen.
Jan Gubbels.
Jan Muysen (?)

Dit ist ↥ handtmerk
van Dirick stammen.
Quod attestor Franciscus van der Ouder Aa
pastor in Besell.

Den 4[en] Juny 1673 heft Jan Robberts voor hem ende syne consoorten opgehalden Rutgens goedt aen genen Bosch, gelegen aen 't Bussereyndt ter eenre syden neven Stockmans goedt, jaerlycx uytgeldende aen het huys Nieuwenbroeck een thinshoen, hier van heft Jan voors. den eedt van getrouwicheydt gedaen ende die rechten daer toe staende, namentl. twintich schellingen ende dubbelen thins betaelt ten overstaen van de mannen ende leenheere dit in kennisse der waerheyt onderteeckent hebbend.

P. De Baexen.
Nyeles Bloocken.
Hendryck (naam onleesbaar).

Alsoo d'erffgenaemen van Nelis Jansen den 18 July 1679 hebben gepresenteert eenen ophelder te stellen van het goedt aen het Bussereyndt waer van Nelis voors. is in syn leven ophelder geweest voor hem ende syne consorten, ende dat de selve hebben versocht eene handt (1) te boeck laeten stellen van Jan Jennekens goedt teghenwoordigh toebehoirend d'erffgenaemen van Nelis Jansen, Hendrick ende Jan Leenen soo ist dat in die selve plaetze als nu te boeck gestelt is Hendrick Arets soone van Derick Arets welcken lesten gestipuleert heeft weghen den gerequireerden eedt van getrouwigheyt, tot dat synen voorsz. minderiaerigen soon tot syne volcommene jaeren sal syn gecommen, waer van de voorss. erffgenaemen jaerlycx moeten geven een chinshoen ende hebben de voorss. partyen betaelt de rechten daer toe staende ad twee ducaten ende eenen dobbelen chins aengenomen te voldoen op Sint Andries naestcommende, ende aen de twee getuygen hier onder genomineert jeder eenen blammuyser in oirconde van dyen

(1) Mangoederen werden aldus genoemd wijl zij op naam van één (zooals hier) of soms twee mannen of handen, zooals men het noemde, werden te boek gesteld, die dan ook deze goederen te leen verhieven. Om kosten te sparen koos men daartoe jonge kinderen.

hebben de selve parthyen beneffens den Ad[t] M. van Wessem q. q deze mede geteyckent tot Besel den 16 July 1714.

Deryck Arets.
M. van Wessem q. q.
Dit is het merckt ⊏ van Hendrick Leenen
eygenhandigh gemaeckt hetwelcke getuyge hier mede.
Willem Geret.
Peter Quyten quod attestor.

Op heden den 27 July 1714 heeft Jan Peulen voor hem ende syne suster Neesken Peulen verheven het goedt hetgheene synen vaeder saliger van Tisken Jenken der vorster soon (1) gelegen aan Busser eyndt ter eenre neffens Cuypers goedt ende ter andere syde neffens Stockmans goedt uytgeldende jaerlycx een chinshoen, hier van heeft Jan Peulen voorss. huldt ende eedt gedaen ende de rechten ad twintigh schillingen voor langhe betaelt aen de V[re] Dovagiere van Baexen ende aengenomen eenen dobbelen chins te betaelen op St. Andries naestcommende inde aen jeder der twee getuygen eenen blammuyser, in oirconde van dyen heeft der voors. Jan Peulen beneffens den Ad[t] M. van Wessem q. q. ende de twee getuygen dese eygenhandigh onderteykent tot Besel den 27 July 1714.

Jan Peulen.
M. van Wessem q. q.
Willem Gerats.
Peter Quyten quod attestor.

Op heden der 27 July 1714 heeft den schepen Johan Peulen verheven het goedt genoempt Soons goedt gelegen neffens Hendrick Arets schuyre, uytschytende op de gemeyne straet tot Busser Eyndt, ende uytgeldende jaerlycx een chinshoen, waer inne Jacob Bongaert de helfte moet betaelen. Hier van heeft den voorss. schepen Johan Peulen huldt ende eedt gedaen ende de rechten ad twintich schillingen ende dobbelen chins aengenomen te betaelen op St. Andries naestcommende ende aen de twee getuygen hier onder genomineert jeder eenen blammuyser in oirconde van dyen heeft den voorss. schepen, beneffens den Ad[t] M. van Wessem, ende de twee getuygen dese eygenhandigh onderteyckent tot Besel den 27 July 1714.

---

(1) Hier is uitgelaten: gekocht heeft.

Jan Peulen
M: van Wessem q: q:
Willem Gerrets.
Peter Quyten quod attestor.

Op heden den 21 January 1715 heeft Christiaen Aquarius voor hem ende syne mitgedelingen naementlich Peter Quyten, Anneken Aquarius ende meer andere, te leen ontfanghen het goed tot. Besel gelegen aen de Beeck, geheyten Beecker goedt, huys, hoff, bongaert, weyde, mit syne bygehoorige landeryen ende jaerlycx geldende aen het huys Nieuwenbroeck twee chinshoenderen erledight by doode van Jan aen de Beeck, hier van heeft Christiaen Aquarius de gerechticheyt betaelt te weeten elff goltgulden, doende den eedt van getrouwigheit in 't bywesen ende ten overstaen van Dorick Coenen ende den Lt. J: J: van Wessem ende heeft men parthye om redenen, ende uyt consideratie het dobbel hergewaeyt geremitteert, mitsgaeders de verlopene chinshoendere tot Sint Andreas lestleden.

Derck Coenen.
J: J: van Wessem q. q.

Op heden dato den 8 Decembris 1752 is Wilhelmus Trynes voor my J: J: de Collignon, overste in Statendienst, Heere van den Riddermatighen huyse Nieuwenbroeck in presentie van twee bywesende getuygen gecompareert wegen een parceel ofte stuck landt herkomende uyt den post van Beker goet gelegen aen de Beeck over een chynshoen die van den jaere 1727 af niet by betaelt is, door versuyminge van den voorbesitteren van desen voors. Riddermaetighen huyse Nieuwenbroeck ende door my tegenwoordighen besitter wederom bygebracht met den jaere 1751 ende de voorighe achterstandighe jaare uyt myne goetheyt geremitteert, waerop dan den onderss. Wilhelmus Trynes hem verobligeert, ende met eedt bevestigt in presentie van twee onderss getuygen om jaarlix eene chyns hoen op St. Andries aen den voorn. riddermatigen huyse Nieuwenbroeck te leveren ten oirkondt van disses hebben wy dit eenpaerlyck onderteeckent.

Wilhelmus Trynes.
J: Frd (?): de Collignon obrister H: V: Nevenbruk.
A: Meuter (?).
J: A: Gielen quod attestor.

SCHEPENBRIEVEN

VAN HET

Kapittel van St. Servaas

TE

MAASTRICHT.

(VERVOLG).

De hierachter afgedrukte schepenbrieven betreffende het voormalig Vrije Rijkskapittel van St. Servaas te Maastricht, vormen reeds een zevende vervolg van die, in vele opzichten, hoogst belangrijke en in haar soort wellicht eenige verzameling. In het vorig deel dezer „Publications" (1) werden tweehonderd dier brieven afgedrukt, loopende over de jaren 1434 October 18—1469 Augustus 12. Daarbij volgden wij steeds dezelfde methode, den regestvorm, waarin alles werd opgenomen en medegedeeld, wat maar van eenig belang kan zijn. Aan den voet der bladzijden gaven wij historische en biographische aanteekeningen alsmede toelichtende nooten op den tekst.

Op dezelfde wijze gaan wij thans met de uitgave dier brieven voort; enkelen worden in extenso gegeven wegens de belangrijke bijzonderheden van lokale geschiedenis, rechtsgebruiken en topographie welke zij bevatten.

(1) Bladz. 81—210.

P. D.

N° 1527.

1470 (Januari 18) achthien dage inden Loemaent.

Schout en schepenen van Overspauwen oorkonden, dat hun medelid Mathys QUISTCORN aan Catryne TANTS, echtgenoote van Jacob VAN BUEL, poorters van Maastricht, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 10 vaten rogge uit 13 groote roeden akkerland te Overspauwen nabij *dat onderste inde* gelegen, palende naar Spauwen aan land van Lees BOENETERS van Cleynenmembruggen en aan land van Gys KOUTENS van Maastricht, op voorwaarde dat, zoo die pacht in haar geheel of gedeeltelijk op den gestelden tijd niet betaald wordt, Cathryne alsdan *mit eynen dachdoen van vyffthien dagen telinge hebben sall off geleytenisse* (1) *totten dertheen roeden lants vurscreven onderpants, gelyck off sy denen mit den recht vervolcht ende uutgediminiert hedde.*

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 177 v. — Schepenen: Noelman WYNANTS schout en schepen, Lauerees VAN LINDE, Rutger VAN SPAUWEN, Christiaen CLERX, Mathys QUISTCORN, Cornelis CLERX en Thonis WYNANTS.

N° 1528.

1470 (Januari 31) opten lesten dach van Loemoent.

Schout en schepenen des *hogen gerichs van Sichen* oorkonden,

(1) *Geleytenisse, geleitenis, geleit* = bezitneming.

dat, Noelman DAENGELS van Sussen, zoon van Daengel LOYEN, aan Henrick VAN DEN DAEL, kapellaan der St. Servaaskerk te Maastricht, ten behoeve der broederschap van kapellanen dier kerk overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 6 vaten rogge [1] te beuren uit 15 groote roeden akkerland, *inden gevilten* van Sichen *onder den Roesberch* in een perceel gelegen, tusschen land van Jan DANTYN van Maastricht, *aen eyn hout die cuylen van den roesberch* naar den kant van Maastricht, land van Danyel CREMERS van Lutten naar den kant van Sichen en land van den pastoor van Sichen *aent hout* naar den kant van Betsingen en verklaard heeft dat buitendien op dat land gevestigd is een cijns van 1 penning 's jaars te betalen *in des Jonckeren hoeffs* van Sichen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Jan HAGELS schout, Stas VAN FALLE, Jan SWALEN, Stas HERMANS, Collair BEETGE, Jan POUWELS, Henrick PALMARTS en Jan HOUBRECHS. – Zegels: 1°. Drie kepers, in den linker bovenhoek een koek, in het vrijkwartier een naar rechts klimmende leeuw; omschrift: JOHĀ HAG..; — 2°. Drie kepers, omschrift... VAN VALLE.

N° 1529.

1470 (Maart 20) des twintichsten daichs in Merte.

Meier en schepenen van het laathof, het St. Peterhof te Montenaken oorkonden, dat Herman KEERENER aan Willem PASSART 7 groote roeden land onder Heukelum tusschen land van Johaes Wyngart, land der scholieren van Luik, land der erven Hubrecht VAN LAUFFELT en land van St. Servaaskapittel te Maastricht opgedragen heeft, onder beding hem het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren waarvoor hij zijne goederen verbonden heeft, en schout en schepenen van den Vroenhof den brief bezegeld hebben.

Orig. op perkament. — Schepenen van St. Peterhof: Herman VAN EYNATTEN meier en schepen, Peter MEIER, Willem IN DIE HAGE, Dieryck VOERSE, Johann VAN OCHEM, Jan BOMER en Art BRANDEBORCH. — Schepenen van den Vroenhof: Gillis VANDER SARGIEN schout

(1) Uit de noot in dorso blijkt dat met de pacht naderhand gesticht werd eene dagelijksche Mis.

en schepen, Johan CLUTTE, Willem INDIE HAGE, Jan BOVIER, Johan TE GOESWYNSTORNE, Johan CLUT INT GRUYTHUYS en Henric VAN AMSTENRODE.

N° 1530.

1471 (Januari 11) elff dage in Januario.

Schep. v. M. oorkonden, dat Henryck VAN DEN DAELE, priester en kapellaan van St. Servaaskerk aldaar als vruchtgebruiker, en zijn zoon Johan VAN DEN DALE, ook kapellaan dier kerk als erfgenaam aan deken en kapittel daarvan eene jaarlijksche rente van 2 marken uit het huis van wijlen Peter BAVIER in de Jodenstraat, tusschen dat van Willem VAN SLUYSEN en dat van Gielis VERLIES, beenhakker, overgedragen hebben voor de stichting van hun jaardienst met 12 marken rente 's jaars, waarvan zij de overige 10 marken reeds voor voornoemde deken en kapittel hebben gevestigd op het huis van Joannes PISTORIS *opden Bulyoen*, en beloofd hebben hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren, onder hypotheekstelling hunner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan BAVIER en Arnolt VANDER MOELEN.

N° 1531.

1471 (April 13) mensis Aprilis die tercia decima.

Franciscus de Awans, prior, en geheel het convent van Val-des-écoliers te Luik verklaren dat zij, ten einde de hun opgelegde oorlogsschatting wegens den oorlog der Luikenaren met hunnen prins-bisschop Lodewijk van Bourbon te kunnen betalen, aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht verkocht hebben eene jaarlijksche pacht van 20 mudden spelt van de 53 mudden en 2 vaten die zij te Sichen en Sussen beuren, dat zij hunne medebroeders Johannes RAYMEKER, Lambertus BERWIER en Johannes DE ORSMAEL tot hunne zaakgelastigden hebben aangesteld om voor de schepenbank van Sichen dien verkoop te

doen bekrachtigen en zij hunnen overste, den prior van het klooster van Geroldisart nabij Namen, gebeden hebben dien verkoop goed te keuren.

Orig. op perkament, bezegeld met het zegel van Anthonius FABRI prior van Geroldisart, van Franciscus DE AWANS, prior van Val-des-écoliers en van dat van dit klooster.

N° 1532.

Transfix. 1471 (April 20) den twintichsten daichs inden Aprille.

Schout en schepenen *des geswoiren loethoefs* van Sichen oorkonden, dat Jan RAYMEKERS, Lambrecht BERWIER en Jan VAN OERSMAL, *conventbrueders des goitshuys ende convents der scolieren* van Luik, namens hunne medebroeders, aan Henric VANDEN DAELE, priester en kapellaan van St. Servaaskerk ten behoeve der broederschap van kapellanen aldaar verkocht en overgedragen hebben 20 mudden spelt jaarlijksche erfpacht van de 53 mudden en 2 vaten spelt die zij jaarlijks te beuren hebben uit 22 bunders, 17 groote en 13 kleine roeden akkerland te Sichen en Sussen in de volgende perceelen gelegen: 55 groote roeden op den *wangher weech* palende aan land der erven Art PRONEN van Maastricht en dat der erven Wilhem HAENEN; 36 groote en 2 kleine roeden aan den weg van Sussen naar Montenaken naast land van het kapittel van St. Servaas te Maastricht en land der erven Jan NEVEN van Montenaken; 53 groote roeden bij *die tumme* van Sussen aan den weg van Sussen naar Montenaken tusschen land van St. Servaaskapittel voormeld en land der erven van Jacob VAN SPAUWEN; ongeveer een bunder bij het voorgaande perceel naast land van den pastoor van Sichen en land der armen van Luik; 10 groote roeden insgelijks bij het tweede voorgaande perceel gelegen tusschen land van de Begaarden van Maastricht; 1 bunder achter *Cautenberchs hoeff*, palende aan land van St. Servaaskapittel en aan land van Lenart BOESMANS; ongeveer 42 groote roeden tusschen land van Jan PAUWELS van Heukelum en land der armen van Luik; 14 groote roeden tusschen land der erven Obrech VAN HOKELUM en land van Jan VAN DE VEELS van Wyck; 42 groote roeden aan den weg naar Heukelum tusschen land van Jan POLLEYE

van Herstal, land van Henric CRUYLMANS en land der kanoniken van St. Servaas te Maastricht; 16 groote roeden *over die bolre stroete* gelegen tusschen land der armen en land der begijnen van Maastricht; ongeveer 4 groote en 2 kleine roeden *op ten mestweech die reyckt van Sussen te Triecht wairt* tusschen land der Balie Biessen en land van St. Servaaskapittel voornoemd; 4 groote en 5 kleine roeden gelegen voor *die borch* van Sichen palende aan land van St. Servaaskapittel en aan land van jonker Karles heer van Sichen; 42 groote en 12 kleine roeden achter de hofstede van Rogier CRUYLMANS, naast land van den pastoor van Sichen en land van St. Servaaskapittel; 1 bunder *int gevilte* van Sichen tusschen land van Jan BEVERST van Montenaken en land van St. Servaaskapittel; 15 groote roeden naast het vorige perceel; 22 groote en 6 kleine roeden tusschen het voorgaande perceel en land van St. Servaaskapittel en 28½ roeden tusschen land van Lambrecht PETERS van Falle en land van Ghielis HEUTENS van Sichen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnout BRANDENBERCH schout en schepen, Stas VAN FALLE, Jan SWAELEN, Jan TRIECHS, Wilhem BEETGE, Lenart STAS en Jan HOUBRECHS. — Zegels: 1°. Een kasteel (toren), in het schildhoofd eene vijfpuntige ster, de punt naar beneden — 4°. een kaphamer vergezeld van twee zespuntige sterren; omschrift: Sr JA.. VAN.. TRICHT.

N° 1533.

1471 (Augustus 13) des XIII daichs in Austmaent.

Schout en schepenen van Ytteren, toebehoorende aan ridder Jacob VAN MOREAMIS, heer tot Meerssenhoven (*Mertzenhoven*) oorkonden, dat Kathryne, de weduwe van Lambrecht HAPPART, ingevolge huwelijksvoorwaarden aan haren schoonzoon Jan GELOESSEN, man harer dochter Oleyde, vijfdehalf vat rogge erfpacht 's jaars uit vier bunders bouwland, *inghenen absat* gelegen tusschen land van Art VANDER HAGEN van Maastricht en land van Johan INDEN BEELCK, overgedragen heeft, uit welk land wijlen Jan VANDEN VEELS eene gelijke pacht beurdde, dat Jan voornoemd die pacht overgedragen heeft aan Johan CLERCX en deze op zijne beurt aan

Herman HUEN, Soffie zijne vrouw en hun beider erven, onder beding de gebruikelijke formaliteiten der schepenbank te zullen nakomen en zij, *egenen hoeffs noch banck siegel* hebbende, den heer hunner heerlijkheid Jacob VAN MOREAMIS voornoemd verzocht hebben zijn zegel aan dezen brief te hangen.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen..* van O. L. Vrouwelof fol. XIII. — Schepenen: Johan HERSWENGEL schout en schepen, Arnolt WYNTE van Houthem, Pouwels VAN MYLLEN, Ghysse JANS, Johan KNOYE van Ytteren, Dierick VAN WYCK en Johan WYENTE.

N° 1534.

Transfix. 1476 (April 2) des tweeden daichs inden Aprille.

Schout en schepenen van Ytteren, oorkonden, dat Herman HUEN, de jaarlijksche erfpacht van vijfdehalf vat rogge, vermeld in den brief *daer ane dese is getransfixeert*, aan Gieles VAN HOESSELT, priester en meester van St. Servaasgasthuis, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof in de St. Servaaskerk te Maastricht heeft overgedragen.

Afschrift ibidem fol. 14 v. — Schepenen als van nummer 1533.

N° 1535.

1471 (October 27) XXVII dage in Octobri.

Rentmeester en schepenen van Lenculen en schepenen v. M. oorkonden, dat Johan THERELE van Berne (Bernau), ten behoeve van Herman HUEN, van zijne echtgenoote Sophie en van hun beider erven afstand gedaan heeft van meerdere cijnzen, die hem aangekomen zijn van zijne ouders, ten gezamenlijke bedrage van 22 marken, 10 schellingen, 2 penningen en 1 copy, te beuren uit de volgende goederen: 9 schellingen en 5 penningen 's jaars uit het huis van Aert ROEBEKENS, *cuper* te Tweebergen, naast het huis van Johan VAN LOEN en dat van Wilhem VAN CORTERSHEYM; derdehalve schelling uit het huis van wijlen Willem QUISTKOREN aldaar gelegen naast dat van Johan KOKARTZ en het

huis VANDEN KIEVIEN; 5 schellingen en 4 penningen uit het huis van voornoemden Johan KOKARTZ insgelijks in die straat gelegen tusschen de huizen van wijlen Willem QUISTKOREN en der kinderen van Tielman HESE; 2 schellingen uit het erf van Wilhem NOUWEN, timmerman, ook aldaar (1) gelegen naast het erf van Mellen HEYNSBERCHS en naast dat van Lambrecht VAN KANNE; 5 schellingen en 1 kapoen uit het huis van Tielman LAEKENS tusschen dat van Lenss CAPUYN en dat van Pauwel HEYNSBERCH in dezelfde straat gelegen; 2. schellingen en 4 penningen uit het erf van Jacob VAN OEDERBROECK aldaar naast het huis van jonkheer Lambrecht VAN MOBERTINGEN en naast de *Lollartzruwe;* vierdehalve schelling uit het huis van Pauwel HEYNSBERCH voormeld naast dat van Tielman LAEKENS en dat van Ghyse VAN HOERNE; 4 1/2 schellingen uit het huis van Anthonys VAN SPAUWEN, naast dat van Johan MENTEN en het huis van Goerdt HULSBERCHS; 4 schellingen uit dat van dezen laatste naast Anthonys VAN SPAUWEN en Wilhem van EMBENS; 2 penningen en 1 kapoen uit het daarnaast gelegen huis aan den anderen kant begrensd door Goert VAN STRAELEN; 10 schellingen en 2 kapoenen uit het huis van Goert VAN STRAELEN naast dat van Ghys KEMPMEKER en dat van Tilman SWOUGHEN gelegen; 19 penningen en 1/2 kapoen uit het huis van dezen laatste naast het erf van Art PERSOENS ter andere zijde; 19 penningen en 1/2 kapoen uit dit laatste huis palende aan dat van Jan VAN OUPEN; 19 penningen en 1/2 kapoen uit het naast het voorgaande gelegen huis naast het St. Nicolaasgasthuis van den anderen kant; 23 penningen uit het huis van Jan VAN OUPEN naast dat van Symon VAN KESTELT en dat van Ide VANDEN ROESEN; 4 schellingen en 3/4 kapoen uit het huis van den rector der kapel van voormeld gasthuis; 1 1/2 penning en 1/2 hen uit dat van Peter MOECHS tusschen die van Jan ROUTEN en van Jan KETELBOETERS; 6 penningen en 2 kapoenen uit de hofstede met akkerland van Gerit MORZELS, buiten Tweebergerpoort gelegen naast het erf van Tielman ZWONGEN, en dat van Lambrecht NOLLENS en de *straet langs der stat grave;* 1 schelling en 1 kapoen uit het goed van Henrix INDIE HAGE afkomstig van wijlen Lens

(1) Eene kantaanteekening uit de eerste jaren der XVIe eeuw meldt: *Cruysbroerenganck ut puto,* derhalve de Kruisheerengank.

WITHUYS, *optie comment* gelegen tusschen het erf van Gerit BRAETZEN en dat van Heynrix SWERTVENDE; 1 schelling en 1 kapoen uit het St. Catharina-gasthuis op de Houtmarkt (de Boschstraat); 20 schellingen, 8 penningen en 1 copy uit *het convent der susteren op Saxdriesch*(1); derdehalve schelling uit het huis van Cornelis VLEMYNSE op de Zaterdagsmarkt naast dat van wijlen Wilhem VYGEN; 8 schellingen uit een huis van het gasthuis van den H. Geest te Wyck gelegen; 4½ penningen en 1½ kapoen uit het huis van Ghysse LAMBOY aan de Maas gelegen op den hoek der *Quoedevliegenstraten* naast het huis van Cloes VAN BAERSSEN; 10 schellingen uit het huis van Marie BREYNEN, *boghemeker* aan de Maas tusschen het huis van Daem BOCKINX en naast dat van Huber VAN EYMALE; 2 penningen en ⅔ kapoen uit het huis van Wilhem LEVELS, hem aangekomen van wijlen Art CAPUYN, met toebehooren gelegen *achter optie moent* naast dat van Gerrit *int Brulsche huys* en dat van Willem VAN BORNE; 3 penningen en een kapoen uit het erf van Wilhem VAN DER HOEVEN op diezelfde straat naast het voorgaande gelegen; 2 schellingen, 2 penningen en 2 kapoenen uit dat *denckhuys* met toebehooren bij het huis van wijlen Gerit BRAETZEN gelegen; 10 kapoenen uit het huis van Henricx VANDER SARGHEN bij het Augustijnenklooster; 15 schellingen uit het huis van Peter FRANCKOTTE te Wyck begrensd door de huizen van Jacob VAN DAILHEM en van Jan THEES; 10½ schellingen uit het huis van Jan VAN NUWELANT bij de St. Maartenskerk naast dat van Kathryne LOMBART en dat van Jan VAN KASEL; 4 schellingen en 2 kapoenen uit de *haeffstat* van wijlen Andries KONINX op de Houtmaas naast dat van Johan VAN HEZE en het huis van Jan HAMEKER; 21 schellingen, 4 penningen en 2 kapoenen uit het huis van wijlen Gerit BRAETZEN gelegen bij den bisschops moutmolen naast het huis van Symon NYS en dat van Jan LAMBOY, kramer; derdehalve schelling uit het huis van Jan WOUTERS in de Kleine Looierstraat, begrensd door de huizen van Heynric SMEETZ en van wijlen Peter ROESELOER; 1½ schelling en ½ kapoen uit dat van Henrich VAN BEECK op den hoek der *sheydenstraete* (Heidenstraat) bij het erf van het klooster der Begaarden; 12 schellingen en 2 kapoenen uit het huis

(1) Het klooster van den Maagdendries.

van Art OLIVIERS, schrijnwerker, in de Kapoenstraat naast dat van Dierix VAN WESSEM en dat van wijlen BOELREMAN; 7 penningen en 2 kapoenen uit dat van Henrix VAN KAYER in de Lenculenstraat naast dat Jan FRATTERS in *die straete gaende inden verwerhueck;* 3 penningen en 1 kapoen uit het klooster der Wittevrouwen aan het Vrijthof; 6 penningen en 1 kapoen uit een erf van St. Servaaskapittel; 4 schellingen en 11 penningen uit het huis VANDEN LIEBARDE in de St. Jorisstraat tusschen de Lanskroon en het huis van Mees VAN BIELSEN; 6 schellingen uit het huis van Baetzen VATBENDER, met toebehooren achter het Vleeschhuis gelegen naast dat van Wouter VAN DEN PLASSE en dat van Walter VAN MEEUWEN; 8 schellingen uit een huis insgelijks achter het Vleeschhuis gelegen naast dat van Jan BLAISEN en het huis van Nalen LEUTMANS; 28 schellingen en 4 penningen uit het huis van Tielman RAEVEN, op den hoek der Plank- en Havenstraat tusschen het huis van Lysbette HERX aan beide zijden; 4 schellingen uit het huis van Henrich BAVIER, priester en kapellaan van O. L. Vrouwekerk in de Breedestraat naast dat van Friederich GELAESMEKER en dat van Art VAN ORDINGEN; 22$^1/_2$ penningen en $^3/_4$ kapoen uit het huis van Jan PARASYS, den oude, gelegen achter de tiendschuur van St. Servaaskapittel bij het erf van Lambrecht VAN LYNDE, schepen van Maastricht; 10 schellingen en $^1/_2$ kapoen uit dat van Daem VAN EELEN aan het Vrijthof naast het huis van Lambrecht VAN HAREN en het huis geheeten *die symme;* 14 schellingen en 1 kapoen uit het huis van Lambrecht VAN HAREN voornoemd; 14 schellingen en 1 kapoen uit het huis van Everart *der smeet* naast het voorgaande gelegen; 20 schellingen en 1 kapoen uit het huis van Ghysebrecht GHYSENGRUN aan het Vrijthof gelegen tusschen huizen van voornoemden Lambrecht VAN HAREN; 15 schellingen en 2 kapoenen uit het huis van Geret VANDEN LAER aan het Vrijthof naast dat van Catryne VANDER HAGEN; 10 schellingen en 1 kapoen uit het laatste huis; 20 schellingen en $^1/_2$ kapoen uit het huis van Wilhem *lakenscherer* naast het voorgaande gelegen en dat van Maes PAUSIERS; 22$^1/_2$ schellingen en $^1/_2$ kapoen uit het huis van dezen laatste naast dat van Gerit VANDEN LAER; 30 schellingen uit dat van Jan SCRYNEMEKER naast het voorgaande gelegen en het huis van Heinrich VANDEN DALE.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen...* van O. L.

Vrouwelof fol. 1. — Schepenen van Lenculen: Johan CLUT, Wilhem INDIE HAGE, Johan BAVIER, Gielis VANDER SARGEN, Johan HEUTZ te Goeswynstoren, Johan CLUT INT GRUYTHUYS en Heynrich VAN AMSTENROEDE. — Schepenen van Maastricht: Gielis VANDER SARGIEN en Heynrick VAN AMSTENRAEDE.

N° 1536.

Transfix. 1472 (Juni 18) des XVIII daichs inden Braemaent.

Rentmeester en schepenen van Lenculen en schep. v. M. oorkonden, dat jonker Lubrecht VAN HOLSBERCH de cijnzen vermeld in den brief waardoor deze getrokken is, gelost en overgedragen heeft aan de *fundatien onser liever Vrouwen loff nu onlanx geordieneert* in St. Servaaskerk, beloofd heeft haar het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren en die overdracht te zullen doen bekrachtigen door zijne echtgenoote Marie, alles onder hypotheekstelling zijner goederen.

Afschrift ibidem fol. 4. — Schepenen van Lenculen als van n°. 1535. — Schepenen van Maastricht: Johan BAVIER, Gielis VANDER SARGIEN, Johan CLUT en Heynrich VAN GELCK.

N° 1537.

1471 (November 7) des sevende daichs in Novembri.

Meier en *gesivoeren laten ende helders des cheyshoiffs* van Munsterbilsen te Fall oorkonden, dat Lambrecht, zoon van wijlen Pouwel ENGELBRECHS van Fall, met toestemming zijner moeder Katharina en zijns broeders Kloes aan Henrick VAN DEN DAELL, kapellaan van St. Servaas te Maastricht, ten behoeve der broederschap van kapellanen aldaar verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van een mud rogge uit 2 bunders akkerland te Fall in vier perceelen gelegen: 1° 10 groote roeden op den *molenweech* bij land Stas VAN FALL, land der vrouw van Munsterbilsen en land der erven Jan FEYEN van Meer; 2° 7 roeden benoorden *Gyskenshout* bij land van Jan POUWELS en laat van Cloes POUWELS; 3° 11 groote roeden achter de hofstede der Balie

Biesen palende aan land van Willem Vos en aan land der erven van Fastart VENCKEN en 4° ongeveer 12 groote roeden *op die Eyck* tusschen Fall en Meer bij land der erven Willem Vos, land der abdij van Munsterbilsen en land der erven Wilhem HEYTEN, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en met verklaring dat op voormeld land slechts de gebruikelijke landcijns gevestigd is.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 99. — Laten: Peter PAUWELS van Fall meier, Stas VAN FALLE, Jan POUWELS, Engelbrecht POUWELS, Stas TIELMANS, Cloes VAN FALLE, Jan PETERS en Peter CLOES.

N° 1538.

1472 (Januari 29) opten noegen ende twintichsten dach van Januario.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan VAN HOLSIT aan Henricx STOUWEN (1), kanonik van St. Servaas aldaar, eenen jaarlijkschen erfcijns van 2 marken (2) uit het huis op *die alde munte* naast dat van Johan FRUYTIERE en dat van Cloes VANDER CAPELLEN naar den kant der markt heeft overgedragen, onder beding hem het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en die overdracht te zullen doen bekrachtigen door zijne echtgenoote Boetzen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Loy VAN BORNE en Arnoult VAN NOIRBEKE.

N° 1539.

1472 (April 12) opten twelefsten dach van Aprille.

Schep. v. M. oorkonden, dat Gerart REEX aan Gerard DONCKELS, Tolien zijne vrouw en hun beider erven eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit zijn huis *opten buyllon* (3) naast dat van

---

(1) Als kanonik van St. Servaas komt hij voor reeds in 1468 en stierf in 1477.

(2) Uit de noot in dorso blijkt, dat de eerste dier 2 marken bestemd was voor de panisten en de tweede voor de broederschap van kapellanen tot stichting van den jaardienst van Hendrik STOUWEN, die op 8 Augustus werd gehouden.

(3) In dorso *optem belyon* geschreven.

Voes KANNARTZ en het huis van Johan HEERKENS, priester en kapellaan van St. Servaaskerk aldaar heeft overgedragen, op voorwaarde de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Margriete, waarvoor hij al zijne goederen heeft verbonden.

Orig. op perkament. — Schepenen: Loye VAN BORNE en Aert VAN DER MOELEN.

N° 1540.

1472 (April 21) opten eynindtwyntichsten daich van Aprille.

Schep. v. M. oorkonden, dat meester Wouter VAN MEUWEN, aan Heynrich VAN DEN DALE, priester en kapellaan van St. Servaaskerk, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof *dien men aldaer gewoenlich is te doen alle Soterdage avonde ende onser liever Vrouwen avonde en dage* derdehalve mark cijns 's jaars uit het erf van Goert HALSBORCHS *optie Koelmaese* (1) naast het huis van Jacob VAN MECHELEN, priester en dat van Lodewich NOEBENS, overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Maria, alles onder verband zijner goederen.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende lande...* van O. L. Vrouwelof fol. 7. — Schepenen: Johan BAVIER, Gielis VANDER SARGIEN en Heynrich VAN AMSTENROEDE.

N° 1541.

1472 (April 21) opten XXIsten dach van Aprille.

Schep. v. M. oorkonden dat Johannes VAN SINGELBEECK, *borduersticker*, aan Heynrix VANDEN DALE, priester en kapellaan van St. Servaaskerk, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof aldaar eene jaarlijksche erfrente van 5 schellingen uit het huis van Reyner BOLLEN *opten Saterdaichs merckt* (2) op den hoek der

---

(1) Bij de Koolpoort ten noorden der Maasbrug gelegen.

(2) De huidige Markt.

Guylkermansstraten (1) overgedragen heeft en beloofd haar het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Lysbet, waarvoor hij zijne goederen verbonden heeft.

Afschrift ibidem fol. 7 v. — Schepenen: Wilhem VAN HEZE en Art VAN DER MOELEN.

N° 1542.

1472 (April 21) opten XXIsten daich van Aprille.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat meester Wouter VAN MEUWEN aan Heynrich VANDEN DALE, priester en kapellaan van St. Servaas te Maastricht, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof, geschonken en overgedragen heeft eene erflijke jaarrente van 10 schellingen en 1/2 kapoen uit het huis, *stawe* van Adaem VAN EELEN *inden Vrythoeff* naast het huis van Kathryne *opt Graetgen* en naast dat van Lambrech VAN HAREN, *beduersticker*, onder beding de gebruikelijke formaliten te zullen nakomen en die schenking en overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Marie.

Afschrift in: *Lregeboeck van alsullicke renten, censen ende landen*... Van O. L. Vr. lof fol. 8. — Schepenen: Johan CLUT, Wilhem INDIE HAGE, Johan BAVIER, Gielis VANDER SARGIEN, Johan CLUT INT GRUTHUYS en Heynrick VAN AMSTENROEDE.

N° 1543.

1472 (April 21) opten XXIsten dach van Aprille etc.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan OETEREN, schrijnwerker, aan Heynrich VAN DEN DALE, priester en kapellaan van St. Servaas aldaar, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof eene jaarlijksche erfrente van 6 schellingen uit het huis der weduwe BEVARTZ, *hoeffslegere inden Stock* (Stokstraat) naast het huis van Dionys SCHILLINX in *die Voegelstraet* overgedragen heeft, onder bepaling

(1) Het Drieëmmerstraatje.

het rustig bezit dier rente te zullen verzekeren en die overdracht te zullen doen bekrachtigen door zijne echtgenoote Margriete, waarvoor hij zijne goederen heeft verbonden.

Afschrift ibidem fol. 19 v. — Schepenen: Johan BAVIER en Heynrick VAN AMSTENRADE.

N° 1544.

1472 (April 26) XXVI dage Aprilis.

Schep. v. M. oorkonden, dat Wilhem GUETKNAPEN van Hese, aan zijne kinderen Thoenys en Kathryne uit zijn eerste huwelijk met Kathryne zijn recht op eenen jaarlijkschen cijns van 4 marken uit zijn erf met toebehooren gelegen *in de Coexruwe* naast zijn ander erf en naast dat van Cloes WOLSLEGER geschonken heeft en Thoenys en Kathryne daarna die 4 marken cijns aan Thewoits CUPERS, waard *in die Roese*, zijne echtgenoote Sophia en hun beider kinderen hebben overgedragen en verklaard dat buitendien op dat huis nog gevestigd is een cijns van 15 schellingen en Willem GUETKNAPEN beloofd heeft die overdracht te zullen doen bekrachtigen door zijne vrouw Leene.

Afschrift ibidem fol. 26 v. — Schepenen: Cornelys VAN DYEPENBEKE en Peter TYLOY.

N° 1545.

Transfix. 1505 (Juli 11) elff dage in Julio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Mathees INT HOEFFYSEREN aan Andries VANDEN BIESSEN, priester, kapellaan en *gastmeester* van St. Servaaskerk aldaar ten behoeve van het O. L. Vrouwelof den jaarlijkschen cijns van 4 marken, vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken, heeft overgedragen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen bekrachtigen door zijne vrouw Marie.

Afschrift ibidem fol. 27. — Schepenen: Henrick VAN GELLICK *aenden Vrythoff* en Art. BRANDEBERCH.

N° 1546.

1472 (Mei 2) des tweenden daichs inden Meye.

Schep. v. M. oorkonden, dat Cornelis VAN VARENHOVEL, roededrager van St. Servaaskerk, aan het O. L. Vrouwelof in die kerk eenen jaarlijkschen erfcijns van 1 mark uit zijn huis te Tweebergen naast dat van meester Stas VAN ELDEREN en dat van wijlen Heynrich LOENEN, overgedragen heeft onder beding haar het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en die overdracht te zullen doen bevestigen door zijne vrouw Jehenne, alles onder verband zijner goederen.

Afschrilt ibidem fol. 5 v. — Schepenen: Henrick VAN GHELCK en Art VAN NOERTBEECK.

N° 1547.

1472 (Mei 23) inden Meye des XXIIIsten daichs.

Schout en schepenen van Groeten-Spauwen oorkonden, dat Jan WYNANTZ van Groote-Spauwen, hun medeschepen, aan Heinrich VANDEN DALE, priester en kapellaan van St. Servaas te Maastricht, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof aldaar, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 5 mudden rogge, te beuren uit *die plasmoelen ende moelenbempde mitten waterghanck* en verdere toebehooren te Groote-Spauwen gelegen en uit een half bunder akkerland *op Haecht* gelegen naast land van ridder Heynrich VAN SAREYN naar den kant van Maastricht en naast land van het altaar ter eere van den H. Nicolaus te Groote-Spauwen naar den kant van Tongeren, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Afschrift ibidem fol. 11. — Schepenen: Noelman WYNANTZ schout en schepen, Laurens VAN LYNDE, Rutgher VAN SPAUDEN, Cristiaen CLERX en Anthonys WYNANTZ.

N° 1548.

1472 (Mei 25) inden Meye den vyffindtwyntichste daechs.

Schout en schepenen van Groote-Spauwen oorkonden, dat Roebeert VAN TILLE aan Heynrich VAN DEN DALE, kapellaan van St. Servaaskerk te Maastricht, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof in die kerk verkocht en overgedragen heeft $^1/_2$ mud rogge erfpacht, maat van Maastricht, uit den *plasmoelen ende molenbampde metten waterghange* en verdere toebehooren te Groote-Spauwen gelegen, met de verklaring de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Afschrift ibidem fol. 11. — Schepenen als van n° 1547 alsmede Jan WYNANTZ en Cornelis CLERX.

N° 1549.

1472 (Juni 4) des vierden daichs in Junio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Jacob HOLTEPANT als momboor zijner vrouw Gertrude in bijwezen harer moeder Cathryne aan de stichting van het O. L. Vrouwelof in St. Servaaskerk den eigendom eener jaarlijksche erfrente van 35 schellingen uit het huis van Gerit VAN HASSELT *achter tvleyschus* tusschen de huizen van Herman VAN BEECK en van Lambrecht Cupenbender heeft overgedragen, onder belofte de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen bevestigen door zijne echtgenoote voornoemd.

Afschrift ibidem fol. 6 v. — Schepenen: Cloes BOLLEN en Art VAN NOERTBEECK.

N° 1550.

1472 (Juni 9) inden broyemoent des negenden daichs.

Meier en gezworen laten des cijnshofs van deken en kapittel van St. Jan-Evangelist van Luik te Fall oorkonden, dat Pauwel,

zoon van Pauwel ENGELBRECHS (1) van Fall aan Henrick VAN DEN DAELE, priester en kapellaan van St. Servaas te Maastricht, ten behoeve der broederschap van kapellanen dier kerk verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche pacht van 1 mud rogge uit ongeveer 2 bunders akkerland in vier perceelen *inden gevelte* nabij Fall gelegen, te weten: 1 bunder tusschen Sichen en Fall *opdat zichere peetken* bij land der erven Stas VAN FALLE en land der erven Vastrart VINCKEN; 7 groote roeden *op dy eyke* gelegen, palende aan de erven Jan VAN DEN BOSSCHE naar den kant der Jeker, aan land van Lambrecht PAUWELS naar den kant van Millen en aan land van Wilhelm CLOIS naar den kant van Tongeren; 8 groote roeden naast land van Hameye en land van het kapittel van O. L. Vrouw te Tongeren aan de zijde van de Jeker, naar den kant van Tongeren naast land van Peter CLOIS van Fall en naar den kant van Maastricht naast land der erven Winck CLOIS van Fall; en 5 groote roeden aan het pad gaande van Vos BOUYNE naar Sichen bij land der erven Pauwel ENGELBRECHS van Fall en land der erven Henrick VOSS, met de verklaring dat gemelde perceelen met niets anders bezwaard zijn dan met een cijns van een *copy* en op voorwaarden, dat, zoo voormelde pacht op den gestelden tijd geheel of gedeeltelijk niet wordt betaald de broederschap van kapellanen *off sekere boeden van honnen weghen met eynen daich doin van vyfthien daghen overmits meyer en loiten gedoin suelen moighen coemen ende beleyt werden totten panden ende landen vurscreven sonder meer vervolchs van rechte daertoe te doin ende sonder calengeeren off wederspreken Pauwels off synre gerven off yemant anders...*

Orig. op perkament. — Laten: Lambrecht PAUWELS meier, Stas VAN FALLE, Jan PAUWELS, Clois VAN FALLE, Stas TIELMANS, Engelbrecht PAUWELS, Peter MOES en Peter CLOIS.

N° 1551.

1472 (November 15) des XV daichs in Novembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Heynrich VAN COELMONT aan de

(1) De noot in dorso noemt hem Paulus ENGELBERTI; de pacht was bestemd voor de H. Mis gesticht voor Katharina TANTZ.

stichting van het O. L. Vrouwelof in de St. Servaaskerk o. m. elken Zaterdag te houden, eene jaarlijksche erfrente van 5 schellingen uit een huis achter het Vleeschhuis naast dat van Rutten ROUPARTZ en dat van Vaes VAN BUELE gelegen heeft overgedragen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen bevestigen door zijne echtgenoote Geirtruyt, waarvoor hij zijne goederen verbonden heeft.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten,. censen* enz.... van het O. L. Vrouwelof fol. 6. — Schepenen: Cloes BOLLEN en Art VAN NOERTBEECK.

N° 1552.

1472 (November 22) indie moent van Novembri der twe ende twintichste daichs.

Schout en schepenen van Coninxheim oorkonden, dat Willem en Mewus VAN LINDE, gebroeders, aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, vertegenwoordigd door Arnt HOEFFACKERS hun medeschepen, verkocht en overgedragen hebben eene jaarlijksche pacht van 4 mudden spelt, te beuren uit 36 groote roeden akkerland in 4 perceelen niet ver *vander catziden* gelegen, te weten: 7½ groote roeden *dienende lant neven die bosschstraet boven die hoghe catzyde* naast land van Herman LOYCX, hun medeschepen, land der erven Peter NICLARTZ naar den kant van WYDOE (1) en naar den kant van Coninxheim naast land van Lenart ROSSEELS en land van Hennen Lenart's zoon; 8½ roeden *roylant* benoorden *die boschstraet aent tgericht* naast land van Herman LOYCX, land der erven Nycolarts en land van het altaar van O. L. Vrouw te Coninxheim; 10 roeden *aen theexken by die catsyde* tusschen land van St. Servaaskapittel te Maastricht en land van Herman LOYCX en 10 roeden bij de voorgaande gelegen naast land van St. Servaaskapittel en *die gemeyne catzyde* (2), onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en Willem

(1) Widoye.

(2) *Catzyde, catsyde, cautsiede, cautsie, cautside, katside, ketsie, casseie, cassie* enz. beteekent *straatweg, steenweg, chaussée.*

van Linde verklaard heeft, dat voormeld land toebehoort aan zijnen broeder Mewus en hij geen recht daarop heeft, maar in andere goederen bedeeld is en Mewus verzekerd heeft, dat zoo de pacht niet betaald wordt, de broederschap met eene dagvaarding van vijftien dagen de hand aan het gestelde onderpand zal mogen doen slaan en bijaldien het mocht blijken dat het land meer bezwaard is dan met den gebruikelijken grondcijns zij hun kindsgedeelte tot onderpand zullen stellen.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 95. — Schepenen: Arnt Peters schout en schepen, Cloes Bollen, Jan van Sprolant, Arnt Scaetzen, Herman Loycx, Benoet Gariet en Arnt Hoeffacker.

N° 1553.

1473 (Februari 22) indie Sporkille des tweendetwintichste daichs.

Meier en gezworen laten *des cheyshove des gueden Sint Stevens ende des heerschaps van Cauwenberch die sy liggende hebben inden dorpe van Millen* oorkonden, dat Jan Blacnkart en zijn zoon Hennen van Millen aan Jacob van Buel, poorter van Maastricht, overgedragen hebben eene jaarlijksche pacht van een mud rogge, te betalen met het feest van den H. Andreas of uiterlijk met *Onsser Vrouwen Liechtmisse dage als men Kersen bornt* daaraan volgende en te beuren uit 39 groote roeden akkerland in het veld tusschen Meer en Millen in drie perceelen gelegen: een bunder geheeten *menkens boenre* tusschen Meer en Millen, palende aan land van Jan Schillinx van Tongeren, land der erven Cloes van Falle en land van Wirick van Hexs van Millen; ongeveer 15 groote roeden onder Millen *voir parthuyns steghe opt peetken daer man uyt Millen te Triecht wert geyt* naast land van Willem Scouteten van Millen, land van den heer van Cauwenberch en naast land van Oloff Lieffsoens van Millen en 4 groote roeden aan de steenstraat achter de hofstede van Jan Blanckarts bij land van Jan vanden Bossch, en zij verklaard hebben dat op het voormelde *menkens boenre* nog gevestigd is een cijns van 11 penningen en 4 vaten rogge 's jaars betaalbaar in het laathof van Cauwenberch voornoemd en op de overige 19 groote roeden, roerende van het

Sint Stevenshof voormeld nog gevestigd is een penning 's jaars, onder beding dat bij slechte betaling der pacht de belanghebbende partij bij enkele dagvaarding van 14 dagen de hand zal mogen slaan aan de gestelde onderpanden, zonder iemands tegenspreken.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 96. — Laten: Robeert VAN HEESTERT meier van het laathof van Cauwenberch, Willem SCOUTETEN, meier en laat in het St. Stevenshof en laat in het hof van Cauwenberch. Wierick VAN HESE, Lambrecht VAN WANGHE, Giselbrecht MAES, Jan VANDEN BOSSCH, laten van beide hoven, Lambrecht VANDEN BOSSCH en Everart GODDYNS, laten in het hof van Cauwenberch, Cloes SCOUTETEN en Jannes VAN LAER, laten in het St. Stevenshof.

N° 1554.

1473 (Maart 7) des sevenden daichs in den Meert.

Schep. v. M. oorkonden, dat Angnese, weduwe van Johan COLYN aan de fundatie van het O. L. Vrouwelof in de St. Servaaskerk geschonken en overgedragen heeft eene jaarlijksche rente van 2 marken uit twee huizen en een *holthoeff* op de Groote Gracht, achter den muur der stad naast het huis van Kathryne GOBBELS en naast *der poell* en onder verband harer goederen beloofd heeft de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Afschrift in: *Legerboeck van alsulticke renten*... van O. L. Vrouwelof fol. 6. — Schepenen: Cloes BOLLEN en Art VAN NOERTBEECK.

N° 1555.

1473 (April 28) XXVIIItich dage van Aprille.

Schep. v. M. oorkonden, dat Cecilie GOLTSMEETZ, *in meerderinge van Godsdienst* aan Herman HOEN, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof in de St. Servaaskerk eene mark jaarlijkschen cijns uit het huis van Goert WANMEKERS te Wyck, tusschen dat van Herman en van Willem WANMEKERS gelegen, heeft overgedragen, onder beding het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren.

Afschrift ibidem fol. 8 v. — Schepenen: Thewalt VAN RAEDE en Heynrich VAN AMSTENRAEDE.

N° 1556.

1473 (Augustus 10) des theenden daechs inden Austmoent.

Schepenen der beide gerechten van M. oorkonden, dat Dionys MAEKART en Christiaen VANDEN KETEL (1), burgemeesters dier stad, Cloes VAN AUBELEN, Jan VAN GELEENE, Peter VAN HEZE, Henrick KOENINCX, Peter PIRKENS, Jan SCHEYFF en Willem VAN BORN, gezworenen dier stad, *ende voirt nae verdraech der ambachten ende gemeinen volck der vurscreven burgemeysteren, scepenen van beyde gerichten, gesworen ende raedt der stadt vurscreven gelyck dat cleerlick schint aen der selver stadt siegel ten saecken voer aen desen brief hangende*, aan Willem VAN AECKEN, zijne echtgenoote Anna en hun beider erven eene jaarlijksche losrente van 5 bescheiden Rijnsche guldens (2) ten laste van voormelde stad verkocht en overgedragen hebben, waarvoor Willem in handen van den peymeester Hendrik SCHILLINX betaald heeft honderd dier gulden, die besteed zijn *in noetsaecken, die der vurscreven stadt te deser tydt te voeren comen syn.*

Afschrift ibidem fol. 64. — Schepenen: Ghilis VANDER SARGIEN, Johan CLUTZ, Johan VAN HEEZE, Henrick VAN GELLICK, Claes BOLLEN en Willem VAN HEEZE.

N° 1557.

1473 (Augustus 11) des elffden dachs in Augusto.

Schep. v. M. oorkonden, dat Jutta... aan den deken en het kapittel van St. Servaas eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit het huis *ten bonten oss op tie alde moente*, naast het huis van Gielys RUYTERS, schoenmaker, en dat van Jans VAN GEYNCKE,

---

(1) In de lijst der burgemeesters van 1367—1871 uitgegeven door H. EVERSEN in de *Maasgouw, Orgaan voor Limburgsche geschiedenis, taal- en letterkunde*, jaargang 1884/1885, blz. 1027, 1030, 1035, 1039, 1042 worden beide burgemeesters vermeld op het jaar 1472, zijnde het jaar hunner benoeming.

(2) Het opschrift luidt: „*Eynen brieff van vyff bescheiden Rynscher gulden aen ende op die stadt van Triecht... die Willem van Aecken in Engellant gegolden heeft ende omtrent int jaer 1503 den lof gelaten*".

ook schoenmaker, overgedragen heeft en zij zich verplicht hebben jaarlijks haar jaargetijde te zullen houden.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan CLUT en Art VANDER MOELEN.

N° 1558.

1473 (October 29) XXIXtich dage der maent Octobris etc.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan QUEERMANS gezegd *int witte panhuys* aan Wilhem VAN HELMONT, zijne echtgenoote Jutte, en hun beider erven een jaarlijkschen cijns van 1 mark uit het huis met toebehooren op den hoek der *guylquemansstraete*, naast het huis van wijlen Pouwel MOREES, overgedragen heeft, op voorwaarde hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en zijn broeder Ghysebert verklaard heeft in andere goederen bedeeld te zijn en daarom afstand van alle recht op die mark heeft gedaan.

Afschrift ibidem fol. 19. — Schepenen: Herman VAN HEZE en Johan VAN BREEDE.

N° 1559.

1474 (Maart 23) des dry ende twyntichsten daichs inden Mert.

Schep. v. M. oorkonden, dat Gielen . . . . . aan Stassen VAN ELDEREN den jonge, eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit zijn huis met aanhoorigheden te Tweebergen naast dat van Marye CUPERS heeft overgedragen, en verklaard dat op voormeld huis nog eene rente van 2 marken en 18 schellingen 's jaars gevestigd is, allen onder hypotheekstelling zijner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN HESE en Arnt VAN NOIRTBEEK.

N° 1560.

Transfix. 1475 (Mei 15) vyffthiene dage in Mayo.

Schep. v. M. oorkonden, dat Stas VAN ELDEREN aan Johannes

PISTORIS als rentmeester van St. Servaaskapittel de 2 marken jaarlijksche erfrente vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken, heeft overgedragen tot stichting van het jaargetijde zijner overleden echtgenoote Kathryne VAN ELDEREN.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnolt VAN DER MOELEN en Henrich VAN AMSTENROEDE.

N° 1561.

1474 (April 18) inden maent van Aprille des XVIIIe daichs.

Schout en schepenen van het hooggerecht van Millen oorkonden, dat Cloes VAN DER BYSEN genaamd BUELEN van Herderen aan Willem SCHOLTETEN, schout van dat gerecht, en deze aan Arnout SCHAETZEN, poorter van Tongeren verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 4 mudden spelt van eene van 12 mudden, welke hem, Jan VAN DEN BOSSCHE van Millen en Jan STERFF van wege hunne echtgenooten, dochters van Jan PROOST van Herderen en Yde diens vrouw na hun dood zijn aangeërfd, te beuren uit twee perceelen bouwland, het eene van 3 bunders en 4 groote roeden gelegen nabij den wijngaard van jonker Lambrecht VAN DEN BOSSCH, palende aan land van het kapittel van O. L. Vrouw te Maastricht, land van Peter CLOES van Fall, land van voornoemden jonker Lambrecht en land van Willem SCHOLTETEN voornoemd en het tweede van 16 groote roeden aan het paadje gaande van Millen naar Sluysen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die pacht te zullen kunnen inlossen.

Afschrift in: *Legerboeck der renten, censen* enz. van O. L. Vrouwelof fol. 21 v. — Schepenen: Wilhem SCHOLTETEN schout en schepen, Everart GODDYNS, Wieric VAN HEX, Jan VANDEN BOSSCHE, Gysebrecht MOES en Cloes SCHOLTETEN.

N° 1562.

Tranxfix. 1479 (Maart 2) des tweeden daichs inden Meert.

Schout en schepenen van Millen oorkonden, dat Arnt SCHAETZEN

van Tongeren aan Heynrich VANDEN DALE, kapellaan der St. Servaaskerk te Maastricht, de jaarlijksche pacht van 4 mudden spelt vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is gestoken, verkocht en overgedragen heeft, behoudens ieders recht daarop.

Afschrift ibidem fol. 23. — Schepenen: Wilhem SCHOLTETEN schout en schepen, Wierick VAN HESE, Johan VAN DEN BOSSCHE, Ghysse MOES, Cloes SCHOLTETEN, Johan KNOPS en Johan MOES.

N° 1563.

1475 (April 13) opten dartyensten dach inden Aprille.

Schepenen van *Bercheyck* oorkonden, dat Mechtelt NALGAETS met haren momboor, Gherit, zoon van Gherit VANDER WAERDEN, namens zijne moeder, Jan ARTS namens zijne vrouw Alyte VAN DEN DAEL, Henric VANDER SCAEFT namens Katheline VANDEN DAEL, Jan zoon van Gherit VANDER SCAEFT namens Jenne en Barberen, dochters van Jan BOYENS en Metten VANDEN DAEL, Jan GHYSEN voor zijne zuster Mechtelt, Henric GOBBEN voor Henrixken zijne vrouw, voor Janne, Lysbette en Margriete, kinderen van Willem METTEN den jonge, alsmede Henric, Willem, Jacob en Mychiel, kinderen van Ghielman MEUS, als gezamenlijke erfgenamen van Barthelmeus WILLEN, aan Barthelmeus VAN EYCK deken *tot Eyndoven* (Eindhoven) en kanonik van St. Servaas te Maastricht, al de goederen roerende of onroerende, waar ook gelenen *in harden, in weken, in deypen, in drogen*, hun aangevallen bij doode van Barthelmeus voornoemd hebben opgedragen, onder beding *allen commer van honnen wegen dair in af te doen sonder weder seggen.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Jan Peter THYS, Jan DARIS, Jan ELEN, Jan Peter WILLEMS, Willem SYMONS, Art GHENEN en Mychiel GHIELMANS. — Zegel der schepenbank Bergeyck: Op een terras de H. Petrus naar rechts aanziende ten voeten uit houdende in de rechterhand opgeheven den sleutel en met de linker een schild gevierendeeld: 1 en 4 drie lelies 2—1; 2 en 3 gedeeld, rechts: drie linkerschuinbalken, links een naar rechts klimmende leeuw; hartschild... links van het schild een eikeboom; boven het schild een... gedekt door eene Bourgondische Kroon; omschrift: SIGILLUM SCABINALE VILLE DE BERCHEYCK.

N° 1564.

1475 (October 5) vyff dage in Octobri.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Kirstiaen VANDEN KETEL aan deken en kapittel van St. Servaas eene jaarlijksche erfrente van 3 marken uit het huis van wijlen Bartholomeus VAN GREMBY, bakker in de *Abstroet*, tusschen dat van Peter SOERES den oude naar den kant van den Vroenhof en dat van Johan VAN ELSLOE, *platinmeker*, overgedragen heeft, deze zich verplicht hebben jaarlijks het jaargetijde van Ghysbrecht VAN DEN KETEL en van zijne vrouw Aleide te zullen houden en Kirstiaen beloofd heeft die overdracht te zullen doen bekrachtigen door zijne echtgenoote, alles onder verband zijner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan CLUT *inden Heppenart*, Wilhem INDIE HAGHE, Gielys VANDER SARGIEN, Jan HEUTZ *van den Goeswynstorne*, Johan CLUT INT GRUYTHUYS, Henrick VAN AMSTENROEDE en Henrich VAN GELLICK.

N° 1565.

1475 (October 18) des achteende daichs inden maent van October.

Schout en schepenen van Sluysen, behoorende aan het kapittel van St. Servaas te Maastricht, oorkonden, dat Jehenne MACHIELS weduwe van Machiele Lemmen PETERS van Sluysen aan Heynrich VANDEN DALE, kapellaan van St. Servaaskerk voornoemd ten behoeve van het O. L. Vrouwelof verkocht en opgedragen heeft een perceel bouwland van 11 groote roeden onder Sluysen in het *bosschvelt* niet ver *vanden cleynen bossche* gelegen naast land der erfgenamen van Jannes TIELMANS, land van het kapittel van St. Pieter te Luik en land van de kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht en aangezien zij hare tocht op dat bouwland aan hare zes kinderen uit haar eerste huwelijk met voornoemden Machiele, met name Eelken, Meyen, Jehenken, Lemmen, Gielis en Heyntgen, heeft overgedragen, van welke de beide laatsten *niet te honnen dagen comen en syn* (1) en Eelken met Anthoen HERMANS

---

(1) Minderjarig zijn.

en Meye met Gelisken VAN EELST gehuwd zijn, zoo hebben deze ten behoeve van voormeld O. L Vrouwelof van hunne aanspraken en recht daarop afstand gedaan, behoudens ieders recht en onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen...* van O. L. Vrouwelof fol. 18. — Schepenen: Art PETERS van Nederhem schout en schepen, Jan VAN SPROLANT, Lees HERMANS, Jan VOSS, Peter DUTSCH, Wilhem VAN ELDEREN en Kuen Jan KUENENS zoon.

N° 1566.

1476 (Maart 20) inden maent van Meert des twintichsten daichs.

Schepenen van Sichen oorkonden, dat Heinrick KRULMANS van Cautenberch aan Jannes ROETS van Tongeren ten behoeve van Heinrix VANDEN DAEL, priester en kapellaan van St. Servaas, verkocht en opgedragen heeft 12 groote roeden akkerland in het veld onder Sussen gelegen palende aan land der kinderen SALEN te Sussen, aan land der erven Heinrick LOENEN, land der Begaarden van Maastricht en land der erfgenamen PALMARTS van Heukelum en verklaard heeft dat op gemeld land niets anders gevestigd is dan de gewone landcijns, zijnde een *copi* 's jaars betaalbaar met het feest van den H. Stephanus (26 December).

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 157 v. — Schepenen: Carle VANDEN EYCKHOREN, heer van Sichen en Sussen, schout, Stas HERMANS, Jan POUWELS, Jan HAGELS, Jan HUBRECHTS, Wyerick LIEVESOENS, Jan VAN COENENGRACHT en Peter VANDEN HOUTE.

N° 1567.

Transfix. 1503 (Mei 10) inden maent van Mey des theenden dachs.

Schepenen van Sichen oorkonden, dat Johan VANDEN DAEL, priester en kapellaan van St. Servaas te Maastricht, aan Johan VAN DER VOLMEULEN als *dienre* en namens de broederschap van kapellanen dier kerk, de 12 groote roeden bouwland vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken, die hem zijn aangekomen bij zijns vaders dood, opgedragen heeft.

Afschrift ibidem fol. 159. — Schepenen: Wouter PIEKEN schout en schepen, Everart GODYNS, Gerit BOX, Wouter GODYNS, Thomas SCHOUTETEN, Stas LAMBRECHTS en Johan DANIELS.

N° 1568.

1476 (April 8) acht dage in Aprili.

Schep. v. M. oorkonden, dat Kerstion VANDEN KETEL aan Arnolt CLUT, priester, *in name ende als cappellain Clutz cappellen* 2e fundatie in de St. Janskerk aldaar eene jaarlijksche erfrente van 11 schellingen uit het huis van Voes VAN ROEDE in de *Smedestroet* naast het huis van Nicolaas SMELRES en de straat *doer men ter hoeffstadt wart gheyt*, en eene van 9 schellingen uit een *backhuys* op de Houtmarkt naast het huis der abdij van Hocht en het huis geheeten *den wyngart* heeft overgedragen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gielis VANDER SARGIEN en Johan CLUT.

N° 1569.

1476 (December 18) inden moent Decembris des aehtiende daechs.

Schout en schepenen van het gezworen laathof van St. Servaaskapittel te Sichen gelegen oorkonden, dat Mente de weduwe van Jocob VAN JUPPENELLE aan Raysken VAN VAROIS, echtgenoot van Oda bij huwelijksvoorwaarden overgedragen heeft eene jaarlijksche pacht van 5 mudden spelt uit 22 bunders en 14 groote roeden bouwland geheeten *die erfwenninge der scolieren* van Luik en in de volgende perceelen gelegen: 2 bunders en 17 groote roeden *by die Groenstraet* van Sichen naar den *Roesberch* gaande, palende aan land van Jan BEVERS van Montenaken en land van Willem CAPUYNS van Maastricht; 28 groote roeden nabij het voorgaande gelegen, tusschen land van Goeswyn *inden Keersboum* van Maastricht en land van Giel VAN BETSINGEN; 43 roeden achter de Rogiers hofstede, palende aan land van St. Servaasgast-

huis te Maastricht en naar den kant *ter borch* naast land van den H. Geest aldaar; 13 roeden bij de voorgaande gelegen tusschen land van den pastoor van Sichen en Sussen en land van St. Servaaskapittel; 4 roeden *op den bossche*, gelegen bij dat *peetgen* van Sichen naar Maastricht naast land der erven Palmart VAN HOEKELUM; 4 roeden bij die *borchstroet* aan land van jonkheer Carles VAN ZICHEN; 2 bunders aan het *hermesdael* naast land van Heynric CRULMAN; 42 groote roeden palende aan land van Deric VOERS van Maastricht en dat van Hubrecht GHYSEN van Laaffelt; 14 roeden bij de voorgaande gelegen naast land der erven Palmartz; 17 roeden naast land der armen van Luik; 1 bunder achter de hofstede te Cannenberch, palende aan land van St. Servaaskapittel; 1 bunder achter *tetshoeff*, tusschen land van den pastoor van Sichen en der armen van Luik; 57 roeden *op die tomme* naast land van den H. Geest te Maastricht; 37 roeden benoorden het voorgaande naast land der armen van Luik; 2 bunders en 12 roeden palende aan land van Willem QUINTENS erven van Montenaken en 1/2 bunder bij het vorige naast land der Begaarden van Maastricht.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnout BRANDENBERCH schout en schepen, Jan VAN TRIECHT, Collaes BECHET, Lenart STAS, Jan HUBRECHS, Jan VAN COUTENBERCH en Winant VAN HEZE.

N° 1570.

Transfix. 1480 (Januari 26) in Januario des sesse ende twintichsten daichs.

Schout en schepenen van het gezworen laathof van St. Servaaskapittel te Sichen oorkonden, dat Raisken VAN VORRIS aan Johan ROETS van Maastricht ten behoeve der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 5 mudden (1) spelt te leveren met het feest van den H. Andreas of uiterlijk met O. L. Vrouwe Licht-

(1) De noot in dorso meldt, dat die pacht bestemd was voor de Mis gesticht door meester Cornelius WILHELMI, kanonik van St. Servaaskapittel en dat Henricus DE VALLE die pacht geruild had voor eene van 1 mud rogge. Cornelius WILHELMI komt als kanonik reeds voor in 1456 en overleed in 1479.

mis d. a. v. te Maastricht in het huis of op den zolder naar aanwijzing van den rentmeester dier broederschap en te beuren uit de onderpanden vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken.

Orig. op perkament. — Schepenen: Art BRANDENBERCH schout en schepen, Willem BETTGE, Jan HUBRECHS, Jan VAN CAUTENBERGE, Wynant VAN HEZE, Ogier VAN WANGE en Jan PALMTRIECHS van Sichen.

N° 1571.

1477 (Juli 12) sur l'an delle Nativité nostre Seignour Jhesu Christ mil quattre cens soixante dyex sept de moix de Julle le douseme iour.

Schout en schepenen van Luik oorkonden, dat hun medeschepen Jehan DELLE SCHURRE (1), aan Thilmann WALDOREAL ook hun medeschepen en vice-schout van Luik, ten behoeve van Guilleaume DAREMBERCH, heer van Aigremont en van Seraing, voogd van Hespengouw, eene jaarlijksche erfpacht van 16 mudden spelt, die hij uit landerijen te Vleytingen beurt, heeft overgedragen.

Orig. op perkament.

N° 1572.

1477 (November 20) twintich daege Novembris.

Schep. v. M. oorkonden, dat Zysbrecht VAN WACHTENDONCK, priester en kanonik van St. Servaaskerk aan Heynrickx VANDEN DAELE, priester en kapellaan dier kerk, als meester der broederschap van kapellanen aldaar, voor zijnen jaardienst (2) eene jaarlijksche erfrente van 6 marken uit zijn huis gelegen *opten baluyn* tegenover die *hardvuyst* naast het huis van Servoes CANNARTZ en

---

(1) Als schepen van het hooggerecht van Luik komt hij voor van 1474—1504.

(2) Deze jaardienst staat op 1 April in het necrologium der broederschap ingeboekt; buitendien had hij voor elke maand eene *commemoratio* gesticht.

dat van Pieròn .... overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnolt VANDER MOELEN en Heynrick VAN AMSTENROEDE. — Zegels: 2°. Een achtkoppig slangenkruis; in het hartschild drie koeken; 2. 1; omschrift HENRICI DE AMSTENRADE.

N° 1573.

1478 (Augustus 25) inden oustmaent des vyffendetwintichsten dachs.

Schout en schepenen van Vleytingen, bank van St. Servaaskapittel, oorkonden, dat Jannes ROETS, rentmeester der broederschap van kapellänen der St. Servaaskerk, wegens het niet betalen der verschuldigde pacht van 12 vaten rogge (1) en wegens het niet stellen van een voldoende hypotheek, heeft doen *pande suecken* op de goederen van Fflips LINDEN, dat diensvolgens zij bij vonnis al de goederen van dezen tot voorloopige hypotheek hebben gesteld en dat een jaar daarna Jan VAN LINDE der broederschap tot onderpand gesteld heeft 1 bunder bouwland, waarvan 13 groote roeden *in die Kammen op die Zouwe* zijn gelegen naast land van jonker Jan VAN CORTENBACH en dat der erven Loy BOLLEN; 2 groote roeden nabij het voorgaande perceel gelegen *indie ander gewande* tusschen land van Wilhem RAMEECKERS van Spauwen en land van jonker Jan VAN CORTENBACH; 5 groote roeden op gene zijde van Elcht gelegen naast land van Noel WYNANTS van Spauwen en naast dat van Engelbrecht *der schryver,* en dat hij dat bunder aan de broederschap vernoemd heeft opgedragen met de verklaring dat die drie perceelen bouwland met niets anders bezwaard zijn dan met *honnen simpelen lantceyns.*

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 138. — Schepenen: Wilhem PASSART schout, Jan THYS van Laaffelt, Aert BRANDERBURCH, Oloff LIEFFZOENS, Loy VRIENTS, Loy BOLLEN en Heynrick VAN GELLICK.

---

(1) Met die pacht was in St. Servaaskerk gesticht eene wekelijksche H. Mis des Zaterdags te lezen *op dat nuwewerk,* geheeten *Florellis missc.*

N° 1574.

1478 (October 2) des tweeden dachs vanden mont Octobris.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan VAN KORBUS, priester en kapellaan van St. Servaas en heer GHENE, kapellaan en vicaris dier kerk als testamentaire uitvoerders van Cloes VAN TONGERLOE, insgelijks kapellaan dier kerk, aan deken en kapittel van St. Servaas eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit het huis (1) van wijlen den heer Cloes VAN TONGERLOE in de *Capuynstroet* naast dat van Bele VAN BYELSEN en het huis van GRUYSBEECK, overgedragen hebben, waarvoor deken en kapittel zich verplichtten zijn jaargetijde te houden.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnt VAN NORTBEKE en Arnt VAN BRANDENBORCH.

N° 1575.

1478 (November 21) in Novembri des eynendetwintigsten daichs.

Schout en schepenen van het gezworen laathof van St. Servaaskapittel te Sichen oorkonden, dat Heynric DENYS gezegd VAN DEN VALKE, poorter van Luik aan Heynric VANDEN DAELE, priester en kapellaan van St. Servaaskapittel voornoemd ten behoeve der broederschap van kapellanen aldaar verkocht en overgedragen heeft de helft van 11 bunders, 4 groote en 2 kleine roeden akkerland in 12 perceelen onder Sichen en Sussen gelegen, te weten: 16 groote roeden tusschen Sichen en Fall bij *Walres put*, palende aan land van Jan PALM TRIETS, land van den pastoor van Sichen en land der abdij van St. Jacob te Luik; 8 groote roeden *opden bossche* bij Sichen naast land van Arnt PROENEN *ter borch wart* en land van het gasthuis van St. Jacob te Tongeren naar den kant van Riempst; 1 bunder *op den bossche* achter *die hoeve te Susschen* tusschen land van voormeld gasthuis en land der vrouw *inden dorrenboom* te Maastricht en uitloopende *met*

(1) Dit huis kwam naderhand aan Antonius PRUNEN, kanonik van St. Servaaskapittel, zooals de noot in dorso meldt.

eynen sluetel stuck; 4 groote en 10 kleine roeden *aen die roetse by die alde kuyle* palende aan land van jonkheer Karle VANDEN EYCKHOEREN heer van Sichen *ter alder kuylen waert* en aan land der scholieren van Luik; 35 groote en 19 kleine roeden *by die warande aen dat diergaet* naast land der erven PALMARTS van Heukelom en bij voormeld *diergaet;* 18 groote roeden naast het voorgaande gelegen tusschen land van voornoemden jonkheer Karle en land der kapel van *Synter Vyven* te Sussen; 7 groote en 3 kleine roeden achter de hofstede te Sussen, uitloopende met een *sleutel stert* naar den kant van Riempst, palende aan land van Jan BEVERS van Montenaken, land van Jan NOELMANS van Heukelom en land van Gerit CUBEN, kramer te Maastricht; 23 groote roeden aan den binnenweg van Sussen naar Emael naast land der Duitsche Ordeheeren Balie-Biessen en land van den pastoor van Sichen; 24 groote en 10 kleine roeden, palende aan het voorgaande, aan land der erven PALMARTS van Heukelom en land der Duitsche Ordeheeren Balie-Biessen; 6 groote en 10 kleine roeden bij den *groeten reynsteyn* met *eynen stert* uitloopende *ter borch wart* naast land der erven PALMARTS en land der kapel van Sussen; 45 groote roeden aan den straatweg van Maastricht *achter wairt goende tot opden Kanre weech met eynen sleutel stuck daerin in middel liggende ind ruerende aen beyde die stucken opden triechter weech,* palende aan land van bovengenoemden jonkheer Karle en met twee zijden aan land van St. Servaaskapittel te Maastricht; 15 groote en 10 kleine roeden aan denzelfden weg nader bij Maastricht naast land der Duitsche Orde Balie-Biessen, land van voornoemden jonkheer Karle en land der scholieren van Luik.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnt BRANDENBERCH schout en schepen, Willem BETTGE, Jan HUBRECHS, Jan VAN CAUTENBERGE, Winant VAN HEZE, Ogier VAN WANGE en Jan PALM TRIETS. — Zegels: 3°. Een egge vergezeld in de beide bovenhoeken van een vijfblad en in den schildvoet van eene vijfpuntige ster; omschrift: JAN HUBRECHT; — 4°. Een St. Andrieskruis, in het linker vrijkwartier eene schelp; omschrift: JAN VAN CALTENBERCH.

N° 1576.

1479 (Februari 6) in Februario des sesde daich.

Schout en schepenen van Sichen oorkonden, dat Wouter VAN

MEWEN, waard *inden liebart* te Maastricht, de helft der perceelen akkerland, waarvan melding is in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken, die hem na den dood van Ghyse VAN BRUGGENSTEYNE zijn aangeërfd en die hij tegen Heynric DENYS genaamd VANDEN VALKE bekomen heeft, aan de kapellanen van St. Servaaskerk voor de stichting eener dagelijksche Mis en voor de lafenis zijner ziel, van die zijner echtgenoote en erven heeft overgedragen en eene jaarlijksche erfpacht van 1 mud rogge uit het huis met hofstede van Herman STAS van Sichen aldaar gelegen *opt overste eynde* naar den kant van Fall aan den straatweg, palende aan land van het altaar *van Merlemont* en de kerk van Tongeren en land van Goeswyn *inden Keersboum* te Maastricht tot stichting eener wekelijksche Mis door Arnt PROENEN den oude, poorter van Maastricht, bij testament gelegateerd en Arnt PROENEN de jonge verklaard heeft in andere goederen te zijn bedeeld en geene aanspraak op die pacht te hebben noch te bezitten.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1575.

N° 1577.

1478 (December 23) des anderen dachs noe sint Thomoesdach.

Schep. v. M. oorkonden, dat Gordt VLOGHELS aan Wynant DER HASSE van Mopertingen, Hadwych zijne vrouw en hun beider erven eenen jaarlijkschen erfcijns van 2 marken uit een huis in de Kapoenstraat tusschen het huis van Willem VANDEN MOER, priester en kapellaan van St. Servaas aldaar en dat van Ide KOEX overgedragen heeft en verklaard, dat op dat huis nog gevestigd is een cijns van 36 schellingen 's jaars, op belofte die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Conen, alles onder verband zijner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Willem VAN HEZE en Voes QUOEDEXTER. — Zegels: 2°. Een naar rechts loopende ekster; helmteeken: de ekster van het schild; omschrift: SIGILLUM VOES QUOEDEXTER.

N° 1578.

1479 (Maart 15) des vyffthienden daichs inden Meert.

Schout en schepenen van het hooggerecht van Millen oorkonden, dat Johan VANDEN BOSSCHE van Millen aan Heynrich VAN DEN DALE, priester en kapellaan van St. Servaaskerk, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof aldaar verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 4 mudden spelt van eene van 12 mudden spelt, die na den dood van Johan PROESTEN van Herderen en van zijne vrouw Yde, hem aangeërfd zijn alsmede aan Cloes VANDEN BIESSEN genaamd BOELEN, Johan STERFF van Heukelom als momboren hunner vrouwen, dochters van voornoemde echtgenooten en onder hen gelijkelijk verdeeld, te beuren uit twee perceelen bouwland, van Ghyse Goert MOMMARS' zoon van Millen, waarvan het eene zijnde 3 bunders en 4 groote roeden gelegen is bij den wijngaard van jonker Lambrecht VANDEN BOSSCHE, van de vier zijden ingesloten door land van het kapittel van O. L. Vrouw te Maastricht, van Peter CLOES van Vall, van jonker Lambrecht voornoemd en van de erven van Jan VAN KOELEN, en het tweede van ongeveer 16 groote roeden *op dat peetgen* voerende van Millen naar Sluysen tusschen land van jonker Lambrecht voornoemd en land van Wierick VAN HEX, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen*... van O. L. Vrouwelof fol. 16 v. — Willem SCHOLTITEN schout en schepen, Wyerick VAN HEX, Ghyse MOES, Cloes SCHOLTITEN, Johan KNOPS en Johan MOER.

N° 1579.

1479 (Juni 14) vierthiene daghe inden Broemoent.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Johan ELMAN aan Johan VAN DORNE, priester en kapellaan van St. Servaas, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof eene jaarlijksche erfpacht van 6 vaten rogge uit een bunder bouw- en weiland van Arnolt VAN NOORBEECK gelegen *int broeck by synte Servoes*

borne (1) tusschen land van Johan CLUT en dat van Henrick VAN OPHEM overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en haar het rustig bezit ervan te vrijwaren, alles onder verband zijner goederen.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen...* van O. L. Vrouwelof fol. 46 v. — Schepenen: Johan CLUT *inden heppennart*, Wilhem INDIE HAGHE, Gielis VANDER SARGIEN, Johan CLUT *int Gruythuys*, Henrick VAN AÑSTENROEDE, Henrick VAN GELLICK en Henrick VAN OPHEM.

N° 1580.

1479 (Juli 8) acht dage inden hoyemoent.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan LOUKENBROET aan Johan CRAICHS, priester en kanonik van St. Servaas- en pastoor van St. Janskerk aldaar, als testamentaire uitvoerder van zijn medekanonik wijlen Lambrecht VAN SPAUWEN, voor het jaargetijde diens vaders, Pouwel VAN SPAUWEN, aan deken en kapittel van St. Servaas eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit zijn huis naast dat van Herman VLAEBECKER en dat van Thielman VAN GRIMBY overgedragen heeft, onder verband zijner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Heynrick VAN GELLICK en Arnolt BRANDEBERCH.

N° 1581.

1479 (Juli 29) in Julio des negenendetwintichsten daichs.

Schepenen des gezworen laathofs van St. Servaaskapittel te Sichen oorkonden, dat Johan SMET van Hoecklom aan Johan VAN HALLER, priester en kapellaan van St. Servaaskerk te Maastricht, verkocht en opgedragen heeft 15 groote en 11 kleine roeden akkerland in het veld van Sichen en Sussen in drie perceelen gelegen: 5 groote roeden onder Sichen bij den *Roosberch*, palende aan land van Lambrecht VAN MIDDELHOVEN, land der scholieren

---

(1) ... *prope fontem sancti Servatii*, aldus het opschrift van den brief.

van Luik en land der kerk van *Betsingen* (Bassenge); 7 groote roeden *int gericht* van Sichen aan *der moelenpaet* naast land van Johan BEREYT VANDEN BOSCH en land van Lambrecht SALERS en ongeveer drie groote roeden tusschen land der broederschap van St. Servaas te Maastricht, land van jonker Claes heer van Sichen en land van Lambrecht VAN MIDDELHOEVEN, met de verklaring dat die drie perceelen met niets anders bezwaard zijn dan met *hunnen gewoenlicken lantceys*.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 161. — Schepenen: Arnt BRANDEBERCH schout en schepen, Wilhem BETGE, Jan HUBRECHS, Jan CAUTENBERCH, Wynant VAN HEEZE, Ogier VAN WANGE en Jan PALM TRIECHS.

N° 1582.

1479 (November 6) in Novembri des sesden daichs.

Schout en schepenen van het gezworen laathof te Sichen, behoorende aan deken en kapittel van St. Servaas, oorkonden, dat Johan MEYERS van Spauwen aan Heinrick VANDEN DAEL, priester en kapellaan van voormeld kapittel 15 groote en 15 kleine roeden bouwland achter de hofstede te Sussen en aan den steenweg van den *Borch* naar Sussen, gelegen naast land van deken en kapittel voornoemd, land van het gasthuis van dat kapittel, het erf van Daniël NOETELERS' erven verkocht en opgedragen heeft.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 152. — Schepenen als van n° 1581.

N° 1583.

1479 (November 20) inder moent gheheiten November des twintichste daichs.

Schout en schepenen van Vleytingen oorkonden, dat Jan MUYSTERMAN van *Ruemunde* als momboor zijner echtgenoote Margriete MERCELS aan Andries VANDER HEYDEN genaamd CRAECHS, rent-

meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te M., verkocht en opgedragen heeft de helft van twee perceelen akkerland tusschen Vleytingen en Spauwen gelegen, het eene van 11 groote roeden *indie commen onder grammen eixken* voor de helft onverdeeld toebehoorende aan de armentafel van den H. Geest te Maastricht en aan de erven Loye BOLLEN; en het tweede, bij het voorgaande gelegen, van twee groote roeden, ingelijks voor de helft toebehoorende aan voormelde armentafel en *ghoen te lancks den berch op*, palende aan land van St. Servaasgasthuis en het paadje van Roesmer naar Elcht, met de verklaring dat gemeld land met niets anders bezwaard is dan met den *sympelen ende ghewoenlyken lant ceeys* en Gheret MERCEELS *als wettich ende ayel broer* van Margriete voornoemd verklaad heeft in andere goederen te zijn bedeeld en geen aanspraak op voornoemd land te bezitten.

Orig. op perkament. — Schepenen: Willem PASSART schout, Jan THYS van Laufelt, Art BRANDEBERCH, Olof LIEFFSOENS, Loye VRIENTS, Loye BOLLEN, Lees BOLLEN en Heynrick VAN GHEYLCK. — Zegels: 1°. Eene uithoeking van drie stukken van goud van boven uitgaande; helmteeken: een naar rechts gezeten hond; omschrift: S. WILHELM . PASSART; — 2°. Een ankerkruis; omschrift: SIGILLUM JOHAN VA LOUFELT; — 5°. Drie vijfbladen 2. 1; — 6°. Een faas, in het vrijkwartier drie hoefijzers 2. 1; schild gehouden door een persoon die er achter staat, houdende in de rechter hand een stok; omschrift: S. LOY . BOLLEN; — 7°. Een faas in het vrijkwartier twee hoefijzers naast elkaar; omschrift: S. LAURENS BOLL.

N° 1584.

1479 (November 22) in Novembri des tweeendetwintichsten daichs.

Schout en schepenen des gezworen laathofs van deken en kapittel van St. Servaas te Sichen gelegen oorkonden, dat Johan MUYSTERMAN van Maastricht met toestemming zijner echtgenoote Margriet MARCEELS aan Johan VANDEN DAEL, priester en kapellaan van St. Servaaskerk ten behoeve der broederschap van kapellanen dier kerk verkocht en opgedragen heeft: *a*) het derdedeel van twee bunders bouwland, te weten 13 groote roeden 6 kleine en $^1/_3$ van twee kleine roeden, gelegen tusschen *Cautenberch* en Sichen *opdie Baelrestraet* naast land van Claes SWAELEN van Maastricht

en land van Lambrecht COERTS erven; *b*) het derdedeel van 2 bunders bouwland, zijnde 13 groote, 6 kleine en $^1/_3$ van 2 kleine roeden land gelegen *opden oversten Sussenre wech die daer doer gaende is*, palende aan land van Meylart CLECX van Eymael, aan land van den zoon van Mees LEENEN en aan land van Lambrecht BOECHMEECKERS, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen, en Margriet's broeder, Gerit MARCEELS, verklaard heeft *gueder scheydinge ind deylinge* te hebben gehad in andere goederen en geen recht noch aanspraak te bezitten op de perceelen bouwland voormeld, noch in de toekomst er op te doen gelden.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 169 v. — Schepenen: Arnt BRANDENBERCH schout en schepen, Wilhem BEETGE, Jan HUBRECHTS, Jan VAN CAUTEBERCH, Wynant VAN HEZE, Ogier VAN WANGE en Jan PALM.

N° 1585.

1479 (November 22) inden moent van Novembri tweendetwintich dage.

Meier en schepenen der bank en heerlijkheid Cleynspauwen oorkonden, dat Jan MUNSTERMAN van *Remunde*, als man en momber van Margriete MARCILIS, aan Andries VANDER HEYDEN als rentmeester der priesterbroederschap van kapellanen der St. Servaaskerk verkocht en opgedragen heeft 1°. 18 groote en 10 kleine roeden akkerland aan den weg van Cleynspauwen *ende geyt te linde wart by die sieken* aan *die puttems straet* en den weg loopende van de Oude Biessen naar Maastricht en 2°. 10 groot een 3 kleine roeden aan den weg van Cleynspauwen naar Bilsen naast *die Heseleren stege*, naast land van het gasthuis van Tongeren en land der kinderen van Peter PYPARTS van Bilsen en dat Margriet MARCILIS in die opdracht toegestemd en ze goedgekeurd heeft.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 180. – Schepenen: Goert NEVEN van Munsterbilsen meier en schepen, Kerstiaen CLERX, Noelman GOERTS, Laurees VAN LINDE, Heinrick HEUTS, Jan SWENNEN en Wilhem SCHOEFS.

N° 1586.

1479 (December 29) des negenendetwintichsten dachs Decembris.

Schout en schepenen der heerlijkheid Meer en Bolre oorkonden, dat Lysbet Johaes VAN WERME, weduwe van Johaes VAN WERME en echtgenoote in tweede huwelijk van Peter CLOES, aan haren zoon Reyner VAN WERME overgedragen heeft haar rechten en aanspraken op 25 groote roeden akkerland in twee perceelen tusschen Meer en Herderen gelegen: 1°. een bunder palende aan het land van Gerit BOX van Meer, land van het altaar geheeten van Henneff en land der erven Lambrecht ROESKLER van Maastricht en 5 groote roeden daarbij gelegen naast land van Herman BONAERTS van Meer, land van Jan VAN GANGELT, brouwer te Lenculen en land van Wilhem VAN BOERNE van Maastricht en Reyner daarna voornoemd land aan Heinrick VANDEN DAEL, priester, ten behoeve der broederschap van kapellanen van St. Servaas verkocht en opgedragen heeft en verklaard dat het land *niet belest, besweert noch schuldich en were*, hetgeen ook verzekerd werd door jonkheer Severyn VAN GODEGOVEN *als eyn principael grontheer der heerlicheyt van Meer en Boelre*, en Reyner's zuster verklaard heeft geen recht of aanspraak op dat land te bezitten, maar in andere goederen te zijn bedeeld.

Orig. op perkament. — Schepenen: Laurens SCHUERMANS, *onderschoutit voer Wilhem* VANDEN BOSCH *overste schoutit*, Stas TIELMANS, Wierick LIEFFZOENS, Peter CLAES, Gerit BOX en Jan SMET.

N° 1587.

1480 (Januari 7) inder moent van Januario seven daghe.

Meier en laten des gezworen laathofs van het kapittel van Munsterbilsen te Riempst oorkonden, dat Gysbrecht GUETHEN aan Jan VANDEN DAELL ten behoeve van het O. L. Vrouwelof, dat die *cantoers van synte Servoes alle Saeterdach gewoenlich syn te senghen in synte Servoes kercke noe compleet* verkocht en opgedragen heeft een half bunder akkerland, waarvan de wederhelft toe-

behoort aan Wirick VAN HEX van Millen, in drie perceelen onder Herderen gelegen te weten: 11 roeden aan die *wechstraet by die eynwyde* palende aan het land der erven Thewalt *indie Rose* van Maastricht en land der heeren van den Biessen; 6 roeden aan den *Sietberch* naast land van een altaar van O. L. Vrouwekerk te Tongeren en naast land van Laurens VANDEN KERCKHOFF; 3 roeden aan *dic puytstraet* bij land van Anthonis BORNE, land van de Balie Biessen en land van Johan NULLENS van Herderen, welk land met niets anders belast is dan *met sinen simpelen cees te slechten recht inden hoeff vurgenoempt te weten dat bonre gelanck ten slechten recht eyn vaet rogghen, eyn vaet geersten, III vaet evenen trichter moet ende seven penninck goets gelts alle jaer te betalen inden Meert;* dat Aleyt CRISTIAENS, die het vruchtgebruik van dat half bunder genoten heeft, van hare aanspraak daarop ten behoeve van het lof voormeld afstand heeft gedaan en dat daarbij de gebruikelijke formaliteiten zijn in achtgenomen, onder beding het rustig bezit van dat land te zullen verzekeren.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen...* van O. L. Vrouwelof fol. 47 v. — Laten: Reynar SCHOEFFS *meyster in artibus*, meier en laat, Laureys CAUBERCH van Vleytinghen, Johan HUBRECHS, Cloes VAN MEER, Ghys MENS en Ghys DOEMEN.

N° 1588.

1481 (Maart 3) inden Meert drie daghen.

Meier en gezworen laten van het laathof der scholasterij van St. Servaaskapittel van Maastricht te Roesmer oorkonden, dat Geurt VAECHS, hun medelid, aan Johannes VAN BODINGHEN, poorter van Maastricht, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 12 vaten rogge 's jaars uit 22 roeden akkerland *achter den Stauberch* gelegen, palende aan land van het O. L. Vrouwealtaar in de kerk van Roesmer, aan land van het kapittel van O. L. Vrouw te Maastricht en aan land van Nelis

der lepelmeecker van Roesmer, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen, behoudens ieders recht.

Afschrift ibidem fol. 69. — Laten: Oloff LEIFFSOENS meier en laat, Guert VOECHS, Lees BOLLEN, Loye BOLLEN, Tys DOEMEN van Heerderen, Vrient LOYEN van Heeze en Ghys BOTSCARTS.

N° 1589.

Transfix. 1518 (Februari 26) des sessendetwintichsten daech Februarii geheiten die Sporckelle.

Meier en laten *des chiens ende loethoeffs boven inden principael huytbrieff daer desen onsen transfixtbrieff doer getransfixeert is* oorkonden, dat Jannes VAN BOYINGEN aan Andries VAN DEN BIESSEN, meester van het gasthuis van St. Servaaskapittel, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof in die kerk verkocht en overgedragen heeft de jaarlijksche pacht, vermeld in den voornoemden hoofdbrief, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Afschrift ibidem fol. 70. — Laten: Lambrecht HEINRICK meier en laat, Wilhem HANEN, Heinrick VAN HEESVELT, Jan MOER, Heinrick VAN PUTTHEM, Steven STEVENS en Dionys VAN WYLRE.

N° 1590.

1480 (Juni 17) des seventheenden daeghs in Junio.

Meier en schepenen van het St. Peterhof van den abt van Corbey te Montenaken oorkonden, dat Henrick CRUYLMANS, wonende te Cautenberg bij Sussen aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, vertegenwoordigd door haren rentmeester Andries VANDER HEYDEN genaamd CRAEGHS, 14 groote en 4 kleine roeden land gelegen *opten herseelsdael* tusschen Heukelom en Sussen bij land der scholieren van Luik, land der Duitsche Orde Balie Biessen en land van het *gelucht* der kerk van Sussen opgedragen heeft en verklaard, dat het met niets anders bezwaard

is dan met den gebruikelijken landcijns te weten 5 penningen, en schout en schepenen van Lenculen den brief bezegeld hebben.

Orig. op perkament. — Meier en schepenen van het St. Peterhof: Ghoert VAN JHESSEREN meier en schepen, Herman VAN EYNETTEN, Arnt BRANDEBURGH, Henrick VAN GELLICK, Jan WYCK, Jan CLEYNIANS en Conrart INDIE HAGHE. — Schepenen van Lenculen: Cornelis VANDER SARGEN schout, Johan CLUT *inden heppenaer*, Willem INDIE HAGE, Ghielis VANDER SARGEN, Johan CLUT *int Gruythuys*, Henrick VAN ANSTENRODE, Henrick VAN GELLICK en Henrick VAN OPHEM.

N° 1591.

1481 (Februari 28) inden maent van Spurkell des lesten daichs.

Meier en laten van het gezworen laathof des kapittels van St. Jan-Evangelist van Luik te Fall (*Valle*) oorkonden, dat Heinrick ROETZ van Fall aan Andries VAN DER HEYDEN genaamd CRAICHS, ten behoeve der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 12 vaten rogge uit 19 groote roeden bouwland onder Fall in drie perceelen gelegen te weten: 7 groote roeden in het veld tusschen Fall en Millen, geheeten *indie Schaets*, palende aan land van Willem VAN BORNE, land van het O. L. Vrouwealtaar te Luik in de kerk van den H. Laurentius geheeten *indie Vente*, land van Boitsis van Ruckelingen en land van Jan POUWELS van Fall; 4 groote roeden gelegen *op den lutger weech achter die Eyck* naast land der erven Willem QUAX, land der erven Willem CLOES en land van Meus' erven van Fall; en 8 groote roeden gelegen *inden boedem doemen geit van Valle te Cleynen Meer wert* tusschen land van Jan SCHILLINX van Tongeren, land van Peter CLAES en land der erven CLAES van Fall en verklaard heeft dat buitendien op dat land nog gevestigd is eene cijns van *dey copy*, *onder beding dat by slechte betaling der pacht die selve capellanen der broederschappen verscreven off honne rentmeyster van honnen wegen mit eynen dach doen van vyffthien dagen overmits ons meyer ind loeten shoeffs vurscreven gedaen*, *sullen mogen doen ainbringen ind geleyden totten*

pande der vurscreven dry stucken lants sonder meer vervolch van rechts wegen daer om te doen.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 165. — Laten: Lambrecht POUWELS meier en laat, Jan POUWELS, Claes VAN VALLE, Stas TIELMANS, Peter CLAES en Peter MAES.

N° 1592.

Transfix. 1481 (Februari 28) inden maent van Spurkelle des lesten daichs.

Schout en schepenen van Fall oorkonden, dat Heynrick ROETS van FALL aan Andries VAN DER HEYDEN gezegd CRAICHS, gevolmachtigde der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, de verklaring heeft afgelegd dat, zoo in de toekomst eenige *fauten, lasten ind gebrecken* aan de landerijen waarover de hoofdbrief, waardoor deze getrokken is, handelt, mocht bevonden worden, dat dan de broederschap zich zal laten *penden voer die fauten, lasten ind gebrecken binnen ind buyten huys sonder vinster off duere te sluyten op seven schillinge nae der banck recht, so dicke ind mennichwerff als dat gevallen mucht sonder eynich vervolch van rechts wegen meer daerover te mogen doen.*

Afschrift ibidem fol. 167. — Schepenen: Hubrecht REYNERS schout en schepen, Claes VAN VALLE, Stas TIELMANS, Engelbrecht POUWELS, Peter MOES, Wierick LIEFZOENS en Peter CLAES.

N° 1593.

1481 (Maart 3) inden Meert drie daghen.

Meier en gezworen laten van het cijnshof der scholasterij van St. Servaaskapittel te Maastricht gelegen te Roesmer, oorkonden, dat hun medelaat Guert VOECHS aan Johannes VAN BODINGHEN, poorter van Maastricht, verkocht en overdragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 12 vaten rogge te beuren uit 22 groote roeden akkerland *int velten* geheeten *achter den stauberch* palende naar den kant van Veltweselt aan land van het altaar van O. L. Vrouw

te Roesmer, naar den kant van Vleytingen aan land van het Kapittel van O. L. Vrouw te Maastricht en naar den kant van Membruggen aan land van Nelis *der lepelmeecker*, onder beding de gebruikelijke *solempniteyten en behoerlicheyt van rechten* te zullen nakomen *nae costume en gewoenten* hun hofs.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen* enz.... van het O. L. Vrouwelof fol. 69. — Gezworen laten: Oloff LEIFFSOENS meier en laat, Guert VOECHS, Lees BOLLEN, Loye BOLLEN, Tys DOEMEN van Herderen, Vrient LOYEN van Heeze en Ghys BOTSCARTS.

N° 1594.

Transfix. 1518 (Februari 25) des sessendetwintichsten daech Ffebruarii geheyten die Sporckelle.

Meier en laten van het laathof genoemd in den *principael huytbrieff daer desen onsen transfixtbrieff doer getransfixeert is* oorkonden, dat Jannes VAN BOYNIGEN aldaar genoemd aan Andries VANDEN BIESSEN, *gastmeyster* van St. Servaasgasthuis ten behoeve van het O. L. Vrouwelof in St. Servaaskerk de erfpacht van 12 vaten rogge, in den hoofdbrief vermeld, verkocht en overgedragen heeft.

Afschrift ibidem fol. 70. — Laten: Lambrecht HEINRICK meier en laat, Wilhem HANEN, Heenrick VAN HEESVELT, Jan MOER, Heinrick VAN PUTHEM, Steven STEVENS en Dionys VAN WYLRE.

N° 1595.

1481 (Juli 3) des derden dachs van Julio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Kathryne VAN HAREN aan Merten VAN GESTINGEN, zijne echtgenoote Marie en hun beider erven eene jaarlijksche erfrente van 10 schellingen uit een huis te Wyck naast dat van Merten VANDEN VELTZ overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en met de verklaring dat op het huis nog gevestigd is eene rente van 1 mark 's jaars, alles onder verband harer goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Voes QUODEXTER en Henryck VAN GELLICK.

N° 1596.

Transfix. 1497 (Maart 10) thien dage in Merte.

Schep. v. M. verklaren, dat Mette VAN HAEREN aan Merten VAN GESTINGEN, zijne vrouw en zijne kinderen eene jaarlijksche rente van 10 schellingen uit een huis te Wyck, reingenooten de Vroenhof en het huis van Merten VANDEN VEELS, overgedragen heeft, onder beding hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnt BRANDENBERCH en Hellinck HAVET.

N° 1597.

1499 (September 7) des sevensten daechs Septembris.

Schep. v. M. oorkonden, dat Merten VAN GESTINGEN aan Johan VANDER VOLMOELEN, als rentmeester van deken en kapittel van St. Servaas eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit een huis te Wyck aan den Vroenhof gelegen naast dat van Meerten VANDEN VEELS heeft overgedragen, onder belofte hen tegen elke vordering te zullen vrijwaren, waarvoor hij zijne goederen verbonden heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen: Dirick BRAETS en Reyner PROENEN.

N° 1598.

1481 (Juli 7) inden hoymoent der men noemt Julius seven dage.

Meier en schepenen der bank en heerlijkheid Munsterbilsen oorkonden, dat Johan JOESTEN genoemd VANDEN CREEFT aan Heinric VANDEN DALE, priester en kapellaan van St. Servaaskerk te Maastricht, vertegenwoordigd door Cloes Hoen VANDEN BROEK eene jaarlijksche erfrente van $4^1/_2$ oude *Keysersche Vrancryxe* schilden uit een erf te Munsterbilsen gelegen en geheeten dat goet *van Hostaet* (1), palende aan het erf van den *luyhoef* en het

(1) In de noot in dorso wordt het geheeten *bona de Hostaden.*

erf van Margariet BEELEN verkocht en overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gort BRUYNS meier en schepen, Wouter ONGEWASSCHEN, Johannes KERSS, Steven SMEETS en Wilhem VAN LINDE. — Zegels: 1°. Gedeeld rechts van vair, links twee schietspoelen; omschrift: S. GOERT . .; — 2°. Een ossenkop; omschrift: . . OUTER . .; — 3°. Twee elkaar kruisende hooivorken, ter weerszijde en in den schildvoet vergezeld van een vijfblad; — 4°. Eene roos, in de beide bovenhoeken een molenijzer; omschrift: STEVEN SMEETZ.

N° 1599.

1481 (Augustus 7) inden maent Augusti opden sevenden dach.

Meier en schepenen der bank en heerlijkheid Cleynspauwen oorkonden, dat Peter PYPARTS van Bilsen aan Andreas VAN DER HEYDEN genoemd CRAECHS ten behoeve der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk verkocht en opgedragen heeft 4 groote roeden akkerland te Spauwen *aent Spauwenregaet* gelegen, palende aan land der erven Dierick SCHILLINX en aan land der voornoemde broederschap, en zijn broeder Johannes PYPARTS *hoem gueder deylinge belovende* verklaard heeft geene aanspraak op dat land te hebben noch te zullen doen gelden.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 181. — Schepenen: Goert BRUYNS meier en schepen, Kerstiaen CLERCKS, Laurees VAN LINDE, Noelman GOERTS, Jan SWENNEN, Heinrick HEUTS en Wilhem SCOEFS.

N° 1600.

1481 (September 25) vyff ende twyntich dage Septembris.

Schep. v. M. oorkonden, dat Wilhem VAN BOELRE aan Hubrecht VAN PERA, priester en kapellaan van St. Servaaskerk aldaar eenen jaarlijkschen grondcijns van 2 marken uit het huis van Henrich

SMETZ te *Tweembergen* tusschen de huizen van Engelbrecht OLISLEGERS en van Johan ZEYLMEKERS gelegen overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Aleyde.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN EWEN en Bertholt VANDEN WYER.

N° 1601.

1481 (October 14) inden moent van Octobris vierteen dage.

Meier en schepenen der bank en heerlijkheid Munsterbilsen oorkonden, dat Gort HOENKENS van Tongeren aan Heinric VANDEN DALE, priester en kapellaan van St. Servaaskerk te Maastricht, eene jaarlijksche rente van vijfdehalf *alde Keysersche Vrancryxe schilt* uit het goed van *Hostaet* te Munsterbilsen met bijbehoorende bosschen, weiden, vijvers, beemden enz., palende aan het goet *van den luyhoef* en het erf van Margriet BEELEN overgedragen heeft, behoudens ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gort BRUYNS meier en schepen, Wouter ONGEWASSCHEN, Jan KERS, Steven SMEETS, Wynant GORTS, Wilhem VAN LINDE en Heinrich VANDER STEGEN.

N° 1602.

1482 (Mei 2) inden moent van Meye opden tweden dach.

Schout en schepenen der *hoger banck* van Herderen, meier en laten van het laathof der Duitsche Orde Balie Biessen, meier en laten des laathofs van Munsterbilsen, alsmede meier en laten van het laathof geheeten *Jacob Bexhoef* thans behoorende aan Gherit *int Gruythuys*, welke laathoven gelegen zijn te Riempst, oorkonden, dat Johan VAN NAMEN wonende te Millen aan Andries CRAECHS, rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, verkocht en opgedragen heeft 10 bunders akkerland

in de volgende perceelen onder Riempst en Herderen gelegen: 17 groote en 11 kleine roeden *op dat Vleytinger peetgen* palende aan land van Jan LOERE, land der erven Peter SCHATS en land der Duitsche Orde Balie Biessen; 5 groote en 5 kleine roeden achter de hofstede van Lambrech VAN CONEGRACHT naast land van Huybrecht GHYSEN, land van Dieric VAN GELICK en land van Ghyse VANDEN ROEDE; 8 groote roeden komende *met ten heuft op die Steynstrote* bij land van Gherit MERCKEN, bakker van Maastricht, en land van Ghyse VANDEN RODE voornoemd, van welke beide perceelen in het laathof van Gherit *int Gruythuys* jaarlijks betaald worden 6 penningen, 3 koppen rogge en 3 koppen gerst; vierdehalf roede achter de hofstede van Lambrech VAN CONEGRACHT en 10 groote roeden *opt roet* achter Riempst, palende aan land der kinderen van Wilhem BOLEN van Amelsdorp, aan land van Ghyse VANDEN ROY en land van Huybrecht GHYSEN; 14 groote roeden *opt roet* achter Riemst naast land van Jan THYS van Laufelt, land der erven Stas VANDEN KERCHOEF en land van Jan HEUTENS; 6 roeden benoorden den wijngaard van Jan VAN HENISSE, palende aan land van het Kapittel van O. L. Vrouw van Maastricht, aan land der erven Peter LOERES en aan land van Jan VAN COTHEM, poorter van Maastricht; 4 roeden *in die mortcuyle* tusschen land der erven Goeswyn VANDEN BERNE en land van Gheret Lambrechs BOLEN zoon, thans behoorende aan de religieuzen van Peer; 6 groote roeden *opt diependale* naast land der erven Wilhem BOLEN van Amelsdorp; 4 groote roeden *int diependael* aan twee zijden palende aan land der erven Peter SCHATS en aan land van het *gelucht* van Riempst en Herderen; 4 groote roeden benoorden *den diependale* naast land der erven Wilhem BOLEN en naast het goed van Herke, belast met $1^1/_2$ penning cijns, 1 kop rogge en 1 kop gerst 's jaars betaalbaar in het laathof van Gherit INT GRUYTHUYS; 4 roeden *aen den cruysboem* naast land van den pastoor van Riemst, aan den steenweg en naast land der kinderen van Jan STAS; 4 groote en 7 kleine roeden *sonder den weech gelegen by den cruysboum comende op die steynstrote* naar den kant van Riempst palende aan land van Cloes VAN MERE en naar den kant van Herderen aan land van Art HESSEL van Tongeren; 8 groote roeden aan de *silveren cuyle* palende aan land der kinderen van Wilhem BOLEN en aan land der

Duitsche Orde Balie Biessen; 15 groote roeden bij de voorgaande gelegen naast land Stas TIELMANS, land van Jan POUWELS en land der erven Art MOLEPAS; 6 groote roeden *op den mereberch* naast land der erven Wilhem BOLEN, land van Jan THYS en land van Johan VAN SPAUDEN; veertiendehalve roede *op den mereberch aen theuft* naar den kant van Meer naast land der gebroeders Lambrecht en Jan HENTENS en naar den kant van Millen land van Jan VAN COTHEM; 6 roeden achter de hofstede te Riempst, palende aan land van Johan VAN SPAUDEN en land van Jan VAN COTHEM; 3 roeden gelegen aan Jan Mathys' *bemptgen, comende op die merestroet,* naast land van Lambrecht VRENCKENS *ter weytmolen wart,* naast de weide van Jan HUYBRECHS; 4 roeden aan het pad van Heukelom naar Riempst naast land van Kathryna HEX, land van Jan HENTENS en aan den *mesweech;* 15 groote roeden achter *Lochtenhoef* geheeten *den Vogelsanck* palende aan land van Noelman HESSELS en aan land der kerk van Riemst; 32 groote en 13 kleine roeden *aenden steynberch* naast land der erven Wilhem BOLEN, land van Jan THYS en land van Jan HENTENS; 3 roeden bij het vorige perceel gelegen naast land van St. Servaasgasthuis te Maastricht en naast land der Vrouwe HERCKEN; 7 groote en 8 kleine roeden tusschen Riempst en Herderen gelegen aan den *mesweech* palende aan land der erven Jan STAS en land der erven JAN HENTENS; 2 groote roeden bij de weide der kinderen Jan STAS naar den kant der Jeker palende aan land der Duitsche Orde Balie Biessen en naar den kant van Vleytingen aan land van Johannes VAN SPAUDEN; dat hij verklaard heeft dat van die perceelen jaarlijks aan den rentmeester van den Graaf van Loon, als heer, met half Maart betaald worden 9 koppen tarwe, 10 koppen rogge, 10 vaten en 3 koppen gerst en met het feest van den H. Remigius (1 Oct.) 9 stuivers; dat van de perceelen roerende van het hof van Munsterbilsen, te samen 19 groote roeden *stoende ten slechten rechte,* per bunder jaarlijks met half Maart betaald worden 1 vat rogge, 1 vat gerst, 3 kleine vaten haver en 7 penningen, en van de perceelen roerende van het laathof der Balie Biessen jaarlijks met het feest der H. Gertrudis (17 Maart) 5 koppen gerst en 10 stuivers; dat al die perceelen daarenboven nog bezwaard zijn met $1^1/_3$ vat rogge ten behoeve van het gelucht der kerk van Riempst en dat bij den verkoop tegenwoordig waren

Adam TANTS, beenhakker van Maastricht en zijne echtgenoote, Jacob VAN BOCHOVEN en zijne echtgenoote Mechtilt, *die hon tsamen gueder deylingen hyr in tegen beloeft hebben, bekennende dat sy egeyne rechte noch tonseggen meer en behielden aen dese bovengescreven lande.*

Orig. op perkament. — Schepenen van Herderen: Cloes VANDEN LIEBART schout en schepen, Loye VRINTS, Johannes KERSS, Symon VAN KESTELT, Gort LANTMETER, Cloes VERGHERTRUDEN en Willem SCOUTETEN. — Laten van het laathof der Balie Biessen: Wouter ONGEWASSCHEN meier, Jan POESMANS en Johan VAN BERGE. — Laten van het laathof van Munsterbilsen: Reiner SCOEFS meier, Ghyse DOMEN en Jan INDEN MEERE. — Laten van het laathof van Gheret INT GRUYTHUYS: Jan SMEET van Hoekelem meier, Stas TIELMANS en Heinric REYNERS. — Zegels: 1°. Een klimmende leeuw; omschrift: S. CLAES VANDEN LIEBART; — 6°. Gedeeld rechts drie spitsruiten; links die inhoekingen van boven uitgaande daaronder een wassenaar; omschrift: SIGILLUM CLAES VAN GERTRIDEN.

N° 1603.

1482 (Mei 23) dryentwyntich daghe in Meye.

Schep. v. M. verklaren, dat Dierick VAN DAMEREYSSEN als man en momboor van Mechtilde *inden Tumeleer* als vruchtgebruikster en hare dochter Kathryne GOLERS als erfgename, gezamenlijk aan Thys OPDEN PUTTE, Hillen zijne vrouw en hun beider erven eene jaalijksche erfrente van 25 schellingen uit diens huis bij O. L. Vrouwekerk naast dat van Jacop HULTEPANT en dat van Lambrecht VAN GEMERT, kuiper, overgedragen hebben.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen..* van O. L. Vrouwelof fol. 27 v. — Schepenen: Johan VAN HEZE en Voes QUODEXTER.

N° 1604.

Transfixen 1502 (Mei 11) des elffden dachs van Meye.

Schep. v. M. verklaren, dat Thys OPTEN PUTTE aan Lambrecht VAN BOSSENHOVEN eene jaarlijksche rente van 25 oude grooten uit het huis, vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken

heeft overgedragen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en met de verklaring dat gemeld erf nog bezwaard is met eenen erfcijns van 6 marken en 16 schellingen.

Afschrift ibidem fol. 27 v. — Schepenen: Dieryck BROETZ en Hellinck HAVET.

N° 1605.

1504 (Augustus 6) sees daghe in Augusto.

Schep. v. M. oorkonden, dat Lambrecht VAN BOSSENHOEVEN aan Andries VANDEN BYESSEN, kapellaan en *gastmeester* van St. Servaaskerk aldaar, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof eene jaarlijksche erfrente van 2 marken, waarvan 25 schellingen uit het huis vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is gestoken en 15 schellingen uit het huis geheeten *dye werelt* in de Breedestraat naast het huis van Anthonys DAUTENGY en dat van Peter DOEMS overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen, waarvoor hij zijne goederen heeft verbonden.

Afschrift ibidem fol. 28. — Schepenen: Henryck VAN GELLYCK *aenden Vrythoff*, Aert BRANDEBERCH, Geret PRENTEN en Johan VAN EYNATTEN.

N° 1606.

1482 (September 27) des sevenendetwintichsten daechs Septembris.

Schepenen der beide gerechten van M. oorkonden, dat Johan PRENT burgemeester, Ardt PROENEN, Peter TYLOIE, Willem HANSCHEMEECKER, Laurens DAUWENS, Hubrecht NELIS, Johan HAMEECKER en Johan NYS gezworenen van voormelde stad, *met den gemeynen gevolghe vanden raide ende der gemeynre ambachten ende beyde der gerichten* aan Herman ALARTS, kramer, zijne vrouw en zijne erven, voor de som van 500 Rijnsche gulden aan den peymeester Johan COENINX betaald, verkocht hebben en overgedragen eene rente van 25 dier guldens 's jaars, in twee halfjaarlijksche termijnen te beuren uit de stadseigendommen binnen derzelver vrijheid gelegen, op voorwaarden hun het rustig bezit te zullen vrijwaren en die rente naar believen te mogen aflossen

voor eene gelijke som, *voerden dag sonder rint ende naeden dach metter rinten.*

Afschrift ibidem fol. 67. — Schepenen: Henrick VAN GELCK *ten Aldenmoere*, Henrick VAN ANSTENROE, Vaes QUODEXTER en Ardt BRANDEBORCH.

N° 1607.

Transfix. 1504 (Augustus 1) opden yrsten daech van Augusto.

Schep. v. M. oorkonden, dat Herman ALARTS aan Andries VAN DEN BIESEN, kapellaan en gasthuismeester van St. Servaaskerk, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof aldaar des Woensdags te doen eene jaarlijksche erfrente van 20 gulden, die hij van de stad Maastricht te beuren heeft en die vermeld is in den brief waardoor deze getrokken is, heeft overgedragen, onder beding die overdracht te zullen doen bekrachtigen door zijne echtgenoote Yda (1).

Afschrift ibidem fol. 68. — Schepenen: Heinrick VAN GELLICK *aenden Vrythoff*, Ardt BRANDEBORCH, Geert PRENTEN en Johan EYNATTEN.

N° 1608.

1483 (April 6) des sessden dachs vander mont van Aprille.

Schep. v. M. oorkonden, dat Jan ELMAN aan Cloes CUPER, priester en kapellaan van St. Servaaskerk, en aan zijne erven een mark jaarlijkschen cijns uit zijn huis in de Kapoenstraat naast het St. Jacobsgasthuis en dat der kinderen Wouter SNACKERTZ overgedragen heeft, onder beding hun het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren en verklaard heeft dat op voormeld huis gevestigd is eene rente van 2 marken en 5 schellingen, alles onder verband zijner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN ELBERS en Reyner PRONKEN.

---

(1) Eene noot onder den brief meldt, dat ten jare 1506 Andreas VANDEN BIESSEN van bovengenoemden Herman ALARTS de nog resteerende 5 guldens der rente, vermeld in den hoofdbrief, afgekocht heeft met honderd Rijnsche gulden.

N° 1609.

1483 (December 16) inden maent Decembri des sesthienden dachs.

Schout en schepenen van Heugem oorkonden, dat Jan VAN BUEL en zijne huisvrouw Mechilde *in vermerdernissen der Goitsdienst* ten behoeve der tweede fundatie van het St. Laurentius-altaar in St. Servaaskerk te Maastricht in handen van Johan PASSART, priester en kapellaan dier kerk, eene jaarlijksche erfpacht van 12 vaten rogge heeft overgedragen, met inachtneming der gebruikelijke formaliteiten en met behoud van ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan SCHEYVE VANDEN VEELS genaamd SCHEYFFART schout, Peter CLOES, Arnt BRANDENBERG, Dirick BRAETZ, Lambrecht VAN BOSSENHOVEN, Reyner VAN BERNE en Johan VAN EWEN.

N° 1610.

1484 (Juni 29) op Sint Peter ende [Pauwelsdach] der heiligen Apostelen.

Schep. v. M. oorkonden, dat Reyner ZUYSKENS aan Heynrich POPULER en zijne erven eene jaarlijksche erfrente van 26 schellingen uit het huis op de Groote Gracht waarin hij woont, naast dat van Heynrick SCROEDERS en het huis van Katherine MOUWEN heeft overgedrrgen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen bekrachtigen door zijne echtgenoote en verklaard heeft, dat buitendien op dat huis nog gevestigd is eene rente van 5 marken en 10 schellingen, alles onder verband zijner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gielis VANDER SARGIEN en Heynrick VAN ANSTENROEDE.

N° 1611.

1484 (November 9) negen daige in Novembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Gobbel VAN ITTER, aan heer Jannes VAN HALLEER, ten behoeve der *presentien des coninx*

capelle (1) in St Servaaskerk aldaar eenen jaarlijkschen erfcijns van 4 marken uit zijn huis *indie houre straet* naast dat van Jan VAN SCHAERNE en dat van wijlen Cleermont VAN ABELEN overgedragen heeft, onder beding het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Elizabeth, waarvoor hij zijne goederen verbonden heeft.

Orig. op perkament. – Schepenen: Lambrecht VAN LYNDE en Henrich VAN GELLICH *aenden Vrythof.* — Zegels: 1°. Van vair met een dwarsbalk beladen met een vijfblad tusschen twee lelies; het schild gehouden door een naar rechts klimmenden leeuw; omschrift: S. LAMBRECHT VĀ LINDE — 2°. In het schildhoofd twee vijfbladen naast elkaar; omschrift: S. HENRICH VAN GELKEN.

N° 1612.

1485 (Mei 29) des negen ende twyntichsten daechs inden maent van der Mey.

Meier en schepenen van Cleynespauwen oorkonden, dat Gobbel VAN ITTER, rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, op zijn verzoek ten behoeve van Thonis BOUGARTZ in het bezit is gesteld eener jaarlijksche erfpacht van zesdehalf vat rogge, dat wijlen heer Joest FASTRART aan Thonis BOUGARTZ gelaten had uit Wouter BOYARTZ' huis en hofstede te Berghe en uit twee perceelen akkerland, elk van 4 roeden, waarvan het eene gelegen is aan de straat naar Roesmer naast land van Laurees VAN LYNDE en het andere gelegen is *voer Berghe* (2) palende naar den kant van Spauwen aan land van denzelfde en naar den kant van Berghe aan land der Duitsche Orde Balie Biesen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Goert MEYERS meier en schepen, Laurees VAN LYNDE, Noelman GOERTZ, Christiaen CLERXS, Heynrich HOETZ, Johan SWYNNEN en Johan PRYNT. — Zegels: 2°. Een roos, het schild gehouden door een naar rechts klimmenden leeuw; — 3°. Doorsneden, boven een stappende leeuw; onder drie spitsruiten naast elkaar; omschrift: S. HEINRICH GUERTZ.

(1) Deze kapel werd omstreeks 1473 gebouwd door de milde giften van Lodewijk XI, koning van Frankrijk; vandaar dat ze de Koningskapel werd genoemd. Sinds 1481 hield de broederschap van kapellanen in die kapel hare vergaderingen en bijeenkomsten en het is niet twijfelachtig dat door de *presentien* voormeld bedoeld worden de presentiegelden dier broederschap.

(2) Berg, een gehucht van Klein-Spauwen.

N° 1613.

Transfix. 1506 (September 2) des tweeden daechs in Septembris gheheyten der Evenmaent.

Meier en schepenen van Cleynspauwen oorkonden, dat Thonis BOUGARTZ aan Johannes VOLMOELEN den jonge, rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, verkocht en overgedragen heeft het zesdehalf vat rogge jaarlijksche pacht, vermeld in den hoofdbrief waardoor deze getrokken is, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Goert BROENSCHE meier en schepen, Laurees VAN LYNDE, Johan DANYELS, Johan MERTENS, Vryent VAN AMESTORPE, Goerdt LANTMETER VANDER EYCKEN en Wylhem HANEN. — Zegels: 3°. Een naar links gewende ploeg; in het schildhoofd een ring; omschrift: SEGHEL . JAN ...

N° 1614.

1488 (Maart 10) den thienden dach van Meert.

Burgemeesters, schepenen, gezworenen en raad der stad Maastricht oorkonden, dat zij aan Heyn WAGEMAN COEX, zijne vrouw LYSBED en beider kinderen voor de som van 200 rijnsche guldens *die gelacht ende bekeert syn in noetsaken die der vurgeschreven statt te dieser tyt voercomen syn*, eene jaarlijksche erfrente van 10 Rijnsche guldens verkocht en overgedragen hebben en beloofd hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 117 v. — Schepenen: Gielis VANDER SARGIEN, Heinrick VAN GELLICK *ten alden moer*, Lambrecht VAN LINDE en Wilhem SPEN. — Burgemeesters: Jan PRINT en Wilhem VAN BORN. — Gezworenen: Jan HAMEECKER, Jan NYSS, Thomas VANDEN KETEL, Wouter PISTER, Laurens TANTS en Johan VANDEN BERCH.

N° 1615.

Transfixen. 1508 (September 30) des lesten dachs Septembris.

Schep. v. M. oorkonden, dat Heynrick WAGEMAN, zoon van

Heinrix Wageman Coex, aan Johan van Grevenroede zijne huisvrouw Margriet en hun beider kinderen eene jaarlijksche rente van 10 guldens uit de goederen der stad, vermeld in den brief waardoor deze is getrokken heeft overdragen, onder beding hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren, waarvoor hij zijne goederen verbonden heeft.

Afschrift ibidem fol. 119. — Schepenen: Dierick Broetz en Laurens Calabers.

N° 1616.

1522 (Maart 22) eyn ende twintich dage inden Meert.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan Waelpot, ten behoeve van Herbrecht Hamont, als meester der broederschap van kappellanen der St. Servaaskerk afstand gedaan heeft der 10 guldens jaarlijksche rente, waarvan melding is in den naastvoorgaanden brief, waardoor deze getrokken is, onder beding die afstand te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Anna, waarvoor hij zijne goederen verbonden heeft.

Afschrift ibidem fol. 119. — Schepenen: Peter Noetstock en Jan van Ryempst.

N° 1617.

1488 (December 11) elf daige in Decembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan Hoeze, bakker, aan Laurens Voirsters en Machiel Wreden, roededragers van St. Servaaskerk, en hunne erven heeft overgedragen eenen jaarlijkschen erfcijns van 2 marken uit een huis in de *Wolfstrote* naast dat van Margriete Scheymekersse en naast het huis van Cloes Veesers, in mindering van eenen cijns van 6 marken die wijlen zijn vader aan . . . Cloes, brouwer, wonende in de St. Antoniusstraat verkocht en op dat huis gevestigd had, en Laurens en Machiel die hebben afgestaan aan deken en kapittel van St. Ser-

vaas, die zich verplichtten de jaargetijden van beide echtgenooten, Maria en Heilwig daarvoor te zullen houden.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gielys VANDER SARGIEN en Henrick VAN ANSTENRODE.

N° 1618.

1489 (October 28) des XXVIII daechs der moent van Octobri.

Burgemeester, gezworen raden en ingezetenen van Loon, Hasselt, Bilsen, Herck, Beringen, Peer, alsmede schout en schepenen der landen van Vogelsang, Hamme en Peelt oorkonden, namens het geheele land van Loon aan Henrich VAN DEN DAEL, kapellaan van St. Servaaskerk te Maastricht, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof aldaar, verkocht en overgedragen te hebben eene jaarlijksche rente van 6 Rijnsche guldens, die zij gebruikt hebben *inden gemeynen orbaer ende profyt des vurscreven gemeynen lants van saken den orloghe aengaende inder tyt leyder bennen den lande van Ludick ende van Loen regierende*, te leveren te Maastricht in twee halfjaarlijksche termijnen, te weten 1 Mei en 1 November, en waarvoor zij al hunne goederen verbonden hebben op voorwaarden, dat, zoo die rente niet geregeld wordt betaald, vijftien dagen na aanmaning de momboor van voormeld lof alle dagen *op und verleisten* zal 5 stuivers tot dat de rente alsmede de *leistinghe* zal zijn betaald, doch niet langer dan een maand; dat voornoemde momboor eveneens beslag zal kunnen leggen op hunne goederen, roerende en onroerende; dat zij, in geval van oolog binnen hun land *id were mit rouff, brant, gevenckenisse, arrestatien of ouch misvalle, miswasse van vruchten of van ordinantien die by den dry staetten van den lande opgesat syn off opgesat muchten werden die hierinne hinderlicke muchten syn*, zij altijd voormelde rente verplicht zullen zijn te betalen; dat zij niet mogen trachten van den Paus, den keizer of den bisschop van Luik te bekomen eenig privilegie dat in strijd zou zijn met het boven vermelde en waarvan voornoemde momboor hinder of last zou kunnen hebben in zijne rechtmatige eischen op de onderhavige renten; dat zij vaarwel zeggen op het recht *dat men heydt gemeen verthienisse* met verzoek aan alle rechters,

ambtlieden en gerechtsboden, zoo geestelijke als wereldlijke, om ten allen tijde zonder verschooning hen tot het onderhouden en nakomen van dat alles te dwingen; dat zij na vier jaar die rente zullen kunnen aflossen met 100 Rijnsche guldens, ieder gulden tegen 20 stuivers loopende Hasseltsche munt en dat zij, ingeval deze brief op de eene of andere wijze beschadigd wordt of verloren gaat, *byden water, vuyr off anderssins verloren off verdorven wurde,* zij den momboor voormeld een nieuwen brief zullen verstrekken uit de registers waarin hij is geregistreerd.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen...* van O. L. Vrouwelof fol. 49.

N° 1619.

Transfix. 1489 (November 20) XX daghe in Novembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Andries VAN KELCHTEREN, priester, Alart ALARTS, Thilman Thilman SCILDERS en Dionys SPREUWEN, als gevolmachtigden van burgemeesters en gedeputeerden van Hasselt, Bilsen, Herck, Beringen, Peer, en het land van Hamme, beloofd hebben de voorwaarden, gesteld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken, stiptelijk te zullen nakomen.

Afschrift ibidem fol. 51. — Schepenen: Henrick VAN ANSTENROEDE en Wilhem SPINDE (?).

N° 1620.

1490 (Augustus 6) seesse daghe in Augusto.

Schep. v. M. oorkonden, dat Nale MEYLORTS als vruchtgebruikster, en haar zoon Wilhelm MEYLORTS als erfgenaam ten behoeve van Arnt NOUWEN den jonge, Geertruyde zijne echtgenoote en hun kinderen afstand gedaan hebben eener jaarlijksche erfrente van 4 marken uit het huis *die sterre* in de Groote Staat tusschen het huis *den alden moer* en het hoekhuis der *sterrenruken* (1), onder beding hen tegen alle aanspraak te zullen vrijwaren en met ver-

(1) De latere Vijfharingenstraat.

klaring dat op gemeld huis nog gevestigd is eene rente van 1½ mark, alles onder hypotheekstelling zijner goederen.

Afschrift ibidem fol. 44 v. – Schepenen: Gielis VANDER SARGIEN en Henrick VAN ANSTENRADE.

N° 1621.

Transfixen. 1493 (December 25) vyffendetwintich dage in Decembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Arnt NOUWEN de jonge de jaarlijksche rente, waarvan melding is in den naastvoorgaanden brief waardoor deze getrokken is, aan Andrees Daems, apotheker, heeft overgedragen op voorwaarde, dat zoo die rente binnen het jaar en een dag ingelost wordt, Andries die marken ontvangen zal en voor elke mark beuren 10 Rijnsche guldens, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Afschrift ibidem fol. 45. — Schepenen: Lambrecht LAMBOY en Hellinck HAVET.

N° 1622.

1494 (December 24) vierendetwintich daghe in Decembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Andrees DAEMS, *apotecarys*, verklaard heeft, dat Arnt NOUWEN de oude de 4 marken rente vermeld in de beide naastvoorgaande brieven heeft ingelost en hij ze aan Arnt, zijne echtgenoote Kathryne en hunne kinderen heeft overgedragen en verklaard daarop geen aanspraak meer te behouden.

Afschrift ibidem fol. 45 v. — Schepenen: Henrick VAN AMSTENROEDE en Goert VANDER MOELEN.

N° 1623.

1506 (April 25) op Sinte Marcusdach.

Schep. v. M. oorkonden, dat Arnt NOUWEN aan Andries VANDEN BIESSEN, kapellaan en gasthuismeester van St. Servaaskerk ten behoeve van het O. L. Vrouwelof de rente van 4 marken

vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken, heeft overgedragen.

Afschrift ibidem fol. 45 v. — Schepenen: Goirt PRENTEN en Laurens MEYS.

N° 1624.

1491 (Januari 26) des sessentwintichste daeghs in Januario.

Schep. v. M. oorkonden, dat Jan TYBUS aan de *panisten* of *clockbroeders* van St. Servaas eene jaarlijksche erfrente van 26 schellingen uit zijn huis op de veemarkt tusschen de huizen van wijlen Lambricht NOUTS en Wirick BOUMERS overgedragen heeft en verklaard, dat buitendien op dat huis nog gevestigd is eene rente van 10 marken, onder beding die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Lysbette.

Afschrif in: *Liber litter. bonorum... panistarum* fol. 41. — Schepenen: Lambrecht VAN LYNDE en Laurens CLAEBERS.

N° 1625.

1491 (April 14) inden maent Aprille des viertheende daichs.

Refterproost en laten van den *reefterhoiff* van St. Servaaskerk te Maastricht, oorkonden, dat Thys BORMAN, als man en momboor van Aechten SAXS, aan Derick VAN SCHAERN en diens echtgenoote, Gertrude VLEMINX, verkocht en opgedragen heeft 15 groote roeden akkerland *indan pottenberch* bij land van de Predikheeren van Maastricht, die hem aangevallen zijn bij den dood van Lambrecht SAXS, zijnen schoonvader, en verklaard heeft dat op voormeld land gevestigd is eene rente van 6 penningen ten bate van den refterproost voornoemd.

Orig. op perkament. — Laten: Matheus NOOTSTOCK *reefterproist* van St. Servaas, Wilhem VANDEN BOSSCH, Thomas VAN HERDEREN, Jacop VOICHTS en Lambrecht BOICHMEKER. — Zegels: 1°. Drie hoeden 2—1, de koorden gestrengeld *en noeud d'amour*; omschrift: S. MATHEUS NOETSTOCK; — 3°. Een naar rechts gezeten vos (?); omschrift: SIGILLUM THOMOIS VAN HERDEREN; — 5°. Een voetboog ter weerszijden vergezeld van een St. Andrieskruisje, het schild gehouden door een aanziende engel.

N° 1626.

Transfix. 1491 (Juni 11) inden maent van Junio des elfften daichs.

Laten voornoemd oorkonden, dat Gerart NOETSTOCK *as wettige neeste ende maiche* Thys BORMANS den koop en verkoop in den hoofdbrief waardoor deze getrokken is heeft beschud *ende omme den genoich te doen so heeft Gerart Noetstock vorscreven opgedaen dat wissel aen Lenssen Meys, die welke voer ons gestoent hy sulke penningen bereit were te leggen van desen bescheidde so verre Dierick vorgenoempt off ymant van synen wegen die ontfangen wulde, da van Gerart voerscreven becande orkonde ende betailde ende begeerden des vorscreven is Dierick van Scharn gekondt te werden omme syne recht.*

Orig. op perkament. — Laten: Matheus NOETSTOCK *reefterproist*, Wilhem VANDEN BOSSCH en Thomas VAN HERDEREN. — Zegels: 2°. Van vair met een dwarsbalk, waarop drie leliën naast elkaar; tournooihelm: helmteeken: twee afgewende olifantstrompen; omschrift: S. VILLYN VĀ DĒ . BOSCH.

N° 1627.

1491 (Juli 12) des twelffden dachs in Julio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Heynrick VAN BOELRE aan Art CLUTTE, priester en kapellaan van St. Servaas, en aan zijne erven eenen jaarlijkschen cijns van 10 schellingen uit het huis van Lambrecht BOECHMEKER in de *ramestrate*, tusschen de huizen van Willem VOETE en van meester Jan VAN DER NUEWERSTAT gelegen overgedragen heeft, onder belofte de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en met verklaring dat buitendien op dat huis gevestigd is eene rente van $3^1/_2$ marken 's jaars.

Orig. op perkament. — Schepenen: Heynryck VAN GELLICK *ten alden moer* en Lambrecht VAN LINDE.

N° 1628.

1492 (Augustus 11) des elfden daichs der moent Augusti dyemen noempt Oustmoent.

Schout en schepenen van Sluysen, oorkonden, dat hun mede-

schepen Jan VOSSCH aan Henrick VANDEN DALE, kapellaan van St. Servaaskerk te Maastricht, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 1 mud rogge uit $2^1/_2$ bunders en 2 roeden bouwland in vijf perceelen gelegen te weten: 17 roeden langs den weg van Sluysen naar Elst palende aan land van Jan HEUTZ van Nerem (1) naar den kant van Millen, aan land van het kapittel van St. Pieter te Luik naar den kant van Sluysen en aan land van het gasthuis van St. Servaas; 11 groote roeden aan den *dyrensberch* gelegen tusschen land van Jan SYMON, land der erfgenamen van Jan FRENTZ en land van jonker Jan VAN BEUL; 9 roeden bij het voorgaande perceel gelegen, omsloten door land van Art OLYVENS van Tongeren, land van Jan SYMON van Nidrem (2) en land van het kapittel van St. Pieter te Luik; 7 roeden niet ver van de voorgaande gelegen, palende aan land van voormeld kapittel, aan land van het kapittel van den H. Bartholomeus te Luik en aan land van Jan VOSSCH voornoemd; 8 roeden aan den weg van Elst naar Tongeren naast land van Arnt VAN BIECHT van Maastricht en land van St. Servaasgasthuis aldaar; dat hij verklaard heeft dat voormelde perceelen bezwaard zijn met hunnen *simpelen ende gewoenlicke chese* te betalen des Zondags na het feest van den H. Andreas, en dat Henric ten allen tijde die pacht zal kunnen verkoopen of daarover beschikken bij testament.

Afschrift in: *Legerboeck van ausullicke renten, censen ende landen...* van O. L. Vrouwelof fol. 29 v. — Schepenen: jonker Jan VAN SPROLANT schout en schepen, Jan VOSSCH, Lees HERMANS, Wilhem VAN ELDEREN, Coen KOENENS en Jannes FOSTERTZ.

N° 1629.

Transfix. 1501 (April 21) den eenentwintichsten daich der moent Aprilis.

Schout en schepenen van Sluysen, heerlijkheid van St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat Jan VANDEN DAELL, kapellaan van dat kapittel aan Andreas VANDEN BIESSEN, meester van het gasthuis van gemeld kapittel, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof de jaarlijksche erfpacht van 1 mud rogge vermeld in den brief

(1) en (2) Nederhem, eene der negen zoogenaamde dorpen van redemptie.

waardoor deze is getrokken, en door wijlen zijn vader Henrick VANDEN DAEL gekocht tegen hun medeschepen Jan VOSCH, overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en behoudens ieders recht daarop.

Afschrift ibidem fol. 30 v. — Schepenen: Johan VAN SPROLANT schout en schepen, Wilhelm VAN ELDEREN, Coen KUENENS, Jan FORSTERZ, Peter CLOES, Peter SWENNEN en Wilhem VAN ELST.

N° 1630.

1492 (September 11) inden maent geheyten September des elffden dachs.

Schout en schepenen der heerlijkheid Vleytingen oorkonden, dat Herman LIEBRECHTS de jonge van Vleytingen van Herman HOEN als rentmeester der kapellanen van St. Servaaskerk te M. voor eene pacht van vier vaten rogge 's jaars, te betalen met het feest van den H. Andres en te leveren te Maastricht op den graanzolder naar aanwijzing van den rentmeester voornoemd, in erfpacht genomen heeft eenen beemd gelegen *voer Overhem op die Waterzouwe* palende naar den kant van Herderen aan land van Liebrecht VANDEN BIESSEN en Ffestken MOMBERS en naar den kant van Rosmeer aan eenen *graefhoeff* behoorende aan Dries Peter DRIES' zoon, en twee groote roeden akkerland gelegen *over den dieweech by dat peetken* naast land van Loy BOLLEN, der erven Dries VAN MECHELEN en land van Lambrecht VOS, kapellaan van St. Servaas; en tot bijpand gesteld heeft vier groote roeden akkerland bij *Lauffelt* (Laeffelt) gelegen en palende aan land van Tauben PETERS van Vleytingen en aan den weg gaande van Laeffelt ter plaatse geheeten *dat Kryt.*

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 140. — Schepenen: Wilhem PASSART schout en schepen, Aert BRANDEBERCH, Loye VRIENTS, Loye BOLLEN, Ghyse SCHATS van Herderen, Thys JANS van Lauffelt en Wilhem VAN HOMMELEN.

N° 1631.

1492 (November 29) op Sint Andries avont.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Laurens

CLERCX, pastoor van St. Jan te Maastricht, en Lambrecht VOS priester, als uitvoerdes des testaments van Genen VAN GEMERT, insgelijks priester, voor diens jaardienst ten behoeve der presentien van St. Servaaskapittel aldaar afgestaan hebben eene jaarlijksche rente van 1 mark uit het huis van Jan VAN COSTERT, pastoor te Heugem, gelegen *opten buljoen* naast het huis VAN ELDEREN en het huis van Jannes PISTORIS, onder beding het rustig bezit dier rente te zullen verzekeren.

Orig. op perkament. — Schepenen: Peter VAN LANGEVELT rentmeester, Gielys VANDER SARGIEN, Henrik VAN ANSTENRODE, Henrick VAN GELLICK, Conraert INDIE HAGE, Arnt BRANDENBORCH, Gielis VAN REYMERSTOCK en Jacob PASSERT. — Zegels: 1°. Eene lelie, het schild gehouden door eene vrouw; omschrift: S. PETER VĀ LAN...

N° 1632.

1493 (Maart 24) in Marcio des vierende twintichsten daechs.

Meier en laten van het gezworen cijnshof van Repen, behoorende aan Jonker Lambrecht VAN NEDERREPEN en gelegen te Mall, oorkonden, dat Ghilis PETAS van Millen als momboor zijner vrouw Jehenne MICHIELS aan Johan HASEN, poorter van Maastricht, verkocht en overgedragen heeft een bunder akkerland in het veld van Sluysen in twee perceelen gelegen: 14 groote roeden *int milre velt* benoorden *den gruynen gracht,* palende aan land der erven Guert MUMBAS, land der erven Jan COLLARS en aan land van Doem *der Smeet* van Sluysen; 6 groote roeden bij Eelst gelegen naast land der erven COLLAER van Sluysen, naast land der erven Heynrich LIEVESOENS van Millen en land van Jonker Lambrecht VANDEN BOSSCHE van Millen en verklaard heeft dat buitendien op dat akkerland nog gevestigd is een cijns van 2 penningen en 3 copen.

Orig. op perkament. — Laten: Wilhem CHAIRLIR, meier en laat, Andries VAN REPEN, Lambrecht VANDEN BOSSCHE, Wilhem MEES, Coen CUYNENS van Mall, Arnt VAN HENIS en Peter VAN RIXINGEN. — Zegels: 5°. Twee elkander kruisende hooivorken vergezeld aan weerszijden van een koek en in den schildvoet van een vijfblad; — 7°. drie kepers in de beide bovenhoeken een roos; omschrift: S. .. VAN REXHENGEN.

N° 1633.

Transfix. 1498 (Maart 24) inden moent van Meert des vierendetwintichsten daechs.

Meier en laten voornoemd oorkonden, dat Johan HASEN, poorter van Maastricht, aan VRIENTS, kapellaan van St. Servaas aldaar ten behoeve van de broederschap van kapellanen dier kerk het akkerland vermeld *in desen alden principalen brief, doer den willigen dese onse tegenwoerdige letteren getransfigeert ende gestoken sien, narreert ende beschreven* verkocht en overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Laten: Wilhem CHAERLIR meier en laat, Andries VAN REPEN, Lambrecht VANDEN BOSSCHE, Wilhem MEES, Coenraert VAN MALLE, Arnt VAN HENIS en Peter SWYNNEN VAN RIXSINGEN.

N° 1634.

1493 (Juni 15) des XVden daichs in Junio.

Schout en schepenen van Sluysen, bank van St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat Jan VOSS aan Jan VANDEN DAELL, kapellaan van voormeld kapittel, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van een mud rogge uit $1^1/_2$ bunder en zevendehalve roede akkerland in vijf perceelen gelegen te weten: 15 roeden *onder Lambarts Haghe in den Kelre,* palende naar den kant van Millen aan land der Balie Biesen en naar den kant der *steynstroet* aan land der kerk van Sluysen; 5 roeden in het veld van Millen *opden Honghers berch* naast land van Lambrecht TYNNEN en land der erven Lambrecht PETERS; $10^1/_2$ roeden in twee perceelen, gescheiden door een ander, waarvan het eene van 7 roeden gelegen is *inden puttendael by die Coelre Kuylen aen den weerart,* omsloten door land der erven Gort MOUBERS, land van het gasthuis van St. Servaas te Maastricht en land van Jan VOSS, schepen van Sluysen, en het tweede van vierdehalve roede gelegen is naast land van voormeld gasthuis en land van Jan BAUWENS van Elst;

6 roeden *achter troot op die Souw* (1) gelegen tusschen land van Cloes GOETEN en land van Art OLIVIERS van Tongeren; dat hij verklaard heeft dat voornoemd land slechts bezwaard is met den gewonen landcijns, aan de kapittelheeren van St. Servaas te betalen *ten behoerlicken daghen ..... des Sondaichs nae synte Andrees daich*, en dat nog eenige bepalingen zijn vastgesteld betreffende het al of niet geregeld betalen dier pacht.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen...* van O. L. Vrouwelof fol. 31 v. — Schepenen als van n°. 1628.

N° 1635.

Transfix. 1501 (April 21) den XXIen daich der moent Aprilis.

Schout en schepenen van Sluysen oorkonden, dat Jan VANDEN DAELL, kapellaan van St. Servaaskerk te Maastricht, aan Andrees VANDEN BIESSEN, *gasthuysmeyster* dier kerk ten behoeve van het O. L. Vrouwelof, in die kerk gesticht, de jaarlijksche erfpacht waarvan melding is in den brief waardoor deze *brieff van transfixe ... transfixeert ende gesteken is* heeft overgedragen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Afschrift ibidem fol. 33. — Schepenen: Jan VAN SPROLANT schout en schepen, Wilhem VAN ELDEREN, Coen KUENENS, Jan FORSTER, Peter CLAES, Peter SWENNEN en Wilhem VAN ELST.

N° 1636.

1493 (November 20) des twyntichsten dachs in Novembri.

Schout en schepenen van Sluysen, bank van St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat Henrick GROMANS aan Jan HAEZEN van Steyne, burger dier stad, verkocht en opgedragen heeft $29^1/_2$ roeden bouwland onder Sluysen in zeven perceelen gelegen, te weten: 3 roeden tusschen Millen en Sluysen *op dye Cuylen* palende aan land des kapittels van den H. Jakob te Luik, aan land van

(1) De Zoe, eene greb loopende van Wilre (Oud-Vroenhoven) naar Biesland bij Maastricht. De hellingen langs die Zoe waren met wijnbergen beplant.

Heyn HEUTZ, en land van den schout van Sluysen, Jan VAN SPROLANT; 5 groote roeden bij de voorgaande gelegen en aan drie zijden ingesloten door land van Jan VAN SPROLANT voornoemd en aan de vierde door land van het kapittel van den H. Jacob te Luik; 2 groote roeden bij het voorgaande perceel gelegen *op dye cuylen* naast land der erven Michiels en land der *regulieren herren ter noot Gods* van Tongeren; 6 roeden palende naar den kant van Millen aan land der kapellanen van St. Servaas te Maastricht en land der *Weer Airt;* 6 roeden gelegen aan *turenlueren wyntken* langs den weg van Sluysen naar Maastricht en naast land van Jan VOSS; 4 roeden *int vossvelt* palende naar den kant van Millen aan land van voornoemde kapellanen en 2½ roeden naast land van Heyn HEUTZ en land van Heynrich VOSSCHE; en verklaard heeft dat voormeld land met niets anders bezwaard is dan met den gebruikelijken landcijns, te weten per bunder 4 penningen te betalen des Zondags na *St. Andriesdach* (30 November).

Orig. op perkament. — Schepenen: Jan VAN SPROLANT schout en schepen, Jan Vos, Lees HERMANS, Willem VAN ELDEREN, Coen KOENENS, Jannes FORSTERS en Peter CLOES. — Zegels: 1°. Drie rozen, 2—1; tournooihelm; helmteeken: een naar rechts gewende ossenkop; — 2°. Een naar rechts loopende vos op een terras, ter linkerzijde een boom; omschrift: S. JAN VOES VAN GELLENT (?); — 6°. Drie rechter streepbalken in het linker vrijkwartier een ..; het schild gehouden door een omgewende adelaar; omschrift: S. JOHES GISLAIN.

N° 1637.

Tranfix. 1498 (Maart 28) den achtentwyntichsten daichs der moent Marcio.

Schout en schepenen van Sluysen oorkonden, dat Jan HAEZEN, poorter van Maastricht, aan Henrick VANDEN DAILL, kapellaan van St. Servaas aldaar, ten behoeve der broederschap dier kapellanen, verkocht en opgedragen heeft het akkerland, vermeld in den hoofdbrief, waardoor deze getrokken is, elke roede voor 2 Hollandsche guldens.

Orig. op perkament. — Schepenen: Jan VAN SPROLANT schout en schepen, Willem VAN ELDEREN, Coen KOENENS, Jannes FORSTERS, Peter CLOESS, Peter SWYNNEN en Willem VAN ELST. — Zegels: 5°. Het Lam Gods; omschrift: SEGHEL PETER CLOES VAN ..; — 7°. Een naar links gewende ploeg; omschrift: SEEL WILLEM VAN EELST.

N° 1638.

1494 (Mei 28) den XXVIII[en] dach in Meye.

Schout en schepenen van Coninxhem, heerlijkheid van St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat hun medeschepen Werart WERARTS van Coninxhem, aan Henrick VANDEN DALE, priester en kapellaan van St. Servaas te M. eene jaarlijksche erfpacht van 5 mudden spelt uit het huis van wijlen Henrick HOEFACKERS naast het erf van Beert GROENEN, en het erf van Jan MEISTERJANS, verkocht en overgedragen heeft, met de verklaring dat buitendien op dat huis nog gevestigd is eene pacht van 9 vaten spelt.

Orig. op perkament. — Schepenen: Wilhem VAN ELDEREN schout en schepen, Johan VAN SPROLANT, Lambrecht BOES, meester Hugo OBRECHT, Herman LOYWYCK, Aert VAN HEERDEREN en Werart WERARTS. — Zegels: 1°. gedeeld: 1. vijf aaneengesloten spitsruiten waaroverheen een rechter schuinstreep; 2. gevierendeeld: 1 en 4 van sabel, 2 en 3 ledig; omschrift: S. WELLEM . VAN . ELDEREN; — 3°. Gevierendeeld: 1 Eene roos; 2 en 3 twee palen, 4 een schepensmerk; het schild gehouden door een naar rechts gewende adelaar; omschrift: SEGHEL LAMBRECHT ..; — 4°. In het schildhoofd twee naast elkander geplaatste rozen; in het hartschild vijf aaneengesloten spitsruiten; omschrift: S. SEGHEL : .. : OBRECHS; — 7°. Een St. Andrieskruis aan weerszijden vergezeld der letters A. H.; omschrift: S. ARNOLDT . DE . HERDEREN.

N° 1639.

1494 (Augustus 4) des vierden dachs inden Oustmaent.

Schout en schepenen van Grootenspauwen oorkonden, dat Noelman GOERTS van Spauwen met Heinrick ZYBRECHTS van Lommen, priester en kapellaan der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, geruild heeft 32 roeden akkerland tiendvrij, in drie perceelen onder de bank van Cleynspauwen gelegen, tegen 16 vaten rogge jaarlijksche pacht gevestigd uit het huis met hofstede van Thys QUISTCORNS te Spauwen, in pacht bij Johan PRINT, aan den straatweg naast de huizen der erven Lambrecht STYLS en der erven Lambrecht QUISTCORNS, en ze

hem opgedragen heeft met inachtneming der gebruikelijke formaliteiten.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 179. — Schepenen: Ulryck VAN WEERST schout, Laurees VAN LINDE, Johan PRINT, Cornelis CLERX, Johan WYNANTS, Bartholomeus MEYERS en Remeys VAN DER BEECK.

N° 1640.

1494 (September 20) twintich daige in Septembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Aleyt VAN SITTAERT voor haar jaargetijde en dat van Alart VAN ROTHEM, van hare ouders en vrienden aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk eene jaarlijksche erfrente van 3 marken uit het huis in de *Spilmekerstrote* (Spilstraat), behoorende aan Rutte SCHOMEKER en gelegen naast het huis van Cloes ZWALEN en dat van Bele CLUT, heeft overgedragen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Henrick VAN GELLICK *aenden Vrythof* en Hellinck HAVET.

N° 1641.

1494 (September 21) opden eenendetwintichsten dach der maent Septembris.

Schout en schepenen van Coninxhem, bank van St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat Werart WERARTS, hun medeschepen, aan Henrick VANDEN DALE, priester en kapellaan van voormeld kapittel verkocht en overgedragen heeft 17 roeden land in 2 perceelen, waarvan het eene houdende 13 roeden gelegen is *int bestroet velt* langs *die breyde catsie* naar den kant van den *vechtmolenweg*, naast land der armentafel van den H. Geest van Tongeren en naast land van Ghielis VAN LUYDE en het tweede perceel van 4 groote roeden benoorden het voorgaande perceel, palende aan 4 roeden lands behoorende aan het altaar ter eere

van O. L. Vrouw te Coninxhem en land van het kapittel van den H. Dionysius te Luik, en verklaard heeft dat gemeld land met niets anders bezwaard is dan met deze gebruikelijken landcijns (1).

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1638.

N° 1642.

1494 (September 23) des dryendetwyntichsten dachs Septembris.

Schout en schepenen van St. Pieter oorkonden, dat Ghysbrecht HANSSEMEKER, ter uitvoering van de laatste wilsbeschikking zijner echtgenoote Genofeve en tot stichting van haren jaardienst in St. Servaaskerk te Maastricht, aan Jannes PYSTORIS, rentmeester van St. Servaaskapittel, eenen jaarlijkschen cijns van 1 mark uit het huis van Jan NYS te St. Pieter aan de Jeker gelegen naast het huis van Pouwel VAN VALKENBORCH en dat van wijlen Johan ZEREES heeft overgedragen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en met behoud van ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Lambrecht LAMBOYE schout, Goert HOEN, Mychiell PANNESLEGER, Dieryck BROETZ, Thomaes VAN HERDEREN, Reyner PROENEN, Peter SEREES en Heynrick VAN GELLICK.

N° 1643.

Transfix. 1499 (Januari 30) des darttichsten daechs Januarii.

Schout en schepenen van St. Pieter oorkonden, dat Ghisebrecht HANSSEMEKER (2) aan Johannes VOLMOELEN, rentmeester van St. Servaaskapittel, den mark jaarlijksche rente vermeld in den brief, waardoor deze is getrokken, overgedragen heeft, met inachtneming der gebruikelijke rechtsformaliteiten en met behoud van ieders recht daarop.

---

(1) Luidens de noot in dorso werd dat land naderhand door Hendrik VANDEN DAEL geschonken aan het *opus beyardi*, eene stichting ten behoeve van behoeftige priesters van St. Servaaskerk en der stad Maastricht.

(2) Volgens de noot in dorso was hij roededrager, *virgifer*, van St. Servaaskapittel.

Orig. op perkament. — Schepenen: Lambrecht LAMBOY schout, Heynrick VAN GELLICK, Goerdt HOEN, Michiel PANNESLEGER, Dierick BRAETS, Thomas VAN HERDEREN, Reyner PROENEN en Peter ZUREES.

N° 1644.

1494 (December 6) sees daige in Decembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Cloes SAMMEN, priester, aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht eene jaarlijksche erfrente van 8 marken uit het huis van Jonker Reynere VAN SCALUYN in de *Hontstroete* naast het huis VANDER WELLEN overgedragen heeft, met de belofte de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen, waarvoor hij zijne goederen verbonden heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnt BRANDENRBERCH en Laurens CALABER.

N° 1645.

1495 (Juli 1) des iersten dachs Julii die men noempt hoymaent als opt vaechtgedinge dach.

Schout en schepenen van Sluysen oorkonden, dat Gielis BOETEN van Millen, als man en momboor van Jennen MICHIELS aan Heinrick VANDEN DAEL van Maastricht verkocht en opgedragen heeft 11 roeden akkerland gelegen *int Bosvelt opten Steynberch*, palende aan land van Aert DAENEN van Nedrem (Nederhem), aan land van Jan COLLARTS, aan *tlinder peetken* en *der steynberch* en verklaard heeft dat voormeld akkerland met niets anders belast is, dan met den gewonen landcijns te weten per bunder 4 penningen *fortis*, te betalen in voormelde schepenbank des Zondags na St. Andries.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 174. — Schepenen: jonker Jan VAN SPROLANT schout en schepen, Wilhem VAN ELDEREN, Coen COENENS, Jannes FORSTERS, Peter CLAES en Peter VAN RIXINGEN.

N° 1646.

1496 (Maart 8) inden Meert acht dage.

Schout en schepenen van Vleytingen, heerlijkheid van St. Servaaskapittel te M., oorkonden, dat Claes SAMMELARTS aan heer Heinrick VANDEN DAEL, priester en kapellaan van voormeld kapittel, verkocht en opgedragen heeft 6 bunders en 5 groote roeden akkerland te Vleytingen in 5 perceelen gelegen, te weten: $^1/_2$ bunder tusschen Elcht en Vleytingen naast land der erven Lencken MEYLOTS en land van St. Servaaskapittel; 8 groote roeden bij Lauffelt achter PROESTMANS' hofstede thans in pacht bij Lysbet WEERTS, palende aan de hofstede van Jan NEVEN en aan land der erven Aert VAN NOERBEECK en aan land van Vestken MOMBARS van Maastricht; 14 groote roeden tusschen Lauffelt en Kestelt *op die Hellen* naast het erf der erven Goert DER HOUT van Kestelt en land van Jannes SCHAERS; 8 groote roeden bij Vleytingen *voer Wouteringen steege*, palende aan land afkomende van de erven Barbe VAN LOEN en behoorende aan Willem CLERX, en aan land Liebrecht VANDEN BIESSEN, en 5 groote roeden op *den Elderen berch* naast land van Dries DRIESENS, beenhakker van Maastricht, welke perceelen met niets bezwaard zijn dan met den gebruikelijken landcijns en heer Jan VANDER LAECK, priester, alsmede Floris VANDEN DAELE als erfgenaam bekend hebben geen recht noch *toeseggen* op voormeld land te behouden *en sich beloefft gueder deylingen.*

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 141 v. — Schepenen: Wil-PASSART, schout en schepen, Aert BRANDEBERCH, Loy VRIENTS, Ghys SCHATS van Heerderen, Thys JAES VAN LAUFFELT, Wilhem VAN HOMMELEN en Herman LIEBRECHS de jonge.

N° 1647.

Transfix. 1499 (Januari 26) inden loemaent opden sessentwintichsten dach.

Schout en schepenen van Vleytingen oorkonden, dat Claes SAMMELARTS aan VRIENT, priester en kapellaan van St. Servaaskerk, van de 6 bunders en 5 groote roeden akkerland, vermeld in den naastvoorgaanden brief, 31 groote roeden in de vier eerste

perceelen vermeld, verkocht en overgedragen en het vijfde perceel van 14 groote roeden tusschen Laeffelt en Kestelt gelegen *op die Hellen* voor zich behouden heeft en beloofd hem het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren, waarvoor hij zijne goederen verbonden heeft.

Afschrift ibidem fol. 143. — Schepenen als van n°. 1646.

N° 1648.

1496 (Maart 12) des twelffden dachs inden Meert.

Meier en gezworen laten van het laathof der scholasterij van St. Servaaskapittel gelegen in het dorp van Roesmer oorkonden, dat Dierck VAN GELLICK, *knaep van wapenen*, met zijne *medegeringen* Johan VAN HEEZE en Goert LANTMETER van Eyck, aan Wilhem VANDEN MOER, priester en meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, ten behoeve dezer broederschap, verkocht en opgedragen heeft 3 bunders, 6 groote en $12^1/_2$ kleine roeden akkerland in 4 perceelen te weten: 2 bunders en $12^1/_2$ kleine roeden te Rosmeer achter *dat Souken* palende aan land van O. L. Vrouwkapittel van Maastricht, en aan land van St. Servaas kapittel aldaar; 5 roeden op die *Kyckgener straet* naast land der kinderen COENINX van Roesmer en land der abdis van Hocht; 14 roeden op *die selden beeck* bij land van voornoemde abdis, land van Jaspar VAN TONGEREN en land der kinderen VAN HEYMEREYCKEN, en 7 roeden aan den *hoeffweech* naast land der vrouwe van Hocht, van welk land jaarlijks des Zondags na Sint Martinusdag de gewone landcijns wordt betaald, en dat Johan VAN HEEZE en Goert LANTMETER van Eyck, zijne *medegeringen* dien verkoop en opdracht goedgekeurd hebben en van waarde houden.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B. fol. 182. — Laten: Gyse HANSSCHEMEECKER meier en laat, Loye VRIENTS van Heeze, Lodewich SAMMEN, Gyse DAMEN, Marselis VAN LOENAKEN, Wilhem LIEBRECHTS en Ulrich VAN WEERST.

N° 1649.

1496 (April 20) inden Aprille des twintichsten daechs.

Meier en gezworen laten van het laathof des kapittels *Sinte*

Johans in Jele te Luik, gelegen te Fall, oorkonden, dat Symon VANDEN DALE, als rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, wegens het niet betalen der pacht heeft doen beschudden 14 roeden akkerland, gelegen onder de heerlijkheid Fall bij *huysschaerts hueskcn* aan den weg van Fall naar Luik, palende aan land van Gerit BOX en aan land van Arnold VAN BICHT, en daarvan in het bezit is gesteld met inachtneming der vier genachten, behoudens ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Laten: Gerit BOX meier en laat, Stas TILMANS Moes SCHOUTETEN, Lambrecht PETERS, Andries LIEVESOENS, Stas LAMBRECHS en Wilhem VAN BLOCKE.

N° 1650.

1496 (Juni 6) des seesden daechs in Junio.

Meier en schepenen der *bank*, *heyrlicheyt ende gherycht* van Cleynen-Spauwen oorkonden, dat Heynrick VAN GELCK, schepen van Maastricht, aan Vryent VAN AMELSDORP, priester en meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk aldaar, verkocht en opgedragen heeft *synen erfdomme ende overbaet* van 42 roeden akkerland en van een perceel van 12 roeden, waaruit de broederschap voornoemd beurt eene pacht van 5 malders rogge 's jaars, welke hij de broederschap meerdere jaren verschuldigd was gebleven, waarvan de 42 roeden gelegen zijn tusschen Cleynen-Spauwen en Roesmer *aen die Kleyn Kammen*, palende aan *dye Kammer bempten*, aan land van Laurees VAN LYNDE en aan land Reyner FREDERIXS, de 12 roeden aan *parkenshage* aan de dorpstraat, aan land van Johan MEYERS van Cleyn-Spauwen en aan land der erven Wyllem MOUSHOVEN, en beloofd heeft de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en haar het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren.

Orig. op perkament. — Schepenen: Goert MEYERS van Munsterbilsen meier en schepen, Laurees VAN LYNDE, Noelman GOERTZ, Cornelis CLERCX, Johan PRYNT, Remeyss VANDER BEECK en Johan FYNER. — Zegels: 2°. Eene vijfbladige, getopte en geknopte roos; — 6°. Van vair met in het schildhoofd twee bezanten; omschrift: SIGILLUM ULRI.. DE WARSAGIO (Ulrich van Warsage); — 7°. Doorsneden; boven: Een naar rechts stappende leeuw; onder drie ruiten.

N° 1651.

1496 (Juni 16) opden sesthienden dach der moent Juny gheheyten Broemoent.

Schout en schepenen van Coninxhem, bank van St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat Werart WERARTS van Coninxhem, verklarende dat zijn schoonvader Henric GRUTERS *van Bommershoven* aan Henrick VANDEN DALE priester en kapellaan van St. Servaas verkocht heeft eene jaarlijksche erfpacht van 6 mudden rogge en hem daarvoor geen voldoend onderpand kan stellen, beloofd heeft die pacht gedurende vier achtereenvolgende jaren te zullen betalen waarvoor hij zijne goederen zoo roerende als onroerende verbonden heeft, onder bepaling na die vier jaren de pacht te zullen mogen inlossen met 111 rijnsche guldens munt van Tongeren, en in geval van niet inlossing zijne goederen zullen verbonden blijven totdat hij volgens rechtsgebruik een voldoend onderpand zal hebben gesteld.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen...* van O. L. Vrouwelof fol. 28 v. — Schepenen: Wilhem VAN ELDEREN schout en schepen, Johan VAN SPROLANT, meester Hugo OBRECHS, Herman LODEWYCXS en Art VAN HERDEREN.

N° 1652.

Transfix. 1501 (April 21) opden eynendetwinstichsten dach der moent April.

Schout en schepenen van Coninxhem oorkonden, dat Jan VAN DEN DAEL (1), priester en kapellaan van St. Servaaskerk te Maastricht, de jaarlijksche erfpacht van 6 mudden vermeld in den brief waardoor deze is getrokken, aan Andries VANDEN BIESSEN ten behoeve van het O. L. Vrouwelof in die kerk heeft overgedragen.

Afschrift ibidem fol. 29 v. — Schepenen: Wilhem VAN ELDEREN schout en schepen, Johan VAN SPROLANT, meester Houeh OBRECHS, Art VAN HERDEREN, Herman LOIX, Art ENGELWERCHS en Bert GROVEN.

---

(1) In Latijnsche acten Johannes DE VALLE genaamd.

N° 1653.

1496 (Juni 25) des Saterdachs nae sint Johans dach Baptiste inden Somer.

Schout, rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Vrient VRIENTS priester, meester der broederschap van kapellanen van St Servaas en Symon VANDEN DAEL, rentmeester dier broederschap, aan Pouken, Jan POUWELS zoon, zijne echtgenoote Nalen en hun beider kinderen, *alle alsulcke gerechtigheyt* de broederschap voornoemd toebehoorende luidens der *vernachter ende veertich daige brieven* op de goederen te Heukelom gelegen, hebben overgedragen en voor de broederschap voornoemd hebben behouden eene jaarlijksche erfpacht van een mud rogge en Pouken tot onderpand gesteld heeft 5 groote roeden akkerland *int Wylre velt* tusschen land van Jan *die smeet* en het zijne, met de verklaring dat die 5 roeden alleen bezwaard zijn met den gewonen landcijns.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 133. — Schepenen: Geret PRINTEN schout, Johan VAN EYNATTEN rentmeester, Heynrick VAN GELLICK, Coenrardt INDIE HAGE, Aernt BRANDENBERCH, Jacop PASSART, Heynrick OESLINGER en Hellinck HAVET.

N° 1654.

1496 (Juli 28) acht ende twintich daige in Julio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Nale wonende in den H. Geest aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk aldaar eene jaarlijksche rente van 12 oude grooten uit den *steenen torn opten saterdaichs merct* op den hoek der *gulkermanstroten* geschonken en overgedragen heeft, de broederschap jaarlijks na haar dood voor haar en hare vrienden bidden zal, en zij gedurende haar leven het vruchtgebruik dier rente zal genieten.

Orig. op perkament. — Schepenen: Henrick VAN GELLICK en Geert PRENTEN.

N° 1655.

1496 (October 4) vier daige in Octobri.

Rentmeester en schepenen van Lenculen, alsmede schepenen van Maastricht oorkonden, dat Johan SCHARS aan Johannes PISTORYS, als rentmeester van deken en kapittel van St. Servaas, voor het jaargetijde van Cloes BOLLEN, dat zijner dochter Dynen (1) en dat van Dynen Cloes VRIENTS' dochter eenen jaarlijkschen erfcijns van 20 schellingen en 2 kapoenen *op te burch* te Lenculen, aan den weg leidende ten *wyer moelen*; 27 oude grooten uit het huis van Giele OLISLEGERS en 8 schellingen uit het huis van Reyner ENKEN naast dat van Heyn SYPZ en naast het erf der *armen opte bogaertstrate* overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Noele, alles onder verband zijner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen van Lenculen: Jan VAN EYNATTEN rentmeester, Henrick VAN ANSTENRODE, Henrich VAN GELLICK, Coenrart INDIE HAGE, Arnt BRANDEBORCH, Jacop PASSART, Henrick OISLINGER en Hellinck HAVET. — Schepenen van Maastricht: Arnt BRANDEBERCH, Jacop PASSART en Hellinc HAVET.

N° 1656.

1497 (April 4) vier daige in Aprille.

Schep. v. M. oorkonden, dat Arnt VAN MELBEKE aan de armen geheeten *des beyarts* overgedragen heeft eenen jaarlijkschen cijns van 10 marken, 17 schellingen en 19 penningen, waarvan 2$^1/_2$ marken uit het erf van Jorys VAN THOEREN gelegen *opten pleyn* naast dat van Heyn VAN BOSSCHOVEN en dat van Geert BECKER; 2 marken, $^1/_2$ schelling en 3 penningen uit het daarnaast gelegen huis van Heyn VAN BOSSCHOVEN naast dat van Joris VAN THOREN en dat van Willem COURF; 2 marken en 2 schellingen uit het daarbij gelegen huis van Stas van VALKENBORCH naast dat van

(1) De Latijnsche benaming is Odina, aldus in de noot in dorso.

Goessen VAN NEMEGEN en dat van Servoes VAN BUELE; 2 marken uit het huis van Arnt NOLEES achter het *vleyshuys* naast dat van Itgen *die naiersse* en dat van Kathryne VAN NAMEN; $1^1/_2$ mark uit het huis van Heynen GROENEN naast dat van Waube CUPERS en dat van Jan VAN ST. GEERLACH; 15 schellingen uit het huis van Jan GEERLICHS bij het voorgaande gelegen naast dat van Heyn GROENEN en dat van Reyner SCHOMEKER, en verklaard heeft die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote en de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen, alles onder verband zijner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Jacop PASSART en Goert VANDER MOLEN.

N° 1657.

Transfix. 1501 (Juli 7) des sevenden dachs van Julio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Aert van MELBEKE verklaard heeft, *dat hoem genoch gedoen were van alsulgen thien marken, seventhien scyllinge op diverse onderpande gegolden inder lichter peyen nae inhalt des brieffs doer den welligen diese onse tegenwoerdighe brieff is getransfixiert, dat sulge swoeren marcken bliven sullen van nu voertan, dy welge gegolden woeren in behoeff der armen geheyten des beyaertz* en daarom *allen alsulgen mer baeten als hoem eynich sins daer van geboeren mocht van denen dat die ceyns nu swoerder syn ende noch werden mochten* aan de armen van den beyart overgedragen heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen: Dierich BROETZ en Laurens CLABERS. — Zegels: 2°. Vier palen, in het vrijkwartier twee vijfbladen in de richting van den rechter schuinbalk; het schild gehouden door een aanzienden wildeman, die in de linkerhand een omgewenden knots houdt; omschrift: S. LAURENS . CLABERS.

N° 1658.

1497 (April 13) opden derthienden dach van Aprille.

Schout en schepenen van Coninxhem oorkonden, dat Henrick VANDEN DAELL, priester en kapellaan van St. Servaaskerk, ten behoeve *vanden dienst van onser liever Vrouwe loeve altyt gesonghen*

ende gedaen te worden in voormelde kerk, van meester Art SCAETZEN van Tongeren gekocht heeft: 1°. 19²/₃ vaten spelt erfpacht uit de hofstede der erven Herman LOWYCHS thans in bezit bij Arnt ENGELBRECH hun medeschepen en 2°. een bunder akkerland geheeten *roylant* gelegen benoorden *die eldersche delle* bezijden Russon naast land der erven Herman LOYDEWYCHS, naar den kant van Widoy naast land der regulieren van Tongeren en land der armentafel van den H. Geest, en Art voornoemd ze aan het O. L. Vrouwelof overgedragen heeft.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen*... van O. L. Vrouwelof fol. 35 v. — Schepenen: Wilhem VAN ELDEREN schout en schepen, Jan VAN SPROLANT, Hugo OBRECHS schout van Tongeren, Werart WERARTS, Herman LODEWYCK de jonge, Art VAN HERDEREN en Art ENGELBRECHS.

N° 1659.

1497 (Mei 31). Geschiet synt diese saken vurscreven te Slusen inden panhuys by der kircken... des lesten dachs der moent van Mey.

Schout en schepenen der bank en heerlijkheid van Sluysen oorkonden, dat Heynrick PROMANS van Sluysen aan Symon VAN DEN DAEL, rentmeester der kapellanen van St. Servaas te Maastricht, verkocht en opgedragen heeft 11 groote roeden akkerland *op dielens berch* palende aan land Heyn HEUTZ *der clucker* aan land *der weerart*, aan land van Peter SWENNEN, schepen van Sluysen, en naar den kant *ten Rekerpoel* aan land van Willem VAN EELST, welke land bezwaard is met den gewonen cijns, te weten 4 penningen *fortis* per bunder, te vervallen Zondags na het feest van den H. Andreas, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en der broederschap het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 173. — Schepenen: Jan VAN SPROLANT schout en schepen, Willem VAN ELDEREN, Coen COENENS, Jannes FORSTERZ, Peter CLAES, Peter SWYNNEN en Willem VAN EELST.

N° 1660.

1497 (September 20) op des heyliegen Apostels aevont sinte Matheus nemelick opten twyntichsten daich der moent Septembris geheyten eevenmoent.

Meier en laten van het laathof der *eelemosinaryen* van St. Servaaskapittel oorkonden, dat Peter ZUREES, wonende te St. Pieter, met inwilliging zijner echtgenoote Margriet aan Gheerart NOETSTOCK, diens vrouw Geertruyd en hunne kinderen verkocht en overgedragen heeft 10 groote en 10 kleine roeden akkerland gelegen bij de *Zoe* en den *doutzberch* bij *dunckels cruys* tusschen land van meester Stas VAN EELDEREN en van Jacob VAN NOORDBEECK, schoenmaker *inder stock*, beloofd heeft het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en verklaard dat voormeld land met niets anders bezwaard is dan den gebruikelijken landcijns.

Orig. op perkament. — Laten: Arndt BRANDENBERCH meier en laat, Henrick VAN GELLICK *aenden Vrythoeff*, Jacop PASSART, Andries DAEMS en Matheus NOETSTOCK.

N° 1661.

1498 (Februari 3) inder moent Sporkille op Sinte Blasius daich des heilgen Mertelers.

Schout en schepenen van Vleytingen, bank van St. Servaas te Maastricht oorkonden, dat Art VAN HEUGHEM genaamd BOUM, wonende te Tongeren aan Johan GRONSELS, *rectoer sint Salvatoers elter in des Koninxcapelle* (1) van St. Servaas te Maastricht, verkocht

---

(1) De Koningskapel, die omstreeks 1473 gebouwd werd door de milde giften van Koning Lodewijk XI van Frankrijk wegens de wonderbare genezing van zijn bloedverwant, Hendrik van Beieren. Zij was toegewijd aan den Zaligmaker en gelegen ten Noord-Oosten der kerk.

Zij werd in 1804 gesloopt en den rondboog die van uit de kerk toegang verleende toegemetseld. Men ziet in den noordelijken muur nog een paar cul de lamps versierd met een engel houdende het wapen der Bourbons, de lelie. In die kapel hield de broederschap van kapellanen hare bijeenkomsten en vergaderingen, hetgeen haar door het kapittel werd toegestaan bij brief van 1481. Op het altaar, dat toegewijd was aan den *Salvator mundi*, den Zaligmaker, waren vijf fundatien of beneficien onder dezelfde benaming *beneficium S. Salvatoris primae, secundae... fundationis.*

en opgedragen heeft ongeveer 18 groote roeden akkerland tusschen Herderen en *den dieweech* gelegen palende aan land van St. Servaaskapittel, land van Ghys MERCKEN, aan land behoorende aan het altaar van O. L. Vrouw gelegen in den omgang van St. Servaaskerk en aan *dat boyelant* van Vleytingen, en verklaard heeft dat gemeld land met niets anders bezwaard is dan met den gewonen landcijns en Simon MANSHEUDT burger van Maastricht, als man en momboor zijner echtgenoote, zuster van Art VAN HEUGHEM voornoemd, zich *beloeft* heeft *gueder deylingen* van voormeld land.

Orig. op perkament. — Schepenen: Wilhem PASSART schout, Art BRANDEBERCH, Loye VRIENTS, Ghys SCHATS van Herderen, Thys JANS van Lauffelt, Wilhem VAN HOUMELEN en Herman LIEBRECHS van Vleytingen. — Zegels: 3°. Drie vijfpuntige sterren; omschrift: S. LOIE . VRINTS; — 5°. In de beide bovenhoeken een hoefijzer; in den schildvoet drie spitsruiten naast elkaar; in het hart een vijfblad; omschrift: SEGHEL GHISBERT SCHATS; — 6°. Een krulkruis; omschrift: S. MATHIS . JOHAN . MATHIS .. SOEN; — 7°. Drie kepers boven elkaar; — 8°. Doorsneden boven, gedeeld: 1°. Twee dwarsbalken; 2°. vair; onder, vair; omschrift: S. HERMAN LIBRECH DER-IONG.

N° 1662.

1498 (Maart 6) inden moent geheiten Meert opden seesden dach.

Schout en schepenen van Vleytingen oorkonden, dat Vranck SALEN van Montenaken aan Johan GRONSELS, rector der eerste fundatie van het St. Salvator-altaar in St. Servaaskerkte M., verkocht en opgedragen heeft 6 groote en 7 kleine roeden bouwland *onder dat boesloe* van waar men van Vleytingen naar Heukelom gaat, palende aan land van Heynrick SCHILLINX, land van Ghuert RAYMEKERS, aan land van het kapittel van St. Servaas en land van Lysbet WEERTS en verklaard heeft dat voormeld land met niets anders bezwaard is dan den gewonen gebruikelijken landcijns.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1659.

N° 1663.

1498 (Maart 20) twintich dage inder moent geheyten Meert.

Schout en schepenen van Vleytingen oorkonden, dat Willem CLOESENS, *spylmeker* van Maastricht, aan Johan GRONSELS, priester en *rectoer sint Salvatoers elter vander yerster fundacien inden coninxcapellen van Franckryck* verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche pacht van 7 *cuppe* rogge te beuren uit *syps guet*, groot ongeveer 16 groote roeden met huis en hofstede te Vleytingen, in pacht bij de erven van Ghyske CLUESKENS en van Lenart LEMPENS en gelegen aan de *smysstroit*, naast land der erven Liebrecht HERMANS en aan de straat gaande naar Hees, welke pacht grondcijns is luidens een *besiegelden* brief van den rector van het altaar van St. Jan Evangelist in den omgang der St. Servaaskerk, die uit voormeld goed eene zelfde pacht heeft te beuren.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1659.

N° 1664.

Transfix. 1503 (Maart 28) achtendetwintich dage inder moent Meert.

De schout van Vleytingen *inder absentien* Heynrick VAN PUTTHEM *als stadthelder joncker Reyners van Merode here tot Mobertinghen van synen grontceesen ende ghewyn guet te Vleytinghen*, alsmede schout en schepenen van Vleytingen oorkonden, dat Johan GRONSELS, priester en beneficiant van het St. Salvator-altaar in St. Servaaskerk te M. verklaard heeft, dat hij op de erven Lenart LEMPENS met name Jan Lenarts en zijne zuster Margriet *met hulpen des heren ende des rechs hedde doen daichdoen* het halve *sypsguet* waarvan melding is in den naastvoorgaanden brief, waardoor deze gestoken is, *op willich huyss ind hoeff vuergenoempt derselve her Jan* GRONSELS *met synen ghesadden mombar soe verre met recht noe costume ind ghewoenten onsser banck recht procedeert ende ghevolcht hefft gehadt, dat Keerst* VAN GROESELT *als mombar synre wettigher huysvrouwen Margrieten Lenart* LEMPENS *dochter vuergescreven op die vierde ghenachten komen is ende heit dat vurscreven huyss ind hoeff nae doot Lenart* LEMPENS *ind synre huysfrouwen*

Kathrynen met recht ontfangen ende synen swoegher Jan LENARTS *vurscreven syn ghedeilten dairaen bekant ende heren Johan synen heyssche vander halscheit der seven cup roggen gronterffpaichs erfflyck ontkant, soe dat her Johan sich synre saecken ter konden ende proeffen bedingden die huem ouch met vonnisse toegeweesen wairt. Ende dit geschiet synde soe syn ter genachten volgende vuer ons den gerycht wieder komen Keerst ind sin swoegher, Jan vuergescreven ende hebben begert die saecke met recht vutgestalt te werden ende eynen mynlyken daich op hoepe van peyse met heren Johan te halden ende allen syn guet bescheit bye die vrunde te hueren, dat willich beyen partyen gegont ende gherychtlycke verleent wairt, soe dat sy partyen dair noe bye mallickanderen comen ende overmidts mynlyken mannen gheslycht ind ghesoent syn gheweist ende Jan* LENARTS *ind syn swoegher Keerst als mombar synre huysfrouwen Margrieten vurgenoempt syn wiederom vuer ons den gherycht komen ende hebben honne allegacie, die sy ter contrarien heren Johans heyssche ghedoen ende voirtghesat hadden, aeff ende te nyeten ghekant ende ghesacht dat sy onrecht hedden ende hebben der selven heren Johan ind synen noekomelingen synen heyssche vander halscheit der seven cup roggen gronterffpaichs op hon huyss ind hoeff vuergescreven erfflyck bekant noe luye ind tenoer dis. neeste principoel brieffs vuer gheruert, wellich bekyntenisse der erfftalen vurgenoempt aendragende, her Johan vurgescreven aldoe tiegenwordich wesende aengenomen hefft...*

Orig. op perkament. — Schepenen van Vleytingen: Willem PASSART schout, Art BRANDEBERCH, Ghys SCHATS van Herderen, Thys JANS van Lauffelt, Herman LIEBRECHS van Vleytingen, Herman LIEBRECHS van Elcht, Coen GRYN van Aldenhoven en Loye VRIENTS van Hese.

N° 1665.

1498 (Maart 27) inder moent geheyten Meert opden sevenendetwintichsten daich.

Meier en gezworen laten van het *ceeshoeff* van jonker Lambrecht VANDEN BOSS van Myllen, te Herderen gelegen, oorkonden, dat Vranck SAELEN van Montenaken, met toestemming zijner vrouw Gheertruyt BIEVERS, aan Johan GRONSELS, rector van het St. Salvatoraltaar, eerste fundatie, in de koningskapel der St. Ser-

vaaskerk te Maastricht, verkocht en opgedragen heeft 11 groote roeden akkerland, maat van Loon, tusschen Elcht en Herderen, geheeten *den Herderen berch off den Elchder berch omtrent bye dat merxken* palende aan land der abdis van Hocht, aan land van een altaar der Kathedraal te Luik, land van Jan SCHATS, land van Peter LIEBREBHT Herman's zoon van Vleytingen en land van Thys PASMANS van Maastricht, en verklaard heeft dat voormeld land met niets anders bezwaard is dan met den gewonen landcijns te betalen te *Keersmisse op sint Stevens daich* (26 December), waarvoor hij al zijne goederen verbonden heeft.

Orig. op perkament. — Laten: Lambrecht VANDEN BOSS schout, Ghys SCHATS van Herderen, Vryent SYELIS, Wierick LIEFFSOENS, Anthonis JOHAIS, Stas TIELMANS van Meer en Jan PROESMANS van Herderen. — Zegels: 1°. Van vair met een dwarsbalk, waarop drie vijfbladen naast elkander; kuiphelm; helmteeken: twee afgewende trompen (?); omschrift: .. AMBRECHT VÃ . DẼ . BOSSCH; — 3°. Gedeeld: rechts eene S, links drie rozen, 2—1; — 4°. Een naar rechts stappende bok; — 6°. Een kruis in het rechter kanton eene roos; omschrift: SEGHEL STAS TIELMANS.

N° 1666.

1498 (Maart 28) des achtentwintichsten daichs der moent Martio.

Schout en schepenen van Sluysen oorkonden, dat Gielis MICHIELS van Sluysen aan Heinrick VANDEN DAEL, kapellaan van St. Servaaskerk ten behoeve der broederschap van kapellanen dier kerk verkocht en opgedragen heeft 13 groote roeden akkerland gelegen benoorden *turenluren wytken ende comen stoten opten doerwech* naast zijn land en land van St. Servaaskapittel, met de verklaring dat voormeld land met niets anders bezwaard is dan met den gebruikelijken grondcijns zijnde vier *penninck fortis* te betalen des Zondags na het feest van den H. Andreas (30 November).

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 172. — Schepenen: Jan VAN SPROLANT schout en schepen, Wilhem VAN ELDEREN, Coen CUENENS Jan FORSTERZ, Peter CLAES, Peter SWYNNEN en Wilhem VAN EELST.

N° 1667.

1498 (April 17) opten seuentheensten dach van Aprille.

Schout en schepenen der proostdij van St. Servaas oorkonden, dat Johan FRAMBACH, wonende te Lenculen, namens zijne echtgenoote Jehenne, aan Andries CRUESENS (?) 9 groote roeden akkerland *indat wyngartzveltken* tusschen de *boenackerstraet* en de *taubenberchssche stroet* naast het erf van Steven CLERMONTS opgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die opdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnt BRANDENBORCH schout en schepenen, Reiner PROENEN, Henrick VAN GELLICK, Dyerick VAN GELEEN, Conrart INDIE HAGHE, Henrick OISLINGER en Jacop PASSART.

N° 1668.

1499 (Juli 8) acht daege inden hoyemaent.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan LOUCKENBROET aan Johan CRAICHS, priester, kanonik van St. Servaaskapittel te Maastricht en *persoen* van St. Janskerk aldaar, eenen jaarlijkschen erfcijns van 1 mark uit zijn huis naast dat van Herman VLAEBECKER en naast dat van Tilman VAN GREMBY overgedragen heeft, waarvoor jaarlijks in de St. Servaaskerk het jaargetijde van Anthonys SMEETS (1) zal gehouden worden.

Orig. op perkament. — Schepenen: Heynrick VAN GELLICK en Arnt BRANDEBERCH.

N° 1669.

1499 (December 10) thien dage in Decembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Danyel BOLLEN *int vercken* ver-

(1) In de noot in dorso Antonius FABRI genoemd.

klaard heeft, dat de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk bij hem afgelost heeft eenen jaarlijkschen erfcijns van twee levende kapoenen en 6 penningen te beuren uit eene hofstede te Vleytingen toebehoorende aan Lemmen OPTEN HOEVEL en hij der broederschap het rustig bezit daarvan zal vrijwaren, waarvoor hij zijne goederen heeft verbonden.

Orig. op perkament. — Schepenen: Henrick VAN GELLICK *aenden Vrythoff* en Laurens CALABER.

N° 1670.

(1499 December 17) . . . Int joer onss Heren duissent vyerhundert XCIX des XVII dach Decembri.

Meier en laten van het laathof der *elmoesenyen* van St. Servaaskerk oorkonden, dat Johan DUEM, kanonik dier kerk, aan Vrynt VAN AMELSDORP, meester der broederschap van kapellanen, ten behoeve dezer verkocht en opgedragen heeft de helft van 22 groote roeden akkerland te Gellick, palende naar den kant van Eygenbilsen aan land van Lissbet TSELLKEN, naar den kant van Lanaeken aan land van Ghys VANDER WYEN en naar den kant van Gellick aan land van jonker Dirick VAN GELICK, alsmede 5 vaten rogge 's jaars uit 9 groote roeden akkerland van Heyn SYPZ naast land van Teus VANDER ROESSEN aan den straatweg, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Art BRANDEBERCH meier en laat, Matheus NOETSTOCK, Jan VANDEN DAEL, Jacop PASSART en Jan VAN CAN. — Zegels: 3°. Eene vijfbladige roos.

N° 1671.

1502 (Januari 29) opten noegenentwyntichsten dach Loemoent.

Meier en laten van het gezworen laathof van jonker Dangel PENTIERS heer tot Frepont, gelegen te Wylre en geheeten *den daelhoff* oorkonden, dat Johan CONYNX *der alde* wegens ruil aan de priesterbroederschap der kapellanen van St. Servaas, vertegen-

woordigd door haren meester Vrynt VRYNTZ, 10 groote roeden akkerland in een perceel gelegen, palende aan land van St. Servaasgasthuis en aan land van Anthonys GUETKNAEP, opgedragen heeft en verklaard dat dat land slechts bezwaard is met den gewonen landcijns en hij dien ruil zal doen goedkeuren door zijne echtgenoote Mechtelt, alles onder verband zijner goederen en zij de schepenen van Lenculen, als hun wettig *houyff* verzocht hebben den brief met hun zegel te willen bezegelen, dat deze gedaan hebben (1).

Orig. op perkament. — Laten: Huybrich VAN VLIECK meier, Goert VAN JESSEREN, Dionys MEYERS, Wyllem HUYEBRICH VAN VLEECK, Heynrick *der Smedt* van Wilre, Servaes INDIE HAGHE en Jacop GROETEN. — Schepenen van Lenculen: Gerit PROUNTEN schout en schepen, Heynrix VAN ANSTENROEN, Heynrix VAN GELLICX *aen den Vriethove*, Conraert INDIE HAEGE, Aert BRANDEBERCH, Heynrix OESLYNGER en Hellix HAVET.

N° 1672.

1502 (Juni 9) opten negheensten dach des moentz Junii geheyten Braemaent.

Schout en schepenen der bank en heerlijkheid Opkanne, behoorende aan het kapittel van St. Maarten te Luik, oorkonden, dat Elysabeth VANDEN KETELL aan Peter VANDER BIEST, priester, als meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, opgedragen heeft 15 groote roeden akkerland in drie perceelen te Opkanne gelegen te weten: 7 groote roeden

---

(1) In dorso staan de rechten opgegeven welke voor het vervaardigen van dezen brief betaald moesten worden: „*Die giecht is den meyer II* quarten ende ellix tot „IIII loeten I quarten wyns, des 1 orcken men bryff begerden, 1 orcken voer den „ban ind vrede. Dit vorscreven aen te breyngen aen schepen enden Vroenhoff, den „meyer II quarten ende I quaert vanden loeten tot IIII loeten, den bryff te scryffen „VI brabans stuver somme is..... XXII quarten wyns. Den Vroenhoffs scholtet II „quarten en ellex schepen tot vieren ellex eyn quart ind Andries den cleerck „I quaert wyns, somme is VII quarten wyns. Voer ellixke quaert wyns betalt I bra- „bants stuver. Soe kompt die somma tsamen metten II orcken vorscreven op . . . . „XXIX stuvers vorscreven. Inde noch had Jacob der boed dat hy als boed (gerechts- „bode) diese vorscreven schepenen vergaedert eyn quart wyns vorscreven".

benoorden *de moelenberch*, palende aan land der abdij van Hocht, aan land van Wolter PEETERS en aan land van het gelucht van Canne; 5 groote roeden bij het vorige gelegen tusschen land van het kapittel van den H. Paulus te Luik en land afkomende van wijlen Heynen HERMANS thans van Ghysebrecht BECKERS, en 3 groote roeden, een weinig noordwaarts gelegen, tusschen land van Coenen VANDER LYNDEN thans van Jacop HANSSEN en dat van Johan VANDEN DALE, priester, hem aangevallen van Henrix VAN DEN SWEERDE en verklaard heeft dat op voormeld land niets anders gevestigd is dan de gewone landcijns, alles onder verband harer goederen, zoo roerende als onroerende.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gysebrecht SMEETZ schout en schepen, Herman HOEN, Peter ZUREES, Thomas VANDEN KEETELL, Merck GHERITZ, Andries VANDER HERDEN en Meeuwis LEENEN.

N° 1673.

1502 (Augustus 30) des dartichsten dachs Augusti.

Schep. v. M. oorkonden, dat Art BECKER aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk eene jaarlijksche erfrente van 4 marken uit zijn huis op de *Holtmerckt* naast dat van Lybetten VAN GREMMY en dat van Nael CLYNS overgedragen heeft en verklaard dat buitendien op dat huis nog gevestigd is een mark cijns 's jaars.

Orig. op perkament. — Schepenen: Heynrick VAN GELLICK *anden Vrythoff* en Thomas VAN HERDEREN.

N° 1674.

1503 (Februari 18) achthyen dage in Februario.

Schep. v. M. oorkonden, dat Art BECKERS aan Peter VANDEN BIEST, priester en kapellaan van St. Servaaskerk aldaar, ten behoeve der stichting *vanden beyarden* in die kerk, eene jaarlijksche erfrente van 3 marken uit zijn huis op *de holtmerck* naast dat van Lysbet VAN GREMMY en naast dat van Christiaen BEC-

KERS overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Bylle, zoo zulks noodig mocht zijn.

Orig. op perkament. — Schepenen: Henrick VAN GELLYCK *ten alden moer* en Geret PRENTEN.

N° 1675.

1503 (Maart 8) den achden dach vanden Meert.

Schout en schepenen van Coninxhem oorkonden, dat Henrick VAN MERSEN als man en momboor zijner vrouw Agnese, aan Lenart VANDER SLACHT burger van Tongeren verkocht en opgedragen heeft 21 roeden land die hem van wege zijne vrouw aangekomen zijn van haren oom Stasse TABBARTZ, priester en kapellaan van St. Servaaskerk te Maastricht, en gelegen zijn in twee perceelen, het eene van 11 groote roeden aan den weg naar Vechmaal tusschen land van St. Servaaskerk voornoemd en land van hun medeschepen Herman LOISE en het tweede van 9 à 10 roeden bij het vorige gelegen naar den kant van Tongeren Wilhem STASSE, *te Bedoe* (1) *wart* de regulieren van Tongeren, en zij hem met inachtneming der gebruiken hunner rechtbank in het bezit van dat land gesteld hebben.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen*... van O. L. Vrouwelof fol. 33 v. — Schepenen: Wilhem VAN ELDEREN schout en schepen, Jan VAN SPROLANT, meester Houch OBRECHS schout, Art VAN HEERDEREN, Herman LOIX en Art ENGELBRECHS.

N° 1676.

Transfix. 1503 (December 17) den seventhienden dach Decembris.

Schout en schepenen van Coninxhem oorkonden, dat Gielis TABBARTS wonende te Borchloon als naaste bloetverwant van Agnese TABBARTS de 21 roeden akkerland vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken, gelost en ze aan Jan NICOLARTS

---

(1) *Bedou*, Bedeu en Widoye, Kanton Tongeren.

als *sendebode* ten behoeve van het O. L. Vrouwelof in St. Servaaskerk te Maastricht opgedragen heeft, die in het bezit daarvan naar de gebruiken hunner rechtbank is gesteld.

Afschrift ibidem fol. 34 v. — Schepenen: Wilhem VAN ELDEREN, schout en schepen, Johan VAN SPROLANT, meester Houch OBRECHS schout, Art ENGELBRECHS, Herman LOIX, Robert GRONEN en Wilhem STASSE.

Nº 1677.

1503 (Maart 11) inder moent Meert opden elffden dach.

Schout en schepenen van Vleytingen, bank van St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat Henrick SCELLEN, inwoner dier stad, en zijne echtgenoote Lysbeth aan Andries VANDEN BIESSEN, gasthuismeester van voormeld kapittel, ten dienste van het O. L. Vrouwelof *dat inder kerken synte Servoes alle Saeterdage ende Sondage naeder Vesperen ontrent vyff uren aldaer lueffelick ind eerbaerlick gedoen wart* $^1/_2$ bunder akkerland te Vleytingen *voer Cauwenberch* palende aan de hofstede der erven Loy BOLLEN, aan de hofstede van Lenart BOYEN, land van Gheret Wouter PISTERS' zoon en aan die *Cauwenberge straet gaende Tricht wart* hebben opgedragen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen, waarvoor zij hunne goederen verboden hebben.

Afschrift ibidem fol. 46. — Schepenen: Wilhem PASSART schout, Art BRANDENBERCH, Ghys SCATS van Herderen, Thys JOHANS van Lauffelt, Herman LIEBRICHS van Vleytinghen, Herman LIEBRECHS van Elcht, Coen GRYN van Aldenhoven en Loy VRINTS van Heese.

Nº 1678.

1503 (Juni 17) des sevenstiensten daichs in Junio geheyten der Broemaent.

Schout en schepenen van Grooten-Spauwen oorkonden, dat Andries VANDEN BYESSEN, priester en *gastmeyster* van St. Servaaskapittel te M., namens dat kapittel aan Heyn FYNER voor de jaarlijksche pacht van 18 vaten rogge pacht en maat van Maastricht

en een bijpand van 4 roeden bouwland zijnen *plasmoelen* te *Cleynen Mommerken* in pacht heeft gegeven, op voorwaarden dat Heyn de twee eerste jaren slechts 12 vaten rogge betalen zal en 6 *kerpen* (karpers) en na die twee jaren de 18 vaten en bij slechte of geene betaling der pacht Andrees voornoemd altijd met recht zal kunnen *dymineren* (1) *ende vervolgen op deese voerscreven plasmoelen myt hoeren bypant ende onderpant naer der banck recht ende naerden luyxen lantrecht* en Heyn voornoemd tot nadere pandstelling dier 18 vaten rogge haar heeft aangewezen 5 roeden land *op hampvelt* palende naar den kant van *Cleynen mommerken* aan het erf van Reyner VAN MEER te Maastricht, naar den kant van Westerbroeck land van Thysse LYSENS, welk land bezwaard is met 1/2 penning cijns betaalbaar des *Sondaichs nae dertheen dach* (Zondag na Driekoningen) aan de heeren van Spauwen.

Afschrift ibidem fol. 37. — Schepenen: Henrich VAN PUETHEM schout en schepen, Laurees VAN LYNDE, Noelman GOERTZ, Johan WYNANTZ, Oylryck (2) VAN WEERST, Bartholomeus MEYERS en Johan VAN MONTENAKEN.

N° 1679.

1503 (December 24) vyer ende twintych daege in Decembri.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Rutte SANDERS aan Jannes VAN BODINGEN, zijne echtgenoote Elisabet en hunne erven eenen jaarlijkschen erfcijns van drie marken uit vier naast elkander gelegen huizen in de *Royenstroete* (3) naast het huis van Reyner *stroedecker* en dat van Servoes VAN RYCKELT naar den kant van den stadswal, met de achterzijde grenzende aan het huis van Geret *solpetermeker*, overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en verklaard dat buitendien op die huizen gevestigd is eene rente van 18 oude grooten en 2 kapoenen te beuren door de kanoniken van St. Servaas.

---

(1) *dimeneeren, dymeneren, dimineren, demineeren* ook *uytdemineeren* = uitwinnen.
(2) Ulrich.
(3) De Capucijnenstraat.

Orig. op perkament. — schepenen: Johan [VAN EYNATTEN] rentmeester en schepen, Henrick VAN ANSTENROEDE, Henrick VAN GELLYCK, Coenraert INDYE HAEGE, Aert BRANDEBERCH, Hellynck HAVET, Geret PRENTEN.

N° 1680.

Transfixen. (1504 Februari 26) op Dynsdach noe groet Vastavont.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Rutte SANDERS, *pleckiere indie roedestroet* aan Jannes VAN BODINGEN, zijne echtgenoote Elysabette en hun beider erven eene jaarlijksche erfrente van 2 marken uit de huizen, vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken, overgedragen heeft, op voorwaarde de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1679.

N° 1681.

1506 (Maart 13) derthien dage inden Meert.

Rentmeester en schepenen van Lenculen verklaren, dat Rutte SANDERS, *pleckiere indie roedestroet* aan Jannes van BOEDYNGEN, rentmeester van St. Servaaskapittel, zijne echtgenoote en kinderen 1 mark jaarlijkschen cijns uit de vier huizen, in den hoofdbrief vermeld, heeft overgedragen met de verklaring dat op die huizen buitendien gevestigd staan 21 oude grooten te beuren door het kapittel van St. Servaas en voornoemde Jannes met deze mark 6 marken uit dat erf te beuren heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1679.

N° 1682.

1506 (December 10) thien dage in Decembri.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Rut SANDERS aan Jannes VAN BODYNGEN, zijne vrouw en kinderen

1 mark jaarlijksche erfrente uit de huizen waarvan melding is in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken,. overgedragen heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1679.

N° 1683.

1504 (Maart 4) opten vyerden dach van Meerte.

Schout en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Laurens VAN BERSE, broeder van Jan VAN BERSE, wijbisschop van Luik, ingevolge diens testament aan Peter VAN BREYRODE, Vrient VRIENTS, Thomas VAN HERDEREN en Henrick VAN DEN DALE, priesters en kappellanen van St. Servaaskerk, ten behoeve der broederschap van kappellanen, voor de jaarlijksche erfrente van 10 marken het woonhuis van den wij-bisschop, gelegen aan het Vrijthof naast dat van Marye SCRYNEMEKER en een huisje, van den anderen kant begrensd door het huis *den dolphyn* in erfrecht heeft opgedragen, de kapellanen voornoemd namens de broederschap beloofd hebben die 10 marken rente te zullen aflossen, iedere mark met tien gulden, en den *meer last die busscop Jan* (1) *selyger opt voerscreven huys gelaeten oft gemaeckt hadde denen aeff te stellen ende oever al voldoen sonder last oft schaede Laurens voerscreven off synre erven ende noecomelingen*, waarvoor zij de goederen der broederschap verbonden hebben, en zij daarna dat huis van 60 marken 's jaars aan Wyllem STAS van Tongeren en Yda zijne vrouw in erfrecht hebben opgedragen, onder beding hen in het rustig bezit daarvan te zullen handhaven en met de verklaring dat uit het huis niets meer gebeurd wordt dan 7 marken, alles onder hypotheekstelling der goederen van de broederschap.

Orig. op perkament. — Schepenen: Geert PRENTEN alias CLUT schout en schepen, Henrick VAN ANSTENROEDE, Henrick VAN GELLYCK *aenden Vrythoff*, Coenraert INDIE HAGE, Aert BRANDEBERCH, Hellynck HAVET en Johan VAN EYNATTEN. — Zegels: 4°. Een achtkoppig slangenkruis, in het hart een rond schild waarop een dwarsbalk, waaroverheen een St. Andrieskruis, waarop een .. ; het schild omgeven door eene omheining; omschrift: S. CONRARDI . I . DIE HAGE.

---

(1) Jan van Horne.

N° 1684.

Transfix. 1504 (Maart 5) vyff daege in Meerte.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden dat Peter VAN BREYDEROYE, Vryent VRYENTS, Thomas VAN HERDEREN en Jan VANDEN DALE, priesters en kapellanen van St. Servaaskerk, aan Wyllem STAS van Tongeren, zijne vrouw Yda en hun beider erven eene jaarlijksche rente van 60 marken in mindering van de rente vermeld in den brief, waardoor deze is getrokken, hebben overgedragen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen, waarvoor zij de goederen der broederschap hebben verbonden.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN EYNATTEN rentmeester en schepen enz. als van n°. 1683.

N° 1685.

1504 (September 23) des dryentwintichsten dachs in Septembri geheiten der Evenmaent.

Schout en schepenen van Grooten-Spauwen oorkonden, dat Ghyse KERSSE van Bilsen aan Andries VANDEN BIESSEN, kapellaan van St. Servaas, ten behoeve van het O. L. Vrouwelot in die kerk gesticht, verkocht en opgedragen heeft 12 roeden akkerland onder Spauwen gelegen *op Hampt*, palende naar den kant van Tongeren aan land van Ghyse COPIS van Maastricht, naar den kant van Maastricht aan land van Reiner VAN MEER van Maastricht en naar den kant van het *Werterbrueck* aan land van Johan RANDACH, onder beding hem tegen alle aanspraak daarop te zullen vrijwaren en verklaard heeft, dat op voormelde 12 roeden land gevestigd is eene rente van 2 penningen 's jaars betaalbaar met het feest van den H. Dionysius (9 October).

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen...* van O. L. Vrouwelof fol. 56 v. — Schepenen: Heynrick VAN PUTTHEM schout en schepen, Laurees VAN LYNDE, Noelman GOERTS, Johan WYNANTS, Bartholomeus MEYERS, Ulrick VAN WERST en Johan VAN MONTENAKEN.

N° 1686.

1504 (September 23) des dryentwintichsten daechs in Septembri geheyten der Evenmoent.

Meier en schepenen van Klein-Spauwen oorkonden, dat Ghyse KERSSE van Bilsen, met inwilliging van zijnen momboor Kirst CLERCX van Spauwen, aan Andries VANDER BIESSEN, priester, als rentmeester van het O. L. Vrouwelof in de St. Servaaskerk te Maastricht, verkocht en opgedragen heeft 21 roeden akkerland gelegen *int Bergervelt op dat heut te Cleynen Spauwen wart* naast land van Willem BELLARTS en naar den kant van Amelsdorp naast land van Goert LANTMETERS VANDER EYCKFN, landmeter, belast met eene rente van 3 penningen 's jaars, betaalbaar met het feest van den H. Dionysius en met eene pacht van 3 vaten gerst te leveren met het feest der H. Gertrudis, op voorwaarde de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Afschrift ibidem fol. 57 v. — Schepenen: Goert BROENSCH meier en schepen, Laurees VAN LINDE, Noelman GOERTS, Johan DANIELS, Johan MERTENS, Vrient VAN AMELSDORP en Goert LANTMETERS VANDER EYCKEN.

N° 1687.

1505 (Maart 10) in den Meert theen dage.

Meier en laten van het gezworen laathof van Jonckhout te Eygenbilsen, behoorende aan ridder Reynaert VAN MERODE, heer tot Frenssen, tot Mobertingen, Hoellech en Castelian, oorkonden, dat Lysbeth STUNEN, met inwilliging van haren momboor Tilman STEVENS, aan haren zoon Peter haar recht en aanspraak op 6 groote roeden akkerland in een perceel gelegen achter *convelt* palende ter *convelterstracten waert* aan land der vrouwe van Luyt, naar den kant van Breegden aan land van Voes ENGGELEN van Veldweselt, overgedragen heeft en deze ze aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk opgedragen heeft als bijpand van een half bunder, waaruit de broederschap beurt eene jaarlijksche erfpacht van een vat rogge.

Orig. op perkament. — Laten: Andries HAGEN meier en laat, Wilhem

PETERS, Vrynt VAN AMELSDORP, Henric VAN PUTHEM, Jan BROEDERS, Theus VAN HEZE en Matheus VAN MOBERTINGEN.

N° 1688.

1505

Meier en laten van het gezworen laathof VAN DEN BORCH behoorende aan Ffranssoeye, dochter van wijlen Jonker Lambrecht heer tot Mopertingen, en gelegen te Eygenbilsen, oorkonden, dat Gysebrecht KERSS van Bilsen aan Andries VANDER BIESSEN, meester van St. Servaasgasthuis ten behoeve van het O. L. Vrouwelof, verkocht en opgedragen heeft 21 groote roeden bouwland in twee perceelen gelegen, het eene houdende 12 roeden bij Amelsdorp naast land der erven Claes BOELEN, land van Lenaert JOEST en land van Gerit GOETCOUPS, het tweede van 9 roeden, nabij het vorige gelegen, palende aan land van Lenaert JOES en land van Vrint VAN AMELSDORP, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen en landen...* van O. L. Vrouwelof fol. 59 v. — Laten: Henrick VAN PUTTHEM meier en laat, Willhem PETERS, Andries HAGEN, Vrient VAN AMELSDORP, Jan BROEDERS, Theus VAN HEEZE en Matheus DE MOPERTINGEN.

N° 1689.

1505

Meier en laten van het gezworen laathof van Jonckhout te Eygenbilsen, behoorende aan ridder Reinart VAN MERAEDT heer tot Frensse, Mopertingen, Hoelbeeck, Casteliaen enz., oorkonden, dat Gysebrecht KERSSE van Bilsen aan Andries VANDEN BIESSEN, meester van St. Servaasgasthuis, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof in St. Servaaskerk verkocht en opgedragen heeft 14 groote roeden akkerland in twee perceelen, waarvan het eene van 8 roeden gelegen tusschen het *Moersbroeck* en Amelsdorp naast land

der Balie Biessen van Maastricht, land van Lenart AERTS en land van Kerst VRIENTS en het andere groot 6 groote roeden gelegen is bij *dat Engelroedt*, van welke perceelen jaarlijks betaald worden 5 penningen en 3 *hellincks* (1).

Afschrift ibidem fol. 58 v. — Laten: Andries HAGEN meier en laat, Wilhem PETERS, Vrient VAN AMELSDORP, Jan BROEDERS, Heinrick VAN PUTTHEM, Theus VAN HEEZE en Matheus VAN MOPERTINGEN.

N° 1690.

1506 (Januari 28) mensis Januari die XXVIII.

Frater Johannes DE MECHLINIIS, gewezen guardiaan der Franciscanen te Brussel, frater TIELMANS, lector, en de overige paters en fraters van dat klooster verklaren, dat zij van de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht ontvangen hebben de som van 400 Rijnsche guldens die hun medebroeder Johannes VAN BEERSEL (2), bisschop van Cyrene, uit de uitkomsten van hun huis in leen had ontvangen en welke hij bij testament, met toestemming van den pauselijken legaat Raymundus, bepaald had, dat door voormelde broederschap hun zou worden terugbetaald uit de opbrengsten van zijn huis te Maastricht nabij St. Servaaskerk gelegen.

Orig. op perkament.

N° 1691.

Transfix. 1506 (Januari 28) acht ende twintich dage in Januario.

Schout en schepenen van Lenculen oorkonden, dat broeder Jan VAN MECHELEN, guardiaan en broeder Tylman *leesmeester* voornoemd hun getoond hebben den perkamenten brief waardoor deze

---

(1) *Hellinck, hallinc, halinc, haling, alling* is de naam eener kleine munt ter waarde van een halven penning of myt.

(2) Johannes BOURGEOIS DE MONTE geboren te Beersele in Noord Brebant, S. Th. doctor was Minderbroeder. In 1485 werd hij gewijd tot bisschop van Cyrene, en benoemd tot wij-bisschop van Luik onder Jan VAN HORNE.

is getrokken en waarbij zij verklaren, dat de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk hun de som van 400 guldens betaald heeft en zij dit legaliseeren.

Orig. op perkament. — Schepenen: Geret PRENTEN schout en schepen, Henrick VAN ANSTENRODE, Henrick VAN GELLYCK, Coenraert INDIE HAGE, Aert BRANDEBERCH, Hellinck HAVET en Johan VAN EYNATTEN.

N° 1692.

1506 (Februari 6) des seesden daichs in Februario.

Schep. v. M. oorkonden, dat Heyn HEX als uitvoerder des testaments van Ghorys VAN LAYNAKEN met inwilliging van Ingel BECKERS, medeuitvoerder, aan Andrees VANDEN BIESSEN, rector van het O. L. Vrouwelof in St. Servaaskerk, ten behoeve daarvan eene jaarlijksche erfrente van 2 marken uit het huis van Engel VAN LICHTEBORCH naast dat van Daengel BECKERS, gelegen in de *groete loerestraat* (Groote Looiersstraat) *by der wiermolen* tusschen de beide Jekertakken, heeft overgedragen, onder beding het rustig bezit dier rente te zullen vrijwaren en die overdracht te zullen doen bekrachten door zijne echtgenoote Marie.

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen...* van O. L. Vrouwelof fol. 43 v. — Schepenen: Dierick BRAETZ en Gherart PRENTEN.

N° 1693.

1506 (Mei 24) vyer ende twyntich dage inden Mey.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Elysabet LEUTEN, *als eyn tochtersse*, aan hare beide kinderen, Catryne en Nale LEUTEN, haren tocht van 2 marken jaarlijkschen erfcijns uit een huis te Lenculen tusschen dat van Lens MOUS en dat van Jacob BAERTS den jonge heeft overgedragen en Catryne en Nale die 2 marken aan Janne VANDER VOLMOELEN als rentmeester der broederschap van kapellanen in St. Servaaskerk hebben overgedragen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen na-

komen en verklaard dat uit vermeld huis nog gebeurd worden $3^1/_2$ marken erfcijns 's jaars, alles onder verband hunner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN EYNATTEN rentmeester en schepen, Henryck VAN ANSTENROEDE, Henryck VAN GELLYCK, Coenraert INDYE HAEGE, Aert BRANDEBERCH, Hellynck HAVET en Geret PRENTEN.

N° 1694.

1506 (Augustus 19) noegenthien dage in Augusto.

Schep. v. M. oorkonden, dat Michiel OLYSLEGER van Wyck met Jan VANDER VOLMOELEN, rentmeester, ten behoeve der *presentien* van St. Servaaskerk met toestemming van Peter VAN BREDEROYE, meester der kapellanen en dier *presentien* geruild heeft eene jaarlijksche rente van 2 marken uit Fyken DOEMEN huis *opten balyoen* tusschen de huizen van Jan MEYS en van Jan DUMELS voor eene dergelijke rente uit het huis van Peter VAN YSEREN te Wyck naast dat van Yngel CUPER en dat van Gyelys TIMMERMAN van Lyebeke, onder beding wederzijds het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren.

Orig. op perkament. — Schepenen: Hellinck HAVET en Geret PRENTEN.

N° 1695.

1507 (April 26) sesendetwintich dage inden Aprille.

Schep. v. M. oorkonden, dat Jan LENAERTS ten behoeve van Elsen VAN STERCKENROIDE en hare kinderen verwekt bij Henryck WELLIS, doctor in de medicijnen, proost te Arnhem en kanonik van St. Servaas te Maastricht, eenen jaarlijkschen erfcijns van 6 marken uit zijn huis *indie lange lenculenstroet* naast dat van Wyllem TIMMERMAN en naast dat van Cloes SAMMEN overgedragen heeft, onder beding die overdracht te zullen doen bekrachtigen door zijne echtgenoote Eva en met de verklaring dat op vermeld huis nog gevestigd is eene rente van 2 marken 's jaars.

Orig. op perkament. — Schepenen: Dieryck BROETZE en Laurees CALABER.

N° 1696.

Transfix. 1509 (September 1) op synt Gylisdach.

Schep. v. M. oorkonden, dat Else VAN STERCKENRODE aan Henricx SIBERTI, priester en kapellaan van St. Servaaskerk, en Jannes VANDER VOLMOLEN als rentmeester der broederschap van kapellanen dier kerk, ingevolge testamentaire beschikking van Henrick WELLYS doctor in de medicijnen, proost van Arnhem en kanonik van St. Servaaskerk voormeld, van de 6 marken jaarlijksche erfrente, vermeld in den brief, waardoor deze getrokken is, 2 heeft overgedragen aan de broederschap *vanden dertich pryesteren* en de overige 4 aan de gezamenlijke kapellanen en beneficianten dier kerk, die daarvoor zijn jaardienst (1) zullen houden, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Geret PRENTEN en Johan VAN EYNATEN.

N° 1697.

1508 (Maart 17) des seventhienden dachs inden Mert.

Schep. v. M. oorkonden, dat heer Wyllem VANDEN MOER, priester, afstand gedaan heeft van eenen jaarlijkschen cijns van 10 schellingen, waarvan 6 ten behoeve van den pastoor van St. Jacobskapel in de Breedestraat en de overige 4 ten behoeve der fabriek dier kapel, te beuren uit zijn huis (2) *opten balion* naast dat van Wyllem VAN BAVART, *scomeker*, en onder hypotheekstelling zijner goederen beloofd heeft de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Laurens CALABER en Geraert PRENT.

(Wordt vervolgd).

---

(1) Die jaardienst werd bij de broederschap gecelebreerd op 29 Mei en is aldus ingeboekt in het necrologium: *Anniversarium domini et magistri Henrici de Wellis, doctoris et canonici, II marcas et capellanis ubique celebrantibus et sepulcrum eius visitantibus IIII marcas.*

(2) Uit de noot in dorso blijkt, dat dit huis gelegen was op den hoek der Bouillonstraat ... *op den beliven op ort hueys Willem Scoenmerker;* met eene latere hand er bij geschreven: *nu Jacob Sconmerker inter rectorem et fabricam X scillingen samen.*

Een weinig bekend schilderij van de belegering van Maastricht door de Luikenaars in 1408.

In de maand Augustus van het jaar 1907 bezocht ik het oude Beiersche stadje Rothenburg op der Tauber.

Deze stad vertoont nog geheel het voorkomen van een versterkte plaats uit de 16^{e} of 17^{e} eeuw met haar wallen, poorten en andere verdedigingswerken.

Het stadje is vooral bekend door de belegering, die het in den dertigjarigen oorlog moest ondergaan; in 1631 werd het door de Keizerlijke troepen onder Tilly genomen en kon zich slechts van een plundering redden, toen het den oud-burgemeester Nusch gelukte een beker wijn van 3,5 liter inhoud in een teug te ledigen, welke voorwaarde door Tilly gesteld was om de plundering af te wenden en te doen vervangen door eene belasting.

Onder de vele bezienswaardigheden van deze stad moet in de eerste plaats genoemd worden het „Rathaus" een prachtige renaissance-bouw.

De groote zaal van dit gebouw, de zoogenaamde „Kaisersael" is versierd met een aantal groote schilderijen, die heldenfeiten voorstellen van de Beiersche vorsten.

Deze schilderijen zijn afkomstig uit de Schleissheimer Gemäldegalerie (Schleissheim is een slot in de omgeving van München).

Een dezer schilderijen trok bijzonder mijn aandacht; het was een groot doek, naar schatting van 3 bij 6 Meter.

Op den achtergrond een brandende stad met links een berg en op den voorgrond strijdende ridders en een algemeen handgemeen.

Daar ik in de meening verkeerde, dat van deze schilderij reproducties zouden zijn te krijgen (ik had ze reeds van andere

schilderijen op het raadhuis gezien) verzuimde ik de noodige aandacht aan het onderschrift te wijden en herinnerde ik mij er van, dat het een Beiersch vorst was, die in Maastricht belegerd werd.

Mijn verblijf te Rothenburg duurde slechts kort, ik was dus niet verder in de gelegenheid om ter plaatse een onderzoek in te stellen.

In Holland teruggekomen stelde ik den heer A. J. A. Flament, Rijksarchivaris in Limburg, in kennis met het bestaan van dit schilderstuk.

De heer Flament deelde mij mede, dat het bestaan ervan hem en vermoedelijk ook aan vele Nederlanders onbekend was; uit mijne beschrijving meende hij te moeten opmaken, dat het eene episode moest zijn uit het beleg van Maastricht in 1407 of 1408, toen de prins-bisschop de elect van Luik, Jan van Beieren naar Maastricht de wijk had genomen.

Ik had mij intusschen tot den directeur der Schleissheimer Gemäldegalerie gewend om inlichtingen te verkrijgen.

Geheimrat D[r] von Reber, K. B. Zentral Gemäldegalerie-Director der Alte Pinakothek te München was zoo vriendelijk mij de gewenschte inlichtingen te verschaffen.

Hij schreef o. a.:

„Unser Inventareintrag lautet:

„*Maler:* Joh. Georg. Tischer, geboren 1580 in Augsburg, ge- „storben in 1643 in München.

„*Gegenstand:* Johann II, Herzog von Beyern aus der linie „Straubing-Holland, geboren 1373; 1390—1417 Bischof von Lüttich, „1417—1425 Herzog von Holland, siegt mit Hilfe seines Bruders, „des Herzogs Wilhelm von Hennegau, über die Rebellen bei „Maestricht, wo er belagerd wurde.

„Inv. n°. (Rückseit.) 3519.

„1824 restaurirt, abermals beschädigt. Durch ongeschickte Res- „tauration charakterlos und sehr entwerthet".

Ook was hij zoo vriendelijk mij eene vergunning te geven om een photographie van dit schilderij te laten maken; ik zond deze naar eene bekende firma daar ter plaatse met verzoek er gevolg aan te willen geven, maar het antwoord hierop bleef evenals dat op het nog eenige malen herhaalde verzoek om inlichtingen aan die firma, uit.

Ik ben dus zeer tot mijn spijt niet in de gelegenheid aan de lezers van de *Publications* eene afbeelding van dit voor de Maastrichtsche geschiedenis zoo belangrijke schilderij aan te bieden.

Aangezien de belegeringen van de jaren 1407 en 1408 reeds zeer uitvoerig beschreven zijn door wijlen Mr. Franquinet diene slechts de volgende beknopte toelichting op de beschrijving van het schilderij in de inventaris.

Jan van Beieren, de jongste zoon van den graaf van Holland, Albrecht van Beieren was in het jaar 1390, op nog geen achttienjarigen leeftijd, op den Luikschen bisschopszetel geplaatst, die toen open stond door het overlijden van den bisschop Arnold van Horne; hij werd echter nimmer „geordend" en was dus slechts elect.

Door zijn onwaardig gedrag maakte hij zich zeer gehaat, zoodat alle steden van zijn bisdom tegen hem in opstand kwamen behalve Maastricht en St. Truiden.

13 Juni 1405 vestigde hij zich te Maastricht, daar hij gedwongen was zijne residentie te ontruimen.

Het schijnt, dat Maastricht zich niet over den bisschop heeft te beklagen gehad, want de stad bleef hem nu en later trouw.

De Luiksche Staten hadden 7 September 1406 Jean de Rochefort tot momboir (landvoogd) verkozen, die echter voor deze waardigheid bedankte, waarop den 27sten September van dat jaar Hendrik van Horne, heer van Perwez, verkozen werd, terwijl zijn zoon Dirk van Horne tot bisschop verheven werd.

Het kapittel te Luik keurde deze keuze niet goed, waarvan het gevolg was, dat 5 October 1406 alle kanunniken door den nieuwen bisschop werden verbannen.

Hij kreeg in Maart 1407 van Paus Benedictus te Avignon zijne erkenning als bisschop van Luik.

Jan van Beieren intusschen, gesteund door Jan van Heinsberg en andere Duitsche edellieden, ondernam van uit Maastricht verschillende strooptochten in het Luiksche gebied.

Hendrik van Horne deed hetzelfde; hij veroverde St. Truiden en verwoestte de kasteelen van de edelen, die Jan van Beieren getrouw bleven; enkele van hen werden te Luik onthalsd en op het hoofd van de anderen werd een prijs gesteld.

De stad Maastricht besloot zich, in overleg met de 23 ambachten, onzijdig te houden, maar voor het geval van mogelijke vijandelijkheden werden toch de noodige voorzorgsmaatregelen genomen.

De Luikenaars hadden de hulp weten te verkrijgen van den hertog Anthonius van Bourgondië; deze maakte namelijk aanspraak op het hertogdom Brabant, in welke aanspraken hij niet erkend werd door den Duitschen Keizer Ruprecht van den Paltz.

Hij rukte met een leger naar Maastricht op en betrok een legerplaats bij Vleitingen, ongeveer een uur van de stad verwijderd.

De Luikenaars legerden zich bij Wonck aan de Jeker, op ongeveer twee uur van de stad.

In het kamp van Vleitingen werd nu tusschen de Luikenaars en den hertog van Bourgondië een verdrag gesloten, waarbij bepaald werd, dat de Luikenaars hem zouden steunen, wanneer Maastricht zou weigeren hem als Hertog van Brabant te erkennen; wederkeerig beloofde hij om, wanneer hij als souverein in Maastricht erkend zou zijn, alles in het werk te zullen stellen om Dirk van Perwez als bisschop en mede-souverein van de stad te doen erkennen.

Hij zond daarop herauten naar Maastricht, om te verzoeken met zijn leger te mogen binnenrukken, daar hij zich, zooals gebruikelijk was, wilde doen huldigen als heer der stad en vervolgens wilde trekken naar het land van Valkenburg.

De Maastrichtenaren zonden nu eene deputatie naar het kamp van Vleitingen bestaande uit de burgemeesters Antonie Yserman en Arnold van Hees en de vier kapiteins van den burgerwacht.

Men wilde de hertog gaarne als heer van Maastricht huldigen, mits hij de privilegiën eerbiedigde en hij nog eenige nieuwe wilde geven.

Het zou hem niet vergund zijn meerdere troepen mede te nemen dan zijne voorgangers, terwijl Hendrik van Perwez, en diens zoon Dirk niet in zijn gevolg in de stad zouden mogen komen.

Vooral op aandringen van de Brabantsche steden ging de hertog op deze voorwaarden in. Hij deed een plechtigen intocht in Maastricht en werd den 8[sten] October 1407 plechtig gehuldigd in de Sint Servaaskerk.

Zijn leger trok in kleine afdeelingen de stad door; de troepen kwamen binnen door de Tweebergerpoort en verlieten haar door

de Oude Wijkerpoort, terwijl geen troep werd binnengelaten voordat de voorgaande de stad weer verlaten had.

Deze doortocht van het leger duurde zoo drie dagen.

Nadat de Hertog uit Maastricht was vertrokken zond hij nog den heer van-Sint Pol naar de stad om de inwoners te verzoeken den heer van Perwez als bisschop te willen erkennen.

Jan van Beieren was middelerwijl naar Holland vertrokken om hulp te zoeken bij zijn broeder Willem VI, graaf van Holland.

Door tusschenkomst van den hertog van Bourgondië, die met zijn leger naar Brabant trok, werd nu 17 October 1407 een wapenstilstand gesloten tusschen Maastricht en de Luikenaren.

Deze laatsten waren niet tevreden met den steun dien zij door het te Vleitingen gesloten verdrag, van den Hertog hadden verkregen, zij verbraken dientengevolge den wapenstilstand en sloten 24 November 1407 de stad in.

Jan van Beieren was inmiddels met een groote stoet edelen en hulptroepen in Maastricht teruggekeerd en verdedigde de stad hardnekkig.

7 Januari 1408 moesten de Luikenaars het beleg na hevige verliezen te hebben geleden opheffen; de hevige koude was hiervan ten deele ook oorzaak.

Jan van Beieren deed van uit Maastricht verschillende strooptochten in het land van Luik en in het graafschap van Loon; daar de Luikenaars eveneens in deze streken plunderden en stroopten, werden beide landschappen ernstig door den krijg geteisterd.

Willem VI had om zijn broeder hulp te kunnen verleenen een wapenstilstand gesloten voor den tijd van drie jaren met de Gelderschen, met wie hij in den Arkelschen oorlog was gewikkeld.

Ook had hij de hulp ingeroepen van zijn zwager, den hertog Jan van Bourgondië (1), deze, zeer krijgszuchtig van aard, onthield zijn steun niet en bracht een leger in het veld tegen de Luikenaars.

In Luik begreep men, dat wilde de rust terugkeeren, Maastricht moest vallen.

22 Mei 1408 werd dus wederom het beleg voor die stad geslagen, naar men zegt met een leger van 100.000 man.

Jan van Beieren was niet in de vesting, maar bevond zich in

(1) Willem VI gehuwd met Margarita, dochter van Philips den Stoute, Hertog van Bourgondië, sedert 16 van Sprokkelmaand van het jaar 1405 graaf van Holland.

Duitschland om hulptroepen te werven; hij keerde daar vandaan terug in het eind van Mei met een aanzienlijke versterking van edellieden en hulptroepen.

Het gelukte hem zich door het Luiksche leger heen te slaan en Maastricht binnen te rukken.

Hij poogde nu eene verzoening tot stand te brengen, maar het mocht hem niet baten, van beide zijden werd de krijg met hardnekkigheid voortgezet en bracht men elkander hevige verliezen toe.

De belegering had misschien voor Maastricht een slecht verloop gehad, ware niet Willem VI met een leger Henegouwsche troepen het bisdom Luik, dat geheel van troepen was ontbloot, binnen gerukt.

In Augustus 1408 waren tengevolge hiervan een groot aantal der belegeraars naar het land van Luik teruggekeerd, waardoor de moed der belegerden steeg.

Ook verspreidde zich het gerucht van den aantocht van het leger van Jan zonder vrees, hertog van Bourgondië, dat Jan van Beieren te hulp kwam.

21 September 1408 werd het beleg van Maastricht door de Luikenaars opgebroken.

Bij Othée niet ver van Tongeren, had 23 September 1408 een verwoede slag plaats tusschen de bondgenooten en de Luikenaars, deze laatsten verloren 20.000 man, terwijl ook de bisschop Dirk Perwez en zijn vader onder de gesneuvelden behoorden.

Jan van Beieren rukte nu met zijne bondgenooten Luik binnen en hield daar een strafgericht.

Bij vonnis van 24 October 1408 werd bepaald, dat alle steden van het bisdom Luik behalve Maastricht hunne privilegien en vrijheden verloren.

Hiermede eindigden de Luiksche onlusten.

Het beleg van Maastricht in deze periode mag met de belegeringen in 1579 en 1632 op een lijn worden gesteld.

BREDA.

H. DYSERINCK,
LUITENANT DER INFANTERIE.

Le siége de Maestricht en 1794.

La relation de ce siége par le général de Marescot, publiée par M. Eversen dans le tome XVI des Publications (page 345), est accompagnée d'un plan, communiqué par Mr G. D. Franquinet. Je crois utile de faire remarquer que sur ce plan les travaux des assiégeants sont tracés avec exactitude, mais que le plan des fortifications de la ville est très inexact. On a simplement copié le plan du siége de 1748, plan livré par M. de Marne, et publié en 1754 à Paris par Jaillot; sans tenir aucun compte des nombreuses et importantes modifications que les fortifications ont subies de 1768 à 1773.

VICTOR DE STUERS.

TABLE ALPHABÉTIQUE.

A.

B.

C en K.

D.

E.

F, Ph. en V.

G.

H.

I, J en Y.

L.

M.

Enseignes de maisons:

N.

O.

P.

Q.

R.

S. et Z.

U.

W.

PLANCHES.

SUPPLEMENT.

Het Cijnsboek van het adellijk huis Nieuwenbroeck,

Grafelijk-Bentheimsch leen onder Beesel (bij Venlo).

Eenige aanteekeningen over de leenakten van 1325, 1404 en 1621

door

A. J. A. FLAMENT,
Rijks-Archivaris in Limburg.

De kundige schrijver van den *„Manuel d'histoire, de Généalogie et de Chronologie"*, A. M. H. J. Stokvis, door mij 5e bladz. van mijn inleiding aangehaald, en wien ik mijn uitgave van het Cijnsboek had toegezonden, had de vriendelijkheid mij het volgende mee te deelen, waarvoor ik hem hier mijn dank betuig.

„Wat de drie in het Cijnsboek afgeschreven leenakten betreft, „kan men, dunkt mij, ten minste ten aanzien van de oudste twee, „gerust zeggen, dat het falsificatiën zijn en nog wel aartsdomme. „Hoe kan een Graaf van Bentheim zich in 1325 noemen Graaf of „Heer van (Hohen-) Limburg, Wevelinghoven, Alpen, Lennep, „etc., al welke heerlijkheden de Bentheim's eerst veel later „erfden? De in de akte van 1325 genoemde Adolf, die zich het „genoegen kon gunnen al die titels te voeren, regeerde eerst van „1606—1625! Ook de akte van 1404 moet valsch zijn, want „Bernard I (†1421) kon ze moeilijk uitvaardigen „off unseren schlos „Wevelinghoven", aangezien Wevelinghoven eerst door Eberwin „II (1466—1498) verkregen werd. Het schijnt dus dat niet de

„akten van 1404 en 1621 gevolgd zijn naar die van 1325, maar „dat die van 1325 en 1404 gefabriceerd zijn naar die van 1621. „Achter de namen van de in die paar stukken vermelde leenman- „nen van Nieuwenbroeck zal dus zeker wel een ? geplaatst kun- „nen worden."

Ik had al gezegd op de 9e bladz. van mijn inleiding: „Tegen de 1e akte heb ik zeker bedenking. Ik wist namelijk niet hoe ik het had met al die *drie* akten. Van den eenen kant weerhield mij dat „gecollationneert tegen den *orginelen* brieff in pergament *geschreven* en *besegelt* als boven, door den Greffier van sijne Coninckliike Maiesteit Raedt des Vorstendombs Gelre" N. Maen. De bezegeling nog wel aldus beschreven bij alle drie de akten: »*Ende was onder uythangende eenen segel in groenen* (de 3e *roden*) *wasche aen eenen dobbelen pergamenten sterte.*« !

En men lette wel deze collationneering is in origineel met zegel.

Wat heeft die griffier dan gezien?

Ik had uit het werk van Stokvis al kunnen weten dat ook in den 2en leenbrief de titulatuur niet juist was, maar ik dacht aan vergissingen van den copiïst, die bijv. den aanhef der laatste akte, die hij 't best zou hebben kunnen lezen, zooal niet deze alleen, maar had afgeschreven en zich op enkele plaatsen vergist.

„Greif niemals in ein Wespennest
Doch wenn du greifst, so greife fest"

meende ik.

Niet echter in een wespennest maar eigenlijk in een bijenkorf moet men grijpen, want behalve uit de titulatuur, plaats van uitgifte, hierboven vermeld, ook uit inhoud en vorm, zooals gedeeltelijk in de inleiding besproken is, en deels hierna zal volgen, (met mededeeling van een echte leenakte), zal die valschheid uit de bijenkorf in de drie leenakten reeds blijken.

Ziehier namelijk het bewijs.

Er komen in de drie akten de uitdrukkingen voor: schwerm, schwerms schwerm en engerlingh. Wat beteekent dat?

In verschillende Duitsche en oud-Nederlandsche woordenboeken in *Kluge, Etymologisch Wörterbuch der Deutschen Sprache* zocht ik te vergeefs naar eene passende beteekenis, alleen vond ik „Kornmade." In het Nederlandsch vond ik „larve van den meikever". Alleen het plaatselijk spraakgebruik van Beesel en

omstreken (1) geeft daarop het antwoord. Deze uitdrukkingen bestaan nog te Beesel naar ik meen, bestonden zeker eenige jaren geleden, gelijk ik vernam van eene oude dienstbode op het kasteel Nieuwenbroeck, die nog onder Mevrouw van der Straeten daar had gediend, welke zich met bijenteelt bemoeide. Een „schwerm" is de eerste zwerm bijen, die met eene koningin aan het hoofd de hoofdkorf of kaar verlaat, de tweede zwerm en volgende uit den hoofdkorf zijn de „engerlingen" en de zwerm die zich uit de eerste zwerm die de korf verliet afzondert, is de „schwerms-schwerm." Volgens Schuerman's Vlaamsch idioticum is engerling (=hangeling) de zwerm, die zonder „moeder" de korf verlaat en ergens *hangen* blijft.

Nu zijn de akten te Bentheim uitgegeven en dat men daar Beeselsch plat kende zou al heel verwonderlijk zijn; de rest van de drie akten is een geheel ander taaleigen, meer Hoogduitsch.

Vervolgens ben ik in staat om een echte leenakte af te schrijven, die nl. alle kenteekenen van echtheid draagt en door mij op de 8e bladz. van mijn inleiding is vermeld, nl. 1660 Augustus 4.

Wir Ernest Wilhelm Grave zu Bentheim Tecklenburg, Steinforth unndt Limburg, Herr zu Reda, Wevelinghoven, Hoia, Alpenn unndt Hilffenstein, Erbvogt zu Cölnn, thun kundt unndt bekennenn hirmitt dasz wir dem WollEdelen unndt vesten unserenn liebenn getrewen Gerhardten van Baxenn haben erlehnet undt erlehnen demselben krafft dieses brieffs in manstatt mit den adelichenn Hause unndt guth zu Newenbruch mitt dem hoff Tgen Broick mitt dem alingen hoff zu Oyen unndt hoffenn Tgen Rade die zu dem hause gehoeren mitt allem dem guth zu Besell mit der Mühlen genandt Ronckenstein, fischereyenn unndt steill auff der Maasenn dem gerichte Lehenwahr, loetenbanck, jacht unndt zehendenn grob unndt schmall des dorffs zu Besell, item mitt dem alingen Kirchengifft, pastoreyenn, küstereyenn, der Kirchenn zu Besell sambt dreyen altaren in derselbenn kirchenn nemblich Sanctae Catharinae, Sti Nicolai, unndt Sti Anthonii, Item, denn bierraccis von jedem fas zwey maasz sambt allenn anderen obgemelter güter unndt hauses pertinentien, ap- unndt dependentien, recht und gerechtichkeit, allermaszen dieselbe

(1) 't Heele Noorden van Limburg?

von altersz hero von unnz unndt unserer Graffschafft Bentheim zu lehenn gehn undt getragenn werden, worauff ernänter von Baxenn unnsz negst endtrichtungh gebührenden hergewadts leiblich geschworen unnsz undt ernänter unser Graffschafft getrew, holdt, gehorsamb unndt gewartig zu sein, unser bestes zu beforderen, unndt schaeden nach vermögen abkehrenn zu helffen obgemelte lehenstücken unversplittert unnd oinbeschwert beieinander zu haltenn, nichts ohne unserenn ausztrücklichenn consens davon zu ersetzenn zuveralieniren oder zu beschweren, sonder alles das jenige zu thun unndt zu laissenn wass ein getrewer lehenmann seinem lehenherrn zu erzeigen schüldig ist, mitt denn bedingk auch dass der vasallus schüldig unndt gehaltenn sein solle das jenige so von offtgemelten lehenstücken unrechtmeszig endtaüszert oder sonstenn versetzet sein mogen mitt obigen adelichenn sitz zu reunyrenn unndt zu dieser lehnenncammer wieder zu pringenn, vorbehältlich dannoch unnsz unndt einem jedenn seines daran habenden rechtensz; unndt seindt hierüber unndt angewesenn alsz manne von lehenn der wolledeler unndt vester so dann ehrnvest unndt hochgelährter unser respective hoffmeister, landtschreiber, liebe getrewe Frenntz Wolff zu Füchtelen unndt Peter Recke der rechtenn doctor; zu wahrheits uhrkundt habenn wir diesenn lehenbrieff eigenhändigh unterschrieben unndt mitt unserm anhangendenn gräfflich insiegel bekrafftigenn lassen; Geschehenn auff unsern Schlosz Bentheim dem 4 Augusti Anno sechszehenhundert unndt sechszigh.

(Handteekening zeer onduidelijk dooreengeslingerd en gekruld, zegel verloren).

Dit is een brief zooals een leen*heer* ze uitgeeft, de andere drie zijn zooals een leen*man* ze samenflanst. In den echten worden de *plichten* van den leenman naast zijn rechten vermeld, worden ook de *rechten* van den leen*heer* omschreven. Van de bijenzwermerij is er geen spraak in den echten. Van *het gerecht* te Beesel is ook geen spraak in de echte akte, wel van de laatbank, tenzij met gerecht in de drie valsche, laatgerecht is bedoeld en in de 14e en 15e eeuw nog geen schepenbank te Beesel was.

Of nu ook de namen der leenmannen in de drie akten niet juist zijn?

Die in de laatste laat zich ook elders nawijzen en die in de twee eerste zijn namen van edellieden uit de streek.

Mijns inziens is de *inhoud* der akte, zoover de rechten van den leenman er in omschreven zijn, grootendeels met de waarheid overeenkomstig, de plaatselijke historie is misschien ook geen geweld aangedaan, bijv. de namen der leenmannen kunnen juist zijn, maar de vorm, dat is de akte zelf, is verdicht. Wanneer de stukken zijn opgemaakt en wat het doel was, is moeielijk met zekerheid te zeggen. Misschien was het bezwaar door de Staten van Gelder te Roermond gemaakt om den heer van Nieuwenbroeck wegens dit kasteel zitting te verleenen in de ridderschap, dus tegen de riddermatigheid daarvan, de aanleiding tot die verdichting.

Maar wat ik van den griffier van Zijner Majesteits Raad in 't Overkwartier van Gelder moet denken, die toch beweert de oorspronkelijke perkamenten met hun zegels in groene was aan dubbele perkamenten staarten zelf te hebben gezien, die ze met de afschriften collationeerde en deze toen voor eensluidend verklaarde, dat weet ik niet! Een paleograaf en diplomaticus was hij zeker niet.

ERRATA.

8e bladz. (1) aant. 4 staat volgende leenmannen, lees: volgenden leenman.
15e „ 5e r. v.b. staat: moest, lees: mach.
16e „ 13e r. v.o. lees: Koennen.
19e „ 8e r. v.o. „ Beursken.
23e „ 15e r. v.b. staat: gededigen, lees: genedigen.

Onder de plaat leze men in plaats van Burgers: Bingen.

(1) Wij geven de bladzijden van het artikel aan.

TABLE DES MATIÈRES.

ERRATA.

Pag. 15, ligne 3, *au lieu de:* Sottikof, *lisez:* Soltikof.
„ 205, „ 13, *au lieu de:* cerenisiator, *lisez:* cerevisiator.
„ 285, „ 20, *au lieu de:* Suckerorde, *lisez:* Suckenorde.
„ 352, „ 2, *au lieu de:* Kuckelantz, *lisez:* Kuckelartz.

PUBLICATIONS

DE LA SOCIÉTÉ

HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DANS LE LIMBOURG

à MAESTRICHT.

TOME XLIV.

NOUVELLE SÉRIE,

TOME XXIV.

Vis unita major.

1908.

IMP. LEITER-NYPELS, MAESTRICHT.
1908.

LISTE DES MEMBRES

DE LA

SOCIÉTÉ HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DANS LE LIMBOURG

à MAESTRICHT.

Comité.

Dr P. J. H. Cuypers, président.
A. J. A. Flament, vice-président.
Dr P. M. H. Doppler, secrétaire.
M. Rutten, conservateur.
S. H. J. Schaepkens van Riempst, trésorier.
V. Schols, bibliothécaire.
J. L. Meuleners.
P. Albers S. J.
W. Goossens.

Membres honoraires.

A. van den Peereboom, Ministre d'Etat, Ypres.

Jhr. Mr V. E. L. de Stuers, membre de la Seconde Chambre des Etats-Généraux, La Haye.

Membres correspondants.

J. Chansard, professeur à l'université, Nancy.

J. H. Leliman, président de la société „Tot bevordering der bouwkunst", Amsterdam.

W. H. James Weale, antiquaire, Londres.

MEMBRES ORDINAIRES.

Aken, Jos. van, vicaire, Maestricht.
Albers S. J., P., professeur au scolasticat des Pères Jésuites, Maestricht.
Ansembourg, comte A. d', Amstenrade.
Ansembourg, comte I. d', Neubourg près Galoppe.
Anrooy, Dr J. F. F. van, professeur au Gymnase, Maestricht.
Arnold, C. M. A., notaire, Eysden.
Arnoldts, M. J. H. J., curé, Wynandsrade.
Arnoldts, M. J. O., curé, Buchten.
Bartelink, F., directeur de l'enregistrement et des domaines, Maestricht.
Bauduin, Dr G. A. H., professeur au grand-séminaire, Ruremonde.
Bauduin, P. C. H., bourgmestre de Maestricht.
Beesmans, K., antiquaire, Maestricht.
Bemelmans, L. S., doyen-émérite, Heerlen.
Beneden, Léop. van, rentier, Maestricht.
Bergers, Mr Ch. M. A. J., président du tribunal, Maestricht.
Bibliothèque du grand-séminaire, Ruremonde.
Bibliothèque du petit-séminaire, Rolduc.
Bibliothèque de l'université, Amsterdam.
Bibliothèque de l'université, Liége.
Bibliothèque de la ville, Hasselt.
Bieberstein Rogalla Zawadsky, baron mr P., membre de la députation permanente du Limbourg, Ruremonde.
Bloemen, A., vicaire, Maestricht.
Bloemen, J., Venlo.
Bolsius, Mr P. J., membre de la Seconde Chambre des Etats-Généraux, Ruremonde.
Borman, chevalier C. de, membre de la députation permanente du Limbourg belge, Schalckhoven près Bilsen.
Breuls, P., rentier, Henne-Chênée.
Charlier, E. A. J. C., receveur de l'enregistrement et des domaines, Maestricht.
Coenegracht, Th., aumônier, Reckheim.
Corten, Dr R., directeur du petit-séminaire, Rolduc.
Craandyck, Dr, pasteur érémite, Haarlem.

Crassier, baron L. de, Liége.
Crassier, baron W. de, Liége.
Creutzer, A., libraire, Aix-la-Chapelle.
Les Croisiers, Maeseyck.
Cuypers, Dr P. J. H., architecte de l'Etat, Ruremonde.
Delvigne, A., curé, Saint-Josse-ten-Noode.
Deutz, J., doyen, Kerkrade.
Dirix, Th., doyen, Meerssen.
Dohmen, P. H., curé,Spaubeek.
Doorninck, P. N. van, Haarlem.
Doppler, Dr P. M. H., commis-en-chef aux archives de l'Etat, Maestricht.
Dorren, Th., membre du conseil communal, Fauquemont.
Dumoulin, Mr E. T. L., juge, Maestricht.
Dyserinck, H., capitaine d'infanterie, Maestricht.
Endepols, Dr H. J. E., professeur à l'école bourgeoise supérieure, Maestricht
Engels, J. S., curé, Maasbracht.
Escaille, H. de l', la Tourelle-Hougarde.
Eversen, Jos. M. H., commis-adjoint aux archives de l'Etat, Saint-Pierre lez Maestricht.
Everts, W. H., professeur au grand-séminaire, Ruremonde.
Eymael, Dr H. J., professeur à l'école de commerce, Amsterdam.
Flament, A. J. A., archiviste de l'Etat, Maestricht.
Franssen, C., architecte, Ruremonde.
Geelen, J., commis à la secrétairerie de la ville, Maestricht.
Geloes, comte R. de, bourgmestre, Eysden.
Geradts, J., bourgmestre, Posterholt.
Gilissen-Lemaire, N., brasseur, Maestricht.
Gils, Dr P. J. M. van, professeur au petit-séminaire, Rolduc.
Goossens, W., professeur au petit-séminaire, Rolduc.
Grinten, Th. van der, Venlo.
Grossier, L., apothécaire, Maestricht.
Haeff, H. E. H. van, curé, Blerick.
Haffmans, O. M. F., notaire, Helden.
Hanssen, H. M. J. E., recteur, Rimbourg.
Heemstra, Mr baron A. J. A. A. van, officier du ministère public, Ruremonde.

Hezenmans, J., membre du conseil communal, Bois-le-Duc.
Hezenmans, L. C., architecte, Bois-le-Duc.
Hoefer, F. A , archiviste communal, Hattem.
Hoens, J. S., instituteur en chef, Oirsbeek.
Holvoet, Jhr. Adr., Maestricht.
Horsmans, Xav., abbé, Heerlen.
Houben, H. F. J., directeur de l'école bourgeoise supérieure, Maestricht.
Hustinx, Alph., banquier, Maestricht.
Hustinx, D^r^ Ed., médecin-chirurgien, Maestricht.
Hustinx, Ed., rentier, Maestricht.
Hustinx, Eug., membre de la députation permanente, Maestricht.
Hustinx, G., ancien professeur, Maestricht.
Jacobs, P. J. H., curé de l'église Notre-Dame, Maestricht.
Janssen, Alph., Rédemptoriste, Wittem.
Janssen, M. J. J., curé, Meerloo (L.).
Jaspar, W. A. M., curé, Odiliënberg.
Jelinger, Ch., rentier, Maestricht.
Les Jésuites, Maestricht.
Les Jésuites (collège St. Pierre-Canis), Nimègue.
Joosten, H. J. F , membre du conseil communal, Maestricht.
Kayser, J., architecte, Maestricht.
Kerbosch, H. S. M. G., doyen, Weert.
Kerkhofs, J. H. M., curé, Jabeek.
Keuller, J. M. L., professeur au grand-séminaire, Ruremonde.
Keuller, L. B. J., ingénieur-professeur à l'école bourgeoise supérieure, Maestricht.
Keyzer-André, J., marchand de charbon, Maestricht.
Klincksiek, libraire, Paris.
Knuttel, Dr D., directeur du „Landbouwproefstation", Maestricht.
Kun, Mr J. E. J. M. van der, officier de justice, Maestricht.
Lamberts-Cortenbach, baron R. de, Eygenbilsen.
Lemmens, Mr G. R. A., juge, Ruremonde.
Lemmens, H., architecte, Kerkrade.
Lemmens, J., architecte, Beek.
Loomans, Pierre, rentier, Maestricht.
Loos, J. C. van der, vicaire, Ouwerkerk sur l'Amstel, près Amsterdam.

Lucas, H. J., doyen, Schinnen.
Magnee, Osc., rentier, Ruremonde.
Mannens, Dr P., président du grand-séminaire, Ruremonde.
Marckx, M. S. F. W., rentier, Maestricht.
Marres, Cl., membre du conseil communal, Maestricht.
Merckelbach, J. M. M. H., notaire, Maestricht.
Meuleners, J. L., recteur des Dames Ursulines, Breust.
Michiels van Kessenich, Jhr. A., membre de la Première Chambre des Etats-Généraux, Nuth.
Mialaret, ancien professeur de l'école des beaux-arts, Maestricht.
Naveau, L., rentier, Bommershoven.
Neys, Chr., vicaire, Saint-Pierre lez Maestricht.
Nicolas, C. A. M., membre du conseil communal, Ruremonde.
Nyhoff, M, libraire, La Haye.
Nypels, Ed., imprimeur, Maestricht.
Nypels, J., imprimeur, Maestricht.
Nyst, Edm., fabricant de cigares, Maestricht.
Nyst, Dr J., médecin, Maestricht.
Olterdissen, A., membre du conseil communal, Maestricht.
Oppen, Ferd. van, échevin, Maestricht.
Oppen, Mr Jos. van, secrétaire de la ville, Maestricht.
Peters, G. J. H., bourgmestre, Bergen.
Polis, L., rentier, Maestricht.
Ramakers, J. N. C., vicaire, Maestricht.
Raven, W. J., régent, Rolduc.
Receveur, K., vicaire, Maestricht.
Les Rédemptoristes, Ruremonde.
Regout, Mr G. R. T., membre de la Seconde Chambre des Etats-Généraux, La Haye.
Regout, G., rentier, Vaeshartelt.
Regout, J., industriel, Maestricht.
Regout, Mr L. W. H., membre de la Première Chambre des Etats-Généraux, Maestricht.
Rendorp, Jhr. Mr C. L., juge de paix, Maestricht.
Roebroeck, Dr M. H. H., médecin, Maestricht.
Russel, Mr H., notaire, Geleen.
Rutten, M., recteur de l'orphelinat catholique, Maestricht.
Rutten, N., marchand de vin, Sittard.

Ruijs de Beerenbrouck, Jhr. Mr G. L. M. H., Commissaire de Sa Majesté la Reine des Pays-Bas, Maestricht.
Ruijs de Beerenbrouck, Jhr. M^r Ch. J. M., membre de la Seconde Chambre des Etats-Généraux, Maestricht.
Sassen, A., ancien notaire, La Haye.
Sassen, Armand, Amsterdam.
Savelberg, Mr H. M. A., juge, Maestricht.
Schaepkens van Riempst, S. H. J., échevin, Maestricht.
Scheepers, W. H. J., proviseur, Rolduc.
Schmeitz, P., curé, Venray.
Schmitz, Fr., libraire, Maestricht.
Schoenmaeckers, A., rentier, Reckheim.
Schoenmaeckers, Dr A., médecin, Sittard.
Schols, V., zincographe, Maestricht.
Schoolmeesters, Mgr. E., vicaire-général de Mgr. l'Evêque, Liége.
Schoth, J. C. H., ingénieur-directeur de la ville, Maestricht.
Schram, D., professeur, Venlo.
Schreinemacher, D^r Em., médecin, Maestricht.
Schrynen, Dr J. C. F. H., professeur au collège épiscopal, Ruremonde.
Selys-Lonchamp, baron R. de, Waremme.
Sevriens, H. L. A., doyen de l'église Saint-Servais, Maestricht.
Seydlitz, H., membre des Etats-Provinciaux, Maestricht.
Simenon, G., professeur au grand-séminaire, Liége.
Slechers, libraire, Paris.
Sonsbeek, Mr J. C. van, greffier à la cour de canton, Maestricht.
Sprenger, W., architecte, Maestricht.
Spronck, D., greffier des Etats-Provinciaux, Maestricht.
Stevens, A., rentier, Meerssen.
Stuers, chevalier Mr A. de, ambassadeur de Sa Majesté la Reine des Pays-Bas, Paris.
Speet, L. A. J. C., recteur, Heybloem.
Systermans, M. W. H., professeur au petit-séminaire, Rolduc.
Thiessen, J. C. M., membre du conseil communal, Maestricht.
Timmers, Théoph. J. M. J., apothécaire, Sittard.
Tripels, Mr G. A., avocat, Maestricht.
Uyttenbroeck, H., libraire, Venlo.
Veen, Dr J. S. van, commis aux archives de l'Etat, Arnhem.

Vencken, C. J. H., bourgmestre, Obbicht-Papenhoven.
Verheggen, P. Th., professeur au grand-séminaire, Ruremonde.
Versmeeten, Dr P., professeur au gynmase, Maestricht.
Vreuls, C., rentier, Nieuwenhagen.
Vorst, E. Th. van der, curé, Schin-sur-Geul.
Wagemans, H. H. F., curé, Munstergeleen.
Wessem, J. L. M. H. van, notaire, Sittard.
Wintershoven, Edm. van, curé, Emael.
Wit, Mr J. J. de, juge, Maestricht.
Wouters, J. A. H., doyen, Gennep.

SCHEPENBRIEVEN

VAN HET

Kapittel van St. Servaas

TE

MAASTRICHT.

(VERVOLG EN SLOT).

In het vorig deel dezer „Publications" hebben wij de uitgave van de hoogst belangrijke verzameling schepenbrieven van het voormalig vrije Rijkskapittel van St. Servaas voortgezet en gaven toen in het licht de beschrijving van 170 dier brieven loopende over de jaren 1470 tot 1508 Maart 17; enkelen gaven wij in extenso, de overigen in regestvorm

Wij geven hier het laatste vervolg dier rijke verzameling, aanvangende met eenen brief van 15 April 1508 en eindigende met een van 8 Januari 1686. Daarna volgen als supplement nog een dertigtal loopende over de jaren 1262 tot 1469, die wij in den loop dezer uitgave nog ontdekten en die niet meer op hunne plaats konden worden opgenomen. De wijze van uitgave blijft

dezelfde, de regestvorm, met aan den voet der bladzijde, voor zoover noodig, ophelderende nota's en aanteekeningen.

En hiermede zijn wij aan het einde van dezen langdurigen arbeid gekomen, in de overtuiging dat wij een alleszins nuttig en hoogst belangrijk werk hebben verricht.

P. D.

N° 1698.

1508 (April 15) vyfftien dage in Aprill.

Rentmeester en schepenen van het hof van Lenculen en schepenen van M. oorkonden, dat Arnolt ÇLUT, priester en kapellaan van St. Servaaskerk aldaar, aan de broederschap van kapellanen dier kerk overgedragen heeft: 1° eene jaarlijksche pacht uit den wijngaard (1) van Jan BAVIER, houdende drie morgen en gelegen *indie perts kuyle* naast dien van Claes VAN AUBELEN en aan den weg leidende naar *Lonaken* (Lanaken); 2° eenen cijns van 11 schellingen 's jaars uit het erf van Sammen *opten viemerckt* tusschen de erven van Poes POES en van Jan TIBUS; 3° 10 schellingen jaarlijkschen cijns uit het huis van Lambrecht, *boechmeeker*, in de Raamstraat tusschen het huis van Wilhem VOETEN en dat van Jan VANDER NUWERSTAT; 4° zesdehalve mark uit een huis op de *Holtmerkt* (Houtmark) naast het huis geheeten CLAES COLYNS en dat van Joeris HOEPEN, lakenscheerder en van achteren palend aan den tuin van het klooster van den Maagdendries.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 120 v. – Schepenen: Johan VAN EYNATTEN rentmeester en schepen, Heynric VAN ANSTENROF, Heynrick VAN GELLICK, Coenrardt IN DIE HAGE, Hellinck HAVET, Geret PRENTEN en Goert VAN DER MEULEN.

N° 1699.

1509 (Augustus 5) des vyeffden dach Oestmaent.

Meier en laten van het gezworen laathof der *sengerien des gueden sint Servaes te Trycht* oorkonden, dat Heynrick VAN ASS, *gewantmeker* en burger dier stad, verklaard heeft verschuldigd te zijn aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk eene jaarlijksche erfpacht van 5 vaten rogge uit een bunder akkerland

(1) Uit de noot boven den brief blijkt, dat die wijngaard gelegen was buiten de Linderkruis poort, *extra portam de lindercruys* en dat hij naderhand kwam aan de erfgenamen van den eigenaar van het huis geheeten: *in den yzeren man, in viro ferreo.*

te *Wyesit* (Veldweselt), met twee zijden palende aan een bunder toebehoorende aan het klooster van Reckheim en met de derde zijde aan een perceel behoorende aan jonker van REDEKEM en Heynrick ZYBERTI, meester dier broederschap, daar tegenwoordig zijnde, vroeg *als sullick bekentenisse als Heynrich van Ass bekande ind te wyelle dat derselve Heynrick des mechtich was van ons meyer ind loetten alsoe gheteikent te hebben ende ouch van ons meyer ind laeten daer van eynen besiegelde bryeff te hebben ome syn rechten nae ons hoeffs* (1) *rechten die hem geweissen wart*, behoudens ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Laten: Johan VAN KAN meier en laat, Giess HANSSEMECKER, Johan VANDER VOLMOELEN en Lambrecht VAN GHANGELT.

N° 1700.

1511 (Juni 12) opten twelfften dach dess maendts Junii.

Stadhouder en leenmannen van Valkenburg oorkonden, dat Johan DOBBELSTEYN van *Doynroide* aan Andriess VANDEN BYESSEN, meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, ten behoeve dezer verkocht en overgedragen heeft eene erfpacht van $1^1/_2$ mud rogge 's jaars, te leveren te Maastricht of *op eyne myle weechs derselver stat omghaens* en tot onderpand gesteld heeft voor het mud rogge 3 bunders akkerland van Nalen VAN BYNGENROIDE en een perceel tusschen *Goesselerbroeck* en de steenstraat naast land van Rut LENSSEN, beenhakker en naast land van Odilia KLUTS, en voor het $^1/_2$ mud ook 3 bunders bouwland van Laurens KARISS, beenhakker, palende aan land van Odilia voornoemd en aan land van Symon PITTEN van Wyck, onder voorwaarde dat zoo eenig jaar die pacht gedeeltelijk of in het geheel niet betaald wordt dat alsdan heer Andries of die door de broederschap gecommitteerd wordt *terstont des anderen daichs nyest nae unser liever Vrouwen Lyechtdach off daernae so wanneer sy willen ind hon gelieven sall, honne hende ind vuete sullen moeghen slaen off doyn slaen aen dyese vorscreven erffunderpende ind leengueden*

---

(1) *In curia cantoris sancti Servatii de quinque vasis siliginis*... zooals in dorso vermeld staat.

gelyck honnen anderen properen erffe ind guede ind verfallen erff-underpant nae des leenhoeffs recht en gewoenheyt sonder eynig wiedersyn Johan Dobbelsteyn vorscreven, synen erffven ind nakomelyngen oft yemant anders van synen offt honnent weghen, behoudens ieders recht en dat des erfleenheeren daarop.

Orig. op perkament. — Leenmannen: Johan heer tot Pallant, *boirchgreeff en drosset der lande Lymborch, Valckenborch in Dalem* stadhouder, Johan PENRE van Straebeeck en Wilhem BORSE. — Zegels: 2. Een half naar rechts springend hert; omschrift: S. JOHA̅I̅S PE̅RE VA̅ STRABECK...; — 3. Een bakkersschotel waarop die koeken;... LLUM HEYRIC... KOECKS.

N° 1701.

1511 (Juli 25) inder hoimoent op den vyfendetwyntichsten daich.

Schout en schepenen van Vleytingen oorkonden, dat Lees BOLLEN van Vleytingen, hun medeschepen, aan Andries VANDEN BIESEN, gasthuismeester van St. Servaaskerk te Maastricht en meester der broederschap van kapellanen dier kerk, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 6 vaten rogge uit 17 groote roeden bouwland *opt boeslant* gelegen, palende aan land van voormelde broederschap en naar den kant van Heukelom aan land der erven van Lees BAUWENS, en verklaard dat behalve die pacht dat land slechts bezwaard is met den gebruikelijken landcijns, onder beding de gewone rechtsformaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Coenrart GRYN van Aldenhoven schout en schepen, Mathys JANS van Lauffelt, Loye VRYENTS van Heze, Jannes SCOBBEN van Heukelom, Lees BOLLEN van Vleytingen, Heynryck VAN PUTHEM van Mopertingen, en Jannes VANDER VOLMUELEN. — Zegels: 1. Drie waterbladeren; 2, 1; helmteeken: eene vlucht waartusschen het blad van het schild, omschrift: S. CONRART VAN ALDENHOVEN; — 2. Een ankerkruis; omschrift: S'. MATHIS . JOHAN̅ . MA...; — 3. Drie rozen, 2.1.; omschrift: S. LO.... VRIENTS; — 4. Eene s om een J gestrengeld; omschrift: S. • JOHI̅S. SCHOBBEN; — 5. Een omzoomd schild waarop eene dwarsstreep, daarboven twee, daaronder een hoefijzer; omschrift: S. LEES. BOLLEN.

N° 1702.

1512 (September 3) drye daege in Septembri.

Rentmeester en schepenen van Lenculen en schepenen van M. oorkonden, dat Servaas VAES, als procureur en gevolmachtigde van Barbara GOETENS, priorin en van de andere religieuzen van het klooster St. Luciadal der orde van den H. Augustinus buiten de muren van St. Truyden onder de parochie van St. Jan, aan Jan VAN GREVENROEDE en zijne erven eene jaarlijksche rente van 3 marken en 2 hennen, waarvan $^1/_2$ mark uit *Spronexguet* (1) *opte hoeffstat* naast het huis *dye wye* en het huis *der Reyger* en $2^1/_2$ mark uit het huis van Jan WYNTGENS *opten mechdendryesch* naast dat van Heynrick LOEKENS en dat van Heynryck WYNTGENS en de 2 hennen ten laste van het altaar der H. Drie Koningen in St. Servaaskerk in den omgang, overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en verklaard heeft dat ieder mark rente voornoemd verkregen is voor negen gulden current geld.

Orig. op perkament. — Schepenen van Lenculen: Johan VAN EYNATEN rentmeester, Henryck VAN ANSTENROEDE, Coenrart INDYE HAEGE, Geret PRENTEN, Goert VANDER MOLEN, Claes VRIENTS en Claes DAEMS. — Schepenen van Maastricht: Goert VANDER MOLEN, Geret PRENTEN, Johan VAN EYNATTEN, Claes VRIENTS en Claes DAEMS.

N° 1703.

1513 (Januari 10) inden Luemoent op den thienden daich.

Schout en schepenen van Vleytingen oorkonden, dat Jan PAECK van St. Pieter, wonende te Maastricht nabij de Minderbroeders, aan Andries VANDEN BIESSEN, priester, *gastmeister* en meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, ten behoeve dezer broederschap eene jaarlijksche pacht van 5 vaten rogge uit het huis met hofstede der erven van Ruth OYENBERCHZ te Vleytingen in *Ophem straet* gelegen, palende aan de hofstede van

(1) In dorso: *Item bryeff van Jan Wintens ende van $^1/_2$ merck op Sproyssgoet op die hafstat* (Havenstraat) *by die smeystrat* (Smedenstraat).

Vryend INDEN KERSBOUM, aan de *Wouteringe stege* en aan de hofstede van Dieryck KEMPENERS, overgedragen heeft en verklaard, dat op gemeld erf nog gevestigd zijn de volgende jaarlijksche renten: 5 vaten rogge ten behoeve van het St. Nicolaas altaar in de kerk van Vleytingen; 4 vaten rogge ten behoeve van den pastoor aldaar; $2^1/_2$ vaten ten behoeve van Jacob KOEX; $2^1/_2$ vaten ten behoeve van Jan VAN GREVENRAYE, zijnde deze alle grondcijnzen; 1 malder rogge ten behoeve van Peter TOUBENS en 3 vaten rogge aan Lambrecht WERTS, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en der broederschap het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren.

Orig. op perkament. — Schepenen: Coenraert GRYN van Aldenhoven schout, Matthys JANS van Laeffelt, Loye VRYENTS van Hees, Jannes SCOBBEN van Heukelom, Lees BOLLEN van Vleytingen, Heynryck VAN PUTHEM van Mopertingen, Jannes VANDER VOLMUELEN en Leenaert LYBRECHS van Vleytingen.

N° 1704.

1514 (December 20) des twintichsten dachs Decembris.

Schout en schepenen van M. oorkonden, dat Gort WAGGEN, als rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk op Lenart INDYE WYNDROUWE, wegens het niet betalen van den verschuldigden cijns, een huis *in die Spilstraet* gelegen tusschen dat van Andries DAEMEN en den *geleymeker* heeft doen uitwinnen en zij hem dat van een jaar en dag in eigendom hebben toegewezen, behoudens ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Dierick BROETZ schout, Laurens CLABERS, Johan VANDEN BLOCKERIEN, Laurens MEYS, Peter NOETSTOCK, Anthonys HUSTIJN, Johan VAN RYMPST en Goert BEIEN (?).

N° 1705.

1515 (Maare 30) des daertichsten dachs in den Merte.

Schep. v. M. oorkonden, dat Lysbeth, de weduwe van Heynrix

VAN CADIER voor haar jaargetijde (1) aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit het huis van Jacob SLOETMEKERS *opten veemerckt* naast het huis van Jacop GROTEN en dat van Catryn GOESKENS heeft overgedragen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Anthonis HUSTYN en Johan VAN RYMPST. — Zegels: 1°. gedeeld, rechts twee palen (?) het schildhoofd ledig; links, een klimmende leeuw; omschrift: S. ANTHONIS . HUSTIN; — 2°. Drie van uit den schildvoet opstijgende vlammen, het schild gehouden door een aanziende engel; omschrift: S. JOHAN VĀ RYMPST.

N° 1706.

1515 (November 9) noegen daege in Novembri.

Schout en schepenen van M. oorkonden, dat Goert WAGGEN als rentmeester der kapellanen van St. Servaaskerk aldaar op Jeha VAN EYMOELE wegens achterstallige rente een huis in *sint Aechtenstraet*, naast het hospitaal der H. Agatha en het huis van Jeha VAN ROESMER heeft doen uitwinnen en zij hem dat voor een jaar en dag in eigendom hebben toegewezen, behoudens ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gylys VAN REYMERSTOCK schout, Henrick VAN ANSTENRODE, Goert PRENTEN, Johan VAN EYNATTEN, Cloes VRIENTS, Cloes DAEMS, Mathys VAN HESE en Aert VAN BUNDE.

N° 1707.

1515 (November 9) noegen dage in Novembri.

Schout en schepenen v. M. oorkonden, dat Goert WAGGEN, als rentmeester der kapellanen van St. Servaaskerk aldaar op Henrick VAN WELLEN, wegens het niet betalen van den verschuldigden cijns een huis te Wyck naast dat van Loy VAN LANCK-

(1) In het necrologium dier broederschap vinden wij op 6 Maart ingeboekt: *Commemoratio Elisabeth* DE CADIER, *IIII solidos*.

KCLAR en het huis *den ackerman* heeft doen uitwinnen en zij hem dit voor een jaar en dag in eigendom hebben toegewezen, met behoud van ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gylis VAN REYMERSTOCK schout, Henryck VAN ANSTENRODE, Geeret PRENTEN, Johan VAN EYNATTEN, Claes VRIENTS, Claes DAEMS, Mathys van HESE en Aert VAN BUNDE.

N° 1708.

1516 (November 18) den achtenden dach Novembris.

Schout en schepenen van M. oorkonden, dat Goert WAGGEN, rentmeester der kapellanen van St. Servaas, op Lowyck VAN LANCLAER, wegens achterstallige renten, *overmyts dry vertenachten als gewoenlick is* een huis te Wyck naast dat van Henrick VAN WELTEN heeft doen uitwinnen en zij hem dat voor een jaar en dag in eigendom hebben toegewezen behoudens ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Dyrick BRAETZ schout, Laurens CLABERS, Laurens MEYS, Peter NOETSTOCK, Jan VAN RIEMPST, Guert BEREN, Peter BRAETZ en Henrick DOLLAERT.

N° 1709.

1517 (Maart 25) vyff ende twintich dage in Meert.

Schout en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Goert WAGGEN, rentmeester der kapellanen van St. Servaas aldaar, op Aert THONIS, wegens het niet betalen van den verschuldigden cijns, een huis op de Jekerstraat heeft doen uitwinnen en zij hem dat huis voor een jaar en dag hebben toegewezen, behoudens ieders recht en aanspraak daarop en onder beding dat hij na dat jaar voor hun gerecht moet terugkeeren, ten einde te vernemen *wat dat recht leeren ende cleeren sal.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Cloes DAEMS schout en schepen, Henrick VAN ANSTENROEDE, Johan VAN EYNAETEN, Claes VRIENTS, Aert VAN BUNDE, Herman VAN OVERBUNDE en Fryderyck VAN REYMERSTOCK.

N° 1710.

1517 (September 2) opten tweeden dach des moents Septembris.

Schep. v. M. oorkonden, dat Wilhem DRIES als meester en Johan VAN KAN als rentmeester der armentafel van den H. Geest aldaar in tegenwoordigheid van jonker Johan VAN MULCKEN en Reyner VAN MEER, burgemeester, jonker Gerart VAN SCHALUYN en Willem SANDERS gezworenen en met inwilliging van den Raad dier stad, aan Arnolt CREUSEN, priester en kapellaan van St. Servaas, zoon van Arnolt CREUSEN van Cadier, eene jaarlijksche rente van 4 Keurvorster goudguldens (1), waarvoor zij tachtig dier gulden hebben ontvangen, overgedragen hebben, onder beding die rente met gelijke hoofdsom te zullen kunnen aflossen *als dat der vurscreven taeffelen gelegen sall syn ende proffyt mitten penningen sullen weten te doen, dat men alsdan den possesseur der renten vurscreven sulcks eyn halff jaer te voeren kundigen sall ende alsdan mitter principaelen sommen ouch leggen die verloupen rente ende dan noch daer by die costen ende ongevallen rente nae belanck des tyts verschenen.*

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 114. — Schepenen: Laurens MEYS en Peter NOETSTOCK.

N° 1711.

1520 (November 29) op sint Andries-avont.

Schout en schepen van Lenculen oorkonden, dat Goert WAGGEN, rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, op Lysbet LEUTEN, wegens achterstallige rente, een huis te Lenculen tusschen dat van Wynen BAERTZ en het huis van Lene INDEN BERCH heeft doen uitwinnen en zij hem dat voor een jaar

(1) Uit de noot boven den brief blijkt, dat die rente naderhand aan de broederschap van kapellanen gelegateerd werd door haar lid Arnold CREUSEN senior. Deze werd tot lid dier Broederschap gekozen in 1508, overleed 24 Februari 1532 en werd begraven in St. Servaaskerk in de Koningskapel. Zijn opvolger was Judocus VAN TONGEREN.

en dag in eigendom hebben toegewezen, behoudens ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Cloes DAEMS schout en schepen, Jan VAN EYNATTEN, Aert VAN BUNDE, Herman VAN OVERBUNDE, Frans SCHAERS, Jan CLUT en Aert THEES.

N° 1712.

1521 (Januari 9) des negensten dach van Januario.

Meier en schepen des gezworen laathofs van St. Servaaskapittel te Sichen oorkonden, dat Peter DANEN van Sussen aan Johannes VANDER VOLMOELE, poorter van Maastricht, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 4 vaten rogge uit de hofstede (1) door hem bewoond, gelegen aan den straatweg naar Maastricht en palende met twee zijden aan land van Jeha BRAECHMAN en zijn broeder Willem in die overdracht heeft toegestemd.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum . . . panistarum* . . . fol. 86.—Schepenen: Everardt GODDINS, *onderste meyer*, Jan VAN KAN, Jan LENAERTS, Franck PHRESIS, Heinrick ASINIRS alias *in die Croen* en Jan MOELENER.

N° 1713.

1523 (Maart 11) des elffden daich der maent van Meert.

Hartoge ende scepenen des Hartogs banck behoorende aan het kapittel van Munsterbilsen oorkonden, dat Willem BECKERS van Gellick, aan Johan VOLMOLEN, burger van Maastricht, derdehalf vat rogge erfelijke pacht uit het huis met hofstede (2), te Gellick aan *die holterstraet* en aan *die gemeyn straet* gelegen, heeft overgedragen welke pacht eene deeling is van eene van 12 vaten, die

---

(1) Uit de aanteekening boven den brief blijkt, dat die hofstede behoorde aan Pascasius DIENEN.

(2) De hofstede behoorde aan Lambertus GHYSENS, aldus de noot boven den brief.

zijne ouders uit voornoemd huis en hofstede verkocht hadden aan zekeren Jan KESKENS en die hij na hun dood afgelost heeft.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum... panistarum...* fol. 86 v.—Schepenen: Woulter BRONYNS hartoge en schepen, Leens VANDEN CRUYSS, Wilhem MOUWE, Johan BROENYNS, Goert BROENYNS, Kerst VANDER HERCKEN en Johan DEGENS de jonge.

N° 1714.

1523 (November 4) opden vierden dach Novembris.

Meier en schepen van *Sinte Petershoeve* te Montenaken oorkonden, dat heer Jan TRIBELS als rentmeester der broederschap van kapellanen der St Servaaskerk te Maastricht wegens achterstallige pacht op Kathryn NAELEN en Cloes haren zoon een *winhoeff* met zijne aanhoorigheden van ongeveer twee bunders te Sichen gelegen tusschen het erf van Cloes NAELEN *ten walsschen lande wert*, en dat der kapellanen van O. L. Vrouwekerk te Tongeren heeft doen uitwinnen en zij hem dien voor een jaar en dag in eigendom hebben toegewezen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Geret VAN MER meier, Giert NEVEN, Jan BEVERS, Syemon VANDEN DAELE, Anthonis ESTERNEL, Wilhem VAN BOELRE de jonge, Alexander SWAELEN en Frans DOELMAN.

N° 1715.

Transfix. 1525 (Januari 18) den XVIII dach Januarii.

Meier en schepenen van het St. Peterhof te Montenaken getuigen, dat zij heer Jan TRIBELS, rentmeester der kapellanen van St. Servaaskerk te Maastricht, *die vernachte guede voer genoempt inden vernachtbreff daeraen desen tegenwordigen is getransfixert* in vollen eigendom definitief hebben toegewezen, onder beding dat een wettig erfgenaam ze nog zal kunnen aflossen tot Maandag na Sint Mathysdag eerstkomende (27 Februari 1525).

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1714.

N° 1716.

1524 (Juni 13) des XIII daichs van Junio.

Meier en laten des gezworen laathofs van O. L. Vrouw-kapittel van Maastricht te Heukelom gelegen, oorkonden, dat Huebe HUBRECHTS van Heukelom aan Peter SPREWARTS (1), kanonik van St. Servaaskerk te Maastricht, voor eene overeengekomen som gelds, die hem betaald is, verkocht en opgedragen heeft een perceel akkerland van ongeveer 8 roeden, *inden morendael* gelegen, palende naar den kant van Riempst aan land der erven Lambricht HUEBRECHTS en naar den kant van Maastricht aan land der erven Jacob PASSART en zij hem in het bezit daarvan gesteld hebben, met inachtneming der gebruikelijke formaliteiten.

Ende want wyr meyer ende loeten vurscreven van alden hercomen gewoenlyck synt, soe wanneer enyghen partyen bryeven begeert te hebben dat wy die saecken dan gewoenlyck an scoltyt ind scepenen van Lynculen synt antebryngen, soe hebben wy dye saecken vurscreven gelyck voer onss geschyet is int jaer XVc vyerentwyntych opten seventheensdach van Sprockyel aen hoen als onss wetych hoeff anbracht hoen byddende dat sy hoen segellen voer onss an desen wyllen doen anhanghen, dat welken wy her Cloes DAEMEN *scouteyt, Jan* VAN EYNATTEN, *Cloes* DAEMS, *Art* VAN BOING, *Herman* VAN OVERBUNDE, *Art ende Thees* CLUT *ende Fransce* SCARS *nae anbrenge ende versueck meyer ende loeten des hoeff vurscreven gheern gedaen hebben als wy van aults gewoenlyck syn te doen.*

Orig. op perkament. — Laten: Anthonys ESTERNEL meier en laat, Heyne REYNERS, Jan VAN KAN, Heynryck PALMARTS, Jacop HUIBRECHTS, Symon VANDEN DAEL en Reyner Heyne REYNER *soen.*

---

(1) Petrus SPREWARTS verkreeg bij St. Servaaskapittel de prebende van Sixtus Scherfenecker. Hij stichtte in de St. Janskerk te Maastricht een altaar ter eere van den Zaligmaker, waarvan hij het *jus patronatus* reserveerde aan Renerus SPREWARTS poorter van Maastricht en diens erfgenamen, maakte zijn testament 21 December 1519 en overleed 14 Maart 1529. Zijn lichaam werd ter aarde besteld in voornoemde St. Janskerk.

N° 1717.

1525 (November 20) in Novembri des twintichsten daichs.

Meier en gezworen laten en *helderen des chynshoeffs van Steyvoert* te Millen gelegen oorkonden, dat Ghysbrecht WIERIX van Millen en zijn broeder Wierick wonende te Meer aan Arnt CROESEN den jonge, meester der broederschap van kapellanen van St. Servaas te Maastricht, voor de som van 90 keurvorstelijke goudguldens verkocht hebben eene jaarlijksche pacht van 1½ mud rogge uit 3½ bunders bouwland in *den gevilte* van Millen in drie perceelen gelegen: 1°. 1½ bunder achter den *hoef van Naemen*, palende aan land van Servoes LIEVESOENS, aan land der kinderen van jonker Lambrecht VANDEN BOSSCHE en aan voornoemde *hoeff;* 2°. 1½ bunder aan den weg naar Luik naast land van kinderen van voornoemden jonker Lambrecht VANDEN BOSSCHE, naast land der erven Wilhem STAS en naast land der kanoniken van St. Pieter te Luik en 3°. ½ bunder gelegen *onder den wyngaert* begrensd door land van Giela CALBO, land van Henrick ROETS en land van Wilhem Cloes NAELEN van Fall en zij hem die pacht overgedragen hebben, met de verklaring dat voormeld land buitendien met niets anders belast is dan met den gebruikelijken landcijns.

Orig. op perkament. — Schepenen: Art SCOPS meier en laat, Wilhem CHAERLIERS, Henrich PROEST, Joest VANDER HEYDEN, Ghysbrecht WIERICKS, Herman COLS (?) en Cloes CLOES. — Zegels: 1°. Eene geopende schaar, in den vorm van een St. Andrieskruis; omschrift: S. ART SCOPS; — 5°. Een naar links klimmende bok; omschrift: S. GHYSBRECHT...

N° 1718.

1525 (November 28) den achtentwintichsten dach van November.

Schout en schepenen der vrijheid St. Pieter nabij Maastricht oorkonden, dat meester Wilhem VAN NURENBURCH aan Aert CRUESEN den jonge, als meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk in die stad, overgedragen heeft een losrente

van 12 goudguldens 's jaars (1), waarvoor hij betaald heeft 240 goudguldens, te beuren uit $8^1/_2$ bunders bouwland en zijne overige goederen te St. Pieter gelegen, onder beding dat bij aflossing dier som binnen het eerste jaar de volle rente bij de som moet betaald worden *mitten godts penninck*, *gerichts coste*, *brieff*, *siegel ende gewoenlicken lycop* en na dat jaar slechts de verloopen rente moet betaald worden, mits opkonding van een half jaar te voren.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 110 v. — Schepenen: Laurens MEYSS schout en schepen, Andries VAN PALANT, Thonis ESTERNEL, Peter VAN SPROELANT, Coenrardt VAN NURENBURCH, Peter VANDEN BIESSEN en Heinrick DOLLART.

N° 1719.

1525 November 25. Willem van Nurenburg, poorter van Maastricht verkoopt aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk eene jaarlijksche rente van 12 goudguldens.

Wyr Goeswyn PASSART, inder tyt als scholtet, Loy VRIENTS, Jan SCHOBBEN, Loess BOLLEN, Heinrick VAN PUTTEM, Jan VANDER VOLMUELEN, Lenart LIEBRECHTS ende Ffranck PARISIS als scholtet ende scepenen der dengbank ende heerlicheit van Vleitingen, toebehorende onssen eerwerdigen heren Deecken ende Capittel der collegiael kercken sint Servaes binnen der stadt Maestricht doen condt eynen iegelicken, tuygen ende gestaen mit desen onssen openen brieff, dat voer ons den gericht vurscreven comen ende lyfflich erschenen syn in hunnen properen persoen, eerbaer mannen mit namen heren her Johan MOSSIS, priester ende capellaen der vurgenoempder kircken sint Servaes, ende inden name ende van wegen allen synen mitbroderen der capellanen ende broderschappen vurgenoempt partie op die eyn syde ende Wilhem VAN NURENBURCH, ingeseten burger der vurscreven statt als wettich man ende momber synre huysfrouwen, wettige dochter Jannis SCHAERS ende synre huysfrouwen Loelen BOLLEN op die ander syde, die vurgenoempte partien voer ons exponeerden, ende

---

(1) Eene aanteekening meldt, dat in 1554 die rente werd teruggekocht door Renerus THOREELS wonende in het huis *in lupardo.*

sachten, dat die vurgescreven capellanen ende Wilhem vurge noempt, bij wailcomen ende proffyt van hun allen eyn seecker comenschap aengegaen ende gedaen hedden, te weten dat die vurgenoempde capellanen den vurgescreven Wilhem gegeven, gelevert ende betaelt hedden twee hondert ende viertich goltgulden, goet van golde ende swaer van gewichte, munten der vier koervorsters, gelyck der vurgenoempde Wilhem des ouch alzo voer ons gestonde ontfangen te hebben, voer wellige penningen ende goltgulden vurgescreven, der vurgenoempde Wilhem den vurscreven heeren assignieren, overgichten, gueden ende bewysen solde op allen syne ende synre huysfrouwen erffgoet in naten ende in droegen gelegen onder vurgenoempte heerlicheit die noch ongedeilt liggen tusschen syn huysfrouwe ende haere medegelingen, twelff der vurgescreven goltgulden (1) off die rechte werde daer voer gelyck sulcke gelden sullen inden lande van Brabant off binnen der vurgenoempte statt Tricht, ende die in twee terminen, daer van der ierste termyn te weten sess goltgulden vallen sal op sint Johannes Baptisten dach anno vyfftienhondert ende sessentwintich ende der ander termyn te weten ouch sess goltgulden op Sint-Andries dach des heiligen Apostel neest daernae volgende ende alzo voert van jaer te jaer ten vurgenoempten dagen die voergescreven termyn vallende; item ouch ist voerwaerdt ende conditie, dat der vurgenoempte Wilhem dese vurgescreven goltgulden te synen believen affquyten ende loessen mach, behalven des dat hy den vurgenoempden heren schuldich ende gehalden sal syn te leveren ende te leggen twee hondert ende viertich der vurscreven goltgulden gelyck hy die van hun ontfangen heeft, goit van golde ende swaer van gewichte, off die rechte werde daer voer in goeden Brabantser munten ende daer by die gevallen rente ende sess goltgulden lycops gelts, gotz penninck, gichtgelt, brieffgelt ende allen alsulcke penningen als die vurgenoempte capellanen van rechts wegen hierom uutgegeven mogen hebben oene (2) ergelist; Item noch ist voerwaerdt wanneer sulcke lossinge gebueren off geschieden sall, dat men dat

(1) Eene kantaanteekening meldt, dat die rente in 1554 afgelost werd door Renerus THOREELS wonende te Maastricht in het huis *het luipaard, in lupardo.*

(2) zonder.

den vurscreven capellanen schuldich sal syn te kundigen ein halff jaer te voeren, voerden vurgenoempten loessdach; Ende om den vurgenoempten capellanen hiervan vol ende genoech te geschieden nae inholt des vurscreven steit, so heeft der vurgenoempte Willem allen dese vurgenoempte erffguede tot eynen onderpande der vurgenoempte twelff goltgulden opgedragen in handen ons schouteten der hee hoeff ende heer hadde renuncierde daerop ende verteich gelyck sich dat gebuert nae onsser bancken recht tot orber ende in behoeff der vurgescreven capellanen ende hunnen naecomelingen, so dat onsse scholtet nae menisse syns vonnisse ende gevolgenisse onser der scepenen, die vurgenoempte onderpande den vurgescreven heren Johan Mossis inden name als boven hantreickden ende verleenden die vurgenoempte twelff goltgulden daerop te hebben, te heysschen, te vervolgen off hun betalinge gebreeck, satten, gueden, erffdenten daer in als in hun proper erve ende goet, behalven ende uutgenomen die vurscreven loessinge, toegedaen ban ende vrede mit allen solempniteiten van rechten die daer toe schuldich ende behoerlick waeren te geschieden nae recht ende gewoeten onsser bancken recht, beheltelick hierin den heer ende eynen iegelicken syns goets rechts, allen saecken ende punten gelyck die vurscreven staen beyde den vurgenoempte partien wail blieffden ende vanden vurscreven heren her Johan beorkonde brieff ende siegel daervan begerende, die wyr hoem inder vurgescreven capellanen name aldus verleent hebben Ende in orkonde der waerheit hebben wyr scholtet ende scepenen bovengoempt ellick onssen properen siegel aen desen brieff gehangen. Geschiet ende aldus gedaen int jaer ons Heren duysent vyffhondert ende vyffentwintich jaer opten achtentwintichsten dach Novembris.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 111 v.

N° 1720.

Transfix. 1525 (November 28) den achtentwintichsten dach Novembris.

Schout en schepenen van de heerlijkheid Hees, bank van St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat Wilhem van Nurenburch, burger dier stad, aan Wilhem Mossis, priester en

kapellaan van voormeld kapittel, als vertegenwoordiger der broederschap van kapellanen, voor de koopsom, waarvan melding is in den naastvoorgaanden brief, waardoor deze is getrokken, zijne *erffguede* gelegen onder de heerlijkheid Hees, tot onderpand heeft gesteld.

Afschrift ibidem fol. 113. — Schepenen: Goswyn PASSART schout, Loy VRIENTS, Jan SCHOBBEN, Heinrick VAN PUTTEM, Ffranck PARISIS, Jan MOER van Lauffelt, Wilhem MEYERS van Veldweselt en Lambrecht HEINRICKS. van Kestelt.

N° 1721.

1526 (Maart 3) in Martio des derden dachs.

Schout en schepenen der bank en heerlijkheid Meer en Bolre oorkonden, dat Gerit Box de jonge van Meer, aan heer Aert CRUESEN den jonge, kapellaan van St. Servaaskerk te Maastricht, in zijne hoedanigheid van meester der *confraterniteyte ende broderschappen der gemeynre capellanen* dier kerk, eene jaarlijksche pacht van een mud rogge (1) uit zijn woonhuis te Meer *inden bodem* met ongeveer 26 groote roeden tuinland naast het erf van Peter BOESEN naar den kant van Maastricht, aan de dorpstraat, naar den kant van Millen en der kerk en aan het erf van Reyner HECKELERS naar den kant van Herderen overgedragen heeft en daarop vaarwel gezegd met *monde, hande, halme eweech werpende*, met inachtneming van alle rechtsgebruiken en hij verklaard heeft dat voormeld huis buitendien met niets anders bezwaard is dan met den gewonen grondcijns.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 187 v. — Schepenen: Matthys VAN GUDEGOVEN, heer van Meer en Bolre, schout, Wilhem BOENARTS, Lenart MOERS, Baldewyns WERES, Ffloer POESMANS, Maes REYNERS, Claes VAN RIEMPST en Merten STAS.

---

(1) Dit mud rogge jaarlijksche pacht werd aangekocht ten behoeve der H. Mis, elken Vrijdag te lezen door een lid der broederschap van kapellanen en gesticht in de Koningskapel van St. Servaaskerk door Michiel MOSSIS, kanonik en vice-deken dier kerk, bij acte van 6 Maart 1526.

N° 1722.

1526 (Juni 13) den derliensten dach der maent van Junio.

Schout en schepenen van Sluysen, bank van St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat voor hunne schepenbank verschenen zijn heer Jan MOSSIS anders gezegd TRYBELS, rentmeester der kapellanen van voornoemd kapittel, en Gielis MICHIELS van Sluysen; dat eerstgenoemde, bijgestaan door zijnen momber *ind voorspreeck* Wilhem TYALYE,. zich beklaagd heeft over Gielis voornoemd *om des wille dat he synen ploech gesteken hedde inder capellanen lant, wellige claecht in hoeden comen is, ind daerop ouch gevolcht mit recht ind kyff gehadt; her Jan sacht dat Gielis te vroech op is synen hant in hon lant te steken sonder maniere van recht versuekende restitutie honre possessien; daerop Gielis dede seggen, he en gestunde niet dat he tlant hielde dan mit manieren van recht, wellige claecht ouch affgeweesen is, want her Jan der banckrecht niet gevolcht en heet ende ouch wederom aengesat heet, Ende Gielis protesteerde syn costen;* dat zij *nae voel hendels* den 24 Juni 1525 de zaak in handen gegeven hadden van vier scheidslieden met name, Gerart HOECX, Wilhem VAN EELST, Frans VAN ELDEREN en Pouwel HEUTS, de beide laatsten schepenen van Sluysen, *om te beslichten hon partien van allen alsulcken stoet ind differentien als tusschen hun partien wesen mach, van achter tot voer ter saken van vierthien roeden lants ende dienaengaende, ende hebben beloeft tbescheyt overhoert synde, ind die landen overgangen ind gemeten synde, allens des te holden vast ind standich dat die minlicke mannen voir der uutspraeck ordinieren sullen ende hon uutspraeck te doen daernae binnen vyffthien dagen, ende off die drye mannen accorderen so en sall der vierde geyne macht hebben*, welke scheidsrechterlijke uitspraak luidt, dat de broederschap van kapellanen voornoemd hebben en beuren zullen jaarlijks een mud spelt uit 14 roeden bouwland *opt roet* palende naar den kant van Sluysen en van Millen aan haar land, *ten dierx berge wart* aan land van den *persoen* (pastoor) van Mall en naar den kant van den weg naar Maastricht aan land van Jan WYRIX van Sluysen; dat, die uitspraak door de beide partijen goedgekeurd zijnde, Gielis MICHIELS aan de broederschap voornoemd voor hunne schepenbank dat

mud overgedragen heeft en zij die overdracht welke den 14[e] der maand September 1525 gedaan is, met de aanhechting hunner zegels bekrachtigen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan KONEN schout, Coenrart KUENENS, Wilhem VAN EELST, Baldwyn WEYRST, Pouls HUYTS, Lucas WYSHEUFFT, Symon COPIS en Ffrans VAN ELDEREN.

N° 1723.

1527 (Mei 24) vyerentwyntich dage in den Mey.

Schep. v. M. oorkonden, dat Guert WAGGE, als rentmeester der kapellanen van St. Servaaskerk aldaar, wegens niet betaalde renten op Reynere BRUUNE (?) een huis met toebehooren *opten veemerckt* gelegen naast dat van Lennert VAN NEEL en naast dat van Coen VAN LANDEN heeft doen uitwinnen en zij hem dat voor een jaar en dag in eigendom hebben toegewezen, met behoud van ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Counrairt VAN GAVERT, ridder *heer tot Elsloe ende Diepenbeeck*, schout, Jan VAN EYNATEN, Claes DAEMS, Thys VAN HEZE, Aert VAN BUNDE, Servaes VANDER HEYDEN, Herman VAN OVERBUNDE en Peter VAN OIRSBEECK.

N° 1724.

1527 (December 12) opten twelfden dach der maent Decembris.

Meier en laten der *sengerien* van St. Servaaskapittel te M., oorkonden, dat Johan TRIBELS, kapellaan van St. Servaaskerk, van wege de broederschap van kapellanen aan Claes ERNKENS, Elisabeth zijne echtgenoote en hun beider erven, 15 groote roeden bouwland te Veldweselt, gelegen tusschen de beide straten voerende naar de kerk, in erfpacht heeft opgedragen voor een mud rogge te leveren met het feest van den H. Andreas, Apostel (30 Nov.) of uiterlijk met dat van O. L. Vrouw Lichtmis d. a. volgende (2 Febr.), onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en met de verklaring dat op voormeld land

gevestigd is een pacht van 3 penningen 's jaars, en Cloes ERNKENS der broederschap tot een bijpand gesteld heeft vierdehalf groote roede gelegen onder Veldweselt *opt Doutsberch putken* tusschen land van Loy SAMMEN en land van den heer van LUYT (Leuth).

Orig. op perkament. — Laten: Arnt VANDER LOCHT meier en laat, Winant MOERS, Willem MEYERS, Symon VANDEN DAEL, Dionys VAN WILRE, Claes WINANTS en Dyonys INDEN DUERN. — Zegels: 6°. In het schild een schepenmerk; omschrift: SIGILLUM . CLOES . WYNANTS.

N° 1725.

1528 (Augustus 23) des dryentwintichsten dachs Augusti.

Schep. v. M. oorkonden, dat Symon NYS, baeker te Tweebergen wonende, aan heer Aert CRUESEN, als meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, eene jaarlijksche rente van 100 marken uit zijne goederen bij de Tweebergerpoort aan beide zijden der straat gelegen, de eene tusschen de erven der stad en van Peter SMEETS en de andere tusschen de erven van Peter RAMEECKERS en van Peter SMEETS overgedragen heeft, onder beding dat hij die rente ten allen tijde, met opzeggen van een half jaar te voren, zal kunnen aflossen met tweehonderd goudguldens in goud of de waarde daarvan in Brabantsche gangbare munt, welke som hij van voornoemde broederschap voor die rente ontvangen heeft, en hij die overdracht zal doen goedkeuren door zijne echtgenoote *offs noet gebuerden*, alles onder verband zijner goederen.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 116. — Schepenen: Peter BRAETS en Heinrick DOLLARTS.

N° 1726.

1528 (December 28) den achtentwintichsten dach Decembris.

Schout en schepenen der bank en heerlijkheid Sichen, behoorende aan St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden dat hun

Orig. op perkament. — Schepenen: Gilis WITTEN onderschout en oudste schepen, Jan WERARTS, Jacob WERARTS, Lucas WISHOFT, Gilis INT HERT, Frans VAN ELDEREN en meester Willem ZEBOUT.

N° 1730.

1530 (Februari 21) den eyn ende twintichsten dach van Februario.

Schepenen van Itteren, land van Valkenburg, alsmede stadhouder en laten *des hoeffs van Wyrgret* oorkonden, dat Herman KNOUEN, voorheen schout te Itteren, met toestemming zijner echtgenoote Lysbette aan Gerart HOEYGEMS, rector of kapellaan van het altaar ter eere van den Zaligmaker 5ᵉ fundatie in de Koningskapel der St. Servaaskerk te Maastricht, en aan zijne opvolgers een mud rogge jaarlijksche erfpacht verkocht en overgedragen heeft en tot onderpand gesteld zijn huis met hofstede gelegen te Itteren, alsmede 8 groote roeden zijnde een *kempken int schaedts broeck* naast het erf van Jutt KARBOUX en het voetpad gaande *nae die byss*, roerende in den *hoeff van Wyrgret* en 5 morgen akkerland gelegen bij *dat heilgen huysken daer men nae Tricht geyt* palende aan land van Peter WREEN, priester en kapellaan van St. Servaas en aan land van Jacop SWINGEL; dat deze 5 morgen behooren aan Herman *omtrent halff toe ende die darden halven morgen vurscreven hoft vur schepen vurscreven mer alle die vurscreven pende behoeren vur schepen van Ytter to recht; ende die onderpende heeft Herman vurscreven gesadt, oft sich bevonde dat Herman off syn erven eynychs jaers aen der betalinghe versuemelick beuonden wurden des mud rogge, het weer in eyn deille off in all, dar Got vur sy; dat als dan Gerart syn naekomelinge off helder dyss brieffs myt honnen willen mogen kommen des anderen daichs nae onsser liever vrouwen liecht dach off daernae alst hoen believen sael ende mogen die onderpende veruolgen nae der banck recht van Ytteren ende nae den veruolge daer myt doen ende laeten als myt honnen properen erff ende vervallen erff onderpende, beheltenisse den leenheer ende mallick syns goeden rechten.*

Orig. op perkament. — Schepenen van Itteren: Korst VAN GANGELT, Jaecop HERSWINGELL, Claes WENTTEN, Giel DYRCKS, Gerart HERSVINGEL, Jan LEERMANS, Peter LOEPS. — Laten van het *Wyrgrethof:* Piter LOEPS

Jan LIRMANS, Claes WENTTEN, Gerart HERSVINGELL, Leen VEYNCKEN en Gelis PELLEN.

N° 1731.

1530 (Maart 16) opten sesteynden dagh van Martio.

Schout en schepen der bank en heerlijkheid Sichen alsmede meier en schepenen van het St. Servaaskapittel aldaar oorkonden, dat Reyner SPREWARTS en Lenart VAN MERSSEN gehuwd met Reyner's zuster, Maria SPREWARTS, als uitvoerders des testaments van hunnen oom Peter SPREWARTS, in leven kanonik van St. Servaaskapittel te Maastricht, aan dat kapittel, vertegenwoordigd door Symon STOUTEN kanonik en scholaster en Peter ZATZS ook kanonik, overgedragen hebben eene jaarlijksche pacht van 4 mudden rogge, waarvan drie tot stichting van 3 Missen wekelijks te lezen in eene der kapellen van St. Janskerk, en het vierde mud ten behoeve der *clocbruederen* van St. Servaaskerk, door Peter SPREWARTS voor die doeleinden gelegateerd, welke 4 mudden jaarlijks *nae usancie und gewoonte* der St. Servaaskerk te Maastricht moeten geleverd worden en gebeurd uit 9 bunders akkerland, waarvan 7 ressorteeren onder der *hooger bancke* van Sichen en gelegen zijn in twee perceelen, het eene van 3 roeden palende aan land der kapel van Sussen, het tweede van vier roeden *op Roesberch* tusschen land der heerlijkheid Sichen en van het kapittel van O. L. Vrouw te Maastricht en twee bunders onder voormeld St. Servaashof, in drie perceelen gelegen: het eene houdende 20 groote roeden tusschen Sussen en Cautenberch naast land der erven Jan POWELS en land van Reyner MOERS; het tweede van 10 groote roeden *int veltken* van Heukelom aan land der heeren van de Balie Biessen en het derde zijnde 9 groote roeden bij *Boelre boemken* tusschen land van Geylis MEYERS en land van Jan LENARTS.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum.. panistarum* fol. 44 v. — Schepenen van Sichen: Art VANDER LOCHT, schout, Franck PARISIS, Jan LENARTS, Jan VANDEN VOLMOELEN, Jan MOER, Jan PALMARTS, Henrick VAN PUTHEM en Gilis VAN BOELRE. — Laten van St. Servaashof: Jan VANDEN VOLMOELEN meier, Franck PARISIS, Jan LENARTS, Henrich VAN PUTTHEM, Claes NAELEN, Everard GODDYNS en Gielis VAN BOELRE.

N° 1732.

1530 (Augustus 31) ultima Augusti.

Schep. v. M. oorkonden, dat Wilhem VAN KANNE, schoenmaker, aan heer Andries VANDEN BIESSEN (1), priester en meester van het gasthuis van St. Servaaskapittel aldaar, *als eyn voorgenger ende beveel hebbende van etlicke goede persoenen die der voorscreven Heer Andries die pinninghen in synen handen gelacht hedden om jaerlixe rente daer met te gelden ende te eeren Godts bekeert te werden aen den dienst der Heylige Sacraments missen te doen des Donredaechs in sinte Servaeskercke voerscreven* en ten behoeve dier Mis eene jaarlijksche lospacht van vier vaten min een kop uit den *crousmoelen* (1) buiten de Nieuwenhofspoort tusschen de erven van Dries en Paes VAN MALLE heeft overgedragen en beloofd de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen, waarvoor hij zijne goederen verbonden heeft.

Afschrift ibidem fol. 87. — Schepenen: Peter BROETZ en Dierick BROETZ.

N° 1733.

1531 (Januari 14) des veerteynsten daechs Januarii.

Schep. v. M. oorkonden, dat Vaes VAN MOPERTINGEN, brouwer aan Peter VREEN eene jaarlijksche erfrente van 4 marken uit het huis *den haegell* te Tweebergen naast dat van Heynen VAN VALS

---

(1) Andreas VAN DEN BIESSEN anders geheeten DE JUNCCIS, zoon van... en van Beatrix... Hij was lid der broederschap van kapellanen, beneficiant van het altaar ter eere van de H. Maria Magdalena in de kapel van het gasthuis van St. Nicolaas, aan den ingang der Kommelstraat gelegen, en meester van het gasthuis van St. Servaaskapittel. In deze laatste hoedanigheid, in de Latijnsche acten *hospitularius* genoemd, komt hij voor reeds in 1498, terwijl wij hem in acten van 1504—1505 vermeld vinden als rentmeester van het O. L. Vrouwe-lof in de St. Servaaskerk. Hij overleed 9 Januari 1536 en werd als lid der voormelde broederschap opgevolgd door Hubertus VAN GANGELT. Bij die broederschap stichtte hij een jaargetijde voor zich, zijnen broeder Libertus, zijne moeder en zijne vrienden, dat op 17 Januari in haar necrologium aldus ingeboekt staat: *Commemoratio seu anniversarium domini Andree de Byessen, hospitularii ac Liberti de Biessen fratris et Beatricis matris ac omnium amicorum, tria vasa siliginis.*

en dat van Ghylis JARS overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen bekrachtigen door zijne echtgenoote.

Orig. op perkament. — Schepenen: Henrich DOLHART en Henrick VAN SCULLENBERCH.

N° 1734.

1531 (Mei 27) den seven ende twyntichsten dach van Mey.

Schep. v. M. oorkonden, dat Wynant MOERS van Wilre (1) aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk overgedragen heeft eene jaarlijksche erfrente van 2 marken, welke Dierick VAN GELEN en zijne huisvrouw Barbe, bij testament, aan die broederschap gelegateerd hadden, waarvan 1 mark uit het huis van Jan VAN KAUTENBERCH te Tweebergen naast dat van Symon NYSKENS van Susteren en de tweede uit het huis geheeten *reupaerts goet* in de Looierstraat naast dat van Heyn SYMONS onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en der broederschap het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren, waarvoor hij al zijne goederen verbonden heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen als van N° 1733.

N° 1735.

1533 (Juni 25) den vyfentwintichsten dachs Junii.

Schout en schepenen *des doerps ende herlicheit van Slousen* (Sluysen), bank van St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat Jan WANGERTS van Maastricht aan de broederschap van kapellanen des voornoemden kapittels, vertegenwoordigd door Peter DOEMS als *seenboy* (2) *der toffelen* dezer, voor de som van 60 guldens *doerby godspenninck samen coup ende lycoup noe den ghe-*

---

(1) Oud-Vroenhoven.

(2) *Seenboy*, *sendebode* d. i.: afgevaardigde, gevolmachtigde.

meynen lantcoup verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht (1) van een mud spelt, maat en pacht van Tongeren, uit de hofstede der weduwe van Ghilis MICHILS te Sluysen palende *te Jecoren, te gelayen ende toe Millen wart* aan den straatweg en naar den kant van Tongeren aan het erf van Lambrecht MEES, en beloofd heeft te zullen nakomen de gebruikelijke formaliteiten, *rechten die daer tou schuldich waren te ghescieden gheyn pont van recht doer in vergheten oft achter gelocten*, behoudens evenwel ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Jan KOENEN schout en schepen, Baldewyn WEERS, Pouwels HUTS, Lucas WYSHUEFT, Symon COPIS, Ffrans VAN ELDEREN en Willem VAN ELST. — Zegels: 6°. Vijf spitsruiten naast elkaar; hartschild, gegeerd van 8 stuk met een vrijkwartier; omschrift: S... VAN ELDEREN; — 7°. Een naar links gewende ploeg; in den linkerbovenhoek eene vijfbladige roos; omschrift: SCEL WILLEM VAN EELST.

N° 1736.

1534 (Januari 13) in Januario des derthienden dach.

Meier ende gesworen laeten ende helderen des ceynshoefs des gueden sint Johan binnen den dorpe van Valle (Fall) oorkonden, dat Jacob ROETS van Fall aan Mathys VAN WERT, *inwonende porter ende burger* van Maastricht, voor de som van 28 guldens *gemeynre loupende peyen* verkocht heeft eene jaarlijksche erflosrente van 4 vaten rogge, maat en pacht van Maastricht, uit elf groote roeden akkerland *opten miere weech die van Huysers hoefken nae Miere geyt* gelegen, naar den kant van Elst en naar den kant van Herderen naast land van de kerkfabriek van Fall en naar den kant van Fall naast land van O. L. Vrouwekerk te Tongeren en ze hem heeft overgedragen, onder voorwaarden dat ten allen tijde, vóór of na het feest van den H. Andreas, die pacht zal kunnen worden afgelost met de koopsom en dat, zoo die pacht met het feest van den H. Andreas of uiterlijk met *groet vasavont* (2) niet

(1) De noot in dorso meldt, dat die pacht met het feest van den H. Andreas (30 Nov.) 1561 werd teruggekocht door Egidius VOS.

(2) *groet vasavont, grosz fastabend, gross vasavena, grote vastelavend* = vastenavond, Maandag en Dinsdag na Zondag *Esto mihi*, zijnde den 7en vóór Paschen.

voldaan is, telkens Jacob, in de plaats van vier, vijf mudden zal moeten betalen.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 191. — Laten: Merten STAS meier en laat, Wilhem HARLIERS, Engel LANSMANS, Claes BOCKS, Claes VAN RIEMPST, Paulus PAULI en Wilhem Claes NAELEN.

N° 1737.

Transfixen. 1543 (April 7) inden moent van den Aprill des sevenden dachs.

Meier en laten van St. Janshof te Fall verklaren, dat Mathys VAN WERT, burger van Maastricht, aan heer Johan HOVELER, priester en kapellaan van St. Servaaskerk aldaar, ten behoeve zijner zuster Caterine HOEVELER, verkocht en overgedragen heeft de lospacht van 4 vaten rogge, vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is gestoken.

Afschrift ibidem fol. 192 v. — Laten: Jan VANDER HOEVEN, substituut-meier en laat, Claes BOX, Engel CASTERMANS, Paulus PAULI, Gielis VAN BOELRE en Mathys VAN GUDEGOVEN, heer van Meer en Bolre.

N° 1738.

1544 (Augustus 30) inder maent Augusto des dertichsten dachs.

Meier en laten van het St. Janshof te Fall getuigen, dat Catryna HOEVELER van Maastricht, bijgestaan door haren broeder Johan HOEVELER haren *mit recht verleende momber*, aan Michiel OPSTALL, *meester ende gubernatoer* der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, ten behoeve dier broederschap de 4 vaten rogge *quytrenten offte luespacht*, waarvan melding is in den hoofdbrief waardoor deze getrokken is heeft overgedragen, met in acht nemen der gebruikelijke formaliteiten en behoudens ieders recht daarop.

Afschrift ibidem fol. 193 v. — Laten: Engel LANSMANS, substituut-meier en laat, Claes BOCKS, Paulus PAULI, Gielis VAN BOELRE, jonkheer Mathys VAN GUDEGOVEN, Willem Claes NAELEN.

N° 1739.

1535 (October 15) inden maent van Octobris des vyfftienden dachs.

Schout en schepenen der schepenbank Meer en Bolre oorkonden, dat Henrick PARTUYNS van Millen, zijne echtgenoote Jehenne alsmede haar zoon Willem uit haar eerste huwelijk met Ghys WERIX anders gezegd VAN HEX, eenerzijds en Bartholomeus VAN DONROEDE, priester, *guberneere ofte meister*, en Art CRUYSSEN en Ghilis RIXKEN, leden *der confraterniteyten ende bruederscappen der capellanen* van St. Servaaskerk te Maastricht, anderzijds eene minnelijke schikking hebben getroffen wegens eene erfrente, te beuren uit goederen te Millen gelegen, die Ghys VAN HEX voornoemd in zijn leven aan voormelde broederschap van kapellanen zou verkocht hebben met al de verloopen pacht, en diènsvolgens eerstgenoemde partij der broederschap voormeld eene jaarlijksche *quytrente offt lueschepecht* van 1 mud rogge uit het huis, hofstede en *gheseete daer* wijlen Willem BOENAERTS vader van voornoemde Jehenne *uutgestorven is* te Meer gelegen *aen Houb Ghilis Inde*, naar den kant van Maastricht palende aan het erf van Rensoer ODESTAT, naar den kant van Tongeren aan dat van Stas VOSSKENS en naar den kant van Fall aan de dorpstraat, welk mud rogge Jehenne is aangevallen bij doode haars vaders, heeft toegewezen en overgedragen, op voorwaarde dat die pacht van 1 mud ten allen tijde kan worden afgelost met 300 guldens gangbare munt *ende daerby alle gherichts costen aen ons uutghegeven met ouck eynen sekeren goetspenninck ende daerby allen restanten ende pechten die alsdan gevallen suelen sien ende niet voltaelt* (1).

---

(1) In dorso staan vermeld de volgende aanteekeningen betreffende de onkosten van het transport en het opstellen en maken van dezen brief:

»Cosden den brieff te scrieven aenden clerck metten ziegelwas ..... dertich stuver Ende voer elken ziegel tot noegen toe, elken siegel acht stuver.

Summa totius summe ascendit ad quinque florenos cum duobus stuferis levibus.

Item tertyt doen dese transportatie ghescieden, doen was her Bartholomeus aen des heren rechten dertien stuver Brabans.

Item aen die orken .... XVII stuver levis.

Item aen den clerck ter selver tyt pro vino suo .... VIII½ stuferos leves.

Voer den goetspenninck 1 blaspenninck.

Orig. op perkament. — Schepenen: Ghilis VAN BOELRE schout en schepen, Ffloer POESMANS, Claes VAN RIMPST, Johan KARKEN, Paulus PAULI, Johan RAVEN en Johannes EMALIE. — Zegels: 1°. Eene egge, vergezeld in de beide bovenhoeken van een vierblad; omschrift: S. GILIS. VAN . BOELRE; — 7°. Een naar links gewende raaf.

N° 1740.

1536 (Januari 29) inden Loemaent opden niegenende twintichsten daych.

Schout en schepenen van Vleytingen oorkonden, dat Wilhem BORCHAERTS van Vleytingen aan Bertelmees VAN DOENRAEDE (1), meester der broederschap van kapellanen, ten behoeve dezer verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche lospacht van 9 vaten rogge uit: 1°. 9 groote roeden akkerland op den *elderberch* naast land der erven Wolter POTHEMS en land van Merten VAN ELCHT; 2°. vierdehalf groote roede op *die halwyen waeter zouwe vuer Ophem* naar den kant van Elderen naast land der erfgenamen van Loye BOLLEN en naast land der kanoniken van St. Servaas; 3° derdehalf groote roede voor Ophem bij *Coemans cruyss* palende naar den kant van Vleytingen aan land der erfgenamen van Jan VAN JESSEREN en aan land van Lybrecht LEENAERTS, en verklaard heeft, dat op voormeld land niets anders gevestigd is dan de gewone landcijns, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en zoo die pacht binnen het eerste jaar afgelost wordt *der bescudder zal schuldich syn by dat huidt geldt te leggen eynen ganssen pacht* en wanneer zulks na dat jaar geschiedt, *den pacht te leggen nae quantiteyt des jaers* (2).

---

(1) Bartholomeus VAN DOENRADE verkreeg 2 Maart 1520 het lidmaatschap der broederschap van kapellanen, opengevallen door den dood van Jan CRAEGS. In 1538 werd hij gekozen tot *evangeliarius* der St. Servaaskerk ter vervanging van den bekenden humanist en rector der scholen dier kerk, Matheus HERBEN, den 9 October te voren overleden. Hij was beneficiant van het altaar ter eere der Kruisverheffing en der H.H. Hermes, Genoveva en Elias en overleed 13 October 1540 na bij de broederschap te hebben gesticht zijn jaargetijde, dat op 8 October in haar necrologium staat ingeboekt.

(2) In dorso: *Item diessen bryeff heeft gecost te maeken en te siegelen elleff kannen wyns elke kan acht stuffers curent, maeckt te samen vier gulden acht stuver curent.*

Jan Scobben schepen
en secretaris der banck vurscreven.

Orig. op perkament. — Schepenen: Lambrecht HEYNRYCKS schout en schepen, Loye VRYENTS, Jan SCOBBEN, Lees BOLLEN, Leenaert LYBRECHTS, Franck PARESYS en Heynryck VAN PUTHEM. — Zegels: 2°. Drie rozen, 2 . 1 .; omschrift:... VRIENS; — 3°. Een I en S in elkander; omschrift: S. ... SCHOBBEN; — 4°. Drie rozen; omschrift: S. LIES ... VAN LIE ...; — 6°. Eene klok; omschrift: SIGILLUM VRANCK ... — 7°. Gedeeld, rechts: twee lelietakken over (?) elkaar in den vorm van een St. Andrieskruis, vergezeld van drie bloemen; links, een naar rechts klimmende leeuw; omschrift: S. HENRICK . VAN . PUTTUM.

N° 1741.

1537 (April 27) den seevenentwyntichsten dach der maent gheheyten April.

Meier en laten van het laathof des gasthuis van St. Servaas te Maastricht, gelegen te Riempst, oorkonden, dat Enghel PAUWELS met toestemming zijner echtgenoote Katheryn *dat lauderende*, aan Jan WALPOET den oude en diens echtgenoote Heylewich voor de som van 75 Hornsche guldens, elke gulden berekend op 12 Brabantsche stuivers, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche lospacht van 3 malders rogge uit: 1°. zijn huis met hofstede te Riempst gelegen aan het erf van Huyb HENTENS' erven naar den kant van Millen, naar den kant van Riempst en der kerk aan de *oberichts oft enghels steghe* en naar den kant van Spauwen aan de steeg voerende van Riempst naar Herderen; 2°. 5 roeden akkerland *opden acker* palende aan land van den heer der heerlijkheid en aan land van het adellijk vrouwenklooster van Sinnich en 3°. derdehalf roede gelegen in *die silveren* (?) *cuyl* naast land van Nuel IN DEN SVAEN en land van Peter SCATS; dat daarbij bepaald is, dat Engel of zijne erven die drie malders zullen kunnen inlossen met 1 malder rogge *te mael nae venant der sommen voorscreven ende althyt den pacht by dat ghelt* en dat zoo die pacht na den dood van Engell of van zijne echtgenoote ingelost wordt de overlevende het geld wederom zal beleggen ten behoeve hun beider erven.

Orig. op perkament. — Laten: Jan REYMERSTOCK meier en laat, Ffloer POESMANS, Wyrick LYVESOENS, Reyner REYNERS, Henrick PALMARTS, Peeter SCATS en Jan THOREELS.

N° 1742.

1538 (September 16) inden maent van Septembri des sesstiende aachs.

Schout en schepenen van Meer en Bolre oorkonden, dat op den 2 September te voren Goeswyn ENGELEN van Maastricht als momboor der broederschap *der ghemeynre cappelloenen* van St. Servaaskerk aldaar van hen verzocht heeft *certificatie, siegele ende brieve in behoerlycke forme bescreven* van een *ffynaele ende diffinityffve*, ongeappelleerd vonnis op den 20 Mei door hen uitgesproken in een proces tusschen hem ter eenre en Pouwels COENEGRACHT en diens *adherent* Gheret BOX *allegeres* ter andere zijde, ter zake van *dymineringhe* (1) op des *allegeres.* panden wegens het niet betalen eener jaarlijksche erfpacht van 1 mud rogge reeds sedert St. Andriesdag (30 November) 1536, weshalve zij *certificeeren ende cleeren... overmits deesen dat gheene dat hier nae volget: Item opden twyntichsten dach van den maent Mey neestleden by ons vonnis ghemaeckt ende oock uutgedraghen tusschen Goeswyn* ENGELEN *in naem ende als mumber der cappellanen van sinte Servaes kercken van Triecht als aensetter ter eenre ende Pouwels* COENEGRACHTS *met hom Gheret* BOX *synen adherent allegerers ter andere zyden, partyen ter zaeken van eynen mudde rogghe Triechter moeten ghevallen Andree anno XVc ende sessendertich by den selven cappellanen oft honnen mumber voerscreven in forme van nachtinge gheprocedeert ende gheheist op huys ende hoeff tot Meer gelegen als onderpant, nae luyt van ziegele ende brieve daervan siende, alsoe dat doer cracht vanden dymineringe ende nachtinge voerscreven, der mumber voerscreven waert by ontkennis van die allegeres voerscreven ter proeven gheweesen, alsoe nae conden, nae waerheit, nae vermeet* (2) *nae eynre allegatie* (3) *dy die allegeres te cleynen recht exibeert, ouck nae replyck ende calengeringe inden selven replyck articuleert by den momber voerscreven. Op all wael ende rypelick beraeden ende oversien nae onsser bedsten verstande ende vermoeghen, so waert ten maniss*

---

(1) *dymineringe, demineering* = uitwinning, komt af van het werkwoord *demineeren, dimineren.*

(2) *vermeet (vermet)* — gerechtelijk voorgeven.

(3) *allegatie* van *allegeeren (allegieren, allgeren,)* het bijbrengen, aanvoeren van bewijzen, van redenen.

van onsser scoltit uutgedragen, dat der mumber vurscreven wael ghefundeert weer ons betalinge te hebben vanden mudde rogghen voerscreven nae luyt syns aensadts oft moeghen met synre dymineringe ende nachtinge voerscreven als recht te procederen om totten pande voerscreven ghezazeert te werden, haldende die allegatie by die allegeres in allen costen, op correxie van onsen wettigen hueffde; Item daer nae opden deerden dach vanden maent Junio anno etc. voerscreven, Goesswyn ENGELEN *in name ende als mumber voerscreven versocht voert recht achtervolgende onsser fynalen vonnis ongeappellert voerscreven daerop geweesen waert, want dan die allegeres voerscreven egheyn betalinge bewesen en hebben soe waert der mumber voerscreven in die voerscreven panden gesaseert nae onsser bancken recht om te comen totten groeten gebodt, behalven die cleyn bevelen daerop teerst gedaen te werden nae forme van recht op correctie;* dat zij hem diensvolgens *ziegele ende brieve verleend hebben.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Mathys VAN GUYGOEVEN heer van Meer en Bolre, namens den schout, Ffloer POESMANS, Claes VAN RIMPST, Ghilis VAN BOELRE, Johan KARKEN, Paulus PAULI, Johan RAVEN en Johan TONIS. — Zegels: 2°. Een naar rechts springende bok ten halven lijve...; — 3°. Een kruis; — 7°. Een man ten voeten uit en aanziende, houdende in de rechterhand uitgestrekt een visch (?), in de linker een vogel; omschrift: S. JAN . THONIS.

N° 1743.

1539 (Mei 30) inden maent Mey des dartichsten daichs.

Schout en schepenen van Heer oorkonden, dat Peter DOU van *Lymborch, gewantmeker,* aan Henrick NOETSTOCK, roededrager van O. L. Vrouwekapittel te Maastricht, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche losrente van 5 bescheiden goudguldens voor de som van 100 dier guldens, te beuren uit al zijne erfgoederen te Heer gelegen en hem aangekomen van zijne huisvrouw, Jenne ARNDTZ dochter van Steyne, en te betalen met het hooge feest van *Penxten* (Pinksteren), op voorwaarden de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en Peter zoo hij die rente binnen het eerste jaar wil aflossen te zullen verplicht zijn de volle rente bij de hoofdsom te tellen, en na dat eerste jaar de rente bij de lossom.

Orig. op perkament. — Schepenen: Jeronimus MEYS schout en schepen, Thewus VAN HEEZE, Joest VAN SCHARNE, Johan VAN CANNE Peter BROETZ, Henrick DOLHART en Aerndt THEES.

N° 1744.

1539 (Juni 2) des tweeden daichs inden maent Juny geheyten Broecmoent.

Stadhouder en leenmannen *der salen vander proestyen ende des hogenproestz* van St. Servaaskerk te M. oorkonden, dat jonker Lambrecht VAN KESTELT, zoon van wijlen Johan VAN KESTELT aan Johan KEMPKENS, bakker en poorter van M., verkocht heeft zijne leengoederen te *Mechellen* (Mechelen aan de Maas) gelegen en leenroerig van voormeld leenhof, uitgenomen den hem toebehoorenden bosch, welke leengoederen bestaan uit een huis met tuin, hoeve en ongeveer $7^1/_2$ bunders bouwland, die elk verkocht zijn voor eenhonderd Philippus guldens, de gulden aan 24 bescheiden Brabantsche stuivers berekend, van welk huis met tuin en hoeve eene groote roede in den verkoop niet mede gerekend is *als voer tgheenne tselve huysz ende hoeff jaerlix ende erfflicken vuytgeldt*, en hij dienvolgens dat huis met tuin en bouwland aan Johan KEMPKENS, zijne echtgenoote en hun beider erven opgedragen heeft, onder beding dat Johan onmiddellijk zal betalen 200 bescheiden Carolus-guldens, de gulden aan 21 stuivers berekend, en de resteerende som met het feest van den H. Remigius e.k. (1 October) of uiterlijk met het feest van den H. Andreas daaraanvolgende en wel te Antwerpen; dat, bij gebrek van betaling of bij uitstel daarvan, *sall hoem syn koemen ende cederen oft vallen opt verluysz van diesen gichten ende oeverdrachten ende ouck opt verluysz der vurscreven tweehondert Carolus gulden by hoem voer der gichten gelyck vurscreven steyt gegeven ende betaelt . . . des en sall der vercouper Lambrecht myt gheynre toustyngen te doen hebben, noch tsente Andriesmessen gheynen pacht van diesen vurscreven guederen ende landen bueren, mer sal sulcke toustynge op Johans des coupers last blyven staen ende sal ouch den pacht als Andree neestcomende vallen sal, daer voer ontfangen ende opbeuren nae inhalt hoens coups ende vurwarden cedelen voergenoempt;* dat

aangezien *doer acffwesen Dierix Wammys ons stadthelders ende want Lambrecht. der vercouper haestich was van Tricht te vertrecken ende des Stadthelders bykoempst nyet te verwachten, soe is aieselve gichte ende overdracht myt den conditien ende vurwarden in des onderstadthelders vurscreven handen gebleeven aenstaen tot bykoempst des stadthelders Dierix Wammys, want der onderstadthelder sich des ende sunderlinghe des heren rechten nyet vorder en wolde onderwynden...*

Orig. op perkament. — Leenmannen: Aerndt THEWUS *in diesen als gedeputeert substituyt van Dierick* WAMMYS stadhouder, Wilhem WREEN, Johan VAN BERGHE, Aerndt THEWUS voornoemd en Jacob ZEPS.

N° 1745.

1543 (Januari 2) in Januario gcheyten Loemaent opten tweeden dach.

Schout en schepenen van het gerecht en heerlijkheid Hees, bank van St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat voor hunne schepenbank verschenen zijn Aert VAN BUEL (1), priester en meester der broederschap van kapellanen van voormeld kapittel, namens die broederschap, ter eenre en Reyner SPREWARTS, poorter dier stad, ter andere zijde *en by waelcomen ende proffyt van hun beyden eyn seker erfmangelinge puerlicken erve om erve gemangelt hebben* en dienvolgens Reyner aan de broederschap heeft toegewezen en overgedragen eene jaarlijksche erfpacht van 18 vaten rogge, maat van St. Pieter nabij Maastricht, uit een huis met hofstede *in naten in droegen* gelegen te Hees in *die winckel straet* bij den *winckel driesch*, palende ter zijde des dorps aan het huis met hofstede van Willem LIEBRECHTS, naar de zijde van Kestelt aan de *waterzoe* komende van Vleytingen en aan de pachthoeve van

---

(1) Arnold (Aart) VAN BUEL was lid eener patricische familie der stad Maastricht, waarvan meerdere leden eene lange reeks van jaren deel hebben uitgemaakt der magistraat en hooge posten bekleed. Arnold, die den geestelijken stand omhelsd had, verkreeg bij St. Servaaskapittel het beneficie ter eere van den H. Livinus en werd in 1519 gekozen tot lid der broederschap van kapellanen, waarvan hij ook meester werd. Hij bereikte een hoogen ouderdom en overleed 12 April 1563. Een groot gedeelte van zijn fortuin gaf hij aan den arme en stichtte in de St. Servaaskerk drie Missen in de week met bedeeling van brood.

het schoutambt van Hees, en naar de zijde van Vleytingen aan voormelde *winkelstraet*, onder beding te zullen in achtnemen *ban ende vrede mit allen anderen solempniteyten van rechten die daer toe schuldich en behoerlick waeren te geschieden nae costume ende gewoenten onser banken recht.*

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 150 v. — Schepenen: Lambrecht HEINRICKS schout en schepen, Jan SCHOBBEN, Heinrick VAN PUTTHEM, Ruth PARISIS, Loye VRIENTS, Liebrecht SAMMEN en Engel LENARTS van Kestelt.

N° 1746.

1544 (November 15) opden vyffthieden dach Novembri.

Schout *des proest ende proestyen inden haven ende denghbanck* van Meerssen en schepenen dier bank oorkonden, dat Willem LENARTS (1) van *Werde* (Weert), zoon van Goessen Lenarts, met toestemming zijner echtgenoote Kathryne, aan Johan HOEKMAN, *gasthuysmeyster* van St. Servaaskerk te Maastricht, ten behoeve der H. Sacraments Mis in die kerk voor de som van 140 Carolus-guldens, ieder gulden ad 20 brabantsche stuivers gerekend, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche rente van $5^1/_2$ goudguldens, ad 28 Brabantsche stuivers de goudgulden, en daarvoor tot onderpand heeft gesteld de volgende erven: een huis met tuin en verdere aanhoorigheden te Weert *tegen die brugge die oever die Ghoel* (Geul) *geyt,* palende naar den kant van Meerssen aan het erf van Gerart BAEDEN van Meerssen en aan den anderen kant aan de steeg leidende naar het Weerterbroek; $^1/_2$ bunder akkerland *in 't Rotyen* naast land van Piet VRANCKEN en land der erven Johan WOUTERS, pachter der hofstede van wijlen OVERBUND en $^1/_2$ bunder *in 't Hartelre velt* naast het erf VAN MUCKEN, onder beding dat bij gebrek van betaling Johan of zijne opvolgers hunne *hende ende vuten sullen moeghen slaen off doen slaen* aan die gestelde onderpanden volgens rechtsgebruik der schepenbank en Cathryne of hare erven die rente ten allen tijde met de koopsom zullen kunnen aflossen mits opkondiging van een half

---

(1) In de aanteekening boven den brief Wilhelmus LEONARDI genoemd.

jaar te voren, bij gebreke waarvan een half jaar rente zal moeten betaald worden.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum.. panistarum..* fol. 72 v. — Schepenen: Lenart HEPPEN schout, Huybrecht HEPPEN, Johan KOEX, Goessen LENARTS, Rykalt VAN GEMART, Arnt VAN DADENBORGH, Johan van OERSBEECK en Jacob SCHUTS.

N° 1747.

1544 (November 23) inden maendt Novembris des XXIII daechs.

Schout en schepenen der heerlijkheid Mechelen oorkonden, dat Lenart SMEETS en zijne zuster Mary van Mechelen aan Johan HOYCKMAN [1], priester en gasthuismeester van St. Servaaskerk te Maastricht, ten behoeve der H. Sacraments Mis alle Donderdagen in die kerk gezongen, voor de som van 80 goudguldens, verkocht en overgedragen hebben $1^1/_2$ keurvorster goudguldens, ad 28 brabantsche stuivers elk, te betalen jaarlijks *loes ende ledich, van allen aenspraeck schadt, dienst ende beede vry ende voert vry van allen lasten, hinderen ende schaeden, die syn, ende in eynigerhande manieren coemen mochten*, en tot onderpand gesteld hebben: 1°. derdehalve morgen land *op gheen Cromsteegh* palende benoorden aan de kerk; 2°. een morgen akkerland *aen gheen vaerposten* palende benoorden aan het erf der kinderen Dirick *opden Weerdt* en 3°. het huis met hoeve waarin zij wonen, palende benoorden aan de dorpstraat en bezuiden aan land van Catharyn SMEETS, en daarbij tot voorwaarde gesteld dat, bij niet-betaling of slechte betaling dier rente, Johan of zijne opvolgers volgens rechtsgebruik hunner schepenbank de hand zal kunnen slaan aan de gestelde onderpanden, en dat de rente ten allen tijde zal kunnen worden ingelost mits opkondiging van een half jaar te voren.

---

(1) Johan HOYCKMAN, HUECMAN, was lid der broederschap van kapellanen; voor het eerst vinden wij hem als *hospitularius*, meester van St. Servaas, gasthuis vermeld in den voorgaanden schepenbrief van 15 Nov. 1544; hij overleed 25 Juni 1546; bij de broederschap der kapellanen stichtte hij zijn jaargetijde dat op 4 Maart volgenderwijs in haar necrologium staat ingeboekt:

Commemoratio domini Johannis Huecman.

Afschrift ibidem fol. 90. — Schepenen: Andries JENTIS schout en schepen, Jan KESKEN, Keerst HEYNEN, Rykalt VAN GEMART, Dirick WAMYS, Peter ZWENNEN en Jan REYNERS.

N° 1748.

1544 (November 24) des vier ende twintichsten daichs Novembris.

Schout en schepenen der heerlijkheid Mechelen oorkonden, dat Gertruyt, de weduwe van Dirck OP DEN WEERDT, ten behoeve harer kinderen Coen EXKEN, Dirick, Geurt, Wendele gehuwd met Thys GRUYSEN, Catharine gehuwd met Dirick VANDEN HOLT en Beatrix gehuwd met Peter HEUTGENS, afstand gedaan heeft van haren tocht op de volgende goederen: 9 groote roeden akkerland aan *Schaedenhoeff* palende benoorden aan land VAN DER BRUGGE; 1 morgen bouwland aan den *steinacker* naast land van Catharyn *op die Steinhuys* en 3 morgen land gelegen *inden Bampt* naast land van Jan GROETEN's kinderen; dat daarna allen gezamenlijk aan Johan HOECKMANS, priester en gasthuismeester van St. Servaaskerk, ten behoeve der H. Sacraments Mis in die kerk, overgedragen hebben eene jaarlijksche losrente van $5^1/_2$ bescheiden goudguldens, elke gulden ad 28 Brabantsche stuivers gerekend, die zij hem voor dat doel voor honderd dier guldens verkocht hebben en waarvoor zij voormelde landerijen tot onderpand hebben gesteld, onder beding dat die rente ten allen tijde kan worden ingelost met de koopsom *mits een halff jaer te bevoeren te condighen den gasthuysmeester* en dat deze of zijn opvolgers bij gebrek van betaling dier rente beslag zullen kunnen leggen op de voormelde onderpanden en zulks volgens rechtsgebruik hunner schepenbank en trots ieders klachten daartegen.

Afschrift ibidem fol. 89. — Schepenen als van n° 1747.

N° 1749.

1545 (Mei 16) inden maent Mey opden sesteenden dach.

Schout en schepenen der heerlijkheid Vleytingen oorkonden,

dat Barbara, de weduwe van Peter VANDEN BIESSEN (1), ten behoeve van haren schoonzoon, Christiaan VAN ENATTEN, afstand gedaan heeft van de rechten, die zij heeft op eene jaarpacht van zevendehalf vat rogge en beide daarna voor de stichting van het jaargetijde van voornoemden Peter, te houden met het feest van O. L. Vrouwe Presentatie (November 21), aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk die pacht hebben overgedragen, welke gebeurd wordt uit een huis met hofstede te *Lauffelt* (Laaffelt) gelegen, palende aan de hofstede der erven Yde LOEWIX, naar den kant van Tongeren aan de hofstede der erfgenamen van Peter MEYERS en van diens echtgenoote Catelyne en *opt heut ter steynstraten wart* aan de dorpstraat, onder beding dat bij nietbetaling dier pacht, de erfgenamen van Peter en Barbara *den vurscreven erfrogge wederom, niet tegenstaende dieser gichten off broderscappen aen hon slaen en gebruycken als hun proper erve sonder eynige argelist off redenen ter contrarien.*

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 147 v. — Schepenen: Lambrecht HEINRICKS van Kestelt schout en schepen, Jan SCHOBBEN, Heinrick VAN PUTTEM, Jan VAN REYMERSTOCK, Servaes MEYERS, Jan MOER en Geret SCHOBBEN.

N° 1750.

1545 (October 3) den derden dach Octobris.

Schep. v. M. oorkonden, dat Lambrecht VROUWESOEN verklaard heeft, dat hij uit handen van heer Michiel OPSTALL, als meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, in bijzijn van Aert CREUSEN en Jannes PELLENS, rentmeesters dier broederschap, opgenomen heeft de som van 100 goudguldens voor 6 dier guldens per jaar en daarvoor verbonden heeft zijn huis geheeten *die ducaet* en gelegen aan het Vrijthof, onder beding dat hij dat kapitaal ten allen tijden *tot synen schoensten* zal kunnen

(1) Hij was roededrager, *virgifer*, *bastionarius*, van St. Servaaskerk; in het necrologium der broederschap staat zijn jaargetijde op 21 November als volgt ingeboekt: *Petrus van den Biessen virgifer sancti Servatii legavit in die Presentationis beate Marie Virginis pro suo anniversario duo vasa tritici et dantur eodem die cunei.*

aflossen met *bescheiden koervorster goltguldens* of 29 brabantsche stuivers voor iederen gulden gerekend, mits opkondiging een half jaar te voren.

Afschrift ibidem fol. 119 v. — Schepenen: Laurens MEYS en Goert SAMMEN.

N° 1751.

Transfix. 1545 (October 3) den derden dach Octobris.

Schep. v. M. oorkonden, dat Art VROUWESOEN, voor de hoofdsom en de jaarlijksche rente vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken, al zijne goederen en erven tot onderpand heeft gesteld.

Afschrift ibidem fol. 120 v. — Schepenen als van n° 1750.

N° 1752.

1546 (Juli 5) den vyffden dach Julij.

Schout en schepenen der heerlijkheid Mechelen a/d Maas, behoorende aan den *eerweerdighen genadighen Heere* heer Antonius graaf TOT SCHOUWENBERGH (1), hoogproost van St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat Dirick DASSEN met toestemming zijner echtgenoote Anna, aan Reyner LENARTS als *voorgenger* van

(1) Antonius graaf van Holstein, Schaumburg en Sternenberg, heer van Gemmen, was deken der collegiale kerk van den H. Gereon te Keulen en proost te Hildesheim, toen hij bij open brief van 1 September door Keizer Karel V benoemd werd tot proost van St. Servaaskapittel te Maastricht; die brief was geteekend van uit het kamp vóór Venlo, welke stad Karel V toen belegerde. Wegens de pestziekte, die in voornoemd jaar te Maastricht woedde, had de *joyeuse entrée* van den nieuw benoemden proost niet plaats in die stad, maar te Luik in de collegiale kerk van St. Jan Evangelist, waar de meesten der kanoniken van St. Servaaskapittel een toevluchtsoord hadden gezocht. Bij het Kathedraal kapittel van St. Lambert verkreeg hij de prebende van Jan DE WEYDE en werd 20 Januari 1543 aangenomen tot adellijk kanonik. Den 1 September 1556 volgde hij zijn broeder Adolf op in de proostdij der kathedraal van St. Lambert, dien hij ook opvolgde op den aartsbisschoppelijken zetel van Keulen. Hij overleed op het kasteel Godesberg bij Bonn den 18 Juni 1558 en werd begraven in de cathedraal van Keulen naast zijnen broeder.

het gasthuis der St. Servaaskerk ten behoeve daarvan eene jaarlijksche rente van 24 guldens, Maastrichter cours, gekocht met 400 guldens, heeft overgedragen en tot onderpand gesteld 12 Angelotten en 10 Joachimdaalders 's jaars, welke Willem INDIE HAEGHE op Dirick's erfgoederen tegen Huybrecht VAN MAESWYCK verworven had en Johan DOUWE, die mede ter schepenbank was verschenen, zijne erfgoederen daarvoor verbonden heeft en Dirick dezen daarvoor schadeloos zal houden, onder beding dat die rente ten allen tijde kan worden ingelost met de hoofdsom en den verloopen interest.

Afschrift in: *Liber litter... bonorum..panistarum..* fol. 92 v. — Schepenen: Andries JENTHIS schout en schepen, Johan KESKENS, Korst HEYNEN, Rycalt VAN GEMEERT, Dirick WAMBIS (1), Johan REYNERS en Huybrecht VAN VLEECK.

N° 1753.

1546 (December 11) inden maent van Decembris des elfden dachs.

Schout en schepenen van Millen oorkonden, dat Engel JOESTEN anders genaamd VANDER HEYDEN, in name en als momboor zijner echtgenoote Lysbeth, aan Michiel OPSTALL, priester en meester der *confraterniteyten inde broderschappen* der kapellanen van St. Servaaskerk te Maastricht ten behoeve dier broederschap verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche lospacht van 1 mud rogge te beuren uit 36 groote roeden akkerland, in vijf perceelen onder het gerecht van Millen gelegen te weten: 9 groote roeden aan *Dyngen stege* tusschen Meer en Millen palende naar den kant van Millen aan land van Wyrick LIEVESOENS, naar den kant van Maastricht aan land van Michiel STEGEN en *ten Driesch wart* aan dat *peetken gaende uiter selver stegen* naar Meer; 8 groote roeden niet ver van de voorgaande gelegen tusschen land der kapittelheeren van den H. Paulus te Luik en *opt heuft ter Mere stracten waert* het land van Herman TEELS; 7 groote roeden bezuiden de hofstede van Namen naast land der erven Servaas LIEVESOENS naar den kant der Jeker, land van Johan EYCKEN naar den kant van Meer en naar den kant van Millen *die wiederdeylinge* van

(1) *Wamys*, *Wammys*.

deze 7 roeden; 6 groote roeden aan den straatweg naar Sluysen palende naar den kant van Tongeren aan land der erven VANDEN BOSCH en *opt heut* naar den kant van Millen aan het erf van Engel VRANCKEN en nog 6 groote roeden bouwland *opten Hongersberch* begrensd naar den kant van Millen door land van het St. Leonards altaar in St. Servaaskerk te Maastricht en naar den kant van Sluysen door land van Herman TEELS, met de verklaring dat die perceelen met niets anders belast zijn dan met den gebruikelijken grondcijns, in zooverre die daarvan betaald moet worden, waarvoor hij zijne overige goederen verbonden heeft en onder bepalingen dat die pacht zal kunnen afgelost worden met de koopsom van honderd Geldersche rijders of die waarde in andere gangbare munt, met bijbetaling van de achterstallige en loopende pacht en *siegel en brieve gelt,* dat bij inlossing vóór het feest van den H. Andreas e.k. (30 November) de inlosser de volle pacht zal moeten betalen en dat elke inlossing drie maanden van te voren moet worden opgekondigd, alles met inachtneming der gebruikelijke formaliteiten hunner schepenbank.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 188 v. — Schepenen: Herman VANDEN BOSCH schout en schepen, Johan COENEN, Lambrecht VANDEN BOSCH, Christiaen VANDER HEYDEN, Paulus PAULI en Johan VAN CAUWEBERCH.

N° 1754.

1547 (September 19) den neegenthiensten daech Septembris.

Schout en schepenen der bank van Mechelen oorkonden, dat Vreis GHYBELS aan Lenart KASEN (1), priester, kapellaan en gast-

(1) Leonardus CASEN, geboren te Casen in de buurt van Valkenburg, was bij het kapittel van St. Servaas eerst *hypodidasculus*, werd vervolgens *subcampanator* en verkreeg in 1541 het lidmaatschap der broederschap van kapellanen na den dood van Tossanus VUCHT. Later werd hij benoemd tot meester van het hospitaal dier kerk, in welke hoedanigheid wij hem vermeld vinden in acten van 1547—1561; wegens zijn hoogen ouderdom werd hij in laatstgemeld jaar uit die betrekking ontheven. De lijst der leden van voornoemde broederschap loopende over de jaren

huismeester van St. Servaaskerk, ten behoeve der H. Sacraments Mis, die elken Donderdag in die kerk gezongen wordt, eene losrente van 16 *gevalueerde* Brabantsche stuivers uit een huis met hofstede, geheeten *die loddercoel* te Mechelen aan de dorpstraat gelegen, overgedragen heeft, op voorwaarden dat ten allen tijde die rente kan worden ingelost met 10 bescheiden Jochems daalders, en zoo die inlossing binnen het eerste jaar geschiedt met die som de onkosten en de renten van het geheele jaar, en anders de rente naar gelang van den verstreken tijd moet betaald worden.

Afschrift in: *Liber litter. honor.. panistarum..* fol. 91. — Schepenen: Andries JENTHIS schout en schepen, Johan KESKENS, Cristiaen HEYNEN, Johan REYNERS, Hubrecht VAN VLEECK, Rut GRUSEN en Johan WYERMANS.

N° 1755.

1547 (October 10) opten thienden dach van October.

Schout en schepenen der bank en heerlijkheid Mechelen oorkonden, dat Peter WYERMANS (1) ten behoeve van Dierck NUMEGENS en diens vrouw Maria, zijne dochter en van zijne andere kinderen, Gerardt en Jenneken, afstand gedaan heeft van zijn recht op een morgen bouwland *opten berch* gelegen naast het erf van Jan KESKENS, een morgen aldaar gelegen naast het land van Geerken DUVEN, een morgen gelegen *aendie vauwer* (?) *posten* naast land van Lenart SMEETS en 4 roeden tuinland tegenover het erf van Claes BRUYN; dat daarna voornoemde kinderen aan Michiel OPSTALL, meester der broederschap van kapellanen, ten behoeve dezer eene jaarlijksche rente van 6 Carolus-guldens, losbaar met honderd dier guldens, hebben overgedragen, onder beding dat bij slechte betaling dier rente de broederschap ten

---

1500—1700 meldt dit met de volgende woorden: *senex sensuum impos destitutus, ei successit dominus Michael Opstall.* Hij stierf den 20 Februari 1566 en werd ter aarde besteld in voornoemde St. Servaaskerk in de Koningskapel. Hij was ook in het bezit van het beneficie ter eere van de H.H. Jacobus, Maria-Magdalena en Mathias.

(1) Deze woonde te Grimby, aldus het opschrift van den brief.

allen tijde de hand zal kunnen slaan aan bovenvermelde perceelen land, die tot onderpand gesteld zijn.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 194. v. — Schepenen: Andries JENTHIS schout en schepen, Christiaen HEYNEN, Johan KESKENS, Dierck WAMBIS, Johan REYNERS, Hubrecht VAN VLEECK en Johan WYERMANS.

N° 1756.

1547 (November 23) des drieendetwintichste daechs Novembris.

Schout en schepenen van *Bern* (Bernau), behoorende aan St. Servaaskapittel te Maastricht, oorkonden, dat ten jare 1545 den 18 November Gheret HUSTEYN aan Johan HOYCKMAN, meester van het gasthuis van voormeld kapittel, en deze aan dat gasthuis (1) eene jaarlijksche erfrente van 3 Carolus-guldens, altijd betaalbaar met het feest van den H. Andreas (30 November) of uiterlijk met O. L. Vrouwe Lichtmis (2 Februari), overgedragen heeft, op voorwaarden dat, zoo hij geen voldoende panden heeft liggen onder Bernau, Johan voornoemd zich zal kunnen verhalen op zijne goederen overal elders gelegen, en Gheret ten allen tijde die rente zal kunnen inlossen en wanneer *hy dese pinninghen weeder lecht, nae sint Andries mysse soe sall Gheret altyt nae advenant vanden tydt pacht by gelt leggen.*

Afschrift in: *Legerboeck van alsullicke renten, censen ende landen* van O. L. Vrouwelof fol. 70 v. — Schepenen: Jan SCHERNYEL schout en schepen, jonker Jan HAWEA, Jan VANDEN BANHOLT, Huber JANS, Peter VANDEN NOUFSKOURT, Thonys BOSERTS en Lynnert KOENEN.

N° 1757.

1547 (November 23) des dryendetwyntichsten daechs Novembris.

Schout en schepenen der bank en heerlijkheid *Beern* (Bernau), bank van het kapittel van St. Servaas te Maastricht, oorkonden,

---

(1) De aanteekening boven den brief meldt, dat de drie Carolus-guldens bestemd waren *pro laudibus* (het O. L. Vrouwe lof) *licet in literis pro hospitale habetur.*

dat ten jare 1545 November 18 Gheyret HUSTEYN voor eene som van 100 Carolus-guldens aan Jan DOELMONS, *kuster des koyrs* van St. Servaaskerk, ten behoeve der armen geheeten *der beyert* van voormelde kerk, eene jaarlijksche rente van 6 Carolus-guldens verkocht en overgedragen heeft en tot onderpand gesteld al zijne goederen in voormelde heerlijkheid gelegen, onder beding dat, zoo die goederen niet voldoende mochten wezen, Jan ten allen tijde de hand zal kunnen slaan aan al zijne overige goederen waar ook gelegen, en de rente met de koopsom en den verloopen interest zal kunnen worden ingelost.

Orig. op perkament. — Schepenen: Jan SCHERNYEL schout en schepen, jonker Jan HAWEA, Jan VANDEN BANHOLT, Houbyer TANS, Peter VANDER NOUFKOURT, Thonys BOSTERTS en Lynnert KONEN. — Zegels: 1°. Een drieling dwarsbalk vergezeld van boven van eene liggende tau, van onderen van eene schelp, — 2°. Gevierendeeld: 1°. Een rechter schuinbalk waarop eene zespuntige ster; 2°. een klimmende leeuw....

N° 1758.

1548 (Maart 23) den drie endetwintichsten dach Meert.

Schout en schepen der bank en heerlijkheid *Quaet Mechelen* (1) oorkonden, dat Meeus POETSARTS aan Lenart VAN CASEN, *gasthuysmeester* van St. Servaaskerk te Maastricht, ten behoeve der H. Sacraments Mis overgedragen heeft eene jaarlijksche rente van 28 Brabantsche stuivers uit een bunder akkerland *opden Bergh* palende aan het land van Heyn HERIS en aan dat van Johan KESKENS, onder beding dat die rente ten allen tijde zal kunnen worden ingelost met 24 Brabantsche guldens, het eerste jaar met de volle interest en anders naar advenant.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum.. panistarum..* fol. 92. — Schepenen: Andries JENTHIS schout en schepen, Johan KASTART, Christiaen HEYNEN, Johan REYNERS, Hubrecht VAN VLEECK, Rut GRUYSEN en Johan WYERMANS.

---

(1) Mechelen a.d Maas.

N° 1759.

1548 (October 23) den dryentwintichsten dach Octobris.

Schout en schepenen der heerlijkheid Vleytingen oorkonden, dat Loy BOLLEN, aldaar wonende, aan Michiel VAN OPSTALL, priester en meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche pacht van 20 vaten tarwe, losbaar met honderd Carolusguldens, iedere gulden ad 20 Brabantsche stuivers gerekend, uit twee bunders bouwland in twee perceelen, waarvan het eene, groot $1^1/_2$ bunder gelegen is *onder aent inde vander Estelstraeten* aan de steenstraat en naast het erf van Ide DER KUELERSSE en het tweede perceel houdende $^1/_2$ bunder aan den weg van Vleytintingen naar Heukelom palende aan land van Ode VAN CORTENBACH en aan de tegenovergestelde zijde naast land van Lees VAN JESSEREN te Vleytingen.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 149. — Schepenen: Lambrecht HEYNRICKS van Kestelt schout en schepen, Jan SCHOBBEN, Servaes MEYERS, Geret SCHOBBEN, Gysebrecht BOLLEN, Aert VAN GESTINGEN en Claes VAN BRUYSTERBOSCH.

N° 1760.

1548 (November 7) den sevensten dach Novembris.

Schepenen van Güls bevestigen en legaliseeren de acte waarbij Laurens VANDER LAEMEN, kanonik en *wynproebst* van deken en kapittel van St. Servaas, als hun gevolmachtigde, in pacht uitgaf derdehalve morgen wijngaard gelegen *inden eckeren* palende benoorden aan den wijngaard der heeren van Mariastad, bezuiden aan dien der Augustijnen te Millen in Dael, waarvan een vierde aan Johan MULLER, een half vierde aan Jeurgye VAN WINNINGHEN, een half vierde aan Willem SMITS, een halven morgen aan Michael SMITS, een halven morgen aan Henrick GHYSEN, een halven morgen aan Thonis ENCKRICH, een vierde aan Kaspar LENSSEN en een vierde aan Juergie LENSSEN, zulks voor den tijd 21 achtereenvolgende jaren en op de volgende voorwaarden, dat

zij die wijngaarden in goeden toestand moeten houden en volgens de eischen bebouwen en ze binnen de eerste vijf jaren *al vol frensche stuck lyeveren oft machen besadt unde wael gebouwet unde alle andere stuck van huynts, climmerichs, ruessel, unde roede stuck binnen den vyf voerscreven jaeren ouys roiden unde indye selve plaetze goede frensche stuck setzen; item ten anderen sullen deese voerscreeven persoenen schuldich syn binnen diesen eyn unde tzwentsich jaeren alle deese wingarden tweemael wael te mesten ende als sy mesten sullen sy dat jaer gheyn dryte deyl gheeven, des moessen sy als sy mesten onsen scholtytsen in dye wingaerden leyden unde dan sal unse scholtys dye mestinghe visiteeren unde tzeychenen, soe vaere dye selve wingarden gemest syn ende soe vaer unde nyet vaerder sullen sy dat jaer heel voer hun selven leesen unde gheyn drytedeil gheeven; ende oft geviel dat sy dye wyngarden nyet wael unde loffelyck tweemael en mesden binnen deesen eyn unde tzwintzich jaeren, sal ons scholtys dye wingarden als verbuert nae sich slaen; item en sullen deese persoenen nyet moeghen leesen op verbuerte der wyngarden sy en hebben oerloff vanden heere unde wyenproebst des jaers, ende en sullen gheyns sins oerloff vraegen aen dye dyeners dan aenden heeren selleffs unde alsdan sal der heer hun eynen dyener gheeven der des drytendeils wachten sall opden selven dach den dyeselve heere hun aentzeychenen sal, vnde en sullen nyet moeghen leesen der dyener der hun dus aenghetzeychnet is en sy present, unde sonder den en sullen sy nyet moeghen leesen; ende als derselve dan daer by in presentie is sal men deilen unde drye leel maechen, unde vanden drye leelen sal ons dyener den kuer hebben, unde den leel ons dyener gekeurt heeft sullen deese voerscreven persoenen yeder voer hem selven alsoe vuel syn wingart aengheyt schuldich syn in onssen hoff tzoe lyeveren; item en sullen deese voerscreven persoenen dat voerscreven goet unde wingarde nyet moegen verdeylen. splyten, ryten, vercouffen, vercouyden oder versetzen, des soe vaerre dese persoenen dese wingarden soe loffelyck maechen. besetten unde bouwen als voerscreven staet, als deeze jaertzaelinge ofte termyn deeser eyn unde zwentzich jaeren ouys is soe vaere onse heeren dan dye wingarden nyet selleffs en halden mer wederom ouys leenen willen, sullen sy deesen persoenen ghunnen voer eynen vreemden, mer offt onsen heeren gelyeft dye wingarden selver te halden soe sullen deese persoenen daermede gevreedicht syn unde guetelyck aff staen, ende sich der wingarden gaer nyet te onderwinden; item*

off sy bevonden weeren in misbouwe, sullen dye selve persoenen verloeren hebben schaer unde erff; item alle conditien sullen deese persoenen voerscreven schuldich syen alsoe te onderhalden op verbuerten des goets ende off deese persoenen in eyn offt meer stucken gebreeckelyck vonden woerden, sal altzyt onse scholtys dye wingarden aen sich slaen unde selver leesen unde bouwen ter onsser kercken notz unde proffyt sonder wederseggen van yemants; ende oft geviel onse heeren deese wingarden vercouyffen, vercouyden, vermangelen offt in erff gheeven wolden soe sall altzyt dese jaertzaelinghe ouys syn unde sullen onse Heeren moegen dan met den selven goeden hunnen wille doen gelyck offt deese leeninge nyet geschiet en weere des sullen onse heeren moegen dan met den selven goeden hunnen wille doen gelyck offt deese leeninge nyet geschiet en weere, des sullen onse heeren den tyt deeser leeningen deesen voerscreven persoenen schuldich syn te halden.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan KRIEGH Lentzon, CASPAR en Johan VON SYNTZICH.

N° 1761.

1548 (November 7) dem sevensten dach Novembris.

Schepenen van Güls bevestigen en legaliseeren de acte, waarbij Laurens VANDER LAEMEN (1), kanonik en *wyen proebst* van St. Servaaskapittel te Maastricht voor den tijd van 21 achtereenvolgende jaren te leen geeft 1° *ten drytendeyl* 2 morgen wijngaard *inden birckeren* te Güls, palende benoorden aan het erf van Johan VEDER en bezuiden aan den wijngaard der nonnen van Coblenz en dien van Servaes JEECKELS *der vaecht*, aan de volgende personen: *tzom yersten Michael* SMITS *heeft inden voerscreven wingarden drytehalff viertell*, CRUEDERS *erffen vyf pinten unde eyn vierdel van vyf pinten*, *Servaes* JEECKEL *der vaecht* en *Thonis* BECKERS *vyf*

(1) Laurens VANDER LAEMEN anders gezegd DE BLOCQUERIEN verkreeg in 1531 eene prebende bij St. Servaaskapittel; in 1535 werd hij benoemd tot magister fabricae, in 1555 prepositus refectorie en in datzelfde jaar nog scholaster, in welke laatste hoedanigheid hij nog voorkomt in 1562. Hij overleed in 1575. Als turnarius gaf hij tijdens de vacatuur der proostdij een kanonikaat aan zijnen broeder Philippus.

pinten unde eyn vierdel van vyf pinten, Jacob VAN WINNINGEN *erffen vyf pinten und eyn vierdel van vyf pinten. Lens* WEERNERS *erffen vyf pinten unde eyn vierdel van vyf pinten*, en nog 2° een morgen wijngaard gelegen *inden voerheuyfderen* ten noorden naast den wijngaard van Johan HORCHEMER en bezuiden naast dien van St. Servaaskapittel te Maastricht en zulks op dezelfde voorwaarden als die in de voorgaande acte vermeld.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1760.

N° 1762.

1548 (November 7) dem sevenden dach Novembris.

Schepenen van Güls bevestigen en realiseeren de acte, waarbij Laurens VANDER LAEMEN, kanonik van St. Servaaskapittel te Maastricht en zijn wijnproost te Güls, voor den tijd van 21 jaren verpacht heeft 1°. aan Meus BISHOLTEREN het derde deel van een en eenen halven morgen wijngaard in *dye wolffcouyle* gelegen naast den wijngaard van Servaes JEECKELS *der vaecht*, naast dien van voornoemd kapittel aan den zuidkant en 2°. aan Henrich MORBACH schout van voormeld kapittel te Güls eenen halven morgen palende benoorden aan den wijngaard der kanoniken van St. Floryn te Coblenz en bezuiden aan *den gemeynen weech over dorp*, op dezelfde voorwaarden als vermeld in de acte n° 1760 hiervoor.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1760.

N° 1763.

1549 (Augustus 4) den vierden dach Augusti.

Schep. v. M. oorkonden, dat Wilhem VREEN, *pester* (1) van St. Servaaskapittel, *hem ende syn guederen in diessen ten verent-*

---

(1) *Pester* is eigenlijk het verdietsch latijnsche woord *pistor*, bakker, in voormeld jaar tot aan de suppressie van het kapittel in 1797 nog slechts de titel van eene waardigheid en bediening die in de vroege middeleeuwen bij het kapittel bestaan heeft en die vervallen is toen het gemeenschappelijk leven ± 1232 opgehouden heeft te bestaan. *Pester*, *pistor* was van dat jaar niets meer dan de benaming van een der negen roededragers van het kapittel en eene herinnering aan de vroegere waardigheid.

licken recht ergevende aan voornoemd kapittel eene jaarlijksche erfrente van eene mark uit het huis van wijlen Jacob van Sittart thans behoorende aan de erven van wijlen Wolter COENEN, in de *breystraet* (Breedestraat) naast het huis der echtgenoote Jan LUCHTEMEKER en naast dat der vrouw *int steynenhuys tot Ludick* overgedragen heeft, onder beding dat die rente ten allen tijde zal kunnen worden ingelost met tien guldens *current* en de gebruikelijke formaliteiten zullen worden nagekomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Ryckalt VAN GEMAERT en Henrick VAN ASSCHE.

N° 1764.

1549 (Augustus 5) den vyffden dach Augusti.

Schep. v. M. oorkonden, dat THOMAS NAEGELS aan deken en kapittel van St. Servaaskerk eene jaarlijksche losrente van 1 mark uit zijn huis op de *Holtmerckt* (Markt) gelegen tusschen dat van Dirick QUARTTEN en dat van Goert JANISSEN gezegd RAMEKER overgedragen heeft, onder beding dat die rente kan ingelost worden met 10 guldens *behoudelick den indulten der Keyserlycke Majesteyt uyt aeffgenomen ende sonder prejuditie van den selven*, en dat de gebruikelijke formaliteiten zullen worden nagekomen, alles onder hypotheekstelling zijner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1763.

N° 1765.

1551 (Januari 9) inden maent van Januari des noegenden daichs

Schout en schepenen der *bancken, heerlicheiden ende gericht* van Pietershem oorkonden, dat Henrick VAN MERODE, vrijheer te Pietershem eenerzijds, en Aert VAN BUEL, meester, alsmede Thilman VAN TONGERLOE en Gerart HAIX als gevolmachtigden der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht anderzijds eene ruiling hebben aangegaan van bouwland en dien-

volgens de laatstgenoemden aan eerstgenoemde gegeven en overgedragen hebben 23 groote en 8 kleine roeden, *mer is vander Maesen affgeloupen alsoe dat nu niet mere inder maten en hylt dan vyftheen groit ende elff cleyn roden* gelegen *aent gericht* van Pietershem, palende met eene zijde aan land der beide kapittels van St. Servaas en van O. L. Vrouw te Maastricht en met de derde zijde aan de Maas, en de heer van Pietershem aan de broederschap van kapellanen voornoemd daartegen gegeven en overgedragen heeft 1°. 15 groote roeden gelegen *tusschen sinte Anthonis Zoe vuytcomende op die Cleyn Zoe* aan twee zijden palende aan land der abdij van Hocht en 2°. een halve groote roede achter Pietersheim naast land der kapittelheeren van St. Servaaskerk *ofte dat consort derselver kircken* en naast land van Derick DEVENS van Pietershem en beide partijen verklaard hebben, dat voormelde landerijen met niets bezwaard zijn dan met *honnen simpelen des heren lantcheens* en beloofd wederkeerig het rustig bezit daarvan zich te zullen verzekeren.

Orig. op perkament. — Schepenen: Augustyn VAN GHOIR schout en schepen, Ricalt VAN GHEMART, Christiaen VAN EELEN, Henrick NOETSTOCK, Johan HERIS, Frans DOELMANS en Art MUTENERS. — Zegels: 1°. Drie jachthoorns naar links 2—1; in het hartpunt een voetangel, helmteeken een stormhoed (?); omschrift: S. AUGOSTIN VAN GHOIR; — 2°. Drie waterbladen, 2—1; tournooihelm; helmteeken twee paardenpooten (?) omhoog; omschrift: RICART VĀ GHEMERT; — 3°. Drie elzenbladeren, 2—1; het schild gehouden door een aanzienden engel; omschrift: CHRISTIAEN . VAN . EELEN; — 4°. Drie hoeden, de linten kruiselings over elkaar in een kwast eindigend; helmteeken: eene aanziende, uitschietende menschenbuste met den hoed van het schild op het hoofd; omschrift: † HEINRICH NOTSTOCK; — 6°. Eene vierkante gesp; in het schildhoofd drie vijfbladige rozen, naast elkaar; boven het schild een wrong met gestrengeld koord, waarboven een aanziende schapenkop; omschrift: FRANS DOELMANS.

N° 1766.

1552 *(December 29) inden moent van December des noghenendetwintichsten daichs.*

Schout en schepenen van Pietershem oorkonden, dat Henrick

VAN MERADE, vrijheer te Pietershem ter eenre, en Michael OPSTALL (1), *als gedeputeert zynde van den capellanen ende den consort* van St. Servaaskerk te Maastricht, ter andere zijde eene wisseling van land hebben aangegaan, deze aan eerstgenoemden een half bunder akkerland *aen die Smeermaele opt ort vander straeten comende van Hocht* en gene daarvoor aan Michael OPSTALL 10 groote roeden lands bezuiden Pietershem, gelegen tusschen land der Balie Biessen en land van O. L. Vrouwkapittel te Maastricht heeft opgedragen, onder bepaling wederzijds het rustig bezit van dat land zich te zullen verzekeren en tegen alle vorderingen verdedigen, alles onder verband hunner erfgoederen (2).

Orig. op perkament. — Schepenen: Augustyn VAN GHOIR schout en schepen, Ricalt VAN GHEMERT, Henrick NOETSTOCK, Johan HERIS, Ffrans DOELMANS, Ardt MUTENER en Mees INDIE STEGE.

---

(1) Michiel OPSTALL anders gezegd WEERT, zag het levenslicht te Weert, werd priester en verkreeg 31 Augustus 1538 het lidmaatschap der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht na den dood van Leonard WELSKEN. Gedurende eenigen tijd oefende hij in die kerk de bediening uit van *scriptor chori anniversariorumque et distributor cuneorum*, zooals in de ledenlijst van voormelde broederschap achter zijn naam vermeld staat. In 1545 werd hij in de jaarlijksche vergadering, gehouden op 13 April, door zijne confratres met algemeene stemmen gekozen tot meester der broederschap en omstreeks 1563 door de kanoniken van St. Servaaskapittel benoemd tot meester van hun hospitaal *(hospitularius)* na het overlijden van Leonard CASEN. Hij stierf 24 Juni 1569 en werd ter aarde besteld in den omgang van St. Servaaskerk. Gedurende meerdere jaren was hij in het bezit van het beneficie ter eere van de H.H. Apostelen Petrus en Paulus, dat in de kerk van St. Jan was gelegen. In het necrologium van voornoemde broederschap lezen wij op 29 October: *In festo Michaelis canitur missa de eodem festo ex fundatione domini Michaelis Opstal, hospitalarii et confratris, qui legavit pro isto suo anniversario quinquaginta florenos brabantie.*

(2) In dorso: *littere concernentes presentias chori ratione permutationis certarum terrarum cum domino de Petershem.*

Met eene andere hand erbij geschreven: *Item vanden brieff te scriven, te registreren ende te siegelen twyntich kannen wyns.*

N° 1767.

1553 (April 10) inden maendt April des thienste daeghs.

Schout en schepenen van Millen oorkonden, dat Hendrik GUESENS gezegd ROSKAMPE van Millen aan Lenaert VAN CASEN, priester, kapellaan en *gastmeyster* van St. Servaaskerk, als rentmeester *der officien der coralen* dier kerk verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche lospacht van 1 mud rogge en tot onderpand gesteld heeft 33 groote roeden bouwland in de volgende perceelen: 11 groote roeden aan het voetpad van Millen naar Betsingen leidende, palende aan land van Hein Aert LIEVESOENS, land der erven Peter HECKELLER en land van Johan PEUMAN; 8 groote roeden nabij de voorgaanden gelegen tusschen land van Reyner CLAESEN van Fall en land van Johan PEUMANS; 7 roeden tusschen Millen en den *wyngaert* benoorden den weg naar Fall naast land van jonker Thiebout VANDEN BOSS; 4 roeden aan den straatweg naar Maastricht begrensd door land der erven Aert VAN NAMEN en door land van Jan LIEVESOENS van Millen en nog 3 roeden aan den weg naar Ketsingen, palende aan land van Engel VRANCKEN naar den kant van Tongeren en aan land van Jan EYCK van Millen naar den kant van Maastricht; dat hij verklaard heeft dat voormeld land met niets anders bezwaard is dan met den *sympelen lantcyns* en bedongen dat die pacht ten allen tijde zal kunnen worden ingelost met 110 bescheiden Carolus goudguldens of die waarde in ander specie en bij de aflossing twee Carolus guldens aan lykoop en $^1/_2$ stuiver brabantsch aan Godspenning zullen betaald worden alsmede de verloopen pacht, benevens de gerechtskosten, brief- en zegelgeld.

Afschrift in: *Liber liter. bonorum.. panistarum..* 104 v. — Schepenen: Herman VANDEN BOSS schout en schepen, Paulus PAULI, Henrick Aert LIEVESOENS, Christiaen VANDER HEYDEN, Henrick HANEN, Johan COENEN en Herman TELS.

N° 1768.

1553 (December 9) inden maent Decembris des nogenste dachs.

Schout en schepenen der bank van Meer en Bolre oorkonden,

dat Wilhem GHIELISSEN van Boelre aan Catharyne NYS genaamd HOEVELER van Maastricht verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche lospacht van 5 vaten rogge te beuren uit 12 roeden akkerland tusschen Meer en Bolre gelegen en palende naar den kant van Herderen aan land van Henrick VAN JAEBEECKE van Maastricht, naar den kant van Bolre aan land der erven Jan MYLEN van Fall naar den kant van Meer aan land van Claes BON en naar den kant der Jeker aan land der erven Huyb GHILIS, onder bepaling dat die pacht zal kunnen worden afgelost met 20 bescheiden Joachim-daalders, bij die aflossing zal moeten betaald worden de loopende pacht naar tijdsverloop en de achterstallige en verder daar *by te leggen alle behoerlycke gerichtscosten met ouch soe schryffgelt, brieff ende ziegel gelt.*

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 206 v. — Schepenen. Reyner CLOES schout en schepen, Ghilis VAN BOELRE, Gherart BOX, Paulus PAULI, Servaes HECKELERS en Laurens PETERS.

N° 1769.

1554 (Februari 25) opten sessentwintichsten dach Februari.

Schout en schepenen der heerlijkheid Mechelen oorkonden, dat Johan KESKENS aldaar van *syne tocht vander aenpaert, quoet ende kintsgedeylte*, welke na zijn dood aanvallen zal aan Franss BECKS getrouwd met Anna DASSEN, zijne kleindochter, ten behoeve dezer afstand gedaan heeft, waarna Franss van dat zijn aandeel aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk eene jaarlijksche losrente (1) van 12 Brabantsche guldens heeft overgedragen en daartegen uit handen van den meester dier broederschap, Gerart HAECX, ontvangen heeft de som van 200 dier guldens, onder beding dat bij inlossing dier rente de volle rente bij de hoofdsom moet betaald worden zoo de inlossing geschiedt binnen het jaar, doch na het jaar naar gelang van den tijd, en Heyn REYNERS van Mechelen al zijne erfgoederen tot onderpand heeft gesteld en

---

(1) De aanteekening boven den brief meldt dat de aflossing der rente geschiedde met geld voorkomende van den terugkoop van sommige goederen van Willem VAN NURENBERG te St. Pieter gelegen.

Frans voornoemd beloofd heeft hem daarvoor schadeloos te zullen houden.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 196 v. — Schepenen: Andries JENTHIS schout en schepen, Christiaen HEYNEN, Johan REYNERS, Johan WYERMANS, Ruth GENYSEN, Lenart MAES en Dierick DASSEN.

N° 1770.

1554 (Mei 7) opten zevensten dach May.

Schout en schepenen der heerlijkheid Mechelen, toebehoorende aan Anthonis graaf tot SCHOUWENBERCH etc., als hoogproost van St. Servaaskapittel te Maastricht, en meier en laten van het laathof van *Printhagen* oorkonden, dat Johan KNOELS (1) aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht eene jaarlijksche rente van 6 Brabantsche guldens, te lossen met honderd Carolus guldens *ende daerby rente binnen jairs vol ende daernae altoos naer quantiteyt des tyts* na opkondiging van drie maanden te voren, en tot onderpand gesteld heeft $1^1/_2$ morgen *leymlants op te cromstege* gelegen benoorden naast land van Meeus POITSART, bezuiden naast dat van Heyn PENRES alias MORTELS, verbindende hij en Johan THONIS hun beider huizen met tuin naast elkander gelegen *opt broeck* palende aan dien van Jan KESLINCX, ten Noorden en aan dat van Erken DRIES aan de Zuidzijde (2).

Orig. op perkament. — Schepenen van Mechelen: als van n°. 1769. — Laten van het laathof Printhagen: Hubrecht VAN HAREN meier, Johan REYNERS, Erken DRIES, Moens POITSART en Johan GROOTHEYNEN.

N° 1771.

1554 (Mei 22) den tweeendetwintichsten dach May.

Schout en schepenen der *hoger banck tot Bemelen,* behoorende

---

(1) Eene noot in dorso meldt dat Johan KNOELS te Borsheim woonde en het onderpand te Kwaed-Mechelen *(Quaymechelen)* gelegen was.

(2) In dorso nog deze aanteekening: *desen brief cost te scryven, collationeren ende ziegelen soe voer schepenen als meyer ende laten shoofs van Printhagen tsamen II gulden, X stuiver brabant.*

aan deken en kapittel van O. L. Vrouw te Maastricht, oorkonden, dat hun medeschepen, Cornelis BEMELMANS, aan Aert VAN BUEL, meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk aldaar, ten behoeve dezer, voor de som van 100 bescheiden Joachim-daalders verkocht heeft een jaarlijksche rente van 6 dier daalders en tot onderpand gesteld twee bunders akkerland onder de heerlijkheid Bemelen in vier perceelen gelegen, te weten: een bunder onder *den Sipder weech* palende aan land van Peter BEMELMANS en aan land van Joeris BELTEN; $^1/_2$ bunder in hetzelfde veld gelegen tusschen land van Houb KRYNS en dat van Johan HAZEN van Sibbe; 1 morgen gelegen aan voornoemden *Sipder weech* naast land van Johan Houb KRYNS en 1 morgen aan *die Kromstraete* naast land der kanoniken van O. L. Vrouw en land van Jacob VAN BUEL; dat daarbij bedongen is dat de inlossing der rente zal moeten geschieden met voormelde hoofdsom, met de verloopen rente en de betaling van de daarop loopende kosten.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 199 v. — Schepenen: Hadriaen BEELHEN schout en schepen, Peter BEMELMANS, Houb VAN GESTINGEN. Johan VAN ARENDONCK, Heinrik SCHILLINCK en Johan PAEL.

N° 1772.

1554 (Mei 31) opden lesten dach des maents May.

Schout en schepenen van Heer oorkonden, dat Thys REYNERS aan Gherart HAECKX, meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, ten behoeve dezer verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche rente van 6 brabantsche guldens, losbaar met honderd dier guldens, en te beuren uit een perceel bouwland van 3 bunders (1), gelegen *inden Bornsdael* en palende naar den kant van Cadier aan land der Antonieten en naar den anderen kant aan land der erven jonker Dierix VANDEN DRIESSCHE, onder beding dat de inlossing zal geschieden met drie maanden opkondiging.

---

(1) Eene kantaanteekening meldt, dat in 1584 bevonden werd, dat voormeld land leengoed was van den heer van Pietershem.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 204 v. — Schepenen: Jheronimus MEYS schout en schepen, Johan VAN KANNE, Reyner VAIGHS, Adriaen BELLHEN, Henrick VAN HEZE, Cornelis TAYMANS en Johan CRIECKELMAN.

N° 1773.

1554 (December 3) den derden dach Decembris.

Leenmannen des *leenmanhuys tot Elslot* (Elsloo) oorkonden, dat Coenrart VAN STRUCHT, burger van Maastricht, voor de som van honderd brabantsche guldens (1) aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk dier stad verkocht heeft eene jaarlijksche rente van 6 dergelijke guldens, in het bezit waarvan gesteld is geworden Andries KREYTEN, rentmeester dier broederschap en welke jaarlijks met het feest van den H. Gillis zal betaald worden en dat hij tot onderpand heeft gesteld: 1°. 13 groote roeden akkerland achter CATSOP gelegen tusschen land van den heer van Elsloo en land van Giel KERSTGENS; 2°. 6 groote roeden op die *hoege kuyle* naast land van Heynrick GOESSENS en naast land van Jennesken VRENCKEN en een morgen achter CATSOP palende aan land van den pastoor van Elsloo en aan Jennesken POUWELS, onder beding dat zoo die rente geheel of gedeeltelijk op den gestelden tijd niet betaald wordt de rentmeester voornoemd of zijn lasthebbende voormelde onderpanden zal mogen *mit recht voernemen, beclagen, vervolgen ende uteren nae ons leenhoefs recht, ende alzo vervolcht ende geutert synde nae sich slaen, hantplichten, gebruyken, keren, wenden, daer mit doen ende loeten gelyck met honnen anderen eygenen erffgoederen ende vervallen onderpanden...*

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 198. — Leenmannen: Vranck VAN CATSOP stadhouder, Jan PETERS, Jan WYNEN, Jan HAICHMAN en Lemmen STOCKS.

---

(1) Deze som was afkomstig van de aflossing eener rente van 12 brabantsche guldens behoorende aan Willem VAN NURENBERG en gevestigd op het erf van Frans BECKS te Mechelen.

N° 1774.

1555 (Januari 19) opten noegentheenden daich inden maent van Januario.

Schepenen van *Sinte-Peterhof* te Montenaken oorkonden, dat Bartholomeus BEVERST ten behoeve van Anthonis VAN CAUTEBERCH en Margriete zijne huisvrouw afstand gedaan heeft eener jaarlijksche losrente van 6 guldens (1), welke Coen COENEN hem verschuldigd was en hem bij acte van 10 Maart 1554 heeft overgedragen, en hij zijne goederen tot onderpand heeft gesteld; dat aangezien zij geen schependoms zegel bezitten, zij de schepenen van Lenculen verzocht hebben den brief te willen bezegelen.

Orig. op perkament. — Schepenen van St. Peterhof: Franss DOELMANS, Art VAN GESTINGEN, Guert CANEN, Hanss MOERS, Reiner VAN MEER, Peter VAN LIER en Geret VAN MEER. — Schepenen van Lenculen: Christiaen VAN EYNATTEN schout, Adam VAN OVERBUNDE, Ffrans VAN HEIRSELL, Johan CLUTTE, Adam DAEMS, Heinrick VAN ASSCH en Willem WIERTS.

N° 1775.

1555 (Maart 31) den eynende dartighsten Meert.

Gerichten alle tsemelick der hoofdbank Beek oorkonden, dat Jan NOETEMANS met zijne echtgenoote Petthien en Goerdt HERMANS met zijne echtgenoote ook Petthien geheeten bij Lenart VAN CASEN, priester en rentmeester der *clockbroeders offt choralen* van St. Servaaskerk te Maastricht, opgenomen hebben de som van 200 brabantsche goudguldens tegen eene losrente van 12 dier guldens 's jaars, betaalbaar met het feest van den H. Andreas (30 November) of uiterlijk met O. L. Vrouwe Lichtmis (2 Februari), welk kapitaal in twee gelijke helften kan worden ingelost en Jan NOETEMANS tot onderpand heeft gesteld 3 bunders bouwland tus-

---

(1) Uit de noot in dorso blijkt, dat Antonis VAN CAUTENBERCH in Juni 1577 die rente heeft overgedragen aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk.

schen *Weyberch* (1) en *Hobbelroye* (2) naast het erf van Jaeniss NYSS UYTTEN STAET, en naast dat van Wilhem THYSENS, schepen van Beek; en Goert HERMANS tot onderpand gesteld heeft zesdehalven morgen wei- en bouwland te *Wegelroe* te weten 4 roeden weiland onder *die cycke* palende aan land van heer KERIS, pastoor van Spaubeek, naar den kant van Wigelroe en aan land van Jan PETERS ter andere zijde, en achter dat perceel $2^1/_2$ roeden grenzende aan weiland van Herman HOEN VANDEN WYER en dat van Herman OP GE STEYNE, onder beding dat bij niet betaling Lenart de hand zal kunnen slaan aan voormeld onderpand en dat bij aflossing van het kapitaal dit drie maanden te voren zal moeten worden opgekondigd.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum.. panistarum..* fol. 98 v. — Schepenen: Peter VAN OENSEL, Henrick GUESENS, Wilhem TYSENS, Peter PENRES, Otto STRUELS en Augustyn LEMMENS van *Weyberch*.

N° 1776.

1555 (October 1) des yersten daechs vanden maent October.

Schout en schepenen *des dorps ende der dengbancken* van Itteren gelegen aan de Maas en toebehoorende aan jonker Heynrick LEEROE (Leerode) oorkonden, dat Hans PELLEN, bewoner van dat dorp, aan Lenart VAN CAESEL (3), rentmeester der H. Sacraments Mis in St. Servaaskerk te Maastricht en kapellaan aldaar, eene jaarlijksche losrente van 6 brabantsche guldens uit zijn huis met hofstede onder Itteren gelegen naast de pastorij en naast het erf van Wyllem VANDEN HOYT, en uit een morgen bouwland in het *Haere velt* naast land van Willem VREEN en naast dat van Geryt GEURTS te Borgharen heeft overgedragen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum.. panistarum..* fol. 71. — Schepenen: Johan KARS schout, Willem VAN BERN, Willem NUWEGGEN (sic), Thomas NAGHELS, Goesen KERBOIX, Jan HERMANS, Lenert VENCKEN en Dres MOMMERS.

---

(1) *Webrig*, (2) *Hobbelraede* beide onder Spaubeek gelegen.

(3) Schrijffout voor CASEN.

N° 1777.

1556 (April 1) den iersten daech Aprilis.

Schep. v. M. oorkonden, dat Gerith WYNANTZ (1) bekend heeft bij broeder Kaerl VAN HERSTALLE, *pater* des kloosters *vanden Daell van Josaphat alias van den Beyart*, uitvoerder des testaments van wijlen Jan VANDEN DAELL, opgenomen te hebben de som van 353 brabantsche guldens die Peter GUETENS, waard *in den gapert*, op erfrente had en nu afgelost heeft, en daarvan ten behoeve van het beneficie der HH. Adriaan en Genoveva (2) in de St. Servaaskerk jaarlijks betalen zal 21 brabantsche guldens, half met St. Jan Baptist en half met Kerstmis, onder beding dat bij inlossing een half jaar te voren moet worden opgekondigd en binnen dat half jaar de geheele som moet worden betaald alsmede den verloopen interest, alles onder verband zijner goederen te Maastricht in den Vroenhof gelegen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Ryckalt VAN GHEMERT en Dyrick WAMYS (3).

N° 1778.

1556 (October 26) den ses ende twintichsten dach Octobris.

Meier en laten *in sente Servaes hoef* te Roesmer oorkonden, dat Paes GUERTS ten behoeve van Henrick NOETSTOCK, burger van Maastricht, afstand gedaan heeft eener losrente van 18 brabantsche guldens 's jaars en die gevestigd heeft op drie bunders bouwland in zeven perceelen gelegen, te weten: 1/2 bunder in dat

---

(1) Uit de noot in dorso blijkt dat hij leerlooier, *loerer*, was.

(2) Het beneficie der H.H. Adriaan en Genoveva was gesticht op het altaar van den H. Antonius gelegen in de St. Catharina-kapel, welke kapel gelegen was in den rechter zijbeuk bij den ingang ten Westen, thans kapel der doopvont. Van uit deze kapel was door eene deur onmiddellijk toegang tot de portiek.

(3) Aangezien de beide schepenen Ryckalt VAN GHEMERT en Dyrick WAMYS ten tijde der bezegeling van bovenvermelden brief overleden waren, hebben 14 Mei 1573 Arnt VAN GENCK en Johan PLAYOUL den brief bezegeld na zich eerst te hebben overtuigd, dat die brief in het schepenregister ingeschreven en geregistreerd was.

bracmael tusschen land van VAN ELDEREN en land van O. L. Vrouwkapittel te Maastricht; 22 groote roeden achter *den strauberch* palende aan land van voormeld kapittel en land van Peter ZURISEN van Hees; 8 roeden vóór Mopertingen naast land van den slotmaker van Mopertingen en land van Hans BINENS; 8 roeden *opt Spauwen wechsken* tusschen land van het klooster van Munsterbilsen en land van Bol LOYEN van Vleytingen; 8 roeden bij *gromme eixken* palende aan land van Bol voornoemd en land der Predikheeren van Maastricht; 3 roeden aan het voetpad gaande van Elcht naar Roesmer naast land van Aret CRYNS en den straatweg van Elcht naar Spauwen; 2 roeden bij het voorgaande perceel gelegen tusschen land van GYSMERCKEN van Vleytingen en land van Lowich GIELEN; dat die rente gekocht is voor 300 brabantsche guldens en ten allen tijde in een of in twee keeren door Paes kan worden ingelost.

Orig. op perkament. — Laten: Lambrecht HINRICKS meier en laat, Steven STEVENS, Jan SCOBBEN, Andries VAN JESSEREN, Geret KOBBEN, Engel VAN KESTELT en Claes BRUSTERBOS. — Zegels: 1°. Gedeeld rechts drie zespuntige sterren, 2—1, links een klimmende leeuw naar rechts; omschrift: SIGILLUM ... HINRICKS.

N° 1779.

1556 (November 12) des twelffden daechs des maents Novembris.

Meier en schepenen van Veldweselt, bank van O. L. Vrouwkapittel te Maastricht, oorkonden, dat Peter JORISSEN van Hees verklaard heeft zijn rechtmatig aandeel in eene jaarlijksche pacht van 6½ vaten rogge uit de hofstede van Wolter BODDEN te Veldweselt naast het erf van voormeld kapittel en dat van Hendrik VAN PUTTHEM, te hebben ontvangen; dat Mente, weduwe van Willem JORIS, met toestemming van haren tweeden echtgenoot, Paulus MEYERS alias STARREN, haar aandeel in voormelde pacht overgedragen heeft aan haren zoon Houben, waarna deze en Peter voornoemd die pacht aan de *clockbrueders* van St. Servaaskerk te Maastricht hebben overgedragen, in ruil voor eene van 4½ vaten ten laste van zekere erfgoederen die aan Peter en Houben toebehooren en gelegen zijn te Eckelraede en die zij aan

Mechtildis van Wyck verkocht hebben, en de *clockbrueders* daarvan in het bezit zijn gesteld in den persoon van hunnen rentmeester Andreas CREYTEN.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum.. panistarum..* fol. 100. — Schepenen: Willem VAN BUYL meier en schepen, Lambricht HEINRICKS, Hans MOERS, Andries VAN JESSEREN, Heinrick PUTTHEMS, Pauwels BOCX van Fall en Heinrick VAN PUTTHEM.

N° 1780.

1559 (September 30) des leesten dachs September.

Meier en laten van *Wynant Quaeden hoeff* te Heer, oorkonden, dat Peter, poorter van Maastricht, in ruil voor eene jaarlijksche erfpacht aan Jan Teil DERICX zoon, echtgenoote en kinderen overgedragen heeft eene jaarlijksche erfrente van 10 kapoenen uit het huis van wijlen Theel DERICX geheeten *der wellick* te Heer *op her Wintgens born* naast deze *born* en het huis van Nyes PRONEN.

Orig. op perkament. — Laten: Jan HEYNEN van Houtem, Pouwels SCOMEKERS, Micheel VAN REMPST, Gurt LINSSEN en Derick GIESSEN.

N° 1781.

1561 (Januari 8) den achtden January.

Schout en schepenen van Buiten-Bilsen *ten Luensschen recht* oorkonden, dat Reyner WYNANTS gezegd Reyer REYNERS aan de kapellanen van St. Servaaskerk te Maastricht overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 24 vaten rogge waarvoor hij tot onderpand heeft gesteld 33 groote roeden bouw- en weiland te weten: 11 groote roeden weiland te Eygenbilsen naast land van het altaar ter eere van den H. Nicolaus te Eygenbilsen en aan de *Beeckemstraet* naar den kant van Mopertingen; 9 groote roeden naast een *bloeck* toebehoorende Giell CIELENS van Mopertingen en naast het erf der erven Aerdt PRUENEN; 8 groote roeden *int Wunkelom velt* aan den weg gaande van Munster naar Maastricht en naast de hofstede van Ghiell HANEN van Eygenbilsen; 5 groote

roeden bij de voorgaanden gelegen bij die *Schaenbosch straet* tusschen het erf van Giel CIELENS en naast *der gruene gracht;* dat die erfpacht gekocht werd voor honderd Brabantsche guldens, met welke som ze ten allen tijde kan worden ingelost, mits opkondiging drie maanden te voren, met de verklaring dat de panden afkomstig zijn van Reyner's ouders en met niets anders bezwaard dan met den gewonen landcijns.

Afschrift in: *Registrum littr. fratern.* B fol. 205 v. — Schepenen: Henrick HANEN schout en schepen, Jan PLUCKEN, Willem VAN CASTART, Lambrecht MOERS, Jan KARSS, Lieb LANTMETERS en Jannes VROENHOVEN.

N° 1782.

1565 (November 24) den vierendetwintichsten dach Novembris.

Schep. v. M. oorkonden, dat heer Geret HAECX, kapellaan van St. Servaaskerk, Willem VAN BUEL, Jan VAN BUEL *inden Rennenberg* en Reyner VAN MEER, uitvoerders der laatste wilsbeschikking van Aert VAN BUEL in leven kapellaan van voormelde kerk, in nadere uitvoering daarvan voor de stichting van drie Missen per week bij de broederschap van kapellanen dier kerk, waarvoor zij reeds aan die broederschap toegewezen hebben 6 guldens 's jaars uit het erf van Thonis WOUTERS te Mopertingen en 6 guldens uit dat van Willem VAN HEESVELT te Roesmer, aan dezelve in den persoon van haren meester Lambrecht WALRAVEN overgedragen hebben 27 brabantsche guldens 's jaars, waarvan 12 guldens losrente uit de goederen van wijlen Andreas PALANT, schout te Maastricht, aldaar gelegen luidens overdracht van den erflater van 7 September 1553; 6 guldens uit het huis van Lens ALRELEY, *spangemeker, opten pleyne,* volgens overdracht van Mei 27 1537, en 9 guldens uit het huis van wijlen Nicolaas VANDEN BROECK thans bewoond door Houb MUNICX en gelegen in de *St. Aechtenstraet* (1) *bynae by die Loererpoerte.*

---

(1) De Tafelstraat.

Orig. op perkament. — Schepenen: Ryckalt VAN GEMERT (1) en Laurens MEYS TEN CROENENBERCH.

N° 1783.

1568 (Februari 19) den negenthienden dach des smantz Februarii.

Schout en schepenen van Lenculen oorkonden, dat zij aan Andries KREITEN, als rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, wegens achterstalligen pacht van 16 vaten rogge uit een bunder land *indie groete O*, welke Willem ROCH over de jaren 1563 tot 1567 niet voldaan heeft, dat land voor een jaar en dag in bezit hebben toegewezen, behoudens ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Cristiaen VAN EYNATTEN schout, Adam VAN OVERBUNDE, Frans ERSILLIUS, Johan CLUT, Willem WERTZ, Johan CRIECKELMAN en jonker Aert VAN BUNDE.

N° 1784.

Transfixen. 1569 (Mei 26) den sesentwintichsten dach des smantz May.

Schout en schepenen voornoemd oorkonden, dat zij, op zijn verzoek, aan Andries KREITEN, rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, de goederen vermeld, in den hoofdbrief waardoor deze getrokken is, definitief hebben toegewezen, behoudens dat een *recht erfgenaem* ze zal kunnen inlossen binnen de 40 dagen eerstkomende *daertegen dat bedaccht sin Willem* ROCH *als helder der vuytvernachder guederen in diessen voersten brieffe genoempt, sin huysfrouw ende kinderen, Willem* INT HOCHUYS *syn huysfrouw ende kinderen, die achtergelaeten huysfrouw Reyner* SPREWARTZ *ende Lambricht in den gaepert als momber sinder huysfrouw om die viertich daegen te sin wissen wy voerscreven.*

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1783.

---

(1) Aangezien Ryckalt VAN GERNERT vóór de bezegeling van den brief overleden is zoo zegelde in zijne plaats Niclaes VAECHS, na zich eerst te hebben vergewist dat de brief in het schepenregister geregistreerd was.

N° 1785.

1570 (Maart 4) den vierden dach Marty.

Schout en schepenen *des hoeffs van Leneulen gcheytten den Vroenhoff geleeghen binnen Maastricht* oorkonden, dat Andries CREYTTEN, *als rentmeister der cappellaenen tot St. Servaes.... ende heeft ons gethoent ende gepresenteert zeeckere vernachde ende viertich daeghe brieven, achtervolgende der welcker procedueren ende rechsvoerderinghe by hem voer ons gedaen op omtrent eyn boenre lantz geleegen in die groette Oe haldende Wilhem* ROCH *als man ende mombaer zynder huysfrouwen doer fautte ende gebreecke van jaerlicxer betaelinghen van sesthien vaeten roggen erffpachs nae luyde vanden bescheyde daervan zynde ende nae vermoeghen der selver brieffen van nachtingen durch die wellicke diessen tegenwoerdigen brieffe is getransfixeert, die voerscreven rentmeister versocht heeft voerder executie van recht; Ende nae dyen wyr scholtis ende schepenen voerscreven gesien hebben gehadt, dat vervolch des voerscreven rentmeisters hebben wyr schepenen ten maenisse vanden scholtis voerscreven geweessen ende voer recht geleert, dat der scholtis den vurgenoempten rentmeister die gueden by hem vuytvernacht verlienen zoude voer syn proper erffe ende vuytverwonnen goet, alsoe dat der scholtis voerscreven dat vurgenoempt vuytverwonnen goet den voerscreven rentmeister verleent heeft als voerscreven is, in desen sonder prejuditie der previlegien ende indulten der Key: ende Co. Majesteyten.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Cristiaen VAN EYNATTEN schout, Adam VAN OVERBUNDE, Ffrans ERSELLEUS, Johan CLUT, Johan CRIECKELMAN, Aert VAN BUNDE, Conrart THOREELS en Peter STAS.

N° 1786.

1576 (Juni 1) opten eersten dach der maent Junii.

Schout en schepenen van Brabantsche zijde te Maastricht oorkonden, dat Peter SPECKHOUWER, als rentmeester van St. Servaaskapittel, op Willem PITTEN wegens achterstallige rente van de jaren 1570 tot 1575, *overmyts vier te genachten als gewoenlyck es* de door hem gestelde panden heeft doen uitwinnen, en zij hem

die voor een jaar en dag hebben toegewezen, behoudens ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gerardt VAN STREYTHAEGEN schout, Liebrecht TYLOY, Franchoes VAN GEMART, Johan VAN TILBORCH, Mathys JENTIS, Nicolaes WEERTS, Wilhem VAN HERFF en Conrardt INDIE HAEGE.

N° 1787.

1589 (Januari 12) den twelleffden dach Januarii.

Schout en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Andreas, rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, op de erven Willem WILS hunne goederen heeft doen uitwinnen, wegens het niet betalen der verschuldigde interest over de jaren 1577 tot 1588 en zij hem die voor een jaar en dag in bezit hebben toegewezen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Jacques MAES schout, Johan CANNEN, Karel HUYS, Lambricht VANDER HOEFFEN, Ghillis RUYSCH, Johan HOPPEAUX, Johan CRIECKELMAN en Laurens MEYS.

N° 1788.

1589 (Januari 12) den XII dach Januarii.

Schout en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Andreas CREYTEN, rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, bij eerste, tweede en derde *genachten*, van Lemmen HOUBEN en Tryn CARIS echtgenooten betaling gevorderd heeft eener jaarlijksche erfpacht van 12 vaten rogge, die van 1575 niet meer was voldaan *ende dat op rekeninge ende op corttinge der capellaenen* en dezen niet kunnende bekomen *by vierde genachten* op voornoemde echtgenooten het onderpand, zijnde een bunder bouwland in twee perceelen te Heukelom, heeft doen uitwinnen en zij hem dat voor een jaar en dag in bezit hebben toegewezen met behoud van ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1787.

N° 1789.

1589 (Januari 12) den XII dach Januarii.

Schout en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Andries KREITEN, rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk op Pouwel BOUMS, bakker te Wyck, 23 groote roeden bouwland geheeten *der daelhoeff* en nog 8 groote roeden geheeten *dat moelen hoefken* heeft doen uitwinnen ten einde te bekomen de achterstallige betaling eener rente van 6 Bourgondische daalders en 1 oort, welke in de laatste elf jaren niet betaald zijn, en zij hem dat land voor een jaar en dag in eigendom hebben toegewezen, behoudens ieders recht daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1787.

N° 1790.

1590 (September 13) opten derthienden dach Septembris.

Rentmeester en schepenen der *justitien ende gerichtz des hoeffs van Leenckelen* oorkonden, dat Johan BOUWENS, als rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk op de erfgenamen van Thys COENEN, Willem COENEN, Guertgen LOYEN, Lemmen JEKERMANS en Thys INDIE WYER MOELEN, wegens het niet betalen eener jaarlijksche erfpacht van 2 mudden rogge heeft doen uitwinnen drie bunders en 16 groote roeden bouwland te Montenaken gelegen en zij hem die voor een jaar en dag toegewezen hebben.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1787.

N° 1791.

1592 (Februari 27) opten sevenendetwintich dach Ffebruarii.

Schout, rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Johan BAUWENS, rentmeester der broederschap van kapellanen

der St. Servaaskerk op de erven Wilken WYLS van Huekelom (1), wegens het niet betalen gedurende de laatste dertien jaren eener erfpacht van 24 vaten rogge, heeft doen uitwinnen een erf met toebehooren te Heukelom gelegen en zij hem dat voor een jaar en dag in bezit hebben toegewezen *ende wannee als dat jaer omme es hy alsdan wederomme comme voir ons in Triecht men sal hem dan seggen wat het recht leeren ende cleeren sal inder saecken voertz te doen.*

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1787.

N° 1792.

1592 Februari 27. Uitwinning van een erf te Heukelom op de erven Lennart Cielissen aldaar.

Wyr scholtis, rentmeester ende schepen des hoeffs van Lenckelen genoempt den Vroenhof als met naemen joncker Jacques MAES scholtis, Gylis RUYSCHEN rentmeester, Johan CANEN, Caerle HUYS, Johan CRYECKELMAN, meester Johan HOPPEAUX ende Laurens MEYS schepenen tuygen ende gestoen mits desen, dat wyr in vollen gerichte sittende inder dengebanck Johan BAUWENS als rentmeester der heeren cappellanen van sinte Servaes binnen Maestricht seekere guederen voer ende achter mit allen synen toebehoerten tot Hueckelum gelegen toestaende den erffgenamen Lennart CIELISSEN van Hueckelum sich met recht daerinne verwonnen heeft overmits der eerster, tweeder, derder ende vierder genachten ende dat doir gebreeck aen betaelinghe van twellff vaeten rogge jaerlix erffpacht volgende der voirscreven heeren bescheyden ende die verloepen vanden jaeren XVc sevenendetseventich totten jaere eenentnegentich Andree incluys ende wie hangende der proceduren vallen mach, behoudelick dat hem daer aen dienen sal syn behoerlycke cortinghe ende wes hy eenichssins daerop sal hebben betaelt al welck verloope ende achterstel dat der voirscreven rentmeester van den opgemelden erffgenamen (als hy seyde) niet crygen en conde alsoe dat wyr den selven doer syn versueck, die voergenoempde guederen met vonnisse hebben toegewesen ende gepronuncieert in synen handen te

(1) Heukelom een gehucht van Vroenhoven.

halden jaere ende dach, beheltenis den heere ende jedermans zyns goeden rechtz, teens ende wanneer als dat jaer om es hy alsdan wederomme comen voir ons in recht, men sal hem dan seggen, wat het recht leeren ende cleeren sal inder saecken voirtz te doen. Gegeven inden jaere ons Heeren duysent vyffhondert ende tweentnegentich opten sevendetwintichsten dach Februarii (1).

Orig. op perkament.

N° 1793.

1598 (Augustus 11) sur l'an de grace mille chincque cent nonante huict au mois d'aoust l'onsieme jonr.

Schout en schepenen van Luik oorkonden, dat Coene SAGHEN, koopman en burger van Maastricht, voor eene jaarlijksche erfrente van 37 guldens en 10 patars (2), munt van Luik, aan Gaulthier DE RESIMONT (3), kanonik van St. Servaaskerk te Maastricht, het derde gedeelte eener bouwhoeve bestaande in huis, tuin, lande-

(1) In dorso: *Overmitz Maes schouteth, Kanen, Huys, Ruysschen, Crickelman, Houpeaus scepenen, den XI Junii 1592 is affgeboth gedaen aen Guert* PLUX *nomme uxoris Geet* GIELISSEN *ende aen Lemmen* JEKERMANS *ende aen Mint* VAN KETSINGEN, *per Lotrynx, oyck om voerts te condigen ende dat vanden guederen hierin geruert.*

Verheyen.

(2) Uit de noot boven den brief blijkt, dat die rente verschuldigd was aan de beurzen door DE RESIMONT gesticht.

(3) Walterus DE RESIMONT (de Resymont) geboren te Luik, verkreeg bij St. Servaaskapittel te Maastricht den 23 Maart 1579 de prebende van Johannes PETRI; hij werd achtereenvolgens met verschillende bedieningen bij dat kapittel belast, maakte zijn testament in 1600, overleed 12 jaren later en werd begraven bij zijne moeder in de St. Servaaskerk in de kapel van den H. Laurentius. Hij was een weldoener der armen, stichtte twee studiebeurzen, eene ten voordeele van arme leden zijner familie en eene ten behoeve van de *choraules* van St. Servaaskerk te Maastricht; verder stichtte hij een nieuw beneficie op het altaar van den H. Laurentius dier kerk, en een beneficie ter eere van den Zoeten Naam in de parochiale kerk van den H. Michel te Luik; hij was ook een weldoener van het klooster der H. Maagd te Maeseyck. Tot uitvoerders van zijn testament benoemde hij Johannes HOVELMANS, scholaster van St. Servaas te Maastricht en Erasmus XHENCEVAUX J. U. D., kanonik van Luik.

rijen en verdere dependentiën gelegen te *Dulbeeck* tusschen St. Truiden en Hasselt, geheeten *Ghizelerwenin* (Ghizeler winning?) en groot ongeveer 70 bunders en van al de cijnzen en renten die hij uit die plaats jaarlijks beurt, overgedragen heeft, welke rente losbaar is met 600 brabantsche guldens.

Afschrift in: *Liber litter bonorum.. panistarum..* fol. 126. — Schepenen: Servais NOLLENS, J. U. L. „submayeure" als plaatsvervanger van Messire ridder Herman DE LINDEN vrijbaron van Reckheim, heer van Tongernelle Haultain enz. „souverain mayeur" van Luik.

N° 1794.

1600 (Juli 13) den derteenden July.

Stadhouder, rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Gielis BAELMANS als rentmeester van St. Servaaskapittel te Maastricht wegens het niet betalen gedurende meerdere jaren eener jaarlijksche erfpacht van 6 vaten tarwe op Anthoenis MOVEN (?) van Montenaken diens Vroenhofsche goederen heeft doen uitwinnen en zij hem die voor een jaar en dag in bezit hebben toegewezen, behoudens ieders recht en aanspraak daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan HILDERNIS stadhouder, Gylis RUYSCHEN rentmeester en schepen, Caerle HUYS, Johan CRYCKELMAN, Johan HOPPEAUX, Johan HELDERNIS, Gerart DRIES en Lambrecht SCHARS.

N° 1795.

1605 (Maart 29) den 29 Martii op genachsten dach.

Schout en schepenen der heerlijkheid Hees, bank van St. Servaaskapittel, oorkonden, dat Elisabeth, de weduwe van Servaas VAEX, met haren momboor, Claes TAUBENS, ingevolge testamentaire beschikking van haren echtgenoot, in het bezit is gesteld van 26 roeden bouwland in drie perceelen gelegen te weten: 11 groote roeden *int noppen velt* naar den kant van *Schayenbosch* naast land van jonker Ardt VAN MERSEN, naast land van het gasthuis

van St. Servaas te Maastricht en van de armen „Beyart” aldaar; 10 groote roeden *opden Loeppenberch* palende aan land der erfgenamen van jonker Anthonius VAN HOUTHEM, aan land van Jan WYNANS, burger van Maastricht, en *opt hoeft naede Loeppen zoe* aan land van het kapittel van St. Servaas aldaar; en 5 groote roeden nabij de voorgaanden gelegen; dat Elisabeth dat land aan 14 brabantsche guldens de roede verkocht en opgedragen heeft aan Meyer PETERS van Hees en diens huisvrouw Mary, welke gelden ingevolge voormelde testamentaire beschikking *tot onderhaldinge, noets halffven* harer konden zullen worden *beleert*, en verklaard heeft dat gemeld land met niets anders bezwaard is dan met *des heeren lantceens*, onder verband van al hare goederen

Orig. op perkament. — Schepenen: Henderick VAN CAUWENBERCH schout, Wylhem BEVERS, Lenart en Claes BRUSTERBOSCH, Servaes VANDER MOER, Gerardt VANDEN HOEFF, Lenart THYSEN en Peter JORESSEN.

N° 1796.

1612 (Maart 19) Gegeven ende aldus gepasseert te Maestricht negenthiene daegen in de maent van Meertte anno duysent sessehondert ende twelve.

Schout en schepenen der hoofdbank Meerssen, land van Valkenburg, oorkonden, dat Hendrick ALOFFS van Haessdael bij Johan HOVELMANS J. U. L. (1), kanonik van St. Servaas te Maastricht, als uitvoerder des testaments van zijn medekanonik Wouter RESYMONT, een kapitaal van 300 Carolus-guldens heeft opgenomen tegen 18 guldens en 15 stuivers rente 's jaars te betalen aan den meester van het gasthuis der voormelde St. Servaaskerk, ten behoeve van de stichting door voornoemden RESYMONT bij tes-

(1) Johannes Hovelmans J. U. L., geboren te Brussel, was de zoon van Jan en Margareta VANDER VEKEN; 14 Januari 1595 verkreeg hij bij St. Servaaskapittel de prebende van Johannes CARNOT, werd 1599 gekozen tot scholaster en in 1611 door zijn medekanoniken benoemd om met Wilhelmus Fexhius eene minnelijke schikking tot stand te brengen met den proost Willem VEUSELS, die toen te Mechelen vertoefde. Hij overleed 2 Juni 1615 en werd begraven in de St. Servaaskerk in de kapel der H.H. Hermes en Erasmus. Hij was raadsheer van den koning van Spanje.

tament gedaan, en losbaar met gemelde hoofdsom; tot onderpand gesteld heeft de volgende erven: een huis met tuin en verder toebehooren te Klein Haesdaal aan *die meulenstege*, naast het erf van Jan MULCKENS naar den kant van Schimmert; 1 bunder bouwland *inden Waenber* gelegen palende naar den kant van Maastricht aan land van Jan HAEGENS, naar den kant van Schimmert aan land van Lysken SCHOENMAECKERS' erven, naar den kant van Haasdal aan land van Heyn ALOFFS en naar den kant van Oenssel DER DOEFF JAN; 1/2 bunder bij het voorgaande gelegen en ingesloten door land der abdis van Susteren, van Peter ALOFFS, van Hendrik DEE en Jan CLAES; en 1/2 bunder in hetzelfde veld gelegen achter *die hueff* naast land van Hendrik PASMANS, land van Jan LEYSTEN, land van Lenert ERCKENS en dat van Ghiel CUSTERS; en verklaard heeft dat die erven met niets anders bezwaard zijn dan met den *Heeren chyns*, waarbij tot voorwaarde is gesteld dat in geval van slechte betaling der rente de meester van St. Servaas-gasthuis *sal mit pandtschappe ofte reele ende parate executie nae een konde van vyfthien daegen opde voorschreven panden moegen procedeeren al off hy Hendrick* ALOFFS *mit alle solemniteyten van Rechte vuytverwonnen waere sonder eenige oppositie te mogen doen.*

Afschrift in: *Liber litt. bonorum.. panistarum..* fol. 131. — Schepenen: Thomas FABRITIUS schout en schepen, Dierick VERHEYEN en Reynier VAN RAEDE.

N° 1797.

1612 (April 2) twee dagen in den maendt van Aprille.

Stadhouder en schepenen der hoofdbank van 's Gravenvouren oorkonden, dat Waernir LOYSON verklaard heeft bij Johan HOVELMANS J. U. L., scholaster van St. Servaaskapittel te Maastricht, een der uitvoerders van het testament van Wauter RESYMONT, kanonik dier kerk, opgenomen heeft een kapitaal van 1100 guldens, waarvan hij den jaarlijkschen interest, zijnde 68 guldens 15 stuivers, zal betalen aan Johan voornoemd of aan den meester van St. Servaasgasthuis, welk kapitaal hij ten allen tijde zal kunnen inlossen

met bijbetaling van den verloopen interest, mits opzegging een half jaar te voren, en tot onderpand gesteld heeft: *a.* 2 bunders bouwland en 1 bunder *waese* in een perceel bij de *Voer aen die volmollen inder Kinderhoff* gelegen naast land van Gerard BEELBOM, den weg van 's Gravenvouren naar St. Maartenvouren, naar den kant van *Schophem* naast land van Guert OPHAL; *b.* twee perceelen akkerland elk van 1/2 bunder, waarvan het eerste gelegen is bij voornoemd *Kinderhoff* naast land van Lennert COUWEN, dat van Andries CRASBOM, en het tweede *opten beeckbergh* naar den kant der *oude linde* palende aan land van Peter CRYENS van 's Gravenvouren, naar den kant van *Westerheyde* aan land van Peter MUSSEN en aan die *beeckberch*; *c.* 1 1/2 bunder bouwland *in de Remersdelle* naast land van Andries CRASBOM en land van Wylhem HUYNEN, land van Hans COLLEN; welke perceelen bouw- en weiland tiendvrij zijn en Waernir voornoemd verkregen heeft van Guert OPHALL, Lennart HAEGELSTEYN en Willem WILLEMS van Moulingen bij transportbrief van den 27 Maart j.l. en 1/2 bunder bouwland, vrij van tiende, geheeten *het lant van Sant* en gelegen *int hochvelt* tusschen land van Jacob HUYNEN, land van Massin VAN MISCH, land van Berbe VAN BROECK en land van Gerardt POILBOON; dat daarbij bepaald is, dat bij gebrek van geregelde betaling voornoemde testamentaire uitvoerder of meester van St. Servaasgasthuis *mit pandtschappe ofte reele ende parate executie nae een conde van vyfflhien daghen op de voorscreven panden sullen moegen procederen alsoft hy voorscreven comparant met alle solemniteyten van rechten vuytverwonden waere, sonder eenighe oppositien te moeghen doen.*

Afschrift in: *Liber litter. bonorum.. panistarum..* fol. 118. — Schepenen: Lynaer LYNOT stadhouder, Geraert HOERST, Jan MOULINGEN, Guerdt OPHAL, Frans POELLEN, Ghillis COELLEN en Melcher OOST.

N° 1798.

1626 (Januari 19) opden XIX January.

Schepenen der hoofdbank Meerssen oorkonden, dat Corsten MULCKEN van Bunde, gehuwd met Maria DAEMEN, bij Adam BROCKART en Guilliam VAN BEMELEN, kanoniken en provisoren

van het gasthuis van St. Servaaskerk en van de beurzen der *klockbroeders* dier kerk, gesticht door wijlen den kanonik Walter DE RESIMONT, opgenomen heeft 150 brabantsche guldens tegen eene jaarlijksche losrente van *ten penninck seestien* en tot onderpand gesteld: *a*) 1/2 bunder land achter *Casen* achter de hofstede van Thys OTERMANS, palende aan land van Peter NAGELS, van voornoemden Thys en land van Jan BOURS; *b*) 3 1/2 groote roeden insgelijks achter *Casen* naar den kant van de *Locht* aan de weide van Peter GULCKENS, naar den kant van Meerssen aan land van Herman MULCKEN, naar den kant van Moervelt aan land van Anna VAESSEN en naar den kant van den weg naar Maastricht aan land der erven Jan LYMPENS; *c*) 4 1/2 groote roeden weiland gelegen *inde Bunderbempden* palende aan weiland van Johan SLUYN, *op't hooft nae de Mase der middelgraeff, op de syde naer Brommelen* aan land van Willem SYMONS en Hendrik BOSCHOUWERS en *op 't hooft nae den Bunder bosch* aan land van Willem SYMONS voornoemd, en dat hij verklaard heeft dat die landerijen vrij zijn van alle lasten en elken cijns.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum.. panistarum..* fol. 129 v. — Schepenen: Thomas FABRITIUS schout en schepen, en Michael COECKEN burgemeester en schepen.

N° 1799.

1616 (Februari 6) opden seesden February.

Schout en schepenen van Meerssen oorkonden, dat Claes PUTS van Ulestraten met toestemming zijner echtgenoote Catharina bij Adam BROCKART en Guillam VAN BEMELEN, kanoniken van St. Servaas te Maastricht en provisoren der beurzen ten voordeele der *clockbroederen* van voormelde kerk gesticht door wijlen kanonik Walter DE RESIMONT, opgenomen heeft een kapitaal van 200 guldens *ten penninck seestien nae mandaet des Conings* en daarvoor verhypothekeerd heeft: *a*) zijn huis met hofstede te Vlieck groot ongeveer 8 groote roeden naast land van Pauwel JEGERS van Stockhem en land van Jan ACKERMANS; *b*) 6 groote roeden weiland aldaar gelegen naar den kant van Berchem palende aan land

van Nicolaes OLISLEGERS en naar den kant van Meerssen aan de *heerstraet*; en *c*) 6 groote roeden ook aldaar gelegen naar den kant van Sittard naast het erf van Lentsen PEYMANS, naar den kant van Meerssen naast de weide van Lendert HOEFFS, en naar den kant van Valkenburg naast *het broeck*, met de verklaring dat die erven en landerijen vrij zijn van alle lasten behalve voormelden cijns.

Afschrift ibidem fol. 130 v. — Schepenen: Thomas FABRITIUS schout en schepen, Lambrecht JANSSEN...

N° 1800.

1626 (Februari 23) op den 23 Februari.

Schout en schepenen van Meerssen oorkonden, dat Jaspar CRUTSEN van Groot Haasdal, gehuwd met Maria GHYR, bij Adam BROCKART en Guilliam VAN BEMELEN, kanoniken van St. Servaaskerk te Maastricht als provisoren van de beurzen, door hun medekanonik DE RESIMONT ten behoeve van de *panisten* dier kerk gesticht, opgenomèn heeft een kapitaal van 100 brabantsche guldens tegen eene losrente van *ten penninck sestien* en tot onderpand gesteld 1½ morgen weiland te Haasdaal aan den weg naar Maastricht palende aan het erf van Willem PRYSMANS, en naar Meerssen aan dat van Paes NYSTEN, met de verklaring dat voormeld weiland met niets anders bezwaard is dan met *des heeren sympelen chyns.*

Afschrift in: *Liber litter. bonorum.. panistarum..* fol. 128 v. — Schepenen als van n°. 1799.

N° 1801.

1626 (Februari 28) den lesten dach des maents February.

Schepenen der bank en heerlijkheid Eysden oorkonden, dat Jan LAMBIERS bij de provisoren van de beurzen ten behoeve van de *clockbroderen* van St. Servaaskapittel opgenomen heeft de som van 400 brabantsche guldens en daarvoor gegeven heeft eene los-

rente van 20 dier guldens, welke hij gevestigd heeft op: *a*) 13 groote roeden weide te Eysden gelegen naast weiland der weduwe Lins PETERS, weiland van Lambrecht TERFFS, en weiland van Peter MOR van Maarland; *b*) 10 groote roeden naast land van jonker TRIPS van Oost, naar den kant van Maastricht naast land van Peter MORCHILUS van Breust met een *hoeft* schietende op land der weduwe Lins PETERS en met het ander *hoeft* op land van jonker Jan DE LAMMERGELLE; *c*) 8 groote roeden weiland nabij de voorgaande gelegen naast weiland van jonker TRIPS, aan den weg naar Maastricht en *d*) 8 groote roeden ook bij de voorgaande gelegen naast land van Hendrik JANSSEN, van Luik, van Ruth RUTTEN van Oost en dat der erven Nelen TYSSEN, met de verklaring dat voormelde weilanden met niets anders bezwaard zijn, dan met den gebruikelijken landcijns en onder hypotheekstelling van al zijne goederen.

Afschrift ibidem fol. 114 v. — Schepenen niet vermeld.

N° 1802.

1626 (October 22) opden XXII Octobris.

Schout en schepenen van Meerssen oorkonden, dat Matthys DIERICX van *Cleen Haesdael* met zijne echtgenoote Maria LUYTEN verklaard heeft bij de provisoren der beurzen van de *clockbroeders* van St. Servaaskerk te Maastricht, opgenomen te hebben de som van 100 brabantsche guldens tegen de jaarlijksche rente van *ten penninck seestien* en daarvoor verhypothekeerd heeft: *a*) 6 groote roeden bouwland achter *Cleen Hasdael* gelegen naast land der weduwe van Jan LUYTEN, naar den kant van Raer aan het *haericker voetpaet gaende nae Aecken*, naar den kant van *Waumbervelt* naast den moestuin van Dries PETERS en naar den kant van Schimmert aan de dorpstraat; *b*) 1 morgen aan den *cleynen hasdelder weech* palende aan land van Lenart MICHELMANS, *op't huyt nae den Waumboir* aan land van Servaes OESCH, naar Klein Haasdal naast land van Jan DER MELAET en *c*) een morgen naar de zijde van Meerssen gelegen naast land van Meyken de weduwe van Aloff ALOFFS, *op't huyt naer den Waumboir* naast land van

Andries PETERS en naar de zijde van Schimmert naast het land van Eern DIRICKX en verder al zijne overige goederen en erven tot onderpand gesteld heeft.

Afschrift ibidem fol. 134. — Schepenen als van n°. 1799.

N° 1803.

1637 (Mei 2) den 2 May.

Schepenen van Sichen en Sussen oorkonden, dat hun medeschepen Lemmen HOELBEECK bij Engelbert BOONEN en Christoffel BAELEN, kanoniken van St. Servaaskerk te Maastricht en provisoren van het gasthuis dier kerk, opgenomen hebben een kapitaal van 250 brabantsche guldens tegen de jaarlijksche rente *ten penning sestien* waarvoor hij tot onderpand gesteld heeft $4^1/_2$ roeden akkerland tusschen Sichen en Bolre, naar Bolre palende aan land der erven Reyner JANS, naar den kant van Maastricht aan land van Eva de weduwe van Joris PAULI, naar den kant van Riempst aan land van Jampsin DE LA CROIX, schout, en naar Sichen aan land van Gerard VOS, alsmede op 19 groote roeden land in het *rympster velt* gelegen tusschen land van Jan REYNERS, land van Dirick *der wever* en land van Vrint FLOREN [1].

Afschrift in: *Liber litter. bonorum.. panistarum..* fol. 139 v.. — Schepenen: SAMMEN en EUVEN.

N° 1804.

1686 (Januari 8) op heden den 8e January.

Schepenen van Wilre oorkonden, dat Emondt VANDEN ELSEN gehuwd met Anna LINCKENS op interest genomen heeft bij de Choralen van St Servaaskerk te Maastricht de som van 200 guldens, gevestigd op eene weide te Houthem gelegen en toebehoorende aan Johanna PAULUSSEN echtgenoote van Thomas AUSSEMS,

---

(1) 1662 Januari 24 werd deze acte gerealiseerd door schepenen van Riemst.

en tot onderpand heeft gesteld de volgende goederen: 6 morgen boomgaard te Wilre naast het erf van Sander VAN GENDT; de helft van 6 morgen weiland beplant met boomen bij het dorp Wilre *opden hoelen wegh,* ten oosten naast land van Frans KLINCKENBERGH, ten westen naast land van Peter VAN GANGELT; de helft van drie morgen weide *in de wylder bempden* tusschen de weilanden van Peter ERCKENS en van Nicolaas BEMELMANS; de helft van een half bunder akkerland *in't Kleen veltgen* naast land van Nicolaas BEMELMANS voornoemd en dat van Peter VAN GENDT; de helft van ongeveer $^1/_2$ bunder *int wyler velt op het Eyckent* naast de *Cartylser erve* en den openbaren weg.

Afschrift ibidem fol. 120. — Schepenen: J. Adolph GILLISSEN, Alexander KICKEN en Ferdinandt STYBELS.

SUPPLEMENT.

N° 1805.

(1262 Januari 23) Datum anno Domini M° CC° lprimo feria secunda ante Conversionem sancti Pauli menso Januarie.

Schepen v. M. oorkonden, dat broeder Theodericus, monnik van Godsdal, als procurator van abt en abdij, en Henricus gezegd HERYNC, burger van Maastricht, overeengekomen zijn, dat Henricus en zijne erfgenamen van het huis, dat hij bewoont langs het Vrijthof, *iuxta atrium*, in de plaats van 1 Keulsche mark, voortaan 1 pond Luiksche munt aan voormelde abdij zullen betalen, maar dan ook aan het hof van Lenculen zullen voldoen den cijns van 4 penningen en 1 obool Luiksch, welke die abdij wegens voormeld huis aan dat hof verschuldigd is en zulks tot korting der 20 Luiksche schellingen welke zij aan die abdij schuldig zijn.

Orig. op perkament. — Schepenen: Baldewinus DE MOLENDINO en Godefridus zoon van wijlen Osa.

N° 1806.

1265 (September 6) Dominica ante Nativitatem beate Virginis.

Schep. v. M. oorkonden, dat broeder Theodericus, monnik van Godsdal, namens zijne abdij, aan Lambertus SUPRA FORUM, priester, zoon van wijlen Rutgerus, in erfrecht heeft opgedragen het huis en de plaats dier abdij, welke behoord hebben aan

wijlen Henricus DE HAGEN, priester, en gelegen zijn nabij het Vrijthof, en tevens overgedragen een jaarlijkschen cijns van 12 Luiksche schellingen uit een huis ook nabij het Vrijthof gelegen en bewoond door Adam die gehuwd is met de dochter van HARTFUST, onder beding dat na Lambertus' dood dat huis en die rente aan de abdij van Godsdal zullen terugvallen (1).

Orig. op perkament. — Schepenen als n°. 1805.

N° 1807.

(1267 Maart 20) Actum anno Domini M° CC° lxsexto Dominica post Gertrudis Virginis.

Schep. v. M. oorkonden, dat Tilmannus gezegd PRINTHAGEN aan Giskinus, den zoon van wijlen CAUSEN, eenen jaarlijkschen cijns van 10 Luiksche schellingen uit een huis in de *coppunstrote* (2) aan het uiteinde tegenover het huis van Renerus POUSEL, hetwelk thans in erfrecht is bij Johannes SCUTOR, verkocht en overgedragen heeft en hij, zijne vrouw, zijne dochter en dezer echtgenoot Giselbertus ten behoeve van Giskinus afstand gedaan hebben van al hunne rechten daarop, onder beding dat, indien binnen het jaar en dag die cijns door wie ook, uitgewonnen wordt, *tuetonice dicitur bescodde*, Tilmannus aan Giskinus de koopsom zal moeten terugbetalen als deze *dinoscitur penes se tenuisse;* dat voor de tekortkoming van het geregeld betalen van dien cijns, Tilmannus zijn ander huis nabij het hierboven vermelde gelegen tot onderpand heeft gesteld en tot borgen Tilmannus POLLONIS, wonende achter den molen van vrouw Siba, en zijn schoonzoon Giselbertus.

Orig. op perkament. — Schepenen: Baldewinus DE MOLENDINO en Godefridus FLORENTII.

---

(1) Aan beide partijen werd eenzelfde brief uitgereikt, zooals aan het eind daarvan vermeld staat: *ita quod apud quamlibet partem una littera et similis permanebit.*

(2) De Kapoenstraat.

N° 1808.

1269 (April 21) Dominica ante beati Marchi Ewangeliste.

Schep. v. M. oorkonden, dat broeder Theodericus, monnik van Godsdal, voor eenen cijns van 18 Luiksche schellingen en 4 kapoenen 's jaars aan Godefridus, bakker, namens zijne abdij in erfrecht heeft opgedragen twee huizen met aanhoorigheden (1), gelegen in *platea sancti Amoris* (2), welke cijns in drie termijnen betaald moet worden: 6 schellingen en de kapoenen met Kerstmis, 6 schellingen met Paschen en 6 schellingen met St. Pietersbanden (1 Augustus).

Orig. op perkament. — Schepenen als van n°. 1805.

N° 1809.

1270 (April 25) beati Marchi Ewangeliste.

Schep. v. M. oorkonden, dat broeder Johannes DE WICH, monnik van Godsdal, namens zijn klooster aan Godefridus DE HUDICHOVEN, schout, in erfpacht opgedragen heeft het huis gezegd *supra fossatum quondam Arnoldi Fabri* gelegen nabij het klooster der Minderbroeders, voor eenen cijns 20 Luiksche schellingen 's jaars, betaalbaar half met Kerstmis en half met St. Jan Baptist, onder beding dat Godefridus binnen de twee jaren te Maastricht zal koopen eenen cijns van 10 Luiksche schellingen en die aan voormelde abdij overgedragen, waarvoor hij tot borgen heeft gesteld: Ogerus DE HAREN ridder, en Godefridus DE FUGIS schout.

Orig. op perkament. — Schepenen: Baldewinus DE MOLENDINO en Gerardus zoon van Gosmarus.

---

(1) Later tot een huis verbouwd waarin in de 14e eeuw woonde H. HULENERE.
(2) De Platielstraat.

N° 1810.

1271 (Juli 20) feria secunda ante Beati Jacobi Apostoli.

Schep. v. M. oorkonden, dat broeder Johannes DE WICH, monnik van Godsdal, ten behoeve van zijn abt en zijne abdij, van Gerardus gezegd DE STELLA gekocht heeft eene jaarlijksche rente van 2 Luiksche marken uit zijn huis geheeten *de stella*, en Gerardus met toestemming zijner echtgenoote en kinderen hem die rente heeft overgedragen, onder beding de gebruikelijke voorwaarden te zullen nakomen en onder verband van al zijne goederen, roerende en erfgoederen (1).

Orig. op perkament. — Schepenen: Baldewinus DE MOLENDINO, Godefridus FLORENTII en Godefridus zoon van Gosmarus.

N° 1811.

1308 (Juni 2) secunda die mensis Junii.

Schep. v. M., oorkonden, dat Mechtildis, de weduwe van Godefridus gezegd DOLWAY, met toestemming van Renerus DOLWAY, voor eene jaarlijksche rente van 18 marken en 4 kapoenen, aan Theodoricus NUEST, *campsor* van voornoemde stad, in erfrecht heeft opgedragen het huis *de rubeo leone* (2) met aanhoorigheden gelegen tusschen het huis *den leeuwensteyn* en het huis *de cancro*, Theodoricus voornoemd beloofd heeft van die rente te zullen inlossen $1^1/_2$ mark met het feest van Kerstmis eerstkomende en andermaal $1^1/_2$ mark met dat van Johannes den Dooper (24 Juni) daaraanvolgende, telkens met 60 goudguldens en daarvoor tot borgen heeft gesteld Arnoldus NUEST, schepen van Maastricht en Nicolaus DE LYMBORCH, *incisor pannorum* (lakenscheerder).

(1) De schepenbrieven geregesteerd onder de n°s 1805 tot en met 1810 houden verband met die van 1309 December 23, 1310 Januari 21 en 16, geregesteerd onder de n°s 73—75 hiervoren.

(2) Dit huis was waarschijnlijk gelegen in de straat thans genoemd de *Kleine Staat*; ook wordt het geheeten *de rufo leone*.

Afschrift in register: Ms. latin n. 10180 fol. 166, op de Bibliothèque Nationale te Parijs. — Schepenen: Godefridus DE VINEA, Florentius WEYLDE en Arnoldus NUEST.

N° 1812.

(1320 Maart 8) Datum anno Domini M° CCC° XIX° Sabbato ante Gregorii Pape.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johannes genaamd KENTERKEN en Goeswinus, gebroeders, ten behoeve van Tilmannus DE VISETO, voller, en van zijne erven afstand gedaan hebben eener jaarlijksche rente van 2 Luiksche schellingen te beuren uit een huis in de straat, *ruella*, geheeten *Kenterkensruwe* (1) gelegen tegenover den boom *muelberenboem* geheeten en voorheen eigendom van Maria KENTERKEN en beloofd hebben hun het bezit daarvan te zullen vrijwaren en de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen, alles onder hypotheekstelling eener jaarlijksche rente van 4 Luiksche schellingen, die Johannes voormeld te beuren heeft uit het erf der zusters PENRES nabij het klooster der Antonieten.

Afschrift in: *Registrum litt. fratern.* A fol. 39 v. — Schepenen: Johannes DE MILLEN en Johannes DE HEZE.

N° 1813.

1344 (April 18) Dominica post Octavas Pasche.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johannes DE MONETA, priester, ten behoeve der broederschap van kapellanen van St. Servaas, *fraternitati hospitalis sancti Servatii*, eene jaarlijksche rente van 5 schellingen gevestigd heeft op zijn huis *supra rufi novum opidum* (2)

---

(1) De tegenwoordige *Sporenstraat.*

(2) In de Nederduitsche oorkonden de *Rodenstrote* geheeten, de tegenwoordige Capucijnenstraat.

naast dat van Fastinus *factor vitrorum* gelegen, onder beding haar het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren.

Afschift ibidem A fol. 7 v. — Schepenen: Nicholaus DE MAURO en Reynerus DE ROSIS.

N° 1814.

1347 (Juni 19) feria tertia ante Nativitatem beati Johannis Baptiste.

Schep. v. M. oorkonden, dat Segera, *cambitrix*, dochter van Johannes LUPI, aan den deken en het kapittel van St. Servaas aldaar 1 mark jaarlijksche rente (1) van eene van 27 Luiksche schellingen uit het huis geheeten *de Hese*, met aanhoorigheden gelegen *iuxta Atrium* (nabij het Vrijthof), overgedragen heeft, onder beding hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren, *cum obligatione omnium suorum bonorum cum emenda.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnoldus HAEN en Egidius DE HEPPENART. — Zegels: 1°. Een dubbele bloementak; in het vrijkwartier een band waar boven in den rechterhoek een naar rechts gewende vogel.

N° 1815.

(1351 Januari 3) Datum anno Nativitatis Domini M° CCC° li° mensis Januarii die tertia.

Schout en schepenen van Gulpen (*Glopia*) oorkonden, dat Johannes de zoon van Elizabet, en zijne echtgenoote Katharina aan Wilhelmus DE SANCTA MARGARETA, scholaster en kanonik van St. Servaaskerk te M., verkocht hebben eene jaarlijksche lospacht *boni et warandizabilis pacti transmosani*, maat van Aken, van 1 mud rogge, te beuren uit 3½ *jurnalia* bouwland gelegen achter de hofstede van Wolterus gezegd VINGHERLINC en uit een halve bunder bouwland gelegen bij het land van MULARD nabij den groenen weg (*viridis via*), onder beding dat bij slechte levering

---

(1) De aanteekening in dorso meldt, dat die rente afkomstig was van Henricus (?) MAURI.

dier pacht Wilhelmus of zijne erven de hand zullen kunnen slaan aan voormeld land of het gestelde onderpand naar gebruiken hunner schepenbank... *mediantibus consuetudinibus ipsius curie ad hoc debitis et in talibus fieri consuetis.*

Afschrift in: *Registrum litt. fratern.* A fol. 46 v. — Schepenen: Wilhelmus GASTMOLEN schout, Johannes MUSART...

N° 1816.

(1352 December 2) Datum anno Domini M° CCC° quinquagesimo secundo Dominica post beate Katherine Virginis et Martyris.

Schep. v. M. oorkonden, dat Gerardus, *pistor hostiarum*, verklaard heeft van het huis vóór de Tweebergerpoort tusschen dat van Johannes tandarts (*extractor dentium*) en dat van Johannes FABRI, aan Lambertus PAXSLEGER verschuldigd te zijn eene jaarlijksche rente van 12 schellingen en 1 kapoen, betaalbaar half met Kerstmis en half met St. Jan-Baptist.

Afschrift ibidem A fol. 1 v. — Schepenen: Johannes GRUTER en Gobelinus DE RUFFO CLEPPEO.

N° 1817.

Transfix. (1352 (?) September 23) Datum anno Domini M° CCC° l secundo Dominica post Lamberti Episcopi.

Schep. v. M. oorkonden, dat Lambertus gezegd PAXSLEGER den cijns vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken aan zijn zoon Gerardus heeft overgedragen, die daarover vrijelijk beschikken kan.

Afschrift ibidem fol. 1 v. — Schepenen als van n°. 1816.

N° 1818.

1361 (Augustus 27) feria sexta ante festum beati Egidii Abbatis.

Schep. v. M., oorkonden, dat Wilhelmus DE FEE, kanonik van

St Servaaskerk aldaar ten behoeve der kapel van de H. Katharina in die kerk en van den rector daarvan afstand gedaan heeft van een jaarlijkschen grondcijns van 8 schellingen, 8 denaren Luiksche munt en 3 kapoenen uit de volgende goederen, te weten: 6 schellingen en 2 kapoenen uit het huis van O. L. Vrouwekapittel *fratrum sanctae Marie* op den hoek der Hoogbrugstraat (Helstraat) tegenover het erf van RYDDERS bij het huis van Goeswinus gezegd BRICKE DE BYCHT; 9 denaren en 1 kapoen uit het huis van voormelden RYDDERS gelegen naast dat van Johannes GALLICI bakker; 16 denaren uit het huis van Mathias en Elizabeth SUPRA LAKE te Hoogbruggen tusschen dat van Godefridus FELIX, priester, en dat van Egidius DE BYVORTS, beloofd heeft de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en ridder Ogerus DE FEE zijn broeder, verklaard heeft voor dien cijns in andere goederen te zijn bedeeld.

Afschrift ibidem A fol. 85 v. — Schepenen: Gobelinus DE RUFO CLIPEO en Nicholaus DE MAURO.

N° 1819.

Transfix. 1361 (December 22) in crastino beati Thome Apostoli.

Schep. v. M. oorkonden, dat Wilhelmus, de *hospitalarius* van St. Servaaskerk en rector der kapel van de H. Katharina, verklaard heeft, dat Rutgherus DE BRACHT, *claustrarius* namens Johannes DE SCHOENVORST, proost dier kerk, den cijns vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken heeft ingelost en hij hem den hoofdbrief *penes omnem modum et formam quibus eas habuit*, heeft overhandigd.

Afschritt ibidem fol. 86. — Schepenen als van n°. 1818.

N° 1820.

(1362 Februari 11) Datum anno Domini M° CCC^mo lxvi° feria sexta ante diem beati Valentini Episcopi.

Schep. v. M. oorkonden, dat Henricus, zoon van wijlen Henricus PISTORIS te Tweebergen, ten behoeve der broederschap van

kapellanen der St. Servaaskerk afstand gedaan heeft eener jaarlijksche rente van 2 Luiksche schellingen uit een erf te Twee bergen tusschen het huis van Johannes DE HOELBEKE, priester, en dat van PISTORIS, te beuren onmiddellijk na eene rente van 4 Luiksche marken en 4 kapoenen, waarvoor de broederschap zich verplicht jaarlijks het jaargetijde van zijne overleden echtgenoote Barbara te zullen doen.

Afschrift ibidem A fol. 3. — Schepenen: Godefridus DE VINEA en Florentius DE VINEA.

N° 1821.

1364 (April 24) feria quarta post diem beati Georgii Martyris.

Schep. v. M. oorkonden, dat Arnoldus, vicarius, en Johannes DE BEKE, priester van St. Servaaskerk aldaar, als uitvoerders des testaments van Johannes DE RUPE in leven kapellaan dier kerk aan de broederschap der kapellanen van St. Servaas eene jaarlijksche erfrente van 5 Luiksche schellingen uit diens huis gelegen *retro ruellam sancti Joannis contigue* tusschen de poort van Macharius DE HESE en het huis van Ghiselbertus DE GHELKE overgedragen heeft, waarvoor de broederschap zich verplicht jaarlijks een jaardienst (1) voor Johannes te zullen houden.

Afschrift ibidem A fol. 35 v. — Schepenen: Nicholaus DE MAURO en Johannes DE FLEYTINGIS.

N° 1822.

(1366 Maart 4) Datum anno Domini M° CCC^mo lxsexto quarta die mensis Marcij.

Schep. v. M. oorkonden, dat Katharina de weduwe van Jacobus DE MOERBEKE (2) aan de broederschap van kapellanen der St. Ser-

---

(1) Die jaardienst werd gehouden op 15 Maart; Johannes DE RUPE was reeds lid der broederschap van kapellanen in 1343. — *Anniversarium Johannis de Rupe, presbyteri et fratris et parentum eius, X solidos.*

(2) Hij was brouwer.

vaaskerk eene jaarlijksche rente van 5 schellingen, te beuren na eene van 34 schellingen en 2 kapoenen uit een huis in de St. Antoniusstraat tusschen het huis van Rulandus gezegd HARTWYNS, voller, en dat van LENREMANS, heeft overgedragen en de broederschap zich verplicht heeft daarvoor hun beider jaardienst regelmatig te zullen houden.

Afschrift ibidem A fol. 10. — Schepenen als van n°. 1820.

N° 1823.

(1367) Datum anno Domini M° CCC° lxvii ..

Schep. v. M. oorkonden, dat Elizabet, de dochter van wijlen Ghiselbertus DE MOLENDINO ten behoeve van haren bloedverwant Giselbertus DE MOLENDINO en zijne erven afstand gedaan heeft eens jaarlijkschen erfcijns van 1 mark uit het huis (1) van Theodericus LANGHERBEYN in de Kapoenstraat (*platea caponum*) naast het huis van Johannes DE BEKE, *investitus* der kapel van den H. Vincentius, en het huis van Arnoldus DE BLISYA gezegd PALLIRE.

Afschrift ibidem fol. 33. — Schepenen: Johannes GRUTER en Reynerus DE ROSIS.

N° 1824.

Transfix. (1369 Februari 27) Datum anno Domini M° CCC° lxviii mensis Februarii die vicesima septima.

Schep. v. M. verklaren, dat Elizabet DE MOLENDINO als naaste bloedverwante en erfgename van haren broeder Giselbertus DE MOLENDINO afstand gedaan heeft van den cijns vermeld in den hoofdbrief waardoor deze is getrokken, waarvan 10 schellingen ten behoeve van de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, 6 schellingen ten behoeve van den pastoor (*investitus*) der St Janskerk te Maastricht, en 4 schellingen ten behoeve van de

(1) Dit huis kwam naderhand in het bezit van Nycolaus DE MONTENAKEN.

fabriek of *luminare* dier kerk, en zulks voor de stichting van het jaargetijde van voornoemden Giselbertus (1).

Afschrift ibidem. — Schepenen: Henricus DE MONTENAKEN en Philippus DE HERKE.

N° 1825.

(1370 Augustus 6) Anno a Nativitate eiusdem (Domini) millesimo trecentesimo septuagesimo mensis Augusti die sexta...

Acte van notaris Arnoldus BEYTEL meldende, dat ten overstaan van Johannes DRAKE schout, Nicolaus gezegd JUVENIS, Thomas SPIET, Wilhelmus zoon van Thomas PRELMANS, Johannes zoon van Johannes DE ELST, Wilhelmus gezegd VAN DER BRUGGHEN en Johannes BERART, schepenen van Sluysen, alsmede van Eustacius KAPSNIDER meier, van Nicolaus JONCLOES van Sluysen, Walterus DE MALLE, diens zoon Ghysbertus gezegd Ghysken, Henricus GRAMMEN en Johannes DE ELSTE, laten van het laathof van Johannes PELLART van Tongeren te Malle, Wernerus QUENTIN, klerk van Luik aan Sigerus DE NOVOLAPIDE, deken van St. Servaaskerk te M., voor de som van 73 dubbele mottoenen van Brabant verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche pacht van $6^1/_2$ mudden spelt (2) uit twee bunders bouwland te Sluysen gelegen, naar den kant van het bosch, naast land der vrouw van GUDICHOVEN eenerzijds en land van het kapittel van Luik anderzijds, welke bunders in pacht zijn bij Johannes DE ELSTE den jonge, die tot meerdere verzekering der geregelde betaling van die jaarpacht tot bij- en onderpand gesteld heeft een bunder akkerland gelegen te Mall tusschen land van de armentafel van den H. Geest en de plaats geheeten *Rockersoer* en verklaard heeft van de twee bunders te zullen betalen een jaarlijkschen grondcijns van 8 penningen en van het tot onderpand gestelde bunder 4 penningen, welke cijnzen en jaarpacht hij of zijn opvolgers als

---

(1) Het jaargetijde bij de broederschap van kapellanen ingeboekt op 3 September luidt: *Anniversarium Gyselberti* DE MOLENDINO *et Bele uxoris eius XIIII solidos*.

(2) Uit de aanteekening boven den brief blijkt dat die pacht naderhand kwam aan Lambertus DE LYSTENDORP, kanonik van St. Servaaskapittel.

pachters jaarlijks met het feest van den H. Andreas betalen en leveren moeten te Maastricht ter plaatse naar de aanwijzing van Sigerus DE NOVOLAPIDE of der bezitters van voormelde landerijen.

Afschrift in: *Registrum litt. fratern.* B fol. 66 v.

N° 1826.

(1376 April 4) Datum anno Domini M° CCC° lxxv in die beati Ambrosii Episcopi.

Schep. v. M. oorkonden, dat Gobelinus gezegd MENTE, priester als rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, aan Johannes DE FORON COMITIS, *ligator cuparum*, en aan zijne echtgenoote Catharina DE HERLE voor 3 marken, 2 Luiksche schellingen en 2 kapoenen 's jaars een huis (1) met aanhoorigheden gelegen op de Houtmarkt nabij de *porta mendacy* (2) naast het huis van Johannes DE HERLE en dat van Henricus YSERMANS in erfrecht hebben opgedragen en dat Johannes DE FORON COMITIS beloofd heeft van die rente 12 Luiksche schellingen (3) te kunnen terugkoopen, namelijk de mark met 18 dubbele gouden mottoenen.

Afschrift ibidem A fol. 11 v. — Schepenen: Florentius WEYLDE en Henricus DE MONTENAKEN.

N° 1827.

1380 (Januari 10) mensis Januarii die decima.

Acte van notaris Henricus DE MAREN van 's Hertogenbosch,

---

(1) Dit huis behoorde aan Mathias YSERMANS en naderhand aan Lambertus gezegd RAEDERMEKER.

(2) De Leugenpoort, die gelegen was bij den ingang der Kleine Gracht. Daar werden de insolvabelen gevangen gezet.

(3) Deze 12 schellingen werden aan de broederschap van kapellanen geschonken tot stichting van het jaargetijde van Elizabeth DE MOLENDINO en van hare ouders, dat 24 December gevierd werd: *Anniversarium domicelle Elizabet de Molendino ac parentum eius, XII solidos.*

clericus van het Luiksch diocees en notaris van het hof van Luik, verleden in die stad in het claustrale huis van Sigerus DE NOVO LAPIDE, kanonik der kathedraal aldaar en proost van St. Rombout te Mechelen, meldende, dat deze, ten overstaan van Henricus VROMAN, schout van Sluysen en meier van het laathof *van der Asse* alias *de Malle* thans van Henricus DE RUDEKOVEN te Mall, van Servatius Claessoen van Sluysen, Henricus zoon van Jacob gezegd RODENZOEN van Sluysen, Ghiselbertus zoon van Walterus DE MALLE en Anthonius zoon van Wilhelmus genaamd VANDER BRUGGHEN, schepenen van Sluysen, alsmede van Walterus DE MALLE, Ghiselbertus diens zoon, Johannes zoon van Johannes gezegd SIERS van Mall en Henricus gezegd SARRASYN, laten van voormeld laathof, voormelde Sigerus aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te M., vertegenwoordigd door haar lid Johannes PRUME, voor den jaardienst van wijlen Lambertus DE LYSTENDORP, kanonik dier kerk, geschonken en overgedragen heeft de twee bunders bouwland met de daarop gevestigde jaarlijksche pacht, die hij voorheen gekocht en bekomen had van Warnerus QUINTYN, clericus van Luik gelegen te Sluysen en vermeld in de acte van 1370 Augustus 6, hiervoren onder n° 1825, bij welke schenking en opdracht als getuigen tegenwoordig waren: Johannes DE WERNA kanonik van St. Servaaskerk te M., Johannes CRAUWEL de Horpale, *clericus* van het diocees Luik en Johannes DE LATHEM, *clericus* van het diocees Kamerijk.

Afschrift ibidem B fol. 67 v.

N° 1828.

(1383 April 15) *Acta fuerunt hec in Sluysis in pomerio Henrici dicti Groman de Sluysis anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo octuagesimotertio, indictione sexta mensis Aprilis die decimaquinta.*

Acte van notaris Lambertus LIBERTI de *Hoerne*, waarbij de schepenen van Sluysen oorkonden, dat, in tegenwoordigheid van Johannes DE BUNDE, kanonik en rijproost van St. Servaaskapittel te M., Johannes DE LIGNO priester, *officians* der kerk van

Sluysen, Johannes SWANENBERCH als plaatsvervanger van den proost van St. Servaaskerk te M., Ghiselbertus DE BUNDE, roededrager dier kerk, Henricus GROMANS, *preco* (deurwaarder) hunner rechtbank en meer anderen, Arnoldus DE STOCKHEM meester van het hospitaal van voormelde St. Servaaskerk met toestemming van den deken en de kanoniken aan Nicolaas DE MILLEN, wonende te Sluysen, voor eene jaarlijksche pacht en cijns van 22 vaten rogge en 9 penningen en 1 copetum in erfpacht opgedragen heeft 2 bunders en 6½ groote roeden bouwland in vijf perceelen onder de heerlijkheid Sluysen gelegen, onder beding dat bij slechte of geene betaling dier pacht en cijns, Arnoldus voornoemd of zijne opvolgers beslag zullen kunnen leggen op het door Nicolaus gestelde onderpand van 1 mud spelt 's jaars uit den *groeten hoeff* van Anthonis DE PONTE, en dat die perceelen noch door Nicolaus noch door zijne erfgenamen zullen kunnen worden verdeeld, doch ten allen tijde onverdeeld en onveranderd zullen moeten blijven; welke perceelen zijn: 1°. ongeveer 14 groote roeden tusschen Sluysen en Millen in *solvelt* naast land van Ricaldus DE LUETH; 2°. 16 groote roeden ter plaatse geheeten *boven rudenhoven* tusschen Sluysen en Elst, naast land van St. Servaaskapittel van M. en land van voormeld hospitaal in pacht bij Johannes DE ELST; 3°. vier groote roeden *opt roet* aan het paadje geheeten *Elstpetken* tusschen land voorheen van de vrouw van GUDENGOVEN thans der broederschap van kapellanen der voornoemde St. Servaaskerk; 4°. vijf groote roeden in het veld tusschen Sluysen en Nederhem ter plaatse geheeten *over die Jeker* palende aan land van wijlen Thomas SPYT en 5°. acht groote roeden ter plaatse *op gein Kewe*.

Afschrift ibidem B fol. 48 v. — Schepenen: Johannes DRAKE schout en schepen, Ghiselbertus WALTERI, Servatius NICOLAI, Henricus VOS, Anthonius DE PONTE, Tilmannus MOSSCHART en Petrus ARNOLDI.

N° 1829.

1383 (April 15) mensis Aprilis die decimaquinta.

Acte van denzelfden notaris als de voorgaande, waarbij de

schout en schepenen van Sluysen oorkonden, dat, in tegenwoordigheid van dezelfde getuigen Arnoldus DE STOCHEM, *hospitularius* van St Servaaskerk te M., met toestemming van deken en kapittel dier kerk voor 20 vaten rogge pacht en 9 denaren en een copetum cijns 's jaars aan Johannes gezegd MILENSUENE van Elst in erfpacht heeft uitgegeven 2 bunders en 4$^1/_2$ groote roeden akkerland in 5 perceelen onder het rechtsgebied van Sluysen gelegen, op voorwaarden dat, bij niet geregelde betaling der pacht, de *hospitularius* voornoemd of zijn opvolger beslag zal kunnen leggen op het mud spelt 's jaars dat door Johannes tot onderpand is gesteld en gevestigd op de tuinen van Johannes zoon van Nicolaus JUNIOR en van Ghiselbertus WALTERI van Mall, te Sluysen gelegen, en dat die perceelen nooit onder elkander mogen worden verdeeld maar ten allen tijde door hem of een zijner erfgenamen in pacht zullen moeten gehouden worden; welke perceelen zijn: 1°. ongeveer 21 groote roeden tusschen Sluysen en Elst ter plaatse geheeten *boven rudenhoven* palende aan land van Wilhelmus DE PONTE; 2°. drie groote roeden nabij het voorgaande aan het *Elsterpetken* gelegen tusschen land van Wilhelmus DE BERGHE en dat der kinderen van Nicolaus DE SLUYSIS; 3°. dertien groote roeden in hetzelfde veld ter plaatse *op loere cule* nabij land weleer van de vrouw van GUDEGOVEN thans van voormeld hospitaal en palende aan land van Wilhelmus SPYTS en aan land der armentafel van den H. Geest van Millen; 4°. vijf groote roeden in het veld tusschen Sluysen en Millen nabij de groeve geheeten *mergelcule*; 5°. twee en een halve groote roeden insgelijks aldaar gelegen ter plaatse geheeten *Ophuseler cule* tusschen land van vorengenoemd hospitaal en land van Johannes gezegd STERNIER DE VREDEREN.

Afschrift ibidem fol. 51. — Schepenen als van n°. 1828.

N° 1830.

1386 (April 12) mensis Aprilis die XII^a^.

Schep. v. M. oorkonden, dat Bartholomeus gezegd MEYS wonende *indic Hoenrrestrate*, meester of provisor van de armentafel

van den H. Geest, als uitvoerder des laatsten wils van wijlen Albertus DE HERDEREN aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk overgedragen heeft een jaarlijkschen cijns van 4 schellingen (1) uit een huis op den Aldenhof (*supra antiquam curiam*) nabij de *portam novam ducentem versus libertatem sancti Petri* en bij het huis geheeten *byden haegedoeren*, gelegen tusschen die van wijlen Mente en van wijlen Johannes KOET, wever, waarvan laatste bewoond is door Petrus *supra pontem*, lakenscheerder, en verklaard heeft dat Albertus voornoemd en zijne echtgenoote Elizabeth bij testament nog vermaakt hebben aan de armentafel van den H. Geest 1 mark, aan den *investitus* van St. Janskerk 2 schellingen, aan de fabriek dier kerk 2 schellingen, aan de Predikheeren en de Augustijnen ieder 2 schellingen, en aan de hospitalen der H. Agatha, der H. Katharina en van den Nieuwenhof, elk 2 schellingen 's jaars.

Afschrift ibidem A fol. 77. — Schepenen: Reynerus DE EYSENRODE en Henricus DE SANCTA AGATHA.

N° 1831.

1400 (Juni 14) XIIII daeghe in Junio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Mechtilt VAN EYMOEL, weduwe van Claes VAN EMBEMS, ten behoeve van hare kinderen Claes en Lysbeth, echtgenoote in eerste huwelijk van wijlen Pauwel DYERICHS en in tweede huwelijk van Johan KNAPEN den jonge, afstand gedaan heeft van hare rechten op het huis te *Hoebruggen* achter dat van Gerard CRUYNEN tusschen het huis van de vrouw HEPPEYS, *der Kolersse* en dat van Wouter NOUTS en Claes voornoemd daarna zijn *aentael ende synre deylinghe in alle des*

---

(1) Voor dien cijns verplichtte de broederschap zich jaarlijks het jaargetijde van Albertus en zijne echtgenoote te houden, dat in het necrologium dier broederschap op 18 April staat geboekt: *Commemoratio Alberti de Herderen et Elizabet uxoris eius, IIII solidos.*

rechts op voormeld huis aan Lysbet en Johan KNAPEN voornoemd overgedragen heeft (1).

Afschrift ibidem A fol. 76. — Schepenen: Godenule VAN SPAUDEN en Johan VAN HEZE.

N° 1832.

1416 (September 10) thene daighe in Septembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Bele VAN GRUYSBEKE, weduwe van Goiswyn VANDEN WYGARDE, afstand gedaan heeft eener jaarlijksche rente van 2 marken uit het huis *ten beere* in de Groote Staat ten behoeve van de volgende personen: 1 mark ten behoeve der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te verdeelen onder die leden die op den dag van den jaardienst (2) van wijlen Wilhem VAN GRUESBECK, kanonik van St. Servaas, de H. Mis zullen lezen en de 2 mark ten behoeve der beide rectoren van de kapel ter eere van de H.H. Bartholomeus en Sebastianus in voornoemde kerk gelegen (3).

Afschrift ibidem A fol. 118 v. — Schepenen: Mathees DUNNEN en Pauwels VANDEN BYESSEN.

N° 1833.

1428 (Juni 9) noegen dage in Junio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Herman GROBBEN *der bontwerkere* aan Henrich VANDER MASEN, priester en kapellaan van St. Servaas, een jaarlijkschen erfcijns van 18 schellingen uit twee naast

---

(1) Deze brief schijnt een transfix te zijn van dien van 1375 Augustus 11 en vermeld onder n°. 812 hiervoor. — Breide brieven werden 1401 Augustus 1 gevidimeerd door de schepenen Johan VANDEN HERTTE en Godenuel VAN SPAUDEN.

(2) Die jaardienst werd bij de broederschap van kapellanen gehouden op 24 April.

(3) Deze brief is een transfix van dien van 1391 December 23 vermeld onder n°. 934 hiervoor.

elkander gelegen huizen (1) op de Lenculenstraat (*by eyn gelegen in die Lencuelrestrote*) tusschen die van wijlen Ghys KUECKEN, *steynmetser*, en van Johan PREUTZ, *scroeder*, heeft overgedragen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Afschrift ibidem A fol. 153. — Schepenen: Johan VAN BLOMENDALE en Henrick BOVIER.

N° 1834.

1431 (Februari 21) eynendetwyntich dage in Februario.

Schep. v. M. oorkonden, dat hun medeschepen Henric BOVYER aan de priesterbroederschap van kapellanen der St. Servaaskerk aldaar overgedragen heeft eene jaarlijksche pacht van 1 mud rogge uit een stuk *garden* (2) van ongeveer $^1/_2$ bunder *inden gevelte* buiten de Hoogbruggenpoort gelegen aan de heerbaan *gaende van Wyck te sieken* (3) *waert* tusschen land van St. Servaas, land van voormelde *siecken* en land van Wilhem HEKELEERS van Wyck, welke pacht gekocht is met het geld door wijlen Johan MEEMEN, kanonik van voormelde kerk, aan de broederschap bij testament gemaakt, onder beding die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Lysbede en met de verklaring dat voormeld *garden* met niets anders bezwaard is dan met *goidstheende*.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnolt VAN HERE en Dyeric VAN EYNENBORCH. — Zegels: 1°. Op een veld van hermelijn een rechter schuinbalk; randschrift: SIGILLUM ARNOLDI DE HEER; — 2°. Op een veld met blokken bezaaid een rechter schuinbalk waarop in den bovenhoek een besant (?); randschrift: S' DIRICH VĀ EINENBERCH.

---

(1) Naderhand werden die huizen eigendom van Johannes DE COLONIA.

(2) *gaerde*, *garde*, *gerde* = gaarde, tuin; *gaerdelant*, *gardelant* = tuinland, tuingrond, moesgrond.

(3) De leproserie die gelegen was onder Scharn en waarvan reeds sprake is in het testament van den diaken Adalgysele, ook Grimon genaamd, dd. 30 December 633, die aan dezelve eene villa in het grondgebied van Tongeren legateerde.

N° 1835.

1469 (September 20) opten twintichsten dach van Septembri.

Schep. v. M. verklaren, dat Johan VAN HOEGEM als uitvoerder des testaments van wijlen Vranck PRICKINX en zijne vrouw Mente aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk aldaar eene jaarlijksche erfrente van $22^1/_2$ schellingen, waarvan 15 uit een huis in *die Spoerruwe* (1) naast dat des erflaters voornoemd en naast dat van Cloes DUNNEN en de overige $7^1/_2$ schellingen uit het huis van Lysbette VAN SCOENBEECK *in Sint Anthoenysstraet* naast dat van Lambrecht FEUTENS en het huis van Gerit VANDER STROTEN, overgedragen hebben.

Afschrift in: *Registrum litt. fratern.* A fol. 180 v. — Schepenen: Johan BAVIER en Arnout VANDER MOELEN.

(1) Het Sporenstraatje.

BIJDRAGE

TOT DE

GESCHIEDENIS DER HERVORMING IN HET OVERKWARTIER VAN GELDERLAND (1543-1568)

(ROERMOND, VENLO EN OMSTREKEN).

DOOR

Dr. J. S. VAN VEEN.

Sedert ik in deel XLI dezer Publications (1) de resultaten van mijn onderzoek op het gebied van de geschiedenis der kerkhervorming in het Overkwartier heb bekend gemaakt, heb ik inzage gekregen van de in het Rijksarchief te Brussel berustende „Correspondance de Gueldre et Zutphen" over de jaren 1555—1568. Gelijk ik had verwacht, bevat deze tamelijk veel, dat in de vroeger door mij geraadpleegde archieven niet te vinden was. Nieuwe gebeurtenissen van groot belang zijn uit den aard der zaak niet door mij ontdekt: het meeste strekt tot aanvulling van het vroeger door mij gevondene. In het bijzonder geldt dit van de voorvallen uit de jaren 1566 en 1567, waarop in meer dan één opzicht nieuw licht valt.

Aangenamer zou het natuurlijk zoowel voor mijne lezers als voor mij zelf geweest zijn, zoo ik het mij nu bekend gewordene reeds in mijne vorige mededeelingen had kunnen verwerken; ook in het belang van de eenheid van mijn werk zou dat zeker zijn geweest; maar hieraan valt nu niet meer te veranderen en ik

---

(1) Aldaar blz. 309—414. Waar ik in de volgende bladzijden deze verhandeling moet aanhalen, zal ik mij kortheidshalve bepalen tot het getal der bladzijden.

spreek hierbij de hoop uit, dat de aanvulling in dezen vorm door de Limburgsche geschiedvorschers met eenige belangstelling zal worden ontvangen. Ik heb mij beijverd ter bevordering van het rechte verstand van de medegedeelde gebeurtenissen steeds het verband met de studie van 1905 in het oog te houden.

Te voren was mij van ketterij te Roermond in het jaar 1561 niet gebleken; een brief van de Regentes Margaretha van Parma aan Charles de Brimeu, graaf van Megen, stadhouder van Gelderland, van 13 Mei van dat jaar doet echter zien, dat de beweging daar nog steeds voortwoekerde en dat de school destijds, evenmin als 10 jaren te voren (blz. 328), er vrij van was.

De bedoelde brief luidt als volgt:

„Mon cousin, L'archidiacre Poictiers a adverti icy, comment, faisant la tour par les conciles et assemblées des curez et prestres de son archidiaconie et passant par la ville de Ruremunde, il y a trouvé certain maistre d'escole, nommé Adolf, recteur de la cincquiesme classe, estant cognu d'avoir apprins des héréticques et mesmes à Wittenberghe, ayant livres héréticques et partant fort suspect d'estre de la mesme farine, et qu'ayant voullu entendre de luy sa confession sur le faict de sa foy et de la relligion, il en auroit esté empesché par le magistrat, qui voullut qu'il se feit en sa présence, et n'y voulloit entendre que lendemain que ledict archidiacre fut constraint se partir pour se trouver à l'assemblée, qui se faisoit à Wassenbourg; disant aussy ledict magistrat que le Roy leur avoit accordé que l'on ne useroit contre eulx d'inquisition.

Or vous entendez assez, mon cousin, quelle pernice c'est que de maistres d'escole de telle qualité, infectans la jeunesse, laquelle, imbue de son tendre eaige de mauvaise doctrine, la retient tousjours à la ruïne et perdition de la saincte foy catholicque, au desservice de Dieu et tant contre l'intention du Roy, mon seingneur, que sçavez, et que partant il convient y remédier, ce que de la part de Sa Majesté vous enchargeons bien expressement de faire, tenant la main sérieuse envers ceulx de ladicte ville de Ruremunde, qu'ilz y pourvoyent incontinent ou que aultrement vous seriez constraint de le faire vous mesmes; et si leur conduicte

et responce en cecy sera telle que m'en doigez (1) advertir, que le faictes y joindant quant et quant vostre advis pour après y ordonner comme sera trouvé convenir.

A tant, mon cousin, nostre Seigneur vous ait en Sa très saincte garde.

De Bruxelles le XIIIme jour de May 1561" (2).

Het blijkt, dat de Stadhouder over deze zaak naar Roermond heeft geschreven en dat de magistraat dier stad hem een antwoord zond, dat echter niet voor ons is bewaard gebleven. Bovendien echter zond men een der burgemeesters, Herman Kremer, dien wij later nog meermalen als afgezant der stad zullen aantreffen, naar Arnhem om met het Hof deze zaak te bespreken. Blijkens een schrijven van Kanselier en Raden aan den Stadhouder van 11 Juni (3) had hij hun o. a. medegedeeld:

„dat, alsoe die vurs. Adolphus, scholmeister, eenige boucken off bouck hadde Bullingeri (twellick ein zeer ketterisch aucteur (4) ende over langen tyden verleden is) und tselve by den voirn. archidiaken (syne, Adolphi, bibliotheke gevisiteert hebbende) gesien und van hem Adolpho gevordert is geweest om met sich te draegen, die vurs. Adolphus gesacht heefft, dattet nyet syne en waere noch hem toebehoirde, maer dat het hem van eenen gueden vrundt, buyten desen lande woonende, gesonden ende geleent was; hem, archidiaken, daeromme tselve weygerende; und dat doen folgents die scholtis der vurs. stadt, dair tegenwoirdich ziinde, durch aenseggen desselfs archidiakens hem, Adolpho, bevolen heefft gehadt sullicke boucken by sich to behalden und nyet van sich to geven bis to wyderen bevel, alsoe dat (alst schiint) dieselve noch by hem rustende siin".

De verontschuldiging van den magistraat blijft ons verborgen, daar het Hof den oorspronkelijken brief aan Brimeu heeft gezonden, maar de gespatieerde woorden wekken het vermoeden, dat

(1) = devez.

(2) Corr. de Gueldre et Zutphen III, fol. 71.

(3) Brieven van en aan den Stadhouder, n° 362.

(4) Zie de lijst zijner werken in den catalogus van verboden boeken van 1554 (Groot Geld. Placaet-boeck I, kol. 163).

hij er niet in is geslaagd de Arnhemsche autoriteiten van de onschuld van meester Adolphus te overtuigen.

Het slot van den brief bevat 's Hoves advies in deze aangelegenheid:

„Wanneher ons onse advys gevraecht worde, soude ons (doch onder correctie) nyettegenstaende die vurs. antwoirde duncken, datter nyet weynich suspitie van quaden opiniën ende kettersche leringen van hem to hebben en is ende insunderheyt diewyle sullicke verboden boucken by hem bevonden und dat hy, selffs die nyet hebbende, die van anderen ontleent heefft tegen alle placcaten ende mandementen, daermit sullicx geinterdiceert, ende dat men daeromme ten weynichsten hem aldair nyet en behoirt to lyden, maer van daer te doen vertrecken, als oick die Burgermeisteren, Schepenen und Raedt vurs., indyen id bevolen wordt, te doen presenteren".

Hoe het met meester Adolf is afgeloopen, is mij niet gebleken.

In verband met de op blz. 341 besproken geschillen tusschen den pastoor van Nieuwstad en zijne gemeentenaren en de godsdienstoefening in een bosch nabij die plaats in 1563 kan ik nog mededeelen een gedeelte van een brief van de Regentes aan den Stadhouder van 4 Mei, die laatstgenoemde aanleiding heeft gegeven tot het schrijven van den op blz. 341 vermelden brief van 20 Mei aan den drost van Montfort:

„Touchant ce que m'escripvez sur le faict de la Nyestadt au quartier de Montfort il a semblé en tant que concerne le différend entre le commun et le curé illecq, que l'on doit sçavoir lequel de deux a tort et si à occasion dudict différend ou bien pour désobéissance ceulx que dictes n'avoir communié à ces Pasques, s'en sont abstenuz, premiers que procéder plus avant contre eulx, et que partant debvez vous en faire informer, y envoyant quelques ungs du Conseil, et après en user et procéder oultre selon que par les informations se trouvera appartenir.

Mais quant à ceulx, qui ès bois tiennent conventicules et prédications, ce n'est chose, que selon l'intention de Sa Majesté se puisse tolérer, vous ordonnant partant de Sa part de incontinent y remédier, les faisant appréhender, mesmes les prédicateurs, à quelle fin vous va joincte à ceste ordonnance au recepveur de

Gheldres pour fournir aux fraiz, que pour ce conviendra faire, jusques à la somme de trois cens livres de XL gr.; vous requérant de tenir main que ceste appréhension se exécute avec le moindre bruict que faire se pourra, et sans aucune manifeste levée pour plusieurs bons respectz et que m'en advertissez de ce qu'en aura esté faict" (1).

Wij gaan nu over tot de tweede helft van het jaar 1565, waarover uit de Arnhemsche gegevens al zeer weinig was gebleken (blz. 347). Ik heb daar kortelijk melding gemaakt van het mislukken eener poging van den drost van Montfort om een godsdienstige bijeenkomst in het Echterwald te verrassen. Wel was die poging over het geheel mislukt, maar toch was hem een der deelnemers in handen gevallen, eens burgers zoon uit het Loonsche (2) stadje Maeseyck, van welke vangst hij aan het Hof had kennis gegeven. Wat dit hierop deed, vernemen wij uit zijn schrijven aan den raadsheer Joost van Cranevelt, die zich destijds in het Overkwartier bevond.

„Weerdighe, hoichleerte heer ind mitbroeder, Alzoe wy jegenwoordelick durch den drossaert van Montphoert verstendicht worden, welcker gestalt am viiffthienden itziges maents Julii aen hellen daeghe opten Echterwalt sekere vergaederinghe om toe predicken thoe zaemen gelopen, sulcx dat die voors. drossart, daervan verwyticht siinde, sich gestarckt ende daerhen getoegen, doch, zoe die andere die vlucht genomen, maer enen jongen gesel, een burgers soon van Maeseyck, gevanckelick genomen, woe Uwe W. van denselven drost breder verstaen sullen moeghen. Ende soe dan die voors. drossaert begeert enen commissaris aldaer gesonden te worden om denselven thoe examineren, hebben wy vur het gevuechelicxst aengesien, soe Uwe W. doch aldair by der handt ziin, Uwe W. daertoe te committeren, als wy Uwe W. oock committeren by desen om denselven gefangen thoe examineren, zyne bekentenisse by geschrifte toe stellen ende ons metten eersten over te senden, om, dzelve gesien, voorts dairinne

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen II (n° 300), fol. 4.

(2) Stad van het graafschap Loon, welk graafschap aan den Prins-bisschop van Luik, als graaf van Loon, behoorde.

gedaen te worden nae behoiren. Uwe W. hyermede den Almogenden bevelende.

Geschreven uuyt Arnhem desen xxIIIIsten Julii xvc viiff ende tzestich" (1).

Cranevelt gaf aanstonds gevolg aan de hem gedane opdracht. Ten einde zich ten volle op de hoogte te stellen van den toestand op godsdienstig gebied in Roermond en omstreken vervoegde hij zich eerst bij den pastoor, die hem een lijst ter hand stelde, bevattende de namen van eenige burgers dier stad, die door hem van ketterij, en wel in den ergsten vorm, dien der wederdooperij, verdacht werden; met de bedoeling dat de commissaris van het Hof zich door ondervraging van den gevangene zekerheid dienaangaande zou verschaffen. Bedoelde lijst is van dezen inhoud:

„Memoriale omme aff te vraegen den gefangen.

Van Henrich Byns, siin huysfrouwe ind siin maghet.

Van Leonard Byns ind siin maghet.

Van Tiis van Lyns kynder ind Tiissen huysfrouwe.

Van Peter Jutten zeliger huysfrouwe, genant Beelken (2).

Van Jorich den snyder in der Aylystraeten (3).

Van Peter Timmermans op die Hoigstraet (4).

Van Leonard der lynenwever, woenende op die Veltstraet in des heeren van Lillaes huys.

Van eynen lynenwever, is van Mastricht burdich (5) ind woenct tegen Christoffel van Dursdal.

Van Coen der snyder ind siin moeder, woenende in die Beggerstraet (6).

---

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen II (no 300), fol. 215.

(2) Aan den rand staat met betrekking tot dit viertal: „Dese woenen in der Nederstraeten" en tot laatstgenoemde: „Una principalis".

(3) Aan den rand: „Unus principalis".

(4) Aan den rand: „Ex principalibus unus".

(5) = geboortig.

(6) Aan den rand: „Iste in senatu me presente negavit veritatem corporis et sanguinis Christi in sacramento Eucharistie et incarnationem Christi anno sexagesimo, altera Ascentionis" (sic).

Uit deze woorden, vergeleken met het op blz. 336 van deel XLI voorkomende, blijkt, dat dit stuk geschreven is door den pastoor van Roermond.

Van Johan Wordels soen, gnant Gerardt, woenende op den Mert.

Van Siis Korffers soen, buyten Inop (?) woenende, genant Johan (1).

Possem plures recensere, modo temporis oportunitas daretur. Vereor tamen omnes istos prenominatos esse Anabaptistas vel ad minus albo et collegio inscriptos, et hoc pro certo affirmare audeo neminem istorum prenominatorum in die Pasche preterito et adhuc multis preteritis annis in nostra parochiali ecclesia Ruremundensi suscepisse sacramentum Eucharistie.

Hoc scripsi per modum denuntiationis et non accusationis et precor obnixe, ne mei apud quemquam fiat mentio, et summe necessarium erit, ut fiat hic inquisitio: alioqui actum erit in hac civitate de christiana relligione et nunquam radicitus poterit extirpari heresis nisi presente episcopo nobis designato" (2).

Aldus ingelicht toog van Cranevelt aan den arbeid naar Montfort, alwaar de gevangene in het slot bewaard werd. De door Leysen afgelegde verklaringen acht ik voor de kennis van het godsdienstige en zedelijke standpunt der aanhangers van de nieuwe leer in dien tijd geenszins van belang ontbloot, waarom ik ze hier in haar geheel laat volgen:

„Achtervolgende seeckere bevelscriften ende my operlachte commission, d'eene van miin gen. heeren statholder, den grave tho Megen, uuytghegangen, d'andere my by miin heeren Canceler und Raeden toegescreven, ben ick den laetsten Jullii tot Ruremunde ghecommen. Ende soe ick vernomen, dat van der wederdooperyen in der stat al eenich ghebreck solde siin, hebbe ick my by den pastoor ghevueght, syne weerden naer de ghelegentheyt ghevraeght, opdat ick, to Montfort commende, den ghevangen aldaer te ordentlicker hedde te ondervraegen. Die pastoor (heeft) my ghesacht, wye dat in der stat der secten halven groot ghebreck were, oeck veel persoonen, metter wederdooperye besmet, aldaer ghevonden souden worden. Und soe ick der naemen begeerden

(1) Aan den rand: „Iste est antiquus Anabaptista".

(2) Corr. de Gueldre et Zutphen II (n° 300), fol. 213.

tho weeten, heeft hy my met protestatie ende begeren, dat wy hem daermede geen last maecken en wolden, my eenighe ghenoempt, diewelcke ick begheert hebbe, hy my met namen ende toenamen ende straete, waer sy woonden, in een memoriael scriftelicke toestellen wolde, soe ick die van siin W. in een memoriael-cedulle oeck ontfangen hebbe, hierby met A liggende, naer welcke persoenen ende van iren handel ick oeck den ghevangen ut sequitur hebbe ghevraeght.

Tes oeck soe dat der scryver van Montfort verstaen heeft, dat eenighe tho Ruremunde opentlicke bekenden in der predick in Echterwalt gheweest te siin, dwelck hy seyde van siin timmerman te hebben ghehoort.

Den tweden Augusti hebbe ick, vervolgende die voers. ons operlachte commission by my in tegenwordicheyt des drosten the Montfort ghevordert in der thorencamer beneden Pauwels Leyssen alias Bachuys, ghevanghen, alt XXVI jaer.

Denselven, ghevraeght wesende, seyde te wesen gheboeren binnen Maeseyck ende meest daer altiit ghewoont te hebben, uuytghenomen dat hy over acht oft X jaeren te Luydick tweemael wat tiits ghewoont heeft om siin Walsche spraecke te leeren; anders sich meest te Maeseyck heeft ghehalden. Seyde, dat siin vader, Daniel (ghe)heyssen, X oft XII jaeren overleden is ende siin moeder noch in den leven is, gheheyssen Anna Bacht (?), woenende in 's Grevenstraet.

Ghevraeght wanneer ende hoe hy by desen gheselschap van predicanten, in boschen ende winckelen (1) preeckende, ghecommen sy, seyde, dat hy over twee jaer ongheveerlick bynnen Eyck van eenen schoenmaecker Corst seer swaerlick was ghewont gheweest (soe hy ons oeck die cicatricen aen den rechten arm ende opt hooft thoende), derhalven hy proces sustineerde voer schepenen van Maeseyck, in welcken die pastoor hadde ghetuyght, dat hy, die spreeckt, dat siin wederdeel al vergheven hadde, soedat hy derhalven voer schepenen van Maeseyck tproces verloor. Ende soe die saecke naermaels te Luyck voer recht quamp, wan hy aldaer den proces naer raet van gheleerden, diewelcke het vergeven van den misdaet niet soe en verstonden als der pastoor

(1) hoeken.

ghetuyght hadde, dan alleenlick als voer Godt die sonde vergeven siinde, alleenlick niet siin smert ende schade, ende wan alsoe met recht siin saecke, daernaer hy — hoewel der pastoor by hem, ghewont wesende, hadde gheweest ende siin biechte ghehort ende dat helllighe sacrament hem ghegeven hadde, siin tegenpartye vergeven hebbende als voers. — soe en hadde hy daernaer niet meer den pastoor ghelooft, oeck om andere saecken, die hy aen hem spuerden, die ongottelicke waeren, als dat hy siin maeght by hem hadde, daervan hy kinderen verweckte, soe hy er oeck twee van heeft; dat hy een dro(n)ckendrencker was; dat hy vechtende is ende anderen wel ghewont heeft; ende wanter staet ghescreven, dat der cnecht Christi niet senckich (1) en sal siin. Seyde, dat hy aen desen handel quamp by oersaecke, dat hy aensach eenigher meeghden leven, tho Maeseyck woonende in siin nabuerschap, dat oer leven beter waere dan dat syne; dieselve sprack hy aen ende namp van sy wat onderwysinghe. D'eene die hiet Triin, d'ander Truyken, beyde uuyt den lande van Gulick, aldaer ghe commen te dienen by Philips, die ghewantmeecker, alwaer sy beyde woenen. Daernaer seyde, dat Triin vertrocken is, ende en weet niet, waer sy woent. Voert leerde hy met lesen die Bybel ende meest dat Nieu Testament.

Ghevraeght, oft hy gheen andre boecken en hadde gelesen om christelicke leeringe, seyde neen. Ghevraeght, wy duckmael hy te desergheliicke predicke is gheweest ende wye der predicant ditmael sy gheweest, seyde, dat der predicant wiit van hen is ende het overlants spreeckt; dat derselve desen somer noch eenmael int bosch ghepredickt heeft ende hy hem ghehoort heeft, ende wist niet, oftet geschiet sy Sonnendaegs voer Pinxten, als der drost seyde datter oeck een predick int Echterwalt ghehalden solde gheweest siin, maer seyde, dat der leeraeren een int Palsgraven lant meest sich erhalden heeft, soe hy meynde; dat oeck seer hooghe spraecke spreeckt. Seyde synen name te weten, dan besweerden sich hem te nomen, opdat hy niet een verreder worde ghehalden.

Ten lesten heeft hem ghenompt te heeten Teuwalt: hy en wist synen toenaem niet, en hadde hem oeck niet anghesproeken;

(1) twistziek.

seyde, dat der andere Henrick hiet ende mocht uuyten Coelschen lande siin: hy hadde wel verstaen, datter der broeders te Collen ghevangen waeren, van denwelcken der voers. Henrick in den lesten predick seyde, dat die ghevangen ontboden hadden den broeders, dat sy vlissich souden ires wandels waernemen; dat sy den Heere in der gherechticheyt voer hem wollen bidden, dat der Heer hen wolde stercken met Helligen geest: sy wolden weder flissich voer hem bidden.

Ghevraeght, wieveel in ghetal sy wel by den anderen waren ongheverlick, seyde des niet te weeten, ontrent een hondert, ende als men predict, staen rontom den predicant gheliix der eerden.

Ghevraeght, hoe sy by malcandren commen, seyde, dattet hem was ghesacht, ende soe hy int velt was, dat een meghtken hem sacht, men sole over Maes gaen, die by Grietken Borremans woent, ende dieselve Grietken is met hem overghevaren, dan niet haer man, die een dronckendrincker mach siin; noch een cnecht metghegaen, den hy niet en cant, ende een vrouwe, Mey (?) van Roy, ontrent Weert ghelegen.

Wy andere noch van Maeseyck daerby gheweest siin, ghevraeght, seyde met grooter besweernisse, dat der een was, Gilis der smet met twee kinderen, in der Bossstraet woenende, des soon ende dochter ontrent xx jaeren olt moegen siin. Der voers. Gilis mocht wel met den predicant, als hem dunckt, hebben ghesproocken, des hy niet ghesien. Noch wasser een, die tot Eyck is ghevanghen gheweest, ghenoempt Thiis Kupers, die en sal, soe hy seyde, niet meer tEyck openbaerlick commen oft woonen. Oeck werender etlicke meeghden, die van buyten daer siin commen wonen, eenighe op de Bossstrate woonende, der namen hy niet en wist: d'een heet Itken, d'anderen wist niet te noemen. Oeck isser Dirick der schroder by gheweest met siin vrouwe, wonende in een systraet naer den wal wert ende naer der Maese te gaen, ende cost die straet niet ghenomen. Oeck isser gheweest Lenart Specker, van buyten gheboren; die drost seyde, van Susteren solde hy siin gheboren. Hy wasser sonder siin vrouwe; dieselve woent in de nabuerschap van den voers. scrooder. Seyde geene mans meer te weeten, die uuyt Maeseyck daerby waren gheweest; hy en wist oeck niet, dat der voers. Lenart onder hem eenich bevel hadde die te vergaderen oft anders.

Ghevraeght, oft hy eenighe van Roesteren oft van der Nierstat, die hy kende, daerby ghesien heeft, seyde der gheen te kennen noch oeck eenighe uuyt Aecken oft Maestricht.

Ghevraeght, oft hy van den inwoenders van Ruremunde by der vergaderinghe geen ghesien en heeft, seyde, dat eener, Lenart Boymers ghenamt, een wever, als hem dunckt, daerby sy gheweest ende heeft tho Remonde ghewoent, dan sol nu van daer vertogen siin; noch een Wilhem der scrynemaecker, ontrent Remunde woenende.

Seyde, datter laestmael II mans ende een vrouwe ghedoopt ziin worden ende die anderde reyse ontrent Pinxten oeck eenighe ghedoopt mochten siin; hy en kende der laest ghedoopte geenen, en wist oeck niet, waer die woonachtich waeren. Seyde, dat hy noch niet en waere ghedoopt wy die andere, dan wel in syne kinsheyt gheloofden ghedoopt te siin. Seyde, dat hy noch wel 't jaer in den somer in Echterwalt is gheweest ende aldaer predick ghehoort heeft; hy en weet niet, wy van den voers. persoonen predickte, oft oeck Tiis was, die nu een van den ghevangen is binnen Collen.

Ghevraeght, hoe sy dat Sacrament deylen, seyde, soe hy noch niet soe verre commen en was, dat hem dat niet ghegunt en worde te sien, noch heeft hiit ghesien braecken ende deilen dat broot als naer die scrifte.

Seyde, dat sy oeck den hilicken staet in eeren halden ende sich verhilicken, dan doen den hilick gheliick der jonge Tobyas, niet uuyt begeerte des vleesches, dan uuyt liefde der kinderen, niet om gietz (?), ende om d'een den anderen te vermanen tot die gherechticheyt. Seyde oeck, dat hy niet soo verre in den gheloove versterckt was, dat hy tot zoo'n huelick solde ontfangen warden.

Seyde oeck noyt met hemluyden dat nachtmael des Heeren ontfangen te hebben.

Seyde, dat die predicanten luyde onder die viiftich jaren alt weren.

Ghevraeght, wat siin ghelooff were van den heyligen Sacramente des altaers, als dat ghementsicht wordt by den christgheloovighen, seyde, dat hem swaer were daerop te antwoorden, soe der gheloff van den almogenden Heeren ghegeven wordt: hy waere in geenen deell met den predicanten verbonden, en hadde

oeck hoerer geen anghesproocken, dan Thiis een bootschap gedaen, ende seyde niet anders te hebben ghesocht noch te soecken dan siinder silen salicheyt. Wanneer hy van fromen ende oprechten anders gheleert ende onderwesen worde, hy wolde gern den besten wech volgen.

Ghevraeght, oft die (ten) predicke commen, gheweer metbringen, seyde neen, dan sulx als daer sy mede over wech ghewoonlick siin te gaen, als een gaffel ...., geen roers noch ander langer gheweer noch rappiren, terwylen sy om geen vechten en commen.

Ende naer desen heeft Pauwels voers. ghebeden als voerhen meermaels, dat wy daeraen sien wolden, dat nimant derghenighe, die hy nu naemaftich ghemaeckt heeft, in last quaemen; seggende, dat wy die waerschouwen solden niet soe in den lande van Gelre ende in den boschen te commen, den predicken naer te gaen etc.

Tot onsen bevel heeft hy dese syne bekentenisse onderteeckent.

Pouls Leysen.

Naer dese bekentenisse siin by ons commen twe goede borghere, als met namen Philips Lamberts oft Lemmens ende Geerrart Bachuys, borghere van Maeseyck, metbrocht hebbende testimoniales van oren pastoor, dat sy oprechte, vrome luyden siin, der catholixer kercken aenhenghich, als uuyt die attestacie is te vermercken. Dieselve hebben begheert Pauwelsen, ghevanghen, te spreecken, ende warde voer goet aengesien dieselve in tegenwoordicheyt onsere by hem commen te laeten.

Ende naerdat sy met den scholtes Lodewick by den ghevangen luttel tiits gheweest hadden ende hem onderwesen hebbende, siin die voers. vrunde by ons met den voers. Pouwels commen, begherende, wy syne saecke in allen besten wollen anbringhen; ons aenseggende, dat siin begheren was vertichenisse: hy wolde henvorder hem van alle gheliicke vergaderinghen ende predicken in boschen, broecken ende winckelen wachten ende doen als een goet, oprecht borger te doen toestaet, ende by siinder moeder verblyven ter tiit hy hem soude ter eeren oft ter comenschap stellen. Ende beroerende den gheloeve, soewel aengaende den helligen Sacramente als anders, wol ende solde hy hem voertaen halden naer twoort der helliger scriften ende die ordinancie der ghemeyn helliger catholischer kercken.

In teecken desselven hebben wy Pauwels ende die vrunden voers. dit doen onderteeckenen.

Pouls Leysen.
Philips Lemmens.
Gerardt Backhuys" (1).

Het onderzoek was op 4 Augustus afgeloopen, waarna de commissaris van Cranevelt zijn verbaal aan Stadhouder en Raden opzond. Zijn brief, schoon ten aanzien van deze zaak geen nadere bijzonderheden bevattende, vind ik echter met het oog op hetgeen hij betreffende zijne persoonlijke veiligheid op zijne reizen van en naar Mechelen en de stemming der bevolking jegens de regeering zegt, te belangrijk om hem niet ten deele hier te laten volgen:

„Edele, hooch- und welghebooren, ghenadighe heer stadhouder, sampt miin heeren canceler und raeden, ghebiedende heeren und vrunden, Ick en hebbe derselver Gen., E. W. ende Liefden niet sullen verhalden, wie dat ick volgende den my operlachten Uwer G., E. W. und L. bevelen, by deser missive met overgaende, ghebesoigneert hebbe, als dieselve te vernemen hebben uuyter der aenteeckeninghe, scriftelicke bekentenisse des ghevangens ende anders, diewelcke wy alle in der minute met onser hant ghescreven U. Ghen., E. W. und L. in aller onderdanicheyt oversenden, met begheeren, dat soe bedachtelicke in deser saecke voertghescreden moege warden, dat ons daeruuyt soe luttel opspraecken, schade ende achterdeel erwasse als des mogelicke is, diwyle ick tanderen tyden om saecke Thissen van Lin, tho Ruremunde gheëxecuteerden, niet in gheringen schaden ghecommen ben. und is deses orts, langhs Maeseyck ende sust, meer miin reysen ghelegen dan der ander raden eenigher.

Begeert oeck miin joncker der drossart opt allerspoedelixte van mynen Ghen. und ghebiedenden heeren verstendicht te worden,

---

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen II (n° 300), fol. 217.
Het testimonium van den pastoor van Maeseyck aangaande Ph. Lemmens en Ger. Bachuys levert niets belangrijks óp, waarom ik het weglaat. Alleen wensch ik mede te deelen, dat pastoor Cornelius zeer slecht latijn schreef.

hoe siin E. L. sich vort mitten ghevangen sal hebben te halden, willich U Ghen., E. W. und L. bevelen naer te commen" (1).

Het Hof zond al deze stukken aan de Regentes met het volgende advies:

„Edoch (indyen ons villicht onse advys muchte worden affgevraecht) zoude ons (onder correctie) duncken, dat (mits hem ziin leven lanck bannende uuytten landen van Gelre ende Zutphen) men hem mucht laeten loopen, aengemerckt dat hy affgestaen ende sich durch den vrunden vernhemen laeten, als uuyt id eynde des verbaels ende belydinge, by des voors. Cranevelts handt geschreven, allenthalven te vernemen. Edoch wat U. Hoicheyt believen sal zynenthalven gedaen to worden, dochte ons, dat U. Hoicheyt den voors. drost van Montfort tselve toeschryven mocht laeten (2).

Hierbij bleef het voorloopig. De gevangene werd te Montfort bewaard en het Hof en de drost wachtten op eene beschikking uit Brussel. Toen nu bijna 8 weken verstreken waren zonder dat deze kwam, trok de drost de stoute schoenen aan en drong aan het slot van een brief aan president Viglius over de afscheiding van Belfeld van Tegelen (waarover later) op antwoord ten aanzien van Paul Leysen aan. Dit hielp. De zaak werd in den Geheimen Raad behandeld en dat men zich daar met het advies van het Hof vereenigde, blijkt uit de volgende op den kant van den brief van 29 Augustus geschreven woorden:

„Il samble à ceulx du Privé Conseil que Son Altèze pourroit bien suyvre l'advis de ceulx de Geldres. Faict à Bruxelles le 26 d'Octobre 1565".

Bij schrijven van de Regentes aan den drost werd hiervan kennis gegeven en daarmede was de zaak afgedaan.

Op blz. 342—343 heb ik eenigszins uitvoerig gesproken over de moeilijkheden, die de benoeming van een prediker der nieuwe leer in het Guliksche dorp Tegelen opleverde voor de bewoners

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen II (n° 300), fol. 221.
(2) Ibid., fol. 212.

der twee in het kerkelijke daartoe behoorende Geldersche buurten Belfeld en Loo. Ik heb daar opgemerkt, dat die zaak allengs op de lange baan geraakte. Weder was het de drost van Montfort, die in het belang van de onderdanen van zijn ambt de Brusselsche heeren wakker schudde. Ter aanvulling van het vroeger verhaalde geef ik hier het gedeelte van zijn brief aan Viglius van 22 October 1565 (1), dat hierover handelt:

„Ehrwerdiger, strenger, erntfester, hoichweiser, hoichgeleirter her, Euwer Gestrengheit, Erw. und L sein myne willige dienst zofoeren unnd bereidt. So dann vergangener jairn sich die underthaenen zo Belffenn unnd Loe under diesenn Montfortschen ampte gehoerich, doch zo Tegelenn auf Geulischen grondt zom kirchendienste gehalten, sich der leher und predicatien (neffenn dem, das daeselbsts alle lofliche christliche ceremoniën, in der hillicher kircken gebreuchlich zo halden, verworffen worden) beschwiert fonden, lenger dairhin zo Tegelen zom kirchengange bezwongen zo werden, ist doch mit Frans van Holtmullen als collator der kyrchenn zo Tegelenn mit verwilligongh des pastoirs daeselbsts so ferne gehandelt, dat die Gellersche underthaenen im lande zo Gelder van ire capellen eine moderkirche solten haben und dess uisslendischen kyrchenguncks absiinn, wairvan alle stuick und bescheydt ongefirlich vor eines jairs frist van den Hoeve zo Arnhem ghen Bruissell zo der durchluichtiger, hoichgeborner furstinnen und regentinnen etc. oevergesant siin unnd, wie ich verstanden, dem hern Coebell in handen befoelhenn.

Unnd wiewaill die vors. underthaenen einen solliciteur daeselbsts auff schwierlichen kosten lange zeit gehat, ist doch ime zo geiner expedition beholffen worden. Dwiel aber, gestrenger her, (als Euwer Gestr. unnd L. wol zu bedencken wissenn) nit raedtsam solliche dinge an zo fangen unnd dan lange auf zo haldenn, sunderlich so das ortt im lande zo Guilich dorch denn Tegelschen predicant ontstechen und geferlich ist und die underthaenen daeselbst vil under anderen geheilicht seint und conversieren, auch einer gemeynden gebrauchen moissen, gelangt zo Euwer Gestr. unnde L. mein dienstlich bytten unnd auf der goeder underthaenen ersuechen begeren, Euw. Gestr. Erw. L wolle brenger dieses

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen II (n° 300), fol. 249.

erhueren, behuilff unnd forstandt by hoichgedachter furstinnen off sunst dair ess ime noedich siin wurde, doin unnd beforderen, dass die underthaenen zo einen goeden ehnde und expedition moechten beholffen unnd verlouff by innen moechte vorgekoemen unnde verhindert werden; mit verlehnongh furderlicher schrift an denn hoichwerdigen hern bisschoffen zo Luitich etc. unnd den archidiacon Pictavia, dass mit der thauf und begreffeniss, die sy noch in lande zo Guilich hoelenn unnd doin moissen, gunstich versorght moechtenn werden, also dass innen dieserhalben geine gemeynschafft mit den Guilischenn zo halden noedich".

De brief van de Regentes van 15 November (blz. 343, noot) is waarschijnlijk of liever ongetwijfeld een gevolg geweest van deze herinnering.

Hetgeen ik nu verder zal mededeelen, strekt tot toelichting en aanvulling van het tweede hoofdstuk van mijn vorig artikel, het verhaal van de voorvallen in de jaren 1566—1568, waarbij ik mij eerst zal bepalen tot Roermond, om vervolgens Venlo te behandelen.

Allereerst dan geef ik hier een brief van den Stadhouder aan de Regentes van 21 Augustus 1566 (1), waaruit een gedrukte stemming spreekt en waarin vooral de gespatieerde woorden m. i. hoogst merkwaardig zijn:

„Madame, Je ne puys laisser (avecq mon bien grand regret) d'adviser Vostre Altèze, comment qu'on at presché autour de Venloe et de Ruremunde, et il me semble (oultre tout ce que j'ay peu faire) que l'ordre, que les villes y donnent, est assés petit, et l'occasion est — pour ce qu'ils disent — que les prescheurs disent ouvertement, en cas qu'on appréhende aulcun d'eulx ou qu'on leur face quelque empeschement à leurs auditeurs, que les Gheux s'en mesleront et qu'ils les destruiront tous, de manière que (se meslant la mauvaise voulonté, que beaucoup de ces pays ont, avec la peur) toute chose bonne se laisse de faire.

Comme les presches se font autour de Venloe et de Ruremunde au pays limitrophe du Roy et du duc de Juilliers, ledict duc at fait faire commandement partout là autour que per-

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen III (n° 302), fol. 87.

sonne de ses subjectz ne soye si hardy d'aller en quelque presche que ce soit, sinon à l'église, soubz paine de corps et de biens. C'est une grande pitié que ce prince là se fait si bien obéyr en ces (1) pays et que le Roy, qui est tel qu'ung chascun le cognoit, est réduict à ce que nous le voyons.

Si Vostre Altèze traictoit quelque chose avec ceste noblesse confédérée et qu'ilz laissent en abandon les presches et les prescheurs, il plaira à Vostre Altèze m'en adviser, affin que j'en advise ceulx du pays et qu'ilz en ayent un peu de meilleur courraige.

Madame, me recommandant très humblement en la bonne grâce de Vostre Altèze, prieray le Créateur luy donner très bonne vie et longue.

D'Arnhem ce XXIme d'Aougst XV[c] LXVI.

De Vostre Altèse très humble
et obéisant serviteur
Charles de Brimeu".

De zaken waren er na het schrijven van dezen brief niet op vooruitgegaan. Te Roermond had, zij het dan ook zonder toestemming van den magistraat, een predikant op zekeren Zondag in het openbaar op de markt de nieuwe leer verkondigd, gelijk dat vroeger uitvoerig door mij is medegedeeld (blz. 361 vgg.).

Wij hebben daar gezien, hoe de Regentes op 20 September den magistraat met ernst vermaande zulks te beletten. Kenschetsend voor de zwakke positie der centrale regeering, die met gebrek aan geld en dus ook aan soldaten te kampen had, is het schrijven, dat ongeveer tegelijk met bedoelden brief door Margaretha aan den Stadhouder werd gezonden (2):

„Au conte de Meghen.

Mon cousin, J'ay par vostre lettre du XVIme de ce mois ensemble par copie de la responce, que vous ont baillé ceulx de la loy de la ville de Ruremunde (3), veu et entendu à mon très

(1) Waarschijnlijk verschrijving voor: *ses*.
(2) Corr. de Gueldre et Zutphen III (n° 302), fol. 149.
(3) Bedoeld wordt die van 13 September (blz. 368).

grand desplaisir, comment le prédicant héréticque y a esté introduict et presche sur le marché de ladicte ville, trouvant les excuses de ceulx de ladicte loy fort débiles et assez significatives qu'ilz ne sont pour se mectre en aultre debvoir pour empescher cecy. Et puisqu'il semble que l'empeschement des presches en ceste ville de Ruremunde deppendra de ce que se fera en celle de Nymegen, il convient faire illecq tout extrème debvoir, poursuyvant mes lettres à eulx escriptes, tant faire que l'occasion causant le scandale ailleurs y viengne à cesser; ne délaissant néantmoins de continuer de faire les offices audict Ruremunde, afin que, ostant toute nouvelleté, l'on y contiengne les choses au estre ancien, jusques à ce que l'ordre général sera advisé et mis, ce que vous enhorte et requiers, mon cousin, de faire. Et n'ayant ny moy ny vous les mains nettes pour faire aultre chose, quand la voye d'admonitions ne pourra prouffiter, je ne voy sinon que (ensuyvant mes précédentes) il faille passer les choses par pacience forcée, jusques à ce qu'il plaisra à Dieu et au Roy d'administrer les moyens pour y pouvoir procéder par la voye la plus convenable à leurs volunté, intention et service. Qui est ce que je sçaveroy, mon cousin, vous dire présentement en responce à vostre dicte lettre. Priant le Créateur vous avoir en Sa saincte garde.

De Bruxelles le XIXme jour de Septembre 1566".

Inmiddels ging te Roermond het preeken ongestoord zijn gang. De Stadhouder, ten einde raad, deelde bij schrijven van 22 September (1) mede, dat er dagelijks gepredikt werd en dat men lang vóór het met de Edelen gesloten verdrag den predikant binnen de stad had gebracht, waarom hij meende haar in overweging te moeten geven een schrijven te richten tot den magistraat zoowel als tot de burgerij der ongehoorzame stad, inhoudende de bedreiging, dat Z. M. bij voortduring van hunne weerspannigheid genoodzaakt zou zijn de privilegiën der stad in te trekken. Hij verklaarde te hopen, dat dit dreigement wonderen zou doen (2).

---

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen III (n° 302), fol. 165.

(2) Dat de Regentes om redenen hiervan niet wilde hooren en dat Stadhouder en Raden daarom hun advies wijzigden, is vroeger door mij medegedeeld (blz. 373, noot).

De toestand te Roermond verergerde met den dag, zooals ik ook vroeger reeds heb uiteengezet. Een week na zijn vorig schrijven, dus 29 September, schreef Brimeu opnieuw om aan te dringen op het zenden van een dreigbrief aan die stad en gaf daarvoor als reden op, dat die van Roermond „ont désià faict tout plain de nouvellitez, comme ayans allencontre la voulonté des escoutette et magistrat faict prescher le prédicant en l'église principale, rompues aulcunes images, enchassé le curé, rompu les serrures de la mesme église et faict faire une aultre à leur poste" (1).

In dezen brief treft ons iets als opvallend. Wij lezen daarin n.l. van beeldenstorm. Ik noem dit opmerkelijk, omdat in de vroeger door mij gebruikte bronnen met bepaaldheid 4 October als dag van het verbranden der beelden uit de st. Christoffelkerk wordt aangeduid (blz. 376, 377). Het vermoeden ligt vóór de hand, dat de Stadhouder overdreven berichten heeft ontvangen en als reeds in het laatst van September voorgevallen aan de Regentes heeft medegedeeld, wat in werkelijkheid eerst op 4 October is gebeurd. Te meer hel ik tot dit vermoeden over, omdat de overige in dezen brief vermelde handelingen inderdaad in September hebben plaats gehad (blz. 374).

Moest ik vroeger verklaren van het in October te Roermond voorgevallene en het in verband daarmede en naar aanleiding daarvan tusschen Brussel en Arnhem verhandelde niets te weten, de nieuwe bronnen geven ook te dien aanzien gewenscht licht.

Nadat de magistraat bij schrijven van 1 October (blz. 374) zijn onmacht had bekend om de zaken naar den zin der regeering te sturen, zond Brimeu op 4 October een afschrift van dien brief aan de Regentes en knoopte daaraan den volgenden raad vast:

„Sy la lettre (comme j'ay escript mon opinion à V. A.) n'y aide point, il n'y at aultre remède que la force, ce que seroit bien aisé à faire, car la ville ne vault riens et y sont bien peu de gens dedens" (2).

De Regentes wilde van geweld niets weten, maar Stadhouder

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen III (n° 302), fol. 207.
(2) Ibid. IV, fol. 240.

en Hof hielden aan. Eerstgenoemde bleef overtuigd van de voortreffelijkheid van zijn bij brief van 22 September gegeven raad, bedreiging met intrekking der handvesten. Hij bleef op het aambeeld slaan en schreef o. a. op 5 October aan Margaretha:

„Et tant que je y pense plus, tant me samble plus nécessaire que V. A.. escripve la lettre à ceulx de Ruremunde suyvant ce que je luy ay escript, les menassant de leur oster leurs privilèges en cas qu'ilz ne obéissent à V. A. Et sy elle (en cas de désobéissance) les leur ostast de faict, il me samble que tous les aultres villes y prendroient exemple et se soucieroient plus des commandemens de V. A." (1).

En toen de Regentes in een brief van 9 October (blz. 373, noot) hare bezwaren tegen dit voorstel had kenbaar gemaakt, antwoordde Brimeu 12 October het volgende (2):

„Premièrement sur ce que je persiste que V. A. deust escripre à ceulx de Ruremunde avec commination de les priver de leurs privilèges, entendera V. A., que mon intention n'at esté ny est encoires de procéder à la privation sans manière de procès ou sans les oÿr et attendre le décret de privation, mais bien que, après les avoir menacé et qu'ilz ne voulsissent alors point encoires obéyr, l'on pourroit par manière de provision suspendre leurs privilèges, jusque à ce qu'ilz eussent obéy ou que par voye de droict aultrement fût ordonné, ce que non seullement animeroit les bons pour soubstenir contre les mauvais et sectaires, mais donneroit aussy une craincte ausdicts mauvais, qu'ilz se rendriont tant plus tost en obéissance.

Et seroit l'exécution de telles menaces très facille par la voye seullement qu'on escripvit aux officiers de tous tonlieux, qu'ilz ne leur laissassent joÿr de leurs franchises et que (prendant l'argent et le droict) les mesmes officiers tinsent compte de ceulx, quy payeroient, pour après en povoir prendre tel regard qu'il sambleroit bon. Et samble que V. A. debvroit escripre samblables lettres non seullement à ceulx de Ruremunde, mais aussy à ceulx de Venloe, quy (contre le gré du magistrat) ont arrière tiré le prescheur, quy les bons avions enchassé, dedans la ville".

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen IV, fol. 248.

(2) Ibid., fol. 297.

Dat Margaretha, daartoe gedwongen door gebrek aan middelen, nog steeds den weg der overreding bewandeld wenschte te zien, bewijst haar raad aan den Stadhouder om in het belang van orde en rust achtereenvolgens alle steden te bezoeken (1), en zeer duidelijk ten aanzien van hare motieven is zij in een brief van 15 October, waarvan ik hier een gedeelte wil mededeelen (2):

„Touchant la commination à faire à ceulx de Ruremunde par lettre, veu et débattu en Conseil tout ce que parensamble représentez, l'on ne se y a encoires sceu résouldre à user de la susdicte commination, estimant que la suspension des privilèges ne seroit de peu de difficulté et que l'on pourroit prendre occasion de dire qu'elle fust contre le traicté de Venloe et que, remuant dadvantage les humeurs, y pourroit succéder quelque altération de plus dangereuse conséquence, et que partant pour la délicatesse de ce faict il vault trop myeulx d'user d'aultres voyes, comme de enhortemens, remonstrances, inductions et aultres samblables, comme par cy-devant vous ay escript, soit par vostre présence illecq ou par envoy de quelques gentilzhommes jusques à ce que, ayant entendu la résolution du Roy, l'on se puist aussy déterminer aultrement selon qu'elle le nous enseignera et commandera, veu mesmes que n'estes d'advis que aulcuns procès à ceste occasion se intentent jusques à ce que l'on ait quelques forces ès mains, ce que n'est encoires et deppend aussy de ladicte résolution de Sa Majesté".

Nog gaf Brimeu zich niet gewonnen. Oordeelende, dat dit wellicht de Regentes tot andere gedachten zou brengen, gaf hij haar op 20 October te kennen (3), dat het eenige middel tot herstel der orde bestond in opheffing der tolvrijheid en dat de schout en sommige welgezinde burgers van Roermond met hem van meening waren, dat deze maatregel de weerspannigen tot inkeer zou brengen.

Een poging van den magistraat van Nymegen (welke stad aan Roermond steeds als voorbeeld ter navolging werd voorgehouden)

(1) Brief van 11 October (Corr. de Gueldre et Zutphen IV, fol. 294).

(2) Ibid., fol. 321.

(3) Ibid., fol. 344.

om dien van Roermond tot onderwerping te brengen mislukte. De Roermondsche regeering had zich zelfs niet verwaardigd hierop te antwoorden, gelijk de Stadhouder in zijn brief van 27 October aan Margaretha mededeelde.

Toen Brimeu uit de herhaalde weigeringen van de Regentes om op zijn voorstel in te gaan wel moest opmaken, dat er niets aan te doen was, deed hij eene laatste poging om in den geest van Hare Hoogheid het beoogde doel te bereiken. Hij liet den schout van Roermond te Arnhem bij zich komen en droeg hem op om uit zijn (des Stadhouders) naam den magistraat met den grootsten ernst te vermanen en hem te wijzen op het gevaar, waaraan hij zich en de stad blootstelde.

De schout voldeed aan dat bevel en het gevolg van dezen maatregel was de volgende brief van die van Roermond aan Brimeu (1):

„Waelgeboren ind edele, genediger heer, Johan van Cruchten, schoultz, heeft ons in syner wederkumpst in bywesen werckmeisters ind geswoeren tsampt den gedeputierden ind meisteren van den ampten synen durch Ure Gen. en operlachten bevelch mit credentie ind schrifftlicher instruction opt getrouwelichste, ouch mit allen moegelichen ind moentlichs viilfeltigen beneven (?) bericht ind waerschouwinge gans vlitich ind erstlich (2) vuergedragen, mitten intlichen, als van wegen Con. Maj. thoe Hispanien, unses alregenedichsten heeren, gesynnen den fremden, alhir ingefuerten predicanten thoe verlaeten, ouch gein geistelicke personen, cloisteren oft conventen thoe molesteren off zo beschedigen, wairby dese stadt yrer previlegiën niet berouft ind thoe eynen dorp gemaect wurde, wie in die lengde onnoet waer zo verhalen etc. Unde wiewayl wyr ons eygentlich ind gruntlich ercleert gehadt hebben, dat wir in dem der hoichstgedachte Con. Maj. meinonghe ind bevelch nae tho coemen gemeint, als den predicanten mit unseren raidt thoe verlaeten ind die geistlicheit van allen overval ind schaden thoe versiecheren, waerby dese stadt in eeren ind in esse by yren privelegiën ind vestongen gehanthaifft ind gehalden mucht

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen IV, fol. 387.
(2) Ernstig.

werden, hebben dannoch werckmeisters ind geswoeren, die gedeputeerden mitten meisteren van den ampten van wegen gemeine burgers ind ingesetenen, die derhalven mit verslaetene stadtpoirten gemeinlich vergadert geweest, vuer antwoirt gegeven, als dat sy by den tween verdregen eygentlich thoe halden ind thoe bliven gesloeten weren: vuer eins, dat sy mit ons scoults, borgemeisters, schepenen ind raet verdragen, welch yn ouch schriftlich tuegestaedt, dat sy gheine geistliche personen noch derselviger kercken, cloisteren off conventen thoe perturbieren off thoe beschedigen understaen solden, welch sy noch alsoe thoe underhalden wail verboirgen solden willen; dairteghen sy ouch van derselviger geistlicheiden onberoepen ind ongescuret (1) solden werden; then anderen, dat der durchluchtiger, hoichgeboirner furstinne, der hertoeginnen thoe Parma etc., unser genediger vrouwen, scriven aen dese stadt vermeldende were, alsdat Yre F. G. mitten Nederlenschen edelluyden dermaite verdragen, wahr die nyhe predicanten weren, daerselffs solden die verbliven, ind waer dieselvige niet weren, solden sy niet ingefuerth noch gestadet werden. Diewile dan die predicatie bynnen deser stadt gehalden geweest, ehr und toebefoeren hoichgedachter hertoeginnen bevelchschriften alhier aengekomen, verhaepen sy den predicanten alhier myt genaeden toe sullen moegen halden gelich in andere Con. Maj. Erffnederlanden, edoch hoichgedachte Con. Maj., yren alregenedichsten heren, aen Yre Con. Maj. eheren, hoicheit ind gerechticheit onaffgenomen, diewyle sy by Yre Con. Maj. als die hoige overicheit, soe yn van Godt den almechtigen tuegefueght, als guede, gehoirsame ind getrouwe onderdanen liiff, leven, gueth ind bloit dair toe strecken (2) altiit guetwillich ind bereit sullen erfonden werden; myt onderdenigen ind dienstlichen bidden ind begeren, dat yre eherstelich vuernemen, dairyn yrer sellen (3) heil ind selicheit gelegen, nyet verhindert noch benaemen, sonder vuelmer myt hoichster genaeden moege vergont ind tuegelaeten werden. Sulcx aen den almechtigen God thoe verbidden, ouch

(1) ongehinderd. Zie Lübben, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch i. v. ungeschoret.

(2) dairstrecken = aanbieden, dus hier: opofferen.

(3) zielen.

yres vermoegens thoe verschulden willen sy altiit gefleten (1) siin jegen Ure Gen., die Got, der Heer, wailfairende gefristen wil.

Gegeven den XXVIIsten Octobris anno etc. LXVI".

De Stadhouder zond afschrift van dit antwoord op 29 October naar Brussel en liet zich in den begeleidenden brief daarover uit als volgt (2):

„Je me doubte qu'ilz ne seront à desmouvoir de leur opinion, sy n'est par force. Néantmoings je feray tout mon debvoir à la journée, que j'ay mandé des chief-villes, à les induyre de faire comme l'on at faict ichy en ceste ville (3), s'il est possible, mais il faict à craindre que l'on n'y fera point de fruict, car il y at plus de héréticques que catholicques, et il samble que ce qu'ilz ont concluz ensamble, est samblable à ce que at esté faict à Tournay et en Anvers au faict de la religion".

Ten einde het hopelooze van alle pogingen om Roermond tot rede te brengen te doen uitkomen schreef Brimeu op 23 November naar Brussel (4):

„Ceulx de Remunde sont aussy opiniastre que eulx (5), et encoires que les aultres villes qui sont bonnes, ont faict tout leur debvoir à l'assamblée desdictes villes (6) pour les réduire, sy n'y ont il riens sceu prouffiter, et ceulx dudict Remunde disent expressément qu'ilz ne veulent habandonner leur prédicant, n'est qu'il soit convaincu (par gens docts) estre héréticque, dont (à ce que me samble) eulx mesmes veulent estre juges, et aussy encoires qu'il fust faict quelque ordonnance sur le faict de la religion par les Estatz de ce pays, qu'ilz ne soient point délibéré de l'observer".

Daarna herinnert hij nog eens, dat Roermond den predikant heeft toegelaten na de overeenkomst met de Edelen en doet dan

(1) zich beijveren. Gefleten is het verleden deelwoord van fliten of vliten. Zie Lübben a. w. i. v.

(2) Corr. de Gueldre et Zutphen IV, fol. 391.

(3) n.l. Nymegen.

(4) Corr. de Gueldre et Zutphen IV, fol. 432.

(5) Hij bedoelt die van Harderwijk.

(6) Te Nymegen op 4 November gehouden.

het volgende voorstel om tot onderwerping der ongehoorzame stad te geraken:

„Quand à ceulx de Ruremunde, sy V. A. pouvoit envoier secrètement de Namur ou Luxemborch cincq ou six enseingnes des gens autour de Maeseyck à tel lieu et au tel temps que je luy nommeroie, soubz ombre que monseingneur l'évesque de Liège vouloit faire chastier ceulx dudict Maeseyck, quy sont aussy rebelles, j'espérerois bien de les mectre dextrement sans grande force dedans ladicte ville de Remunde, car ilz font partout fort mauvaise garde. Et quand ladicte ville seroit réduite, je suis bien averty que celle de Venloe le feroit incontinent aussy de soi mesmes".

Het moet voor den Stadhouder grievend en teleurstellend geweest zijn, dat de Regentes hiernaar alweder geene ooren had: behalve dat te Namen en Luxemburg geene soldaten beschikbaar waren, gaf zij als haar gevoelen te kennen, dat de burgers, al hielden zij nu ook slechte wacht, op het vernemen van de aanwezigheid van soldaten in de nabijheid hunner stad wel op hunne hoede zouden zijn. In elk geval zou hij verstandhouding in de stad moeten hebben (1).

Hierop antwoordde Brimeu 2 December (2), dat hij er iemand heen had gezonden „pour sçavoir comment cela se pourroit conduire".

Deze persoon was 9 December te Arnhem terug en hetgeen hij binnen Roermond had waargenomen, was koren op des Stadhouders molen, die zich dan ook haastte hiervan mededeeling te doen aan Margaretha. Hij schreef o. a. (3):

„Quand à Remunde, le gentilhomme, que j'y avois envoié, est revenu et m'a dict qu'il s'obleige bien (moiennant qu'il eust ung bon mineur) de faire tomber en une heure en la nuyct tant de muraille de la ville, que trente hommes y pourroient entrer".

Onuitputtelijk als hij was in het uitdenken van middelen om Roermond in handen te krijgen, schreef hij drie dagen later weder en wel in verband met eene mededeeling betreffende de

(1) Brief van 28 November (Corr. de Gueldre et Zutphen IV, fol. 437).
(2) Ibid., fol. 443.
(3) Ibid., fol. 455.

ongehoorzaamheid van Diederick van Gelre, heer van Arssen, en een voorstel om diens huis met geweld te nemen (1):

„Comme doncques icelle seingneurie est seulement deux lieues de Remunde et une de Venloe, il viendroit le mieulx à propos du monde, si V. A. vouloit donner une main à quelcunes d'icelles, car soubz ombre de faire l'exploict audict Arssen l'on y pourroit faire une course de tant d'infanterie et enseignes qu'il plaira à V. A. ordonner, et sy V. A. vouloit envoier une douzine de pièches d'artillerie de batterie de Charlemont ou Namur, je me feroie bien fort de prendre la ville de Remunde en moings de vingt quatre heures, moiennant que j'eusse dix enseignes de gens de pied, mais sy V. A. envoie le mineur et s'il est vray ce que le gentilhomme dict, il ne fauldroit point tant des gens, mais de Venloe je ne veulx point asseurer, pour ce qu'elle est plus forte".

De Regentes, schoon dankbaar des Stadhouders ijver erkennend, ging ook nu weder niet op zijne voorslagen in of liever schoof ze op de lange baan, gelijk zij alles uitstelde, omdat haar de macht tot handelen ontbrak, iets, waarop ik nog bij herhaling zal moeten wijzen. Alleen beloofde zij naar een „mineur" te zullen uitzien.

Nieuwe berichten aangaande gebeurtenissen tusschen half December 1566 en half Februari 1567 zijn niet tot mij gekomen; waarschijnlijk is het er tamelijk rustig geweest in dien zin, dat de regeering niets deed om den voortgang der nieuwe leer te stuiten; want dat het er niet toeging naar den zin van Regentes, Stadhouder en Hof, blijkt duidelijk genoeg uit het door mij op blz. 383, noot, medegedeelde.

Zeer opvallend acht ik het, dat wij in de nu geopende bronnen niets aantreffen aangaande de voorgenomen zending van den drost van Gelder naar Roermond en Venlo (blz. 380 vgg.). De vraag rijst, of zij wellicht achterwege is gebleven.

Eerst op 18 Februari 1567 breekt weder eenig licht door de wolken: uit een brief van Brimeu aan de Regentes (2) hooren wij, dat alle „bons" Roermond verlaten hebben en dat er nu

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen IV, fol. 459.
(2) Ibid. V, fol. 73.

uitsluitend ketters zijn overgebleven; en dat er een kleine maand later geene verbetering in den toestand viel waar te nemen, kunnen wij opmaken uit zijne mededeeling van 12 Maart (1), dat in Gelderland alles naar wensch ging, behalve te Roermond en Venlo.

Op 24 Maart gebeurde er iets, dat den magistraat, die, schoon weinig ijverig in het vervolgen en bestraffen van heterodoxe gevoelens, toch niet gaarne in bepaalde botsing met de regeering wilde komen, in niet geringe verlegenheid bracht. Deze gebeurtenis, waarvan tot dusver slechts enkele bijzonderheden bekend waren, was in de gegeven omstandigheden van groot belang. Ik laat er den Roermondschen magistraat met zijne eigene woorden eene beschrijving van geven:

„Gestrenge, werdige, edele, erentfeste, hoichgelerte ind wailachtbare, besondere, gunstige heeren ind frundt, Es kunnen wyr Ure W. E. ind L. guede wailmeyningen niet verhalden, wilcher gestalt alhier op Maendach post Palmarum etzlyke krieghsknecht myt rotten inkoemen, der meinongen sy voirt hyndurch nae Zwalmen, dair sy bescheiden, trecken wolden. Soe man aver aengemyrckt ind gesehn, dat etzliche dierselve knechten hirbynnen verwilet ind verbleven, is der scholtis myt summigen raitzfrunden in der porten getreden, den huederen waill ernstlich bevoelen, sy die porten alsoe verwarden ind geine krieghsknechts hirbinnen koemen lieten, sonder dieselvige eynen anderen weg hen, dair sy umb der stadt gingen, weesen; dairop sy geantwoirt, soe vern men noch etzliche burgere beneven hoen daer stalten, versegen sy sich die knecht wail uytter der stadt thoe keeren; op welche erbiedonghe wyr inen meer hueders toegestalt hebben, demwilchen sy overall gein gehoer gegeven, sonder die poerten alsoe verwairlost, datter ouch ein groete aentaill der kriechsknechten herbynnen koemen syndt. Niettoeweniger hebben wyr unsere dienaren ouch rontzomb aen allen stattporten gesonden ind den huederen dergelichen bevelen laeten.

Als wyr nu gesehen, datter alsulche verwairloesinghe an den porten gewest ind die knecht sich allet nae der statt ergeven

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen V, fol. 188.

gehadt, hebben wyr die porten thoe vrueger thuedoen ind sluiten laiten und folgens Werckmeisters ind Geswaeren myttsampt den veroirdenten van den Gemeinten des anderen daghs then VI uren (umb myt hoen, wie man dese dinghen behinderen ind voirkoemen ind die hirbynnen der statt verbleven knechte ontledicht werden ind vrygaen muechten, toe beraetslagen) by ons ontboeden ind gefordert, beneven dem den portieren ouch myt hellen bevell verboeden, sy die porten buyten unsen untheit nyet opdoen solden.

Wyell wyr uns allenthalven myt eynanderen des morgens den (1) VI uren aen bis op den naemiddage ombtrint ein ure (myt wat middel ind voege wyr des krieghsvolcks entslagen siin muechten) consuliert ind beraeden, siender summige unser burgere dairgetreden, die sloetelen uyten huise dair sy verwairt, gehaelt ind die porten buyten onsen wyl ind voirweten geaepent, alsoe dat dumails noch meer krieghsvolcks mytten jonghen heer thoe Batenborch, yren hoefftman, hirbynnen aenkoemen siin.

Sulcx merckende is der scholtis, burgemeisters myt etzlyken der scepenen ind werckmeisteren in der herbergen by obgemelten heer van Batenborch gegaen, denselvigen vuergehalden, wie man ougenscheinlich spurden, dat dese statt voll knecht were ind hirbinnen verbleven, datwelche ons niet wenich befrempden, naedemael Siin Edelheiden sulx billicher wyse niet gedaen solde hebben, sy hedde dan yrst yr commission ind bescheit van wegen Con. Maj. thoe Hispanien etc., onses alregenedichsten heeren, oder der hertoginnen toe Parma etc. ons ertoent; soe vern wyr dan sulx (en weret schoen nyet dan eynes vyngers lanck) gesehen hedden, uns der billicheit ind gebuer nae dairyn thoe halden gehadt; dairop Syne Edelheit geantwoirt, als dat dieselvige ouch Con. Maj. onderdaen weere; solde ind wolde ouch ongerne idtwes, dat wider Siinre Majesteit were, vurnemen, sonder allein van uns begert eyn nacht oder twe hyrbinnen toe blyven, wayrby den armen huisluiden op den platten lande geinen overlast, hinder ind schade van den krieghsknechten geschege; demnae Syne Edelheit van den scholtis wederomb aingesacht, als dat dieselvige

(1) Waarschijnlijk vergissing van den afschrijver voor: *van*.

sich alsoe bedechten ind mytten knechten uyter deser stadt ruckten ind vertogen, want man Siinre Edelheiden geinen orloff oder consent, vermoege Con Maj. mandaeten, soe derselviger Siinre Ed. ouch vurgelesen, alhier toe beharren ind mytten knechten toe verblyven geven kunde. Is Syne Ed. niettoemyn op yren voerigen propoist bleven ind avermails, man ym myt synen volck ein nacht oder twee hirbinnen bliven laiten wolden, begert; dairop nochmails, als dat wyr Syne Ed. dairyn gein consent geven kusten noch wolden, geantwort und hebben uns allenthalven myt gantzen vliit ind ernst, ja ouch myt allen unsen vermoegen bearbeit die knecht uyter deser statt thoe bringen, hedden uns ouch versehen sulx waill gedaen thoe solden hebben, soe vern wyr eynigen wyderen troist gehadt hedden. Und wes deses alles geschiet, is buten onsen willen, consent ind macht geschiet, hebbens ouch niet kunnen keeren, wyr (1) Ure W. Ed. ind L. waill oen twiiffell widers vernemen sullen, datwelche wyr nyet sullen hebben oft willen verbergen Ure W. Ed. ind L., wairby dieselvige wes hirin toe doen noedich, sich hebben toe bedencken myth hulpen des Almechtigen, die Ure W. Ed. ind L. waelfarende langh erhalden will.

Gegeven den XXVI[sten] Martii a° etc. LXVII".

Dit verhaal geeft mij aanleiding tot eenige opmerkingen. In de eerste plaats is het opvallend, dat hier slechts van één Bronkhorst sprake is, terwijl de door mij op blz. 393 aangehaalde brieven en het vonnis van 1569 het doen voorkomen, alsof beide broeders binnen Roermond zijn geweest. Wat hiervan zij, kan ik niet uitmaken.

Voorts wordt het nu duidelijk, wat de Stadhouder in zijn brief aan het Hof van 30 Maart (blz. 384) bedoelt met de woorden: „dewiele es mit den van Ruremundt also is toegegangen". Deze slaan natuurlijk op de hierboven beschreven gebeurtenis en hij gelastte naar aanleiding daarvan het Hof die van Venlo tot de grootste waakzaamheid aan te sporen, opdat hun niet iets dergelijks zou wedervaren.

Ten slotte komt het mij voor, dat deze brief de verhouding

---

(1) Verschrijving voor: *wye*.

tusschen burgerij en magistraat en de door laatstgenoemde aangenomen houding, waarop door mij reeds zoo dikwijls is gewezen, ten volle kenschetst. In dit opzicht zijn vooral de gespatieerd gedrukte gedeelten merkwaardig, daar zij m. i. een klacht over gebrek aan medewerking van de zijde der burgerij bevatten.

Des Stadhouders gevoelen over dit voorval wordt in een brief aan Margaretha van 29 Maart (1) kernachtig in de volgende woorden samengevat:

„.... laquelle (d. i. het gebeurde) n'est point de grande importance et aussy ladicte ville estoit désià Gheulx et l'on ne debvoit attendre aultre chose d'eulx et ladicte ville ne vault riens".

Inmiddels had de stad Valenciennes zich aan de troepen der regeering moeten overgeven en deze had besloten de daardoor vrijgekomen soldaten aan te wenden tot het veroveren van Maastricht. Hiervan maakte Brimeu gebruik om aan de Regentes in overweging te geven Roermond en Venlo tevens te doen opeischen. Hij zeide niet te twijfelen, of zij zouden zich aanstonds overgeven; en mocht dit onverhoopt niet het geval zijn, dan zou een weinig geschut voldoende zijn om hen binnen enkele uren tot de overgave te dwingen. Wegens het gebrek aan voldoende krijgsmacht zou hij er niet voor zijn garnizoen in die steden te leggen, maar wel om na de overgave de voornaamste Geuzen als gijzelaars mede te voeren en die zoo lang vast te houden, totdat Hare Hoogheid gelegenheid zou hebben om soldaten derwaarts te zenden (2). Twee dagen later schreef hij bovendien (3), dat het grootste deel der burgers van Roermond uit de stad was geweken, waaraan hij den raad toevoegde zich van hen te verzekeren, opdat zij later niet zouden terugkeeren en de zaak nog erger maken dan zij reeds was.

Ook van dit plan, hoe aanlokkelijk het ook was en hoeveel kans op slagen het ook aanbood, kwam weder niets. Op 13 April antwoordde de Regentes (4), dat het leger niet naar Maastricht

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen V, fol. 264.
(2) Brief van 8 April 1567, (Ibid. fol. 297).
(3) Ibid., fol. 299.
(4) Ibid., fol. 311.

zou gaan, aangezien deze stad zich reeds had overgegeven, en dat een krachtig optreden ook niet noodig was. Voorts gelastte zij hem zich te vergenoegen met aansporingen om bij de tegenwoordige goede gezindheid te volharden en hen te wijzen op het voordeel, dat zij daarvan zouden trekken, en op het gevaar, dat hun bij ongehoorzaamheid boven het hoofd hing.

In het begin van April had Brimeu naar alle steden, waar gepredikt werd, „certains gentilzhommes" gezonden. Die van Venlo hadden op hun aandringen den prediker uit hunne stad verwijderd, maar te Roermond hadden zij minder wil van hun reis gehad.

Op 13 April gaf de Stadhouder aan Margaretha te kennen uit Roermond eene „responce bisarde" ontvangen te hebben. Eigenlijk is dit niet juist: niet hij had dat antwoord ontvangen, maar het was een antwoord van het hervormde deel der Roermondsche burgerij aan de drie bemiddelaars, die de magistraat te hulp had geroepen.

Met klem en verontwaardiging wijst Brimeu de insinuatie van de hand, als zou hij het verdrag tusschen de Regentes en de Edelen vóór het raadhuis hebben laten afkondigen, en herhaalde hij, dat het binnenlaten van de predikanten bepaald na dat verdrag had plaats gehad. Hij wijst voorts op het wenschelijke van gewapend optreden, dat zeer gemakkelijk kan geschieden, nu Noircarmes met zijn leger zoo nabij is.

Het bovenbedoelde schrijven is te belangrijk om het niet in zijn geheel mede te deelen. Het volge hier:

„Edele, erentfeste und wolwisen, lieve juncker und guide gonneren, Nachdem wir durch den E. L. Johannen van Wittenhorst, droisset zu Monffort, verstanden E. L. guten, geneigten willen unde werbungh gegen ons, so dancken wir E. E. L. sullicher wolmeinongh unde gunstiger zuneigungh halben, so diselben tragen gegen diser stadt unde burgerschaft alhier, unde bitten demutiglich, E. L. wollen unsere einfeltige hierauf antwort anhoren.

Diewiell Euwer E. L. fruntliches gesinnen is, wir tsamentliche burger unde liebhaber godtliches woirts alhie sollen den diener ader predicanten, so ons bisher Gottes woirt (wie es im Alten

unde Nhieuwen Testament beschriben ist) lauter unde rein furgetragen hatt, verlassen unde den offentlichen dinst ader predicatiën stillstaen lassen sollen etc.; antwortten wir unde vermeinen, nachdem Con. Maj stadthelderin ader regentin einen vertragh mit den supplicirenden heeren unde edelen ufgericht, derselbe dan ouch vam wolgebornen, edelen heeren etc. Karle van Megen, statthelder des Gelderlantz, hiher gesantt, auch offentlich ist alhier zu Ruremund voir den raithuis abgepupliciert unde ons also privilegium gegeben worden van Con Maj. wegen, das, wae die predicanten seind unde weren geweist voir datum des geshehenen vertraigs, daselbs solten sy bleiben bis uf eine gemeine vergeleichungh aller stenden, landen unde stetten dieser Seiner Con. Maj. Niderlanden, mit welcheren ons van Con. Maj. wegen zugelassen unde gegebener privilegio unde verdrage wir zufreden sin unde ons vergenugen lassen, auch dairbey zu verbleiben nachmals verhoffent unde gesinnet sien bis zur zeit, das durch Con. Maj. besteurungh unde befelch allen stenden, landen unde stetten diser Seiner Con. Maj. Niderlanden ein algemeine vergeleichungh deren religion ins werck gestellet unde ausgangen wirt sein; alsdan wollen wir ons in aller onderthenighkeit gehorsamlich erfinden lassen, wie getreuwen underthanen gepueren sall. So lange aber die offentliche, reine predight sampt iren angehengten ubungen in Con. Maj. Niderlanden, Brabant, Hollant, Zeelant, geduldet unde zugelaissen wirt, verhoffen unde vertrouwen wir derselbiger genaden nicht mynder als die anderen theilhaftich zo werden unde ons auch bis daran mit friden zo bleiben lassen, wie auch anderen Con. Maj. onderthanen. Wir wollen aber durch Gottes genaden Con. Maj. sunst in allen billichen sachen, so die pollicey betreffendt unde die niet wider Gottes wort unde onseren gewissen seindt, van gantzen hertzen gern unde willich zo ider zeit voilkomene gehorsam leisten, Irer hoichgedachter Con. Maj. stadt in friedsamen wolstantt sovill moghlich erhalden unde, da es die nottdrufft erfordert, gelt, guet, leib unde leben unde alles was wir haben, voir Seine Con. Maj. dairstrecken unde alles thun, wat demudigen, gehoirsamen underthanen nach dem wortt Godes zo doin gebuert; ind bitten nochmails demutich auf alleronderdenichste, Euwer E. L. wollen ons bis zo austraght der sachen, wie voiran erclaert, bey der offentlichen predigt godtliches worts

unverhindert bleiben lassen etc., wie wir ons des gentzlich zo Euwer E. L. versihen. Dasselb umb Euwer E. L. zu verschulden wollen wir zo allen zeiten nach onseren geringen vermogen gantz willich erfunden werden, kenne Godt almechtich, der diselb E. E. L. in langhwiriger gesuntheit unde geluckseliger regierungh gefristen wolle.

Datum ilens zo Ruremundt den VIII[ten] tagh Aprilis anno etc. 67.

E. E. L. gutwillige, underthenigen alle tzeit
Gantsche burgerschaft unde gemeindt, den wortt
Gottes zugethan, alhie zo Ruremunde" (1).

Wat was er middelerwijl binnen Roermond voorgevallen? De regeering, ten einde raad, te meer nu men den door den Stadhouder gezonden personen den toegang tot de stad had geweigerd, had drie heeren van adel uit den omtrek uitgenoodigd om haar bij te staan in de moeielijkheden, waarin zij verkeerde. Het drietal gaf aan dit verzoek welwillend gehoor en, zooals wij gezien hebben, was de drost van Montfort met het onwillige deel der burgerij gaan onderhandelen. Aanvankelijk droegen deze bemoeiingen weinig vrucht, maar op 12 April bereikte men het beoogde doel. Ik waag de onderstelling, dat het schrikbeeld van inlegering van krijgsvolk een zeer werkzaam aandeel in de overwinning van den magistraat heeft gehad en waarschijnlijk in niet geringere mate de door een geestverwant, Adriaen van den Bylant, heer van Wel (2), gegeven raad, waarover wij in een brief van het Hof aan den Stadhouder d.d. 14 April (3) het volgende lezen:

„Und soe die regeerders der stadt van Ruremunde vast doende waren om den predicant uyt der stadt to krygen, so is daer aingekhomen een Ghoese (ziinde een bastardt zel. Johans van Lom, denwellicken die heere van Wel daertovoirens by sich ontboden hadde, ende heefft bryeven gebracht van denselven heere to Wel, vermeldende in effectu (soe hy verstaen hadde), dattet meher dan tiit waere den predicant to verlaeten etc., und dat

---

( ) Corr. de Gueldre et Zutphen V, fol. 318.
(2) Zie blz. 325, 326.
(3) Brieven van en aan den Stadhouder, n° 471.

doen, soebaldt dieselve bryeff aengekhomen, die regeerders oire meyningh erlangt und der predicant vertagen is".

Deze heugelijke zaak werd aanstonds, dienzelfden dag nog, aan den Stadhouder bericht. Daar de brief eenig licht laat vallen op den inhoud der onderhandelingen, deel ik hem in zijn geheel mede:

„Wailgeboeren ind edele, genediger heer, Wiewaill den heeren gesanten van wegen Con. Maj. thoe Hispanien, unses alregenedichsten heeren, kortzleden alhie in thoe koemen ind yre wervongh van den predicanten vuer thoe draegen myt groeten unverstandt geweigert, wilch uns ind vyele froemen burgeren van hertzen leidt geweist, hebben wir dannoch folgens by den gemeynen burgeren myt allen ernst ind fliitt soe vern aengehalden, dat der predicant sonder oproir verlaiten ind uytgetagen ist up sonderlinge guede vertroestongh, als dat gemeynen burgeren ind ingeseten vergont ind toegelaiten sall werden in vreden ind eynicheit, sonder der eyn den anderen thoe suecken off thoe mysseggen, sullen moegen leven ind dese statt tot hoichstberumpter Con. Maj. wailfairt thoe bewaren, wilch wir Ure Gen. in der yle onverkundicht niet hebben sullen verhalden, myt underdenentlichen ind dyenstlicken begeren, Ure Gen. willen doen verfuegen, dat ehegemelte burger ind underdaenen van oevertoch eynicher ruyter ind knecht onbeschedicht ind onverdorven bliven moegen. Sulx umb Ure Gen. thoe verschulden sindt wyr van hertzen altiit geneicht, erkyn Gott almechtich, der Ure Gen. in geluckseliger regerongh langh erhalden will.

Datum den XII Aprilis anno etc. LXVII.

Scholtis, burgermeistere ind raith der statt Ruremunde" (1).

Op het vernemen hiervan schreef Brimeu op 15 April (2) aan de Regentes, dat nu de mogelijkheid bestond om met Roermond te onderhandelen betreffende onderwerping, en vroeg hieromtrent bevel.

---

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen V, fol. 306.
(2) Ibid., fol. 326.

Maar ook de stad van hare zijde liet het niet bij het verwijderen van den prediker; zij wenschte, bovenal natuurlijk ter voorkoming van het zenden van soldaten, weder op goeden voet met Brussel te komen en stelde daartoe tal van middelen in het werk. Het eerste en voornaamste daarvan was het zenden van een gezantschap, bestaande uit een lid der stedelijke regeering en den secretaris of landschrijver van het ambt Montfort.

Hunne instructie (1) laat m. i. niet onduidelijk doorschemeren, dat vrees voor inlegering een machtige drijfveer was geweest. Men oordeele zelf:

„Instruction vor Herman Kremer, raetzverwanten der stadt Ruremunde, und Johannen Kerne genant Fronhoven, secretarien des amptz Montfort, van wegenn der stadt Ruremunde by Hoeve tzo Bruessell an tzo geven, das ghesterenn, Saeterdaechs dem XII[den] Aprilis anno etc. LXVII, tzo naemiddage umbtrent III uhren scholtens, burgermeister, scheffen unnd raedt mit zothoin gemeiner burger, auch genaeberten jonckern unnd herren, Johans von Wyttenhorst, droist zo Montfort, Daem Schellart von Obbendorp, her tzo Guirtzenich, Schynne, Doirnwerde etc., und Arnt Schenck von Nydecken, her tzo Hillenraede, als naebern und frunde, die die herren van Ruremunde tzo sich gefordert, so ferne gehandelt, das den nouwen predicant guetlich unnd sonder oproir verlaessenn unnd doin austrecken; auch denselbigen unnd andere dergliclien neit weder in tzo nemen eindrechtlich verdragen, dann was Kon. Maj. zo Hispanien etc, unser allergenedichster her, in anderen Ire Con. Maj. landenn und stedenn mit genaeden zolaessenn wurde und anders neit, biddenn unnd willen sich demselben gemees halden; willenn auch gemelte stadt in aller underthienicheit unnd gehorsam Ire Maj. in freden erhalten.

Unnd ferner raedtsam fonden unnd vur goudt angesiehen unserm genedigenn herren graeven tzo Megen, stathelder etc., foerderlich dairvan zo verstendigen, innehalt eines breifs dairuber an Seine Gen. geschreven.

Unnd dweill ann diverschen orteren unnd platzsenn ietzonder knecht unnd ruitter vorhanden, williche — wie man besorgt —

(1) van 13 April 1567 (Ibid., fol. 363).

irenn tzoch op Ruremunde off dairumbtrint zo nhemen forhabens, ist der sementlicher herren jonckeren unnd frunden sampt gemeiner burger und inge(se)ssenen gemelter stadt Ruremunde underdienichst biddenn, das alsulche zoege vann ruitter unnd knechten affgewandt unnd also verordent, das gemeine burger und underthaenen, die doch mit diesenn oproerischenn sachenn gar neit zo thoin haben, mit auch dem umbliggenden Con. Maj. underthaenen des amptz Montfort, dair die stadt Ruremunde mitten inne gelegen, derhalben onbescheddicht und onverdorven, auch by freede gehanthaft und beschuitzt mochten werden.

Mit anhangender dienstlicher bidt, soe einighe burger by onverstande unnd verfueronge sich inn einichen dingen tegen Con. Maj. vergessenn unnde vergriffen, dat sulchs mit gnaeden bedacht unnd remittiert, immers das die onschuildigenn dairdurch neit gar verdorven mochten werden".

Men vergenoegde zich echter niet met het zenden dezer twee personen: de magistraat schreef bovendien een brief aan Hare Hoogheid ter aankondiging van de komst der gezanten (1) en aan den graaf van Horn, blijkbaar een bevrienden buurman der stad, ter aanbeveling van de belangen van Roermond, gelijk hem die door de gezanten zouden worden voorgedragen (2), en bovendien schreef — natuurlijk mede ten verzoeke van den magistraat — de drost van Montfort aan Berty, den secretaris der Regentes, in denzelfden geest, waarbij hij wees op de groote schade, die niet alleen de stad, maar ook zijn ambt zou lijden, in geval men soldaten derwaarts zond (3).

Over het vertrek van den predikant deelde hij in dat schrijven nog het volgende mede:

„. . . wie durch goede, nerstige underhandelong der hernn vonn Ruremunde der predicant ahm gesteren dage geruympt unnd verzoegenn, dairtzo gedachte herren mich tzo sich gefordert, unnd habenn folgentz die meisters van den amptenn als verwalters der gemeynte huide diesen morgen thoin versamelen

(1) Ibid., fol. 309.
(2) Ibid., fol. 315.
(3) Ibid., fol. 313.

unnd die gefher dieser sachen forgehalten unnd so ferne fortgefarren, das sy fredich unnd haben versproechenn denn predicandt neit weder in tzo nhemen, sonder bidtenn unnd begerenn Con. Maj. gehorsame underthaenen tzo blyven unnd im stuck der religion anders neit gehalten tzo werdenn dan andere Ire Maj. underthaenen".

De gezanten ontvingen van de Regentes ten antwoord, dat zij met voldoening had kennis genomen van de verwijdering van den predikant en van hunne goede gezindheid. Zij spoorde hen aan daarin te volharden en verklaarde voorloopig geene soldaten te zullen zenden (1).

In zijn antwoord (2) op den brief van den Roermondschen magistraat van 12 April had de Stadhouder hun den raad gegeven zich onvoorwaardelijk aan den Koning te onderwerpen.

Vermoedelijk in verband hiermede staat het zenden van een tweede gezantschap naar Brussel in de eerste week van Mei, bestaande uit denzelfden Herman Kremer, nu vergezeld van den stedelijken secretaris mr. Jacob van Straelen. Zij waren voorzien van deze instructie (3):

„Instruction vuer Herman Kremer, raitzverwant, ind meister Jacop van Straelen, secretarius der stadt Ruremunde, wess dieselvige by der durchluchtiger, hoichgeboerener furstinnen, der hertoeginnen thoe Parma ind Plasance, generaill regentinnen etc., unser genediger frauwen, van wegen opgemelter stadt Ruremunde in underdenicheit aengeven sullen.

Irstlich achterfolgende unses genedigen heeren graven tho Megen, stathelders, schriven de dato den 19 Aprilis, dairin under anderen vermeldt, dat idt beste, dat dese statt solde doen moegen (wie Siin Gen. ouch vurhyn geschreven), solde wesen, dat die stadt

(1) Wij vernemen dit uit een brief van Margaretha aan Brimeu van 19 April (Corr. de Gueldre et Zutphen V, fol. 342), waaruit wij tevens bespeuren, dat wij hierin geen daad van welwillendheid van de Regentes jegens die van Roermond moeten zien, maar dat de oorzaak dezer inschikkelijkheid gelegen was in de omstandigheid, dat zij de soldaten elders meer noodig had.

(2) Brief van 15 April (Corr. de Gueldre et Zutphen V, fol. 475).

(3) Corr. de Gueldre et Zutphen VI, fol. 216.

sich demoedigen ind myt vliit by hoichgedachter hertoeginnen aenhalden solde, wie andere stede gedaen, umb tot eynen genedichlichen verdragh toe moegen koemen.

Deswilchen schoultz, burgermeistere, schepenen ind etzliche van den raith vertrouwen (wie sy tot diverschen tyden sulx wailgedachten unsen genedighen heeren graven thoe Megen, stathelder etc., geschreven, ouch hirbefoeren aepentlich dairvan protestiert gehadt), sulchs nyet verschult te sullen hebben, als vuer yre personen in dem deill sich toe demoedigen ind (in) verdragh toe begeven, diewile sy je ind altiit van aenbegyn tot dem eynde toe des voirnemens ind handels, soe alhie gebuerth siin mach, nyet allein ein mysfallen gehadt, sonder ouch myt allen ernst ind yren uyttersten vermoegen dairtegen gewest siin und wes derhalven geschiet is, buiten yren willen, meynongen ind consent gebuerth.

Dat ouch dese stat, die sunst myt beswerlicher, jairlicher uytgulden belast ind dairenbaeven folgens mytten grausamen brande tot groeten naedeill ind verderven geraeden, dairumb solde lyden ind verdragen moeten, datwilche etzliche lichtferdige personen, soe itzont einsdeils vertaegen, aengericht, were nyet moegelich der stat toe sullen konnen doen, wie man ouch in geinen twiiffel stelt, hoichgedachte furstyn ind hertoeginne wirdt dese Con. Maj., unses alregenedichsten heeren, schemele stadt ind die frome burgere myt geiner ungenaeden bedencken; ouch dieselvige burgere, soe mytten oproir ind moetwillicheit niet toe schaffen gehadt, tot genaeden koemen laiten.

Gelichfals werden Ure F. G. myt genaeden bedencken, soe etzliche loesledige ind ouch andere burgere, der eynsdeils der moetwillicheit anhengich, anderen, die myt geinen oproir off moetwillicheit te doen gehadt ind villicht uyt aenliggenden noit (diewile gein broit thoe wynnen) sich bynnen Maze-Eyck yn dienst begeven gehadt, wie dairmyt toe halden siin sall, soe man dieselvige alhie in toe koemen nyet hefft willen gestaeden, wie myt ein Ers. raith ind gemeynen burgeren verdragen die nyet in thoe laiten, sy en brechten dan schein off bescheit van der hoiger oevericheit.

Und soe van den moetwilligen allerleide inconvenienten toe besorgen und nochtans wyr dese stadt gerne in aller gehoirsam ind underdenicheit tot Con. Maj. behoeff underhalden solden,

wyllich villicht sonder behulp van Ure F. G. nyet waill moegelich siin solde toe moegen gescheen, wie datselvige van unsen genedighen heeren graven thoe Megen, stathelder etc., voirt hoichwisen cantzler ind raeden in Gelrelant, bedacht ist worden, demnae is unse underdenige ind demoedige bidde, Ure F. G. gelieffen wolden genedichlichen toe ordinieren ind doen verfuegen, dat wyr myt eyner aensiender persoenen oeder commissarien beneven unsen scholtis myt etzlichen van unsen gen. heeren stathelders Duetschen ruiteren off knechten versehen, wairby die froeme beschutz ind die statt wederumb in voerigen standt koemen ind gebracht werden mucht".

Deze heeren ontvingen 13 Mei op hunne vertoogen ten antwoord:

„Die hertoghinne van Parma etc. sal scryven aen den heren van Meghen, stadthouder etc., ten eynde dat hy, volghende 't versoeck van de voors. stadt, haer beghevende tot alle gehoorsaemheyt ende obediencie van Z. M., dezelve helpen ende beschermen teghens alle moetwillicheyt tzy van heure verloepen burgeren oft anders, schickende in dezelve stadt zulcken garnisoen als H. H. zal bevinden nut, oorbaer ende van noode te wezen, ende voorts verzien mit zulcken persoenen ende commissariën als bevonden zal worden te behooren. Ende zullen dezelve van Ruremunde zeer wel doen in hoere voors. presentacie van goede gehoorsaemheyt te continueeren, ghevende der justicie ende..... zulken auctoriteyt ende obediencie als naer recht ende billicheyt behoort; verlatende alle nieuwicheyt in de religie ende reparerende alle des in de kercken oft andere gheestelicke plaetsen mach gheattenteert ziin" (1).

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen VI, fol. 103. Hoe de Regentes, en waarlijk niet zonder reden, over Roermond dacht, blijkt zeer duidelijk uit een brief van 23 Juni (ibid., fol. 113). Op een verzoek van Margaretha om twee vendelen van zijn regiment beschikbaar te houden voor Deventer, zoo de stadhouder van Overijssel die noodig had, had Brimeu te kennen gegeven, dat hij die eigenlijk voor Roermond had bestemd. Margaretha antwoordde hierop:

„Il est requis que plustost voz deux enseignes servent à cest effect (viz. de s'asseurer de la ville de Deventer) que non pas à la garde de la ville de Ruremunde, où j'estime que l'on fera tousjours ce que l'on vouldra".

Dit alles klonk zeer fraai en hoopvol, maar zou niet van langen duur zijn. Wij weten toch (blz. 385), dat in diezelfde dagen de prediker reeds teruggekeerd was en zijn werk in de stad had hervat.

Van de hierop volgende maand, half Mei tot half Juni, kan ik niets mededeelen: de Stadhouder bevond zich in die dagen te Brussel en het overleg had dus mondeling plaats. Daar werd besloten binnen Roermond twee vendelen te leggen.

Op 17 Juni vinden wij Brimeu weder in Utrecht, vanwaar hij aan de Regentes schreef, dat hij voornemens was over eenigen tijd in persoon naar Roermond te gaan (1), misschien om de inlegering van die vendelen daar te bezorgen. De Regentes was echter van meening veranderd en wilde die soldaten liever voor Deventer bewaren. Toen nu de Stadhouder op 28 Juni te Arnhem was aangekomen, vernam hij daar, dat het prediken in den omtrek van Roermond weder begonnen was, en gaf daarom aan de Regentes in overweging de beide vendelen toch maar naar Roermond te zenden (2), waarop Margaretha 30 Juni antwoordde, dat dit onverwijld moest geschieden (3). Bij brief van 3 Juli gaf Brimeu te kennen, dat hij er de vendelen aanstonds heen zou zenden; de hoop uitsprekende, dat zij er zouden aankomen, voordat men den predikant weder binnenhaalde (4). Hij zond tevens een brief van Johan van Wyttenhorst en den magistraat van Roermond van 2 Juli, waarin vermeld werd, hoe het er stond en welke maatregelen door de regeering waren genomen (blz. 385, 386).

Wij zien, dat de Regentes op het vernemen van het hervatten der prediking na de ernstige verzekeringen van den magistraat op dat punt plotseling is omgekeerd: zij dringt bij den Stadhouder zelfs op spoed in het zenden van de soldaten aan. Kenschetsend ook voor de veranderde stemming van Margaretha, die vroeger steeds tegen geweld was — zij het dan ook alleen uit besef van onmacht — zijn deze woorden uit haar brief van 4 Juli (5):

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen VI, fol. 106.
(2) Ibid., fol. 122.
(3) Ibid., fol. 125.
(4) Ibid., fol. 132.
(5) Ibid., fol. 134.

„Et comme se voit que sans démonstration ces presches ne y cesseront, ains que par dissimulation la chose pourroit croistre à ultérieure audace, je vous requiers et encharge de faire faire ladicte démonstration non seulement contre le prédicant, mais aussy contre ceulx, qui le peuvent soustenir ou qui ont esté à ces presches, pour y obvier à ce commencement" (1).

Wij komen nu tot de zending der commissarissen naar Roermond en Venlo (blz. 386 vgg). Wij hebben gezien, dat het Hof er voor was het onderzoek in beide steden tegelijk te doen aanvangen.

De Stadhouder gaf op 28 Juli aan de Regentes te kennen, dat hij voor zich niet vond, dat dit er op zich zelf veel op aankwam, maar dat hij er uit een practisch oogpunt wel voor was, daar de vacantie ophanden was en dan geen raadsheer te Arnhem behoefde te zijn; voorts omdat de heer van der Horst toch in de buurt van Venlo was en dezen last zeker zeer goed zou uitvoeren, en eindelijk omdat het werk dan des te eer voltooid en alle raadsheeren terstond na afloop der vacantie weder te Arnhem zouden kunnen zijn (2).

De kanselier Adriaen Nicolai en de raadsheer Joest van Cranevelt kwamen 26 Juli te Roermond aan en troffen daar den heer van der Horst aan, die sedert acht weken daar vertoefde om op last van den Stadhouder en in afwachting van diens komst den magistraat met raad en daad bij te staan en die nu van plan was te vertrekken. De beide heeren wenschten evenwel gebruik te maken van de door hem opgedane ervaring en verzochten hem dringend te blijven en hen in de uitvoering van hun last te steunen, waaraan de hoogbejaarde man gehoor gaf.

In dezen staat van zaken kwam verandering door het besluit van de Regentes om Wyttenhorst met Amelis van Amstel van Mynden naar Venlo te zenden Hij zag daartegen op en verzocht den kanselier en Cranevelt aan de Hertogin te kennen te geven, dat hij zich gaarne daarvan ontheven zou zien, aan welk verzoek door hen op 6 Augustus werd voldaan (3). Zij voegden er evenwel

(1) Het woord „commencement" is vreemd.
(2) Corr. de Gueldre et Zutphen VI, fol. 168.
(3) Ibid., fol. 178.

bij, dat de heer van der Horst bereid was te gaan, zoo de Regentes dit bepaald wenschte, in welk geval hij verzocht commissie op hem en van Amstel van Mynden uit te vaardigen en hiervan aan die van Venlo kennis te geven.

Ten aanzien van hunne werkzaamheid verklaarden de schrijvers, dat zij die geregeld voortzetten, maar dat „die culpable een deel voor onse aencompste ende bynaer alle d'andre zedert dieselve uutter stadt geweken ziin".

De Hertogin antwoordde hierop op 18 Augustus (1), dat bij haar geen bezwaar bestond, dat van Wyttenhorst hun bijstond, maar wel hiertegen, dat van Amstel van Mynden alleen het werk te Venlo zou doen. Zij gaf hun derhalve in overweging om na afloop hunner taak te Roermond die te Venlo ter hand te nemen.

Deze brief kwam te laat. Nicolai en Cranevelt waren reeds naar Arnhem teruggekeerd. Op 20 Augustus gaf eerstgenoemde hiervan kennis aan de Regentes en stelde haar voor in de gegevene omstandigheden van Amstel van Mynden en van Wyttenhorst met het onderzoek te Venlo te belasten, welke laatste in weerwil zijner vorige bezwaren bereid was deze taak op zich te nemen en daarvoor volkomen berekend was, aangezien „il n'y a aultre en nostre collège plus propre à cest affaire, veu la cognoissance et auctorité qu'il a audict Venloe et par tout le Hault-quartier" (2).

Blijkens schrijven van 6 September nam Margaretha genoegen met dit voorstel.

Tot mijn spijt kan ik ook nu nagenoeg niets over den aard en den omvang van het commissoriale onderzoek mededeelen. Zoo het rapport nog bestaat, moet het te Brussel in eene andere verzameling berusten.

Het eenige, dat ik daarover gevonden heb, is dit:

In Januari 1568 was de regeering te Arnhem veranderd en waren de kettersche leden daaruit verwijderd. Op 22 Januari gaf Brimeu aan Alva te kennen, dat het zeer noodig was hetzelfde te Harderwijk te doen, en liet daarop volgen:

„Aussi ne serat que bien de faire le semblable ès villes de Venloe et Remunde" (3).

---

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen VI, fol. 180.
(2) Ibid., fol. 181.
(3) Ibid., fol. 242.

Alva antwoordde daarop 28 Januari (1) vernomen te hebben, dat gedurende het verblijf der commissarissen te Roermond slechts twee regeeringspersonen, en niet eens burgemeesters of schepenen, en één secretaris „entachez de ces nouvellitez" waren; dat deze lieden toen afgezet en door goede katholieken vervangen waren en dat het te Venlo ook zoo gesteld was.

Hiermede hebben wij met Roermond afgedaan. Wij willen ten slotte nagaan, wat ten aanzien van Venlo ter aanvulling en opheldering van het vroeger verhaalde kan worden medegedeeld.

Op grond van een plaats in Nettesheim's Geschichte der Stadt und des Amtes Geldern heb ik op blz. 358 gezegd:

„Omstreeks dezen tijd (20 September 1566) schijnt een predikant binnen de stad gebracht te zijn, dien de regeering daaruit weder wenschte te verwijderen".

In plaats van dit „schijnt te zijn" kan ik nu zeggen „is", en wel op grond van het volgende gedeelte van een brief van den Stadhouder aan de Regentes d.d. 22 September 1566 (2):

„Madame, Il m'est astheure venu nouvelles de Venloe que aulcuns de la commune se sont ingérez de solliciter vers le magistrat illecq résolution sur certaine requeste par eulx présentée, tendant affin d'avoir consent de faire prescher dedens la ville le prédicant des nouvelles sectes, qui avoit longuement presché dehors. De quoy ledict magistrat esmerveillé (puisqu'ilz étoient accordez que ces choses se supersederoient jusques à ce que la journée générale de ce pays seroit tenue) et voiant qu'ilz n'estoient à desmouvoir de leur entreprinse, at fait assembler à son de corne tous les bourgeois de la ville et leur proposer que ceulx, qui avoient présenté ladicte requeste et qui ne vouldriont empescher les presches, se retirassent et séparassent des aultres. Quoy oÿant et de poeur que l'on ne vist leur petite suyte, ont avecq les aultres bourgeois tous unanimement (après certaines remonstrances leur faictes par le magistrat, savoir en quelle indignation ilz tomberoient vers Sa Majesté par ces presches et aussy en quel péril de perdre leurs privilèges) consentis et con-

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen VI, fol. 248.

(2) Ibid. III (n° 302), fol. 165.

clus que l'on chasseroit le prédicant hors de la ville, dont ilz luy ont incontinent adverty et commandé qu'il sortist endedens deux heures. Dont n'ay voulu laisser advertir V. A."

Hoe dankbaar men te Brussel was voor de krachtige houding der overheid tegenover de aanhangers der nieuwe leer en hoezeer men dit door daden trachtte te toonen, blijkt zeer duidelijk uit dit fragment van een brief van de Regentes aan den Stadhouder van 22 September 1566 (1):

„Et certes si à la réception de ceste ceulx de la ville de Venloe auront persisté et continué au mesme debvoir et estat qu'ilz estoyent lors de la lettre, qu'ilz vous escripvèrent le xvme de ce mois, dont m'avez envoyé double, j'entens que, pardessus ce que leur ay escript, comme avez veu, ayez à leur envoyer ung gentilhomme discret tout exprès, pour de ma part les louer et remercier de bouche et les exhorter conformément à mesdictes lettres à y continuer et conserver la ville au service de Sadicte Majesté, auquel elle importe tant et est si commode, que sçavez, pour plusieurs regardz".

Naar aanleiding van het bericht van den Stadhouder van 22 September betreffende het verwijderen van den predikant uit de stad kwam zij hierop nog eens terug in haar antwoord van 25 September (2) in dezen vorm:

„Quant au debvoir, qu'ont faict ceulx de Venloe, vrayement ilz en sont haultement à louer, ce que vous requiers de faire, ores que y eussiés envoyé ung gentilhomme pour les louer des debvoirz précédens, comme le vous ay précédentement mandé, et de les requérir d'y continuer, leur faisant entendre que de mon costé et du vostre ilz seront assistez de tout ce qu'ilz advertiront avoir de besoing".

De Stadhouder voldeed aan dit bevel. Op 27 September (2) schreef hij terug:

„Touchant ceulx de Venloe j'ay envoié là ung pour faire tous bons offices de les louwer de leur bon debvoir et ne fauldray à les animer de tenir bon".

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen III (n° 302), fol. 163.

(2) Ibid., fol. 182.

Welke uitwerking die zending heeft gehad, vernemen wij uit het volgende gedeelte van een brief van Brimeu aan Margaretha d.d. 9 October (1):

„Affin que V. A. cognoisse le peu, que vault le dire et l'escripre pour le présent, j'avoys envoyé ung conseiller vers ceulx de Venloe pour leur remonstrer ce que V. A. m'avoit commandé, et deux heures après son partement ont mené ung prescheur dedans la ville et luy donné une église, là où il presche journellement".

Hiermede is het op blz. 379 vlg. verhaalde aangevuld en tot een geheel gemaakt.

Op 11 October gaf Margaretha den Stadhouder den raad om tot herstel van rust en orde alle steden te bezoeken: „commençant de la ville de Venloe, où ce prescheur, que dictes y estre mené dedans, n'aura peult-estre encoires prins si fixe ny asseurée demeure, y pourrez bien remédier et le faire chasser, ce que par longue attente pourra estre de plus de difficulté ou bien impossible" (2); terwijl zij 15 October schreef (3), dat Brimeu den welgezinden magistraat zijne hulp moest aanbieden en raden een burgerwacht op te richten, ten einde den predikant opnieuw en nu voor goed te verdrijven en de poorten der stad te bewaken.

Men heeft hieraan blijkbaar geen gevolg kunnen geven.

In deze dagen had de magistraat der stad Venlo een brief van den heer van Brederode en den graaf van Culemborg ontvangen, die door hem beantwoord was, op welk antwoord weder een schrijven van Brederode was gevolgd. Ik mag deze briefwisseling mijn lezers niet onthouden en laat haar hier volgen:

I.

Ersame und froeme, inbesonder gunstige, gode vrinde, Wy siin in erfarung komen, hoe dat ghy onlanx mit groete onbillicheit hebt gesuecht umb saichen der religion uwe gemeine burgeren under den anderen twystich to maicken, wairdoirch, so idt Godt niet verhuedet en hadde, groete bloetstorttinge geschiet zulde

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen IV, fol. 274.
(2) Ibid., IV, fol. 294.
(3) Ibid. IV, fol. 321.

hebben tot eyn verderfnisse unser aller, twelche gemercket hefft uns gedoicht niet te lathen U. Ers to advertieren by diese, dat wy darom seer bedroefft siin ende dat uns sulchs niet lieff en is, well willende om viell, dat sulchs by u niet vurgewant en waer, om niet entegen to komen het verdragh ende accort, den XXVI[sten] Julii lestlieden by die hertoginne to Parma als gouvernante van den lande van herwartzoever ende uns gemaicket. Ende gelick wy zeer verwondert siin ende niet en konnen begriepen, uth wat autoriteyt ghy alsulche manier van doene furgewant hebt, als directelick contrarierende ende teweder koemende tgoene uns belofft is gewest by die vurs. hertoginne van Parma, gouvernante, ind geadvoeert by die generael procuratie van Zyne Majesteit, so en konnen wy U. Ers. niet vorenthalden, dat wy der meynung und deliberirt siin sulx ain Ur. Hoicheit to kennen to geven, uns beclagende van het ongelick, als uns ende den froemen burgeren dairmede gedain, updat sy soude moegen voirstaen (1), dat men uns niet en halt tgene uns beloefft is gewest.

Darentusschen begeren wy van U. Ers., dat ghy uwen burgeren in guden vriede ende einicheit wylt houden ende niet mer dieselve om saicke der religion en soicket to beschedigen, updat duer alsulche middelen hier in den lande niet en geschiet ennige commotie ende uproericheit tot het voirderff derselver ende van vele froeme luden; waertoe wy uns willen laten gebruchen umb sulchs te verhueden ende vermyden, soet uns moegelick zy, als getrouwe vasallen ende dieners des Coni(n)cks ind liiff hebbers aller eyndrechticheit, friede ende einicheit des vaderlantz; begerende van U. Ers. dese onse waerschouwinge int guet te nhemen, verhoepende hiermyt Syner Majesteit ende het vaderland angename dienste te bewysen. Ende waerinne wy U. Ers. konnen dienst ende vrintschap bewysen, suldt ghy uns altiit gereidt finden, kenne Godt almechtich, die U. Ers. in gesuntheit friste.

Datum Culenborgh under unses here Floris van Pallant, graven tot Culenborgh etc., upgedruckende segel, des wy uns vor dit mall semptlich gebruchen, den XXX Septembris anno etc. LXVI°.

Onderschrieven: H. de Brederode.

Floris graff zu Culenborch.

---

(1) Waarschijnlijk verschrijving voor *verstaen*. Dit afschrift is een copia copiae.

Ind baevenup: Den ersamen, wysen und vrommen burgermesteren, schepen und raidt der stadt Venloe, onsen besonderen, guden vrunden.

II.

Unser underdenig, geburlich, willig dienst sye Ur. E. vorane bereidt.

Edele, walgeboeren, gnedige heren, Ur. E brieve, de date den xxx[sten] Septembris ain uns geschrieven, belangende dat dieselve Ur. E. in erfarong gekomen, wie dat wy myt groter onbillicheit gesucht solden hebben umb saicken der religion unse gemeyne burgere tegen eynanderen twystich to maicken ind vort dat wy directelick gedain hedden tegen dem verdrach, by die hertoginne to Parma etc. als gouvernante van den lande van herwertzoever ind Ur. E. den xxvi[sten] Augusti lestlieden gemaickt etc., myt wyderen inhalt, hebben wy ontfangen ind sullen darop Ur. E. dienstlicher walmeyningen niet verhalden, wie dat myt warheit nymmermer anders sich befinden sal dan dat wy alwegh allen moegelicken fliet furgewant ind uns in geinen deyl gespart, damyt die lieve eyndracht under den burgeren gehalden wurde.

Ouch konnen wy uns niet erinneren, warmyt wy ietwes dem verdragh vurs. toweder angericht muchten hebben, so, indem dat wy unse gemeynte by eynanderen hebben doin komen, ist allet tot underhaldung desselvigen verdraghs geschiet ind furgewant, nementlick so den xvi[den] Septembris alhier contrary dem verdragh begert is wurden dem utheymschen predicanten (der bis anher buten der stat geprediget) to willen vergunnen ind eyn platz ingeven umb binnen der stat to predigen, hebben wy sulchs niet konnen doin, so die hocheit dieser statt Con. Maj., unsen allergenedichsten heren, competirt ind idtselvige dem obgemelten verdrag contrary ind toweder was, under anderen vermeldende, dat men soll helpen beletten, dat die predicken niet geschien off gedain werden sollen in den platzen, dar sy bis anher noch niet gedain en siin gewest. Ind wyewal wy den unseren (diewelche dem utheymschen predicant vurs. gefurdert) des gemelten verdrags upt flietigst ermaent ind darby niet alleyn oen, dan ouch den predicanten upt vrintlichst gebeden darain to willen siehn [1],

---

(1) = siin.

dat doch upten nestvolgenden, den XVII Septembris ipso Lamberti, eyn gemeyn merctdagh wesende, niet binnen der statt geprediget wurd, damyt durch alsulche vernyewerong, den obgedachten verdragh contrary wesende, geyn onlust oder twedracht tusschen den burgeren ontstande, hebben nochtans sulchs niet konnen erlangen, dat alsulche vernyewerong achterweegen blieven solle, also dat wy vor raidtsam eracht die gemeynte des morgens frueg by eynanderen to laten komen, damyt in toekoemenden tyden uns niet uperlacht en wurde buten furweeten der sementlicher ghylden ind burgeren alsulche predicken tegen dem verdragh toegelaten to hebben.

Und want Ur. E. als die billige und verstendige hieruth gnediglich vernemen ind verstain, dat alsulchs gliech vurs. Ur. E. sinistre ind niet to recht, jae gantz verkert angebracht sye, so wye in allen niet anders gedacht noch en gedencken ietwes tegen dem obgemelten verdragh an to richten, sonder uns denselvigen allenthalven gemeess gehalden ind vortain demselvigen, sovoel uns moegelick, na to leven gedencken, so verhaepen wy in aller underdenicheit, Ur. E. sullen sulchs niet anders dan myt gnaden affnemen ind uns die anbrengers gnediglich melden ind namhafftich maeken, umb dartegen, so vern nodich, uns ouch to moegen verantworden Ind nadem Ur. E. darby noch vermelden, wie dat sy deliberirt siin die hochgedachte hertoginne to erkennen to geven, sich beclagende van het ongelick etc., so iss unse dienstlich bidden, so vern Ur. E. diese unse whare excusatie myt gnaden annemen ind gemeynt die claigt oever uns gedain gliechenwall oever to schicken, sy wollen alsdan ouch gelieven dit gegenbericht gnediglichen myt oever to senden oder uns niet anders dan myt gnaden affnemen (damyt wy niet tot unser onschult verongelimpt ind bedacht wurden) selbst unse schryfftliche excusation ain hochernante hertoginne to doen.

Aever dat Ur. E. uns ten eende gnediglich ermanen alsulche warschouwen int gut to nemen, mit erbiedong ures gnedigen willen, nemen wy in underdenigen danck aen myt dienstlicher begerten vortain alsulchen calumniën ind erdachten claigten vor gedainden, angehoerten unsen gegenbericht geyn geloeff to willen geven. Ind warinne wy Ur. E. underdenigen dienst ind walgefallen bewysen konnen, sullen wy na unsen geringen vermugen bereidt ind gantz willig befunden werden. Ind dieses eyn gnedige wederbeschrie-

ven antwort biddende van dieselve Ur. E., die der Almechtige in friedliche, geluckzelige regierung walfarende lang erhalden wyll.

Datum den III Octobris a° LXVI.

Underschrieven: Ur. E. dienstwillige burgermestere, schepen ind raidt der statt Venlo.

Ind bavenup: Denn edelen ind walgeboeren heren, heren Henrick to Brederoede, fryher to Vyanen etc., ind Floris graven to Culenborg etc., beyde sampt ind ieder besonder, unsen gnedigen heren.

III.

Hendrick heer zu Brederoede, freyher zu Vianen, burchgreff zu Utrecht, her zu der...

Unsern gunstigen gruth ind wes wir sunst meher gutes vermoegen zuvor.

Erenthaffte, vursichtige, wyse, gunstige, gude vrunde, Uwe brieven van dato den v [1] dieses gegenwordigen monetz Octobris haben wir ontfangen, dan das ir damit schreiben etliche unse brieven de dato XXX[sten] Septembris ontfangen tho haben, dairmit wir euch ontboden sollen haben in erfarong gekhomen tho siin, dass ir etliche onpillicheit gesocht in saichen der religie tegen uwen gemeinen burgeren umb die also tegen den anderen twistich to maicken etc., konnen wy uns alles niet genochsam verwonderen, dieweyl wir der saichen oder solchen schrieben gein wetenschafft ter werelt en dragen noch oich geenssins darvon weeten to spreecken, dan moet sulchs van eymant anders uuyt unsen naem erdicht sein. Es hatt sich aber acht oder thien dagen gelieden toegedragen (vernhomen hebbende den uproer to Nymmegen under den burgeren gekhomen), das der graeff van Culenborg, der zeit alhier by uns sinde, van uns begert hat ein blanck signet van unser hant umb einen brieff to schrieben, damyt er uch van unsernt wegen in aller vruntschafft entpieten und warschouwen solte van tgoene dess also to Nymmegen geschiet war, offdas ir aldar in uwer stadt gute toeversicht haben wollen sulches to verhueden und umb to schouwen die inconvenienten, so daruit sollen moegen rysen, geenssins tot ulieder voerdeil, want wy genoichsam versieckerheit (*sic*) siin, dat sulche und dergelicken inventiën van uproer und twedracht niet en geschiet dan duer

---

[1] Verschrijving voor III.

volck, die voel liever sagen die totale ruÿne ind gantze verderffenisse van diesen landen dan die ruste und tranquilliteyt derzelver; ouch dat zy genocht trachten umb criegsvolck in U. stadt to brengen und u alssdan te regieren na honnen eygen wille und appetyt; darvan wy ulieden int gude well hadden willen veradvertiren.

Hat aber nun der wolgemelte graeff uch etwas anders van unsernt wegen ontboden oder geschrieben, ist sonder unsen wissen geschiet. Derhalben wollen uns sulches niet vor ubel halten. Darumb ist uns vrintlich bitt und begeren, ir wollen noch allzeit zo dienst van Syne Majesteyt, vriede und ruste van uwen burgeren ind tranquilliteyt van den gemeynen lande gude toesicht und policy halden, updatter gein oirsaeck en komme van ennige seditie oder uproer. Und so wir euch tho dienste ennige vrintschap, hulp oder bystant doen moegen, werden tselvige allzeit van hertzen gerne doin; das kenne der almechtige Gott, die wir uch, erenthaffte, vorsichtige, gude vrinden, hiemitz doen bevelen.

Datum Vyanen den VIII Octobris a° 1566.

Underschrieven: Ulieder goetgunstige vrundt
H. de Brederode.

Ind bavenup: Den erenthafften, vorsichtigen und weisen burgermesters, schepen und raidt der stat Venlo, unsen vulgunstige, gute vrunden.

Op 15 October zond de Stadhouder afschriften dezer brieven aan de Hertogin en gaf daarbij te kennen, dat de meerderheid der burgerij geenszins ingenomen was met de aanwezigheid van den predikant binnen de stad en dat z. i. een krasse (brusque) brief van H. H. eene goede uitwerking zou hebben.

Daarbij bleef het: Venlo heeft zijn predikant behouden tot 6 April 1567 (blz. 379). Na diens verdrijving heeft de magistraat, daarin het voorbeeld der hoofdstad van het kwartier volgend, ook een gezant naar Brussel gezonden, n.l. den schepen Stalborgh, broeder van den raadsheer van dien naam in het Arnhemsche Hof. Deze afgevaardigde ontving van Margaretha hetzelfde antwoord als die van Roermond (1).

---

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen V, fol. 350.

HET VERZET
TEGEN DE INSTALLATIE VAN WILHELMUS LINDANUS
ALS BISSCHOP VAN ROERMOND (1563—1569).

DOOR

Dr. J. S. VAN VEEN.

Onder de oorzaken der geweldige beroeringen, die in de tweede helft der 16de eeuw de Nederlanden geteisterd hebben, mogen wij gerust rekenen de oprichting van een groot aantal nieuwe bisdommen. Deze maatregel ontmoette bijna overal den krachtigsten tegenstand, ook bij hen, van wie men oppervlakkig zou vermoeden, dat zij er hoogelijk mede ingenomen zouden zijn geweest. De hoogleeraar Fruin wijdt er in zijn „Voorspel van den tachtigjarigen oorlog (1) eenige bladzijden aan en zet de zaak op zijn gewone heldere en onpartijdige wijze uiteen. Hij doet uitkomen, hoe de groote menigte in de nieuwe bisschoppen nieuwe en krachtiger inquisiteurs zag; de adel zich door de bepaling, dat men, om bisschop te kunnen worden, doctor in de theologie moest zijn, van het bekleeden van dat ambt uitgesloten en bovendien zijn invloed in de Statenvergaderingen bedreigd zag, wanneer de bisschoppen, als abten van de met hun bisdom vereenigde abdijen, zitting kregen in het eerste lid der Staten, terwijl eindelijk de abten door genoemde verbinding in hunne stoffelijke belangen zeer ernstig bedreigd werden.

Ten aanzien van de menigte merkt Fruin nog op, dat hij bij

(1) Verspreide geschriften I, blz. 289—294.

de eerste bekendmaking der pauselijke bul bij haar geen blijk van ernstig misnoegen bespeurd had en dat z. i. Granvelle naar waarheid verklaarde, dat het volk den mond niet zou opendoen, als de heeren niet zoo hard schreeuwden. In het algemeen moge dit waar zijn, ten aanzien van Gelderland geloof ik, dat het gezegde niet in allen deele opgaat. Daar toch kwam bij de boven opgesomde grieven nog een andere, n.l. het diepe wantrouwen en het als het ware instinctieve verzet tegen elken maatregel, die uit Brussel kwam. Sedert 1543, het jaar waarin Gelderland het hoofd moest buigen voor Karel V, had het morrend de vreemde heerschappij gedragen en geene gelegenheid laten voorbijgaan om protest aan te teekenen tegen wat men, te recht of ten onrechte, beschouwde als inbreuk op de bepalingen van het tractaat van Venlo. Tot de maatregelen, waartegen men dus a priori met weerzin vervuld was, behoorde ook de oprichting der nieuwe bisdommen. De lezer, die met aandacht kennis neemt van hetgeen ik, met gebruikmaking van grootendeels onbekende stukken, kan mededeelen aangaande de bezwaren, waarop de pogingen om bisschop Lindanus op zijn zetel te plaatsen bij herhaling afgestuit zijn, zal ongetwijfeld de juistheid van het door mij beweerde erkennen en moeten toegeven, dat Franciscus Dusseldorpius niet objectief oordeelt, wanneer hij beweert, dat de uitsluiting van den bisschop een gevolg was van het verzet der kettersche Gelderschen (1).

Tot de door paus Paulus IV bij bul van 12 Mei 1559 opgerichte bisdommen behoorde ook dat van Roermond. De inrichting van het bisdom werd nader geregeld bij bul van Pius V van 7 Augustus 1561, waarin ook de omvang werd vastgesteld. Het zou omvatten gedeelten van het bisdom Luik en van het aartsbisdom Keulen (2). Vóór zijn vertrek naar Spanje benoemde Philips II Wilhelmus Damasi Lindanus tot bisschop van Roermond. Diens leven en werk zijn zeer uitvoerig beschreven door H. Welters in het 27ste deel (1890) dezer Publications, blz. 225—307,

---

(1) Uittreksel uit Franc. Dusseldorpii Annales (1566—1616), uitgegeven door Dr. R. Fruin, blz. 97: „obstantibus hereticis Gelris".

(2) Zie Knippenbergh, Hist. eccles. ducatus Geldriae, pag. 164—174.

waarom ik mij, ten einde niet in herhaling te vervallen, daarmede niet zal bezighouden (1).

Ik wensch mij te bepalen tot het geven van een duidelijk beeld van de moeilijkheden, door de regeering ondervonden bij haar pogen om Lindanus, die reeds op 4 April 1562 door Granvelle als aartsbisschop van Mechelen tot bisschop gewijd was, den toegang tot zijne residentie te verschaffen. Ik meen te mogen vaststellen, dat geen der schrijvers, die zich vóór mij met Lindanus hebben beziggehouden, deze bezwaren nader gekend heeft. Allen laten zich in zeer algemeene bewoordingen en zeer kort daarover uit.

Het grootste gedeelte van het jaar 1562 verliep, zonder dat er bleek van eenige pogingen om den bisschop te helpen. Eerst in November vernemen wij daarvan iets. Op den 27sten van die maand gelastte de Koning zijn secretaris Courteville aan de regentes Margaretha te schrijven, dat de bullen betreffende de vier bisdommen Leeuwarden, Deventer, Groningen en Roermond nu in het werk gesteld moesten worden, terwijl den stadhouder van Gelderland bevolen moest worden haar daarbij behulpzaam te zijn (2). Ten einde aan dit bevel kracht bij te zetten schreef Philips op 23 December d.a.v. zelf aan Margaretha, dat hij de installatie der bisschoppen ten zeerste wensche (3).

De regeeringsmachine werkte destijds uiterst langzaam, waartoe natuurlijk niet weinig bijdroeg de lange tijd, dien de brieven

---

(1) Men zie over den persoon van Lindanus o. a. nog Flament in zijn inleiding tot de door Habets en hem bewerkte „Archieven van het kapittel der vorstelijke Rijks-abdij Thorn", blz. XXI, die van hem spreekt als van een „geweldig character, vol kracht in het bevorderen der kerkelijke tucht, zelfs waar hij tegenover den Paus stond; een man even steil en stug Katholiek als zijn Dordsche medeburgers Calvinist, die geen stilzwijgen kende, waar hij zelfs maar den schijn van heterodoxe meeningen meende waar te nemen"; en Fruin, Verspreide Geschriften III, blz. 255, die hem schetst als „vurig katholiek, fel bestrijder der protestantsche ketterij, doch met een open oog voor het diep bederf der kerk, van haar geestelijkheid in de eerste plaats, en overtuigd van de behoefte aan een diep ingrijpende hervorming".

Men zie ook J. H. A. Thus, Wilh. Damasz. Lindanus en diens polemiek in de tweede helft der XVIde eeuw (De Katholiek, dl. 125, blz. 435 vgg.).

(2) Gachard, Correspondance de Philippe II, tome I, p. 229.

(3) Ibid., p. 232.

noodig hadden om de reis van Spanje naar Brussel te maken. Eerst op 23 Februari 1563 (volgens hofstijl nog 1562) kon de Regentes aan den stadhouder Brimeu kennis geven van 's Konings wensch, met het verzoek om het Hof hiervan in kennis te stellen (1). Te gelijker tijd schreef zij in gelijken geest aan den magistraat van Roermond en aan de kanunniken en het kapittel der collegiale kerk aldaar (2), hun gebiedende den Gelderschen kanselier Adriaen Nicolai aan te hooren en geloof te schenken in hetgeen hij hun van wege Z. M. zou mededeelen.

In Maart 1563 vertrok de kanselier naar Roermond, ten einde stappen te doen tot het bewegen van den magistraat om den bisschop te ontvangen. Van zijn wedervaren bezitten wij een uitvoerig verslag, dat ik hier in zijn geheel laat volgen (3):

„Achtervolgende den bevel my gegeven by mynen heere, den graeve van Megen, stadtholder ende capitain-general des forstendoms Gelre ende graeffschaps Sutphen, ben ick, Adriaen Nicolai, cantzeler in denzelven lande, gearriveert den 27sten Martii anno 1563, stilo communi, binnen der stadt Rueremunde ende hebbe ten zelven daege den burgermeester derzelver stadt aengesacht dat, zo ick bevel hadde mitten scholtis burgermeesteren, schepenen ende raedt derzelver stadt etzlyker zaecken halven te communiceren, dat hy den raedt tegens den volgenden dach wolde doen versaemelen, twelck hy zo aengenomen heefft te doen.

Den 28sten des morgens te VII huyren den raedt upten stadt-

---

(1) Diverse Landzaaken onder Karel V en Philips II (Rijksarchief in Gelderland).

(2) Deze brieven, door de Regentes naar Arnhem gezonden, zijn niet overhandigd en berusten in den bundel betreffende Lindanus in bovengenoemd boek Diverse Landzaaken. De verklaring hiervan vindt de lezer in de voorlaatste alinea van des kanseliers verbaal.

(3) Pontanus heeft dit verbaal gekend: hij deelt er op blz. 884 iets uit mede en verhaalt tevens, dat de Roermondsche magistraat over deze zaak de andere hoofdsteden geraadpleegd heeft. Uit een door hem gezienen brief van Roermond aan Zutphen deelt hij mede, dat R. erkende ten slotte door geweld gedwongen te zullen worden den bisschop aan te nemen. Zie ook Slichtenhorst, blz. 504.

Uit de Arnhemsche stadsrekening over 1563 blijkt, dat op 1 April van dat jaar heeren van Roermond te Arnhem geweest en door den magistraat onthaald zijn. Of dit bezoek met de zaak van den bisschop in verband stond, kan ik niet uitmaken, maar onwaarschijnlijk is het niet.

huyse vergaedert ziinde, ben ick daer gegaen ende naer overleveringe der missiven Kon. Majesteyts ende der Hertoginne ende naer verlesinge derzelver hebbe ick den voirs. scholtis, burgermeesteren, schepenen ende raedt aengesacht, dat Kon. Majesteyt, onse allergenedichste heere, bewogen ziinde durch die zonderlinge, goede affectie, die Zyne Majesteyt schuldich is te draegen ende oick alletiit gedraegen heefft tot die eere Godes almechtigs, tot onsen heyligen Christengeloove ende totter welvaert Zyner Majesteyts Erffnederlande, mitsampt om andere diversche treffelycke oirsaecken heefft voir etzlyke jaeren doen vervolghen aen onsen heyligen vaeder den Paews Paulus quartus ende daernaer aen den Paews Pius tegenwoirdich ende oich erhalden die uprichtinge van diversche nyewe bisdommen ende eertzbisdommen in de voirs. Zyner Majesteyts Erffnederlande, zulcx dat voirtaen die onderdaenen derzelver landen niet genoodicht en zullen worden (als tot noch toe tot oire groote costen ende moeyten geschiet is) uutlendich offte wiit van der handt te versoecken alle geestlycke expeditie, provisie ende andere nootwendighe zaecken, dan zullen zulcx ende alle gewoontlyck geystlyck bescheyt elck van oiren biscoppe, binnenslandts ende by der handt geseten, moegen erlangen. Ende zo dan het quartier van Ruermunde respective onder twee uutheemsche biscoppen tot noch toe gehoorich is geweest, als nementlyck Colen ende Luydick, heefft Zyne Majesteyt voir 'tzelve quartier oick die uprichtinge van eenen nyewen bisdom erhalden, waervan den biscoplyken stoel ende residentie des nyewen biscops binnen der stadt Rueremunde geordonneert is, waerdeur diezelve stadt merckelycke oeren welvaeren, neringe ende riickdom zal erlangen ende van de groote schaede, die zij in voirleden jaeren bij den gruwelyken brandt (1) geleden heefft, verlichtet ende weder upte beenen gebrocht worden; ende dat daeromme Zyne Kon. Majesteyt oire L. ende Eersaemheyden 'tselve wel hadde willen te kennen geven, allergenedichst gesinnende dat, wanneer die voirs. biscop aldaer in zyne residentie comende werdt, zij vervoegen, dat Zyne Eerweerdicheyt alle zulcke eere, reverentie ende gehoirsaemheyt bewesen ende geleystet warde, als goede christene ondersaeten oiren biscop ende ordina-

(1) Op 16 Juli 1554. Zie hierover Limburg's Jaarboek X, blz. 1 vgg.

rise geystlyke hooghe overicheyt schuldich ziin te doen ende te bewysen, daeraen zy Zyne Kon. Majesteyt eenen sonderlingen, aengenaemen dienst doen zullen.

'tWelck by hon gehoirt, zo zy sich begeerden te beraeden, ben ick van der raetcamer vertogen, ende een wyle tiits daernaer weder opgeroepen ziinde, is my by monde des burgermeesters aengesacht, dat zyluyden miin aengeven ende die meyninge Ziinder Majesteyts wel verstaen hadden, dan zo die zaecke der gantzer stadt ende gemeynte aenginck, en konden zy egeen antwoirde geven, zy en hadden sich eerst mitten gedeputeerden der gemeynten offt meesters der ampten besproken ende denzelven zulcx gecommuniceert ende die zaecke te kennen gegeven, 'twelck zy noch voir den middaege doen wolden ende my een antwoirde geven.

Omtrent x huyren ben ick weder opt raedthuys ontboden ende is my doen by denzelven burgermeester in tegenwoirdicheyt des raedts ende gemeynsluyden voir antwoerde gegeven dat, naedemael die zaecke der alinger Lantscap aenginck, en zolden zy sonder die bannerheeren, ridderschap ende steden daer niet in doren (1) doen; dan wat die Lantscap daerin dede, dat wolden zy geerne volgen; zeggende voirts, dattet een nieuwicheyt weer ende mochte verstaen worden tegens den tractate te ziin; waerop ick oen gesacht, dat my verwonderde van zulcken antwoirde, gemerckt dat dit een zaecke is, die tot voirdeel ende profyt des gantzen quartiers ende zonderlinge der stadt Ruremunde zall reycken ende nyemant hinderlyck off prejudiciabel ziin, zo doch deze biscop egeene andre autoriteyt ofte macht hebben offt gebruycken zall dan die biscoppen van Colen ende Luydick respective in desen quartiere tot noch toe gehadt ende gebruyct hebben; ende so verde zy daer eenigen swymel (2) in hadden offt vermeynden, dat die uprichtinge deses bisdoms yemandt, in dezen quartiere geseten, prejudiciabel ziin mochte, begeerde, dat zy my 'tzelve wolden ontdecken: ick zolde se daer zo goede bericht up doen, dat zy gesedicht zollden ziin; versoeckende, dat zy sich noch eens bedencken ende een beter antwoirde geven wolden.

---

(1) = durven.
(2) = twijfel.

Hiernaer een weynich tiits affgegaen ziinde, ben ick weder ontboden ende is my weder diezelve antwoirde gegeven zonder eenige redenen te willen ontdecken, hoewel ick zulcx to meer maelen versochte, hon expresselyck verclaerende, dat die meyninge Ziinder Majesteyts niet en is, dat by de uprichtonge deses bisdoms 't quartier van Ruermunde, die stadt offt yemant der onderdaenen in oiren rechten, privilegiën ende olden gebruycken zal geprejudiceert worden, waeromme ick hon nochmaels geseyt hebbe, dat ick zekerlick wiste, dat hon deze antwoirde by Zyne Majesteyt, zo verde zy daerby persisteerden, niet int goede en zolde affgenomen worden, want doch alle christenemenschen eenigen biscop onderworpen ziin moesten; ende naedemael die pauselyke Heylicheyt, die alle bisdommen te ordonneren heefft, dit bisdom in deser manieren geordonneert hadde ende Zyne Majesteyt, oire lantfurst, sulcx niet alleen bewillicht, dan zelve gevordert hadde, waeren zy schuldich zulcx nae te gaen ende en hadden egeene redene om eenige weygeringe offt dilatie voir te nemen, mit meer andere redene, doch all te vergeeffs, zo zy by oire voirs. antwoirde persisteerden. Waeromme ick, niet siende eenich profyet te moegen doen, ben vertrocken.

Ten zelven daege is by my van sich selffs gecomen die deken van der collegiate kercke des Heyligen Geests binnen derzelver stadt, my verclaerende, dat hem ende zynen capittele zeer leet was, dat die van der stadt deze zwaricheyt maeckten ende dattet zelve anders nergens deur en geschiede dan dat onder die meesters van den ampten eenige waeren, die der secten halven suspect ziin, als oick die regeerders daervan niet all vry en ziin, ende dat diegene, die zulcx ziin, zorghen, dat die biscop, daer tegenwoirdich residerende, daerinne, als billyck, zolde willen versien, maer dat hy ende ziin collegie zonderlinge verlanghden naer die compste des voirs. biscops ende baden Zyne Majesteyt denzelven mitten eersten te willen schicken; zegghende, dat daeruut geen inconvenient te besorghen en stonde, zo die borgeren (uutgenomen een cleyn getall in comparatie der anderen) goet ende catholici ziin ende die compste des biscops wel begeren, zo zy wel verstaen, dat die stadt daerby eere ende roeme zal crygen; welcke verclaeringe des dekens gehoirt, heefft my niet gedocht van noode te ziin 't capittel te doen versaemelen om hon eenige remonstrantie

te doen offt Oirer F. G. missive te leveren, zonderlinge zo miin instructie halt, dat, zo verde die stadt sich bewegen liette tot Ziinder Majesteyts goede meyninge, ick alsdan mitten capittele oick communiceren zolde etc.

Den 29[sten] is insgeliicx by my gecommen die pastoir der parochiale kercke van Ruermunde voirs. ende heefft my in effecte verclaert ende geseyt als die deken gedaen hadde; zeggende zoveel meer, dat hy besorcht, dat in der stadt vele sacramentarii ziin, zo hy alle jaer bevindt 't getall der communicanten sich te verminderen, ende daeromme zeer goet waere, dat Zyne Majesteyt den voirs. biscop daer schickte hoe eer hoe liever".

Zonder eenigen twijfel is het Hof reeds vóór het vertrek van Nicolai op de hoogte geweest van den onwil der stad. Hierop wijst m. i. duidelijk het beroep op het eigenbelang door de voorspiegeling van de aan het verblijf van een bisschop verbonden eer en voordeelen.

Dit verbaal werd op 3 April door den Stadhouder aan de Regentes opgezonden met verzoek om bericht, wat hem in dezen verder te doen stond (1).

In haar antwoord van 19 April (2) ontveinsde Margaretha haar misnoegen over de wederspannigheid van die van Roermond geenszins en gaf te kennen, dat de Koning deze handelwijze evenmin goed zou opnemen, te minder wanneer hij vernam, dat de godsdienst daar zoo sterk achteruitging. Zij onthield zich voorloopig van het geven van eenigen last, maar verzocht den Stadhouder de zaak met de leden van het Hof te overleggen en haar in deze netelige aangelegenheid van advies te dienen.

Het antwoord hierop van 26 April (3), dat ook weder getuigt van de zwakheid der regeering, luidde als volgt:

„Pour respondre à la lettre de Vostre Altèze en date de XIXme de ce moys, par laquelle elle me commande de penser, s'il ne seroit bon que je tinse communication avecq ceulx du Conseil ichy quand à l'introduction de l'évesque à Ruremunde et que le

(1) Brieven uit en aan het Hof, n° 1567/63.
(2) Diverse Landzaaken II, fol. 184.
(3) Brieven uit en aan het Hof, n° 1569/65.

trouvant convenir j'en advertisse Vostre Altèze etc., ay bien voulu advertir icelle Vostre Altèze que, pour non perdre temps, j'ay désià communicqué avec eulx, mais ny moy ny ceulx du Conseil trouvons convenable ou conseillé d'introduyre encoires ledict évesque, principallement considéré et bien pesé le cours du temps tant troublé et esmeu (1) tant en France qu'en aultres pays circumvoisins, comme aussy ne samble à moy, qu'il se pourra introduyre sans quelque inconvénient en cas qu'on le fache sans le sceu et consentement de ceulx qu'il touche, veu la responce que at esté faicte au chancellier.

Néantmoings la chose dépendt à la voulunté de Sa Majesté et de Vostre Altèze, sans que nous, quy sommes tousjours prestz à obéir, en sachons que conseiller davantaige, pour nous sambler chose tout périlleuse".

Hierbij bleef het voorloopig. De Regentes heeft vermoedelijk niet bepaaldelijk in strijd met het gevoelen van Stadhouder en Raden willen aandringen op het inleiden van den bisschop. Maar zij verloor de zaak daarom niet uit het oog en toen in den zomer van hetzelfde jaar de graaf van Megen, stadhouder van Gelderland, te Brussel was, onderhield zij hem over dit onderwerp, dat haar, maar bovenal den Koning zoozeer ter harte ging, en droeg hem op alsnog pogingen in het werk te stellen om den magistraat van Roermond tot toelating van Lindanus te bewegen. In zijne provincie teruggekeerd gaf Brimeu niet aanstonds gevolg aan de opdracht van de Regentes, maar besprak de zaak eerst met den kanselier. In den loop van dit onderhoud bleek, dat deze op dit punt veel optimistischer dacht dan Brimeu, die de zaak bedenkelijk bleef achten. Van zijn gedachtenwisseling met Nicolai gaf hij aan de Regentes op 7 Augustus kennis en wel in dezen vorm (2):

„Madame, Retourné en ceste ville et veullant accomplir le commandement, que Vostre Altèze m'a faict pour induyre les burgermaistres et ceulx de la loy de Ruremunde d'accepter voluntairement l'évesque, lequel Sa Majesté est d'intention y faire

(1) = ému.

(2) Diverse Landzaken II, fol. 186.

introduyre etc., ay (devant ce faire) bien voulu ung peu de la matière toucher avecq monsieur le chancellier de ces pays, pour (veu qu'il y avoit esté dernièrement et pourtant le mieulx debvoit estre informé du tout) oÿr son advis. Et comme je l'ay trouvé d'advis tout contraire, à sçavoir que l'on debvroit et pourroit aisément y introduyre ledict évesque et que (nonobstant la responce luy donnée par ceulx de la loy de ladicte ville) il n'y auroit personne, quy s'y opposeroit ou y contrediroit en aulcune sorte, comme avoit (ainsy qu'il dict), estant illecq et depuis, oÿ et pour vray entendu de plusieurs, tant ecclésiasticques que séculiers, gens de bien, et principallement que de bryeff luy tenant propos de ce mesme affaire avecq ung homme d'église de ladicte ville, icelluy luy avoit dit que naguères le burgermaistre d'icelle ville, dunsant (?) avecq luy dudict affaire, avoit déclairé que il estoit esbahy qu'on leur en avoit faict parler auparavant la venue dudict évesque, et que, sy l'évesque y fust venu quant et quant, il n'y eust eu aulcune contradiction; se persuadant ledict chancellier que, sy l'on leur en parle davantage, on ne tirera d'eulx aultre responce que la précédente.

J'ay bien voulu advertir Vostre Altèze de ce que dessus pour sçavoir sy Vostre Altèze, ayant entendue l'opinion dudict chancellier, vouldra faire quelque changement de ce qu'elle m'a commandé, ou qu'elle vouldra que je passe oultre, dont je la supplie me vouloir advertir, affin que je me puisse selon cela régler, protestant touteffois que de moy je ne suis de celluy advis dudict chancellier, pour ce que c'est chose périlleuse et que, s'il en advenoit quelque desservice à Sa Majesté, je n'en veulx estre coulpe. Je pense bien que il n'y aura difficulté à l'induction de l'évesque, mais je me craings que ce que en pourra sourdre après. Touteffois puisque le Roy a cest affaire tant au ceur, il plaira à Vostre Altèze, comme dessus, me commander et ne fauldray de l'ensuy(v)re au piedt de la lettre".

Men ziet, de kanselier was er voor den Roermondschen magistraat te overrompelen, vóór een fait accompli te plaatsen, over tuigd dat, als zoo dikwijls, men zich dan zou schikken in datgene, waartegen men bij raadpleging tal van bezwaren opperde.

Inmiddels ontving de Stadhouder een brief van den magistraat

van Roermond, die hem zonder twijfel in zijn gevoelen versterkt heeft, dat het niet raadzaam was Lindanus zoo maar naar Roermond te zenden. De lezer oordeele zelf:

Wailgeboeren ind edele, genediger here, Uns is uyt gemeynen gerucht vuerkoemen, wie eyner gnant Wilhelmus Lyndanus gemeyndt siin soelde alhir bynnen Ruremunde thoe koemen ind eyn vermeindt episcopaet aider bisdomb up te richten ind thoe halden, nyettegenstaende dat wir hirbefueren Con. Majesteyt, unses alregenedichsten heren, veroirdenten cantzelair in desen furstendomb Gelre ind greffschap Zutphen derhalven vuer guetliche antwoirt gegeven, dat uns nyet gebueren aider getemen woelde alsulche vernuewerongh eyns bisdombs alhir bynnen dieser stadt Rueremunde thoe acceptieren buyten vuerweten gemeyner Lantschappen deses furstendombs Gelre ind greffschap Zutphen. Ind diewile middelertiit upgedachte Lantschap nyet bi den anderen gewest, soedat derhalven ouch geyne communication gehalden ind wir tsampt den anderen quartieren myt gelichen confirmationbrieven ind tractaeten Rom. Keys. ind Con. Majesteyten versiehen, is unse fruntlich ind diinstelich begeeren, Ure Gen. als unse veroirdente stadthelder willen uns myt alsulche nyehe ind ungewoenliche vurnemen baeven anderen deser Lantschappen quartieren nyet aiffsonderen, besweren noch besweren laiten. Ind wes wir uns des aen Ure Gen. sullen hebben thoe vertroesten, begeren des ein guetliche wederbeschrieven antwoirt van derselviger Ure Gen., die Goth almechtich in gluckseligem regiment lanckwilich wailfairende gespairen will.
Gegeven den XII[ten] Augusti, anno etc. LXIII" (1).

Ik weet waarlijk niet wat te denken van den kanselier, die nog wel in eigen persoon te Roermond was geweest en daar gelegenheid genoeg had gehad om de stemming der stedelijke regeering te leeren kennen.

Zou het misschien ook hier weder bewaarheid zijn, dat men licht gelooft wat men wenscht, of zou de Roermondsche geestelijke, met wien hij over deze aangelegenheid gesproken had, zooveel invloed op hem uitgeoefend hebben, dat hij diens opvatting

(1) Diverse Landzaaken II, fol. 188.

boven zijn eigen waarneming stelde? Ik weet het niet, maar wel kan men als zeker vaststellen, dat Nicolai zich vergist heeft en de Stadhouder gelijk had. De strekking toch van dezen brief, waarin de magistraat zich met opzet in minachtende bewoordingen over Lindanus en zijn bisschoppelijke waardigheid uitlaat, zijn volkomen in overeenstemming met des kanseliers verbaal van Maart l.l.

De stadhouder zond 14 Augustus afschrift van den brief uit Roermond aan de Regentes. Aan het slot van zijn brief (1) zegt hij: „Je pense que ceulx de Ruremunde seront esté advisés par quelqu'ung du contenu de madicte dernière à Vostre Altèze escripte, veu que (sans que je leur en aye fait aulcune mention ou sonné mot) ilz m'escripvent en ceste sorte à l'impourveu".

In plaats van den Stadhouder direct op zijn vraag te antwoorden wendde zich Margaretha, gedreven door begeerte om den Koning te wille te zijn, bij brief van 28 Augustus (2) tot den kanselier. Zij schrijft daarin o. a.:

„Nous vous avons bien voulu escripre la présente, vous requérant et de par Sa Majesté ordonnant que, si vous avez quelques particularitez, par lesquelles vous sembleroit ceste introduction faisable sans tumber en quelque inconvénient ou altération avec iceulx de Remunde ou Estatz de Gheldres, que nous en veuillez advertir le particulièrement et distinctement que pourrez".

Tot mijn leedwezen kan ik niet mededeelen, welk advies de kanselier aan de hertogin van Parma heeft gegeven. Zou ik mij sterk vergissen, wanneer ik aanneem, dat de brief van 12 Augustus hem ook bekeerd heeft en doen inzien, dat zijn geestelijke vriend den toestand in een te rooskleurig licht had gezien en dat met de regeering van Roermond in dit opzicht niet te spotten viel? Wij mogen onderstellen, dat de bezonnenheid van den Stadhouder heeft gezegevierd over den ijver van den kanselier en dat men, hieronder begrepen de Regentes en hare raadslieden, besloten heeft op gunstiger omstandigheden te wachten. In elk geval kwam de zaak tot stilstand en wel voor geruimen tijd.

(1) Diverse Landzaaken, fol. 189.
(1) Ibid., blz. 190.

De eerste vermelding van Lindanus en het bisdom Roermond na het bovenverhaalde is in een brief van Granvelle aan den Koning van 20 Januari 1565 (1), waarin hij schrijft, dat het met de nieuwe bisdommen langzaam gaat; dat de heeren zich beklagen, dat dit alles tot stand is gekomen zonder hun medeweten, en zeggen, dat daaruit alle moeilijkheden zijn voortgekomen. Hij geeft verder als zijn gevoelen te kennen, dat van de geheele zaak niets zal komen, zoo Z. M. hierover niet op krachtigen toon naar Brussel en Rome schrijft.

Wij kunnen ons voorstellen, dat de loop, dien de zaken namen, al zeer weinig behaagde aan den Koning, wien de vestiging der bisdommen in de Nederlanden zoozeer ter harte ging, en hij liet het er ook niet bij. Op 17 October 1565 schreef hij aan de Regentes het volgende (2):

„Je vous requiers et néantmoins encharge d'avoir soingneux regard, que l'on feice mectre en possession l'évesque de Romunde, ne povant croire sinon que, si l'on faisoit bons offices avec ceulx du magistrat et ailleurs où il convient, l'on viendroit à chief de ce que l'on y prétend; que me meut de le vous encharger comme dessus bien expressément".

De Regentes wist niet beter te doen dan aan den Stadhouder en het Hof bij schrijven van 18 December 1565 (3) te gelasten „den gecoren bisscop van Ruremonde ten aldereersten ende by 't beste ende gevueghlycxste middel in de possessie van synen bisdomme te stellen".

Bevelen gaat licht, uitvoeren van een bevel is niet altijd even gemakkelijk. Dit hadden Stadhouder en Raden eenige jaren geleden ook reeds ondervonden, en de opgedane ervaring gaf hun het volgende antwoord in de pen:

„Aengaende die insettinge des bisschops to Ruremunde sall Uwe Hoicheit genedelick believen te verstaen, aengemerct dat ick Nicolai, cantzler, over eenigen tiit daer to Ruremunde tot dien eynde geschickt geweest ziinde, die regierders der stadt daertoe onwillich gefonden ende voer eyntlicke resolutie off andtwoerde

(1) Gachard a. w., p. 336.
(2) Brieven uit en aan het Hof, n° 1807, bijlage.
(3) Landzaaken enz. E, fol. 101 verso, d.d. 23 Januari 1566.

gekregen hebbe die saecke die alinge Lantschap to betreffen ende dat sy daeromme by hem selffs daerinne niet doen en konden, wy nu gheen middelen om dienthalven tot Zyner Majesteyts meynonghe gefueghlick to geraken to bedencken weten dan twee, als nementlick voereerst dat wy Stadtholder, Cantzler ende Raeden ons tosamen to Ruremunde ergaven ende alle gevueghlicke, redelicke ende billicke middelen van inductie ende persuasie voerdragen om die voers. regierders noch to bewegen ende induceren, dat sy den bisschop goetlick ende willichlick ontfingen, offt — soe men niet en twiiffelt, zy en hebben zedert mitte Lantschap daeraff gesproken ende dat daeromme sy sullicke conclusie, als sy tosamen genomen, voer andtwoerde geven sullen — dat men die alinge Bannerheeren, Ritterschap ende Steden beschryven ende versaemelen liete, om syluyden dan oick mit alle gevueghlicken middelen to bewegen".

Nadat de schrijvers verder uiteengezet hebben, dat het eerste der beide voorgeslagen middelen zeer duur en het tweede bedenkelijk is, daar de Landdag waarschijnlijk over tal van andere onderwerpen beraadslagen en ten slotte op het punt in questie onverzettelijk zal zijn, gaan zij aldus voort:

„Doch, genedichste Vrouwe, egheene der voers. twee middelen statt off effect grypende, als wy sorgen, dat se niet en sullen, soe isser — onses erachtens — niet meer dan dit derde middel to bedencken, to weten dat men Syner Majesteyts meinongh ende bevel mitter daet tegen wille ende danck der voers. stadt ende der Lantschap volbrenge; maer off 'tselve Syne Majesteyt geraden ende oick off id geduyrich ende den bischop to goede ende to vordel wesen sall, staet to betrachten Niettemin soe soude ons — doch oick onder correctie — in dien gevalle duncken, dat men hoichstberumpter Con. Majesteyts bykompste verwachten muchte ende, indien die regierders dan, nochmaels vermaent ziinde, sich noch strevich vernemen lieten — als wy wael meinen, dat sy dan niet sollen dorren ondernemen — dat Syne Majesteyt mitter daet, als gesacht is, derselver wille volfueren liete".

Een gelijken geest als dit schrijven ademt een brief van den raadsheer Assonleville uit Brussel aan Granvelle d.d. 15 Januari 1566, waarin hij met betrekking tot de bezwaren, die de oprichting der bisdommen in Gelderland ondervindt, zegt, dat men

rekening moet houden met de omstandigheden en er voor het tegenwoordige niet aan moet denken het land te dwingen.

Dat de Regentes eindelijk ook de hoop opgaf en die bewaarde voor betere tijden, blijkt uit haar antwoord van 6 Februari (¹) op den brief van 23 Januari:

„Het letzte is id invueren ende die insettinge des bisschops te Ruremunde, wellick punct uuyt tghoene ghy ons schriifft, wy wel het kommerlicxst bevinden, ende wanneer 'tselve sullicke zwaricheiden, als uwen brieff metbrenght, op sich soll hebben ende dat, daerop met den van Ruremunde in eenige handelinge tredende om hen tot willicheit den bisschop aen te nemen to bewegen, eer tot ondienst Zyner Majesteyts soll geraden ende gediën dan anders, sal niet raedtsaem schynen die dinghen ytzonder te bestaen oder vermanen, maer dat ghy ten allen gelegenen oirsaicken, die te passe komen muchten, den sinnen, hartten ende gemoderen soe deren van Ruremunde als van anderen van der Lantschap by goeden middelen ende manieren mucht onderstaen to bereiden, omsetten ende winnen, om dese insettinge des bisschops tegen beterer ende gelegener tiit dan den tegenwoerdigen schiint te syne, sonder groote zwaricheit te moigen volbringen; henluyden well verclarende ende verstaen gevende die goede meinonge, die Zyne Majesteyt heefft aengaende dese erectie der bisschoppen, diewellicke onder anderen is, dat, wesende dieselve bisschoppen by der hant, die ondersaten Syner Majesteyts to lichter gerieft ende bygestaen mogen worden in hoeren voervallenden saecken ende noitdrufften, sonder derhalven te behoeven uuytlendich te lopen oder getogen te worden, und dat oick die dingen der gheestelickheit aengaende to beter gaedegeslaghen moegen worden ter eeren Godts ende der zielen selicheit; daerby vuegende dat, soe den bisschop int lant hebbende niet anders ziin en kan dan tot nutt ende verbeteringe der stadt Ruremunde met vereeringe derselver ende der gantzer Lantschap, die sullicx niet en behoeren noch en konnen geachten nyewicheit, diewile sy niet anders dan onder eenen inheimschen bisschop staen sullen in plaetze van eenen uuytheimschen ende dat der nieuwer bisschop gheen andere jurisdictie en sall moegen exerceren dan

(¹) Landzaaken enz. E, fol. 110.

den alden bisher toegelaten is geweest, met dergeliicke persuasiën, die ghy wel daertoe sult kunnen vuegen ten effect als boven, waeraen Syner Majesteit sunderen dienst sall worden (gedaen)".

De onlusten, die kort daarop uitbraken, lieten der regeering geen tijd om te denken aan het plaatsen van Lindanus op zijn bisschoppelijken stoel, hetgeen dan ook, vergeleken bij de onderdrukking der oproerige beweging, van ondergeschikt belang was, afgezien nog van de stemming te Roermond in die jaren, die voor de komst van een bisschop alles behalve gunstig was (1).

Eerst twee jaren later komt de zaak weder ter sprake. Op 31 Maart 1568 toch beval de Koning aan Alva maatregelen te nemen om Wilhelmus Lindanus, ex-deken van 's-Gravenhage en ex-inquisiteur van Holland, dien Z. M. tot bisschop van Roermond benoemd had, maar dien de Gelderschen en zelfs de stad Roermond niet hadden willen ontvangen, te installeeren (2). Op 12 April d.a.v. werd dit bevel herhaald (3).

Eerst in Augustus 1568 treffen wij sporen aan, dat Alva aan dit bevel gevolg heeft gegeven. Op 25 Augustus n.l. schreef hij aan het Hof (4), dat hij ter uitvoering van 's Konings wil hun gelastte den bisschop behulpzaam te zijn, zoo deze hun hulp mocht behoeven „ter causen van den limiten hem geassigneert tot zynen bisdomme naervolgende den inhoudt van de bullen by hem daerop verworven van onsen Heyligen Vaeder den Pauws", en voorts orde te stellen, „dat de ondersaeten van den voers. limiten bekennen voertaen den voers. heere Lindanum voer hunnen bisschop ende overste in de geestelickheyt, hem respecterende voirts ende obedierende, geliick ziinder digniteyt toebehoirt".

Nu zou men verwacht hebben, dat alles vlug van stapel zou zijn geloopen, maar het was zoo niet. Wat er nog is voorgevallen, dat de komst van den bisschop belet heeft, is mij echter niet bekend. Het werd 1569, voordat alles zijn beslag kreeg. Op

---

(1) Zie o. a. Publications XLI, blz. 40 vgg.
(2) Gachard a. w. II, p. 19, n° 747.
(3) Ibid., p. 22, n° 752.
(4) Landzaaken enz. E, fol. 307a verso.

21 Februari van dat jaar schreef de Stadhouder aan Alva (1) in antwoord op een niet aanwezigen brief, dat hij een der raadsheeren zou zenden, zoo hij zelf niet in de gelegenheid mocht zijn om den bisschop binnen zijne residentie te geleiden. Wij vernemen tevens uit dezen brief, dat de Koning over deze aangelegenheid aan de Staten van Gelderland had geschreven. Brimeu vroeg Alva, of hij deze moest bijeenroepen, aangezien anders de brief niet te bestellen was. Wat Alva toen hierop geantwoord heeft, is niet tot ons gekomen, maar wel weten wij, dat de zaak nu met spoed werd voortgezet. Daar hij zelf nog niet kon overkomen, liet Lindanus den bisschoppelijken zetel door zijn gemachtigde in bezit nemen.

Hierover en over hetgeen daarmede samenhangt, hebben wij een brief van den Stadhouder en het Hof aan Alva (2):

„Durchluchtiger, hoichgeborner furst, genedichster her, Wy gebieden ons opt dienstelicxst ende onderdanichst in die guede gratie van U. F. G.

Genedichster her, U. F. G. sall (onses vasten erachtens) wetenschap hebben, hoe dat die eerweerdige in Godt vader, her Willem Lindanus, gekoren und verordente bisschop to Ruremunde, nu algereets over eenigen tiit durch synen volmachtigen hebbe possessie nemen laeten synes biscoplicken stoels in bywesen eeniger onser mitbroeders, verordenter commissarissen, und dattet nu soe sye, dat durch ordonnantie van U. F. G. (als wy verstaen) dieselve bischop vur sich genomen und oick tiit aenbeteyckent heefft, nementlick den thienden dach Maii naestkomende, den avondt voir die stadt Ruremunde und des anderen daechs binnen dieselve stadt to khomen und aldaer sich more debito et cum solempnitatibus requisitis inhalen und intromiseren te laten.

Dan, genedichster her, alsoe U. F. G. over gueden tiit (ten eynde dat sullicx des to gefueghlicker, bequaemlicker, mit oick sonder eenige contradictie geschien muchte) den voirs. heeren bischop gegeven heeft zekere besloten bryeven, haldende aen de Bannerheeren, Ridderschap und Steden deser hertouchdombs Gelre

(1) Corr. de Gueldre et Zutphen (Archives du Royaume de Belgique) IX, fol. 58.
(2) Brieven van en aan den stadhouder, n° 629.

ende graeffschaps Zutphen, diewellicke van zynes heeren bischops wegen uns gethoont, opdat wy Zyne Eerw. adresse und bystandt doen wollen — als wy oick mit allen vliete (wil Godt) sullen und willen doen — so zal U. F. G. ons believen mit genaden aff tho nemen, dat zullicke brieven, alsoe geschreven, (onses erachtens, doch onder correctie) syne Eerw. nyet nut noch dientlick siin, maer voireerst (indyen U. F. G. dieselve wol oiren effect gewinnen doen) noedich wesen zoll, dat alle die Bannerheeren, Ridderschap und Steden aldaer ten daege verschreven worden, 'twellick nyet alleenlick om voele und verscheiden redenen (alhier to verhaelen onnoedich) nyet dientlick noch geraden, maer oick den bisschope nyet behulpelick off batelick, dan voel eher schadelick wesen soll, aengemerckt dat van den vier quartieren deser furstendombs ende graeffschaps, als nementlick 't quartier van Nymmeghen, 't quartier van Ruremunde, 't quartier offte die graeffschap van Zutphen und 't quartier van Arnhem, nyet meer dan het quartier van Ruremunde und een goet deel des quartiers van Nymmeghen onder den bisdomme van Ruremunde begrepen ende ingetogen siin worden, als U. F. G. uuyt die hierinne besloten cedulle (uuyt die bryeven van erectie des bisschoplicken stoels van Ruremunde vurs., by pauwslicke Heylicheit den voirs. heren Willem Lindano gegeven, getogen ziinde) genedelick zall believen aff te nemen, alsoe dat alle d'andere daermit nyet to doen en hebben noch hem 'tzelve aengaet, bliickende by de bulle, by pauwselicke Heylicheit sub plumbo geëxpedieert, die nyet wyders dan aen den vasallen, den nyeuwen, geërigeerden bisdomb onderworpen, en haldet (1) off sich en dirigeert luydt der copiën, oick hierby gefueght; dan alleenlick den bannerheeren, ritterschap und steden in der vurs. cedulle onder 't quartier van Ruremunde und sdeels van Nymmeghen (2) gehoirich te wesen gespecifficeert siinde, und sullicx oick aen dyen geschreven worden(de), so worden doch oick evenwael die andere, onder denselven quartieren van Ruremunde ende Nymmeghen nyet gehoirende noch denselven (woewael sy mede in deser erectiën gecomprehendeert ende der gees-

---

(1) = gericht is.

(2) Van het kwartier van Nymegen behoorde tot het bisdom Roermond al wat zuidelijk van de Waal ligt behalve de Bommelerwaard.

telicker Ruremundischer jurisdiction gegeven ende geannecteert worden) onderworpen ziinde, nyet geadverteert noch tot aennemonghe oires toekommenden heeren bischops geroepen, to weten die graeffschap van Hoorn, die landen van Valckenborch, Weert, Thoren, Graeff, Cuyck etc. ende andere onder den fursten van Cleve und Gulich und sunst anderen particulieren heeren gehoirich, alsoe dat dan villicht dieselve ende andere in de cedulle benoempt (die wy oick selffs nyet so eygentlick en sollen weten to distingueren alst behoiren soll, diewyle die aenteyckeningen ende speciffcatiën, in de bryeven van syne pauwselicke Heylicheyt geinsereert, seer duyster, confuyselick ende indistincte geschiet ende gesat und oick in eenigen deelen gantz incorrect geschreven siin) sich schier off morgen bezweren und onwetenschap pretenderen sollen, daer dan different und onverstandt uuyt verrysen muchten. Waeromme, genedichster her, wy raedtsaem geacht hebben U. F. G. die vurs. bryeven, besloten ziinde, wederomme toe te schicken om, indyen U. F. G. in betrachtungh deses onses onderdanichs schryvens sullicx geraden dunckt, dieselve to veranderen und die saecke to richten. Und off U. F. G. villicht ons onse advis daerop vragen muchte, hebben wy 'tselve (diewyle die tiit tusschen dit ende den x^den^ Maii zeer kort is) by desen wael overschryven willen, to weten dat ons onder correctie dunckt, dat U. F. G. desen bryeff anders opschryven dede, alsoe dat hy addresseerde aen den bannerheer (ende nyet bannerheeren, diewyle daer maer één is, als nementlick die heer to Batenburch), ritterschap und steden des furstendombs Gelre, als nementlick in den quartieren van Nymmegen und Ruremunde, sampt und bisunder, und dat U. F. G. ons sullicke besloten brieven toekommen lyete. Und alsdan sal ick, van Meghem, als statthoIder alhier dieselve, voir soevoele dat achtervolgende die voirs. erectie noedich, particulierlicken to gelegenen daege, die by U. F. G. daertoe benoempt sall werden, bescheyden om aen to hoeren wess hun sall worden voirgedragen, und denselvighen gehoirsaemlick nae to leven etc. Und waere guedt, dat U. F. G. ons copie sullichs schryvens oick toeschicken dede, ten eynde dat wy ende die commissaris off commissarissen, die dan oick daer siin sullen, sich daernae muchten weten to richten. Und soevoel den anderen, nyet onder desen furstendomme, dan uuyt-

lendich gelegen und daerover wy gheen gebiede en hebben, betrefft, bedunckt ons onder correctie, dat U. F. G. dien bevel dede offte requireerde, als U. F. G. meher dan genouch weten sall, woe sullicx gebuert, opdat den inconvenienten, die by gebreke van wetenschap und sunst voirvallen muchten, voirgekommen wordde.

Durchluchtiger, hoichgeborner furst, genedichster her, wy gebieden ons opt dienstlicxst ende onderdanichst in die guede gratie van U. F. G., Godt almechtich biddende dieselve in allen voirspoet lange ende gesondt levende to bewaren.

Geschreven tot Arnhem den XIX[den] Aprilis XV[c]LXIX.

Uwer F. G. onderdanichste ende oidtmoedichste dieners
Die grave to Megen, statholder etc., und die Raeden Con. Majesteyts in den landen van Gelre ende Zutphen verordent".

Alva schikte zich geheel naar de zienswijze van Stadhouder en Raden. Bij schrijven van 29 April (1) gaf hij hun kennis, dat hij besloten had te schrijven aan de voornaamste officieren van de bewuste streek, waartoe hij een aantal gelijkluidende, niet geadresseerde brieven zond, met verzoek om die te verzenden aan hen, die volgens de Arnhemsche heeren daarvoor in aanmerking kwamen. Deze brief, die door het Hof verzonden is aan de steden Nymegen, Venlo en Gelre en aan de ambtlieden van Kessel, Montfort, Krieckenbeeck, Stralen, het Rijk van Nymegen (den burggraaf) en Maas en Waal, luidde aldus:

„Lieve besundere, Alzoe die intentie ende meyninge des Conincx, ons aldergenedichsten heere, altiit geweest is ende althans noch es jegenwoirdelyck, dat dese landen ende zyne goede ondersaten van herwaertsovere in goede rust ende voerspoet onderhouden mogen worden ende namentlyck in de waerachtige kerstenende catholycke geloove ende religie, ten welcken eynde Ziin Con. Majesteyt van onsen heyligen Vader den Paus verworven heeft die erectie ende oprichtinge van zekere eertsbisdommen ende bisdommen in dese voirs. landen ende onder andere van eene int lant ende hertoichdom van Gelre in die stadt van Ruremunde, om doer middelen van dyen beter opsicht genomen te mogen worden opte reformatie van de gheestelyckheyt ende der heyliger

(1) Brieven van en aan den stadhouder, n° 638.

kercken; Waeromme zoe eest dat wy, naervolgende de goede intentie van Ziin Majesteyt voirscreven ende begherende te voldoene zyne ordinantie, hebben goetgevonden (besunderlyck aenschou nemende op de jegenwoirdige practycken ende listen van den sectarissen ende anderen vyanden van Godt ende Ziinder voirs. Majesteyt) te introduceren ende in possessie te doen stellen van den voirs. bisdom van Ruremunde heeren Guillelmum Damasi Lindanum, doctoor in der godtheyt; U versoeckende daeromme ende van wegen Ziinder Con. Majesteyt ordonnerende wel ernstelyck U te conformeren in 'tgene des voirs. is, ende t'obedieren den voirs. heeren Lindanum in als (1), zoe goede ende kerstelycke ondersaten behoiren te doene, hem respecterende voirts, geliick ziinder digniteyt toebehoirt, ende hem bystandich ziit in alle 'tgene wes hy u van doen soude mogen hebben, sonder des te zyne in gebreke".

Over de aankomst en installatie van den bisschop te Roermond kan ik geene bijzonderheden mededeelen. Alles schijnt rustig en ordelijk te zijn afgeloopen. De magistraatsresoluties en stedelijke rekeningen van Roermond bevatten hierover niets (2), hetgeen wellicht aanduidt, dat de regeering der stad, schoon zich niet langer kunnende verzetten, zich onthouden heeft van alles, wat als hartelijke ontvangst zou kunnen worden uitgelegd.

Desniettemin was bisschop Lindanus tevreden over de ontvangst, waarover hij aanstonds schreef aan president Viglius, die op zijn beurt op 19 Mei aan den raadsheer Joachim Hopperus schreef: „Proximis diebus ab Reverendissimo Domino Lindano literas accepimus, quibus significat populum Ruremundanum summo plausu gratulationeque ipsum excepisse" (3).

Ten slotte wil ik, al staat dit niet in verband met de boven beschreven moeilijkheden, wijzen op een door mij opgemerkten titel van een geschrift van Lindanus, die in de door Welters medegedeelde lijst niet voorkomt.

(1) Het is niet geheel zeker, of dit woord in den brief staat.

(2) De heer A. F. van Beurden heeft de welwillendheid gehad dit voor mij te onderzoeken, waarvoor ik hem hier gaarne dank betuig.

(3) Hoynck van Papendrecht, Analecta Belgica I, p. II, p. 518.

De Amsterdamsche hoogleeraar Dr. S. Cramer heeft onlangs aan verschillende bibliotheken enz. een lijst gezonden van titels van een aantal zeldzame werken. Ten behoeve van de samenstelling eener Bibliotheca Reformatoria Neerlandica wenscht prof. Cramer mededeeling van de plaatsen, waar die geschriften te vinden zijn.

In die lijst trok mijn aandacht n° 48, getiteld: „W. Verlinde (G. Lindanus), Een claer betoogh van de oorspronck der Lutherie.. van die schade ter cause der Secten.. 1517—66. In 't Nederlandsch by J. van de Velde, Prior v. d. Augustijnen te Brugge. Brugge, Pier de Clerck. 1567".

Is dit een onbekend werk van Lindanus of kan het een aan Welters onbekende vertaling van Dubitantius' Dialogus zijn?

NASCHRIFT.

Nadat ik de vorenstaande verhandeling had voltooid, kwam mij ter oore, dat in „De Katholiek", dl. 59 (1871), blz. 314, door A. van Lommel het een en ander over hetzelfde onderwerp is bekend gemaakt. Bij inzage is mij gebleken, dat dit artikel bestaat 1° uit een schets van het leven van Lindanus en 2° uit 7 zonder commentaar afgedrukte, op één na ook door mij gebruikte stukken, nl.:

a. den brief van Brimeu aan Margaretha van Parma d.d. 4 April 1563;

b. het verbaal van den kanselier Nicolai;

c. den brief van Brimeu aan Margaretha d.d. 7 Augustus 1563;

d. den brief van den magistraat van Roermond aan Brimeu d.d. 12 Augustus 1563;

e. den brief van Brimeu aan Margaretha d.d. 14 Augustus 1563;

f. den brief van Margaretha aan den kanselier d.d. 28 Augustus 1563;

g. den brief van den kanselier aan Margaretha d.d. 3 September 1563.

Het artikel draagt tot titel: „De mislukte inleiding van den eersten bisschop van Roermond a° 1563".

Ofschoon ik hoop en tot zekere hoogte ook vertrouw, dat de uitgave van bovenstaande stukken mijn arbeid niet overbodig maakt, heb ik echter gemeend niet te mogen nalaten hierop te wijzen.

De Hofstede **Cardenbeek.**

Die Heimat ist der Erde schönster Raum.
(KRUSE.)

Wohl oft fand ich, was Aug' und Herz ergötzte,
Doch nie, was meine Heimat mir ersetzte!
(BODENSTEDT.)

In zijn verdienstelijk werk: *„Bijdragen tot de Geschiedenis der Hoofdbank Climmen"* vermeldt de WelEd. Zeer Gel. Heer J. A. Schoenmaekers, Arts te Sittard, ook de voornaamste goederen onder Climmen, en tot dezen behoort de hoeve Cardenbeek, waarvan hij o. m. het volgende zegt:

De hof Cardenbeek is eene der oudste hofsteden. Reeds in 1269 vinden wij er gewag van gemaakt in eene akte van 5 December, waarin Waleram, heer van Valkenburg, verklaart, dat het hof bij *Kardenbeke* vrij van alle belasting toebehoort aan „RUFUS" en andere erfgenamen van Godfried van *„Climme"*.

Daar deze acte bij de archieven van 't klooster van St. Gerlach gevonden wordt, is het niet onwaarschijnlijk, dat spoedig na dien tijd de hof aan genoemd klooster is overgegaan (1).

In 1377 behoorde de hof Cardenbeek aan genoemd klooster, zooals blijkt uit eene uitspraak in een geschil tusschen dat klooster

(1) G. D. Franquinet: Beredeneerde Inventaris der oorkonden en bescheiden van het adellijk klooster St. Gerlach, blz. 17.

als bezitter van den hof Cardenbeek en Godart van der Vord (Veurt) over het vegen van een scheidsgraaf; de acte is geteekend: 15 Juni 1377 (1).

In eene acte van 30 Mei 1420 verklaart PETER, zoon van MERTHYN VAN WOESTENRŒDE, 18 bunders land in erfpacht genomen te hebben van 't klooster van St. Gerlach in het *Woestenraderveld*, gedeeltelijk reinende aan het hoeveland van *Ryveren;* buiten deze 18 bunders heeft hij nog 2 bunders in erfpacht genomen, gelegen te *Raemsendael* naast het land „des hoefs" van „*Cardenbeeck*", *die aan 't klooster toebehoort*.

In 1568 den 1 Juli hadden Heyliger *Cardenbeek* en zijne consorten bij requeste aan den Raad van Brabant te kennen gegeven, dat zij proces hebben gehad met het klooster St. Gerlach, nopens de goederen van *Cardenbeek*, en zich bezwaard vonden met een vonnis van de leenmannen van Valkenburg, gewezen den 24 Juni bevorens te hunnen nadeele, verzoekende brieven van reformatie, enz., enz.

In 1755 neemt het adellijk klooster van St. Gerlach 24000 gulden op bij het klooster St. Trudo te St. Truiden, tegen 780 gulden rente, en stelt als pand verscheidene hofsteden, onder welke ook *Cardenbeek*, volgens meting van 1743 door den landmeter Joannes Schoenmaeckers, groot 57 bunders.

De familie Meyers schijnt de hoeve Cardenbeek zeer lang bewoond te hebben, immers Michaël Meyers, pastoor van Climmen, werd aldaar in 1683 geboren. In 1749 woonde Joannes Meyers, gehuwd met Catharina Doutzenberg, dochter van Jan Doutzenberg, Burgemeester, op de hoeve Cardenbeek; in 1766 was hij er nog als pachter of „halfer" (2) en overleed aldaar den 25 Februari 1768.

Welk verder het lot der goederen van Cardenbeek is geweest is mij onbekend, doch uit een ongedagteekend stuk, dat vóór mij ligt, blijkt, dat reeds in 1814 de hof Cardenbeek toebehoorde aan de familie Horsmans, waaraan hij tegenwoordig nog toebehoort. Vóór haar was een zekere heer Van Utrecht in het bezit der hoeve geweest.

---

(1) G. D. Franquinet: Beredeneerde Inventaris der oorkonden en bescheiden van het adellijk klooster St. Gerlach, blz. 69.

(2) Schepenregisters van de Hoofdbank Climmen, Rijksarchief te Maastricht.

Vorenstaande mededeelingen over Cardenbeek heb ik ontleend aan het belangrijke boek over Climmen van Dr. E. Schoenmaekers, en spoorden mij aan eenige nadere bijzonderheden aangaande deze hofstede bekend te maken. Vooreerst zij het mij echter geoorloofd te wijzen op een paar onjuistheden, te weten 1° dat Cardenbeek reeds in 1814 aan de familie Horsmans zou *toebehoord* hebben, en 2° dat vóór haar een zekere heer Van Utrecht in het bezit der hoeve zou geweest zijn.

In 1814 was Jan Mathias Horsmans (de Oude) (1) nog slechts pachter of „halfer" der hoeve; eerst in 1819 werd hij door aankoop *eigenaar* daarvan, en toen eerst behoorde zij hem toe. Zeker is het, dat de hoeve omstreeks het jaar 1779 in pacht was bij de familie STASSEN; dit blijkt duidelijk uit de suppliek van J. M. Horsmans aan Z. H. den Paus te Rome in 1819, in welk schrijven hij aan den Paus verlof vraagt om de hofstede Cardenbeek, die weldra publiek zou verkocht worden, te mogen aankoopen; en in die suppliek geeft hij voor: „*dat hij en de ouders zijner* „*echtgenoote* ongeveer veertig jaar Cardenbeek bewoond hebben „als pachters . . . . . se uxorisque suae parentes per quadraginta „circiter annos inhabitasse tamquam colonos praedium Cartenbeek".

Dewijl J. M. Horsmans (de Oude) eerst in 1773 geboren was, en in de suppliek gezegd wordt, *dat hij en de ouders zijner echtgenoote ongeveer veertig jaren te Cardenbeek woonden*, blijkt, dat de hoeve omstreeks 1779 in pacht was bij de ouders zijner echtgenoote, namelijk bij de familie Stassen.

Spoedig na den dood van Joannes Meyers — dien wij reeds vermeldden — overleden den 25 Februari 1768 — ging, door het huwelijk van Regina Meyers met CASIMIR STASSEN, de hofstede over aan Stassen, want het sterfregister vermeldt, dat den 9 Januari 1770 te Cardenbeek overleed Maria Catharina, dochter van Casimir Stassen en Regina Meyers; en door het huwelijk van ANNA ELISABETH, dochter van Casimir Stassen en Regina Meyers met JAN MATHIAS HORSMANS (den Oude) in 1802, kwam de hofstede toen in het bezit der familie HORSMANS, aan wie zij tot heden gebleven is.

---

(2) Ik noem J. M. Horsmans *den Oude*, om hem te onderscheiden van zijne twee zoons: J. M. Horsmans-Rhoën, en J. M. Horsmans-Tissen.

Uit de jaren van verblijf te Cardenbeek van de familie Meyers, opgevolgd door de familie Stassen, blijkt duidelijk, dat de heer Van Utrecht daar niet gewoond heeft. Wel was hij een bloedverwant van J. M. Horsmans (den Oude). Deze was mede-erfgenaam in de aanzienlijke nalatenschap van Hubert Laurens Van Utrecht (ook wel: Van Uytrecht).

Er waren twee gebroeders VAN UTRECHT:

I. HUBERTUS LAURENTIUS, geboren te Maastricht den 23 April 1742, gehuwd den 18 Augustus 1766 met Johanna Barbara Gossen, geboren in Maart 1746 en overleden den 1 Maart 1788. In 1815 werd hij gekozen tot kerkmeester van St. Servaas, in welke kerk hij den 20 Februari 1826 aan het altaar van O. L. Vrouw van Bijstand eene wekelijksche op Zaterdag te houden solemneele Hoogmis met drie Priesters stichtte. In het jaar 1826, toen hij reeds 84 jaar oud was, ging hij een tweede huwelijk aan met Maria Elisabeth Cryns, welke niet lang daarna overleed.

II. JOANNES VAN UTRECHT, geboren te Maastricht in het jaar 1754. Hij was Kruisheer te Maastricht, en overleed aldaar den 30 Maart 1799 op 45jarigen leeftijd, het 25ste jaar zijner religieuze professie, en het 21ste jaar zijns Priesterschaps.

De portretten dezer heeren, alsook het portret van Joanna Barbara Gossen, alle drie in olieverf, zijn nog in het bezit der familie Horsmans te Cardenbeek.

Zooeven zeide ik, dat Jan Mathias Horsmans-Stassen in 1819 door aankoop *eigenaar* werd van de hofstede Cardenbeek. Vóór dien tijd was zij het eigendom van JEAN BAPTISTE PAULÉE, oud-negociant te Parijs; deze verkocht ze aan PAUL JOSEPH DERVAUX, en deze verkocht ze in 1819 aan den meestbiedende. Uit de acte van aankoop die nog in ons bezit is, en niet minder dan 24 bladzijden groot is, schrijf ik hier het volgende over:

Guillaume par la grâce de Dieu Roi des Pays-Bas, Prince d'Orange Nassau, Grand Duc de Luxembourg, etc. etc. etc. à tous ceux qui ces présentes verront, Salut, faisons savoir, que:

Cejourd'hui onze août mil huit cent dix neuf, à dix heures du matin pardevant Jean François Vanhalen, Notaire public à Maes-

tricht, en présence des témoins, ci-après nommés, soussignés, fût présent Monsieur Philippe François Delcambe, propriétaire, demeurant à Bruxelles, en qualité de fondé de pouvoirs de Monsieur Paul Joseph Dervaux, propriétaire, demeurant à Lewarde, arrondissement de Douai, département du Nord, Royaume de France. . . . etc. etc. Lequel comparant en sa dite qualité — etc. etc. — nous a requis de procéder de suite, à la vente par adjudication publique, sur enchères des biens immeubles ruraux ci-après:

Une ferme nommée *Cardenberg*, située sous les communes de Climmen et Voerendael, consistant en bâtiments d'habitation, écuries, grange, jardin, potager, prés, prairies et terres arables, occupant ensemble une étendue superficielle d'environ quarante sept hectares, quatre-vingt ares soixante dix sept centiares (: Cinquante sept bonniers, seize grandes et quatre petites verges:) selon le détail ci-après, savoir: etc. etc.

TITRE DE PROPRIÉTÉ:

Les immeubles dont il s'agit, ont été vendus par Monsieur Jean Baptiste Paulée, ancien négociant, demeurant à Paris, à Monsieur Paul Joseph Dervaux, vendeur principal, par contrat passé devant Me Dosue qui en a gardé la minute et son collègue Notaires à Paris, le treize frimaire an neuf de la république française, etc.

Le dit Sieur Paulée s'en était précédemment rendu adjudicataire, lors de la vente publique qui en eût respectivement lieu devant la ci-devant administration centrale du Département de la Meuse Inférieure, dans l'ordre suivant, savoir: etc.

La ferme de *Cardenberg* sous Climmen . . . . . etc. etc.

ADJUDICATION.

. . . . La ferme de Cardenberg avec toutes ses appendices et dépendances telles que la description détaillée en précède, etc. etc., mise à prix, en masse, à la somme de trente quatre mille francs et après quelques enchères définitivement adjugée au Sieur Jean Mathieu Horsmans en mariage avec Anne Elisabeth Stassen, fermier, demeurant sous la commune de Climmen, à ce

présent et acceptant la dite adjudication, et ayant cause moyennant quarante trois mille, cent francs, ou vingt mille trois cent soixante quatre florins, soixante quinze cents des Pays Bas, etc. Et a signé lecture faite (: Signé:) J. M. Horsmans, etc. etc.

Enrégistré à Maestricht le dix sept août mil huit cent dix neuf, folio quarante sept, verso, cases cinq et suivantes, reçue deux mille trois cent trente neuf florins quatre vingt deux cents decime et syndicat compris (: Signé:)

Schaetzen.

Pour Extrait enforme de Grosse Exécutoire délivré à l'adjudicataire

J. F. Van Halen
Notaire.

In de akte van aankoop van Cardenbeek wordt ook melding gemaakt van eene hoeve *Monixhof:* „Art. 4°. Les fermes de Monixhof et Cardenberg formeront chacune un lot distinct et séparé". Deze hofstede, groot ongeveer 45 hectaren, is gelegen bij Vylen, onder de gemeente Vaals, en werd den 22 November 1881 op verzoek der erfgenamen van wijlen den heer Dr. Vossen te Aken, te Gulpen in het openbaar verkocht. In het bericht van „verkoop" wordt deze hoeve genoemd: *Munikhof* of *Münchhof.*

Verzoekschrift van J. M. Horsmans (den Oude) aan Z. H. den Paus om de hoeve Cardenbeek te mogen aankoopen.

Beatissime Pater.

Exponit humillime S. V. Joannes Mathias Horsmans Catholicus parochiae Climmen Dioec. Leod. in Regno Belgarum se uxorisque suae parentes per quadraginta circiter annos inhabitasse tamquam colonos prædium Cartenbeek 55 circiter jugerum (: Bonniers:) partim terrae arabiles, partim pascui, partim terreni inculti.

Spectabat olim prædium hoc ad abbatiam suppressam Monialium Sti Gerlaci, Ordinis Sti Norberti in dicta Diœcesi. Ante Concordatum a Gallis venditum et a Gallo quodam acquisitum,

qui illud quam primum sub hasta est revenditurus, supplicat humillime orator S. V., ut sibi liceat dictum prædium sibi emere, ne cum gravo damno debeat habitationem et culturam illius relinquere. Paratus est S. Sedis decisioni in omnibus sese subjicere. Et Deus etc.

ANTWOORD VAN ROME OP DIE AANVRAAG.

Juxta petita, servatu quantum fieri potest, forma Ia pro Imperio Gallico.

Sacra Poenitentiaria de expressa Apostolica Auctoritate Dilecto in Chto supradicto Oratori benigne indulget, ut veris existentibus narratis, fundum de quo agitur, modo illius alienatio revera facta fuerit ante dictum Concordatum anni 1801, et legibus fuerit omnino consentanea, quae obtinebant quo tempore alienatio ipsa perfecta est, emere, et inde tamquam proprium in suum dominium, ac potestatem translatum retinere, ac de eo libere disponere valeat.

Verum S. Poenitentiaria Oratorem hortatur, et vehementer obsecrat, ut pro ea pietate, ac religione, qua catholicum hominem flagrare decet, pia onera, si quae Fundo illi inhaerebant, implere non negligat.

Datum Romae in S. Poenitentiaria die 17 Julii 1819.

M. Card. de Pervo Major Poenitentiarius.
J. Pio S. Poenae Secretarius.

BRAND VAN CARDENBEEK IN 1827.

De hofstede Cardenbeek werd in 1827 totaal door brand vernield; slechts één stuk muur bleef over van het oude gebouw, dat grootendeels uit hout en leem, en slechts gedeeltelijk uit metselwerk bestond.

Uit afschriften (welke nog in ons bezit zijn) van brandbrieven blijkt duidelijk, dat Cardenbeek moedwillig door vijandelijke hand in brand werd gestoken.

Ziehier twee afschriften:

besteld Deze brief in ogenblik aan Horsman en dat hij doet wat danin stijd of gij sult nog horen op Climmen van brannen en als zig de burgemeester niet en verandert zoo zult gij zijn eenen flammende haan over adelijk huys met zijne roode vluegel in slaan Wee lave wee lave ziet wat boven Mijn gedaan zijn Sij bij eene leggen die den arme verdrukken.

Aan

Myn Heer Maties Horsmans tot Klimmen
over Valkenburg besteld hem sito.

Horsman ik heb Kartemig in Brand gestoke en de Lond op Walem gelegd en geklop op Walem en ook op Climmen over de Kerckhof gekoomen Langs twee vrouwen en eene vraagde Mijn en ik sweeg nu Des nu dien het nu gedaan heeft kan het nog eens doen nu zult gij vragen woe voor ik het gedaan heb om Dat de lave den arme nog minder als eene hond op zijne Buro agt en om dien lave op het bet te verbranden had ik het gepak om dat gij hem stijft doe voor hebt ik u huys in brand Gestoke hij bij blijft het niet ik waarschouw U Laast dat lave van U gaat in tijd van 5 dagen en houd niet met hem op Nog neemd hem niet meer bij op Kartemig of het gat nog eens in vuur en vlam en vlugt uyt het huys van Vasen en acht dagen met aldan het kost hem tranen en Genaden

Dat hij lave heeft onder genomen

En houd U niet op da vaart of deks eene schof hun te na komen zoude Maar gaat anders waar gij wilt zijt gij vrij en zoo dien lave in 5 dagen niet van U is en gij in 8 dagen bij Vasen vort zult gij horen van vuur zoo steek ik Walem in brand En u huys en van u zoon in bokes en ook het huys van Vasen en Kademig nog eens en hij voor moet Gij vorzt bij Vasen en doet gij dat zoo zal mijne hand Kademig bokes Walem Vasen vrij blijven En doet gij dat niet o wee bokes u zoon wee Vasen en wee Walem en gaat lave aan het buro en gij blijft da soo steek ik dogt zijn huys in Brand en alle die ik u Gezag heb uijt

reeden dat Gij den Gowdief hebt bij u gehouden en gaad gij vort zoo is Vasen en aliek vrij en gij met dan slaapt Gerust en bewaake zij het dag en nagt zoo moet het dog alle draan zonder Genaden dit zijn Geen

Drygementen.

En had ik U dat op Kademig geschreven zult Gij da met gelagge en nu Lagt hij niet dan het nog tijt is en nu en hoof gij niet te denken den een of den anderen kan het gedaan hebben weet Gij het uwen vriend esche en vlammen is Sine naam soo de lave den arme niet agte wee o lave.

N.B. Deze twee brieven zijn een afschrift van de Copie die in ons bezit is; in die Copie staat geen enkel leesteeken. Hierdoor wordt de zin nog onduidelijker, wijl de taal op zichzelve reeds onduidelijk is. Door meerdere personen is mij gezegd, dat er meer brandbrieven geweest zijn, doch men weet niet of ze nog bestaan noch waar zij berusten.

In de vermelde dreigbrieven lastert de oorspronkelijke schrijver en brandstichter eenen persoon, die zich gedurende geheel zijn leven heeft gedragen als een voorbeeldig jongeling, als een voorbeeldig huisvader en als een voorbeeldig Gemeente ambtenaar. De dreigbrieven-schrijver heeft slechts uit *minnenijd* gehandeld: in den door hem gelasterden persoon *meende* hij eenen mededinger te zien (alhoewel ten onrechte). Toen zijn huwelijksaanzoek van de hand werd gewezen, moest de hofstede Cardenbeek het ontgelden. Dit geschiedde Meinacht 1827 (1). Daar het gebouw grootendeels uit leem, hout en stroo bestond, greep het vuur zóó snel om zich heen, dat er niets kon gered worden; de gansche hofstede, meubelen en vee werden eene prooi der vlammen, en ware de schaapherder niet gewekt geworden door het geknetter der vlammen, heel het inwonend personeel zou waarschijnlijk in

---

(1) De brandstichter vluchtte spoedig naar het buitenland. Plaats en datum van overlijden zijn onbekend gebleven. De knecht die hem vergezelde toen hij Cardenbeek ging in brand steken, viel dienzelfden zomer (1827) bij het inoogsten der veldvruchten van den wagen en brak het nekbeen.

den brand zijn omgekomen. Noch het gebouw, noch de zich daarin bevinde goederen, noch het vee waren tegen brandschade verzekerd.

Aanstonds na den brand werd de opbouw der hoeve ondernomen, en daar de zomer aanstaande was en de veldvruchten weldra moesten geborgen worden, kwam de schuur het eerst aan de beurt. Deze werd gebouwd in mergelsteen; het overige gedeelte der hoeve werd gebouwd in baksteen. Sedert dien is aan het gebouw niets veranderd, tenzij dat de stroodaken in de laatste jaren vervangen zijn door pannendaken.

INVENTARIS DER VERBRANDE GOEDEREN.

Dienstjaar 1827.
Controle van Heerlen
N° 1.

Provincie Limburg.

Gemeente Klimmen.

Jaar 1827 den 7 Mei, ik ondergeteekende Controleur der Direkte belastingen, in- en uitgaande regten en Accijnzen, geimformeerd zijnde door eene Missieve

Dat er eenen brand heeft plaats gehad in de Gemeente Klimmen, den 30 april j.l. s'nachs ten halftwaalf uren waardoor den Pacht hoff Cartenberg, en een nabij gelegen Huisje geheele maal in asschen zijn gelegd, heb ik mij begeven geassisteerd door den WelEdelen Heer Burgemeester der Gemeente op de plaats waar de brand heeft plaats gehad, ten einde met mij de zaak te onderzoeken en te constateeren het aandeel der gelede schade hebben wij gezamentlijk benoemd als schatters om met ons te schatten het geleden verlies Schoenmaekers Jan Willem, Beugels Jan Lambert, beide Landbouwers, woonende in de Gemeente Klimmen en Jan Berchems, Bouwmeester woonachtig te Ambij zijn wij begonnen onze werkzaamheden,

1° met den Pachthoff Cartenberg, gelegen in de Gemeente Klimmen, welk heeft toegehoord aan Horsmans Jan Mathias, gehuwd met Stassen Anna Elisabeth, hebbende 2 Kinderen waarvan de Jongste is 20 Jaren.

Een Pachthoff, Schuur en Stalling, getimmerd in hout, stein en grootendeels gepleisterd geweest met Lijm, geschat .	6500, „„
Elf stuk paarden	1320, „„
Twee en twintig stuk koebeesten	1236, „„
Negen stuk oude varken	198, „„
Negentien schapen	171, „„
Meubelen Lijnwaden en Kledingstukken	1772, „„
Granen	2472, „„
8000 pd. Hooi	140, „„
130000 pd. Stroo	1313, „„
Levensmiddelen, Brood en Vleesch	560,20
Landbouwgereedschappen	181,60
Paardentuig enz.	214,20
Totaal	16078,20

2°. De Kleedingstukken van den Heere Laeven, Secretaris, woonende bij den Heer Horsmans	146, „„
3°. De Kleedingstukken van Jan Smolders, dienstknecht	90, „„
4°. Idem van Peter Stassen	80, „„
5°. Idem van Leonard Baltessen	90, „„
6°. Idem van Maria Anna Wijkmans, dienstmaagd .	80, „„
7°. Idem van Maria Magdalena Hermans	80, „„
8°. Idem van Simon Meeks	95, „„
9°. De Wooning, Schuur en Stal toegehoord aan Willem Heyraeds, gehuwd met Catharina Habets, hebbende drie Kinderen, waarvan de oudste 15 jaren oud is en het jongste 9 jaren 6 maanden, alles ten hunnen Lasten;	
Huis Schuur en Stal getimmert in houd, stein en Lijm	380, „„
Meubelen en Huisraad	46, „„
Totaal generaal der schaden	17165, „„

Alle deze ongelukkige Menschen slachtoffers van dezen brand zijn door dit ongelukkig toeval in eenen droevigen toestand en hun verlies is te grooter als zijnde niets tegen brandschade verzeekerd, en zijn waardig de vaderlijke mildadigheid van Zijne Majesteit den Koning.

De ongelukkige Eigenaren van dezen brand zeggen van deze goederen te betalen de navolgende belastingen:

Horsmans Jan Mathias voor grondbelasting	fl. 1,32
„ „ „ „ personeel	„ „„„
Willem Hijraads	„ „22
Te zamen	fl. 1.54

Wij verzoeken om aan deze persoonen te verleenen restitutie van vorenstaande Belastingen.

Van welk alles ik heb opgemaakt dit proces-verbaal het geene den Heere Burgemeester en tevens de Heere Schatters met mij hebben onderteekend op jaar, maand en dag als hier boven is omschreven.

(Was geteekend:) De Controleur

de Schwaarts.

Von Furth, Burgemeester.
J. W. Schoenmaekers.
L. Beugels.
J. Berghems, Bouwmeester en Schatter.

Oudtijds ontleenden de *plaatsnamen* meestal hunnen naam aan den eigenaar dier plaats, of wel aan hunne ligging, hetzij op eenen berg, in een dal, aan een rivier of beek, enz. Waaraan *Cardenbeek* evenwel zijnen naam te danken heeft, weet ik niet. Staat de uitgang *beek* misschien in verband met de beek, die in de nabijheid van Cardenbeek ontspringt, de zoogenaamde „*Zevensprong*”, in de volkstaal „de Spreung”, — en waar vandaan komt dan *Carden?* of wat beteekent dat woord?

Als bijzonderheid vermeld ik hier tevens de verschillende schrijfwijzen van *Cardenbeek*, gelijk ik ze in geschriften heb ontmoet.

Cardenbeek, Cardenbeeck, Cardenbeke, Caardenbeek, Cardenberg, Cartenberg, Cartemich, Caardemig, Cartemberg, Cartembeek, Kardenbeek, Kaardenbeek, Kaartemig, Kaardemig, Kaartemich, Katemich, Kademich.

De uitgang *borg* heeft volstrekt geen recht van bestaan, aangezien *borg* een *burg* of *burcht* veronderstelt, waarvan hier hoege-

naamd geene spraak kan zijn. In de volkstaal is de naam der hofstede *Caardemig;* en dewijl volgens de oudste schrijfwijze, dat woord met eene *C* begint, heb ik mij daaraan gehouden, en zal daarom steeds schrijven *Cardenbeek.*

Wordt *Climmen* sedert het begin der vorige eeuw met eene *K* geschreven, dan ontleent deze schrijfwijze haar recht van bestaan gewis aan de hooge ligging van de kom des dorps, deze immers is, — van welken kant ook — niet te bereiken zonder te *klimmen.*

J. H. XAV. HORSMANS,
Rustend Priester te Heerlen.

Stamboom der familie HORSMANS van CARDENBEEK, beginnend met de ouders van Jan Mathias Horsmans (den Oude), en eindigend met diens klein-kinderen uit zijn 1ste en 2de huwelijk.

Joannes Walterus HORSMANS
gehuwd met
Maria Catharina JACOPS.
Hunne kinderen waren:
JOANNES WILHELMUS; JOANNA CATHARINA; JOANNES MATHIAS (de Oude); MARIA JOANNA.

JOANNES MATHIAS (de Oude) was in 1ste huwelijk gehuwd met
ANNA ELIS. STASSEN.
Hunne kinderen waren:

JAN MATHIAS;
gehuwd met
ANNA CATH. HUB. RHOEN.
Hunne kinderen zijn:
Jan HENDRIK Hubert,
JAN Mathias,
JOANNA Cath. Hub.,
Anna Elis. HUBERTINA,
Maria JOSEPHINA Hub.,
Pieter Math. HUBERTUS,
Hendrik JOSEPH Hub.,
Jan Mathias LEO,
Maria Hub. PHILOMENA,
Mar. Jos. EMELIA,
Jan Hub. XAVIER.

JOANNES WALTERUS —
(geb. 1805, overl. 1806)

en JOANNA CATHARINA,
gehuwd met
Jan Joseph HEUSCH.
Hunne kinderen waren:
Maria JOSEPHA,
JAN MATHIAS,
Jan Hub. LEONARD, en
Mar. Hel. TERESIA.

JAN MATHIAS HORSMANS (de Oude) was in 2de huwelijk gehuwd met MARIA ANNA HABETS.
Hunne kinderen waren:

JAN MATHIAS HORSMANS
gehuwd met
EUGENIA TISSEN.
Hunne kinderen zijn:
Valerie,
Jules,
Virginie,
Maria, †
Jerome,
Elisabeth,
Eugène,
Arthur,
Eugenie,
Julia, †

en ANNA MAR. CATH. HUB. HORSMANS
gehuwd met
Johan Leonard Mathias LUCHTMANN.
Hunne kinderen zijn:
Emmanuel, †
Victor, †
Eugenie, †
Alphonse,
Richard,
Charles, †
Isidore,
Virginie,
Henriette.

Rechten van het kasteel Liedberg.

Het handschrift, dat hierna in druk volgt, is afkomstig uit het archief van het kasteel Well, niet ver van de Maas bij Venraai gelegen in het vroegere Overkwartier van Gelre. Het is geschreven met een duidelijke hand van het begin der 14[de] eeuw, op twee aan elkander genaaide stroken perkament van 18 c.m. breedte en respectievelijk 42½ en 33 c.m. lengte. Deze rol perkament is met verscheidene stukken betrekking hebbende op het kasteel Liedberg (1) in het archief van het huis Well bewaard geworden, doordat eenige achtereenvolgende bezitters van het huis Well Liedberg met toebehooren van den aartsbisschop van Keulen in pandschap hebben gehouden.

De oorspronkelijke interpunctie van het handschrift is behouden.

Nader volgt een korte geschiedenis van het kasteel Liedberg:

Oorspronkelijk eene bezitting van het geslacht van dien naam, kwam het in het midden der 12[de] eeuw door huwelijk van Elisabet, dochter van Herman van Liedberg, met Gerrit van Randerath in het geslacht Randerath.

Reeds in 1241 verpandde Lodewijk van Randerath deze bezitting aan het Domkapittel te Keulen. Kort daarop moet Liedberg aan den graaf van Gulik zijn overgegaan, want in 1273 draagt deze het op aan koning Rudolf van Habsburg en ontvangt het

---

(1) Kasteel en dorp Liedberg liggen in het regierungsbezirk Dusseldorf, kreis Gladbach.

weder in leen. In 1279 geeft gravin Ricardis van Gulik met haar zoon het kasteel met toebehooren aan den Keulschen aartsbisschop.

In 1302 verpandde deze het weder voor 5 jaar aan koning Albrecht, daarna verbleef Liedberg voor eeuwen in Keulsch bezit. De aartsbisschop stelde er een ambtman aan en voorzag het van garnizoen. Dit ambtmanschap werd van het begin der 15[de] tot tot het midden der 16[de] eeuw door een lid van het geslacht van Merode waargenomen. Langzamerhand schijnt de verhouding van den ambtman tot den aartsbisschop veranderd te zijn in dien van pandheer.

Johan Scheffart van Merode huwde 1532 met Irmgard van Wisch, hij overleed kinderloos in 1539. Zij hertrouwde met Georg, graaf van Limburg Stirum, waaruit twee kinderen geboren werden, Herman Georg en Maria.

Bernard Albert, graaf van Limburg Bronkhorst Stirum, kleinzoon van Herman Georg, huwde in 1626 met Anna Maria, dochter van graaf Henric van den Berg en werd na den dood van haar vader (die 1624 Well gekocht had van Adriaan Balthasar van Vlodorp) vrouwe van Well (1).

In 1654 heeft de aartsbischop van Keulen Maximiliaan Henrik van Beijeren het kasteel met toebehooren weder ingelost.

In 1798 na de komst der Franschen in deze gewesten werd Liedberg bij het kanton Neersen ingedeeld en het kasteel verkocht, na in handen van verschillende eigenaars geweest te zijn, kwam het in bezit van de vrijheeren Furstenberg.

De geschiedenis van Liedberg, zoo rijk aan afwisseling, waarmede men indien deze breedvoerig werd verhaald, boekdeelen zou kunnen vullen is voor het grootste gedeelte overgenomen uit Kunstdenkmäler der Rheinprovinz, deel III, bladz. 490, waar tevens platte gronden en afbeeldingen van dit oude en merkwaardige kasteel te vinden zijn.

Bennebroek. P. N. v. DOORNINCK.

---

(1) Haar 2de dochter Juliana Petronella van Limburg Stirum, die huwde met Henri graaf de Pas, markies de Feuquières, heer de Habrunières, erfde Well na haar dood.

¶ Nota. Dit is dat recht . dat dat huis van Leydberg behalden hait to Cleynenbruche . van mans gedenken . inde van wails tiden . na wisungen der scheffen van Cleynenbruche . inde ouch der lenlude . inde der alderen . de up dat huis to Leydberg gehoren . na allen hercomen.

In den eirsten . dat der clocken slach van Cleynenbruche . behurt deme huis van Leydberg to . inde anders neymanne.

vort

Item . in deme seilhove (1) to Cleynenbruche mach der drosete van Leydberg al jaers . drii hogedinge besitten inde dingen . inde vort so wa he wilt dingen . in deme dorpe to Cleynenbruche . inde anders neyman.

vort

Item . So wat binnen deme seilhove . inde entbinnen sinen pelen gescheit . id si doitslach . swert of metz getogen . of wafengeschrey . of wunden geslagen . dat sal dir drosete van Leydberg richten . inde anders neyman.

vort

Item . weirt sagge . dat morder of deif . eymanne untlepe . inde fluwe up den seilhof . den morder of deyf . en sal neyman aengrifen . dan mit willen des droseten van Leydberg.

vort

Item . de huntschaf van Cleynenbruche . inde de huntschaf (2) van Rothusen de gevent samen eynen scheffen an de greiflige banc . as deme huse van Leydberg siin recht to behalden . inde den anderen dat ere.

vort

Item . dese selve twa huntschaf vurgeschreven gevent twene hunnen an de greyflige banc . de solen wrugen (3) . so wat wruchber is.

Item . So we . van disen twen huntschaffen . up eynen dincligen dach in deynste were des huis van Leydberg . up den

---

(1) seilhof = sal of sadelhof = vrije hoofthof.

(2) honne of hunne = richter onder den graaf; huntschaft = gebied van zulk een richter.

(3) wrugen = gerechtelijk onderzoeken.

selven en mach man en geynen schaden driven . of he dat bewisen kan.

Item . So wat in der gemarcden gescheit . inde in der gemeynden . as wiit as Butger kirspel is . uter deme busche . inde alle de heymgate bis an dat uterste valder . dat hait te richten dat huis van Leydberg want id is eÿn holtgreve over de gemarcde . inde over de gemeynde . inde so wat da inne gescheit . id si van pelingen . of van holt hauwen . of van tunen us te rupen an deme sime . inde so wat eymanne da inne gescheit . dat sal allic dat huis van Leydberg richten . us gescheiden . quattuor . punten . de dat huis van Hilkerode inde der here van der Dicke solen richten . as den doitslach . inde offen wunden . eyns ledis lanc . an deme rechten vingere neiste deme dumen . inde swert of metz getogen . inde offenbaer wapengeschrey (1) . Und daerenboven en solen den van Hilkerode und heer van der Dicke gheynen leyman des huses van Ledebergh borchtzuchten an der ghryfliche banc tzo Cleynenbroche.

Item dese vurgeschreven twa huntschaf . der leyman eyn . so wilger dat were dat deme eyn ungelucke gescheide . dat he eynen man doit sloge . of dat he sinen liif verworte . so mogen de van Hilkerode inde der here van der Dicke of ir amptlude van eren wegen vur des hof de den mort gedaen hedde comen . inde slaen vur den hof eynen pail . inde si solen slaen dri slege . inde neit me . inde so wie vele inde so wie ducke si me slugen . dan dri slege . al so ducke weren si weddet deme huis van Leydberg.

Item dar sal comen der amptman van Leydberg . inde sal brengen . V . marc paymens eynen alden haller vur eynen penninc . de maggent . XL . schillinge Brabanths . dat gelt sal men legen up den pail . inde dat gelt mogen nemen dat huis van Hilkerode inde der here van der Dicke . so enhant si dan en geyn recht me da an . so sal dat huis van Leydberg des hoifs inde gudis sich underwinden inde dar an grifen . inde benaden dan de erven.

Item of de van Leydberg den morder hedden gevangen . den

(1) De volgende 24 woorden zijn later bijgeschreven met inkt die verbleekt is.

solen si setten . in den vurgeschreven seilhof . inde halden den tewers over de nacht . so solen de van Hilkerode inde der here van der Dicke den man holen . so solen de van Leydberg un den man leveren inde reiken.

Item dat huis van Hilkerode inde der here van der Dicke . inde ere amptlude solen en gheynen man aen grifen up sunderen gude des huis van Leydberg . van desen vurgeschreven twen huntschaffen . id en si mit urlove des amptmans van Leydberg.

Item dese vurgeschreven twa huntschaffe . ir sunderin (1) erve . dat is beleynt van deme huis to Leydberg . da si eren zins af geldent to Cleynenbruche up de banc . da dat huis van Leydberg sine sundere scheffen hait . inde dingit des erves recht . id si van erftalen . of van pelingen . of van holte . dat up deme sunderen erve gewasen si inde of eyman deme anderen siin erve af eyre . dit sal alt eyn huis van Leydberg richten mit sinen vurgeschreven scheffen . inde anders neyman.

Item so we nedervellich wirt in desen gedinge . id si van erve of van pelingen dat wedde (2) is . VIIJ . schillinc Brabants . inde dat dalis wedde . XII . penninge.

Item de koter de sittent in desen vurgeschreven twen huntschaffen . de solen jaers . drii hogedingen huden . inde neit me . an der greyfliger banc.

Item dat huis van Leydberg hait eyn recht binnen deme dorpe van Boitgen . inde hait eyn huis da staen binnen sinen veir pelen . dat man heist dat speilhus . da inne sal dat huis van Leydberg richten allit dat in der gemarcden . in de inder gemeynden vurgeschreven gescheit . usgescheiden de quattor punten vurgeschreven.

Item dat huis van Leydberg . hait den tol to Cleynenbruche . so we den tol untforen wolde . inde der tolner of der scholtisse navolgde mit den lantluden . in urber des huis van Leydberg . inde al da twist . of swert of metz rupen . of wafengeschrey

(1) sunderin, sundering = elk.
(2) wedde = strafgeld.

geschege . dat en hait neman te richten . dan dat huis van Leydberg.

Item de van Hilkerode inde der here van der Dicke solen van rechte ir gedinge halden up deme gemeynen bruche an des Slummen hoefstat.

(1) Item so mach eyn drossat van Ledebergh of syn amptman bynnen Cleynenbroche und ghemarkede end ghemeynde vorgeschreven . van dem dat um dar van wedervaren mochte als van panden tzo nemen und van brochen us tzo vorderen . wer dat umdat ymant keren wolde so mach hen myt den clockenslagh vorgeschreven navolghen und myt den lantluden in urber des huses van Ledeborgh inde alda twist of swert of mes rupen of wapengheschrey ghescheghe dat en hat neyman te rechten den dat hus van Ledebergh.

Bi allen desen vurgeschreven punten . so willen wir scheffen van Cleynenbruche bliven . inde oft noit geburt . so willen wir me darto doen . wir te samen mit den lenluden van den twen huntschaffen vurgeschreven.

---

(1) De volgende negen regels zijn geschreven met denzelfden verbleekten inkt als de 24 woorden bovenvermeld.

Eene voortzetting der „Annales Rodenses".

Zooals bekend is, eindigen de door den abt Heyendal opgestelde *Annales Rodenses* met het jaar 1700 (1).

Een der kloosterlingen der abdij Kloosterrade is voornemens geweest de Annales te continueeren, maar schijnt het niet verder gebracht te hebben dan tot aan het jaar 1703. Althans in het overschot der archieven dier abdij, hetwelk thans in het Klein Seminarie te Rolduc bewaard wordt, bevinden zich vier bladen folio (2), die eene proeve van voortzetting bevatten. Het schrift is van de hand van den bekenden geschiedvorscher Simon Petrus Ernst en de vele doorhalingen en verbeteringen, die door dezelfde hand gemaakt zijn, getuigen ons, dat die voortzetting door hem ondernomen was.

Jammer genoeg is het papier erg gehavend door de muizen, zoodat de afdruk, dien wij hier laten volgen, eenige gapingen vertoont.

De „continuator" licht ons nauwkeurig in omtrent de bronnen, waaruit hij geput heeft; ze bestaan hoofdzakelijk uit stukken van het archief der abdij en uit het dagboek of *diarium* (3), dat geregeld bijgehouden werd.

(1) Zij zijn uitgegeven door E. Lavalleye als tome VII van de Histoire du Limbourg van S. P. Ernst, Luik 1837.

(2) Archief der abdij Kloosterrade. Handschriften, n. 7.

(3) Het *diarium* van Kloosterrade, dat kostbare gegevens voor de locale geschiedenis van Zuid-Limburg onder godsdienstig, maatschappelijk en economisch opzicht bevat, is grootendeels zoek geraakt. Een gedeelte ervan is terecht gekomen in het Staatsarchiet te Dusseldorp. Het loopt over eenige jaren van omstreeks het midden der 18e eeuw.

Zooals men op het einde van het jaar 1702 ziet, was hij ook voornemens de gebeurtenissen te verhalen van het jaar 1703, maar verder dan het schrijven van het jaartal heeft hij het niet gebracht.

W. GOOSSENS.

Een ander gedeelte wordt nog te Rolduc bewaard en gaat van Januari 1685 tot 11 April 1701. (Archief der abdij Kloosterrade. Handschriften, n° 7). Dit gedeelte is evenwel niet origineel, maar een 18e eeuwsch afschrift. Daarbij bevinden zich nog een paar geschonden bladen van het origineel diarium van 30 Aug. tot 14 Sept. 1747 en van 21 Nov. 1747 tot 12 April 1748.

Continuatio ab anno 1701.

1701.

Anni hujus primordia exceperunt rumores belli, quod Caesar sociique Angli, Hollandi et alii magno Ludovico filioque Philippo, Hispaniarum Regi, parabant, ut hunc loco moverent. Jussit ea res abbatem Joannem inde a Martio mense ad 2[am] diem Maji exulare Aquisgrani, ubi licebat esse securo. Excurrit tamen inde huc exeunte Martio salutaturus Petrum Lambertum Le Drou, episcopum Porphyriensem, Sacrarii pontificii custodem, Leodio hac Romam redeuntem. Is ille ipse est cujus supra ad annum 1681 mentio fit, qui, ut sanae doctrinae adamator erat et vindex, gavisus est plurimum aliam plane hic rerum faciem atque ante intueri.

Pro antiqua viri amicitia confluxerant tum etiam huc quatuor canonici Aquensis Regalis Ecclesiae ex Academia Lovaniensi assumpti, videlicet, domini Blanche, Bommersum, De Charneux et Wildt, ultimum illi vale dicturi, quibuscum dominus abbas rursus Aquisgranum concessit.

Advenerant interea in oppidum Rodam ejusque fines quatuor cohortes velitum hispanorum legionis, cui a praefecto, comite de Risbourg, nomen est, quos etsi hospites paucorum dierum (a 25 ad 31 Martii) duros admodum rapacesque experti fuerunt incolae. His nihilominus vexatio haec non dedit intellectum, ut quibus paulo post collibitum fuit insigniter petulantibus esse, quo praetori cum praefecto, quem drossardum vocant, de jurisdictione concertanti. . . . .

. . . .

Augebatur inter haec in provincia nostra militum hispanorum numerus atque inde incolarum calamitas, post veris praesertim

sterilitatem: praeter morem enim frigus per Aprilem mensem tenuit, prodigiique simile numeratur, aethere frigidissimo altam tres quatuorve circiter pedes nivem 28ª ejusdem mensis effusam fuisse. *(Diarium ad hunc diem)*.

Ad haec mala et illud accessit graviora a regio Belgarum gubernatore imperata fuisse tributa, quam quae solvere Ordinibus placuerat. Inde eorum legatus Bruxellas abiit Joannes abbas sub finem Maii, egitque ibi per integrum mensem Junium, parvulo tamen successu, immo nullo ad caput rei quod attinebat. Protrita enim Ordinum libertate, praeter concessa ab iis tributa impositi octies mille floreni brabantici solvendi fuerunt.

Haud parum e re nostra iter istud fuit, exclusa lite nascitura cum D. Cornet, qui tum Bruxellis Sanctiori regis Consilio a secretis erat, seque gerebat ut recitatum testamento heredem Antonio Laurentio d'Elsius, uxoris suae fratri. Hic olim a rege convictor nobis datus pro veteri principum nostrorum jure constituendi hujusmodi congiarium, quod vulgo *pain d'abbaye* vocant. In convictus vicem ex pactione cum piae memoriae abbate Petro centum quinquaginta florenorum brabanticorum pensio quotannis solvenda transiit. Solutio in annos aliquot omissa, tum vero et penitus, postquam nempe Elsius solemnia religionis vota in abbatia Helisemensi apud Brabantos nuncupasset, quod ejus factum non secus ac mortem solvendae pensionis finem afferre necesse erat. Suppetebat etiam unde priorum solvendarum immunitas, etsi minus firme, assereretur. Alia Corneto sententia sedit, postulabatque pensiones omnes tum ante tum post edita vota praetermissas sibi numerari. De re ancipiti post multas colloquutiones consultationesque visum est Joanni abbati cum Corneto sic transigere, ut huic semel, idque intra sex menses, mille quadringentos florenos brabanticos exsolveret, ea conditione, ut sexcentos redderet Cornetus, si rex vivente Elsio alium nobis convictorem designaret. Atque ita lubrica haec controversia confecta fuit eoque facilius ab abbate, quod is solutionem octies ante nuncupata ab Elsio . . . .

. . . .

(Vid.: Instrumentum notarii 18 Junii scriptum, aliaque in archivis asservata II. 15. B. 17. 16. VII. 4. 6. et Diarium ad. d. 4 Julii).

Fuit nihilominus praeter hanc pecuniam Joanni abbati unde

horologium in majori turri, variasque ad monasterium constructiones perficeret *(Vid.: Diarium ad d. 2 Aprilis, initio mensis Junii et sub finem Julii et ad 15 Septembris).*

Sub finem anni jucundum illi accidit quam quod maxime: litteras accipere ab amicissimo sibi Elia a Sancto Alberto, excalceato carmelita, quo secundum Deum auctore olim Namurci salutis suae fundamenta jecerat. Abierat ille abhinc annos XXV in Persiam, ut Armenios haereticos illic magno numero commorantes catholica imbueret fide. Id optime cessit, datusque est ipse recentibus catholicis episcopus Ispahani, quae regni Persarum caput est. At haud diu post gravissimam ab Monophysitarum antistibus doctoribusque auspicio nonnullorum ex Persarum praefectis insectationem sustulit, qua etsi a rege repressa non destiterunt illi quibus poterant astutiis vexare catholicos, quos Muhammedanis maluissent sacris quam nostris addictos. Suasum illi ut irae tantisper cederet, et quas rex ad Europaeos principes dirigebat litteras ipse perferret. Hac igitur caussa Vienniam adventavit, unde 22 Octobris hujus anni ad Joannem litteras dedit plane dignas quae legantur.

1702.

Memorabilis est annus 1702 fide a Philippo rege, nostro autem duce, interposita Ordinibus patriae ab iisdemque accepto solenni sacramento. Id factum Bruxellis est die 21ª mensis Februarii, ubi et Joannis abbas cum ceteris aderat Ordinum Limburgicorum legatus.

Verum haud diu Provinciae nostrae potitus est Philippus rex. Et jam tum in januis erant bella, *bellaque matribus detestata* eo magis nostratibus, quod jussu regis supra decies octies mille . . . . conquisitio facienda esset. Deprecatores se in utroque praebuerunt Ordines, sed nullo operae pretio ad milites conscribendos quod attinet. Dimissi tamen plerique quod aut mariti essent aut justo minoris staturae. Res haec novitate sua magnam immisit in animos perturbationem. Id quoque mense Februario actum est. *(Vid. Diarium ad d. 16 Jan., 6 et 20 Febr.).*

Subsequente Aprili bellum exarsit Caesarem inter et Electorem Archiepiscopum Coloniensem, quod hic, una cum fratre, Bavarorum Duce, a partibus Gallorum Hispanorumque staret. Tum et

mense Maio his bellum ab Hollandis denuntiatur. Inde jam trepidare omnes a vicino milite Juliacensi hostibus foederato. Aliqua etiam facta utrimque hostilia, levia quidem, per quae tamen aliquandiu nemini licuit esse securo. Crevit formido accessu Anglorum Batavorumque et aliorum, quorum incursionem pertulit Falcoburgica regio, nudati illic agri et incolae, nec parcitum templis. Metus tamen ille mox excussus pacta ab hostibus immunitate populationis, ea• conditione, ut inde, quo pabulatum in regiones hasce Leodiensemque prodire possent, tricies mille diaria (quae vulgari vocabulo *rations* nuncupantur) in dies singulos ad castra adveherentur. Imperatum deinde, ut ex Ducatu Limburgico diaria Brandeburgico militi, Hollando autem pabula ex tribus regionibus Cis-Mosanis cederent. Ita his in tractibus, secus ac alibi, praesertim Italiae, hostibus secunda admodum fortuna rerum fuit, Venlona, Ruremunda, Leodio aliisque urbibus occupatis; nostris, quia numero pauci erant, spectatoribus tragoediae. *(Vid. Diarium ad dies 8 Apr., 15, 20 Maji, 5 Jul., 17, 19 Sept., 15, 20 Oct., 26 Dec.).*

Ob haec Joannes abbas per quatuor menses fere continuos ac dein frequenter a monasterio suo absens corpore, spiritu autem praesens fuit, praecipueque vixit Aquisgrani, cui urbi tandem licuit nullius esse partis, quamquam et . . . .
. . . . Ephemerides . . . . .
Mart. 30 Maji, 9 et 15 Dec.).

Atque ita annus iste abiit, ut solet dum bellatur, calamitosus praeterea ex crebris per Provinciam itineribus militum, quorum praefectos nonnunquam tectis nostris excipere oportuit, atque hos inter Hanoverani principis filium natu minimum, quo nihil modestius, humanius affabiliusque erat videre. Substitit in diem quintum, libuitque tum ipsi, tum Sommerfeldio praefecto ac ceteris, etsi a nostra religione alienis, abbatem (cui intime affecti visi sunt) de rebus divinis ad populum verba facientem audire *(v. Diarium ad d. 9 Dec.).*

Ceterum quam fecundus rebus exteris tam domesticarum sterilis fuit annus hic, ex abbatis potissimum longiuscula absentia. Lacunam istam insequens annus explebit.

Ante tamen in illum transeat narratio, non possum quin stupendum humanae pravitatis exemplum hoc anno editum huc

traducam. Quippe deprehensi sunt in Kirchrode, crimenque immane confessi adulter adulteraque, ille annos natus magis octoginta; haec aliquot annis natu minor. Ille multatus exilio; haec linteata cereumque accensum manu gestans, summo sacro die dominica interesse jussa est. *(V. Diarium ad d. 30 Martii).*

1703.

Romeinsch vaatwerk gevonden te Kerkrade en te Houthem-St. Gerlach.

Is het vaatwerk in het algemeen van eene groote beteekenis voor het oudheidkundig onderzoek, het Romeinsch vaatwerk in het bijzonder is vooral nog van belang, omdat het daarbij de beste chronologische leiddraad vormt. „Exacte studie hiervan, zegt Dr. „J. H. HOLWERDA jr. (1), vooral in Duitschland en Frankrijk in „de laatste jaren ondernomen, heeft het zoover gebracht, dat vaak „een enkel scherfje voldoende is om eene vondst op enkele „jaren na nauwkeurig te bepalen. De andere producten der Ro„meinsche kultuur vinden dan vooral in het chronologische raam „der ceramiek hunne nadere dateering". Herhaaldelijk werd dan ook de wensch geuit, dat de vondsten van Romeinsch aardewerk, die vooral in de laatste jaren zeer talrijk waren in het zuiden onzer provincie, nauwkeurig beschreven zouden worden, om als studie-materiaal dienst te kunnen doen.

Om aan dien wensch zooveel mogelijk tegemoet te komen, laten wij hier de beschrijving volgen van eenige stukken Romeinsch aardewerk, die ons tot dat doel eenigen tijd werden afgestaan. De conservator van het Leidsch Museum van Oudheden, Dr. J. H. HOLWERDA jr., heeft de groote vriendelijkheid gehad ze te controleeren en te rectificeeren. Wij betuigen hem daarvoor onzen besten dank.

---

(1) *Nederland's vroegste beschaving. Proeve van een archaeologisch systeem.* Leiden, E. J. Brill, 1907. Blz. 40.

Romeinsch aardewerk gevonden te Kerkrade en te Houthem-St. Gerlach.

Al de stukken zijn afkomstig uit Romeinsche brandgraven. De vijf eerste (zie plaat, 1—5) werden voor ongeveer 25 jaren door den heer Lemmens, aannemer te Kerkrade, gevonden bij het omzetten van leem voor baksteenen en zijn afgestaan aan het Museum van ons genootschap te Maastricht. De vindplaats was een perceel land gelegen in „den Holz", sectie B, n° 2901.

Het vaatwerk, dat erg gehavend is, bestaat uit de volgende soorten (1):

I. Terra sigillata (rood vaatwerk, dat genoemd is naar de ge woonte der fabrikanten om hun naam er in te stempelen).

1. Bord (fig. 1) met schuinoploopenden rand en sterk naar binnen gedrukt bodemvlak. Daarop bevindt zich een nog gedeeltelijk leesbare afdruk van het pottenbakkersmerk, n.l. BOVI I 'T. Wij meenen te mogen aanvullen BOVDVS FECIT. Dit merk komt nog al veel voor (2). Het baksel is zacht, geelrood en bedekt met licht loslatend hoogrood glazuur. Het stamt uit eene laat Zuid-Gallische of Germaansche fabriek. 2de eeuw. Cfr. *Drag.*, fig. 31, *Koen.*, XVI, 28a en *Holw.*, X, 4 en blz. 70.

2. Bakje (fig. 2) van omgekeerden afgeknotten kegelvorm op laag voetje. Baksel zooals boven 2de eeuw. Cfr. *Drag.*, fig. 33, *Koen.*, XVI, 30, *Holw*, blz. 71.

3. Een kleiner bakje (fig. 3) van omgekeerden afgeknotten kegelvorm op een laag voetje. Het pottenbakkersmerk is slecht leesbaar. Van hetzelfde baksel als boven; het behoort eveneens tot de tweede eeuw of later.

4. Bakje (fig. 4) in den vorm van een halven, om het midden ingesnoerden bol. Vorm, die voorkomt in het latere deel der eerste eeuw en in de volgende eeuwen. Van hetzelfde baksel als boven. Cfr. *Drag.*, fig. 27, *Koen.*, XIV, 10, *Holw.*, blz. 71.

---

(1) Wij volgen de indeeling van het in de vorige noot genoemd werk (blz. 69—84). Een aantal platen met fraaie afbeeldingen dienen tot opheldering. Wij citeeren dat werk verkort: *Holw.*, met nummer van plaat en afbeelding, eveneens citeeren wij op dezelfde wijze K. KOENEN. *Gefässkunde der vorrömischen, römischen und fränkischen Zeit in den Rheinlanden.* Bonn. 1895. Voor de terra sigillata citeeren wij het opstel van H. DRAGENDORFF, *Terra sigillata. Bonner Jahrbücher.* 1895. Heft. XCVI u. XCVII, blz. 18—155.

(2) Zie *Corpus Inscriptionum Latinarum.* Vol. XIII, Pars, III, Fasc. 1, p. 162, n. 347.

II. Mat beschilderd vaatwerk.

Urn (fig. 5), cylindervormig, het beneden gedeelte vernauwt zich tot een klein voetje en is versierd met arceeringen. De overige versiering bestaat uit reliefs in barbotine (= opgelegd kleiornament): haas — ree — hond, waartusschen hartbladeren. De vorm dezer urn komt in zwang in den loop der tweede eeuw. Zie *Holw.*, XI, 15 en blz. 78. De beschildering heeft op vele plaatsen los gelaten, zoodat het wit baksel te voorschijn komt.

De vijf stukken waren bijeen gevonden en behoorden dus tot één Romeinsch brandgraf uit de tweede eeuw. Het komt ons derhalve waarschijnlijk voor, dat er in dien tijd te Kerkrade, of in de onmiddellijke nabijheid, eene Romeinsche nederzetting bestond. Te verwonderen behoeft ons dat niet, omdat ook in de aangrenzende gemeenten Romeinsche oudheden gevonden zijn. In verband met het Romeinsche gebruik om langs de groote wegen de dooden bij te zetten, meenen wij tevens te mogen besluiten, dat de oude weg, die langs de vindplaats, van Kerkrade regelrecht naar Herzogenrath, liep en in Middeleeuwsche documenten onder den naam van „heerbaan" voorkomt, vermoedelijk ook tot de tweede eeuw opklimt en derhalve een Romeinsche weg is geweest.

De zes overige stukken (zie plaat, 6—11) werden voor een tiental jaren gevonden te Houthem-St. Gerlach, in het gehucht Broekhem, in den tuin van één der huizen, die tusschen den provincialen weg en het spoor gelegen zijn, ongeveer ter plaatse, waar het spoor den voormaligen Romeinschen weg Tongeren—Keulen snijdt.

De vondst bestond uit een groot aantal stukken, waarvan de meeste, die betrekkelijk gaaf waren gebleven, in het bezit zijn van Dr J. Nagant, leeraar te Rolduc, die ze, met uitzondering van een grooten wrijfschotel van ruwwandig aardewerk, eenigen tijd ter beschrijving aan ons overliet.

Wij rangschikken de zes stukken als volgt:

I. Terra sigillata.

Deze is van een zacht geelrood baksel met donkerrood glazuur, dat zeer gauw loslaat; ze schijnt op de tweede of derde eeuw te wijzen.

1. Bord (fig. 6) met schuinoploopenden rand en sterk naar

binnengedrukt bodemvlak, waarop zich een pottenbakkersmerk bevindt, waarvan nog eenige letters leesbaar zijn: V   I IS. Dr. HOLWERDA jr. completeert: VITALIS, een merk, dat zeer veel voorkomt ([1]), Cfr. *Drag.*, fig. 31, *Koen.*, XVI, 28a en *Holw.*, X,4 en blz. 70.

2. Bakje (fig. 7), halfbolvormig op voetje. Komt voor in 't later deel der 1ste eeuw en in volgende eeuwen. Dit is een laat stuk. Cfr. *Drag.*, fig. 40, *Koen.*, XVIII, 23 en *Holw.*, blz. 71.

II. Mat beschilderd vaatwerk.

Urn (fig. 8), met ingedrukten wand, beneden versierd met arceeringen. Ze is erg beschadigd. Waarschijnlijk dateert ze uit het later gedeelte der 2de of uit de 3de eeuw Cfr. *Koen.*, XVI, 9 en *Holw.*, XI, 14.

III. Kruiken en verwant vaatwerk.

De vorm der kruiken is in den loop der tijden nog al aan veranderingen onderhevig geweest. Aanvankelijk waren de drie deelen: hals, buik en standring, scherp van elkaar onderscheiden, doch sinds het laatste gedeelte der 1ste eeuw beginnen die deelen meer en meer in elkaar te loopen. Hals en buik gaan in elkaar over, de buik verkrijgt allengskens eene meer peervormige gedaante en de standring wordt hoe langer hoe kleiner. Van het midden der 2de eeuw tot in de 3de vertoont zich een sterk afwijkende vorm, die langgerekt en eivormig is en waarbij de ronde hals geleidelijk in den buik en van boven in den rand overgaat. Het oor is geheel rondloopend en de standring ontbreekt. In lateren tijd vertoonen zich nog meer afwijkende vormen.

1. Kruik (fig. 10) van een zacht wit baksel en van den bovenbeschreven vorm, die in de latere tweede eeuw tot in de derde voorkomt. Een kleine ribbel begrenst het standvlak. Cfr. *Koen.*, XV,15 en *Holw.*, XII, 4 en blz. 79.

2. Kleine kruikamphora met 2 ooren (fig. 9) van een zacht geelwit baksel. Het rechteroor is afgestooten en verloren geraakt. Daar de kruikamphoren in hoofdzaak precies dezelfde vormveranderingen hebben doorgemaakt als de kruiken, meenen wij dit stuk ook te mogen rekenen tot het latere gedeelte der 2de of tot het begin der 3de eeuw, vooral daar de bewerking niet bijzonder fijn is. Cfr. *Koen.*, XV,16 en *Holw.*, blz. 79, 3°.

([1]) Zie *Corpus Inscript. Lat.* v. XIII, p. III, f. 1. p. 393—396, n° 2062.

IV. Ruwwandig vaatwerk.

Kommetje (fig. 11). Licht geelrood baksel, waarin kleine steentjes; de even naar binnen gebogen wand eindigt zonder eigenlijken rand. Het vertoont een groven laten vorm, die in de derde eeuw voorkomt. Cfr. *Koen.*, XV, 5 en *Holw.*, blz. 83, 10°.

Wat nu de beteekenis der Houthemer vondst betreft, deze wijst er ons op, dat de Romeinsche begraafplaats, die zich langs een groot gedeelte van de voormalige Romeinsche heerbaan van Broekhem tot Strabeek uitstrekt, en de openbare en particuliere collecties met tallooze producten van Romeinsche ceramiek verrijkt heeft (1), vermoedelijk tot in het begin der derde eeuw in gebruik is geweest. Zonder twijfel heeft die begraafplaats gediend voor de Romeinsche bevolking, wier talrijke woningen op de hoogte en in de omgeving van 't Ravensbosch verspreid lagen.

W. GOOSSENS.

---

(1) Zie J. HABETS, *Découvertes d'antiquités dans le duche de Limbourg*. t. I (Notice archéologique sur un cimetière belgo-romain à Broeckhem près de Fauquemont, p. 93—105); t. II (Houthem-Saint-Gerlach, p. 141—145).

GESCHIEDENIS

VAN

HET KLOOSTER EN HET COLLEGE

DER

MINDERBROEDERS

TE RECKHEIM,

VOORAFGEGAAN

VAN EENE BEKNOPTE GESCHIEDKUNDIGE SCHETS
DER DRIE ORDEN VAN DEN H. FRANCISCUS

EN GEVOLGD DOOR

EENE REEKS LEVENSSCHETSEN
DER KLOOSTERLINGEN EN DER OUD-LEERLINGEN
VAN DAT KLOOSTER EN COLLEGE,

DOOR

TH. COENEGRACHT,
AALMOEZENIER VAN HET TOEVLUCHTSHUIS TE RECKHEIM.

EEN WOORD VOORAF.

In onze vrije uurtjes en wandelingen hebben wij ons dikwijls onledig gehouden met het verzamelen en aanteekenen van allerlei wetenswaardigheden over de plaatselijke geschiedenis van het voormalig graafschap Reckheim. Deze aanteekeningen zijn langzamerhand vrij talrijk geworden.

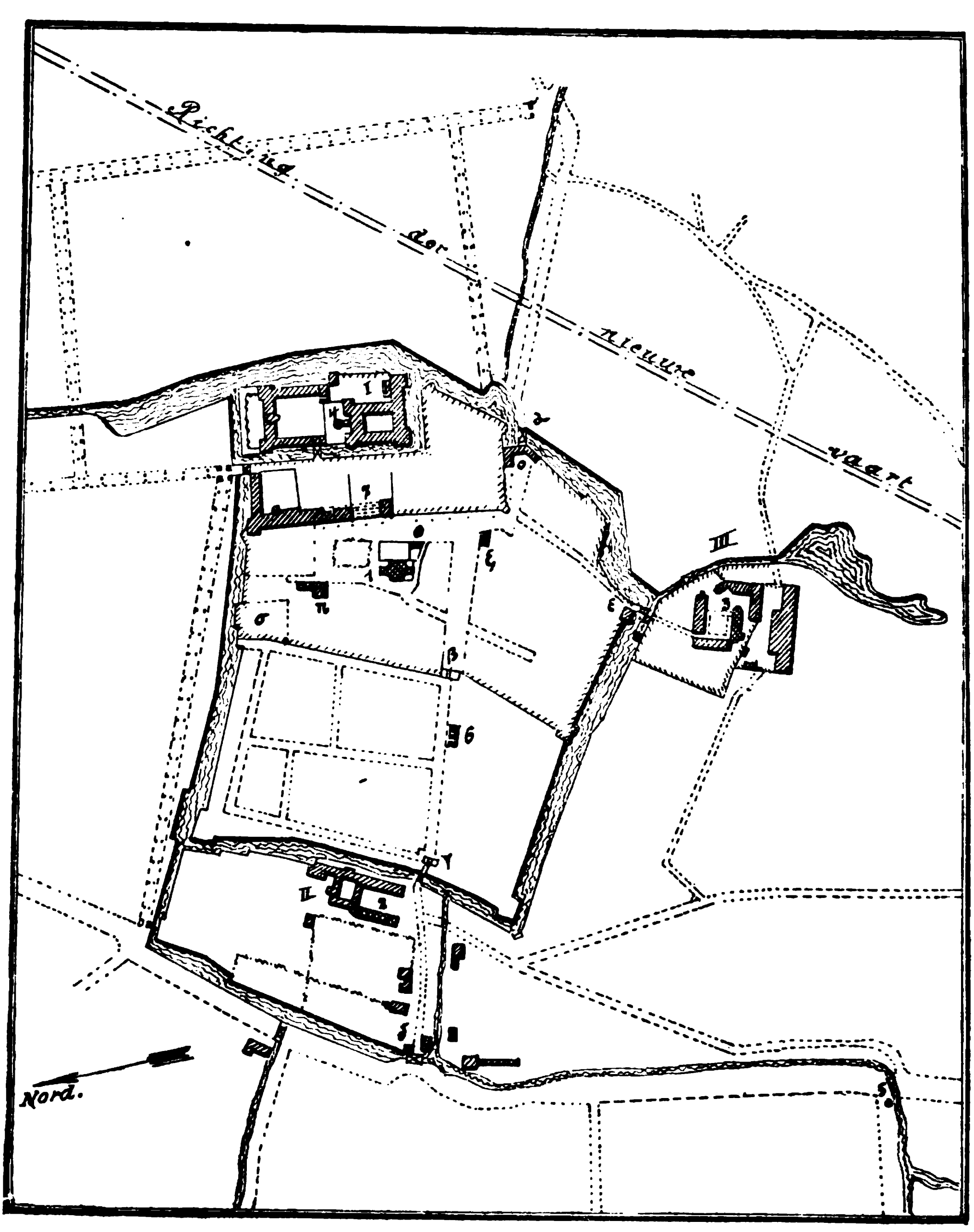
Vele onzer vrienden hebben ons dringend verzocht die aanteekening te ordenen en tot een geheel samen te vatten. Gehoor gevende aan hunne wenschen hebben wij alles, wat wij over de Minderbroeders hebben kunnen ontdekken, vereenigd in dit boekdeel.

't Ging niet zonder moeite, geduld en tijd, doch nu durven wij hopen, menig lezer iets aangenaams, leerrijks en stichtends aan te bieden.

De bronnen voor deze geschiedenis hebben wij op verscheidene plaatsen ontdekt, zoo als: in 't parochiaal archief van Reckheim; de aanteekeningen van koster Vanderhaegen over den Franschen tijd; eenige aanteekeningen, in 't klooster van Reckheim; eenige oorkonden in 't klooster-archief der stad Mechelen; vele bijzonderheden in de parochiën en bij familiën der oude Paters van dit klooster.

Verder heb ik mogen putten aan de bron van het Rijks-archief in Limburg te Maastricht, waarbij ons de heeren A. J. A. Flament, rijksarchivaris, P. Doppler, hoofdcommies aan het Rijksarchief, Jos. de Ras, destijds bibliothecaris dier stad, thans der universiteit van Leuven, en de eerw. heer Jos. Nuyts, thans bibliothecaris van Maastricht, zeer bereidwillig eene behulpzame en ervarene hand leenden. Deze allen bieden wij hierbij daarvoor onze oprechte dankbetuiging.

Grondplan van Reckheim vóór 1800.

- Muren
- Gebouwen
- Kerken
- Straten en wegen.
- Dreven
- Walgrachten
- Hagen
- Waterloopen

1 Parochiekerk
2 Paterskerk
3 Kloosterkerk
4 Slotkapel
5 Kleine kapel
6 Plaats der Carmelietenkapel.
7 Plaats der oude parochiekerk.

I Kasteel
II Recollecten-klooster
III Norbertinersen-klooster.

α Wyckhovenpoort
β Rappepoort.
γ Paterspoort.
δ Maestrichterpoort.
ε Nonnenpoortje.
ξ Herberg - De Keyzer.
θ Gerechtshuis.
o Gasthuis.
π Pastorij.
σ Kerkhof.

Doch wij moeten bekennen, dat wij in ons werk niet zouden geslaagd zijn, zonder de bijzondere hulp van den Z. E. Pater Nieuwenhuizen O. F. M., met zijn rijk en welgeordend archief te Weert, en zijn wonder geheugen, en die van zijnen jongen Eliseus, reeds met zijnen mantel bekleed, den Z. E. Pater Silverius Breidtfeldt. Beiden hebben ons allerhande en belangrijke documenten betrekkelijk het klooster te Reckheim en deszelfs bewoners ter inzage voorgelegd, en menigmaal de schakels van ons verhaal verbonden en talrijke leemten aangevuld. Beiden bieden wij daarvoor onzen eerbiedigsten en hartelijksten dank aan.

Men zal opmerken, dat wij geen misbruik gemaakt hebben van aanteekeningen aan den voet der bladzijden: wij vermenen dat wij in den tekst zelven, daar waar het noodig was, de bronnen voldoende hebben aangeduid en dat de lezer gemakkelijk voor het overige kan gissen, dat datums, namen en bijzonderheden geput zijn aan de bronnen waarvan daar sprake is.

Men zal ook bemerken, dat wij dikwijls bijzonderheden hebben aangehaald. Doch die ze ons mededeelden waren van oordeel, dat zulke zaken in menigen familiekring (wien ze rechtstreeks aangaan) welkom zouden zijn: die zienswijze schijnt ons juist en gewettigd toe.

Het plan in den titel aangeduid is wel wat breedloopig, doch wij hebben gemeend dit zoo te moeten stellen, om vele zaken, die aan de vergetelheid verdienen ontrukt te worden, te kunnen aaneenknoopen.

Onze leus is hier: „Sparsa et neglecta coegi, colligite fragmenta". Wij koesteren de hoop, dat wij hierdoor aan meer dan eenen lezer belang zullen inboezemen, en anderen aanzetten om ook de wetenswaardige historische feiten hunner omgeving op te sporen en in schrift te stellen.

Wij maken hoegenaamd geene aanspraak op den naam van geschiedschrijver of letterkundige, doch doen met betrouwen een beroep op het geduld en de welwillende toegevendheid van den achtbaren lezer.

EERSTE DEEL.

BEKNOPTE GESCHIEDKUNDIGE SCHETS

DER

DRIE ORDEN VAN DEN H. FRANCISCUS VAN ASSISIË.

I. Inleiding.

Alvorens met de geschiedenis van het klooster der Minderbroeders te Reckheim te beginnen, achten wij het noodig een woord te schrijven over de groote kloosterorde van den H Franciscus, in haar geheel beschouwd. Doch, dit slechts om den lezer een juist denkbeeld te geven van de geheele Orde en tevens van hare eigenaardige namen en instellingen, die wij dikwijls in den loop dezer verhandelingen zullen ontmoeten.

De nakomelingen van den Heiligen Franciscus vormen voorzeker eene der talrijkste kloosterfamiliën van de H. Kerk. Die familie is verdeeld in verscheidene vertakkingen, alle aan denzelfden stam gegroeid, alle even vast aan hem gehecht.

Hoe ze ook heeten, hoe ze ook leven, hoe ze ook gekleed gaan, alle leden daarvan zijn en blijven Franciscanen, kinderen van denzelfden Aartsvader; alle vertakkingen zijn door de Heilige Kerk goedgekeurd en gezegend. Verscheiden door den voornaam, zijn zij

één door hun familienaam; ettelijke trekken verschillen, die het eene kind van het andere onderscheiden, de familietrekken blijven.

II. Oorsprong der drie regels.

De heilige Franciscus werd te Assisië, provincie Umbria in Italië, in 't jaar 1182 geboren. Op 24 jarigen leeftijd nam hij het vaste besluit geheel voor God te leven. Hij begon alsdan eene wonderbare levenswijze, den tijd bestedende aan de oefening van gebed, versterving, de heldhaftigste naastenliefde en strengste armoede. Weldra wilden eenige zijner stadgenoten zijn voorbeeld navolgen; hij schreef hun eene zeer strenge levenswijze voor en zóó ontstond in 1209 de orde der *Minderbroeders*.

Deze mag niet verward worden met de orde der *Minimen*, later door den H. Franciscus a Paula gesticht. De H. Franciscus van Assisië schijnt de opkomst dezer orde voorzien te hebben, toen hij zijde: „Ik noem u Minderbroeders; komen er andere die zich Minimen noemen, dan zult gij de mindere onder de minsten zijn: „si veniant alii qui se minimos dicant, dicite vos minores minimis".

De orde telde reeds een zeker getal leden, toen de H. Franciscus op den 16n April 1210, met zijne eerste gezellen door den Paus Innocentius III in gehoor ontvangen werd en mondelings diens goedkeuring ontving: op dien dag legden alle deze broeders met hunnen heiligen Stichter, te Rome hunne plechtige geloften af in handen van den Paus zelven.

De Heilige stichtte in 1212 eene *tweede orde* voor vrouwen, onder de leiding van de heilige Clara. Deze orde is alom verspreid en bekend onder den naam van *Clarissen* of *arme Clarissen* (1) en volgt den regel van H. Franciscus zonder eenige verzachting. In deze orde kwamen later verschillende takken.

Omstreeks 1260 vinden wij de *Clarissen-Urbanisten*, die ook den regel van den H. Franciscus volgen, maar met de verzachtingen door Paus Urbanus IV aangebracht en met toestemming tijdelijke goederen te bezitten.

---

(1) In België zegt men Arme Claren.

Nog later komen de *Clarissen-Colettinen* voor, die den regel der H. Clara nakomen, met de strenge verordeningen der H. Coleta.

De Gelukzalige Beatrix de Sylva stichtte in 1489, ter eere der Onbevlekte Ontvangenis van Maria, eene kloosterorde met den regel van den H. Franciscus en onder het bestuur der Paters Minderbroeders. Deze kloosterzusters zijn bekend onder den naam van *Conceptionisten* (1).

In 1501 werd nog eene orde van kloosterzusters gesticht door de gelukzalige Joanna van Valois, koningin van Frankrijk en den gelukzaligen Gabriël-Maria; ook deze werd onder het bestuur der Minderbroeders gesteld en kreeg den regel van den H. Franciscus, met den naam van *Annonciaden*.

Deze twee laatste congregatiën zijn niet rechtstreeks verbonden met de orde der H. Clara.

Eindelijk, in 1540, stichtte de Eerwaarde Moeder Maria Longa te Napels een klooster van Clarissen, die zij den eersten regel ter onderhouding gaf, met eenige bijzondere statuten daaraan toegevoegd door de Paters Capucijnen; alzoo ontstonden de *Capucijnessen*.

De H. Franciscus riep nog eene *derde stichting* in het leven, waarin diegenen werden aangenomen, die, zonder de wereld te verlaten, tot zekere mate zijne versterving en zijne zelfverloochening willen navolgen, hetzij in den huwelijken, hetzij in den maagdelijken staat.

Deze derde regel was weldra door eene menigte broeders en zusters aangenomen: pausen, bisschoppen, koningen, edellieden, zoowel als wereldsche priesters, eenvoudige burgers of arme landlieden, volgden de voorschriften van den heiligen Aartsvader.

Alhoewel deze *derde regel* oorspronkelijk alleen geschreven werd voor die in de wereld bleven, was hij nochtans de aanleiding tot het ontstaan van een groot getal kloosters, waarin broeders of zusters een gemeenschappelijk leven aanvaardden. Wij vinden deze overal verspreid en onder verschillende namen bekend, als Franciscanen en Franciscanessen, Penitenten, Bruine Broeders, Zwartzusters, Grauwzusters, Recollectinen, Derde ordelingen en meer

(1) Te Weert heeft het klooster der derde orde van Penitenten den *titel* van Conceptionisten aangenomen.

andere. Zij bewerken hunne eigene zaligheid door het onderwijzen der kinderen, het verplegen der zieken, het verzorgen van krankzinnigen, het opvoeden der weezen, het zorgen voor ouden van dagen, kortom door allerlei werken van barmhartigheid.

Over deze twee laatstgenoemde Regels zullen wij niet langer uitweiden, 't zou ons te ver voeren en ons doel doen missen, doch de eerste orde vraagt nadere en meerdere gegevens ter oorzake harer menigvuldige namen en vertakkingen.

III. Geschiedenis van de eerste orde tot aan hare verdeeling.

Om de verschillende benamingen en vertakkingen dezer orde, die wij in den loop dezer geschiedenis ontmoeten, goed te verstaan en uit te leggen, moeten wij de twee oorzaken, die ze voortbrachten, goed in acht nemen:

1° de strekking der orde,

2° de tijdsomstandigheden.

1°. *De strekking der orde.*

De orde van den H. Franciscus bleef gedurende eeuwen vereenigd, onder denzelfden overste en denzelfden algemeenen regel. Doch van 't begin af bestond er in de orde eene dubbele strekking; aan de eene zijde waren de broeders der strengste regeltucht, die de volstrekte armoede van den H. Franciscus omhelsden; aan de andere zijde, de broeders van den zachteren regel met aan hun hoofd Broeder Elias van Cortona.

Deze trachtte reeds in het leven van den H. Franciscus, verzachting in de onderhouding der volstrekte armoede in te voeren, maar de heilige Stichter weerstond altijd aan die strekking en verijdelde immer de pogingen.

Toen de heilige Franciscus gestorven was, volgde Hem broeder Elias, een man van groot vernuft en wetenschap, als algemeen overste op. Deze begon dan voor goed en met meer gevolg, omdat hij alsdan alle gezag bezat, met zijne verzachting in zake van armoede in te voeren. Hij scheen overtuigd te zijn van twee

zaken: ten eerste, dat die strenge, volstrekte armoede niet altijd kon onderhouden blijven; ten tweede, dat vele leden der orde, verzachting in dat punt verlangden. Een zeker getal kloosterlingen deelden zijne zienswijze; doch van den anderen kant zien wij den heiligen Antonius van Padua, Cæsarius van Spiers en met hen, verreweg de meeste kloosterlingen als verdedigers der strengere onderhouding van den regel optreden.

De zaak werd reeds in 1230 aan 't oordeel van den Paus Gregorius IX onderworpen. Deze benam alle macht aan Broeder Elias, maar stemde toch toe in zekere verzachting der armoede, die dan ook door een gedeelte der kloosterlingen aangenomen werd.

Zóó begonnen de moeielijkheden van 't begin der orde af en 't brandpunt was altijd de uitlegging en de toepassing van 't zesde hoofdstuk van den regel: „Fratres nihil sibi approprient, nec domum, nec locum, nec aliquam rem, sed tamquam peregrini et advenæ in hoc sæculo in paupertate et humilitate Deo famulantes, vadant pro eleemosyna confidenter".

Van toen af ontstonden twee soorten van *observantiën*, of als men wil, twee manieren van den regel te volgen in zaken van armoede: eene zachtere en eene strengere. Er kwam geene scheuring, nochtans vormden zich daardoor verscheidene congregatiën, die eenige bijzondere statuten aannamen.

Wij willen hier in 't kort eenige dier congregatiën aanduiden:

Zóó ontstonden de *Cesarinen*, die broeder Cesar van Spiers als hun hoofdleider erkenden. Deze congregatie verdween tijdens het bestuur van den zaligen Joannes a Parma;

De *Celestinen* of *arme eremieten Celestinen*, naar den naam van den heiligen Paus Celestinus V, die ze goedkeurde. Deze congregatie werd door den Paus Bonifacius VIII opgeheven;

De *Clarenen*, die zich omstreeks 1302 eerst vestigden op den oever der rivier Clareno, nabij Ancona, en een soort van kluizenaarsleven leidden. Zij sloten zich in 1517 bij de onderhouding aan, tengevolge van de Bulla van Paus Leo X;

De *Coletanen*, die de statuten, in 1412 ingevoerd door de heilige Coleta, aannamen en in onze Belgische provinciën onder anderen zeer streng leefden;

De *Amadeanen*, door broeder Amadeus de Sylva omtrent 1460 vereenigd, om den regel zoo streng mogelijk na te leven;

De *Soccolanten*, die houten sandalen droegen;

De *Caperolanen*, naar Petrus Caperolus genaamd; en meer andere kleinere congregatiën, die evenals al de overige, vóór en na, in den loop der eeuwen verdwenen of opnieuw in de groote orde versmolten werden.

Dit alles geeft een denkbeeld van de menigvuldige kleine hervormingen, die in den loop der tijden ontstonden. Maar men mag niet vergeten, dat alle die congregatiën hun bestaan te danken hadden aan den ijver om de strenge regeltucht te bewaren niettegenstaande dat zij alle, alhoewel op zekere manier van de overige leden der orde verschillend, toch nooit van haar scheidden en dat hunne bijzondere oversten altijd van den algemeenen overste afhankelijk bleven.

2°. *De tijdsomstandigheden.*

De tweede oorzaak is te zoeken in de droevige tijdsomstandigheden en de allergrootste gevaren, waarin de Heilige Kerk zich bevond in de drie eerste eeuwen van 't bestaan der Minderbroedersorde. Als men die goed overweegt, verstaat men gemakkelijk hoe lastig het moest zijn, destijds veel meer dan heden, om eene zoo groote orde, duizenden van leden tellende, over de gansche wereld verspreid, te besturen en in hare volkomene eenheid te bewaren. De reizen, toen lastig en vol gevaren, duurden soms maanden lang; de wegen waren slecht en onveilig; briefwisseling of geregelde betrekkingen konden niet bestaan De wereld was verbrokkeld in eene menigte koninkrijken en kleine vorstendommen, die malkander gedurig te vuur en te zwaard aanrandden. De ketterijen en scheuringen in de Heilige Kerk brachten de droevigste verdeeldheden te weeg. Geen jaar ging er voorbij, of men was getuige van oorlog, opstand, burgerkrijg, strooptochten, de schrikkelijkste bloedtooneelen.

Door dat alles leed de Orde dikwijls zware beproevingen. Hier werden eenige kloosters uiteengejaagd, daar werd de gansche Orde verbannen; ginder werden de kloosterlingen gevangen genomen of gemarteld, elders in de onmogelijkheid gesteld om den regel te volgen; dikwijls werden alle betrekkingen met de oversten af-

gebroken, verhinderd of bespied: zoodat het bewaren der eenheid in de orde en harer strenge regeltucht moeilijk, niet zelden onmogelijk was.

Bewonderen wij des te meer dien forschen stam door den H. Franciscus geplant. Eeuwen lang door de hevigste stormen en orkanen geschokt, blijft hij even pal en krachtig aan alles weerstaan. Oud schijnt de stam, maar 't lachende groen zijner kruin getuigt, dat overvloedig sap hem gedurig een nieuw leven ingiet.

Deze twee historische feiten zien wij altijd gedurende de eerste eeuwen van 't bestaan der orde: inwendig is er in de orde voortdurend eene strekking om de strengste regeltucht te bewaren of te vernieuwen, uitwendig wordt zij bestoken door alle mogelijke vijanden, die list en macht in 't werk stellen, om haar te verdelgen. Door de eerste oorzaak ontstonden alle die congregatiën met strengere strekking; door de tweede ontstond in sommige streken verzachting, soms verzwakking, naar gelang der vrijheid die de kloosterlingen genoten.

Het is vooral in de vijftiende eeuw, dat die menigvuldige scheidingen meer en meer gevoelig werden. En, niettegenstaande een groot getal uitspraken van den heiligen Stoel, kwam er toch geene eigenlijke ware eenheid tot stand. Er was geen land, soms geene provincie, of men vond er twee, drie, zelfs meer Congregatiën van dezelfde orde van St. Franciscus; overal maakte men het onderscheid tusschen de kloosterlingen der strenge en zachtere onderhouding; vandaar dat een schrijver zegt: „ubique erant Minoritae zelosi inter laxos".

Toen besloot Paus Leo X die zaak voor goed te regelen.

IV. Verdeeling der 1ste Orde.

Wij zullen eerst de namen uitleggen van de drie groote takken der orde van den H. Franciscus, die wij in deze geschiedenis zullen aantreffen.

De eerste tak draagt den naam van *Observanten*, afgeleid van 't latijnsch woord „observare", dat wil zeggen „onderhouden", „streng nakomen". Die benaming wordt ontleend van het streng leven dezer kloosterlingen, die den oorspronkelijken Regel van

hunnen heiligen Stichter zonder verzachting altoos volgen en dit wel bijzonder in zake van armoede. Zij mogen niets bezitten, noch goederen, noch renten; zij mogen noch geld, noch erfenissen aannemen; zij doen gelijk de H. Franciscus in den vollen zin van 't woord: zij leven van aalmoezen, „vadant pro eleemosyna confidenter".

De tweede tak wordt genoemd die der *Conventueelen*, naar 't woord „Conventus", dat is klooster. Zoo zegt men conventueele kerk, in onderscheid met collegiale kerk, abdijkerk, parochiekerk; doch hier, waar het woord toegepast is op Franciscanen, wordt het in eenen anderen zin gebezigd. Men noemt deze Conventueelen, in tegenstelling met de Observanten: ten eerste, omdat deze kloosterlingen groote kloosters en prachtige kerken bezitten, die in 't geheel niet te vergelijken zijn met de kleine kloosters en de eenvoudige kerken der Observanten. In Italië vooral valt dit groot verschil in 't oog; en als men de schoone kloosters te Assisië, te Padua en elders, door de Conventueelen bewoond, beschouwt, is men getroffen door de armoede die men ontmoet, bij de Portiuncula-kapel, op den berg Alvernus of in andere eenzame plaatsen door den heiligen Franciscus en zijne eerste volgelingen, nu nog door de Observanten (vandaag noemt men ze kortweg Minderbroeders) bewoond; en men versta goed, dat het volk dien naam, als onderscheiding tusschen de kloosterlingen der strengere en der zachtere onderhouding heeft kunnen gebruiken, reeds vóór dat Paus Leo X hem voor goed in zijne bulla aannam. Ten tweede, omdat deze kloosterlingen, en dit met volle recht en met goedkeuring der heilige Kerk, dispensatiën, privilegiën of voorrechten, in een woord verzachting in de strenge onderhouding van den regel verworven hebben, en dit vooral in het aannemen, dragen en gebruiken van geld en in het bezitten van eigendommen en renten. In dezen zin komt het woord Conventueel nog meer voor in de geschiedenis der kloosters en in het kerkelijk recht, bij voorbeeld als onderscheid tusschen de Camaldulen van strengere en zachtere onderhouding, en bij de Dominicanen, waar die der zachtere levenswijze wel eens Dominicanen Conventueelen genoemd worden.

't Is dan ook bijzonder om deze tweede rede dat de Paus Leo X die benaming bezigde en voor goed aannam.

De derde tak is die der *Capucijnen*, die eerst later ontstond. Zij kregen dien naam, afgeleid van 't Latijnsch woord „Caputium", kap, door welk kleedingstuk hun kleedij merkelijk verschilt van die der overige Franciscanen.

Deze gegevens zijn voldoende, dunkt ons, om de namen te doen verstaan en zullen wij verdere uitlegging ter zijde laten, want vele dier geschiedkundige punten zijn hardnekkig betwist; er is veel vóór en tegen geschreven. Werken, overigens door zeer geleerde mannen uitgegeven, zijn ontsierd door beweringen, toepassingen, zinspelingen, woorden, die nooit uit eene pen hadden mogen vloeien, zoodanig dat dengene die zulks doorleest, onwillekeurig het woord van onzen Goddelijken Zaligmaker: „Boanerges" te binnen komt, en dat men zich niet verwondert de heilige Kerk met haren banvloek te zien dreigen al wie zulke geschillen nog zou durven doen herleven.

Zien wij nu verder de verdeeling der orde. Gelijk wij zoo even zeiden, besloot Paus Leo X alle moeielijkheden voor goed te regelen. Hij ondernam dat werk op dringend verzoek van vorsten en bisschoppen, volgens den vurigen wensch van een groot getal kloosterlingen, en ook, door eigene neiging aangespoord; met het inzicht van door innige vereeniging der Franciscaner familiën en zoo mogelijk, door volkomene eenheid, meer bloei in de orde en meer goed in de wereld tot stand te brengen. Hij beriep dan een algemeene vergadering der orde, die bijeenkwam in 't klooster van Ara Coeli te Rome, in den zomer van het jaar 1517.

Het doel der vergadering: de eenheid der orde, werd door den Paus zelven uitgelegd en hij drong er vurig op aan, dat alle leden hun best zouden doen om die zoolang gewenschte eenheid te bekomen.

De Observanten, of liever de broeders van alle congregatiën met strengere regeltucht, toonden zich bereid tot alles, op slechts éene voorwaarde, de aloude strenge onderhouding moest bewaard blijven.

De broeders der zachtere onderhouding, reeds Conventueelen genoemd, in veel kleiner getal, toonden zich minder inschikkelijk;

zij wilden de dispensatiën en privilegiën bewaren, door de algemeene Kerkvergadering van Constanz in 1415 en later door Paus Martinus V vergund.

Toen verzocht de Pans, dat al wie de privilegiën verlangden, zich uit de algemeene vergadering zouden verwijderen, om eene bijzondere vergadering te houden in 't klooster der XII Apostelen.

Verreweg het grootste getal bleef in Ara Coeli en benoemde toen een algemeenen overste, aan wien Zijne Heiligheid het aloude zegel der orde en den alouden naam Minister Generaal der Minderbroeders toekende.

Diegene, die zich op verzoek van den Paus verwijderd hadden, werden voorgezeten, in naam des Pausen door drie Cardinalen; hunne vroegere dispensatiën en privilegiën werden bekrachtigd, en zij kozen een afzonderlijken algemeenen overste, die den naam kreeg, van Magister Generaal der Minderbroeders-Conventueelen.

Deze Magister moest dan zijne goedkeuring vragen aan den algemeenen Minister der Observanten; maar deze bepaling werd later niet meer vervuld en zoo brak de eenige draad, die de twee deelen der orde nog verbonden hield.

Paus Leo X vaardigde in December van 't zelfde jaar de zoogenaamde bulla der Vereeniging: „Ite et vos" uit, die alles, wat in de algemeene vergadering geregeld was, ten volle bekrachtigde, vooral deze punten:

Alle afzonderlijke congregatiën zijn afgeschaft: Clarenen, Coletanen, Amadeïten, ongeschoeiden van Spanje en Portugal en meer andere, alle van strengere onderhouding, zijn met de Observanten in één lichaam vereenigd; hunne bijzondere statuten en hunne bijzondere namen zijn voortaan verboden; er blijft één regel, en één naam: Minderbroeders, met of zonder het bijvoegsel der Reguliere onderhouding: „Fratres Minores S[i] Francisci Regularis Observantiæ vel simul vel disjunctive nuncupentur".

Zij, de strenge onderhouders, kiezen eenen algemeenen overste, met den ouden naam Minister-Generaal, met den ouden regel; deze algemeene overste moet altijd een lid zijn der strenge onderhouding: „ne caput suis membris difforme appareat".

De broeders der verzachte onderhouding zullen voortaan een afzonderlijk bestaan hebben en een afzonderlijken tak vormen; zij zullen hunne privilegiën en dispensatiën bewaren, eenen alge-

meenen overste kiezen met den naam van Magister of Algemeenen Meester en den naam dragen van Minderbroeders-Conventueelen.

Zoo was dan voor goed aller wensch voldaan en een nieuwe dageraad rees op voor de gansche orde: de oude stam bleef staan met twee machtige takken.

Een woord over het KLEED der Minderbroeders.

De *Minderbroeders* droegen van 't begin af der orde een grijs kleed, aschkleurig, met wit koord en kleinen kraag, die van achteren met eenen punt neerhing en waaraan eene kleine kap is bevestigd; zij gingen blootshoofd en barrevoets met sandalen. „Pannum, griseum quo indui solent fratres de observantia St. Francisci" zoo zeggen de Acta Sanctorum (23 Oct. in 't leven van St. Jan de Capistrano). Zoo bleef het in de eerste eeuwen; later namen de Reformaten, de Recollecten, de Onderhouders van Italië, de bruine kleur, dat is de kleur der boetekleederen, aan. Doch bij de Barrevoeters-Alcantarijnen en de Onderhouders van Frankrijk, Spanje, Portugal en Amerika, bleef de grijze aschkleur in voege.

Heden, volgens de nieuwe constitutiën door Paus Leo XIII goedgekeurd, is de kastanjebruine kleur in de gansche orde der Mindebroeders gebezigd; slechts de kloosterlingen, die tot de waardigheid van bisschop verheven zijn, dragen de grijze kleur.

De *Capucynen* namen dezelfde kleedij aan als de overige Franciscanen met dit verschil dat zij eene veel grootere kap dragen, die aan het kleed en niet aan eenen kraag is vastgenaaid; de kleur van 't kleed is bruin. Paus Clemens VII, in zijne bulla „Zelus religionis", gaf hun toestemming om die groote kap te dragen en ook om den vollen baard te bewaren.

De *Minderbroeders-Conventueelen* dragen een zwart kleed met witte koord, hunne kleine kap is aan een kort manteltje gehecht, dat de schouders dekt en tot op de armen afvalt en van achteren in een punt neerkomt. Zij dragen kousen, schoenen en den gewonen priesterhoed.

V. Geschiedenis der orde na hare verdeeling.

Na de verdeeling kon men overal een nieuwen bloei in de

groote Franciscaner familie bewonderen; 't was alsof haar een nieuwe zegen, milddadig en overvloedig geschonken werd; met recht heeft de geschiedenis dit schoon tijdvak als de wedergeboorte der orde aangeteekend.

De *Conventueelen*, wel is waar, zagen hun getal merkelijk verminderen, omdat vele onder hen, aan hunne privilegiën verzaakten om den zuiveren, strengen regel van den H. Franciscus te omhelzen. Niet alleen enkele kloosterlingen, maar gansche kloosters, zelfs gansche provinciën sloten zich bij de Observanten aan.

Nochtans, deze orde heeft veel goed gesticht in de heilige Kerk en verdient ten volle aller lof en achting. Al zijn de Conventueelen niet verplicht de uiterste armoede van den H Franciscus te volgen, leven zij niettemin in zekere armoede, versterving en gebed en werken zij met grooten ijver voor het goede. Vele onder hen hebben zich verplicht tot strengere boetvaardigheid en zijn daarom bekend onder een naam van Conventueelen-Reformaten.

Zij bezitten het groot klooster van Assisië, waar zij het lichaam van den heiligen Aartsvader bewaren; zij hebben insgelijks het groot klooster van Padua, waar men het lichaam van St. Antonius vereert; sedert Paus Clemens XIV, vervullen zij de eervolle bediening van biechtvaders in de Basiliek van St. Pieter te Rome; daarbij werken zij ook als zendelingen bij de ongeloovige volkeren in Moldavië, Turkije en America.

Steeds hebben zij vele voorname en geleerde mannen voortgebracht; hunne theologanten hebben met groot gezag gewerkt in de kerkvergadering van Trente; bisschoppen en kardinalen zijn uit hunne orde gesproten; drie pausen: Sixtus IV, Sixtus V en Clemens XIV, hebben uit hunne kloosters, St. Petrus' stoel bestegen; de heilige Josephus a Cupertino en de gelukzalige Bonaventura van Potenza, hebben zich door hunnen regel geheiligd en zijn op de altaren verheven.

Sedert de ongelukkige Fransche omwenteling op het einde der XVIII[e] eeuw, heeft deze orde zich niet goed kunnen opbeuren en het getal der kloosterlingen is klein, in vergelijking met dat der Observanten en der Capucijnen: de Conventueelen zijn heden niet meer dan vijftien honderd in getal.

De Observanten, die nu een afzonderlijk bestaan gekregen hadden, begonnen met verdubbelden ijver alles in te richten en

hunne werken uit te breiden. Hun Generaal P. Franciscus Lichetus ving aan met het bezoeken der kloosters en doorreisde Polen, Bohemen en Saxen. De Generaal P. Franciscus Quinones, later tot de waardigheid van Cardinaal verheven, volgde zijn voorbeeld en trachtte zijn werk te voltrekken.

In zijne rondreizen herstelde hij overal het streng leven volgens den regel en nam in zijne orde vele kloosters op, en zelfs gansche provinciën van Conventueelen, die aan hunne voorrechten verzaakten.

Dit alles bracht een nieuw leven te weeg, en 't was alsof de Goddelijke Voorzienigheid op die wijze de gansche orde wilde zuiveren en versterken en zóó voorbereiden om met hardnekkigheid en onverschrokken moed te strijden tegen de opkomende ketterijen der Protestanten.

't Is tegen de Protestanten bijzonder dat de pogingen der Observanten gericht waren. In 't Concilie van Trente zien wij o. a. drie hunner Generalen die zich eenen roemrijken naam verwierven. P. Joannes Calvius, gewezen generaal der orde, werd daar aangesteld als theologant van den Paus; P. Vincentius Lunellus, ook gewezen generaal der orde, vervulde dezelfde bediening als theologant van Keizer Karel V; beiden stierven tijdens het Concilie, en de Cardinaal Pacoecus zeide toen in de plechtige zitting: „hodie defecit concilio vir ex insignioribus ejus; eindelijk de generaal Franciscus de Zamora die er zijn orde vertegenwoordigde en zich om zijne welsprekendheid deed bewonderen.

In die plechtige kerkvergadering werd alles geregeld om de H. Kerk te verdedigen en de ketterij te keer te gaan. De Observanten, zeer talrijk in al de landen door de nieuwe dwaalleer aangetast, spaarden hunne moeite niet; en om hun werken krachtdadig te ondersteunen, gaf de Paus aan den Generaal der orde, P. Vincentius Lunellus, bijzondere macht voor hem en voor zijne kloosterlingen om de ketters met de H. Kerk te verzoenen, (breven: „Capientes" van 25 Aug. 1539, en „Cum tuus ordo" van 1540). Vervolgens zond Keizer Karel V hem naar Duitschland om al het mogelijke te doen tot stichting van den vrede.

Overal vielen de Observanten de valsche propheten der zoogezegde reformatie aan. Wie zal hunne martelaars tellen in Engeland, waar zij aan de dolle woede van Hendrik VIII en zijne

opvolgers weêrstonden? Wie zal hen tellen, die in Duitschland als onverwonnen strijders vielen? In Frankrijk alleen, waren er in den tijd van veertien jaren (1560 – 1574) tweehonderd, die door 't vergieten van hun bloed den palmtak der overwinning verwierven.

Door dit alles leden nochtans hunne andere werken niet. Immers de Observanten bleven de vertrouwelingen der Pausen in de eervolle bediening van biechtvaders in St. Jan van Lateranen te Rome; zij breidden zich uit over alle Christen-landen; vooral bleven zij trouwe en heldhaftige bewakers der heilige plaatsen van Palestina en van 't heilig Graf, die zij zoo menigmaal, ten koste van hun bloed, verdedigden en bewaarden.

En gedurende al dien tijd werden de overzeesche missiën niet vergeten. Men weet hoe de Observanten vooraan stonden, om die nieuw ontdekte landen voor Christus' Kerk te winnen; men weet hoe Christoffel Columbus in het klooster de la Rabida steeds troost en raad vond bij zijnen besten verdediger P. Juan Perez de Marchena; men weet ook dat de Observanten hem in zijne ontdekkingsreis vergezelden, dat de eerste H. Mis in de nieuwe wereld door een hunner werd opgedragen en dat ook dáár het eerste klooster door hen gesticht werd, namelijk te S. Domingo.

Alle missiewerken werden voortgezet en uitgebreid, zoodanig dat alle werelddeelen getuigen waren van den ijver en de zelfopoffering dezer Franciscaner zendelingen.

Doch beperken wij ons hier bij ons Vaderland. Hier, in onze Nederlandsche provinciën waren zij de voorwacht der strijders tegen de hervormers en de wilde Geuzen. Ook hadden deze het bijzonder op hen gemunt. Overal werden de kloosters der Observanten aangerand, geplunderd of vernietigd. De schoone Hollandsche provincie verloor al hare kloosters op het gebied der Staten, toen deze zich van de heerschappij van Spanje losscheurden en aan het Katholiek geloof verzaakten.

Negentien kloosters vergingen in den storm der vervolging en op vele plaatsen bezegelden de kloosterlingen hun heilig leven met eenen bloedigen marteldood.

Den 24 Juni 1572 werd te Alkmaar gemarteld P. Daniel van Arendonck met vier gezellen; den 9 Juli 1572 stierven in de schrikkelijkste folteringen de heilige Martelaars van Gorcum (1);

(1) Grootendeels Franciscanen.

te Knesselaere, in 1575 werd P. Olys, van 't klooster van Nijvel, door de Geuzen vermoord; te Dixmude den 30 November 1578, werd door de Geuzen van zijn sterfbed gerukt P. Andreas van den Dyck; met de handen samengebonden, werd hij op de groote markt schandelijk ontbloot, met roeden en stokken gegeeseld, totdat hij badend in zijn bloed ter aarde neêrviel, en zijn geest gaf; te Brugge werden in 1578, door de Geuzen onder bevel van den Calvinist Ryhove, levend verbrand, P. Franciscus de Vingenare, P. Franciscus Mertens, en de student in de godgeleerdheid Fr. Martinus Revelare; te Brussel viel, den 15n Juni 1589, door de Geuzen aan den voet van 't heilig Altaar doorstoken, P. John Gray, eerbiedwaardige grijsaard, als kloosterling uit Schotland verbannen.

Maar al dat strijden vuurde gedurig hunnen moed aan; want terwijl andere worstelen en ten koste van hun bloed de H. Kerk verdedigen, vormden zich hier te lande altijd nieuwe mannen om in 't gelid te springen en de gebroken scharen aan te vullen. Een klooster werd geopend te Douai voor de Engelsche Paters, bannelingen uit hun vaderland, om daar studenten op te leiden tot nieuwe zendelingen. Een klooster werd gesticht, St. Antonius te Leuven, om de Iersche Paters voor te bereiden tot den marteldood. En langs de noordergrenzen zien wij verschillende kloosters verrijzen, te Megen, te Weert, te Venray en te Turnhout, als voorposten tegen den vijand, om daaruit hulp te brengen aan de getrouwe Katholieken van Holland.

Trots alle moeielijkheden en de dreigendste gevaren, met eene wonderbare zelfopoffering, rukten zij opnieuw in de Staten-Provinciën, en richtten missiën op in alle aanzienlijke steden. Engeland ook ziet met verbazing dat alle pogingen om de Observanten aan de grenzen af te keeren, nutteloos blijven en er des te meer opstaan om ze te vervangen. Hier zouden wij nog een groot getal Observanten moeten noemen, die geboekt staan als vermaarde redenaars; anderen die zich als leeraars en schrijvers eenen grooten naam verwierven, anderen nog die als legaat der Pausen of gezant van keizers en koningen veel goed deden en vooral nog die helden die de H. Kerk op hare altaren heeft verheven. Doch dat alles kunnen wij hier slechts aanstippen.

Voorwaar, dit tijdvak hecht de schoonste parel aan St. Fran-

ciscus-kroon in België. Wie zal de pen opnemen om die glorierijke daden omstandig te beschrijven, om die helden naar verdiensten te doen waardeeren?

Die wonderbare werking kwam zeker voort uit bijzondere zegeningen van God, verworven door het heilig leven der kloosterlingen, die voor en na, op betrekkelijk korten tijd, allen tot de strenge hervorming der Recollecten waren overgegaan.

Sedert 1475 (zonder de vorige Heiligen der orde te tellen) schonken de Minderbroeders aan de H. Kerk, negen en twintig Heiligen en vier en vijftig Gelukzaligen.

Volgens de berekening van het algemeen kapittel der Orde, gehouden in 1895, tellen de Minderbroeders meer dan zestienduizend zes honderd kloosterlingen. Hunne Missionarissen werken *in Europa:* in Albanië, Epirea, Macedonië, Montenegro, Turkije; *in Asië* zijn ze in Palestina, als bewaarders der heilige plaatsen en in China met negen Apostolische Vicariaten; *in Afrika* werken ze in Opper- en Neder-Egypte, Marokko en Tripoli; *in Amerika* zijn zij gevestigd in Canada, de Vereenigde Staten, Mexico, de Argentijnsche Republiek, Bolivia, Brazilië, Chili, Columbia, Equador, Guatemala en Peruvia; *in Oceanië* eindelijk hebben zij missiën op de Philippijnsche eilanden.

De Minderbroeders bezitten ook de oudste kloosters der orde, en bijzonderlijk het heiligdom van Maria ter Engelen en dat van den berg Alverna. Zij zijn aangesteld als biechtvaders in de kerk van St. Jan van Lateranen, de moederkerk der katholieke wereld.

Eenige jaren na de voornoemde verdeeling der orde, in Observanten en Conventueelen, werd er een nieuwe tak op den ouden stam van St. Franciscus-orde ingeënt, namelijk, de tak der *Minderbroeders-Capucijnen*.

Deze erkennen voor hunnen stichter den Minderbroeder-Observant, Mathaeus van Baschi, die in 't jaar 1528, door de Bulla van Clemens VII „Zelus religionis", de toestemming kreeg om het kluizenaarsleven te leiden, de groote kap en den baard te dragen. Eenige andere Minderbroeders volgden weldra zijn voorbeeld en men noemde ze toen Eremieten van St. Franciscus; doch later kregen zij den naam van Capucijnen. Hun getal werd steeds grooter, zoodanig dat hunne jonge congregatie, die eerst door

Paus Clemens VII, onder het gezag was gesteld van den algemeenen Magister der Conventueelen, reeds in 1536, door de bulla „Exponi nobis" van Paus Paulus III, het recht kreeg van een eigenen Vicaris-Generaal te benoemen, die nochtans moest goedgekeurd worden door den Magister Generaal der Conventueelen.

Het jaar daarna, door de bulla „Cum sicut", bekrachtigde dezelfde Paus hùn rechten: de groote kap te dragen, het kluizenaarsleven te leiden, naar het gebruik der kluizenaars, den vollen baard te dragen en daarenboven nog, alle voorrechten der Eremieten Camaldulen te genieten.

Alhoewel deze nieuwe congregatie in den beginne veel te lijden had, groeide zij gedurig aan en nadat zij, omtrent eene eeuw lang, onder het gezag der Conventueelen had voortgeleefd, verkreeg zij van Paus Paulus V, in 't jaar 1619, door de bulla, „In Supremo", het recht een afzonderlijken generalen overste te noemen, om voortaan onafhankelijk te blijven bestaan.

Deze nieuwe orde bracht, van den beginnen af, veel bij tot de glorie Gods en de zaligheid der zielen en streed moedig mede met de andere kinderen van den H. Franciscus: vele hunner ondergingen den marteldood. Zij tellen vijf Heiligen en zeven Gelukzaligen; vele onder hen zijn bekend als geleerde schrijvers en merkwaardige mannen; groot is het getal Capucijnen die zich overal buitengewoon verdienstelijk gemaakt hebben door het verdedigen van geloof en goede zeden en door het verspreiden van het Christendom bij de ongeloovige volkeren; zij hebben bloeiende missiën in Zwitserland, Cephalonië, Syrië, Mesopotamië, Indië, Arabië, Brasilië, Chili, Ethiopië enz.

Zoo werken zij heden nog in alle werelddeelen voort met den zelfden ijver voor 't goede, met dezelfde strenge levenswijze ten getale van meer dan negenduizend.

VI. Latere tijden.

Oorsprong van nieuwe congregatiën.

A. *De Minderbroeders-Recollecten.*

Welke zijn de Minderbroeders, die men bedoelt met den naam van Recollecten? Ziehier hun ontstaan en hunne beknopte geschiedenis.

Na de verdeeling der orde in Conventueelen en Observanten, ontstond er overal, bijzonder bij deze laatsten, zooals wij het reeds hebben opgemerkt, een buitengewone ijver om den regel in zijnen strengsten zin te onderhouden en men besloot de zoogenaamde „Statuta Barchinonensia" (VAN BARCELONA) zooveel mogelijk te volgen.

Deze schreven onder andere voor, dat men in iedere provincie een of meer kloosters zou aanwijzen, waar de broeders, die een strenger leven leidden, samen zouden leven, afgezonderd van de anderen, voor eenen tijd of voor geheel het leven.

Daar zou men den regel van den H. Franciscus volgen, maar tevens ook de strenge oefeningen in vasten, gebeden en versterving, welke de Heilige Stichter niet bevolen, maar aanbevolen had en door zijn voorbeeld geheiligd, als hij zich voor eenigen tijd op den berg Alverna, in de vallei van Spoleto of elders afzonderde, om inniger met God te verkeeren.

Die kloosters waren weldra talrijk en zeer bevolkt en men noemde ze „Inkeerhuizen", dat is huizen der eenzame betrachting „domus recollectionis"; vandaar leidde men den naam af van Recollecten.

Deze Recollecten hadden dus hun ontstaan niet te danken aan een bijzonderen stichter, maar alleen aan de strekking naar de strengere regeltucht, die bij de Observanten, ware beijveraars der versterving, vooral heerschte.

De Recollecten bleven langen tijd voortleven onder de oversten der Observanten, doch zij gingen stapje voor stapje vooruit en kregen langzamerhand eenige voorrechten. Zóó ontvingen zij eerst het recht van onder hen eenen bijzonderen definitor te kiezen, om hen te vertegenwoordigen in den raad van iedere provincie; en deze definitor kreeg later de macht en de rechten van Custos. Kort daarna werd vastgesteld, om die loffelijke levenswijze meer en meer aan te moedigen, dat alle nieuwelingen het eerste of het tweede proefjaar in een klooster van Recollecten moesten doorbrengen. Daarna vergunde men hun het recht van een noviciaat in te richten voor hunne congregatie alleen. Weldra gaf men hun ook bijzondere procuratoren, die hen te Rome zouden vertegenwoordigen bij den Minister-Generaal, zonder verdere tusschenkomst der andere procuratoren der Observanten. Reeds vóór

dien tijd hadden zij in verschillende provinciën eene eigene custodie, geheel van de anderen gescheiden en deze custodiën werden de eene vóór, de andere na tot den rang van provincie verheven, zoodat er in dezelfde streek, te gelijker tijd, een provinciaal der Observanten en een der Recollecten aangetroffen werden. De eerste afgezonderde provincie werd opgericht voor de Recollecten van Portugal, onder den titel van St. Antonius van Padua; daarna volgden de afgezonderde provinciën van Brasilië, van Oost-Indiën, van Spanje, enz.

't Is aldus dat de hervorming der Recollecten haren vooruitgang maakte. Wij kunnen natuurlijk hier slechts eenige algemeene feiten aanstippen, doch een bijzonder woord over die zaak in België zal menig lezer genoegen verschaffen.

België telde toen vele Observanten en overal trof men kloosterlingen aan die verlangden de strengste levenswijze te volgen; doch 't is eerst onder den Generaal Bonaventura Secusius de Catalagyrone, in 1593 gekozen, dat de hervorming hier te lande voor goed op vasten voet werd ingericht (1); ziehier in welke omstandigheden.

Deze Generaal werd door den Paus naar Parijs en België gezonden, om vredesonderhandelingen aan te knoopen tusschen Frankrijk en de Spaansche Nederlanden, en hij slaagde zoo goed in zijne zending, dat de vrede tusschen beide landen, den 3 Mei 1598 geteekend werd en den naam kreeg van „Vrede der Recollecten".

Hij maakte van die gelegenheid gebruik, om in deze streken de hervorming der Recollecten te bevorderen. Hij gebood den Z. E. P. Servatius Myricanus, provinciaal der Nederduitsche provincie, een klooster van Recollecten te openen: Mechelen werd aangewezen en onder het bestuur gesteld van P. Henricus De Vroom (Sedulius). Hij gaf ook bevel aan den Z. E. P. Willot, overste der provincie van Vlaanderen (2), de Recollecten voor goed te stichten. Vijftien kloosterlingen boden zich aan om de samen-

(1) Men bemerke, dat de Generaal der orde, Franciscus Lichetus, reeds in 1518 in het algemeen kapittel, de Recollectie voorschreef aan de *familia cismontana*, waar minstens drie kloosters per provincie werden toegekend aan de kloosterlingen die afgezonderd wilden leven; de Generaal Bonaventura Secusius zet nu dit werk voort, met de hervorming der Recollecten uit te breiden tot de *familia ultramontana*.

(2) In dien tijd hadden de Minderbroeders in België twee provinciën die onafhankelijk van elkaar bestonden: de *provincie van Vlaanderen* voor de twee Vlaanderen

leving te beginnen en men koos het klooster van St. Franciscus op de Sambre te Farciennes, in Henegouwen, om ze daar te vergaderen. Dit gebeurde in 1598, en nog dat zelfde jaar stond men ook het klooster van Nivelles aan de hervorming af en men benoemde als gardiaan daarvan P. Baudane, een der vijftien eerste Belgische Recollecten.

't Is in dat klooster van Nivelles, dat de toenmalige gardiaan, P. Jacobus van Gent, in 1604, als nieuweling aannam den jongen broeder Lambertus Trouvez, geboren te Ham-sur-Heure, die priester werd in de Missiën en den naam kreeg van Pater Richardus, waarbij men later, van Ste Anna voegde. Hij deed zijne proefjaren onder de leiding van Pater Engelbertus; een heiligen en zeer geleerden kloosterling, die ook Recollect was. Deze Pater Richardus van Ste Anna onderging den marteldood te Nagasaki, in Japan, den 10 September 1622 en werd Gelukzalig verklaard.

Dewijl hij in een klooster van Recollecten ontvangen werd, er zijne proefjaren deed onder eenen gardiaan en eenen novicenmeester, die beiden zeker Recollecten waren en ook dáár zijne professie aflegde, mag hij als de eerste Gelukzalige dezer congregatie in België aangeteekend worden.

De Z. E. P. Hieronymus Fostier, was de eerste provinciaal van deze hervorming. Hij werd gekozen in de provincie van Vlaanderen. Hij besteedde alle zijne krachten om de Recollectie in alle kloosters te doen aannemen; in 1608 was zij reeds aanvaard in het klooster van Yperen, kort daarna, in 1609, in dat van Dixmuiden; doch 't is eerst op het provinciaal kapittel, dat in 't klooster te Nivelles in 1609 vergaderde, onder voorzitterschap van den vermaarden P. Jan Neyen, dat men openlijk hier te lande den leden der hervorming den naam van Recollecten gaf.

Hier verdient ook vermeld te worden, dat de nieuwe congregatie van vrouwen, gesticht door Pater Petrus Marchant, om volgens den regel van St. Franciscus te leven, den naam kreeg van Penitenten-Recollectinnen.

---

en het Walenland, afgescheiden van de provincie van Frankrijk in 1523; en de *provincie van Nederduitschland*, voor Brabant, Limburg en Nederland, afgescheiden van de provincie van Keulen in 1529. Zie over al die verdeelingen: „*L'Ordre franciscain en Belgique*" par le Chan. Claessens, in jaargang 1882 van de „*Précis Historiques*".

Langzamerhand vermeerderde het getal der kloosters van Recollecten en na verloop van eenige jaren waren al de kloosters de hervorming toegetreden.

't Is door de Recollecten dat ons klooster van Reckheim gesticht werd.

B. *De Discalcen.*

De Discaleen (letterlijk de ongeschoeiden, doch beter de barrevoeters geheeten, omdat zij blootsvoets en zonder sandalen gingen) door denzelfden ijver aangezet die de Recollecten deed ontstaan, omhelsden ook een zeer streng leven. De Gelukzalige Joannes van Guadelupa was hun aanvoerder en gaf hun bijzondere en zeer strenge voorschriften. Zij verspreidden zich overal in Zuid-Europa en later in de Missielanden. Een hunner, de H. Petrus van Alcantara, richtte nog strenge oefeningen van boetvaardigheid in en kreeg grooten aanhang; zoodanig dat hij eene nieuwe congregatie vormde onder den naam van *Alcantarijnen.*

Doch later smolten beide congregatiën samen, onder de gemeenschappelijke benaming van Discalcen-Alcantarijnen.

C. *De Reformaten.*

De Reformaten of hervormden. — Deze naam beduidt niet eenen terugkeer naar de zuivere en strenge onderhouding van den regel, daar deze door niemand der Observantie verlaten was, maar wel eene nieuwe strengere levenswijze die door het bijvoegen van strengere statuten werd ingericht. Zij ook verspreidden zich in vele landen, doch vooral in Italië, Oostenrijk en de oostelijke aangrenzende streken; zij werken met grooten ijver zoowel in Europa als bij de heidensche volkeren.

Deze congregatiën brachten langzamerhand afgezonderde provinciën tot stand; zij hadden hunne eigene oversten en afzonderlijke statuten, maar bleven altijd aan de orde verbonden en aan den algemeenen overste daarvan volkomen onderdanig.

Door dat alles bestond de eigenlijke orde der Minderbroeders, in deze laatste tijden, alweer uit vier afzonderlijke, zeer aanzienlijke takken, namelijk: De Observanten, de Reformaten, de Discaleen-Alcantarijnen en de Recollecten. Allen te zamen vereenigd

onder eenen algemeenen overste en een en denzelfden regel van Franciscus, doch verscheiden door eigene bijgevoegde statuten.

VII. Paus Leo XIII en de nieuwe vereeniging der orde.

Die staat van zaken, vroeger gewettigd door allerlei omstandigheden van tijd en volkeren, was nu minder gerechtvaardigd, want de vier takken, onderscheiden in naam, waren allen nagenoeg even streng in hunne levenswijze. Ten anderen, ontstonden door die vertakking der orde noodzakelijk groote bezwaren en nadeelen; het algemeen bestuur was te zeer ingewikkeld en lastig, de werking en de invloed waren daardoor verzwakt, naijver en andere moeielijkheden konden er uit voortspruiten en vooral die verdeeldheid bracht een groot beletsel bij voor de algemeene bewaring der kloosterlijke regeltucht. Om al die redenen besloot de groote Paus Leo XIII, de vier familiën voor goed te vereenigen. De zaak werd voorgesteld en grondig behandeld in de algemeene vergadering der gansche orde in 1895, te Assisië gehouden, onder voorzitterschap van den Cardinaal Mauri. Alles ging veel gemakkelijker dan ten tijde van Paus Leo X; het voorstel werd nagenoeg met eenparigheid van stemmen aangenomen en na de beslissing was er geen enkele stem meer in tegenspraak.

De bulla „Felicitate quadam" van den 4n October 1897, door Leo XIII uitgevaardigd, om de volkomene eenheid te bekrachtigen, stelt onder andere de volgende punten vast:

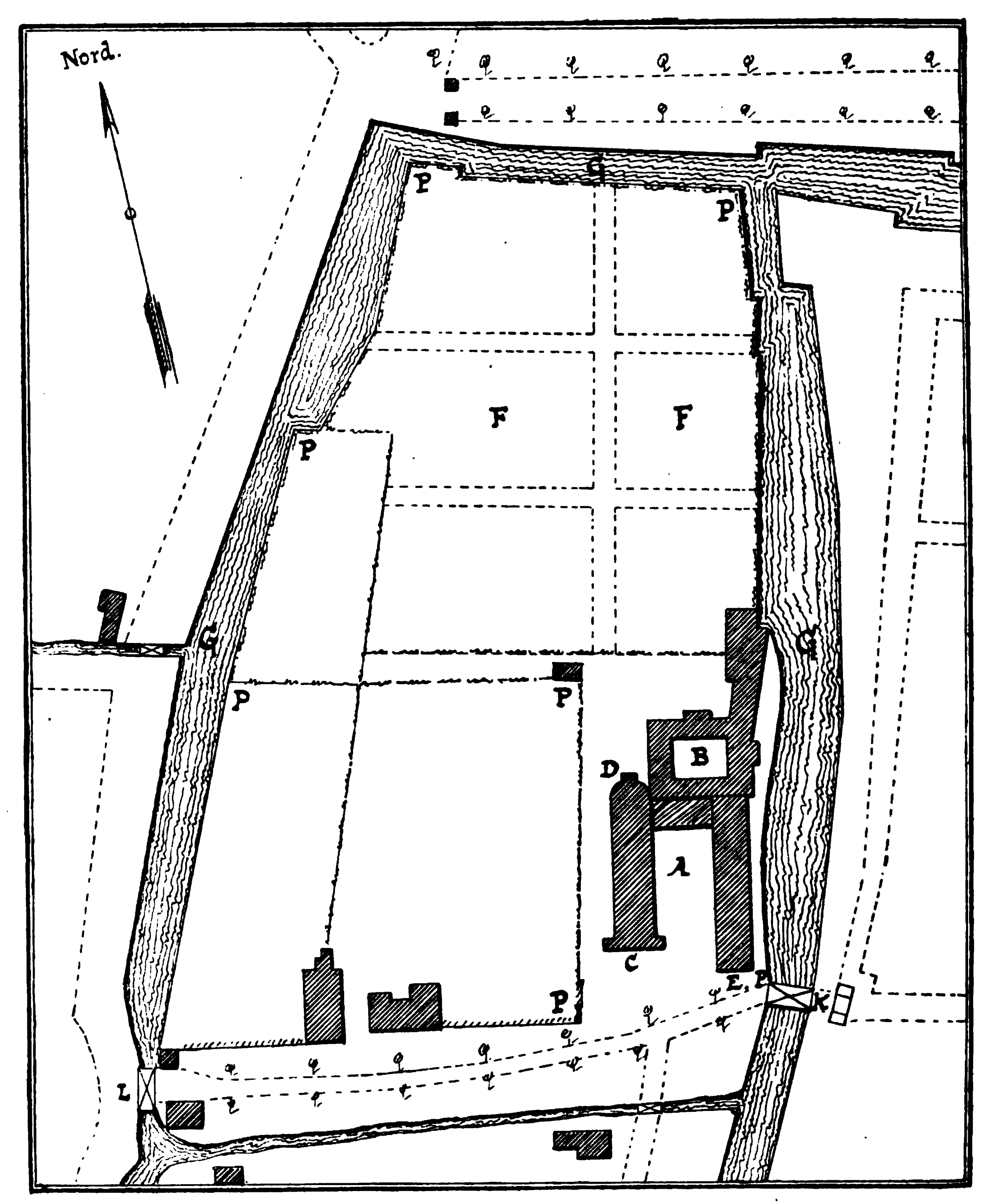
1°. Voortaan zijn alle verscheidenheden van familiën afgeschaft en de namen tot nu toe in voege: Observanten, Reformaten, Discalcen-Alcantarijnen, Recollecten, zijn verboden; één naam alleen blijft: Minderbroeders zonder eenig bijvoegsel.

2°. De gansche orde zal slechts één hoofd en dezelfde constitutiën hebben; daaruit volgt, dat alle eigenaardige statuten, rechten, privilegiën, gebruiken der verscheidene familiën afgeschaft zijn en dat voor allen slechts een generaal, een procurator, een secretaris en een postulator blijven;

3°. Allen zullen hetzelfde habijt dragen, in alle landen, zonder het minste onderscheid in sneê, dracht of kleur;

4°. De regel van den H. Franciscus zal zuiver en letterlijk door allen worden gevolgd en allen zullen de volkomen Seraphijnsche armoede omhelsen.

Grondplan van het Minderbroedersklooster te Reckheim vóór 1800.

A Area of speelplaats.
B Klooster.
C Kloosterkerk.
D Portiuncula-kapel.
E Studiehuis.
F Moestuinen.
P Uiterlijke palen van 't kloostergoed.
G Walgrachten.
K Paterspoort.
L Maestrichterpoort.

TWEEDE DEEL.

DE MINDERBROEDERS TE RECKHEIM EN OMSTREKEN,

HUN KLOOSTER EN HUN COLLEGE.

I. Oud klooster der Paters Minderbroeders.

1. INLEIDING.

Als men van den kiezelweg naar Reckheim komt en zoo langs de westelijke zijde het stadje nadert, rijzen er weldra vóór het oog een klokketoren en een groot gebouw op, die aller aandacht tot zich trekken: dat is het klooster der Eerwaarde Paters Minderbroeders, waarvan wij de geschiedenis willen verhalen.

De graven van Reckheim, uit het huis der Aspremont-Lynden, stonden in nauwe betrekking met het keizerlijk hof van Weenen waar zij, bijna allen, hooge posten bekleedden; sommige als geheime raad van State, maar de meeste als generaals der Duitsche legers. Hieruit volgde dat zij dikwijls langen tijd in Duitschland vertoefden, en zóó, in die streek, hunne soldaten en andere bedienden aanwierven.

Als deze nu in Reckheim kwamen wonen, was het hun, wegens

verschil der taal, moeilijk de preeken te verstaan en ook vooral om te biechten.

Om aan die Duitschers alle gemak te geven in 't vervullen hunner christelijke plichten, was de graaf van Reckheim, Frans-Gobert van Aspremont-Lynden-Reckheim, reeds in 1675 in onderhandeling getreden met de oversten der Paters Recollecten in België.

In de „Acta Definitorii" toch, gehouden te Brussel in September 1675 lezen wij:

„Art. 18". Er wordt gevraagd wat men zal beslissen nopens eene residentie in de stad Reckheim, waar zijne Excellentie de graaf schrijft, dat hij een klooster wil bouwen en dat hij verlangt daar Duitsche Paters te hebben, of ten minste Paters die de Duitsche spraak goed kennen en die den last willen op zich nemen de humaniteiten aan te leeren?

„Eerst en vooral verzetten de Oversten zich er tegen, dat de Paters van de Duitsche provinciën, onder voorwendsel van Duitsche taal, zich in 't hartje van de Nederduitsche provincie zouden willen vestigen. Daarna zeggen zij, dat zij geen beslissend voornemen kunnen geven, vooraleer de graaf zijn wensch en zijne voorwaarden duidelijk hebbe voorgesteld. Als deze billijk en redelijk zullen bevonden worden, zullen zij aan hunnen plicht niet te kort blijven om aan den graaf alle mogelijke voldoening te geven.

Daarom zullen de Paters Definitores, Marianus Broeckman en Henricus Beeck, indien 't gevoegelijk kan geschieden, in onderhandeling treden met den gezant van den graaf, of dien last aan een ander opdragen (1).

Wat er verder gebeurde is niet bekend. De acta van 1675 tot 1693 zwijgen hierover, die van 1694 tot 1732 ontbreken. Doch wij veronderstellen met reden, dat die onderhandelingen afgebroken werden, want korten tijd daarna stichtten de Duitsche Carmelieten van Aken te Reckheim een klein klooster, ook wel „Refugie" genaamd, waar altijd ten minste één Pater in 't Duitsch kon prediken en biecht hooren.

Deze stichting heeft echter niet lang bestaan, reeds in 1696 vinden wij geen spoor meer daarvan. Zij hebben waarschijnlijk te

(1) Acta Defin. Sept. 1675 te Brussel gehouden.

lijden gehad van den ongelukkigen graaf, Frans-Gobert, die iedereen het leven lastig maakte. Wat er ook van zij, zij verlieten Reckheim en zóó bleven de Duitsche bedienden en hunne familiën gedurende verscheidene jaren zonder Duitsche geestelijken.

Na het overlijden van voornoemden graaf († te Keulen 26 December 1703) kwam zijn broeder Ferdinand-Gobert zich te Reckheim vestigen en trad opnieuw in onderhandeling met de Paters Recollecten.

Dat deze zoo, evenals zijn broeder en voorganger, zich bij voorkeur tot de Paters Recollecten wendde, moet niemand verwonderen. Immers de orde van St. Franciscus, die schitterende ster der Roomsch-Katholieke Kerk, had reeds de blikken der inwoners en vooral die der grafelijke familie op zich getrokken.

Deze laatste had meermalen de gelegenheid die kloosterlingen te waardeeren en hun werken te leeren hoogschatten. Overal verspreid, in Duitschland en vooral in Oostenrijk, hadden die onvermoeibare arbeiders in den wijngaard des Heeren daar overal werken en vereenigingen gesticht, tot behoud van 't geloof en de goede zeden; en terzelvertijd verdreven zij er met den blakenden fakkel des geloofs de duisternissen der Protestantsche dwaalleeren. Ten anderen hadden de Franciscanen, als moedige soldaten van God en Vaderland, zich opgeofferd en heldhaftig alle gevaren getrotseerd in de menigvuldige oorlogen tegen de Turken, die gedurig het Duitsche rijk bedreigden, ja, dikwijls overvielen.

Meerderen hunner verfden 't slagveld met hun bloed en vielen edelmoedig, als slachtoffers hunner naastenliefde, te midden der gewonde soldaten, dien zij troost en hulp brachten. Dit alles droeg niet weinig er toe bij, om zulke kloosterlingen door arm en rijk te doen beminnen, en om hen in de groote familiën en aan 't Keizerlijk hof in aanzien te brengen.

Mannen zooals de H. Fidelis van Sigmaringen, de H. Laurentius van Brindisi en Marcus van Aviano, die in die streken zoo verdienstelijk gewerkt hadden, worden niet spoedig vergeten.

Sedert lang ook kenden de inwoners van 't graafschap de bruine pij van St. Franciscus' zonen: De orde had reeds vroeg een klooster in Maastricht, en vandaar begaven zich die moedige voortplanters van 't geloof in al de omliggende plaatsen, om er het woord Gods te prediken en de arme zondaars met hunnen

Schepper te verzoenen. Eerst waren het de Minderbroeders alleen, later ook de Capucijnen.

Volgens eene lijst uit 1673, in het parochiaalarchief van Reckheim, hadden de Paters Capucijnen eenmaal in het jaar Statie in de Parochiekerk te Reckheim, te weten op Palmzondag.

De Paters Minderbroeders kwamen er viermaal 's jaars: op Ste Petronelladag (31 Mei), op den Zondag na de H. Drievuldigheid, op Kerkwijding en op den 2en Zondag van den Advent (1).

Wij vinden ze nog bij andere gelegenheden aangehaald, o. a. de Capucijnen komen mis lezen en prediken in de kapel van St. Petronella gedurende de Octaaf van het feest dier Heilige en ook op eenige feestdagen van onze Lieve Vrouw; dit hield op, toen het beneficie gesticht was en het bestuur der kapel aan een priester toevertrouwd.

Zoo komen ook voor bij de getuigen van 't onderzoek, in 1621 gedaan, naar de echtheid der relikwiën van de H. Petronella, de Paters Hippolytus van Kortrijk en Rumoldus van Brussel, beiden Capucijnen.

Voegen wij hierbij, dat verscheidene jongelingen van 't graafschap Reckheim zich onder den glorierijken standaard van den H. Franciscus hadden geschaard.

Hierna geven wij de lijst dezer jongelingen uit Reckheim en de naaste buurtschappen, die in de orde der Minderbroeders werden aangenomen.

2. Stichting van het klooster.

Gelijk wij zagen, had de graaf van Reckheim zich gewend tot den Provinciaal der Minderbroeders van de Nederduitsche provincie.

Zijn brief werd in 't provinciaal kapittel van 1706 voorgelezen en men stelde de vraag: Hoe men met den graaf die zaak zou kunnen regelen? Twee Paters ontvingen de opdracht om met

(1) Een oud register der kerk van Boorsheim meldt: „De Paters Minderbroeders houden hier vijfmaal statie: Op den Zondag na 't feest van St. Lambertus, hier Kerkwijding; op Allerheiligendag; op den zesden Zondag na Drie Koningen, en als deze niet gevierd wordt, komen zij in October; op Kerstdag; en op Passiezondag om de preek te houden over het lijden van Christus".

hem in onderhandeling te treden en op het einde van 1706 was alles in orde.

Aan den Noordwestelijken kant der vesting Reckheim, lag eene groote weide, met olmenboomen beplant, de „posterieweide" genaamd, welke van drie zijden door het water der wallen afgesloten en verdedigd was. Zij was bijna geheel eigendom van den graaf; slechts twee tuintjes, behoorende het eene aan de erfgenamen van Willem Caenen, in leven secretaris van 't graafschap, het andere aan Hendrik Dassen, braken dit schoon vierkant. De graaf bewerkte eene ruiling met deze twee familiën en stond hun daarvoor af een gedeelte van de weide langs de straat gelegen, zoodat het nu een geheel vormde, zeer geschikt om er een klooster te bouwen.

De Zeer Eerwaarde Pater Cornelius De Vroom, toen Provinciaal der Nederduitsche provincie, keurde deze ligging goed en eene overeenkomst tusschen hem en den graaf werd te Reckheim gesloten.

Ziehier den beknopten inhoud van die overeenkomst en stichtings-acte (zie Aanhangsel 1): De graaf staat af, in vollen eigendom aan de Paters Recollecten de „posterie-weide", groot anderhalf bunder, met de boomen die er zich bevinden; hij geeft daarbij meer dan twee honderdduizend baksteenen en het hout, benoodigd voor het bouwen van 't klooster.

Hij stelt tot beschikking der Paters eenen zijner raadsheeren en zijnen rentmeester (1), die de Paters zullen bijstaan in het afkappen der boomen en aanvoeren van bouwstoffen.

Dit alles op de volgende voorwaarden:

1°. De Paters zullen er zoo spoedig mogelijk eene kerk en een klooster bouwen;

2°. Zij zullen aan hem, aan zijne familie en aan zijne opvolgers altijd de eerbiedigheid en onderdanigheid betuigen, die hun als regeerende graven van 't Roomsche keizerrijk toekomen; daarbij ook hen altijd erkennen als stichters en hun ook alle privilegiën toestaan, die zij gewoon zijn te geven aan de stichters hunner kloosters;

3°. Zij zullen daar een studiehuis oprichten voor de Latijnsche

(1) Deze bediening was toen toevertrouwd aan Henricus Groenen.

studiën, de humaniora, om alzoo de jeugd van 't graafschap door hunne lessen en de bevolking door hunne predicatiën, de christelijke deugden in te prenten en den eerbied en de onderdanigheid aan de wettige overheid verschuldigd;

4°. Zij zullen bij den dood van ieder lid der grafelijke familie een jaargetijde zingen tot lafenis hunner zielen;

5°. Zij zullen dagelijks eenen Pater zenden om de heilige Mis te lezen in de kapel van 't kasteel, doch met vrije intentie en op de kerkelijke feestdagen nog twee andere Paters om als diaken en subdiaken de H. Mis te dienen;

6°. Zij zullen altijd in hun convent eenen Pater moeten hebben, die de Duitsche taal genoegzaam machtig is, om in die taal te kunnen prediken en de Heilige Sacramenten toe te dienen;

7°. De graaf behoudt zich en zijnen nakomelingen het recht voor, om altijd eenen Pater aan te bieden, van welke natie ook, die in het klooster zal worden onderhouden, terwijl de graaf de kosten zijner kleederen zal dragen (1);

8°. De Paters zullen op geene wijze den eigendom van 't klooster afstaan, noch hetzelve verlaten, zonder de uitdrukkelijke toestemming van den graaf of van zijne wettige nakomelingen.

Deze acte opgemaakt te Reckheim in Januari 1707, werd geteekend en bezegeld door Ferdinand-Gobert, graaf van Aspremont-Lynden-Reckheim, en door Frater Cornelius De Vroom, „minister-provincialis provinciæ Germaniæ Inferioris". De Paters namen bezit van den grond den 6 Maart daaraanvolgende.

Aanstonds werd de hand aan 't werk geslagen en reeds den 12 September legde de graaf den eersten steen van 't klooster. De werken werden zoo spoedig voortgezet, dat er weldra eene woning bereid was voor eenige broeders, die deze betrokken op den vooravond van Kerstmis van 't zelfde jaar.

Graaf Ferdinand-Gobert mocht zijne stichting niet voltooid zien want kort daarna, den 31 Januari 1708, stierf hij te Reckheim.

Dit onverwacht afsterven verhinderde echter niet den bouw van 't klooster, wijl de edele weduwe van den graaf, Juliana-Barbara,

(1) In het klooster der Norbertinessen te Reckheim hadden de graven zich ook zulk recht voorbehouden, van een of twee zusters aan te bieden: dit schijnt gedaan te zijn, om hunne macht van regeerende vorsten van het Heilig Roomsche Rijk overal te doen gevoelen en hun recht van allerlei voorrechten te bezitten.

uit het geslacht der graven von Rakoksi, en hare zonen, de jonge graven Jozef-Gobert en Karel-Gobert, de inzichten van hun afgestorven vader nakwamen en ook zijne vrijgevigheid en zijne genegenheid voor de Paters.

Overigens, vertraging in 't werk, strookte volstrekt niet met den onvermoeibaren ijver van Pater De Vroom, die veel tijds daarbij besteedde, te meer nog daar hij ook de werken van 't nieuw klooster (1) van Maastricht moest nazien, dat terzeldertijd als dit van Reckheim in opbouw was.

Alles ging dus spoedig vooruit; den 2 Mei 1708 werd de eerste steen der kerk gelegd en op het einde van 't jaar 1709 was het gedeelte, van het klooster, waarin de woning der Paters zich bevond, voltrokken.

Voor het eerst werd de H. Mis opgedragen in de Portiuncula-kapel den 8 December 1709; toen ook werd het slot volgens de Apostolische statuten verklaard.

Het bouwen der kerk vorderde even snel en den 7 September 1710, een Zondag, de 13 namelijk na Pinksteren, werd vastgesteld voor de plechtige kerkwijding (2).

Joannes Baptista Bussy, aartsbisschop van Ancona en Apostolische Nuntius te Keulen, zond voor die groote plechtigheid, Angelus graaf d'Ongnies en d'Estrées, bisschop van Roermond, van de orde der Paters Capucijnen; deze wijdde de kerk, de altaren, het klooster en ook den grafkelder onder de priesterkoor.

Uit erkentelijkheid werd de kerk aan de H. Barbara, patrones der gravin, toegewijd. De versiering der kerk echter duurde wat langer; zij is misschien ook onderbroken geweest; want, alhoewel de middelste slotsteen van 't gewelf den datum 1710 vertoont, geeft de laatste uitgebeitelde balksteen op het zangkoor den datum 1756 aan.

3. De werken der Paters.

Het klooster van Reckheim komt de eerste maal voor op de tabula capitularis van de maand Mei 1707. Daar wordt genoemd

---

(1) Dit klooster was gelegen bij den ingang der tegenwoordige Tongerschestraat Het dient thans tot gevangenis en de kerk tot gerechtshof.

(2) De oude weervaan die op het dak der kerk bewaard is gebleven, draagt het wapenschild Lynden-Reckheim, waarboven eene grafelijke kroon, en er onder het jaartal 1710.

om de nieuwe stichting te bestieren, met den titel van Vicarius of præses, de E. P. Cornelius van Goch.

Deze pater bleef slechts een goed jaar aan het hoofd der nieuwe stichting, en op het volgende kapittel van September 1708, werden aangesteld als gardiaan, de E. P. Conrardus Moonen en als vicarius de E. P. Joannes van Riel.

Zoodra de nieuwe gemeente ingericht was, begonnen de Paters hunne werkzaamheden, zoowel buiten als binnen het klooster.

De hun daartoe toegekende „termijn" werd geregeld; doch eerst eene uitlegging van hetgeen men door termijn verstaat.

Eertijds was het een gebruik, dat de kloosterlingen der vier bedelorden, namelijk, de Augustijnen, de Carmelieten, de Predikheeren, en de Minderbroeders hunne statie hielden en op termijn gingen. Zij sloten met den pastoor en de magistraat der betrokken plaats een verdrag, om op bepaalde dagen te komen biecht hooren en prediken en andere diensten te verrichten. Zij verbonden zich ook, den pastoor in het verzorgen zijner parochie bij te staan, wanneer hij ziek of om wettige redenen afwezig was. Dergelijke hulp moest van groot nut wezen voor den herder en zijne parochianen, daar hij, doorgaans op kleinere dorpen alleen zijnde, door de statie-paters, op dagen dat er vele geloovigen te biechten kwamen, in zijnen dienst geholpen werd.

Tot loon mochten dan die paters op zekere dagen bij de gegoede burgers rondgaan, die hun boter, eieren, hout en andere levensmiddelen ten geschenke gaven (1). Dit nu wordt op *termijn* gaan genoemd, nl. op vastgestelde *termijnen* rondgaan.

In Reckheim was de termijn in de parochiekerk van ouds geregeld; eene lijst van het jaar 1673 geeft ons het volgende daar over aan:

Anno 1673. Stationem habent in ecclesia de Reckheim.

In Circumcisione: Patres Prædicatores;

In Dominica Palmarum: Patres Capucini;

In festo S. Petronillæ: Patres Recollecti;

In Dominica Trinitatis: Patres Recollecti;

In festo Dedicationis: Patres Recollecti;

In Dominica IIa Adventus: Patres Recollecti;

---

(1) Uit P. D. Kuyl. Hoboken.

In Dominica XXIª post Pentecostes: Patres Augustiniani;
In festo S.S. Petri et Pauli: Patres Augustiniani.

Al die kloosterlingen waren in dien tijd te Maastricht gevestigd.

Toen het klooster der Recollecten te Reckheim gesticht was, werd hun een zeer uitgestrekte termijn toegekend en opende zich aldus een ruim veld voor hunnen apostolischen zielenijver.

In al die parochiën namelijk gingen de Paters *prediken:* in den vasten of in de goede week, op de dagen van het patroonfeest, op de bedevaartdagen of andere vastgestelde feestdagen, zoowel als voor novenen, triduums, of andere geestelijke oefeningen.

Zij gingen er *biecht hooren* op geregelde tijden: op de dagen vóór de Aanbidding, vóór de groote feesten; en in den Paaschtijd gingen zij beurtelings, zooveel zij konden, hunnen dienst verleenen.

Ook vervingen zij de pastoors bij afwezigheid of ziekte, en dit gedurende weken, somtijds geheele maanden.

Uit dit alles begrijpt men gemakkelijk, wat al goed zij overal deden en waarom zij zoo dierbaar waren aan geloovigen en priesters.

Bedenkt men nu nog, dat de kring hunner werkzaamheden zich in dien tijd uitstrekte over een afstand van vier uren gaans ten zuiden en bijna even zoo ver ten noorden van het graafschap; dat er toen geen enkele kiezelweg, nog veel minder een steenweg bestond; dat alles bij gebrek aan verkeersmiddelen, te voet moest gedaan worden en de Paters dus dikwijls bij nacht en ontijde, door hitte en koude al die reizen, (want het waren dikwijls echte reizen) moesten afleggen, dan begrijpt men zeer goed, dat de paters, die alsdan *terminarii* waren, weinig vrije dagen hadden en zich veel vermoeienissen en ontberingen moesten getroosten. Ongetwijfeld mag men ze zendelingen in het binnenland noemen en hun de woorden der H. Schrift toepassen: „Quam speciosi pedes evangelisantium bona, evangelisantium pacem".

Te Reckheim zelf stelden zij zich zelven en hunne kerk geheel ter beschikking der geloovigen: zij regelden alles om het bijwonen der kerkelijke diensten en het ontvangen der heilige Sacramenten te vergemakkelijken, om door hunne preeken het volk te onderwijzen, te vermanen en op te wekken tot de deugd.

Daarbij gingen zij regelmatig op het kasteel de diensten doen, volgens de overeenkomst met den graaf in de stichtings-acte vermeld.

Hier dient ook wel een woordje in het bijzonder gezegd over hunne bemoeiingen tegen de ketterij.

Gedurende de onlusten der Hervorming en de droevige woelingen van den opstand der Nederlanden tegen Spanje, hadden de Heeren van Reckheim, gelijk die van Steyn, Pietersheim, Gronsveld en meer anderen uit de buurt, de partij der muiters, der Geuzen omhelsd. Daaruit volgde, dat de predikanten der Hervorming hier vrijen toegang kregen en een veilige schuilplaats vonden. Reckheim en Wittem staan geboekt als de twee plaatsen, waar in dien tijd, buiten Maastricht, het grootste getal Protestanten woonde. Zij hadden, met toestemming van den handigen heer Jan van Wyckradt, baron van Reckheim, de parochiekerk ingenomen en den pastoor verjaagd: de preeken en diensten der Hervormers werden druk bijgewoond; de baron omhelsde zelfs de Hervorming, werd door den Keizer uit het land verbannen en vluchtte naar de Protestantsche streken.

Uit die bescherming van den baron en de overmacht der predikanten, volgde natuurlijk dat vele verdachte personen in Reckheim schuilden, dat zelfs veroordeelden hier toevlucht vonden, dat al die opstandelingen de brave menschen plaagden en vervolgden, en dat, jammer genoeg, de minder moedige Christenen met de Hervormers heulden en aan 't geloof verzaakten.

De parochiekerk van Reckheim bleef meerdere jaren in de macht der Hervormers; 't is eerst in 1570, dat zij opnieuw gewijd werd, zooals eene steenenplaat in de oude kerk aangaf door dit opschrift: „1570: Purgatio ab hæresi".

In het naburige Geul bleef een Protestantsche dominé woonachtig tot in 1820; in Beek en Meerssen bestaan heden nog de Protestantsche gemeenten.

Wel is waar deed de familie Aspremont-Lynden, van hare bezitneming van het kasteel van Reckheim af, haar uiterste best om dien ellendigen toestand te verbeteren en de verspreiding der dwalleer te keer te gaan: doch al was bij de komst der Paters, reeds bijna anderhalve eeuw vervlogen sedert den aanvang der hervorming, toch bleef er nog veel te herstellen.

Zoo komt het, dat er meer dan eene familie te Reckheim en omstreken zou kunnen worden aangewezen, die aan onze kloosterlingen het geluk te danken heeft teruggekeerd te zijn in den schoot der Katholieke Kerk. Onschatbaar geluk! Die weldaad vergt zeker eene eeuwige dankbaarheid!

Over de goddelijke diensten in de kerk, gestichte broederschappen hebben wij weinig gevonden; de boeken en archieven van 't oud klooster zijn zoek geraakt.

In eene aanteekening vinden wij vermeld, dat de jonge graaf, Jozef van Aspremont-Lynden-Reckheim, bij zijne terugkomst uit Rome in 1711, Pauselijke brieven meebracht behelzende: „altare majus privilegiatum pro diebus lunæ, et pro diebus veneris altare confraternitatis cordæ" en er staat bijgevoegd: „hæc anno præcedente erecta fuit".

Is er hier verwarring tusschen de broederschap van het koordje, en den derden regel? Dit is niet uit te maken en onze twijfel steunt op eene tweede aanteekening die zegt: de derde regel ontving voor eerste inteekening den 22 September 1710....

Dus zou de *derde regel* reeds door den eersten gardiaan van 't klooster, den E. P. Conrardus Moonen, zijn ingesteld?

Maria Groenen, later syndica van 't klooster, en hare zuster Anna, beide dochters van Henricus Groenen, geestelijken vader, waren de eerste leden. Zij werden ingeschreven respectievelijk den 22 September 1710 en den 19 Februari 1713.

Later vinden wij hare moeder Maria Lantsmans, echtgenoote Groenen.

Den 22 November 1713, nam het kleed aan en den 30 November 1714 legde zijn belofte af de „Generosus et Excellentissimus Dominus Carolus-Gobertus (1), comes de Aspremont et Reckheim, canonicus capituli Coloniensis et capituli Argentinensis, abbas commandatarius abbatiæ vulgo Bardeau et abbatiæ S[i] Everoldi".

Den 17 Februari 1721 legde de zeer eerwaarde heer Adamus Van der Meeren, juris utriusque licentiatus, pastoor van Steyn, de geloften af. De aanteekening, meldt dat in 1725 er reeds 30 confraters „*archiconfraternitatis cordæ*" waren. Is hier wederom vergissing? Zij zegt verder dat de twee zonen van den stichter des kloosters

---

(1) Deze heer was Broeder van den graaf Ferdinand-Gobert, stichter van ons klooster. Hij werd gedoopt te Reckheim, den 29 Maart 1664 en was zoon van Ferdinand en van Elisabeth van Furstenberg. Hij was kanunnik der Metropolitaan van Keulen en van de Cathedralen van Luik en Straasburg. Hij overleed in deze laatste stad, den 17 September 1719.

in de processie (van Portiuncula?) met hunnen hofstoet fakkels droegen vóór het Allerh. Sacrament.

II. Het College voor de humaniteiten.

---

1. Inleiding.

Misschien zal de lezer hier vragen: maar was die school der Paters Recollecten wel een college van de humaniteiten zooals wij die heden kennen? Zeer zeker. Was dat niet eerder eene eenvoudige Latijnsche school? Zeker niet.

Er waren in dien tijd, in vele dorpen Latijnsche scholen, waar, door den een of anderen priester, de Latijnsche taal werd aangeleerd, om zóó aan de familiën veel kosten te sparen en de kinderen aan huis zooveel mogelijk vooruit te zetten, of wel om behoeftige en veel belovende jongelingen op te leiden tot de hoogere klassen. Die scholen hebben veel goed gedaan, aan veel jeugdige talenten den weg gebaand en men kan verscheidene zeer uitstekende mannen noemen, die in zulke eenvoudige dorpsscholen hunne eerste lessen gehaald hebben, en daar den grondslag hunner geleerdheid en vermaardheid gelegd: Zoo o. a. Wendelinus en Cornelius a Lapide.

Maar onze school, hier te Reckheim, was waarlijk een college, met volledige humaniora, poësis en rhetorica inbegrepen, gelijk het door den graaf in art. 3 van de stichtings-acte was voorgeschreven.

Maar, zal men er bijvoegen, de volledige colleges van dien tijd waren toch met de onzen niet te vergelijken: zij hadden slechts een eenvoudig programma en bepaalden zich bij weinige vakken.

Die opwerping, die ongelukkiglijk zelfs bij brave menschen ingang vindt, is slechts de weêrklank van hetgeen slechte schrijvers rondgestrooid hebben. Die studiehuizen waren toen alle Katholiek, meest bestuurd door kloosterlingen, Jesuïeten, Augustijnen, Benediktijnen, Minderbroeders, Kruisheeren en andere Paters, of door wereldlijke geestelijken, onder toezicht van de bisschoppen en dat is genoeg om tegenspraak uit te lokken, maar dat is niet genoeg om ons dat voor waarheid te doen aannemen. Heden

schimpt men ook, tegen colleges, seminariën en broederscholen.

Maar als die bewering echt en waar is, wat moeten wij dan denken van die menigvuldige spraakkunsten uitgegeven door de Paters, om Latijn, Grieksch en andere talen te leeren?

Wat moeten wij dan denken van die menigvuldige andere boeken tot gebruik der leerlingen geschreven, en die hedendaags nog door de ware kenners, verre van veracht en misprezen, bewonderd worden?

Wat moeten wij dan denken van al die vermaarde mannen, geleerde schrijvers in alle vakken, die in fijne en gekunstelde taal alles behandelden en grondig wisten te doordringen?

De waarheid is, dat de studiën zeker zoo goed waren ingericht als heden en dat zij dikwijls grondiger waren dan nu Wel is waar was hun programma niet zoo uitgebreid als het onze, er waren minder vakken: geschiedenis, aardrijkskunde, wetenschappen, waren ook weinig gevorderd, maar zeker was het onderricht der talen, veel grondiger en doelmatiger dan nu. 't Is juist wat een schrijver zegt: „aujourd'hui par la multitude des branches, on fait perdre à l'esprit en profondeur, ce qu'on lui fait gagner en étendue".

Zoo was het onderricht beter in de wijze van de talen aan te leeren. Toen moest de leerling zich oefenen in 't spreken der talen en met behulp van de taal, de taal zelve aanleeren.

De Pater Jesuïet Giraudeau, in de inleiding van zijn werk: „Introductio ad linguam græcam (Duaci, typis Willerval 1757), zegt dat uitdrukkelijk: Usus est magister linguarum, neque alia est ediscendæ linguæ ratio magis compendiosa, commoda et secunda, quam quæ in usu potissimum et exercitatione versatur".

Toen leerde men aan de Vlaamsche jongens de *eerste* beginselen van Latijn en Grieksch in 't Vlaamsch, getuige hiervan onder andere het werk: „Verklaring van de eerste beginselen der Grieksche taal voor de jonkheyt van de rudimenta, figure, grammatica, onder de bestiering van de Societeyt Jesu". ('t Antwerpen 1751).

Heden moet men eerst leeren Fransch hakkelen, en met behulp van die vreemde taal die men nog niet half kent, eene andere vreemde taal leeren. Toen ging men in de studie der talen veel verder dan in 't algemeen vandaag. Zoo geschiedde de briefwisseling veel in 't Latijn, omdat men die taal gemakkelijk schreef en

machtig was. Men leerde de Latijnsche dichtkunst zoo goed, dat vele leerlingen heel vloeiend in 't Latijn konden dichten, getuigen daarvan die schoone dichtstukken, die in de werken van dien tijd nog al dikwijls voorkomen.

Toen leerde men meer Grieksch dan vandaag en men volgde het zoogezegde itacismus, waaruit ten minste dit voordeel sproot, dat die manier van schrijven en spreken van het oud Grieksch, door onzen landgenoot Clenardus (1) van Diest hier overal ingevoerd, de oude taal veel beter aan het hedendaagsch Grieksch deed gelijken; en dat dus de leerlingen beter in staat gesteld werden om het hedendaagsche Grieksch te lezen en te verstaan.

Toen was het getal werken, dat in de verschillende klassen voor Latijn en Grieksch bestudeerd en ontleed werd, in dichtkunst en proza, wel zoo groot als in onze programma's.

Om al die redenen had het onderwijs van dien tijd zekere voordeelen op het onze; zoodat alles samengenomen, het goed tegen het onze kan opwegen en zeker niet behoeft onder te doen, al is het onze meer uitgebreid.

Ja maar, hooren wij zeggen, toen kenden zij toch geen Fransch! Lees de briefwisseling uit den Franschen tijd en dan zult gij dikwijls verwonderd zijn en moeten bekennen, dat het zeker niet de brief is door den Belg opgesteld, die minder goed aaneenhangt en minder taalkennis verraadt.

Uit dat alles blijkt, dat in dien tijd de talen het voornaamste vak vormden, dat de taalstudie toen grondiger en uitgebreider was en dat niemand er zou over klagen, als men vandaag eenige voorschriften uit het onderwijs van vroeger in voege bracht en algemeen toepaste.

Wij zullen daar niet bijvoegen dat de opvoeding, en bijzonder

---

(1) Van Clenardus zijn in de bibliotheek der stad Maastricht:

Nicolaus Clenardus, *Absolutissimae institutiones in Graecam linguam*. Antverpiae, Christophorus Plantinus. 1576. 130 bldz. 8°.

— *Institutiones in linguam Graecam*. (in fine:) Lovanii R. Rescius et J. Sturmius. 1530. 112 bldz. kl. 4°.

— *Meditationes graecanica in artem grammaticam*. Antverpiae, Christophorus Plantinus. 1576. 126 bldz. 8°.

Zie over Clenardus: A. J. A. Flament, *Peri tês prophorás tês hellênis és glossês*. in de 1e aflev. van *Hellas*. Leiden. E. J. Brill, 1889.

de brave, katholieke opvoeding, overal, in de scholen met het onderwijs gepaard ging en dat men nergens, de eerste zaden van onverschilligheid en vrijdenkerij in de scholen zag ontkiemen, die door den Zuiderwind zijn overgewaaid.

Doch genoeg daarover in 't algemeen gesproken (1). Keeren wij terug naar ons college, dat altoos op de hoogte bleef van de studiën van dien tijd. Dit is duidelijk bewezen door de menigvuldige voortreffelijke leerlingen, daar door de Franciscanen opgeleid.

2. Opening en geschiedenis van 't college.

Volgens art. 3 van de stichtings-acte, moesten de Paters-Recollecten zoo spoedig mogelijk een volledig college van humaniteiten, poësis en rhetorica inbegrepen, openen te Reckheim. Deze stichting werd nochtans eenige jaren uitgesteld: de redenen hiervan hebben wij niet kunnen ontdekken, misschien was het wel bij gebrek aan leeraren. In elk geval staat het vast dat voormeld studiehuis eerst in 1725 geopend werd.

De stichting van een college, met volledige studiën der humaniora, was zeker op stoffelijk gebied, maar vooral onder geestelijk opzicht, eene uitstekende weldaad voor Reckheim en het graafschap.

Alle leerlingen waren, zooals men heden zegt, externen, dus kostgangers bij de inwoners van het stadje; wat al voordeel moesten zij dus aanbrengen! Bovendien hadden al de jongelingen die een weinig begaafd waren, zonder veel kosten en lasten, de schoonste gelegenheid om zich voor te bereiden tot de hoogere studiën, de andere minder begaafd, stelden zich, door eenige jaren studie bij de Paters, in staat om vele winstgevende ambten in allerlei lagere besturen te vervullen.

In korten tijd was het studiehuis van Reckheim bekend ja beroemd geworden; en, gelijk men bij het doorbreken der eerste zonnestralen de honigzoekende bijen naar 't Kempenland

(1) Die meer daarover verlangt te weten, kan lezen b. v.: De l'éducation en Belgique, réflexions sur le plan d'études... par Lebroussart, Bruxelles 1783. — Essai sur l'histoire de l'instruction en Belgique, par Th. Juste, Brux. 1844. — Histoire générale de la Belgique par Dewez, Tome VII. — Ordo magistrorum Provinciæ Flandro-Belgicæ Societatis Jesu. — Antverpiæ 1715. — Précis Historiques, jaargang 1858, blz. 444 en jaargang 1866, blz. 281 en 293.

gonzend hoort komen aangevlogen, om er hun rijken voorraad op te doen; zoo ook zag men weldra van alle kanten ontelbare leerlingen naar 't nieuw college toestroomen, om er hart en geest met de vruchtbare zaden van Geloof en wetenschappen te verrijken. Schoon bewijs voor de degelijkheid der studiën en voor de goede opvoeding die de jongelingen daar genoten.

De Paters, leeraars in de school, deden dus al hun best om de studiën te bevorderen en werden ook daarin ondersteund door de grafelijke familie, die, met recht fier en trotsch ging op die schoone stichting.

Al wat mogelijk was om de Paters te steunen in en buiten het huis, om ze in aanzien te brengen bij het volk, werd door de graven vergund en geregeld.

Zoo vinden wij ('t is jammer dat de oorsponkelijke oorkonde verloren is), dat de area of speelplaats van het college zekere voorrechten kreeg als toevluchts-oord, *jus asyli* of *jus refugii;* zoodat sommige verdachte personen of zelfs sommige veroordeelden door de gerechtsboden en door de soldaten van den graaf, daar niet mochten aangehouden worden: men moest het klooster in alles en altijd eerbiedigen.

Zoo ook gaf de graaf aan het college een schoon vaandel gelijk aan dat der twee gilden, die hij beschermde. 't Was van zijde geweven van rood en geel of als men wil van keel en goud, de kleuren van het graafschap Reckheim, waarop prijkte het groote, keurig en sierlijk geschilderd wapenschild van den graaf. In de processiën en plechtige optochten bij feesten, schaarden zich studenten en professoren om dit, hun eigen vaandel.

Een schooner bewijs van de krachtdadige tusschenkomst der graven, vinden wij in eene ordonnantie, gegeven om de studenten te beletten in slechte vergaderingen bedorven te worden en in drankhuizen binnen te treden. Dit verbod werd door zeer strenge straffen gehandhaafd. Doch het stuk waaruit de waakzaamheid van de graven het best blijkt, is wel het reglement zelve van het college.

Het werd door de graven en met de medewerking der professoren herhaaldelijk verbeterd en de laatste maal uitgegeven in 1775. Beide stukken hebben wij in hun geheel in 't aanhangsel overgedrukt.

Eindelijk het grootste bewijs van de genegenheid der graven

voor hun college en de studenten vinden wij in de bijzondere bescherming en ondersteuning die zij overal en altijd aan deze laatste verleenden. Zooals de levensschetsen der studenten, het zeer wel bewijzen, benoemden de graven hunne oud-studenten niet alleen voor de wereldlijke bedieningen in de gerechts- en schepenambten en andere functiën van hun graafschap, maar ook de geestelijken riepen zij bij voorkeur tot de plaatsen van pastoor, kapelaan of beneficiant, waarvan de vergeving hun wegens hun recht van patroon of stichter, toekwam.

---

3. Reglement van 't college.

Het programma van 't college is ons niet bekend. Daarom zullen wij uit de 50 artikelen die het reglement behelst, eenige bijzonderheden verzamelen om die leemte aan te vullen en zoo nader met ons studiehuis kennis te maken.

Dit reglement is in zijn geheel afgedrukt in aanhangsel n° 3.

De leerlingen, alhoewel er van geene voorbereidende school gesproken wordt, werden zeer jong, zelfs vóór de eerste H. Communie aangenomen.

Zij volgden allen het *catechismus-onderricht* in 't college, dat alle Zaterdagen namiddag, in alle klassen gegeven werd; doch dit belette niet dat zij ook de lessen van den heer pastoor in de parochiekerk moesten bijwonen. De art. 34, 35 en 36, schrijven dit uitdrukkelijk voor:

„Al diegene die de eerste H. Communie nog niet ontvangen hebben, zullen alle Zondagen en gedurende den vastentijd alle dagen, de catechismusles in de parochiekerk volgen; maar zij zullen daar, afgescheiden van de andere kinderen, dicht bij het koor plaats nemen (art. 35).

De andere die reeds hunne eerste H. Communie gedaan hebben, met inbegrip van de leerlingen der Syntaxis, zullen dezelfde les alle Zondagen in de kerk bijwonen (art. 36).

In 't college had men eenigen tijd den catechismus van den Gelukzalige Canisius in het Latijn geleerd, doch dit werd in de laatste uitgave van 't reglement verboden en de les moest voor-

taan in 't Vlaamsch gegeven worden volgens den Mechelschen catechismus, „omdat er velen zijn, die uit Canisius al stamelende opzeggen wat zij in den grond niet begrijpen: „ex Canisio plures balbutiunt labiis, hæc quæ funditus ignorant" (art. 34).

De goddelijke diensten waren geregeld als volgt:

Zooals het van ouds in gebruik is, zullen alle leerlingen dagelijks de H. Mis bijwonen (art. 1).

Op alle zon- en feestdagen alsook op alle feesten der orde van St. Franciscus, uitgenomen de dagen van den vacantie-tijd, zullen de leerlingen 's morgens de Hoog-Mis en 's avonds het lof bijwonen (art. 37).

Op zon- en feestdagen zullen de leerlingen vergaderen op de speelplaats om van daar in goede orde onder de leiding van een der professoren naar de Hoog-Mis te gaan en eveneens naar het lof (art. 38).

Iedere maand zullen zij tot de H. Tafel naderen met allen mogelijken eerbied (art. 39).

In de processie, die uit de Paterskerk vertrekt, zullen de studenten achter hun vaandel plaats nemen; dit zal beurtelings gedragen worden door den primus der rhetorica, den primus der poësis en den primus der syntaxis, volgens aanduiding van den Pater prefect (art. 40).

Verbod wordt gegeven aan de studenten om fakkels te koopen en die in de processiën te dragen: „dit is immers nooit door den graaf goedgekeurd geweest en nergens in geen Studiehuis in gebruik" (art. 41).

Lessen- en studie-uren. 's Morgens om 8 uren, 's namiddags om half één, zal een der studenten een teeken geven met de bel om de klassen te beginnen; in den zomer van acht tot half elf, in den winter van half negen tot half elf (art. 2 en 3).

's Namiddags zullen de klassen duren van half twee tot vier (art. 4).

's Morgens zal de les beginnen met het opgeven en verbeteren van het thema. Het verbeterd thema moet gedicteerd worden. Alle lessen zullen opgezegd en goed uitgelegd worden (art. 5).

Er zullen drie professoren zijn en iedere professor zal twee klassen geven, te weten: de kleine en groote figuur; de grammatica en syntaxis; de poësis en rhetorica (art. 28).

Men zal het Latijn niet alleen goed leeren volgens de regels,

maar ook de fijne wendingen der spraak: „linguæ elegantiam" (art. 15).

's Avonds van vijf tot zeven, zullen alle leerlingen aan huis studeeren (art. 31).

De orde onder de studenten moest goed gehandhaafd zijn, want de orde leidt tot God; en de straffen moesten met de fouten passen. Natuurlijk, deze komen ook overeen met de zeden van dien tijd.

Het oud spreekwoord: *Qui bene amat, bene castigat*, die waarlijk bemint, straft bijtijds, was niet vergeten; zoo min als het woord der H. Schriftuur: die de roede spaart, haat zijne kinderen. Men wist toen nog dat de vrees des Heeren, het begin der wijsheid is, en dat de vrees van den meester, de grondsteen is van orde, eerbied en achting.

Zoo zien wij, dat men toen die kleine lichaamskastijdingen die men heden zoo streng verbiedt, bij tijd en gelegenheid wist te gebruiken; alsook nog eene andere straf, nu helaas, al lang vergeten, namelijk, het bidden.

Ziehier nu in 't kort, het strafwetboek van 't college.

Het begint met deze vermaning: De professoren zullen goed bedenken dat de jongelingen èn door God èn door de ouders, hun zijn toevertrouwd, en dat zij zorgvuldig moeten toezien om alles af te wenden, wat strijdig zou zijn met goede opvoeding en goede zeden (art. 15 en 16).

Geen student mag buiten Reckheim gaan, zonder toestemming van den Pater prefect (art. 7).

Geen student mag op de straat spelen, of hij zal voor straf de vroegmis hooren (art. 19).

Het is verboden in zomertijd te zwemmen of te baden in de Maas of in de vijvers, alsook bij wintertijd op het ijs te gaan; voor straf zullen de overtreders, die nog geen veertien jaren oud zijn, met de roede gestraft worden, die boven de veertien jaren zijn, zullen acht dagen lang de nachtmetten en de vroegmis bijwonen (art. 25 en 26).

De student, die te laat komt in de klas, zal de vroegmis moeten hooren (art. 23).

De student onder de veertien jaren, die zich zal verstouten in eene herberg te gaan, zal met de roede gestraft worden; de ouderen zullen

acht dagen lang de nachtmetten en de vroegmis bijwonen (art. 20).

De tabak wordt streng verboden; hij mag noch als snuif-, noch als pruim-, noch als rooktabak gebruikt worden (art. 29).

Geen student mag messen of wapens dragen of zij zullen hem ontnomen worden; alleen het pennemesje is toegelaten (art. 30).

Geen student mag met gemeen volk omgaan, om zijne goede zeden aan geene gevaren bloot te stellen (art. 28).

Een der professoren zal van tijd tot tijd aan huis bezoek brengen gedurende de studieuren om te zien of de jongens ook goed werken (art. 31).

't Is den studenten verboden 's avonds op straat te komen: die in den winter na acht uren en in den zomer na negen uren buiten gevonden worden, zullen naar de omstandigheden van 't feit gestraft worden (art. 32).

Om de studenten te verplichten Latijn te spreken, zal er een teeken bestaan, dat zal gegeven worden aan ieder die betrapt wordt; zoo ook zal er een teeken bestaan voor diegene die zich slecht gedragen; en alle studenten die het krijgen, zullen hun pensum moeten schrijven: niemand, zelfs niet van de rhetorica, zal zich daarvan door eene boete kunnen vrijkoopen (art. 28).

Als een student zoo slecht zou zijn, dat hij aan zijne oversten de gehoorzaamheid zou weigeren, zal men aanstonds onzen raad waarschuwen, en deze heeft bevel altijd den eerbied en het gezag, aan de Paters verschuldigd, te handhaven (art. 22).

Geen student zal mogen weggezonden worden zonder de uitdrukkelijke toestemming van den graaf (art. 18).

Men moest ook zorgen dat de studenten in hun verkeer en hunnen omgang met het volk tegen alle plagerijen en gevaren verdedigd werden: daarvoor wijst het reglement op de tusschenkomst van 't schepengerecht van Reckheim.

Als een ingezetene van het graafschap eenen student zal beleedigd hebben, of op eenigerlei wijze benadeeld, zal de schepen hem veroordeelen tot een dubbelen schelling en die boete zal aan 't klooster betaald worden (art. 33).

Als een herbergier een student durft toelaten en hem drank schenken, zal de schepen hem straffen met eene geldboete van drie goudguldens: deze boete zal aan 't klooster gegeven worden (art. 20).

Deze zware boete werd in de ordonnantie van 1777 verzacht en gesteld op éénen goudgulden.

Indien er personen gevonden worden, die door werken of gesprekken, de studenten zouden blootstellen aan 't verlies der eerbaarheid en goede zeden, zal de Pater prefect onmiddelijk onzen schepen verwittigen, opdat deze de zaak goed onderzoeke en volgens de omstandigheden goede maatregelen nemen (art. 21).

Als een student kwaad doet en eenen medeplichtige heeft buiten 't college, zal deze aan het gerecht overgeleverd worden en gestraft (art. 17).

De groote *vacantie* zal beginnen den 31 Augustus en eindigen daags vóór St. Franciscusdag, den 4 October. De kleine vacantiën zijn van Palmzondag tot en met Beloken Paschen; en van het feest van St. Thomas 21 December tot den 2 Januari (art. 9).

Alle heilige dagen, zelfs de afgeschaft, zullen voor de studenten feestdagen zijn (art. 10).

Op het patroonfeest van den professor zullen zijne twee klassen een halven dag vrij hebben; op den patroondag van Pater prefect, zal voor het gansche college een geheele dag vrij zijn (art. 11).

Bij het bezoek van den E. Pater Provinciaal en van den E. Pater Commissaris-Generaal, zal het feestdag zijn op dien dag, of op den volgenden (art. 12).

Het zal ook voor 't college feest zijn op St. Antoniusdag en op Portiuncula (art. 13).

Dinsdag en Donderdag namiddag is het speeltijd, maar alle studenten zullen op de „area" moeten komen en daar spelen onder toezicht van een der professoren. Als er in de week een feest valt, vervalt een dezer speeltijden (art. 6 en 24).

Ander verlof mag er aan de studenten niet gegeven worden zonder uitdrukkelijke toestemming van den graaf (art. 14).

Soms werden er ook *feesten* gegeven en tooneelstukken opgevoerd. Slechts één feestprogramma van 't college is ons in handen gevallen. Het werd uitgegeven en gespeeld bij gelegenheid van het vijftigjarig jubelfeest van de stichting.

Hoe dat werd voorgesteld weten wij niet te zeggen; aardige dingen komen er in voor, zooals een tooneel waar samen als spelers optreden de duivel, Venus en Cupido. Voor vrouwenrollen, schrikte men ook niet terug, want in het kluchtspel komen er

vier te gelijk voor. Verder (er is niets nieuws onder de zon) kende men ook toen reeds iets van „changement de théâtre à vue”, want in het drama, ziet men veilranken groeien en ook verdorren! Die feestspelen werden bij gebrek aan een lokaal niet in ’t college, maar in het kasteel opgevoerd. Saumery in zijne *Délices du pays de Liége*, zegt ons, dat in het kasteel van Reckheim bestond *un théâtre parfaitement décoré*. Zekere heeren van het kasteel schijnen overigens liefhebbers geweest te zijn van tooneelspelen, want in een deel van den cataloog der boekerij van ’t kasteel vinden wij een betrekkelijk groot getal comediestukken, drama’s en kluchtspelen, die daar bewaard waren.

Wij hebben gezien dat alle leerlingen externen waren of bij de inwoners van Reckheim en omliggende dorpen in de kost waren, zoodat zij aan ’t college, slechts een klein *schoolgeld* verschuldigd waren.

Ook dit werd door den graaf geregeld als volgt:

Op den naamdag van den Pater professor en ook na de vacantie van Nieuwjaar, zal ieder student, aan zijnen professor eene keizerlijke kroon geven en na de andere vacantiën, ieder keer vier solden (art. 42).

Deze gelden zullen de Paters professoren gelijkelijk deelen (art. 43). Maar als een der professoren buiten dit een geschenk voor zich krijgt, zal hij dat ook voor zich alleen mogen behouden (art. 44);

Met St. Nicolaas, zal ieder student voor het gebruik van den professor een pond kaarsen meêbrengen (art. 45).

Als het feest van St. Catharina met een feestrede gevierd wordt, zal de Pater prefect van ieder student een Luikschen gulden ontvangen (art. 46).

Na Nieuwjaar zal ieder student aan het klooster vier Luiksche guldens geven; de nieuwe intredende studenten, als zij vóór St. Franciscusdag aangenomen worden, zullen insgelijks vier Luiksche guldens geven, die later inkomen zijn er slechts twee verschuldigd (art. 47).

Zoo, zegt de graaf, hebben wij dat goedgekeurd en geregeld, uit genegenheid voor het klooster en voor het college: en die regeling zal blijven, zoolang ze niet door ons herroepen wordt (art. 48).

III. Inval der Franschen.

Vermeldenswaardige bijzonderheden, hebben wij, gedurende de 80 eerste jaren van het bestaan des kloosters, nergens gevonden. De volkeren die in vrede leven, hebben geene geschiedenis. Waarlijk: „Beati qui non habent historiam."

Het schijnt dan dat alles steeds rustig bleef, ten minste binnen de stad. Wat buiten de wallen lag, heeft ongetwijfeld veel te lijden gehad van de voorbijtrekkende legers, bijzonder het klooster der Norbertinessen was aan plagerijen en strooptochten blootgesteld.

Het college bloeide altijd voort, van wijd en zijd kwamen de studenten immer talrijker bij; niets kwam het stooren, zelfs de onderwijswetten door Keizer Jozef II uitgegeven, hadden geene hindernis gebracht: Reckheim stond onder de wet en ook onder de hoede zijner graven.

Maar nu was in 't Zuiden een afgrijselijke orkaan uitgebarsten, die alles ging verwoesten.

De revolutie was oppermachtig in Frankrijk, vierde de teugels van alle ondeugd en ontucht en wilde de vreedzame volkeren van het Christendom vervreemden.

De troon werd neergeworpen, de koning met zijne familie in hechtenis genomen, kerken en kloosters en kasteelen, alles aangerand; onder voorwendsel van vrijheid, broederschap en gelijkheid bestond er geene vrijheid meer, dan voor alle kwaad; geene broederschap, maar haat en broedermoord; de gelijkheid bestond slechts in burchten en bouwhoeven met den grond gelijk te maken.

't Was, zooals de Franschen met spot en spijt lazen: „Liberté point; égalité point; fraternité point".

En waar veiligheid zoeken? Die genoten enkel de kwaaddoeners; al wat braaf en eerlijk was, zuchtte onder de dwingelandij of zocht zijn behoud in de vlucht. Duizenden en duizenden vloden over de grenzen. Alle Belgische steden waren weldra gevuld met vluchtelingen, het naburige Maastricht was overvol. Doch vele waanden zich daar nog niet in veiligheid en trachtten Duitschland te bereiken. Toen zag men ook in Reckheim gedurig dien ongelukkigen stoet van Fransche emigranten aankomen. De grafelijke herberg „De Keizer" was niet groot genoeg om de gedurig

aankomende menigte te herbergen die verder heen wilde vluchten; iedereen deed zijn best om te helpen. De grafelijke postwagens konden onmogelijk al dat volk verder wegbrengen, zoodat men allerlei karren en wagens benuttigde tot vervoer van menschen en reisgoederen.

Alles was in woeling en verwarring; angst en onrust las men op alle gezichten en men bereidde zich tot de ergste gebeurtenissen voor.

Natuurlijk was er geen middel meer om nog les te geven in 't college: overigens, de meeste studenten waren uit Reckheim gevlucht, om veiligheid te zoeken bij hunne familie.

Dagelijks kwamen slechte tijdingen den schrik vergrooten en weldra vernam men het ergste nieuws, den inval der vijanden.

De Fransche benden, onder het geleide van generaal Dumouriez, waren over de grenzen gerukt; zij hadden de Keizerlijke legers overrompeld en door hun zegepraal te Jemappes, den 6 November 1792, viel België in hunne handen.

O wee, nu ging ons vaderland ook zijn aandeel krijgen van al het kwaad door die dolle woelgeesten uitgedacht.

De eerste Fransche soldatenbende kwam Reckheim binnen in 't begin van December 1792 en vestigde zich op 't kasteel, waaruit de grafelijke familie bijtijds gevlucht was.

Daar huisden zij als heer en meester; die vorstelijke woning behaagde hen en zoo had Reckheim op de omliggende plaatsen het twijfelachtig voordeel van een blijvend garnizoen te bezitten.

Plezier maken en lustig leven, scheen de eenige bezigheid der soldaten, want zij waanden zich volkomen veilig; de Oostenrijkers waren verdreven. Feest moest er gevierd worden.

Eerst kwam de vrijheidsboom. Hij werd geplant op de Heerenstraat, recht tegenover het hotel „de Keizer", (thans het huis bewoond door de familie Humblé-Groenen), onder het zingen van de Carmagnole, de Marseillaise, de Ça ira en andere revolutieliederen.

Vele rustige burgers werden uit hunne huizen geroepen om dat feest bij te wonen; ook haalde men den Eerw. Heer Pastoor Delvaux uit de pastorie en toen ging men voor goed aan 't zingen en aan 't springen. Eenige soldaten namen den heer Pastoor

in hunnen danskring, wierpen zijnen witten hoed (1) af, zetten hem eene roode Jacobijnsche muts op en sleepten hem zoo mede in hun' dans; doch een officier kwam hem verlossen, nam de muts weg en deed hem den witten steek teruggeven.

De Paters werden niet geplaagd, omdat de hoofdofficier ze onder zijne bijzondere bescherming genomen had.

Ziehier hoe men dat gedrag uitlegde: De aanvoerder der Franschen in Reckheim, stamde uit de landen van Berg en Gulick, waar hij eene christelijke opvoeding had genoten. Hij had vóór de revolutie in Frankrijk dienst genomen. Toen hij in Reckheim aankwam, meldde hij zich aan bij 't klooster en werd zoodanig getroffen door de houding en 't gedrag der Paters, dat hij vol eerbied en achting terugkwam en het klooster verdedigde. Eenige schreven zijne handelwijze toe aan eene soort van bijgeloovige vrees.

Andere dagen brachten andere braspartijen aan voor dit losbandig volk, waarvan alle brave menschen walgden. Maar het feest van den 21 Januari bedroefde waarlijk de brave bevolking van Reckheim. Toen vierden de Franschen den verjaardag der onthoofding van den Koning Lodewijk XVI, of, zooals zij het noemden, van „la juste punition du dernier roi de France". Zinnelooze en holklinkende redevoeringen over vrijheid en gelijkheid, ontbraken er niet, revolutie-liederen klonken den ganschen dag door en wisselden af met allerlei liederlijke gezangen en losbandigheden. Men dwong iedereen meê te doen, bevel werd gegeven van de huizen te vlaggen en 's avonds moest men alles verlichten.

Zoo leefde dat volk drie maanden lang in Reckheim, tot grooten last van iedereen en natuurlijk óp kosten der burgerij.

Gelukkig voor ons stadje zou dat lustig leven weldra een einde krijgen.

De Fransche legers wilden hunne veroveringen voortzetten, maar de vereenigde mogendheden hadden zich tot weêrstand bereid.

In Februari 1793 hadden de Franschen, onder bevel van generaal Miranda, Maestricht ingesloten en het bombardement begonnen. Doch de Oostenrijksche generaals Clerfayt, Latour, de hertog van Wurtemberg, en aartshertog Karel van Oostenrijk, onder

(1) De Witteheeren of kanunniken van Premonstreit waren sedert eeuwen belast met de pastorie van Reckheim.

het opperbevel van den prins Frederik van Saxen-Coburg, rukten opnieuw bij. Zij bemachtigden Aldenhoven, Eschweiler, Rolduc en Aken, waar de Franschen zich verschanst hadden. De Fransche benden werden teruggedreven over de Maas en zij moesten de belegering van Maastricht opgeven.

Zoo werd Reckheim en omstreken, tegen het einde van Februari, van de Franschen verlost. Pruissen en Oostenrijkers namen er bezit van.

De Franschen verwijderden zich in de richting van Tongeren, Luik en Brussel, altijd achtervolgd door de bondgenooten. Spoedig evenwel was generaal Dumouriez uit Holland bijgesneld; hij had in de vlakten van Haspengouw zijn volk bijeengeschaard en weer moed en vertrouwen ingesproken. Maar den 18 Maart werd hij hevig aangevallen in de vlakte van Neerwinden, geheel verslagen en teruggedreven.

De aftocht der Franschen begon aanstonds en reeds den 10 April 1793, waren alle Belgische steden in de macht der bondgenooten; de laatste Fransche soldaat was over de grens gejaagd, België was verlost.

Den 7 Juni 1793, verleende de Paus Pius VI aan de Oostenrijksche Nederlanden een buitengewoon nationaal jubilé, omdat het gedrag der Belgen gedurende de overheersching der Fransche Republikeinen hem grootelijks getroost had. Zij hadden getuigenis gegeven van hunne gehechtheid aan het Katholiek geloof, van hunne onderdanigheid aan de wettige overheid, van hun' afkeer voor alle verderfelijke nieuwigheden, die men bij hen had willen inplanten.

Natuurlijk werd dit jubilé in Reckheim met vreugde en godsvrucht gevierd, doch wij vinden daarover geene bijzonderheden aangeteekend.

Intusschen woedde de oorlog opnieuw op de zuidelijke grenzen. De Franschen konden de geleden nederlagen niet verkroppen en zochten ze vreeselijk te wreken. Die bloedige strijd duurde zoo voort met wederzijdsche verliezen en overwinningen totdat, door de nederlaag van Fleurus, den 26 Juni 1794 geleden, de bondgenooten moesten wijken en ons ongelukkig vaderland opnieuw

en voor eenigen tijd de buit werd van de woede en omwentelingszucht der Fransche Republikeinen.

De treurige gebeurtenissen van dit tijdvak staan met bloed en tranen geschreven in de boeken der geschiedenis: nog nooit had ons vaderland, zelfs niet in den Geuzentijd, zoo lang, zoo veel en zoo verschrikkelijk geleden.

Geene plaats, zelfs geen gehucht in het gansche Belgenland of men leerde er den naam der Franschen verfoeien en vervloeken: en geen wonder, het was niet alleen eene zware dwingelandij, eene onmenschelijke plundering, maar een helsch juk dat op ons volk kwam drukken.

Doch laat ons slechts verhalen wat Reckheim toen ten deel viel, die schildering is al droevig genoeg en past alleen bij onze geschiedenis van het Reckheimsch klooster.

De eerste vijandelijke ruïterij stormde Reckheim binnen in het begin van de maand September 1793 en aanstonds sloeg zij aan 't plunderen. Met pistool en sabel in de vuist, drongen zij in de huizen en eischten alle geld en al wat waarde had. Eenige huizen werden gansch geplunderd. Pastoor Delvaux werd gevat, al zijn geld werd geroofd, men ontnam hem zelf zijn horloge, zijne zilveren snuifdoos en nog meer, men ontrukte hem zelfs de zilveren gespen zijner schoenen. Op eenige uren tijds was alles geroofd en toen zette men nog een oorlogschatting op het stadje.

Weldra volgde allerlei slecht volk, dat toen als het ware de tros vormde van de Fransche legerbenden: alle soorten van landloopers en vrijbuiters, allerlei gespuis vestigde zich hier in Reckheim. De pen weigert te beschrijven wat door zulk volk bedreven werd. En wat hielp het tegenstreven?.. Men lag, om zoo te zeggen, aan handen en voeten gekluisterd in hunne macht.

In den tijd van dezen tweeden inval was, wel is waar, het eigenlijke Schrikbewind in Frankrijk reeds gevallen: de bloeddorstige Robespierre en twee en tachtig roode Jacobijnen hadden hunne hoofden op het schavot verloren den 27, 29 en 30 van de maand Juli 1794.

Maar hoeveel ongelukken kwamen er, niettegenstaande dat, over ons land!

Millioenen werden afgeëischt voor oorlogschatting; al wat kostbaar was werd meêgesleept; op één dag alleen, den 30

September, bracht men te Parijs binnen, niet minder dan 29 wagens met goud en zilver beladen, alles weggevoerd uit België. Bij de kooplieden werd alles aangeslagen: bij bakkers en brouwers meel en graan; bij de burgers al wat naam had; van de kloosters werden overgroote sommen opgeëischt: hebben of niet hebben, men moest het maar aanschaffen en in geval van weêrstand of weigering ontvoerde men priesters, edellieden, magistraten, deftige burgers naar de Fransche vestingen of gevangenissen als zoogenaamde gijzelaars. Eerst werden er zes commissarissen naar België gezonden, later stuurden de Jacobijnen er nog twee en dertig bij; die mannen zijn genoeg afgeschilderd door de woorden, die de generaal Dumouriez, te recht verontwaardigd, schreef: „Scélérats, qui n'entraient dans ces riches provinces que pour piller et massacrer".

Alles werd geroofd, gedurig kwamen nieuwe requisitiën. En wat bij eene eerste plundering gespaard bleef, werd bij eene tweede weggevoerd. De mindere officieren bleven natuurlijk niet ten achter: al wie een langen sabel sleepte en een langen knevel droeg, met hooge stevels en haren muts, had op eenige uren tijds een gansch dorp arm geplunderd.

De huzaren en dragonders waren geducht als echte duivels; de toestand is in 't kort geschetst door deze woorden: „Het zal zoo verre komen dat ons niets zal overblijven, dan nog enkel de oogen om te weenen".

Zoo werd België als overwonnen land behandeld, uitgemergeld, verkracht, in boeien geklonken, aan de wilde willekeur van eenige losbandigen overgelaten.

Die dolle regeeringsloosheid en die plundering duurden bijna een gansch jaar voort; iedereen snakte naar eene wet en een vast bestuur.

Eindelijk, den 31 Augustus 1795, werd België verdeeld in negen departementen van welke dat der Neder-Maas gevormd was door de tegenwoordige provincie Belgisch- en het grootste deel van het tegenwoordig Nederlandsch Limburg, met Maastricht als hoofdstad.

Alle vroegere grondverdeelingen in prinsdommen, hertogdommen, graafschappen, heerlijkheden waren afgeschaft.

Ons onafhankelijk graafschap van Reckheim, destijds samengesteld uit Reckheim met Boven- en Dael-Wezeth, Uyckhoven

met Ter-Weien en Dael-Uyckhoven; Boorsheim met Cothem. Halle en Genheuth, werd toen voor altijd weggevaagd.

Door de wet van 1 October 1795 werd België voor goed ingelijfd bij de Fransche Republiek en zijne vrijheid was voor langen tijd verbeurd.

IV. Vervolgingen.

Zullen nu ook, hier te lande, alle Fransche wetten toegepast worden volgens de constitutie van het jaar III?

Die vraag stelde men overal met zekere gegronde vrees, want dat beteekende: Zal men nu voor goed en openlijk de kerkvervolging beginnen?

Eenige heethoofden wilden maar onmiddellijk den oorlog verklaren aan den Godsdienst en alle vervolgingswetten der Republiek in éénmaal afkondigen en toepassen.

Andere uit voorzichtigheid of liever uit vrees voor eenen krachtdadigen weêrstand der Belgen, raadden aan slechts stap voor stap vooruit te gaan. Zij wisten hoe zeer ons volk het vreemde juk haatte en hoe er slechts een vonkje noodig was om het buskruit te doen ontploffen. „Je crois prudent", schreef een Republikein, „de ne pas piquer le ballon rempli de gaz et de ne pas exciter d'avantage l'explosion". Deze partij hield de overhand.

Maar als de kat de nagels intrekt, is het dikwijls om des te geduchter te klauwen.

Men ging dus omzichtig, sluipswijze te werk, om langzaam, doch zeker, de vernieling te doen gelukken.

Men zeide: de Godsdienst is vrij, maar nergens waren priesters en kloosterlingen vrij van spotternij en beleediging; de kerkelijke plechtigheden zijn vrij, maar men gebruikte alle voorwendsels om die vrijheid te krenken en te beperken Niemand liet zich door die huicheltaal bedriegen. Zij paste goed in den mond dier Franschen, die reeds sedert lang in hun eigen land den Godsdienst hadden afgeschaft, priesters en kloosterlingen hadden uitgejaagd, de heilige vaten onteerd en gestolen, kerken en kloosters gesloten: niemand liet zich bedriegen en alle brave menschen verwachten al zuchtende de ergste plagerijen.

Weldra liet de duivel de horens zien en zoo gezegde „arrêtés" kwamen alle vrijheid wegnemen.

Kort na elkander volgden: verbod der processiën buiten de kerken, verbod de zieken in 't openbaar te bedienen, verbod de klokken te luiden, verbod der plechtige begrafenissen, enz., enz.

Dat alles werd eerst toegepast in de steden, langzaam in de dorpen en zoo ging men altijd met raschere schreden vooruit, totdat men, nog geen jaar na de inlijving bij Frankrijk, slechts eene gunstige gelegenheid zocht om openlijk en onbarmhartig de algemeene vervolging tegen de kloosters uit te voeren.

Reeds bij hunne eerste intrede in België hadden de Franschen een oproeping gedaan aan alle kloosterlingen om ze op hunne manier vrij te verklaren en ze aan te zetten hunne kloosters te verlaten. Zij hadden ze tot afval bekoord met aan allen eene zekere levensrente aan te bieden, gevestigd op de eigendommen der kloosters; maar het was alles te vergeefs en zij werden in hunne verwachting geheel teleurgesteld.

Doch nu was hun geduld ten einde, de kloosters moesten uitgeroeid, te lang reeds hadden ze moeten wachten om tot hun doel te geraken.

Den 5 Augustus 1796 werd de zaak voorgesteld in den Raad der Vijfhonderd door den verslaggever Mailhe en deze voegde er al huichelende bij, dat men door die afschaffing de zuchten naar vrijheid van eene menigte kloosterlingen vervulde.

Aanstonds kwamen er van alle kanten bij Mailhe en de voorzitters der beide Fransche Kamers krachtdadige protesten in tegen die lasterlijke beweringen; ook de Recollecten bleven niet ten achter: wij geven in het aanhangsel een afschrift in extenso van zulk een protest. (Zie aanhangsel n° 7).

Dit wraakte de gekrenkte eer der kloosterlingen, maar belette geenszins de Republikeinen hun slecht werk uit te voeren.

De wet, sedert 13 Februari 1790 door de Assemblée Constituante van Frankrijk gestemd, werd door de wet van 1 September 1796 uitgestrekt (1) tot alle departementen, bij het grondgebied der republiek *ingelijfd.*

---

(1) „Considérant qu'on ne peut sans violer l'acte constitutionnel et sans rompre

Deze wet van haat en verwoesting behelst bijzonder deze punten:

1° Afschaffing der kloosters en verbeuring hunner goederen, zoo roerende als onroerende.

2° Streng verbod van het kloosterkleed te blijven dragen.

3° Aanbieding der zoogezegde „bons" als levensrente.

Gaan wij deze punten afzonderlijk na.

1° De kloosters waren dus afgeschaft en de goederen aangeslagen door den Staat, in andere woorden wettelijk geroofd. Reeds den 16 derzelfde maand September werd de wet te Maastricht afgekondigd, dus moest de algemeene ontvanger der registratie en nationale domeinen, belast met de confiscatie in naam van den Staat, zoodra mogelijk zijne hand op alles leggen. Ook verloor de citoyen Bourgeois, ontvanger te Maastricht, geen tijd en om des te spoediger te kunnen handelen delegeerde hij speciale commissarissen die hij in alle richtingen uitzond. Hij benoemde voor Reckheim den commissaris Sirejean en deze kwam reeds te Reckheim aan den 23 vendémiaire (4 October), natuurlijk vergezeld van de noodige eerewacht, wij willen zeggen eene goed gewapende bende.

Sirejean liet onmiddellijk de geheele kloostergemeente bij elkaar komen, gaf dan lezing der wet en voegde daarbij ook uitleggingen die hij noodig meende, bijzonder over de wijze van de wet na te komen. Daarbij verlangde hij dat ieder kloosterling zou meêwerken om alles te vergemakkelijken.

Hij kreeg hier, gelijk elders, een welverdiend antwoord. Een krachtdadig protest van pater gardiaan in naam van allen; en allen, één voor één ondervraagd, sloten zich eenparig bij hun' overste aan om te weigeren.

Sirejean zette zich dan met zijne bende aan 't werk. Alles werd doorsnuffeld, opgezocht en aangeteekend, alle sleutels werden

---

l'uniformité des principes, différer plus longtemps de publier dans les départmeents réunis les lois relatives à la suppression des ordres et congrégations monastiques.... enfin, grâce à ces lois ouvrir de nouvelles sources à la prospérité publique..." Dit zijn de uitdrukkingen der wet.

afgenomen, overal werden zegels gelegd, onder voorwendsel dat niets mocht weggevoerd worden, want alles hoorde toe aan de Republiek.

Vier dagen bleef hij zoo werkzaam in het klooster, zooals hij zelf schrijft, van 's morgens half tien tot 's avonds vier uren.

Toen sloot hij zijnen inventaris onder dagteekening van den 27 vendémiaire an V (18 October 1796).

Hij liet slechts aan de kloosterlingen het voorloopig gebruik van hetgeen hoogst noodig was voor hun bestaan.

Het volk van Reckheim vreesde het ergste voor de Paters en wist niet wat uit te denken om te helpen. Toen kwam Lambertus Engelen, jonggezel uit Reckheim, broeder van Pater Engelen en schoonbroeder van Frans Janssen-Engelen, geestelijken vader der Paters, zich vrijwillig, uit eigen beweging aanbieden, om de aangeplakte zegels en de sleutels van het klooster te bewaren. „Nu, zeide hij, zal ik over alles goed kunnen waken en er zal aan de Paters geen kwaad gedaan worden".

Arme man, toen hem later door den commissaris de sleutels werden afgenomen, en toen hij de Paters zonder mededoogen zag op straat zetten, werd hij zoodanig verschrikt en geschokt, dat zijne geestvermogens gekrenkt werden. Na zijne genezing, overviel hem nog dikwijls een soort van angstige ongerustheid; om die te stillen en te overwinnen vertrok hij dan naar Holland, om daar de gevluchte Paters op te zoeken. Van stad tot stad, van klooster tot klooster, drong hij door tot Bolsward in Friesland, bij zijnen broeder, Pater Engelen, die daar toen pastoor was, en als hij ze allen welvarend had wêergezien, kwam hij tevreden naar Reckheim terug.

2°. Door dezelfde wet was het dragen van het kloosterkleed verboden. Reeds sedert lang, waren priesters en kloosterlingen, ter wille hunner kleedij aan spot en plagerijen blootgesteld; op vele plaatsen werden sommige zeer mishandeld. De baldadigheid werd zoo erg dat, in de steden vooral, de priesters zich moesten verkleeden, om nog veilig in 't openbaar te kunnen verschijnen en de plichten van hun ambt te kunnen vervullen.

Doch nu verbood de wet uitdrukkelijk: „Ce costume bizarre,

qui ne tend qu'à ranimer les étincelles d'une dangereuse superstition..."; en de straf voor die afschuwelijke euveldaad van als kloosterzuster of pater gekleed te gaan, kan tot tien jaren duren: „La punition peut aller à dix ans de *gêne*".

De commissaris verklaarde, dat de Minister van Financiën toeliet aan het bestuur der Domeinen, van aan ieder lid der mannenkloosters, tweehonderd franken uit te betalen om daarmêe wereldlijke kleederen aan te schaffen. Was het dan niet genoeg, de kloosters te plunderen en de kloosterlingen als booswichten te verbannen?

Moest men ze nog beleedigen en bespotten?

Natuurlijk, de Paters mochten die som niet aannemen, overigens, zij achtten zulks beneden hunne waardigheid: Niemand kan ons toestaan klooster en kloosterkleed te verlaten, tenzij onze wettige overheid; niemand onzer zal u, Republikeinen, eenen schijn van gelijk of goedkeuring geven met naar u, die ons berooft van alles, eene smeekende of bedelende hand uit te reiken. Met dit fiere en waardige antwoord werd dit huichelaars aanbod van de hand gewezen.

3°. Eindelijk bood de wet de zoogezegde „bons" voor levensrente aan. De Fransche Republikeinen gaven gaarne papierengeld, voor al het goud en zilver dat ze gestolen hadden! Hunne zoogezegde „assignats" waren reeds genoeg bekend en hadden menigeen arm gemaakt; want die schoone bankbriefkens daalden en daalden gedurig in waarde totdat zij eindelijk geen duit meer waard waren. Hier nu kwamen ze weêr met dat papier voor den dag; de kloosters met al hunne goederen zullen verkocht worden ten voordeele van den Staat, maar ieder kloosterling krijgt een bon, een papier waarvan de waarde verschilt van 3334 tot 15000 franken Ieder kloosterling mag dat gebruiken *alleen* om het kloostergoed, nu domeinengoed, of zooals het volk het bestempelde, *zwart goed*, terug te koopen.

Ook die „bons" werden door alle Paters en Broeders geweigerd. *Zij wilden op geene wijze aandeel hebben in het plunderen der kloosters, in het wettig rooven der kloostergoederen.*

Later, toen de Paus daarover uitspraak had gedaan en onder

zekere voorwaarden toestemming had gegeven, heeft broeder Hermans zijn „bon" aangenomen en daarmeê het klooster van Weert teruggekocht.

Sirejean had zijne zending volbracht en na zijn verslag daarover gesloten te hebben, verzocht hij de handteekening van alle aanwezige kloosterlingen.

Zes broeders zijn daar aangegeven en elf Paters; de commissaris voegde er bij: „absent, Van Entbroek".

Ziehier hunne namen:

E.P. Adrianus Wouters;
E.P. Simon Gilkens;
E.P. Christianus Reynders;
E.P. Joannes Vincken;
E.P. Petrus Hens;
E.P. Jean-Guillelmus Nabben;
E.P. Henricus Wouters;
E.P. Simon-Petrus Wicken;
E.P. J.-B. Van Echelpoel;
E.P. Petr.-Christ. V. Entbrouck;
E.P. Franciscus Cerstelot;
E.P. Renerus Martens;
Br. Willem Lutters;
Br. Laurentius Koninx;
Br. Michaël Jans;
Br. Laurentius Lambic;
Br. Mathias Van Dooren;
Br. Antonius Hermans.

Wij geven hunne levensschetsen bij die der kloosterlingen.

Nu was het sluiten des kloosters bepaald, nu kon men zich dagelijks op het verjagen der kloosterlingen verwachten. Weldra zal Belgenland het ongelukkig lot van Frankrijk moeten deelen.

Intusschen namen de oversten de noodige voorzorgen om alles te regelen voor de gerustheid van ieders geweten en ook om gedurende de vervolging aan ieder zooveel mogelijk de hulp- en troostmiddelen van den Godsdienst te verschaffen.

In het archief van hun klooster van St. Truiden vinden wij na het jaar 1796 deze nota: „Sub hoc provinciali (P. Pr. Petrus van Stockum) miserrimis hisce temporibus, provisis a Sede Apostolica per R. Patrem Aloysium Minne, commis. Gen. dispensationibus".

Welke waren die dispensatiën of ontheffingen?

De Z. E. P. Joannes Proot, provinciaal der Nederduitsche provincie, schrijft:

1°. Alle Paters en Fraters zullen mogen biechten aan alle

priesters door de wettige overheid gemachtigd en deze zullen ook mogen absolveeren van de zonden in ordine reservata;

2° Voor den vasten en het onthouden van spijzen, zullen zij zich voegen naar de personen waarbij zij onthaald worden, mits de kerkelijke wetten te onderhouden;

3° Het gebruik van geld, door den regel verboden, wordt aan allen toegestaan volgens de vereischten der omstandigheden;

4° Als Paters en Fraters gedwongen worden, om hunne veiligheid, het kloosterhabijt af te leggen, zullen zij eene eenvoudige, doch deftige en betamelijke burgerkleedij aannemen en daaronder dragen eene kleine tunica of iets dergelijks aan onze Orde eigen;

5° De Kloosterzusters, aan onze Orde onderworpen, zullen ook van deze dispensatiën mogen gebruik maken. (Zie aanhangsel n° 5).

Door den Z. E. P. Aloysius Minne werd ook nog voorgeschreven, dat, indien de Pater Provinciaal zou komen te sterven, alle definitoren, alhoewel door de revolutie verspreid, verplicht zouden zijn te vergaderen om zijnen opvolger te kiezen, die dan als wettige overheid door allen zou moeten erkend worden.

In dit alles blinkt nog de hoop door, dat al die maatregelen slechts voor korten tijd genomen werden, dat weldra de vrede ook alle gewetens vrijheid zal terugbrengen.

Doch, helaas, die hoop werd alras teleurgesteld: de kloosterlingen waren verspreid, konden niet meer vergaderen, dus ook geene wettige overheid meer kiezen om de hand aan 't bestuur te houden.

Daarom richtte de Cardinaal Caprara, legaat van den Paus Pius VII, in Frankrijk, eenen brief aan alle kloosterlingen, waarbij zij allen onderworpen werden, aan de Bisschoppelijke Overheden, mits hunne belofte van zuiverheid streng te blijven onderhouden en ook hunne belofte van armoede voor zooveel tijd en omstandigheden zulks zullen toelaten. (Zie aanhangsel n° 6).

Ongelukkige tijden als de H. Kerk zulke maatregelen moet nemen, om arme schipbreukelingen te kunnen redden!

V. Vertrek der Paters en hun ballingschap.

De 17 Februari 1797 was een dag van rouw voor 't klooster

en ook voor Reckheim; het zoolang geduchte uur ging slaan. De Paters vereenigd in den tempel, waaruit God reeds verbannen was, baden samen, vurig en de oogen vol tranen, voor hunne afgestorvene medebroeders, voor hunne vervolgers, voor zich zelven om moed en sterkte te bekomen in die harde beproevingen.

Weldra kwam eene bende Fransche soldaten, aangevoerd door een zoogenaamden commissaire de la république, aan de kloosterpoort kloppen, met het bevel dat het klooster aanstonds zou geruimd worden.

De commissaris en twee Fransche gendarmen traden de kerk binnen, terwijl de overigen aan de deur wacht hielden en bevalen Pater gardiaan aanstonds te vertrekken.

De Pater Adrianus Wouters stond op van zijne knielbank, en gevolgd door zijne medebroeders verscheen hij op den drempel. Daar hield hij een krachtig protest tegen onrecht en dwang en te midden van het snikken der menigte, die zich aan de kerkdeur verdrong, hief hij de handen ten hemel voor een laatsten plechtigen zegen.

Toen knielden al de Paters op den drempel van Gods huis neder, zij kusten dezen en besproeiden hem met hunne tranen.

Dan vielen ze malkander om den hals en spraken elkaar in dien vredekus een laatste vaarwel toe; op dit gezicht kon de menigte hare droefheid niet meer bedwingen; men zegt, dat zelfs ruwe Fransche gendarmen in hun gemoed getroffen waren en met moeite hunne tranen konden weerhouden; doch de wet, hoe boos ook, moest uitgevoerd. Langzaam verdwenen de kloosterlingen tusschen het volk dat wedijverde om een hunner te kunnen meênemen en allen zoowel Broeders als Paters werden in Reckheim en Uyckhoven opgenomen; eenige zelfs bleven er tot den dood toe.

Doch de vervolging werd altijd erger en zóó werden zij gedwongen om schuilhoeken te zoeken of zich te begeven op den droeven weg der ballingschap, op die baan van ellende en kommernis, waar zij gedurig aan alle ontberingen en aan de vervolgingen der Fransche speurhonden waren blootgesteld.

VI. „Besloten tijd". (1) — Nieuwe vervolging.

. . . . Dan waren 't slechte tijden.
De woeste god'loosheid, gelijk een Noordorkaan,
Barst los en brulde. Niets kon haar geweld wèerstaan,
De kerken kraakten; kruis en altaar werd geschonden,
De priesterschap vermoord, in ballingschap gezonden;
Het heiligdom onteerd; en al wat god'lijk is,
Verbrijzeld en vernield. . . . .

Zoo beschrijft dichter De Bo, in korte woorden, het afschuwelijk tijdvak van het tweede Schrikbewind der Franschen.

Gelijk wij zagen, hadden de Paters van Reckheim allen eene gastvrije woning gevonden te Reckheim en Uyckhoven en allen meenden daar rustig te kunnen verblijven, totdat, zoo hoopten zij, binnen korten tijd, de orkaan zou zijn bedaard en de vrijheidszon opnieuw aan den opgehelderden hemel zou blinken. Doch deze hoop werd weldra verijdeld, want de vervolgingen werden dagelijks erger: de Republiek had den ondergang van den godsdienst gezworen en zij zou kost wat kost, hare snoode plannen tot het uiterste toe doordrijven.

De priesters waren verspreid, uiteengejaagd, overal bespied en geplaagd, maar zij bleven onwrikbaar getrouw aan geloof, kerk en plicht. De geloovigen bewonderden dien heldenmoed, voelden zich gesterkt door zulke voorbeelden en verfoeiden meer en meer de vervolgers en hunne bloedige leerstelsels: de invloed der priesters op het volk groeide aan naarmate de vervolging toenam. Tot bewijs, de eerste verkiezingen in Maart en April 1797, toen het Belgisch volk in massa stemde voor Katholieken en koningsgezinden, zoodanig het bestaan der Republiek in gevaar kwam.

Dat was te veel voor de Fransche dweepzucht, het duurde te lang eer zij de kerk kon vernielen, er moest een middel gevonden worden om met allen spoed de priesters en kloosterlingen te verwijderen en uit te roeien. De geuzen der XVIe eeuw vergden van de priesters eenen eed welke geen priestergeweten doen mocht, zoo ook zou de goddelooze republiek eenen eed afeischen ongeoorloofd aan een Christen geweten en dan, met een schijn van recht, zou zij het grootste onrecht kunnen plegen.

(1) Zoo noemt men in België gewoonlijk den tijd, dat de kerken tijdens de Fransche revolutie gesloten waren.

Die voorgeschreven eed luidt als volgt: „Ik zweer haat aan het Koningschap en aan de regeeringloosheid. Ik zweer gehechtheid en getrouwheid aan de Republiek en aan de grondwet van het jaar III".

Dat geen Christen in geweten zulken eed mag doen, is klaar en duidelijk; daarom antwoordde de kardinaal-aartsbisschop van Mechelen, Joannes Henricus Van Franckenberg, in een brief van 17 September 1797: „De Katholieke Apostolieke en Roomsche Godsdienst welke ik uitganscher harte belijd en waar ik een der eerste herders van ben, verplicht mij het voorbeeld aan de anderen te geven en verbiedt mij stellig een eed van haat te doen, hetzij die eed den persoon des Konings bedoele, hetzij den staat zelve van het Koningschap betreffe In het eerste geval, wij moeten onzen naaste beminnen al doet hij ons het grootste kwaad; in het tweede geval, het Koningschap, in zich zelven goed en door God zelve ingericht zijnde, kan geen voorwerp van haat wezen.

Derhalve is het ons niet geoorloofd nòch het een nòch het ander te haten, zonder de grondregels van het Christendom te verzaken en nog veel minder God tot getuige te nemen van een daad, welke Hij ons streng op eeuwige straffen verbiedt".

Dat vrijmoedig antwoord trok op den edelen kerkvoogd en onwankelbaren geloofsbelijder de strengste straffen en al die zijn voorbeeld volgden moesten aan denzelfden lijdensbeker proeven; eerst en vooral de Bisschoppen van België, die allen hetzelfde antwoord van weigering gaven.

't Is waar, in dien tijd beweerden eenige priesters dat men met enkele woorden bij den eed te voegen of met eene andere uitlegging er aan te geven die nochtans met den zin der woorden tegenstrijdig was, èn de Franschen kon voldoen èn zijn eigen geweten gerust stellen. Zoo sprak onder andere een Vicaris-Generaal van Luik, de Rougrave van Salm, en zijne meening sleepte eenige priesters mee, omdat zij het antwoord van hunnen bisschop Mgr. de Méan, in Duitschland gevlucht, niet kenden. Maar de ware brave priesters wilden nòch van die kleinmoedigheid, nòch van die spitsvondigheid weten en anderen, die door die middelen verleid, eerst den eed hadden afgelegd, verschrikt door de gevolgen of beter ingelicht, trokken heldhaftig terug.

Slechts drie priesters in Reckheim deden onder verschillende

voorwendsels den eed; het waren de heeren Lahaye, rentmeester van den graaf, priester op het kasteel, Smeets, kapelaan der parochie en Smits, kapelaan van de Ste Petronella-kapel. Die drie alleen — aan alle anderen was het ten strengste verboden — mochten de heilige Mis in de parochiekerk lezen; de andere kerken waren gesloten en de formule van den eed, eigenhandig door hen onderteekend, was aan het heilig Altaar aangeplakt als getuigschrift.

Doch dat duurde niet lang: het volk, dat met die zweerders geene gemeenschap meer wilde, ging niet naar hunne Mis en bedreigde zoodanig de choorjongens, dat deze in de kerk niet meer durfden verschijnen: en het was uit met mislezen.

Alle andere priesters en alle Franciscanen weigerden den eed en hadden liever te lijden en te strijden dan hun geweten te bezwaren. Wij laten hier de volledige lijst dier geloofsbelijders volgen: 't is eene eerelijst van mannen, wier namen met den diepsten eerbied moeten bewaard blijven.

De E.H. Lamb. Delvaux, Norbertijn der abdij van Beaurepart te Luik, pastoor van Reckheim sedert 1787;
De E.H. Michiel Dethier, Norbertijn der zelfde abdij, proost van het klooster der Norbertinessen te Reckheim;
De E.H. Joannes-Jacobus Hustinz, beneficiant te Reckheim;
De E.H. Lamb. Smeesters, pastoor van Neerhaeren;
De E.H. Herman Liesens, pastoor van Uyckhoven;
De E.H. Leonard Salm, Norbertijn der abdij Beaurepart, oud pastoor van Reckheim, nu pastoor van Grimby;
De E.H. Frans Hub. De la Croix, pastoor van Boorsheim;
De E.H. Joês-Antonius Jans, coadjutor te Boorsheim;
De E.P. Adrianus Wouters, gardiaan te Reckheim;
De E.P. Simon Gilkens, vicarius te Reckheim;
De E.P. Christianus Reynders, minderbroeder te Reckheim;
De E.P. Petrus Hens, id. id.
De E.P. Joannus Gulielmus Nabben, id. id.
De E.P. Joannes Vincken, id. id.
De E.P. Henricus Wouters, id. id.
De E.P. Simon-Petrus Wicken, id. id.
De E.P. J. Bta Van Eckelpoel, id. id.
De E.P. Petrus-Christianus Van Entbrouck, id. id.
De E.P. Franciscus Cerstelot, id. id.

De E.P. Renerus Martens, minderbroeder te Reckheim.

Niemand zal het kwalijk nemen dat wij hier de wereldlijke priesters en de kloosterlingen in ééne eerelijst vergaderen. Gedurende die droevige tijden leefden en leden zij samen als broeders, steunden elkander op alle mogelijke wijzen, deelden lief en leed, vervolgingen en gevaren, hielpen overal waar zij konden en delegeerden elkander alle macht, zoodanig dat zelfs de paters, in naam der pastoors, de pastoreele macht uitoefenden en huwelijken inzegenden.

Nu brak de vervolging tegen alle priesters voor goed los, werd gedurig strenger en kende weldra paal, noch perk. Droevige, benarde tijd! men mocht God niet meer dienen dan in het geheim, bij nacht en duisternis, in verscholen schuilhoeken.

De kerken werden gesloten, de kruizen van de torens geworpen, de heiligenbeelden geschonden of door brave menschen gered en verborgen, de heilige vaten en gewaden geroofd, de Zondagen verboden, de Godsdienst afgeschaft, alle teekenen van Christendom verwijderd.

Het groote beeld van den H. Joannes Nepomucenus, den Martelaar van het geheim der biecht, dat in een kapel op de groenplaats naast den ingang van het kasteel van Reckheim prijkte, werd neêrgehaald en gebroken (1); de kapel van O. L. Vrouw van Bijstand, buiten de poort, werd verwoest door een troep losbandige soldaten, doch het beeld der kapel was goed verstoken en werd later naar de parochiekerk teruggebracht. Op allerlei wijze werden de geloovigen in hunne heiligste gevoelens getergd.

Gelijk men het kon verwachten, onderwierp het volk zich niet gedwee aan die baldadigheden, overal vonden de vervolgers weerstand, ook beschuldigden de Franschen de onbeëedigde priesters en paters er van dien weerstand te steunen en op te hitsen. Waren ze wat vermeteler geweest, dan hadden ze zeker de priesters gevangen genomen en over de grenzen gebracht, maar dit durfden zij nu nog niet. Daarom gaven zij eerst bijzondere „arrêtés" uit, in welk, zonder den minsten vorm of schijn van recht of onderzoek, iederen keer eenige priesters en paters veroordeeld werden:

(1) De stukken van dit groot houten beeld zijn nu nog op den zolder der pastorie bewaard.

„Als verzet tegen de wetten, als stoorders der openbare rust, als vijanden van het landsbestuur, als antirepublikeinen, als misbruik makende van hunnen invloed, als verleiders van het volk".

Na den mislukten opstand der Koningsgezinden, die den 4 September 1797 poogden de Republiek omver te werpen en het Koningschap te herstellen, dat is van af October 1797, volgden meerdere „arrêtés" tot wegvoering in ballingschap kort na elkander.

In ons departement der Neder-Maas ging geen week voorbij of er kwamen nieuwe lijsten van veroordeelden of er werden priesters aangehouden. De commissarissen van het Directoire bij de municipale cantons vroegen maar aanhoudend de algemeene verbanning der priesters, maar het bestuur van Parijs bleef aarzelen; zelfs nog in Juni 1798, antwoordde de Minister der Politie, Le Carlier: „Die maatregel, dien gij vraagt, is te algemeen om rechtvaardig te kunnen zijn".

Maar, door het aanhoudend opsporen der priesters en alle andere plagerijen, werd het volk meer en meer verbitterd en de wet over de soldatenloterij of militaire conscriptie, de bloedwet, deed in October 1798 de maat overloopen. De boerenkrijg brak uit, het was oorlog voor kerk en haardsteden.

Toen werd het Fransch Bestuur als dol van razernij, overal vroegen de administrateurs de strengste straffen tegen de priesters: die van Maastricht bleven niet ten achter en schreven op de dringendste wijze. Hunne aanklacht, aan het Directoire van Parijs gericht, is van 1 November 1798; het vonnis van algemeene verbanning werd geteekend den 4 November en tengevolge daarvan werden in ons departement der Neder-Maas *duizend zes en veertig priesters en kloosterlingen* tot ballingschap verwezen.

Alle bovengenoemde priesters van Reckheim en omstreken waren in dat vonnis begrepen.

Ziehier dat arrêté:

„Het Directoire Exécutif, gehoord het verslag van den Minister der generale politie, gezien de bijgevoegde bewijsstukken, waaruit blijkt dat de priesters en monnikken van de ingelijfde departementen zich niet hebben onderworpen aan de wet van 7 vendémiaire jaar IV (29 September 1795) van toezicht op de godsdiensten en den eed geweigerd hebben, gevorderd door de wet van 19 fructidor jaar V (5 September 1797); dat zij zijn de

wreedste vijanden van Frankrijk, dat zij de werking van het bestuur belemmeren, de republikeinsche instellingen verfoeien, opstanden veroorzaken, de volksdriften verbitteren, het fanatisme verspreiden, brandstichtende schriften rondstrooien, publieke beambten met den dolk der moordenaars bedreigen, in het geheim vergaderingen houden om te bidden, samenscholingen voorzitten om het volk tot opstand te brengen;

overwegende dat zij getrouw, aan hun stelsel van weêrstand, van den beginne af door hen aangenomen, niet ophouden van hunnen invloed gebruik te maken om het volk te misleiden en tot alle buitensporigheden aan te zetten;

overwegende, dat hunne schuldige verstandhouding met de buitenlandsche vijanden van den staat des te gevaarlijker is en des te meer strafbaar in de tegenwoordige omstandigheden, omdat zij klaarblijkelijk voor doel heeft het volk tot burgeroorlog op te wekken en het uitvoeren der wetten te beletten;

overwegende eindelijk, dat de openbare rust nooit zal kunnen herleven en versterkt worden in deze departementen zoolang zij onder den invloed zullen blijven van die bedorven schepsels;

Besluit, krachtens het artikel 24 van de wet van den 19 fructidor jaar V;

Art. I. Zullen gevangen worden en vervoerd, buiten het grondgebied der Republiek, al de priesters van het departement der Neder-Maas hier genoemd.

Art. II. De Minister der algemeene politie is gelast met de uitvoering van dit arrêté dat niet zal gedrukt worden.

Dat niet zal gedrukt worden: haastig en heimelijk te werk gaan, om de onnoozele slachtoffers niet te laten ontsnappen.

1046 priesters en kloosterlingen der Neder-Maas, waren zoo op eens veroordeeld en de gendarmen gingen tegen hen te keer veel erger dan tegen de gevaarlijkste booswichten.

Ieder departement telde niet minder dan 985 gendarmen waarvan twee derden ten minste geboren Franschen moesten zijn. Die reden gedurig alle dorpen en gehuchten af, om overal opzoekingen te doen, zij werden altijd geholpen en ondersteund door de Fransche ruiterij in garnizoen te Maastricht.

Als een huis hun verdacht toescheen, werd het omsingeld en dan in alle hoeken en kanten, van kelder tot zolder onderzocht;

stallen en schuren werden nagezocht, bedden en hooimijten werden met bajonetten of lansen doorstoken, met pistolen doorschoten.

Nochtans, die gedurige jacht op de priesters was niet voldoende, alle middelen waren goed om de priesters te vangen. Men paste in België de wetten van het jaar II toe, waardoor ieder burger verplicht wordt de schuilplaats der priesters aan te wijzen, ze te vangen of te doen vangen; waardoor ieder burger, die een priester, tot ballingschap veroordeeld, verbergt, zelf tot ballingschap veroordeeld wordt.

Dezelfde wetten namen ook hun toevlucht tot de laagste verraderij; zij stelden met behoorlijke soldij allerlei veinzaards aan als bespieders en speurhonden tegen de priesters en loofden een premie uit van 100 franken voor ieder priester die aangewezen en gevangen werd.

Doch alles te vergeefs, verraders vond men hier niet en hier zoowel als in het departement der Dijle, had de commissaris kunnen schrijven: „Ik weet waarlijk niet welke onzichtbare hand die kwaaddoende schepsels aan hunne rechtvaardige straf onttrekt".

Het brave volk waakte zorgvuldig, nacht en dag was men op zijne hoede. Te Reckheim en omstreken werd geen enkel priester aangehouden (1).

---

(1) De villa Jerusalem, nabij Maastricht, gemeente Meersen, was toen ook eene gezegende toevlucht voor de vervolgde kloosterlingen, bijzonder voor die van de St. Franciscus-orde.

De bescherming der Franciscanen was van ouds eene dierbare overlevering in de adellijke familie de Crassier, die daar woonde en heden nog haar zomerverblijf houdt.

Immers Gulielmus Pascalis Baron de Crassier en van het H. Roomsche Rijk, werd door den Minister-Generaal der Paters Capucijnen, Fr. Bernardus a Salutiis, deelachtig gemaakt aan alle goede werken der orde, en als „*spiritualem nostrae religionis filium*" aangenomen door een brief gedagteekend uit Rome, den 5 November 1709.

Deze achtbare edelman, lid van den raad van den Prins-Bisschop van Luik, overleed te Luik den 28 November 1751, in zijn negentigste jaar, en zijn lijk werd in den grafkelder der familie, in het koor der parochiekerk van St. Adalbertus, bijgezet.

Zijn zoon, Joannes Fredericus Gulielmus Josephus, bleef getrouw aan die schoone familie-traditie; hij redde en verborg ten zijnen huize vele Paters, die daar in veiligheid verblijf en onderhoud vonden en de H. Mis gerust konden lezen. 't Is met volle recht, dat men op zijn doodsprentje drukte: „sacerdotibus et levitis, tempore tribulationis auxilium præbuit". Hij overleed op de villa Jerusalem, den 9 Augustus 1841, in zijn drie-en-tachtigste jaar.

't Is opmerkenswaardig, dat, van al de adelijke familiën, die vóór de fransche

De Paters Martens en Cerstelotte, zooals wij het in hun levensschets zullen aangeven, zijn beiden op het punt geweest van gevangen te worden, doch beiden ook ontsnapten. Eenmaal vonden de gendarmen in een huis van het Kerkestraatje eenige misgewaden en ze namen ze meê naar Maastricht, doch door tusschenkomst van den koster Van der Hagen werden zij aan dezen weêrgegeven alsook een Christusbeeld dat heden nog in de parochiekerk bewaard is.

Een ander maal kwam onverwacht een bende soldaten uit Maastricht en liepen terstond de woning binnen van A. Humblé in het Kerkestraatje om opzoekingen te doen; gelukkig waren zij niet goed ingelicht, zij waren twee huizen te vroeg. Het ciborie met de heilige hostiën was bewaard twee huizen verder bij Felix Leblanc. Deze aanstonds verwittigd, niet wetende wat te doen om het H. Sacrament te redden, nam haastig en vol schrik het H. Ciborie en vluchtte er meê in den tuin, daar was een kalkkuil met planken bedekt, nauwelijks had hij een plank afgenomen en het H. Ciborie er in verborgen of de soldatenbende was reeds in zijn huis; de heiligschending was gelukkig vermeden, de soldaten vonden niets meer.

De eenigste priester die gevankelijk te Reckheim aangebracht werd, was de eerwaarde heer Smeets, pastoor-deken van Bree, boven in de Kempen aangehouden. Hij moest naar de gevangenis van Maastricht geleid worden, doch te Reckheim kwamen de gendarmen met hem binnen in het hotel De Keizer, waar kapelaan Smeets, beëedigd priester, toen verbleef. Deze zijn oom gevangen ziende, reed aanstonds naar Maastricht en bekwam voor hem een vrijgeleide; maar de brave priester was zoo beschaamd

---

omwenteling in deze streek zoo talrijk woonden, deze ééne der zeldzamen is, die niet uitgestorven zijn.

Het kasteel van Leuth diende ook voor toevluchtsoord, daar verborg de adellijke Dame, Wilhelmina de Meeuwen, verscheidene kloosterlingen gedurende al den tijd der vervolgingen. Toen haar kleinzoon, graaf Karel Vilain XIIII, Belgisch gezant was te Rome, ontmoette hij in de eeuwige stad den ouden Lamarche, die te Leuth verborgen was geweest en nog vertelde uit die droevige dagen. Later ontving dezelfde Dame in haar kasteel seminaristen van Gent, vervolgd door Keizer Napoleon, omdat zij zich niet wilden, noch mochten onderwerpen aan den onwettigen bisschop, door den Keizer tegen alle recht en wetten van 't bisdom Gent opgedrongen.

en bedroefd over de levenswijze van zijnen neef, dat hij Reckheim verliet zonder hem een enkel woord te kunnen toevoegen. Hij werd niet in ballingschap gezonden omdat hij wegens zijnen ziekelijken toestand niet kon vervoerd worden.

Dikwijls reden de gendarmen 's nachts weg, om op de eene of andere verdachte plaats vóór den dageraad te verschijnen; hunne pogingen zijn altijd vruchteloos gebleven, slechts eenmaal hadden zij een priester gevat. Wij laten hen zelf het feit vertellen, zoo zal de lezer ook een staaltje hebben der letterkunde van dien tijd.

Leuth. Rassemblement fanatique.

Vingt neuf Messidor, an X, vers les six heures du matin, nous Francois Gomberveaux et M. Bayet, gendarmes nationaux de la Brigade de Rekhem, allant à la correspondance de Stockhem, passant par la commune de Leuth, ci-devant canton de Mechelen, Dép[t] de la Meuse Infér., nous avons vu un rassemblement de deux à trois cens personnes, vis-à-vis la maison du citoyen Jean Henry Debousse, marchand, domicilier dans la dite commune, la porte de la grange était ouverte, nous y avons également apperçu un rassemblement d'environ soixante personnes, aussitôt nous nous sommes élancés pour y entré, mais la porte nous a été fermé au nez, alors le gendarme Gombervaux a fait le tour de la maison et a entré par la porte donnant dans la cour; nous avons desuite entré dans la grange, nous y avons trouvé un hôtel dressé; et la messe ne devait pas tardé à être commencée. Nous avons fait venir la maire, et nous avons fait ensemble l'inventaire des effets qui se trouvait sur le dit hôtel. Savoir un calice, d'aitain avec les deux burette remplie d'eau et de vin, quatre chandellier en cuivre avec leurs chierches, un missel avec son putite, un crucifit, un tabernac en bois pind, un devant d'autel en soie, un aube, et une chasube, deux étoles, enfin toute la chose, nécessaire pour sélébré la Messe; nous avons laissé les dits effets sur la responsabilité du maire, Nous lui avons demandé s'il connaissait le prêtre qui devait dire la messe dans la dite grange, il nous a répondu que non, mais que le citoyen Jean-Henry Debousse prêtre insoumis, fils de Jean-Henry Debousse, pouvait bien ëtre celui qui devait dire la Messe (1).

---

(1) Procesverbaux de la gendarmerie (française) op het provinciaal archief te Maastricht.

Het is ook soms gebeurd, dat de soldaten de schrikkelijkste bedreigingen deden om zóó de menschen door den angst te overmeesteren en te doen spreken.

Zij dreigden met gevangenis, brandstichting, brandschatting, zelfs met den dood, maar het heeft hun nooit gebaat. Ouden van dagen hebben ons meer dan eens verteld, dat eene zuster van den E.H. Delacroix, pastoor van Boorsheim, tot driemaal toe gevat is geworden en op alle manieren bedreigd om haar te dwingen de schuilplaats van haren heerbroer te verraden: de soldaten wierpen de brave vrouw met het hoofd op eenen houtblok en dan, met den blanken sabel in de hand riepen zij: spreek of uw hoofd is afgekapt, maar de vrouw sprak niet en de lafaards durfden niet.

Zeker heeft de hel nimmer hare slachtoffers met zooveel hardnekkige razernij vervolgd.

Gedurig kregen de gendarmen de strengste bevelen uit Maastricht „om overal te „patrouilleeren", om alle wegen te bewaken, om al de personen die zij 's nachts ontmoetten aan te houden en te onderzoeken, om langs den Maasoever te rijden en zóó te beletten van naar den overkant te varen om daar met fanatieken in betrekking te komen enz."

De gendarmen reden zich doodmoede en konden nergens dan met uitersten dwang eenig eten of drinken verkrijgen. Hunne paarden waren afgereden, zonder ijzers, niet meer in staat om dienst te doen, maar nooit vonden zij eenen hoefsmid om hun paarden te beslaan of om nieuwe ijzers te smeden. De briefwisseling van dien tijd is eigenaardig; van de eene zijde strenge bevelen, van de andere gedurige klachten over allerlei gebrek; die kruisten altijd dooreen; en dan bevelen om de paarden naar Maastricht te brengen om ze daar te doen beslaan of tegen nieuwe te verruilen.

Vele menschen hebben in dien ongelukkigen tijd waren heldenmoed getoond!

Wenden wij de oogen af van dat ellendig tafereel en zien wij ook wat er gedaan werd om de troostmiddelen van den Godsdienst niet te moeten missen.

Die geschiedenis is troostend en stichtend; zij getuigt van het vurig geloof onzer voorouders. 't Is jammer dat vele feiten door den loop der jaren in vergetelheid zijn geraakt; slechts eenige zijn ons door de overlevering bewaard gebleven en wij zullen ze hier tot stichting van den lezer in 't kort aanhalen.

Nauwelijks was het arrêté van verbanning der priesters met al zijne noodlottige gevolgen bekend, of men nam alle mogelijke voorzorgen, niet zoo zeer voor eigene veiligheid, als wel voor het behoud van den Godsdienst.

Eerst en vooral, zooals eene aanteekening van den E.H. Liesens, pastoor van Uyckhoven, aangeeft, zorgden al de priesters om aan de geloovigen goed te herinneren op welke wijze het H. Doopsel in tijd van nood geldig moest toegediend worden; en ook hoe men zich tot een volmaakt berouw moest opwekken als men in stervensnood de hulp van den priester en de H. Absolutie zou moeten ontberen.

Dan, gebruik makende van de bijzondere dispensatiën door de geestelijke overheid vergund „in die erbarmelijke tijden", delegeerden de pastoors elkander en ook de andere priesters en paters om alle jurisdictie geldig te kunnen uitoefenen tot meerder voordeel der geloovigen.

De paters op die manier aangenomen, als medebestuurders der parochiën, gingen bij gelegenheid overal hulp brengen; de aanteekeningen in verschillende parochieregisters wijzen overal hunne voetstappen en helpen ons hunne ijvervolle en tevens kloekmoedige werking volgen en waardeeren.

Zoo vinden wij in Lanaeken de paters Huysgens (1) en Lina (2) van 't klooster van Tongeren; in Mechelen pater Van Entbrouck van Reckheim; in Boorsheim, Uyckhoven en Neerhaeren, de paters Hens en Henricus Wouters van Reckheim; in Grimby de paters Wicken en Martens; in Reckheim zelf de paters Martens en Cerstelotte die beiden in deze plaats tot den dood toe bleven voortwerken.

(1) De E.P. Lambertus Huysgens (ook geschreven Guissen en Quissens) was geboren te St. Truiden, den 18 April 1748, geprofest te Erkelenz den 23 Maart 1770, en priester gewijd te Brussel den 21 December 1771. Hij overleed te Sichen-Sussen den 20 Juni 1808.

(2) De E.P. Joannes Lina (ook Lyna) was geboren te Tongeren den 22 October 1754, geprofest te Erkelens den 7 Juli 1776.... Hij stierf te Diest den 2 November 1806.

Een man, die in dien tijd veel dienst bewees, aan pastoors en paters, bijzonder voor het toedienen van het H. Doopsel aan de kinderen, was de heer Jozef Kosener (1). Hij was altijd in betrekking met de priesters en hield getrouw en nauwkeurig nota van de kinderen door hem gedoopt.

Vele menschen moesten dikwijls lang wachten eer zij van eenen priester *het plechtig Doopsel* konden bekomen; want de vervolging is een tijd lang zoo erg geweest dat alle pastoors de vlucht hadden moeten nemen. Slechts eenige Paters waren kunnen blijven, omdat zij minder gekend onder het volk en ook minder herkenbaar waren, dewijl zij nu met ongeschoren kruin en zelfs met den baard en in burgerkleedij op geen pater meer geleken, zoo de aandacht minder trokken en geen vermoedens opwekten; slechts weinig personen kenden hunne schuilplaats, die zij overigens dikwijls moesten verlaten om eene andere te zoeken.

Nochtans het volk hield aan het plechtig doopsel en als de familie te lang moest wachten, nam zij de kloekmoedigste besluiten: men trok 's nachts de Maas over met het kind. Een bootje lag verborgen tusschen de Maaswisschen van den oever, het kind goed en warm ingewikkeld, werd in een boterkorf of in een hot geborgen. Een sterke man nam het op de schouders en voorzien van eene voor- en eene achterwacht, die in geval van gevaar moesten zingen of fluiten, stapte men door de duisternis naar den oever toe.

De veerman, daar verborgen, antwoordde op het gegeven wachtwoord en men scheepte in met den dierbaren last op zoek naar een priester.

Men reisde soms uren ver tot Roosteren, Susteren, zelf tot over de Hollandsche grens, in de Duitsche parochiën, want tot daartoe vindt men doopsels aangeschreven van kinderen, uit deze parochiën aangebracht. Vele werden gedoopt te Havert (Rijn-provincie).

Voor *het huwelijk* was het dikwijls ook zeer moeilijk. Het eerste geheim huwelijk zonder de drie roepen werd gesloten te Uyck-

---

(1) Jozef Kosener, van Groscomor in Hongarijë, laatste chirurgijn van den graaf van Reckheim, en Theresia Grillerin van Presburg, laatste kamerjuffer der gravin, waren beiden met de grafelijke familie naar hier overgekomen. Zij bekeerden zich tot het Katholiek geloof en trouwden te Reckheim. Altijd zijn zij door hun godvruchtig leven het voorbeeld gebleven der gansche parochie.

hoven den 6 Februari 1797; het werd gesloten in de pastorie, de echtelieden ontvingen daar eerst de biecht en de H. Communie, daarna het huwelijk, zooals de pastoor het omstandig aanteekent, erbij voegende: „A Vicario Generali, attentis circonstantiis concessa dispensatione". In Op-Grimby vinden wij op 6 October 1800, een huwelijk in 't geheim op de pastorie gesloten, door den eerwaarden heer pastoor Salm, die voor getuigen aanschrijft zijne beide zusters, uitgejaagde kloosterlingen, bij hem gevlucht, te weten de Eerw. Zuster Agnes Salm, prioresse der Norbertinessen te Reckheim en de Eerw. Zuster Maria Salm, prioresse der Benedictinessen te Luik. De geneesheer Peter Hendrik Vossen, trouwde ook daar op de pastorie met Anna Catharina Töllivers; deze echtelieden zijn de grootouders van den Z. E. heer kanunnik Rachels, thans deken van Hasselt. Al deze lieden waren van Mechelen, maar: „abhorrebant enim communione cum juratore intruso", zij hadden eenen diepen afkeer van den priester die in Mechelen zijn ambt mocht uitoefenen, omdat hij den verboden eed had afgelegd. Deze was de Eerw. Heer Lamb. Jos. Maxim. Baron van de Wardt, (zie zijne levensschets bij die der studenten van Reckheim's college). Vele huwelijken werden ingezegend in de huizen door de pastoors of door de Paters, doch het grootste gedeelte der huwelijken werd gesloten over de Maas in de parochiën van de hertogdommen Berg en Gulick, die toen volgens de aardige opmerking van koster van der Hagen „nog geen Frans departement waren".

Het zoo genaamde „*burgerlijk huwelijk*" door de Republikeinen ingevoerd en verplichtend gemaakt, bleef langen tijd aan velen een waren walg inboezemen. Samen huizen als onredelijke dieren was niet strafbaar voor de wet, maar eene vrouw in de tegenwoordigheid van God en van den priester aan het H. Altaar eeuwigen trouw zweren, moest door strenge boete en zelfs gevangenis gestraft worden.

Alles werd beproefd om die plechtigheid in te voeren maar het wilde niet gelukken; in geen enkel dorp was het gebeurd; toen vergaderde men in de hoofdplaats van het kanton, te Mechelen, en daar kon het eindelijk gedaan worden.

Uit eenen brief van 11 brumaire jaar VII (1 November 1797),

kan men zien met welke vreugde, de Republikeinen dat feit aan de „citoyens administrateurs" van Maastricht aankondigden (1):

„Nous ne pouvons nous dispenser citoyens administrateurs de donner toute éloge au Citoyen Valensart, rentier, domicilié à Vierset, canton de Villers, département de l'Ourthe et à la Citoyenne Meeuwen, rentière, domiciliée à Leuth, commune de ce canton qui au 20 vendémiaire (11 Octobre) dernier, se sont unis en mariage par devant le président de notre municipalité, ayant par là montré l'exemple à tous leurs concitoyens et concitoyennes et feront époque dans tout ce canton en se soumettant les premiers à la loi du 13 fructidor, les dits jeunes époux ont été suivis le 30 du même mois de vendémiaire, de six différentes couples de citoyens et citoyennes qui ont tous le même jour contracté mariage (2).

De echtscheiding was ook door de Republikeinen ingevoerd, de eerste die ik vind, is gebeurd te Reckheim (toen eenigen tijd hoofdplaats van het kanton), op decadi 30 brumaire jaar VIII (21 November 1799). Het was een man uit Sutendael, die de echtscheiding vroeg tegen zijne vrouw, geboortig uit Asch, die hij, zoo zegt de acte, sedert 18 jaren niet meer had gezien.

Als getuige dier echtscheiding treedt op, om deze acte te onderteekenen, de citoyen Frans Joseph Van Brabant, ontvanger der belastingen. 't Is de kooper van het Paterskloostert, dat hij bewoonde, die in alle slechte zaken, (zoo schijnt het ten minste) een handje moest bij steken (3).

Door die schoone nieuwigheden wilden zij hier te lande het volk beschaven, maar in werkelijkheid kwamen zij het verwilderen.

Voor de biecht en de H. Communie hadden de geloovigen overal gelegenheid; ook zoo voor het vervullen van den Paaschplicht, dat gebeurde in de huizen waar de H. Mis gelezen werd. Zelfs voor de eerste H. Communie der kinderen werd gezorgd, Paters en pastoors gaven in de huizen lessen en uitleggingen der Christelijke leering en de noodige voorbereiding tot het H. Sacrament.

---

(1) Registre de correspondance, admon municipale Mechelen no 207.

(2) De personen hier bedoeld zijn de baron Theodoor-Joseph de Billehé de Valensart en de adellijke dame Maria Josephina Wilhelmina de Meeuwen, eigenaarster van het domein van Leuth.

(3) Register Burgerl. stand te Mechelen.

Vele ouden van dagen vertelden met tranen van aandoening, hoe zij in hunne jeugd hunne eerste H. Communie deden: 's nachts, in eene verlatene schuur, half verlicht met kleine kaarsjes, in plechtige stilte; hoe hun vader dan al eens de schuurdeur uitsloop om te luisteren of er nergens gevaar en onraad bespeurd werd.

En als zij dat vertelden, dan waren zij niet alleen fier over hunne getrouwheid aan God en aan de priesters, dan waren zij niet alleen gelukkig over al die geledene vervolgingen die de hemel zou vergelden; maar dan voegden zij er ook met diepen ernst eene les bij. „Wij hebben dat moeten beleven en verduren, de goede God geve dat gij nooit zoo iets moet zien. Hij beware u en uwe kinderen van zulke ellendige tijden. Maar, indien de goddelijke Voorzienigheid u ook zoo beproeft, denkt dan aan de voorbeelden uwer voorouders, blijft getrouw aan plicht en Kerk, die Kerk alleen blijft eeuwig staan, al het overige hebben wij zien vallen. De Republiek, Napoleon, de vervolgers tijdens het Nederlandsche bestuur (1) zijn verdwenen als rook, al de vervolgers zijn omvergetuimeld en bedolven in den kuil van Gods wraak, de Kerk is verrezen, als God zelf op den Paaschdag, omdat God en zijn steenrots alleen eeuwig zijn".

Zoo konden gezonde menschen de HH. Sacramenten ontvangen, maar als een *zieke in stervensgevaar*, vol onrust naar de komst van een priester snakte, hoe lang scheen dan de dag! Want, men moest gewoonlijk de duisternis afwachten, om den priester en de H.H. Sacramenten, niet roekeloos aan alle gevaren en heiligschenderijen bloot te stellen.

En dan ging men naar de schuilplaats: een zolder, een kelder, eene afgelegen schuur door betrouwbare menschen aangewezen en men zag den priester nu eens als een eenvoudig landman, dan als een bakkersgezel of een werkman verkleed, de H. Teerspijs vol aandoening op zijnen boezem verbergen en door de duisternis alleen, om de aandacht niet op te wekken, als een booswicht wegsluipen, den goeden God die op zijn hart rustte

(1) Waardoor vooral de Belgische revolutie werd veroorzaakt.

biddende, om erbarming voor de arme verdwaalde vervolgers, om moed en volharding voor het brave volk. Dan trad hij, engel van troost en vrede, de lijdenskamer binnen, om in het grootste geheim troost en zegen te brengen; intusschen waren rondom wachten uitgesteld, om bijtijds van alle gevaar te verwittigen.

De begrafenissen konden in Reckheim nooit meer plechtig gebeuren; immers de gendarmen woonden in de pastorie, die aan het kerkhof grenst, doch de H. Mis werd somtijds des nachts in het sterfhuis zelve opgedragen, waar dan de gebeden voor den overledene gelezen werden.

In Grimby had men daarvoor meer gelegenheid. De oude pastorie, nu door een nieuw gebouw vervangen, lag dicht bij het kerkhof en de twee vensters van de groote kamer hadden daarop uitzicht. Men bracht de zerk aan het graf en de H. Mis werd in de pastorie met open vensters gelezen ook wel eens gezongen, daarna ging de priester het graf zegenen en de begrafenis voltrekken. In geval van onraad werden de vensters gesloten, het volk ging voort met de begrafenis alsof er niets gebeurd was en de priester had tijd genoeg om langs een achterdeur het gevaar te ontwijken.

In Uyckhoven gebeurde het soms op dezelfde wijze, daar ook staat de pastorie naast het kerkhof en, omdat zij zoowel als die van Grimby verlaten was en onbewoond, plaatste men er eene tafel om de H. Mis met open vensters te lezen en buiten stond het volk met de doodkist.

Dit kon men daar evenwel maar zelden doen, omdat de naaste omtrek moeielijk kon bewaakt worden en het gebeurde alleen als men wist waar de gendarmen waren. Het register geeft gewoonlijk aan: de Mis werd gelezen in het sterfhuis, of 's nachts is men bij deze of gene vergaderd om de H. Mis voor den overledene te hooren.

Zoo werd het H. Misoffer in vele huizen opgedragen en zelfs, als het gevaar minder groot was, werd het op vastgestelde uur dagelijks gelezen en door een groot getal geloovigen bijgewoond. Dit gebeurde in Reckheim door een gemakkelijk middel; de rij huizen die begint aan het Paterskloοster en langs de Patersstraat voortgaat tot aan de Middenwalstraat, diende daarvoor het beste; die huizen waren in dien tijd allen nagenoeg even hoog, men

brak tusschen al die huizen de muren op de zolders door, zoodat er van het eerste tot het laatste huis een toegang was en men van ieder huis tot al de andere vrijen toegang vond. Op den zolder van een dier huizen, toen bewoond door de familie Senden (die zich later in Itteren ging vestigen) stond eene groote kist die tot altaar diende.

Een plank daarin vastgehecht, droeg altaarsteen, kelk en misboek, de misgewaden waren er onder verborgen. Als nu het gestelde uur gekomen was, kleedde de priester zich voor de H. Mis en het volk ging de verschillende huizen binnen om op den zolder in stilte te vergaderen. De aandacht werd zoo niet opgewekt, want men ging door alle deuren binnen, niet alleen langs de straat, maar ook door de tuinen en zoo vermoedde niemand, die het geheim niet mocht kennen, dat er eene vergadering plaats had. In geval van gevaar, kon men langs alle kanten, langs vóór- en achterdeuren weg en de priester behoefde slechts het deksel der kist te sluiten, om alle spoor van de H. Mis te verbergen.

Te Uyckhoven werd de Mis het meest gelezen in een huis, dicht aan den dikken lindeboom, destijds eigendom der familie Engelen, thans bewoond door de familie Bollen-Groenen. Daar toont men nog de kleine kamer waar de tafel stond die voor altaar diende en de twee kamers daarnaast waar afzonderlijk de mannen en de vrouwen stonden te bidden.

In datzelfde huis verscholen zich dikwijls drie Paters te gelijk en 't was daar ook dat men meestal ging aankloppen als men de hulp van een priester noodig had. Het huis is dikwijls door de gendarmen bewaakt geweest en doorzocht. Hooi- en strootassen zijn dikwijls met lansen en bajonetten doorstoken geworden, maar nooit werd een priester gevat. Als er gevaar kwam, geraakten zij er altijd uit en als er gedurende hunne afwezigheid gendarmen of verdachte personen inkwamen, dan gebruikte men om de paters te waarschuwen altijd hetzelfde eenvoudig middel dat nooit ontdekt werd; eene ladder die onder het stroodak hing werd eenvoudig afgenomen en recht gezet, dat diende tot teeken van op te passen en tevens tot middel om langs buiten op de schelf eene schuilplaats te zoeken.

Des Zondags werd de H. Mis zeer dikwijls plechtig gezongen te Boven-Wezet. Links van de baan, die van den kiezelweg naar Sutendael leidt, achter de huizen die nog bestaan, lag toen de groote hoeve der familie Engelen, nu tot den grond toe afgebroken; de hagen van den moestuin wijzen de plaats nog aan. In de groote schuur vergaderde het volk om te biechten en om de H. Mis bij te wonen en de H. Communie te ontvangen. De schuur scheen van voren altijd volgestopt met hooi en stroo, doch aan den achterkant was ze ledig en eenige bossen die men uittrok gaven ingang naar die open plaats, waar eene tafel met al het noodige gereed stond. De Fransche gendarmen door hunnen Decadi of tienden dag verward, wisten op den duur maar slecht meer wanneer het Zondag was, ten andere, er waren overal jonge lieden op het veld, met gereedschappen volgens den tijd van het jaar, in den schijn bezig met het werk van het seizoen, doch werkelijk op wacht om de gangen der gendarmen te bespieden en desnoods alarm te geven. Zoo kon dan de plechtigheid rustig gevierd worden. Als alles ten einde was en iedereen door de H.H. Sacramenten versterkt huiswaarts keerde, werden de misgewaden opgevouwd en het Altaarlinnen geplooid, kandelaars en kaarsen, misboek, kelk enz., alles in afzonderlijke stroo- en hooibossen gebonden en in de schuurtas tot de volgende vergadering verborgen.

In Uyckhoven bleef men ook niet ten achter, maar het gebeurde er op eene geheel andere wijze. Daar kwam op zekere Zon- en groote feestdagen een schip aan achter den hoogen Maasmuur om den priester en ook het volk op te nemen. Wanneer alles gereed was en ingescheept, verdween de boot tusschen de wilgen aan de monding der Geulle en daar werd dan in de diepte van het schip, gelijk weleer in den kuil der catacomben de plechtigheid gevierd, met het ontvangen der H.H. Sacramenten en het zingen der Hoogmis. In geval van onraad kon men gemakkelijk, met oversteken, de gendarmen die op den anderen oever aankwamen, ontwijken.

Sluiten wij dit verhaal met een van die heldenfeiten gelijk men er slechts in de tijden van zware vervolgingen aantreft.

Eens dat de gendarmen 's nachts waren weggereden lag een hunner ziek in stervensnood. De ongelukkige van iedereen ver-

laten, was bijna aan wanhoop overgegeven; hij lag te kermen en te weenen op zijne eenzame sponde en was veel meer door gewetenswroegingen dan wel door lichaamspijnen gefolterd.

„Ach! sprak hij in 't Fransch, had ik toch maar naar moeder geluisterd, had ik mij niet bij die goddelooze sansculotten aangegeven, dan lag ik hier niet verlaten alleen. Had ik mij niet overgegeven aan vervolgingen tegen onnoozele menschen, had ik de priesters niet verjaagd, dan had ik er misschien nu een om mij met God te verzoenen en mij bij te staan ... Maar ik heb toch geene heiligschennissen bedreven, ik heb toch nooit priesterbloed vergoten.... God! mocht ik nog hopen! Mocht ik nog op uwe barmhartigheid steunen!...."

Eensklaps bemerkte hij iemand, die zachtjes zijne legerstede genaderd was. „Wie zijt gij", riep hij? — „Ik kom u mijnen dienst aanbieden. Gij ligt hier verlaten, kan ik u helpen"? — „Voor mij is er geene hulp meer op aarde, ik sterf verlaten!.... Mocht ik nog hulp uit den hemel krijgen"! — „Mijn God verlaat nooit degenen die op Hem betrouwen". — „Wel hoe! gij draagt eenen eenvoudigen boerenkiel, maar ge spreekt het Fransch zoo goed, gij zijt geen boer.... Spreek, antwoord, gij zijt een priester niet waar?.... God zij gedankt.... Niet waar gij zijt priester?

De Pater, want het was een vermomde Minderbroeder, drukte hem de natte hand, hielp hem recht tegen zijn oorkussen, laafde zijn heeten dorst en toen de kranke wêer kracht genoeg had om te spreken, hoorde hij zijne biecht en sprak over hem de goddelijke verzoeningswoorden uit. Niet lang daarna, gedrukt aan het hart van den armen priester gaf de zondaar nu met God verzoend, in volle betrouwen den geest en de Pater sloot hem de oogen.

Nooit vermoedden de gendarmen bij hunne wêerkomst het wonder van Gods genade dat daar gebeurd was.

Zoo bekeerde, de stervende Christus den moordenaar aan het kruis, zoo doopte de H. Petrus zijne bewakers in den Mamertijnschen kerker, zoo zullen altijd de priesters, naar hun voorbeeld, vergiffenis schenken aan hunne grootste vervolgers.

De naam van dien pater is ons onbekend gebleven: 't is genoeg dat boeteling en priester in het boek des levens aangeteekend zijn.

Wat waren het toch ongelukkige tijden!

En dat duurde zoo jaren lang, totdat eindelijk Gods barmhartigheid, door het Concordaat tusschen den Paus van Rome en Napoleon I gesloten, weêr vrede schonk en vrijheid aan de Kerk, zoodat men met eenen diepen zucht van voldoening en met groote dankbaarheid kon neêrschrijven:

CONCEDO PACEM, ECCE DO PACEM.

VII. Het verlaten klooster en de handlangers der revolutie.

Keeren wij nu terug naar het klooster. Hoe ziet het er daar eenzaam en vervallen uit! Als de Fransche sansculotten hunne slachtoffers verwijderd hadden, begonnen zij voor goed de plundering, want het afschaffen der kloosters was maar een middel om te rooven en geld te slaan. 't Was de „auri sacra fames", sedert eeuwen bekend.... 't Was de handeling van denzelfden geldduivel die aan den H. Laurentius vroeg waar hij de schatten der Kerk verborgen had.

Maar gelijk deze Heilige toen de armen en noodlijdenden toonde, zoo konden ook de kloosterlingen de talrijke ellendigen aanwijzen door wier handen het aardsche goed in de hemelsche schatkamer gedragen was. 't Was de herhaling van alle vervolgingen tegen de kloosters, waar de duivel door de hoop op plundering de heiligschendende benden aanvoert; 't was de herhaling van den afschuwelijken tijd der Geuzen, van welke een Fransch schrijver zeer terecht zegt: „Les révolutionnaires sont toujours des pillards déguisés et d'officiels voleurs" (1).

---

(1) Bij gelegenheid van het verjagen der kloosterlingen in Frankrijk in 1902 en 1903, schreven de dagbladen, dat zekere mannen van het Staatsbestuur groote geldsommen hadden aangenomen met belofte van dan zekere kloosters te sparen. Dat nieuws werd met groote verwondering of met groote verontwaardiging ontvangen, bestreden, geloochend enz. enz. Wat was de wereld toch eenvoudig en onnoozel!! Wie nestelde zich in de abdijen van Engeland toen de kloosterlingen door Hendrik VIII en Elisabeth verjaagd waren? Juist de mannen van 't Bewind, die deelden en nog op den koop toe eenen titel van Lord kregen! Een schrijver maakte de lijst van die groote mannen die zóó rijk en groot werden, die lijst vormt een dik boekdeel en de schrijver heeft daarmeê een groot fortuin gemaakt. Hoe dat dan? Al die

Eerst en vooral werden meubels en boeken naar Maastricht gevoerd om daar publiek verkocht te worden. Kort daarop werd de verkoop van 't klooster aangekondigd Ziehier hoe de aankondiging van dien verkoop opgesteld was:

„Un bien national, lequel provient des ci-devant Récollets, situé au canton et commune de Reckheim et consiste.

1°. En une avant-cour, dont à droite l'église, à gauche un bâtiment d'un étage composé de six places servantes d'écoles.

2°. En face de l'avant-cour, l'entrée de la maison conventuelle, consistante en un parloir, puis une galerie quarrée au centre de laquelle une petite cour; à la première partie de cette galerie se trouve à droite la chambre d'un portier; à la seconde partie l'infirmerie, un escalier et au bout l'entrée au jardin; à la quatrième partie une grande place pour se chauffer en hiver, puis une seconde pour mettre les houilles et le grand escalier au pied duquel l'entrée à l'église et vis-à-vis de celle la sacristie; ensuite un grand jardin avec un bassin au milieu. En entrant dans ce jardin à droite la brasserie et place pour faire la lessive, à côté de laquelle un hangard pour mettre du bois.

Au premier étage, étant une galerie quarrée comme en bas, se trouvent dix-huit cellules et la bibliothèque par dessus desquels un bon plancher, solide charpente et très bon toit couvert en ardoises. Le tout contenant environ un bonnier et trois quarts. Le jardin étant entouré d'une bonne haye et formant qu'une

---

familiën die hunne grootheid en rijkdom aan die bron geput hadden, trachtten die schande te ontduiken en zoodra de schrijver zijn boek wil laten drukken, wordt het voor vijf of tien jaren afgekocht voor overgroote sommen; toen die vijf of tien jaren voorbij waren, had de schrijver en zijne familie weder de vrijheid en dreigden andermaal te drukken en opnieuw werd het afgekocht om de schande te vermijden. Weldra zou dat handschrift in de handen zijn van de kleinkinderen van den schrijver, hoe lang zal dat spel duren? Wie heeft in Duitschland de goederen van kloosters en abdijen en prins-bisdommen weggenomen in den tijd van Luther? Wel diegenen die ze verdreven en afschaften! Dat is de opkomst van vele Protestantsche adellijke huizen.

Toen in de groote Fransche revolutie de kloostergoederen verkocht werden, hadden die Fransche sansculotten overal naamlooze vereenigingen gevormd, om zoo bedekt, de goederen te koopen, te deelen en later door eene nieuwe akte op hunnen naam over te schrijven. Over hetgen in België gebeurde zullen wij liever zwijgen.

seule pièce, par moi estimé en principal à la somme de dix mille livres.

Les aboutissans sont au levant, les fossés de la ville, au midy veuve Thomas Groubé et la rue, au couchant et nord les fossés susnommés". (Registre des Domaines nationaux n° 2, baux d'estimation, procès-verbaux d'adjudication n° 15, Affiche n° VI, Rijks-archief te Maastricht).

De verkoop had plaats te Maastricht den 23 germinal an V (12 April 1797), vóór de Administration départementale de la Meuse Inférieure, toen samengesteld uit Lambrechts, Cox, Chenard, Prisse Proot, Veugen ontvanger en J. M. Reintjens, secretaris.

De citoyen Peter-Jozef Lambrechts van Tongeren, kocht het gansche kloostergoed en de gebouwen voor de som van 9050 livres, dus merkelijk onder de waardeering, die op 10000 livres gebracht was. Hij verklaarde gemachtigd te zijn om te koopen in naam van Frans-Jozef Vanbrabant; deze aanvaardde den koop bij akte geschreven te Luik, 24 germinal an V (13 April 1797) door den notaris Q. Denis, en betaalde met gesloten beurs, door het afgeven van den bon dien hij had aangenomen.

Deze Frans-Jozef Vanbrabant was een weggeloopen broeder Capucijn en had eenigen tijd gewoond in 't groot Capucijnenklooster van Ste Marguérite te Luik.

Hij kwam korten tijd daarna het klooster van Reckheim bewonen, doch niet alleen. Zoo diende hij dan ook tot openbare ergernis en hij werd van iedereen, verfoeid en vermeden.

't Schijnt dat hij nog al flink er op los leefde en dat hij de oordjes goed deed rollen; zoo geraakte hij, gelijk men zegt, hier en daar in 't krijt en 't was de citoyen Lambrechts die hem zoolang redde en geld op 't klooster verschoot, totdat hij zelf van schuldeischer eigenaar werd en 't klooster voor goed overnam door onderhandsche akte den 12 frimaire an VII (2 December 1798), te Maeseyck geregistreerd.

Toen begonnen eerst de aardige lotgevallen van den citoyen Vanbrabant. Hij was zonder middelen van bestaan, maar als echte aanklever der Republiek mocht deze hem toch niet verlaten.

Hij werd dan aangesteld als ontvanger der belastingen voor de

drie dorpen Reckheim, Neerharen en Lanaeken. Ontvangen kon hij goed, verteeren ook, maar betalen dat beviel hem niet en 't ongelukkig gevolg der zaak was, dat hij eene aardige rekening kreeg met den algemeenen ontvanger te Maastricht, den citoyen Veugen.

Deze ziende dat er geen geld te krijgen was van den citoyen ontvanger en dat hij er maar goed op aanleefde op kosten der Republiek, nam eindelijk een uiterste besluit; hij gaf de zaak aan de rechtbank over.

Den 9 brumaire an XI (31 October 1802) was de citoyen Vanbrabant goed aan 't middagmalen in de herberg „De Keyzer" te Reckheim, toen eensklaps de gendarmen Antonius Galezot, kwartiermeester [1] en Johannes Altruch van de brigade van Maastricht de zaal binnen kwamen met bevel hem aan te houden.

Dat bevel was uitgegeven door den algemeenen ontvanger en door den citoyen Keelhoff, vrederechter van 't kanton Mechelen.

Hij werd dan onmiddelijk naar de gevangenis van Maastricht overgebracht, beschuldigd eene som van 2219 livres, opbrengst der belasting van 't jaar zeven, te hebben achtergehouden of ontvreemd. Hij was toen 30 jaren oud. (Procès-verbaux de gendarmerie, N° 3495 A. M.)

Hoe die zaak afliep, heb ik, ondanks vele nasporingen, niet kunnen achterhalen; laten wij hopen, dat die tijdelijke straf, hem de oogen heeft geopend over zijn misdadig leven.

De citoyen P. J. Lambrechts, die door zijne gehechtheid aan de Republikeinsche instellingen zich langzamerhand overal wist in te wikkelen, was intusschen notaris benoemd en burgemeester of maire. Hij werd dikwijls gekozen om verschillende andere openbare bedieningen te vervullen.

Na zijn huwelijk met Catharina Opsteyn, deed hij het klooster tot woning inrichten en nam er zijn intrek in.

De Latijnsche schoollokalen bleven verlaten; zij hadden al meermalen gediend tot gevangenis, waar van tijd tot tijd de eene of

[1] Maréchal des logis.

de andere opgesloten werd, in afwachting dat hij naar Maastricht of elders kon overgebracht worden; later werden zij eenigen tijd gebruikt voor gemeenteschool. Al het overige, buiten het woonhuis door Lambrechts gekozen, diende tot niets. Toen begon deze eene boerderij.

In den zijmuur der kerk werd eene groote poort gebroken en zóó kon dat schoon gebouw voor schuur dienen, om daar hooi en stroo, veldvruchten en veevoeders op een te stapelen en ook om karren en ploegen en ander akkergereedschap te bergen.

In de kleine gebouwen werden stallen gemaakt voor paarden, koeien en varkens.

Zóó was dan alles ontheiligd, niets werd vergeten; tot zelfs de grafkelder, onder het choor, waar de gebeenten der oude Paters en van eenige weldoeners van 't klooster rustten, werd gebruikt voor konijnenhok en om zich de moeite te sparen langs den trap daar binnen te gaan, werd er een stuk uit het gewelf gebroken, om daar langs het voedsel voor de beestjes af te werpen.

Andere kleinere gebouwen werden nêergeworpen. Het volk van Reckheim zag met weemoedige oogen die verwoesting aan; maar tranen konden niet baten. Toen Lambrechts de Portiuncula-kapel afbrak, kreeg hij van verschillende kanten ernstige vermaningen en bittere verwijten; ook toen hij de steenen van de afbraak wilde verkoopen, vond hij niemand om ze over te nemen; algemeene blaam was alles wat hem zijne ontheiliging bijbracht.

Men heeft vele en schrikwekkende dingen verteld over de tijden der Omwenteling en onder andere dat het ook spookte in het klooster. Maar neen, al is het dat zekere angstige en bijgeloovige zielen dit bevestigd hebben, al die gebeurtenissen maakten natuurlijk eenen diepen indruk op den geest van 't volk. Maar die Paters, die geleefd hadden alleen om goed te doen, kwamen zeker niet terug om menschen te plagen.

Maar 't spookte geweldig in 't diepste van 't geweten van allen die handlangers geweest waren voor het uitvoeren der goddelooze republiekeinsche wetten. Dat laat God toe, dat zendt Hij zelfs als eene groote genade, om ongelukkige verdwaalden op den goeden weg terug te brengen en ze te vermanen dat het tijd is alles te herstellen, vooraleer zij voor zijnen rechterstoel geroepen worden.

Zoo stond het ook met den eigenaar van 't klooster; hij had wel de uitoefening zijner christelijke plichten weder opgevat, doch gelukkig was hij niet. Altijd wandelde hij alleen, 's avonds durfde hij niet in 't kloosterpand komen; er was iets dat hem verontrustte, dat zijn hart beklemde en met al zijne rijkdommen leidde hij een droevig leven. Eilaas, het moest nog droeviger eindigen.

Zekeren Zondag morgen, toen het volk uit de hoogmis kwam, verspreidde zich bliksemsnel door het dorp Reckheim het gerucht: Lambrechts is doodgevallen. En waarlijk bij zijne terugkomst van eene kleine wandeling, die hij gewoonlijk 's morgens deed, was hij op den drempel van de kloosterpoort ineengezakt en daar lag hij nu, vóór de deur van 't klooster. De Pastoor snelde toe, gaf hem nog onder voorwaarde de H. Absolutie en 't volk rond het ontzielde lichaam zuchtte: Och arme,.... zonder biechten of H.H. Sacramenten naar de eeuwigheid!

De schielijke dood, zonder Sacramenten, schijnt eene bijzondere straf geweest te zijn voor de uitvoerders der Fransche roof- en plunderwetten. Men kan dat uitleggen zooals men wil, maar de feiten zijn daar talrijk, zeker en onloochenbaar.

Zóó stierf de heer Smits, kooper der goederen van Ste. Petronella-kapel, hij viel dood in de herberg „De Keizer".

Zóó stierf de heer W. Lahaye, kooper van kerkelijke goederen, hij werd onnoozel en stierf in dien staat, zonder Sacramenten, te Maastricht.

Zóó stierf de heer Smeets, aankooper der goederen van de kapellanie van Reckheim, door eene beroerte getroffen, viel hij dood te Lanaeken op de straat.

En de aankooper van 't klooster der Witte-Nonnen, de heer Nypels, stierf te Brussel, nog ellendiger, hij bracht zichzelven om het leven.

Die lijst is al lang genoeg om tot les te kunnen dienen; die wel doet zal wel varen, zegt een spreekwoord.

Wij moeten niet alleen de feiten der geschiedenis aanhalen, maar ook de lessen geven die er uit voortvloeien.

Dat eerste feit is niet het eenigste, dat melding verdient. Een tweede evenzoo opmerkenswaardig, is dat al de familiën die zich

destijds in Reckheim vestigden om te deelen of nut te trekken van de vervreemdingen der Franschen, het plunderen der geestelijke gestichten, het afschaffen der kloosters enz., langzamerhand ongelukkig zijn geworden; zij zijn uitgestorven en hun naam zelfs is uit Reckheim verdwenen. „Generatio iniquorum peribit, het geslacht der boozen zal vergaan". De woorden van God: „nolite tangere Christos Domini: raakt den gezalfden des Heeren niet aan; die u misprijst, misprijst Mij", zullen altijd waarheid blijven en zijn hier op al te droevige wijze verwezenlijkt.

Al die gevallen zijn droevig om na te gaan, maar troostvol is de keerzijde van die gedenkmunt. Al de Christen huisgezinnen, die destijds hun best deden en zich onderscheidden om hun geloof te verdedigen en te bewaren, om priesters en kloosterlingen en liefdezusters te redden, te herbergen en te ondersteunen, zijn zichtbaar gezegend geworden, niet alleen in het tijdelijke, maar ook op eene meer kostbare wijze; in al die familiën bemerken wij roepingen tot den priesterlijken staat en tot het kloosterleven, en die zegen zien wij tot heden toe voortduren. Die zegen komt van Hem die sprak: „Al wat gij aan den minste der mijnen deedt, hebt gij aan mij gedaan".

Om daar van een voorbeeld te hebben, kan men de familietafels nazien in 't hoofdstuk der „geestelijke vaders", die opzettelijk als bewijsstuk van dit gezegde, tot den dag van heden zijn bijgewerkt.

Na den dood van Lambrechts verliet de familie het klooster en bij de deeling der nalatenschap, bleef het kloostergoed onverdeeld, om welke reden is mij niet gebleken.

Zoo gingen de jaren voorbij: De heerschappij van Napoleon had eenige vrijheid aan de Kerk teruggeschonken, doch nog bitter weinig en ten koste van hoeveel opofferingen? (1) De troons-

(1) Napoleon had eigenaardige gedachten in zake van Godsdienst en vrijheid der Kerk: Mgr. Barrett, zie Daris, Notices VIII, bl. 117, zeide dat in 't kort: „Le gouvernement de Napoléon, qui ne se mêlait de la religion que pour l'opprimer....." Daarenboven was Napoleon persoonlijk tegen het herstellen der kloosters zooals het blijkt uit zijn antwoord aan den Minister Portalis: „Je ne veux d'aucune congrégation écclésiastique; cela est inutile. De bons curés, de bons évêques, des séminaires bien tenus, c'est tout ce qui est utile". (Correspondance de Napoléon, X, pag. 127, 28

beklimming van den prins van Oranje-Nassau, als koning der Nederlanden, stelde alle hoop teleur. Aan herstellen der kloosters viel niet te denken en weldra kwamen de wetten op het onderwijs en andere dergelijke, de Katholieke vrijheid opnieuw beklemmen (1).

---

janv. 1805). Dit blijkt ook uit zijn brief aan den Minister Fouché: „Vous préviendrez les rédacteurs du „Mercure" et du „Journal des débats" que je n'entends point que le nom des jésuites soit même prononcé..... Je ne permettrai jamais son rétablissement en France..... Tenez y donc la main et faites connaitre aux différents préfets qu'ils veillent à ce que le mouvement qu'on voudrait donner pour le rétablissement des jésuites, n'ait pas même de commencement". (Correspondance de Napoléon X, p. 23, 9 Octobre 1804). Later verbood hij het onderwijs aan de nieuw gevormde „Congrégation des Pères de la Foi; en den 3 Juli 1806 verjoeg hij de Jésuiten uit Parma in Italië.

( ) Het voorloopig bestuur door de vereenigde mogendheden ingesteld onder den prins van Oranje, gaf den 7 Maart 1814 de vrijheid wêer aan de Katholieke Kerk. Aanstonds maakten eenige kloosterlingen daarvan gebruik, om in hunne kloosters wêer te keeren: de hertog van Ursel, algemeene commissaris van binnenlandsche zaken klaagde daarover in een schrijven van 24 September 1814 aan Mgr. Barrett, vicaris capitularis van Luik. Deze antwoordde dat dit zeker niet gebeurd was in het departement der Ourthe, dat hij daaromtrent inlichtingen zou nemen in het departement der Neder-Maas, maar dat hij daarover geene enkele aanvraag gekregen had. Mgr. Barrett gebruikte dan deze gunstige gelegenheid om te doen uitschijnen hoe nuttig en noodzakelijk hij de herstelling der kloosters achtte. (Zie Daris, Notices VIII).

Onder de regeering van Willem I, als koning der Nederlanden, waren de kloostergemeentens, die zich wêer vergaderd hadden in drie klassen verdeeld door de burgerlijke wet.

In de eerste klas waren opgeschreven de kloosterlingen, zoo mannen als vrouwen, die de zieken en krankzinnigen verzorgden, 't zij in 't klooster, 't zij in de huizen;

In de tweede klas waren begrepen de kloosterlingen die het onderwijs gaven aan de kinderen en ook aan de jongelingen en jonge dochters.

Om te mogen blijven bestaan eischte het landsbestuur van deze twee klassen:

1° Herkenning en goedkeuring door Koninklijk besluit van alle regels en statuten;

2° Toezicht over alle onderwijsgestichten, uitgeoefend door het Ministerie van Onderwijs-Nijverheid-Koloniën;

3° Verbod van eenig ander gezag of overste te erkennen dan alleen de bisschoppelijke overheid hunner woonplaats;

4° Verbod van geloften te doen: het bestuur stond alleen toe van eene verbintenis aan te gaan voor niet meer dan vijf jaren en deze verbintenis kan altijd naar willekeur herroepen worden;

5° De wet verbood streng alle eeuwigdurende en onherroepelijke beloften.

Zóó konden die kloosterlingen op eene zekere manier toch in hun gemeenschappelijk leven vereenigd blijven.

Maar de derde klas, waarin begrepen waren alle andere kloosters van mannen

't Klooster lag daar, door tijd, weersgesteldheid en roekeloosheid der menschen vernield. Eenzaam en stil was alles; de eigenaars kwamen er zelden.

Soms, slechts enkele malen in 't jaar, zag men, bij 't avonduur een kloosterling door den tuin en de kerk wandelen. 't Was Pater J. B. Janssen, geboortig van Reckheim, te St. Truiden woonachtig. Alleen ging hij daar den rozenkrans bidden, vol hoop op eene spoedige verrijzenis. Dan stond hij stil voor den opengebroken grafkelder, waar de beenderen zijner broeders en weldoeners rusten en terwijl tranen in zijne oogen parelden, steeg uit zijn bedrukten boezem een „de profundis" voor hunner zielen lafenis. Dan wierp hij een smeekenden blik ten hemel en deed een vurig gebed: „Wanneer dan, o Heer, zult Gij U over Sion ontfermen".

Menschelijker wijze scheen alles verloren, doch God had de boete aangenomen en de gebeden verhoord van die menigte grijze kloosterlingen, die in ballingschap zoolang om genade baden. Het uur van herstel was nabij.

België had intusschen zijne boeien verbroken en zijne vrijheid herwonnen. Zijne onafhankelijkheid was door de mogendheden erkend en gewaarborgd en in de nieuwe grondwet stond de *vrijheid van vereeniging*.

Een nieuwe dageraad klom vol glans aan de kimme en de borsten, zoolang beklemd door Fransche vrijdenkers en de Neder-

---

en vrouwen, was niet erkend door de wet. Deze liet alleen toe, dat de kloosterlingen samen woonden, totdat hunne samenleving zou uitsterven of op eene andere wijze zou verspreid worden. Er was streng verbod van nieuwelingen aan te nemen. 't Was dus voor hen allen de dood der kloostergemeente na betrekkelijk korten tijd.

In 't jaar 1825 bestonden er nog 18 plaatsen waar eenige priesters, kloosterlingen, samen woonden, namelijk: *Een van Ongeschoeide Carmelieten* te Brugge (met 6 kloosterlingen). *Een van Augustijnen* te Diest, (2 kl.). *Een van Dominicanen* te Antwerpen, (3 kl.). *Acht van Capucijnen*, te Antwerpen, (5 kl.); te Mechelen, (3 kl.); te Meerle bij Turnhout, (3 kl.); te Thienen, (2 kl.); te Gent, (4 kl.); te Brugge, (8 kl.); te Maeseyck, (4 kl.) en te Velp bij 's Hertogenbosch, (13 kl.). *Zeven van Recolleten:* te Antwerpen, (9 kl.); te Mechelen, (7 kl.); te Herenthals, (7 kl.); te Diest, (7 kl.); te Thienen, (4 kl.); te Weert, (9 kl.); te St. Truiden, (7 kl.) Volgens „Almanach du Clergé catholique romain 1825".

Alle die kloostergemeenten werden slechts voor tijd en wijl toegelaten en door de wet zelf tot den dood veroordeeld: zij moesten wegsterven!

landsche Regeering in dien tijd, konden nu vrij ademen; de Kerk ging nu weer bloeien en hare herstelde kloosters gingen weèr, meer dan ooit, door deugden en christelijke heldendaden, de glorie-kroon van Christus' bruid met schitterende edelsteenen verrijken.

Een vrij aanzienlijk getal kloosterlingen leefde toen nog overal verspreid in België, en al waren zij oud van jaren en uitgeput van krachten, aanstonds toch gingen zij aan 't werk, om zich weêr te vereenigen.

Zoo kwam ook ons klooster van Reckheim aan zijne vroegere bestemming terug, doch nog niet rechtstreeks in handen der EE. Paters Recollecten, gelijk wij nu in 't kort zullen verhalen.

VIII. De Kanoniken van Premonstreit te Reckheim.

De Witte-Heeren der abdij van Postel, in de Antwerpsche Kempen, den 3 Januari 1797, door de Fransche omwenteling verdreven, hadden op verschillende plaatsen vruchteloos gepoogd hunne samenleving opnieuw in te richten. Zij hadden achtereenvolgens te koop gevraagd de kluis der Eremieten te Achel, thans Trappisten-abdij; het voormalig klooster der Paters Augustijnen te Bree, thans bisschoppelijk college; het verlaten klooster der Paters Augustijnen te Hasselt, waar zij eene Latijnsche school zochten op te richten; zij hadden daarbij nog pogingen aangewend te Tongeren en Gheel, toen zij eindelijk hunne oogen wierpen op het klooster van Reckheim, vroeger door de Paters Recollecten bewoond.

Hier mocht het hun gelukken. De E.H. Herman Jozef Beugels, pastoor-deken te Helmond, een der laatste overlevende kanoniken van Postel, kocht het oud klooster van Reckheim, den 16 Sept. 1840, uit handen van den Heer Andries Lambrechts, notaris en burgemeester van Reckheim, voor de som van 29000 franken.

Men zette zich aanstonds aan 't werk: kerk en kloostergebouwen moesten worden in staat gesteld om de herlevende gemeente van Postels abdij te ontvangen.

Intusschen verminderde al meer en meer de reeds kleine schaar die vóór de Fransche omwenteling in Postel geleefd had, en toen de woning van Reckheim bereid was, waren bijna al de kanoni-

ken zich voor altijd in den Hemel gaan vestigen; slechts twee waren nog in leven: de eerw. heer Fr. van Gastel, pastoor te Luiksgestel in Noord-Brabant, zeer oud en bijna blind, en de eerw. heer H. J. Beugels, pastoor-deken te Helmond.

Doch God zegende zichtbaar den ijver en het onverpoosd werken dezer kloosterlingen. Want nauwelijks was de koopakte te Reckheim geteekend en het samenwonen beslist, of meerdere priesters verzochten in 't klooster aangenomen te worden; zoodat men reeds in October van hetzelfde jaar 1840, in de abdij van Averbode een noviciaat voor hen opende en den 1 November 1840 ontvingen zij het wit habijt van den H. Norbertus.

Toen benoemde Mgr. Corselis, apostolisch visitator, den 25 September 1841, tot superior te Reckheim den eerw. heer H. Jos. Beugels; deze had immers alles tot stand gebracht en verdiende wel die belooning voor zijn onvermoeid werken.

Den 1 November 1841, was de blijde dag. Na hun proefjaar zouden de eerstelingen hunne plechtige gelofte uitspreken: de eerw. heeren Norbertus Neyssen, A. Verboven, S. Bierings, Isf. Brouwers, J. de Kort en A. M. Mommen werden in de Norbertijnsche familie opgenomen.

Te Reckheim werkte men voort om alles voor te bereiden; weldra waren de cellen gereed alsook de kerk en den 6 December, dag van St. Nicolaas, dien zij voor patroon der kerk kozen (gelijk hij ook de patroon is der oude abdij van Postel) vierde men, met eene plechtige hoogmis de heropening van 't klooster.

De E.H. Beugels, alhoewel superior benoemd, bleef als pastoor-deken in Helmond gevestigd, maar stelde voorloopig aan als prior den E.H. Mommen.

De kloostergemeente ontwikkelde zich voortdurend, jeugdig leven kwam in den ouden stam gevloeid en schonk hem nieuwe groeikracht. Achtereenvolgens traden toe, de EE. HH. Smeulders, F. Pironnet, G. Janssen en de leekebroeders, F. Reulens en A. Van Nieuwstadt.

Ook kwam de E.H. Van Dijck, oud Norbertijn, zich in 't klooster vestigen, zonder nochtans deel te maken van de kloostergemeente. Hij bewees overal dienst zooveel hij kon en zelfs werd hij later te Postel, weêr als kloosterling aangenomen, toen zijne geschokte gezondheid goed hersteld was en hem toeliet den regel te volgen.

Alles was dus door Gods zegen aangegroeid en scheen voor goed gevestigd, daarom besloot men tot eene kanonieke kiezing over te gaan. Deze had plaats te Reckheim, den 16 Mei 1843, onder voorzitterschap van voornoemden Mgr. Franc. Thomas Corselis, apostolisch visitator voor geheel België, geassisteerd door den Z.E.H. Neven, vicaris-generaal van Mgr. Van Bommel, bisschop van Luik, en apostolische visitator voor 't bisdom Luik.

De twee laatste overlevenden van Postel, de EE. HH. Beugels en Van Gastel namen deel aan deze keuze, benevens de nieuw geprofeste kloosterlingen, de Eerw. Heeren Neyssen, Mommen, Verboven, Bierings, Brouwers en de Kort: de E.H. Beugels werd eenparig als superior gekozen.

Toen Mgr. Henricus den Dubbelden, apostolisch vicaris van 's Hertogenbosch en de parochianen van Helmond deze tijding ontvingen, stelden zij alles in 't werk om den Z.E. Heer Deken in hun midden te behouden en niettegenstaande de vurige wenschen van Beugels om het stille en zoolang gewenschte kloosterleven te mogen hernemen, niettegenstaande het onbeperkt betrouwen en de verkleefdheid van de kloostergemeente die hem, naast God, hare opleving te danken had, werd beslist dat de nieuwe superior Helmond niet mocht verlaten. Hij zou daar pastoor-deken blijven en stond zijn ambt van superior af. Eene nieuwe keuze had plaats, onder voorzitterschap van Mgr. Corselis en deze bekrachtigde de keus; de E.H. Alph. Maria Mommen werd tot superior, de E.H. Norbertus Neyssen werd tot sub-prior gekozen.

Zoo waren voor goed het klooster en het kloosterleven hersteld.

De werking der heeren Norbertijnen was gelijk aan die hunner orde-broeders: zij vierden de goddelijke diensten in hunne kerk en bedienden ook andere parochiën buiten hun klooster.

Zoo nam de eerw. heer Mommen. superior, de bediening over van aalmoezenier in 't bedelaarsgesticht van Reckheim, waar hij, geholpen door zijne medebroeders, veel goeds tot stand bracht en ook, door onberekenbaar geduld en liefde, menig verdwaald kind, in den schoot onzer Moeder de H. Kerk terugbracht.

Hij werkte ook standvastig om kloosterzusters in dat gesticht te krijgen, 't geen weldra gelukte door eene bijzondere schikking der Goddelijke Voorzienigheid.

De E.H. Beugels was volle neef van den E.H. kanonik Habets,

die te Luik eene nieuwe congregatie van Zusters gesticht had nl. de „Zusters van 't H. Kruis". Die familiebetrekking der beide stichters en andere gunstige omstandigheden, deden alle moeielijkheden verdwijnen en het was een schoone dag voor den E.H. Mommen toen hij den 15 Februari 1843 de aankomende kloosterzusters aan de poort van 't kasteel kon verwelkomen.

Natuurlijk mocht de heilige levenswijze der Zusters en hun groote zielenijver voor den naaste, benevens hun liefdevolle en gedurige omgang met de ongelukkigen, veel bijdragen om de werking der priesters te steunen en vruchtbaar te maken. Ook was weldra veel kwaad verdwenen en veel goeds gesticht; het aanschijn van het huis was om zoo te zeggen geheel en al veranderd. Die goede uitslag gaf den heeren Norbertijnen altijd meer en meer moed en ijver; 't is dus niet te verwonderen, dat zij immer hunne zending in 't bedelaarsgesticht als hun geliefkoosd werk aanzagen en altijd met meer goeden uitslag voortwerkten gedurende de zeven jaren die zij in Reckheim doorbrachten.

De E.H. Van Dijck was er de bijzondere steun van den E.H. Superior; hij bleef zelfs nog in Reckheim, na 't vertrek zijner kloosterbroeders, om die bediening waar te nemen.

't Was slechts nadat de E.P. Ignatius Huchant, een der nieuw aangekomen Recollecten hem kwam vervangen, dat hij naar Postel vertrok.

De E.H. A. Verboven, werd aangesteld als kapellaan der parochie Reckheim en vervulde deze bediening zoolang de kloostergemeente te Reckheim verbleef.

De E.H. S. Bierings, was gedurende eenigen tijd werkzaam als kapellaan der parochie Rothem, Belgisch Limburg.

De E.H. G. Janssen bekleedde dezelfde plaats te Alken.

Verder bewezen de Heeren Norbertijnen alle mogelijke diensten aan de priesters der omliggende parochiën in het waarnemen hunner priesterlijke bediening.

Met den tijd groeide de kloostergemeente immer aan en gelijk zij zich over geestelijken vooruitgang mocht verheugen, zoo mocht zij ook om stoffelijken voorspoed God bedanken.

De geldelijke middelen die gedurig toevloeiden hadden hen in staat gesteld om, niet alleen de bestaande gebouwen te herstellen, maar ook om 't klooster te vergrooten. Zij trokken dan een

nieuwen bouw op langs de straat, zoodat het pandtuintje, vroeger de area genoemd en slechts met een houten traliewerk van de straat gescheiden, nu aan de vier kanten met gebouwen was toegesloten.

In het pandtuintje maakten zij langs de oude gebouwen de breede gangen, die heden nog bestaan.

Zij bouwden daarbij nog aan de andere zijde der kerk, langs de straat eene woning voor hunnen tuinier; eindelijk begonnen zij eene boerderij, om des te gemakkelijker in de stoffelijke behoeften van 't klooster te voorzien.

Om die onderneming te doen gelukken, hadden zij verscheidene hectaren bouwland en weiland aangekocht en ook stallen en schuur met bijhoorigheden achter het klooster gebouwd.

Hieruit kan men zien, hoezeer zij in korte jaren vooruitgegaan waren en wij verwonderen ons dus niet, als wij vernemen dat velen onder hen zich voor goed te Reckheim gevestigd meenden.

Maar de E.H. Beugels, de eenigste nog die Postel gekend had, hield altijd zijne oogen op zijne geliefde Abdij gevestigd en verloor nooit zijn vast betrouwen, dat God zijn vurig gebed moest verhooren.

En werkelijk, tegen alle verwachting, moest dit plan gelukken: Postel werd gedeeltelijk teruggekocht, genoegzaam om de abdij te heropenen en er het kloosterleven te herstellen.

Toen ook werd besloten de kloostergemeente van Reckheim uit daarhenen over te brengen; in 't begin van October 1847, vertrokken de Norbertijnen naar Postel en het klooster van Reckheim was opnieuw verlaten.

Wat zou er nu met de gebouwen en goederen geschieden?

De E.H. Corbey, pastoor der parochie Reckheim, meende dat het oogenblik gunstig was om de heeren Norbertijnen te vervangen door Zusters Norbertinessen, deze zouden dan het onderwijs der meisjes waarnemen.

Dat plan was zeker goed en schoon, des te meer daar die zusters gedurende eeuwen Reckheim door hare deugden gesticht hadden; immers, van hare aankomst in 1140 af (nog tijdens het leven van den H. Norbertus), tot aan de ongelukkige Fransche omwenteling, die de kloostergemeente uiteenjoeg en het klooster ten gronde toe afbrak, dus gedurende ruim zes eeuwen,

hadden zij de jeugd onderwezen, de zieken verpleegd en de grijsaards verzorgd.

Maar God had er anders over beschikt. Na vijftig jaren ballingschap mochten de Recollecten hun geliefd klooster van voorheen weêr bewonen.

IX. De EE. PP. Recollecten hersteld in België.

De kloosterlingen van den H. Norbertus waren niet de eenigste die in dien tijd in hunne pogingen tot heropleving mochten gelukken.

Nu in de nieuwe grondwet van 1830, de *vrijheid van vereeniging* gewaarborgd was, trachtten overal de overgebleven kloosterlingen daar gebruik van te maken, om in volle gerustheid hun samenleven opnieuw te beginnen.

Zóó deden in 't bijzonder de Minderbroeders Recollecten; immers, wij zien ze terugkomen te Thielt, waar eerst de eerbiedwaardige Pater Jacobus Vergaauwen het ordekleed herneemt op den vooravond van 't feest van den H. Franciscus, 3 October 1833 en weldra gevolgd wordt door verscheidene oude Paters. Bijna te gelijker tijd herleefden zij in St. Truiden, waar zij den 7 December 1833, vooravond van 't feest van Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen, het kloosterkleed weer aannamen ten getale van vier Paters en twee Broeders.

God zegende hen, want ijvervolle jongelingen en ook jeugdige priesters boden zich aan, om het heilig kleed van den H. Franciscus aan te nemen; zoodanig dat men de hoop mocht koesteren ook kloosters die heel en gansch uitgestorven waren, opnieuw te bevolken.

Doch een hinderpaal lag in den weg en deze moest eerst weggeruimd worden: daarover een woordje tot uitleg.

De Paters, die het ordekleed te St. Truiden weder aangenomen hadden, waren in de Nederduitsche provincie, die in het tegenwoordig Nederland was blijven bestaan, aangenomen. Maar Holland was toen beschouwd als een missieland en hieruit sprooten groote moeielijkheden.

Ten eerste, de wereldlijke priesters waren daar te weinig in getal om te voldoen aan de noodwendigheden der Katholieke bevolking en vele parochiën waren zonder herder. Daarom nam de geestelijke overheid haren toevlucht tot de kloosterlingen en zoo moesten Paters Augustijnen, Carmelieten, zelfs Franciscanen en Jesuïeten de plaatsen van pastoor en kapellaan bekleeden.

Dit bestaat heden nog, zelfs worden sommige parochiën door Paters Jesuïeten bestierd.

De Provinciaal der Nederduitsche Provincie, had dan het recht, op verzoek van de bisschoppen, zijne paters als pastoor of kapellaan uit te zenden; maar, dat gebruik in Holland noodzakelijk en onvermijdelijk, bracht groote bezwaren mede in België en daarom hadden de Belgische Paters meermalen tegen die benoemingen billijke klachten ingediend. Zij steunden terecht op deze reden: wij hebben het kloosterleven aanvaard, niet, om als wereldlijke geestelijken buiten ons klooster te leven, maar om in stille eenzaamheid volgens den regel van den H. Franciscus aan onze zaligheid te werken en dan, volgens de omstandigheden, naar St. Franciscus' voorbeeld, de wereldlijke geestelijkheid ter zijde te staan.

Ten tweede, in het tegenwoordig Nederland waar de Paters gedurig in aanraking waren met andersdenkenden en dikwijls midden tusschen hen woonden, had de overheid der orde, door de noodzakelijkheid gedwongen, zekere dispensatiën moeten toestaan. Doch die werden alleen gegeven tijdelijk, aan diegenen die als parochiepriesters werden uitgezonden, of die op reis gingen in Protestantsche streken: daar immers waren zij gedwongen hun kloosterkleed af te leggen en geld te gebruiken voor reiskosten en onderhoud; dit alles was gegeven „in quantum urget necessitas, vel invitat utilitas" (1).

Doch dit scheen voor België niet van toepassing en tegenstrijdig met de gelofte van armoede; daarom zeiden de Belgische Paters: niets belet ons den regel in zijne volle strengheid te volgen; wij leven in een vrij land, midden tusschen eene brave, Katholieke bevolking, waarom zouden wij dan den regel in geheel

(1) Zoover de noodzakelijkheid dringt, of het nut daartoe uitnoodigt.

zijn zuiverheid en strengheid niet bewaren, waarom die voor ons onnoodige verzachting?

Die klachten werden niet verhoord, alles bleef vruchteloos en in 1840, was de zaak nog niet verder gekomen. Toen werd, den 11 April, tot gardiaan van 't klooster te St. Truiden benoemd, de E.P. Lambertus Dirix en deze besloot zijne krachten en zijn leven te wijden aan het bekomen van die rechtvaardige aanvragen.

De E. Heer Dirix (1) was door Gods Voorzienigheid gekozen en zorgvuldig voorbereid om de grondsteen te zijn van de herlevende Franciscanerfamilie in België. Hij werd te Montenaken, bij St Truiden, den 30 November 1808 geboren; met buitengewoon verstand begaafd en met een ernstig en tevens minzaam karakter, had hij niet alleen met veel glans zijne studiën voltrokken, maar ook het volle vertrouwen zijner oversten gewonnen. Nauwelijks was hij priester gewijd te Luik of Mgr. van Bommel, die veel van hem verwachtte, stelde hem aan tot professor der wijsbegeerte aan 't Klein Seminarie van Rolduc.

Daar had hij weldra door zijne buitengewone begaafdheden, zijne deugden, zijnen minzamen omgang èn medeprofessoren èn leerlingen tot zoovele vrienden gemaakt. Zijn invloed was zeer groot en 't goed, dat hij deed, onberekenbaar: geen wonder dus dat Mgr. Van Bommel eerst niet toestemde, toen de E.H. Dirix zijne aanvraag deed om in de orde van den H. Franciscus te treden.

Eindelijk, na herhaaldelijk vragen en lang wachten, trad de E.H. Dirix 't klooster te St. Truiden binnen in 1835. De Paters Recollecten begrepen hoe groote schat hun door Gods Voorzie-

---

(1) Mr. Dehesselle, co-visitator der kloosters voor het bisdom Luik, schreef aan Mgr. Corselis, algemeenen visitator der kloosters in België, over P. Lamb. Dirix in het verslag over zijn bezoek te St. Truiden:

„Nous avons au petit séminaire de Rolduc un professeur, prêtre depuis quatre à cinq ans, d'un grand mérite, de beaucoup de science et de piété et de régularité. Il n'aspire qu'à être récollet. Monseigneur notre évêque ne s'y oppose pas. mais par malheur, il a une santé extrêmement mauvaise; cependant je pense qu'il entrera sous peu. Si sa santé se remet, ce sera un religieux distingué; je le connais particulièrement, l'ayant eu sous moi, lorsque j'étais au séminaire. (Ceci était écrit, lorsque M. Dirix est venu me voir, ce matin; il entre aujourdhui même). (J. Daris, *Notices historiques sur les églises du diocèse de Liége*, tom XVI, p. 292).

nigheid gezonden was en zij stelden niet vruchteloos hunne hoop en hun volle betrouwen op P. Lambertus.

Veel moest hij lijden, veel schrijven en veel werken, maar overtuigd van de billijkheid en de rechtvaardigheid zijner zaak, ging hij onverpoosd vooruit.

De Belgische bisschoppen keurden zijn streven ten volle goed en zóó werd hij dan ook ondersteund door den Nuntius te Brussel en den Internuntius te 's Gravenhage; deze namen zijne verdediging in handen en eindelijk kwam de uitspraak van Rome alles regelen. Op aandringen van Z.E. Cardinaal Lambruschini bij zijne Heiligheid den Paus, werd een brief bekomen van den Z.E. Pater Minister Generaal, gegeven den 12 Mei 1842, waarbij het klooster van St. Truiden en alle andere in België bestaande Recollecten-kloosters van de Nederduitsche provincie werden gescheiden en samen vereenigd; niettegenstaande zij toen nog niet talrijk genoeg waren om eene afzonderlijke provincie te vormen. De Apostolische Stoel gaf dispensatie in de Pauselijke Constitutiën en in de statuten der Orde, om hun zóó alle rechten te vergunnen, die elke afzonderlijke provincie geniet.

Die blijde tijding werd in België afgekondigd op St. Antonius-dag, den 13 Juni 1842 en in het eerste kapittel, dat den 2 Augustus daarna in St. Truiden vergaderde onder voorzitterschap van Mgr. Corselis, werd de E.P. Lambertus Dirix als eerste provinciaal der nieuwe provincie aangesteld.

Doch hij overleefde deze benoeming niet lang; weldra ging hij zijne belooning in den hemel ontvangen; hij stierf te St. Truiden den 5 Maart 1843.

Zijne Heiligheid Gregorius XVI bekrachtigde alles bij eene bulle (1) van 8 Maart 1844 en richtte de provincie voor goed op, onder den naam: Provincie der Strenge Observantie der Recollecten van St. Jozef.

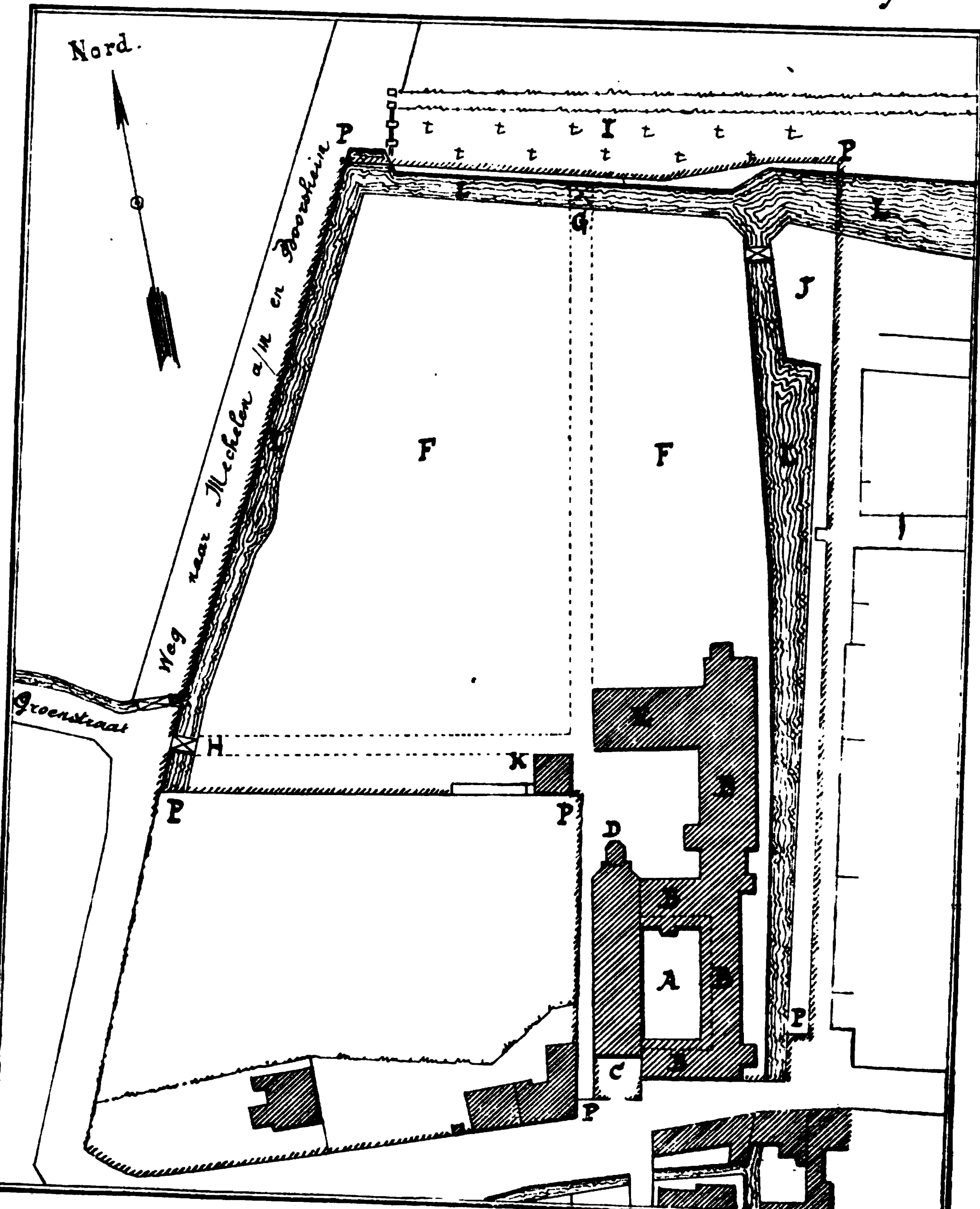
Nu zal de orde kunnen groeien en bloeien onder Gods milden zegen.

Werpen wij eenen vluchtigen blik op hetgeen intusschen was geschied en toen reeds bestond.

---

(1) Zie die bulle in: „Journal Historique" van Kersten, tome XI, page 70.

Grondplan van het Minderbroedersklooster te Reckheim in 1905.

- A Pandhofje
- B Klooster.
- C Kloosterkerk
- D Portiuncula-kapel.
- E Studiehuis.
- F Moestuinen
- H Poort.
- G Oudebrug.
- I Kerkhof van 't kasteel.
- J Ijskelder.
- K Brouwerij.
- L Oude walgrachten.
- P Uiterlijke palen van 't kloostergoed.

Thielt had zijn getal Kloosterlingen spoedig zien aangroeien en telde reeds tien nieuwe geprofeste kloosterlingen, waarvan 7 priesters en 3 fraters; daarbij nog vier broeders.

Te Gent was sedert 30 November 1840, door de Paters van Thielt eene residentie ingericht in 't voormalig klooster der Zusters Clarissen-Urbanisten.

Doch het klooster te St. Truiden vooral bloeide: er waren reeds in 1842 tien nieuwe Paters, twaalf Fraters, negen novicen, tien broeders en vier tertiarissen, zoodat zij ook weldra eene residentie te Hasselt stichtten.

De studiën waren hersteld en geregeld, de diensten werden met godsvrucht gevierd en door talrijke Christenen bijgewoond; de pastoors en de parochianen verheugden zich alom de Franciscanen te zien herleven. God zond gedurig nieuwe veelbelovende jongelingen om den regel van St. Franciscus te aanvaarden; zóó werd het mogelijk zich uit te breiden.

De stichting van Lokeren werd beslist en eene gunstige omstandigheid bood zich aan om ook het klooster te Reckheim te heropenen; men wachtte zich wel deze te laten ontsnappen.

X. Terugkomst der Paters Recollecten in Reckheim.

Gelijk wij gezien hebben, vertrokken de Heeren Norbertijnen uit Reckheim. De Z.E. Pater Provinciaal der Recollecten, Archangelus Vendrickx vroeg, den 11 April 1847 aan Mgr. Van Bommel, de toestemming om zijne kloosterlingen in hun oud klooster van Reckheim terug te brengen. De politieke strijd die toen in België woedde en de toekomst met angst deed te gemoet zien, was oorzaak dat die toestemming eerst werd uitgesteld. Den 14 September had de burgemeester van Reckheim, in naam aller ingezetenen, Mgr. den Bisschop verzocht, niet langer op zijne goedkeuring te laten wachten. Eindelijk, kwam de brief van den kerkvoogd, den 20 September 1847 geschreven, waarbij aan den Provinciaal toestemming werd gegeven om het klooster in te richten „voor het geestelijk welzijn der bevolking dezer streek en om den zaligen invloed van hun ministerie op de ongelukkige gevangenen van het bedelaarsgesticht aldaar uit te oefenen". Toen werd er eene

overeenkomst gesloten tusschen de Heeren Norbertijnen en den Z.E.P. Archangelus Vendrickx, tweeden provinciaal der Minderbroeders Recollecten, waardoor deze de gebouwen van Reckheim overnam. Nauwelijks waren de Heeren Norbertijnen te Postel gevestigd of de eerste Paters Recollecten kwamen te Reckheim aan.

De oversten hadden met deze stichting den E.P. Adolphus Koepp gelast: eene gelukkige keus. Deze Pater had reeds veel bewijzen van ervaring gegeven, want vóór het scheiden van de Nederduitsche Provincie, had hij eerst het klooster van Weert hersteld, daarna dat van Megen; nu ging hij zijne ondervinding en zijnen ijver voor de derde stichting gebruiken, het herstellen van 't oud klooster van Reckheim.

Den 20 October 1847, kwamen te Reckheim aan: de E.P. Adolphus Koepp, præses der nieuwe stichting, de E.P. Raphaël Nackom en de E. Broeder Eucherius van de derde orde, schrijnwerker; allen onder geleide van den Z.E. Pater Archangelus Vendrickx, provinciaal en van den ouden Pater Tuerlinckx, laatsten overlevende van 't voormalig klooster van Leuven.

Volgen wij nu de aanteekeningen van Pater Koepp en voegen wij er eenige bijzonderheden bij, ons door de overlevering bewaard.

„Wij kwamen daar aan”, schrijft Pater Koepp, „in de grootste armoede; bloote muren.... meer vonden wij niet. Geen stoel, geen tafel, geene bedstede, geen stroozak; noch mes, noch lepel, noch glas, noch brood, noch drank; de noodigste zaken ontbraken volkomenlijk. Onmogelijk onze verwondering uit te drukken. Zóó hadden wij het niet verwacht; wij meenden verstaan te hebben dat de Heeren Norbertijnen ons die noodzakelijke dingen zouden achterlaten, maar neen, wij stonden daar als uit de lucht gevallen, rondzoekende om te weten waar wij kwamen in te vallen. Wij waren vermoeid van de reis en wij zouden al gaarne wat gegeten en onzen dorst gelaafd hebben, maar op wat manier? Ik was vol medelijden voor mijne gezellen, bijzonder voor onzen Z.E.P. Provinciaal en den ouden P. Tuerlinckx. Voor mij was het zoo erg niet, ik begon hier mijne derde stichting en ik was al wat bekend met dergelijke blijde en aangename intrede. Wij hielden dus raad en er werd besloten dat wij op staanden voet, brood, boter en drank zouden bedelen. Doch het volk van Reckheim kwam al aanstonds levensmiddelen brengen. Maar hoe nu brood gesneden

en boterhammen gemaakt? Toen men zag dat alles ontbrak, bracht men lepels, messen, tellooren, stoelen en stroozakken; het eene werd geleend, het andere gegeven, een plank op twee stoelen gelegd, diende voor tafel en zoo konden wij wat genieten en zitten en rusten. De oude Pater Tuerlinckx werd bij eene weldoenster in Reckheim gezonden, om daar te overnachten, wij rustten goed uit, tusschen de bloote muren van 't klooster.

„'s Anderendaags 's morgens zouden wij de H Mis lezen in onze kerk, want veel volk was er gekomen om die eerste H. Mis bij te wonen.

„Maar ook hier ontbrak alles. Wij hadden wel een misgewaad, een kelk, een misboek en altaardoeken meêgebracht van uit St. Truiden, maar meer hadden wij niet. De Dochters van 't H. Kruis zonden ons misbrood en miswijn, iemand bracht ons twee kaarsen, doch... geen kandelaars. Ik vond twee flesschen (nota bene, zij waren ledig) en die dienden voor kandelaars, en ook voor éénig sieraad van den altaar. Zóó werd den eersten dag de H. Mis gelezen.

„Na de H. Mis ging ik met Pater Raphaël uit om de noodigste zaken te vragen in de stad.

„'t Volk van Reckheim ontving ons bijzonder goed; wij kregen veel hout om meubelen te maken en verscheidene schrijnwerkers kwamen gratis met onzen broeder Eucherius werken; zóó waren op korte dagen reeds eenige meubelen en 18 bedsteden gereed, men zond stroo en stroozakken en wij leenden beddekens. Op die wijze waren de volgende week de cellen al een weinig in orde om de verwachte Paters en Broeders te ontvangen.

„Den 28 October was gesteld voor hunne aankomst. In Reckheim had de tijding van de terugkomst der Bruine Paters, gelijk men ze noemde, om ze van de Witteheeren te onderscheiden, algemeene vreugde verwekt. Men herinnerde zich nog zoovele zaken tot lof en eer der Paters, die in hun klooster en in hun college zoo veel goed gedaan hadden.

„Men vertelde elkander nog de ongelukkige gebeurtenissen der Fransche omwenteling, hoe in dien tijd Paters in Reckheim bleven, om lief en leed met 't volk te deelen, om zelfs met gevaar van hun leven, iedereen te helpen en de H. Sacramenten toe te dienen Ook werd er eenparig besloten, dat men ze plechtig zou inhalen.

„De heer notaris Andries Lambrechts, zoon van den vorigen bezitter van 't klooster, bewoonde het kasteelken van Daelbroek, bij hem woonde ook de Wed. Magdalena Gerits-Janssen, zuster van Pater J. B. Janssen, van 't klooster van St. Truiden. Bij hem waren de Paters verzocht op het middagmaal. Andere personen hadden gaarne de eer gehad de Paters te ontvangen, maar hij hield er aan en kreeg de voorkeur wegens zijn ambt van burgemeester.

„Met genoegen vermelden wij hier dat dezelfde familie, die gedurende de vervolgingen eigenaarster werd van 't kloostergoed en zoo deel nam aan de vernietiging, nu voorbeeldig optrad om alles te helpen herstellen. Dat herinnert ons het woord der H. Schrift: „Mane comedet prædam, vespere dividet spolia". (Gen. XLIX, 27).

„Om vijf uren stonden burgemeester en pastoor op, om de laatste maatregelen te nemen.

„Een plechtige stoet kwam de Paters te gemoet: jong en oud, arm en rijk, alles was te been, niet alleen van uit Reckheim, maar ook uit alle omliggende dorpen. De harmonie van Reckheim met den heer Lambrechts, burgemeester en den E.H. Corbey, pastoor der parochie, gingen voorop, gevolgd door de leden der broederschappen met vaandels en brandende fakkels, dan kwamen veel priesters uit den omtrek en ook meerdere kapellaans van het nabij gelegene Maastricht, aan hun hoofd, de E.H. Nyst, kapellaan in St. Servaas, eindelijk de Paters en de toegestroomde menigte.

„Op de Groenstraat, aan het huis van den heer Jan Frans Janssen-Engelen, syndicus of geestelijke vader van 't klooster en neef van Pater Engelen, laatsten prefect van 't college, richtte de E.H. Corbey eenen schoonen welkomsgroet tot de Paters en toen drong de stoet door de ontelbare menigte volks tot aan de kerk. Daar werd het „Veni Creator" plechtig gezongen.

„Dat deed goed aan 't hart: na vijftig jaren ballingschap stond de kloostergemeente op nieuw daar, vol ijver, vol vuur, vol betrouwen op God. Vóór vijftig jaren werden zij door vreemde Fransche Republikeien, onbarmhartig op straat gezet, nu worden zij plechtig, zegevierend, door het brave Reckheimsch volk met geestdrift binnengeleid.

„Zulke gedachten drongen natuurlijk door hart en ziel en toen de E.P. Bernardus Van Loo, lector der theologie in 't klooster

van St. Truiden, den kansel beklom, deed zijne overschoone aanspraak menige heete traan van aandoening en innig geluk uit de oogen rollen. Een plechtig „Te Deum" door den E.H. Pastoor Corbey aangeheven, sloot den dienst.

„'t Was avond, doch, als bij tooverslag, was gansch het stadje verlicht, geen huisje, of men nam door die verlichting deel aan de algemeene vreugde. Een eigenaardige stoet vormde zich toen: de jonkheid van Reckheim kwam naar 't klooster en schonk twee schoone koperen kandelaars en van alle kanten bracht men levensmiddelen en nuttige zaken om de Paters te helpen. 't Volk wedijverde waarlijk, om op alle mogelijke wijzen aan de „Paterkens, gelijk zij zeiden, dienst te bewijzen".

Hoe dikwijls herhaalt Pater Koepp in zijne aanteekeningen: „Wij kunnen den Algoeden God niet genoeg bedanken om zijne onbeperkte goedheid, zijne wondere barmhartigheid, waardoor Hij, om zoo te zeggen, voor ons mirakelen deed".

De oude Pater Janssen, die toen ook eenige dagen in Reckheim vertoefde, werd bijzonder goed onthaald. De oude man herleefde van vreugde, bij het herleven van zijne Paters in zijne geboorteplaats; zijn altijd jeugdig en opgeruimd karakter, deed menigeen goed aan; men had er plezier in zijnen mantel vol te stoppen en dan ging hij goed geladen en lachende naar het klooster terug.

's Anderendaags, om zeven ure, werd, onder een grooten toeloop van volk, eene Hoogmis gezongen en men gebruikte toen voor de eerste maal, een schoon misgewaad door Pater Tuerlinckx aan 't klooster geschonken.

„Het lof werd niet gezongen", schrijft Pater Koepp, „en dat om eene zeer goede reden; wij hadden het noodige niet: geen wierooksvat, geene remonstrantie, geen ciborie; wij konden dus het H. Sacrament niet bewaren, noch den zegen geven, noch de H. Communie uitdeelen. Lang moesten wij niet wachten, want 's anderendaags, door de bijzondere tusschenkomst van den E H. Nyst en andere kapellaans van Maastricht, ontvingen wij een ciborie, een wierooksvat, een wijwatersvat en een aspersorium (1); daarna kwamen eenige stoelen en weldra brachten de jonge lieden van Reckheim nog twee koperen kandelaars gelijk aan de twee eerste.

(1) Wijwaterskwast.

De E.H. Nyst bracht nog tien houten kandelaars, eene tweede ciborie, een violet misgewaad en een beeld van St. Franciscus; de E.H. Michiels, pastoor van Neerharen schonk vier autaar-mappen, vier en twintig handdoekjes en vijftien relikwiën van Heiligen; de Dochters van 't H. Kruis zonden een rokelijn en twee misgewaden; de E.H. Thans, pastoor te Kessel (Veldwezelt) zond een Mariabeeld met twee kleedjes en twee kroonen; de H. Timmers zond altaarmappen en vier tinnen kandelaars.

„Zóó zorgde Gods Voorzienigheid voor ons klooster en onze kerk. Doch nu alles nog zoo weinig geregeld was, kon het feest van Allerheiligen niet plechtig gevierd worden. De Paters hoorden voor den eersten keer de biecht van eene menigte volks, zij brachten veel uren door in den biechtstoel.

„Den 2 December 1847 werd de titel der kerk veranderd. De Witteheeren hadden ze aan St. Nicolaas toegewijd, nu werd ze met goedkeuring van den Bisschop van Luik toegewijd aan O. L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen en den 8 December, werd haar feest met alle mogelijke plechtigheid en grooten toeloop van volk gevierd".

Het zou ons te ver brengen, indien wij hier al de weldoeners van 't klooster en hunne giften moesten vermelden; iedereen deed zijn best, nochtans moeten wij hier de namen neêrschrijven van de grootste weldoeners in Reckheim, in het memorieboek aangeduid: de heer Timmers en Mejuffrouw Maria Agnes Hanckar, die in alles altijd voorop waren en zoo bleven voortgaan totdat God ze naar den Hemel riep.

Laat ons liever overgaan tot de Paters zelven; zoo zullen wij met deze kloosterlingen nader kennis maken en hunne levenswijze zal ons tot stichting en tevens aanmoediging dienen.

XI. Werken der Kloosterlingen.

Wij kunnen ons tegenwoordig moeielijk een gedachte vormen van het geluk der Belgische Katholieken, toen zij eindelijk hunne vrijheid weêr hadden verkregen. De Godsdienst was vervolgd geweest of aan boeien gelegd sedert veertig jaren en met de vrijheid kwam de heropening der seminariën, eerst gesloten door de Omwenteling, toen vervolgd door den willekeur van Napoleon,

vervolgens weer onmogelijk gemaakt door de wetten van Willem I over het berucht „Collége philosophique" van Leuven en nu zou men weldra de parochiën met priesters kunnen voorzien en de grijze pastoors, door ouderdom en werken afgesloofd, zouden alras jonge en vurige helpers aan hunne zijde zien arbeiden, die voor hunnen ouden dag èn steun, èn troost, èn vreugde zouden zijn.

De kloosters waren op het punt hersteld te worden en men begroette overal met geestdrift en diepe ontroering de oude kloosterlingen die in 't openbaar verschenen met hun zwart, hun wit of hun bruin kleed om overal de wonden van het menschdom te heelen.

Men had toen, door al te droevige ondervinding begrepen, wat men al aan de kloosters verschuldigd was en met welken eerbied en dank men ze moest herstellen. Men wist toen te beseffen, dat, zooals het vuur zijne licht- en warmtestralen uitzendt, zoo ook ieder klooster een echte vuurbaak is en een echte vuurgloed voor alle werken van liefde en barmhartigheid; dat ieder kloosterling door zijne roeping gezonden is tot het welzijn van zijnen evenmensch. Men wist toen beter, dat ieder klooster niet alleen onder geestelijk en zedelijk opzicht, maar zelfs op stoffelijk gebied eenen overvloedigen zegen rondom zich verspreidt: armen en ongelukkigen, weduwen en weezen, verdrukten en verlatenen van allerlei aard zouden weer troost en onderstand verkrijgen. Men zou opnieuw om raad en daad aan de kloosterpoort kunnen aankloppen, zeker van minzaam ontvangen en liefderijk geholpen te worden. Men zou weêr kunnen nederknielen voor de gezanten des Heeren om troost in de beproevingen, raad in de moeielijkheden en vooral vergiffenis van de zonden te bekomen.

Het leed en de ontberingen door het vertrek der kloosterlingen en het uitroeien der kloosters teweeg gebracht waren onschatbaar, nu hoopte men alles te kunnen herstellen (1).

---

(1) Ziehier eene nota, die in onzen tijd van stoffelijk genot en zwak geloof wel mag overwogen worden:

„Nos aieux aimaient à élever au sein des cités et au fond des déserts des maisons d'hommes, voués à la prière et à la pénitence; nos contemporains plongés dans les sens et absorbés par les intérêts matériels ne tolèrent guère que celles où l'on distribue le remède qui soulage la douleur ou l'instruction qui conduit à la fortune. Il a bien fallu proportionner les secours aux besoins, donner au siècle ce qu'il con-

a. Werken buiten het klooster.

1°. *Missiën en Termijn.*

Het eerste en voornaamste werk waarvoor men onmiddellijk de hulp der kloosterlingen inriep, was het geven van missiën in de parochiekerken die dan ook bovenmate gelukten. Overal vonden zij eenen buitengewonen toeloop van volk om hunne preeken te aanhooren, overal ook konden zij, met innig geluk, eene menigte verdwaalde schapen terugvinden en hunne zielen met God verzoenen.

Men leest met een waar genoegen de verhalen der groote missiën in dien tijd overal gepredikt.

Ons klooster van Reckheim had ook zijn aandeel in dat schoon werk en men is verwonderd dat de Paters, toen nog zoo weinig in getal, aan al die vragen konden voldoen, dat zij in staat waren om de vermoeienissen dier missiewerken zonder tusschenpoozen te blijven doorstaan.

De Paters van Reckheim kregen volle jurisdictie in het bisdom Luik en de termijn dien men aan het klooster toekende, waar zij dus geregeld dienst bewezen, strekte zich uit over een zeer groot getal parochiën.

Dit belette niet, dat zij tot in verafgelegen steden geroepen werden; zelfs op verzoek van den Bisschop, gingen zij tot in de stad Luik om ook daar missiën te prediken.

De priesters van gene zijde der Maas namen insgelijks hunne toevlucht tot de Paters-Recollecten van Reckheim en op het dringend verlangen van den Z.E.H. Deken van Meerssen, verleende Mgr. Paredis, bisschop van Hirene, i. p. i. en Apostolisch Vicaris van Roermond, bij schrijven van 24 September 1848, de geeste-

---

sent à accepter, guérir d'abord les corps comme Jésus-Christ afin de guérir les âmes, dispenser la science pour jeter à propos dans les esprits une parole de vie et dans cet immense naufrage se présenter tous ensemble et avec divers moyens de sauvetage à la société qui périssait.... aujourd'hui on dresse des paratonnerres pour neutraliser la foudre, on fonde des sociétés d'assurances contre tous les malheurs, on oublie d'écarter par les pénitences les foudres vengeresses de la divine Justice et on ne pense pas à s'assurer contre l'unique malheur, le malheur éternel".

(Les vertus chrétiennes par le R. P. Benoit Valuy S. J.).

lijke jurisdictie aan de Paters van Reckheim, over al de parochiën van het dekenaat Meerssen.

De Paters begonnen ook aanstonds hunne hulp te verleenen aan al die parochiën tot groot nut en stichting der Katholieke bevolking, maar ook, zooals wij zien zullen, tot spijt der andersdenkenden, alsdan veel meer dan heden, tegen de kloosterlingen verbitterd. Eene gelegenheid bood zich aan om de Paters te plagen en natuurlijk die mocht niet ontsnappen.

De E. Pater Gardiaan (en met hem alle weldenkende menschen) meende, dat aangezien hij in het dekenaat Meerssen zijne Paters overal zond om geestelijke hulp te verleenen, hij ook met recht mocht tellen op den stoffelijken onderstand dier bevolking: in andere woorden dat hij zijne broeders daar mocht zenden om aalmoezen in te zamelen. Daarom ging de Eerw. Pater Koepp zelf uit om dit regelmatig in te richten. Ziehier wat hij schrijft: „In het begin van Januari 1849, ben ik naar Stein gegaan om een voorstel aan den E.H. Pastoor te doen Ik werd er zeer wel ontvangen en alles was aanstonds aangenomen. Vandaar ging ik naar Beek, doch de Eerw. Heer Pastoor had liever nog wat uit te stellen. Het slecht weder dwong mij terug te keeren en ik kwam langs Elsloo, waar de E.H. Pastoor, mijn oude medeleerling van 't stadscollege van St. Truiden, mij met open armen ontving en aanstonds toestemde.

„Den 20 Januari ging ik naar Geulle, naar Itteren en naar Vroenhoven; overal werd mijn voorstel goed onthaald. Kort daarna werd in die vijf parochiën rondgegaan en met zeer goeden uitslag".

Doch nu ontstond er hevige tegenkanting; de Protestanten waren daarover zeer gestoord, zij gingen in beroep bij den heer Van Meeuwen, gouverneur van de provincie Nederlandsch Limburg te Maastricht en deze schreef aan den Heer de Schiervel, gouverneur der Belgische provincie van dien naam te Hasselt, om daarover zich te beklagen en hem te verwittigen dat hij, indien zulks nog gebeurde, verplicht zou zijn het te beletten. Het bisdom van Luik werd gewaarschuwd over dien toestand van zaken en toen schreef Mgr. Neven, vicaris-generaal van Luik, aan den E.P. Gardiaan om voorzichtig te handelen, ten einde zich geene hatelijke dingen op den hals te halen.

De E.P. Koepp legde in zijn antwoord alles eenvoudig uit zoo-

als het was, bewees de rechtvaardigheid en de billijkheid, waaraan overigens niemand kon twijfelen en verzekerde Mgr. Neven dat hij voorzichtig zou zijn om alle moeielijkheden te vermijden. Dit was zijn voorstel: De bevolking biedt ons haar giften, het zou heel eenvoudig zijn, dat deze voortaan aan de heeren Pastoors besteld en dan zoo naar ons gebracht werden. Nochtans, indien men ook dit kwam te verbieden, zouden wij in Gods naam om alles te voorkomen en den vrede te bewaren eenvoudig aan onzen termijn verzaken.

Dit voorstel van den E.P. Gardiaan werd volkomen goedgekeurd door het bisdom Luik en Mgr. Neven schreef hierover reeds den 16 April 1849. Ten gevolge van dit alles, bleven de Paters van Reckheim hunne diensten bewijzen aan de bevolking van het dekenaat Meerssen en ontvingen in het klooster de aalmoezen die aldaar gegeven werden.

Zoo ging alles in vrede voort tot welzijn van iedereen, totdat er een nieuw klooster der Paters-Recollecten geopend werd te Maastricht en kort daarna een klooster van Paters Conventueelen gesticht in Urmond (Nederlandsch Limburg); deze twee kloosters namen toen ieder een deel van het dekenaat Meerssen over en de Paters van Reckheim gingen voortaan niet meer over de Maas dan bij uitzondering om missiën te preêken. Intusschen had Mgr. Paredis, bisschop van Roermond, de jurisdictie, eerst verleend alleen voor het dekenaat Meerssen, uitgestrekt over gansch zijn bisdom.

Eene kleine moeielijkheid die zich toen voordeed, maar toch onmiddellijk in der minne geregeld werd, zullen wij hier in 't kort mededeelen. Gelijk wij zooeven zagen gingen de Belgische Paters niet meer over de Maas en zoo zouden ook de Nederlandsche Recollecten en de Conventueelen in hun land blijven. Doch een der Paters Conventueelen van Urmond stoorde onverwachts den vrede.

Het klooster van Urmond ligt op den rechter Maasoever tegenover het kasteel van Leuth. Natuurlijk maakte de adellijke en brave familie Vilain XIIII gebruik van die naburige kloosterlingen om zoo dikwijls mogelijk de H. Mis in hare slotkapel te

hebben en de Paters Conventueelen bewezen heel gaarne dezen dienst. Doch een der Paters ging te ver. Hij bekwam ondershands buiten weten van zijn Overste, den E.P. Hieronymus Van Reeth, gardiaan van Urmond, jurisdictie in 't bisdom Luik en begon daarvan spoedig gebruik te maken om in Leuth en de omstreken biecht te hooren, te prediken en ook aalmoezen in te zamelen. Dit maakte over 't algemeen slechten indruk, omdat het den schijn had alsof hij heimelijk de Paters van Reckheim wilde onderkruipen.

De E.P. gardiaan Van Reeth, zoo haast hij dit alles vernam, schreef aan den E.P. Alferinck, gardiaan te Reckheim, dat dit buiten zijn weten was gebeurd, dat hij die handelwijze stellig afkeurde en de uitoefening dier jurisdictie niet zou toelaten Deze schoone brief geeft ons een treffend bewijs van de vriendelijke betrekkingen tusschen Reckheim en Urmond.

De zaak was nog als spoedig bekend geraakt; want ook de Z.E. Deken van Mechelen schreef onmiddellijk aan 't bisdom Luik om die jurisdictie te doen intrekken. Uit dezen brief, vol lof voor de Recollecten schrijf ik eenige regels over, om te bewijzen hoezeer wereldlijke priesters en kloosterlingen door liefde en achting verbonden waren.

„Les R.P. Récollectes de Reckheim méritent les plus grands éloges.... ils sont toujours prêts pour nous aider.... aussi nous les aimons comme nos frères en Jésus-Christ.... ils sont aimés, respectés et honorés des fidèles".

Zoo was die onweêrsvlaag al gauw voorbij en de onvoorzichtige Pater van Urmond, die zeker met eene zeer goede meening gehandeld had, bleef zijnen zielenijver alleen aan zijne landgenooten wijden.

Van toen af was de termijn van Reckheim's klooster voor goed vastgesteld en bleef onveranderd. Hij strekt zich uit over de dekenaten Mechelen, Vleytingen, Bilsen, een gedeelte van Bree en Maeseyck, alsmede de parochiën Millen en Herderen van het dekenaat Tongeren; dus over drie en zestig parochiën.

Als men nu bedenkt, dat in al die parochiën, op geregelde dagen van het jaar, biecht gehoord en gepredikt wordt door de Paters;

dat zij nog op bijzondere feesten voor dezelfde diensten worden geroepen; dat zij triduum's, novenen, missiën prediken op aanvraag der pastoors; dat zij de congregatiën der derde orde door hen gesticht, geregeld bezoeken en helpen bestieren; dat zij ook de priesters in geval van ziekte of afwezigheid gaan vervangen, soms weken lang: dan begrijpt men genoeg wat al loopen en werken een zoo uitgebreide termijn bijbrengt; dan beseft men zeer wel welk onschatbaar geestelijk welzijn uit het klooster der Paters voortkomt, al was het maar alleen door de vrijheid der biecht en de geregelde parochiediensten altijd te verzekeren.

't Is onnoodig hierover verder uit te weiden, er gaat geen dag voorbij zonder dat een of meer Paters uren en uren doorbrengen in de biechtstoelen der talrijke parochiën; zonder dat zij als veldpredikanten (zou ik zeggen) overal het goede zaad uitstrooien en de misbruiken bestrijden.

2°. *Het bedelaarsgesticht van Reckheim.*

Bij dekreet van Napoleon I, ten jare 1809, werd voor ieder departement een bedelaarsgesticht geopend. Het kasteel van Reckheim werd ingericht voor die nieuwe bestemming en het herbergde van dien tijd af de ongelukkigen van het departement der Neder-Maas, dat is van het grootste deel van tegenwoordig Nederlandsch en geheel Belgisch Limburg; dat duurde tot na het tractaat van Londen, waardoor Nederlandsch Limburg van het Koninkrijk België werd gescheiden.

Toen de bedelaarsgestichten van Val-Notre-Dame voor de provincie Luik en van Ter-Kamere-Bosch voor Brabant werden afgeschaft, ontving Reckheim ook de bevolking dezer beide gestichten; later kwamen er nog van die ongelukkigen bij uit andere provinciën.

Hieruit kan men opmaken dat het kasteel van Reckheim van toen af zeer bevolkt was door allerlei ellendigen: die bevolking, honderden sterk in den zomer, verdubbelde nog in de wintermaanden. Dat daar ook, zoo onder geestelijk als zedelijk opzicht, bij die halfverwilderde en dikwijls diep bedorven landloopers veel te werken was en veel goed te doen, dat kan een ieder gemakkelijk gissen.

Van den beginne af moesten bij gebrek aan geestelijken, pastoor en kapellaan van Reckheim zich met alles belasten en voor zooveel zulks mogelijk was, in alle noodwendigheden voorzien.

Toen ten jare 1840, de Norbertijnen hier aankwamen, namen zij zeer gaarne dat schoon liefdewerk over, om de parochie-priesters te helpen en te ontlasten.

Bij het vertrek der Witte-Heeren werd alles aan de Minderbroeders toevertrouwd, dus van het einde van 1847.

In dat gesticht zijn allerlei ellendige menschen opgenomen geweest: zoo mannen, als vrouwen, als kinderen; soms waren er alleen ouderlingen van beider kunne; dan weer krankzinnigen van allen aard; dan weer landloopers van allen ouderdom; kortom daar zijn allerhande zedelijke ziekten verzorgd geweest, omdat daar al het uitschot der bedorvene wereld, alle ongelukkige, verstootene en verlatene schepsels der samenleving opeengestapeld werden. Dit woord is niet overdreven, want het gebeurde meer dan eens, dat het gansche gesticht zoo zeer was opgepropt van volk, dat zelfs verscheidene bedden in de hoogste torentjes waren aangebracht.

Ik zal dat maar niet verder afschilderen, men kan zich genoeg verbeelden wat daar dooreen leefde en welke zending in partibus infidelium (al was het in 't binnenland) de Paters daar ten deel viel.

Wegens de diepe onwetendheid van al die ellendigen, hunne bedorvene zeden en hunne onverschilligheid in zake van Godsdienst, moest alles beproefd en aangevoerd worden om ze te onderwijzen en ze op den goeden weg terug te brengen.

De steun der Dochters van het H. Kruis, die met nooit volprezen ijver en met onvermoeibare krachten de zedelijke en godsdienstige opbeuring dier bevolking ter harte namen, was ontschatbaar: maar voor al het overige was slechts één pater aangesteld. En wat kon een enkele pater voòr dat groote werk? De oversten aarzelden niet en zij gaven aan dezen de noodige medehelpers, zoodat er niet zelden drie tot vier paters te gelijk bezig waren. Men zou zelfs kunnen zeggen dat alle paters bij tijd en gelegenheid deelachtig waren aan de zending bij de bedelaars.

Om dag en nacht gemakkelijk naar 't gesticht te kunnen gaan en den weg te verkorten, wierpen de Paters eene brug aan het einde van hunnen moestuin, over de walgracht, die daar hun

eigendom van het kerkhof van het bedelaarsgesticht afscheidt; hoeveel duizend malen hebben zij vol heiligen ijver die brug overschreden en hunne voetstappen gericht naar die plaatsen waar zelfopoffering hen wachtte, om er troost, hulp en zegen rond te strooien.

Dagelijks bezochten zij meermalen de zieken op hunne lijdenssponde, dagelijks doorliepen zij de werkhuizen om nader kennis te maken met en het vertrouwen te winnen van de nieuw aangekomenen. Onderwijzingen werden regelmatig gegeven, triduum's en novenen gepredikt; de Meimaand werd goed gevierd, alsook de feesten van O. L. Vrouw, van St. Jozef, van St. Vincentius a Paulo, van St. Franciscus en andere. Jaarlijks werd een missie gepredikt en ook eene goede voorbereiding tot de Paaschplicht.

Door al die ijvervolle oefeningen geschiedde er vele bekeeringen en kon men zich verheugen over het trouw vervullen van de Paaschplicht, en zelfs gedurende het jaar talrijke biechten en communiën.

Om aan alle beambten gelegenheid geven van in alles en altijd vóór te gaan met een stichtend voorbeeld, had de Bisschop reeds in 1853, toegestaan aan al die aan 't gesticht verbonden waren, om in de kapel ook hun Paaschen te houden

Men zou somtijds geneigd geweest zijn om het bedelaarsgesticht met zekere parochiën te vergelijken, en die vergelijking zou dikwijls niet tot eer gestrekt hebben van sommige dorpen en steden, zoo druk werden de kerkelijke diensten bijgewoond.

Bovendien werden nog verschillende godsdienstige oefeningen ingesteld. De rozenkrans werd dagelijks voor- en namiddag gebeden in de werkhuizen, de oefening van den Kruisweg werd alle Zondagen bijgewoond door mannen en vrouwen, de broederschap van het Schapulier werd ingesteld alsmede die van het H. Hart en het Apostolaat des gebeds.

De aanbidding van het Allerheiligste, het veertig-uren-gebed en de gedurige aanbidding werden op gestelde dagen goed gevierd.

Alles werd zoo in 't werk gesteld om de bekeering der zondaars en hunne volharding te bekomen.

't Is onnoodig dit alles verder uit te breiden. Wij laten hier slechts eenige getallen volgen die op de resultaten van al dat werken en zwoegen wijzen: 124 kinderen en volwassenen werden

gedoopt; 17 mannen en vrouwen gingen tot het Katholiek Geloof over; 1230 stierven godvruchtig, na de laatste heilige Sacramenten te hebben ontvangen.

De Bisschoppen van Luik maakten van elke gelegenheid gebruik om de Paters en Zusters in hunne lastige zending te ondersteunen en om hun ook in het openbaar aanmoediging en dank te betuigen voor hunnen ijver en zelfopoffering.

Mgr. van Bommel kwam het H. Vormsel toedienen in 1848 aan 37 mannen en 21 vrouwen.

Mgr. de Montpellier kwam herhaaldelijk naar het gesticht in 1853, 1857, 1861, 1864, 1867 en hij vormde in 't geheel 125 mannen en 61 vrouwen.

Mgr. Doutreloux bracht een bezoek in September 1878 en vormde toen 9 mannen.

Zij dienden zelf dat H. Sacrament toe aan de zieken die bedlegerig waren en zóó hadden eenige het onschatbaar geluk op hun sterfbed met het H. Vormsel versterkt te zijn.

Ook de adellijke familiën van den omtrek van Reckheim achtten het zich een plicht en eene eer de Paters en Zusters bij te staan en openbare hulde te brengen; meerderen gewaardigden zich het ambt van Peter en Meter waar te nemen; zoo vinden wij geboekt dat dit gedaan werd onder anderen door: den Heer Jean-Jacques de Montaigne en zijne zuster Elisabeth de Montaigne, douairière de Riede; den Graaf Vilain XIIII; de Gravin Louise Vilain XIIII; de Gravin Dumonceau van Hocht.

Ontvingen de Paters daar ook geene geregelde jaarwedde? Wel zeker; maar deze was zoo hoog (!) berekend dat St. Franciscus' armoede daarin nooit het minste bezwaar heeft geleden: zij kregen 500 frs., later 700 frs. 's jaars. Een hunner bedelaars, zelfs als hij op krukken voorstruikelde kon zeker meer geld aan de deuren ophalen, dan de Staat er aan de Paters voor al hun werken en moeite toekende.

En was dat dan alles? Neen! Ik zou, jammer genoeg het schoonste nog vergeten! Na vijf en twintig jaren dienst, heeft men in België recht op het burgerlijk eerekruis: ziehier op welke wijze

een liberaal ministerie, de bewezene diensten wist te erkennen en te belonen.

De Paters hadden nl. sedert meer dan dertig jaren voor God en Vaderland met noesten ijver gearbeid en voor loon wachtten hun allerlei plagerijen en eindelijk verbanning uit hun geliefkoosd gesticht door den liberalen minister Bara Ziehier de geschiedenis.

De Cultuurkampf woelde in Duitschland. Bismarck deed door zijne beruchte Meiwetten de Katholieke kloosterlingen streng vervolgen, in den kerker opsluiten of verbannen. De groote staatsman, in zijnen waanzinnigen overmoed wilde niet begrijpen dat hij, gelijk alle kerkvervolgers, Gods straffende hand zou voelen. Hij riep stoutweg in de vergadering van den Rijksdag: ik zal niet naar Canossa gaan! En toch bliezen toen reeds voor hem de bazuinen der engelen van Gods wraak den aftocht naar Canossa!

Honderden kloosterlingen en kloosterzusters, de edele borst versierd met het metalen eereteeken, door den Duitschen Keizer uit dank en bewondering hun geschonken voor hunne onverschrokken heldhaftigheid op de slagvelden en hunne grenzenlooze naastenliefde bij de gekwetsten en zieken, togen over de grenzen in ballingschap.

Het vrije België, evenals de zusterstaat Nederland, getrouw aan zijne overleveringen en voorvaderlijke zeden, aan zijne wereldberoemde gastvrijheid, bood vrijen toegang in een toevluchtsoord aan de edele bannelingen.

Al toornden toen ook de liberale dagbladschrijvers van België de eer van 't vaderland, de roem van verdrukten en vervolgden gastvrijheid te hebben verleend, bleef ongeschonden.

Ongelukkiger wijze viel het Katholiek ministerie en de plagerijen van liberale leiders begonnen overal. Gelijk in de steden en in vele dorpen kreeg ook het gemeentebestuur van Reckheim bevel om aanstonds de lijst op te geven van alle vreemdelingen in het klooster vertoevend (1).

---

(1) Aldus luidt het schrijven aan den Burgemeester van Reckheim:

Bruxelles 11 Juin 1879. Monsieur le Bourgmestre.

Je vous prie de bien vouloir me transmettre d'urgence, un état de tous les religieux et religieuses d'origine étrangère établis actuellement en votre commune, avec indication de leur nationalité, de l'ordre auquel ils appartiennent, de leurs oc-

Doch dit bestuur, verstandiger en bedaarder, gehoor gevende aan wijzen raad, antwoordde beleefd zoo iets in dien zien van „ni vu ni connu" en de zaak bleef zonder gevolg.

De speurhonden der vervolgers schenen den reuk te hebben verloren, want nooit kwam het ministerie te weten, dat er Duitschers in Reckheim schuilden, zooals Pater Vitalis van Bebber en Pater Dionysius Schuler, dezelfde die heden met de grootste waardigheid der orde bekleed, te Rome het ambt waarneemt van Minister-Generaal der Minderbroeders, en meer anderen. Nog veel minder vernamen zij dat de Minderbroeders te St. Truiden den edelen geloofsbelijder Mgr. Martin, bisschop van Paderborn herbergden en dat zij den Aartsbisschop van Keulen, Mgr. Melchers, eene schuilplaats gaven te Maastricht, alwaar hij, in zijne eenzame kloostercel den pauselijken brief ontving, die hem tot de waardigheid van Kardinaal verhief.

Dit belette niet dat er bevel was ons het klooster van nabij te bespieden en alle verkeer van vreemde kloosterlingen aan te geven.

De heldhaftige weerstand der Katholieken tegen de nieuwe ongelukkige wetten verhitte nog meer de gemoederen der liberalen, de waardige houding der Belgische bisschoppen verbitterde ze tot wraakzucht.

Daarom moesten het de kloosters beboeten en de Minderbroeders van Reckheim werden tegen het einde van November 1878 uit het bedelaarsgesticht verwezen en den 1 Februari 1879 werd hun het ambt van kapellaan in de parochiekerk ontzegd.

Hier vindt zijne plaats een dier feiten, die bewijzen hoe kleingeestig de liberale vervolgers kunnen zijn.

Wij hebben hierboven medegedeeld dat de Paters eene brug hadden gelegd over de walgracht. Op zekeren dag kwam de dienstdoende bestierder van het gesticht met eenige oude mannen, deed de brug in 't midden overzagen en half afbreken. Of het kinderachtig genoeg was! Maar 't bleef niet daarbij. De Paters

---

cupations, ainsi que de l'époque de leur arrivée en Belgique et à Reckheim. Il me sera utile de savoir en même temps si le personnel du couvent ou de l'établissement qu'ils occupent est exclusiment composé d'étrangers et au cas où ils se livreraient à l'enseignement, il conviendrait aussi de me faire savoir le nombre et la nationalité de leurs élèves. (signé) L'administrateur Berden.

deden hun recht gelden en erkennen, zij klaagden over geschonden eigendom en dezelfde heer met zijn oude mannen werd verplicht de brug te herstellen en te vernieuwen. Of er gelachen werd! Deze brug is blijven bestaan, tot in 't jaar 1893, toen de nieuwe omheiningsmuur rondom het kloostererf het kerkhof van 't gesticht voor goed van den tuin der Paters scheidde.

Zoo eindigde onverwacht de zending der Paters in 't bedelaarsgesticht. Dat was het eerekruis dat hen na 30 jaren van onverpoosd werken en zwoegen door de *gelijkheid* van het liberaal ministerie werd toegekend! zoodanig dat Mgr. de Bisschop van Luik verplicht was een wereldlijken priester, namelijk den E.H. J. F. Claes met die geestelijke zorgen te gelasten.

Deze trad in dienst den 1 December 1878.

---

b. Werken binnen het klooster.

1°. *De diensten in de kloosterkerk.*

Voor die diensten in de kerk, de plechtigheden, de verschillende werken van godsvrucht daar gesticht, de broederschappen enz. zullen wij ons bepalen met ze in 't kort aan te geven.

Van den beginne af was de herstelde kloosterkerk druk bezocht door de geloovigen van Reckheim en de omliggende plaatsen; vele kwamen er te biechten en ter H. Communie. In 't jaar 1848 teekende P. Koepp reeds 10300 communiën aan, hij voegde er bij: „mij dunkt dat dit getal voor 't eerste jaar voldoende is"; in 1849 telde hij er 12900; sedert dien tijd heeft het nog toegenomen.

Het feest van O. L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen werd reeds plechtig gevierd in 1848: „onmogelijk den toeloop van 't volk te beschrijven" zegt P. Koepp. Jaarlijks nog wordt deze plechtigheid zeer schoon gevierd, tot voorbereiding waarvan eene novene gehouden wordt.

Het genootschap van den gedurigen Kruisweg werd gesticht: dientengevolge wordt alle Vrijdagen die oefening plechtig gedaan en goed bijgewoond.

De maand Mei staat ook in eere, alsook de eerste Vrijdag ter

eere van het H. Hart van Jesus en de negen Dinsdagen ter eere van den H. Antonius van Padua.

De twee eerste jaren hielden de Paters in hunnen tuin de Kruisprocessiën en die op den dag van St. Marcus, waaraan het volk toegestaan was deel te nemen; dit werd echter om gegronde redenen afgeschaft.

Het feest van Portiuncula brengt een buitengewonen toeloop van volk, zóó dat er honderde menschen in de parochiekerk moeten te Communie gaan, daar dit onmogelijk is in de Paterskerk wegens het overgroot aantal deelnemers. Van vier ure 's morgens tot bijna acht ure deelt men de H. Communie uit. Die dag wordt in Reckheim als een heilige dag aangezien en de processie van Portiuncula waaraan het volk van alle omliggende plaatsen deelneemt, is zeer schoon, zeer talrijk en ook stichtend.

De broederschap van het Heilig en Onbevlekt Hart van Maria, voor de bekeering der zondaars, werd gesticht door P. Alferinck, den 8 December 1850.

De derde orde begon reeds met den aanvang van 't klooster; doch de congregatie van de derde orde ontstond eerst in 1885 door toedoen van P. Meertens. Heden is deze congregatie zeer bloeiend, met maandelijksche vergadering voor de mannen en voor de vrouwen; P. Hieronymus Goyens bezorgde haar een zeer schoon vaandel, dat in de processie van Portiuncula en ook in de jaarlijksche bedevaart der derde orde naar Sutendael of Heppeneert gedragen wordt. Jaarlijks wordt ook voor deze eene achtdaagsche retraite gepreekt, waaraan tevens andere geloovigen kunnen deelnemen.

Men ziet hieruit, dat de Paters in hunne kloosterkerk jaarlijks veel goeds doen.

2°. *Het studiehuis.*

Toen in 1847, het klooster te Reckheim werd heropend, begon daar terzeldertijd ook het studiehuis voor de jonge kloosterlingen.

Jeugdige Recollecten begonnen daar aanstonds de studie der wijsbegeerte onder leiding van de lectoren Raphaël Nackom en Hieronymus Van Rooy.

Deze cursus der wijsbegeerte werd den 26 Juni 1850 verplaatst

naar Gent en te Reckheim vervangen door den cursus van 't 1ste jaar der dogmatische Godgeleerdheid met P. Jacobus Vrancken tot lector. Toen deze den 9 Augustus 1854 werd aangesteld tot gardiaan, liet hij zijn lectorsstoel over aan den jongen Pater Paschalis Descheesmaker.

Den 29 October 1857 werd ook die cursus uit Reckheim naar Gent overgeplaatst.

In den beginne volgde men de theologische boeken van P. Dens, later werden deze studiën geregeld door een omzendbrief van den Z.E P. Ludovicus Limbourg, Min. prov. van den 14 Juni 1848, men leest daar:

„Pro philosophia assignatur manuale domini Ubaghs;

„Pro theologia morali praelegatur Scavini;

„Pro theologia dogmatica praelegatur ex compendio Perrone".

Vijf jaren later den 26 Februari 1862 werd de cursus der dogmatische Godgeleerdheid naar Reckheim teruggebracht, waaraan werd toegevoegd die van het canonisch recht, onder leiding van Pater Jacobus Vrancken, en 't jaar daarna ook die der moraal, de cursus „moralis fundamentalis", met Pater Raphaël Goetghebuer als lector. Deze bleef te Reckheim tot den 22 April 1868, toen Pater Adulphus Tilkin zijne plaats kwam innemen.

Den 15 November 1872 werd Pater Vrancken vervangen door P. Prosper Monsieur en deze liet op zijn beurt den 25 September 1875 zijne bediening over aan Pater Livinus Smeets.

Het kapittel van 1881 besloot, dat er te Reckheim geen studenten meer zouden blijven en nadat allen hun examen en hunne groote belofte hadden afgelegd, vertrokken zij den 24 September 1881 met hunne lectoren naar St. Truiden.

Hier eindigt, wat wij noemen zullen, het eerste tijdperk van Reckheim's studiehuis.

Bij de eerste jeugdige fraters die hier studeerden ontmoeten wij den edelmoedigen Pater Bonifacius Oomsels, die medebroeders, huis en Vaderland vaarwel zei om den fakkel des Geloofs in het heidensch China te gaan ontsteken; Pater David Fleming, die na den dood van den Generaal Ludovicus Lauer († 21 Augustus 1902) gekozen werd tot de waardigheid van Vicaris-Generaal en het bestuur der orde in handen nam en Mgr. Benjamin Christiaens, Apostolisch Vicaris der Belgische Missie van Hou-pe in China.

Nu komen wij aan het tweede tijdperk der geschiedenis van Reckheim's studiehuis.

Iedereen weet hoe het machtig, wij zullen zeggen het scheppend woord van Z. H. Leo XIII door de Heilige Kerk weêrklonk tot opwekking der degelijke en grondige studiën op alle gebied.

Voor de navorschers der geschiedenis opende hij het rijke Vatikaansch archief; voor de wijsbegeerte gaf hij als leidsman den H. Thomas; voor de Godgeleerdheid wees hij zekere banen; voor de studie der H. Schrift stichtte hij de commissie voor de bijbelsche studiën, samengesteld uit de grootste geleerden aller landen.

Zijn woord werd alom met liefde en dankbaarheid aanhoord en de weêrklank bleef niet ijdel en onvruchtbaar.

Ons België kwam vooraan: de hooge school van Leuven opende het college Leo XIII onder leiding van Mgr. Mercier (1); de seminariën volgden de richting van den H. Vader; de kloosterorden sloegen al ras denzelfden weg in en, natuurlijk, lieten de Minderbroeders zich niet wachten op den aangewezen weg.

Een plechtig provinciaal kapittel vergaderde te St. Truiden den 7 Augustus 1890 en werd voorgezeten door den Z. E. P. Ludovicus Lauer, Minister-Generaal.

Daar werd de Z. E P. Theodorus van der Linden voor de tweede maal aangesteld tot Provinciaal der Belgische provincie.

Onder de wijze en krachtige leiding van dezen Franciscaan werd een grootsch plan aangevat en uitgevoerd.

Leo XIII vroeg heilige, doch ook grondig geleerde kloosterlingen, geheel op de hoogte van de eischen onzer eeuw.

De Z. E. P. Theodorus zou dus de Franciscaner jeugd opleiden in alle kloosterlijke deugden, maar tevens ook wapenen door werken en studie tot verdediging der geloofs- en zedeleer.

Zoo kwamen tot stand verschillende stichtingen, alle naar hetzelfde doel gericht.

Eerst het serafijnsch college St. Antonius te Lokeren, dat tot opwekking, bewaring en versterking der jongelingen in hun roeping de volledige klassen der humanoria kreeg.

Te Thielt werd naast het reeds bloeiend klooster een afgezonderlijk noviciaat gebouwd, om er de nieuwelingen te vormen en te volmaken in het Franciscaner leven.

---

(1) Thans Kardinaal-aartsbisschop van Mechelen.

En te Reckheim werden de jonge kloosterlingen, na hun voltrokken noviciaat en het afleggen der eerste kloostergeloften, vergaderd om in studie en gebed eenen schat van kennissen te verzamelen, karakter en wil te versterken, oordeel en geest te verfijnen, mannen te worden voor de toekomst.

Op voorstel van den Z. E. Pater Theodorus werd beslist door het kapittel, te St. Truiden vereenigd den 2 Februari 1892, dat men onmiddellijk zou aanvangen met het bouwen van een nieuw studiehuis te Reckheim; de plannen van den bouwmeester Christiaens van Tongeren waren reeds goedgekeurd en aangenomen den 15 Juli daarna.

Men sloeg de hand aan 't werk met den omheiningsmuur om de tuinen, die reeds langs de oost- en zuidzijde voltrokken was, ook langs de grachten, noord en west af te maken.

Het studiehuis werd gebouwd ten noorden van het klooster, zoodat het daarmede een schoon geheel vormt. Het voldoet ten volle aan alle vereischten der gezondheidsleer en is zeer geschikt, onder alle opzichten, als woning der kloosterlingen zoowel als locaal voor scholen en studiezalen. Zijne ligging is uitnemend gekozen: stilte en eenzaamheid bevorderen het doel der stichting; vrije en open tuinen, gezonde lucht, schoone wandelingen in heide en bosschen dragen veel bij tot de gezondheid der studenten.

Den 27 September 1904 kwam de Z. E. Pater Rogerius Verbist, toenmalig provinciaal, den nieuwen bouw plechtig inzegenen en openen.

Alles was dus gereed. Pater Theodorus nam zelf als „magister cleriorum" de geestelijke leiding in handen. Daarvoor benuttigde hij ruimschoots de groote talenten hem door God geschonken: alles droeg bij om van den beginne af de jonge leerlingen de ware richting te geven en tevens de taaie vlijt, de oprechte volharding in de studie, die reeds als ingegroeid en diep ingeworteld zijn in onze kloosterschool.

Voor de lessen werd hij krachtdadig gesteund door welgevormde en rijkbegaafde mannen. Deze waren voorbereid en opgeleid tot leermeesters aan de Hooge School van Leuven, of wel te Rome, aan het St. Antonius-college, het Internationaal college der Minderbroeders.

Ziehier de lijsten der Paters die de leiding der studenten overnamen.

Magister clericorum:

Z.E.P.	Theodorus Van der Linden,	Sept. 1894 — Sept. 1905.
E.P.	Romanus Rome,	Sept. 1905 — Aug. 1908.
E.P.	Petrus d'Alcantara Toussaint,	Aug. 1908 —

Leermeesters der Rhetorica:

E.P.	Hieronymus Goyens,	Sept. 1894 — Maart 1897.
E.P.	Adjutus Drieghe,	Maart 1897 — Aug. 1898.
E.P.	Albertus Lismont,	Aug. 1898 — Aug. 1899.
E.P.	Natalis Gubbels,	Aug. 1899 — Aug. 1903.
E.P.	Petrus d'Alcantara Toussaint,	Aug. 1903 —

Leermeesters der Wijsbegeerte:

E.P.	Landelinus De Wilde,	Sept. 1895 — Aug. 1899.
E.P.	Adjutus Drieghe,	Aug. 1898 — Aug. 1899.
E.P.	Albertus Lismont,	Aug. 1899 — Aug. 1902.
E.P.	Arsenius Vercauteren,	Aug. 1902 — Aug. 1908.
E.P.	Romanus Rome,	Aug. 1902 — Aug. 1908.
E.P.	Zacharias Van de Woestijne,	Aug. 1908 —
E.P.	Cyrillus Van Voorden,	Aug. 1908 —

Leermeesters der Godgeleerdheid:

E.P.	Anacletus Van Gheluwe,	Aug. 1896 — Aug. 1898.
E.P.	Cherubinus Vroomans,	Sept. 1905 —
E.P.	Christinus De Cock,	Aug. 1908 —

3°. *De Boekerij.*

Gelijk in alle wel ingerichte studiehuizen, vindt men ook hier eene aanzienlijke bibliotheek. Natuurlijk, mijn doel is niet een gedachte of een catalogus dezer verzameling te geven, maar ik acht het nuttig de aandacht te vestigen op eenige belangwekkende handschriften en eenige oude, vermeldenswaarde drukwerken.

A. De handschriften.

De vier eerste die dienen te worden vermeld komen voort van het voormalig klooster der Begaarden te Maastricht. 't Is bekend dat deze kloosterlingen, tijdens de Fransche omwenteling, het geluk hadden vele hunner boeken voor de plundering te redden: onze vier handschriften gingen over aan den E.H. Thomas Hermans, Begaard, die later pastoor-deken werd te Mechelen a/M., waar hij den 12 Juni 1841 overleed. Hij is het die ze ten geschenke gaf aan de Minderbroeders van Reckheim. Het zijn:

A). Een boekdeel van 135 bl. in 8°, op dik papier, draagt voor titel: „*Hier beghint een seer notabel boeck van vele goede materie te samen gheset ende heit* BLOME DER DOECHDEN". Het is een verhandeling over verscheidene bloemen uit onze tuinen, vergeleken met de zedelijke deugden, die de bloemen zijn van het Christendom. De schrijver laat zich in de volgende woorden kennen: *Nu en houde ic my doch niet voer eenen geleerden, mer voer eenen leerenden man, die gherne als ic den tyt hebbe moechte ut myne dagelykscher hantteringen der cancelaryen van Hollant, daer ic dye meyste in was, plach te oefenen boecken der heyliger scriften ende oec mede der poeten.*

Het handschrift dagteekent, dunkt ons, uit de XVe eeuw. Vóór in 't boek heeft eene hand van iets lateren tijd dit geschreven: „*Item dit bueck geheiten dat bueck der bloemen, (is) toebehoorende den broederen van der derden orden Sinte Francisci, binnen der stad Maestricht, wonende in die Wytmakersstraet*". (De Begaerden vestigden zich aldaar in 1484).

Het manuscript is in 1904 in druk uitgegeven door den E.P. Stephanus Schoutens O. F. M., te Hoogstraten, bij Van Hoof-Roelants, onder den titel: „Dat Bouck der Bloemen, handschrift der XVe eeuw".

In hetzelfde boekdeel bevindt zich een verhaal, getiteld: „*Hierna volcht van Melebes en van sinre vrouwe Prudencia*". Het bevat 32 blz. in 8°.

B). Het tweede handschrift, dat ook wel uit de tweede helft der XVe eeuw schijnt te dagteekenen, behelst de volgende Vlaamsche legende: „*Van St. Jan evangelist, van Ste. Liborius, van St. Servaes, van den coninck Avenir, van Josaphat en Balaam, van*

St. Trudo, van St. Pataleon, van St. Antonius, van den ghemeynen rade der Apostelen, van St. Rombout en syn miraculen, van die deylinghe der Apostelen, van St. Joest eyn exempel, van der heyliger maget Demetria ende van St. Willem confessoer". De legende van St. Servaas schijnt eene vertaling van het werk van Jucondus, presbyter.

C). Het derde handschrift op perkament is een klein gebedenboek, buitengewoon goed bewaard en in 't Vlaamsch geschreven. Het bevat nu nog 14 houtsneden (eenige zijn er uitgenomen) op papier gedrukt en met een penceeltje zeer fijn gekleurd.

Volgens den E.P. Dirks O. F. M. werden deze prenten gesneden in de XVe eeuw, door Jan van Keulen, geboren te Zwolle.

De volledige verzameling dezer prenten bestaat uit 72 stuks; het Britisch Museum bezit er 49; een twintigtal jaren geleden werd eene dergelijke verzameling van 50 stuks verkocht voor 7770 franken. In ons exemplaar zijn de prentjes op perkament geplakt, ieder tegenover het gebed dat er in betrekking mede staat.

D). Een band in 12° bevat omtrent 400 blz. 't Is eene verzameling van verschillende werken, het schrift verraadt de XVe eeuw en tevens het werk van verscheidene handen. Ziehier den inhoud van den band:

1°. Incipit libellus de disciplina claustralium cum duobus sequentibus libellulis, in quibus consistit disciplina claustralium.

2°. Incipit libellus spiritualis exercitii de fervida exhortatione ad virtutes.

3°. Incipit generalis modus formandi meditationes de regno caelorum.

4°. Incipit tractatulus S^i Thomae de Aquino de divinis moribus.

5°. Incipit tractatulus S^i Thomae de Dei cognitione, delectione, fruitione, unione, laudatione, gratiarum actione et distulatione beatae animae.

6°. Sequitur tractatus S^i Bonaventurae de quadruplici instinctu.

7°. Incipiunt humilia verba, sacrae admonitiones SS. Patris S^i Francisci ad omnes fratres suos.

8°. Incipiunt collationes seu aurea verba fratris Egidii socii beati Francisci patris nostri.

9°. Incipit devotus tractatus admonitionum ad spiritualem vitam, et primo de interna conversatione.

10°. Incipit liber qui dicitur speculum monachorum.

11°. Incipit liber de vita christiana beati Augustini.

12°. Incipiunt admonitiones perutiles fratris Thomae de Campen, canonici regularis.

13°. Incipit libellus de quarumdam virtutum exercitiis olim a quodam venerabili viro domino Joanne Ruysbroeck, primo priore monasterii Viridi Vallis, ordinis beati Augustini editus.

Nummer 8 van dezen band moet vergeleken worden met een ander handschrift, dat de E.P. Stephanus Schoutens O. F. M. onlangs in druk uitgaf bij Van Os-Dewolf te Antwerpen, onder den titel: „Sommeghe guldenen woerde seer stichtich die broeder Egidius gesproeken heeft".

Nummer 12 vestigt vooral de aandacht er op, omdat het uitdrukkelijk Thomas a Kempis aangeeft als schrijver der Navolging Christi. Het handschrift bevat immers de twee eerste boeken der Navolging, het begint met deze woorden: Incipiunt..... *fratris Thomae de Campen*..... en het eindigt: Expliciunt admonitiones breves utiles editae *a fratre Thoma de Campen*, ordinis S[i] Augustini, canonici regularis.

Ik vermeld nog drie zeer lijvige banden in folio; 't schrift is zoo schoon en zoo regelmatig dat men op den eersten oogslag zou meenen ouden druk in handen te hebben. In de twee eerste deelen zijn vele zeer schoon geteekende hoofdletters, in zwart en rood; in 't derde deel is de plaats der letters wit gebleven; slechts enkele zijn begonnen, al de overige ontbreken.

Vooraan staat geschreven: Gift van den E.H. P. J. Vecoven, pastoor van Boorsheim, aan het Minderbroeders klooster van Reckheim.

Deze nota doet mij veronderstellen, dat de drie boekdeelen voortkomen van het Brigittijnen-klooster van Borgloon en ziehier waarom. De overlevende kloosterlingen, deelden bij notarieele akte (van 5 brumaire jaar XI, geregistreerd te St. Truiden de roerende en onroerende goederen van de kloostergemeente. Een hunner, de E.P. Bernardus Vecoven, die zich te Ulbeek ging vestigen, maakte zijn testament ten voordeele van zijn neef den E.P. P. J. Vecoven, die zoo in het bezit kwam van menigvuldige

zaken en eene aanzienlijke som geld. Wat er ook van zij, de drie groote handschriften en hun inhoud dienen gekend.

De twee eerste banden, tevens deelen, dragen denzelfden titel. In den eersten: *„Incipit speculum naturale Vincentii Belvacensis, fratris ordinis Praedicatorum, et primo prologus de causa suscepti operis, ejusque materiae"*. En in den tweeden: .... *de opere sextae diei et primo de animalibus"*.

Ziehier nu den inhoud en de verdeeling: Het eerste deel en band bevat den prologus met 20 nummers en verder 18 boeken, die in een ongelijk getal hoofdstukken zijn verdeeld. Het eerste boek bevat den uitleg van 't geheele werk.

In al die verhandelingen haalt de opsteller allerhande schrijvers aan, die hij overschrijft of beoordeelt.

De derde band heeft tot titel: *„Speculum hystoriale Vincentii Belvacensis, fratris ordinis Praedicatorum incipit"*. Deze band bevat 2 deelen. Het eerste begint met een prologus in 20 hoofdstukken.

Het tweede deel bevat acht boeken in een ongelijk getal kapittels verdeeld.

Hier eindigt het tweede deel en de derde band. Maar de tafel geeft nog den inhoud van het werk tot het 32e boek inbegrepen, waarna geschreven staat: „Post hunc librum (32um) expliciunt capitula totius speculi hystorialis". Er is dus nog stof voor twee deelen en nog een vollen band, doch alles ontbreekt hier. Luidens den inhoud, gaat de schrijver tot den Duitschen Keizer Frederik II.

Vermelding verdient nog een eigenaardig boekske, gemaakt van een berkenschors van ongeveer vier meters lengte en zeven centimeters breedte, geplooid in den vorm van een boek. Deze schors is aan beide zijden beschreven met voor ons onbekende letters, die aan eene Oostersche taal doen denken; op ééne zijde ziet men alleen schrift, op de andere zijn ook eenige meetkundige teekeningen. Er is eerst een figuur in den vorm eener ster met strepen en letters gevormd, dan nog een kleinere ster en dan twee vierkanten in kleinere vierkanten verdeeld en in ieder vierkantje staat een letter. Eindelijk zijn er vier van de zijden, die plooien vormen, in kolommen gedeeld.

Er zijn ook nog vier oude zangboeken op perkament, zeer schoon afgewerkt:

1°. *Een oud graduale* in folio, met groote prachtig geteekende hoofdletters, sommige verguld en ook kleine hoofdletters in rood en blauw. Het telt 368 bladzijden, in lateren tijd zijn er eenige papieren bladen bijgevoegd. Ik vind noch datum noch oorsprong, doch de versieringen bij St. Franciscus'feest wijzen ons op een Franciscaner klooster.

2°. *Een antiphonale hyemale* a parte evangelii, ook groot folio perkament met roode en blauwe hoofdletters, doch niet met teekeningen versierd; het telt 504 bladzijden, ook zonder datum en oorsprong.

3°. *Een antiphonale aestivale* a parte epistolae, met roode en blauwe hoofdletters, waarvan eenige schoon versierd, het telt 565 bladz. zonder datum.

4°. *Een antiphonale*, perkament in folio, met zeer schoon geteekende hoofdletters in rood, zwart en blauw, het telt 241 bladzijden en heeft ook geen aanduiding van oorsprong en datum.

B. OUDE DRUKWERKEN (Incunabelen en andere van vóór 1553).

De volgende oude drukwerken verdienen ook onze aandacht.

1°. *Quadragesimale* fratris Johannis ordinis fratrum Minorum doctoris eximii per totum temporis anni spatium deserviens cum thematum evangeliorum et epistolarum introductionibus et tabula propria. Incipit feliciter. Een groot in 4°.

De E.P. Pius Vandevelde, zegt in eene aanteekening, dat, volgens zijne meening, dit werk dagteekent uit de jaren 1472—1475 en dat het de eerste uitgaaf is van dit vermaard preeken- of sermonenboek. Hij tracht zijne meening te staven door eenige bijzonderheden uit dit drukwerk opgenomen.

2°. *Celebratissimi Patris Domini Bonaventure* doctoris seraphici quatuor in libris sententiarum disputata. Daarvan zijn drie deelen in 12°.

Het eerste deel bevat: Index Alphabeticus sive repertorium D[ni] Johannis Beckenhaub Moguntini in scripta divi Bonaventure

super quatuor libri sententiarum; daarna staat: Prima pars primi libri.

Het tweede deel bevat: secunda pars libri secundi; en in het derde: tertia pars libri tertii, het overige ontbreekt. Op het titelblad staat: Prostat venale Parisiis in aedibus francisci Regnault bibliopolae ad intersignium divi Claudii e regione Sancti Joannis vici Sancti Jacobi moram agentis. Geen datum.

3°. *De Voragine, Legendae Sanctorum.* Een boek in 4°; het begint: praefatio super legendas sanctorum per anni circuitum venientium; het slot luidt: Explicit historia Longobardica diligenter impressa ac correcta: cum nonnullis sanctorum ac sanctarum legendis in fine superadditis per me Conradem Winters de Homberck Coloniae civē. Anno Dni 1481.

4°. *De Voragine.* Sermones aurei et pulcherrimi variis scripturarum doctrinis referti de tempore per totum annum editi a solemnissimo theologiae doctore magistro de Voragine, ordinis praedicatorum quondam episcopo Januensi feliciter incipiunt. In 4° zonder titel, datum en drukker, doch 't is dezelfde druk als 't vorig boek.

5°. *De werken van den H. Antoninus,* aartsbisschop van Florence, in vier lijvige, doch ongelijke banden: een, drie en vier in groot 4°; in een en twee is geene aanduiding te ontwaren; achter den derden band staat: Accuratissime per Anthonium Koberger Nurenbergensis incola (sic) his aereis figuris impressa. Anno salutis M · CCCC · LXXXVI (1486) mensis no. decembris XIV kal. — Achter den vierden band staat hetzelfde met het jaartal 1487.

6°. *Een oud boekje klein in 4°,* waarin de volgende tractaten:

1). *De Conceptione et Virginitate B. M. Virginis.* Alle bladzijden zijn met een houtsnede versierd, die met penseel gekleurd is, 't zijn allen eigenaardige voorbeelden, uit de natuur en uit de fabelleer getrokken, waaruit de schrijver de Onbevlekte Ontvangenis en de Maagdelijke zuiverheid van Maria wil bewijzen.

't Boekje is niet volledig, titel en slot zijn verloren.

2). *De Imitatione Christi* libri quatuor Joannis Gersonis.

3). *Tractatus de meditatione cordis* ejusdem Gersonis.

4). *Homilia beati Bernardi* sub illud Joannis: Stabat juxta crucem.

5). *Libellus de modo confitendi* et de puritate conscientiæ Si. Thomæ de Aquino.

6). *De Instructione confessorum.*

7). *Modus confitendi.*

8). *De Canonisatione Si. Bonaventurae*, ordinis Minorum.

Alles zonder datum en drukkersnaam.

7°. *Sermones Si. Vincentii* fratris ordinis prædicatorum de sanctis. Op 't einde: Anno M · CCCC · XCIII (1493) kalendas Maias. Klein in 4°. Zonder naam van drukker.

8°. *Margarita philosophica.* Auctore adm. reverendo Patre Georgio Reisch, priore Patrum Carthusianorum propre Friburgum. Impressa primo Friburgi per Joannem Scottum Argentinensem circa festum Sæ Margaretæ anno gratiæ M · D · III; met verscheidene zinnebeeldige houtsneden als titelplaat vóór de verschillende verdeelingen van het werk en vele andere houtsneden als uitleg in den tekst. In 4°; het handelt over allerlei wetenschappen.

9°. *Eene uitgave van de werken van Scotus* In één band:

1). *Incipit scriptum super quarto sententiarum* editum a fratre Joanne Duns, ordinis fratrum Minorum doctore subtilissimo et omnium theologorum principe.

2). *Sequuntur varii articuli erronei* omnium fere facultatum in Anglia et Parisiis: studiose et auctoritative ordinati cum revocatione eorumdem. — Achter in staat gedrukt: Venetiis per Simonem de Luere pro Domino Andrea de Locresanis de Asula, tertio Novembris, 1506.

3). *Quaestiones quotlibetales* Joannis Duns Scoti ordinis Minorum, Frederici Crysogoni Jadertini artium cultoris. — Op het einde leest men: Per excellentissimum sacrae theologiae doctorem magistrum Mauritium de Portu Hibernicum ejusdem ordinis fratrum Minorum: in gymnasio Patavino ordinarie legentem, maxima cura, diligentia, emendatae, impressae Venetiis (mandato domini Andreae Locresani de Asula) per Simonem de Luere 28 Juli 1506.

10°. *Een oud Missale* ad usum ecclesiae Leodiensis, pluribus quibus scatebat mendis jam recens atque vigilantissime repurgatum: id quod conferre volentibus luculentissime patebit. — Parisiis Anno M · CCCCC · VII (1507) die secunda mensis Octobris. — Geen drukkersnaam.

11°. In een boek, klein folio, de volgende werken van St. Ambrosius:

1). S. Ambrosii Episcopi Mediolanensis in epistolis Pauli explanatio.

2). Tertia operum S. Ambrosii episcopi Mediolanensis..

3). Sermones.....

Achterin leest men 't volgende: Tripartitum illud beatissimi Ambrosii, Christianae fidei vigilantissimi instauratoris opus, felici jamjam fine clauditur. Quod quidem in officina Adae Petri (ductu ac impensis providi viri Joannis Koberger, Nurenbergensium civis, bibliopolae, de re litterariae optime meriti) tam nitide atque emaculate tersissimis typis Basilae propagatum non absque assidua gratiarum actione, quisquis es, lubens accipito. Die XXV. Men. Junio. Anno M · D · XVI (1516).

12°. Eene oude verzameling van kleine werkjes, in éénen band samengevat, behelst de volgende:

1). *Een devotie boeksken* met eenige houtsneden versierd, waarvan de titel verloren is. Achterin staat: Gheprent Typere in den rooden Pellicaen by my Joos Destree gheswōren prenter ende bouc vercoper der K. M. Int jaer ons Heeren XV hōdert en LII. Den XXIII van Maerte. Het drukkersmerk verbeeldt den Pelicaan op een boom, waaronder op den grond drie jongen zijn bloed opvangen; rondom leest men: Sine sanguinis effusione non fit remissio. Dit opschrift vormt als het ware een vierkant raam om de prent.

2). *Een suyverlick boecxken* inhoudende den gront ende oirspronck onser salicheit.... Gheprint Thantwerpen bi mi Jan Roelants, boekvercooper, voortstaende op onser liever Vrouwe kerckhof onder den Thoren. Anno M · D · VIII. Met gratie en previlegle. Dit behelst eene bijbelsche geschiedenis uit het oud testament versierd met vele houtsneden in den tekst.

3). *Dit is een devote meditacie* op dye passie ons Heeren..... Ghecorrigeert bij Meester Symon de Planen onderprochiaen binnen Antwerpen tot onser Liever Vrouwen. — Achterin staat: Gheprint Thantwerpen inden Mol bi di Weduwe van Henrick Peetersen van Middelburch int jaer ons Heeren M · CCCCC · LII.

4). *Een scoon boecxken* om vierichlike te begheere in ons te comen den heyligsten Geest..... By my Willem van Vissenaken. Cum gratia et privilegio.

5). *Een cleyn boecxken* van drie corte ende profytelycke leeringhen. Onvolledig, zonder datum en drukker.

6). *Een devote oeffeninge* tot eenen yegelicken choor der engelen..... Gheprint Thantwerpen op de Camerpoort brugghe in

de Schilt van Artoys. Bi Marien Anxt. Anno M · CCCC · XLIX.

7). *Dye declaracie van der Missen* na dye meyninghe van den heylighen Apostelen.... Wtgegeven by brueder Ludolphus Nicolai van Swolle Minderbroer vander Observantien inder provincie van neder Duytslant. — Int jaer ons Heeren M · CCCCC · ende XXIX. — En op dezelfde bladzijde volgt een tweede titel: *Een tractaetken van vier wercken der liefde* ghemaect biden selven autheur. Cum gratia et privilegio. Achter staat: Ghevisiteert ende gheapprobeert bi M. Symon de Planen van Asperen ons prochiaen tot onser liever vrouwen binnen Antwerpen.

Bi consente vanden Rade van Brabant met privilegie van drie jaren. Ghegeven inder stadt Bruessele den vyfsten dach van Meerte. Int jaer XV · C · vyftich / ende geteeckent by den Secretaris Meester Philips de Lens. — Gheprent Thantwerpen in den Mol bi de Weduwe Henrick Peetersen int jaer ons Heeren M · CCCCC · ende LI den vierden dagh van April.

Dit zij genoeg om geleerde onderzoekers, liefhebbers van handschriften en drukwerken in kennis met deze merkwaardigheden te stellen. Eene nauwkeurige beschrijving daarvan is hier buiten ons doel.

XII. Vijftigjarig Jubelfeest van de terugkomst der Paters Minderbroeders in Reckheim.

Donderdag 28 October 1897, vierde men het vijftigjarig jubelfeest. Niet alleen Reckheim, maar alle dorpen van het Katholieke Maasland waren opgekomen om in de algemeene vreugde te deelen en derwijze een blijk van dankbaarheid aan de Paters te schenken.

't Was een waar familiefeest, zoo innig was hier de verbroedering tusschen kloosterlingen, wereld-priesters en burgers, zoo sterk gesmeed waren die banden van onderlinge liefde, welke sedert 50 jaren, dagelijks dichter werden toegehaald.

Op den vooravond reeds klonken kanonschoten over bosschen, bergen en dalen, om heinde en verre het blijde feest te gaan aankondigen; kerk en klooster kregen een feestelijk aanzien, de driekleur wapperde op den toren, wimpels en festoenen waaiden aan de gevels, een praalboog werd aan de kerkdeur opgericht.

Welgelukte verzen en jaarschriften prijkten overal, bloemen en takken, loover en festoenen met smaak en kunst dooreen gevlochten, wekten allen op tot blijde feestviering.

Voor de liefhebbers schrijven wij hier eenige der best gelukte gedichten en jaarschriften over:

IVICH, GIJ RECKHEIM, IVICH,
VOOR VWE WELDOENERS.

—

FEBRVARI ZEVENTIEN HONDERD ZEVEN EN NEGENTIG
ZIJN WIJ ALLEN LAF WEGGEDREVEN
ACH!
OCTOBER ACHTTIEN HONDERD ZEVEN EN VEERTIG
ZIJN WIJ ALLEN WEERGEKEERD
VIVANT!
OCTOBER ACHTTIEN HONDERD ZEVEN EN NEGENTIG
VIEREN WIJ IN WAAR GELVK
DEO LAVS ET GLORIA!

—

WEERKLINKE LVID VW JVBELLIED
LANGS DEN KLEINEN ZIEPEVLIET.

—

EIA JVVENTVS
SIT JVCVNDA SIT DECORA
CORDIS EXVLTATIO.

—

CANTICVS TVVS
GRATITVDINIS ET EXVLTATIONIS
ASCENDAT SVPER SIDERA.

—

KLOOSTER CORNELII DE VROOM,

—

RECKHEIMS VOLK WENSCHT LVID VW WAAR GELUK,

—

'T JVICHT AL VERHEVGD
'T ENGELEN SCHOON
WEZE'T LOON
VWER DEVGD!

—

Ware zVCht Voor ChrIstene DeVgDen
sChenkt geLVk en eeVWIge VreVgDen.

—

Doet In VWe WaLLen
't VreVgDeLIed WeersChaLLen.
Want WIe zaL VW Dank betoonen,
reCkheM, Voor franCIsCVszonen?
LIefDe en aChtIng Won hVn LeVen.
hVn aanhoVDenD WroChten, streVen,
Voor VW WeLzIJN. VoLgt hVn sChreDen,
aChterVoLgt ze naar goDs eDen;
zooDan Is hVn WensCh VoLbraCht,
't Is De Dank Van V VerWaCht:
en WIJ hooren 's heMeLsChaLLen
VWen VreVgDezang WeersChaLLen.

—

De franCIsCanen
WensChen hVnne WeLDoeners
eeVWIgen VreDe.

—

De hoogeerwaarde Pater Provinciaal Venantius Janssen, door ziekelijkheid belet het feest bij te wonen, had daartoe zijn secretaris den Z.E.P. Bernardinus d'Hooghe afgezonden. Deze zong de plechtige Mis van dankzegging, gedurende welke de jonge fraters het zangchoor vormden.

De kerk was eivol, het hooge choor en de choorstoelen der kloosterlingen, alle plaatsen waren door de menigte ingenomen. Na het evangelie werd eene feestrede gehouden door den E.H. Erkens, kapellaan van Reckheim; zijn vurig en hartelijk woord drong door tot in de harten. Ten slotte offerde hij in naam der burgerij van Reckheim, als jubilégeschenk, twee prachtige kandelabers kunstig gewerkt in gedraaid koper en ongeveer anderhalven meter hoog; een waar pronkjuweel dat op het altaar zal prijken als bewijs aller dankbaarheid.

's Namiddags kwam de wakkere fanfare van Reckheim den Paters eene serenade brengen en 's avonds bracht zij niet weinig er toe bij, om met hare blijde toonen en vrolijke deuntjes het lichtfeest te verlevendigen.

Lang voor 6 uren was de kerk stormenderhand ingenomen, 't gedrang was zoo groot, dat in een enkelen biechtstoel zes à zeven personen hadden post gevat.

't Was nogmaals de E.H. Erkens die het woord voerde. In een geschiedkundig verhaal schilderde hij al wat de Paters voor het algemeen welzijn gedaan hadden sedert hunne aankomst in Reckheim, waardoor zij niet alleen achting en eerbied, maar ook aller dankbaarheid verdienden.

Het Te Deum plechtig aangeheven door den E.H. A. Ketelbueters, pastoor van Reckheim, klonk dankend uit aller mond en zeker ook uit aller hart.

Het Franciscuslied, dat meesterstuk van het zoo beroemd lid der Derde Orde, Edgard Tinel (1) werd meesterlijk door de fraters uitgevoerd en dat klimmend en aangrijpend „Glorie aan God" sloot waarlijk schoon het kerkelijk feest.

De verlichting was tooverachtig op dien prachtigen Octoberavond; overal schitterden lichten in gekleurde glazen en lampen en daarboven, hoog in den hemel, vonkelden helder millioenen sterren. Alle Paters kwamen die verlichting bewonderen en wandelden gemoedelijk door de wemelende menigte, terwijl de fanfaren hunne klanken deden weergalmen in de plechtige stilte des avonds.

Een prachtig vuurwerk bekroonde de welgeslaagde feestviering. Allerschoonst feest, waar eensgezindheid, dankbaarheid, wederzijdsche liefde en achting wonderschoon uitschenen tot aller genoegen en innige voldoening.

NAWOORD.

Als de zomer met zijn bloemenpracht verdwenen is en de kille herfstdagen reeds den naderenden winter voorspellen, is het iets aangenaams, nog een jeugdig rozentwijgje te vinden, dat met een tros knopjes prijkt en nog eenige roosjes ontwikkelt. Zoo verscheen het klooster van Reckheim, laatste spruit van St. Fran-

(1) Thans (Januari 1909) benoemd als directeur van het Conservatoire te Brussel als opvolger van baron Gevaert. Te voren was hij directeur der muziekschool te Mechelen en inspecteur der muziekscholen in België.

ciscus' orde vóór de ongelukkige vlagen der Fransche omwenteling.

En gelijk men blij is in de eerste winterdagen nog eenige roosjes en knopjes te plukken; zoo hebben wij, in de korte geschiedenis van ons klooster, nog menige frissche bloempjes gevonden en in eenen ruiker samengesteld.

De balsemgeur der ware naastenliefde en der schoone kloosterdeugden moge opwekkend en verkwikkend zich rondom uitbreiden.

Doch, alhoewel de jeugdige twijgjes, te zwak om bestand te zijn tegen koude en vorst en wintervlagen, weldra wegkwijnen, verwelken en hunne topjes verliezen, toch in de koesterende lentezon nieuwe weelderige scheutjes vertoonen en zich met lieve bloemen opsmukken; zoo ook is ons klooster herleefd en met jeugdigen groei en blijden bloei, heerlijk weêr aan 't prijken.

Moge de goede God mild en kwistig den zachten dauw zijner genaden, den rijksten regen zijner zegeningen lange en lange jaren over dit heilig huis nederzenden! — Reckheim, en gij allen, Christenen, vergeet nooit uwe kloosterlingen! Luistert naar hunne wijze vermaningen, volgt hunne voorbeelden! Vergeet niet, dat zij, met het voorhoofd in het stof der aarde neêrgebogen vóór Christus in het Allerheiligste Sacrament, zich toegewijd hebben, om in armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid eeuwig God te dienen en zich geheel op te offeren voor het welzijn van den evennaaste. — Vergeet niet, dat zij hier, twee eeuwen lang, gebeden en gestreden, gewerkt en geboet hebben voor uw geluk. In kerk en studiehuis en klooster, in den biechtstoel en aan het altaar, bij uwe zieken en stervenden bij den lijkdienst uwer dierbaren, in leven en dood en eeuwigheid hebben hunne gebeden en verstervingen, hunnen raad en hun troost, hunne vermaningen en aanmoedigingen u altijd en in alles bijgestaan, voortgeholpen en opgebeurd. Zij hadden, zoowel ook als ieder van u, recht op de goederen, de vermaken, de voldoeningen, de wellusten dezer aarde; zij hebben aan alles verzaakt, ter glorie Gods, ter liefde aller menschen. — Gij zijt hun dus, uit heilige erkentelijkheid, ondersteuning, achting, eerbied, wederliefde verschuldigd.

Op dien weg alleen, dien zij u wijzen en op welken zij u voorgaan, kunt gij uw tijdelijk en eeuwig geluk vinden en bewerken.

XIII. Geestelijke Vaders en Moeders.

De H. Franciscus gaf voor grondslag aan zijn Orde de uiterste armoede. Alle goederen of renten hem aangeboden, zelfs door de Pausen, bleef hij weigeren om wille der armoede.

De Broeders konden toch ook niet onder Gods sterrenhemel zonder dak overnachten, noch zonder kleederen en zonder voedsel leven, noch zonder kerken de Goddelijke diensten uitoefenen; doch om het gebruik van alles in overeenstemming te brengen met zijnen regel, stelde de Heilige stichter vast: dat woning, kleeding en voedsel en kerk, alles den stempel der armoede zou dragen en dat alles zou voortkomen uit aalmoezen. Om daarbij nog allen schijn van eigendom te doen verdwijnen, stelde hij alles in de macht der Pausen; in dezen zin, dat zijne broeders alles zouden gebruiken met toestemming des H. Vaders, die de algemeene eigenaar en bestuurder wordt van al wat noodig is tot hun bestaan en onderhoud.

Om dat bestuur mogelijk te maken, is er bij ieder klooster iemand aangesteld, die alle tijdelijke belangen in naam des Pausen waarneemt; hij zorgt voor de noodige uitgaven voor koopen, verkoopen of verwisselen; zelfs indien het noodig zou zijn, moet hij in rechten de kloosterlingen verdedigen en ook diegenen vervolgen, die schade of eenig nadeel zouden doen aan het klooster of aan de Broeders.

Die persoon handelt dus alsof hij waarlijk eigenaar ware in naam van den Apostolischen Stoel en wordt daarom Apostolisch Syndicus genoemd of kortaf *geestelijke vader*.

Reeds in 1247, werd die zaak voor goed geregeld door Paus Innocentius IV, in de bulla „Quanto Studiosius".

In den loop der eeuwen zijn vele voorschriften betreffende dit punt van den Heiligen Stoel uitgegaan; heden nog wordt alles gevolgd, zooals het door de bulla van Paus Martinus V in 1430 werd vastgesteld.

Men vindt ook den naam van *geestelijke moeder*. Hierdoor bedoelt men dikwijls eene dame, die de gelden voor de dagelijksche uitgaven bewaart, of wel de noodige hulpmiddelen inzamelt voor het klooster; of wel de rekeningen opmaakt of zelfs al de plichten van den geestelijken vader vervult en zijne plaats geheel inneemt.

Doch gewoonlijk wordt aangeduid door den titel van geestelijke moeder, eene dame die dagelijks het klooster van dienst is voor allerlei kleine belangen, ook wel nachtverblijf verschaft de familieleden van het vrouwelijk geslacht (kloosterlingen) die hen een bezoek komen brengen; ofwel die in verafgelegen dorpen de aalmoezen voor het klooster inzamelt en zorgt dat de broeders die op termijn zijn herbergzaamheid genieten. Uit die veelvuldige bezigheden en diensten volgde, dat er niet zelden verscheidene vrouwen te gelijkertijd als syndica aangegeven waren.

Tot dank voor de bewezene diensten geven de Paters aan hunnen geestelijken vader de grootste geestelijke gunsten. Zij nemen hem op in de confraternitas (broederschap) van hun orde en maken hem in zijn leven deelachtig aan al hunne goede werken, vereeren hem steeds als hun bijzonderen weldoener, hun bestendigen beschermer; na zijn dood wordt hij in 't memorieboek van 't klooster ingeschreven, opdat hij zóó ten eeuwigen dage deelachtig blijve aan al wat voor de overleden gedaan wordt.

Hij is geestelijke vader en ook in den vollen zin lid der geestelijke kloosterfamilie.

In vroegere tijden was ook het ambt van geestelijke vader door de burgerlijke wet erkend en zelfs genoten de syndici ten aanzien hunner bediening bijzondere gunsten en voorrechten hun door de wereldlijke macht verleend; van dit laatste hebben wij in 't graafschap Reckheim geen spoor gevonden.

Wat de geestelijke gunsten betrof, deze werden in de benoemingsbrieven omstandig aangehaald. Wij laten er hier twee volgen: de eerste van het oude klooster (1) vóór de Fransche omwenteling; de tweede uit onzen tijd. Samen zullen zij de zaak in haar geheel nader toelichten:

1. Fr. Andreas Paulij, van de Orde der Minderbroeders, lector jubilatus ende Provinciael in de Provincie van Neder-Duijtslandt: De seer Eersaeme Vrouwe Maria Corstens, Weduwe van den Eersaemen Heere Groenen, saligheijt ende Vreden in den Heere.

Aengesien de gewillige aermoede van onsen Regel ende professsie ons geheel ontbloot heeft van alle tijdelijcke Dingen, Nochtans

---

(1) Deze brief is bewaard gebleven te Reckheim.

om niet ondanckbaer gevonden te worden aen onse weldoenders, soo en connen wij niet min, dan voor hunne tijdelijcke weldaden hun mede te deijlen van het geestelijck dat in onse macht is, waer mede wij eenighsints hunnen arbijdt ende goetjonstigheijdt souden connen beloonen:

Hier om is 't dat wij neerstelijck bemerckt hebbende uwen grooten iver, Nierstigheijdt ende arbijdt met den welcken ghij niet sonder groote costen, nu eenige jaeren onse orden, ende sonderlinge onse Paters ende Broeders van ons convent van Rechem, hebt bijgestaen, geholpen, ende vervoordert ende in alle voorvallende gelegentheijdt gedient, in teeken van grondhertige danckbaerheijdt, brengen wij voorts het besten dat wij hebben, te weten dat wij UE. Eersaeme Vrouwe Weduwe Groenen met UE. kinderen Joanna Maria, Cornelia ende Maria Groenen, Elisabetha Groenen, als oock UE. Nichte Maria Elisabetha Jeughe, midts dese volcomentlijck deelachtigh maken van alle de Missen, gebeden, goddelijcke Dinsten, vasten, abstinentiën, Bévaerden, Penitentiën, Disciplinen, Predicatiën, Devotiën ende van alle Lichaemelijcke ende geestelijcke werken die door onse ondersaeten gedaen worden, soo wel van de Paters ende Broeders, als van de Susters van Ste Clara, Annonciaten, ende van de derde orde ofte Regel van St. Franciscus, op dat gij Liede alsoo overvloedelijck geholpen sijnde in dit tegenwoordigh leven, Godt volcomentlijck mooght dienen, ende hier naer de Croone der Eeuwige glorie vercrijgen.

Gegeven tot Antwerpen, in ons Convent der Paters Minderbroeders Recollecten, onder ons handtschrift ende grooten segel van ons officie, den eersten dagh der maendt Maij 1751.

(Groot zegel gebroken).

F. Andreas Paulij.
Minister Provinciael.

---

2. † Fr. Venantius Jansen,
Minister Provinciaal der Minderbroeders,
van de Provincie van St. Jozef in België,
aan den Heer Doktoor F. H. T. Cox.

Willende voorzien in de rust van de gewetens en in de tijdelijke noodwendigheden der armen van Jesus-Christus, de Minderbroeders, dewelke uit liefde tot God verzaakt hebben aan allen

eigendom en bezitting van tijdelijke goederen, waarvan zij enkel bewaren, in overeenstemming met den Regel, het eenvoudig gebruik der noodige zaken; Maar vreezende, dat door de vrijwillige onteigening de Minderbroeders tot den uitersten nood zouden vervallen, zoo heeft de H. Apostolische Stoel voor zich teruggeëischt den eigendom van alles wat aan dezelve zou gegeven of gelegeerd worden.

Met dit inzicht heeft Hij de Ministers-Generalen en Provincialen gemachtigd om godvreezende personen te benoemen die in hoedanigheid van Procuratoren en Syndiken beschikken in zijnen naam over alles wat geofferd en gegeven wordt aan de Minderbroeders zooals het breedvoerig is uitgelegd in de bulla door Martinus V, zaliger gedachtenis, over dit uitgegeven.

't Is daarom dat wij, Lieve Zoon, in naam der H. Kerk en van den H. Apostolischen Stoel U door dezen noemen en verklaren, waren en wettigen Procurator en Syndic van ons klooster van Reckheim, gelast om in naam van den H. Stoel en volgens de zoo even gezegde Constitutiën, te handelen, te verdedigen, te verkoopen, te koopen, te ruilen, te onderhandelen, en alle gerechtelijke zaken uit te oefenen, tot behoud der rechten en voorrechten in gebruik en tot nut der kloosterlingen van dit klooster, zoo dikwijls gij daartoe zult aanzocht worden door de Oversten.

Gij zult daardoor deel hebben aan alle voorrechten, exemptiën en immuniteiten aan de Apostolische Syndiken vergund door de Opperpriesters der H. Kerk; en wij zelven ontvangen U en uwe gansche familie in onze geestelijke familie, voor het leven en voor den dood en wij maken U deelachtig aan alle H.H. Missen, gebeden en goede werken der kloosterlingen en der kloosterzusters aan onze jurisdictie onderworpen.

Gegeven te Mechelen, in ons klooster der Minderbroeders, den 21 Juni 1901.

Fr. Venantius Janssen,
Min. Prov.

Het ambt van Geestelijke Vader bleef te Reckheim, tot aan de opheffing van het klooster, altijd in dezelfde verwantschap. Dit bewijzen duidelijk de hier volgende familietafels.

De eerste die de taak aannam was de heer HENRICUS GROENEN, dezelfde die in zijne hoedanigheid van ontvanger of rentmeester van den graaf, gelast werd om de Paters in het opbouwen van 't nieuwe klooster de behulpzame hand te verleenen. Hij was dus van den beginne af in nauwe betrekking met de nieuwe kloosterlingen en de dagelijksche diensten aan malkander bewezen, vormden natuurlijk dien band van achting en vertrouwen, die door de benoeming van syndicus apostolicus voor goed werd samengeknoopt.

De Paters vierden plechtig in hun eigen kerk het huwelijk van hunnen eersten syndic. Den 9 Februari 1712 werd met toestemming van den E.H. Bern. De Bruyn, pastoor der parochie Reckheim, in de kerk der Paters, door den E.P. Guardiaan Carolus Massart, het huwelijk ingezegend tusschen Henricus Groenen en Maria Corstjens, zuster van den E.P. Arnoldus Corstjens, lid der Sociëteit van Jesus.

Deze heer bleef zijn ambt waarnemen tot zijn dood toe en zijn sterfakte zegt: „syndicus Patrum, honestus et rectus, collector patriæ (1) † 22 Mei 1741.

Wij vinden ook nog aangeschreven:

MARIA GROENEN, zij overleed den 21 Febr. 1741: „syndica apostolica, apud Patres sepulta".

CORNELIA GROENEN, die den 11 Febr. 1775 het tijdelijke met het eeuwige verwisselde: „erat syndica apostolica et in ecclesia sepulta est". Daarbij schijnt de taak van geestelijke moeder ook te zijn verzorgd geweest door de We GROENEN CORSTJENS en hare andere dochters Joanna Maria en Elisabeth, alsook door Maria Elisabeth Juchen.

Maria Elisabeth Groenen huwde Mathias Engelen; zij werd de moeder van den pater Joannes Engelen. Hare dochter Maria Barbara Engelen trad in den echt met Joannes Franciscus Janssen, broeder van den pater Joannes Baptista Janssen en zoo werd de taak van geestelijke vader en geestelijke moeder in dezelfde familie voortgezet tot aan de opheffing der kloostergemeente door de Fransche revolutie (2).

(1) Ontvanger van het land (van Reckheim).

(2) De Z.E.P. Paulij benoemde ook tot geestelijken vader van Reckheim's klooster den heer Theodoor Hendrik Boten, licentiaat in beide rechten, woonachtig te Maastricht. Zie zijne levensschets bij de oud-leerlingen.

Na de herstelling van het klooster in 't jaar 1847, viel dat eervolle ambt nogmaals te beurt aan dezelfde familie, door de benoeming van den heer FRANCISCUS JOANNES JANSSEN, echtgenoot van Anna Catharina Engelen. Deze was de zoon van den laatsten syndicus der achttiende eeuw en een neef van den E.P. J. B. Janssen; zijne vrouw was ook eene geboren Engelen, doch niet uit dezelfde familie als zijne moeder. Zij behoorde tot de familie Engelen van Boven-Wezeth, bij welke, gedurende den ongelukkigen tijd der Fransche omwenteling de H. Mis plechtig in 't geheim gezongen werd. Deze geestelijke vader overleed in den ouderdom van 81 jaren, den 12 December 1875: „syndicus RR. PP. Recollectorum pagi" gedurende 28 jaren.

Na zijn dood kwam deze bediening aan den heer GERARDUS JANSSEN-EYMAEL, lid van den provincialen raad. Zoo ging het ambt uit de eerste familie der geestelijke vaders, tusschen welke er nogthans een kleinen band bestaat, zooals de tafels hierbij geven. Deze heer nam met veel zorg zijne bediening in handen en bleef ze vervullen tot aan zijn dood, die plaats had den 25 Augustus 1900; „syndicus hujus Conventus Minoritarum" was hij gedurende bijna 25 jaren.

Na zijn overlijden werd in zijne plaats benoemd de heer dokter FR. H. T. COX-HANCKAR, ridder der Leopoldsorde, die zijne bediening gedurende zeven jaren met veel ijver en toewijding waarnam tot aan zijn dood, den 3 Augustus 1907.

Schrijver dezer is de eer ten deel gevallen hem in die bediening op te volgen.

Hier laten wij de familietafels der geestelijke vaders volgen; daardoor zal wat wij vroeger, aangaande de menigvuldige roepen tot het priesterlijk en kloosterlijk leven zeiden, duidelijk blijken en een schitterend bewijs bijbrengen van den milden geestelijken zegen, door God geschonken aan diegenen die zijne dienaren bijstaan en verdedigen.

FAMILIETAFEL DER GEESTELIJKE VADERS.

Joannes Groenen
tr. Maria Lantsman
20 Febr. 1678

- Joanna Groenen
- Hubertus Groenen
- HENRICUS GROENEN, ged. 7 Nov. 1683 tr. R. 9 Febr. 1712 Maria Corstjens. Hij † 22 Mei 1741. *Syndicus Patrum*, Honestus et rectus Collector patriæ
  - Joanna Maria Groenen *Syndica.*
  - Maria Groenen tr. te Maastricht: Hubertus Richel
    - E.P. GERARDUS RICHEL O.F.M.
    - E.P. ARNOLDUS RICHEL O.F.M.
    - E.P. HENR. MATH. RICHEL O.F.M.
    - E.P. NIC. HENRICUS RICHEL O.F.M.
  - Maria Cornelia Groenen *Syndica.*
  - Maria Elisabeth Groenen tr. te Reckheim Mathias Engelen
    - Maria Barbara Engelen tr. Jan Frans Janssen Zie (A)
    - E.P. JOANNES ENGELEN. O.F.M.
    - Lambertus Engelen (bewaarde de sleutels van 't klooster).
- Cornelia Groenen

Gulielmus Corstjens
tr. Joanna Maesen

- Maria Corstjens tr. Henricus Groenen (zie hierneven).
- Henricus Corstjens tr.
  - Joanna Maria Corstjens tr. Joannes Juchen
    - Maria Elisabeth Juchen
- E.P. ARNOLDUS CORSTJENS S. J.

Frans Janssen
tr. Barbara Vanderhoven

- (A) JAN FRANS JANSSEN tr. Maria Barbara Engelen
  - Frans Jan Janssen tr. Anna Catharina
- E.P. JOANNES BAPTISTA JANSSEN O.F.M.
- Frans Janssen tr. Maria Humblé
  - Frans Janssen tr. Maria Anna
  - BARBARA JANSSEN, Z' van het H. Kruis
- Magdalena Janssen tr. Joannes Gerits; geene kinderen.
- Elisabeth Janssen tr. Antoon Eymael

Frans Janssen
tr.
Barbara Humblé
(oud burgemeester
van R.)

Barbara
Eymael
tr.
Peter Theod.
Humblé

- Elisabeth
Humblé,
Annonciaad
in het klooster
van Thienen
Zr Alph. Maria.

- Catharina
Humblé
tr.
te Lanaeken
N. Broex
van Neeroeteren
  - Josephina Broex,
Zuster van Liefde
van Gyseghem.

- Barbara
Humblé
tr.
Frans Janssen
(oud burgemeester).

- Louisa
Humblé,
Augustinersse
in het hospitaal
de Bavière
te Luik.

- Helena
Humblé
tr.
Frans
Senden
  - E.H. Joseph
Senden,
† pastoor te
Awan-Aywaille.

- Theodoor
Humblé
tr.
Elisabeth
Delille
  - E.H. Theod. Humblé,
professor in St. Quirin
te Hoei.

Frans Hubert
Eymael

tr. 1°
Elisabeth
Humblé

- Elisabeth
Eymael,
Annonciaad
in het klooster
van Thienen
Zr Bernardina

tr. 2°
Odilia
Lyna,
weduwe
van Lamb.
Groenen

- Hubertina
Eymael
tr.
Gerardus
Janssen,
*2° syndic van het
hersteld klooster.*
  - E.H. Frans
Janssen,
pastoor te
Heure-le-Romain.

Joanna
Maria
Eymael,
Annonciaad
in het klooster
van Thienen
Zr Ancilla

Catharina
Eymael
tr.
Willem
Vissers

- Catharina
Vissers,
Annonciaad
in het klooster
van Geel
Zr Augustina

Antoon
Eymael
tr.
te Maastricht
Catharina
Dassen

- Maria Francisca
Eymael,
Annonciaad
in het klooster
van Thienen
Zr Maria Raphaël.

- Maria
Elisabeth,
Annonciaad
in het klooster
van Thienen
Zr Scholastica.

Helena
Eymael
tr.
Jacobus
Joosten

- E.P. Eusebius
Joosten
O.F.M.

XIV. Necrologium van het Klooster.

Al was het stadje Reckheim maar klein en weinig bevolkt, het telde toch betrekkelijk vele begraafplaatsen.

1°. De oudste van allen was het kerkhof om de St. Petronella-kapel, dat reeds in het Romeinsche tijdvak bestond zooals duidelijk bewezen is door de urnen met asch en verkoolde beenderen daar ter plaatse meermalen opgegraven (waarvan eenige in ons bezit zijn) en dat nog als zoodanig gebruikt werd tot in de Fransche omwenteling, want den 6 Sept. 1795 had daar nog eene begrafenis plaats.

2°. Het kerkhof naast de aloude parochiekerk die destijds binnen de muren van het kasteel gebouwd was. Deze begraafplaats bevond zich rechts van den tegenwoordigen ingang van het toevluchtshuis tusschen het kasteel en het nieuw gebouw langs de Groenplaats, daar waar nu een gazon is met bloemperken.

3°. De Kerk der Witte Nonnen of Norbertinessen alwaar, sedert de twaalfde eeuw tot aan de Fransche omwenteling, de verschillende opeenvolgende familiën der Heeren van Reckheim hare grafkelders hadden en waar ook de kloosterzusters en eenige priesters de laatste rustplaats vonden (1).

4°. Het tegenwoordig kerkhof der parochie, achter den tuin der pastorie, dat in gebruik kwam nadat de oude kerk gesloten was en het voormalig kerkhof door den Graaf Frans-Gobert in 1680 was afgeschaft.

5°. De tegenwoordige parochiekerk, waarin verscheidene pastoors en priesters, opperste bedienden van den graaf, hoogere gerechtsbeambten en leden hunner familiën begraven werden.

6°. Eindelijk de kerk der Minderbroeders-Recollecten en de grafkelder onder het choor, waar de kloosterlingen en ook hunne voornaamste weldoeners in de nabijheid van het Altaar ter aarde besteld werden.

Van hunne komst te Reckheim af hadden de Paters-Recollecten hun recht gebruikt om in hunne kerk te begraven en ook lijk-

(1) Daar gebeurde de laatste begrafenis den 31 Juli 1793, toen werd in de kerk der Norbertinessen ter aarde besteld de Weledele gravin Anna Joanna Nepomucena Francisca Romana van Aspremont-Lynden-Reckheim, dochter van den regeerenden graaf, overleden den 30 Juli in den ouderdom van 34 jaren.

diensten te zingen, doch moesten zij daarin de rechten van den Heer Pastoor der parochie eerbiedigen.

Somtijds gebeurde het ook dat zij plaats namen in den lijkstoet, zelfs met het kruis hunner kerk: zij vroegen daartoe de toestemming van den Heer Pastoor.

't Is wel eens geschied, dat deze voorzorg vergeten werd en dat dan de pastoor in 't openbaar zich daartegen verzette als tegen eene inbreuk op zijne rechten (Zie Kerkregisters 5 Nov. 1722 en 14 Jan. 1724).

1. *Overledenen buiten het Klooster.*

Wij geven hier volgens de kerkregisters der parochie Reckheim, de lijst der overledenen buiten het klooster, die hunne rustplaats kregen in de kerk der Paters Recollecten.

1711, 8 Maart, overleed te Reckheim, versterkt door de heilige Sacramenten, bij de jufvrouwen Alberts, de E.P. Franciscus Mosius, van de orde der Minderbroeders, eertijds gardiaan van 't klooster van Luik. 't Is de eerste die in de nieuwe kloosterkerk begraven werd, vóór het altaar van den H. Antonius (Archief der parochie).

1729, 26 Januari, stierf Ida Groteclaes, o. e. s. m. en werd bij de Paters begraven (id.).

1741, 21 Februari, overleed Maria Groenen, van de Derde Orde van St. Franciscus, en syndica der Paters Recollecten; zij werd in de Paterskerk begraven (id.).

1742, 30 Maart, stierf Isabella Smits, van de Derde Orde, in de Paterskerk begraven (id.).

1743, 23 October, overleed Anna Groenen, van de Derde Orde, in de Paterskerk begraven (id.).

1761, 20 Juli, stierf Cornelia Groenen, van de Derde Orde, rust in de Paterskerk (id.).

1774, 11 Maart, overleed Joanna Maria Groenen, van de Derde Orde, rust in de Paterskerk (id.).

1774, 20 Maart, overleed Maria Catharina Rahrmaeckers, weduwe van den heer Petrus Booten werd bij de Paters begraven (id.).

1775, 11 Februari, overleed Cornelia Groenen, lid der Derde Orde en syndica der Paters Minderbroeders; zij werd in hunne kerk begraven (id.).

1789, 21 Juli, stierf de heer Wilhelmus Houben, postmeester van het graafschap en werd bij de Paters Recollecten ter aarde besteld (id.).

1791, 22 October, stierf Henricus Polly, oud 90 jaren en werd bij de Paters begraven; in het register is hierbij gevoegd: zij betaalden dubbele rechten aan den heer pastoor en aan den koster. (Was dit misschien de regel?) (id.).

1791, 16 November, overleed Vrouwe Maria Catharina Listen, weduwe van den heer Ferrière en moeder van Vrouwe de Limpens, oud 85 jaren, zij werd in de kloosterkerk begraven (id.).

1792, 2 Januari, overleed Angelina Polly en werd bij de Paters begraven (id.).

1792, 14 October, stierf Theodorus Balthasar Caenen, licentiaat in de beide rechten, schepen van het graafschap en rust in de Paterskerk (id.).

1794, 12 September, stierf Martinus Polly, jongman, en werd in de Paterskerk begraven (id.).

1794, 10 November, overleed jufvrouw Agnes Gezond, echtgenoote van den heer Antonius Gadiot en werd in de kloosterkerk begraven (id.).
Dit is de laatste begrafenis in deze kerk.

2. *Kloosterlingen te Reckheim overleden sedert de stichting van het klooster in 1710, tot aan zijne opheffing in 1797.*

1712, 19 Dec., P. Petrus Costenoble, geprofest te Leuven 2 Oct. 1695.
1717, 28 Nov., P. Jacobus Du Pré, geprof. te Erkelenz 23 Juli 1686.
1719, 12 Oct., P. Reinerus Wicken, geprof. te Lichtenberg bij Maastricht 19 Sept. 1696.
1722, 12 Maart, P. Cornelius Brion, geprof. te Lichtenberg 1714.
1723, 16 Nov., P. Martinus Vissers, geprof. te Lichtenberg 1699.
1727, 31 Aug., P. Fredericus van den (de) Pol, geprof. te Leuven 1707.
1729, 8 Febr., P. Marcellus Hoefs, geprof. te Leuven 1699.
1729, 7 Nov., Fr. Joês Ravet, Laicus Tertiarius, geprof. te Leuven 1698.
1737, 27 Dec., P. Franc. van Hoorick, geprof. te Leuven 1731.
1738, 25 Juli, P. Adrianus Peeters, geprof. te Boetendael 1729.
1739, 21 Sept., Fr. Jos. Loomans laicus, geprof. te Boetendael 1724.

1740, 10 Mei, P. Hub. Lindeloof, geprof. te Lichtenberg 1697.
1743, 5 Oct., Fr. Ger. Eschwijlder, laicus, geprof. te Leuven 1724.
1748, 3 Aug., P. Philipp. Bertrand, geprof. te Lichtenberg 1734.
1750, 26 Juni, P. Petrus Mathijs, geprof. te Lichtenberg 1730.
1752, 17 April, P. Corn. Hardimé, geprof. te Boetendael 1740.
1754, 4 Juni, P. Corn. de Brabander, geprof. te Leuven 1704.
1754, 14 Aug., P. Petrus Schreurs, geprof. te Lichtenberg 1726.
1755, 15 Jan., Fr. Mich. Bosch, laicus.
1755, 30 Jan., P. Jos. Aerts.
1755, 28 Sept., P. Leon. van den Bergh.
1761, 26 Maart, P. Godefr. Croonenbergh, jubilatus.
1767, 22 Jan., Joannes Boonen.
1767, 8 Nov., Fr. Cornelius Serarens, laicus.
1767, 31 Oct., P. Joannes Doesborgh.
1771, 2 April, Fr. Joannes van der Vorst, laicus.
1773, 1 Oct., P. Joannes Stevens, Guardianus actualis.
1774, 28 Febr., P. Jos. Janssens, vicarius actualis.
1774, 28 Juli, P. Guil. van Oldenzee.
1777, 8 Sept., Fr. Franc. de Cock (Kock), laicus.
1778, 27 Maart, P. Christ. Schutgens, Guardianus actualis.
1782, 2 Maart, P. Henricus van Hove.
1782, 23 Aug., P. Mathias Plees, oud 27 jaar, geprof. 5 jaar, priester 4 jaar.
1785, 9 Mei, P. Joannes van Hees, oud 50 jaar, geprof. 24, priester 24.
1787, 13 Dec., P. Joannes van den Bichelaer S. P. C., oud 40 jaar, geprof. 19, priester 17.
1789, 15 Jan., P. Mathias Vinckers, S. T. moralis lector et actualis gymnasii professor, geprofest te Slavante bij Maastricht, oud 39 jaar, geprof. 20, priester 15.
1790, 10 Mei, P. Joannes Iven, oud 50 jaar, geprof. 29, priester 26.
1791, 17 Jan., Henricus Van Ubbel S. P. C., oud 50 jaar, geprof. 25, priester 24.
1793, 2 Sept., P. Jac. van Rhijn S. P. C., oud 66 jaar, geprof. 33, priester 33.
1794, 11 April, P. Christianus Kerkhofs, oud 40 jaar, geprof. 17, priester 15.

3. *Minderbroeders overleden buiten de Kloosters na hun sluiting door de Fransche omwenteling.*

1797, 9 Maart, Fr. Guilielmus Lutters, leek, overleden te Reckheim.
1802, 10 Oct., P. Petrus Hens, oud 64 jaar, geprof. 43, priester 40, overleden te Herenthout.
1803, 2 Jan., Fr. Laurentius Koninx, leek, overleden te Erkelenz.
1805, 20 Maart, P. Franciscus Cerstelot, oud 36 jaar, geprof. 16, priester 13, overleden te Reckheim.
1805, 7 Sept., Fr. Antonius Hermans, leek, overleden te Hasselt.
1806, 9 Mei, P. Henricus Wouters, oud 44 jaar, geprof. 15, overleden te Uyckhoven.
1806, 2 Nov., P. Joannes Lyna, oud 52 jaar, geprof. 30, priester 28, overleden te Diest.
1807, 2 December, P. Joannes Georgius Lutkenhausen, oud 59 jaar, geprof. 40, priester 35, overleden te Hasselt.
1808, 6 Sept., Fr. Michaël Jans, leek, overleden te Op-Grimby.
1808, 20 Junii, P. Lambertus Guissens, oud 60 jaar, geprof. 38, priester 37, overleden te Sichen.
1809, 25 Mei, P. Joannes Vincken, oud 77 jaar, geprof. 58, priester 52, overleden te Rhene.
1810, — — P. Joannes Paulus Cerstelot, oud 39 jaar, geprof. 19, priester 16, overleden te Mechelen.
1813, — — P. Van Entbrouck, oud 63 jaar, geprof. 43, priester 40, overleden te Gothem.
1814, 26 Nov., P. Joannes Hubertus Hansen (1), oud 41 jaar, geprof. 19, priester 18, overleden te Steijn.
1816, 9 Nov., Fr. Nicolaus Delwaide, leek, overleden te Reckheim.
1816, 24 Nov., P. Christianus Reynders, oud 74 jaar, geprof. 52, priester 50, overleden te Quaedmechelen.
1817, 17 Mei, P. Simon Gilkens, oud 80 jaar, geprof. 53, priester 50, overleden te Hasselt.
1819, 22 Febr., P. Simon Wicken, oud 57 jaar, geprof. 35, priester 33, overleden te Beek.

---

(1) Deze was pastoor te Vucht-Eysden van 1808 tot 25 Januari 1810, toen hij voor dezelfde bediening naar Steyn vertrok.

1819, 7 Aug., P., Petrus Delosie (1), oud 58 jaar, geprof. 38, priester 34, overleden te Hasselt.

1819, 5 Dec., P. Adrianus Wouters, oud 82 jaar, geprof. 60, priester 59, overleden te Antwerpen.

1820, 16 Nov., P. Joēs Gulielmus Nabben, oud 81 jaar, geprof. 60, priester 57, overleden te Antwerpen

1826, 17 Juni, P. Renerus Martens, oud 63 jaar, geprof. 39, priester 37, overleden te Reckheim.

1828, 24 Sept., Fr. Laurentius Lambie, leek, overleden te Megen.

1839, 5 Oct., P. Antonius Willems, oud 64 jaar, geprof. 41, priester 37, overleden te Elsloo.

1840, 9 Nov., P. Pasc. Hub. Hasque, oud 73 jaar, geprof. 49, priester 47, overleden te Maastricht.

1841, 15 Oct., P. Joannes Mart. Bollen, oud 70 jaar, geprof. 49, priester 48, overleden te Bilsen.

1842, 19 Sept., Fr. Mathias Van Dooren, leek, overleden te Gellick.

1845, 22 Jan., P. Henricus Versterren, oud 84 jaar, geprof. 63, priester 59, overleden te Reckheim.

1845, 27 Nov., P. Joannes Baptista Van Echelpoel, oud 77 jaar, geprof. 55, priester 34, overleden te Lille.

1846, Juli, P. Nicolaus Servaes, oud 89 jaar, overleden als pastoor van O. L. Vrouwe kerk te Maastricht.

1848, 16 Nov., P. Mathias Daenen, oud 75 jaar, geprof. 52, priester 51, overleden te Reckheim.

1852, 18 Nov., P. Thomas Voncken, oud 81 jaar, geprof. 61, priester 56, overleden te Geleen.

1853, 13 Jan., P. Augustinus Loix, oud 88 jaar, geprof. 67, priester 65, overleden te Engsbergen.

4. *Lijst der overleden leden na de herstelling van het klooster.*

1850, 2 Febr., Fr. Edmundus Wouters, clericus, oud 22, geprof. 1.

1851, 30 Maart, P. Victor Smit, oud 39 jaar, geprof. 6, priester 2.

1857, 3 Febr., P. Dominicus Wouters, oud 36 jaar, geprof. 18, priester 12.

---

(1) Deze was geboren te Beverloo, woonde lang in 't klooster van Hasselt en stierf aldaar op het Begijnhof.

1862, 17 Mei, Fr. Antonius Doeven, tertiarius, oud 57 jaar, geprof. 25.
1869, 6 Juli, Fr. Thomas Lardinois, tertiarius, oud 66, jaar, geprof. 32.
1870, 17 Maart, Fr. Michaël Corcoran, clericus, oud 21 jaar, priester 3.
1872, 10 Mei, P. Jacobus Vrancken, oud 66 jaar, geprof. 30, priester 37.
1875, 8 Oct., Fr. Eucherius Vanden Berck, laicus, oud 84 jaar, geprof. 24.
1875, 12 Dec., De heer Joannes Franciscus Janssen-Engelen, eerste geestelijke vader na de herstelling van het klooster. Hij vervulde deze bediening gedurende 28 jaren, tot aan zijn dood, met veel ijver en liefde.
1881, 22 Jan., Fr. Gentilis Dreissen, tertiarius, oud 48, geprof. 16.
1884, 10 Juni, P. Medardus Henrotte, oud 51 jaar, geprof. 21, priester 25.
1888, 1 Jan., Fr. Candidus Aussems, laicus, oud 69 jaar, geprof. 38.
1889, 2 April, Fr. Cornelius Van Sweeveldt, laicus, oud 82 jaar, geprof. 51.
1890, 1 Febr., P. Electus De Bruyn, oud 62 jaar, geprof. 43, priester 37.
1890, 18 Mei, P. Nicolaus Opsteyn, oud 74 jaar, geprof. 51, priester 48.
1892, 8 Nov., P. Honorius Van Boxtel, oud 72 jaar, geprof. 43, priester 38.
1896, 3 April, Fr. Theodoricus Nicolaï, diaken, oud 76 jaar, geprof. 52.
1899, 26 Nov., P. Felix Vanderyst, oud 76 jaar, geprof. 55, priester 51.
1900, 3 April, Fr. Norbertus de Beckers, laicus, oud 73 jaar, geprof. 43.
1900, 25 Aug., Gerardus Hubertus Janssen-Eymael, tweede geestelijke vader; hij bekleedde zijn ambt met voorbeeldige nauwgezetheid gedurende ongeveer 25 jaren.
1902, 3 Dec., P. Wencelaus Vercauteren, oud 60 jaar, geprof. 40, priester 33.
1903, 7 Mei, P. Vitalis Von Bebber, oud 73 jaar, geprof. 54, priester 46.

1907, 21 Dec, Fr. Henricus Tombeur, laicus, oud 82 jaar, geprof. 51.

1907, 3 Aug., Franciscus Henricus Josephus Cox-Hanckar, doctor in de medicijnen, ridder in de Leopoldsorde, derde geestelijke vader; hij vervulde dit ambt met veel ijver gedurende zeven jaren.

1908, 11 Febr., Fr. Callixtus Wallaert, clericus, oud 20 jaar, geprof. 2.

1908, 21 Juni, Fr. Theotimus Beuquet, clericus, oud 23 jaar, geprof. 2.

XV. Leden van het klooster, die in of buiten het klooster eene waardigheid hebben bekleed.

A. Vóór de opheffing van het klooster in 1797.

1. *Lijst der gardianen.*

De eerste overste, met den titel van Vicaris of Præses, is geweest de E.P. Cornelius Van Goch, hij werd benoemd op de kapittelvergadering van Mei 1707.

Zijn opvolgers kregen den titel van gardiaan:

1708 Sept. — Conrardus Moonen.
1711 Aug. — Carolus Massot.
1713 April — Joannes van Steenhuys.
1714 Sept. — Dominicus Cuypers.
1717 Aug. — Petrus Danen.
1720 Sept. — Rumoldus van den Sleype.
1723 Aug. — Petrus Swillens.
1726 Sept. — Sebastianus Vleminx.
1729 Sept. — Henricus Costermans.
1732 Sept. — Henricus Moonen.
1735 Aug. — Guilielmus Huysmans.
1738 Sept. — Henricus Gijsels.
1741 Aug. — Servatius Banens.
1744 Aug. — Guilielmus Genoe.
1746 Mei — Guilielmus Van Megem.
1747 Aug. — Petrus Matthijs.
1750 Aug. — Andreas Andriessens.

1753 Aug. — Guilielmus Schaecken.
1756 Aug. – Conrardus Viten.
1759 Aug. — Joannes Fiddelaers.
1762 Aug. — Josephus Wouters.
1765 Sept. — Joannes Voncken.
1768 Sept. — Bartholomeus Schoncken.
1771 Sept. — Josephus Thewissen.
1773 Mei — Joannes Stevens.
1774 Januari 10 — werd præses, Petrus Clever, te voren vicaris te Erkelenz; in Augustus van hetzelfde jaar werd hij gardiaan te Erkelenz.
1774 Aug. — Joannes Aehren.
1777 Aug. — Christianus Schutgens.
1779 April — Adrianus Wouters.
1780 Aug. – Simon Gilkens (1).
1783 Sept. — Adrianus Wouters.
1786 Sept. — Simon Gilkens.
1789 Aug. — Adrianus Wouters.
1792 Sept. — Simon Gilkens.
1796 Aug. — Adrianus Wouters.

Deze kwam terug van Megen, waar hij insgelijks gardiaan was geweest; hij beleefde in Reckheim de treurige dagen der vernietiging des kloosters.

2. *Vicarissen.*

1708 Joannes van Riel.
1711 Philippus de Loos.
1713 Dominicus Cuypers.
1714 Reinerus Wicken, tevens lector.
1722 Joannes Franssen.
1726 Petrus Reyntjes.
1730 Franciscus de Montaigne.
1733 Franciscus van der Boonte (v. d. Bonten).

---

(1) Daar de *tabulæ capitulares* van 1783—1786 en 1792 ontbreken, evenals de *Acta definitorii* kan met zekerheid den datum van opvolging gedurende die jaren niet gegeven worden. Niet onwaarschijnlijk is de *opvolging* zooals wij ze hier geven. (Aldus volgens de mededeeling van den Z.E. Pater Nieuwenhuizen te Weert)....

1735 Engelbertus Lenaerts.
1738 Leonardus van Bergh.
1744 Andreas Andriessens (1).
1748 Joannes Marees.
1750 Joannes Blocken.
1752 Lambertus Wouters.
1756 Roelandus Van Winde.
1761 Arnoldus Homus.
1764 Hermanus Smeets.
1765 Jacobus van Camp:
1767 Josephus Thewissen.
1770 Josephus de Braz.
1771 Josephus Janssens, overleden 28 Januari 1774.
1774 Adrianus Wouters.
1779 Lambertus Potmans.
1780 Adrianus Wouters (2).
1783 Simon Gilkens.
1786 Adrianus Wouters.
1789 Simon Gilkens.

3. *De Lectores theologiae moralis et scholasticae.*

1710 Joannes Mullers.
1711 Ferdinandus del Zart.
1713 Joannes van Steenhuys.
1714 Reinerus Wicken.
1717 Leonardus Van Bergh of van den Bergh. Hij was volgens het doopregister der parochie Neerhaeren nog lector in 1724.
1734 Guilielmus a Carlo.
1735 Leonardus van den Bergh.
1737 Martinus de Wael.
1738 Theodorus Cockelcoren.
1743 Josephus van Wyck.
1746 Guilielmus van Megem.
1747 Carolus Buysmans.
1749 Carolus de Roos.

---

(1) Andreas Andriessens werd 7 October 1748 vicaris te Tongeren.
(2) Zie bij de lijst der gardianen.

1750 Guilielmus de Valois of de la Valois.
1756 Antonius van Yssinger.
1759 Hermannus Smeets.
1764 Joannes Andries
1768 Franciscus Lemmers.
1773 Joannes de Groof. Hij werd den 8 Januari 1776 lector te St. Truiden.
1776 Franciscus Lemmers.
1777 Mathias Vinckers.
1789 Judocus Plevoets.
1791 Joannes Engelen (nog in 1794).
1796 Joannes-Baptista van Echelpoel.

Wij vonden nog als woonachtig te Reckheim:
1798 9 Aug., P. Franc. de Banneux, *pastor Castrensis.*
1700 14 Sept., P. Martinus Roszmel.
1740 1 Nov., P. N. Ravoux, *minorita.*

In een register te Neerharen staat vermeld: P. N. Marxpier minorita, geb. te Venlo 1706, geprof. te Erkelenz 10 Februari 1726, priester gewijd te Roermond 19 Juni 1729 en overleden te Venlo 18 Juli 1773.

B. Na de herstelling van het klooster.

1. *Lijst der Gardianen.*

1847 23 Oct., P. Adolphus Koepp.
1850 26 Juni, P. Henricus Alferinck.
1853 12 Nov., P. Polycarpus Vervoort.
1854 9 Aug., P. Jacobus Vrancken.
1857 29 Oct., P. Angelus Ruysenvelds.
1858 7 Oct., P. Henricus Alferinck.
1861 24 Jan., P. Gummarus Peeters.
1862 26 Febr., P. Ferdinandus Mussche.
1865 4 Mei, P. Henricus Alferinck.
1866 17 Oct., P., Stanislaus Willemyns.
1868 22 April, P. Carolus Vanstraelen.

1871 27 April, P. Henricus Alferinck.
1872 15 Nov., P. Joachim Festen.
1875 26 Sept., P. Henricus Alferinck.
1875 25 Nov., P. Athanasius Levrie.
1878 30 Sept., P. Stephanus Schoutens.
1881 24 Sept., P. Desideratus Princen.
1884 1 Sept., P. Gerardus Meertens.
1886 17 Febr., P. Vitalis Von Bebber.
1889 7 Febr., P. Ambrosius Dautzenberg.
1892 2 Febr., P. Leonardus Van Hoecke.
1895 14 Febr., P. Remaclus Moonen.
1898 7 Febr., P. Hieronymus Goyens.
1901 2 Jan., P. Simon Van Gruythuysen.
1902 2 Aug., P. Theodosius Achten.
1905 24 Febr., P. Medardus Schouten.
1907 29 Jan., P. Bavo Nivelle.

2. *Lijst der Vicarissen.*

1847 23 Oct., P. Franciscus-Xaverius Frijdal.
1850 26 Juni, P. Adolphus Koepp.
1851 4 Oct., P. Gentilis Van Oppen.
1853 12 Nov., P. Henricus Alferinck.
1854 9 Aug., P. Camillus Bernaert.
1855 27 Juni, P. Basilius Kuppens.
1856 16 Oct., P. Henricus Alferinck.
1858 7 Oct., P. Gentilis Van Oppen.
1861 24 Jan., P. Philibertus Stuer.
1862 26 Febr., P. Honorius Van Boxtel.
1863 7 Oct., P. Henricus Alferinck.
1864 4 Mei, P. Ferdinandus Mussche
1866 17 Oct., P. Vitalis Von Bebber.
1868 22 April, P. Julius Hendrix.
1872 15 Nov., P. Desideratus Princen.
1874 15 Mei, P. Henricus Alferinck.
1875 27 Sept., P. Athanasius Levrie.
1875 25 Nov., P. Vitalis Von Bebber.
1878 30 Sept., P. Theodosius Achten.

1880 15 April, P. Maternus Goyens.
1884 1 Sept., P. Desideratus Princen.
1886 17 Febr., P. Aurelius Van de Wynckel.
1887 13 Aug., P. Ambrosius Dautzenberg.
1889 7 Febr., P. Vitalis Von Bebber.
1892 2 Febr., P. Remaclus Moonen.
1895 24 Febr., P. Leonardus Van Hoecke.
1898 7 Febr., P. Constantinus Van Heers.
1900 Febr., P. Mansuetus Vercauteren.
1901 9 Jan., P. Paulinus Coolen.
1904 27 Jan., P. Bavo Nivelle.
1907 29 Jan. P. Constantinus Van Heers.
1908 13 Aug. P. Nivardus Verhoeven.

3. *Lijst der Paters, die kapellaan zijn geweest in de parochiekerk van Reckheim.*

P. Renerus Martens, reeds in de orde vóór de suppressie van het klooster werd kapellaan te Reckheim na het Concordaat en stierf in zijne bediening den 17 Juni 1826.

P. Adjutus Mol van Amsterdam, gedurende ongeveer een jaar 1847.

P. Hyacinthus Dierinck van Seveneecke, gedurende een jaar 1848.

P. Nicolaus Opstein van Borgharen, aangesteld 30 Juni 1849, vierde in 1875 zijn jubelfeest van 25 jaren kapellaan, bleef werkzaam als zoodanig tot 31 Januari 1879 en stierf te Reckheim den 18 Mei 1890, in den ouderdom van 74 jaren. Hij was 51 jaar geprofest en 48 jaar priester.

4. *Lijst der Paters, die de plaats bedienden van geestelijken bestuurder of aalmoezenier in het Bedelaarsgesticht.*

P. Ignatius Huchant van 7 Nov. 1847	tot 31 Jan. 1851.
P. Felicianus Bancu	tot 14 Maart 1853.
P. Camillus Bernaert	tot 10 Juni 1855.
P. Berardus Marsé	tot 23 Juli 1860.
P. Urbanus Stuyck	tot 28 Sept. 1865.
P. Ferdinandus Mussche	tot 20 Aug. 1866.
P. Gentilis Van Oppen	tot 7 Nov. 1866.

P. Philibertus Stuer tot 27 April 1871.
P. Vitalis Von Bebber tot 28 April 1874.
P. Sebastianus Pexters tot 29 April 1876.
P. Vitalis Von Bebber tot 1 Dec. 1878.

Toen werden alle kloosterlingen, die in gevangenissen en andere gestichten van den Staat werkzaam waren, van hunne bediening ontheven door den liberalen Minister van Justitie, Bara, die zich wilde wreken op de Bisschoppen, om hunnen kloekmoedigen weêrstand tegen zijne willekeurige wetten. De Eerw. Heer Claes werd aangesteld om de Paters te vervangen in het gesticht op het einde van het jaar 1878 en als kapellaan der parochie van Reckheim, den 1 Februari 1879.

Lijst van inboorlingen van Reckheim en uit den onmiddelijken omtrek, die lid werden van de Orde der Minderbroeders.

SEBASTIANUS CANEN, overleed te Maastricht op den „Nieuwenhof" den 21 Juni 1655.

HUBERTUS LINDELOOF, geboren te Uyckhoven den 6 April 1672, geprofest te Slavante bij Maastricht den 6 Augustus 1697, priester gewijd in 1698 en overleden te Reckheim den 10 Mei 1740.

GULIELMUS CAENEN geboren te Reckheim in 1682, geprofest te Slavante den 10 October 1707, priester gewijd in 1708 en overleden te Boetendael bij Brussel den 23 Juni 1754.

TOSSANUS CABO, geboren te Reckheim den 3 December 1703, geprofest te Leuven den 5 Maart 1732, priester gewijd te Roermond den 21 Maart 1732 en overleden te Erkelenz den 3 Januari 1783.

JOANNES JOSEPHUS MULDER (ook de Mulder), geboren te Reckheim den 19 Maart 1733, geprofest te Slavante bij Maastricht den 6 Februari 1752, priester gewijd in 1756 en overleden te Maastricht den 5 Juli 1780.

JOANNES ALBERTS, geboren te Reckheim den 27 April 1732, geprofest te Erkelenz den 7 Februari 1752, priester gewijd in 1756, overleden te Antwerpen den 8 Juni 1780.

JOANNES GEORGIUS LUTKENHAUSEN, geboren te Reckheim den

30 Januari 1748, priester gewijd te Mechelen den 18 Maart 1772, overleden te Hasselt den 2 December 1807.

ADAM LUTKENHAUSEN, broeder van den voorgaande, geboren te 's Gravenhage den 24 December 1741, geprofest te Roosendael den 2 Februari 1760, overleden te 's Gravenhage den 25 April 1805.

JOANNES ENGELEN, geboren te Reckheim den 1 Februari 1767, geprofest te Slavante bij Maastricht den 19 October 1785, priester gewijd te Luik den 19 December 1789 en overleden te Bolsward den 11 Februari 1840.

JOANNES HENRICUS THONÉ (ook Tonnai), geboren te Reckheim den 3 Juni 1769, geprofest te Erkelenz den 5 October 1789, priester gewijd te Antwerpen den 23 Februari 1793, overleden te Gorcum den 3 Februari 1814.

JOSEPHUS SLEYPEN, geboren te Uyckhoven den 14 December 1769, geprofest te Slavante bij Maastricht den 4 November 1785, priester gewijd te Luik den 25 Mei 1793 en overleden te Hernen den 10 November 1839.

JOANNES BAPTISTA JANSSENS, geboren te Reckheim den 16 Juli 1770, geprofest te Erkelenz den 6 October 1790, priester gewijd te Luik den 21 December 1793 en overleden te St Truiden den 5 April 1853.

HENRICUS BOOTEN, geboren te Mechelen a/M. den 27 November 1710, geprofest te Lichtenberg (Slavante), den 2 Februari 1731, priester gewijd te Roermond den 14 December 1733, overleden te Alkmaar, den 25 October 1772.

BROEDER HENRICUS VOGELS, geboren te Reckheim in 1680, geprofest te Leuven den 22 September 1707, overleden te Antwerpen den 27 of 29 October 1739.

BROEDER JOANNES-BAPTISTA JANSSENS, geboren te Reckheim, Januari 1722, geprofest te Maeseyck den 31 Mei 1764, overleden aldaar den 9 Maart 1793.

BROEDER NICOLAUS DELWAIDE, geboren te Reckheim den 8 December 1740, geprofest te Tongeren, overleden te Reckheim den 19 November 1816.

BROEDER HENRICUS OPSTEYN, geboren te Reckheim den 22 Januari 1755, geprofest op Slavante den 3 Juni 1784, aldaar overleden in Februari 1789.

BROEDER GENTILIS (ARNOLDUS) DREISSEN, geboren te Reck-

heim, den 5 Augustus 1832, aldaar geprofest den 15 Augustus 1864 en er overleden den 22 Januari 1881.

Broeder Ferdinandus (Raynerius) Dassen, geboren te Reckheim den 9 October 1837, ingetreden in de orde den 2 Januari 1862, overleden te Eecloo den 8 Maart 1905.

Zijn heden nog in leven:
- P. Eusebius Joosten, van Reckheim.
- P. Natalis Gubbels, van Cothem.
- P. Eduardus Fraussen, van Reckheim.
- P. Odoricus Col, van Reckheim.
- Fr. Ambrosius Engelen, van Op-Grimby.
- Fr. Gislenus Penders, van Cothem.

XVI. Aanhangsels.

1. Stichtingsbrief van het klooster (1).

Singularis devotio qua semper beatum Franciscum, ejusque ordinem coluimus, affectus et existimatio quibus in religiosos fratres ejusdem ordinis tenemur, sicut et sollicitudo qua ferimur pro subditorum nostrorum bono, praesertim pro iisdem in pietate virtutibus christianis, bonis moribus, atque utilibus bono publico scientiis instruendis, moverunt nos et excitarunt ut vocaremus et admitteremus, sicut admittimus per praesentes ad civitatem et comitatum nostrum de Reckheim dictos religiosos fratres S. Francisci provinciae Germaniae inferioris, quibus in perpetuum dedimus et contulimus pratrum nostrum vulgo appellatum „de posterie weide", ex quo quidem partem desumpsimus aliquam ad commutandum cum simili parte praedii vel hortorum haeredum domini Gulielmi Caenen quondam secretaris hujus comitatus de Reckheim, et Henrici Dassen, et hoc ut locus novi monasterii in dicto „posterie weide" fiat magis aptus et regularis ad aedificandum tam ecclesiam quam conventum. In toto omnibus simul

---

(1) Volgens een afschrift dat berust in 't klooster te Reckheim.

commutatis et aggregatis producit ille locus destinatus in extentione sexcentas et viginti parvas virgatas; componentes triginta et unam magnam virgam, facientes in toto sex jugera et unam magnam virgam, dico bonarium cum dimidio et unam magnam virgam.

Ex singulari munificentia et affectu, Excellentissimus dominus comes praedictis patribus ad inchoandum eorum conventum et ecclesiam donat bis centum et plura laterum millia, insuper adhuc sexdecim arbores capitales, quae visae, destinatae et aestimatae sunt ad centum et quinquaginta imperiales vel circiter vulgo nominatae „Olmboomen" caeteris minoribus et alterius speciei in fundo repertis in quo aedificabunt ecclesiam et conventum, et ea breviore tempore conabuntur quo fieri poterit; in quem finem excellentissimus dominus lignorum aliorum pro necessitate et sufficientia dicti conventus ad progressum habeat rationem et curam, sub conditionibus sequentibus.

1°. Quod dicti religiosi, eorumque successores nobis, nostrisque successoribus comitibus in Reckheim, sint eum honorem et reverentiam exhibituri quales consueverunt reddere principibus et comitibus immediatis in Romano Imperio, atque omnibus supremis dominis extra illud.

2°. Quod nos nostrosque successores pro eorumdem conventus de Reckheim fundatoribus habebunt, tenebunt et recognoscent, nosque eapropter sinent uti, frui et gaudere in praerogativis quibus quoscumque alios eorumdem conventuum fundatores supremos gaudere sinunt.

3°. Tenebuntur scholas pro commoditate subditorum et aliorum se in Reckheim linguae latinae applicare cupientium professores idoneos deputare; habebunt etiam curam tam juvenes occasione scholarum quam alios per conciones, pietatem et virtutes christianas erudiendi, specialiter autem iisdem summam reverentiam, debitamque obedientiam erga nos et nostros successores inculcare studebunt.

4°. Die obitus nostri solemne anniversarium, et ita de anno in annum in perpetuum pro refrigerio animae nostrae celebrabunt, sicut et aliud anniversarium pro defunctis in genere ex familia nostra, et pro omnibus imposterum ex ea descendentibus.

5°. Tenebuntur praedicti patres Sacrum diurnum in sacello

castrali legere, relinquentes attamen patribus liberam intentionem.

6°. Singulis in pontificalibus et solemnioribus festis, dum in sacello castrali celebrabitur, tenebuntur sacris assistere seu inservire.

7°. Semper habebunt inter se Franciscanum adeo lingua germanica peritum, ut in illo idiomate Sacramenta administrare valeat.

8°. Tenebuntur praedicti patres admittere Franciscanum Minoritam cujusque nationis et idiomatis pro beneplacito Excellentissimi domini comitis ejusdemque successorum, quem communibus eleemosynis sustentare et alere tenebuntur, reservato ad onus excellentissimi domini Comitis amictu, qui praedictus extraneus, suberit in omnibus et per omnia oneribus conventus, chori et favoribus guardiani hujus loci de Reckheim, prout caeteri conventuales patres.

9°. Non poterunt dicti patres de hoc conventu disponere nec permutatione, nec cessione sine nostro consensu in scriptis adepto, adeo ut si eos cedere vel discedere contingat (quod non expectamus) redibit locus cum annexis domino territoriali praesenti vel futuro.

Inferius habebatur,

Ferdinandus Gobertus, Comes Asprimontis et Reckheim.

Frater Cornelius de Vroom, Minister provincialis provinciae Germaniae Inferioris.

Apposito utrimque sigillo.

---

2. Ordonnantie [1]

behelzende het verbod om aan de studenten drank te geven in de herbergen, noch op andere plaatsen.

Wij Johan-Gobert, Graave van Aspremont, Dun ende Lynden, des Heijligen Roomschen Rijx Regeerende Graave tot Reckheim, Baron van Borsheim, vrij Erfheer van Makovitz, Saros, 't Zernes, Mad, Keretztur, Onod, Zezed, Lednitz etc., Werckelijken Camer-

---

(1) Overgenomen uit een schepenregister van 't graafschap Reckheim.

heere ende Geheim Raad van Staat van Haare Keijzerlijcke, Koninglijcke ende Apostelijcke Majestijten etc. etc. etc.

De Welvart ende goede ordre der studien, zoo even als de goede opvoedinge, zeeden en manieren der studenten, altijd ter herten genoomen hebbende, zoo hebben Wij door onse vaderlijcke oplettentheijd met groot Leedwezen bevonden als dat eenige der zelve koomen de herbergen te frequenteeren, ende dat Onse Onderdaanen zoo vermeeten zijn geweest van aan de zelve wijn, bier, jaa zelfs brandewijn en geneever te tappen en te schencken tot ondergang der studien en verderf der studenten.

Om alwelck ongeoorloft gedragt wegt te neemen ende te stacken, zoo is het dat Wij wel ernstelijk verbieden aan alle herbergiers van dit ons Graafschap van aan eenige der studenten der schoolen van Reckheim den ingang van hunne herberg te laeten, en aan alle onse onderdaanen in 't gemeyn, dat niemand van hun lieden wie het ook zijn mag, zal in het toekoomende, wijn, bier, caffé, thee, nog veel weyniger brandewijn, genever ofte liqueurs aan de studenten schencken ofte tappen, ofte voor dezelfe alsulcke drancken in andere huijsen ofte op andere plaatsen stueren, ofte niet tapper zeijnde, alzulke drancken voor de studenten ten zijnen huijse, weyde ofte plaatse te laaten haalen op poene dat den hier aan contravenieerende onderdaan ieder rijse zal verbeuren eene amende van eenen goudgulden.

Behoudens nogthans dat zoo het gebeurde dat den Eerw. Pater Praefect aan de studenten eene recreatie zoude komen toe te staan, ende dat gemelde studenten vergezelschapt zijnde door den Praefect ofte eenen meester zig bij eenen hospes in dit Graefschap zouden adresseeren, dat alsdan alzulcken hospes, den door alzulcken pater verzogden dranck op amende als voor zal gehouden zijn voor goed te leeveren.

Ende op dat gheenen onderdaan van deeze onze ordonnantie zoude cas van ignorantie konnen praetexteeren, zoo willen ende beveelen Wij als dat dezelve aan de drij parochiën (Reckheim, Boorsheim en Uyckhoven) zal worden gepubliceert ende geaffigeert.

Gegeeven in onse Residentie tot Reckheim op heeden den 29 9bris 1777.

Was geteekent: Jean Gobert Graave van Aspremont Lynden et Reckheim.

Onder stont den zeegel van zeyne excellentie in rooden Lack uytgedruckt (1).

---

3. REGLEMENT VAN HET STUDENTENHUIS OF GYMNASIUM (2).

Nos Joannes Gobertus Comes ab Aspremont, Dún et Lynden, Sacri Romani Imperii Comes regnans in Reckheim, Liber Baro in Borsheim, Dominus Haereditarius Dominiorum Makowicza, Saaros, Szerenes, Maad, Keretztúr, Borsij, Thúr, Lednitz, Debrö, Gnod, Ecsed, &c. &c. &c., utriusque Regiae; Sacrae Caesareae et Apostolicae Majestatis Camerarius, et actualis intimus status Consiliarius &c. &c. &c.

Cum litterae fundationis Conventus Fratrum Minorum Reckhemiensis factae a gloriosae memoriae Comite Ferdinando Goberto et Principe Barbara Juliana de Ragoczij de Felso Vadacz conjugibus

(1) Verordening aangaande het verblijf en oponthoud in de herbergen etc.

Alzoo het laat verblijf en oponthoud in de herbergen aanleijdinge geeft tot dronkenschap, rusie, gevegt, straatschenderije en andere desordres voornamentlijk ten tijde der kermissen, zoo is 't dat om hier inne te voorzien mits dezen aan alle herbergiers serieuseliik gelast word van alle drinkgasten met den klokkeslag van negen uuren 'savonds uijt hunne respectieve herberge te doen ruijmen en delogeeren zulx op poene als bij vooggeding gestatueert, welke zoo tegens de herbergiers als drinkgasten zonder eenige conniventie zal worden geexecuteert.

Word mede serieuselijk gelast van de gene vrijspel houdende, niet te injurieeren of te insulteeren 'tzij met woorden of met er daad op eene amende van drij goudguldens, lastende de schutten van gedurende de kermissen het waakzaam oog te houden tot voorkominge van alle desordres, met verderen last van alle degene welke eenigen twist of rusie zullen beginnen dadelijk aan te vatten en op 't kasteel binnen Reckheim in arrest te brengen.

Zal ook niemand buijten het vrijspel zig mogen ondervinden van op straat of buijtens huijs te dansen of op de viool te spelen of de gans te rijden, werpen, of den haan te houwen, alle op poene van drie goudgls. amende als voor. En op dat niemand hier af ignorantie pretexteeren kan, zal deze naa voorgaande publicatie geaffigeert worden daar het behoort.

Actum Reckheim, den 14 7bris 1780. Ter ordonnantie
J. M. Janssens, secret.

Relateert de geregtbode Godfroid vorenstande ordonnantie op den 20 7ber 1780, binnen Reckheim, Uyckhoven en Boorsheim gepubliceert en geaffigeert te zijn.
W. Goodtfroit.

(2) Overgeschreven van het oorspronkelijk stuk voorzien van den grafelijken zegel, dat in 't klooster der Minderbroeders te Mechelen wordt bewaard.

respective avo et avia nostra, Dictis Fratribus onus imponant tenendi latinas scholas usque ad Rhetoricam inclusive absque eo quod nec dictis studiis modum apposuerint, nec fato conventui, aut dictarum scholarum Professoribus minimum emolumentum aut ullam recognitionem a studiosis sive incolis sive exteris percipiendam concesserint:

Hinc nos, considerantes modernum dictarum scholarum statum, et praesentem publico gratam Reckhemiensis studii famam volentes perennare, necessarium et aequum duximus praedictis scholis leges sancire et tribus Professoribus (ut oemulentur in munere suo) recognitiones et conventui annuum statuere emolumentum

1°. Omnes studiosi prout antiquitus singulis diebus statutam Missam frequentabunt.

2°. Scholae aestivo tempore singulis diebus mane inchoabuntur hora octava, ad quem effectum dicta hora unus per turnum ex figura aut minoribus pulsabit campanam collegio propriam, et dicta lectio per Professores medio nonae praesentes, non terminabuntur ante medium undecimae.

3°. Hiemali autem tempore invalescente frigore, etiam hora octava matutina pulsabitur collegii Campana et studiosi tenebuntur adesse in suis respective scholis medio nonae, quae lectio per Professores hora nona praesentes non terminabitur ante medium undecimae nisi frigus esset extremum et intolerabile.

4°. Omni tempore post meridiem lectiones inchoabuntur hora prima ad quem effectum dictus turnarius illa hora pulsabit fatam collegii campanam et per respective Professores medio secundae praesentes lectio illa numquam terminabitur ante horam quartam.

5°. In lectionibus matutinis singulis diebus per Professores suorum respective studiosorum themata legentur, vitia cum explicatione corrigentur et thema correctum dictabitur, lectiones audientur et auditae sive recitatae explicabuntur.

6°. Singulis septimanis studiosi bis nempe diebus Martis et Jovis post meridiem veniam habebunt, quo tempore omnes tenebuntur comparare in area conventus, ubi semper unus in ordine ex Professoribus erit praesens.

7°. Nulli studiosorum extra Reckhemium vagari licebit absque licentia reverendi Patris Praefecti.

8°. In singula classe unus ex optimis studiosis sit censor qui petulantes notet.

9°. Vacantiae majores incipient a pridie calendarum Septembris et durabunt usque ad quinto nonas Octobris sive ad vigiliam Sancti Seraphici Patris Francisci; altera vacantia a Dominica *Palmarum* durabit usque ad Dominicam *in Albis* inclusive; tertia autem a festo S. Thomae usque ad secundam Januarii.

10°. Omnes dies Festi (licet aboliti) erunt studiosis feriati.

11°. Pro festo Patroni unius Professorum, ipsius respective schola habebit ferias per medium diem, si vero sit Patronus Praefecti tunc totum gymnasium per integrum diem a studiis vacabit.

12°. Si reverendus Pater Fratrum Minorum per Germaniam Inferiorem Minister Provincialis aut Commissarius Generalis dicti Ordinis Reckhemium adventet, tunc fatis scholis latinis illa dies aut pro convenientia dies subsequens erit omnimode feriata.

13. Dies festus Thaumaturgi beati Antonii, divi Francisci et indulgentiarum Portiunculae erit feriatus.

14° De caetero studiosis dicti Gymnasii sive per scholas sive ex integro non concedetur venia nisi nostra interveniente authoritate.

15°. Professores studiosis suarum respective scholarum et insuper Praefectus omnibus in genere invigilabunt, ut non solum linguam secundum regulas discant, sed etiam ut latinae linguae elegantiam adipiscantur et ut ab omni eo quod contrarium est honestae educationi, bonis moribus et laudabili vitae sint alieni, et ut omni tempore illorum crines et vestes sint bene et decenter compositi.

16°. Hinc omne illud quod praedictis qualitatibus professores in studiosis a Deo et parentibus fidei suae commissis contrarium reperient, illico ast tamen cum moderamine punient ut sic malum in suo ortu evellant.

17°. Quod si eveniret ut studiosus facti cujusdam vetiti reus, alium tertium non studiosum haberet complicem, Praefectus illico similem satrapae nostro deferat, ut sic juncto mutuo consilio malum utrimque tollatur.

18°. Nullus studiosus e scholis aut ex gymnasio ejicitur absque nostro praevio placeto.

19°. Nulli studiosorum per plateas loca publica vagari aut in

illis ludere licebit, qui contrarium fecerit ipsi pro qualibet vice frequentatio primae Missae piaculum esto.

20°. Studiosus qui popinam frequentaverit, si impubes sit habeat virgas, si quatuordecim annis sit major, tunc per octiduum primam Missam et horas Matutinas frequentabit, et utroque casu hospes illius tabernae sive caupo, si sit subditus noster poenas dabit trium florenorum aureorum in eleemosinam conventui a satrapa nostro remittendorum.

21°. Quod si darentur personae, quae studiosorum pudicitiae insidias struerent, aut quarum conversatio illos ab honestate morum deviare facere posset, de similibus Praefectus secreto informabit nostrum satrapam, ut ille, habita facti informatione, quid in salutem et honorem illius studiosi et pro publica aliorum studiosorum securitate et bono faciendum sit, statuat.

22°. Si acciderit ut studiosus quidam in tantum deviaret ut injunctae sibi a professore poenae satisfacere nolens a scholis remaneret, Praefectus hunc casum illico ad nostrum consilium deferat, cui hisce injungo ut in similibus semper summopere honori et authoritate Praefecti et Professorum consulant.

23°. Studioso ad scholam sero venienti frequentatio Primae Missae diei subsequentis piaculum esto.

24°. Septimana in quam Festum inciderit pro illo Festo, venia ordinaria diei sive Jovis sive Martis studiosi carebunt.

25°. Studiosus qui aquas (sive fuerit fluvius sive stagnum) natandi gratia intraverit, si fuerit impubes habebit virgas, si vero sit major quatuordecim annis, per integrum octiduum primam Missam et horas Matutinas frequentabit.

26°. Quae poena etiam locum habebit pro illis qui hiemali tempore glaciem frequentare ausi fuerint.

27°. Studiosis quibuscumqe interdicitur ne se scurris familiaritate jungant, ne bonos mores corrumpant colloquia mala.

28°. Cum binae et binae classes separatim doceantur, volumus ut in unaquaque binata schola sit signum latinae linguae et etiam signum malorum morum, quorum nullum nequidem in rethorica per monetam, sed semper per pensum scholasticum, reluendum erit.

29°. Singulis cujuscumque aetatis aut classis studiosis, usus tabaci, sive nasalis sive fumatici, est inhibitus.

30°. Nulla cultra aut alia arma exceptis solis scalpellis studiosi

penes se habere aut gerere possunt sub poena quod cedant ad libitum Professoris.

31°. Singulis diebus studiosi a quinta vespertina usque ad horam septimam studiis vacent quo tempore aliquando cuique respective Professori (si Praefectus fuerit impeditus) pro consilio et necessate visitatio peragenda erit.

32°. Aestivo tempore post Nonam et hiemali post octavam vespertinam nullus studiosus nisi propter urgentem necessitatem exeat ex hospitio suo sub poena secundum facti exigentiam infligenda.

33°. Si quis subditorum studioso injuriam fecerit aut illum alio quocumque modo laeserit, talis satrapae nostro in duplum conventui applicandum puniendus veniet.

34°. Cum autem ex corde requiramus ut studiosi imbuantur doctrina christiana ex qua scaturit timor Domini, qui est initium sapientiae, hinc volumus ut Professores singulis sabbathis post meridiem, post datum thema aut argumentum suis respective scholaribus explicent et doceant catechismum in lingua vulgari Mechliniensem, etenim ex Canisio plures balbutiunt labiis, haec quae funditus ignorant mente.

35°. Studiosi nondum Sanctissimo Eucharistiae Sacramento initiati, singulis per annum dominicis, quadragesimali vero tempore singulis diebus catechismum in parochiali ecclesia frequentabunt et erit locus illorum separatus et distinctus nempe proximus choro.

36°. Studiosi vero dicto augustissimo Sacramento initiati inclusive syntaxistae singulis per annum dominicis tantum, catechismum in parochiali ecclesia praefata frequentabunt.

37°. Singulis festis ordinis Fratrum Minorum non incidentibus in diem vacantiarum, sicut et aliis diebus festis et dominicis, studiosi summo Sacro et laudibus vespertinis intererunt.

38°. Diebus dominicis vel festis sive habeatur summum Sacrum nec ne, omnes studiosi ante Sacrum a collegio frequentandum suas respective scholas adibunt, ibidem expectantes donec conjunctim ab uno ex tribus Professoribus aut per alium religiosum ad ecclesiam debita modestia deducantur, hoc idem observabunt ante laudes vespertinas.

39°. Ab unoquoque studiosorum ad Mensam Domini receptorum

singulis mensibus die per Praefectum limitanda sacrosancta Eucharistia omni possibili reverentia sumitur.

40°. Diebus illis quibus ex ecclesia conventus publica per oppidum datur processio, gymnasii vexillum ferent primo Rethoricae, deinde Poesios, et tertio Syntaxeos pro tempore primi per distantias a Praefecto indicandas.

41°. Cum autem absque nostra authoritate ant consensu contra omnem aliorum studiosorum observantiam hic introductum fuerit ut studiosi gymnasii Reckhemiensis faces sibi procurare debeant et gerant in processionibus sive supplicationibus, hoc tamquam nullibi in vicinis studiis usitatum et ulterius parentibus studiosorum dispendiosum hisce tollimus et abrogamus.

42°. Quisque studiosorum in festo Patroni sui respective Professoris pro recognitione sicut et post vacantias Nativitatis Domini, nempe secunda Januarii, dicto suo Magistro pro strena dabit imperialem et sic singulis vicibus quatuor solidos.

43°. Hujus largitionis annuum proventum Praefectus et duo Magistri inter se aequaliter divident.

44°. Quod si quis studiosorum Magistro suo ultra dictam taxam, tamquam optime merito aliquid largiretur hoc excedens dictus Magister in summa dividenda conferre non tenebitur.

45°. In festo sancti Nicolai quisque studiosorum dabit unum pondus candelarum ad usum trium Professorum.

46°. In festo divae virginis Catharinae, si habeatur oratio, quisque studiosorum dabit patri Praefecto in sui solius emolumentum unum florenum leodiensem sive duos solidos.

47°. Singulis annis unusquisque studiosus sive sit incola sive externus conventui in elemosynam dabit imperialem sive quatuor florenos leodienses, immediate post Circumcisionem Domini, et neo-studiosus frequentans scholas ante festum S. Francisci dabit quatuor florenos, post festum illud duos florenos pro anno currente.

48°. Quas omnes retributiones, elemosynas et munera, cum non sicut ex fundatione nec de jure sed ex nostra sola benevolentia et affectu erga dictum conventum et religiosos statuantur, volumus et sancimus non ultra nostrum beneplacitum, sed usque ad revocationem duraturas.

49°. Cum autem H. P. Lemmers modernus Praefectus scholas Reckhemienses omni qua par est integritate et aequitate cum

omnium applausu in hanc usque horam administraverit, serio ex nunc pro semper recommendamus ut omnis praeferentia, praedilectio aut respectus personarum a scholis sit seclusus ita ut solis studii meritis et labori justium tribuatur homagium et honor.

50°. Mediantibus antedictis retributionibus, ex nunc omnibus aliis cujuscumque naturae, nominis aut causae, per praesentes derogamus et alias factas aut faciendas illicitas, scholarum fundationi et Fundatorum intentioni contrarias et adinventitias praesentibus declaramus.

Ut autem haec Reckhemiensis studii statuta semper plene observentur et omnimodum sortiantur effectum mandamus consilio nostro in generali et unicuique illius membro in particulari, quatenus desuper invigilent, et ut ex nunc futuris temporibus semper de illorum excecutione tam conjunctim quam divisim sint solliciti.

Datum in Castro nostro Reckhemiensi, hac 24ª Novembris, Anno millesimo septingentesimo septuagesimo quinto.

Joannes Gobertus comes ab Aspremont,
Lynden et Reckheim.

Sigillum rubrum comitis.

---

4. FEESTPROGRAMMA (1)

voor het plechtig jubelfeest van het vijftigjarig bestaan van Reckheim's college.

Sardanapalus,
Babyloniorum et Assyriorum rex,
praedicante
Jona Propheta,
cum universo populo magnae Civitatis
Ninive
a peccatis ad Deum conversus
Tragoedia,
excellentissimo ac illustrissimo Domino
D. Joanni Goberto,

Comiti ab Aspremont, Dun & Lynden, necnon S. R. I. Comiti regnanti in Reckheim, libero Baroni in Borsheim; Domino Hac-

(1) Het oorspronkelijk stuk wordt bewaard in 't klooster te Reckheim.

reditario Dominiorum Makowicza, Saaros, Szerencs, Maad, Ke. resztur, Borsy, Thur Lednitz, Debrö, Onod, Ecsed, &c. &c., utriusque Caesareae Regiae et Apostolicae Majestatis Camerario; & actuali intimo Status Consiliario, &c. &c. &c.

Ejusque excellentissimae ac
illustrissimae conjugi,
D. Mariae Franciscae,

S. R. I. Comitissae ab Aspremont, Dun, Lynden & Reckheim; natae S. R. I. Comitissae de Wolckenstein Trostbourg, &c. &c. &c. Fundatoribus, Protectoribus ac Mecoenatibus munificentissimis, gratulabundi Gymnasii Imm. Virg. Matr. Dei Mariae quinquagesimi anni a sua fundatione Jubilaeum celebrantis.

Exhibebitur
Ab ingenua lectissimaque Juventute ejusdem Gymnasii
sub directione R.R. P.P. Min. Recoll.
Reckhemii, 10, 11 & 12 Septembris 1775, hora 1ma post meridiem.

Trajecti ad Mosam, è Typographia Jacobi Lekens.

ARGUMENTUM.

Factum est verbum Domini ad Jonam .... dicens: surge, et vade in Niniven .... et praedica in ea quia ascendit malitia ejus coram me. Et surrexit Jonas, ut fugeret .... a facie Domini, et descendit in Joppen, et invenit navem euntem in Tharsis .... et descendit in eam .... et facta est tempestas magna in mari .... et Jonas descendit ad interiora navis, et dormiebat sopore gravi: et accessit ad eum gubernator et dixit ei surge, invoca Deum tuum .... et dixit vir ad collegam suum: venite, et mittamus

ARGUMENT.

Dieu ordonna à Jonas .... disant: lève toi et va à Ninivé .... et annonce en icelle que sa malice est monté jusqu'à moi. Et Jonas s'est levé pour fuire .... de la face du Seigneur, et il est allé à Joppen, et il y trouva un vaisseau qui alloit à Tharse... et il est entré dans le navire .... et il s'est faite une grande tempête sur mer, ... et Jonas est descendu dans l'intérieur du vaisseau et il dormoit d'un profond someil: et le directeur du navire est venu à lui, et il lui dit .... lève toi, invoque Dieu .... et le

sortes, et sciamus, quare hoc malum sit nobis.... et cecidit sors super Jonam.... et dixit ad eos: tollite me, et mittite in mare.... et tulerunt Jonam, et miserunt in mare: et stetit mare a fervore suo.... et praeparavit Dominus piscem grandem, ut deglutiret Jonam: et erat Jonas in ventre piscis tribus diebus, et tribus noctibus.... et evomuit Jonam in aridam. Et factum est verbum Domini ad Jonam secundo dicens: surge, et vade in Niniven civitatem magnam, et praedica in ea praedicationem, quam ego loquor ad te. Et surrexit Jonas, et abiit in Niniven.... et clamavit, et dixit: adhuc 40 dies, et Ninive subverteretur.... pervenit verbum ad Regem Ninive et surrexit de solio suo, et abjecit vestimentum suum a se, et indutus est sacco, et sedit in cinere.... et dixit in Ninive.... homines, et jumenta, et boves, et pecora non gustent quidquam.... et aquam non bibant, et operiantur saccis.... et clament ad Dominum.... et convertatur vir a via mala.... et vidit Deus opera eorum, quia conversi sunt.... misertus est Deus super malitiam, quam locutus fuerat, ut faceret eis, et non fecit.... et egressus est Jonas de civitate et sedit.... donec videret, quid accideret ci-

même dit à con collègue: allons jettons le sort, et sachons, pourquoi ce mal nous arrive.... et le sort est tombé sur Jonas.... et il leurs a dit: prennez et jettez moi dans la mer.... et ils ont pris Jonas, l'ont jettés dans la mer, et la mer se calma.... et le Seigneur a préparé un grand poisson, pour engloutir Jonas: et Jonas fut dans le ventre du poisson trois jours et trois nuits.... et il a rendu, et jetté Jonas sur le rivage. Et Dieu ordonna pour la deuxième fois à Jonas, disant: lève-toi, et va dans la grande ville de Ninivé, et annonce dans icelle les paroles, que je te parle. Et Janas se levant, est entré à Ninivé.... et il cria en disant: encore quarante jours, et Ninivé périra.... cecy est parvenu au Roi de Ninivé, et il s'est levé de son throne, et il a jetté son habit arrière de soi, et il s'est habillé d'un sac, et il s'est assis dans la cendre, et il ordonna dans Ninivé.... que les hommes, juments, et boeufs ne goutent rien.... et ne boivent pas de l'eau, et qu'ils s'habilleroient des sacs.... et qu'ils crient vers le Seigneur.... et que chacun se convertisse de sa mauvaise vie.... et Dieu vit leurs oeuvres, qu'ils s'étoient convertis.... et il changea la sentence du mal qu'il avoit dit de leur faire, et il ne le fit

vitati.... et petivit animae suae, ut moreretur.

(JONAE CAP. 1, 2, 3, 4).

pas.... et Jonas est sorti de la ville et il s'assit.... pour voire ce qui arriveroit à la ville... il demandoit à son âme de mourir.

PERSONÆ:

Jonas propheta,
Christ. Kerkhofs, poëta ex Meerssen.

Justitia divina,
Nic. Servaes. Synt. ex pago S. Petri.

Clementia divina,
Matth. Jos. Boten, Synt. ex Mechelen.

Angelus,
Andr. Jos. Franssen, Gramm. Mosae-Traj.

Nemesis,
Franc. Jos. Hofbauer, Synt. Munsterbilsen.

Daemon,
Joan. Wilh. Hennekens, Synt. Mosae-Traj.

Venus,
Paul. Dolemans, Gramm. Mosae-Traj.

Cupido,
Franc. Xav. Franssen, Fig. min. Mosae-Traj.

Mercator I,
Joan. Wilh. Hennekens, Synt. qui supra.

Sardanapalus rex,
Lamb. Jos. Van de Waerdt d'Onsel, poëta Mosac.

Principes:

Moicus,
Matth. Luc. Nypels, Gramm. Mosae-Traj.

Asotus,
Gerard. Richel, Syntax. Mosae-Traj.

Anagnus,
Arnold. Haerden, Fig. min. ex Borsheim.

Philophos,
Reinerus Quaedvlieg, Fig. maj. ex Meerssen.

Adaisius,
Petr. Jac. Van den Donk, Fig. maj. Trudon.

Diastrophus,
Joan. Jac. Hustinx, Fig. min. ex Ukhoven.

Praeco regius,
Nicol. Jos. Salm, Fig. min. ex Eupen.

Mercator II,
Jac. Ger. Hennekens, Gramm. Mosae-Traj.

NAUTÆ:

Jacobus Leonardus Neven, Fig. maj. ex Wilderen,
Matth. Van der Halle, Fig. maj. ex. Grimbi. Wilh. Theod. Boten, Fig. min. ex Mechelen.

EERSTE BEDRIJF.

I Tooneel.

Den koning van Ninive zig vermetelijk beroemende over syne magt en luyster, verwekt syn volk tot all' overdaad en onkuisheid.

II Toon. Nemesis, Koningin der wraak, aanroept de Godlyke Regtvaardigheid om te wreeken de godloosheid van Ninive.

III Toon De Godlyke Regtvaardigheid besluit Ninive om te werpen.

IV Toon. De Godlyke Barmhertigheid beweegt de Godlyke Regtvaardigheid tot uitstel, en besluit Jonas te zenden om d'aanstaande straffe aan Ninive te verkondigen.

PREMIER ACTE.

I Scène.

Le Roi de Ninivé se vantant de sa puissance et splendeur, incite ses sujets à toute intempérance et débauche.

Sc. II. Nemesis, la Reine de vengeance, sollicite la Justice Divine, de se venger de l'impiété de Ninivé.

Sc. III. La Justice Divine se propose de perdre Ninivé.

Sc. IV. La Misércorde Divine persuade la Justice Divine, à accorder un délai, et il conclu d'envoyer Jonas pour annoncer à Ninivé les futurs fléaux.

Eerste tusschenspel.

TWEEDE BEDRIJF.

I Tooneel.

De Godlyke Barmhertigheid gebied door eenen Engel aan Jonas, d' aanstaande straffen in Ninive te verkondigen: maar Jonas dit vreezende te doen, vlugt na Joppen.

II Toon. Twee kooplieden zig bereidende om te scheep naar Tharsis te vaaren, heeft Jonas deze ontmoet; en den scheeploon gegeven hebbende, is met hun vertrokken.

Premier interlude.

ACTE SECOND.

Scène I.

La Miséricorde Divine, ordonne par un Ange à Jonas, d'annoncer à Ninivé les fléaux imminents: mais Jonas craignant de faire cecy s'enfuit à Joppen.

Sc. II. Jonas rencontrant deux marchands, qui se préparoîent pour s'embarquer pour Tharsis; il leurs paye pour son transport et s'embarque avec eux.

III Toon. De Godlyke Regtvaardigheid dreygt Jonas met onweêr.

IV Toon. Jonas ter zee varende, is 'er een groot onweer opgestaan; en door lotsgeval in zee geworpen zynde, word hy van een grooten visch ingeslokt.

Tweede tusschenspel.

DERDE BEDRIJF.

I Tooneel.

Jonas naar dry dagen uit den buik des vischs verlost zynde, bedankt Godt, die hem door eenen Engel voor de tweede maal zend naar Ninive.

II Toon. Den Koning van Ninive blazende van hoovaardy, volherd met syn volk in de voorige boosheid.

III Toon. Jonas verkondigt aan Ninive, datse na 40 dagen omgeworpen zal worden.

IV Toon. Den Koning deze straffen uit syne hovelingen verstaande, word grootelyks bevreest, en opstaande uit synen throon, verwerpt syn Koninglyk cieraat.

Derde tusschenspel.

VIERDE BEDRIJF.

I Tooneel.

De Godlyke Regtvaardigheid stelt vast zonder uitstel de boosheid van Ninive te straffen.

Sc. III. La Justice Divine menace Jonas d'un grand orage.

Sc. IV. Pendant que Jonas étoit sur mer, il se fait un grand orage: et Jonas par l'effet du sort étant jetté dans la mer, est engloutti par un grand poisson.

Seconde interlude.

ACTE TROISIÈME.

Scène I.

Jonas après trois jours, étant délivré du ventre du poisson, remercie Dieu; qui par un Ange l'envoye pour une seconde fois à Ninivé.

Sc. II. Le Roi de Ninivé enflé de gloire, persiste avec son peuple dans l'impiété.

Sc. III. Jonas annonce dans Ninivé qu'après quarante jours elle sera détruite.

Sc. IV. Le Roi informé par ses courtisans de ces fléaux, est saisi de crainte, et se levant de son trône, il jette les ornements royaux.

Troisième interlude.

ACTE QUATRIÈME.

Scène I.

La Justice Divine resout, de punir sans délai l'impiété de Ninivé.

II Toon. Den uitroeper verkondigt door 's Konings bevel, dat alle menschen en beesten zouden vasten, en rouwig zyn over hunne zonden.

III Toon. Den Koning en all' syn volk met zakken gekleed, beweenen bitterlyk hunne zonden.

IV Toon. De Godlyke Regtvaardigheid tot wraak nog genegen, woord van de Godlyke Barmhertigheid (die haar de boetvaardigheid van Ninive vertoont) overwonnen.

Vierde tusschenspel.

VIJFDE BEDRIJF.

I Tooneel.

Den Duivel, Venus en Cupido klaagende over de bekeeringe van Ninive, en malkaar tot nieuw listen verwekkende, worden van den Engel des Heere verjaagt.

II Toon. Jonas begeerig om den uitval van Ninive te zien, maakt zig een hutteken: Godt doet Aardveele groeien, op dat sy Jonas van de hitte der zonne zoude beschaduwen; maar deze verdroogende, en Jonas de hitte der zonne niet konnende uitstaan, word gram.

III Toon. Godt berispt Jonas door eenen Engel over syne grammoedigheid, en verklaart, dat hy Ninive spaaren wilt.

IV Toon. Den Koning met

Sc. II. Le crieur annonce par ordre du Roi, que tous les hommes et bêtes juneront et feront pénitence de leurs péchés.

Sc. III. Le Roi avec tout son peuple habillés des sacs, pleurent amèrement leurs péchés.

Sc. IV. La Justice Divine encore inclinée à la vengeance, est vaincu par la Miséricorde de Dieu qui lui représente la pénitence de Ninivé.

Quatrième interlude.

ACTE CINQUIÈME.

Scène I.

Le Diable, Venus et Cupidon se plaignent de la conversion de Ninivé, et s'incitans mutuellement à des nouvelles ruses, sont chassés par l'Ange du Seigneur.

Sc. II. Jonas curieux de voir le sort de Ninivé, se fait une petite cabane: Dieu fait naître une lierre, pour quelle couvriroit Jonas de son ombre contre l'ardeur du soleil; mais celle-ci étant morte, Jonas ne pouvant souffrir la chaleur se met en colère.

Sc. III. Dieu par un Ange reprend Jonas de sa colère, et il déclare, qu'il veut épargner Ninivé.

Sc. IV. Le Roi avec tout son

alle syn volk Godt voor syne barmhertigheid bedankende, stelt vast, Godt voortaan getrouwelyk te dienen.

NAAR — REDEN.

De Godlyke Barmhertigheid verwekt een ieder tot afstand synder zonden.

peuple rendant grâce à Dieu pour sa miséricorde, fait un propos, de le servir à l'avenir fidèlement.

EPILOGUE.

La Miséricorde Divine incite un chacun à désister de ses péchés.

Comædia.
Senex avarus cum avara familia.
Kort Begryp.
De Gierigheid bedriegt de Wysheid.

PERSONÆ.

Senex avarus,
Gerardus Wynants, poëta ex Foro Comitis.

FAMILIA SENIS.

Diel Naugat,
Petrus Bekkers, Gramm. ex Mech.

Teeuwen Potaart,
Joan. Petr. Franssen, Gramm. Mosae Traj

Dirk Vreks,
Petrus Martens, Gramm. ex Beek.

Toon Bierborst,
Joann. Henr. Lux, Gramm. Mosae-Traj.

Con-juges.

Acht, uxor Diel,
Franc. Jos. Hofbauer, Synt. Munsterbl.

Lijn Naukous,
Lud. God. van de Waerdt, d'Ons. Synt. Mosac.

Beth Gierigars,
Phil. Arn. De Nalinne, Synt. ex Laenak.

Aeltjen Spaarpot,
Joan. Fr. v. de Waerdt d'Ons. fig. min. Mosac.

Notarius,
Gerard. Richel, Synt. qui supra.

Arlequin,
Joann. Miliard, poëta qui supra.

Hospita,
Gerard Laur[t]. Fermin, Gramm. Mosae-Traj.

Vicinus,
Joannes Miliard, poëta Mosae-Trajectensis.

Mendicus,
Joannes Miliard, poëta qui supra.

Filius Mendici,
Paulus Coenegrachts, fig. min. ex Herderen.

Nota. De twee eerste dagen wordt gespeeld voor de vreemden, den derden dag voor de inwoners van het graafschap Reckheim.

DEO eXCeLso,
sanCtIssIMæqUe VIrgInI.

---

5. VOORSCHRIFTEN EN ONTHEFFINGEN AAN DE MINDERBROEDERS toegestaan bij de suppressie van hunne kloosters door den Minister-Provinciaal der Nederduitsche provincie.

Pater Fr. Joannes Proot, (1) Ordinis F.F. Min. Recoll. S. Theol. lector em., Provinciae Germaniae Inferioris Minister et servus, dilectis suis in Christo ejusdem Ordinis ac Provinciae Patribus et Fratribus salutem et pacem in Domino sempiternam.

Dum undique habemus nuntia, nobis luctuosissima, atque conventuum omnium, comformiter ad decretum, datum Parisiis, 31 Augusti 1796, suppressio executioni mandatur, nostrum duximus, superventuras miserias, quantum in nobis est, sublevare.

Hinc omnes hortamur et monemus, ut Vocationis suae semper et ubique memores sint; dum tamen pro conscientiarum securitate majori, pro tempore suppressionis duratura, concedimus et permittimus sequentia:

1°. Poterunt Patres et Fratres, cuilibet sacerdoti, modo ad curam animarum alibi admissus sit, confiteri, qui eos a quibuscumque peccatis, etiam in Ordine reservatis, absolvere valeat.

2°. Licite Patres et Fratres se comformabunt in jejuniis quoad cibos vetitos iis, a quibus recipiuntur, servatis tamen de caetero legibus jejunii.

3°. Quoad usum pecuniae, severissisme in Regula nostra, Cap. IV, interdictum, valeat omnibus omnis licentia, quam circumstantiae exigunt et concedere valeo.

4°. Studeant Patres et Fratres, ut, ubi forma habitus servari non potest, et ad calceamenta aliaque coguntur, vilibus semper, ut monet regula, statum tamen nostrum decentibus, vestibus utantur; et sub veste ferant tunicellam, vel aliquid simile, sui Ordinis distinctivum.

5°. Poterunt pariter his nostris declarationibus frui Moniales, nobis subjectae.

Datum Antverpiae, sub nostro chirographo officiique sigillo minori,

mense Decembris, die 13a, anni 1796.

(sign.) Fr. Jōes Proost,

qui supra.

---

(1) Dit stuk vonden wij in 't klooster-archief van de Paters Minderbroeders te Weert.

6. BRIEF VAN KARDINAAL CAPRERA (1)
legaat van Paus Pius VII bij de Fransche Republiek, waarbij de leden van opgeheven kloosters onderworpen werden aan de Bisschoppelijke overheden.

Nos Joannes-Baptista, tituli S. Honuphrii S. R. E presbyter Cardinalis Caprara, Archiepiscopus Mediolanensis, SSmi Dni Nri Pii Papae VII, et Sae Sedis Apostolicae in Galliis de latere legatus;

De Expresso Mandato et Auctoritate SSmi Dni Nri omnes et singulos utriusque sexus Regulares etiam Exemptos in territorio Gallicanae Reipublicae existentes, in praesenti statu ab obedientia suorum respective Ordinis Superiorum liberos et solutos esse; atque in habitu saeculari decenti incedentes, firmo tamen singulis remanente solemni perpetuo castitatis voto, et servato, quantum in eo statu commode fieri poterit, voto paupertatis, sub obedientia et jurisdictione Ordinarii communionem et gratiam Sedis Apostolicae habentis, in cujus Dioecesi morari contigerit, immediate subjectos esse et manere declaramus. Contrariis ubicumque non obstantibus.

Datum Parisiis, ex aedibus nostrae residentiae, die 4a Martii 1803.

(Sign.) J. B. Card. Legat,
(Inferius) Vincentius Ducci,
a secretis in ecclis.

Gratis etiam scriptura.

Pro copia comformi J. Æ. Aubée.

---

7. PROTESTEN DER MINDERBROEDERS VAN BELGIË TEGEN HET VOORSTEL DER WET OP DE OPHEFFING VAN DE KLOOSTERORDEN.

Protestation des Franciscains contre le projet de la loi de suppression des ordres religieux en Belgique (1796) (2).

1ère lettre. Au conseil des Cinq-Cents.

Citoyen Président,

(1) Dit stuk berust in het archief van het klooster der Minderbroeders te Weert.
(2) Het origineel berust in het klooster der Minderbroeders te Gent.

Il vient d'être fait au conseil législatif un rapport sur les monastères, où il est dit, que les religieux et même les religieuses en demandent la suppression.

Hélas! Lorsque Joseph II donna le premier l'exemple de ces suppressions arbitraires, on fit courir le même bruit, on fit accroire à ce prince qu'il ne faisait qu'aller au devant du désir des religieux: le temps nous a bien vengés de cette imputation. Non seulement les couvents frappés de cette proscription ont fait dans le temps les réclamations les plus vives et les plus soutenues pour éviter leur anéantissement; mais les religieux de ces malheureuses communautés, après plusieurs années de dispersion dans le monde, ont saisi toutes les occasions que les circonstances amenaient, pour recouvrer leur premier état. Quelques uns, dont les maisons existaient encore, ont réussi; d'autres, dont les monastères étaient disparus, se sont réunis en communauté privée dans des asiles particuliers, où ils continuent les exercices de leur religion et de leur règle; tous, sans distinction, donnent encore les marques les moins équivoques de regret pour leur ancien état.

La France a été aussi témoin de l'excès de courage avec lequel plusieurs de nos religieuses recherchèrent à ce moment un asile dans ses couvents.

Devait-on s'attendre après une preuve si éclatante de constance et de persévérance, qui a déjà duré plus de douze ans, à voir reproduire le même prétexte pour couvrir l'injustice de pareilles proscriptions?

Sans doute, on ne néglige rien pour forcer, s'il était possible, les religieux à prendre du dégoût pour leur état, et leur faire désirer un changement de choses; il n'y a genre de vexation qu'on n'emploie à cet effet. Nous ne parlerons pas ici de contributions, réquisitions, logements militaires, qui, à notre égard, passent tout exemple et toute mesure, nous n'insisterons pas non plus sur ce qu'on s'est emparé graduellement de plusieurs branches de nos revenus, (toutes circonstances qui avaient déjà mis plusieurs couvents dans un état de détresse déplorable), mais pour comble de malheur il suffira de dire que, depuis plus de trois mois, on a mis en sequestre tous nos biens et revenus, on a emporté l'argent de nos caisses, ainsi que nos registres et papiers de recettes, de sorte qu'il ne nous reste pour toute subsistance que la bien-

veillance et la charité des habitants. Non content de cela, après nous avoir ainsi dépouillés de tout, on vient, par un contraste frappant, de taxer les religieux à une somme considérable dans l'emprunt forcé, sans doute pour saper les restes de notre existence, en nous enlevant de ce chef le peu de meubles qui existent encore aux couvents pour continuer à vivre en commun d'une façon précaire. Il y a sans doute là de quoi ébranler la constance de l'homme le plus déterminé: cependant nous ne demandons pas de suppression, ces sentiments sont indignes de nous; ils révoltent autant nos coeurs qu'ils répugnent à nos devoirs; nous désirons au contraire, oui, nous désirons de continuer à vivre dans une religion à laquelle nous avons consacré nos jours, sur la foi publique de toutes les autorités ecclésiastiques et civiles de tous les états de l'Europe, sanctionnés par un usage paisible de quantité de siècles.

Voilà notre voeu, voilà nos vrais sentiments, nos seuls désirs.

Faute d'interprètes et de représentants au Corps législatif, nous les déposons, Citoyen Président, entre vos mains, nous conjurons l'Assemblée d'y prendre égard.

Vous avez proclamé à la face de l'Univers les droits de l'homme; nous sommes hommes, respectez nos droits, et laissez nous finir paisiblement le reste de notre triste carrière dans un état, d'où rien ne sera capable de nous arracher que la mort ou l'impérieuse nécessité de l'obéissance.

(Suivent les signatures).

2e lettre. Au citoyen rapporteur.

Citoyen législateur,

Nous avons adressé au Président du Conseil des Cinq Cents la lettre, dont nous joignons ici copie pour votre imformation. Ce serait sans doute faire tort à la délicatesse de vos sentiments, que de ne pas croire, que maintenant mieux instruit, vous voudrez bien rectifier un rapport, qui suppose des sentiments aux religieux belges, qui ne sont jamais entrés dans leur coeur. Ce ne peuvent être que des gens prévenus, ou qui jugent de nos sentiments d'après les leurs, qui vous ont induit en erreur.

3e lettre. Aux Vicaires-Généraux du diocèse de Bruges.

Messieurs,

C'est avec autant de surprise que de douleur, que nous avons

appris la motion, faite à Paris au Conseil des Cinq-Cents, dans la séance du 18 thermidor dernier, tendante à faire décréter la suppression des couvents, congrégations séculières et établissements religieux des ci-devant Pays-Bas, et motivée sur le prétendu voeu que les individus des dites corporations en auraient témoigné.

Messieurs! nous croyons devoir à Dieu, à notre honneur, à notre conscience, de vous déclarer, que personne de nous n'a jamais eu la moindre idée d'émettre un voeu, qui serait aussi impie à l'égard de Dieu, que déshonnorant et infâme pour nous-mèmes. C'est pourquoi nous vous déclarons et protestons, en la présence de Dieu, auquel nous nous sommes inviolablement et solennellement engagés à la face de ses saints autels, que nous avons, avec la liberté la plus complète, choisi le saint état que nous avons le bonheur de professer; que nous préférons ses avantages solides et permanents au faux brillant des richesses, honneurs et biens passagers de la terre; que finalement nous ne désirons rien tant que de le conserver, que d'y vivre et d'y mourir, conformément aux lois, règles et usages qui nous ont été prescrits et livrés en héritage par nos saints fondateurs et approuvés par l'autorité chérie et respectable de nos supérieurs légitimes.

C'est à Vous, Messieurs, en qualité de Vicaires du Corps en qui réside la juridiction épiscopale sur ce diocèse, que nous nous adressons, et que nous prenons la confiance de passer cette déclaration et cette protestation. Et nous vous supplions de la porter à la connaissance de ceux dont on voudrait surprendre la religion et la justice, et d'en faire tel autre usage que vous jugerez convenable pour écarter de nous le terrible coup dont on nous menace.

En attendant, nous sommes avec le plus profond respect, Messieurs, vos humbles serviteurs.

HET NIEUWE VOETSTUK DER ST. SERVATIUS-BUSTE

IN DE KERK VAN DIEN HEILIGE TE MAASTRICHT.

In het Museum für „Kunst und gewerbe" te Hamburg, bevinden zich acht platen, onder het opschrift: „St. Servatius-Platten", die in den laatsten tijd de aandacht getrokken hebben.

Door tusschenkomst van den Heer A. J. A. FLAMENT, Rijksarchivaris in Limburg, werd ons een uittreksel van den gids des Museum's ter hand gesteld, waarin Dr. JUSTUS BRINCKMAN, conservator, het volgende mededeelt:

„Door eene aanzienlijke som, die de heer JACOB DAVID NEDDERMAN in 1883 aan het Meseum legateerde, werd de directie in staat gesteld aan te koopen acht zilveren platen, kunstvolle drijfarbeid, door een Maastrichtsch goudsmid in de eerste helft der XVe eeuw vervaardigd".

„Deze platen zijn in dik zilver gedreven en fijn geciseleerd en van den achterkant nog door kleinere stukken versterkt".

„Behalve de handen en de gezichten, is het overige in het vuur verguld; eenige roode vlekjes op de lippen, brengen Dr. BRINCKMAN tot de gevolgtrekking dat de naakte deelen met kleur overdekt waren".

Wijlen de heer J. HELBIG, een uitstekend kenner der Nederlandsche Kunst, geeft in zijn werk: *„La Sculpture et les Arts plastiques au Pays de Liége et sur les bords de la Meuse 1890"*.

bldz. 142—146, eveneens een beschrijving en eene afbeelding van genoemde platen.

Omstreeks 1883, zoo verhaalde ons deze hooggeachte schrijver, was op zijn bureau verschenen eene koopster, zoo hij meende uit Antwerpen, die hem de acht platen, voor een niet te hoogen prijs aanbood en het was hem nog onverklaarbaar, zeide hij, dat hij niet onmiddellijk daartoe is overgegaan (1). HELBIG herkende aanstonds in de voorstelling op die platen de legende van den H. Servatius en gelet op de zoo juiste afbeelding der zich nog in de schatkamer bevindende sleutel en pelgrimsstok, kwam hij tot de gevolgtrekking, dat die platen uit Maastricht en zelfs uit een Maastrichtsch kunst-atelier afkomstig zijn.

In het beschrijven der episoden uit het leven van den Heilige, op de platen voorgesteld, komen beide schrijvers nagenoeg overeen.

Deze voorstellingen schijnen in hoofdzaak genomen te zijn uit de legenden der XIIIe en XIVe eeuw, die het leven van den groote Servatius in verzen en in proza vereeuwigd hebben, zooals JOCUNDUS, VAN VELDEKE enz.

Op de eerste plaat staat de roeping van St. Servaas tot Bisschop van Tongeren; overgave van den bisschopsstaf en van den mijter door een Engel, in tegenwoordigheid van een anderen Bisschop en van twee personen.

Op de tweede plaat ziet men onzen Heilige te Rome, — door gekanteelde muren voorgesteld —, waar hem de H.H. Apostelen Petrus en Paulus verschijnen; St. Servaas ontvangt den merkwaardigen St. Pieter-sleutel; daarbij zijn nog afgebeeld een Bisschop, verder een Kardinaal en een kanunnik met omhangenden pelsmantel.

De afbeelding van dezen sleutel evenals van den pelgrimsstok, is geheel overeenkomstig met de nog bewaarde voorwerpen.

Op de derde plaat is voorgesteld het ontspringen eener bron; een Engel brengt den drinkbeker.

Op de vierde plaat wordt St. Servaas op zijn terugkeer uit Rome door een troep Hunnen gevangen genomen en gebonden.

(1) Wijlen pastoor M. Willemsen heeft genoteerd, dat de platen verkocht waren aan het Hamburgsch Museum, nadat de firma Creusel uit Antwerpen ze gephotographeerd had. Die firma wist niets meer daaromtrent mede te deelen.

De gevangene wordt door een hemelsch licht omstraald en boven zijn hoofd zweeft een adelaar om den Heilige voor de zengende stralen der zon te beschutten. Als bewonderende toeschouwers zien wij twee koningsfiguren en een hofdienaar.

HELBIG meent in een der koningen Attila te herkennen, die volgens de legende door het aanschouwen van dit wonder tot bekeering zou zijn gekomen.

De vijfde plaat stelt voor de verdelging van een verslindenden draak; de menschenbeenderen rondom verspreid en de kinderen in biddende houding, wijzen op de menschenoffers en op de dankbaarheid der verlosten.

Zesde plaat. Het vertrek van St. Servaas uit Tongeren, medevoerend de lichamen zijner H.H. voorgangers. Op den achtergrond ziet men een der Romaansche oude torens der St. Servatiuskerk.

De zevende plaat geeft ons te aanschouwen den dood van onzen Heilige. Engelen voeren zijne ziel naar boven, andere Engelen dragen zorg voor zijn heilig lichaam.

HELBIG meent, dat men hierdoor zou hebben willen voorstellen de tooning der H.H. Relieken door Engelen en priesters.

De achtste plaat toont ons eene gebeurtenis na den dood van St. Servaas, n. m. een strooptocht in den wijngaard des Heilige, evenals de straf en de verlossing, door de offergaven der ouders, hunner wegens dien diefstal gestrafte kinderen.

Dit gebeurde in de St. Servatius-lei bij Coblenz even na den dood van Otto II, volgens de legende van Jocundus in de *Monumenta Germaniae Historica.*

OVEREENKOMST DER PLATEN MET EEN OUD ST. SERVATIUS-BOEKJE.

In de afdeeling „manuscripten" wordt op de „Bibliothèque Royale" te Brussel bewaard een klein boekje met 24 houtgravuren, later hier en daar met verf bestreken, eveneens voorstellende gebeurtenissen betrekking hebbende op het leven van den H. Servatius.

In zijne beschrijving van dit boekje, meent de vroegere conservator REULENS, dit werkje te mogen terugbrengen tot het begin der houtsneekunst op 't einde der XIV[e] eeuw en aarzelt hij niet te beweren, dat de schetsen door JAN VAN EYCK zouden vervaardigd zijn.

Uit de overeenkomst, die onze zilveren platen met het besproken pelgrimsboekje vertoonen, meent HELBIG te mogen afleiden, dat de vervaardiger der platen, 20 jaar later, de houtsneden als model zou hebben onder oogen gehad.

Wij hadden de gelegenheid het origineel St. Servatius-boekje te bezichtigen, doch moeten eerlijk bekennen, dat wij aarzelen de bewering van REULENS evenals die van HELBIG aan te nemen. De voorstelling en ook de teekening zijn hier en daar niet slecht, doch op andere plaatsen weinig juist en zeer onbeholpen, vooral laten de gezichten veel te wenschen over.

Op perspectief en proportie is weinig of niet gelet en al valt er dan ook hier of daar eene kleine overeenkomst met schilderingen van JAN VAN EYCK waar te nemen, dan kan het geheel toch onmogelijk aan dien grooten, talentvollen schilder worden toegeschreven. De kleuren die met groote vlakken hier en daar zijn aangebracht, schijnen van lateren tijd te zijn en bederven de teekening.

In plaats van nu met HELBIG aan te nemen, dat de kunstvaardige zilversmid zich zou hebben geïnspireerd op die minder vaardige gravuren, zouden wij geneigd zijn juist het tegenovergestelde te beweren en aan te nemen, dat het rijke voestuk, met zijne heerlijke platen, het eerst bestaan heeft en dat de gravuren later vervaardigd zijn ten behoeve der pelgrims, niet door een artist als VAN EYCK, doch door een of anderen Maastrichtenaar, die het zijne heeft willen bijdragen tot de vereering van den H. Servatius en tevens zijne kunst winstgevend heeft willen maken.

DE BESTEMMING DER ST. SERVATIUS-PLATEN.

Ofschoon er, wat herkomst en bestemming der acht platen betreft, geen zekerheid bestaat, zou men toch met de reeds genoemde schrijvers, BRINCKMAN en HELBIG, als waarschijnlijk kunnen aannemen dat die platen uit Maastricht afkomstig zijn en gediend hebben als versiering, wel niet van een Reliquieënkast, zooals die schrijvers meenen, maar van een voetstuk der St. Servatius-buste.

Het is bekend dat in 1403 door Hendrik, hertog van Beieren, aan het St. Servatiuskapittel eene rijke buste geschonken werd.

Een document, nog in de schatkamer aanwezig en in de buste gevonden, luidt als volgt: „Anno a nativitate Domini MCCCC

tercio, mensis May die octava, reliquie presentis capitis beati Servatii Episcopi translate fuerunt ad opus istud, fabricatum in honorem ejusdem, presentibus ibidem dominis Henrico de Bylant, preposito, et Everardo de Reys, decano, ac aliis .... canonicis residentibus ecclesie beati Servatii memorati (1).

„In het jaar O. H. MCCCCIII, den achtsten dag der maand Mei, zijn de overblijfsels van dezen schedel des H. Servatius in dezen houder, te zijner eere vervaardigd, overgebracht, in tegenwoordigheid van de Heeren HENDRIK VAN BYLANDT, proost, en EVERARD VAN REYS, deken en anderen .... resideerende kanunniken van genoemde St. Servatius-kerk".

Dit stuk bewijst derhalve dat er in 1403 eene St. Servatius-buste bestond.

Wanneer nu handschriften, zooals COLLETTE uit de 18e en HEIJLERHOFF uit het begin 19e eeuw ons mededeelen, aangeven, dat het geschenk van den Hertog van Beieren de toen bestaande busten van andere Heiligen in vorm en rijkdom verre overtrof, dan zal men toch wel kunnen aannemen dat bij dat borstbeeld ook een voetstuk behoord heeft en zou er dan iets tegen zijn verder te veronderstellen dat de nog te Hamburg bewaarde platen als versiering van dat voetstuk hebben gediend?

De stijl der platen verraadt de XVe eeuw, zoodat haar ontstaan heel goed tot 1403 kan worden teruggebracht; ook de vorm en de afmetingen zijn geheel en al geschikt tot het samenstellen van een achtzijdig voetstuk met vier grootere (16 c.m.) en vier kleinere kanten (14 c.m.).

Bij de belegering en inname van Maastricht op 29 Juni 1579 door Parma ging de bekende buste voor een groot gedeelte verloren, de Reliquie echter bleef bewaard. Op last en door de vrijgevigheid van Parma, werd het ontbrekende aan het nog bewaarde toegevoegd.

Het wapen op den achterkant der buste aangebracht, strekt ten getuige (2). De catalogus der Reliquieën in de schatkamer

---

(1) Fr. Bock et M. Willemsen, *Antiquités sacrées, conservées dans les anciennes collégiales de S. Servais et de Notre Dame à Maestricht*, pag. 218 et LXX.

(2) Het wapen van Alexander Farneze, Hertog van Parma, is: 1 en 4 van goud met 6 leliën van azuur, 2 en 3 gedeeld: 1 van keel met zilveren dwarsbalk,

der St. Servatius-kerk bewaard en opgemaakt in 1677 onder deken LIPSEN, spreekt ook van deze buste, die eene andere vervangen heeft. Op datzelfde tijdstip bevond zich eveneens in de schatkamer een voetstuk van buitengewone schoonheid; en heel juist merkt de opsteller van genoemden catalogus op, dat er een duidelijk verschil van stijl bestaat tusschen het voetstuk en de buste, die van jongeren datum is; want het voetstuk is in gothischen vorm, terwijl de buste tot het renaissance tijdperk behoort en zeer begrijpelijk, door een schrijver van 1677, als „modern" wordt betiteld.

Zoo ten minste laat zich verklaren de volgende zinsnede uit boven genoemden catalogus: „crederem tamen pedem dicti operis adhuc esse antiquae ac primae statuae, propter miram operis elegantiam et a moderno capitis opere manifestam discrepantiam" (1). Dat is: „ik zou echter gelooven, dat het voetstuk van dit werk nog van de oude en eerste buste is, wegens de wonderlijke bevalligheid van het werk en de duidelijke afwijking van het moderne werk van het hoofd".

VAN HEYLERHOFF, die in 't begin van 1800 geschreven heeft, spreekt ook over een voetstuk in de volgende bewoordingen: „Ejus basis, praeteriti saeculi initio, ornata fuerat repraesentatione vitae Sti Servatii, in laminis argenteis, insigni arte caelatis a celeberrimo hujus civitatis opifice Weery; jam sunt distractae" (2):

„Het voetstuk was in het begin der vorige eeuw (n.m. 1700) versierd met voorstellingen uit het leven van den H. Servatius, op platen van gedreven zilver uitgevoerd op eene buitengewone kunstvolle wijze door WEERY, een zeer beroemd goud- en zilversmid dezer stad; deze platen zijn nu echter verloren".

Het is dus niet gewaagd aan te nemen, dat de acht platen, thans nog te Hamburg bewaard, gediend hebben tot versiering van een voetstuk voor de St. Servatius-buste en omtrent 1400 te Maastricht werden vervaardigd, dat deze platen, evenals het voet-

---

2 van azuur met een rechter schuinbalk van goud; op dit wapen staat in het derde kwartier deze schuinbalk in het rechtergedeelte tegen de gewone afbeelding en wapenverdeeling in.

(1) Fr. Bock et M. Willemsen, Opere citato, pag. LXX.

(2) ibidem, pag. 220.

stuk in het jaar 1677, bij het opmaken van genoemden catalogus nog bestonden en pas in de XVIII[e] eeuw zijn weggeraakt.

Zou men niet verder kunnen aannemen, dat de kanunniken van 1700, onder den invloed van den toen heerschenden kunstsmaak, het voetstuk, dat denkelijk uit massief zilver bestond, hebben versmolten en de platen verkocht om zoodoende in staat te kunnen zijn, den kunstenaar WERY, een zoon der stad, in de gelegenheid te stellen een nieuw en meer in den smaak vallend voetstuk te maken (1)?

Zoo zou het eenigszins te verklaren zijn, dat deze platen, tot vóór eenige jaren, in eene private collectie bewaard zijn gebleven.

BEWIJSGRONDEN DAT DE GEHEELE ST. SERNATIUS-BUSTE, OOK HET AANGEZICHT OF DE KOP, UIT DE XVIe EEUW DATEERT.

Bij gelegenheid dat de St. Servatius-buste zich bevond op de Tentoonstelling te Aken in 1907 (afdeeling van kerkelijke kunst) werd zij door den heer WITTE, goudsmid en kunstdrijver aldaar, aan een nauwgezet deskundig onderzoek onderworpen.

Toen is de heer WITTE tot de ontdekking en het besluit gekomen, dat de geheele buste, n.m. borststuk, gezicht en mijter, uit *koper* vervaardigd is. (Men had tot nu toe gemeend dat het aangezicht of de kop van zilver was).

Enkel eene plaat, als schedeldeksel dienend en zich binnen, onder den mijter bevindend is van in het vuur verguld zilver.

Een verder onderzoek heeft duidelijk gemaakt, dat *alle* de uit

---

(1) Le ciseleur WERY. — Nous citerons encore un artiste qui vivait à la même époque (18e siècle), le ciseleur Wery, que l'on ne doit pas confondre avec le professeur d'architecture à l'académie de Bruxelles, du même nom, cité par Immerzeel dans sa biographie des artistes néerlandais. Wery qui était établi à Maestricht exécuta entre autres travaux, pour l'église de Saint-Servais, un soubassement en argent qui supportait le buste mitré de Saint-Servais, orné de figures. ainsi que plusieurs chandeliers d'autel qui existent encore et deux grands candelabres en cuivre qui sont placés à l'entrée du choeur. A la maison des orphelins catholiques on conserve de lui une ciselure en argent, représentant une place publique, ornée d'un obélisque et de figures. (*Miscellanées artistiques* par Arnaud Schaepkens dans: *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, tom. XX, pag. 364, 1863).

Onlangs werden voor het oudheidkundig museum te Maastricht aangekocht twee, in zilver gedreven medaljons, voorstellende de H. Maagd en den Engel Gabriël en voorzien van de keuren met de Maastrichtsche ster en de letter W. —

koper bestaande deelen afkomstig zijn uit eenzelfden tijd en wel uit het einde der XVIe eeuw.

Bijzonder toonen dat aan: de eigenschap van het koper, dat in alle deelen van dezelfde kwaliteit is; de krachtige, bijzonder aan die periode eigene bewerking der haarpartijen, vooral der haarlokken; en verder het juist passen van den hals in den halsdoek of de amikt.

Bij nauwgezet onderzoek van het ruwe plaatkoper aan den binnenkant der verschillende deelen, zal men gemakkelijk bemerken dat het koper overal hetzelfde karakter draagt van eene zelfde primitieve bewerking.

De haarpartijen die men aantreft op het zilverplaatje, dat nog onder den mijter aanwezig is, zijn geheel anders en wel veel fijner en verraden eene geheel andere technische bewerking dan de lokken van hoofd- en baardhaar.

Daarbij komt nog dat de op de zilveren plaat gedrevene haren hoegenaamd niet passen bij de haren op het hoofd van koper, wat toch zonder twijfel wel het geval zou zijn, indien deze beide bewerkingen van dezelfde hand en uit hetzelfde tijdperk waren.

Daarenboven is het zeer opvallend dat het voornaamste gedeelte der buste d. i. het aangezicht uit koper vervaardigd is, terwijl het kleine zilverplaatje uit gedreven zilver bestaat.

Volgens de meening van den heer WITTE is dit kleine schedelstuk afkomstig van de oude buste door HENDRIK VAN BEIEREN geschonken. Dit stuk diende tot beveiliging der Reliquie en is in 1579 bewaard gebleven of gered geworden.

Ook dient men te bemerken, dat het hoofd uit verschillende deelen is ineen gezet, zoodat het gezicht werd gevormd door twee in het midden saamgevoegde platen, waardoor de soldeernaat, op eene minder sierlijke wijze over voorhoofd, neus, mond en kin loopt.

Tot nu toe werd meestal aangenomen dat geheel het hoofd der buste uit de XVe eeuw afkomstig was. Dit mag echter, wegens de bovenaangehaalde bewijsgronden, terecht in twijfel getrokken worden.

HET NIEUWE VOETSTUK DER ST. SERVATIUS-BUSTE.

Ofschoon het nog bestaande houten voetstuk bruikbaar was, was het toch in geenen deele in overeenstemming met de rijke

buste en zeer zeker niet waardig genoeg om het hoofd van den H. Servatius te dragen, dat kostbare overblijfsel van een der meest bekende Heiligen, de roem en de kroon der stad Maastricht, aan wiens verheerlijkt graf en vereering deze stad hare opkomst en grootheid in vervlogene eeuwen dankte.

Het was dus eene alleszins prijzenswaardige gedachte om een nieuw voetstuk te laten vervaardigen, waarin de trouwe nabootsingen der te Hamburg bewaarde platen konden worden aangebracht.

Dit nu is geschied.

Op aanraden en door toedoen van Jhr VICT. DE STUERS werd door het Nederlandsch Gouvernement aan de Duitsche Regeering toestemming gevraagd om de bekende platen te mogen reproduceeren, waartegen de directie van het Museum zich aanvankelijk verzette, uit vrees dat aan die hooggewaardeerde kleinodiën ook maar de minste beschadiging zou kunnen worden aangebracht.

Nadat die toestemming was gegeven, werd eene trouwe reproductie uit zilver in het vuur verguld, onder leiding van den heer B. WITTE, goudsmid van het Akensche stift, van den H. Stoel en der Apostolische paleizen, verkregen.

Het nieuwe voetstuk werd vervaardigd eveneens volgens de plannen van reeds genoemden goudsmid, in wiens gunstig bekende ateliers ook de verdere arbeid verricht werd, nadat de goedkeuring was verkregen der heeren Jhr VICT. DE STUERS en Dr P. J. H. CUYPERS, aan wiens medewerking eveneens veel te danken is.

Dit voetstuk bestaat uit een achthoek van verguld koper, waarin de trouw nagebootste platen op kunstvolle wijze zijn aangebracht.

Tusschen ieder paar platen bevinden zich drie gekoppelde kolommetjes, op wier sierlijke kapiteeltjes eene rijke kroonlijst rust, à jour bewerkt en vooruitspringend op een bruinrood geëmailleerden achtergrond.

Onder de platen loopt een spreukband, waarop, in een Latijnsch opschrift — dat wij aan den oud-conservator der schatkamer van St. Servaaskerk P. SCHMEITZ, thans pastoor te Venray, danken — de herkomst en de geschiedenis van het voetstuk aldus wordt vermeld: „† In honorem Beati Servatii, providentibus R. adm. D. L. H. A. Sevriens decano aedituisque Servatianae Basilicae,

cives trajectenses hoc fulcrum corruscans antiquorum ad instar toreumatum anno Verbi incarnati MCMVIII confici curaverunt":

† „Ter eere van den H. Servatius, door de zorgzame bemoeiingen van den HoogEerw. Heer H. L. A. Sevriens, deken, en der kerkmeesters van de St. Servatius basiliek, hebben de burgers van Maastricht dit schitterend voetstuk, in navolging van oude gedrevene platen, in het jaar na de geboorte onzes Heeren MCMVIII laten vervaardigen".

Daarboven bevindt zich eene sierlijke hollijst, evenals de hooger aangebrachte bezet met acht groote steenen, topazen en bergkristallen, in rijke omvatting, waartusschen zich bevinden nog 24 kleinere steenen of cabochons, n.m. afwisselend jaspis, amethist en bergkristal.

In den geprofileerden bovenrand tusschen voetstuk en buste prijken de volgende geëmailleerde wapens:

Van den toeschouwer links, het wapen van het Roomsche Duitsche Rijk, ter herinnering aan de waardigheid van het St. Servaas-kapittel namelijk een vrij rijks-kapittel: in goud de enkele adelaar van sabel, gebekt en geklauwd van goud, getongd van keel (rood);

rechts in een veld van keel de zilveren St. Servatius-sleutel, als wapen van het kapittel;

links op den hoek het wapen van het Prins-Bisdom van Luik, daar de Prins-Bisschop medeheer van Maastricht en Kerkelijk opperhoofd was: in keel een gouden peron, eindigende in een pijnappel overtopt van een kruis eveneens van goud;

op den hoek rechts het wapen van den Hertog van Brabant eveneens als medeheer van Maastricht en tevens als door den Keizer aangestelden bewaarder en handhaver der privilegiën van bovengenoemd kapittel: 1 en 4 (Brabant) in sabel (zwart) een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; 2 en 3 (Limburg) in zilver een leeuw van keel met gespleten en gekruisten staart, getongd van azuur (blauw), genageld en gekroond van goud;

aan den achterkant rechts, het oude Beiersche wapen, zooals het gevoerd werd door Hertog Hendrik van Beieren, fuselé of gespitsruit van azuur en zilver, die de schenker van eene vroegere buste was, als bewijs van dankbaarheid voor eene, door den H. Servatius, verkregene genezing;

aan den achterkant links het wapen van Frankrijk, zooals het was onder Lodewijk XI, die hierbij in aanmerking komt, als stichter der zoogenaamde koningskapel, door hem gebouwd ter herinnering aan bovenvermelde genezing voor een zijner moederlijke voorouders verkregen: in azuur drie heraldische leliën van goud;

in het midden rechts het wapen van het aartsbisdom Keulen, nl.: in zilver een kruis van sabel, wijl de aartsbisschop van Keulen, tevens kanselier van het Duitsche Rijk en metropolitaan van den Luikschen kerkvoogd, mede door den Keizer was aangesteld als bewaarder en handhaver der privilegiën van het kapittel, evenals de reeds bovengenoemde Hertog van Brabant en de Hertog van Gulik, wiens wapen: in goud een leeuw van sabel, getongd en genageld van keel, aan den achterkant links is aangebracht.

Aan den Rijksarchivaris A. J. A. FLAMENT, die zich de moeite getroostte voor de opsporing en beschrijving dier wapens, brengen wij hiervoor onzen oprechten dank.

Op het voetstuk door acht draken getorscht, in den stijl der XVe eeuw sierlijk samengesteld, verheft zich goed passend de XVIe eeuwsche buste, die eveneens eene noodzakelijk geworden vergulding en verzilvering onderging en waarin de ontbrekende steenen werden bijgezet. Op den voorkant des mijters bevinden zich vijf, op den achterkant vier dubbelstukken (cabochons-doubletten). Deze dubbelstukken bestaan uit twee in het midden saamgevoegde deelen; het eene deel is halfrond (cabochon) geslepen, het bovendeel eenvoudig kantig geslepen

Verder bevinden zich op den mijter een oud geslepen bergkristal, een kristal met gekleurden ondergrond en eene oude amethist.

De overige steenen zijn ronde en ovale cabochons: amethist, chrysopras, chrysoliet, malachiet, rozenkwarts, kornalijn, granaat; verder kantig geslepen: amethist, bergkristal, topaas en rooktopaas.

Aan de afhangende slippen zijn nieuwe steenen ingezet, namelijk ronde cabochons: amethist, granaat en chrysopras.

Op het borststuk aan den voorkant bevinden zich nog een groote oude saffier als cabochon geslepen, en twaalf oude cabochons, gedeeltelijk dubbelstukken (doubletten).

Al de overige steenen zijn ook hier eveneens bijgevoegd.

Aan den achterkant van het borststuk ziet men het boven-

beschreven wapen van Parma en zes oude steenen, gedeeltelijk dubbelstukken (doubletten).

Al de overige steenen zijn nieuw.

In het geheel is de buste versierd met honderd zes en vijftig steenen; bij de laatste restauratie werden de honderd en twaalf onechte door nieuwe echte steenen vervangen.

Het geheel maakt een aangenamen blijvenden indruk en is een kunstwerk dat na eeuwen nog zal gewagen van den kunstzin en de vrijgevigheid van het Maastricht van heden.

M. RUTTEN, Rector.

I.

II.

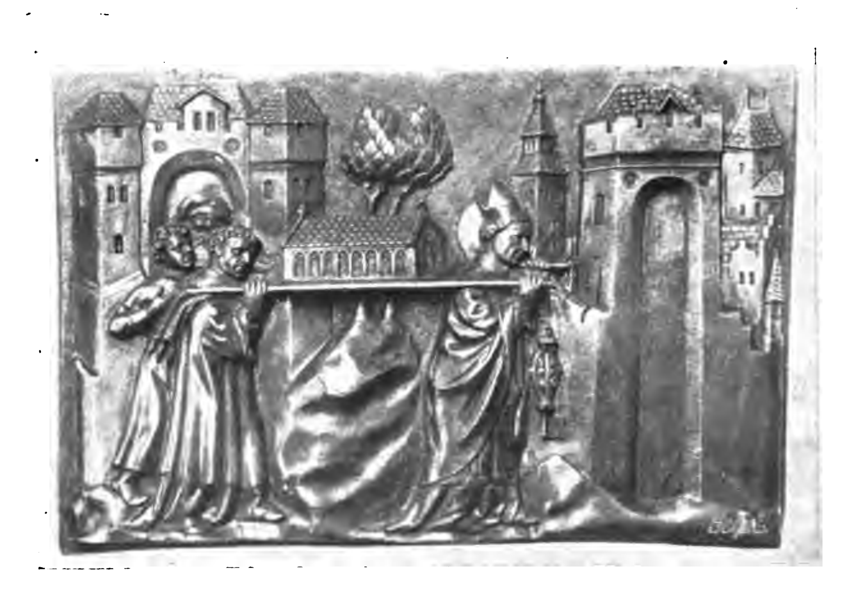
III.

IV.

V.

VI.

VII.

VIII.

MÉLANGES.

I. UIT BOEKEN EN TIJDSCHRIFTEN.

1. Jos. Braun S. J., *Die belgischen Jesuitenkirchen. Ein Beitrag zur Geschichte des Kampfes zwischen Gotik und Renaissance.* Freiburg i/Br. Herder, 1907. XII en 208 bladz. met 73 afb., 8°.

Deze goed gedocumenteerde studie bevat blz. 182—186, de bouwgeschiedenis en eene beschrijving van de voormalige Jezuïetenkerk in de Breedestraat te Maastricht, welke. thans tot een theater verbouwd is. Bij de beschrijving is de plattegrond der kerk gevoegd; de schrijver zegt ervan, dat het deze Jezuïetenkerk is geweest, „bei welcher der sog. belgische Barock zum erstenmal zur Anwendung kam".

In nota 1 blz. 182 worden ook eenige bijzonderheden vermeld omtrent de thans verdwenen Jezuïtenkerk te Roermond.

2. G. Brom. *De tegenpaus Clemens VII en het bisdom Utrecht.* — Studie in de *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch genootschap (gevestigd te Utrecht).* Deel XXVIII, Amsterdam Johannes Müller. 1907. blz. 1—102. 8°.

Aan de hand van gegevens uit het Vatikaansch archief tracht de schrijver een zooveel mogelijk nauwkeurig en volledig antwoord te geven op de vraag, welke in de eerste jaren van het Westersch schisma de toestand in ons vaderland was. Komt eerst en vooral de houding van het bisdom Utrecht ter sprake; die

van het bisdom Luik, waartoe bijna heel Noord-Brabant en Limburg behoorden, wordt toch ook behandeld, daar de gebeurtenissen in beide bisdommen nauw met elkaar in verband stonden.

De slotsom van het scherpzinnig onderzoek is, dat de tegenpaus Clemens VII, ondanks al de daartoe aangewende pogingen, noch door het Utrechtsche bisdom noch door het Luiksch is aanvaard en dat beiden het hielden met den paus die te Rome zetelde.

Onder de talrijke bijdragen is er eene, welke eenige bijzonderheden bevat voor de geschiedenis der stad Roermond (nº XXIII, blz. 99—100). Het is een gunstbrief van 17 Nov. 1390, door paus Bonifacius IX, naasten opvolger van Urbanus VI, verleend aan de stedelijke overheid van Roermond. Deze krijgt daardoor het noodige verlof, om ter wille van de veiligheid der stad de kapel van de H. Catharina over te brengen in het nieuw begijnhof binnen de stadsmuren. Deze kapel, welke buiten de muren gelegen was, had nog geen twee jaar geleden bij een aanval der Franschen en aanhangers van Clemens VII groot gevaar voor de de stad opgeleverd. Uit vrees voor een aanstaand beleg hadden de Roermondenaars het begijnhof en de voorsteden afgebroken, maar aan de kapel van het begijnhof, die toegewijd was aan de H. Catharina, hadden zij de hand niet durven slaan. Wel hadden zij in overleg met hertog Willem van Gelderland het gebouw ondergraven en gestut met houten balken, die in tijd van gevaar verbrand of anderszins verwijderd moesten worden, om zoo het geheel te doen instorten. Een merkwaardige krijgskundige voorzorgsmaatregel voor dien tijd!

3. Ant. de Beatis. *Die Reise des Kardinals Luigi d'Aragona durch Deutschland, die Niederlande, Frankreich und Oberitalien, 1517—1518.* Uitgegeven door Ludwig Pastor in de *Erläuterungen und Ergänzungen zu Janssens Geschichte des Deutschen Volkes.* Deel IV, Afl. 4. Freiburg i/Br., Herder, 1905, VIII en 186 bladz.

Deze merkwaardige reisbeschrijving, welke een schat van kostbare gegevens bevat voor de toestanden in Duitschland en der Nederlanden op den vooravond der Hervorming, werd opgesteld door den Italiaan Antonio de Beatis, secretaris en reisgezel van den Kardinaal Lodewijk van Aragon. Deze had op zijne groote

reis van 1517—1518 ook de Nederlanden bezocht, doch in onze provincie had alleen de stad Maastricht de eer genoten van den hoogen bezoeker binnen hare muren te mogen ontvangen. Den 2 Juli 1517 kwamen de reizigers van uit Aken 's avonds te Maastricht aan en den volgenden dag vertrokken zij weer om te Diest het middagmaal te gebruiken. Het bezoek was dus kort geweest, toch had de secretaris de gelegenheid gehad om het een en ander aan te teekenen. Wij laten hier de kleine beschrijving van de stad volgen in den oorspronkelijken door Pastor op blz. 110 gepubliceerden tekst en voegen de vertaling er naast:

Da Aquisgrana ne andammo ad annoctare ad Trajecto che è distante quactro miglia.

Trajecto è villa murata ben grande, et quantunche le case siano de fazziate tucte lignee, son tanto ben lavorate et grandi, che fanno un bel vedere et dentro son commodissime. Le strate sono assai larghe et ben silicate; piazze bellissime. Per mezzo dicta terra passa un fiume che se dice Mosa, di bona larghezza et navigabile da XXV miglia totesche verso Burgugna, donde nasce, in fine ad Olanda, dove intra nel Rheno. Sopra la dicta Mosa è un bel ponte di pietra; et quantunche dicta terra sia del Re Catholico come signore di Fiandre, dal decto ponte in lla el temporale et spirituale è del vescovo di Liegio, et tucta la villa insieme est Leodiensis diocesis. Et la ecclesia magiore che è fundata sopra una bella piazza passato il decto ponte

Van Aken gingen wij om te overnachten naar Maastricht, dat op vier mijlen afstand gelegen is.

Maastricht is nog al een groote versterkte stad, en ofschoon de gevels der huizen geheel van hout zijn opgetrokken, zijn deze toch zoo goed afgewerkt en groot, dat ze een schoon gezicht opleveren en van binnen zeer geriefelijk zijn. De straten zijn zeer breed en goed geplaveid; de pleinen zijn zeer schoon. Midden door genoemd land stroomt eene rivier, de Maas genoemd, welke eene flinke breedte heeft en bevaarbaar is XXV Duitsche mijlen stroomopwaarts naar den kant van Bourgondië, waar ze ontspringt, en stroomafwaarts tot in Holland, waar ze in den Rijn valt. Over de gezegde Maas ligt een schoone steenen brug; en alhoewel voornoemd land aan den Katholieken Koning als heer der Nederlanden toebehoort, zoo is toch van af genoemde brug verder op het

sub vocabulo Sancti Gervasii (1) è grande et assai bella. Tiene un choro molto relevato, sopto il quale è una bella capella in volte con sue colonne di pietre che sono in quelle parte, dove è reposto il corpo del predicto San Gervaso. Dentro il decto choro è un cereo lavorato tanto variamente con arte mirabile et grandissimo, che non ne ho visto mai il più bello nè simile.

tijdelijke en het geestelijke van den bisschop van Luik en behoort de geheele stad te zamen tot het Luiker diocees. En de hoofdkerk, die gebouwd is op een schoon plein, (waar men aankomt) wanneer men genoemde brug is overgegaan en den naam draagt van Sint Servatius, is groot en zeer schoon. Zij heeft een zeer verhoogd koor, waaronder zich eene schoone kapel (crypta) bevindt met gewelven en kolommen van steenen, welke in die streken voorkomen, in die kapel rust het lichaam van den bovengenoemden Sint Servatius. In het genoemd koor staat eene waskaars, die zoo afwisselend met wonderbare en zeer groote kunst bewerkt is, dat ik er nog nooit een schoonere noch een gelijke gezien heb.

4. L. VAN DER ESSEN, *Etude critique et littéraire sur les vitae des Saints Mérovingiens de l'ancienne Belgique.* Leuven, Bériotstraat, 36. 1907. XX en 447 blz. 8°.

Talrijk zijn de Heiligen uit het Merovingisch tijdperk, wier vereering in onze provincie verspreid is. Deze studie, welke een kritisch onderzoek hunner levensbeschrijvingen tot voorwerp heeft, is daarom voor ons van bijzondere beteekenis. Het zou mij te ver voeren, wanneer ik voor elken Heilige afzonderlijk het resultaat aangaf, waartoe de schrijver gekomen is.

In menig geval immers is het van dien aard, dat het niet aan-

(1) De schrijver heeft zich hier vergist. De H. Gervasius was den Italiaan blijkbaar beter bekend.

gegeven kan worden zonder de uiteenzetting der motieven, die den schrijver ertoe gebracht hebben. Genoeg zij het te vermelden, dat men er studies in aantreft over de levensbeschrijving van de volgende Heiligen uit de Officia Propria van het Roermondsch bisdom:

H. Gertrudis,	blz. 1—14.
H. Lambertus,	„ 20—53.
H. Hubertus,	„ 53—70.
H. Trudo,	„ 91—96.
H. Remaclus,	„ 96—105.
H. Wiro, H. Plechelmus, H. Otgerus,	„ 105—109.
H. Hadelinus,	„ 120—136.
H. Theodardus,	„ 135—143.
H. Monulphus,	„ 162—167.
H. Gondulphus,	„ 167—168.
H. Domitianus,	„ 168—172.
H. Oda.	„ 191—197.
H. Aldegundis,	„ 219—231.
H. Amandus,	„ 336—349.
H. Willibrordus,	„ 427—434.

Zoo als men uit bovenstaande lijst ziet, vindt men er ook een critisch onderzoek der levensbeschrijving van een aantal Maastrichtsche bisschoppen. Dat de kwestie van den Maastrichtschen bisschops*zetel* hierbij ter sprake kwam, lag voor de hand.

Ik acht het niet van belang ontbloot hier de aandacht te vestigen op de zienswijze van den schrijver, welke door een aantal gezaghebbende geleerden in België gedeeld wordt.

Volgens hem was de H. Monulphus de eerste bisschop, welke zijne residentie van Tongeren naar Maastricht verplaatste. Ook de opvolgers, welke geen eigenlijke vaste residentieplaats hadden, vertoefden er meestal en daardoor gebeurde het, dat zij zich Maastrichtsche bisschoppen noemden of lieten noemen, terwijl *hun eigenlijke officieele titel bisschop van Tongeren bleef.* Later gingen de H. Hubertus en zijn opvolgers resideeren te Luik, ook dan nog blijft de officieele titel van bisschop van Tongeren voort-

bestaan tot aan de XIe eeuw. Eerst sinds dien tijd komt de titel van bisschop van Luik uitsluitend voor: een gevolg van de langdurige residentie der bisschoppen in die stad.

Hij eindigt zijn betoog met de volgende woorden, blz. 39: „Malgré la résidence temporaire ou habituelle des évêques à „Maestricht ou à Liége, il n'a pas existé, avant le Xe siècle, „d'autre *siège* épiscopal que celui de Tongres". Deze woorden zijn een citaat uit Balau's verdienstelijk werk over de Luiksche middeleeuwsche geschiedbronnen (1). Hier is echter nog bijgevoegd: „que la prescription seule a fixé à Liége le siège de nos évêques".

Uitgaven der Belgische en Nederlandsche historische instituten te Rome.

Van veel belang voor de geschiedenis van ons gewest zijn de publicaties der Belgische (2) en Nederlandsche (3) historische instituten te Rome. De leden ervan houden zich hoofdzakelijk onledig met de studie en uitgave van het overrijk materiaal, dat het Vatikaansch archief vòor de geschiedenis van België en Nederland bevat.

Daar in vroegere tijden onze provincie bijna geheel tot het bisdom Luik behoorde, zijn de uitgaven van het Belgisch instituut voor ons van bijzonder belang. Ik meen daarom de aandacht van de beoefenaars onzer lokaalgeschiedenis te moeten

---

(1) L. Balau, *Les sources de l'histoire de Liège au moyen âge. Etude critique.* Bruxelles. 1903. p. 8.

(2) Het *Institut historique belge* werd door de Belgische Regeering opgericht in 1902 en aan het hoofd er van werd geplaatst de onvermoeibare geschiedvorscher Dom Ursmer de Berlière, een Benedictijn van Maredsous. Deze is sinds 1907 vervangen door den bekenden hoogleeraar in de geschiedenis aan de Luiksche Universiteit, God. Kurth.

(3) Het *Nederlandsch Historisch Instituut te Rome* vormde zich, nadat in 1904 de bekwame Dr. Gisb. Brom en Dr. J. A. F. Orbaan door de Nederlandsche Regeering naar Italië gezonden waren om in de archieven en bibliotheken aldaar een onderzoek in te stellen naar Archivalia, belangrijk voor de geschiedenis van Nederland. In 1906 werd Dr. Brom tot directeur aangesteld en sinds Mei 1907 is de zetel van het instituut gevestigd te Rome, Via Federico Cesi 72 IV.

vestigen op de volgende werken, waarvan de uitstekend ingerichte inhoudstafels talrijke namen bevatten van Limburgsche geestelijken en edelen, van Limburgsche kerken, kloosters en kapittels, aangaande welke meestal tot dusverre onbekende bijzonderheden medegedeeld worden.

5. D. URSMER BERLIÈRE. *Inventaire analytique des „libri obligationum et solutionum" des Archives Vaticanes.* Rome-Brugge-Parijs, 1904, XXVII en 315 blz. 8°. Dit eerste werk betreft de vier Zuid-Nederlandsche bisdommen Kamerijk, Luik, Therouaan en Doornik, en gaat van 1296 tot 1548.

6. D. URSMER BERLIÈRE. *Suppliques de Clément VI, (1342—1352), Textes et Analyses.* Rome 1906. *Inst. hist. belge*, XL en 953 blz., 8°. Dit werk is het eerste deel der serie: *Analecta Vaticano-Belgica. Recueil de documents concernant les anciens diocèses de Cambrai, Liége, Thérouanne et Tournai.* Weldra zal van de hand van denzelfden schrijver volgen: *Suppliques d'Innocent VI (1352—1362).* Intusschentijd heeft deze nog uitgegeven:

7. *Inventaire analytique des Diversa Cameralia des Archives Vaticanes (1389—1500) au point de vue des anciens diocèses de Cambrai, Liége, Thérouanne et Tournai.* Rome 1906. *Inst. hist. belge*, X en 328 blz., 8°.

8. A. FAYEN. *Lettres de Jean XXII. Textes et Analyses. Tome I (1316—1324).* Rome-Brussel-Parijs, 1908. LXIX en 755 blz. 8°. Dit werk is het tweede deel der serie *Analecta Vaticano-Belgica* en zal weldra gevolgd worden door een tweede stuk (1323—1334), dat reeds ter perse is.

De heer FIERENS bereidt eene uitgave voor der brieven van Benedictus XII.

9. DR. GISB. BROM. *Archivalia in Italië, belangrijk voor de geschienis van Nederland. Eerste deel. Rome. Vaticaansch Archief. Eerste stuk.* 's Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1908. XXX en 464, gr. 8°.

Deze eerste uitgave van het Nederlandsch Historisch Instituut verscheen als n° 2 in de kleine serie der Rijks geschiedkundige publicatiën en bevat reeds 1295 nummers van een gedetailleerden catalogus, die vervaardigd wordt hoofdzakelijk met behulp der reeds bestaande oude inventarissen en nieuwere catalogi. De Nederlandsche bescheiden worden dus niet afgedrukt of geëxcerpeerd maar na korte en voldoende vermelding van den zakelijken inhoud zoo beschreven, dat zij gemakkelijk teruggevonden en op aanvrage in afschrift kunnen genomen worden. Bij het doorbladeren — het tweede stuk, dat reeds ter perse is, zal eerst de passende naam- en zaakregisters brengen — viel ons het groot aantal stukken op, dat op onze provincie betrekking had.

W. GOOSSENS.

II. UNE LETTRE DE GUILLAUME LINDANUS,

ÉVÊQUE DE RUREMONDE,

AU MAGISTRAT DE VENLO, DU 10 MARS 1574.

Guillaume Lindanus ou van der Lindt, homme de beaucoup d'érudition, défenseur intrépide de la Foi et de l'Eglise Catholique, et qui par sa parole, ses écrits et sa volonté inébranlable, sut résister aux ennemis de l'Eglise et du Roi, fut nommé évêque de Ruremonde par Philippe II et fut sacré à Bruxelles le 4 Avril 1563 où il résida. Il eut bien de luttes avec le magistrat de Ruremonde, sa résidence qui était favorable à l'hérésie et contre lequel, en 1575, il adressa un libelle de plaintes au Mambour ou officier de la Cour de Gueldre à Ruremonde.

L'année précédente il adressa le 10 mars une requête au magistrat de Venlo, dans laquelle il se plaignit de l'excitation des esprits et de l'infidélité de son temps et demanda la permission de pouvoir s'établir pour un certain temps avec sa maison et ses domestiques dans le couvent Trans-Cedron pour y jouir d'un certain repos.

Cette requête que nous avons trouvée parmi les archives

provenant de la cour de Venlo et se trouvant aux archives de l'Etat dans le Limbourg à Maestricht, porte cette adresse: *Den Vermoeghende, achtbare, wyse Heeren Borghemeester ende schepen der stede*

Venloo.

Vermoeghende, eersame, wyse Heeren ende goede frunden, Na alle behoirlyke gebydinghe, laeten wy, U. L. weten, hoe dat wy overlegghende den ghevaerlyken loop ende oprurighe gheesten ende d'ontrouwe herten desers teghenwordighen tyts, van rade syn ons elders te vertrecken; om sekere groote ende ghewightighe saken hebben daerom desen onsen denaer aen U. L. gesonden, om te weten oft wy met uwen beliefven souden moeghen comen voer eenen corten tyt lanck teghen half vasten met ons huisgesin in die woeninghe des cloosterkens Cedron binnen deser Stadt; begheerende dat men ons die plaetze daer gereedt ende ledigh make, Want wy nu hedt meeste deel onzers Bibliothecę ende study (waer in hedt beste deel ons ellendighs levens gelegen is) hier voer ghesonden hebben, om gherustelycker ende vreetsamelyker het eindeken ons corts ende onsekers levens tot dienste onzers Heeren Goidts almachtich te moeghen volbrenghen.

Hier in ons gunstich wesende (soe wy in alle manieren op U. L. betrouwen) selt niet alleen ons groote vrundtscap ende behoirlyke naburscap betoenen: maer oeck onzen aldergenadichsten heeren den Coninck van Spaengen sonderlinghen aengenamen dienst bewysen, Alsoe ons uit den hove van Brussel gepresenteert wordt onze betalinghe onzers pensions van Spaengien te bewysen van Conincx weghen aen syne Rentmeesters hier in syn Gelderlandt, Venloo ende Nymeghen, om ons te beter ende sekerlycker bystandt te duen om ons ampt in behoirlyker manieren te moeghen volbrenghen.

Wy syn trouwen van verscheiden Jonckeren ende Heeren versocht om ons by hem in tyts te vertrecken: maer souden liefver onze ellendighe schaepkens Christi soe na by der handt blyfven tot alle behulpicheit ende vaderlyke bystant, soe veel ons sonder sekere frevelheit ofte temeriteit moeghelyk wesen soude.

Hier op andtwoorde te verwachten hebben wy onzen dinaer

bevolen alhier te vertuven, begherende corte ende ghuede ant woorde.

Vaert wel in Christo Jesu,
die u allen beware in synder vaderlyke genade welvarende.

Tot Remunde den X Marty aº '74.

Alle tydt E. L. zeer in Christo Jesu gedienstigh
Wilhel. Damasi van der Lindt
Epūs Ruremundensis.

Nous n'avons pas trouvé la réponse du Magistrat de Venlo, ni si l'Evêque y a réellement séjourné.

P. DOPPLER.

TABLE ALPHABÉTIQUE.

B

C.

D.

E.

I.

J.

K.

L.

O.

P.

Q.

S.

T.

U.

V.

W.

X.

Y.

Z.

PLANCHES.

---

un aigle qui planait dans les airs, s'interposant entre le soleil et le dormeur en l'abritant sous l'ombre de ses ailes étendues. A la vue de ce prodige Attila reconnut qu'il avait affaire à un ami de Dieu et se convertit à la foi prêchée par son prisonnier.

5. Le Saint tue un dragon avec sa crosse. Le monstre est entouré de débris humains, dont il a fait sa pâture. Derrière Saint-Servais deux enfants semblent implorer son secours, plus loin trois personnages, dont l'un est en prière; au second plan, deux figures causent ensemble, sans prendre part à l'action principale.
6. Saint-Servais quitte Tongres, emportant les reliques de cette cité pour se rendre à Maestricht.
7. Ostension du corps du Saint par deux anges et des prêtres.
8. Pillage d'une vigne de l'abbaye de Saint-Servais près de Coblenz sur la Moselle, par des jeunes gens du village, leur punition et leur délivrance par les offres de leurs parents.

TABLE DES MATIÈRES.
